

ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ: ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਅਧਿਐਨ
(2010 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ)

Canadian Punjabi kahani: Samaaj-Manovigiyanak Adhiyan
(2010 ton baad de vishesh sandarbh vich)

Thesis Submitted For the Award of the Degree of

DOCTOR OF PHILOSOPHY

in

Punjabi

By

Jasveer Singh

Registration Number 41600147

Supervised By

Dr. Sona

UID 23036

L OVELY
P ROFESSIONAL
U NIVERSITY

Transforming Education Transforming India

LOVELY PROFESSIONAL UNIVERSITY

PUNJAB

2024

ਘੋਸ਼ਣਾ ਪੱਤਰ

ਮੈਂ ਬਿਆਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ, ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ: ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਅਧਿਐਨ (2010 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ) ਵਿਸ਼ੇ ਉੱਪਰ ਪੀਐੱਚ ਡੀ. (ਪੰਜਾਬੀ) ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਮੇਰੇ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਮੌਲਿਕ ਕਾਰਜ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ, ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ:-ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਅਧਿਐਨ (2010 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ) ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਡਿਗਰੀ/ ਡਿਪਲੋਮਾ ਲਈ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ/ਅਦਾਰੇ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਪ੍ਰਤੀ ਹਸਤਾਖਰ

:-

ਡਾ. ਸੇਨਾ

ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ

ਨਿਗਰਾਨ

ਖੋਜਾਰਥੀ

ਆਈ.ਡੀ:- 23036

ਰਜਿ: ਨੰ:-41600147

ਪ੍ਰਮਾਣ ਪੱਤਰ

ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ: ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਅਧਿਐਨ (2010 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ) ਵਿਸ਼ੇ ਉੱਤੇ ਪੀਐੱਚ.ਡੀ. (ਪੰਜਾਬੀ) ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਲਈ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਮੇਰੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਅਧੀਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਖੋਜਾਰਥੀ ਦੀ ਮੌਲਿਕ ਖੋਜ ਹੈ। ਇਸ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਡਿਗਰੀ/ਡਿਪਲੋਮਾ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਇਸ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਮੁਲਾਂਕਣ ਹਿੱਤ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਨ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕਰਦੀ ਹਾਂ।

ਡਾ. ਸੇਨਾ

ਨਿਗਰਾਨ

ਸਹਾਇਕ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ, ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ

ਸਕੂਲ ਆਫ਼ ਲਿਬਰਲ ਐਂਡ ਕਰੇਟਿਵ ਆਰਟਸ (ਸੋਸਲ ਸਾਇੰਸਜ਼ ਐਂਡ ਲੈਂਗੂਏਜ਼)

ਲਵਲੀ ਪ੍ਰੋਫੈਸ਼ਨਲ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਫਗਵਾੜਾ, ਪੰਜਾਬ

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ

ਸਾਹਿਤ ਜਿੱਥੇ ਸਮਾਜ-ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਯਥਾਰਥ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਹੀ ਇਹ ਸਾਡੇ ਮਾਨਸਿਕ ਯਥਾਰਥ ਨੂੰ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਸੁਹਜਾਤਮਿਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰ ਰਹੇ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਮਾਜਿਕ-ਮਾਨਸਿਕ ਪਰਤਾਂ ਨੂੰ ਫਰੋਲਦਿਆਂ ਸੱਚ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਕਰਨ ਦੀ ਬਾਖ਼ੂਬੀ ਸਮਰੱਥਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਮਾਜਿਕ-ਮਾਨਸਿਕ ਤੰਤਰ ਦੀ ਮੂਲ ਜੜ੍ਹ ਮਾਨਵੀ ਹੋਂਦ 'ਚ ਨਿਹਿਤ ਹੈ। ਦਰਸ਼ਨ ਦਾ ਮੁੱਢਲਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਵੀ ਸ਼ਾਇਦ ਮਾਨਵੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਉੱਠਿਆ ਹੋਵੇਗਾ। ਅਸੀਂ ਕੌਣ ਹਾਂ? ਅਸੀਂ ਕਿਉਂ ਹਾਂ? ਇਹ ਹੋਂਦ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹਰੇਕ ਮਨੁੱਖ, ਹਰੇਕ ਸਾਹਿਤਕਾਰ, ਹਰੇਕ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ, ਹਰੇਕ ਵਿਗਿਆਨੀ ਤੇ ਸਮਾਜ ਵਿਗਿਆਨੀ ਦੇ ਮਨ 'ਚ ਉੱਠਦਾ ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਉੱਤਰ ਹਰੇਕ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੀ ਸਮਰੱਥਾ-ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਖੋਜ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਇਹ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਉੱਤਰ ਮਾਨਵੀ-ਮਨ ਨੂੰ ਤਸੱਲੀ, ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਅਤੇ ਸਥਿਰਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਹੀ ਮਨ ਦੀ ਉਥਲ-ਪੁਥਲ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਵਿਗਾੜ ਦਾ ਕਾਰਨ ਵੀ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਦਿਆਂ, ਮਾਨਵੀ ਹੋਂਦ ਦੀ ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਦਿਆਂ, ਆਪਣੇ ਉੱਤਰਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਸਾਹਿਤਕ ਰਚਨਾਵਾਂ ਰਾਹੀਂ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਪਰਵਾਸ ਹੰਢਾ ਰਹੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਆਪਣੀ ਇਹ ਸਮਾਜਿਕ-ਨੈਤਿਕ ਜੁੰਮੇਵਾਰੀ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਰਵਾਸ ਹੰਢਾ ਰਿਹਾ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਸਮਾਜ-ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਰਹੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵੱਖੋ-ਵੱਖ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਹੰਢਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਤੀਸਰੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਦਿਆਂ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀਆਂ ਮਾਨਸਿਕ ਬਣਤਰਾਂ ਕਾਫ਼ੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਉਸ ਸਮਾਜ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਫਿਰ ਵੀ ਪਛਾਣ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਚਾਹੇ ਉਹ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਰਸਮਾਂ-ਰੀਤਾਂ ਵੀ ਉਹ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲੈਣ ਪਰ ਆਪਣੀ ਚਮੜੀ ਦਾ ਰੰਗ ਨਹੀਂ ਬਦਲ ਸਕਦੇ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਪਹਿਲੀ, ਦੂਸਰੀ ਅਤੇ ਤੀਸਰੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਮਾਨਸਿਕ ਦਵੰਦ ਦਾ ਪੱਧਰ ਅਤੇ ਕਾਰਨ ਵਿਭਿੰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਵੀ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਮੁੱਢਲਾ ਸਮਾਂ ਆਪਣੇ ਸਮਾਜ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਬੀਤਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਬਣਤਰ, ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ, ਮੂਲ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਢਲੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿੱਖ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਦਵੰਦ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਵਡੇਰੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਇਹ ਮਾਨਸਿਕ-ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਦਵੰਦ

ਹੋਰ ਵਧਣ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਜੇ ਹੋਰਵੇ ਅਤੇ ਅਲਗਵ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਓਧਰ ਜੰਮੀ-ਪਲੀ ਤੀਜੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਪੱਛਮੀ ਸੱਭਿਅਤਾ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਪਛਾਣ ਤੇ ਥਾਂ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਜੱਦੋ-ਜਹਿਦ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀ ਇਹਨਾਂ ਸਮਾਜਿਕ-ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਹਿਮ ਰੋਲ ਅਦਾ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਜੋ ਪਰਵਾਸ ਹੰਢਾ ਰਹੇ ਹਰ ਉਮਰ ਵਰਗ ਦੇ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਮਾਜਿਕ-ਮਾਨਸਿਕ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਸਾਹਿਤਕ ਰੂਪਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਯਥਾਰਥਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰਗਟਾਉਣ ਦੀ ਕਾਬਲੀਅਤ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਅਜੋਕੀ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕੇਂਦਰ ਕੈਨੇਡਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪਰਵਾਸ ਦੌਰਾਨ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਆਪਣੇ ਆਸੇ-ਪਾਸੇ ਪਸਰੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਤਿੰਨ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ-ਕਲਾ, ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਵਿਗਿਆਨ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਤਿੰਨੋਂ ਸੁਭਾਅ ਪੱਖੋਂ ਭਿੰਨ ਹਨ। ਜਿੱਥੇ ਵਿਗਿਆਨ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਅਤੇ ਤਾਰਕਿਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸਿੱਟੇ ਤੇ ਸਿਧਾਂਤ ਸਰਵਵਿਆਪਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉੱਥੇ ਹੀ ਕਲਾ ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਉਲਟ ਅੰਤਰਮੁਖੀ ਸੁਭਾਅ ਵਾਲੀ ਅਤੇ ਅਨੁਭਵ ਆਧਾਰਿਤ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਦੋਵਾਂ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨਾਂ ਦਾ ਸਾਂਝਾ ਗੁਣ ਰਹੱਸ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਨਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਸੁਭਾਅ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਵਿਪਰੀਤ ਹਨ। ਤੀਸਰਾ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਸਮਾਜ ਵਿਗਿਆਨ ਹੈ, ਜੋ ਇਹਨਾਂ ਦੋਵਾਂ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਵਿਚਰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੀ ਇੱਕ ਤੰਦ ਕਲਾ ਨਾਲ ਜੁੜਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਸਰੀ ਤੰਦ ਵਿਗਿਆਨ ਨਾਲ। ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਸੁੱਧ ਵਿਗਿਆਨ ਵਾਂਗ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਰਵਵਿਆਪੀ ਸਿੱਟੇ ਜਾਂ ਨਿਯਮ ਨਹੀਂ ਉਸਾਰਦਾ ਪਰੰਤੂ ਵਿਗਿਆਨਕ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕਾਫ਼ੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਮਾਨਵੀ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਵਹਾਰ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਾਹਿਤ ਜਿੱਥੇ ਕਲਾ ਦੀ ਇੱਕ ਵੰਨਗੀ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਹੀ ਉਹ ਸਮਾਜ ਦਾ ਦਰਪਣ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਹੀ ਪੁਨਰ ਸਿਰਜਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਦੂਸਰੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸੇ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾ ਪੱਖ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਵੱਖੋ-ਵੱਖ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਗਿਆਨ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਅਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸਾਹਿਤਕ ਖੋਜ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਬਿੰਦੂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਕੋਈ ਸਾਹਿਤਕ ਕ੍ਰਿਤ ਜਾਂ ਲੇਖਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਖੋਜ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਕੋਈ ਸਮਾਜਿਕ ਵਰਤਾਰਾ, ਸਮਾਜਿਕ ਸੰਸਥਾ ਜਾਂ ਸਮਾਜਿਕ ਸੰਬੰਧ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪਰੰਤੂ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਬਿਨਾਂ ਸਾਹਿਤ ਨਹੀਂ ਉਸਰ ਸਕਦਾ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਪਰਖ ਪੜਚੋਲ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਗਿਆਨਾਂ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਸਾਹਿਤਕ ਕ੍ਰਿਤ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਦੂਸਰੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨਾਂ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਕਸੌਟੀ ਤੇ ਪਰਖਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਅਜਿਹੀ ਅਧਿਐਨ ਵਿਧੀ ਨੂੰ ਅੰਤਰ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨੀ ਅਧਿਐਨ ਵਿਧੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੇ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀ ਜੇ ਸਾਹਿਤਕ ਕ੍ਰਿਤ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਸਮਾਜ-

ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਵਰਗੇ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਗਿਆਨ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਸਾਹਿਤ ਰੂਪਾਂ ਨਾਲੋਂ ਕਹਾਣੀ ਯਥਾਰਥ ਦੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨੇੜੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਮਾਜਿਕ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਵੱਧ ਤਰਜਮਾਨੀ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜਿਕ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪਰਵਾਸੀ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਜੋੜਕੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਹੱਥਲੇ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ 21ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਦੂਸਰੇ ਦਹਾਕੇ ਵਿੱਚ ਲਿਖੀ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ-ਮਾਨਸਿਕ ਦਸ਼ਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਅਧਿਐਨ ਨੂੰ ਕ੍ਰਮਬੱਧ ਕਰਨ ਲਈ ਚਾਰ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਧਿਆਇ ਪਹਿਲਾ:- ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਅਤੇ ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ : ਸਿਧਾਂਤਕ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਪਰਿਪੇਖ ਸਿਧਾਂਤਕ ਪਿੱਠ ਭੂਮੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਮੱਸਿਆ ਕਥਨ, ਪੂਰਵ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਪ੍ਰਾਪਤ ਅਧਿਐਨ, ਖੋਜ ਦੇ ਉਦੇਸ਼, ਖੋਜ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤਕ ਸਾਰਥਿਕਤਾ, ਖੋਜ ਵਿਧੀ, ਪਰਿਕਲਪਨਾ, ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਵਿਕਾਸ, ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਸਿਧਾਂਤਕ ਪਰਿਪੇਖ, ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਖੋਜ ਅਧੀਨ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀ ਅਤੇ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਦੂਸਰੇ ਅਧਿਆਇ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਸਮਾਜਿਕ-ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦਾ ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਅਧਿਐਨ ਵਿੱਚ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਵਿਵਹਾਰਾਤਮਿਕ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਕਰਕੇ ਪਰਵਾਸੀ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਜਿਵੇਂ ਵਿਆਹ, ਤਲਾਕ, ਔਲਾਦ ਅਤੇ ਵਿਆਹੁਤਾ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਤਲਖੀ, ਭਾਰਤੀ ਤੇ ਪੱਛਮੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦੇ ਅੰਤਰ ਕਰਕੇ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਦਵੰਦ, ਅਣਜੋੜ ਵਿਆਹ, ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਪੱਛਮੀ ਸਮੀਕਰਨ, ਅਤੇ ਭਾਰਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕੰਮ ਪ੍ਰਤੀ ਆਦਤਾਂ ਆਦਿ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸਥਾਰ ਸਹਿਤ ਪੜਤਾਲਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਧਿਆਇ ਦੇ ਅਧਿਐਨ-ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਿੱਟਿਆਂ ਨੂੰ ਅਧਿਆਇ ਸਾਰ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਤੀਸਰੇ ਅਧਿਆਇ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਵਹਾਰ ਦਾ ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਅਧਿਐਨ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਵਹਾਰ ਦੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਕਾਰਨਾਂ ਜਿਵੇਂ ਦਮਿਤ ਇੱਛਾਵਾਂ ਕਰਕੇ ਬਣੀਆਂ ਮਨੋਗੰਢਾਂ ਅਤੇ ਡਿਫ਼ੈਂਸ ਮੈਕਨਿਜ਼ਮ ਸਦਕਾ ਉਪਜੇ ਵਿਵਹਾਰ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ

ਗਿਆ ਹੈ। ਅਧਿਆਇ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਡਿਫੈਂਸ ਮੈਕਨਿਜ਼ਮ ਦੀਆਂ ਵੱਖੋ-ਵੱਖ ਵਿਧੀਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਦਕਾ ਬਣੀ ਮਨੋਸਥਿਤੀ ਬਾਰੇ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਹੀਣਤਾ, ਲਿੰਗਕ, ਜਾਤੀਗਤ ਜਾਂ ਅਣਸੁਲਝੀਆਂ ਮਨੋਗੰਢਾਂ ਬਾਰੇ ਵਿਸਥਾਰ ਸਹਿਤ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਧਿਆਇ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਇ ਸਾਰ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਚੌਥੇ ਅਧਿਆਇ **ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਹਾਸ਼ੀਆਗਤ ਸਮਾਜਿਕ ਧਿਰਾਂ ਦਾ ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਅਧਿਐਨ** ਵਿੱਚ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਮਾਜਿਕ ਹਾਸ਼ੀਆਗਤ ਧਿਰਾਂ (ਸਬਲਟਰਨ) ਜਿਵੇਂ-ਪੁਰਸ਼ਤਵ ਦੇ ਦਬਾਅ ਅਧੀਨ ਪੁਰਸ਼, ਔਰਤਤਵ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਧੀਨ ਭਾਰਤੀ ਔਰਤ, ਪਛਾਣ ਸਮੱਸਿਆ ਤੋਂ ਗ੍ਰਸਤ ਤੀਸਰੀ ਪੀੜ੍ਹੀ, ਹੋਰਵਾ ਅਤੇ ਅਲਗਵਾ ਗ੍ਰਸਤ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ, ਅਫ਼ਰੀਕੀ ਮੂਲ ਦੇ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਲੋਕਾਂ ਅਤੇ ਮੂਲਵਾਸੀ ਨੇਟਿਵ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ ਮਾਨਸਿਕ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਧਿਆਇ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਇ ਸਾਰ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਸ ਪੂਰੇ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਿੱਟਿਆਂ ਨੂੰ **ਸਾਰ ਅਤੇ ਸਥਾਪਨਾਵਾਂ** ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਖੋਜ ਲਈ ਆਧਾਰ ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ ਅਤੇ ਸਹਾਇਕ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਪੁਸਤਕ-ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਸ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਨੇਪਰੇ ਚਾੜ੍ਹਨ ਵਿੱਚ ਸਹਿਯੋਗੀ ਸੱਜਣਾਂ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਿਆਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੇਰੇ ਜ਼ਿਹਨ ਵਿੱਚ ਮੇਰੀ 'ਰੱਬ-ਰੂਪੀ ਮਾਂ' ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਧੰਨਵਾਦ ਲਈ ਧੰਨਵਾਦ ਸ਼ਬਦ ਬਹੁਤ ਹੀ ਨਿਗੂਣਾ ਹੈ। ਮਾਂ ਦੇ ਪਿਆਰ, ਦੁਆਵਾਂ ਅਤੇ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ ਸਦਕਾ ਮੈਂ ਵਿੱਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਇਸ ਮੁਕਾਮ ਤੱਕ ਪੁੱਜ ਸਕਿਆ ਹਾਂ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਨਿਗਰਾਨ ਡਾ. ਸੋਨਾ ਜੀ ਦਾ ਤਹਿ ਦਿਲੋਂ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਦੌਰਾਨ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਦੇ ਸਦੀਵੀ ਵਿਛੋੜਾ ਦੇ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਮੇਰੇ ਡਿੱਗਦੇ ਹੌਸਲਿਆਂ ਅਤੇ ਡਗਮਗਾਉਂਦੇ ਕਦਮਾਂ ਨੂੰ ਹੌਸਲਾ ਅਫ਼ਜ਼ਾਈ, ਹੱਲਾ-ਸ਼ੇਰੀ ਅਤੇ ਮਾਰਗ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਕੇ ਫਿਰ ਤੋਂ ਹੰਭਲਾ ਮਾਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਸੰਬੰਧੀ ਹਰੇਕ ਸ਼ੰਕਾ, ਦੁਬਿਧਾ ਜਾਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਨਿਵਾਰਨ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੀ ਸੁਯੋਗ ਅਗਵਾਈ ਦਿੱਤੀ।

ਮੈਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਨਾ ਚਾਹਾਂਗਾ ਸਾਡੇ ਸਕੂਲ ਆਫ਼ ਲਿਬਰਲ ਐਂਡ ਕਰੇਟਿਵ ਆਰਟਸ (ਸੋਸ਼ਲ ਸਾਇੰਸਜ਼ ਐਂਡ ਲੈਂਗੂਏਜ਼ਜ਼) ਦੇ ਮੁਖੀ ਡਾ. ਪਵਿੱਤਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਮੁਖੀ ਡਾ. ਕਿਰਨਦੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੀਮਤੀ ਸੁਝਾਵਾਂ ਨੂੰ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਅਪਣਾ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਮਦਦ ਮਿਲੀ ਹੈ।

ਮੈਂ ਤਹਿ ਦਿਲੋਂ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ, ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਪ੍ਰੋ. ਸਾਹਿਬਾਨ ਡਾ. ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ, ਡਾ. ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ, ਡਾ. ਯਾਦਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਜੀ ਦਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੁਯੋਗ ਅਗਵਾਈ ਮੇਰੇ ਲਈ ਹਮੇਸ਼ਾ ਮਾਰਗ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ ਡਾ. ਸੰਦੀਪ ਕੌਰ ਜੀ ਦਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਾ ਚੋਣ ਅਤੇ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਸੰਬੰਧੀ ਸੂਖਮ-ਸਮਝ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ। ਮੇਰੇ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਤੋਂ ਮੇਰੇ ਸਹਾਈ ਰਹੇ ਡਾ. ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ, ਡਾ. ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਥਿੰਦ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਮੁਖੀ ਡਾ. ਵਿਨੋਦ ਕੁਮਾਰ ਜੀ ਦਾ ਵੀ ਮੈਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਰਿਣੀ ਰਹਾਂਗਾ।

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਮੈਂ ਅਹਿਸਾਨਮੰਦ ਹਾਂ, ਆਪਣੀ ਜੀਵਨ ਸਾਥੀ ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ ਦਾ, ਜਿਸ ਨੇ ਪੜ੍ਹ-ਰੀਡਿੰਗ ਅਤੇ ਟਾਈਪਿੰਗ ਵਿੱਚ ਮੇਰੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲੋਂ-ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਘਰ ਦੀਆਂ ਜ਼ੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਤੇ ਮੁਕਤ ਰੱਖਿਆ, ਤਾਂ ਹੀ ਮੈਂ ਨਿਸ਼ਚਿੰਤ ਹੋਕੇ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਉੱਪਰ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕਰ ਸਕਿਆ ਹਾਂ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਮੈਂ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਦੋਵੇਂ ਪਿਆਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਅਜੈਵੀਰ ਅਤੇ ਉਦੈਵੀਰ ਦਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਦਾ ਕੀਮਤੀ ਸਮਾਂ ਮੈਂ ਇਸ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਲਗਾਇਆ ਹੈ।

ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਨਾ ਚਾਹਾਂਗਾ ਆਪਣੇ ਅਜੀਜ਼ ਦੋਸਤਾਂ ਡਾ. ਮਨਪ੍ਰੀਤ ਗਰਾਇਆ, ਡਾ. ਹਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਡਾ. ਸ਼ਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਸੁਰਿੰਦਰ ਕੰਬੋਜ ਅਤੇ ਕੇਵਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਿਸ਼ਾ ਚੋਣ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਥੀਸਿਸ ਸਬਮਿਸ਼ਨ ਤੱਕ ਮੇਰੀ ਹਰੇਕ ਉਲਝਣ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸਮਝ ਕੇ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਸੁਯੋਗ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਹਿਸਾਨਮੰਦ ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ, ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸੇਖਾ, ਮੇਜਰ ਮਾਂਗਟ, ਕੁਲਜੀਤ ਮਾਨ, ਅਵਤਾਰ ਰੋਡੇ, ਹਰਭਜਨ ਹਾਂਸ, ਦਵਿੰਦਰ ਮਲਹਾਂਸ, ਗੁਰਮੀਤ ਪਨਾਗ, ਰਛਪਾਲ ਕੌਰ ਗਿੱਲ, ਇੰਦਰਜੀਤ ਕੌਰ ਸਿੱਧੂ, ਪਰਵੀਨ ਕੌਰ, ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ, ਮਿੰਨੀ ਗਰੇਵਾਲ, ਬਰਜਿੰਦਰ ਢਿੱਲੋਂ, ਸੁਰਜੀਤ, ਰਾਜਵੰਤ ਕੌਰ ਮਾਨ, ਹਰਕੀਰਤ ਕੌਰ ਚਾਹਲ ਅਤੇ ਗੁਰਬਚਨ ਕੌਰ ਥਿੰਦ ਦਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਆਧਾਰ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਰੁਝੇਵਿਆਂ ਭਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚੋਂ ਕੀਮਤੀ ਸਮਾਂ ਕੱਢ ਕੇ ਪੁਖਤਾ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤੇ ਅਣਮੁੱਲੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤੇ ਹਨ।

ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ: ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਅਧਿਐਨ
(2010 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ)

Canadian Punjabi kahani: Samaaj-Manovigiyanak Adhiyan
(2010 ton baad de vishesh sandarbh vich)

ਤਤਕਰਾ

	ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ	
1	ਅਧਿਆਇ ਪਹਿਲਾ:- ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਅਤੇ ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ : ਸਿਧਾਂਤਕ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਪਰਿਪੇਖ	1-90
1.1	ਸਮੱਸਿਆ ਕਥਨ	1-6
1.2	ਪੂਰਵ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਸਰਵੇਖਣ ਤੇ ਮੁਲਾਂਕਣ	6-11
1.3	ਖੋਜ ਦੇ ਉਦੇਸ਼	12
1.4	ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤਕ ਸਾਰਥਿਕਤਾ	12-14
1.5	ਖੋਜ ਵਿਧੀ	14-16
1.6	ਪਰਿਕਲਪਨਾ	17
1.7	ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ ਵਿਧੀ ਸਿਧਾਂਤਕ ਪਰਿਪੇਖ	17-70
1.7.1	ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਵਿਕਾਸ	17-28
1.7.2	ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਸਿਧਾਂਤਕ ਪਰਿਪੇਖ	28-67
1.7.3	ਕਹਾਣੀ ਤੇ ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਅੰਤਰ ਸੰਬੰਧ	67-70
1.8	ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਵਿਕਾਸ	71-89
1.9	ਖੋਜ ਅਧੀਨ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀ ਅਤੇ ਕਹਾਣੀਕਾਰ	89-90
2	ਅਧਿਆਇ ਦੂਸਰਾ:- ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਸਮਾਜਿਕ-ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦਾ ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਅਧਿਐਨ	91-201
2.1	ਵਿਆਹ ਅਤੇ ਤਲਾਕ ਸੰਬੰਧੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ-ਕਾਰਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ	91-115
2.2	ਅਣਜੋੜ ਵਿਆਹ ਅਤੇ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ-ਕਾਰਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ	115-129
2.3	ਵਿਆਹੁਤਾ ਸੰਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚ ਤਲਖੀ ਅਤੇ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ-ਕਾਰਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ	129-145
2.4	ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਪੱਛਮੀ ਸਮੀਕਰਨ ਅਤੇ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ-ਕਾਰਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ	145-162
2.5	ਔਲਾਦ ਜਾਂ ਵਾਰਿਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ- ਕਾਰਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ	162-177
2.6	ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਦਵੰਦ ਅਤੇ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ-ਕਾਰਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ	177-189
2.7	ਕੰਮ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ-ਕਾਰਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ	189-197
	ਅਧਿਆਇ ਸਾਰ	197-201
3	ਅਧਿਆਇ ਤੀਸਰਾ:- ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਵਹਾਰ ਦਾ ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਅਧਿਐਨ	202-273
3.1	ਡਿਫ਼ੈਂਸ-ਮੈਕਨਿਜ਼ਮ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ	202-235

3.2	ਮਨੋਰੰਗਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ	235-269
	ਅਧਿਆਇ ਸਾਰ	269-273
4	ਅਧਿਆਇ ਚੌਥਾ:- ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਹਾਸੀਆਗਤ ਸਮਾਜਿਕ ਧਿਰਾਂ ਦਾ ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਅਧਿਐਨ	274-374
4.1	ਪੁਰਸ਼ਤਵ ਦੇ ਦਬਾਅ ਅਧੀਨ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ-ਮਾਨਸਿਕ ਦਸ਼ਾ ਦਾ ਅਧਿਐਨ	279-294
4.2	ਔਰਤਤਵ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਧੀਨ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ-ਮਾਨਸਿਕ ਦਸ਼ਾ ਦਾ ਅਧਿਐਨ	294-317
4.3	ਪਛਾਣ ਸਮੱਸਿਆ ਤੋਂ ਗ੍ਰਸਤ ਤੀਸਰੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ-ਮਾਨਸਿਕ ਦਸ਼ਾ ਦਾ ਅਧਿਐਨ	317-333
4.4	ਹੋਰਵਾ ਅਤੇ ਅਲਗਵ ਗ੍ਰਸਤ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ-ਮਾਨਸਿਕ ਦਸ਼ਾ ਦਾ ਅਧਿਐਨ	334-348
4.5	ਅਫ਼ਰੀਕੀ-ਕੈਨੇਡੀਅਨ(ਕਾਲੇ) ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ-ਮਾਨਸਿਕ ਦਸ਼ਾ ਦਾ ਅਧਿਐਨ	348-355
4.6	ਮੂਲ-ਕੈਨੇਡੀਅਨ(ਨੋਟਿਵ) ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ-ਮਾਨਸਿਕ ਦਸ਼ਾ ਦਾ ਅਧਿਐਨ	355-368
	ਅਧਿਆਇ ਸਾਰ	369-374
	ਸਿੱਟੇ ਅਤੇ ਸਥਾਪਨਾਵਾਂ	375-383
	ਪੁਸਤਕ ਸੂਚੀ	384-393

ਅਧਿਆਇ ਪਹਿਲਾ

ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਅਤੇ ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ : ਸਿਧਾਂਤਕ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਪਰਿਪੇਖ

1.1 ਸਮੱਸਿਆ ਕਥਨ

ਸਾਹਿਤ ਇੱਕ ਸੂਖਮ ਕਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਹਾਣੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਵੰਨਗੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਜੁਬਾਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਵਿਧਾ ਆਪਣੀ ਵਿਲੱਖਣ ਅਤੇ ਗਤੀਸ਼ੀਲ ਹੋਂਦ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਅਜੋਕੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ, ਬੌਧਿਕ ਅਤੇ ਭਾਵੁਕ ਚੇਤਨਾ ਨੂੰ ਬਹੁ-ਪਸਾਰੀ ਉਚਾਰ ਵਿਧੀਆਂ, ਭਾਵਪੂਰਨ ਗਲਪੀ ਬਿੰਬਾਂ ਅਤੇ ਨਿਵੇਕਲੀਆਂ ਕਲਾ ਜੁਗਤਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਗਟਾ ਕੇ ਇੱਕ ਹਰਮਨ ਪਿਆਰੇ ਸਾਹਿਤ ਰੂਪ ਵਜੋਂ ਉੱਭਰੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਇਸ ਨੇ ਹੋਰਨਾਂ ਸਾਹਿਤਿਕ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਸਰਦਾਰੀ ਬਿਲਕੁਲ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਇਮ ਕਰ ਲਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੱਧਕਾਲੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਕਾਵਿ ਰੂਪ ਦੀ ਸਰਦਾਰੀ ਸੀ।

ਕਹਾਣੀ ਕਹਿਣਾ, ਸੁਣਨਾ ਅਤੇ ਮਾਣਨਾ ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਮਾਨਸਿਕ, ਬੌਧਿਕ ਤੇ ਭਾਵਨਾਤਮਿਕ ਲੋੜਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਅਹਿਮ ਲੋੜ ਮੰਨੀ ਗਈ ਹੈ। ਆਦਿ ਕਾਲ ਤੋਂ ਹੀ ਕਹਾਣੀ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਗ-ਸੰਗ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮਾਨਵਤਾ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ, ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਹੀ ਵਿਕਾਸ ਕਰਦੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਪੜਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘਦਿਆਂ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਮਨੋ-ਸੰਰਚਨਾ ਸਰਲ ਤੋਂ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਹੁੰਦੀ ਗਈ, ਉਵੇਂ-ਉਵੇਂ ਹੀ ਕਹਾਣੀ ਵੀ ਸਰਲ ਬਾਤਾਂ ਤੋਂ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਘਟਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਜਟਿਲ ਬਿਰਤਾਂਤਾਂ ਦਾ ਸਫਰ ਤੈਅ ਕਰਦੀ ਹੋਈ ਅਜੋਕੇ ਦੌਰ ਦੀ ਅਹਿਮ ਸਾਹਿਤਿਕ ਵਿਧਾ ਬਣ ਗਈ ਹੈ। ਆਧੁਨਿਕ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਅਜਿਹੇ ਹੀ ਜਟਿਲ ਬਿਰਤਾਂਤਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਕਰਦੀ ਮਨੁੱਖ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਆਪਸੀ ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸੰਦਰਭਾਂ ਤੋਂ ਦੇਖਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸੂਖਮ ਪਹਿਲੂਆਂ ਨੂੰ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਵਿੱਚ ਸਮੇਟਣ, ਮਾਨਵੀ ਅਵਚੇਤਨ ਨੂੰ ਉਭਾਰਨ, ਸੂਖਮ ਜਜ਼ਬਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਉਣ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ-ਮਾਨਸਿਕ ਯਥਾਰਥ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਆਪਣੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਵਿਕਾਸ ਦੌਰਾਨ ਵਿਭਿੰਨ ਪੜਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘਦੀ ਹੋਈ ਮੌਜੂਦਾ ਪੜਾਅ ਤੇ ਪੁੱਜੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਨਾਮਵਰ ਆਲੋਚਕ ਡਾ. ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਚਾਰ ਪੜਾਅ-ਆਦਰਸ਼ਵਾਦੀ ਯਥਾਰਥਵਾਦ, ਪ੍ਰਗਤੀਵਾਦੀ ਯਥਾਰਥਵਾਦ, ਵਸਤੂਵਾਦੀ ਯਥਾਰਥਵਾਦ ਅਤੇ ਉੱਤਰ ਯਥਾਰਥਵਾਦ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਦੌਰ 'ਚ ਭਾਵੇਂ ਧਾਰਮਿਕ, ਨੈਤਿਕ, ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਆਦਿ

ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਉੱਪਰ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਪਰੰਤੂ ਸਮੇਂ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਬਦਲਦੀਆਂ ਸਮਾਜਿਕ, ਆਰਥਿਕ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਕਥਾ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਮੁਹਾਂਦਰਾ ਵੀ ਬਦਲਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਯਥਾਰਥ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਅੰਤਰਮੁਖੀ ਯਥਾਰਥ ਵੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣਨ ਲੱਗਾ।

ਜੇਕਰ ਚੌਥੇ ਪੜਾਅ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਵਸਤੂ, ਵਿਧੀ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪੱਖੋਂ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਕੈਨਵਸ ਤੇ ਬਹੁਪੱਖੀ ਪਸਾਰਾਂ ਨੂੰ ਰੂਪਮਾਨ ਕਰਦੀ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਦੀ ਬਹੁ ਪਸਾਰੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦਾ ਪ੍ਰਤਿਰੋਧੀ ਪ੍ਰਵਚਨ ਸਿਰਜਦੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਪ੍ਰਗਤੀਵਾਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੀ ਇਕਹਿਰੀ ਜਕੜ ਕਰਕੇ ਦੁਹਰਾਓ-ਮੂਲਕ, ਹਾਸ਼ੀਆਗਤ ਧਿਰਾਂ ਨੂੰ ਬੋਲ ਦੇਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੀ ਸੀ, ਉੱਥੇ ਅਜੋਕੀ ਕਹਾਣੀ ਬਾਹਰੀ ਯਥਾਰਥ ਨਾਲੋਂ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਯਥਾਰਥ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਬਲਸ਼ਾਲੀ ਕੋਨੇ, ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਅਤੇ ਆਧੁਨਿਕ ਮਾਨਵ ਦੇ ਆਪਾ ਵਿਰੋਧੀ/ਸਵੈ-ਦਵੰਦ ਦੀ ਗਾਥਾ ਹੈ। ਅਜੋਕੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਪਾਤਰ ਆਪਣੇ ਸਮਾਜ-ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲ ਸੰਘਰਸ਼ ਨਾਲੋਂ ਸਵੈ-ਸੰਘਰਸ਼ ਦੇ ਰਾਹ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਉਚਾਰ ਮਨੋਬਚਨੀ, ਸਵੈ-ਸੰਵਾਦ, ਪਿਛਲ-ਝਾਤ ਅਤੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਅਸਧਾਰਨ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ, ਉਦਾਰੀਕਰਨ, ਖੁੱਲ੍ਹੀ-ਮੰਡੀ, ਨਿੱਜੀਕਰਨ, ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਇੱਕ ਧਰੁਵੀ ਹੋਣਾ, ਸਮਾਜਿਕ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਧੁੰਦਲਾ ਹੋਣਾ, ਬਸਤੀਵਾਦ ਦਾ ਨਵਾਂ ਪਸਾਰ, ਮੰਡੀਕਰਨ ਦੇ ਨਵੇਂ ਉਪ ਭੋਗੀ ਰੁਝਾਨ ਕਰਕੇ ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਮਨੁੱਖ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਆਦਰਸ਼ ਤੋਂ ਹੀਣਾ, ਸੰਤਾਪੀ ਮਨੋ-ਵੇਦਨਾ ਗ੍ਰਸਤ, ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਅਤੇ ਜਟਿਲ ਜੀਵਨ ਜਿਊਣ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਖਪਤਵਾਦੀ, ਆਦਰਸ਼ਹੀਣ, ਸ਼ੰਕਾ ਗ੍ਰਸਤ ਅਤੇ ਮਸ਼ੀਨੀ ਮਾਨਵ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਸਵੈ-ਹੋਂਦ ਗੁਆਚਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਦਵੰਦ ਹੈ, ਦਿਖਾਵਾ ਅਤੇ ਅੰਨ੍ਹੀ ਦੌੜ ਹੈ। ਅਜੋਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਅਜੋਕੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਮਾਨਸਿਕ ਸਮਾਜਿਕ ਦਸ਼ਾ ਦੀ ਬਾਖ਼ੂਬੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਸਮਾਜ-ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚਲੇ ਆਧੁਨਿਕ ਵਿਕਾਸ ਤੇ ਵਿਨਾਸ਼ ਦੇ ਦਵੰਦ ਦੀ, ਉਪਭੋਗੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦੀ ਦੁਬਿਧਾ ਅਤੇ ਤਣਾਅ ਦੀ, ਸੁਚੇਤ ਵਿਵਹਾਰ ਨਾਲੋਂ ਅੰਦਰੂਨੀ ਅਤੇ ਅਚੇਤ ਵਿਵਹਾਰ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜਿਕ ਜਟਿਲਤਾਵਾਂ ਤੋਂ ਉਤਪੰਨ ਮਾਨਸਿਕ ਗੁੰਝਲਾਂ ਦਾ ਭਾਵਪੂਰਨ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਸਮਾਜਿਕ-ਮਾਨਸਿਕ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਅਹਿਮ ਪਸਾਰ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਵੀ ਉੱਭਰ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਤੋਂ ਭਾਵ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਸਦੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖੇ ਗਏ ਸਾਹਿਤ ਤੋਂ ਹੈ। ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਜਿੱਥੇ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਤਸਵੀਰ ਪੇਸ਼

ਕਰਦਾ ਹੈ ਉੱਥੇ ਇਹ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਘੇਰੇ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਾਲ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਡਾ.ਸਰਬਜੀਤ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ *ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ* ਵਿੱਚ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ, “ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਪਰਵਾਸ ਦੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਦਾ ਸਾਹਿਤਿਕ ਰੂਪਾਂਤਰਨ ਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਦੋ ਸੱਭਿਆਚਾਰਾਂ ਦੇ ਦਵੰਦ ਵਿੱਚੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਸੰਕਟ ਨੂੰ ਪਰਵਾਸੀ ਲੇਖਕਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣਾਇਆ ਹੈ।” (58) ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਪਰਵਾਸੀ ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਸੱਧਰਾਂ, ਉਮੰਗਾਂ, ਹਾਰਾਂ, ਜਿੱਤਾਂ, ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ, ਅਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ, ਚਾਵਾਂ ਅਤੇ ਇੱਛਾਵਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਪਰਵਾਸ ਦੇ ਅਨੁਭਵਾਂ ਦੀ ਨਿਰੋਲ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਡਾ. ਰਜਿੰਦਰਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਖੋਜ ਪੱਤ੍ਰਿਕਾ (ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅੰਕ-40), ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਖੋਜ-ਪੱਤਰ *ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਅਧਿਆਪਨ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ* ਵਿੱਚ ਇਸਦੀ ਪ੍ਰੋੜਤਾ ਕਰਦੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ, “ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਰਚੇ ਜਾ ਰਹੇ ਉਸ ਸਾਹਿਤ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਿਧਾਂਤਕ ਤੇ ਪਰਵਾਸੀ ਚੇਤਨਾ ਦੇ ਅੰਸ਼ ਮੌਜੂਦ ਹੋਣ, ... ਭੂ-ਹੋਰਵਾ, ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰਾ, ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਤਣਾਓ ਨੂੰ ਪਰਵਾਸੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ।” (143) ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿੱਥੇ ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਪਰਵਾਸੀ ਚੇਤਨਾ, ਪਰਵਾਸੀ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਅਤੇ ਪਰਵਾਸੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਉਸਦਾ ਪਿਛੋਕੜ ਮੂਲ ਧਰਤੀ ਦੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਵਰਤਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਅਨਿੱਖੜਵੇਂ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜੁੜਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਸਮਾਜਿਕ-ਮਾਨਸਿਕ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਨੂੰ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਅਹਿਮ ਅੰਗ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਉੱਘੜਵੇਂ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਤਿੰਨ ਪਸਾਰਾਂ ਭਾਰਤੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ, ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਅਤੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚੋਂ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਇੱਕ ਅਹਿਮ ਪਸਾਰ ਹੈ। ਇਹ ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਛੇਵੇਂ ਦਹਾਕੇ ਵਿੱਚ ਬਰਤਾਨੀਆ ਤੋਂ ਆਰੰਭ ਹੋ ਕੇ ਅਗਲੇ ਦੇ ਤਿੰਨ ਦਹਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅਮਰੀਕਾ, ਕੈਨੇਡਾ, ਯੂਰਪ ਅਤੇ ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਦੇ ਕੁਝ ਦੇਸ਼ਾਂ ਤੱਕ ਵਿਕਾਸ ਕਰਦੀ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਬਿਰਤਾਂਤ ਨੂੰ ਸਿਰਜਦੀ ਹੈ, ਗੁਰਿੰਦਰ ਕੌਰ ਆਪਣੇ ਪੀਐੱਚ.ਡੀ ਸੇਧ ਪ੍ਰਬੰਧ *ਬਰਤਾਨਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਦਵੰਦ* ਦੇ ਆਦਿ ਕਥਨ ਵਿੱਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ,

“ਆਪਣਾ ਮੁਲਕ ਛੱਡ ਕੇ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਉਪਰੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਵਾਹ ਉਪਰੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨਾਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਉਹ ਸਮਝੌਤਾਵਾਦੀ ਰੁਚੀ ਤਾਂ ਅਪਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਮਾਨਸਿਕ ਪੱਧਰ ਤੇ ਇੱਕ ਸੰਤਾਪ ਹਮੇਸ਼ਾ ਵਿਦਮਾਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਉਹ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਰਾਸ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ, ਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਪਿੱਛੇ ਛੱਡ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਉਸ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਤੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਹਮਲੇ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਉਹ ਵਾਸਤਵਿਕ

ਦੀ ਬਜਾਏ ਆਪਣੇ ਅਤੀਤ ਤੇ ਵਿਰਸੇ ਨਾਲ ਜੁੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।”(4)

ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਇਸੇ ਚੇਤਨਾ ਦੀ ਉਪਜ ਹੈ, ਜੋ ਹੁਣ ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਵੱਖਰੀ ਅਤੇ ਨਿਵੇਕਲੀ ਪਛਾਣ ਸਥਾਪਤ ਕਰ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਵਿਕਾਸ ਉਲੀਕਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਸਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਚਾਹੇ ਬਰਤਾਨੀਆ ਤੋਂ ਆਰੰਭ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਉੱਤਰੀ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਮੁਹਰਲੀ ਕਤਾਰ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਉੱਤਰੀ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਦੋ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਦੇਸ਼ਾਂ ਅਮਰੀਕਾ ਅਤੇ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਪਰਵਾਸ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਗਿਣਤਿਮਿਕ ਅਤੇ ਗੁਣਤਿਮਿਕ ਪੱਖੋਂ ਵੱਧ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। 2010 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਮਕਾਲੀ ਦਹਾਕੇ ਦੀ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇਖਦਿਆਂ ਅਸੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇੰਗਲੈਂਡ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉੱਤਰੀ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ 'ਕੈਨੇਡਾ' ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਬਣ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਨੁਕਤੇ ਦੀ ਹਾਮੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਨਾਮਵਰ ਆਲੋਚਕ **ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ** ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ **ਇੱਕੀਵੀਂ ਸਦੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ** ਵਿੱਚ ਭਰਦੇ ਹਨ ਕਿ “ਭਾਰਤੀ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਰਗਰਮੀ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿੱਚ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।”(122)

ਕੈਨੇਡਾ ਦੀ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਸੋਹਣਾ ਅਤੇ ਅਮਨ ਸ਼ਾਂਤੀ ਵਾਲਾ ਮੁਲਕ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, 1867 ਈ. ਵਿੱਚ ਸਵੈ ਸੁਤੰਤਰ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਬਰਤਾਨੀਆ ਦੀ ਬਸਤੀ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਇਸਦਾ ਨਾਮ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਨਾਰਥ ਅਮਰੀਕਾ ਸੀ, ਇਹ ਇੱਕ ਬਹੁ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਦੇਸ਼ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਤੇ ਪ੍ਰਸਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਹੈ। ਹੋਰ ਪੱਛਮੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਾਂਗ ਕੈਨੇਡਾ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਪਰਵਾਸ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਥਾਨ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੇ ਉੱਨ੍ਹੀਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਆਖਰੀ ਦਹਾਕੇ ਵਿੱਚ ਕੈਨੇਡਾ ਪਰਵਾਸ ਆਰੰਭ ਕੀਤਾ। ਕੈਨੇਡਾ ਦੀ ਸਰਕਾਰੀ ਯੀਅਰ ਬੁੱਕ ਅਨੁਸਾਰ 1897 ਈਸਵੀ ਵਿੱਚ ਮਲਿਕਾ ਵਿਕਟੋਰੀਆ ਦੀ ਸਿਲਵਰ ਜੁਬਲੀ ਸਮਾਗਮ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿੱਖ ਫ਼ੌਜੀਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਦਸਤਾ ਫ਼ੌਜੀ ਪਰੇਡ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਲੰਡਨ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਵਾਪਸੀ ਸਮੇਂ ਇਹ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਪ੍ਰਾਂਤ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਕੋਲੰਬੀਆ ਰਸਤੇ ਵਾਪਸ ਪਰਤਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਫ਼ੌਜੀਆਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲ ਕੈਨੇਡਾ ਦੀ ਮਨਮੋਹਣੀ ਤੇ ਸੁੰਦਰ ਧਰਤੀ ਦੀ ਤਾਰੀਫ਼ ਵੱਧ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਆ ਕੇ ਕੀਤੀ। ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਬਰਤਾਨੀਆ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਕੈਨੇਡਾ ਚੰਗੀ ਰੋਜ਼ੀ ਰੋਟੀ ਅਤੇ ਕੰਮ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਪੁੱਜਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਏ। ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਯੀਅਰ ਬੁੱਕ ਅਨੁਸਾਰ ਪਹਿਲਾ ਪੰਜਾਬੀ ਜੱਥਾ 1904 ਈਸਵੀ ਵਿੱਚ ਵੈਨਕੂਵਰ ਦੀ ਪੋਰਟ ਮੂਡੀ ਬੰਦਰਗਾਹ ਤੇ ਪੁੱਜਿਆ। ਕੈਨੇਡਾ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਵਧਦੀ ਗਿਣਤੀ ਨੂੰ ਦੇਖਦਿਆਂ 1914 ਈਸਵੀ ਵਿੱਚ ਪਰਵਾਸ ਘਟਾਉਣ ਲਈ ਸਖ਼ਤ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਏ ਗਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਕਾਮਾਗਾਟਾਮਾਰੂ ਵਰਗੀ ਘਟਨਾ ਵੀ ਵਾਪਰੀ। ਡਾ.ਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ

ਗੋਦਾਰਾ ਦੂਸਰੀ ਵਿਸ਼ਵ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਕਾਨਫਰੰਸ-ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਤੇ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ, ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਆਪਣੇ ਖੋਜ ਪੱਤਰ **ਕੈਨੇਡਾ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ-ਰਚਨਾਤਮਕ ਸਰੋਕਾਰ** ਵਿੱਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ, "ਕੈਨੇਡਾ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਪਰਵਾਸ ਵਿੱਚ ਤੇਜ਼ੀ 1970 ਈਸਵੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਈ, ਇਹੀ ਉਹ ਸਮਾਂ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਲੋਕ ਆਉਣੇ ਆਰੰਭ ਹੋਏ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਵੀ ਆਏ।"(193) ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਰ ਸਾਹਿਤਕ ਰੂਪਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਵੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਹੋਈ।

ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਉਮਰ ਤਕਰੀਬਨ 40-45 ਸਾਲ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਨਾਮਵਰ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਸੰਪਾਦਿਤ ਕਿਤਾਬ **ਮੇਪਲ ਦੇ ਰੰਗ** ਦੇ ਮੁੱਖ-ਬੰਦ ਵਿੱਚ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਵਿਕਾਸ ਬਾਰੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ,

"ਰਵਿੰਦਰ ਰਵੀ ਕੈਨੇਡਾ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਕਥਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਜਿੱਥੇ ਦੀਵਾਰਾਂ ਨਹੀਂ' 1978 ਈਸਵੀ 'ਚ ਛਪਿਆ। 1980 ਈਸਵੀ ਵਿੱਚ ਅਮਰਜੀਤ ਚਾਹਲ ਨੇ ਆਪਣਾ ਕਥਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਬਾਹਰੋਂ ਆਇਆ ਆਦਮੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਅਗਲੇ ਦੇ ਚਾਰ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਧੂ ਬਿਨਿੰਗ, ਅਵਤਾਰ ਗਿੱਲ, ਹਰਭਜਨ ਪਵਾਰ, ਤੇਜ ਸੰਧੂ ਸਮਾਧਵੀ ਆਦਿ ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਕਥਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਲੈ ਕੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ। ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਆਖਰੀ ਦਹਾਕੇ ਵਿੱਚ ਦੇ-ਦੇ, ਤਿੰਨ-ਤਿੰਨ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਵਕਫ਼ੇ ਨਾਲ ਦਰਜਨ ਦੇ ਕਰੀਬ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਦੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਨੇ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਗਿਣਾਤਮਿਕ ਤੇ ਗੁਣਾਤਮਿਕ ਦੋਹਾਂ ਪੱਖਾਂ ਤੋਂ ਵਿਸ਼ਾਲਤਾ ਅਤੇ ਗਹਿਨਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਫਲਸਰੂਪ ਪਿਛਲੇ ਦੋ ਦਹਾਕਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਮੁੱਖ-ਧਾਰਾ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਨਾਲ ਵਰ ਮੇਚ ਦੀ ਹੋਈ ਨਿਰੰਤਰ ਨਵੇਂ ਦਿਸਹੱਦੇ ਛੂਹਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੋਈ ਹੈ।"(9)

ਸੇ ਅਜੋਕੀ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰ ਰਹੀ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਨੇ ਮੁੱਖ-ਧਾਰਾ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਵਿਲੱਖਣ ਪਛਾਣ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ, ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸੇਖਾ, ਮੇਜਰ ਮਾਂਗਟ, ਅਮਨਪਾਲ ਸਾਰਾ, ਸਾਧੂ ਬਿਨਿੰਗ, ਰਵਿੰਦਰ ਰਵੀ, ਕੁਲਜੀਤ ਮਾਨ, ਅਵਤਾਰ ਗਿੱਲ, ਅਵਤਾਰ ਰੋਡੇ, ਹਰਭਜਨ ਹਾਂਸ, ਦਵਿੰਦਰ ਮਲਹਾਂਸ, ਬਲਵੀਰ ਕੌਰ ਸੰਘੇੜਾ, ਸੁਰਜੀਤ ਕਲਸੀ, ਇਕਬਾਲ ਰਾਮੂਵਾਲੀਆ, ਗੁਰਮੀਤ ਪਨਾਗ, ਜੋਰਾਵਰ ਸਿੰਘ ਬਾਂਸਲ, ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਗਰਚਾ, ਯੁਵਰਾਜ ਰਤਨ, ਰਛਪਾਲ ਕੌਰ ਗਿੱਲ, ਇੰਦਰਜੀਤ ਕੌਰ ਸਿੱਧੂ, ਪਰਵੀਨ ਕੌਰ, ਰਿਸ਼ਵਦੀਪ ਸਿੰਘ, ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ, ਮਿੰਨੀ ਗਰੇਵਾਲ, ਬਰਜਿੰਦਰ ਫਿੱਲੋ, ਸੁਰਜੀਤ, ਰਾਜਵੰਤ ਕੌਰ ਮਾਨ, ਹਰਕੀਰਤ ਕੌਰ ਚਾਹਲ, ਗੁਰਮੇਲ ਸਿੰਘ ਘੁਮਾਣ, ਗੁਰਬਚਨ ਕੌਰ ਬਿੰਦ, ਆਦਿ ਨੇ ਜਿੱਥੇ ਮੂਲ ਪਰਵਾਸੀ ਸਰੋਕਾਰ ਭੂ-ਹੋਰਵਾ, ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਟਕਰਾਓ ਅਤੇ

ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰੇ ਆਦਿ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਭਰਪੂਰ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਵਾਇਤੀ ਪਰਵਾਸੀ ਮਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਉਲੰਘ ਕੇ ਗਲੋਬਲੀ ਸਰੋਕਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾ ਕੇ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਰਾਣ ਦੀ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਅਹਿਮ ਯੋਗਦਾਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਨਵੇਂ ਅਣਛੋਰੇ-ਅਣਹੋਏ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਰਾਹੀਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਇਸਦੇ ਵਿਸ਼ਾ-ਪੱਖ ਦੀ ਅਮੀਰੀ ਵਧਾਈ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਹੀ ਨਵੀਆਂ ਜੁਗਤਾਂ, ਨਵੇਂ ਮੋਟਾਫਿਰ ਅਤੇ ਮਿਲੇ-ਜੁਲੇ ਭਾਸ਼ਿਕ ਮੁਹਾਵਰੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਇਸ ਦੇ ਰੂਪ ਪੱਖ ਨੂੰ ਵੀ ਨਿਖਾਰਿਆ ਹੈ। ਡਾ.ਧਨਵੰਤ ਕੌਰ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ *ਡਾਇਸਪੋਰਾ ਸਿਧਾਂਤ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ* ਵਿੱਚ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀ ਬਾਰੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ, “ਬਰਤਾਨਵੀ ਜਾਂ ਅਮਰੀਕੀ ਕਹਾਣੀ ਵਾਂਗ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਡਾਇਸਪੋਰਕ ਹੁੰਦੀ ਹੋਈ ਵੀ ਆਪਣਾ ਨਵੇਕਲਾ ਸੁਭਾਅ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਲਗਭਗ ਚਾਰ-ਪੰਜ ਦਹਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਇਤਿਹਾਸ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਿਰਜਿਆ, ਆਪਣੇ ਪਰਿਵੇਸ਼ ਅਨੁਕੂਲ ਆਪਣੀ ਵੱਖਰਤਾ ਨੂੰ ਵੀ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ।” (184)

ਇਸ ਵੱਖਰੇ ਭੂਗੋਲਿਕ ਖੰਡ ਦੀਆਂ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਤਲਾਸ਼ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਚੇਤਨ-ਅਵਚੇਤਨ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾ ਕੇ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਅਤੇ ਰੂਪ ਪੱਖੋਂ ਨਵੇਂ ਆਯਾਮ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਸੋ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਇਸ ਵਿਲੱਖਣ ਪਛਾਣ ਅਤੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਬਾਹਰੀ ਯਥਾਰਥ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਸਦਕਾ ਇਸਦਾ ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਅਧਿਐਨ ਹੋਣਾ ਸਮੇਂ ਦੀ ਮੰਗ ਹੈ।

1.2. ਪੂਰਵ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਸਰਵੇਖਣ ਤੇ ਮੁਲਾਂਕਣ

ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀ ਉੱਪਰ ਹੋਏ ਖੋਜ-ਕਾਰਜਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀ ਤੇ ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਨਾਲ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀ ਅਤੇ ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਵਿਸ਼ੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪੰਜਾਬੀ ਖੋਜ ਜਗਤ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਖੋਜ-ਕਾਰਜਾਂ ਦਾ ਬਿਉਰਾ ਡਾ.ਧਰਮ ਸਿੰਘ, ਸਾਬਕਾ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਤੇ ਮੁਖੀ, ਪੰਜਾਬੀ ਅਧਿਐਨ ਸਕੂਲ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) ਕ੍ਰਿਤ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਸੰਦਰਭ ਗ੍ਰੰਥ *ਪੰਜਾਬੀ ਖੋਜ ਸੰਦਰਭ* (ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ 2015 ਅਤੇ 2018) ਵਿੱਚੋਂ, ਵਿਭਿੰਨ ਮੁੱਖ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਸੰਬੰਧੀ ਸੂਚਨਾ ਅਧਿਕਾਰ ਐਕਟ ਤਹਿਤ ਲਈ ਜਾਣਕਾਰੀ, ਵੱਖ-ਵੱਖ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਦੀ ਵੈੱਬਸਾਈਟਜ਼ ਤੇ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਅਤੇ ਚੱਲ ਰਹੇ ਖੋਜ-ਕਾਰਜਾਂ ਬਾਰੇ ਉਪਲਬਧ ਜਾਣਕਾਰੀ, ਡਾ. ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ ਕ੍ਰਿਤ *ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਇੱਕ ਸਦੀ-ਇਤਿਹਾਸ ਮੁਲਕ ਪ੍ਰਵਚਨ* (2002) ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਖੋਜ ਬਾਰੇ ਉਪਲਬਧ ਜਾਣਕਾਰੀ, ਡਾ.ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ ਕੋਆਰਡੀਨੇਟਰ, ਸੈਂਟਰ ਫਾਰ ਇਮੀਗਰੈਂਟ ਸਟੱਡੀਜ਼ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) ਕ੍ਰਿਤ *ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਸੰਦਰਭ ਕੋਸ਼-ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ* (ਖੋਜ ਅਤੇ

ਆਲੋਚਨਾ 2004) ਵਿੱਚ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀ ਬਾਰੇ ਉਪਲਬਧ ਖੋਜ-ਕਾਰਜਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਦਾ ਨਿੱਜੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਦੌਰਾ ਕਰਨ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਬਾਰੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਖੋਜ-ਕਾਰਜਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ।

1.2.1 ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀ ਤੇ ਹੋਏ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ

1.2.2 ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਸਾਹਿਤ ਤੇ ਹੋਰ ਰੂਪਾਕਾਰਾਂ ਤੇ ਹੋਏ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ

1.2.3 ਉੱਤਰੀ ਅਮਰੀਕੀ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਦੇ ਸਾਂਝੇ ਅਧਿਐਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਭਾਗ ਵਜੋਂ ਹੋਏ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ

1.2.4 ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਾਹਿਤ ਰੂਪਾਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ

1.2.5 ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ

1.2.1 ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀ ਤੇ ਹੋਏ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ

1.2.1.1 ਅਰਵਿੰਦਰ ਕੌਰ “ਕੈਨੇਡਾ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ: ਇੱਕ ਆਲੋਚਨਾਤਮਿਕ ਅਧਿਐਨ (ਰਵਿੰਦਰ ਰਵੀ, ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ, ਅਮਨਪਾਲ ਸਾਰਾ, ਸਾਧੂ ਬਿਨਿੰਗ, ਮੇਜਰ ਮਾਂਗਟ ਅਤੇ ਬਲਬੀਰ ਕੌਰ ਸੰਪ੍ਰੇਸ਼ਨ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ) ਕੁਰੂਕਸ਼ੇਤਰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਕੁਰੂਕਸ਼ੇਤਰ, 2009

ਇਹ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀ ਬਾਰੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਇੱਕੋ-ਇੱਕ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਹੈ ਜੋ ਆਲੋਚਨਾਤਮਿਕ ਅਧਿਐਨ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਇਸਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਨੂੰ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਵਿਧੀ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਨਾ ਸਮੇਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ, ਦੂਸਰਾ ਇਹ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ 2009 ਵਿੱਚ ਸੰਪੰਨ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਹਥਲੇ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਦਾ ਦਾਇਰਾ 2010 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੀ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਰੱਖਿਆ ਹੈ।

1.2.2 ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਹੋਰ ਰੂਪਾਕਾਰਾਂ ਤੇ ਹੋਏ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ

1.2.2.1 ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ, ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ ਬੇਗਾਨਗੀ ਦਾ ਸੰਕਲਪ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ, 2010

1.2.2.2 ਸਰਦੂਲ ਸਿੰਘ, ਕੈਨੇਡਾ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ : ਉੱਤਰ ਆਧੁਨਿਕ ਪਰਿਖੇਪ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, 2014

1.2.2.3 ਹਰਜੀਤ ਸਿੰਘ, **ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਵਲ ਵਿੱਚ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਤਣਾਅ**, ਕੁਰੂਕਸ਼ੇਤਰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਕੁਰੂਕਸ਼ੇਤਰ, 2009

1.2.2.4 ਕਮਲੇਸ਼ ਸਿੰਘ ਦੁੱਗਲ, **ਕੈਨੇਡਾ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਪੱਤਰਕਾਰੀ : ਇੱਕ ਅਧਿਐਨ**, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, 2000

1.2.2.5 ਦਰਸ਼ਨ ਗਿੱਲ, **ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਰੂਪਾਂਤਰਨ ਦਾ ਅਧਿਐਨ**, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, 1996

1.2.2.6 ਮਨਦੀਪ ਕੌਰ, **ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਸਮਾਜ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਸਰੋਕਾਰ**, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ, 2010

1.2.2.7 ਰਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਚੀਮਾ, **ਕੈਨੇਡਾ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿੱਚ ਪਾਰ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਸੰਦਰਭ ਤੇ ਸਰੋਕਾਰ**, ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, 2003

ਉਪਰੋਕਤ ਖੋਜ-ਕਾਰਜਾਂ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਤੋਂ ਸਿੱਟਾ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ ਉੱਪਰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਹੋਇਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਨਾਵਲ ਤੇ ਕਹਾਣੀ ਉੱਪਰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਘੱਟ ਖੋਜ ਹੋਈ ਹੈ। ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਅੱਜ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਉੱਭਰਵਾਂ ਸਾਹਿਤਿਕ ਰੂਪਾਕਾਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਸਮੁੱਚੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਅਹਿਮ ਅੰਗ ਹੈ। ਸੇ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਤੇ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਮੰਗ ਹੈ।

1.2.3 ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪਰਵਾਸੀ ਜਾਂ ਉੱਤਰ ਅਮਰੀਕੀ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਦੇ ਸਾਂਝੇ ਅਧਿਐਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅੰਗ ਵਜੋਂ ਹੋਏ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ

1.2.3.1 ਹਰਦੀਪ ਕੌਰ, **ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਥਾ ਜਗਤ : ਇੱਕ ਅਧਿਐਨ** (ਰਵਿੰਦਰ ਰਵੀ, ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ, ਸਵਰਨ ਚੰਦਰ, ਰਘਬੀਰ ਢੰਡ ਅਤੇ ਜਗਜੀਤ ਬਰਾੜ) ਕੁਰੂਕਸ਼ੇਤਰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਕੁਰੂਕਸ਼ੇਤਰ, 2005

1.2.3.2 ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, **ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਥੀਮਕ ਪਸਾਰ** (ਰਘਬੀਰ ਢੰਡ, ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ, ਅਮਨਪਾਲ ਸਾਰਾ ਅਤੇ ਵੀਨਾ ਵਰਮਾ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ) ਕੁਰੂਕਸ਼ੇਤਰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਕੁਰੂਕਸ਼ੇਤਰ, 2010

1.2.3.3 ਜੇਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, **ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਸੰਕਟ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ**(ਰਘਬੀਰ ਢੰਡ, ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ, ਅਮਨਪਾਲ ਸਾਰਾ, ਵੀਨਾ ਵਰਮਾ ਅਤੇ ਪਰਵੇਜ਼ ਸੰਧੂ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ) ਕੁਰੂਕਸ਼ੇਤਰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਕੁਰੂਕਸ਼ੇਤਰ, 2014

1.2.3.4 ਬਲਕਾਰ ਸਿੰਘ, ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਔਰਤ-ਮਰਦ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦਾ ਤੁਲਨਾਤਮਿਕ ਅਧਿਐਨ (ਰਘਬੀਰ ਚੰਡ, ਤਰਸੇਮ ਨੀਲਗਿਰੀ, ਹਰਜੀਤ ਅਟਵਾਲ, ਵੀਨਾ ਵਰਮਾ, ਅਮਨਪਾਲ ਸਾਰਾ, ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਮੋਹਨ ਭੰਡਾਰੀ, ਅਜੀਤ ਕੌਰ, ਵਰਿਆਮ ਸੰਧੂ, ਸੁਖਜੀਤ, ਬਲਵਿੰਦਰ ਗਰੇਵਾਲ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ) ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ, 2007

1.2.3.5 ਰਾਜਿੰਦਰ ਕੁਮਾਰ, ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਮਨੋਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ (ਸਵਰਨ ਚੰਦਨ, ਦਰਸ਼ਨ ਧੀਰ, ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ, ਹਰਜੀਤ ਅਟਵਾਲ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ) ਕੁਰੂਕਸ਼ੇਤਰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਕੁਰੂਕਸ਼ੇਤਰ, 2011

1.2.3.6 ਰੁਪਿੰਦਰ ਕੌਰ ਸੰਧੂ, ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਨਾਰੀ ਸੰਵਦੇਨਾ (ਬਲਬੀਰ ਕੌਰ ਸੰਘੇੜਾ, ਵੀਨਾ ਵਰਮਾ, ਕੈਲਾਸ਼ਪੁਰੀ, ਰਾਣੀ ਨਗੋਂਦਰ, ਅਤੇ ਸੁਸ਼ੀਲ ਕੌਰ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ) ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, 2002

1.2.3.7 ਤੇਜਿੰਦਰ ਕੌਰ, ਉੱਤਰੀ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ : ਮਾਨਵੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦਾ ਸਰੂਪ (ਜਗਜੀਤ ਬਰਾੜ, ਪ੍ਰੋ . ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਪਰਵੇਜ਼ ਸੰਧੂ, ਰਾਣੀ ਨਗੋਂਦਰ, ਸਾਧੂ ਬਿਨਿੰਗ, ਬਲਬੀਰ ਕੌਰ ਸੰਘੇੜਾ, ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ, ਅਮਨਪਾਲ ਸਾਰਾ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ) ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, 2017

1.2.3.8 ਸੁਖਪਾਲ ਕੌਰ, ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਮਨੋਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ (ਕੈਲਾਸ਼ਪੁਰੀ, ਸੁਰਜੀਤ ਕਲਸੀ, ਬਲਬੀਰ ਕੌਰ ਸੰਘੇੜਾ, ਵੀਨਾ ਵਰਮਾ, ਇੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਧੂ, ਮਨਜੀਤ ਕੌਰ ਸੇਖੋਂ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ) ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ 2014

1.2.3.9 ਦੀਪਾ ਕੁਮਾਰ, ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਮਨੋਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ (ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ, ਅਮਨਪਾਲ ਸਾਰਾ, ਵੀਨਾ ਵਰਮਾ, ਰਾਣੀ ਨਗੋਂਦਰਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਵੇਜ਼ ਸੰਧੂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ), ਦਿੱਲੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਦਿੱਲੀ, 2015.

ਉਪਰੋਕਤ ਖੋਜ-ਕਾਰਜਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮੁੱਚੀ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀ ਜਾਂ ਉੱਤਰੀ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਅਧਿਐਨ ਦੇ ਇੱਕ ਅੰਗ ਵਜੋਂ ਹੀ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

1.2.4 ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਹੋਏ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ

1.2.4.1 ਗੁਰਜੰਟ ਸਿੰਘ, ਰਵਿੰਦਰ ਰਵੀ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦਾ ਸਮਾਜ-ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਅਧਿਐਨ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, 2006

ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਰਵਿੰਦਰ ਰਵੀ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਉੱਪਰ ਹੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ, ਅਮਨਪਾਲ ਸਾਰਾ ਅਤੇ ਸਾਧੂ ਬਿਨਿੰਗ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਉੱਪਰ ਐਮ.ਫਿਲ ਦੇ ਕੁੱਝ ਖੋਜ ਨਿਬੰਧ ਲਿਖੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ।

1.2.5 ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਵਿਧੀ ਨਾਲ਼ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਾਹਿਤ ਰੂਪਾਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ

1.2.5.1 ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ, ਵਾਹਨ ਟੇਟਕੇ-ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਅਧਿਐਨ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, 2016

1.2.5.2 ਮੇਘਾ ਸਲਵਾਨ, 1990 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ-ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਅਧਿਐਨ, (ਜਿੰਦਰ, ਤਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਸੁਖਜੀਤ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ) ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, 2016

1.2.5.3 ਦਰਿਆ, ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਧਰਮ: ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਅਧਿਐਨ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, 1998

1.2.5.4 ਮਨਦੀਪ ਕੌਰ, ਵਰਤ: ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਅਧਿਐਨ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, 2011

1.2.5.5 ਰੁਪਿੰਦਰਜੀਤ ਕੌਰ, ਜਾਦੂ ਚਕਿਤਸਾ: ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਅਧਿਐਨ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, 2005

1.2.5.6 ਮਲਕੀਤ ਸਿੰਘ, 21 ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਦਹਾਕੇ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਵਲ: ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਅਧਿਐਨ (ਮਿੱਤਰ ਸੈਨ ਮੀਤ, ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਖਾਮੋਸ਼, ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ, ਕੇਵਲ ਕਲੋਟੀ ਤੇ ਮਨਮੋਹਨ ਬਾਵਾ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ) ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ 2014

1.2.5.7 ਗੁਰਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ, 1990 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੀ ਦਲਿਤ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ (ਭਗਵੰਤ ਰਸੂਲਪੁਰੀ, ਗੁਰਮੀਤ ਕੜਿਆਲਵੀ, ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਫਿਲੌਰੀਆ ਅਤੇ ਸਰੂਪ ਸਿਆਲਵੀ ਦੇ

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੰਦਰਭ 'ਚ)ਲਵਲੀ ਪ੍ਰੋਫੈਸ਼ਨਲ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਫ਼ਗਵਾੜਾ 2022

ਉਪਰੋਕਤ ਖੋਜ-ਕਾਰਜਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਹ ਸਿੱਟਾ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਵਿਧੀ ਰਾਹੀਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਲੋਕ-ਧਾਰਾ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਲੋਕ-ਧਾਰਾ ਦਾ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕੇਵਲ ਇਸ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਅਧਿਐਨ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਅਧਿਐਨ ਹੀ ਕਹਾਣੀ ਅਤੇ ਨਾਵਲ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਸਿਧਾਂਤ ਤੇ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਦੋ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਹੋਏ ਹਨ ਉਹ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਰਚਿਤ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ।

ਉਪਰੋਕਤ ਵੇਰਵਿਆਂ ਤੋਂ ਸਿੱਟਾ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ :

- ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਤੇ ਇੱਕ ਹੀ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਵੀ 2010 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਤੇ। ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਵੱਖ-2 ਰੂਪਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੰਮ ਕਵਿਤਾ ਤੇ ਹੋਇਆ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ 'ਚ ਕਹਾਣੀ ਨੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪਛਾਣ ਬਣਾਈ ਹੈ, ਕਹਾਣੀ ਉੱਪਰ ਖੋਜ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ।
- ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਨੂੰ, ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀ ਜਾਂ ਉੱਤਰੀ ਅਮਰੀਕਨ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਇੱਕ ਹਿੱਸੇ ਵਜੋਂ ਹੀ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਨਿਰੋਲ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀ ਉੱਪਰ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ।
- ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਰਚਿਤ ਕਹਾਣੀ ਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਅਧਿਐਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਸੇ ਇਸ ਅਧਿਐਨ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ **ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ :ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਅਧਿਐਨ (2010 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ)** ਇੱਕ ਨਵੇਕਲਾ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਹੈ, ਜੋ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਖੋਜ ਵਿੱਚ ਵਡਮੁੱਲਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਵੇਗਾ।

1.3. ਖੋਜ ਦੇ ਉਦੇਸ਼

ਹਰ ਕੰਮ ਪਿੱਛੇ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਉਦੇਸ਼ ਜ਼ਰੂਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਕੰਮ ਸੁਚਾਰੂ ਰੂਪ ਨਾਲ ਨੇਪਰੇ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹ ਸਕਦਾ। ਹੱਥਲੇ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਪਿੱਛੇ ਵੀ ਕੁਝ ਉਦੇਸ਼ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਵੇਰਵਾ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ।

- ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਅਤੇ ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਪੱਖ ਬਾਰੇ ਜਾਣਨਾ।
- ਭਾਰਤੀ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦੇ ਟਕਰਾਓ ਕਰਕੇ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਦਵੰਦ, ਸਮਾਜਿਕ ਸੰਬੰਧਾਂ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰਿਕ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਤੇ ਪਏ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨੀ।
- ਪਰਵਾਸ ਕਾਰਨ ਦਮਿਤ ਹੋਈਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਤੋਂ ਉਤਪੰਨ ਮਨੋਗੁੰਝਲਾਂ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਦੇ ਬਦਲਦੇ ਰੂਪਾਂ ਦੀ (ਡਿਫ਼ਰੈਂਸ ਮੈਕਨਿਜ਼ਮ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਰਾਹੀਂ) ਪਛਾਣ ਕਰਨੀ।
- ਜਗੀਰੂ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦੀਆਂ ਮਨੋਗੰਢਾਂ ਅਤੇ ਟੁੱਟ ਰਹੇ ਟੈਬੂ ਕਾਰਨ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਵਹਾਰ ਤੇ ਪਏ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਨਾ।
- ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ-ਸੰਬੰਧਾਂ ਅਤੇ ਅੰਤਰ-ਸੰਵਾਦਾਂ ਦੇ ਨਿਰੀਖਣ ਤੋਂ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵੱਖੋ-ਵੱਖ ਸਮਾਜਿਕ ਧਿਰਾਂ ਦੇ ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਬਾਰੇ ਜਾਣਨਾ।
- ਪਰਵਾਸ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਗਏ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਤਾਨ (ਉੱਪਰ ਜੰਮੀ-ਪਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ) ਵਿੱਚ ਖਿੱਚੋਤਾਣ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਦਵੰਦ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨੀ।

1.4. ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤਿਕ ਸਾਰਥਿਕਤਾ

ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਅਜੋਕੇ ਪਰਵਾਸੀ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਤਸਵੀਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਪਰਵਾਸ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ-ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੁੜੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀਆਂ ਆਸਾਂ, ਉਮੰਗਾਂ, ਇੱਛਾਵਾਂ, ਤੋਟਾਂ, ਦੁਸ਼ਵਾਰੀਆਂ, ਦੁੱਖਾਂ-ਸੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਦੀ ਹੋਈ ਸਮਕਾਲੀ ਸਮਾਜਿਕ ਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਯਥਾਰਥ ਅਤੇ ਦੁਰਿੱਤੀਆਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਡਾ. ਬ੍ਰਹਮਜਗਦੀਸ਼ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ *ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਸਿਧਾਂਤ-ਇਤਿਹਾਸ ਤੇ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ* ਵਿੱਚ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਯਥਾਰਥਕਤਾ ਬਾਰੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ,

“ਕਾਵਿ, ਨਾਵਲ ਅਤੇ ਨਾਟਕ ਆਦਿ ਰੂਪਾਕਾਰ ਆਪਣੇ ਸਮਕਾਲੀ ਵਕਤ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਪਿੱਛੇ ਜਾ

ਸਕਦੇ ਹਨ। ਕੋਈ ਕਵੀ ਰਹੱਸਵਾਦੀ ਜਾਂ ਅਧਿਆਤਮਵਾਦੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਨਾਵਲਕਾਰ ਪੁਰਾਣ ਕਥਾਵਾਂ ਜਾਂ ਬੀਤੇ ਯੁੱਗ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਵਲ ਦੀ ਵਸਤੂ ਸਮੱਗਰੀ ਬਣਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਨਾਟਕਕਾਰ ਆਪਣੀ ਸਮੱਗਰੀ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚੋਂ ਲੈ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਇੱਕ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਵਾਸਤੇ ਸਮਕਾਲੀਨ ਜਾਂ ਵਕਤ ਦਾ ਹਾਈ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਮਕਾਲੀਨ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਰੂ-ਬਰੂ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਹੀ ਕਹਾਣੀ ਪਾਠਕਾਂ ਦਾ ਪਸੰਦੀਦਾ ਰੂਪਕਾਰ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ।” (9)

ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਨਾਲ ਪਰਵਾਸੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਸਿਆਹ ਪਹਿਲੂਆਂ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਕੇ ਇੱਧਰਲੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਸੇਧ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਗਲੈਮਰੀ ਕਲਚਰ, ਪਦਾਰਥਵਾਦ, ਪੱਛਮੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਚਮਕ-ਦਮਕ, ਜਲਦੀ ਪੈਸਾ ਕਮਾਉਣ ਦੀ ਅੰਨ੍ਹੀ ਦੌੜ ਕਰਕੇ ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬੀ ਨੌਜਵਾਨ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਲਈ ਨੈਤਿਕ-ਅਨੈਤਿਕ ਢੰਗ ਅਪਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਖੋਜ ਰਾਹੀਂ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਆਉਂਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਕੇ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਸੇਧ ਦੇਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਤਾਂ ਜੋ ਅੰਨ੍ਹੇਵਾਹ ਪਰਵਾਸ ਦੀ ਦੌੜ ਨੂੰ ਠੱਲ੍ਹ ਪਾਈ ਜਾ ਸਕੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਦਾ ਮੂੰਹ ਵਧੇਰੇ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬ ਵੱਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਰਚਿਤ ਸਾਹਿਤ ਆਪਣੀ ਜਨਮ-ਭੂਮੀ ਤੇ ਵੱਸਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਆਪਸੀ ਸੰਵਾਦ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਲੇਖਕ ਪਰਵਾਸ ਦੀਆਂ ਦੁਸ਼ਵਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਿਆਂ ਇਹ ਸੰਚਾਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਰਵਾਸ ਦਾ ਜੀਵਨ ਏਨਾ ਲੁਭਾਉਣਾ ਨਹੀਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਿਸਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਖੋਜ ਰਾਹੀਂ ਪਰਵਾਸੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਸਕਾਰਾਤਮਿਕ ਪੱਖ ਵੀ ਉਜਾਗਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਫੁੱਲਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਕੋਈ ਖਿੰਡਿਆ-ਪੁੰਡਿਆ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਦੋਹਾਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਮੇਲ ਨਾਲ ਬਣਿਆ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਮਿਸ਼ਰਤ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਵਿੱਚ ਇਲੈਕਟ੍ਰੋਨਿਕ ਵਸੀਲਿਆਂ ਅਤੇ ਟੈਕਨੋਲੋਜੀ ਨੇ ਅਹਿਮ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਦਕਾ ਪਰਵਾਸ ਹੁਣ ਪਹਿਲਾਂ ਵਰਗਾ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਵੀਡੀਓ ਕਾਲਿੰਗ, ਇੰਟਰਨੈੱਟ, ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਆਦਿ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਸਦਕਾ ਭੂ-ਹੇਰਵੇ, ਉਦਰੇਵੇਂ ਦੀਆਂ ਸੁਰਾਂ ਲਗਭਗ ਦੂਰ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ। ਤਕਨੀਕੀ ਵਿਕਾਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੂਰ ਦੁਰਾਡੇ ਪਰਵਾਸ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਦੂਜੀ-ਤੀਜੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਸਥਾਨਕ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਜ਼ਬਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਪਰ ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਤਕਨੀਕੀ ਵਿਕਾਸ ਸਦਕਾ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ, ਪੰਜਾਬੀ ਪਛਾਣ, ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀਅਤ ਆਦਿ ਨੂੰ ਪ੍ਰਫੁੱਲਿਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮੋਹਰੀ ਰੋਲ ਨਿਭਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਵਿਧੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਹ ਸਮੁੱਚਾ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਹੀ ਸਮਾਜਿਕ ਹਿੱਤਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ

ਜੇ ਇਸਦੀ ਸਮਾਜਿਕ ਸਾਰਥਿਕਤਾ ਨੂੰ ਸਿੱਧ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ, ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਉੱਘੜਵਾਂ ਪਸਾਰ ਹੈ। ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਪਰਵਾਸ ਦਾ ਮੁੱਢ ਕਦੀਮ ਤੋਂ ਹੀ ਰਿਸ਼ਤਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਕਵੀ ਬਾਬਾ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਵੀ ਪਰਵਾਸੀ ਸਨ ਜੋ ਕਾਬੁਲ ਤੋਂ ਪਰਵਾਸ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬ ਆਏ ਸਨ। ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵੀਆਂ ਅਤੇ ਲੇਖਕਾਂ ਸਦਕਾ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਪੰਜ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਨਾ ਰਹਿ ਕੇ ਸੱਤ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਬਣਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਡਾ. ਅਕਾਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੌਰ, ਆਪਣੇ ਖੋਜ ਪੱਤਰ **ਪੰਜਾਬੀ ਡਾਇਸਪੋਰਾ: ਬਹੁਸਥਾਨੀ ਨੈਟਵਰਕ ਚੇਤਨਾ ਦਾ ਵਹਿਣ** ਵਿੱਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ,

“ਜੇ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਹੀ ਮਸਲਾ ਲੈ ਲਈਏ ਤਾਂ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੇ ਕੈਨੇਡਾ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਅਤੇ ਮੀਡੀਆ ਲੈਂਡਸਕੇਪ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਦਲ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਕੈਨੇਡਾ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ, ਉੱਥੋਂ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਮੈਗਜ਼ੀਨ, ਅਖ਼ਬਾਰ, ਰੇਡੀਓ ਸਟੇਸ਼ਨ ਅਤੇ ਟੀ.ਵੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਇਸ ਤਬਦੀਲੀ ਦੀ ਮੂੰਹੋਂ ਬੋਲਦੀ ਤਸਵੀਰ ਹਨ। ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਕੋਲੰਬੀਆ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੋ ਕੇ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਜਾਣਾ ਇਸਦੇ ਵੱਧ ਰਹੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿਨੇਮੇ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਨਾਲ ਕੈਨੇਡਾ ਦੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਜੁਬਾਨ ਨੂੰ ਨਵਾਂ ਸ਼ਬਦ ਭੰਡਾਰ ਦੇ ਕੇ ਅਮੀਰ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। (4)

ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਪਾਏ ਸਾਹਿਤਿਕ ਯੋਗਦਾਨ ਕਾਰਨ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਇੱਕ ਅਹਿਮ ਅੰਗ ਹੈ ਅਤੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ 20ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਅੱਠਵੇਂ ਦਹਾਕੇ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਕੇ ਅੱਜ ਲਗਭਗ ਚਾਰ ਦਹਾਕਿਆਂ ਦੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਇਸਦੀ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹੋਂਦ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਸਦੇ ਵਿਧੀਵਿਤ ਅਧਿਐਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਮੌਜੂਦਾ ਖੋਜ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾ ਵਸਤੂ ਵਿਚਲੀ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਅਤੇ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਨਵੀਨ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਕੇ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਸਾਹਿਤਿਕ ਪੱਧਰ ਤੇ ਸਾਰਥਿਕ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਏਗੀ।

1.5 ਖੋਜ ਵਿਧੀ

ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਾਹਿਤਿਕ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਢੁਕਵੀਂ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਸਾਹਿਤਿਕ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚੋਂ ਸਾਹਿਤਿਕ ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਉਭਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਖੋਜ ਵਿਧੀ ਦੇ

ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਸ਼ਬਦ ਪਹੁੰਚ (Apporch), ਵਿਧੀ (Method), ਪ੍ਰਵਿਧੀ (Technique) ਆਮ ਵਰਤੋਂ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਤਿੰਨੋਂ ਸ਼ਬਦ ਕਿਸੇ ਅਰਥ ਵਿੱਚ ਰੂੜ੍ਹ ਨਹੀਂ ਹਨ ਰਲਗੱਡ ਜਿਹੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਚੱਲਦੇ ਹਨ। ਡਾ. ਪਿਆਰ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ **ਖੋਜ ਸਿਧਾਂਤ ਤੇ ਵਿਵਹਾਰ** ਵਿੱਚ ਖੋਜ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।

“**ਪਹੁੰਚ (Apporch)** ਵਿਧੀ ਦਾ ਲਖਾਇਕ ਤਾਂ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਇਹ ਉਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਦਾ ਲਖਾਇਕ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਸਮੱਸਿਆ ਉੱਪਰ ਝਾਤੀ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।” (43) ਇਸ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ **ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਪਹੁੰਚ ਵਿਧੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸਮਾਜ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਪਹੁੰਚ ਵਿਧੀ ਅਤੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਪਹੁੰਚ ਵਿਧੀ** ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

“**ਵਿਧੀ (Method)** ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਨੇਕ ਢੰਗਾਂ ਲਈ ਚੱਲਦਾ ਸਾਂਝਾ ਜਿਹਾ ਪਦ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਸਮਾਧਾਨ ਕਰਕੇ ਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਢੰਗਾਂ ਨੂੰ ਪੱਧਤੀਆਂ ਵੀ ਕਹਿ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।” (43) ਇਸ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਤਰਕਵਾਦੀ ਵਿਧੀ ਅਤੇ ਪਾਠਗਤ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

“**ਤਰਕਵਾਦੀ ਵਿਧੀ** ਤਰਕ-ਵਿਤਰਕ ਦੇ ਆਸਰੇ ਚੱਲਦੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਜਾਂ ਵੱਧ ਕਥਨਾਂ ਤੋਂ ਹੋਰਨਾਂ ਕਥਨਾਂ ਜਾਂ ਸਿੱਟਿਆਂ ਤੇ ਅੱਪੜਨਾ ਤਰਕਵਾਦ (reasoning) ਹੈ।” (38) ਇਸ ਵਿਧੀ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਦੇ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਨਿਗਮਨ ਵਿਧੀ ਅਤੇ ਆਗਮਨ ਵਿਧੀ।

“**ਨਿਗਮਨ ਵਿਧੀ** ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਸਰਵ-ਸਧਾਰਨ ਸਥਿਤੀ ਤੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਥਿਤੀ ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਦਾ ਵਿਧਾਨ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਮਨੁੱਖ ਨਾਸ਼ਵਾਨ ਹਨ, ਸ਼ੰਕਰ ਮਨੁੱਖ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਸ਼ੰਕਰ ਵੀ ਨਾਸ਼ਵਾਨ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੋਚਣ ਢੰਗ ਨਿਗਮਨਾਤਮਿਕ ਵਿਧੀ ਦਾ ਖਾਸਾ ਹੈ।” (38) ਇਸ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਮੁਤਾਬਿਕ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦੇ ਤਿੰਨ ਪੱਖ ਹਨ, ਰਾਮ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਸਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦੇ ਵੀ ਤਿੰਨ ਪੱਖ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਵਿਧੀ ਰਾਹੀਂ ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਪਹੁੰਚ ਅਪਣਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

“**ਆਗਮਨ ਵਿਧੀ**, ਜੇ ਇਸ ਚਿੰਤਨ ਵਿਧੀ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉੱਪਰਲੇ ਉਦਾਹਰਨ ਨੂੰ ਹੀ ਉਲਟਾ ਕਰਕੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਸ਼ੰਕਰ ਨਾਸ਼ਵਾਨ ਹੈ, ਸ਼ੰਕਰ ਮਨੁੱਖ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਮਨੁੱਖ ਨਾਸ਼ਵਾਨ ਹਨ।” (39) ਇਸ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਥਿਤੀ ਤੋਂ ਵਿਆਪਕ ਅਥਵਾ ਸਰਵ-ਸਧਾਰਨ ਸਥਿਤੀ ਵੱਲ ਪਹੁੰਚਣ ਦਾ ਵਿਧਾਨ ਹੈ। ਹਥਲੇ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਮੁਤਾਬਿਕ “ਰਾਮ ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰੇ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੈ, ਰਾਮ ਪਰਵਾਸੀ ਹੈ, ਇਸ

ਲਈ ਪਰਵਾਸੀ ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰੇ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹਨ।” ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੱਧਤੀ ਅਪਣਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚੋਂ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਜੀਵਨ ਬਾਰੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਪਾਠਗਤ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਵਿਧੀ ਅਤੇ ਵਰਣਾਤਮਿਕ ਖੋਜ ਵਿਧੀ ਸਾਹਿਤਿਕ ਖੋਜ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਪੱਧਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਧੀ ਅਧੀਨ ਖੋਜ ਲਈ ਸਮੱਗਰੀ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਪੁਸਤਕਾਂ, ਦਸਤਾਵੇਜ਼, ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਆਦਿ ਤੋਂ ਹਾਸਲ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਕੇ ਕਿਸੇ ਸਿੱਟੇ ਤੇ ਪੁੱਜਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਵਿਧੀ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਦੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਅੰਕੜਿਆਂ ਨਾਲ ਵੀ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਧੀ ਰਾਹੀਂ ਵੀ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਾ-ਪੱਖ ਦੀ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਕੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਤੁਲਨਾਤਮਿਕ ਵਿਧੀ ਰਾਹੀਂ ਦੋ ਸਮਾਜਾਂ ਵਿਚਲੇ ਅੰਤਰ-ਸੰਬੰਧਾਂ ਅਤੇ ਨਿਖੇੜਿਆਂ ਨੂੰ ਪਛਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤੁਲਨਾਤਮਿਕ ਵਿਧੀ ਰਾਹੀਂ ਸਮਾਜ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅੰਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਤੁਲਨਾ, ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਆਏ ਪਰਿਵਰਤਨਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਹਰ ਵਸਤੂ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ, ਰਹਿਣ-ਸਹਿਣ ਅਤੇ ਕਿਸ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਿਆ ਆਦਿ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਧੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਮਿਆਂ ਅਤੇ ਸਥਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀ ਵੀ ਤੁਲਨਾ ਵੀ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਹੱਥਲੇ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਇਸ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਮੂਲ ਵਾਸੀਆਂ ਅਤੇ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਵਹਾਰ ਦਾ; ਪਹਿਲੀ, ਦੂਸਰੀ ਅਤੇ ਤੀਸਰੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਮਨੋਸਥਿਤੀ ਦਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਵਚੇਤਨ ਵਿਚਲੀ ਪੰਜਾਬੀਅਤ ਅਤੇ ਪਰਵਾਸੀ ਚੇਤਨਾ ਦਾ ਤੁਲਨਾਤਮਿਕ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਪ੍ਰਵਿਧੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਪਦ ਤਕਨੀਕ (Technique) ਦਾ ਸਮਾਨਾਰਥਿਕ ਪਦ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਜੁਗਤਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਰਤ ਕੇ ਕਿਸੇ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਸਮਾਧਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਵਿਧੀ ਸਮੁੱਚੀ ਤਕਨੀਕੀ ਦਾ ਲਖਾਇਕ ਪਦ ਹੈ।” (43) ਪ੍ਰਵਿਧੀ ਅਧੀਨ ਖੋਜ ਦੇ ਸੰਦ ਪੁਸਤਕਾਲਾ ਅਤੇ ਖੇਤਰੀ-ਕਾਰਜ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਲੋੜ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਤੇ **ਪੁਸਤਕਾਲੇ** ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿੱਧੇ ਜਾਂ ਅਸਿੱਧੇ ਤੌਰ ਤੇ ਵਿਸ਼ੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪੁਸਤਕਾਂ, ਆਮ ਗਿਆਨ ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ, ਆਲੋਚਨਾਤਮਿਕ ਪੁਸਤਕਾਂ, ਸੰਦਰਭ ਕੇਸ਼ਾਂ, ਵਿਸ਼ੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਅਤੇ ਮੈਗਜ਼ੀਨਾਂ, ਵੈੱਬ ਸਾਈਟਜ਼, ਹੋਰ ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਗਈ ਹੈ।

1.6. ਪਰਿਕਲਪਨਾ

- ਪਰਵਾਸ ਦੌਰਾਨ ਪਰਵਾਸ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ-ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਵਰਤਾਰਿਆਂ ਦਾ ਗਹਿਨ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਉੱਪਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।
- ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਇਸ ਸਮਾਜਿਕ-ਮਾਨਸਿਕ ਦਸ਼ਾ ਦੀ ਬਾਖ਼ੂਬੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਕਰਦੀ ਹੈ।

1.7. ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਅਧਿਐਨ ਵਿਧੀ ਸਿਧਾਂਤਕ ਪਰਿਪੇਖ

1.7.1 ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਵਿਕਾਸ

1.7.2 ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਸਿਧਾਂਤਕ ਪਰਿਪੇਖ

1.7.3 ਕਹਾਣੀ ਤੇ ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਅੰਤਰ ਸੰਬੰਧ

1.7.1 ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਵਿਕਾਸ

ਗਿਆਨ-ਵਿਗਿਆਨ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਪਹਿਲੂ ਇਕਦਮ ਵਿਕਸਿਤ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਉਤਪੰਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਬਲਕਿ ਇਹ ਪੜਾਅ-ਦਰ-ਪੜਾਅ ਵਿਕਸਿਤ ਹੁੰਦਿਆਂ ਆਪਣੀ ਅਜੋਕੀ ਸਥਿਤੀ ਤੱਕ ਪੁੱਜਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰੇਕ ਵਿਗਿਆਨ ਦਾ ਆਪਣਾ ਇਤਿਹਾਸ ਹੈ। ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਪਿਛੋਕੜ ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰਦਿਆਂ ਅਸੀਂ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਸਦਾ ਅਤੀਤ ਬਹੁਤ ਪੁਰਾਣਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਬਹੁਤ ਡੂੰਘੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਯੂਨਾਨੀ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕਾਂ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਭਾਰਤੀ ਅਧਿਆਤਮਕ ਸਾਹਿਤ ਤੱਕ ਪੁੱਜਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰੰਤੂ ਇਸਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਛੋਟਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਲਗਭਗ ਇੱਕ ਸਦੀ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਿਆਂ ਡਾ.ਮੁਹੰਮਦ ਸੁਲੇਮਾਨ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ **ਉੱਚਤਰ ਸਮਾਜ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ** ਵਿੱਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਆਲਪੋਰਟ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ, "ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਬਹੁਤ ਕਠਿਨ ਹੈ ਕਿ ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਦਾ ਆਰੰਭ ਠੀਕ-ਠਾਕ ਕਦੋਂ ਹੋਇਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਵਹਾਰ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਕਾਲ ਤੋਂ ਹੀ ਅਟਕਲਬਾਜ਼ੀ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ ਹੈ।"(1) ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਦਾ ਵਿਵਹਾਰਿਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਰੰਭ ਦੱਸਣਾ ਅਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੁਸ਼ਕਲ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਵਰਤਮਾਨ ਸਰੂਪ ਅਨੇਕਾਂ ਪੜਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਆਪਣਾ ਆਧੁਨਿਕ ਸਮਾਜਿਕ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਇਹ ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰਯੋਗਾਂ, ਵਿਵਾਦਾਂ, ਮਤਭੇਦਾਂ ਆਦਿ ਵਿਕਾਸਸ਼ੀਲ

ਪ੍ਰਯਤਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘਿਆ ਹੈ। ਯੂਨਾਨੀ ਚਿੰਤਕਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਕੇ, ਯੂਰਪੀਅਨ ਪੁਨਰ ਜਾਗਰਨ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਉਤਾਰ-ਚੜ੍ਹਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰਦਿਆਂ, ਡਾਰਵਿਨ ਦੇ ਵਿਕਾਸਵਾਦ ਅਤੇ ਫਰਾਇਡ ਦੇ ਮਨੋਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦਿਆਂ ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਤੱਕ ਆਉਂਦੇ-ਆਉਂਦੇ ਇੱਕ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਿਤ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਜੇਕਰ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਇਸਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਡਾ.ਮੁਹੰਮਦ ਸੁਲੇਮਾਨ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ **ਉੱਚਤਰ ਸਮਾਜ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ** ਵਿੱਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ, "ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਮੇਲ ਅਤੇ ਵਿਨਸੈਂਟ (Small & Vincent) ਨੇ 1894 ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਸਮਾਜ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਪਾਠ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਪੰਜ ਅਧਿਆਇ ਸਮਾਜ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਨੂੰ ਵੀ ਸਮਰਪਿਤ ਕੀਤੇ ਸਨ।"(3) ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਗਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ 'ਬੁਸਮੈਨ ਐਡ ਬੁਸਮੈਨ' ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ **ਸੋਸ਼ਲ ਸਾਈਕਾਲੋਜੀ ਐਂਡ ਹਿਊਮਨ ਨੇਚਰ** ਵਿੱਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ, "ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਪ੍ਰਯੋਗ 1897 ਈਸਵੀ ਵਿੱਚ ਇੰਡੀਆਨਾ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਨਾਰਮੈਨ ਟ੍ਰਿਪਲੈਟ (Norman Triplett) ਨੇ ਸਾਈਕਲਿੰਗ ਰਿਕਾਰਡ 1897 ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਦਿਆਂ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ ਕਿ, "ਉਹ ਸਾਈਕਲ ਚਾਲਕ ਜੋ ਘੜੀ(clock) ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਰਿਕਾਰਡ ਨਿਰਮਾਣ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਜਾਏ ਜੋ ਦੂਸਰੇ ਸਾਈਕਲ ਚਾਲਕਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸਾਈਕਲ ਦੌੜਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਬਿਹਤਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।"(3) ਇਹ ਸਿੱਟੇ 1880 ਵਿੱਚ ਫਰੈਂਚ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਮੈਕਸ ਰਿੰਗਲਮੈਨ (Max Ringelmann) ਦੇ ਕੱਢੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਤੋਂ ਉਲਟ ਸੀ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ ਸੀ, "ਮਨੁੱਖ ਸਮੂਹ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦਿਆਂ ਘੱਟ ਮਿਹਨਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਕੱਲਿਆਂ ਜਾਂ ਛੋਟੇ ਸਮੂਹ ਵਿੱਚ ਵੱਧ।"(4)

ਇਸੇ ਲੜੀ ਵਿੱਚ 1908 ਈ. ਵਿੱਚ ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਈਆਂ ਦੋ ਕਿਤਾਬਾਂ ਅਹਿਮ ਸਥਾਨ ਰੱਖਦੀਆਂ ਹਨ। ਐਡਵਰਡ ਰੋਸ(Edward Ross) ਦੀ ਕਿਤਾਬ 'ਸੋਸ਼ਲ ਸਾਈਕਾਲੋਜੀ' (Social psychology) ਜੋ ਕਿ ਭੀੜ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸੇ ਸਾਲ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਵਿਲਿਅਮ ਮੈਕਡੂਗਲ (William Mcdougall) ਦੀ ਕਿਤਾਬ 'ਇੰਟਰੋਡਕਸ਼ਨ ਟੂ ਸੋਸ਼ਲ ਸਾਈਕਾਲੋਜੀ' (Interoduction to Social Psychology) ਮੂਲ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸੀ। ਮੈਕਡੂਗਲ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ ਵਿੱਚ ਸਿਧਾਂਤ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਕਿ, ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਵਹਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਮੂਲ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 1908 ਵਾਲੇ ਐਡੀਸ਼ਨ ਵਿੱਚ 12 ਅਤੇ 1912 ਵਾਲੇ ਐਡੀਸ਼ਨ ਵਿੱਚ 7 ਮੂਲ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਵਹਾਰ ਉੱਪਰ ਪਹਿਲਾਂ ਸਿਧਾਂਤਕਾਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮੈਕਡੂਗਲ ਨੂੰ ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਦਾ ਜਨਕ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਆਧੁਨਿਕ ਸਮਾਜ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਮੂਲ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮਾਜਿਕ

ਵਿਵਹਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਅਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਮੈਕਡੂਗਲ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜੀਵ-ਵਿਗਿਆਨਕ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਦਾ ਜਨਕ ਕਹਿਣਾ ਵਾਜਬ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦਾ। ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ *ਡਾ. ਮੁਹੰਮਦ ਸੁਲੇਮਾਨ* ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ **ਉੱਚਤਰ ਸਮਾਜ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ** ਵਿੱਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ,

"1924 ਵਿੱਚ ਐੱਫ.ਐੱਚ.ਆਲਪੋਰਟ (F.H. Allport) ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਸੋਸ਼ਲ ਸਾਈਕਾਲੋਜੀ (Social Psychology) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਵਹਾਰ ਦਾ ਕਾਰਨ ਮੂਲ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਹੋਰ ਸਮਾਜਿਕ ਨਿਰਧਾਰਕਾਂ, ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ, ਸਮਾਜਿਕ ਅਨੁਪਾਲਣ, ਸਮਾਜਿਕ ਅੰਤਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਆਦਿ ਬਾਰੇ ਸਿਧਾਂਤ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਆਲਪੋਰਟ ਦੁਬਾਰਾ ਪ੍ਰਤੀਪਾਦਿਤ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨਾਲ ਸਮਾਜ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨੀ ਅੱਜ ਵੀ ਸਹਿਮਤ ਹਨ, ਸੇ ਸਮਾਜਿਕ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਦਾ ਅਸਲ ਜਨਕ ਐੱਫ.ਐੱਚ ਆਲਪੋਰਟ ਨੂੰ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। "(3)

ਭਾਰਤੀ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਗੱਲ ਕਰਦਿਆਂ ਅਸੀਂ ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਹੋਂਦ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਕਾਲ ਤੋਂ ਹੀ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਵੇਦਾਂ, ਉਪਨਿਸ਼ਦਾਂ, ਰਮਾਇਣ, ਮਹਾਂਭਾਰਤ, ਭਗਵਤ ਗੀਤਾ, ਕੈਟਲਿਆ ਦੇ ਅਰਥਸ਼ਾਸਤਰ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਣਿਤ ਮਾਨਵ ਆਚਰਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਨੇਮਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਮਨੁੱਖੀ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਵਹਾਰ ਨੂੰ ਸਮਝਣ-ਸਮਝਾਉਣ ਦੇ ਅਧਿਆਤਮਕ ਪਰਿਪੇਖ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਪਰੰਤੂ ਹੋਰ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਗਿਆਨਾਂ ਵਾਂਗ ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਦਾ ਬੀਜ ਪੱਛਮੀ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕਾਂ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ 'ਚ ਹੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

ਮਨੁੱਖੀ ਵਿਵਹਾਰ ਨੂੰ ਸਮਝਣ-ਸਮਝਾਉਣ ਲਈ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਉੱਪਰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕਾਂ, ਸਮਾਜ ਸ਼ਾਸਤਰੀਆਂ ਅਤੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਨੇ ਆਪੇ ਆਪਣੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਡਾ. ਰਿਚਾ ਚੌਧਰੀ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ **ਸਮਾਜ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ: ਅਵਧਾਰਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਖੇਤਰ** ਵਿੱਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ,

"ਪਹਿਲੇ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਪਲੈਟੋ(Plato 427-347 BC) ਨੇ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਰਚਨਾ 'ਰੀਪਬਲਿਕ' ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ, ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਵਿਵਹਾਰ ਉਸ ਸਮਾਜ ਦੀ ਉਪਜ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਹ ਜਨਮ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਪਰਿਵਰਤਨ ਕਰਕੇ ਹੀ ਮਾਨਵ ਵਿਵਹਾਰ ਵਿੱਚ ਪਰਿਵਰਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।"(13)

ਪਲੈਟੋ ਅਨੁਸਾਰ ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਜਨਮਜਾਤ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਸਿੱਖਿਆ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਸਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਸਦਾ ਵਿਅਕਤੀਤਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਉਹ ਸਮਾਜਿਕ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸਿੱਖਣ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਨੂੰ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਵਸਥਾ ਦਾ ਮੂਲ ਮੰਨਦਿਆਂ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਪਰਿਵਰਤਨ ਕਰਕੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਜਨਮਜਾਤ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ 'ਚ ਬਦਲਾਓ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਪਲੈਟੋ ਨੇ ਆਪਣੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖੀ ਵਿਵਹਾਰ ਨਾਲੋਂ ਸਮਾਜ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਉੱਪਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਵੱਜੋ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਹੀ ਅਰਸਤੂ ਨੇ ਮੂਲ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦਿੱਤੀ ਇਸ ਬਾਰੇ ਡਾ. ਰਿਚਾ ਚੌਧਰੀ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ **ਸਮਾਜ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ: ਅਵਧਾਰਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਖੇਤਰ** ਵਿੱਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ,

"ਪਲੈਟੋ ਦੇ ਚੇਲੇ ਅਰਸਤੂ (Aristotle 384-322 BC) ਨੇ ਇਸ ਤੋਂ ਵਿਰੋਧੀ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ 'ਦਿ ਪਾਲਿਟਿਕਸ'(The Politics) ਵਿੱਚ ਉਹ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਕਿ, ਮਨੁੱਖੀ ਸੁਭਾਅ ਜਾਂ ਵਿਵਹਾਰ ਜਨਮਜਾਤ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਦੀ ਉਪਜ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਮਨੁੱਖੀ ਸੁਭਾਅ ਉੱਪਰ ਹੀ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ਭਾਵ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਨੁੱਖ ਹੋਵੇਗਾ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੀ ਸਮਾਜ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਹ ਮੂਲ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਅਪਰਿਵਰਤਨਸ਼ੀਲ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਮਨੁੱਖੀ ਸੁਭਾਅ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਵੀ ਅਪਰਿਵਰਤਨਸ਼ੀਲ ਹੈ।" (14)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖੀ ਵਿਵਹਾਰ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਪਲੈਟੋ ਨੇ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਵੱਧ ਮਹੱਤਵ ਦੇ ਕੇ ਜੈਵਿਕ (Organismic) ਸਮਾਜਿਕ ਸਿਧਾਂਤ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤਾ, ਉੱਥੇ ਹੀ ਅਰਸਤੂ ਨੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਹੱਤਵ ਦੇ ਕੇ ਵਿਅਕਤੀਵਾਦੀ (Individualistic) ਸਮਾਜਿਕ ਸਿਧਾਂਤ ਪ੍ਰਤੀਪਾਦਿਤ ਕੀਤਾ। ਆਧੁਨਿਕ ਵਿਚਾਰਕ ਮਾਨਵੀ ਵਿਵਹਾਰ ਦੀ ਪਰਿਵਰਤਨਸ਼ੀਲਤਾ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਨਾ ਹੀ ਪਲੈਟੋ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਅਰਸਤੂ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਫਿਰ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਮੁੱਢਲੇ ਯੋਗਦਾਨ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਘਟਾ ਕੇ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਪਲੈਟੋ ਅਤੇ ਅਰਸਤੂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਵਹਾਰ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਈ.ਪੂ 5ਵੀਂ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਵਿੱਚ ਸੋਫੀਸਟ(Sophist) ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਵੀ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਯੂਨਾਨ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਮਨੁੱਖੀ ਵਿਵਹਾਰ ਉੱਪਰ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਾ ਉਲੇਖ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਿਅਕਤੀਤਵ ਉੱਪਰ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਦਾ ਵੀ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਯੂਨਾਨ ਦੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਸੁੱਖਵਾਦੀ(Hedonist) ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਵਹਾਰ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਐਰੀਸਟੀਪਸ (Aristipus) ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਤੀਪਾਦਿਤ ਸਥੂਲ

ਸੁੱਖਵਾਦ(Cyrenaics) ਅਤੇ ਐਪੀਕਿਊਰਿਅਸ (Epicurus) ਦੁਆਰਾ ਸੂਖਮ ਸੁੱਖਵਾਦ (Epicureans) ਇਸ ਸੁੱਖਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੇ ਦੋ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਰੂਪ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਅਨੁਸਾਰ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਮਨੁੱਖੀ ਵਿਵਹਾਰ ਸੁੱਖ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਇੱਛਾ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਐਰੀਸਟੀਪਸ ਅਨੁਸਾਰ ਮਨੁੱਖ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸੁੱਖ ਭਾਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੁੱਖ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਕੰਮ ਉਸਨੂੰ ਚੰਗੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੁਖਦਾਈ ਕੰਮਾਂ ਤੋਂ ਉਹ ਦੂਰ ਭੱਜਦਾ ਹੈ। ਐਪੀਕਿਊਰਿਅਸ ਇਸ ਤੋਂ ਇੱਕ ਕਦਮ ਹੋਰ ਅੱਗੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਬੌਧਿਕ ਸੁੱਖ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਬੌਧਿਕ ਸੁੱਖ ਜਾਂ ਸੂਖਮ ਸੁੱਖ ਸਰੀਰਿਕ ਸੁੱਖ ਜਾਂ ਸਥੂਲ ਸੁੱਖ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੈ। ਇੰਦਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੁੱਖ ਤੀਬਰ ਪਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਮਾਂ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਜਦਕਿ ਬੌਧਿਕ ਸੁੱਖ ਸ਼ਾਂਤ, ਗੰਭੀਰ ਅਤੇ ਚਿਰ ਸਥਾਈ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਰੋਮਨ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਸਿਸਰੋ (Cicero 106-43BC) ਨੇ ਵੀ ਪ੍ਰਗਟਾਏ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਮਨੁੱਖ ਸੁਖਦਾਈ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਪਸੰਦ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੁਖਦਾਈ ਕੰਮਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਭੱਜਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਪੁਰਸਕਾਰ ਦੇ ਲਾਲਚ ਹਿੱਤ ਉਚਿਤ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੰਡ ਤੇ ਯਾਤਨਾਵਾਂ ਦੇ ਭੈਅ ਕਰਕੇ ਅਣਉਚਿਤ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਪਰੰਤੂ ਆਧੁਨਿਕ ਸਮਾਜ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨੀ ਉਪਰੋਕਤ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚਾਰ ਧਾਰਾਵਾਂ ਨਾਲ ਅਸਹਿਮਤ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਮਨੁੱਖ ਨਾਂ ਹੀ ਸਥੂਲ ਸੁੱਖ ਅਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਸੂਖਮ ਸੁੱਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਇੱਛਾ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਬਲਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਕੁਝ ਸਰੀਰਿਕ, ਮਾਨਸਿਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਲੋੜਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਅੰਦਰੂਨੀ ਅਤੇ ਬਾਹਰੀ ਉਤੇਜਨਾ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਹੋ ਕੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਮੱਧਕਾਲ ਪੱਛਮੀ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕਤਾ ਵਿੱਚ ਅੰਧਕਾਰ ਕਾਲ ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਲਗਭਗ 1500 ਸਾਲਾਂ ਤੱਕ ਕਿਸੇ ਵੀ ਗੌਲਣਯੋਗ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਅਤੇ ਬੌਧਿਕ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਮੱਧਕਾਲੀ ਅੰਧਕਾਰ ਯੁੱਗ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 17ਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜਿਕ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕਾਂ ਨੇ ਸਮਾਜ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਵਿਵਹਾਰ ਬਾਰੇ ਵੀ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਕੀਤੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਥਾਮਸ ਹਾਬਜ਼ ਅਤੇ ਰੂਸੋ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਕਰਦੇ ਡਾ. ਰਿਚਾ ਚੌਧਰੀ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ **ਸਮਾਜ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ: ਅਵਧਾਰਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਖੇਤਰ** ਵਿੱਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ,

"ਥਾਮਸ ਹਾਬਜ਼ (Thomas Hobbes 1588-1679) ਨੇ ਮਨੁੱਖੀ ਵਿਵਹਾਰ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ, "ਮਨੁੱਖ ਸੁਭਾਵਿਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਵਾਰਥੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸਵਾਰਥ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਹੀ ਸਮਾਜਿਕ ਸੰਬੰਧ ਸਥਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਦਕਿ ਰੂਸੋ (Rousseau 1712-1778) ਨੇ ਹਾਬਜ਼ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਵਿਪਰੀਤ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਮਨੁੱਖ ਸੁਭਾਵਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਨਿਰਸਵਾਰਥ ਅਤੇ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਦੁਸ਼ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਕਰਕੇ ਉਸਦਾ ਸੁਭਾਅ ਵਿਕਰਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।" (14)

ਰੂਸੋ ਦੀ ਕਿਤਾਬ 'ਦ ਸੋਸ਼ਲ ਕੰਟਰੈਕਟ' (The social contract) ਵਿੱਚ ਸਮਾਜ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਮੂਲ ਕਾਰਨ ਉਪਭੋਗਤਾਵਾਦ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਤਾਬ 'ਐਮਿਲ' (Emile) ਵਿੱਚ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਹਨ।

ਜਰਮਨ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵਿਚਾਰਕ ਹੀਗਲ (Hegel 1770-1831) ਨੇ ਸਮੂਹ-ਮਨ (Group Mind) ਦੀ ਅਵਧਾਰਨਾ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਕੇ ਮਾਨਵੀ ਵਿਵਹਾਰ ਨੂੰ ਸਮਾਜਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਹਿੱਤਾਂ ਨੂੰ ਅਹਿਮੀਅਤ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਹੀਗਲ ਦੇ ਸਮਕਾਲੀ ਫਰਾਂਸੀਸੀ ਵਿਦਵਾਨ ਆਗਸਟ ਕਾਮਟੇ (Auguste Comte 1798-1857) ਨੇ ਮਾਨਵੀ ਵਿਵਹਾਰ ਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਪਹਿਲੂ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦਿਆਂ ਪ੍ਰਤੱਖਵਾਦ ਜਾਂ ਨਿਰਖੇਪਵਾਦ (Positivism) ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਪਛਾਣ ਉਸ ਦੇ ਸੰਗੀ ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੈ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਸੰਪੂਰਨ ਵਿਵਹਾਰ ਹੀ ਸਮਾਜ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਿਅਕਤੀਵਾਦੀ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ (Individual Psychology) ਦੇ ਬਦਲੇ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਗਿਆਨ (Social science) ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਜ ਵਿਗਿਆਨ ਦਾ ਜਨਕ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਾਮਟੇ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਚੇਲੇ ਲੋਵਿਸ (Lewis 1817-1878) ਨੇ ਪ੍ਰਤੱਖਵਾਦੀ ਤਰਕ-ਸ਼ਾਸਤਰ (Positivistic Logic) ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਨੂੰ ਦੋ ਭਾਗਾਂ ਜੀਵ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਚੇਲੇ ਹੈਨਰੀ ਮੈਂਡਲੇ (Henry Mandsley 1835-1918) ਨੇ ਮਾਨਵ ਵਿਵਹਾਰ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਵਿਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਚੇਤਨ-ਮਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਅਚੇਤਨ-ਮਨ ਦਾ ਵੀ ਹਿੱਸਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤਾ। ਇੱਕ ਹੋਰ ਸਮਾਜ ਵਿਗਿਆਨੀ ਦੁਰਖੀਮ (Durkheim 1835-1915) ਦਾ ਨਾਮ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਮੂਹਿਕ ਪ੍ਰਤਿਨਿਧਤਾਵਾਦ (Collective Representationism) ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਿਆਂ ਸਮੂਹ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਤੇ ਰੋਸ਼ਨੀ ਪਾਉਂਦਿਆਂ ਸਮਾਜਿਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਸਮੂਹਿਕ-ਮਨ (Collective Mind) ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਮੂਹਿਕ ਚੇਤਨਾ (Collective Consciousness) ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਅਤੇ ਇੱਛਾਵਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਵੀ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਵਿਵਹਾਰ ਦਾ ਸਰੋਤ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਹੀ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਆਤਮਹੱਤਿਆ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਸਿਧਾਂਤ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਤਮਹੱਤਿਆ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਮਗਰ ਸਮਾਜਿਕ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਕਾਰਨਾਂ ਦੀ ਖੋਜ ਕੀਤੀ। ਜਾਰਜ ਮੀਡ (George mead 1863-1931) ਨੇ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਜਾਂ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਰੂਪ 'ਚ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 16ਵੀਂ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਮੈਕਿਆਵਲੀ (Machiavali) ਨੇ ਮਾਨਵ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਅਤੇ 18ਵੀਂ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਵਿੱਚ ਮਾਨਟੈਸਕਿਊ (Montesquieu) ਨੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ

ਵਿਵਹਾਰ ਉੱਪਰ ਜਲਵਾਯੂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ।

ਦਾਰਸ਼ਨਿਕਾਂ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਸ਼ਾਸਤਰੀਆਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਵਿਕਾਸਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਕਾਂ ਦਾ ਅਹਿਮ ਯੋਗਦਾਨ ਹੈ। ਚਾਰਲਸ ਡਾਰਵਿਨ (Charles Darwin 1809-1882) ਦੇ 'ਦਿ ਓਰਿਜਿਨ ਆਫ਼ ਸਪੀਸੀਜ਼' (The Origin of Species) ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਵਿਕਾਸਵਾਦੀ ਸਿਧਾਂਤ ਨੇ ਜਿੱਥੇ ਗਿਆਨ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਹੋਰਾਂ ਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਸਮਾਜ ਵਿਗਿਆਨ ਨੂੰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਡਾਰਵਿਨ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਚਾਰਕਾਂ ਵਿੱਚ ਹਰਬਰਟ ਸਪੈਂਸਰ (Herbert Spencer), ਬੈਂਜਮਿਨ ਫਰੈਂਕਲਿਨ (Benjamin Franklin), ਕਾਰਲ ਮਾਰਕਸ (Karl Marx) ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਹਨ। ਹਰਬਰਟ ਸਪੈਂਸਰ ਨੇ ਡਾਰਵਿਨ ਦੇ ਪ੍ਰਾਣ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਵਿਕਾਸ (Biological evolution) ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ ਹੀ ਆਪਣਾ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਕਾਸ (Social evolution) ਸਿਧਾਂਤ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਵਿਕਾਸਵਾਦੀ ਸਿਧਾਂਤ (Theory of Evolution) ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੋਰਾਂ ਗਿਆਨ-ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਾਂਗ ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਉੱਪਰ ਵੀ ਪਿਆ। ਡੀ.ਐਨ.ਸ਼੍ਰੀਵਾਸਤਵ ਅਤੇ ਨੀਲਮ ਸ਼੍ਰੀਵਾਸਤਵ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ ਵਿੱਚ **ਨਵੀਨ ਸਮਾਜਿਕ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ** ਵਿੱਚ ਡਾਰਵਿਨ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦਾ ਸਮਾਜ-ਸ਼ਾਸਤਰ ਅਤੇ ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਤੇ ਪਏ ਪ੍ਰਭਾਵ ਬਾਰੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ,

"ਡਾਰਵਿਨ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਇਹ ਪਿਆ ਕਿ ਸਮਾਜਿਕ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਵੀ ਵਿਕਾਸਵਾਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਣ ਲੱਗਾ, ਜਿਸ ਅਧਾਰਿਤ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਿਧਾਂਤ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ, ਪਹਿਲਾਂ ਸਮਾਜ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵੀ ਸਰੀਰ ਵਾਂਗ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀ ਵੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਉਹੀ ਮਹੱਤਵ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਸਰੀਰ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਜੀਵਕੋਸ਼ (Cell) ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਦੂਸਰਾ ਕਿ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਵੀ ਵਿਕਾਸ ਸਰੀਰਿਕ ਵਿਕਾਸ ਵਾਂਗ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸਮਾਜ ਵੀ ਸਰੀਰ ਵਾਂਗ ਅਰੰਭਕ, ਵਿਕਸਿਤ ਅਤੇ ਪਾਰ-ਵਿਕਸਿਤ ਅਵਸਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰਦਾ ਹੈ। (2)

ਭਾਵ ਉਹ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਕਾਸ ਪੜਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘਦਾ ਹੋਇਆ ਮੌਜੂਦਾ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਪੁੱਜਾ ਹੈ, ਦੇ ਅਨੁਰੂਪ ਹੀ ਸਮਾਜਿਕ-ਪ੍ਰਾਣੀ ਵਜੋਂ ਮਨੁੱਖ ਵੀ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਵਹਾਰਿਕ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਕੁਝ ਕ੍ਰਮਿਕ ਪੜਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਗੁਜ਼ਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਵੀ ਕੁਝ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਨਿਯਮ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਵੀ ਸਰਲ ਤੋਂ ਕਠਿਨ ਰੂਪ ਅਖ਼ਤਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਕਾਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਵੀ ਅਣਗਿਣਤ ਕਾਰਨ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਡਾਰਵਿਨ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਰੂਪ ਹੀ ਫਰਾਂਸੀਸੀ ਗਾਲਟਨ (Galton 1822-1911) ਨੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਭਿੰਨਤਾ ਬਾਰੇ ਆਪਣਾ ਸਿਧਾਂਤ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜੋ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ

ਦਾ ਅਹਿਮ ਕਾਰਜ ਖੇਤਰ ਬਣਿਆ।

ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਚਾਰਕਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਮਾਨਵ ਸ਼ਾਸਤਰੀਆਂ (Anthropologists) ਦਾ ਵੀ ਸਮਾਜ ਮਨੋ-ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਅਹਿਮ ਯੋਗਦਾਨ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕੁੱਝ ਸਮਾਜ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨੀ ਤਾਂ ਮਾਨਵ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਲੇਜ਼ਾਰਸ (Lazarus) ਨੂੰ ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਦਾ ਜਨਕ ਵੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 1860ਈ. ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀ ਸਟੀਨਥੇਲ (Steinthal) ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਜਰਮਨ ਵਿੱਚ ਲੋਕ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਉੱਪਰ ਇੱਕ ਪੱਤ੍ਰਿਕਾ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਪੱਤ੍ਰਿਕਾ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲੋਕ ਆਤਮਾ (folk soul) ਅਤੇ ਸਮੂਹ ਮਨ (group mind) ਬਾਰੇ ਲੇਖ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਹ ਪੱਤ੍ਰਿਕਾ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਅਤੇ ਰਹੱਸਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨਾਲ ਓਤ ਪ੍ਰੇਤ ਸੀ, ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋ ਕੇ ਵੁੰਟ (Wundt 1832-1928) ਵਰਗੇ ਪ੍ਰਯੋਗਾਤਮਿਕ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਨੇ 1879 ਈਸਵੀ ਵਿੱਚ 'ਲਿਪਜ਼ਿੰਗ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ' ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਪ੍ਰਯੋਗਸ਼ਾਲਾ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਲੋਕ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ (Folk psychology) ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਦਸ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵੁੰਟ ਨੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਮਨ ਅਤੇ ਸਮੂਹਿਕ ਮਨ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਦੱਸਦਿਆਂ ਸਮੂਹ-ਮਨ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਲੋਕਾਚਾਰ (Customs), ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ (Traditions), ਪੁਰਾਣਿਕ ਕਥਾਵਾਂ (Myths) ਸਮਾਜਿਕ ਸੰਗਠਨਾਂ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਆਦਿ ਬਾਰੇ ਗਹਿਨ ਅਧਿਐਨ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੋਕ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਹੀ ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਦਾ ਮੁੱਢਲਾ ਰੂਪ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਇਸ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਅਹਿਮ ਪੜਾਅ ਹੈ।

ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰਦਿਆਂ ਅਸੀਂ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕਾਂ, ਸਮਾਜ ਸ਼ਾਸਤਰੀਆਂ, ਮਾਨਵ ਸ਼ਾਸਤਰੀਆਂ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਕਾਂ ਦੇ ਮੁੱਢਲੇ ਯੋਗਦਾਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰਕਾਂ ਦੇ ਯੋਗਦਾਨ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਾਂਗੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਅਸਲ ਸਿਰਜਕ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਗੈਬ੍ਰੀਲ ਟਾਰਡੇ (Gabriel Tarde), ਲੇਬੋਨ (Labon), ਐਡਵਰਡ ਰੌਸ (Edward Ross) ਅਤੇ ਵਿਲੀਅਮ ਮੈਕਡੂਗਲ (William macdugal) ਦੇ ਨਾਮ ਲਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਫਰਾਂਸੀਸੀ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚਾਰਕ **ਗੈਬ੍ਰੀਲ ਟਾਰਡੇ (Gabriel Tarde 1840-1904)** ਦੀ ਕਿਤਾਬ 'ਅਨੁਕਰਨ ਦੇ ਨਿਯਮ' (Laws of Imitation) 1890ਈ. ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਵਿੱਚ ਟਾਰਡੇ ਨੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਦੀ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਅਨੁਕਰਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਮੰਨਿਆ। ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ 'ਸਮਾਜ ਅਨੁਕਰਨ ਹੈ' (Society is Imitation), ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੇ ਆਸੇ ਪਾਸੇ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਦਾ ਅਨੁਕਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਅਨੁਕਰਨ ਸੁਭਾਵਿਕ, ਸਵੈ-ਚਲਿਤ ਅਤੇ ਯਾਂਤਰਿਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ। ਅਨੁਕਰਨ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਹੀ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਵਹਾਰ ਦੀ

ਉਤਪਤੀ, ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਪਰਿਵਰਤਨ ਨੂੰ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਅਨੁਕਰਨ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਸੰਮੋਹਨ (Hyponotism) ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਦੀ ਵੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਾਨਸਿਕ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆਵਾਂ ਬਾਰੇ ਸਿਧਾਂਤ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ, ਇਸ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਭਾਗਾਂ – ਪੁਨਰਾਵ੍ਰਿਤੀ (Repetition), ਵਿਰੋਧ (Opposition) ਅਤੇ ਅਭਿਯੋਜਨ ਜਾਂ ਅਨੁਕੂਲਣ (Adaptation) ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਹੈ। ਪੁਨਰਾਵ੍ਰਿਤੀ ਤੋਂ ਭਾਵ ਅਨੁਕਰਨ ਕੀਤੇ ਵਿਵਹਾਰ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਉਣਾ, ਵਿਰੋਧ ਤੋਂ ਭਾਵ ਅਨੁਕਰਨ ਕੀਤੇ ਵਿਵਹਾਰ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਵਿਵਹਾਰ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਨਾ, ਅਨੁਕੂਲਣ ਤੋਂ ਭਾਵ ਇਹਨਾਂ ਵਿਰੋਧਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਤੁਲਨ ਬਣਾ ਕੇ ਸਮਾਯੋਜਿਤ ਕਰਨਾ। ਇਹ ਸਮਾਜਿਕ ਕਿਰਿਆਵਾਂ-ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆਵਾਂ ਹੀ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਵਹਾਰ ਲਈ ਜੁੰਮੇਵਾਰ ਹਨ। ਅਨੁਕਰਨ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਟਾਰਡੇ ਨੇ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ, ਜਦਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਿਕਾਸਵਾਦੀ ਵਿਦਵਾਨ ਬੈਂਜਹੋਟ (begehote) ਵੀ ਅਨੁਕਰਨ ਸਿਧਾਂਤ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਵਹਾਰ ਦਾ ਅਹਿਮ ਘਟਕ ਬਣਾ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਟਾਰਡੇ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਤੋਂ 6 ਸਾਲ ਬਾਅਦ 1896 ਈ. ਵਿੱਚ ਗੁਸਤਾਵ ਲਿਬੋਨ (Gustav Lebon) ਦੀ ਕਿਤਾਬ 'ਭੀੜ' (The Crowd) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਈ ਵਿਦਵਾਨ ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਗ੍ਰੰਥ ਵੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਭੀੜ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਦੀ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਮਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸਮੂਹਿਕ ਮਨ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਗੁਸਤਾਵ ਲਿਬੋਨ ਅਨੁਸਾਰ ਸਮੂਹਿਕ ਮਨ ਵਿੱਚ ਗ੍ਰਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ, ਸੰਵੇਗਾਤਮਿਕਤਾ ਅਤੇ ਅੰਧ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਆਦਿ ਗੁਣ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਦਕਿ ਬੁੱਧੀ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਸਮੂਹਿਕ ਮਨ ਨਿਮਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਲਿਬੋਨ ਦਾ ਸਮੂਹਿਕ ਮਨ ਬਾਰੇ, ਜਾਂ ਭੀੜ ਦੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਬਾਰੇ ਇਹ ਪਹਿਲਾ ਮੌਲਿਕ ਯਤਨ ਸੀ, ਪਰੰਤੂ ਆਧੁਨਿਕ ਸਮਾਜ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਭੀੜ-ਮਨ ਜਾਂ ਸਮੂਹਿਕ-ਮਨ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ ਸਮੂਹ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਸਿਧਾਂਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਹ ਯਤਨ ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਅਹਿਮ ਪੜਾਅ ਹੈ।

1908 ਈ. ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਅਮਰੀਕੀ ਸਮਾਜ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਐਡਵਰਡ ਰਾੱਸ (Edward Ross) ਦੀ ਕਿਤਾਬ 'ਸਮਾਜ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ' (Social psychology) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਰਾੱਸ ਨੇ ਟਾਰਡੇ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ 'ਅਨੁਕਰਨ ਅਤੇ ਸੁਝਾਅ' ਨੂੰ ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤਾ। ਲਿਬੋਨ ਅਤੇ ਬੈਂਜਹੋਟ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਅਤੇ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਕਰਕੇ ਭੀੜ, ਫੈਸ਼ਨ, ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ, ਜਨ ਰੀਤੀਆਂ, ਪ੍ਰਥਾਵਾਂ, ਸੰਘਰਸ਼ਾਂ, ਸਮਝੌਤਿਆਂ, ਜਨਮਤ ਆਦਿ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ। ਇਸੇ ਸਾਲ 1908 ਵਿੱਚ ਵਿਲੀਅਮ ਮੈਕਡੂਗਲ (Viliam macdugal) ਦੁਆਰਾ ਰਚਿਤ ਕਿਤਾਬ 'ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਨਾਲ ਜਾਣ-ਪਹਿਚਾਣ' (Introduction to social psychology) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਈ। ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਵਿੱਚ ਮੂਲ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਅਤੇ ਸੰਵੇਗਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਵਹਾਰ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ

ਅੰਤਰ-ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਮਾਨਵੀ ਵਿਵਹਾਰ ਦਾ ਮੂਲ ਸਰੋਤ ਜਨਮਜਾਤ ਮੂਲ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ-ਆਤਮਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਉੱਪਰ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦਿਆਂ ਸਮਾਜਿਕ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਮੈਕਡੂਗਲ ਦੀ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਨੇ ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਨਵੇਂ ਯੁੱਗ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਦੀ ਮਕਬੂਲੀਅਤ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਵੀ ਲੱਗ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਸਕਰਨ 1908 ਈ. ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ ਅਤੇ 1914 ਤੱਕ ਇਸ ਦੇ 8 ਸੰਸਕਰਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਸਦਕਾ ਹੀ ਮੈਕਡੂਗਲ ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਦਾ ਜਨਕ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਤਾਬ ਦੀ ਮਕਬੂਲੀਅਤ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮੈਕਡੂਗਲ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਜਲਦੀ ਹੀ ਮਾਨਤਾ ਵੀ ਮਿਲ ਗਈ, ਪਰੰਤੂ ਜਲਦੀ ਹੀ ਮੂਲ-ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਵੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ। ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਆਲੋਚਕ ਆਲਪੋਰਟ ਸਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਅਹਿਮ ਯੋਗਦਾਨ ਹੈ। ਜਾਨ ਡੀਵੀ, ਮੀਡ, ਕੂਲੇ ਵੀ ਮੈਕਡੂਗਲ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਆਲੋਚਕ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਮੂਲ-ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਮੈਕਡੂਗਲ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨੇ ਸਮਾਜ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਵਹਾਰ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਨਵੇਂ ਢੰਗ ਨਾਲ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ। ਇਸੇ ਲੜੀ ਵਿੱਚ ਮੈਕਡੂਗਲ ਦੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਕਿਤਾਬ 'The Group mind' (1920) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹਨਾਂ ਚਾਰ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਵਿਚਾਰਕਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਨੀਂਹ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਵਿਦਵਾਨ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਰਤਮਾਨ ਵਿਕਸਿਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਲੱਗ ਪਹਿਚਾਣ ਦਿਵਾਉਣ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਯੋਗਦਾਨ ਐਫ.ਐਚ. ਆਲਪੋਰਟ (F.H Allport) ਦਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਆਲਪੋਰਟ ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਸਮਾਜ ਵਿਗਿਆਨ ਨੂੰ ਸਮਾਜ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦੀ ਸ਼ਾਖਾ ਵਜੋਂ ਹੀ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਪਰੰਤੂ 1924ਈ. ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਆਲਪੋਰਟ ਦੀ ਕਿਤਾਬ 'ਸਮਾਜ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ' (Social psychology) ਸਦਕਾ ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਇੱਕ ਅਲੱਗ ਵਿਸ਼ੇ ਵਜੋਂ ਪਹਿਚਾਣਿਆ ਜਾਣ ਲੱਗਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਕਡੂਗਲ ਦੇ ਮੂਲ-ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਆਲੋਚਨਾ ਕਰਦਿਆਂ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਵਹਾਰ ਦੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਕਾਰਨਾਂ ਦੀ ਖੋਜ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਲਈ ਕੁੱਝ ਵਿਦਵਾਨ ਮੈਕਡੂਗਲ ਨੂੰ ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਦਾ ਜਨਕ ਨਾ ਮੰਨਕੇ ਆਲਪੋਰਟ ਨੂੰ ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਦਾ ਜਨਕ ਮੰਨਦੇ ਹਨ।

ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਅਹਿਮ ਕੜੀ ਮਨੋਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣਵਾਦੀ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਚਕਿਤਸਕ ਵੀ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਨਾਮ ਮਨੋਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣਵਾਦ ਦੇ ਸੰਸਥਾਪਕ **ਸਿਗਮੰਡ ਫਰਾਇਡ(Sigmund Freud)** ਦਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਫਰਾਇਡ ਨੇ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਵਹਾਰ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦਿਆਂ

ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ, ਵਿਅਕਤੀ ਦੀਆਂ ਸੁਭਾਵਿਕ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਵਿਰੋਧ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਵਿਭਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ ਬੰਧਨ ਸੁਭਾਵਿਕ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਰੋੜਾ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਮਾਨਸਿਕ ਦਵੰਦ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। 1913ਈ. ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ 'ਟੋਟਮ ਅਤੇ ਟੈਬੂ' (Totem and Taboo) ਵਿੱਚ ਉਹ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ, "ਸਮਾਜ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿਬੰਧ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਮੂਲ-ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਤਿਬੰਧਾਂ ਕਰਕੇ ਵਿਅਕਤੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨਾਲ ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਤੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।" ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਵਹਾਰ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਮੂਲ-ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਦੇ ਦਮਨ ਅਤੇ ਸੰਸ਼ੋਧਨ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਫਰਾਇਡ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਸ ਦੇ ਚੇਲੇ ਯੁੰਗ (Jung) ਨੇ ਵੀ ਸਮੂਹ ਵਿਵਹਾਰ ਦੇ ਅਚੇਤਨ ਕਾਰਨਾਂ ਬਾਰੇ ਸਿਧਾਂਤ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਰ ਮਨੋਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣਵਾਦੀਆਂ ਲਾਸਵੈਲ (Lasswell), ਹਾਰਨੀ (Horney), ਡੋਲਾਰਡ (Dollard), ਕਾਰਡੀਨਰ (Kardiner) ਆਦਿ ਨੇ ਵੀ ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਆਪੇ ਆਪਣਾ ਅਹਿਮ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਡੀ.ਐਨ.ਸ਼੍ਰੀਵਾਸਤਵ ਅਤੇ ਨੀਲਮ ਸ਼੍ਰੀਵਾਸਤਵ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ ਵਿੱਚ **ਨਵੀਨ ਸਮਾਜਿਕ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ** ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ,

ਕਰਚ(1951) ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ, ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਆਧੁਨਿਕ ਸਿਧਾਂਤ ਮੁੱਖ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮਨੋਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਉੱਪਰ ਹੀ ਆਧਾਰਿਤ ਹਨ। 1942ਈ. ਵਿੱਚ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਆਲਪੇਰਟ ਅਤੇ ਟਾਲਮੈਨ ਦੁਆਰਾ ਵੀ ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਨਿਉਕੋਮਬ ਵਰਗੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਦਾ ਵੀ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਫਰਾਇਡ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦਾ ਆਧੁਨਿਕਰਨ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ (4)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨੋਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਅਹਿਮ ਹਿੱਸਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਵਰਤਮਾਨ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਅੰਗ ਹੈ। ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਨੂੰ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸਰੂਪ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਯੋਗਵਾਦੀ ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਦੇ ਯੋਗਦਾਨ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਨਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਜਰਮਨ ਦੇ ਸਿੱਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰੀਆਂ ਨੇ ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਯੋਗਵਾਦੀ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਵਿਗਿਆਨਕ ਦਿਸ਼ਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ। ਮੀਡ (Mead) ਨੇ 1910ਈ. ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤੀਯੋਗਤਾਵਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਆਲਪੇਰਟ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ 'ਸੋਸ਼ਲ ਸਾਈਕਾਲੋਜੀ' ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਮਾਜ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਯੋਗਾਤਮਿਕ ਅਧਿਐਨਾਂ ਦਾ ਵਿਵੇਚਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ 1931 ਈ. ਵਿੱਚ ਮਰਫੀ ਅਤੇ ਨਿਯੂਕੰਮਬ (Murphy and New Comb) ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ 'ਪ੍ਰਯੋਗਾਤਮਿਕ ਸਮਾਜ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ' (Experimental

Social Psychology) ਵਿੱਚ ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਪ੍ਰਯੋਗਾਤਮਿਕ ਅਧਿਐਨਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਆਧੁਨਿਕ ਸਮਾਜ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕਾਰਟ ਲੇਵਿਨ (Kurt Lewin), ਬ੍ਰਾਉਨ (Brown), ਕਿੰਬਾਯੰਗ (K.Young), ਸਪੋਰਟ (Spratt), ਸੇਰਿਫ (Sharif), ਕਰੈਚ (Krech), ਕਰਚ ਫੀਲਡ (Crutch Field), ਮਰਫੀ (Murphy), ਨਿਊਕੋਮਬ (Newcomb) ਆਦਿ ਦੇ ਨਾਮ ਵੀ ਉਲੇਖਨੀਯ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਅਮੁੱਲ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਨਾਲ ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਨਿਖਾਰਨ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਰੂਪ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਅਹਿਮ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਹੈ।

1.7.2 ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਸਿਧਾਂਤਕ ਪਰਿਪੇਖ

ਸਮਾਜਿਕ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਸਦਾ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ ਹੀ ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਹੈ। ਇਹ ਉਹ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਦੇਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ, ਭਾਵਨਾਵਾਂ, ਕਿਰਿਆ-ਕਲਾਪ ਦੂਜਿਆਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਬਿੰਦੂ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਵਿਵਹਾਰ ਅਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨਾਲ ਸਮਾਜਿਕ ਅੰਤਰ ਕਿਰਿਆ ਤੇ ਅਧਾਰਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਸਮਾਜ-ਸ਼ਾਸਤਰ ਅਤੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਦਾ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਵਿਸ਼ਾ ਹੁੰਦਾ ਹੋਏ ਵੀ ਉਸ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਹੈ। *International encyclopedia of social sciences vol-2* ਅਨੁਸਾਰ,

“ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਇੱਕ ਬੋਤੀ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਸਮਾਜ ਵਿਗਿਆਨ ਸਮੁੰਦਰ ਦਾ, ਇੱਥੇ ਬੋਤੀ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਅਤੇ ਸਮੁੰਦਰ ਸਮਾਜਿਕ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ। ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਬੋਤੀ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿੱਚ ਤੈਰਨ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।” *psychologists study boats, sociologists study the ocean, and social psychologists study how those boats float. When a person (boat) arrives in an environment (ocean), (608)*

ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਬਾਰੇ ਸਮਝਣ ਲਈ ਇਸ ਦੀਆਂ ਕੁੱਝ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। Kimball Young ਦੀ ਕਿਤਾਬ *A Handbook of Social Psychology 1962* ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਅਨੁਸਾਰ-

ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਪਰਸਪਰ ਅੰਤਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਅੰਤਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਦਾ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ, ਭਾਵਨਾਵਾਂ, ਸੰਵੇਗਾਂ ਅਤੇ ਆਦਤਾਂ ਤੇ ਪੈਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਅਧਿਐਨ ਹੈ।" "Social Psychology is the study of persons in their interactions with one another and with reference to the effects of this interplay upon the individuals thoughts, feeling, emotions and habits.(8)

Kretch, Crutchfield, Ballachey ਦੀ ਕਿਤਾਬ *Individual in Society, 1962* ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਅਨੁਸਾਰ-

"ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਦਾ ਵਿਗਿਆਨ ਹੈ।" "Social Psychology is "the science of the behaviour of the individual in society." (4)

Feldman ਦੀ ਕਿਤਾਬ *Social Psychology, 1985* ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਅਨੁਸਾਰ-

ਸਮਾਜਿਕ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਹੈ ਜੋ ਇਹ ਜਾਂਚਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ, ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਕਿਵੇਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।" "Social Psychology is the discipline that examines how a persons thoughts, feeling and actions are affected by others." (36)

ਉਪਰੋਕਤ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਮਨੁੱਖੀ ਵਿਚਾਰਾਂ, ਭਾਵਨਾਵਾਂ, ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਵਿਵਹਾਰ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਪਸਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦੂਸਰੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਜਾਂ ਸਮਾਜਿਕ ਸਮੂਹਾਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਸਮਝਣ-ਸਮਝਾਉਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਦੇ ਕਾਰਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਉਸ ਵਿਵਹਾਰ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਸਮਾਜਿਕ ਕਾਰਕਾਂ ਕਰਕੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਪਹੁੰਚ ਵਿਧੀ ਹੀ ਕਿਉਂ ?

ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਖੋਜ-ਕਾਰਜਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜ-ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ, ਸਮਾਜ-ਸ਼ਾਸਤਰੀ, ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਜਾਂ ਮਨੋਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਆਦਿ ਇਕਹਿਰੀਆਂ ਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਸਮਾਜ-ਸ਼ਾਸਤਰ; ਸਮਾਜਿਕ ਸੰਰਚਨਾ, ਸਮਾਜਿਕ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਸਮੂਹਿਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਅਧਿਐਨ ਦਾ

ਆਧਾਰ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਮਾਨਸਿਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਦੋਵੇਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਦੇ ਪੂਰਕ ਹਨ ਅਤੇ ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਬਿਨਾਂ ਅਧੂਰੇ ਹਨ। ਸਮਾਜ-ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਲੋੜ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ ਦੇਣ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਇਸਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਤੁੱਛ ਦਰਜਾ ਦੇਣ ਦੀ ਗ਼ਲਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਇਹ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਮਾਜ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਦਾ ਨਿਰਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਜਿੰਨੀ ਦੇਰ ਉਸਨੂੰ ਮਾਨਸਿਕ ਸਮਰੱਥਾਵਾਂ ਦਾ ਸਹਿਯੋਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨੀ ਇਹ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤੀ ਜੰਮਦਾ/ਵੱਡਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸਦਾ ਉਸਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਅਤੇ ਜੀਵਨ-ਜਾਚ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨਾ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਮਾਜ ਤੋਂ ਤੇੜ ਕੇ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿਵਹਾਰ ਤੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਧਿਐਨ ਪੂਰਨ ਨਹੀਂ ਅਧੂਰਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਵਾਸਤਵ ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤੀ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਵੱਖ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਅੰਤਰ-ਸੰਬੰਧਿਤ ਹਨ। ਇਸ ਤੱਥ ਨੂੰ ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਸਮਾਜ ਸ਼ਾਸਤਰ ਅਤੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਨਾਲ ਅੰਤਰ-ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਸਮਾਜ-ਸ਼ਾਸਤਰ, ਦੋਵੇਂ ਅੰਤਰ-ਸੰਬੰਧਿਤ ਹਨ। ਜਿੱਥੇ ਸਮਾਜ-ਸ਼ਾਸਤਰ ਸਮਾਜ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਦੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦਾ। ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਵਿਭਿੰਨ ਸਮਾਜਿਕ ਉਤੇਜਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਰਨਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਧੀਨ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਵਹਾਰ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਵਹਾਰ ਨੂੰ ਤਦ ਤੱਕ ਸਮਝਣਾ ਕਠਿਨ ਹੈ, ਜਦ ਤੱਕ ਅਸੀਂ ਸਮਾਜਿਕ ਸਮੂਹਾਂ, ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੀ ਸੰਰਚਨਾ ਅਤੇ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲਤਾ ਦਾ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਾ ਕਰ ਲਈਏ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਸਮਾਜ-ਸ਼ਾਸਤਰ, ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਦਾ ਸਹਾਇਕ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਮਾਜ-ਸ਼ਾਸਤਰ; ਸਮਾਜ, ਸਮਾਜਿਕ ਸੰਬੰਧਾਂ, ਸਮਾਜਿਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵੱਲ ਰੁਚਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਰੁਚੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਦੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਵੱਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਦੋਵਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਨਾਲ ਹੈ। ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ, ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਸਕਾਰਾਤਮਿਕ ਵਿਵਹਾਰ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਸਧਾਰਨ ਨਿਯਮ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਇਹ ਵਿਵਹਾਰ ਦੂਜੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਜਾਂ ਸਮੂਹਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ, ਉਤੇਜਿਤ ਜਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਵਹਾਰ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਜਿੱਥੇ ਮਾਨਸਿਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਉੱਤੇ ਤਵੱਜੋ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ

ਮਾਨਸਿਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਕਾਰਕਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰ ਕਿਰਿਆਤਮਿਕ ਸੰਬੰਧਾਂ ਉੱਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਸਧਾਰਨ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਦੀਆਂ ਖੋਜਾਂ ਅਤੇ ਸਿੱਟਿਆਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਸਗੋਂ ਇਸਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਸਮਾਜਿਕ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿਵਹਾਰ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਸਮਾਜ-ਸ਼ਾਸਤਰ ਨਾਲ ਅੰਤਰ-ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਇਹ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿਵਹਾਰ ਦੇ ਨਿਰਧਾਰਨ ਵਿੱਚ ਨਾ ਤਾਂ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਦਾ ਵਿਅਕਤੀ ਇੱਕ ਮਾਤਰ ਕਾਰਕ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸਮਾਜ ਸ਼ਾਸਤਰੀਆਂ ਦਾ ਸਮਾਜ ਬਲਕਿ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿਵਹਾਰ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਦੋਵਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰ-ਕਿਰਿਆਤਮਿਕ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹੈ। ਸੋ ਅਸੀਂ ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈ ਸਿਧਾਂਤ ਸਮਾਜ-ਸ਼ਾਸਤਰ ਅਤੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਵੀ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

1.7.2.1 ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ (attitudes):-

ਸਮਾਜ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਵਹਾਰ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਵਹਾਰ ਬਹੁਤ ਹੱਦ ਤੱਕ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸੰਚਾਲਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਦਾ ਅਹਿਮ ਹਿੱਸਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖੀ ਵਿਵਹਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਦੋ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ:- ਪ੍ਰਗਟ ਭਾਵ ਬਾਹਰੀ ਵਿਵਹਾਰ (overt) ਅਤੇ ਆਪ੍ਰਗਟ ਭਾਵ ਅੰਦਰੂਨੀ ਵਿਵਹਾਰ (covert)। ਜਿੱਥੇ ਬਾਹਰੀ ਵਿਵਹਾਰ ਨੂੰ ਨਿਰੀਖਣ ਤੇ ਅਵਲੋਕਣ ਰਾਹੀਂ ਦੇਖਿਆ-ਪਰਖਿਆ ਤੇ ਮਾਪਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਵਿਵਹਾਰ ਦੇ ਮਾਪਣ ਜਾਂ ਨਿਰੀਖਣ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਸਪਸ਼ਟ ਤਕਨੀਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਪਰੰਤੂ ਬਾਹਰੀ ਵਿਵਹਾਰ ਅੰਦਰੂਨੀ ਵਿਵਹਾਰ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਤਿਰੂਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਜੇ ਅੰਦਰ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੀ ਬਾਹਰੀ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖੀ ਵਿਵਹਾਰ ਇੱਕ ਬੇਹੱਦ ਜਟਿਲ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕਈ ਵਾਰ ਵਿਅਕਤੀ ਅਸਧਾਰਨ ਵਿਵਹਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਅਸਧਾਰਨ ਵਿਵਹਾਰ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਪੇਚੀਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਅਸਧਾਰਨਤਾ ਦਾ ਕਾਰਨ ਅੰਦਰੂਨੀ ਬਾਹਰੀ ਵਿਵਹਾਰ ਵਿੱਚ ਦਵੰਦ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤੀ ਵਾਰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਵਿਵਹਾਰ ਨੂੰ ਨਾ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਸਮਾਜਿਕ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਦਕਾ ਬਾਹਰੀ ਵਿਵਹਾਰ ਵਿੱਚ ਪਰਿਵਰਤਨ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਗਟਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ:-ਦੋਸਤ ਦੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਦੂਸਰੇ ਦੋਸਤ ਵਿੱਚ ਕਾਮ ਭਾਵਨਾ ਆ ਜਾਵੇ ਪਰ ਉਹ ਵਿਵਹਾਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸਮਾਜਿਕ-ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ, ਨੈਤਿਕ, ਆਦਰਸ਼ਕ ਬੰਦਸ਼ਾਂ ਹਨ, ਜੋ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸਨੂੰ ਵਰਜਦੀਆਂ

ਹਨ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਬਾਹਰੀ ਅਵਲੋਕਨ ਰਾਹੀਂ ਮਨੁੱਖੀ ਵਿਵਹਾਰ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਹੀ ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਲਈ ਸਮਾਜਿਕ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਬਾਹਰੀ ਵਿਵਹਾਰ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੰਦਰੂਨੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਡਾ.ਅਰੁਣ ਕੁਮਾਰ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ **ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਕੀ ਰੂਪਰੇਖਾ** ਵਿੱਚ ਫਿਸ਼ਬੀਨ ਤੇ ਆਜੇਨ ਅਤੇ ਥਰਸਟਨ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਕਿਸੇ ਦਿੱਤੀ ਵਸਤੂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਨਿਰੰਤਰ ਅਨੁਕੂਲ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤੀਕੂਲ ਢੰਗ ਨਾਲ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਲਈ ਇੱਕ ਸਿੱਖੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਹੈ। "An attitude is a learned predisposition to respond in a consistently favourable or unfavourable manner with respect to a given object." -Fishbein & Ajzen, 1975(117)

ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਕਿਸੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਵਸਤੂ ਦੇ ਪੱਖ ਜਾਂ ਵਿਪੱਖ ਵਿੱਚ ਸਕਾਰਾਤਮਿਕ ਜਾਂ ਨਕਾਰਾਤਮਿਕ ਭਾਵ ਦੀ ਤੀਬਰਤਾ ਹੈ। "Attitude (is) the intensity of positive or negative affect for or against a psychological object." -Thurstone, 1946(117)

ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਾਨਸਿਕ ਦਸ਼ਾ ਹੈ ਜਿਸ ਅਧੀਨ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿਭਿੰਨ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਜਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣੇ ਮਨੋਭਾਵ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਮਨੁੱਖੀ ਵਿਵਹਾਰ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਅਚੇਤਨ ਅਤੇ ਚੇਤਨ ਦੋਵਾਂ ਅਵਸਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਦੇ ਤਿੰਨ ਘਟਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ **ਗਿਆਨਾਤਮਿਕ ਪੱਖ** ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਪ੍ਰਚੱਲਿਤ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾਵਾਂ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ:-ਜਾਤੀਗਤ ਅਤੇ ਛੂਤਛਾਤ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਚੱਲਿਤ ਮਾਨਤਾ ਕਰਕੇ ਉੱਚ ਵਰਗ ਦੇ ਲੋਕ ਛੋਟੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਛੂਤ, ਗਵਾਰ, ਅਸੁੱਧ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਵੇਕਹੀਣ, ਅਣਉੱਚਿਤ ਅਤੇ ਇਕਪਾਸੜ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਦੀ ਅਭਿਵਿਅਕਤੀ ਰੂੜ੍ਹ-ਯੁਕਤੀਆਂ (stereotypes) ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਦੂਸਰਾ ਪੱਖ **ਭਾਵਨਾਤਮਿਕ ਪੱਖ** ਹੈ ਭਾਵ ਪੂਰਨ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਨਫ਼ਰਤ, ਘਿਣਾ, ਪਿਆਰ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ, ਡਰ ਆਦਿ ਭਾਵ ਜੁੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਉੱਚ ਜਾਤੀ ਦੇ ਲੋਕ ਨੀਵੇਂ ਲੋਕਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਕੇਵਲ ਸ਼ੋਚ (ਗਿਆਨਾਤਮਿਕ ਪੱਖ) ਹੀ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਭਾਵਨਾਤਮਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਸੰਵੇਗ ਵੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ।

ਜਿਵੇਂ:- ਨੀਵੀਂ ਜਾਤੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੰਮ ਕਰਨ ਤੇ ਉੱਚ ਜਾਤੀ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਆਹਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨਾਲ ਕੁੱਝ ਭਾਰਤੀ ਕੱਟੜ ਹਿੰਦੂ ਲੋਕ ਖਾਦੇ ਹਨ ਆਦਿ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੰਵੇਗਾਂ ਜਾਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੀ ਜਦੋਂ ਵਿਵਹਾਰਿਕ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸਦਾ ਵਿਵਹਾਰਾਤਮਿਕ ਪੱਖ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਨੀਵੀਂ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਗਾਲ਼ਾਂ ਕੱਢਣਾ, ਦੁਰਕਾਰਨਾ, ਅਲੱਗ ਬਸਤੀ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਲਈ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਤੀਬੱਧ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨਾ, ਧਾਰਮਿਕ ਥਾਵਾਂ ਜਾਂ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਸਮਸ਼ਾਨਘਾਟ ਵੀ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਬਣਾਉਣਾ, ਇਸ ਵਿਵਹਾਰਿਕ ਪੱਖ ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਪੱਖਪਾਤ (discrimination) ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ

ਅਜੋਕੇ ਦੌਰ ਵਿੱਚ ਕਾਨੂੰਨੀ ਬੰਦਸ਼ਾਂ ਸਦਕਾ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਉੱਚ ਜਾਤੀ ਦਾ ਵਿਅਕਤੀ ਨੀਵੀਂ ਜਾਤੀ ਅੰਦਰ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਵਿਵਹਾਰਾਤਮਿਕ ਪੱਖ ਉਸਨੂੰ ਅਲਗਾਵ, ਦਵੰਦ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਸੰਤਾਪ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵਸਤੂ ਜਾਂ ਵਿਅਕਤੀ ਬਾਰੇ ਸਾਡੀ ਜਾਣਕਾਰੀ, ਸਾਡਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ, ਸਾਡੀ ਧਾਰਨਾ ਗਿਆਨਾਤਮਿਕ ਪੱਖ ਅਖਵਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਆਧਾਰ ਤੇ ਸਾਡੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਦਾ ਕੋਈ ਪੱਖ ਵਿਕਸਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਲੋਕ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਅਛੂਤ ਅਤੇ ਅਸੁੱਧ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਗਿਆਨ ਦਾ ਆਧਾਰ ਸਾਡੀ ਧਾਰਮਿਕ, ਜਾਤੀਗਤ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ-ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਰੂੜ੍ਹ-ਯੁਕਤੀਆਂ (stereotypes) ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਹੁਣ ਇਸ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਬਾਰੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਲੋਕ ਹਰੀਜਨਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਪ੍ਰਿਣਾ ਭਾਵ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਫ਼ਰਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਛੂਹਣ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਾਵਨਾਤਮਿਕ ਪੱਖ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਕਰਕੇ ਉਹ ਹਰੀਜਨਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਦੂਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੁਰਕਾਰਦੇ ਹਨ, ਅਸੁੱਧਤਾ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੇ ਉਪਾਅ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਉਸਦਾ

ਕਿਰਿਆਤਮਿਕ ਜਾ ਵਿਵਹਾਰਾਤਮਿਕ ਪੱਖ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਪੱਖਪਾਤ (discrimination) ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

1.7.2.2 ਰੂੜ੍ਹ-ਯੁਕਤੀਆਂ (stereotypes):-

ਰੂੜ੍ਹ-ਯੁਕਤੀਆਂ (stereotypes) ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਦੀ ਉਸ ਅਵਸਥਾ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਸਤੂ ਜਾਂ ਵਿਅਕਤੀ ਪ੍ਰਤੀ ਕੋਈ ਵਿਵਹਾਰ ਕੋਈ ਵਿਚਾਰ ਜਾਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਡਾ.ਮੁਹੰਮਦ ਸੁਲੇਮਾਨ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ **ਉੱਚਤਰ ਸਮਾਜ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ** ਵਿੱਚ ਕਿੰਬਲ ਯੰਗ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਰੂੜ੍ਹ-ਯੁਕਤੀਆਂ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਰੂੜ੍ਹ-ਯੁਕਤੀ ਇੱਕ ਸਮੂਹ-ਪ੍ਰਵਾਨਿਤ ਪ੍ਰਤਿਮਾ ਜਾਂ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਜੋ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਮੌਖਿਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਭਾਵਨਾਤਮਿਕ ਸੁਰ ਦੀ ਇੱਕ ਤੀਵਰ ਭਾਵਨਾ ਜੁੜੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ." Stereotype is a group-accepted image or idea usually expressed in verbal form with which is associated a strong feeling of emotional tone." - K. young,1946(274)

ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਸਰੋਤ ਇਤਿਹਾਸਿਕ, ਸਾਂਸਕ੍ਰਿਤਿਕ, ਰਾਜਨੀਤਕ, ਧਾਰਮਿਕ, ਆਰਥਿਕ, ਭਾਸ਼ਾ ਜਾਂ ਖੇਤਰ ਕੁਝ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਰੂੜ੍ਹ-ਯੁਕਤੀਆਂ ਸ਼ਬਦ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸ਼ਬਦ (stereotypes) ਸਟੀਰੀਓਟਾਈਪ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਰੂਪਾਂਤਰਨ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ ਸਾਂਚਾ ਜਾਂ ਧਾਤੂ ਦੀ ਤਸ਼ਤਰੀ ਹੈ, ਜੋ ਸਾਂਚੇ ਵਾਂਗ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਜਾਂ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਲਈ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜੀਆਂ ਜਾਗ੍ਰਿਤ ਹੋਣ ਤੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਚਿੱਤਰ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤਿਮਾ ਅੰਕਿਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਭਾਵ ਕਿ ਉਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਵਸਤੂ, ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਸਮੂਹ ਪ੍ਰਤੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਅਤੇ ਸਥਾਈ ਚਿੱਤਰ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤਿਮਾ ਬਣਾ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ। ਜੋ ਆਮ ਕਰਕੇ ਗ਼ਲਤ ਤੱਥਾਂ (incorrect facts) ਅਤੇ ਆਂਤਰਿਕ ਚਿੰਤਨ (illogical reasoning) ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ:- ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਗਿੱਚੀ ਪਿੱਛੇ ਮੱਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਬੰਗਾਲੀ ਲੋਕ ਡਰਪੇਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਕਾਲੇ ਨੀਗਰੇ ਅਸੰਭਿਅਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਮਜ਼੍ਹਬੀ ਲਾਲ ਰੰਗ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ ਆਦਿ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੂੜ੍ਹ-ਯੁਕਤੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿਸੇ ਸਮੂਹ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣ ਨਾਤੇ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਦੇ ਸਮੂਹ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿੱਚ ਉਹ ਗੁਣ ਹੋਣ ਜਾਂ ਨਾ ਹੋਣ। ਰੂੜ੍ਹ-ਯੁਕਤੀ ਪ੍ਰਤੀਕੀਕਰਨ ਦਾ ਇੱਕ ਅਵਾਸਤਵਿਕ (exaggerated) ਰੂਪ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਹਨ (i) ਲੋਕ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਇੱਕ ਵਰਗ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਪਹਿਚਾਣਦੇ ਹਨ। (ii) ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਉਸ ਵਰਗ ਪ੍ਰਤੀ ਸੀਲ-ਗੁਣਾਂ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਆਰੋਪਿਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਿਮਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। (iii) ਲੋਕ ਉਸ ਵਰਗ ਦੇ

ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਉੱਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਆਰੋਪਿਤ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੂੜ੍ਹ-ਯੁਕਤੀਆਂ ਗ਼ਲਤ ਵਰਗੀਕਰਨ ਆਧਾਰਿਤ ਉਹ ਉਕਤੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਕਿਸੇ ਖ਼ਾਸ ਵਰਗ ਜਾਂ ਸਮੂਹ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗੁਣ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਕੇ, ਉਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਣਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਵੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਬਣਿਆ ਇਹ ਉਕਤੀਆਂ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਗ਼ਲਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਮਤ ਇੱਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਕਰੇ, “ਕੀ ਚੂਹੜ-ਸੰਗ ਕੱਢਿਆ” ਤਾਂ ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਲਗਭਗ ਸਭ ਸਮਝਦੇ ਹਨ।

1.7.2.3 ਪੂਰਵ-ਧਾਰਨਾਵਾਂ (prejudice):-

ਪੂਰਵ-ਧਾਰਨਾਵਾਂ (prejudice) ਸਮਾਜਿਕ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਜਟਿਲ ਵਿਵਸਥਾ ਹੈ। ਆਪਣੀਆਂ ਵਿਭਿੰਨ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਹਿਤ ਵਿਅਕਤੀ ਦੂਸਰੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਜਾਂ ਸਮੂਹਾਂ ਨਾਲ ਵਿਭਿੰਨ ਅੰਤਰ-ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਸੰਬੰਧ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ. ਰਿਸ਼ਤੇ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਨਿਭਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਆਧਾਰ ਤੇ ਸਮੂਹਾਂ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਵਿਭਿੰਨ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਜਾਂ ਸਮੂਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮੂਹ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਵਹਾਰ ਪ੍ਰੇਮ, ਸੇਵਾ, ਸਹਾਨੁਭੂਤੀ, ਸਹਿਯੋਗ, ਆਪਣੇਪਣ ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਫਰਤ, ਘ੍ਰਿਣਾ, ਈਰਖਾ ਵਾਲਾ ਸੰਘਰਸ਼ ਪੂਰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਪੱਖ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਵਿਪੱਖ 'ਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਮੂਹਾਂ ਜਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਵਹਾਰ ਸਕਾਰਾਤਮਿਕ ਹੋਵੇ, ਉਸਨੂੰ ਸਮਾਜ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨੀ ਅੰਤਰ ਸਮੂਹ ਵਿਵਹਾਰ (in group behavior) ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਨਕਾਰਾਤਮਿਕ ਹੋਵੇ ਉਸਨੂੰ ਬਾਹਰ ਸਮੂਹਿਕ ਵਿਵਹਾਰ (out group behavior) ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਇਸ ਅੰਤਰ ਗਰੁੱਪ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣੇਪਣ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਅਤੇ ਬਾਹਰ ਗਰੁੱਪ ਪ੍ਰਤੀ ਪਰਾਏਪਣ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਨੂੰ ਹੀ ਪੂਰਵ-ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਡਾ.ਰਜਿੰਦਰ ਕੁਮਾਰ ਸ਼ਰਮਾ ਅਤੇ ਰਚਨਾ ਸ਼ਰਮਾ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ **ਸਮਾਜ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ** ਵਿੱਚ ਅੱਗਬਰਨ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਰੂੜ੍ਹ-ਯੁਕਤੀਆਂ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

"ਪੂਰਵ-ਧਾਰਨਾ ਇੱਕ ਜਲਦਬਾਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਨਿਰਣਾ ਜਾਂ ਨਿਰਣਾਇਕ ਜਾਂਚ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਬਣਾਈ ਗਈ ਰਾਏ ਹੈ। "Prejudice is a hasty judgement or an opinion formed without due examination."-Ogburn(339)

ਪੂਰਵ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸ਼ਬਦ (prejudice) ਪ੍ਰੈਜ਼ੈਕਸ਼ਨ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਅਨੁਵਾਦ ਹੈ। ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਲਾਤੀਨੀ ਸ਼ਬਦ prejudicium ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੈ। ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ pre(prior)+judicium ਹੈ ਭਾਵ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਨਿਰਣਾ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਵਸਤੂ ਜਾਂ ਸਮੂਹ ਪ੍ਰਤੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬਣ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ

ਅਤੇ ਜਿਸਦਾ ਆਧਾਰ ਗਿਆਨ, ਤਰਕ ਜਾਂ ਅਨੁਭਵ ਨਾ ਹੋ ਕੇ ਕੇਵਲ ਪੂਰਵ-ਮਾਨਤਾਵਾਂ, ਅੰਧ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਰਵਾਇਤਾਂ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪੂਰਵ-ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਕਰਕੇ ਹੀ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਸਮੂਹ, ਦੂਸਰੇ ਸਮੂਹ ਪ੍ਰਤੀ ਪੂਰਵ-ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਅਤੇ ਨਿਰਬਾਹ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ:-ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਾਕੀ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਾਫ਼ਰ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਧੋਰੀ ਜਾਂ ਅੱਤਵਾਦ-ਪੱਖੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਹਰੀਜਨ ਜਾਂ ਹੋਰ ਨੀਵੀਂ ਜਾਤੀ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੁਣ-ਦੋਸ਼ ਦੇਖੇ ਬਿਨਾਂ ਕੇਵਲ ਜਾਤੀਗਤ ਆਧਾਰ ਤੇ ਹੀ ਮਾੜੇ ਜਾਂ ਨੀਵੇਂ ਦਰਜੇ ਦੇ ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੱਛਮੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਗੋਰੇ ਲੋਕ ਕਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਨੀਗਰੋ, ਅਸਭਿਅਕ ਅਤੇ ਅਪਰਾਧੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਦਾ ਆਧਾਰ ਧਰਮ ਜਾਤੀ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਮੂਹ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣਾ ਹੀ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵੀ ਪੂਰਵ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਦੇ ਕਈ ਆਧਾਰ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਕੇਵਲ ਨਕਾਰਾਤਮਿਕ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਾਰਾਤਮਿਕ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ:-ਇੱਕ ਮਾਂ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਦੇਖਦੀ ਉਸ ਲਈ ਉਸਦਾ ਪੁੱਤ ਸਭ ਤੋਂ ਸੋਹਣਾ ਤੇ ਭੋਲਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਪ੍ਰੇਮੀ ਜਾਂ ਪ੍ਰੇਮਿਕਾ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀ ਪ੍ਰਤੀ ਪੂਰਵ-ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਆਧਾਰਿਤ ਹੀ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਨੇਪਾਲੀ ਖ਼ਾਨਸਾਮੇ ਵਧੀਆ ਖਾਣਾ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਬਹਾਦਰਾਂ ਦੀ ਕੌਮ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੂਰਵ-ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਮਗਰ ਧਾਰਮਿਕ ਮਾਨਤਾਵਾਂ, ਜਾਤੀਗਤ ਮਾਨਤਾਵਾਂ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਜਾਂ ਅੰਧ ਵਿਸ਼ਵਾਸ, ਪ੍ਰਚਲਣ ਜਾਂ ਰੀਤੀ ਰਿਵਾਜ ਆਦਿ ਹੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਆਧਾਰ ਹਨ ਨਾ ਕਿ ਤਰਕ ਗਿਆਨ ਜਾਂ ਅਨੁਭਵ। ਇਹ ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਚਾਹੇ ਸਕਾਰਾਤਮਿਕ ਹੋਣ ਜਾਂ ਨਕਾਰਾਤਮਿਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਗਰ ਸਾਡੀ ਪਹਿਲਾਂ ਬਣੀ ਸੋਚ ਹੀ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਪੂਰਵ-ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਇੱਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਹੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੀ ਤਿੰਨ ਪੱਖ ਗਿਆਨਾਤਮਿਕ, ਭਾਵਨਾਤਮਿਕ ਅਤੇ ਵਿਵਹਾਰਾਤਮਿਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਵੀ ਉਹ ਪੂਰਵ-ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਕੁ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅੰਤਰ ਹਨ। ਪੂਰਵ-ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਇੱਕ ਅੰਤਰ ਸਮੂਹ ਘਟਨਾਵਾਂ (intergroup phenomenon) ਹੈ ਜਦਕਿ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਕੇਵਲ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਘਟਨਾਵਾਂ(individual phenomenon) ਭਾਵ ਕਿ ਇੱਕ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਸਮਾਜ ਜਾਂ ਸਮੂਹ ਨਾਲ ਹੈ ਦੂਸਰੀ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨਾਲ ਹੈ। ਦੂਸਰਾ ਅੰਤਰ ਪੂਰਵ-ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਰ ਪੀੜ੍ਹੀ ਚੱਲਦੀਆਂ ਹਨ, ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਲੱਛਣ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ 'ਚ ਗਿਆਨਾਤਮਿਕ ਪੱਖ ਭਾਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਦਕਿ ਪੂਰਵ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਵੇਗਾਤਮਿਕ ਪੱਖ ਜ਼ਿਆਦਾ ਭਾਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਵਿਵਹਾਰਾਤਮਿਕ ਘਟਨਾ ਘਟਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪੱਖਪਾਤ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਰੂੜ੍ਹ-ਯੁਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਪੂਰਵ-ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਕਈ ਵਾਰ ਸਮਾਨ ਅਰਥੀ ਹੋਣ ਜਾਂ ਪੂਰਵ-ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਰੂੜ੍ਹ-ਯੁਕਤੀਆਂ ਦਾ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਰੂਪ ਹੋਣ ਦਾ ਭੁਲੇਖਾ ਵੀ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ

ਮੌਲਿਕ ਅੰਤਰ ਹੈ। ਪੂਰਵ-ਧਾਰਨਾਵਾਂ, ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂਪ ਹੈ ਜਦਕਿ ਰੂੜ੍ਹ-ਯੁਕਤੀਆਂ ਕੇਵਲ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤਿਮਾਵਾਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਅਵਾਸਤਵਿਕ ਵਰਗੀਕਰਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਾਲਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਗੋਰੇ ਨਕਾਰਾਤਮਿਕ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਪੂਰਵ-ਧਾਰਨਾ ਹੈ। ਜਦਕਿ ਸੀਲ-ਗੁਣ ਭਾਵ ਰੰਗ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਕਾਲੇ ਅਤੇ ਗੋਰਿਆਂ ਦਾ ਵਰਗੀਕਰਨ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਆਰੋਪਣ ਕਰਨਾ ਰੂੜ੍ਹ-ਯੁਕਤੀ ਹੈ। ਪੂਰਵ-ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਵਾਲੇ ਤਿੰਨੋਂ ਪੱਖ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਦਕਿ ਰੂੜ੍ਹ-ਯੁਕਤੀ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਗਿਆਨਾਤਮਿਕ ਪੱਖ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਤੀਜਾ ਅੰਤਰ ਪੂਰਵ-ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਰੂੜ੍ਹ-ਯੁਕਤੀਆਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਥਿਰ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪੂਰਵ-ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਨਵੀਂ ਤੇ ਪੁਖਤਾ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਾਲ ਪਰਿਵਰਤਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਰੂੜ੍ਹ-ਯੁਕਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਘੱਟ ਹੈ। ਪੂਰਵ-ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਅਨੁਕੂਲ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤੀਕੂਲ, ਸਕਾਰਾਤਮਿਕ ਜਾਂ ਨਕਾਰਾਤਮਿਕ ਪੱਖ-ਪਾਤੀ ਮੱਤ ਹਨ, ਜਦਕਿ ਰੂੜ੍ਹ-ਯੁਕਤੀਆਂ ਵਰਗੀਕਰਨ ਆਧਾਰਿਤ ਗ਼ਲਤ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਹਨ।

1.7.2.4 ਵਿਭੇਦਨ (discrimination):-

ਪੂਰਵ-ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਦਾ ਵਿਵਹਾਰਿਕ ਪੱਖ ਵਿਭੇਦਨ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਪੱਖਪਾਤ ਜਾਂ ਭੇਦਭਾਵ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਡਾ.ਮੁਹੰਮਦ ਸੁਲੇਮਾਨ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ **ਉੱਚਤਰ ਸਮਾਜ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ** ਵਿੱਚ ਰੇਬਰ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਵਿਭੇਦਨ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

"ਸਮਾਜਿਕ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧਿਤ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ, ਵਿਤਕਰੇ ਦਾ ਮਤਲਬ ਨਸਲ, ਲਿੰਗ, ਕੌਮ, ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਪਿਛੋਕੜ ਆਦਿ ਵਰਗੀਆਂ ਮਨਮਾਨੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਜਾਂ ਸਮੂਹਾਂ ਨਾਲ ਅਸਮਾਨ ਵਿਵਹਾਰ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ।" "In social psychology and related areas, discrimination refers to the unequal treatment of individuals or groups based on arbitrary characteristics such as race, sex, ethnicity, cultural background etc." -Reber, 1995(246)

ਸੁਮਦਾਇ, ਜਾਤੀ, ਲਿੰਗ, ਇਲਾਕੇ, ਧਰਮ ਜਾਂ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਕੀਤਾ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਵਿਤਕਰਾ ਵਿਭੇਦਨ ਅਖਵਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ:-ਇੱਕ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਆਪਣੀ ਪੂਰਵ-ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਕਰਕੇ ਹਰੀਜਨ ਨਾਲ ਅਜਿਹਾ ਵਿਵਹਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਜਿਹੇ ਜਿਹਾ ਉਹ ਦੂਸਰੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਅਸਮਾਨ ਵਿਵਹਾਰ ਨੂੰ ਹੀ ਵਿਭੇਦਨ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਿਭੇਦਨ ਅੰਤਰ-ਸਮੂਹ ਜਾਂ ਬਾਹਰ-ਸਮੂਹ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅੰਤਰ-ਸਮੂਹ ਵਿਭੇਦਨ ਨਿੱਜੀ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਜਿਵੇਂ:-ਸੋਮਿਆਂ ਦੀ ਘਾਟ ਜਾਂ ਕਾਣੀ ਵੰਡ, ਸਵੈਮਾਨ ਜਾਂ ਸਵੈ ਪਛਾਣ ਦਾ ਮਸਲਾ, ਪ੍ਰਤੀਯੋਗਤਾ ਜਾਂ ਅੱਗੇ ਨਿਕਲਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਆਦਿ ਕਰਕੇ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਇੱਥੇ ਅਸੀਂ ਬਾਹਰ-ਸਮੂਹ

ਵਿਭੇਦਨ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਜਾਤੀਵਾਦ, ਸੰਪਰਦਾਇਕ, ਲਿੰਗਕ, ਵਿਤਕਰੇ ਆਦਿ ਉਤਪੰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਵਿਭੇਦਨ(discrimination)

ਪੂਰਵ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਦਾ ਵਿਵਹਾਰਾਤਮਿਕ ਪੱਖ ਵਿਭੇਦਨ ਅਖਵਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਵਿਭੇਦਨ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਖ਼ਾਸ ਸਮੂਹ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣ ਨਾਤੇ ਉਸ ਸਮੂਹ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨਾਲ ਸਕਾਰਾਤਮਿਕ ਜਾਂ ਨਕਾਰਾਤਮਿਕ ਵਿਵਹਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਿਭੇਦਨ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਤਿੰਨ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਅਵਹੇਲਣਾ(avoidance) ਇੱਕ ਸਧਾਰਨ ਅਤੇ ਘੱਟ ਉਗਰ ਰੂਪ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਪਸੰਦ-ਨਾਪਸੰਦ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਗਰੁੱਪ ਦੇ ਮੈਂਬਰ, ਦੂਸਰੇ ਗਰੁੱਪ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਬੇਪਰਵਾਹੀ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:-ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਬਣਨ ਸਮੇਂ ਸਿੱਖਾਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਦੰਗਿਆਂ ਵਿੱਚ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਲਈ ਅੱਗੇ ਆਉਂਦੇ ਸਨ, ਪਰੰਤੂ ਦੂਸਰੇ ਧਰਮ ਪ੍ਰਤੀ ਹਮਦਰਦੀ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਅਜਿਹੀ ਕਿਸਮ ਸਧਾਰਨ ਵਿਭੇਦਨ ਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਤਰਕ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ “ਅਸੀਂ ਕਿਉਂ ਕਰੀਏ, ਉਹ ਕਰਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬੰਦਾ ਹੈ।” ਦੂਸਰੀ ਕਿਸਮ ਦਾ ਵਿਭੇਦਨ ਸੰਕੇਤੀਕਰਨ (tokenism) ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਲਾਗਤ, ਵੱਧ ਲਾਭ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਮੁੱਖਤਾ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਕਿ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਗਰੁੱਪ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਘੱਟ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਦੇ ਕੇ ਵੱਧ ਕੰਮ ਕਰਵਾਉਣਾ ਜਾਂ ਕੁਝ ਖ਼ਾਸ ਅਹੁਦਿਆਂ ਤੇ ਆਪਣੇ ਸਮੂਹ ਦੇ ਲੋਕ ਹੀ ਲਗਾਉਣਾ। ਵਿਭੇਦਨ ਦਾ ਇਹ ਰੂਪ ਵੀ ਆਮ ਹੀ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਤੀਸਰਾ ਰੂਪ ਹੈ ਆਕਰਮਣ (aggression) ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਉਗਰ ਵਿਭੇਦਨ ਰੂਪ ਹੈ, ਜੋ ਸਪਸ਼ਟ ਹਮਲੇ ਦੇ ਰੂਪ 'ਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਰੀਰਿਕ ਕਸ਼ਟ, ਮਾਰ-ਕੁੱਟ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਉਤਪੀੜਨ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੰਪਰਦਾਇਕ ਦੰਗਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਜਾਤੀਗਤ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਦੂਸਰੇ ਸਮੂਹ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਜਾਨੀ ਤੇ ਮਾਲੀ ਨੁਕਸਾਨ ਬਚਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਹੀ ਆਪਣੇ ਸਮੂਹ ਦੀ ਸਵੈ-ਹੱਦ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਜਾਂ ਮਨਵਾਉਣ ਦਾ ਵੀ ਯਤਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰੇਮ-ਵਿਆਹ ਵਿਰੁੱਧ ਅਣਖ ਖ਼ਾਤਰ ਕਤਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਤਭੇਦਾਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਹਨ।

ਪੂਰਵ-ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਦਾ ਵਿਭੇਦਨ ਨਾਲ ਸਿੱਧਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਪੂਰਵ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਹੋਣ ਤੇ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿਭੇਦਨ ਦਿਖਾਏਗਾ। ਬਹੁਤੀ ਵਾਰ ਸਮਾਜਿਕ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਵਿਭੇਦਨ ਦਿਖਾਉਣ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀਆਂ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਨੀਵੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਦਾ ਵਿਅਕਤੀ ਜੇਕਰ ਉੱਪਰਲੀ ਪਦਵੀ ਤੇ ਨਿਯੁਕਤ ਹੈ, ਤਾਂ ਉੱਚ ਜਾਤੀ ਵਾਲੇ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਪੂਰਵ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਤਾਂ ਹਨ ਪਰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਬੰਦਸ਼ਾਂ ਕਰਕੇ ਉਹ ਵਿਭੇਦਨ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ। ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਕਈ ਵਾਰ ਪੂਰਵ-ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਫਿਰ ਵੀ ਵਿਭੇਦਨ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਨੌਜਵਾਨ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਦਹੇਜ ਜਾਂ ਅੰਤਰਜਾਤੀ ਵਿਆਹ ਪ੍ਰਤੀ ਕੋਈ ਨਕਾਰਾਤਮਿਕ ਭਾਵਨਾ ਨਹੀਂ ਪਰੰਤੂ ਫਿਰ ਵੀ ਉਹ ਸਮਾਜ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਵਿੱਚ ਹੀ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦਹੇਜ ਲੈਣ ਲਈ ਵੀ ਮਨ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।

1.7.2.5 ਸਮਾਜਿਕ ਤੱਥ (social facts):-

ਕਿਸੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਪਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕੁਝ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੱਥਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਜਾਂ ਭੌਤਿਕ ਵਿਗਿਆਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਇਹਨਾਂ ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਦੁਰਖੀਮ ਸਮਾਜਿਕ ਤੱਥ ਮੰਨਦਾ ਹੈ। ਐਸ. ਐਲ. ਦੇਸੀ ਅਤੇ ਪੀ. ਸੀ. ਜੈਨ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ **ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਮਾਜ-ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਵਿਚਾਰਕ-ਕਾਮੋਟ ਸੇ ਮਰਟਨ ਤਕ** ਵਿੱਚ ਦੁਰਖੀਮ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਸਮਾਜਿਕ ਤੱਥ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ, "ਸਮਾਜਿਕ ਤੱਥ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਉਹ ਹਰੇਕ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ਚਾਹੇ ਉਹ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੋਵੇ ਚਾਹੇ ਅਨਿਸ਼ਚਿਤ, ਜੋ ਵਿਅਕਤੀ ਤੇ ਬਾਹਰੀ ਦਬਾਅ ਪਾਉਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਵੇ। (148)

ਸਮਾਜਿਕ ਤੱਥ ਵਿਵਹਾਰ (ਵਿਚਾਰ+ਅਨੁਭਵ+ਕਿਰਿਆ) ਦਾ ਉਹ ਪੱਖ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਵਸਤੂਨਿਸ਼ਠ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਜੋ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰੇ, ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਸਮਾਜਿਕ ਤੱਥ ਕਹਾਂਗੇ। ਦੂਸਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਚਾਰ, ਅਨੁਭਵ ਜਾਂ ਕਿਰਿਆ ਜੋ ਸਮਾਜਿਕ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ, ਸਮਾਜਿਕ ਤੱਥ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਬਸ਼ਰਤੇ ਉਸਦਾ ਵਾਸਤਵਿਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨਿਰੀਖਣ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੋਵੇ, ਜਿਵੇਂ ਰੱਬ ਜਾਂ ਈਸ਼ਵਰ ਨੂੰ ਸਮਾਜਿਕ ਤੱਥ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਵਾਸਤਵਿਕ ਨਿਰੀਖਣ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਸੋਚਿਆ ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਚਾਰ ਸਮਾਜਿਕ ਤੱਥ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸਦਾ ਵੀ ਬਾਹਰੀ ਰੂਪ ਨਹੀਂ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਰੱਬ ਜਾਂ ਈਸ਼ਵਰ ਦੀ ਪੂਜਾ ਸੰਬੰਧੀ, ਪ੍ਰਾਰਥਨਾਵਾਂ ਜਾਂ ਵਿਧੀ ਵਿਧਾਨ ਸੰਬੰਧੀ ਟੇਟਮਵਾਦ ਜਾਂ ਟੈਬੂ ਸਮਾਜਿਕ ਤੱਥ ਕਹੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਵਿਦਵਾਨ ਦੁਆਰਾ ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਸੋਚਿਆ ਵਿਚਾਰ ਜਦੋਂ ਨਿੱਖਰ ਪਰਖ ਕੇ ਸਿਧਾਂਤ, ਨਿਯਮ, ਅਖਾਣ ਜਾਂ ਲੋਕ-ਸਿਆਣਪ ਬਣ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਸਮਾਜਿਕ ਤੱਥ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਾਜਿਕ ਤੱਥ ਸੋਚਣ, ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਅਨੁਭਵ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸੋਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਕਿ ਕਿਤਾਬਾਂ 'ਚ

ਲਿਖਿਆ ਸਭ ਸੱਚ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਰਕੇ ਹੀ ਕਿਤਾਬਾਂ ਜਾਂ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਰਸਵਤੀ ਦਾ ਰੂਪ ਵੀ ਸਮਝਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਲੜਕੀ ਦੇ ਉਸ ਦੇ ਵਿਆਹ ਦੀ ਗੱਲ ਚੱਲਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਹੁਰੇ ਘਰ, ਸੱਸ-ਸਹੁਰੇ ਆਦਿ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣ ਲੱਗਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਸੋਚ ਸੰਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜਿਕ ਤੱਥ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਸਦਾ ਵਿਵਹਾਰਿਕ ਅਤੇ ਬਾਹਰੀ ਰੂਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਪਰਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸਮਾਜਿਕ ਤੱਥ ਸਥਾਈ ਜਾਂ ਅਸਥਾਈ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਮਾਜ ਗਤੀਸ਼ੀਲ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਸਮਾਜਿਕ ਤੱਥਾਂ ਦਾ ਗਤੀਸ਼ੀਲ ਹੋਣਾ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਹੈ। ਸਮਾਜਿਕ ਤੱਥਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਮਾਪਦੰਡ ਇਹ ਵੀ ਹੈ, ਕਿ ਇਹ ਨਿੱਜੀ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਸੰਪੂਰਨ ਸਮਾਜ ਦੀ ਧਰੋਹਰ, ਵਿਰਾਸਤ ਅਤੇ ਸੰਪਤੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਭਾਵ ਸਰਬ ਸਾਂਝੇ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਨਿੱਜੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਵਿਚਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਸਮਾਜਿਕ ਤੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਦਬਾਅ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮਜਬੂਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸਮਾਜਿਕ ਨਿਯਮਾਂ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕਰਨ ਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਬਾਈਕਾਟ, ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ, ਬੇਰੁਖੀ ਜਾਂ ਸਮਾਜ ਵਿਰੋਧ ਝੱਲਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਸਮਾਜਿਕ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਦਬਾਅ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਸਕਾਰਾਤਮਿਕ ਅਤੇ ਨਕਾਰਾਤਮਿਕ ਦੋਵਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਆਤਮ ਹੱਤਿਆ ਜਾਂ ਅਸਥਿਰ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਇਸ ਦੇ ਨਕਾਰਾਤਮਿਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਮਾਜਿਕ ਤੱਥ ਪਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਾਰਨ ਸਮਾਜਿਕ।

1.7.2.6 ਮਨੋਗੰਢਾਂ (complex):-

ਹਰੇਕ ਅਜਿਹੀ ਇੱਛਾ ਜਾਂ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨੂੰ, ਜੋ ਦਮਿਤ ਅਵਸਥਾ ਤੋਂ ਭਾਵੁਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਬਲ ਨਾਲ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣ ਵਾਸਤੇ ਹੰਭਲੇ ਮਾਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਮਾਨਸਿਕ ਗੰਢ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇਕੀ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ *ਅਚੇਤਨ ਦੀ ਲੀਲਾ* ਵਿੱਚ ਡਾ. ਯੁੰਗ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਮਨੋਗੰਢਾਂ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

“ਮਨੋਗੰਢ ਦਮਿਤ ਭਾਵਨਾ ਗ੍ਰਸਤ ਤੱਤਾਂ ਦੁਆਲੇ ਸਮਸਤ ਮਾਨਸਿਕ ਅਨਸਰਾਂ ਦੇ ਇਕੱਠ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਉਂ ਹਰ ਮਨੋਗੰਢ ਦਾ ਇੱਕ ਕੇਂਦਰੀ ਭਾਵੁਕ ਤੱਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਇਰਦ ਗਿਰਦ ਦੁਜੈਲੇ ਸੰਬੰਧਿਤ ਅਨਸਰਾਂ ਦਾ ਮਜਮੂਆ। ਇਸਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਭਾਵੁਕ ਭਾਗ ਹਮੇਸ਼ਾ ਅਚੇਤਨ ਵਿੱਚ ਪਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।” (74)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨੋਗੰਢਾਂ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਉਸਦੇ ਦਮਿਤ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਨਹਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮਨੋਗੰਢਾਂ ਬਾਰੇ ਕਈ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਨੇ ਸਿਧਾਂਤ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਿਗਮੰਡ ਫਰਾਇਡ, ਕਾਰਲ ਯੁੰਗ ਅਤੇ ਐਲਫਰੈੱਡ ਐਡਲਰ ਦਾ ਨਾਮ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਹੈ। ਡਾ. ਸਿਗਮੰਡ ਫਰਾਇਡ ਅਨੁਸਾਰ ਸਭ ਤੋਂ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਮਨੋਗੰਢਾਂ ਲਿੰਗ

ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਕਰਕੇ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਇੱਥੇ ਫਰਾਈਡ ਲਿੰਗ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਸਵੈ-ਪ੍ਰੇਮ, ਮੈਤ੍ਰੀ-ਪ੍ਰੇਮ, ਦੇਸ਼-ਪ੍ਰੇਮ, ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੇਮ ਆਦਿ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਫਰਾਈਡ, ਈਡੀਪਸ ਮਨੋਗੰਢ-ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਲਗਾਅ, ਇਲੈਕਟਰਾ ਮਨੋਗੰਢ-ਪੁੱਤਰੀ ਦਾ ਆਪਣੇ ਪਿਓ ਪ੍ਰਤੀ ਲਗਾਓ ਅਤੇ ਖੱਸੀਕਰਨ ਮਨੋਗੰਢ-ਲਿੰਗ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਹੋਣ ਦਾ ਭੈਅ ਆਦਿ ਉੱਪਰ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੀਆਂ ਮਨੁੱਖੀ ਵਿਵਹਾਰ ਉੱਪਰ ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦੀ ਬਣਤਰ ਵਿੱਚ ਯੋਗਦਾਨ ਬਾਰੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਬਚਪਣ ਵਿੱਚ ਬਣੀਆਂ ਇਹ ਮਨੋਗੰਢਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਅਲੋਪ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਾਂ ਫਿਰ ਕਈ ਵਾਰ ਇਹ ਕੁਝ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਅਚੇਤਨ 'ਚ ਦਮਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹੀ ਦਮਿਤ ਹੋਈਆਂ ਮਨੋਗੰਢਾਂ ਹੀ ਮਾਨਸਿਕ ਵਿਕਾਰ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ।

ਮਨੋਗੰਢਾਂ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਡਾ. ਅਲਫ੍ਰੈਡ ਐਡਲਰ ਦਾ ਵੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਯੋਗਦਾਨ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਖੋਜੀ ਗਈ ਹੀਣਤਾ ਦੀ ਮਨੋਗੰਢ ਮਨੁੱਖੀ ਸੁਭਾਅ ਦੀ ਬਣਤਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਐਡਲਰ ਅੰਗਾਂ ਦੀ ਹੀਣਤਾ ਤੋਂ ਗੱਲ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦਿਆਂ ਮਾਨਸਿਕ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੱਕ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਮਾੜਾ ਸਰੀਰਿਕ ਵਿਕਾਸ, ਹੱਥ ਜਾਂ ਪੈਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਕਾਰ, ਹਕਲਾਉਣਾ ਜਾਂ ਥਥਲਾਉਣਾ, ਬੇਡੌਲ, ਬਦਸ਼ਕਲ, ਕਾਲਾਪਣ, ਮੇਟਾਪਾ, ਬੇਣਾਪਣ ਆਦਿ ਸਰੀਰਿਕ ਹੀਣਤਾਵਾਂ ਕਰਕੇ ਡਿਫ਼ੈਂਸ ਮੈਕਨਿਜ਼ਮ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਤਹਿਤ ਵਿਅਕਤੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੀਣਤਾਵਾਂ ਤੋਂ ਪਾਰ ਜਾਣ ਦਾ ਅਚੇਤ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਉਹ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਨਾਮਣਾ ਖੱਟਦਾ ਹੈ-ਵਪਾਰ 'ਚ ਅੱਗੇ ਲੰਘ ਕੇ, ਸੰਗੀਤ 'ਚ, ਕਲਾ 'ਚ, ਜਾਂ ਪੜ੍ਹਾਈ 'ਚ ਸਿਰਮੌਰ ਬਣਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਮਨੋਗੰਢ ਨੂੰ ਨਪੋਲੀਅਨ ਕੰਪਲੈਕਸ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਨਪੋਲੀਅਨ ਵੀ ਕੱਦ ਛੋਟਾ ਹੋਣ ਦੀ ਹੀਣਤਾ ਨੂੰ ਛੁਪਾਉਣ ਲਈ ਹੀ ਮਹਾਨ ਸ਼ਾਸਕ ਅਤੇ ਸੈਨਾਪਤੀ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਸ ਮਨੋਗੰਢ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਐਡਲਰ ਵੀ ਛੋਟੇ ਕੱਦ ਸੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਦੀ ਉਸਦੀ ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਪਾਦਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਈ ਹੈ। ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇਕੀ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ **ਅਚੇਤਨ ਦੀ ਲੀਲਾ** ਵਿੱਚ ਐਡਲਰ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਹੀਣਤਾ ਮਨੋਗੰਢ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

“ਹੀਣਤਾ ਦੇ ਭਾਵ ਸ਼ਰਮਨਾਕ ਭਾਵ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਸ਼ਰਮ ਕੋਈ ਸੁਖਾਵਾਂ ਅਨੁਭਵ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਇਸ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਮੂੰਹ ਛੁਪਾਉਂਦੇ ਹਾਂ, ਇਸ ਲਈ ਇਸਦਾ ਦਮਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦਮਿਤ ਹੋਇਆ ਹੀਣ ਭਾਵ ਹੀ ਹੀਣਤਾ ਦੀ ਮਨੋਗੰਢ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਹੁਣ ਚੇਤਨ ਤੌਰ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਵਿਅਕਤੀ ਅੰਦਰ ਹੀਣਤਾ ਦਾ ਕੋਈ ਭਾਵ ਨਾ ਹੋਵੇ ਅਚੇਤਨ ਪੱਧਰ ਤੇ ਉਸ ਅੰਦਰ ਹੀਣ-ਭਾਵਨਾ ਪ੍ਰਬਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸੁਭਾ, ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੇ ਵਿਹਾਰ ਉੱਪਰ

ਅਸਰ ਅੰਦਾਜ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।” (89)

ਇਹ ਚਾਹੇ ਚੇਤਨ ਪੱਧਰ ਤੇ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ ਜਾਂ ਉਲਟ ਭਾਵੀ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਭਾਵ ਕਿ ਵਿਅਕਤੀ 'ਚ ਉੱਚਤਾ ਦੇ ਭਾਵ ਉਜਾਗਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਿਲਨਸਾਰ ਹੋ ਜਾਣਾ, ਜ਼ਿਆਦਾ ਦਿਆਲੂ ਹੋ ਜਾਣਾ, ਦਾਨੀ ਹੋ ਜਾਣਾ, ਮਿੱਠ ਬੋਲੜਾ ਜਾਂ ਸਮਾਜ ਸੇਵਕ ਬਣ ਜਾਣਾ, ਜਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਅਲੱਗ ਹੰਕਾਰੀ ਤੇ ਅਭਿਮਾਨੀ ਬਣ ਜਾਣਾ, ਜ਼ਾਲਮ ਜਾਂ ਅਪਰਾਧੀ ਬਣ ਜਾਣਾ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀਣਤਾ ਉੱਚਤਾ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਉੱਚਤਾ ਮਨੋਗੰਢ ਇੱਕ ਰੱਖਿਆ ਵਿਧੀ ਹੈ, ਜੋ ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਕਸਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਘਟੀਆਪਣ ਦੀਆਂ ਦਰਦਨਾਕ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਸਿੱਝਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਸੋ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ, ਉੱਚਤਾ ਮਨੋਗੰਢ ਅਤੇ ਹੀਣਤਾ ਮਨੋਗੰਢ ਦੇ ਵੱਖਰੀਆਂ ਮਨੋਗੰਢਾਂ ਨਾ ਹੋ ਕੇ, ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੀਆਂ ਪੂਰਕ ਹਨ ਜਾਂ ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੀ ਸਿੱਕੇ ਦੇ ਦੋ ਪਾਸੇ ਹਨ।

1.7.2.7 ਸਮਾਜਿਕ ਬੋਧ (social cognition):-

ਸਮਾਜਿਕ ਬੋਧ ਤੋਂ ਭਾਵ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਰੀਕਿਆਂ ਤੋਂ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਹਾਰੇ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੀ ਸਮਾਜਿਕ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਬਾਰੇ ਸੂਚਨਾਵਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। Baron, Byrne & Bransconbe ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ *Social Psychology, 2006* ਵਿੱਚ ਸਮਾਜਿਕ ਬੋਧ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦਿੰਦੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ,

“ਸਮਾਜਿਕ ਬੋਧ ਉਹ ਤਰੀਕੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਅਸੀਂ ਸਮਾਜਿਕ ਦੁਨੀਆ ਬਾਰੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੂਚਨਾਵਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ, ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਅਤੇ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। "Social cognition (is) the ways in which we interpret, analyze, remember and use information about the social world ." (41)

ਸਮਾਜਿਕ ਬੋਧ ਦੇ ਦੋ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਤੱਤ ਹਨ ਸਕੀਮਾ/ਖਾਕਾ (schema) ਅਤੇ ਅਨੁਮਾਨ (heuristic)।

ਖਾਕਾ ਜਾਂ ਸਕੀਮਾ(schema):-

ਸਕੀਮਾ ਇੱਕ ਮਾਨਸਿਕ ਚੈੱਕਟਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜਿਕ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ, ਦੂਸਰੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ, ਸਮਾਜਿਕ ਸਮੂਹਾਂ ਆਦਿ ਬਾਰੇ ਸੂਚਨਾਵਾਂ, ਜਾਣਕਾਰੀਆਂ, ਪੂਰਵਕਾਲੀ-ਗਿਆਨ ਉਪਲਬਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਜੋ ਮਾਨਸਿਕ ਸੰਰਚਨਾ ਬਣਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਮਾਨਤਾਵਾਂ, ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਨਿੱਜੀ ਅਨੁਭਵ, ਸਿੱਖਿਆ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਆਦਿ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਦਾ

ਸੰਗਠਿਤ ਅਤੇ ਵਿਵਸਥਿਤ ਢਾਂਚਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਸਕੀਮਾ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਹੋਣ ਉਪਰੰਤ ਇਹ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਨਾ ਬਦਲਣ ਯੋਗ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀ ਜੀਵਨ ਭਰ ਇਸ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਅਨੁਰੂਪ ਹੀ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਮਾਜਿਕ ਬੋਧ ਦੇ ਤਿੰਨਾਂ ਪੱਖਾਂ ਧਿਆਨ (attention), ਸੰਕੇਤੀਕਰਨ (encoding) ਅਤੇ ਪੁਨਰ-ਪ੍ਰਸਤੁਤੀਕਰਨ (re-trieval) ਤੇ ਸਕੀਮਾ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਂਦਾ।

ਧਿਆਨ (attention) ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਵਿਅਕਤੀ ਸਕੀਮਾ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਦਕਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਖਾਸ ਕੰਮਾਂ ਵੱਲ ਹੀ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਸਕੀਮਾ ਦੇ ਅਨੁਰੂਪ ਹੋਣ। ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਸਕੀਮਾ ਇੱਕ ਫਿਲਟਰ ਵਾਂਗ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ, ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਵਾਪਰ ਰਹੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਾਡਾ ਧਿਆਨ ਸਾਡੀ ਰੁਚੀ ਦੀ ਕਿਰਿਆ ਵੱਲ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਇਸਦੇ ਅਪਵਾਦ ਵਜੋਂ ਸਕੀਮਾ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਉਲਟ ਕਿਰਿਆ ਵੀ ਉਤਸੁਕਤਾ ਵਜੋਂ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਦੀ ਹੈ।

ਸੰਕੇਤੀਕਰਨ (encoding) ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਕਿਹੜੀਆਂ ਸੂਚਨਾਵਾਂ ਸਾਡੀ ਯਾਦ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਨਗੀਆਂ, ਇਹ ਵੀ ਸਕੀਮਾ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ, ਸਿੱਖ ਧਾਰਮਿਕ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਕਈ ਤੁਕਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਕੰਠ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਪੁਨਰ-ਪ੍ਰਸਤੁਤੀਕਰਨ (re-trieval) ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਵੀ ਸਕੀਮਾ ਦੇ ਅਨੁਰੂਪ ਹੀ ਕਾਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਯਾਦ-ਸ਼ਕਤੀ ਵਿੱਚ ਸਕੀਮਾ ਦੇ ਅਨੁਰੂਪ ਅਤੇ ਵਿਪਰੀਤ ਸੂਚਨਾਵਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰੰਤੂ ਉਸਦਾ ਵਿਵਹਾਰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਕੀਮਾ ਦੇ ਅਨੁਰੂਪ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ, ਆਸਤਿਕ ਵਿਅਕਤੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਕੁਦਰਤੀ ਨਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਣਦਿਆਂ, ਵਾਰ-ਵਾਰ ਰੱਬ ਦੀ ਬਣਾਈ ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਤਾਰੀਫ਼ ਕਰੇਗਾ, ਸ਼ੁਕਰ ਕਰੇਗਾ, ਧੰਨਵਾਦ ਕਰੇਗਾ ਜਦਕਿ ਨਾਸਤਿਕ ਦਾ ਨਜ਼ਰੀਆ ਆਪਣੀ ਮਾਨਸਿਕ ਸੰਰਚਨਾ ਅਨੁਸਾਰ ਭਿੰਨ ਹੋਵੇਗਾ। ਮਾਨਸਿਕ ਖ਼ਾਕਿਆਂ ਜਾਂ ਸਕੀਮਾ ਕਰਕੇ ਹੀ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਵਿਵਹਾਰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਹੋਰ, ਆਪਣੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨਾਲ ਹੋਰ, ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਅਫ਼ਸਰ ਅੱਗੇ ਹੋਰ, ਆਪਣੇ ਅਧੀਨ ਕਾਮਿਆਂ ਅੱਗੇ ਹੋਰ, ਕਿਸੇ ਵਿਆਹ ਜਾਂ ਪਾਰਟੀ ਤੇ ਹੋਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤੀ ਵੱਖੋ-ਵੱਖ ਪਰਿਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਮਾਨਸਿਕ ਖ਼ਾਕਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨੀ ਸਿੱਖ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅਨੁਮਾਨ (heuristic):-

ਸਮਾਜਿਕ ਬੋਧ ਦੀ ਦੂਸਰੀ ਤਕਨੀਕ ਨੂੰ ਅਨੁਮਾਨ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਅਧੀਨ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤਿ-ਬੋਝ (information overload) ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਕੁਝ ਅਜਿਹੀਆਂ ਤਕਨੀਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਉਸਨੂੰ ਜਲਦੀ ਅਤੇ ਬਿਨਾਂ ਉਚੇਚ ਤੋਂ ਫ਼ੈਸਲੇ ਲੈਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਨੁਮਾਨ

ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਰਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਤਕਨੀਕ **ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਅਨੁਮਾਨ (representativeness heuristic)** ਹੈ। ਜਿਸਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਵਸਤੂ ਜਾਂ ਸਥਿਤੀ ਬਾਰੇ ਨਿਰਣਾ, ਸਾਂਝੇ ਲੱਛਣਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਵੇਸ਼-ਭੂਸ਼ਾ ਜਾਂ ਆਦਤਾਂ ਤੋਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿੱਤੇ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਲਗਾ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ, ਜਿਵੇਂ, ਨੀਲੀ ਪੱਗ ਵਾਲਾ ਅਕਾਲੀ, ਚਿੱਟੀ ਪੱਗ ਵਾਲਾ ਕਾਂਗਰਸੀ ਹੈ, ਅਨੁਮਾਨ ਲਗਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਦੂਸਰੀ ਤਕਨੀਕ ਹੈ **ਉਪਲਬਧਤਾ ਅਨੁਮਾਨ (availability heuristic)** ਜਿਸ ਤਹਿਤ ਅਸੀਂ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਘੱਟ ਮਾਨਸਿਕ ਪ੍ਰਯਤਨ ਨਾਲ, ਸਧਾਰਨ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ, ਨਿਰਣੇ ਤੇ ਪੁੱਜਦੇ ਹਾਂ। ਜਿਵੇਂ, ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਜਾਵੇ ਕਰੋਨਾ (covid) ਜ਼ਿਆਦਾ ਖਤਰਨਾਕ ਹੈ ਕਿ ਸੂਗਰ (diabetes)? ਤਾਂ ਵਿਅਕਤੀ ਤੁਰੰਤ ਜਵਾਬ ਦੇਵੇਗਾ ਕਿ ਕਰੋਨਾ ਜਦਕਿ ਪਰਸਥਿਤੀ ਉਲਟ ਹੈ ਸੂਗਰ ਨਾਲ ਜ਼ਿਆਦਾ ਲੋਕ ਮਰਦੇ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਉਪਲਬਧ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਵਿਅਕਤੀ ਕਰੋਨਾ ਨੂੰ ਖਤਰਨਾਕ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸੂਗਰ ਬਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜਾਣਕਾਰੀ ਉਪਲਬਧ ਨਹੀਂ ਹੈ। **ਪ੍ਰਿਮਿੰਗ (priming)** ਵੀ ਇਸੇ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ-ਜੁਲਦੀ ਤਕਨੀਕ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਖ਼ਾਸ ਘਟਨਾ ਜਾਂ ਉਤੇਜਕ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸੂਚਨਾਵਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਵਿਵਹਾਰ ਤੇ ਨਿਰਣਾ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ, ਡਰਾਉਣੀ ਫਿਲਮ ਜਾਂ ਸੀਰੀਅਲ ਦੇਖਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਭੈਅ ਅਤੇ ਰੋਮਾਂਟਿਕ ਫਿਲਮ ਦੇਖਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਿਆਰ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਵੱਧ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। **ਸੰਯੋਜਕ ਤਰੁੱਟੀ (conjunction error)** ਵੀ ਨਿਰਣੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ, ਕਿਸੇ ਮਿਲਨਸਾਰ ਸਾਹਿਤਿਕ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਇਹ ਪੱਤਰਕਾਰਤਾ ਦਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਹੈ ਜਾਂ ਇੰਜੀਨੀਅਰਿੰਗ ਦਾ ਤਾਂ ਸੰਯੋਜਕ ਤਰੁੱਟੀ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਆਮ ਹੀ ਜੁਆਬ ਪੱਤਰਕਾਰਤਾ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਗੁਣ ਇੰਜੀਨੀਅਰਿੰਗ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਪੱਤਰਕਾਰਤਾ ਨਾਲ ਵੱਧ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਘਟਨਾ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਸਥਿਤੀ ਬਾਰੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੂਚਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਅਨੁਭਵ ਮਿਲ ਕੇ ਕਿਸੇ ਖ਼ਾਸ ਨਿਰਣੇ ਤੇ ਪੁੱਜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਾਜਿਕ ਬੋਧ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਹਿਤ ਬਾਹਰੀ ਵਾਤਾਵਰਨ ਅਤੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਨਾਲ ਸੰਤੁਲਨ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਸਾਡਾ ਮਨ ਆਪਣਾ ਬੋਧ ਜਾਂ ਗਿਆਨ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

1.7.2.8 ਸਮਾਜੀਕਰਨ (socialization):-

ਮਨੁੱਖ ਜਨਮ ਸਮੇਂ ਨਾ ਹੀ ਸਮਾਜਿਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਅਸਮਾਜਿਕ। ਉਹ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਜੈਵਿਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਵਜੋਂ ਹੀ ਜਨਮ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਕੋਲ ਜਨਮ ਸਮੇਂ ਨਾ ਹੀ ਭਾਸ਼ਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਨਾ ਸਮਝ, ਨਾ ਉਸ ਦੇ ਕੋਈ ਵਿਚਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਨਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ, ਉਸਨੂੰ ਨਾ ਹੀ ਨਿਯਮਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦਾ, ਪਰੰਤੂ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਜਨਮ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸਦਾ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਹੀ ਪਾਲਣ-ਪੋਸ਼ਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ

ਰਹਿ ਕੇ ਉਹ ਪਰਿਵਾਰ, ਸਕੂਲ, ਸੰਗੀ-ਸਾਥੀਆਂ, ਆਂਢ-ਗੁਆਂਢ, ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਹੋਰ ਸਮਾਜਿਕ, ਆਰਥਿਕ, ਧਾਰਮਿਕ, ਰਾਜਨੀਤਕ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨਾਲ ਪਰਸਪਰ ਅੰਤਰ-ਕਿਰਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਉਸ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਅਤੇ ਵਿਵਹਾਰ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਮੂਲ-ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ, ਸਮਾਜਿਕ ਲੋੜਾਂ ਅਤੇ ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਢਲ ਕੇ ਸਮਾਜਿਕ-ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਬਣ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਭਾਵ ਉਸ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜਿਕ ਗੁਣ ਉਤਪੰਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਹੀ ਸਮਾਜੀਕਰਨ (socialization) ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। Secord & Backman ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ *Social Psychology*, 1974 ਵਿੱਚ ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ,

ਵਰਤਮਾਨ ਵਿੱਚ, ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਇੱਕ ਪਰਸਪਰ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਵਿਵਹਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਮੂਹਾਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਰੱਖੀ ਗਈ ਉਮੀਦਾਂ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੋਣ ਲਈ ਸੰਸ਼ੋਧਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ। "Currently, socialization is thought of an interactional process where by a persons behaviour is modified to conform with expectations held by members of the groups to which he belongs." (462)

'ਸਮਾਜੀਕਰਨ' ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਕੇਂਦਰੀ ਚੁਲ ਹੈ, ਜਿਸਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਸਮਾਜਿਕ ਅਨੁਕੂਲਣ, ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਇੱਕ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਨੈਤਿਕ ਪ੍ਰਾਈ ਤੋਂ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਾਈ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਦੇ ਪੱਧਰਾਂ ਤੇ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਛੋਟੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਉਸਦੇ ਘਰ, ਪਰਿਵਾਰ, ਸਕੂਲ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਪਰਸਪਰ ਅੰਤਰ ਕਿਰਿਆ ਹੋਣ ਤੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਡੂੰਘੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਬਚਪਣ ਇਹ ਇਕਹਿਰੀ ਕਿਰਿਆ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਬੱਚਾ ਇੱਕ ਕੋਰੀ ਸਲੇਟ ਵਰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਉੱਪਰ ਜੋ ਵੀ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਉਹ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦੂਸਰੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਵਾਪਰਨ ਵਾਲੇ ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਵਿੱਚ ਬੱਚੇ ਦਾ ਸੰਪਰਕ ਪੂਰੇ ਸਮਾਜ ਨਾਲ ਹੋਣ ਅਤੇ ਸੋਝੀ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਦੇ ਪਾਸੜ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਅਨੁਭਵ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੱਖੀਕਰਨ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਕਿਸੇਰ ਅਵਸਥਾ ਜਾਂ ਬਾਲਗ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀਆਂ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਬਦਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਸਕੂਲ ਦੇ ਅਨੁਭਵਾਂ ਦਾ ਵਿਅਕਤੀਤਵ ਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਜੀਵਨ ਭਰ ਚੱਲਣ ਵਾਲੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਵਿਸਮਾਜੀਕਰਨ (desocialization) ਅਤੇ ਪੁਨਰ-ਸਮਾਜੀਕਰਨ (resocialization)ਦੇ ਲੱਛਣ ਵੀ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਇੱਕ ਸਮਾਜਿਕ

ਸਮੂਹ ਛੱਡ ਕੇ ਦੂਸਰੇ ਸਮਾਜਿਕ ਸਮੂਹ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਅਪਣਾਏ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਮਾਜਿਕ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਵਿਸਮਾਜੀਕਰਨ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ, ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਗੈਂਗਸਟਰ ਬਣ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਨਸ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚ ਫਸ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਅਪਣਾਏ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਮਾਜਿਕ-ਮੁੱਲਾਂ, ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਅਤੇ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਦੂਸਰੇ ਸਮਾਜਿਕ ਸਮੂਹ ਦੇ ਮਾਪਦੰਡ ਅਪਣਾਉਂਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਪੁਨਰ-ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਆਪਣਾ ਸਮਾਜ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਛੱਡ ਕੇ ਦੂਸਰੇ ਸਮਾਜਿਕ ਸੱਭਿਆਚਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪਰਵਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਿਅਕਤੀ ਇਸ ਪੁਨਰ-ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਜ਼ਿਆਦਾ ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮਾਨਸਿਕ ਪੱਧਰ ਤੇ ਦਵੰਦ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਅਲਗਾਵ, ਹੇਰਵਾ ਅਤੇ ਸਵੈ-ਹੋਂਦ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਮਾਯੋਜਨ ਅਤੇ ਆਤਮ ਰੱਖਿਅਕ ਵਿਧੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਨਜਿੱਠਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

1.7.2.9 ਸਮਾਯੋਜਨ ਅਤੇ ਆਤਮ ਰੱਖਿਅਕ ਵਿਧੀਆਂ (adjustment and defence mechanism):-

ਇੱਕ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਵਜੋਂ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸਮਾਜਿਕ-ਮਾਨਸਿਕ ਲੋੜਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਕੇ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਕਈ ਵਾਰ ਸਮਾਜਿਕ-ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਸੁਖਾਵੇਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੇ ਅਤੇ ਸੰਪਰਕ ਜਾਂ ਦਵੰਦ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਅਤੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿਚਾਲੇ ਸੰਤੁਲਨ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰ ਲਵੇ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਸਮਾਯੋਜਨ (adjustment) ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। **ਡਾ. ਆਗਿਆਜੀਤ ਸਿੰਘ** ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ **ਸਿੱਖਿਆ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਮੂਲ ਸਿਧਾਂਤ** ਵਿੱਚ ਸ਼ੈਫਰ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਸਮਾਯੋਜਨ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ,

"ਸਮਾਯੋਜਨ ਉਹ ਕ੍ਰਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਇੱਕ ਜੀਵ ਆਪਣੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਸੰਤੁਸ਼ਟਤਾ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਤਾਲਮੇਲ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।"

(Adjustment is the process by which a living organism maintains a balance between its needs and the circumstances that influence the satisfaction of their needs. –Shaffer(458)

ਸਮਾਯੋਜਨ ਜੀਵਨ ਭਰ ਚੱਲਣ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ ਵਿਅਕਤੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਆਪਣੀਆਂ ਅੰਦਰੂਨੀ ਮਾਨਸਿਕ ਅਤੇ ਭੌਤਿਕ ਬਣਤਰ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਅਤੇ ਬਾਹਰਲੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਦੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਨਾਲ ਘੋਲ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਚੇਤ ਜਾਂ ਸੁਚੇਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਵਾਤਾਵਰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਢਾਲਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਕੇ

ਬਾਹਰੀ ਵਾਤਾਵਰਨ ਅਤੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਵਿੱਚ ਇਕਸੁਰਤਾ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਹਿਤ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਦੀਆਂ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਟੀਚੇ ਜਾਂ ਲੋੜਾਂ ਵਿੱਚ ਬਦਲਾਓ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਵਿਅਕਤੀ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਬਹੁਤ ਹੱਦ ਤੱਕ ਸਮਾਜਿਕ ਵਾਤਾਵਰਨ ਰਾਹੀਂ ਮਿਥੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚੱਲਿਤ ਕੀਮਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਰਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਮਾਯੋਜਨ ਦੀ ਕਿਰਿਆ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਵਾਤਾਵਰਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਅੰਤਰ ਕਿਰਿਆ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀਆਂ ਅੰਦਰੂਨੀ ਮਾਨਸਿਕ ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਬਾਹਰੀ ਵਾਤਾਵਰਨ ਨਾਲ ਠੀਕ ਅਨੁਕੂਲਨ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਸਮਾਯੋਜਿਤ ਵਿਅਕਤੀ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਵਿਅਕਤੀਤਵ (integrated personality) ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਿਅਕਤੀ ਦੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ, ਇਰਾਦੇ, ਟੀਚੇ ਤੇ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਸੰਗਠਿਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦਵੰਦ ਨਾ ਮਾਤਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਵਿੱਚ ਲਚਕ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸਥਿਰਤਾ ਦਾ ਗੁਣ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਮਾਯੋਜਿਤ ਵਿਅਕਤੀਤਵ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਗੁਣ ਤਣਾਓ ਦੀ ਕਮੀ (reduction in stress) ਹੈ। ਤਣਾਓ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਵਾਤਾਵਰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਢਾਲਣ ਦੇ ਗੁਣ ਸਦਕਾ ਸਮਾਯੋਜਿਤ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿੱਚ ਤਣਾਓ ਘੱਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਮਾਯੋਜਿਤ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਵਿੱਚ ਆਤਮ-ਸਨਮਾਨ, ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੀ ਭਾਵਨਾ, ਸਰੀਰਿਕ-ਮਾਨਸਿਕ ਖਾਹਿਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸੰਤੁਸ਼ਟਤਾ ਆਦਿ ਗੁਣ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਬਚਪਣ ਤੋਂ ਬੁਢਾਪੇ ਤੱਕ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਬਦਲਦੀਆਂ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਰੁਕਾਵਟਾਂ, ਹਾਰਾਂ, ਮਾਯੂਸੀਆਂ ਅਤੇ ਅਸਫਲਤਾਵਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕਈ ਖਾਹਿਸ਼ਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਵੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਵਿਅਕਤੀ ਅੰਦਰੂਨੀ ਅਤੇ ਬਾਹਰੀ ਸੰਤੁਲਨ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਕੇ ਰੱਖ ਸਕਦਾ। ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਸਥਿਤੀ ਅਸਮਾਯੋਜਨ (maladjustment) ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਆਸਮਾਯੋਜਿਤ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਅਤੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਵਿੱਚ ਤਾਲਮੇਲ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਜੇ ਅਸਧਾਰਨ ਵਿਵਹਾਰ (abnormal behaviour) ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਵਿਸੰਗਤੀਆਂ (mental disorder) ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ।

ਆਸਮਾਯੋਜਿਤ ਵਿਅਕਤੀਤਵ ਝਗੜਾਲੂ ਵਿਵਹਾਰ (aggressive behavior), ਖਾਰਜ ਵਿਵਹਾਰ (withdrawing behavior) ਜਾਂ ਤੰਤੂ-ਆਦਤਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਧੱਕੇਸ਼ਾਹੀ ਕਰਨਾ, ਚੋਰੀ ਕਰਨਾ, ਕਰੋਧ ਜਾਂ ਹੁਕਮ ਅਦੂਲੀ ਕਰਨਾ, ਬਦਮਿਜ਼ਾਜੀ ਕਰਨਾ, ਨੁਕਸਾਨ ਕਰਨਾ ਆਦਿ ਝਗੜਾਲੂ ਵਿਵਹਾਰ ਦੇ ਲੱਛਣ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਰਮਾਕਲ ਹੋ ਜਾਣਾ, ਡਰ, ਖ਼ਾਮ-ਖ਼ਿਆਲੀ, ਨਾਮਿਲਵਰਤਨ, ਆਮਿਲਨਸ਼ੀਲਤਾ, ਖਾਰਜ ਵਿਵਹਾਰ ਦੇ ਲੱਛਣ ਹਨ। ਮੂੰਹ ਨਾਲ ਨਹੁੰ ਕੱਟਣਾ, ਅੰਗੂਠਾ ਚੂਸਣਾ, ਅਚਵੀ ਲੱਗਣਾ, ਬੇਚੈਨੀ, ਮਨ-

ਸੰਤਾਪੀ ਆਦਿ ਤੰਤੂ-ਆਦਤਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਹਨ। ਜੇ ਅਸੰਤੁਸ਼ਟਤਾ, ਸਮਾਯੋਜਨ ਦੀ ਘਾਟ, ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਅਪੂਰਤੀ ਅਤੇ ਤਣਾਓ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

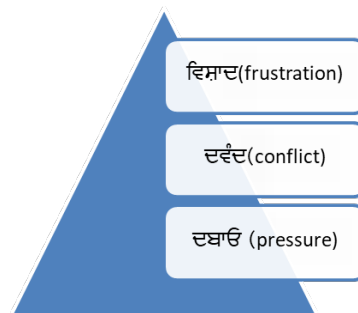
1.7.2.9.1 ਤਣਾਓ(stress):-

ਤਣਾਓ ਇੱਕ ਮਾਨਸਿਕ ਤਕਲੀਫ਼ ਹੈ। ਡਾ. ਆਗਿਆਜੀਤ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ ਸਿੱਖਿਆ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਮੂਲ ਸਿਧਾਂਤ ਵਿੱਚ ਬੇਰੋਜ਼ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ਼ ਤਣਾਓ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ,

ਤਣਾਉ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਬਹੁਮੁਖੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਹੈ ਜੋ ਸਾਡੇ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਅਨੁਕ੍ਰਿਆ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਸਾਡੇ ਸਰੀਰਿਕ ਅਤੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਕੰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।” (Stress is many facted process that occurs in as in response to events that disrupt or threatens our physical or psychological functioning.-Baron(432)

ਤਣਾਓ ਤਿੰਨ ਪੱਧਰਾਂ ਤੇ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ। ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ਾਦ (frustration), ਸੰਘਰਸ਼ ਜਾਂ ਦਵੰਦ (conflict) ਅਤੇ ਦਬਾਓ (pressure)।

ਤਣਾਓ(stress)

1.7.2.9.1.1 ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ਾਦ (frustration):-

ਇਹ ਅਜਿਹੀ ਮਾਨਸਿਕ ਸਥਿਤੀ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਉਦੋਂ ਉਪਜਦੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਉਦੇਸ਼ ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਰੁਕਾਵਟ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਸਾਹਮਣੇ ਕੋਈ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਉਦੇਸ਼ ਹੀ ਨਾ ਹੋਣ। ਇਹ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਵਾਤਾਵਰਨਿਕ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਅੰਦਰੂਨੀ ਹਾਲਤ ਕਾਰਨ ਵੀ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਦਬਾਓ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਤਣਾਓ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਾਡੀਆਂ ਮੁੱਖ ਲੋੜਾਂ ਦੇ ਲਗਾਤਾਰ ਵਿਸ਼ਾਦ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਗੰਭੀਰ ਆਸਮਾਯੋਜਨ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸਧਾਰਨ ਵਿਵਹਾਰ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਰੋਗ ਉਪਜਦੇ ਹਨ।

1.7.2.9.1.2 ਮਾਨਸਿਕ ਸੰਘਰਸ਼ ਜਾਂ ਦਵੰਦ (conflict):-

ਦਵੰਦ ਉਹ ਮਾਨਸਿਕ ਸਥਿਤੀ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਦੋ ਲੋੜਾਂ ਜਾਂ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨੀ ਹੋਵੇ। ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਆਮ ਹੀ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਦੋ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਟਾਕਰਾ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ ਵਿਅਕਤੀ ਦੋਵੇਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਦੋਵੇਂ ਛੱਡਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਵਿਚਕਾਰਲੀ ਸਥਿਤੀ ਵੀ ਬਣ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਉਲਝਣ ਸਧਾਰਨ ਕਿਸਮ ਦੀ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ, ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਲਈ ਦੋ ਮਨਪਸੰਦ ਸਾੜੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨੀ ਜਾਂ ਉਚੇਰੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਲਈ ਦੋ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨੀ। ਪਰੰਤੂ ਕਈ ਵਾਰ ਇਹ ਸੰਘਰਸ਼ ਜਾਂ ਦਵੰਦ ਡੂੰਘੇ ਮਾਨਸਿਕ ਪੱਧਰ ਤੇ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਮੁਸ਼ਕਲ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਮਾਨਸਿਕ ਦਵੰਦ ਨੂੰ ਚਾਰ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ **ਨਿਕਟ-ਨਿਕਟ ਦਵੰਦ (approach-approach conflict)** ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਕਿਸਮ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤੀ ਸਾਹਮਣੇ ਦੋ ਉਦੇਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਉਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਛੱਡਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਜਿਵੇਂ, ਦੇਸਤ ਦੇ ਵਿਆਹ ਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਵੀ ਇੱਛਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸੇ ਦਿਨ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਵੀ ਦੇਣੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦਵੰਦ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਅਜਿਹਾ ਦਵੰਦ ਵਿਵਹਾਰ ਵਿੱਚ ਗੜਬੜੀ ਘੱਟ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੱਲ ਜਲਦੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਵਿਅਕਤੀ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਜਾਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਪੱਖ ਦੀ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਤਾਕਤ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਕਤਰਫੀ ਚੋਣ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਦਵੰਦ ਦੀ ਦੂਸਰੀ ਕਿਸਮ **ਪਰਹੇਜ਼-ਪਰਹੇਜ਼ ਦਵੰਦ (avoidance-avoidance conflict)** ਹੈ। ਜਦੋਂ ਵਿਅਕਤੀ ਦੋਹਾਂ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ ਜਿਵੇਂ, ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸਕੂਲ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਅਧਿਆਪਕ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਛੁੱਟੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਗੁੱਸੇ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਕ ਸਿਪਾਹੀ ਲੜਾਈ ਲੜੇ ਤਾਂ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਮਰਨ ਦਾ ਡਰ, ਜੇ ਭੱਜੇ ਤਾਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਭਰ ਕਾਇਰ ਜਾਂ ਡਰਪੇਕ ਹੋਣ ਦਾ ਡਰ। ਇਹ ਦਵੰਦ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਚੁਣਿਆ ਹੋਇਆ ਕੋਈ ਵੀ ਉਦੇਸ਼ ਸਮਾਯੋਜਨ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੰਦਾ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀ ਅਪਰਾਧ ਭਾਵਨਾ ਕਰਕੇ ਵੀ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਦਵੰਦ ਵਿੱਚ ਹਿਚਕਚਾਹਟ, ਦੁਬਿਧਾ, ਸੰਦੇਹ ਆਦਿ ਕਰਕੇ ਮਾਨਸਿਕ ਪੱਧਰ ਤੇ ਸੰਤਾਪ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਕਰਕੇ ਤਣਾਓ, ਚਿੰਤਾ, ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ, ਬੇਚੈਨੀ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਨਿਕਟ-ਪਰਹੇਜ਼ ਦਵੰਦ (approach-avoidance conflict) ਮਾਨਸਿਕ ਦਵੰਦ ਦੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਕਿਸਮ ਹੈ। ਇਹ ਉਦੋਂ ਵਾਪਰਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਵਿਅਕਤੀ ਕਿਸੇ ਉਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਵੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਉਸ

ਦੇ ਨਾਂਹ ਪੱਖੀ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਕਰਕੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਵੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ, ਕੋਈ ਕਰਮਚਾਰੀ ਅਹੁਦੇ ਵਿੱਚ ਤਰੱਕੀ ਲੈ ਕੇ ਵੱਡੀ ਪਦਵੀ ਤੇ ਪੁੱਜਣਾ ਵੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਵੱਡੀ ਪਦਵੀ ਦੀਆਂ ਜੁੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਵੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੋਰ ਕਿਸਮ **ਦੁੱਗਣਾ ਨਿਕਟ-ਪਰਹੇਜ਼ ਦਵੰਦ(double approach-avoidance conflict)** ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਉਦੇਸ਼ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੋਹਾਂ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹਾਂ ਪੱਖੀ ਅਤੇ ਨਾਂਹ ਪੱਖੀ ਕਾਰਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ, ਕੋਈ ਮੁਟਿਆਰ ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਕੇ ਨੌਕਰੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਆਰਥਿਕ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਤਾਂ ਹੋਵੇਗੀ ਪਰ ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਛੋਟੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਰਿਹਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਨੌਕਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਪਰ ਘਰ ਵਿੱਚ ਸੁਖ ਸੁਵਿਧਾਵਾਂ ਵੱਧ ਹਨ। ਭਾਵ ਦੋਵੇਂ ਪਾਸੇ ਸਕਾਰਾਤਮਿਕ ਅਤੇ ਨਕਾਰਾਤਮਿਕ ਪੱਖ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇੱਕ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨੀ ਦਵੰਦ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਦਵੰਦ ਵਿੱਚ ਵੀ ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਪੱਖ ਭਾਰਾ ਪੈਣ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਉਸ ਦੀ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਤਾਕਤ ਵੱਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦਵੰਦ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦਵੰਦ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਹੀ ਆਸਮਾਯੋਜਨ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਯੋਜਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਡਾ ਮਨ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਅਸੀਂ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਅਧਿਐਨ ਕਰਾਂਗੇ।

1.7.2.9.1.3 ਦਬਾਓ (pressure):-

ਅਸਮਾਯੋਜਨ ਦੀ ਅਗਲੀ ਕਿਸਮ ਦਬਾਓ (pressure) ਹੈ। ਇਹ ਦਬਾਓ ਮਾਨਸਿਕ, ਸਮਾਜਿਕ, ਆਰਥਿਕ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਆਪਣੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਦਾ ਦਬਾਓ, ਮਾਂ-ਪਿਉ ਦੀਆਂ ਆਸਾਂ ਦਾ ਦਬਾਓ, ਸਮਾਜਿਕ ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਦਾ ਦਬਾਓ, ਕਾਨੂੰਨੀ ਨਿਯਮਾਂ ਦਾ ਦਬਾਓ, ਆਰਥਿਕ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦਾ ਦਬਾਓ ਆਦਿ। ਸਧਾਰਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦਬਾਓ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਉਦੇਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਗਤੀ ਤੇਜ਼ ਕਰੇ, ਹੋਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜ਼ੋਰ ਲਗਾਵੇ ਜਾਂ ਉਦੇਸ਼ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਕੀਤੇ ਵਿਵਹਾਰ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਤੇ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਪਰਿਵਰਤਨ ਕਰੇ। ਬਾਹਰੀ ਦਬਾਓ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਸੁਲਝ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਮਾਨਸਿਕ ਦਬਾਓ ਕਈ ਵਾਰ ਏਨਾ ਪ੍ਰਬਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਵਿਵਹਾਰ ਅਸੰਗਠਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸਮਾਯੋਜਨ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਗੱਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਤਣਾਓ ਵਿੱਚ ਇਹ ਤਿੰਨੋਂ ਤੱਤ ਵਿਸ਼ਾਦ, ਦਵੰਦ ਅਤੇ ਦਬਾਓ ਮੌਜੂਦ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਿਖੇੜਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ।

1.7.2.9.2 ਤਣਾਓ ਪ੍ਰਬੰਧਨ (stress management):-

ਤਣਾਓ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਲਈ ਅਸੀਂ ਜੋ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆਵਾਂ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਉਹ ਦੋ ਪੱਧਰਾਂ ਤੇ ਵਾਪਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਹਿਲੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਜੋ ਸੁਚੇਤ ਵਾਪਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ **ਕਾਰਜ-ਮੁੱਖੀ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਨਮੂਨੇ (task-oriented reaction patterns) (TORP)** ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਪੱਧਰ ਦੀਆਂ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਜੋ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ

ਅਚੇਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਹਉਮੈਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਸਾਡਾ ਮਨ ਆਪ ਮੁਹਾਰੇ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ **ਰੱਖਿਆ-ਮੁੱਖੀ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਨਮੂਨੇ (defense-oriented reaction patterns) (DORP)** ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

1.7.2.9.2.1 ਕਾਰਜ-ਮੁੱਖੀ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਨਮੂਨੇ (task-oriented reaction patterns) (TORP):-

ਪਹਿਲੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆਵਾਂ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਤਣਾਓ ਪੂਰਨ ਸਥਿਤੀ ਦੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਨੂੰ ਚੇਤਨਤਾ ਦੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਤਿੰਨ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਦੇ ਹਾਂ। ਆਕਰਮਣ (attack), ਪ੍ਰਤੀਆਗਮਨ (withdrawal), ਅਤੇ ਸਮਝੌਤਾ (compromise)।

ਆਕਰਮਣ (attack)

ਆਕਰਮਣ ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤੀ ਸਿੱਧਾ ਚੇਤਨ ਯਤਨ ਕਰਕੇ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ਾਦ ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤੀ **ਸਿੱਧਾ-ਹਮਲਾ (direct action)** ਕਰਕੇ ਜਾਂ ਤਾਂ ਕਿਰਿਆਸ਼ੀਲਤਾ 'ਚ ਵਾਧਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਫਿਰ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਦਾ ਢੰਗ ਬਦਲ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ, ਕਿਸੇ ਟੈੱਸਟ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹਿਣ ਤੇ ਵਿਅਕਤੀ ਵੱਧ ਜ਼ੋਰ ਲਾ ਕੇ, ਕੋਚਿੰਗ ਲੈ ਕੇ, ਵਾਧੂ ਸਮਾਂ ਦੇ ਕੇ, ਵੱਧ ਮਿਹਨਤ ਕਰ ਕੇ, ਹੱਲ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਵੰਦ ਦੇ ਨਿਧਾਨ ਲਈ ਵੀ ਆਕਰਮਣ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਵਿਅਕਤੀ ਉਦੇਸ਼ ਦੇ ਗੁਣ-ਦੋਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪੁਨਰ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਘੱਟ ਦੇਸ਼ ਵਾਲੇ ਉਦੇਸ਼ ਚੁਣ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਉਸਨੂੰ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਚੋਣ ਮੁਲਤਵੀ ਕਰਕੇ ਦਵੰਦ ਤੋਂ ਬਚ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ, ਕਿਸੇ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਵਿਆਹ ਲਈ ਦੋ ਮੁੰਡਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਵਰ ਚੁਣਨ ਵਿੱਚ ਦਵੰਦ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਫੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਪਾ ਰਹੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੀ ਤਾਂ ਉਹ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਆਪਣਾ ਫੈਸਲਾ ਅੱਗੇ ਪਾ ਕੇ ਦਵੰਦ ਤੋਂ ਬਚ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਤਣਾਓ ਦੀ ਤੀਜੀ ਸਥਿਤੀ ਦਬਾਓ ਵਿੱਚ ਆਕਰਮਣ ਦੀ ਕਿਸਮ **ਵਿਰੋਧ (resistense)** ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਬੱਚੇ ਉੱਪਰ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਜਾਂ ਅਧਿਆਪਕ ਵੱਲੋਂ ਚੰਗੇ ਨੰਬਰ ਲੈਣ ਦਾ ਦਬਾਅ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਵਿਰੋਧ ਦੇ ਕਿਰਿਆਸ਼ੀਲ ਰੂਪ ਜਿਵੇਂ, ਕਹਿਣਾ ਨਾ ਮੰਨਣਾ, ਅਤੇ ਬਗ਼ਾਵਤ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਫਿਰ ਅਕਿਰਿਆਸ਼ੀਲ ਰੂਪ ਜਿਵੇਂ, ਧਿਆਨ ਨਾ ਦੇਣਾ, ਅਸਹਿ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨਾ, ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਨੰਬਰ ਘੱਟ ਲਿਆਉਣਾ ਆਦਿ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰਤੀਆਗਮਨ (withdrawal):-

ਪ੍ਰਤੀਆਗਮਨ ਕਾਰਜ-ਮੁੱਖੀ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਨਮੂਨੇ ਦੀ ਦੂਸਰੀ ਕਿਸਮ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤੀ ਤਣਾਅ ਵਾਲੀ ਸਥਿਤੀ ਤੋਂ ਪਲਾਇਨ ਕਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਪ੍ਰਤੀ ਆਗਮਨ ਸਰੀਰਿਕ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਵੀ। ਸਰੀਰਿਕ ਪ੍ਰਤੀਆਗਮਨ ਵਿੱਚ ਤਣਾਅ ਵਾਲੀ ਸਥਿਤੀ ਤੋਂ ਦੂਰ ਚਲੇ ਜਾਣਾ। ਜਿਵੇਂ, ਕੰਮ ਦਾ

ਤਣਾਓ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਣ ਤੇ ਦੇ-ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਛੁੱਟੀ ਤੇ ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਪ੍ਰਤੀਆਗਮਨ ਵਿੱਚ ਹਾਰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲੈਣਾ, ਸੰਵੇਗ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਸਥਿਤੀ ਤੋਂ ਹੀ ਦੂਰ ਰਹਿਣਾ, ਸਮਾਯੋਜਨ ਦੀ ਮੰਗ ਤੋਂ ਹੀ ਬਚਦੇ ਰਹਿਣਾ ਆਦਿ ਕਈ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਤਣਾਓ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦੇ ਚੇਤਨ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਸਮਝੌਤਾ (compromise):-

ਸਮਝੌਤਾ ਕਾਰਜ-ਮੁੱਖੀ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਨਮੂਨੇ ਦੀ ਤੀਸਰੀ ਕਿਸਮ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਤਣਾਓ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਨਾਲ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਮਝੌਤੇ ਵਿੱਚ ਕਿਰਿਆ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਬਦਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਸਥਾਨ-ਅੰਤਰਨ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਉਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੁਝ ਭਾਗ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਕਰ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਨ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ, ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੀਆਂ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ (values) ਨਾਲ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਬਸ ਇੱਕੋ ਵਾਰ ਹੀ ਚੋਰੀ ਕਰਾਂਗਾ ਜਾਂ ਸਾਇੰਸ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਆਰਟਸ ਲੈ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਣਾਓ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਦੇ ਕਈ ਸੁਚੇਤ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਪੇਚੀਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਵੀ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੱਲ ਬਹੁਤੀ ਵਾਰ ਚੇਤਨਤਾ ਦੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਯਤਨ ਕਰਨ ਤੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਦਾ। ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਜਦੋਂ ਇਹ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਸਾਡੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਅਚੇਤ ਮਨ ਵਿੱਚ ਹਾਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੱਲ ਸੁਚੇਤ ਯਤਨਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਤਣਾਓ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਹਉਮੈ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਹਉਮੈ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਅਚੇਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਚੇਤ ਯਤਨਾਂ ਨੂੰ ਰੱਖਿਆ-ਮੁੱਖੀ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਨਮੂਨੇ (defense-oriented reaction patterns) (DORP) ਜਾਂ ਆਤਮਰੱਖਿਆ ਜੰਤਰ ਵਿਧੀਆਂ (defence mechanism) ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

1.7.2.9.3 ਆਤਮਰੱਖਿਆ ਜੰਤਰ ਵਿਧੀਆਂ (defence mechanism):-

ਇਸ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਅਤੇ ਪੇਚੀਦਾ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਅਤੇ ਖਾਹਿਸ਼ਾਂ ਸਮਾਜਿਕ, ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਜਾਂ ਆਰਥਿਕ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਅਧੂਰੀਆਂ ਤੇ ਅਤਿਪ੍ਰਤ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਵਿਸ਼ਾਦ ਅਤੇ ਦਵੰਦ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਮਾਨਸਿਕ ਸੰਤੁਲਨ ਵਿਗਾੜ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਅਸਧਾਰਨ ਵਿਵਹਾਰ ਜਾਂ ਮਾਨਸਿਕ ਰੋਗਾਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ। ਵਿਅਕਤੀਤਵ ਵਿੱਚ ਵਿਗਾੜ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਦਾ ਜਦ ਵਿਅਕਤੀ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ ਤੇ ਸਮਾਧਾਨ ਨਹੀਂ ਕੱਢ ਸਕਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ

ਅਪ੍ਰਤੱਖ ਸੁਰੱਖਿਆਤਮਿਕ ਢੰਗ ਅਪਣਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਤਮ ਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆਵਾਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀ ਅੰਦਰ ਸਰੀਰਿਕ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ 'ਪ੍ਰਤਿਰੋਧੀ ਸ਼ਕਤੀ' ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਨਸਿਕ ਖ਼ਤਰਿਆਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਵੀ ਸਾਡੇ ਮਨ ਕੋਲ ਆਤਮ ਰੱਖਿਅਕ ਯੰਤਰਕ ਵਿਧੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਉਮੈ ਰੱਖਿਆਤਮਿਕ ਜਾਂ ਸਵੈ-ਰੱਖਿਆਤਮਿਕ ਵਿਧੀਆਂ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਡਾ. ਆਗਿਆਜੀਤ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ *ਸਿੱਖਿਆ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਮੂਲ ਸਿਧਾਂਤ* ਵਿੱਚ ਆਤਮਰੱਖਿਆ ਜੰਤਰ ਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ,

ਆਤਮ-ਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆਵਾਂ ਹਉਮੈ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਹਉਮੈ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਅਚੇਤ ਰੂਪ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਰੱਖਿਆਤਮਿਕ ਯਤਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਚਿੰਤਾ ਅਤੇ ਤਣਾਉ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਹੱਦ ਤੱਕ ਬਚਾਉਂਦੇ ਹਨ। (462)

ਇਹ ਵਿਧੀਆਂ ਵਿਸ਼ਾਦ ਅਤੇ ਦਵੰਦ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਦੁੱਖ, ਕਲੇਸ਼, ਸੰਕਟ, ਬਿਪਤਾ, ਡਰ ਆਦਿ ਘਟਾਉਣ ਵਿੱਚ, ਅਸਫਲਤਾ ਭੁਲਾਕੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਅੰਦਰੂਨੀ ਅਤੇ ਬਾਹਰੀ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਨਾਲ ਸਮਾਯੋਜਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਧੀਆਂ ਦਾ ਥੋੜ੍ਹਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਧਾਰਨਤਾ ਅਤੇ ਸਮਾਯੋਜਨ ਲਈ ਬਿਹਤਰ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਜੇਕਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਵਾਸਤਵਿਕਤਾ ਨਾਲੋਂ ਸੰਪਰਕ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਵਧਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਅਸਮਾਯੋਜਨ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਆਤਮ-ਰੱਖਿਅਕ ਵਿਧੀਆਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਅਚੇਤਨ ਪੱਧਰ ਤੇ ਹੀ ਵਾਪਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਚੇਤਨ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਹੁਣ ਤੱਕ ਅਨੇਕਾਂ ਆਤਮ-ਰੱਖਿਅਕ ਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕੀਤੀ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਨੂੰ ਮਾਨਸਿਕ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆਵਾਂ ਰਾਹੀਂ ਅਚੇਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਯਤਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸ਼ਾਂਤ ਕਰਨ ਦਾ ਹੀਲਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

1.7.2.9.3.1 ਦਮਨ ਤੇ ਦਲਨ (repression and suppression):-

ਦਮਨ ਉਹ ਆਤਮ ਰੱਖਿਅਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਮਨ ਦੁਖਦਾਈ ਯਾਦਾਂ ਜਾਂ ਵਰਜਿਤ ਇੱਛਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅਚੇਤ ਮਨ ਵਿੱਚ ਅਚੇਤਨ ਹੀ ਡੂੰਘਾ ਦੱਬ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਉਪਜਣ ਵਾਲੇ ਵਿਸ਼ਾਦ ਅਤੇ ਦਵੰਦ ਤੋਂ ਵਕਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਬਚਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਜਿਵੇਂ, ਜੰਗ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ ਸਾਥੀ ਦਾ ਕੱਟਿਆ ਹੋਇਆ ਸਿਰ ਕੋਈ ਸਿਪਾਹੀ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਮਨ ਉਸ ਸੰਬੰਧੀ ਯਾਦ ਦਾ ਹੀ ਦਮਨ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਦਮਨ ਦੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਖ਼ਾਸੀਅਤ ਤਹਿਤ ਇਕੱਲੀ ਯਾਦ ਹੀ ਦਮਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ

ਯਾਦਾਂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਸਮੂਹ ਹੀ ਦਮਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਕਿ, ਜੰਗ ਦੀ ਯਾਦ ਹੀ ਅਚੇਤਨ ਵਿੱਚ ਲੁਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਸੱਭਿਅਕ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸੱਭਿਅਕ ਅਖਵਾਉਣ ਲਈ ਦੋ ਪ੍ਰਬਲ ਮਨੋਵੇਗਾਂ ਦਾ ਦਮਨ ਕਰਨਾ ਹੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਮਨੋਵੇਗ ਹਨ-ਝਗੜਾਲੂ ਮਨੋਵੇਗ ਅਤੇ ਕਾਮ-ਸੰਬੰਧੀ ਮਨੋਵੇਗ। ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਸਿਖਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਝਗੜਾਲੂ ਵਿਵਹਾਰ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਅਜਿਹਾ ਵਿਵਹਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਸਖਤ ਸਜ਼ਾ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਕਾਮ ਸੰਬੰਧੀ ਮਨੋਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦਾ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਨਾ ਵੀ ਵਰਜਿਤ ਹੈ। ਸੇ ਫਲਸਰੂਪ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਮਨੋਵੇਗਾਂ ਦਾ ਦਮਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਦਮਿਤ ਹੋਈਆਂ ਇਹ ਇੱਛਾਵਾਂ ਮਰਦੀਆਂ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਹ ਅਚੇਤਨ ਵਿੱਚ ਨਿਸ਼ਕਿਰਿਆ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਬਾਹਰ ਆਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆਵਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ, ਸੁਪਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਧਾ ਜਾਂ ਰੂਪ ਵਟਾ ਕੇ, ਮਾਨਸਿਕ ਵਿਕਾਰਾਂ ਰਾਹੀਂ, ਜੁਬਾਨ ਥਿੜਕਣ ਜਾਂ ਗ਼ਲਤੀਆਂ ਰਾਹੀਂ, ਸ਼ਰਾਬ ਜਾਂ ਨਸ਼ੇ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਵਿਵਹਾਰ ਵਿੱਚ ਇਹ ਦਮਿਤ ਇੱਛਾਵਾਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਾਡੇ ਅਚੇਤਨ-ਮਨ ਦਾ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਭਾਗ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਮਿਤ ਇੱਛਾਵਾਂ ਨੇ ਘੇਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਅਤੇ ਵਿਵਹਾਰ ਤੇ ਗਹਿਰਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਸਮਾਯੋਜਨ ਲਈ ਅਤਿ ਜ਼ਰੂਰੀ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਵੀ ਹੈ ਪਰੰਤੂ, ਕਈ ਵਾਰ ਵਿਅਕਤੀ ਖ਼ਤਰੇ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਦੇ ਹੋਰ ਵਸੀਲਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਦਮਨ ਤੇ ਵੱਧ ਨਿਰਭਰ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਦਮਿਤ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਸਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਕਈ ਵਾਰ ਇਹ ਮਾਨਸਿਕ ਵਿਕਾਰ ਜਿਵੇਂ- ਭੈਅ, ਮਾਨਸਿਕ-ਬੇਝ, ਮਨੋ-ਸੰਤਾਪ ਰਾਹੀਂ ਜਾਂ ਕਈ ਵਾਰ ਸਰੀਰਿਕ ਦੋਸ਼ ਜਿਵੇਂ-ਸਿਰਦਰਦ, ਹਿਸਟੀਰੀਆ-ਅੰਨ੍ਹਾਪਨ ਜਾਂ ਅੰਗ-ਮਾਰ, ਥਰਥਰਾਹਟ, ਯਾਦਦਾਸ਼ਤ ਭੁੱਲਣਾ ਆਦਿ ਰਾਹੀਂ ਵੀ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ, ਕਾਮ ਸੰਬੰਧੀ ਮਨੋਭਾਵ ਦੇ ਦਮਨ ਕਰਕੇ ਨਪੁੰਸਕਤਾ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਗਿਆਨ ਇੰਦਰੀਆਂ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਦੀ ਤਾਕਤ ਰੱਖਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਾਹਮਣੇ ਪਈ ਵਸਤੂ ਦਿਖਾਈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ ਜਾਂ ਗ਼ਲਤ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਹਿਸਟੀਰੀਆ-ਅੰਨ੍ਹਾਪਨ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਦਲਨ (suppression) ਤੋਂ ਭਾਵ ਅਣਚਾਹੀਆਂ, ਪ੍ਰਿਣਿਤ, ਤਕਲੀਫ਼-ਦੇਹ ਯਾਦਾਂ ਅਤੇ ਸੰਵੇਗਾਂ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਜਾਣ ਦੇ ਚੇਤਨ ਯਤਨ ਤੋਂ ਹੈ। ਇਸ ਤਹਿਤ ਅਸੀਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਯਾਦਦਾਸ਼ਤ ਤੋਂ ਮਿਟਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਇਹ ਚੋਣਵੀਂ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਸੁਚੇਤ ਪੱਧਰ ਤੇ ਵਾਪਰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਮਾਨਸਿਕ ਸਿਹਤ ਲਈ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਪਰੰਤੂ ਦਮਨ ਅਚੇਤਨ ਅਤੇ ਆਚੋਣਵੀਂ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ।

ਦਮਿਤ ਹੋਈਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਜਾਂ ਯਾਦਾਂ ਨੂੰ ਹਿਪਨੋਟਿਜ਼ਮ ਰਾਹੀਂ ਦੁਬਾਰਾ ਜਾਗ੍ਰਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ

ਅਤੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਨ ਰਾਹੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਕਰਕੇ ਜਾਂ ਪਰਿਵਰਤਿਤ ਕਰਕੇ ਦੁਬਾਰਾ ਅਚੇਤਨ ਵਿੱਚ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਨਸਿਕ ਜਾਂ ਸਰੀਰਿਕ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

1.7.2.9.3.2 ਤਾਰਕੀਕਰਨ ਜਾਂ ਯੁਕਤੀ-ਯੁਕਤਕਰਨ (ratinatization):-

ਜਦੋਂ ਮਨ ਬੀਤ ਚੁੱਕੇ, ਵਰਤਮਾਨ ਜਾਂ ਭਵਿੱਖਤ ਵਿਵਹਾਰ ਲਈ ਦਲੀਲ ਭਰਪੂਰ ਅਤੇ ਝੂਠੇ ਕਾਰਨ ਲੱਭਦਾ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਤਾਰਕੀਕਰਨ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਜੁਗਤ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਨੇਕਾਂ ਵਾਰ ਹੀ ਸੁਚੇਤ ਜਾਂ ਅਚੇਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਇੱਕ ਰਾਜਨੀਤਕ ਪਾਰਟੀ ਛੱਡ ਕੇ ਦੂਸਰੀ ਵਿੱਚ ਗਿਆ ਲੀਡਰ ਵੀ ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਪਾਰਟੀ ਉੱਪਰ ਦੇਸ਼ ਲਗਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਅਸੂਲਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਪਾਰਟੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੇ ਮਿਥੇ ਉਦੇਸ਼ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਵਿਅਰਥ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਦਾ ਅਚੇਤ ਅਤੇ ਸੁਚੇਤ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। 'ਹੱਥ ਨਾ ਅੱਪੜੇ ਥੁਹ ਕੌੜੀ' ਅਖਾਣ ਵੀ ਇਸ ਵਿਧੀ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਮਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਬਾਰੇ ਦਲੀਲ ਭਰਪੂਰ ਝੂਠੇ ਕਾਰਨ ਲੱਭ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਅਸੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ। ਜਿਵੇਂ, ਕੋਈ ਨੌਕਰੀ ਨਾ ਮਿਲਨ ਤੇ- ਨੌਕਰੀ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਬਿਜ਼ਨੈੱਸ ਕਰਾਂਗੇ, ਕੰਮ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ, ਬੌਸ ਦਾ ਰੋਹਬ ਕੌਣ ਝੱਲੇ, ਤਨਖਾਹ ਘੱਟ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਹੋਠ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਮੌਕੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਕੰਮ ਬੇਰਿੰਗ ਹੈ ਆਦਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਜਿਹੇ ਝੂਠੇ ਤਰਕ ਹਨ, ਜੋ ਸਾਡਾ ਮਨ ਆਪਣੇ ਸਵੈਮਾਣ ਨੂੰ ਸੱਟ ਲੱਗਣ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਘੜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪਿੱਛੇ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਤਰਕ ਸੰਗਤ ਸਿੱਧ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਅਸਫਲਤਾ ਤੇ ਅਯੋਗਤਾ ਦੀ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨਾ ਤਾਂ ਜੋ ਚੇਤਨ ਤੌਰ ਤੇ ਲੱਜਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਭਾਵਨਾ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਇੱਕ ਭਰਮ ਵੀ ਬਣਿਆ ਰਹੇ। ਇਹ ਸਾਨੂੰ ਸਾਡੀਆਂ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਅਤੇ ਘਾਟਾਂ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਤੇ ਪਛਾਣਨ ਤੋਂ ਬਚਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਰਿਆ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਅਚੇਤਨ ਪੱਧਰ ਤੇ ਹੀ ਵਾਪਰਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਸਮਾਯੋਜਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਹਾਇਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਹੋਰ ਆਤਮ-ਰੱਖਿਅਕ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਵਾਂਗ ਇਸਦੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਰਤੋਂ ਅਸਧਾਰਨਤਾ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

1.7.2.9.3.3 ਆਰੋਪਣ(projection):-

ਆਰੋਪਣ ਵਿੱਚ ਮਨ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਜਾਂ ਉਣਤਾਈਆਂ ਲਈ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ੁੰਮੇਵਾਰ ਠਹਿਰਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ, ਫ਼ੇਲ੍ਹ ਹੋਣ ਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਵਾਲੇ ਅਧਿਆਪਕ, ਚੈੱਕ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪਰੀਖਿਅਕ ਜਾਂ ਆਰਥਿਕ ਤੰਗੀਆਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਆਯੋਗ ਕਾਮਾ ਆਪਣੇ ਸੰਦਾਂ ਨੂੰ ਨਿੰਦਦਾ ਹੈ। ਹਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਟੈਨਿਸ ਖਿਡਾਰੀ ਰਾਕੇਟ ਦਾ ਨੁਕਸ ਕੱਢਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਕਲ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਤਰਕ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਹੀ ਨਕਲ ਮਾਰਦੇ ਹਨ। ਦੇਸ਼-ਹੀਣਤਾ ਦਾ ਭਰਮ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਲਈ, ਅਪਰਾਧ ਭਾਵਨਾ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ, ਮਾਨਸਿਕ

ਸਥਿਰਤਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ, ਇਹ ਆਤਮ ਰੱਖਿਅਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਅਹਿਮ ਰੋਲ ਨਿਭਾਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਮਾਯੋਜਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਆਰੋਪਣ ਅਤੇ ਤਾਰਕੀਕਰਨ ਦੋਵੇਂ ਪਹਿਲੀ ਨਜ਼ਰੇ ਇੱਕੋ ਹੀ ਜਾਪਦੇ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਦੋਹਾਂ ਵਿੱਚ ਬੁਨਿਆਦੀ ਫ਼ਰਕ ਹੈ। ਆਰੋਪਣ ਵਿੱਚ ਸਾਡਾ ਮਨ ਦੂਸਰਿਆਂ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਆਪਣੀ ਗ਼ਲਤੀ ਉਸ ਉੱਪਰ ਸੁੱਟਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਦਕਿ ਤਾਰਕੀਕਰਨ ਵਿੱਚ ਗ਼ਲਤੀ ਲਈ ਝੂਠੀ ਦਲੀਲ ਜਾਂ ਬਹਾਨੇ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤਾਰਕੀਕਰਨ 'ਹੱਥ ਨਾ ਅੱਪੜੇ ਥੂਹ ਕੋੜੀ' ਅਖਾਣ ਨਾਲ ਜੁੜਦਾ ਹੈ, ਜਦਕਿ ਆਰੋਪਣ ਦੀ ਕਿਰਿਆ 'ਡਿੱਗੀ ਖੇਤੇ ਤੋਂ ਗੁੱਸਾ ਘੁਮਿਆਰ' ਤੇ ਵਾਲੇ ਅਖਾਣ ਤੇ ਢੁੱਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਆਰੋਪਣ ਦੂਸਰੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਜਾਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ, ਰਨ ਆਊਟ ਹੋਣ ਤੇ ਖਿਡਾਰੀ ਬੈਟ ਨੂੰ ਹੀ ਜ਼ੋਰ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਪਟਕ ਕੇ ਮਾਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਸਾਰਾ ਕਸੂਰ ਬੈਟ ਦਾ ਹੀ ਹੋਵੇ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਸੁੱਖਵਾਦੀ ਸਿਧਾਂਤ ਅਨੁਸਾਰ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਮਨ ਆਪਣੀ ਗ਼ਲਤੀ ਜਾਂ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਕਾਰਨ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਆਰੋਪਿਤ ਕਰਕੇ ਆਪ ਸੁਖ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਮੁਕਤ ਹੋ ਕੇ ਅਪਰਾਧ ਭਾਵਨਾ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ, ਰਿਸ਼ਵਤਖੋਰ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੇ ਹੀ ਰਿਸ਼ਵਤ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬੇਵਫ਼ਾ ਪਤਨੀ ਉਲਟਾ ਪਤੀ ਨੂੰ ਹੀ ਬੇਵਫ਼ਾ ਮੰਨਦੀ ਹੈ।

ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਉੱਪਰ ਆਪਣੀਆਂ ਖ਼ਾਹਿਸ਼ਾਂ ਥੋਪਦੇ ਹਾਂ, ਇਹ ਵੀ ਆਰੋਪਣ ਦੀ ਹੀ ਉਦਾਹਰਨ ਹੈ ਜਿਵੇਂ, ਆਪ ਕਿਸੇ ਖੇਡ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਨਾ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਖਿਡਾਰੀ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਡਾਕਟਰ, ਇੰਜੀਨੀਅਰ, ਗਾਇਕ, ਡਾਂਸਰ ਆਦਿ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਵੀ ਇਸੇ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਦੀ ਉਪਜ ਹੈ। ਦਮਿਤ ਹੋਏ ਭਾਵ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕਾਮ-ਰੁਚੀਆਂ, ਐਬ, ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਆਦਿ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨੂੰ ਵਿਅਕਤੀ ਆਰੋਪਣ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਦਕਾ ਦੂਸਰੇ ਤੇ ਆਰੋਪਿਤ ਕਰਨ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ, ਇਸੇ ਜਵਾਨ ਕੁੜੀ ਤੇ ਮੋਹਿਤ ਮੁੰਡਾ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕੁੜੀ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਵੇਖਦੀ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਉਹ ਆਪ ਉਸ ਵੱਲ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਕਾਮ-ਰੁਚੀਆਂ ਦੇ ਦਮਨ ਸਦਕਾ ਉਹ ਅਚੇਤਨ ਹੀ ਆਪਣੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪਰਿਵਰਤਿਤ ਕਰਕੇ ਕੁੜੀ ਵੱਲੋਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਰੋਪਣ ਆਪਣੀਆਂ ਵਰਜਿਤ ਇੱਛਾਵਾਂ ਜਾਂ ਗ਼ਲਤੀਆਂ ਦਾ ਇਲਜ਼ਾਮ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸਿਰ ਪਾ ਕੇ ਖੁਦ ਨੂੰ ਮਾਨਸਿਕ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਦੀ ਅਚੇਤਨ ਵਿਧੀ ਹੈ ਜੋ ਸਮਾਯੋਜਨ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਹਾਇਕ ਹੈ।

1.7.2.9.3.4 ਆਤਮੀਕਰਨ (identification):-

ਆਤਮੀਕਰਨ ਜਿਸ ਨੂੰ ਤਦਰੂਪਤਾ ਜਾਂ ਸਮਰੂਪਤਾ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਆਰੋਪਣ ਤੋਂ ਉਲਟ ਇਸ

ਆਤਮਰੱਖਿਅਕ ਵਿਧੀ ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੀਆਂ ਅਸਫਲਤਾਵਾਂ, ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਅਤੇ ਹੀਣਤਾ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਛੁਪਾਉਣ ਲਈ ਕਿਸੇ ਸਫਲ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਸੰਸਥਾ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਪਹਿਚਾਨਣ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਦੂਸਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਤੋਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੱਟਵਾਦ ਜਾਂ ਜਾਤੀਵਾਦ ਇਸਦੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਉਦਾਹਰਨ ਹੈ। ਨੌਕਰੀ ਨਾ ਮਿਲਣ ਤੇ ਰਿਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਨੂੰ ਕੋਸਣਾ, ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਘਰ ਜੰਮਦੇ ਤਾਂ ਨੌਕਰੀ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ, ਇਹ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਜਵਾਬੀ ਨੇ ਆਦਿ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਉੱਚਤਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਕੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਿਉ-ਦਾਦੇ ਦੀ ਪਛਾਣ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਜੋੜਣਾ, ਗੋਤ ਜਾਂ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਪਛਾਣ ਜਾਹਿਰ ਕਰਨੀ, ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਸੰਸਥਾ ਜਿਵੇਂ, ਸ਼ਿਵ ਸੈਨਾ, ਖ਼ਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣ ਵਿੱਚ ਮਾਣ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨਾ ਆਤਮੀਕਰਨ ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਹਨ। ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਗੁਣ, ਸੁਭਾਅ, ਆਦਤਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਵਰਗੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਸਦਾ ਇੱਕ ਕਾਰਨ ਆਤਮੀਕਰਨ ਵੀ ਹੈ। ਪੁੱਤਰ ਪਿਤਾ ਵਰਗਾ ਬਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਧੀ ਮਾਂ ਵਾਂਗ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰਮਨ ਪਿਆਰੇ ਅਧਿਆਪਕ ਨਾਲ ਇੱਕ ਮਿੱਠੇ ਹੋ ਜਾਣਾ, ਆਪਣੇ ਪਸੰਦੀਦਾ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਫਿਲਮੀ ਸਿਤਾਰਿਆਂ ਜਾਂ ਦੇਸਤਾਂ ਵਰਗੇ ਹੁਨਰ ਅਪਣਾਉਣਾ, ਕੱਪੜੇ ਪਾਉਣਾ ਜਾਂ ਹੋਰ ਆਦਤਾਂ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣਾ ਆਦਿ ਆਤਮੀਕਰਨ ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਹਨ। ਇਹ ਵਿਧੀ ਉੱਪਰ ਜੈਸੀ-ਸੰਗਤ, ਵੈਸੀ-ਰੰਗਤ ਵਾਲਾ ਅਖਾਣ ਚੁੱਕਦਾ ਹੈ।

ਆਤਮੀਕਰਨ ਵਿੱਚ ਭਾਵਨਾਤਮਿਕ ਸੰਵੇਗਾਂ ਦਾ ਸਥਾਨੀਕਰਨ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ, ਪ੍ਰੇਮੀ ਜਾਂ ਪ੍ਰੇਮਿਕਾ ਨੇ ਧੋਖਾ ਦੇਣ ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਆਪ ਆਤਮਘਾਤ ਕਰ ਲੈਣਾ। ਬੱਚੇ ਤੇ ਸੱਟ ਵੱਜਣ ਤੇ ਮਾਂ ਦਾ ਬੇਹੋਸ਼ ਜਾਂ ਬਦਹਵਾਸ ਹੋ ਜਾਣਾ। ਪਿਆਰੇ ਸੱਜਣ ਨੂੰ ਮਿਲੀ ਮਾਯੂਸੀ ਕਰਕੇ ਆਪ ਵੀ ਉਦਾਸੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨਾ ਆਦਿ ਵਾਪਰਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਵੀ ਇਹ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਆਤਮੀਕਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਹਿਲੀ ਕਿਸਮ ਨੂੰ ਨਮੂਨਾ (modeling) ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਖਿਡਾਰੀ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਖਿਡਾਰੀ ਨੂੰ ਬੜੀ ਘੋਖ ਨਾਲ ਵੇਖਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਰਗਾ ਹੀ ਵਿਵਹਾਰ ਅਤੇ ਦਿੱਖ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਹਰੇਕ ਖਿਡਾਰੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸਫਲ ਖਿਡਾਰੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸਾਇੰਸ ਦਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਕਿਸੇ ਉੱਘੇ ਸਾਇੰਸਦਾਨ ਨਾਲ ਆਦਿ ਆਤਮੀਕ੍ਰਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਦੂਸਰੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਆਤਮੀਕਰਨ ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੀਆਂ ਖ਼ਾਹਿਸ਼ਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਦੇਖਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ, ਮਾੜੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਮੁੰਡਾ ਤਕੜੇ ਮੁੰਡੇ ਨਾਲ ਦੇਸਤੀ ਹੋਣ ਤੇ ਮਾਣ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਘੱਟ ਸੋਹਣੀ ਕੁੜੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੋਹਣੀ ਕੁੜੀ ਨਾਲ ਮਿੱਤਰਤਾ ਕਰਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਆਰੋਪਣ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਵਾਪਰਦੇ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕਿਸੇ ਤੇ ਬੋਧਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਆਤਮੀਕਰਨ ਵਿੱਚ ਬਾਹਰ ਵਾਪਰਦੇ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।

ਹੋਰ ਆਤਮਰੱਖਿਅਕ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆਵਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਇਹ ਵੀ ਸਮਾਯੋਜਨ ਵਿੱਚ, ਅੰਦਰੂਨੀ ਤੇ ਬਾਹਰੀ

ਸੰਤੁਲਨ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਾਦ ਤੇ ਦਵੰਦ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਸਹਾਇਕ ਹੈ। ਇਹ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਆਦਰਸ਼ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਅਤੇ ਸਵੈਮਾਣ ਨੂੰ ਵਧਾਉਂਦੀ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਇਸਦੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਰਤੋਂ ਅਸਧਾਰਨਤਾ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਅਸਲ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤੋਂ ਦੂਰ ਲਿਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪਾਗਲਖਾਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਈਸਾ ਮਸੀਹ, ਨਪੋਲੀਅਨ, ਨਹਿਰੂ, ਗਾਂਧੀ ਜਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਰਾਜਨੀਤਕ ਆਗੂ ਸਮਝਣ ਵਾਲੇ ਪਾਗਲ ਵਿਅਕਤੀ ਵੀ ਇਸ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਦੇ ਅਤਿ-ਉਪਯੋਗ ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਹਨ।

1.7.2.9.3.5 ਪ੍ਰਤੀਗਮਨ (regression):-

ਪਿਛਲੇ ਵਿਕਾਸ ਪੱਧਰ ਤੇ ਅਚੇਤ ਹੀ ਮੁੜ ਜਾਣਾ ਪ੍ਰਤੀਗਮਨ ਕਹਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਉਸ ਸਮੇਂ ਵਾਪਰਦੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਕਿਸੇ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਹੱਲ ਨਹੀਂ ਕੱਢ ਸਕਦਾ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਜੁੰਮੇਵਾਰੀ ਦੇ ਕਾਬਲ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ ਜਾਂ ਜੁੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਨਿਭਾਉਣ ਜਾਂ ਸਮੱਸਿਆ ਦੇ ਸਮਾਧਾਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਬਾਲਗਾਂ ਦਾ ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਂਗ ਰੋਣ ਲੱਗ ਪੈਣਾ, ਜਿੱਦ ਤੇ ਅੜ ਜਾਣਾ, ਬਜ਼ੁਰਗ ਦਾ ਜਵਾਨੀ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਨਾ, ਨਵੀਂ ਵਿਆਹੀ ਦੁਲਹਨ ਦਾ ਥੋੜੀ ਬਹੁਤ ਮੁਸੀਬਤ ਆਉਣ ਤੇ ਪੇਕਿਆਂ ਵੱਲ ਭੱਜਣਾ, ਛੋਟੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਤੇ ਵੱਡੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਦੁਬਾਰਾ ਅੰਗੂਠਾ ਚੂਸਣਾ ਜਾਂ ਬਿਸਤਰ ਤੇ ਪਿਸ਼ਾਬ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦੇਣਾ, ਪ੍ਰਤੀਗਮਨ ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਹਨ। ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਹਮਦਰਦੀ ਪਾਉਣ ਲਈ, ਸੁਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਜੁੰਮੇਵਾਰੀ ਵਾਲੇ ਅਹਿਸਾਸ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ, ਤਣਾਓ ਅਤੇ ਦਵੰਦ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉਣ ਲਈ, ਮਨ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਇਹ ਵਕਤੀ ਹੱਲ ਹੈ। ਇਹ ਸਮੱਸਿਆ ਜਾਂ ਰੁਕਾਵਟ ਨੂੰ ਟਾਲਨਾ ਜਾਂ ਪਿੱਛੇ ਹੱਟ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਵਿਵਹਾਰ ਹੈ, ਨਾ ਕਿ ਸਮਾਯੋਜਨ ਵਾਲਾ। ਘਰ ਛੱਡਣ ਦੀ ਧਮਕੀ ਦੇਣਾ, ਬੋਲਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰੀ ਹੋਣਾ, ਬਚਕਾਨੇ ਬਹਾਨੇ ਬਣਾਉਣਾ ਆਦਿ ਪ੍ਰਤੀਗਮਨ ਯੁਕਤ ਵਿਵਹਾਰ ਹਨ। ਇਹ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਅਚੇਤਨ ਪੱਧਰ ਤੇ ਹੀ ਵਾਪਰਦੀ ਹੈ, ਪੂਰਬਲੇ ਵਿਕਾਸ ਪੜਾਅ ਤੇ ਪਰਤ ਕੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਡਾ ਮਨ ਅਜਿਹਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਡੇ ਮਨ ਦਾ ਅਚੇਤਨ ਐਲਾਨ ਵੀ ਹੈ, ਕਿ “ਮੈਂ ਏਨੀ ਤੇਜ਼ ਚਾਲੇ ਨਹੀਂ ਚੱਲ ਸਕਦਾ।”

1.7.2.9.3.6 ਸਥਾਨਾਂਤਰਨ/ਵਿਸਥਾਪਨ (transference):-

ਇਹ ਅਜਿਹੀ ਆਤਮਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਘਟਨਾ ਜਾਂ ਵਸਤੂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਭਾਵੁਕ ਅਨੁਭਵ ਉਸ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟ ਕੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਘਟਨਾ ਜਾਂ ਵਸਤੂ ਨਾਲ ਜੁੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਭੈਅ-ਰੋਗ (phobia) ਅਤੇ ਖ਼ਬਤ-ਰੋਗ (OCD-obsessive compulsive disorder) ਦਾ ਕਾਰਨ ਸਥਾਨਾਂਤਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਵਿਵਹਾਰ ਬੇ-ਦਲੀਲਾਂ, ਓਪਰਾ, ਅਸੰਗਤ ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਆਮਤੌਰ

ਤੇ ਇਹ ਸਥਾਨਾਂਤਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ, ਬਿਨਾਂ ਗੱਲ ਤੋਂ ਪਤਨੀ ਜਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਤੇ ਗੁੱਸਾ ਕੱਢਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਗੁੱਸੇ ਮਗਰ ਦਫ਼ਤਰ ਤੇ ਤਣਾਓ ਦਾ ਸਥਾਨਾਂਤਰਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸਥਾਨਾਂਤਰਨ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਭਾਵ ਆਮ ਕਰਕੇ ਗੁੱਸਾ, ਡਰ ਅਤੇ ਨਫ਼ਰਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਪਿਆਰ ਭਾਵ ਦਾ ਸਥਾਨਾਂਤਰਨ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਪਿਆਰੇ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰੀਆਂ ਲੱਗਦੀਆਂ ਹਨ। ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਕਿਸੇ ਨੌਕਰੀ ਨੂੰ ਪਾਉਣ ਲਈ ਜਨੂੰਨ ਦੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਜਨੂੰਨ ਨੂੰ ਘੋਖਣ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੌਕਰੀ ਦੇ ਟੈੱਸਟ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਉਸ ਦੀ ਮਾਤਾ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਮਾਂ ਨਾਲ ਉਸਦਾ ਪਿਆਰ ਉਸ ਨੌਕਰੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਜੁੜ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਨੌਕਰੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਮਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਰਗਾ ਸਾਨੂੰ ਸਕੂਨ ਦੇਣ ਲੱਗਦੀ ਹੈ।

ਕਈ ਵਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੰਵੇਗਾਂ ਦਾ ਆਪਣੇ ਵਾਸਤਵਿਕ ਵਿਸ਼ੇ ਤੋਂ ਹੱਟ ਕੇ ਕਿਸੇ ਬੇਲੋੜੇ ਅਤੇ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ ਕੇਂਦਰਿਤ ਹੋ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਵਿਸਥਾਪਨ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ। ਨਵਜੰਮੇ ਬੱਚੇ ਕਾਰਨ ਵੱਡੇ ਬੱਚੇ ਦਾ ਖਿਡੌਣਿਆਂ ਤੇ ਗੁੱਸਾ ਕੱਢਣਾ, ਵਿਧਵਾ ਇਸਤਰੀ ਦਾ ਸਾਰਾ ਪਿਆਰ ਬੱਚੇ ਤੇ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕਰ ਦੇਣਾ, ਬੌਸ ਦਾ ਗੁੱਸਾ ਉਸਦਾ ਭੱਦਾ ਬੇ-ਢੰਗਾ ਕਾਰਟੂਨ ਬਣਾ ਕੇ ਕੱਢਣਾ ਆਦਿ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਈ ਵਾਰ ਇਹ ਰੂਪਾਂਤਰਨ ਸਰੀਰਿਕ-ਦੋਸ਼ਾਂ ਜਾਂ ਘਾਟਾਂ ਰਾਹੀਂ ਵੀ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਪ੍ਰਬਲ ਵਰਜਿਤ ਦਮਿਤ ਇੱਛਾ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣ ਲਈ ਜ਼ੋਰ ਮਾਰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਪਰ-ਹੋਊ (super ego) ਉਸਨੂੰ ਓਨੇ ਹੀ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਦਬਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਸੰਕੇਤਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਰੋਗ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਗਿਆਨ ਇੰਦਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਗਾੜ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜਿਵੇਂ ਅੰਨ੍ਹਾਪਨ, ਬੇਲਾਪਣ, ਅੰਗ-ਮਾਰ, ਸਪਰਸ਼ ਸ਼ਕਤੀ ਅਲੋਪ ਹੋਣਾ, ਸੁੰਘਣ ਸ਼ਕਤੀ ਅਲੋਪ ਹੋਣਾ, ਅਧਰੰਗ, ਅਵਾਜ਼ ਬੰਦ ਹੋਣਾ ਆਦਿ ਰੂਪਾਂ 'ਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਦੌਰੇ ਪੈਣਾ, ਝਟਕੇ ਲੱਗਣਾ, ਗੈਸ ਬਣਨਾ, ਪੇਟ 'ਚ ਦਰਦ, ਪਿਸ਼ਾਬ ਜਾਂ ਪਖਾਨਾ ਰੁਕ ਜਾਣਾ ਆਦਿ ਵਿਗਾੜਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਗਾੜ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਲਈ, ਜਾਂ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਭਾਵ ਸਥਾਈ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਸਥਾਨਾਂਤਰਨ ਵੀ ਬਾਕੀ ਦੀਆਂ ਆਤਮ ਰੱਖਿਅਕ ਵਿਧੀਆਂ ਵਾਂਗ ਦਵੰਦ ਤੇ ਨਿਸ਼ੇਧ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਦਵਾ ਕੇ ਸਮਾਯੋਜਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਦਾ ਹੈ।

1.7.2.9.3.7 ਉਦਾਤੀਕਰਨ(sublimation):-

ਉਦਾਤੀਕਰਨ ਤੋਂ ਭਾਵ ਅਸਵੀਕਾਰਨ ਯੋਗ ਮਾਨਸਿਕ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਨੂੰ ਸਿਰਜਨਾਤਮਕ ਅਤੇ ਕਲਿਆਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਵਿੱਚ ਢਾਲ ਲੈਣਾ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਸਰਬ-ਵਿਆਪੀ ਮਾਨਸਿਕ ਕਿਰਿਆ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਵੀ ਹੈ। ਕਲਾ, ਵਿਦਵਤਾ, ਸਾਹਿਤ, ਪਰਉਪਕਾਰ ਪਿੱਛੇ

ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਉਦਾਤੀਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੀ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਫਰਾਇਡ ਅਨੁਸਾਰ ਕਲਾਕਾਰ ਮੁੱਢਲੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮਨੋਸੰਤਾਪੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਆਪਣੇ ਭਾਵਾਂ ਦਾ ਉਦਾਤੀਕਰਨ ਕਰਕੇ ਕਲਾ ਸਿਰਜ ਕੇ ਆਪਣੇ ਮਾਨਸਿਕ ਤਣਾਅ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਦਾਤੀਕਰਨ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅਚੇਤਨ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਦਮਿਤ ਕਾਮ-ਪ੍ਰਧਾਨ ਜਾਂ ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਵਰਜਿਤ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਉਸਾਰੂ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਕ੍ਰਿਤ ਮਗਰ ਛੁਪਾ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ, ਕਿਸੇ ਭਗਤ ਦੀ ਵਰਜਿਤ ਕਾਮ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਦਾ ਭਗਤੀ ਨਾਲ ਜੁੜ ਜਾਣਾ ਜਾਂ ਅਜੰਤਾ ਅਲੋਰਾ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਦਾ ਮੂਰਤੀਕਾਰ ਦੀ ਕਾਮ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਬਣਨਾ ਆਦਿ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਸਾਹਿਤ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਕਾਵਿ ਸਾਹਿਤ ਵੀ ਇਸੇ ਭਾਵ ਅਧੀਨ ਉਪਜਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਝਗੜਾਲੂ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਦੇ ਖਿਡਾਰੀ ਦਾ ਖੇਡਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈ ਕੇ ਕਬੱਡੀ, ਬਾਕਸਿੰਗ ਜਾਂ ਰੁਸ਼ਤੀ ਰਾਹੀਂ ਉਦਾਤੀਕਰਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਦਾਤੀਕਰਨ ਸਭ ਤੋਂ ਵਿਆਪਕ ਵਰਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਇੱਕ ਸਿਰਜਨਾਤਮਕ ਆਤਮ ਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਨਾ ਕੇਵਲ ਨਾਮਨਜ਼ੂਰ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਦੇ ਬੋਝ ਨੂੰ ਘਟਾ ਕੇ ਦਮਿਤ ਇੱਛਾਵਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਆਪਣੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੇ ਵੇਗ ਨੂੰ ਬਦਲ ਕੇ ਲਾਭਦਾਇਕ ਕਲਿਆਣਕਾਰੀ ਅਤੇ ਸਿਰਜਨਾਤਮਕ ਮੰਤਵਾਂ ਲਈ ਵਰਤ ਕੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਮਾਣਯੋਗ ਰੁਤਬਾ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਤੋਂ ਵੱਚਿਤ ਰਹਿ ਗਿਆ ਮਨੁੱਖ ਮਨੋਸੰਤਾਪੀ ਹੋ ਕੇ ਆਸਮਾਯੋਜਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

1.7.2.9.3.8 ਪ੍ਰਤੀਪੂਰਤੀ (compensation):-

ਪ੍ਰਤੀਪੂਰਤੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਰਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਆਤਮਰੱਖਿਆ ਵਿਧੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਖੇਤਰ ਵਿਚਲੀ ਘਾਟ ਜਾਂ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਨੂੰ ਛੁਪਾਉਣ ਲਈ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਵੱਧ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਘਟੀਆ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲੀ ਹੀਣਤਾ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲੀ, ਚਿੰਤਾਜਨਕ ਸਥਿਤੀਆਂ ਤੋਂ ਸਵੈ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ।

ਇਹ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਪ੍ਰਤੱਖ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਪ੍ਰਤੱਖ ਵੀ। ਜਿਵੇਂ, ਘੱਟ ਬੁੱਧੀ ਵਾਲਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਿਹਨਤ ਕਰਕੇ, ਜ਼ਿਆਦਾ ਅੰਕ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੈ ਜਾਂ ਫਿਰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕਾਮਯਾਬੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਚੰਗੇ ਖਿਡਾਰੀ, ਚੰਗਾ ਕਲਾਕਾਰ ਜਾਂ ਫੋਟੋਗਰਾਫਰ ਬਣ ਕੇ ਆਪਣੀ ਹੀਣ ਭਾਵਨਾ ਦੀ ਅਪ੍ਰਤੱਖ ਪ੍ਰਤੀਪੂਰਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਕਾਰਾਤਮਿਕ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਕਾਰਾਤਮਿਕ ਵੀ। ਬਦਸੂਰਤ ਵਿਅਕਤੀ ਦੂਸਰਿਆਂ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਛੋਟੇ ਕੱਦ ਦਾ ਵਿਅਕਤੀ ਉੱਚੀ ਪੱਗ ਬੰਨ੍ਹਦਾ ਹੈ, ਮਾਪੇ ਆਪਣੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਉਹ ਕੋਰਸ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਉਹ

ਆਪ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ ਆਦਿ ਸਕਾਰਾਤਮਿਕ ਪ੍ਰਤੀਪ੍ਰਤੀ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਕਈ ਵਾਰ ਨਿਰਾਸ਼ ਵਿਅਕਤੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖਾਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜ਼ਿਆਦਾ ਸ਼ਾਪਿੰਗ ਕਰਨ 'ਚ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇੱਕ ਅਸਫਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਝਗੜਾਲੂ ਜਾਂ ਸ਼ਰਾਰਤੀ ਅਤੇ ਅਪਰਾਧਿਕ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਦਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਆਦਿ ਨਕਾਰਾਤਮਿਕ ਪ੍ਰਤੀਪ੍ਰਤੀ ਹੈ। ਇਹ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਸੁਚੇਤ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਚੇਤ ਵੀ ਪਰੰਤੂ ਅਪ੍ਰਤੱਖ ਅਤੇ ਅਚੇਤ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਹੀ ਆਤਮਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਕਹਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਅਸਲੀਅਤ ਤੋਂ ਬਚ ਕੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੀ ਹੀਣ ਭਾਵਨਾ ਦੀ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਕਰਨਾ ਹੀ ਪ੍ਰਤੀਪ੍ਰਤੀ ਹੈ।

1.7.2.9.3.9 ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਨਿਰਮਾਣ (reaction formation):-

ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਨਿਰਮਾਣ ਤੋਂ ਭਾਵ ਵਾਸਤਵਿਕ ਭਾਵ ਛੁਪਾ ਕੇ ਉਸ ਤੋਂ ਉਲਟ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਵਿਅਕਤ ਕਰਨਾ। ਇਹ ਉਹ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰੁਚੀਆਂ ਦਾ ਜਾਂ ਵਿਵਹਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਦਮਿਤ ਇੱਛਾਵਾਂ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਉਲਟ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇੱਕ ਲੜਕੀ ਜੋ ਗਰਭਵਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਪਰੰਤੂ ਬੱਚੇ ਦੇ ਜਨਮ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬੱਚੇ ਦੀ ਬਹੁਤ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸਿਹਤ ਪ੍ਰਤੀ ਚਿੰਤਾਤੁਰ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਕਈ ਲੋਕ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਤਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦਿਆਲਤਾ ਅਤੇ ਨਿਮਰਤਾ ਦਾ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕੁਝ ਵਿਅਕਤੀ ਹੱਸਦੇ ਹਨ ਜਦਕਿ ਉਹ ਰੋਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਆਦਿ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਨਿਰਮਾਣ ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਹਨ। ਇਹ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਆਸਮਾਯੋਜਿਤ ਵਿਵਹਾਰ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ ਜੋ ਭਰਮ ਜਾਂ ਨਿੱਜੀ ਧੋਖਾ ਸਿਰਜਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਾਦ ਤੇ ਤਣਾਓ ਨੂੰ ਵਕਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਦੂਰ ਰੱਖਦੀ ਹੈ।

1.7.2.10 ਸਮਾਜਿਕ ਮਾਣਕ (social norms):-

ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚੱਲਿਤ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਿਯਮਾਂ, ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ, ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਥਾਵਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੰਨਣਾ ਹਰੇਕ ਲਈ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਜਿਕ ਮਾਣਕ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। Sherif & Sherif ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ *An Outline of Social Psychology, 1962* ਵਿੱਚ ਸਮਾਜਿਕ ਮਾਣਕਾਂ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ,

ਸਮਾਜਿਕ ਮਾਣਕ ਤੋਂ ਭਾਵ ਅਨੁਭਵ ਅਤੇ ਵਿਵਹਾਰ ਦੀ ਉਸ ਕਸੇਟੀ ਤੋਂ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਸਮੂਹਿਕ ਅੰਤਰ ਕ੍ਰਿਆ ਨਾਲ ਬਣਦੀ ਹੈ ਜੋ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪ੍ਰੇਰਕ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਨੂੰ ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ" "Social norms refer to any criteria of experience and behaviour formed in group interaction which regulates the behaviour of individual members in relevant stimulus situation"(179)

ਸਮਾਜ ਆਪਣੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਮਨਮਾਨੀ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਾਣਕਾਂ ਦੇ ਅਨੁਰੂਪ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਭੱਦਰਪੁਰਸ਼ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਹੱਟ ਕੇ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਨਾ ਕੇਵਲ ਅਭੱਦਰ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਸਮਾਜ ਉਸਨੂੰ ਦੰਡਿਤ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ, ਭਾਰਤੀ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਵਿਆਹੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਦੇ ਚੀਰ ਵਿੱਚ ਸੰਪੂਰ ਭਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਇੱਕ ਸਮਾਜਿਕ ਮਾਣਕ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਦਬਾਓ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਪ੍ਰਚੱਲਿਤ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ, ਸੰਪੂਰ ਸੁਹਾਗ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ। ਸੁੰਨੀ ਮਾਂਗ ਅਸੁੱਭ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਵਿਆਹੀ ਔਰਤ ਸੰਪੂਰ ਬਿਨਾਂ ਅਧੂਰੀ ਹੈ। ਸੰਪੂਰ ਸੁੰਦਰਤਾ ਵਧਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਖਾਲੀ/ਸੁੰਨੀ ਮਾਂਗ ਪਤੀ ਲਈ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਆਦਿ। ਇਹ ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਵਿਵਾਹਿਤ ਹਿੰਦੂ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਮਾਣਕ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਲਈ ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਬਾਧਿਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਮਾਜਿਕ ਮਾਣਕ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਸਮਾਜਿਕ ਮੈਂਬਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਬਾਰੇ ਸੇਧਿਤ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਵਹਾਰ ਤੇ ਉਚਿੱਤ ਨਿਯੰਤਰਨ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਾਣਕਾਂ ਨਾਲ ਉੱਚ ਸੰਵੇਗਾਤਮਿਕ ਸੁਰ (emotional tone) ਜੁੜੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਇਹ ਸਮਾਜਿਕ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ, ਹਿੰਦੂ ਗਾਂ ਦਾ ਮਾਸ ਨਹੀਂ ਖਾ ਸਕਦਾ, ਜੇ ਹਿੰਦੂ ਅਜਿਹਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਦੂਸਰੇ ਹਿੰਦੂ ਨਕਾਰਾਤਮਿਕ ਭਾਵ-ਨਫ਼ਰਤ, ਘ੍ਰਿਣਾ ਅਤੇ ਗੁੱਸਾ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੇ ਬੁਰਕਾ ਨਾ ਪਾਉਣ ਤੇ ਬਾਕੀ ਇਸਤਰੀਆਂ ਜਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸਮਾਜ ਦੀ ਭਾਵਨਾਤਮਿਕ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਨਕਾਰਾਤਮਿਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਰੁਤਬਾ ਰੱਖਣ ਲਈ ਅਤੇ ਦਵੰਦ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ, ਹਰੇਕ ਸਮਾਜਿਕ ਮੈਂਬਰ ਅਚੇਤ-ਸੁਚੇਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਾਣਕਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

1.7.2.10.1 ਪ੍ਰਥਾਵਾਂ (customs)ਅਤੇ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ (traditions):-:-

ਪ੍ਰਥਾਵਾਂ (customs) ਸਮਾਜ ਦੁਆਰਾ ਸਵੀਕ੍ਰਿਤ ਅਜਿਹਾ ਮਾਣਕ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਖਾਣ-ਪੀਣ, ਰਹਿਣ-ਸਹਿਣ, ਵਰਤ-ਵਰਤਾਓ ਸੰਬੰਧੀ ਤੌਰ ਤਰੀਕੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਨੂੰ ਨਿਰਦੇਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਇਹ ਪ੍ਰਥਾਵਾਂ, ਦਬਾਓ ਅਤੇ ਦਵੰਦ ਤੋਂ ਵੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਉੱਪਰ ਚਲਦਿਆਂ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕ ਗੱਲਾਂ ਵਿੱਚ ਨਵੇਂ ਸਿਰਿਓਂ ਸੋਚਣਾ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ। ਪਹਿਲਾਂ ਚੱਲਦੀਆਂ ਪ੍ਰਥਾਵਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਕਾਰਜ ਕਰਕੇ ਸਮਾਜਿਕ-ਵਿਰੋਧ ਅਤੇ ਨਿਖੇਧੀ ਤੋਂ ਵੀ ਬਚਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਥਾਵਾਂ ਸਮਾਜਿਕ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਉਹੀ ਰੋਲ ਅਦਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਜੈਵਿਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਸਾਡੀਆਂ ਮੂਲ-ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪੀੜ੍ਹੀ-ਦਰ-ਪੀੜ੍ਹੀ ਚੱਲਣ ਵਾਲੀਆਂ ਇਹ ਪ੍ਰਥਾਵਾਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨਾ ਵੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਈ ਵਾਰ ਤਾਂ ਕੁਝ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਪ੍ਰਥਾਵਾਂ ਵੀ ਸੈਂਕੜੇ ਸਾਲਾਂ ਤੱਕ ਚੱਲਦੀਆਂ

ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਜਾਂ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਹਿੰਮਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ। ਇਹ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਵਿਵਹਾਰ ਨੂੰ ਜਨਮ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਮੌਤ ਤੱਕ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ (traditions) ਵੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਰ ਪੀੜ੍ਹੀ ਚੱਲਣ ਵਾਲਾ ਸਮਾਜਿਕ ਮਾਣਕ ਹੈ, ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਸਮੂਹ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ, ਆਦਤਾਂ, ਵਿਚਾਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਥਾਵਾਂ ਅੱਗੇ ਵਧਦੀਆਂ ਹਨ। ਪ੍ਰਥਾ ਅਤੇ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਦੇ ਰਾਸ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ, “ਪ੍ਰਥਾ, ਤੋਂ ਭਾਵ ਕਿਰਿਆ ਕਰਨ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਦਾ ਪ੍ਰਸਾਰ ਹੈ। ਪਰੰਪਰਾ, ਤੋਂ ਭਾਵ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਨ ਦੇ ਢੰਗ ਦਾ ਪ੍ਰਸਾਰ ਹੈ।”

1.7.2.10.2 ਜਨ-ਰੀਤੀਆਂ (folkways) ਅਤੇ ਰੂੜੀਆਂ (mores):-

ਜਨ-ਰੀਤੀਆਂ ਜਾਂ ਰੀਤੀ-ਰਿਵਾਜ ਅਤੇ ਰੂੜੀਆਂ ਵੀ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਰਸੇ ਦਾ ਅਹਿਮ ਅੰਗ ਹਨ। **ਜਨ-ਰੀਤੀਆਂ (folkways)** ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਵਹਾਰ ਦੇ ਕਿਰਿਆਤਮਿਕ ਪੱਖ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮਾਜਿਕ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਪ੍ਰਚੱਲਿਤ ਰੀਤ ਨੂੰ ਜਨ-ਰੀਤੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਇਸ ਜਨ-ਰੀਤੀ ਵਿੱਚ ਸਹੀ-ਗਲਤ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਜਾਂ ਕਲਿਆਣਕਾਰੀ ਭਾਵ ਜੁੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਰੂੜੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। **ਰੂੜੀਆਂ (mores)** ਵਿੱਚ ਨੈਤਿਕਤਾ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਜੁੜੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਨਾ ਕਰਨਾ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਬੁਰਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ, ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿੱਚ ਗਊ ਗੱਤਿਆ ਪਾਪ ਹੈ ਅਤੇ ਗਊਆਂ ਨੂੰ ਪੱਠੇ ਪਾਉਣਾ ਪੁੰਨ ਹੈ।

1.7.2.10.3 ਟੈਬੂ (taboo):-

ਨਿਸ਼ੇਧ ਜਾਂ ਪਾਬੰਦੀ (taboos) ਇੱਕ ਸਮਾਜਿਕ ਰੋਕ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਨਕਾਰਾਤਮਿਕ ਸਵੀਕ੍ਰਿਤ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਹਿਤ ਕੋਈ ਸਮਾਜ ਆਪਣੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਉੱਪਰ ਖਾਣ-ਪੀਣ, ਵਿਆਹ, ਸਰੀਰਿਕ-ਸੰਬੰਧਾਂ ਅਤੇ ਧਰਮ ਸੰਬੰਧੀ ਕੁਝ ਸਮਾਜਿਕ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਗਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਵਨਾਤਮਿਕ ਪੱਖ ਭਾਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਿਗਮੰਡ ਫਰਾਇਡ ਅਨੁਸਾਰ ਹਰੇਕ ਟੈਬੂ ਦੇ ਦੋ ਪਹਿਲੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇੱਕ ਨਿਸ਼ੇਧਿਤ ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਅਤੇ ਆਦਰਨੀਯ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਉਸਨੂੰ ਗੰਦਾ-ਦੂਸ਼ਿਤ ਜਾਂ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰੇਕ ਟੈਬੂ ਵਿੱਚ ਦੋ ਵਿਰੋਧੀ ਭਾਵ ਆਦਰ ਅਤੇ ਡਰ ਇਕੱਠੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ, ਮ੍ਰਿਤ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਅੰਤਿਮ ਸਸਕਾਰ ਕਰਨਾ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਪ੍ਰਤੀ ਪਿਆਰ, ਆਦਰ ਅਤੇ ਆਪਣੇਪਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਅਜਿਹਾ ਨਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਡਰ ਜੇਕਰ ਅਜਿਹਾ ਨਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ, ਵਿਅਕਤੀ ਪ੍ਰੇਤ ਦੀ ਜੂਨੇ ਪੈ ਕੇ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਨੂੰ ਤੰਗ ਕਰੇਗਾ। ਸਿਗਮੰਡ ਫਰਾਇਡ ਦਾ ਉਪਰੋਕਤ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਟੈਬੂਜ਼ ਦੀ ਸਫਲ ਵਿਆਖਿਆ ਤਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਸਭ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਤੇ ਢੁਕਦਾ ਨਹੀਂ। ਖਾਣ-ਪੀਣ ਸੰਬੰਧੀ

ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਕਈ ਵਾਰ ਸਰੀਰਿਕ ਹਾਨੀ ਜਾਂ ਨਿਕਟ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ 'ਚ ਸੈਕਸ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਜੈਵਿਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹਾਨੀ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਹਰੇਕ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਟੈਬੂ ਪ੍ਰਚੱਲਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕੁਝ ਤਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਸਮਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਰਗੇ ਹੀ ਦੇਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ, ਰਕਤ ਸੰਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚ ਸਰੀਰਿਕ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਵੱਖੇ ਵੱਖਰੇ ਸਮਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਭਿੰਨ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ, ਗਾਂ ਦਾ ਮਾਸ ਖਾਣਾ ਹਿੰਦੂਆਂ ਲਈ ਅਤੇ ਸੂਰ ਦਾ ਮਾਸ ਖਾਣਾ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਲਈ ਟੈਬੂ ਹੈ।

1.7.2.10.4 ਕਾਨੂੰਨ (law):-

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਾਨੂੰਨ (law) ਸਮਾਜਿਕ ਨਿਯੰਤਰਨ ਦਾ ਅਹਿਮ ਮਾਣਕ ਹੈ। ਇਹ ਚਾਹੇ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਸਮਾਜਿਕ ਨੇਮਾਂ ਦੇ ਅਨੁਰੂਪ ਹੀ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਜੇਕਰ ਇਹ ਪ੍ਰਥਾਵਾਂ ਦੇ ਅਨੁਰੂਪ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਥਾ ਵਿੱਚ ਦਵੰਦ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਥਾ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਅੰਗ ਜਾਪਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਬਾਹਰੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਥੋਪਿਆ ਗਿਆ ਦਬਾਓ। ਜਿਵੇਂ, ਬਾਲ ਵਿਆਹਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਵਾਲਾ ਕਾਨੂੰਨ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚੱਲਿਤ ਪ੍ਰਥਾਵਾਂ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਵਿੱਚ ਕਾਫ਼ੀ ਸਮਾਂ ਲੱਗਾ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਰੰਗ ਭੇਦ ਵਿਰੋਧੀ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣੇ ਹਨ, ਉੱਥੇ ਵੀ ਦਵੰਦ ਕਰਕੇ ਦੰਗੇ ਫ਼ਸਾਦ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਸਮਾਜਿਕ ਮਾਣਕਾਂ ਰਾਹੀਂ ਕਿਸੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜਿਕ ਨਿਰੰਤਰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਦਵੰਦ ਅਤੇ ਦਬਾਓ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣਾ ਹਰੇਕ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਪ੍ਰਥਾਵਾਂ, ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ, ਜਨ ਰੀਤੀਆਂ, ਟੈਬੂ, ਮਾਨਤਾਵਾਂ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਆਦਰਸ਼ ਪ੍ਰਚੱਲਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਆਪਣੇ ਸਮੂਹ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਏਕੀਕਰਨ ਅਤੇ ਸਥਿਰਤਾ ਕਾਇਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਬਹੁਤੀ ਵਾਰ ਦੂਜੇ ਸਮੂਹਾਂ ਨਾਲ ਸੁਖਾਵੇਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਦਮਨ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

1.7.2.11 ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀਤਵ

ਕਿਸੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸੰਰਚਨਾ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਜਾਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਸਿੱਖੇ ਹੋਏ ਸਾਰੇ ਵਿਵਹਾਰਿਕ ਪ੍ਰਤੀਮਾਨਾਂ ਅਤੇ ਭੌਤਿਕ ਵਿਰਾਸਤ ਦੇ ਸਮੁੱਚ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਸੰਬੰਧ ਪ੍ਰਥਾਵਾਂ, ਮਾਣਕਾਂ, ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ, ਮੁੱਲਾਂ, ਭਾਸ਼ਾ, ਕਲਾ, ਧਰਮ, ਸਾਹਿਤ ਆਦਿ ਵਰਗੀਆਂ ਅਭੌਤਿਕ ਅਤੇ ਪਹਿਰਾਵਾ, ਗਹਿਣੇ, ਮਕਾਨ, ਹਥਿਆਰ, ਮੂਰਤੀਆਂ ਆਦਿ ਵਰਗੀਆਂ ਭੌਤਿਕ ਵਿਰਾਸਤਾਂ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਜੋ ਜਨਮਜਾਤ ਨਾ

ਹੇ ਕੇ ਸਮਾਜ ਦੁਆਰਾ ਅਰਜਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਇਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਉੱਪਰ ਪੈਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਇੱਕ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਪਲੇ ਸਾਰੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਵਿੱਚ ਸਮਾਨਤਾ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਲਗਾਅ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨਾ, ਆਪਣੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਤੇ ਮਾਣ ਕਰਨਾ, ਆਪਣੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਜੀਵਤ ਰੱਖਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਫੁੱਲਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਯਤਨ ਕਰਨਾ, ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਰਲੇਵੇ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਦਾ ਹੀਲਾ ਕਰਨਾ, ਅਗਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਕਰਨੀਆਂ, ਆਪਣੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਵੱਖਰੀ ਪਛਾਣ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਦੇ ਯਤਨ ਕਰਨਾ ਆਦਿ ਮਨੁੱਖ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚਲੀ ਭਾਵੁਕ ਸਾਂਝ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਸਦਕਾ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀਆਂ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ 'ਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਵਚੇਤਨ ਦਾ ਅੰਗ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਸਮਾਜਿਕ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਮਾਣਕ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਅੰਗ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਟੈਬੂ ਵਿਵਹਾਰ ਤੇ ਨਿਰੰਤਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਵਿਅਕਤੀ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਮਾਨਸਿਕ ਸਾਂਝ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਸਦਕਾ ਕਿਸੇ ਦੂਸਰੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਸਮਾਯੋਜਨ ਕਰਨਾ ਥੋੜ੍ਹਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਦਵੰਦ ਜਨਮ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਦਵੰਦ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਮੂਲ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਡੂੰਘੇ ਮਾਨਸਿਕ ਧਰਾਤਲ ਤੇ ਕਾਬਜ਼ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਦੂਸਰਿਆਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰਾਂ ਦੇ ਮਾਣਕ ਅਤੇ ਮੂਲ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਟੈਬੂ ਵਿੱਚ ਸੰਤੁਲਨ ਸਥਾਪਤ ਨਾ ਕਰ ਸਕਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਗਹਿਨ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਿਅਕਤੀ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀਤਵ ਤੇ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਵਿਅਕਤੀਤਵ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਨੋ-ਸਰੀਰਿਕ ਤੰਤਰਾਂ ਦਾ ਗਤੀਸ਼ੀਲ ਸੰਗਠਨ ਹੈ, ਜੋ ਵਾਤਾਵਰਨ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੇ ਸਮਾਯੋਜਨ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਵਿਅਕਤੀਤਵ ਵਿੱਚ ਅੰਦਰੂਨੀ ਭਾਵ ਮਾਨਸਿਕ ਗੁਣ ਅਤੇ ਬਾਹਰੀ ਭਾਵ ਸਰੀਰਿਕ ਗੁਣ, ਦੋਵੇਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜ਼ੋਰ ਅੰਦਰੂਨੀ ਗੁਣਾਂ ਤੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨੋ-ਸਰੀਰਿਕ ਤੰਤਰ ਤੋਂ ਭਾਵ, ਵਿਅਕਤੀਤਵ 'ਚ ਮਾਨਸਿਕ ਪੱਖ ਜਿਵੇਂ ਸੰਵੇਗ, ਸ਼ੀਲ-ਗੁਣ, ਗਿਆਨ, ਆਦਤਾਂ, ਆਦਿ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਰੀਰਿਕ ਪੱਖ ਵਿੱਚ ਸਾਡੀ ਦਿੱਖ, ਸਿਹਤ, ਕੱਦ, ਰੰਗ ਆਦਿ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।

ਵਿਅਕਤੀਤਵ ਗਤੀਸ਼ੀਲ ਸੰਗਠਨ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਭਾਵ ਵਿਅਕਤੀਤਵ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਸੰਗਠਨ ਤਾਂ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਗਤੀਸ਼ੀਲ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪਰਿਵਰਤਨ ਵੀ ਸੰਭਵ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਨੌਕਰੀ 'ਚ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਿਹਨਤ, ਇਮਾਨਦਾਰੀ, ਜੁੰਮੇਵਾਰੀ, ਸਮੇਂ ਦੀ ਪਾਬੰਦੀ ਆਦਿ ਗੁਣ ਸਨ ਪਰੰਤੂ ਨੌਕਰੀ ਦੇ ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਬੇਈਮਾਨੀ ਭਾਵ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਫਿਰ ਸਮੇਂ ਦੀ

ਪਾਬੰਦੀ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਲੇਟ ਲਤੀਫ਼ੀ ਆ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਧਾਰਨ ਵਿਵਹਾਰ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਅਸਧਾਰਨ ਵਿਵਹਾਰ ਆ ਜਾਣਾ ਵੀ ਗਤੀਸ਼ੀਲਤਾ ਕਰਕੇ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ।

ਵਿਅਕਤੀਤਵ ਦਾ ਤੀਸਰਾ ਪੱਖ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਕਾਰਨ ਹੀ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿੱਚ ਜੰਮੇ-ਪਲੇ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਵਿਵਹਾਰ, ਚਿੰਤਨ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਅਤੇ ਸੰਵੇਗਾਂ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਅਕਤੀ ਕਿਸੇ ਉਪਰੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਵਿੱਚ ਸਮਾਯੋਜਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੀ ਪੱਧਰ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਸਰੀਰਿਕ ਕਠਿਨਾਈ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਤਵ ਵਿਭਿੰਨ ਸ਼ੀਲ-ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਸੰਗਠਨ ਹੈ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਿਸੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਵਿੱਚ ਸਮਾਯੋਜਨ ਹਾਸਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸਮਾਯੋਜਨ ਵਿੱਚ ਨਿੱਜੀ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਵੀ ਅਹਿਮ ਰੋਲ ਅਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿਅਕਤੀਤਵ ਨੂੰ ਘੜਨ ਵਿੱਚ ਅਹਿਮ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਦਵੰਦ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤੀਤਵ ਵਿਗਾੜ ਜਾਂ ਅਸਧਾਰਨ ਵਿਅਕਤੀਤਵ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ।

1.7.2.12 ਹਾਸ਼ੀਆਗਤ ਧਿਰਾਂ ਜਾਂ ਸਬਲਟਰਨ (subaltern):-

ਸਬਲਟਰਨ ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਦਾ ਇੱਕ ਅਹਿਮ ਪਦ ਹੈ, ਜਿਸਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਪਿੱਛੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਤੱਥ-ਮਨੋਗੰਢਾਂ, ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ, ਸਮਾਜਿਕ ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਥਾਵਾਂ ਅਹਿਮ ਰੋਲ ਅਦਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਮਾਜ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਚਾਹੇ ਜਿਹੇ ਜਿਹੀ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਭਾਵ ਕਿ ਚਾਹੇ ਵਿਕਸਿਤ ਆਧੁਨਿਕ ਸਮਾਜ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਆਦਮ ਸਮਾਜ ਹਾਸ਼ੀਆਗਤ ਧਿਰਾਂ ਕਿਸੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚੋਂ ਮਨਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਵਿਕਸਿਤ ਸਮਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਆਂ ਪ੍ਰਬੰਧ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪੁਖ਼ਤਾ ਅਤੇ ਨਿਰਪੱਖ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕੁਝ ਕਾਨੂੰਨੀ ਅਧਿਕਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਧਿਰਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਪਰ ਸਮਾਜਿਕ ਰੁਤਬੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਦੁਜੈਲੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਹੀ ਵਿਚਰਦੇ ਹਨ।

ਸਬਲਟਰਨ ਸ਼ਬਦ ਇਤਾਲਵੀ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਚਿੰਤਕ ਐਨਟਾਨੀਓ ਗ੍ਰਾਮਸ਼ੀ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ 'ਪ੍ਰਿਜ਼ਨ ਨੋਟਬੁੱਕ' ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਇਤਾਲਵੀ ਫ਼ੌਜ ਤੋਂ ਲਿਆ ਸੀ, ਇਤਾਲਵੀ ਫ਼ੌਜ 'ਚ ਦਰਜੇਬੰਦੀ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਸ਼ਬਦ ਸਬਲਟਰਨ ਕੈਪਟਨ ਤੋਂ ਹੇਠਲੇ ਅਹੁਦਿਆਂ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਜਿਸਦੇ ਕੋਸ਼ਗਤ ਅਰਥ:-ਅਧੀਨ, ਹੇਠਲਾ, ਦਰਜਾ ਨੀਵਾਂ ਆਦਿ ਹਨ। ਗ੍ਰਾਮਸ਼ੀ ਨੇ ਸਬਲਟਰਨ ਪਦ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਨਸਲ, ਵਰਗ, ਲਿੰਗ, ਭਾਸ਼ਾ, ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਜਾਂ ਧਰਮ ਦੇ ਪਹਿਲੂ ਤੋਂ ਗੈਰ ਸਮਝੇ ਜਾਂਦੇ ਦੁਜੈਲੇ, ਦਲਿਤ, ਪੀੜਤ ਅਤੇ ਪੀਸੇ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਸਬਲਟਰਨ ਧਿਰਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਦੀ ਗੱਲ

ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਵੱਖੋ-ਵੱਖ ਆਧਾਰਾਂ ਤੇ ਅਸੀਂ ਕਈ ਸਬਲਟਰਨ ਵਰਗ ਲੱਭ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਲਿੰਗ ਅਧਾਰ ਤੇ ਔਰਤਾਂ, ਸਥਾਨ ਪੱਖੋਂ ਪਰਵਾਸੀ ਮਜ਼ਦੂਰ (ਬਹੀਏ), ਧਰਮ ਪੱਖੋਂ ਘੱਟਗਿਣਤੀ, ਜਾਤੀਗਤ ਆਧਾਰ ਤੇ ਦਲਿਤ ਜਾਤੀਆਂ, ਭਾਸ਼ਾ ਪੱਖੋਂ ਭਾਪੇ ਤੇ ਭਈਏ, ਸਿੱਖਿਆ ਪੱਖੋਂ ਅਨਪੜ੍ਹ, ਆਦਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਰਗਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਬਲਟਰਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰਦਿਆਂ ਉਸਦਾ ਪਸਾਰ ਵੱਧਦਾ ਹੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਲਗਭਗ ਹਰ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਵਰਗ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਤਾਂ ਸਬਲਟਰਨ ਜਾਂ ਫਿਰ ਸਬਲਟਰਨ ਦਾ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਸਬਲਟਰਨ ਗਰੁੱਪ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਹੀਂ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਇੱਕ ਉੱਚ ਵਰਗ ਦਾ ਬਜ਼ੁਰਗ ਵਿਅਕਤੀ ਬੇਸ਼ੱਕ ਸਬਲਟਰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ ਪਰ ਸਰੀਰਿਕ ਪੱਖੋਂ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿੱਚ ਸਬਲਟਰਨ ਹੈ ਵੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਔਰਤਾਂ ਸਬਲਟਰਨ ਹਨ ਪਰ ਜਦੋਂ ਉੱਚ ਅਤੇ ਨਿਮਨ ਜਾਤੀ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਨਿਮਨ ਜਾਤੀ ਦੀ ਔਰਤ ਸਬਲਟਰਨ ਹੈ ਅਤੇ ਜਾਤੀ ਪੱਖੋਂ ਉੱਚ ਜਾਤੀ ਦੀ ਔਰਤ ਸਬਲਟਰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ ਭਾਵ ਉੱਚ ਜਾਤੀ ਦੀ ਔਰਤ ਲਿੰਗ ਪੱਖੋਂ ਤਾਂ ਸਬਲਟਰਨ ਹੈ, ਪਰ ਜਾਤੀ ਪੱਖੋਂ ਸਬਲਟਰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਨਿਮਨ ਜਾਤੀ ਦਾ ਪੁਰਸ਼ ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਕਰਕੇ ਉੱਚ ਜਾਤੀ ਸਾਹਮਣੇ ਸਬਲਟਰਨ ਹੈ ਪਰ ਪੁਰਸ਼ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਲਈ ਸਬਲਟਰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸੋ ਅਸੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਬਲਟਰਨ ਹਰੇਕ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਸਬਲਟਰਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇੱਕ ਅਦਾਰੇ ਵਿੱਚ ਉਹ ਸਬਲਟਰਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਜਿਸ ਘੜੀ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਸਬਲਟਰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਆਪਣੀ ਸਬਲਟਰਨ ਧਿਰ ਦੇ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਹੀ ਜਿਸ ਘੜੀ ਉਹ ਸਬਲਟਰਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਉੱਥੇ ਉਹ ਸਬਲਟਰਨ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਨਿਮਨ ਜਾਤੀ ਦਾ ਪੁਰਸ਼ ਇੱਕ ਪੁਰਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਸਬਲਟਰਨ (ਔਰਤਾਂ) ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਭੁਗਤਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਿਮਨ ਜਾਤੀ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਉਹ ਸਬਲਟਰਨ ਹੈ। ਸੋ ਸਬਲਟਰਨ ਹੋਣਾ ਜਾਂ ਨਾ ਹੋਣਾ ਇੱਕ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਅਤੇ ਪੇਚੀਦਾ ਮਸਲਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਆਪਕ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਕਾਰਨ ਤਾਂ ਹਰੇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਹੀ ਸਬਲਟਰਨ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਜਾਂ ਫਿਰ ਕੋਈ ਵੀ ਸਬਲਟਰਨ ਨਹੀਂ ਕਹਾਏਗਾ। ਇਸ ਦੁਬਿਧਾ ਦਾ ਹੱਲ ਹੈ ਕਿ, “ਉਹ ਧਿਰਾਂ ਜੋ ਕਾਫ਼ੀ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਹਾਸ਼ੀਆਗਤ ਹੋਣੀ ਹੰਢਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਬਲਟਰਨ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇ।” ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਔਰਤਾਂ, ਦਲਿਤ, ਨਿਮਨ ਕਿਰਸਾਨੀ, ਭਈਏ, ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਸਿੱਖ (ਭਾਪੇ), ਮਜ਼ਦੂਰ ਆਦਿ ਸਬਲਟਰਨ ਕਹੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

1.7.3 ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀ ਤੇ ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਅੰਤਰ-ਸੰਬੰਧ:-

ਇਹ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਹੈ ਕਿ ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਨਸਿਕ ਕਾਰਕਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਸਮਾਜਿਕ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਸੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਅਜੋਕੀ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ

ਅਧਿਐਨ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਨਸਿਕ ਦਵੰਦਾਂ ਅਤੇ ਉਲਝਣਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ, ਜੋ ਸਮਾਜਿਕ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਕਰਕੇ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਕਹਾਣੀ ਅੰਤਰ-ਸੰਬੰਧਿਤ ਹਨ ਅਤੇ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਵਿਧੀਵਤ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹ ਪਹੁੰਚ ਵਿਧੀ ਹੀ ਸਾਰਥਿਕ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਅੰਤਰ-ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ ਅਤਿ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੇ ਪਰਵਾਸ ਦੇ ਮੁੱਢਲੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਅਨੇਕਾਂ ਪੜਾਅ ਪਾਰ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਬਦਲਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਲਈ ਕੰਮ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰਕੇ ਸਖ਼ਤ ਮਿਹਨਤ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੀ ਰੋਜ਼ੀ ਰੋਟੀ ਦਾ ਮਸਲਾ ਤਾਂ ਹੱਲ ਕਰ ਲਿਆ, ਪਰੰਤੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਜਿਕ ਪੱਧਰ ਤੇ ਆਪਣੀ ਸਥਾਪਤੀ ਲਈ ਹਮੇਸ਼ਾ ਜੱਦੋ-ਜਹਿਦ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਪਰੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਦੇ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਆਰਥਿਕਤਾ ਤੋਂ ਅਗਾਂਹ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਵੀ ਅਨੇਕਾਂ ਮੁਸ਼ਕਿਲਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਜੱਦੋ-ਜਹਿਦ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇੱਥੋਂ ਦੇ ਜੰਮ-ਪਲ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਤੀਜੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਸਥਿਤੀ ਦੂਜੀ ਅਤੇ ਪਹਿਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨਾਲੋਂ ਕੁੱਝ ਵੱਖਰੀ ਹੈ। ਪਹਿਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਭੂ-ਹੋਰਵਾ ਤੇ ਉਦਰੇਵਾਂ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਹੀ ਦੂਜੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਵਿੱਚ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਦਵੰਦ ਅਤੇ ਤੀਜੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਪੱਛਮੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਪਛਾਣ ਤੇ ਥਾਂ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਜੱਦੋ-ਜਹਿਦ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਪਰ ਸਾਹਿਤਿਕ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਵਾਰਿਸ ਬਣਨ ਤੋਂ ਮੂਲੋਂ ਹੀ ਇਨਕਾਰੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਹੀ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਸਰੋਕਾਰ ਬਦਲ ਰਹੀਆਂ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਬਦਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਰ ਮੂਲ ਸਰੋਕਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਆਤਮਿਕ ਵੇਦਨਾ ਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਪੀੜਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੀ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਾਂਗ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਆਪਣੀ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਛੱਡਣ ਦਾ ਸੰਤਾਪ, ਨਵੇਂ ਸਮਾਜ-ਸੱਭਿਆਚਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸੰਵਾਦ, ਨਸਲੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਟਕਰਾਅ, ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਸਮੀਕਰਨਾਂ ਅਤੇ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਦੀ ਵੱਖਰਤਾ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਅਨੁਭਵਾਂ ਦੀ ਸੂਖਮ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਹੋਈ ਹੈ।

ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਣਾ, ਪਰਵਾਸੀ ਮਰਦਾਂ ਦੀ ਜਗੀਰੂ ਸੋਚ ਅਤੇ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਠੇਸ ਪਹੁੰਚਣਾ, ਪਦਾਰਥਕ ਲਾਲਸਾਵਾਂ ਦੇ ਵਧਣ ਅਤੇ ਭੋਗ ਵਿਲਾਸ ਦੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮੌਕੇ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਔਰਤ ਮਰਦ ਦੀ ਚੇਤਨਾ ਵਿੱਚ ਨਵੇਂ ਪਰਿਵਰਤਨ ਦਾ ਪੈਦਾ ਹੋਣਾ ਆਦਿ ਸਰੋਕਾਰ ਉੱਭਰਦੇ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਪਰਿਵਾਰਿਕ ਤਣਾਅ ਵੱਧ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਬੜੀ ਸਿੱਦਤ ਨਾਲ ਪਕੜਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਅਗਲਾ ਸਰੋਕਾਰ ਪਦਾਰਥਵਾਦੀ ਸੋਚ ਦਾ ਭਾਰੂ ਹੋਣਾ, ਜੋਖਮ ਉਠਾ ਕੇ ਬਾਹਰ ਬੁਲਾਏ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ-ਸੰਬੰਧੀ ਇੱਧਰ ਸਥਾਪਤ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਸ਼ਰੀਕ ਬਣ ਬੈਠਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਭਾਈਚਾਰਕ ਸਾਂਝ ਤੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਟੁੱਟ-ਭੱਜ ਦਾ ਅਮਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਮੱਸਿਆ ਵੀ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਤੇ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਵਸਤੂ ਬਣੀ ਹੈ।

ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਔਰਤ ਦੇ ਨਾਰੀ ਅਵਚੇਤਨ ਵਿੱਚ ਵਿਭਿੰਨ ਲੁਪਤ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦਾ ਬੇਬਾਕੀ ਨਾਲ ਵਰਣਨ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਭਾਰਤ ਵਰਗੇ ਮਰਦ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕਦੇ ਵੀ ਸਪਸ਼ਟ ਉਜਾਗਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ।

ਹੁਣ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਆਰਥਿਕ, ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਪੱਕੇ ਪੈਰੀਂ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਿੱਛੇ ਭਾਰਤ ਵੱਲ ਵੇਖਣਾ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੱਛਮੀ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਵਾਨ ਚੜ੍ਹੀ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨਾਲ ਪਹਿਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਤਣਾਅ ਦੇ ਅਨੁਭਵ ਨੇ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਤਣਾਅ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅਜੋਕੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸੰਵਾਦ ਵੀ ਕੇਂਦਰੀ ਸਥਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਕੁਝ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਰੰਗਾਂ, ਧਰਮਾਂ, ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਅਤੇ ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰਿਆਂ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਉੱਠ ਕੇ ਮੂਲਵਾਸੀਆਂ ਅਤੇ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਵਿਚਲੀ ਸਾਂਝ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡਲ ਚੇਤਨਾ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਤੋਂ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਹਰੇਕ ਗੋਰਾ ਸ਼ੇਸ਼ਕ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਪਰਵਾਸੀ ਸ਼ੇਸ਼ਿਤ ਨਹੀਂ।

ਕੁਝ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਕੇਵਲ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣਮਈ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਯਥਾਰਥਕ ਪ੍ਰੇਰਕਾਂ ਅਤੇ ਕਾਰਕਾਂ ਨੂੰ ਉਭਾਰਨ ਦੀ ਰੁਚੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਨਵੇਂ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਮਾਨਵੀ ਵਿਵਹਾਰ ਦੀਆਂ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਪਰਤਾਂ, ਸਵੈ-ਪਹਿਚਾਣ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ, ਮੀਡੀਏ ਦਾ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਉੱਪਰ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਤਣਾਓ ਆਦਿ ਵਰਗੇ ਅਨੇਕ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਮਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਦੇ ਅਣਸੁਖਾਵੇਂ ਅਤੇ ਗ਼ੈਰ ਸਦਾਚਾਰਿਕ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦਾ ਬੱਚਿਆਂ ਤੇ ਪੈਣ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਭਾਵ, ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਆਪਣੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟ ਰਿਹਾ ਮੋਹ, ਆਰਥਿਕ ਮਜ਼ਬੂਰੀਆਂ ਕਰਕੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਲੋੜੀਂਦਾ ਸਮਾਂ ਨਾ ਦੇਣ ਕਰਕੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਰਹੀ ਸਾਂਝ, ਕੈਨੇਡਾ ਵਿੱਚ ਜੰਮੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਅਨੈਤਿਕ ਕੰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਪੈਣਾ ਅਤੇ ਨਸ਼ਿਆਂ ਵੱਲ ਉਲਾਰ ਹੋਣਾ ਆਦਿ ਪਰਿਵਾਰਿਕ ਸੰਕਟਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਵੀ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਰੋਕਾਰ ਹੈ।

ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਮੁਦਾਇ ਵਿੱਚ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਇਕੱਲਤਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਰਹਿਣ-ਸਹਿਣ ਦੀਆਂ

ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ, ਪਦਾਰਥਵਾਦ ਅਤੇ ਮਸ਼ੀਨੀਕਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਰਕੇ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਰਹੀ ਪਰਿਵਾਰਿਕ ਸਾਂਝ, ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਪਾਲਣ-ਪੋਸ਼ਣ ਦੀ ਜੁੰਮੇਵਾਰੀ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਬੱਚਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਬਣਦੇ ਮੋਹ ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਦੀ ਘਾਟ ਕਰਕੇ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਮਾਨਸਿਕ ਦਵੰਦ, ਵਡੇਰੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕੰਮ ਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਮਜ਼ਬੂਰੀ, ਉੱਚ ਅਹੁਦਿਆਂ ਤੋਂ ਰਿਟਾਇਰ ਹੋ ਕੇ ਧੀਆਂ-ਪੁੱਤਾਂ ਕੋਲ ਪਰਦੇਸ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿਸੇ ਅਧੀਨ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਵਾਂਗ ਕੰਮ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਹਉਮੈ ਤੇ ਵੱਜੀ ਸੱਟ ਆਦਿ ਪਰਵਾਸੀ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਬੜਾ ਸੂਖਮ ਵਰਣਨ ਹੈ।

ਸਮਾਜਿਕ ਤੇ ਨੈਤਿਕ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਛਿੱਕੇ ਟੰਗ ਕੇ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਦੀ ਲੱਗੀ ਹੋੜ ਕਰਕੇ ਪੈਦਾ ਹੋਈਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਜਿਵੇਂ:-ਕਾਗ਼ਜ਼ੀ ਵਿਆਹਾਂ ਕਰਕੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਬਦਲ ਰਹੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ, ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦਾ ਗ਼ੈਰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪ੍ਰਵੇਸ਼, ਲੁੱਕ-ਛਿਪ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਨਾਲ ਪੈਦਾ ਹੋਈਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ, ਕੰਮ ਦੌਰਾਨ ਮਾੜੇ ਵਿਹਾਰ ਅਤੇ ਤਰਸਯੋਗ ਸਥਿਤੀ, ਬਾਹਰ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਏਜੰਟ ਦੁਆਰਾ ਹੋਈ ਲੁੱਟ-ਖਸੁੱਟ, ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰੀਆਂ ਬਣਾ ਕੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਲਾਲਚ ਕਾਰਨ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਸੰਕਟ, ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਸਰੀਰਿਕ, ਆਰਥਿਕ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਸ਼ੋਸ਼ਣ, ਕੁੱਝ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਲਾਲਚੀ ਸੁਭਾਅ ਕਰਕੇ ਵਿਆਹਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਸੌਦੇਬਾਜ਼ੀ, ਭਾਰਤੀ ਜਗੀਰੂ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਵਾਲੇ ਭਾਰਤੀ ਮਾਪਿਆਂ ਦਾ ਆਪਣੇ ਧੀਆਂ-ਪੁੱਤਾਂ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਕੀਤੇ ਵਿਆਹ ਸਦਕਾ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ, ਕੈਨੇਡਾ ਵਿੱਚ ਜੰਮੀ-ਪਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਾ ਘਰਦਿਆਂ ਤੋਂ ਬਾਗ਼ੀ ਹੋ ਕੇ ਗ਼ੈਰ-ਨਸਲੀ ਸਾਥੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਹੋਣ ਸਦਕਾ ਉਤਪੰਨ ਹੋਈਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ, ਪੱਕੇ ਹੋਣ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਮੂਲਵਾਸੀਆਂ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਵਿੱਚੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਆਦਿ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਅਜੇਕੀ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀ ਬਾਖ਼ੂਬੀ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿੱਚ ਪਰਵਾਸ ਹੰਢਾ ਰਹੇ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਭਿੰਨ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਚਿਤਰਦੀ ਸਮਾਜਿਕ ਮਾਨਸਿਕ ਸੰਵੇਦਨਾਵਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਵਿਅਕਤੀ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਆਪਸੀ ਸੰਬੰਧਾਂ ਉੱਤੇ ਕੇਂਦਰਿਤ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਇਹ ਪੰਜਾਬੀ ਜਨ-ਸਮੂਹ ਵਿਚਲੇ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਵਰਤਾਰਿਆਂ ਦੇ ਅੰਤਰ-ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਸੰਬੰਧਾਂ ਉੱਤੇ ਫੋਕਸ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਸਮਕਾਲੀ ਸਮਾਜਿਕ ਯਥਾਰਥ ਨੂੰ ਚਿਤਰਦੀ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਹੀ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਅਵਚੇਤਨ ਵਿੱਚ ਲੁਪਤ ਯਥਾਰਥ ਦੇ ਡੂੰਘੇ ਧਰਾਤਲ ਤੱਕ ਵੀ ਪਹੁੰਚ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਇਹ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਸੁਭਾਅ ਹੀ ਇਸਦੇ ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਅਧਿਐਨ ਨੂੰ ਅਤਿ-ਲੋੜੀਂਦਾ ਅਤੇ ਸਾਰਥਿਕ ਅਤੇ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ।

1.8 ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਵਿਕਾਸ

ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਅਹਿਮ ਤਿੰਨ ਪਸਾਰਾਂ ਭਾਰਤੀ, ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਅਤੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚੋਂ, ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਅਹਿਮ ਅੰਗ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਾਣ-ਮੱਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਰਾਹੇ ਪੈ ਲੰਮੀਆਂ ਪੁਲਾਂਘਾਂ ਭਰ ਕੇ, ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਥਾਨ ਬਣਾਉਣ ਕਰਕੇ ਪਾਠਕਾਂ, ਆਲੋਚਕਾਂ ਅਤੇ ਖੋਜਾਰਥੀਆਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਿਆ ਹੈ।

ਹੋਰਨਾਂ ਸਾਹਿਤ ਰੂਪਾਂ ਵਾਂਗ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਵੀ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਪਦਾਰਥਕ ਦੌੜ ਦੇ ਸਮਾਨਾਂਤਰ ਮਾਨਸਿਕ ਸੰਤੁਲਨ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿੱਚੋਂ ਉਪਜਦੀ ਹੈ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਸੰਪਾਦਿਤ ਕਿਤਾਬ *ਮੇਪਲ ਦੇ ਰੰਗ* ਦੇ ਮੁੱਖ-ਬੰਦ ਵਿੱਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ, "ਪਰਵਾਸੀ ਬੰਦੇ ਦੀ ਬਹੁਪੱਖੀ ਪਛਾਣ ਦੇ ਮਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਨੇ ਨਵੇਂ ਲੋਕੇਲਾਂ, ਨਵੇਂ ਮਸਲਿਆਂ, ਨਵੇਂ ਵਰਤਾਰਿਆਂ, ਨਵੀਂ ਜੀਵਨ ਸ਼ੈਲੀਆਂ ਅਤੇ ਬਹੁ-ਸੱਭਿਆਚਾਰਵਾਦ ਵਰਗੇ ਭਖਵੇਂ ਪਹਿਲੂਆਂ-ਪਸਾਰਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਅਮੀਰੀ 'ਚ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।"(7)

ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰਦਿਆਂ ਅਸੀਂ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਬੇਸ਼ੱਕ ਗ਼ਦਰ ਲਹਿਰ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਸਦਕਾ ਕਾਵਿ-ਰਚਨਾ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਬਹੁਤ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ ਪਰੰਤੂ ਗਲਪ ਰਚਨਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਕਹਾਣੀ, ਬਹੁਤ ਪਿੱਛੋਂ ਅੱਠਵੇਂ ਦਹਾਕੇ ਵਿੱਚ ਸਿਰਜੀ ਜਾਣੀ ਆਰੰਭ ਹੋਈ। ਡਾ. ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ *ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ* ਵਿੱਚ ਇਸਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਬਾਰੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ, "ਵੈਨਕੂਅਰ ਵਿੱਚ 1973 'ਚ ਸਥਾਪਿਤ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਸਭਾ ਅਤੇ ਉਸੇ ਸਾਲ ਇੱਥੋਂ ਹੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਏ ਰਸਾਲੇ 'ਵਤਨੋਂ ਦੂਰ' ਨੇ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਫੁੱਲਿਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮੁੱਢਲਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ।"(256) ਪਰੰਤੂ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਹੋਣ ਦਾ ਮਾਣ ਰਵਿੰਦਰ ਰਵੀ ਜੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਜਿੱਥੇ ਦੀਵਾਰਾਂ ਨਹੀਂ' ਜੋ 1978 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਹੈ।

ਰਵਿੰਦਰ ਰਵੀ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਸਮਰੱਥ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਬੁਣਤਰ ਅਤੇ ਬਣਤਰ ਘੜਨ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਸਿਆਲਕੋਟ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਰਵਿੰਦਰ ਰਵੀ ਨੇ ਐਮ.ਏ. ਪੰਜਾਬੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਦਸ ਕੁ ਸਾਲ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਨ ਕਿੱਤਾ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ 1966 ਵਿੱਚ ਪਰਵਾਸ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਅਫ਼ਰੀਕੀ ਦੇਸ਼ ਕੀਨੀਆ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ ਅੱਠ ਸਾਲ ਅਧਿਆਪਨ ਕਾਰਜ ਕੀਤਾ ਅਤੇ 1976 ਵਿੱਚ ਬੀਸੀ ਕੈਨੇਡਾ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਟਿਕਾਣਾ ਬਣਾਇਆ। ਬਹੁਪੱਖੀ ਪਰਵਾਸੀ ਲੇਖਕ ਰਵਿੰਦਰ ਰਵੀ ਨੇ ਕਵਿਤਾ, ਕਾਵਿ-ਨਾਟਕ, ਵਾਰਤਕ, ਆਲੋਚਨਾ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਅਹਿਮ

ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਗਿਣਤਮਿਕ ਅਤੇ ਗੁਣਾਤਮਿਕ ਪੱਖੋਂ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਹ ਹੁਣ ਤੱਕ ਪੰਜਾਬੀ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੀਆਂ ਲਗਭਗ 80 ਕਿਤਾਬਾਂ ਲਿਖ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 13 ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪੰਜ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਚਰਾਵੀ'(1963), 'ਜੁਰਮ ਦੇ ਪਾਤਰ'(1968), 'ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਜੰਗਲ'(1969), 'ਕੋਣ-ਪ੍ਰਤੀਕੋਣ'(1971), 'ਮੈਲੀ ਪੁਸਤਕ'(1973) ਕੈਨੇਡਾ ਪਰਵਾਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਝੋਲੀ ਪਾ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਕੈਨੇਡਾ ਪਰਵਾਸ ਦੌਰਾਨ 'ਜਿੱਥੇ ਦੀਵਾਰਾਂ ਨਹੀਂ'(1978), ਨਾਲ ਕੈਨੇਡੀ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਮੁੱਢ ਬੰਨ੍ਹਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 'ਅਘਰਵਾਸੀ' (ਸਮੁੱਚੀ ਕਹਾਣੀ)(1984), 'ਕੰਪਿਊਟਰ ਕਲਚਰ'(1985), 'ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ' (ਚਰਚਿਤ ਕਹਾਣੀਆਂ)(1989), 'ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਟਾਪੂ'(1992), 'ਖੰਭਾਂ ਵਾਲੇ ਪਿੰਜਰੇ'(ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਕਹਾਣੀਆਂ)(2001), 'ਚੋਣਵੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ'(2002), 'ਗੋਰੀਆਂ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ'(2010) ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਲਿਖ ਕੇ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਮਾਣ ਦਿਵਾਉਣ ਵਿੱਚ ਅਹਿਮ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਰਵਿੰਦਰ ਰਵੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਹੀ ਸਥਾਪਤ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਹੋਣ ਸਦਕਾ ਸੂਖਮ-ਨਜ਼ਰੀਆ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਜੀਵਨ ਅਨੁਭਵ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਪੰਜਾਬੀ ਜਨ-ਜੀਵਨ ਦੀ ਝਲਕ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਕੀਨੀਆ ਦੀ ਕਥਾਇਲੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਚੇਤਨਾ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ, ਪੱਛਮੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਦਾ ਚਿਤਰਨ ਵੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਰਵਿੰਦਰ ਰਵੀ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਕੀਨੀਆ, ਕੀਨੀਆ ਤੋਂ ਕੈਨੇਡਾ, ਪਰਵਾਸ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਉਦੋਂ-ਉਦੋਂ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਵੀ ਨਵੇਂ-ਨਵੇਂ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦੀ ਹੋਈ ਅਛੇਰ ਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਮਾਨ ਕਰਦੀ ਹੋਈ, ਨਵੀਆਂ ਕਥਾ-ਜੁਗਤਾਂ ਘੜਦੀ ਹੋਈ, ਬ੍ਰਹਿਮੰਡਕ ਚੇਤਨਾ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀ ਨਾਲੋਂ ਇੱਕ ਦੇ ਕਦਮ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪਛਾਣ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਰਵਿੰਦਰ ਰਵੀ ਜੀ ਦਾ ਅਹਿਮ ਯੋਗਦਾਨ ਹੈ।

ਰਵਿੰਦਰ ਰਵੀ ਜੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਨੇ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਆਪੇ-ਆਪਣਾ ਹਿੱਸਾ ਪਾਇਆ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਛਪਣ ਦੇ ਸਾਲ ਅਨੁਸਾਰ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਕਰਾਂਗੇ।

ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਬਾਹਰੋਂ ਆਇਆ ਆਦਮੀ' 1980 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ ਅਤੇ **ਅਮਰਜੀਤ ਚਾਹਲ** ਨੇ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਅਗਲੇ ਹਸਤਾਖਰ ਵਜੋਂ ਆਪਣੀ ਪਛਾਣ ਬਣਾਈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅਮਰਜੀਤ ਚਾਹਲ ਦਾ ਇੱਕੋ-ਇੱਕ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਹੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਮੁੱਢਲੇ ਪਰਵਾਸ ਦੇ ਅੰਤਰ-ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਪਸਾਰਾਂ, ਪਿੱਛੇ ਪਰਿਵਾਰਿਕ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਉਮੀਦਾਂ, ਪਰਵਾਸ ਦੌਰਾਨ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਖਿੱਚੋਤਾਣ, ਬੇਗਾਨਗੀ, ਇਕੱਲਤਾ, ਬੇਭਰੋਸਗੀ, ਸੈਂਦੇਬਾਜ਼ੀ ਆਦਿ ਮੂਲ ਪਰਵਾਸੀ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਦੀ ਬਾਖ਼ੂਬੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਡਾ. ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ ਆਪਣੇ ਗ੍ਰੰਥ **ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ**

ਸਾਹਿਤ ਸੰਦਰਭ ਕੋਸ਼ (ਭਾਗ ਛੇਵਾਂ) ਵਿੱਚ ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿਚਲੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦਾ ਨਿਚੋੜ ਕੱਢਦੇ ਹੋਏ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ

“ਪਰਵਾਸੀ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਬਾਰੋਂ ਆਇਆ ਆਦਮੀ ਹੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਪਰਿਵਰਤਨ ਪੂੰਜੀ ਕਾਰਨ ਵਾਪਰੇ ਰੂਪਾਂਤਰਨ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਪਰਵਾਸੀ ਦੀ ਹਸਤੀ ਉਸ ਕੁੜੀ ਵਰਗੀ ਹੈ ਜੋ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਵੀ ਬਿਗਾਨੀ ਵਸਤੂ ਹੈ ਅਤੇ ਬੇਗਾਨਿਆਂ ਦੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਵੀ ਉਹ ਪੇਕੇ ਘਰ ਦੀ ਵਸਤੂ ਹੈ। ਦੋਨੋਂ ਧਿਰਾਂ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਜੋੜਦੀਆਂ ਹਨ।” (337)

ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ-ਮਾਨਸਿਕ ਦਸ਼ਾ ਦੀ ਪਕੜ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਕਹਾਣੀ ਕਲਾ ਰਾਹੀਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮੁੱਢਲੇ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅਮਰਜੀਤ ਚਾਹਲ ਦਾ ਅਹਿਮ ਨਾਮ ਹੈ।

ਸਾਧੂ ਬਿਨਿੰਗ ਨੇ 'ਵਤਨੋਂ ਦੂਰ' (1977-78) ਅਤੇ 'ਵਤਨ' ਨਾਮ ਦੇ ਸਾਹਿਤਿਕ ਰਸਾਲਿਆਂ ਦੀ ਸੰਪਾਦਨਾ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਕਵਿਤਾ, ਨਾਟਕ, ਅਨੁਵਾਦ, ਸੰਪਾਦਨ, ਆਲੋਚਨਾ ਅਤੇ ਵਾਰਤਕ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਹਾਣੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਵੀ ਅਹਿਮ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਕਿਸ ਦਾ ਕਸੂਰ' (1982) ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਤੀਸਰਾ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਬਣਿਆ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 'ਲੀਰੋ ਲੱਥੋ' (1994) ਅਤੇ 'ਕਥਾ ਕੈਨੇਡਾ' (ਸੰਪਾਦਿਤ) (1999) ਰਾਹੀਂ ਪਰਵਾਸੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਨਵ-ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਅਤੇ ਨਵ-ਪ੍ਰਗਤੀਵਾਦੀ ਪਰਿਪੇਖ ਤੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਯਥਾਰਥ ਨੂੰ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਨਜ਼ਰੀਏ ਨਾਲ ਪ੍ਰਤੱਖ ਕਰਕੇ ਭਾਵਪੂਰਨ ਪਾਤਰਾਂ, ਵਿਅੰਗਾਤਮਿਕ ਜੁਗਤਾਂ ਅਤੇ ਜਟਿਲ ਬਿਰਤਾਂਤਿਕ ਬਣਤਰ ਵਿੱਚ ਬਿਰਤਾਂਤ ਕਰਨਾ ਉਸਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਹੁਨਰ ਹੈ। ਡਾ.ਧਨਵੰਤ ਕੌਰ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ **ਡਾਇਸਪੋਰਾ ਸਿਧਾਂਤ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ** ਵਿੱਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ, "ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ, ਆਰਥਿਕ, ਸਮਾਜਿਕ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਅੰਤਰ-ਵਿਰੋਧਾਂ ਨੂੰ ਪਕੜਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਪੱਛਮੀ ਜੀਵਨ-ਜਾਚ ਦੇ ਪਤਨਸ਼ੀਲ ਪੱਖਾਂ ਨੂੰ ਉਭਾਰ ਕੇ ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿੱਚ ਵਸੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਖ਼ਬਰਦਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਮੰਤਵ ਦਿੱਤਾ।" (186)

ਬਲਬੀਰ ਕੌਰ ਸੰਘੇੜਾ ਆਪਣੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਆਪਣੇ ਹੀ ਓਹਲੇ' (1983) ਰਾਹੀਂ ਨਾਰੀਵਾਦੀ ਪਰਿਪੇਖ ਨਾਲ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਪਿੜ ਵਿੱਚ ਉੱਤਰਨ ਵਾਲੀ ਪਹਿਲੀ ਇਸਤਰੀ ਲੇਖਕ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਰੀਆਂ ਦੀ ਮਨੋ-ਦਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ-ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਦਵੰਦ ਕਰਕੇ ਉਤਪੰਨ ਅਨੁਭਵਾਂ ਅਤੇ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਉਭਾਰਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਭਾਵਪੂਰਨ ਬਿੰਬਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਨਾਵਲ ਅਤੇ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਬਲਬੀਰ ਕੌਰ ਸੰਘੇੜਾ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 'ਖੰਡੇ' (2001),

‘ਠੰਢੀ ਹਵਾ’(2005), ‘ਖੰਡਰ’(2014) ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਰਚਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇੱਕ ਸੰਪਾਦਿਤ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਉੱਤਰੀ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ:-ਔਰਤਾਂ ਦੀਆਂ ਕਲਮਾਂ ਤੋਂ (2011) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰਵਾ ਕੇ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਅਮੀਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਸਗੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪਹਿਚਾਣ ਦਿਵਾਉਣ ਵਿੱਚ ਵੀ ਅਹਿਮ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਡਾ. ਗੁਰਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ **ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਸਰੋਕਾਰ ਅਤੇ ਸੰਰਚਨਾ** ਵਿੱਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ,

"ਸੰਖੇੜਾ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਮੈਂ ਮੁਖੀ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਭਾਵ ਬੋਧ ਨੂੰ ਵਿਧੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਚਿਤਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਾਵਲੀ ਅਤੇ ਸਰੀਰਿਕ ਭਾਸ਼ਾ ਨੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ ਲਿਆਂਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਪਛਾਣ ਚਿੰਨ੍ਹ, ਬਹੁ ਸੁਰਤਾ ਹੈ। ਉਹ ਜਟਿਲ ਵਰਤਾਰੇ ਵਿੱਚ ਯਥਾਰਥ ਦੀਆਂ ਬਹੁ-ਤੰਦਾਂ, ਪਰਤਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਅਸਿੱਧੀ ਮਨੋ-ਸੰਰਚਨਾ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਹੀ ਤਾਂ ਪੇਸ਼ ਹੋ ਰਹੇ ਪਾਤਰ ਇਕੱਲਤਾ, ਵਿਅਕਤੀਗਤਤਾ ਅਤੇ ਵਿਜੇਗਤਾ ਕਰਕੇ ਸੰਕਟ ਗ੍ਰਸਤ ਸਥਿਤੀਆਂ ਦੇ ਸੰਤਾਪ ਨਾਲ ਸਮਰੂਪ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। "(128)

ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਪੂਰਾ ਆਦਮੀ' (1983) ਇਸੇ ਸਾਲ ਹੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿੱਚ ਮਾਨਵਵਾਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਨਾਲ ਜਿੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਸੰਵੇਦਨਾ ਨੂੰ ਪਕੜਿਆ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਮੂਲਵਾਸ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਸਮਾਜਿਕ-ਕੁਰੀਤੀਆਂ, ਸ਼ੋਸ਼ਣ, ਪੰਜਾਬ ਸੰਕਟ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਜੱਦੋ-ਜਹਿਦ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਗਲੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਵਿਸਫੋਟ' (1991) ਵਿੱਚ ਵੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਭਾਵਪੂਰਤ ਬਿੰਬਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਿਰਜਿਆ ਹੈ।

ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਪਵਾਰ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਅਗਲੇ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਪੱਛਮ ਦਾ ਜਾਲ' 1984 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ। ਡਾ. ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ **ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਮੁੱਲ ਤੇ ਮੁਲਾਂਕਣ** ਵਿੱਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ,

"ਇਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ, ਆਰਥਿਕ ਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੀ ਚੂਲ ਉਦਾਲੇ ਸਿਰਜੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ-ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਵਸਤੂ ਤੇ ਰੂਪ ਦਾ ਜੋ ਅਦਵੈਤ ਰਿਸ਼ਤਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਭਾਵਕ ਇਕਾਗਰਤਾ ਦਾ ਰਾਜ ਹੈ। ਨਿਸਚੇ ਹੀ ਇਹ ਕਹਾਣੀਆਂ ਪੰਜਾਬੀ ਕਥਾ-ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਨਵੇਂ ਜ਼ਾਵੀਏ ਉਸਾਰਨ ਵਿੱਚ ਨਿੱਗਰ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। "(168)

ਅੰਤਰ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਮਸਲਿਆਂ ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਭਾਰਤੀ ਨੈਤਿਕਤਾ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਵਿਚਾਲੇ ਦਵੰਦ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਕਰਦੀ ਹਰਭਜਨ ਪਵਾਰ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪਰਵਾਸ ਦਾ ਯਥਾਰਥ ਚਿਤਰਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਪਿਆਸਾ ਦਰਿਆ' (1986) ਵੀ ਅਜਿਹੇ ਹੀ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਅਗਰਭੂਮੀ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਵਿਆਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਦੇਬਾਜ਼ੀ ਅਤੇ ਪਤਿਤ ਹੋ ਰਹੀ ਭਾਰਤੀ ਨੈਤਿਕਤਾ ਉਸਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਰੋਕਾਰ ਬਣਦੀ ਹੈ।

ਡਾ.ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬਨਵੈਤ ਆਪਣੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਹਸੀਨ ਹੈ' (1986) ਨਾਲ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਹਾਜ਼ਰੀ ਲਗਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਟੈਕਨਾਲੋਜੀ ਵਾਲੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਅਤੇ ਕਿੱਤਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਡਾ.ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵੀ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕੀ ਵਿਕਾਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਘੁੰਮਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਚਿੱਪ ਦੇ ਅੰਦਰ' (1997) ਅਤੇ 'ਹਨੇਰਾ ਸਵੇਰਾ' ਵੀ ਅਜਿਹੇ ਹੀ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਡਾ.ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਬਾਰੇ ਡਾ.ਧਨਵੰਤ ਕੌਰ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ **ਡਾਇਸਪੋਰਾ ਸਿਧਾਂਤ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ** ਵਿੱਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ,

“ਅਮਰਜੀਤ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਨੇ ਪਦਾਰਥਕ ਸੁੱਖ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੀ ਅੰਨ੍ਹੀ ਦੌੜ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਕੇ ਅਜੇਕੇ ਵਿਅਕਤੀ ਅੱਗੇ ਕੀ ਖੇਹਿਆ ਕੀ ਪਾਇਆ ਦਾ ਸਵਾਲ ਪਾਇਆ ਤੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਹੁਸੀਨ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਲਈ ਪਿਆਰ, ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹੀ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਦਾ ਸਪਸ਼ਟ ਸੁਨੇਹਾ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।”(187)

ਇਕ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਗਲਪਕਾਰ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕੀ ਮਾਹਿਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਜੁਗਤ ਵੀ ਤਕਨੀਕੀ ਵਿਕਾਸ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖੀ ਸੰਵੇਦਨਾ ਨੂੰ ਜੋੜ ਕੇ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ।

ਇਸੇ ਸਾਲ **ਅਵਤਾਰ ਗਿੱਲ** ਆਪਣੇ ਇਕਲੋਤੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਸੱਤੀ ਵੀਹੀ ਸੌ' (1986) ਰਾਹੀਂ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਦਰਜ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਪਰਵਾਸ ਦੌਰਾਨ ਆਪਣੇ ਅਨੁਭਵਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰਜਣਾਤਮਿਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਡਾ. ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ ਆਪਣੇ ਗ੍ਰੰਥ **ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਸੰਦਰਭ ਕੋਸ਼ (ਭਾਗ ਛੇਵਾਂ)** ਵਿੱਚ ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿਚਲੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦਾ ਨਿਚੋੜ ਕੱਢਦੇ ਹੋਏ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ, "ਅਵਤਾਰ ਗਿੱਲ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸਮਾਜਿਕ ਬਣਤਰ ਤੇ ਬੁਣਤਰ ਵਿੱਚ ਵਾਪਰ ਰਹੀ ਭੰਨ-ਤੋੜ, ਜ਼ਿਆਦਤੀ, ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਤੇ ਧੱਕੇਸ਼ਾਹੀ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀਆਂ ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੰਵੇਦਨਾ ਮੂਲਕ ਪਲਾਂ ਨੂੰ ਆਤਮਸਾਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਉਸਾਰੀ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਰੋਲ ਅਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।"(192)

ਤੇਜ ਸੰਧੂ ਸਮਾਧਵੀ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਅਗਲਾ ਹਸਤਾਖਰ ਬਣ ਕੇ ਉੱਭਰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਲਾਵਾ' 1988 ਵਿੱਚ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀਆਂ ਦੁਸ਼ਵਾਰੀਆਂ ਦਾ ਤਿੱਖਾ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪਰਵਾਸ ਦੀਆਂ ਤੰਗੀਆਂ, ਦੁਸ਼ਵਾਰੀਆਂ, ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਆਦਿ ਮਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਵਸਤੂ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਤੇਜ ਸੰਧੂ ਬਾਰੇ ਡਾ. ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ ਆਪਣੇ ਗ੍ਰੰਥ *ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਸੰਦਰਭ ਕੋਸ਼ (ਭਾਗ ਛੇਵਾਂ)* ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦਾ ਨਿਚੋੜ ਕੱਢਦੇ ਹੋਏ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ, “ਆਪਣੀ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਤੀਵਾਦੀ ਚਿੰਤਨ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਮਾਨਵੀ ਹਿਤਕਾਰੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਾਣੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਅਧੂਰਾ ਤੇ ਬੰਨ੍ਹਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਿਰਿਆਸ਼ੀਲ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ।” (366) ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੋਕ ਹਿਤ ਅਤੇ ਮਾਨਵੀ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਦਿਆਂ ਤੇਜ ਸੰਧੂ ਸਮਾਧਵੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇਕਲੌਤੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਜ਼ਰੀਏ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਅਹਿਮ ਯੋਗਦਾਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਦੀ ਇਸ ਕਤਾਰ ਦਾ ਅਗਲਾ ਕਹਾਣੀਕਾਰ **ਯੁਵਰਾਜ ਰਤਨ** ਬਣਦਾ ਹੈ। ਉਸਦਾ ਪਹਿਲਾ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਧਰਤੀ ਦੇ ਉਸ ਪਾਰ' 1990 ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਦੂਸਰਾ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਗੋਰੀ ਹਿੱਕ ਦਾ ਨਿੱਘ' 1999 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ ਯੁਵਰਾਜ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪੇਂਡੂ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਪਰਵਾਸੀ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਅਤੇ ਮੂਲ ਵਾਸੀਆਂ ਵਿਚਲੇ ਅੰਤਰ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਦਵੰਦ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਵਿਖਾਵੇ ਭਰਪੂਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਅਤੇ ਅਡੰਬਰਾਂ ਤੇ ਵੀ ਤਨਜ਼ ਕੱਸਿਆ ਹੈ। ਪਰਵਾਸੀ ਮਨ ਨੂੰ ਸਮਝਦਿਆਂ ਯੁਵਰਾਜ ਰਤਨ ਨੇ ਜਿੱਥੇ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਸੰਕਟ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨਾਲ ਹੋ ਰਹੇ ਸਮਾਜਿਕ ਸਿਆਸੀ ਅਨਿਆਂ ਦਾ ਵੀ ਭਰਪੂਰ ਚਿਤਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਡਾ ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ *ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਇੱਕ ਸਦੀ-ਇਤਿਹਾਸ ਮੂਲਕ ਪ੍ਰਵਚਨ* ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦਾ ਨਿਚੋੜ ਕੱਢਦੇ ਹੋਏ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ,

"ਯੁਵਰਾਜ ਰਤਨ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚਲਾ ਅਨੁਭਵ-ਖੇਤਰ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪੇਂਡੂ ਜਨ-ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਕੈਨੇਡਾ ਦੀ ਪਰਵਾਸੀ ਜੀਵਨ-ਜਾਚ ਤੱਕ ਫੈਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਸਦੀ ਰਚਨਾ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਮੂਲ ਆਧਾਰ ਪ੍ਰਗਤੀਵਾਦੀ ਚਿੰਤਨ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਸਾਮੰਤਵਾਦੀ ਅਤੇ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਅਜਾਰੇਦਾਰੀ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਤੱਖ ਵਿਰੋਧੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਕਹਾਣੀ-ਕਲਾ ਦਾ ਉੱਭਰਵੇਂ ਪੱਖ ਵਰਨਣਾਤਮਕਤਾ ਦੀ ਬਹੁਲਤਾ, ਉਚੀ ਸੁਰ ਅਤੇ ਜਿਨਸੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦਾ ਬੇਬਾਕ ਚਿਤਰਨ ਆਦਿ ਹਨ।" (151)

ਜਗਦੇਵ ਜਟਾਣਾ ਆਪਣੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਕਾਲੇ ਅੰਗਰੇਜ਼' (1992) ਲੈ ਕੇ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਪਿੜ ਵਿੱਚ ਉੱਤਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਇਕਲੋਤੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਡਾ.ਧਨਵੰਤ ਕੌਰ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ *ਡਾਇਸਪੋਰਾ ਸਿਧਾਂਤ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ* ਵਿੱਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ “ਗੋਰਿਆਂ ਦੀ ਨਕਲ ਵਿੱਚ ਨਕਲੀ ਸ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਕਰਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਡਾਇਸਪੋਰੇ ਦੇ ਤੇ ਵਿਅੰਗ ਕੱਸਦੀਆਂ, ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਤਣਾਅ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਲਿਖ ਕੇ ਆਪਣੀ ਵੱਖਰੀ ਪਛਾਣ ਬਣਾਈ ਹੈ।”(187)

ਸੁਸ਼ੀਲ ਕੌਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਉਮਰ ਦਰਾਜ਼ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਹੋਣ ਦਾ ਮਾਣ ਵੀ ਹਾਸਲ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਹਾਣੀ, ਮਿੰਨੀ ਕਹਾਣੀ, ਸੰਸਮਰਣ, ਰੇਖਾ ਚਿੱਤਰ, ਨਿਬੰਧ ਅਤੇ ਕਵਿਤਾ ਵਰਗੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸਾਹਿਤਿਕ ਵੰਨਗੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰ ਰਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਰੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਚਿੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਉਭਾਰਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਰੁਝ ਦੇਖੀਆਂ ਰੁਝ ਬੀਤੀਆਂ' 1993 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ। ਡਾ. ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਡਾ. ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ, ਡਾ. ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ ਦੁਆਰਾ ਸੰਪਾਦਿਤ ਕਿਤਾਬ *ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਪ੍ਰਸੰਗ* ਵਿੱਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ, “ਇਨ੍ਹਾਂ 19 ਵਾਰਤਕ-ਵੰਨਗੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਤਾਂ ਨਿੱਕੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ, ਕੋਈ ਮਿੰਨੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ, ਕੋਈ ਲਘੂ-ਬਿਰਤਾਂਤ ਹੈ, ਕੋਈ ਵਾਰਤਕ-ਨੁਮਾ ਕਾਵਿ ਚੁਟਕਲਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਿਬੰਧ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਰੇਖਾ-ਚਿੱਤਰ ਹਨ ਅਤੇ ਕੋਈ ਸੰਸਮਰਣ (Memoirs) ਕਿਸਮ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੋ ਨਿੱਬੜੀ ਹੈ।”(195)

ਇੱਕ ਹੋਰ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਇਸਤਰੀ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਗੁਰਬਚਨ ਕੌਰ ਢਿਲੋਂ ਦੀ ਕਿਤਾਬ 'ਕੋੜੇ ਘੁੱਟ' (1993) ਵੀ ਇਸੇ ਸਾਲ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਈ। ਡਾ. ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ ਆਪਣੇ ਗ੍ਰੰਥ *ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਸੰਦਰਭ ਕੋਸ਼ (ਭਾਗ ਛੇਵਾਂ)* ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦਾ ਨਿਚੋੜ ਕੱਢਦੇ ਹੋਏ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ “ਗੁਰਬਚਨ ਕੌਰ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਇਸਤਰੀ ਮਨ ਦੇ ਬਹੁਪਰਤੀ ਧਰਾਤਲਾਂ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀਆਂ ਸਗੋਂ ਉਸ ਦੇ ਸਿਦਕ, ਸਿਰੜ ਤੇ ਸਬਰ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਚਿੱਤਰ ਵੀ ਬਣਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿੱਥੋਂ ਉਸਦੀ ਅਹਿਰਣ ਵਰਗੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦੇ ਵੀ ਦੀਦਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।”(228) ਉਸਦਾ ਦੂਸਰਾ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧੀ' 1999 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਵਸਤੂ ਪੇਂਡੂ ਜਨਜੀਵਨ ਅਤੇ ਨਿਮਨ ਮੱਧਵਰਗੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਪਰਵਾਸੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਹੈ।

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਸੇਖਾ ਦਾ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਉਦਾਸੇ ਬੋਲ' (1993) ਵੀ ਇਸੇ ਸਾਲ ਹੀ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਦਸਤਕ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪਰਵਾਸ ਦੌਰਾਨ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਕਿਰਦਾਰ ਵਿੱਚ ਆਏ ਨਿਘਾਰ, ਨਿਰਲੱਜ, ਨਿਰਮੇਹੇ ਅਤੇ ਸਵਾਰਥੀ ਹੋ ਗਏ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਚਿਤਰਦਾ ਹੈ। ਉਸਦਾ ਦੂਸਰਾ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਸੁਰਗ' 2003 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ। ਉਸ ਵਿੱਚ ਵੀ ਅਜਿਹੇ ਹੀ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਦੀ

ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਨਾਵਲਕਾਰ ਵਜੋਂ ਨਾਮਣਾ ਖੱਟਣ ਵਾਲੇ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਵਿਲੱਖਣ ਪਛਾਣ ਬਣਾਈ ਹੈ। ਡਾ.ਧਨਵੰਤ ਕੌਰ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ **ਡਾਇਸਪੋਰਾ ਸਿਧਾਂਤ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ** ਵਿੱਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ, "ਆਪਣੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਓਹਲਿਆਂ ਅਤੇ ਲਾਲਸਾਵਾਂ ਦਾ ਪਰਦਾਫਾਸ਼ ਕੀਤਾ। ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀ ਸਪਾਂਸਰਸ਼ਿਪ ਲਈ ਬਿਨਾਂ ਪੁੱਛ ਪੜਤਾਲ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਲਾੜਿਆਂ ਨਾਲ ਤੋਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਧੀਆਂ ਦੇ ਹਸਰ ਨੂੰ ਅਤੇ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿੱਚ ਨਿਰਲੱਜ ਨਿਰਮੇਰੇ, ਸਵਾਰਥੀ ਹੋ ਗਏ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਉਸਨੇ ਬਾਖ਼ੂਬੀ ਚਿਤਰਿਆ।" (188)

ਅਮਨਪਾਲ ਸਾਰਾ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਸ਼ਾਹਕਾਰ ਲੇਖਕ ਹੈ। ਉਸਦਾ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਸਰਦ ਰਿਸ਼ਤੇ' ਵੀ ਇਸੇ ਸਾਲ (1993) ਹੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ ਅਮਨਪਾਲ ਸਾਰਾ ਚਾਰੇ ਪਹਿਲਾਂ ਕਾਵਿ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਸਫਲਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਸਨ ਪਰੰਤੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪਛਾਣ ਹੈ। ਸਰਦ ਰਿਸ਼ਤੇ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 'ਵੀਹਾਂ ਦਾ ਨੋਟ'(2000), 'ਡਾਇਮੰਡ ਰਿੰਗ'(2006), 'ਮੇਹਰਲਾ ਬਲਦ'(2016), ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰਵਾ ਕੇ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਅਮੀਰੀ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਸਗੋਂ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਥਾਨ ਦਿਵਾਉਣ ਵਿੱਚ ਅਹਿਮ ਰੋਲ ਵੀ ਅਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅਮਨਪਾਲ ਸਾਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੂਲ ਪਰਵਾਸੀ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਭੂ-ਹੋਰਵੇ, ਅਲਗਾਵ, ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਦਵੰਦ ਤੋਂ ਦੇ ਕਦਮ ਅੱਗੇ ਵਧਦੇ ਹੋਏ ਗਲੋਬਲੀ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਦਾ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਚਿਤਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਡਾ. ਰਜਨੀਸ਼ ਬਹਾਦੁਰ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ **ਅਜੋਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ: ਕਥਾ ਪ੍ਰਵਚਨ** ਵਿੱਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ,

ਅਮਨਪਾਲ ਸਾਰਾ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਤੱਥ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਤਜ਼ਾਰਤੀਕਰਨ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ, ਜਿਸ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਦਾ ਆਧਾਰ ਸਨਅਤੀਕਰਨ ਹੈ। ਸਨਅਤੀਕਰਨ ਨਾਲ ਮੰਡੀ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਤੇ ਸ਼ਹਿਰੀਕਰਨ ਅਟੁੱਟ ਤੌਰ ਤੇ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਸਰੋਕਾਰ ਹਨ। ਉਹ ਮੰਡੀ ਦੇ ਤਜ਼ਾਰਤੀਕਰਨ ਦਾ ਅਸਰ ਸਿਰਫ ਪਦਾਰਥਕ ਵਸਤੂਆਂ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਮਾਨਵੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੀ ਲਪੇਟ ਵਿੱਚ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।" (28)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਮਨਪਾਲ ਸਾਰਾ ਪਰਵਾਸੀ ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ ਤੇ ਡੂੰਘੀ ਪਕੜ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਾਵਪੂਰਨ ਗਲਪੀ ਬਿੰਬਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸਮਰੱਥ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਵਜੋਂ ਉੱਭਰਦਾ ਹੈ।

ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਗੁਣਾਤਮਿਕ ਅਤੇ ਗਿਣਾਤਮਿਕ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾ ਕੇ ਵਿਲੱਖਣ ਪਛਾਣ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਗਲੇ ਕਹਾਣੀਕਾਰ **ਮੇਜਰ ਮਾਂਗਟ** ਨੇ ਬੇਸ਼ੱਕ ਕਹਾਣੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਗੀਤਕਾਰੀ, ਨਾਟਕ,

ਵਾਰਤਕ, ਫਿਲਮ ਸਕ੍ਰਿਪਟ, ਕਵਿਤਾ ਆਦਿ ਵੀ ਲਿਖੇ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪਹਿਚਾਣ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਵਜੋਂ ਹੀ ਉੱਭਰਦੀ ਹੈ। ਚਾਹੇ 1990 ਵਿੱਚ ਪਰਵਾਸ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਤਲੀਆਂ ਉੱਤੇ ਉੱਗੇ ਥੋਹਰ' ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ, ਪਰੰਤੂ ਪਰਵਾਸੀ ਅਨੁਭਵਾਂ ਨੂੰ ਹੰਢ ਕੇ ਪਰਵਾਸੀ ਚੇਤਨਾ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਕੂਜਾਂ ਦੀ ਮੋਤ' 1993 ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਹਨਾਂ 'ਤ੍ਰਿਸ਼ਕੂ'(2000), 'ਪਰੀਆਂ ਦਾ ਦੇਸ਼'(2006), 'ਮੋਮਬੱਤੀ'(2012), 'ਮਨ ਮੋਸਮ ਦੀ ਰੰਗਤ'(2016) ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰਵਾ ਕੇ ਜਿੱਥੇ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਵਿਲੱਖਣ ਪਛਾਣ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ, ਉੱਥੇ ਹੀ ਪਰਵਾਸੀ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਬੜੀ ਸੂਖਮਤਾ ਨਾਲ ਅਨੁਭਵ ਕਰਕੇ ਭਾਵਪੂਰਨ ਬਿੰਬਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਗਟਾ ਕੇ ਪਰਵਾਸੀ ਚੇਤਨਾ ਵਿੱਚ ਦਿਨ-ਪ੍ਰਤੀ-ਦਿਨ ਜੁੜ ਰਹੇ ਨਵੇਂ ਪਾਸਾਰਾਂ ਨੂੰ ਰੂਪਮਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਕਲਾ ਨਾਲ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਲਗਾਤਾਰ ਨਿਖਾਰ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਹਨ। ਡਾ.ਧਨਵੰਤ ਕੌਰ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ **ਡਾਇਸਪੋਰਾ ਸਿਧਾਂਤ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ** ਵਿੱਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ, "ਮੇਜਰ ਮਾਂਗਟ ਦੇ ਬਿਰਤਾਂਤਿਕ ਮੂਡ ਨੇ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤੀਆਂ ਤੇ ਵਿੰਡਬਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਬੜੀ ਨੀਝ ਨਾਲ ਅਤੇ ਯਥਾਰਥਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ ਹੈ, ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਉਹ ਇਸਦੇ ਬੇਸੁਮਾਰ ਬਿੰਬਾਂ ਨੂੰ ਪਕੜਣ ਤੇ ਸਿਰਜ ਸਕਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੋ ਸਕਿਆ ਹੈ। "(188)

ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਜੁੜਨ ਵਾਲੀ ਅਗਲੀ ਕਹਾਣੀਕਾਰ **ਸੁਰਜੀਤ ਕਲਸੀ** ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਸੱਤ ਪਰਾਈਆਂ' 1994 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ। ਕਵਿਤਾ, ਕਹਾਣੀ, ਨਾਟਕ, ਸੰਪਾਦਨ, ਅਨੁਵਾਦ ਅਤੇ ਆਲੋਚਨਾ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਨਾਮਣਾ ਖੱਟਣ ਵਾਲੀ ਸੁਰਜੀਤ ਕਲਸੀ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਾਹਿਤ ਰਚਨਾ ਕਰਕੇ ਪਰਵਾਸੀ ਨਾਰੀ ਦੀ ਹੋਂਦ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਬੜੇ ਹੀ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪ੍ਰਗਟਾਇਆ ਹੈ। ਉਸਦਾ ਦੂਸਰਾ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਕਥਾ ਤੇਰੀ ਮੇਰੀ' 2008 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ। ਸੁਰਜੀਤ ਕਲਸੀ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਪਰਵਾਸੀ ਔਰਤ ਦੀ ਪੀੜਾ ਅਤੇ ਸਵੈ-ਹੋਂਦ ਦੀ ਮੂਲ ਜੱਦੋ ਜਹਿਦ ਦੀ ਬਾਤ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਡਾ. ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ **ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ** ਵਿੱਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ, "ਸੁਰਜੀਤ ਕਲਸੀ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦਾ ਰਚਨਾ-ਵਸਤੂ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਅਤੇ ਹੋਣੀ ਦੇ ਮਸਲਿਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਥਾ-ਜੁਗਤਾਂ ਸਰਲ ਬਿਰਤਾਂਤ, ਸਰੋਦੀ ਬਿਆਨ ਅਤੇ ਵਿਅੰਗ ਸਿਰਜਦੀਆਂ ਹਨ। "(281)

ਕਸ਼ਮੀਰਾ ਸਿੰਘ ਚਮਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਾਵਿ ਰਚਨਾ ਕਰਕੇ ਬਣੀ, ਪਰੰਤੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਕਲੌਤੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਦਿਲਾਂ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ' (1995) ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਵੀ

ਨਾਮ ਦਰਜ ਹੈ। ਚਾਹੇ ਉਹ ਰਵਾਇਤੀ ਸ਼ੈਲੀ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਰਚਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਸਨ ਪਰੰਤੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪਛਾਣ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਭੂ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਾਂ ਦਾ ਚਿਤਰਨ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਰਹਿਣ ਸਹਿਣ ਅਤੇ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਕਸਬਿਆਂ ਨੂੰ ਚਿਤਰਦਿਆਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਕਥਾ ਬਿੰਬਾਂ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਗਰਚਾ ਆਪਣੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਲਿੱਲੀ' (1996) ਨਾਲ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਸੰਤਾਪ' (ਸੰਪਾਦਿਤ) 'ਸੱਚ ਦਾ ਮੁੱਲ'(2002) 'ਪ੍ਰੀਤੀ' (2012) ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਏ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਗਰਚਾ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ, ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਪ੍ਰਤੀ, ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ, ਪੈਸੇ ਪ੍ਰਤੀ, ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਪ੍ਰਤੀ, ਬਦਲੇ ਰਵੱਈਏ ਦੀ ਸਰਲ ਪਰ ਸੁਹਿਰਦ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਗਰਚਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਪਰਵਾਸੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨੂੰ ਸਮਝਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਲੇ ਆਪਸੀ ਪਰਿਵਾਰਿਕ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਤਣਾਅ ਦਾ ਕਾਰਨ ਪੂੰਜੀ ਕਰਕੇ ਨੈਤਿਕਤਾ ਦੇ ਪਤਨ ਵਿੱਚ ਲੱਭਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਹੀ ਬਿੰਬਾਂ ਦਾ ਚਿਤਰਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਮਨੁੱਖ ਅੰਦਰ ਚੱਲ ਰਹੇ ਦਵੰਦ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਭਾਵ ਪੂਰਨ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਸਲਮਾ'(1996) ਨਾਲ **ਦਰਸ਼ਨ ਗਿੱਲ** ਵੀ ਇਸੇ ਸਾਲ ਹੀ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਦਰਜ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਅਵਤਾਰ ਰੋਡੇ ਦਾ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਧੀਆਂ ਦੇਸ਼ ਬੇਗਾਨੇ' 1999 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪਰਵਾਸੀ ਨਾਰੀਆਂ ਦਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਵਤਾਰ ਰੋਡੇ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਸਾਡੇ ਧੀਆਂ ਪੁੱਤ' 2018 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਵੀ ਉਹ ਪੰਜਾਬੀ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਚਿੰਤਾਤੁਰ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਪ੍ਰਤੀ ਹੋਰਵੇ ਦੀ ਸੁਰ ਵੀ ਇਸ ਵਿੱਚ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਡਾ.ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਡਾ. ਤੇਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਦੁਆਰਾ ਸੰਪਾਦਿਤ ਕਿਤਾਬ 'ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਗਲਪ ਸਾਹਿਤ ਬਦਲਦੇ ਪਰਿਪੇਖ' ਵਿੱਚ ਡਾ. ਪਲਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਆਪਣੇ ਖੋਜ ਪੱਤਰ **ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਪੀੜ੍ਹੀ-ਪਾੜਾ** ਵਿੱਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ,

"ਮਨੁੱਖੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆਏ ਬਨਾਵਟੀਪਨ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸੂਖਮਤਾ ਅਤੇ ਦੀਰਘ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਲੇਖਕ ਨੇ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪੱਖਾਂ ਪਾਸਾਰਿਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅਣਦਿਸਦੀਆਂ ਪਰਤਾਂ ਨੂੰ ਬੜੀ ਆਲੋਚਨਾਤਮਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਵਿਸ਼ਾ ਲੈ ਕੇ ਕਿਤੇ ਨਾ ਕਿਤੇ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਬਦਲਦੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਫਿਕਰਮੰਦ ਵੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।"(84)

ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਅਗਲੇ ਸਮਰੱਥ ਕਹਾਣੀਕਾਰ **ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਮੋਮੀ** ਜੀ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਰਵਾਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 'ਮਸਾਲੇ ਵਾਲਾ ਘੋੜਾ'(1959), 'ਜੇ ਮੈਂ ਮਰ

ਜਾਵਾਂ'(1966), 'ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦਾ ਸਮੁੰਦਰ'(1968), 'ਸਰ ਦਾ ਬੁਜਾ'(1973), ਚਾਰ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਝੋਲੀ ਪਾ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਕੈਨੇਡਾ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 1999 ਵਿੱਚ 'ਕੋੜੀ ਗਿਰੀ' ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਰਵਾਸੀ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਇਸ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਿਆਹ ਪੱਖ ਵੀ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਂਦਾ। ਨਾਵਲਕਾਰ ਅਤੇ ਨਾਟਕਕਾਰ ਵਜੋਂ ਨਾਮਣਾ ਖੱਟ ਚੁੱਕੇ ਮੇਮੀ ਜੀ ਨੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਵਰਤਾਰਿਆਂ ਦਾ ਚਿਤਰਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਪਰਵਾਸ ਦੇ ਯਥਾਰਥ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਭਾਵਪੂਰਨ ਲਹਿਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਸਮਰੱਥ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਵਜੋਂ ਆਪਣੀ ਵਿਲੱਖਣ ਪਛਾਣ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਡਾ. ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ **ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ** ਵਿੱਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ,

"ਬਲਬੀਰ ਮੇਮੀ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪੇਂਡੂ ਜੀਵਨ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਕਿਰਸਾਣੀ ਜੀਵਨ, ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਥਾਨ ਮਿਲਿਆ ਹੈ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਪਰਵਾਸ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਉੱਥੋਂ ਦੇ ਪਰਵਾਸੀ ਅਨੁਭਵ ਨੂੰ ਵੀ ਪ੍ਰਗਟਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਉਸਦੀ ਕਹਾਣੀ-ਕਲਾ ਦੀਆਂ ਅਹਿਮ ਜੁਗਤਾਂ, ਯਥਾਰਥਕ ਚਿਤਰਨ, ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਛੇਹਾਂ ਅਤੇ ਕਥਾ-ਰਸ ਹਨ।"(264)

ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਬਾਗੜੀ ਵੀ ਆਪਣੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਲਾਗੀ'(1999) ਨਾਲ ਇਸੇ ਸਾਲ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਕੈਨੇਡਾ ਪਹੁੰਚਣ ਵਾਲੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਧੁਰ ਅੰਦਰ ਵਸੀ ਜਾਤ-ਪਾਤ ਦੀ ਮਨੋਰੰਝ ਅਤੇ ਜਗੀਰੂ ਸੋਚ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅਚੇਤ-ਸੁਚੇਤ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾ ਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਦਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਕਵੀ ਵਜੋਂ ਆਪਣੀ ਪਛਾਣ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਬਾਗੜੀ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਦੁੱਧ ਦਾ ਮੁੱਲ' 2003 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਦਾਰਥਕ ਦੌੜ ਵਿੱਚ ਵਿਸਰ ਰਹੀਆਂ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਵਰਗੇ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਜਾਗਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ **ਪਰਵਾਸੀ ਜੀਵਨ ਤੇ ਸਾਹਿਤ** ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ,

"ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਬਾਗੜੀ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀਆਂ ਦੋਵੇਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਪਰਵਾਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਆ ਰਹੀਆਂ ਔਕੜਾਂ ਨੂੰ ਬਾਖ਼ੂਬੀ ਚਿਤਰਿਆ ਹੈ। ਕਹਾਣੀਆਂ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਹੀ ਬੈਠੇ ਹੋ ਤੇ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਹੀ ਵਾਪਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਵਾਸ ਵਿੱਚ ਸੈਟਲ ਹੋਣ ਲਈ ਕਿਵੇਂ ਡਾਲਰਾਂ ਦੀ ਚਕਾਚੌਂਧ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਜਿਲ੍ਹਾ ਵਿੱਚ ਫਸ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। (73)

ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਵੱਖਰੀ ਪਛਾਣ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਇਸ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦਿਵਾਉਣ ਵਾਲੇ ਦਰਵੇਸ਼ ਕਹਾਣੀਕਾਰ **ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ** ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਦੇ ਟਾਪੂ' ਵੀ ਇਸੇ ਸਾਲ 1999 ਵਿੱਚ ਹੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਹ ਪਰਵਾਸ ਧਾਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 'ਮੈਨੂੰ ਕੀ' (1981), 'ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਮਨੁੱਖ' (1983), 'ਸਮੇਂ ਦੇ ਹਾਣੀ' (1987) ਤਿੰਨ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਲਿਖ ਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਪਛਾਣ ਬਣਾ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 'ਟਾਵਰਜ਼' (2005) ਅਤੇ 'ਕਾਲੇ ਵਰਕੇ' (2015) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰਵਾ ਕੇ, ਜਿੱਥੇ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਗਲੋਬਲੀ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਪਹਿਲ ਕਦਮੀ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਹੀ ਆਪਣੀ ਕਲਾ ਨਾਲ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਮੁੱਚੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਅਮੀਰੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਡਾ. ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਥਿੰਦ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ **ਕਹਾਣੀ ਸਿਧਾਂਤ ਅਤੇ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਥਾ ਸੰਵੇਦਨਾ** ਵਿੱਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ,

"ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਸਿਰਜਿਆ ਬਿਰਤਾਂਤ ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਜੁਬਾਨ ਦਾ ਅੰਗ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਉਹ ਇਸ਼ਾਰੇ ਹਨ ਜੋ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਰਚਨਾ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਪਰਵਾਸੀ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦਾ ਕਥਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਤੇ ਸਿਰਜਿਤ ਪ੍ਰਵਚਨ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਆ ਰਹੀ ਖੜੋਤ ਨੂੰ ਦੂਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਸਗੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਮਾਨਵੀ ਸੰਵੇਦਨਾ ਅਤੇ ਗਲੋਬਲੀ ਚੇਤਨਾ ਦੇ ਸਮਕਾਲੀ ਪਰਿਪੇਖ ਨਾਲ ਵੀ ਜੋੜ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। (214)

ਕਵਿਤਾ ਵਿੱਚ ਨਾਮਣਾ ਖੱਟਣ ਵਾਲੇ **ਖੇਜੀ ਕਾਫ਼ਿਰ** ਨੇ ਵੀ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਇਸੇ ਸਾਲ 1999 ਵਿੱਚ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਗੜੇਮਾਰ' ਅਤੇ 'ਨਿਹੱਕੇ ਲੋਕ' ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰਾ ਕੇ ਦਰਜ ਕਰਵਾਈ। ਖੇਜੀ ਕਾਫ਼ਿਰ ਜੀ ਦੇ ਚਾਰ ਹੋਰ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਭੁੱਖੜ' (2002), 'ਛਿਨਾਰਾਂ' (2003), 'ਰੇਸ਼ਮੀ ਖੱਫ਼ਣ' (2003) ਅਤੇ 'ਡਾਹਢਾ ਦੇਵਤਾ' (2005) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰਵਾ ਕੇ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਗਿਣਾਤਮਿਕ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ। ਪਰੰਤੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਪਰਵਾਸੀ ਚੇਤਨਾ ਨਾਲੋਂ ਮੂਲਵਾਸ ਦੀ ਉਲਾਰਤਾ ਵੱਧ ਹੈ। ਡਾ.ਧਨਵੰਤ ਕੌਰ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ **ਡਾਇਸਪੋਰਾ ਸਿਧਾਂਤ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ** ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ,

"ਮਨੁੱਖੀ ਫ਼ਿਤਰਤ ਦੀ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਅਤੇ ਬਹੁਵੰਨਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੱਖਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਉਣ ਵੇਲੇ ਉਸਦਾ ਵਧੇਰੇ ਧਿਆਨ ਡਾਇਸਪੋਰਕ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਦੀ ਥਾਂ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਮਾਨਸਿਕ ਅਤੇ ਜਿਣਸੀ ਉਲਝਣਾਂ ਤੇ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿੱਚ ਬਹਿ ਕੇ ਲਿਖੀਆਂ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਡਾਇਸਪੋਰੇ ਦਾ ਉਚਾਰ ਨਾ ਬਣ ਸਕੀਆਂ।" (190)

ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਚਰਚਿਤ ਨਾਮ **ਮਿੰਨੀ ਗਰੇਵਾਲ** ਨੇ ਬੇਸ਼ੱਕ ਕਵਿਤਾ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕਲਮ ਅਜਮਾਈ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪਛਾਣ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸਥਾਪਿਤ ਹੋਈ। ਉਹ ਪਰਵਾਸ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 'ਕੈਕਟਸ ਦੇ ਫੁੱਲ'(1973) ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰਵਾ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਮਿੰਨੀ ਜੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਪਰਵਾਸੀ ਸੰਵੇਦਨਾ ਵਾਲਾ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਚਾਂਦੀ ਦਾ ਗੇਟ' 2001 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ, ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 'ਫ਼ਾਨੂਸ'(2005) ਅਤੇ 'ਕੱਚ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ'(2016) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਏ। ਔਰਤ ਮਨ ਦੀਆਂ ਡੂੰਘਾਈਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਦਿਆਂ ਪਰਵਾਸ ਦੌਰਾਨ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਰੀ ਨੂੰ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਭਾਵਪੂਰਨ ਚਿਤਰਨ ਕਰਦਿਆਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਰੀਵਾਦੀ ਨਜ਼ਰੀਏ ਨਾਲ ਯਥਾਰਥਕ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ, ਸਗੋਂ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਇਹ ਦਰਸਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਚਾਹੇ ਵਿਕਸਿਤ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਪੁੱਜ ਗਏ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਔਰਤ ਪ੍ਰਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੋਚ ਅਤੇ ਨਜ਼ਰੀਆ ਹਾਲੇ ਵੀ ਵਿਕਸਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ। ਹਰਮਿੰਦਰ ਕੌਰ, ਡਾ. ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ ਦੁਆਰਾ ਸੰਪਾਦਿਤ ਕਿਤਾਬ ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਖੋਜ ਪੱਤਰ **ਮਿੰਨੀ ਗਰੇਵਾਲ ਦੀ ਕਥਾ ਰਚਨਾ** ਵਿੱਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ, "ਇਹ ਕਹਾਣੀਆਂ ਜਿੱਥੇ ਅੰਤਰ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਮਿਲਨ-ਬਿੰਦੂ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਤਣਾਵਾਂ ਅਤੇ ਵਿਡੰਬਣਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਉੱਥੇ ਅੰਤਰ-ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਤੁਲਨਾਤਮਿਕ ਬਿੰਬ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿੱਥੋਂ ਔਰਤ ਦੀ ਗਲੇਬਲ ਪੱਧਰ ਤੇ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਵਾਚਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।" (192)

ਇਸੇ ਸਾਲ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਂਦਿਆਂ **ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੰਘਾ** ਦਾ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਬਾਤਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ'(2001) ਵੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ। ਨਿਬੰਧ ਮਈ ਸ਼ੈਲੀ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਦੂਸਰਾ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਖੱਟਣ ਗਿਆ ਸੀ' (2005) ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਕਮਾਉਣ-ਗਵਾਉਣ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਸਮਕਾਲੀ ਯਥਾਰਥ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਕੈਨੇਡਾ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਪਿੜ ਵਿੱਚ ਉੱਤਰਨ ਵਾਲਾ ਅਗਲਾ ਸਾਹਕਾਰ ਲੇਖਕ **ਕੁਲਜੀਤ ਮਾਨ** ਆਪਣੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਪੁੱਤਰ ਦਾਨ'(2002) ਨਾਲ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਵਿਲੱਖਣ ਅੰਦਾਜ਼ ਨਾਲ ਭਾਵਪੂਰਨ ਬਿੰਬਾਂ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦੀਆਂ ਡੂੰਘੀਆਂ ਪਰਤਾਂ ਤੱਕ ਆਪਣੀ ਪਹੁੰਚ ਬਣਾ ਕੇ ਜਿੱਥੇ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀਆਂ ਮਨੋ-ਗੁੰਝਲਾਂ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਹੀ ਆਪਣੇ ਤਿੰਨ ਹੋਰ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਵਿਚਲੀ ਉਂਗਲ'(2007), 'ਝੁਮਕੇ'(2015) ਅਤੇ 'ਮਿਲ ਗਿਆ ਨੈੱਕਲੈਸ'(2020) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰਵਾ ਕੇ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਹਾਣ ਦਾ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਨਿਵੇਕਲੀ ਪਛਾਣ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਡਾ.ਧਨਵੰਤ ਕੌਰ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ **ਡਾਇਸਪੋਰਾ ਸਿਧਾਂਤ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ** ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ, "ਉਸਨੇ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪਰਿਵੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਾਲਸਾਵਾਂ ਸੰਦੇਬਾਜ਼ੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਉਪਜਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀਆਂ

ਮਨੋਗੁੰਝਲਾਂ ਨੂੰ ਬੜੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਮਈ ਢੰਗ ਨਾਲ ਚਿਤਰਿਆ। ਡਾਇਸਪੋਰਿਕ ਪਰਿਵੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਰਹਿਤਲ ਦੇ ਡਿਗਦੇ ਮਿਆਰਾਂ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਨਾਖਤਾਂ ਨੂੰ ਲੱਗੇ ਖ਼ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੱਖਣ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦਿਲਚਸਪੀ ਵਿਖਾਈ। (191)

ਕਾਵਿ ਰਚਨਾ ਅਨੁਵਾਦ ਅਤੇ ਮਿੰਨੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਨਾਮਣਾ ਖੱਟਣ ਵਾਲੇ **ਨਫ਼ਤਰ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ** ਦਾ ਇਕਲੌਤਾ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਭੱਖੜੇ ਦੇ ਕੰਢੇ' (2002) ਵੀ ਇਸੇ ਸਾਲ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ। **ਪਾਲੀ ਸਿੰਘ** ਉਰਫ਼ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਪਾਲੀ ਵੀ ਆਪਣੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਇੱਕ ਪਿੰਡ ਇੱਕ ਪ੍ਰਦੇਸ਼' (2005) ਨਾਲ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਹਾਜ਼ਰੀ ਲਵਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਡਾ. ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ **ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ** ਵਿੱਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ, "ਉਸ ਨੇ ਪਰਵਾਸ ਧਾਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਤ੍ਰਾਸਦਕ ਵੇਦਨਾ ਦੀ ਭਾਗੀ ਬਣਦੀ ਨੌਜਵਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੀਆਂ ਚਾਹਤਾਂ ਅਤੇ ਦੁਸ਼ਵਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਬੜੇ ਨੇੜਿਓਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਗਟਾਇਆ ਹੈ।" (299) ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪਾਲੀ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸੰਪਾਦਿਤ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਬਰਫ਼ ਵਿਚਲੀ ਹਵਾ' (2006) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰਵਾ ਕੇ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀ ਸੰਪਾਦਨ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਵੀ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਨੌਜਵਾਨ ਕਹਾਣੀਕਾਰ **ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸੇਖਾ** ਨੇ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਪਹਿਲੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਬੀਜੀ ਮੁਸਕਰਾ ਪਏ' (2006) ਨਾਲ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਪ੍ਰੋ.ਜੇ.ਬੀ.ਸੇਖੋਂ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ **ਸਮਕਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ: ਪ੍ਰਸੰਗ ਤੇ ਪ੍ਰਵਚਨ** ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ,

"ਉਹ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਵਿਸੰਗਤੀਆਂ ਨੂੰ ਬੜੀ ਸੂਖਮਤਾ ਨਾਲ ਫੜਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਕੋਲ ਭਾਸ਼ਾ ਵਰਤਣ ਦਾ ਹੁਨਰ ਹੈ। ਉਸਦੇ ਪਾਤਰ ਸੱਚਮੁੱਚ ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਮਾਨਸਿਕ ਚੇਤਨ-ਅਵਚੇਤਨ ਵਿੱਚੋਂ ਬੋਲਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਸਿੱਧ ਪੱਧਰਾ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚਲੇ ਘਟਨਾਵੀਂ ਵੇਰਵਿਆਂ ਦੇ ਸਮਾਨਾਂਤਰ ਉਹ ਕੁਝ ਗਲਪੀ ਚਿੰਨ੍ਹ ਵੀ ਘੜਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਚਿੰਨ੍ਹ ਕਥਾ ਦੇ ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਨੂੰ ਗਤੀ ਤੇ ਅਰਥ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਸਦੇ ਕਥਾ-ਅੰਤ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਜਾਂ ਅਨਿਸਚਿਤ ਹੋਣ ਦੀ ਥਾਂ ਬੰਦ ਤੇ ਨਿਸ਼ਚਤ ਦਿਸ਼ਾ-ਚੇਤਨਾ ਵਾਲੇ ਹਨ।" (214)

ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀਆਂ ਮਨੋਗੁੰਝਲਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਦਿਆਂ ਉੱਚਤਮ ਕਲਾਤਮਿਕਤਾ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸੇਖਾ ਨੇ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਵਿਲੱਖਣ ਪਛਾਣ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਗਲੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਬਾਰਾਂ ਬੂਰੇ' (2013) ਅਤੇ 'ਪ੍ਰਿਜਮ' (2017) ਵਿੱਚ ਵੀ, ਜਿੱਥੇ ਨਵੀਂ

ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ ਮਾਨਸਿਕ ਦਵੰਦ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਸਵੈ-ਹੋਂਦ ਅਤੇ ਪਛਾਣ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਮਨੋਗੁੰਝਲਾਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਭਾਵਪੂਰਨ ਬਿੰਬਾਂ ਰਾਹੀਂ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਚਿਤਰਨ ਵੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਸੇ ਸਾਲ ਦੇ ਹੋਰ ਇਸਤਰੀ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰਵਾ ਕੇ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਲਗਵਾਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ **ਬਲਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਢਿੱਲੋਂ** ਆਪਣੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਸਰਦਾਰਨੀ' (2006) ਨਾਲ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮੂਲਵਾਸ ਤੇ ਪਰਵਾਸ ਦੇ ਤੁਲਨਾਤਮਿਕ ਅਨੁਭਵਾਂ ਨਾਲ ਲਬਰੇਜ਼ ਆਪਣੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਰਾਹੀਂ, ਜਿੱਥੇ ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵੰਡ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਹੀ ਸੁਚੇਤ ਅਚੇਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪਰਵਾਸੀ ਅਨੁਭਵਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਵੀ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਉਸਦਾ ਦੂਸਰਾ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਮੇਰਾ ਟਰੰਕ' (2014) ਵੀ ਅਜਿਹੇ ਹੀ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਦੀ ਤਰਜਮਾਨੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਡਾ.ਧਨਵੰਤ ਕੌਰ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ **ਡਾਇਸਪੋਰਾ ਸਿਧਾਂਤ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ** ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ, "ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਸਮਾਜ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਤੁਲਨਾਉਂਦਿਆਂ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਕਾਗ਼ਜ਼ੀ ਵਿਆਹਾਂ, ਫ਼ਰਜ਼ੀ ਵਿਆਹਾਂ, ਪਰਿਵਾਰਿਕ ਖੇਹਾਂ ਖਿੰਡਾਂ, ਸਰਕਾਰੀ ਕੰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹੋਰਾਫੇਰੀਆਂ ਨੂੰ ਕਾਟੇ ਹੇਠ ਲਿਆਉਂਦਿਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੇਝੀਆਂ ਪ੍ਰੈਕਟਿਸਾਂ ਦੇ ਬੜੇ ਸਰਲ ਪਰ ਭਾਵਪੂਰਤ ਬਿੰਬ ਸਿਰਜੇ। (192)

ਇੰਦਰਜੀਤ ਕੌਰ ਸਿੱਧੂ ਨੇ ਵੀ ਇਸੇ ਸਾਲ ਆਪਣੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਕੰਧ ਤੇ ਰਿਸ਼ਤਾ' (2006) ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਦਰਜ ਕਰਵਾਈ। ਪਰਵਾਸ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਮਹਿਕ ਦੀ ਭੁੱਖ'(1968), 'ਤਪੱਸਿਆ'(1974), 'ਕਰਮ'(1975) ਉੱਡ ਗਈਆਂ (2004) ਅਤੇ ਪਰਵਾਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 'ਸਰਦਲਾਂ ਦੇ ਆਰ ਪਾਰ'(2017) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਏ। ਔਰਤਾਂ ਦੀਆਂ ਮਨੋਗੁੰਝਲਾਂ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ-ਮਾਨਸਿਕ ਸੰਤਾਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦੀਆਂ ਇੰਦਰਜੀਤ ਕੌਰ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਪਰਵਾਸ ਦੌਰਾਨ ਪਰਵਾਸੀ ਔਰਤ ਦੀ ਹੋਂਦ ਅਤੇ ਪਛਾਣ ਲਈ ਕੀਤੇ ਜੱਦੋ-ਜਹਿਦ ਦੀ ਯਥਾਰਥਕ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਹੈ। ਡਾ. ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ ਆਪਣੇ ਗ੍ਰੰਥ **ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਸੰਦਰਭ ਕੋਸ਼ (ਭਾਗ ਛੇਵਾਂ)** ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦਾ ਨਿਚੋੜ ਕੱਢਦੇ ਹੋਏ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ, "ਇਹ ਕਹਾਣੀਆਂ ਇਸਤਰੀ ਸੰਵੇਦਨਾ ਦੇ ਬੜੇ ਬਾਰੀਕ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਦੀ ਪੁਨਰ ਵਿਆਖਿਆ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਪਰਿਵੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਮੱਧਕਾਲੀ ਚਿੰਤਨ ਕਾਰਨ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਤਣਾਉ, ਵਿਰੋਧ ਤੇ ਵਿਸੰਗਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਪਰਵਾਸੀ ਦੀ ਵਿਡੰਬਣਾ ਨੂੰ ਵੀ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।" (286)

ਇਕਬਾਲ ਅਰਪਣ ਨੇ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਯੋਗਦਾਨ 'ਚਾਨਣ ਦੇ ਵਣਜਾਰੇ' (2006) ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਲਿਖ ਕੇ ਪਾਇਆ। ਪਰਵਾਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ 'ਗੁਆਚੇ ਰਾਹ'(1980), 'ਮੌਤ ਦਾ ਸੁਪਣਾ'(1983), 'ਆਫ਼ਰੇ ਹੋਏ ਲੋਕ'(1984) ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਝੋਲੀ ਪਾ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। 2006 ਵਿੱਚ

ਹੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਲਾਲਾਂ ਦੀ ਜੇੜੀ' (ਸਾਰੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ) ਵੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ। ਡਾ. ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ **ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ** ਵਿੱਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ,

"ਇਕਬਾਲ ਅਰਪਨ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਵਸੇਬੇ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਘਾਟ ਘਾਟ ਦਾ ਪਾਣੀ ਪਿਆਇਆ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅਨੁਭਵ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਾਲਤਾ ਬਖਸ਼ੀ। ਉਸ ਨੇ ਅਫ਼ਰੀਕੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਦੇ ਮੇਲ ਅਤੇ ਟਕਰਾਅ ਬਾਰੇ ਜੋ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ, ਉਹ ਉਸਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹਾਸਲ ਹੈ। ਅਨੁਭਵ ਦੀ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣਕਤਾ ਉਸਦੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਉਲੇਖਯੋਗ ਪਹਿਲੂ ਹੈ।"(270)

ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਅਹਿਮ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ **ਮਿੱਤਰ ਰਾਸ਼ਾ** ਨੇ 2007 ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਪੱਛਮੀ ਪਰਤਾਂ' (2007) ਰਾਹੀਂ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਨਾਮ ਦਰਜ ਕਰਵਾਇਆ ਹੈ। ਪਿਆਰ, ਦਰਦ, ਵਿਛੋੜੇ ਆਦਿ ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸੁੰਦਰ ਬਿੰਬਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਰਲ ਬਿਰਤਾਂਤ ਵਿੱਚ ਬੁਣ ਕੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਮਿੱਤਰ ਰਾਸ਼ਾ ਦਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ।

ਕੁਲਦੀਪ ਬਾਸੀ ਵੀ ਆਪਣੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਸੰਯੋਗੀ ਮੇਲਾ' (2007) ਨਾਲ ਇਸੇ ਸਾਲ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਪੰਜ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਅਕਰਖਣ'(2008), 'ਤ੍ਰਿਖਾਵੰਤ ਬਿਨ ਨੀਰ'(2009), 'ਅਕੱਥ ਕਥਾ'(2013), 'ਮਾਇਆ ਹਾਥਿ ਬਿਕਾਨਾ'(2015), 'ਸੁਣੀਆਂ ਤੇ ਸੰਭਾਲੀਆਂ'(2017) ਹੁਣ ਤੱਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਡਾ. ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ **ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ** ਵਿੱਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ, "ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ ਪਦਾਰਥਕ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਵਿੱਚ ਧਸੇ ਜਾ ਰਹੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਬਰ-ਸੰਤੋਖ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਦੇ ਮੰਤਵ ਵਾਲੀਆਂ ਹਨ। ਉਸ ਨੇ ਸਰਲ ਬਿਰਤਾਂਤ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਦਾ ਸੰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ।"(277) ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਇਕਲੋਤੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਨਾਲ ਹਾਜ਼ਰੀ ਲਗਾਉਣ ਵਾਲੇ **ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੰਦਾ** ਵੀ ਆਪਣੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਟ੍ਰਾਈਬੂਮ' (2008) ਰਾਹੀਂ ਪਰਵਾਸੀ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਉਣਤਾਈਆਂ ਅਤੇ ਦੁਸ਼ਵਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਦਵਿੰਦਰ ਮਲਹਾਂਸ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਉੱਭਰ ਰਿਹਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਬੇਗਮ ਅਤੇ ਗੁਲਾਮ' 2008 ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਅਤੇ ਦੂਸਰਾ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਗੋਰੀ ਸਰਕਾਰ' 2012 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ। ਪਛਾਣ, ਸਵੈ-ਹੋਂਦ ਦੇ ਮਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਦਵਿੰਦਰ ਨੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਦਵੰਦ ਤੋਂ ਉਤਪੰਨ ਮਨੋਦਸ਼ਾ ਦੀ ਬਾਖ਼ੂਬੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਬਲਜਿੰਦਰ ਸੰਘਾ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ **ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ: ਪਰਖ ਤੇ ਪੜਚੋਲ** ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ,

"ਦਵਿੰਦਰ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਬੇਰੀਅਤ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੰਦੀਆਂ

ਬਲਕਿ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੋਚਕ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ ਪਰਵਾਸੀ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਦੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਮਨ ਦੀਆਂ ਕਈ ਪਰਤਾਂ ਉਧੇੜਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਰਲ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ, ਸੀਮਤ ਅਕਾਰ ਤੇ ਪਾਣੀ ਵਰਗਾ ਵਹਾਅ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਦਿਲ ਨਹੀਂ ਅੱਕਦਾ। ਕੁੱਲ ਮਿਲਾਕੇ ਇਹ ਇੱਕ ਆਪਣੀ ਕਿਸਮ ਦਾ ਪੜ੍ਹਨ ਅਤੇ ਮਾਣਨਯੋਗ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਹੈ। (63)

ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੋਰ ਉੱਭਰ ਰਿਹਾ ਨਾਮ **ਜ਼ੋਰਾਵਰ ਸਿੰਘ ਬਾਂਸਲ** ਦਾ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਦੋ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਤਰੇੜਾਂ' (2011) ਅਤੇ 'ਸੁਪਣੇ ਸੱਚ ਹੋਣਗੇ' (2014) ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ਔਰਤ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਰੂੜੀਵਾਦੀ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਪਰਦੇਸ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਰੂੜੀਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ, ਆਰਥਿਕਤਾ ਦੀ ਗ਼ੁਲਾਮ ਸੋਚ ਆਦਿ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਬੁਣਕੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਮਨੋਗੰਢ ਬਣ ਚੁੱਕੀ ਜਗੀਰੂ ਸੋਚ ਅਤੇ ਧੁਰ ਅੰਦਰ ਤੱਕ ਵਾਸ ਕਰ ਚੁੱਕੀਆਂ ਰੂੜੀਵਾਦੀ ਸਾਮੰਤੀ ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਨਾਵਲ ਅਤੇ ਕਹਾਣੀ ਦੋਹਾਂ ਵਿਧਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਹੱਥ ਅਜਮਾਉਣ ਵਾਲਾ **ਹਰਭਜਨ ਹਾਂਸ** ਵੀ ਆਪਣੇ ਪਲੇਠੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਕੁਛ ਤਾਂ ਮੂੰਹੋਂ ਬੋਲਦਾ' (2012) ਨਾਲ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਪੈਰ ਧਰਾਵਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਸਦੀ ਕਹਾਣੀ ਪਰਵਾਸੀ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ਪਰਵਾਸ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਤਿੜਕਦੇ ਪਿਆਰ ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਵੱਧ ਬਿਆਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਸਾਲ 2012 ਵਿੱਚ **ਰਛਪਾਲ ਕੌਰ ਗਿੱਲ** ਜੋ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਨ ਕਰਦੇ ਸਨ ਦਾ ਪਲੇਠਾ ਅਤੇ ਨਵੇਕਲਾ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਟਾਹਣੀਓਂ ਟੁੱਟੇ' (2012) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਅਧਿਆਪਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਵਿਲੱਖਣ ਅਨੁਭਵ ਅਤੇ ਸੂਖਮ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ ਨਵੇਂ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਾਉਂਦਿਆਂ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਸਕੂਲੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਯਥਾਰਥਕ ਚਿਤਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਸਾਲ ਇੱਕ ਹੋਰ ਕਹਾਣੀਕਾਰ **ਰਾਜਵੰਤ ਕੌਰ ਮਾਨ ਪ੍ਰੀਤ** ਲੋਕ ਚੇਤਨਾ ਨੂੰ ਟੁੰਬਣ ਵਾਲੇ ਭਖਦੇ ਮਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਵਿਸ਼ਾ ਵਸਤੂ ਬਣਾ ਕੇ ਆਪਣਾ ਪਲੇਠਾ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਦਸਤਕ' (2012) ਲੈ ਕੇ ਨਾਟਕ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਲਗਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਰਿਵਾਇਤੀ ਸ਼ੈਲੀ ਵਿੱਚ ਕਹਾਣੀ ਲਿਖਣ ਵਾਲਾ **ਗੁਰਮੇਲ ਘੁਮਾਣ** ਵੀ ਆਪਣੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਅਧੂਰਾ ਦਾਨ' (2014) ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਦਰਜ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਡਾਇਰੀ ਵਾਂਗ ਲਿਖੀਆਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀ ਮਾਨਵ ਸੰਵੇਦਨਾ ਨਾਲ ਭਰੀਆਂ ਹੱਡ ਬੀਤੀਆਂ ਜਾਪਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸੇ ਸਾਲ 2014 ਵਿੱਚ ਪਰਵਾਸੀ ਕਵੀ ਵਜੋਂ ਪਛਾਣ ਬਣਾ ਚੁੱਕੇ **ਇਕਬਾਲ ਰਾਮੂਵਾਲੀਆ** ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਨਿੱਕੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਧਰਤੀਆਂ' (2014) ਨਾਲ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਪੈਰ ਰੱਖਿਆ। ਸੁੰਦਰ ਕਾਵਿਕ ਵਰਣਨ, ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ ਅਲੰਕਾਰਿਕ ਸ਼ਬਦ ਚਿੱਤਰਾਂ

ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ, ਦ੍ਰਿਸ਼ ਵਰਣਨ, ਸਰੀਰਿਕ ਹਾਵ-ਭਾਵ ਦਾ ਡੂੰਘਾਈ ਨਾਲ ਵਰਣਨ ਕਰਕੇ ਕਲਾ ਪੱਖੋਂ ਨਵੇਕਲੀਆਂ ਹਨ। ਉਸ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਜਾਤ' (2016) ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ। ਡਾ. ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ **ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ** ਵਿੱਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ, "ਉਹ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀਆਂ ਯਥਾਰਥਕ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਨੂੰ ਹਕੀਕੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਲਵਈ ਰੰਗਣ ਵਾਲੀ ਕਾਵਿਕ ਸ਼ੈਲੀ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪਛਾਣ ਕਰੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। (283)

ਹਰਕੀਰਤ ਕੌਰ ਚਾਹਲ ਨਾਵਲ ਅਤੇ ਕਹਾਣੀ ਦੋਵਾਂ ਵਿਧਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਖਣ ਵਾਲੀ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀਕਾਰ 2016 ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਇਕਲੌਤੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਪਰੀਆਂ ਸੰਗ ਪਰਵਾਜ਼' (2016) ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਦਰਜ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਅਜੋਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਔਰਤ ਦੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਅਤੇ ਰੀਝਾਂ ਦਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਇਸ ਲੇਖਕਾ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾਂ-ਸਥਾਨ ਪੰਜਾਬ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪਰਵਾਸੀ ਸਰੋਕਾਰ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਹਿੰਦੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਨਾਮ ਬਣਾ ਚੁੱਕੀ ਕਵਿੱਤਰੀ ਅਤੇ ਚਿੱਤਰਕਾਰ **ਪ੍ਰਵੀਨ ਕੌਰ** ਆਪਣੇ ਇਕਲੌਤੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਪਰ ਕਿਉਂ' (2017) ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਦਰਜ ਕਰਵਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਗੁਰਮੀਤ ਪਨਾਗ ਆਪਣੇ ਪਲੇਠੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਮੁਰਗਾਬੀਆਂ' (2018) ਨਾਲ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਪਿੜ ਵਿੱਚ ਉੱਤਰਨ ਵਾਲੀ ਨਵੀਂ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਉਸਦੀ ਕਹਾਣੀ ਕਲਾ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਮੂਲਵਾਸੀ ਪਾਤਰਾਂ ਨੂੰ ਲੈਕੇ ਘੜੇ ਕਥਾਨਕ, ਹਾਸੀਆਗਤ ਧਿਰਾਂ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਬਣਨ ਦਾ ਜਜ਼ਬਾ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ-ਪੰਜਾਬੀ ਮਿਸ਼ਰਨ ਵਾਲੇ ਸੰਵਾਦ, ਦ੍ਰਿਸ਼ ਚਿਤਰਨ ਅਤੇ ਬਿੰਬ ਸਿਰਜਣ ਦੀ ਕਲਾ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਹੋਰ ਉੱਜਵਲ ਭਵਿੱਖ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਡਾ. ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ **ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ** ਵਿੱਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ, "ਪੰਜਾਬੀ ਡਾਇਸਪੋਰਾ ਦੇ ਅਜੋਕੇ ਮਸਲੇ ਪੀੜ੍ਹੀ-ਪਾੜਾ, ਤਿੜਕੀ ਪਛਾਣ, ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਸਹਿਹੋਂਦ ਆਦਿ ਮਸਲੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦਾ ਰਚਨਾ ਵਸਤੂ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ-ਪੰਜਾਬੀ ਮਿਸ਼ਰਨ ਵਾਲੀ ਗਲਪੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਬੇਰੋਕ ਤਰਲਤਾ ਵਾਲਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਚਿਤਰਨ ਉਸਦੀ ਕਥਾ-ਸ਼ੈਲੀ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਲੱਛਣ ਹਨ।"(295) ਕਵਿੱਤਾ ਵਿੱਚ ਨਾਮਣਾ ਖੱਟ ਚੁੱਕੀ **ਸੁਰਜੀਤ** ਆਪਣਾ ਇਕਲੌਤਾ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਪਾਰਲੇ ਪੁਲ' (2019) ਨਾਲ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਦਰਜ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਧਰਤ ਪਰਾਈ ਆਪਣੇ ਲੋਕ' (ਉੱਤਰੀ ਅਮਰੀਕਾ ਦਾ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ) ਸਹਿ-ਸੰਪਾਦਿਤ ਵੀ ਕੀਤਾ।

ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ **ਅਮਰੀਕ ਕੰਗ** ਆਪਣੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਖਰਾ ਦੁੱਧ' ਅਤੇ 'ਨਵਾਂ ਮਨੁੱਖ' ਨਾਲ, **ਅਮਰਜੀਤ ਬਵੇਜਾ** ਆਪਣੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਅਣਜਾਣ ਰਿਸ਼ਤੇ' ਅਤੇ 'ਅਹਿਸਾਸ' ਨਾਲ, **ਸੁਰਿੰਦਰਜੀਤ ਕੌਰ** ਆਪਣੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਹੰਝੂਆਂ ਦੀ ਲੇਖ' ਨਾਲ, **ਜਸਵੰਤ ਦੀਦ** ਆਪਣੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਇੱਕ ਲੱਖ ਯਾਦਾਂ ਦੀ' ਨਾਲ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਆਪੇ-ਆਪਣੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਦਰਜ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਹਨ।

1.9 ਖੋਜ ਅਧੀਨ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀ ਅਤੇ ਕਹਾਣੀਕਾਰ

ਇਸ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ 2010 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੀ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਨਿਰਸੰਦੇਹ 2010 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਈ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਨੇ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਾਹਿਤਕ ਰਸਾਲੇ, ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਅਤੇ ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਉੱਪਰ ਵੀ ਅਕਸਰ ਹੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਛਪਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਦਾ ਭਰਵਾਂ ਯੋਗਦਾਨ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਤੇ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਖੋਜ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਣਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਚੋਣਵੇਂ 20 ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਖੋਜ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਖੋਜ ਅਧੀਨ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਨੁਕਤਿਆਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਚੁਣੇ ਗਏ ਹਨ।

- 2010 ਤੋਂ 2020 ਦੌਰਾਨ ਛਪੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ (ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਦੇ) ਹੀ ਖੋਜ ਲਈ ਵਿਚਾਰੇ ਗਏ ਹਨ।
- ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸੰਪਾਦਿਤ ਕਿਤਾਬਾਂ, ਸਾਹਿਤਕ ਰਸਾਲੇ ਜਾਂ ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਤੋਂ ਛਪਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਖੋਜ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਰੱਖੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ (ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਦੀ ਕੋਈ ਕਹਾਣੀ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਹਿਤਕ ਰਸਾਲੇ ਤੇ ਛਪ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਉਸਨੂੰ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿੱਚ ਛਪਵਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੀ ਛਪਣ ਮਿਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸਨੂੰ ਖੋਜ ਦਾ ਅੰਗ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।
- ਇਹ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ 2010ਈ. ਤੋਂ 2020ਈ. ਤੱਕ ਛਪਣ ਵਾਲੇ ਲਗਭਗ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਖੋਜ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਣਯੋਗ ਲੇਖਕਾਂ ਤੋਂ ਮਾਫ਼ੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ।

ਖੇਜ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿਆਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ (ਛਪਣ ਦੇ ਸਾਲ ਅਨੁਸਾਰ) ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ।

ਲੜੀ ਨੰ:	ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਦਾ ਨਾਮ	ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦਾ ਨਾਮ	ਛਪਣ ਦਾ ਸਾਲ
1	ਮੇਜਰ ਮਾਂਗਟ	ਮੇਮਬੱਤੀ	2011
2	ਦਵਿੰਦਰ ਮਲਹਾਂਸ	ਗੋਰੀ ਸਰਕਾਰ	2012
3	ਹਰਭਜਨ ਹਾਂਸ	ਰੁਛ ਤਾਂ ਮੂੰਹੋਂ ਬੋਲਦਾ	2012
4	ਰਛਪਾਲ ਕੌਰ ਗਿੱਲ	ਟਾਹਈਓਂ ਟੁੱਟੇ	2012
5	ਰਾਜਵੰਤ ਕੌਰ ਮਾਨ ਪ੍ਰੀਤ	ਦਸਤਕ	2012
6	ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸੇਖਾ	ਬਾਰਾਂ ਬੂਹੇ	2013
7	ਅਵਤਾਰ ਰੋਡੇ	ਸਾਡੇ ਧੀਆਂ ਪੁੱਤਰ	2014
8	ਬਰਜਿੰਦਰ ਢਿੱਲੋਂ	ਮੇਰਾ ਟਰੰਕ	2014
9	ਕੁਲਜੀਤ ਮਾਨ	ਝੁਮਕੇ	2015
10	ਮੇਜਰ ਮਾਂਗਟ	ਮਨ ਮੈਸਮ ਦੀ ਰੰਗਤ	2016
11	ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ	ਕਾਲੇ ਵਰਕੇ	2016
12	ਮਿੰਨੀ ਗਰੇਵਾਲ	ਕੱਚ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ	2016
13	ਹਰਕੀਰਤ ਕੌਰ ਚਾਹਲ	ਪਰੀਆਂ ਸੰਗ ਪਰਵਾਜ਼	2016
14	ਪ੍ਰਵੀਨ ਕੌਰ	ਪਰ ਕਿਉਂ	2017
15	ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸੇਖਾ	ਪ੍ਰਿਜਮ	2017
16	ਇੰਦਰਜੀਤ ਕੌਰ ਸਿੱਧੂ	ਸਰਦਲਾਂ ਦੇ ਆਰ ਪਾਰ	2017
17	ਗੁਰਮੀਤ ਪਨਾਗ	ਮੁਰਗ਼ਾਬੀਆਂ	2018
18	ਗੁਰਚਰਨ ਕੌਰ ਥਿੰਦ	ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕੁੰਜਾਂ	2018
19	ਸੁਰਜੀਤ	ਪਾਰਲੇ ਪੁਲ	2019
20	ਕੁਲਜੀਤ ਮਾਨ	ਮਿਲ ਗਿਆ ਨੈੱਕਲੈਸ	2020

ਅਧਿਆਇ ਦੂਸਰਾ

ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਸਮਾਜਿਕ-ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦਾ ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਅਧਿਐਨ

ਮਨੋਬਿਰਤੀ (attitude) ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਾਨਸਿਕ ਦਸ਼ਾ ਹੈ ਜਿਸ ਅਧੀਨ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿਭਿੰਨ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਜਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣੇ ਮਨੋਭਾਵ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਮਨੁੱਖੀ ਵਿਵਹਾਰ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਅਚੇਤਨ ਅਤੇ ਚੇਤਨ ਦੋਵਾਂ ਅਵਸਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਕੋਈ ਨੌਜਵਾਨ ਦਰੋਜ ਪ੍ਰਤੀ ਕੀ ਨਜ਼ਰੀਆ ਰੱਖਦਾ ਹੈ? ਕਿਸੇ ਜਵਾਨ ਧੀ ਦਾ ਪਿਉ ਆਪਣੀ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਕਾਲਜ ਭੇਜਣ ਸੰਬੰਧੀ ਕੀ ਸੋਚਦਾ ਹੈ? ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਆਹ ਸੰਬੰਧੀ ਲੜਕੀ ਦਾ ਕੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਹੈ? ਮਾਂ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਪ੍ਰਤੀ ਕੀ ਭਾਵ ਰੱਖਦੀ ਹੈ? ਕੋਈ ਸਿੱਖ ਵਿਦਵਾਨ ਵਾਲ ਕਟਾਉਣ ਸੰਬੰਧੀ ਕੀ ਸੋਚ ਰੱਖਦਾ ਹੈ? ਆਦਿ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦਾ ਉਲੇਖ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਦੇ ਤਿੰਨ ਘਟਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਗਿਆਨਾਤਮਿਕ ਘਟਕ-ਜਿਸਦਾ ਸੰਬੰਧ ਪ੍ਰਚੱਲਿਤ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾਵਾਂ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ:-ਜਾਤੀਗਤ ਅਤੇ ਛੂਤਛਾਤ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਚੱਲਿਤ ਮਾਨਤਾ ਕਰਕੇ ਉੱਚ ਵਰਗ ਦੇ ਲੋਕ ਛੋਟੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਛੂਤ, ਗਵਾਰ, ਅਸੁੱਧ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਭਾਵਨਾਤਮਿਕ ਘਟਕ-ਇਹ ਭਾਵਨਾਤਮਿਕ ਪੱਖ ਹੈ ਭਾਵ ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਨਫ਼ਰਤ, ਘਿ੍ਰਣਾ, ਪਿਆਰ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ, ਡਰ ਆਦਿ ਭਾਵ ਜੁੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ:-ਨੀਵੀਂ ਜਾਤੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੰਮ ਕਰਨ ਤੇ ਉੱਚ ਜਾਤੀ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਆਹਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨਾਲ ਭਾਰਤੀ ਹਿੰਦੂ ਲੋਕ ਖ਼ਾਰ ਖਾਂਦੇ ਹਨ ਆਦਿ। ਵਿਵਹਾਰਾਤਮਿਕ ਘਟਕ-ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੰਵੇਗਾਂ ਜਾਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੀ ਜਦੋਂ ਵਿਵਹਾਰਿਕ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸਦਾ ਵਿਵਹਾਰਾਤਮਿਕ ਪੱਖ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਨੀਵੀਂ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਗਾਲ਼ਾਂ ਕੱਢਣਾ, ਦੁਰਕਾਰਨਾ, ਅਲੱਗ ਬਸਤੀ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਲਈ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਤੀਬੱਧ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨਾ, ਧਾਰਮਿਕ ਥਾਵਾਂ ਜਾਂ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਸ਼ਮਸ਼ਾਨਘਾਟ ਵੀ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਬਣਾਉਣਾ, ਇਸ ਵਿਵਹਾਰਿਕ ਪੱਖ ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਪੱਖਪਾਤ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਅਜੋਕੇ ਦੌਰ ਵਿੱਚ ਕਾਨੂੰਨੀ ਬੰਦਸ਼ਾਂ ਸਦਕਾ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਉੱਚ ਜਾਤੀ ਦਾ ਵਿਅਕਤੀ ਨੀਵੀਂ ਜਾਤੀ ਅਧੀਨ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਵਿਵਹਾਰਾਤਮਿਕ ਪੱਖ ਉਸਨੂੰ ਅਲਗਾਵ, ਦਵੰਦ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਸੰਤਾਪ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵਸਤੂ ਜਾਂ ਵਿਅਕਤੀ ਬਾਰੇ ਸਾਡੀ ਜਾਣਕਾਰੀ, ਸਾਡਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ, ਸਾਡੀ ਧਾਰਨਾ, ਗਿਆਨਾਤਮਿਕ ਪੱਖ ਅਖਵਾਉਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਆਧਾਰ ਤੇ ਸਾਡੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਦਾ ਕੋਈ ਪੱਖ ਵਿਕਸਿਤ

ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਲੋਕ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਅਛੂਤ ਅਤੇ ਅਸੁੱਧ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਗਿਆਨ ਦਾ ਆਧਾਰ ਸਾਡੀ ਧਾਰਮਿਕ, ਜਾਤੀਗਤ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ-ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਹਨ। ਹੁਣ ਇਸ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਬਾਰੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਲੋਕ ਹਰੀਜਨਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਘ੍ਰਿਣਾ ਭਾਵ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਫਰਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਛੂਹਣ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਾਵਨਾਤਮਿਕ ਪੱਖ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸਮੀਕਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਉਹ ਹਰੀਜਨਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਦੂਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੁਰਕਾਰਦੇ ਹਨ, ਅਸੁੱਧਤਾ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੇ ਉਪਾਅ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਉਸਦਾ ਕਿਰਿਆਤਮਿਕ ਜਾਂ ਵਿਵਹਾਰਾਤਮਿਕ ਪੱਖ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਪੱਖਪਾਤ ਜਾਂ ਭੇਦ ਭਾਵ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਦੀ ਲੰਬੀ ਕਿਰਿਆ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਸਕਾਰਾਤਮਿਕ ਅਤੇ ਨਕਾਰਾਤਮਿਕ ਗੁਣ ਧਾਰਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਸ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਪਾਲਣ-ਪੋਸ਼ਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪ ਮੁਹਾਰੇ ਹੀ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਉਮਰ ਭਰ ਲਈ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਅੰਗ ਬਣ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਪਰੀਤ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਨਾ ਪਵੇ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚਲਾ ਭਾਵਨਾਤਮਿਕ ਘਟਕ ਮਾਨਸਿਕ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਰਵਾਸ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਇਹ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਪਰਵਾਸ ਹੰਢਾ ਰਹੇ ਵੱਖੋ-ਵੱਖ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਪਾਤਰਾਂ ਲਈ ਵੱਖੋ-ਵੱਖ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਮਾਨਸਿਕ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਪੀੜ੍ਹੀ ਪਾੜੇ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨੋਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਦਾ ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਸਮਾਜਿਕ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੀਆਂ। ਸਾਡੇ ਵਿਆਹ ਸੰਬੰਧਾਂ, ਵਿਆਹੁਤਾ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਬਣਤਰ, ਜੁੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਦੀ ਵੰਡ, ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੀ ਚੋਣ ਦੇ ਮਾਪਦੰਡ, ਤਲਾਕ ਅਤੇ ਤਲਾਕ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪਰਵਰਿਸ਼ ਆਦਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਜਿਹੇ ਪਹਿਲੂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਿਰਧਾਰਨ ਇਹਨਾਂ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਹੀ ਓਧਰ ਜੰਮੀ-ਪਲੀ ਤੀਸਰੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਤਲਖੀ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਪਰਿਵਾਰਿਕ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਟੁੱਟ-ਭੱਜ ਲਈ ਵੀ ਜੁੰਮੇਵਾਰ ਕਾਰਕ ਹੋ ਨਿੱਬੜਦਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਕੰਮ ਪ੍ਰਤੀ ਰਵੱਈਏ, ਖਾਣ-ਪੀਣ ਦੀਆਂ ਆਦਤਾਂ, ਪਹਿਰਾਵੇ ਪ੍ਰਤੀ ਖਿੱਚ, ਰਹਿਣ-ਸਹਿਣ ਦੇ ਢੰਗਾਂ ਆਦਿ ਸਭ ਵਿੱਚ ਸਾਡੀਆਂ ਇਹ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਹੀ ਝਲਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਸੇ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਇਹਨਾਂ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਨਾਲ ਜੋੜਕੇ ਕਰਨਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਕਰਕੇ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਮਾਜਿਕ-ਮਾਨਸਿਕ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀਆਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

- 2.1 ਵਿਆਹ ਅਤੇ ਤਲਾਕ ਸੰਬੰਧੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ-ਕਾਰਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ
- 2.2 ਅਣਜੋੜ ਵਿਆਹ ਅਤੇ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ-ਕਾਰਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ
- 2.3 ਵਿਆਹੁਤਾ ਸੰਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚ ਤਲਖੀ ਅਤੇ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ-ਕਾਰਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ
- 2.4 ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਪੱਛਮੀ ਸਮੀਕਰਨ ਅਤੇ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ-ਕਾਰਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ
- 2.5 ਔਲਾਦ ਜਾਂ ਵਾਰਿਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ- ਕਾਰਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ
- 2.6 ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਦਵੰਦ ਅਤੇ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ-ਕਾਰਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ
- 2.7 ਕੰਮ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ-ਕਾਰਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ

2.1 ਵਿਆਹ ਅਤੇ ਤਲਾਕ ਸੰਬੰਧੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ-ਕਾਰਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ

ਵਿਆਹ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਿਤਾਉਣ ਦਾ ਇੱਕ ਸੰਕਲਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਇੱਕ ਪੁਰਸ਼ ਅਤੇ ਇੱਕ ਇਸਤਰੀ ਵਿਚਕਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦਕਿ ਕੁੱਝ ਥਾਵਾਂ ਤੇ, ਇੱਕੋ ਹੀ ਸੈਕਸ ਦੇ ਦੋ ਜਣਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਵਿਆਹ ਕਾਨੂੰਨੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਦੁਵੱਲੇ ਸੰਬੰਧਾਂ ਲਈ ਬੰਧਨ ਬਣਾਉਂਦੇ ਸਮੇਂ ਹਰੇਕ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਮਾਪਦੰਡ, ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਰੀਤੀ-ਰਿਵਾਜ ਅਤੇ ਵੱਖੋ-ਵੱਖ ਹੀ ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਵੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਭਾਵ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਹਰ ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਵਿੱਚ ਵਿਆਹ ਨਾਲ ਜੁੜੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਰੀਤਾਂ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਬੰਦੇ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਯਾਦਗਾਰੀ ਪਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦਿਨ ਨੂੰ ਯਾਦਗਾਰੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਲਾੜਾ ਅਤੇ ਲਾੜੀ ਖ਼ਾਸ ਪਹਿਰਾਵਾ ਵੀ ਪਹਿਨਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਵੈੱਬ ਪੇਜ **ਪੰਜਾਬੀ-ਪੀਡੀਆ** ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕਿਰਪਾਲ ਕਜਾਕ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਅਨੁਸਾਰ,

ਇਸਤਰੀ ਪੁਰਸ਼ ਦੇ ਪਰਸਪਰ ਮੇਲ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਵਜੋਂ ਵਿਆਹ ਵਿਸ਼ਵ-ਵਿਆਪੀ ਵਰਤਾਰਾ ਹੈ। ਧਰਮ ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਆਹ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਬੰਧਨ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸਤਰੀ ਪੁਰਸ਼ ਦੇ ਮੇਲ ਉਪਰੰਤ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਸੰਤਾਨ ਅਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਸਰੋਕਾਰ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਪਸਾਰ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਸਥ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਆਹ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਰਹਿਤਲ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਅਤੇ ਸੁੱਚਾ ਮਾਰਗ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਰਹਿਤਲ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਆਹ ਅਜਿਹਾ ਅਲਿਖਤੀ ਅਹਿਦ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਅੰਗ-ਸਾਕਾ, ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਅਨੁਸ਼ਠਾਨਾ ਦੀਆਂ ਪਵਿੱਤਰ ਰਸਮਾਂ ਅਧੀਨ ਮੁਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਹਿਮਤੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਮੁਕ ਅਹਿਦ ਵਿੱਚ

ਪਤਨੀ, ਬੱਚੇ, ਆਸਰਿਤ ਟੱਬਰ ਦੀ ਪਰਵਰਿਸ਼ ਪ੍ਰਤਿ ਜੁੰਮੇਵਾਰੀ ਅਤੇ ਪਤੀ ਪਤਨੀ ਦੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਪ੍ਰਤਿ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪਾਤਰ ਬਣੇ ਰਹਿਣ ਦੇ ਫ਼ਰਜ਼ ਸਵੀਕਾਰੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਉਪ-ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਸੰਬੰਧੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਅਤੇ ਤਲਾਕ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਿਆਰ, ਵਿਆਹ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ, ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਵੱਖਰੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਵਿਚਰਨਾ, ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਮਾਨਸਿਕ ਸੰਤਾਪ ਅਤੇ ਮਨੋ-ਦੁਬਿਧਾ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਪਿਆਰ ਭਾਰਤੀ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਵੱਖੇ ਵੱਖਰੀਆਂ ਤੈਹਾਂ ਤੇ ਵਿਚਰਦਾ ਹੈ। ਪਰਵਾਸੀ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ ਵਿਆਹ ਲਈ ਵਰ ਜਾਂ ਵਧੂ ਦੀ ਚੋਣ ਇੱਕ ਪੇਚੀਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਵਾਲੇ ਮਾਪੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਆਪਣੀ ਜਾਤ-ਬਰਾਦਰੀ ਵਿੱਚੋਂ ਰਿਸ਼ਤਾ ਲੱਭਣ ਤੇ ਕੇਂਦਰਿਤ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਜਦਕਿ ਪੱਛਮੀ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ ਜੰਮੇ-ਪਲੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਬੱਚੇ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਸਾਥੀ ਆਪ ਲੱਭਣ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇੱਥੇ ਹੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਦਵੰਦ ਉਪਜਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਦੋਵਾਂ ਧਿਰਾਂ ਮਾਪਿਆਂ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਮਾਨਸਿਕ ਸੰਤਾਪ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਆਹ ਸੰਬੰਧੀ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵਰ ਜਾਂ ਵਧੂ ਦੀ ਚੋਣ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਇਹ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਰੋਕਾਰ ਹੈ। ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਪੰਜਾਬੀ ਪਰਿਵਾਰ ਚਾਰੇ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ, ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਲਈ ਸਾਥੀ ਦੀ ਚੋਣ ਆਪਣੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਭਾਈਚਾਰੇ ਵਿੱਚ ਵੀ ਓਧਰ ਰਹਿ ਰਹੇ ਪਰਵਾਸੀ ਮੁੰਡੇ/ਕੁੜੀ ਨਾਲੋਂ ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਜਾ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮੁੰਡੇ/ਕੁੜੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਕਈ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚੋਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ।

ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਪੇ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕੌਮ ਦੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਣ ਜਾਂ ਦੇਸਤੀ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਣ। ਜਿਸਦੇ ਕਈ ਸਮਾਜਿਕ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਕਾਰਨ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਸੁੱਧਤਾ ਦੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜੇਕਰ ਆਪਣੀ ਕੌਮ ਜਾਂ ਸਮਾਜ 'ਚ ਵਿਆਹ ਟੁੱਟ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਸੰਭਾਵਨਾ ਘੱਟ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਅਜਿਹਾ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੱਛਮੀ ਮੂਲ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਲਈ ਭਾਰਤੀ ਮਾਪੇ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋ ਜਾਣ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਪੂਰੇ ਕਾਲੇ ਭਾਵ ਅਫ਼ਰੀਕੀ ਮੂਲ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਨ 'ਚ ਵੀ ਮੱਤਭੇਦ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਕਾਲੇ ਨੀਗਰੇ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਜਾਂ ਦੇਸਤੀ ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਅਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦਕਿ ਗੋਰਿਆਂ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਸੰਬੰਧ ਕਈ ਕਹਾਣੀਆਂ 'ਚ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਪਰੰਤੂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦਾ

ਵਿਆਹ ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਕਰਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸਮਾਜਿਕ ਵਰਤਾਰੇ ਨੂੰ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ, ਪਰਵਾਸ ਵਿਚਲੀ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਪਰ ਦੇਖ ਤਾਂ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੱਛਮੀ ਦੇਸ਼ਾਂ 'ਚ ਲੜਕੀਆਂ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਦੀਆਂ ਧਾਰਨੀ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀਆਂ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੀਆਂ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਲੈ ਕੇ ਆਉਣ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਅਣਜੋੜ ਵਿਆਹ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਮੁੰਡਾ ਅਤੇ ਕੁੜੀ ਦੋਵੇਂ ਵੱਖੋ ਵੱਖਰੇ ਸਮਾਜਿਕ ਮਾਹੌਲ 'ਚ ਪਲੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਸਮਾਜਿਕਰਨ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੋਹਾਂ ਦੀਆਂ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਵੀ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੀਆਂ, ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਲੇ ਰਿਸ਼ਤੇ 'ਚ ਖਟਾਸ ਜਾ ਫਿੱਕੇਪਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਫਿਰ ਵੀ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਦਕਾ ਭਾਰਤੀ ਮਾਪੇ ਇਸ ਦੁਬਿਧਾ ਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਪੱਛਮੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਪੰਜਾਬੀ ਕੁੜੀਆਂ ਬਾਰੇ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਸੋਚ ਦੀ ਇੱਕ ਝਲਕ ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸੇਖਾ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਬਾਰਾਂ ਝੂਹੇ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਆਰ ਪਾਰ' ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਦੇ ਚਾਚੇ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

"ਮੇਰੀ ਧੀ ਹਾਲੇ ਪੰਜਾਬੀ ਹੈ ਕਿ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਬਣ ਗਈ।" ਇਹ ਗੱਲ ਉਹ ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਲਿਖਣ ਲੱਗੇ ਸੀ, ਜਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਚਿੱਠੀ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਫੋਨ ਕਰਕੇ ਚਾਚਾ ਜੀ ਨਾਲ ਗੁੱਸੇ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਸ ਚਿੱਠੀ ਵਿੱਚ ਚਾਚਾ ਜੀ ਨੇ ਮੇਰੇ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਨੂੰ ਇੰਡੀਆ ਆ ਕੇ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਸੱਦਾ ਦਿੰਦਿਆਂ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕੈਨੇਡਾ 'ਚ ਨਾ ਫਸ ਜਾਈ, ਉੱਥੋਂ ਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਬਹੁਤੀਆਂ ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ। ਤੈਨੂੰ ਇੱਥੋਂ ਸੁੱਧ ਕੁੜੀ ਲੱਭ ਕੇ ਦੇਵਾਂਗੇ। ਚਿੱਠੀ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕਵੀ ਚਾਚਾ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਗਾਲ ਕੱਢੀ ਹੋਵੇ। ਮੈਂ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਚਾਚਾ ਜੀ ਨੂੰ ਫੋਨ ਮਿਲਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, "ਚਾਚਾ ਜੀ, ਜੇ ਕੈਨੇਡਾ ਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਅਸੁੱਧ ਹੁੰਦੀਆਂ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਇਹ ਧੀ ਵੀ ਅਸੁੱਧ ਹੀ ਹੋਈ ਫਿਰ।" ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਹੀ ਨਾ ਸਮਝੇ, ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਚਿੱਠੀ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਤਾਂ ਬੇਲੇ, "ਕੁੜੀਏ, ਤੂੰ ਬਹੁਤ ਬੇਲਣ ਲੱਗ ਪਈ ਏ। ਤੂੰ, ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਿੱਥੋਂ ਬਣ ਗਈ, ਹਾਲੇ ਦੋ ਸਾਲ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਗਈ ਨੂੰ ਹੋਏ ਆ। ਤੂੰ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਜੰਮੀ ਧੀ ਐ—।"(55)

ਬੇਸ਼ੱਕ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬੀ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਸੋਚਦੇ ਪਰੰਤੂ ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਬਹੁਤੀ ਵਾਰ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਪਹਿਲੀ-ਦੂਜੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਤੇ ਭਾਰੂ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਧੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ਵੇਲੇ ਭਾਰਤੀ ਮਾਪੇ ਅਕਸਰ ਇਹੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਵਿਆਹ ਆਪਣੀ ਜਾਤ-ਬਰਾਦਰੀ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇ। ਇਸੇ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਕਰਕੇ ਹੀ ਅਕਸਰ ਭਾਰਤੀ ਮਾਪੇ ਮਾਨਸਿਕ ਤਣਾਅ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ

ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀਆਂ 'ਚ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਬਲਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਢਿੱਲੋਂ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ *ਮੇਰਾ ਟਰੱਕ* ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਡਾਕਟਰ ਦੀਦੀ' ਵਿੱਚ ਸੂਰਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪਿਓ ਆਪਣੇ ਡਾਕਟਰ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਵਿਆਹ ਲਈ ਭਾਰਤੀ ਕੁੜੀ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਹਰ ਵੇਲੇ ਫਿਕਰ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ, "ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਗੋਰੀ ਕੁੜੀ ਨਾ ਉਸਨੂੰ ਦਬੋਚ ਲਏ।" ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਦਾ ਇੱਕ ਕਾਰਨ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਜਾਤ ਬਰਾਦਰੀ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁੜੀ ਲੱਭਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਸਰਾ ਵੱਡਾ ਕਾਰਨ ਮੋਟੀ ਰਕਮ ਵਸੂਲਣਾ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਦਹੇਜ ਵਿੱਚ ਮੋਟੀ ਰਕਮ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨਾ ਵੀ ਇੱਕ ਆਮ ਜਿਹਾ ਵਰਤਾਰਾ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਮਾਪੇ ਪ੍ਰਵਾਨ ਵੀ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਮੁੱਖ-ਪਾਤਰ ਜਿਸ ਨੇ ਡਾਕਟਰੀ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਫਿਰ ਵੀ ਬਾਹਰੋਂ ਆਏ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਾਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਦਹੇਜ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਇਸਦਾ ਡਟਵਾਂ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦੀ ਹੈ।

"ਪਾਪਾ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਭੁੱਖਿਆਂ ਦੀ ਭੁੱਖ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਦੇਣ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਮਿਟਣੀ। ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਕਮਾਈ ਤੇ ਰੱਜ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਦਹੇਜ ਦੇ ਪੈਸਿਆਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਰੱਜਣਗੇ। ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਭੁੱਖੇ ਦਰਿੰਦੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਖੇਡਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭੁੱਖ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਮਿਟਦੀ।" (18)

ਵਿਆਹ ਆਧਾਰ ਤੇ ਬਾਹਰ ਲੈ ਜਾਣ ਲਈ ਕੇਵਲ ਪੈਸਿਆਂ ਦਾ ਹੀ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਸਗੋਂ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਉਲੰਘ ਕੇ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਲਈ, ਪੱਕੇ ਹੋਣ ਲਈ, ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਤੋੜ-ਭੰਨ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਚਾਹੇ ਸਮਾਜਿਕ ਮਾਣਕਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਸਮਾਜਿਕ ਨੈਤਿਕਤਾ ਉੱਪਰ ਅਕਸਰ ਆਰਥਿਕ ਹਿਤ ਭਾਰੀ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਵਿਆਹ ਵਿੱਚ ਸੰਦੇਬਾਜ਼ੀ, ਵਾਰੀ-ਵੱਟਾ, ਕਾਗ਼ਜ਼ੀ ਵਿਆਹ, ਨਕਲੀ ਵਿਆਹ, ਨੇੜੇ ਦੀ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ ਵਿੱਚ ਵਿਆਹ ਆਦਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਗ਼ੈਰ ਸਮਾਜਿਕ ਅਲਾਮਤਾਂ ਪਰਵਾਸੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਆਮ ਹੀ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਜਿਹੀ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਨ ਬਲਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਢਿੱਲੋਂ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ *ਮੇਰਾ ਟਰੱਕ* ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਸੁਵਿਧਾਜਨਕ ਵਿਆਹ' ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਕੈਨੇਡਾ ਰਹਿ ਰਹੀ ਸੀਤੇ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਜੇਗਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਧੀ ਜੀਤੇ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਇਸੇ ਜੇੜ-ਤੋੜ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਕਰਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ।

"ਸੀਤੇ ਆਪਣੀ ਧੀ ਦੇ ਸਹੁਰਿਆਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਉਸੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਯੋਜਨਾ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ, "ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਭਤੀਜੀ ਜੀਤੇ ਦਾ ਸਾਕ ਮਿੰਦੇ ਦੇ ਕੈਨੇਡਾ ਵਾਲੇ ਦਿਉਰ ਨਾਲ ਕਰਵਾ ਕੇ ਜੀਤੇ ਨੂੰ ਮੰਗਾ ਲਵਾਂਗੀ ਤੇ ਫਿਰ ਤਲਾਕ ਕਰਵਾ ਕੇ ਉਸਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ

ਦੇਸ਼ ਉਸਦੇ ਦਿਉਰ ਨਾਲ਼ ਕਰਵਾ ਦਿਆਂ ਤਾਂ ਦੇਸ਼ ਵਾਲ਼ਾ ਮੁੰਡਾ ਕੈਨੇਡਾ ਆ ਜਾਵੇਗਾ " ਸੀਤੇ ਆਪਣੀ ਯੋਜਨਾ ਤੋਂ ਫੁੱਲੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਮਾ ਰਹੀ। ਇਹੀ ਸੋਚ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਨਵੰਬਰ ਵਿੱਚ ਦੇਸ਼ ਜਾਣ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਬਣਾ ਲਿਆ। (163)

ਪਰਵਾਸੀ ਜਿੱਥੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਵਿਆਹ ਆਪਣੀ ਜਾਤ ਬਰਾਦਰੀ ਜਾਂ ਪੰਜਾਬ ਜਾ ਕੇ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਉਥੇ ਹੀ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਬੱਚੇ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਦਕਾ ਮਨ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ਼ ਵਿਆਹ ਕਰਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਪਰਿਵਾਰਿਕ ਤਣਾਅ ਵਧਣ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਬਗ਼ਾਵਤ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ ਦਬਾਅ ਹੇਠ ਕੁਝ ਮਾਪੇ ਚਾਹੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ਼ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਹਿਮਤੀਆਂ ਦਿਲੋਂ ਨਾ ਹੋ ਕੇ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਵੱਸ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਕਈ ਵਾਰ ਵਿਆਹ ਦੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਵੀ ਸਮਾਜਿਕ ਰੀਤ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਜਿਹੀ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਨ ਗੁਰਬਚਨ ਕੌਰ ਥਿੰਦ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕੁੱਜਾਂ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਹਵਾਵਾਂ ਦੇ ਰੁਖ਼ ਦੀ' ਪਾਤਰ ਓਧਰ ਜੰਮੀ-ਪਲੀ ਕੁੜੀ ਜਦੋਂ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਨਾਲ਼ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਘਰ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਉਸਨੂੰ ਰੋਕਦੇ ਹਨ। ਪਰੰਤੂ ਉਸ ਦੀ ਰੋਜ਼-ਰੋਜ਼ ਦੀ ਜਿੱਦ ਅਤੇ ਕਲੇਸ਼ ਤੋਂ ਤੰਗ ਆ ਕੇ ਵਿਆਹ ਲਈ ਰਾਜ਼ੀ ਤਾਂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਅਣਮੰਨੇ ਜਿਹੇ ਮਨ ਨਾਲ਼ ਵਿਆਹ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਡੋਲੀ ਵੀ ਮੈਰਿਜ ਪੈਲੇਸ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਤੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਰੀਤ ਮੁਤਾਬਿਕ ਘਰੋਂ ਨਹੀਂ ਤੋਰਦੇ। ਮਾਪੇ ਵਿਆਹ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਵਿਆਹ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਅਤੇ ਪਰਵਾਸ ਦੇ ਦਬਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਦਬਾਅ ਜਿੱਥੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਹੱਕਾਂ ਦਾ ਹੈ ਉੱਥੇ ਹੀ ਧੀਆਂ ਪੁੱਤਾਂ ਦੇ ਪੱਛਮੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਸੱਭਿਅਤਾ ਦੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਅਪਣਾਉਣ ਕਰਕੇ ਬਾਗ਼ੀ ਹੋਣ ਦੇ ਡਰ ਦਾ ਵੀ ਹੈ।

"ਇਹ ਕੋਈ ਵਿਆਹ ਥੋੜ੍ਹਾ ਸੀ, ਮਨ ਤਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਸੜੇ ਪਏ ਆ। ਬਸ ਫਰਜ਼ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਸੀ ਮਾਂ ਬਾਪ ਹੋਣ ਦਾ, ਉਹੋ ਈ ਕਰਦੇ ਪਏ ਆ ਸਾਰੇ।" ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬੋਲਣਾ ਜਾਰੀ ਸੀ।

"ਮਰਜ਼ੀਆਂ ਤਾਂ ਚੱਲਦੀਆਂ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਜੁਆਕਾਂ ਦੀਆਂ। ਮਾਪੇ ਤਾਂ ਵਿਚਾਰੇ ਪਾਲਣ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਤੇ ਵਿਆਹੁਣ ਜੇਗੇ ਈ ਰਹਿ ਗਏ ਆ। ਹੋਰ ਕੋਈ ਭਾਅ ਭਾੜਾ ਨਹੀਂ ਮਾਂ-ਪਿਓ ਨੂੰ, ਨਾ ਪੁੱਤਾਂ ਦਾ ਨਾ ਧੀਆਂ ਦਾ ! ਆਹ ਵੀ ਚੰਗਾ ਲੱਲ੍ਹ ਫੜਿਆ, ਅਖੇ ਵਿਆਹ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ਼ ਕਰਵਾਉਣਾ ਤੇ ਕਰਾਉਣਾ ਵੀ ਤਾਂ ਜੇ ਮਾਂ-ਪਿਓ ਰਜ਼ਾਮੰਦ ਹੋਣ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਵਿਆਹ ਈ ਨਹੀਂ ਕਰਾਉਣਾ ਸਾਰੀ ਉਮਰ। ਗਲ਼ 'ਚ ਰੱਸਾ ਪਾ ਦਿਓ ਮਾਂ-ਪਿਓ ਦੇ ਤੇ ਖਿੱਚੀ ਜਾਓ। ਜਦੋਂ ਡੇਲੇ ਬਾਹਰ ਨੂੰ ਆਉਣ ਲਗੇ ਆਪੇ ਹਾਂ ਕਰਨਗੇ ਹੀ ਨਾ ਵਿਚਾਰੇ। " ਮਾਤਾ ਜੀ ਬੈਠੇ ਸਿਰ ਧੁੰਨਦੇ ਪਏ ਸੀ। (145)

ਬੇਸ਼ੱਕ ਬਹੁਤੇ ਮਾਪੇ ਪੁਨਰ-ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਦੀ ਆਪ-ਮੁਹਾਰੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਤਹਿਤ ਬਹੁਤ ਹੱਦ ਤੱਕ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਅਤੇ ਮੰਗਾਂ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਮਾਯੋਜਿਤ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਰੂੜ੍ਹ-ਯੁਕਤੀਆਂ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਚੁੱਕੀਆਂ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਕਰਕੇ ਉਹ ਉਸ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਜਿਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਸਾਥੀ ਲੱਭ ਕੇ ਧੀ-ਪੁੱਤ ਦਾ ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਤੇ ਕਰਨੇ ਸੀ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਦਬਾਅ ਤਹਿਤ ਹੀ ਬਹੁਤੇ ਮਾਪੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਜ਼ਿੰਦਾਂ ਮੰਨ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਅਜਿਹੇ ਹੀ ਦਬਾਅ ਹੇਠ ਕੁੜੀ ਦੀ ਗੱਲ ਮੰਨ ਕੇ ਮਾਪੇ ਵਿਆਹ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸਦੀ ਝਲਕ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੀ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਵਿੱਚ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

"ਕਾਕਾ! ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਆਪੇ ਆਪਣੀ ਜਗ੍ਹਾ ਠੀਕ ਓ। ਪਰ ਕੋਈ ਠੋਸ ਹੱਲ ਲੱਭੀਏ। ਹਰੀ ਸਿੰਹੂ ਦੇ ਟੱਬਰ ਵਾਲੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੁੜੀ ਵੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪੜ੍ਹਦੀ ਸੀ ਤੇ ਉੱਥੇ ਆਪਣੇ ਜਮਾਤੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਿੱਦ ਫੜ ਬੈਠੀ। ਘਰ ਦੇ ਨਹੀਂ ਮੰਨੇ ਤਾਂ ਘਰੋਂ ਭੱਜ ਗਈ। ਜਦੋਂ ਘਰ ਦੇ ਕੋਈ ਹੀਲਾ ਵਸੀਲਾ ਕਰ ਵਾਪਸ ਲਿਆਏ ਤਾਂ ਕੁੱਝ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਉਹਨੇ ਠਾਣੇ ਅਰਜ਼ੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ। ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਘਰਦਿਆਂ ਤੋਂ ਜਾਨ ਦਾ ਖ਼ਤਰਾ, ਇਹਨਾਂ ਮੈਨੂੰ ਮਾਰ ਦੇਣਾ। ਕੁੜੀ ਦੇ ਬਾਬੇ ਤੇ ਪਿਓ ਨੂੰ ਦੋ ਰਾਤਾਂ ਠਾਣੇ ਕੱਟਣੀਆਂ ਪਈਆਂ। ਆਖ਼ਰ ਉੱਥੇ ਹੀ ਵਿਆਹ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਹੁਣ ਭਾਵੇਂ ਮੱਥੇ ਨਹੀਂ ਲਗਦੇ। ਇਹ ਜਦੋਂ ਸਿਰ ਫਿਰ ਜਾਂਦਾ ਨਾ ਫਿਰ ਚੰਗੇ ਮਾੜੇ ਦਾ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ਇਸ ਉਮਰੇ ! ਬਾਹਲੇ ਤੱਤੇ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਠੰਢੇ ਮਨ ਨਾਲ ਸੋਚੋ। ਜ਼ਮਾਨੇ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਆ, ਬਹੁਤੀ ਝਾੜ ਝੰਬ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਹੋਰ ਸਿਆਪਾ ਪਾ ਦਊ। ਫਿਰ ਜੂ ਠਾਣੇ ਕਚਹਿਰੀਆਂ ਭੁਗਤਦੇ ਰਵਾਂਗੇ। ਨਿੱਤ ਨਵੇਂ ਬਣਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਨੂੰਨ ਵੀ ਤਾਂ ਸੰਘੀ ਨੱਪਦੇ ਆ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ।" ਬਾਪੂ ਜੀ ਨੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮੇਂ ਦੀ ਨਜ਼ਾਕਤ, ਸਮਝਾਈ ਸੀ। (151)

ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸੇਖਾ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਬਾਰਾਂ ਝੂਰੇ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਵਿਆਹ' ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਿਆਹਾਂ ਉੱਪਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਖਰਚ ਅਤੇ ਰੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਫ਼ਰਕ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਕਾਰਨ ਸਿਰਫ਼ ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਗੋਰੀ ਕੁੜੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਣਾ ਅਤੇ ਕੁੜੀ ਦਾ ਮਾਂ-ਪਿਓ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਲੱਭੇ ਮੁੰਡੇ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਣਾ ਹੈ।

"ਅੰਕਲ ਉਂ ਖਰਚਾ ਤਾਂ ਬੁੜੀਆਂ ਨੇ ਬਥੇਰਾ ਕਰਾ ਦੇਣਾ ਵਿਆਹ ਤੇ ਪਰ ਐਹੇ ਜੇ ਮੇਕੇ ਖਰਚਾ ਚੁੱਭਦਾ ਨੀ, ਜਦੋਂ ਧੀ-ਪੁੱਤ ਮਾਂ-ਪਿਓ ਦੇ ਕਹੇ 'ਚ ਰਹਿ ਕੇ ਵਿਆਹ ਕਰਾਏ।"

"ਕਰਮਾਂ ਆਲਿਆਂ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਆ ਧੀਆਂ-ਪੁੱਤ ਏਹੋ ਜੇ, ਮੱਲਾ"

"ਸਾਡੀ ਧੀ ਨੇ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਕੁਛ ਸਾਡੇ ਸਿਰ ਤੇ ਛੱਡਤਾ। ਕਹਿੰਦੀ, ਜਿੱਥੇ ਕਹੋਗੇ, ਓਥੇ ਕਰਵਾ ਲੂੰ" (148)

ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਜੱਗੇ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਜਿਹੜੀ ਉਸਦੀ ਧੀ ਦਾ ਉਸਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ਼ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਣ ਤੇ ਉਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਬੋਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਫ਼ ਝਲਕਦੀ ਹੈ ਜਦਕਿ ਕੁੱਝ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਜਦੋਂ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ਼ ਗੋਰੀ ਨਾਲ਼ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ ਤਾਂ ਜੱਗੇ ਨੇ ਸਾਰੇ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਅਣਮੰਨੇ ਮਨ ਨਾਲ਼ ਕੀਤੇ ਸਨ।

"ਰਵੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ਵੇਲੇ ਜੱਗੇ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਜਿਹੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਸੱਦਿਆ ਸੀ। ਜੱਗਾ ਤੇ ਰਾਣੀ ਇਸ ਵਿਆਹ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸਨ ਪਰ ਰਵੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਸਤੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਰਾਹ ਛੱਡਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਸਿੱਧਾ ਹੀ ਕਿਹਾ ਸੀ, "ਮੈਂ ਤੇ ਮਸ਼ੈਲ ਨੇ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਣੈ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਕੋਈ ਰਸਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਨੋ ਆਂ ਤਾਂ ਕਰ ਲਵੋ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਕੋਰਟ ਮੈਰਿਜ ਕਰਵਾਉਣ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਰਹੇ ਹਾਂ।"

ਜੱਗੇ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਰਸਮਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਸੀ ਪਰ ਬੇਦਿਲੀ ਜਿਹੀ ਨਾਲ਼। ਪਰ ਇਸ ਵਿਆਹ ਵਿੱਚ ਸਾਰੀ ਕਸਰ ਉਹ ਕੱਢ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਹ ਵਿਆਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ਼ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਭਾਬੀ ਨੇ ਐਡਮਿੰਟਨ ਤੋਂ ਰੂਬੀ ਵਾਸਤੇ ਆਪਣੀ ਜਾਣ-ਪਹਿਚਾਣ ਚੋਂ ਕਿਸੇ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਦੱਸ ਪਾਈ ਸੀ। (158)

ਉਪਰੋਕਤ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਵਿੱਚ ਇਹ ਜ਼ਾਹਿਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਚਾਹੇ ਪੱਛਮੀ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਨੂੰ ਸਮਝਦਿਆਂ ਹੁਣ ਮਾਪੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦਬਾਅ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਫਿਰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਦਵੰਦ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਵਿਆਹ ਦੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਪਾਉਂਦੇ। ਮਾਪਿਆਂ ਦਾ ਦਵੰਦ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਆਪਣੇ ਧੀਆਂ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜਾਤ-ਬਰਾਦਰੀ, ਭਾਈਚਾਰੇ 'ਚ ਵਿਆਹ ਕਰਾਉਣ ਦਾ ਇੱਛੁਕ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਬਾਗ਼ੀ ਹੋਣ, ਘਰ ਛੱਡ ਕੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਵੀ ਹਨ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਵਿੱਚ ਪੂਰੇ ਮਨ ਨਾਲ਼ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ।

ਮਾਪਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕੌਮ-ਧਰਮ ਵਿੱਚੋਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਸਾਥੀ ਨੂੰ ਨਾਪਸੰਦ ਕਰਨ ਦਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਕਾਰਨ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਵਿੱਥ ਵੀ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ 'ਚ ਹਰੇਕ

ਕਿਰਦਾਰ ਦੀਆਂ ਕੁੱਝ ਤਸਵੀਰਾਂ ਬਣੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਉਹ ਕਿਰਦਾਰ ਉਸ ਸਮਾਜਿਕ ਤਸਵੀਰ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਨਜ਼ਰ ਆਵੇ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਸਾਂਝਾ ਮਨ ਉਸਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਦੂਜੀਆਂ ਨਸਲਾਂ, ਦੂਜੇ ਸਮਾਜਾਂ 'ਚ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਂਝੀਆਂ ਬਿਰਤੀਆਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਜਾਂ ਫਿਰ ਆਪਣੀ ਸਮਾਜਿਕ ਬਿਰਤੀ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਹੀ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾ ਪਸੰਦ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਮਿਸ਼ੇਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਕੇ ਜੱਗੇ ਦੀ ਨੂੰਹ ਬਣ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੱਗੇ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਅਣਜਾਣੇ 'ਚ ਕੀਤੇ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਕੇ ਦੁੱਖ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ।

"ਡੇਲੀ ਉਤਾਰਨ ਲਈ ਹਾਲੇ ਹੋਰ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਘਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਹੁੰਚੇ। ਰਵੀ ਤੇ ਮਿਸ਼ੇਲ ਘਰ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਕਾਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਬੈਠੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਪਰ ਗਰਮੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਕਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ ਘਰ ਵੱਲ ਨੂੰ ਤੁਰਨ ਲੱਗੇ। ਲਹਿੰਗੇ ਵਿੱਚ ਸਜੀ ਮਿਸ਼ੇਲ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਂਹਾਂ ਮਾਰਦੀ ਤੁਰੀ ਆਉਂਦੀ ਦੇਖ ਜੱਗੇ ਨੂੰ ਬੁਰਾ ਲੱਗਾ ਸੀ। ਉਹ ਤਾਂ ਵਹੁਟੀ ਨੂੰ ਸੁੰਗੜੀ-ਸੰਗੜੀ ਦੇਖਣ ਦਾ ਆਦੀ ਸੀ। ਡੇਲੀ ਉਤਾਰਨ ਮੌਕੇ ਭਰਾ-ਭਰਜਾਈ ਦਾ ਰਾਹ ਰੋਕਣ ਵਾਸਤੇ ਹਾਲੇ ਵੀ ਕੁੜੀਆਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਹੁੰਚੀਆਂ। ਘਰ ਦੇ ਮੂਹਰੇ ਉਡੀਕ ਕਰਦਿਆਂ ਮਿਸ਼ੇਲ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਅੰਦਰ ਜਾ ਸਕਦੇ ਆਂ?" ਵਹੁਟੀ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਹਲ ਦਿਖਾਉਂਦਿਆਂ ਦੇਖ ਆਸੇ-ਪਾਸੇ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਦੀਆਂ ਨਿਗਾਹਾਂ ਮਿਲੀਆਂ। ਜੱਗੇ ਦੇ ਜੀਅ 'ਚ ਆਈ ਕਿ ਉਹ ਉੱਥੋਂ ਖਿਸਕ ਜਾਵੇ। ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ ਕੀਤਾ ਸਗੋਂ ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਬੋਲਿਆ, "ਹੋਰ ਨਾ ਉਡੀਕੋ ਕਿਸੇ ਨੂੰ, ਪਾਣੀ ਵਾਰ ਕੇ ਅੰਦਰ ਲੈ ਜਾ ਨੂੰਹ ਆਵਦੀ।"(159)

ਓਧਰ ਜੰਮੇ-ਪਲੇ ਤੀਸਰੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੀਆਂ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਭਿੰਨ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਜਾਤ, ਗੋਤ, ਧਰਮ, ਨਸਲ ਜਾਂ ਭਾਸ਼ਾ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ। ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜਿਕ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸੁਭਾਅ ਮਿਲੇ, ਵਿਚਾਰ ਮਿਲਨ, ਉਸ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਵੇ, ਨਾ ਕਿ ਜਾਤੀ, ਧਰਮ ਜਾਂ ਕੌਮ ਮਿਲਨ ਤੇ। ਸੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਤੀਸਰੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਇਹ ਬੱਚੇ ਕਿਸੇ ਗ਼ੈਰ ਕੌਮੀ, ਗੋਰੇ-ਕਾਲੇ ਜਾਂ ਚੀਨੀ ਨੇ ਨਾਲ ਜਾਂ ਗ਼ੈਰ ਧਰਮੀ ਵਿਆਹ ਕਰਾਉਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਅਕਸਰ ਮਾਪਿਆਂ ਵਿੱਚ ਮਾਨਸਿਕ ਦਵੰਦ ਉੱਭਰਨ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਦੂਹਰੇ ਨਿਕਟ-ਪਰਹੇਜ਼ ਦਵੰਦ (double approach-avoidance conflict) ਕਿਸਮ ਦਾ ਇਹ ਦਵੰਦ ਇੱਕ ਸਿਰੇ ਤੇ ਪੁੱਤਰ-ਧੀ ਦੇ ਬਾਗ਼ੀ ਹੋ ਕੇ ਘਰ ਛੱਡ ਜਾਣ ਦਾ ਡਰ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਰਹਿਣ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਸਿਰੇ ਤੇ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦਾ ਦਬਾਅ, ਗ਼ੈਰ-ਪਸੰਦ ਦੀ ਨੂੰਹ/ਜਵਾਈ ਨਾਲ ਨਾ ਨਿਭਣ ਦਾ ਤੌਖਲਾ। ਅਜਿਹਾ ਦੇਹਰਾ ਨਿਕਟ-ਪਰਹੇਜ਼ ਦਵੰਦ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ

ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਇਸ ਦਵੰਦ ਦਾ ਖ਼ਾਤਮਾ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਸਮਾਯੋਜਨ ਨਾਲ਼ ਹੀ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਫਿਰ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਬਾਗ਼ੀ ਹੋਣ ਨਾਲ਼। ਅਜਿਹੀ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਨ ਅਵਤਾਰ ਰੋਡੇ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਸਾਡੇ ਧੀਆਂ ਪੁੱਤਰ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਅਧੂਰੇ ਚਾਅ' ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਮੁੱਖ-ਪਾਤਰ ਜਗਤਾਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਦੀਪੇ ਦੇ ਸੰਵਾਦਾਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਹੈ ਸਪਸ਼ਟ ਝਲਕਦੀ ਹੈ।

"ਮੈਂ ਕਿਹਾ-ਰਹਿਣ ਦੇ ਵੇ ਗੋਰੀਆਂ ਮੇਮਾਂ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਐਵੇਂ ਈ ਚੰਗੇ ਐ। ਆਪਾਂ ਤਾਂ ਕੋਈ ਆਪਣਿਆਂ ਦੀ ਕੁੜੀ ਵਿਆਹ ਕੇ ਲਿਆਵਾਂਗੇ। ਜਿਹੜੀ ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਦੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਨਾਲ਼ ਕਰੂ। ਸਾਡੀ ਸੇਵਾ ਕਰੂ ਭੇਰਾ ਮਾਸਾ। ਐਵੇਂ ਕਹੀਏ ਆਪਣੇ ਸਾਕ-ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਵਰਗੀ ਰੀਸ ਨੀ ਕੋਈ। ਨਾਲੇ ਫੇਰ ਮੈਂ ਕਿਹਾ-ਬਈ ਤੂੰ ਸਾਡਾ ਕੱਲਾ ਕੱਲਾ ਮੁੰਡਾ। ਵਿਆਹ ਕਰਾਂਗੇ ਗੱਜ-ਵੱਜ ਕੇ, ਆਪਾਂ ਨੂੰ ਕਿਤੇ ਕੁੜੀਆਂ ਦਾ ਘਾਟੈ। (63)

ਇਹਨਾਂ ਸੰਵਾਦਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਦਸ਼ਾ ਸਾਫ਼ ਝਲਕਦੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਦਵੰਦ ਦਾ ਸਬੱਬ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਪੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਲਈ ਬਚਪਣ ਤੋਂ ਹੀ ਸੁਪਨੇ ਬੁਣਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਲਈ ਹੀ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਆਰਥਿਕ ਪਲਾਨਿੰਗ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਆਹ ਵਾਲੇ ਉਸ ਇੱਕ ਦਿਨ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਪੂਜੀ ਦਾ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਲਗਾ ਕੇ ਮਾਨਸਿਕ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਰਵਾਇਤਾਂ ਅਤੇ ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਦਾ ਹੀ ਨਤੀਜਾ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਸਾਡੇ ਸਾਂਝੇ-ਮਨ, ਸਾਂਝੀ-ਸੋਚ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ। ਜਗਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਇੱਛਾ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ ਇਸ ਸਾਂਝੀ ਸੋਚ ਦੀ ਝਲਕ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਜਗਤਾਰ ਦੇ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਲਗਭਗ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਪੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸੋਚਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪਲਾਨ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।

"ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਸੀ ਬਈ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਸਾਡਾ ਮੁੰਡਾ ਤੇ ਏਹਦਾ ਵਿਆਹ ਬੜੀ ਧੂਮ ਧਾਮ ਨਾਲ਼ ਕਰਨੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਰੀਕੇ ਆਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕਹਿ ਆਇਆ ਸੀ ਬਈ ਵਿਆਹ ਐਹੋ ਜਿਹਾ ਕਰਨੈ ਜਿਹੜਾ ਅਜੇ ਤੱਕ ਆਹੇ-ਪੁਆਹੇ ਨਾ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ।

ਮੇਰੇ ਦਿਲ 'ਚ ਸੀ ਬਈ ਸਾਰੀ ਵੀਹ 'ਚ ਤੇ ਘਰ ਦੇ ਵਿਹੜੇ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਉਤਲੇ ਚੁਬਾਰੇ ਤੱਕ ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਲਾਟੂਆਂ ਦੀ ਪਾਲ਼ਾਂ ਮੋਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਲੜੀਆਂ ਆਛੂ ਪਰੇ ਦੇਈਐ ਤੇ ਫੇਰ ਜਦ ਟਟਹਿਣੇ ਵਾਂਗੂੰ ਉਹ ਕਦੇ ਜਗਦੇ ਕਦੇ ਬੁਝਦੇ, ਕਦੇ ਜਗਦੇ ਕਦੇ ਫੇਰ ਬੁਝਦੇ ਤਾਂ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਖੜ੍ਹ ਖੜ੍ਹ ਕੇ ਨਜ਼ਾਰਾ ਵੇਖਣਾ ਸੀ।

ਫੇਰ ਸਾਕ-ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਤੇ ਹੋਰ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸ਼ਰਾਬ ਨਾਲ਼ ਨੁਹਾ ਦੇਣਾ ਸੀ। ਜੰਨ

ਦੁੱਕਣੀ ਸੀ ਕੋਈ ਸੈ-ਡੇਫ ਸੈ ਆਦਮੀ। ਐ ਕਾਰਾਂ ਨੇ ਜਾਣਾ ਸੀ ਧੁੜ ਉਡੋਂਦੀਆਂ। (67)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਮਨ ਦੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਣਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਸਮਾਜਿਕ ਹੈ ਅਤੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਣਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਵੀ ਸਮਾਜਿਕ ਹੀ ਹੈ, ਦੋਵਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਪੇ ਦਵੰਦ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਏ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਮਾਪੇ ਪੁਨਰ-ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਰਾਹੀਂ ਦਵੰਦ ਤੋਂ ਨਿਜਾਤ ਵੀ ਪਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਫਿਰ ਦਮਨ ਜਾਂ ਦਲਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਨੂੰ ਦਬਾਕੇ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਫੈਸਲਾ ਲੈ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਬੱਚਿਆਂ ਵੱਲ ਹੀ ਉਲਾਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਬਾਕੀ ਕਾਰਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਵਿੱਥ ਕਰਕੇ ਉਪਜਦਾ ਵਿਵਹਾਰ ਵੀ ਗ਼ੈਰ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨਾਲ ਰਿਸ਼ਤਾ ਨਾ ਜੁੜਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਦਾ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਤਰ ਇੱਕੋ ਜਿਹਾ ਹੀ ਵਿਵਹਾਰ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕਰਨ। ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਪੁਨਰ-ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਸਦਕਾ ਕੁਝ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਤਰ ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਉਲਟ ਵਿਵਹਾਰ ਵੀ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਧੀਆਂ-ਪੁੱਤਰਾਂ ਲਈ ਰਿਸ਼ਤਾ ਲੱਭਣ ਲੱਗੇ ਜਗੀਰੂ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸੋਚਦੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ, ਆਪਣੀ ਬਰਾਦਰੀ ਜਾਂ ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਰਿਸ਼ਤਾ ਕਰਨ ਨੂੰ ਹੱਦ ਤੋਂ ਵੱਧ ਤਰਜੀਹ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਨਾਲ ਸਮਾਯੋਜਿਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਧੀਆਂ-ਪੁੱਤਰਾਂ ਦਾ ਗ਼ੈਰ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨਾਲ ਵੀ ਰਿਸ਼ਤਾ ਬਣਾਉਣ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਾਣ ਮਰਿਆਦਾ ਉੱਪਰ ਬੇਝ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ। ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਇੱਕ ਪਾਤਰ ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸੇਖਾ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਬਾਰਾਂ ਝੂਰੇ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਤੂੰ ਹੀ ਬੋਲ' ਦੇ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਤਰਸੇਮ ਦਾ ਮਾਮਾ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੀਆਂ ਧੀਆਂ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਗੋਰਿਆਂ ਜਾਂ ਚੀਨੀਆਂ 'ਚ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਹਰਜ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ। ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਦੀ ਮਾਂ ਅਤੇ ਮਾਮੇ ਜੀਤ ਦੀ ਗੱਲਬਾਤ ਵਿੱਚੋਂ ਮਾਮੇ ਦੀ ਇਹ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

"ਉਂ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਈ ਹੋਣੇ ਆ? " ਤਰਸੇਮ ਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਹੈਰਾਨੀ ਜਿਹੀ 'ਚ ਪੁੱਛਿਆ।

ਜੀਤ ਹੱਸਿਆ, ਫੇਰ ਬੋਲਿਆ, "ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆ ਈ ਆਪਣੀ ਐ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਪਤੈ ਭੈਣ ਤੂੰ ਕੀ ਪੁੱਛਣਾ ਚਾਹੁੰਨੀ ਆਂ। ਨਾ ਤਾਂ ਉਹ ਜੱਟ ਐ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸਿੱਖ। "

ਤਰਸੇਮ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਾਮੇ ਦੇ ਚੇਹਰੇ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ। ਮਾਮੇ ਦੇ ਚੇਹਰੇ ਦਾ ਜਲੰਘ ਵੇਖ ਕੇ ਤਰਸੇਮ ਨੂੰ ਹੈਰਾਨੀ ਜਿਹੀ ਹੋਈ।

ਜੀਤ ਨੇ ਗੱਲ ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ, "ਵੱਡਾ ਗੋਰਾ ਐ ਤੇ ਛੋਟਾ ਚੀਨਾ।"

“ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਉਜਰ ਨੀ ਹੋਇਆ? ” ਤਰਸੇਮ ਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਹੈਰਾਨੀ ਨਾਲ ਅੱਖਾਂ ਸਕੋੜੀਆਂ।

“ਮੈਨੂੰ ਕੀ ਪ੍ਰੋਬਲਮ ਹੋਈ ਸੀ। ਮੁੰਡੇ ਦੇਹੋਂ ਨਾਈਸ ਐ। ਆਪਣੀਆਂ ਬੱਚੀਆਂ ਵੀ ਬਹੁਤ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਟ ਆ। ਸਾਡਾ ਫਰਜ਼ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਣਾ-ਲਿਖਾਉਣਾ। ਬਾਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲਾਈਫ ਐ,” ਜੀਤ ਨੇ ਕਿਹਾ।

“ਤੂੰ ਤਾਂ ਭਾਈ ਜਵਾਂ ਈ ਗੋਰਿਆਂ ਅਰਗਾ ਬਣ ਗਿਆ। ਤਕਲੀਫ਼ ਤਾਂ ਹੁੰਦੀ ਈ ਐ। ਲੋਕੀਂ ਕੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਣਗੇ? ” ਤਰਸੇਮ ਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ। (125)

ਤਰਸੇਮ ਦੇ ਮਾਮੇ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਹਾਮੀ ਭਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੇ ਬਾਹਰਲੇ ਮੁਲਕਾਂ 'ਚ ਆ ਕੇ ਵੀ ਆਪਣੀ ਸੌਂਝੀ ਸੋਚ ਨੂੰ ਛੱਡਿਆ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਉਸਨੂੰ ਇੱਜ਼ਤ ਦਾ ਸਵਾਲ ਬਣਾ ਕੇ ਚੁੱਕੀ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਨਾ ਕੇਵਲ ਆਪ ਤਣਾਅ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਸਗੋਂ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਦਵੰਦ 'ਚ ਫਸਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਸਦਾ ਨਤੀਜਾ ਬਹੁਤੀ ਵਾਰ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਬਾਗ਼ੀ ਹੋਣ ਜਾਂ ਧੀਆਂ ਦਾ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਾਉਣ ਤੇ, ਖ਼ਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਗ਼ੈਰ ਪੰਜਾਬੀ, ਗ਼ੈਰ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ, ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨਾਲ ਦੋਸਤੀ ਕਰਨ, ਰਹਿਣ ਜਾਂ ਵਿਆਹ ਕਰਾਉਣ ਤੇ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਵਾਲੇ ਮਾਪੇ ਅਕਸਰ ਹੀ ਤਣਾਅ ਅਤੇ ਦਵੰਦ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਇਹ ਗੱਲ ਆੱਨਰ ਕਿਲਿੰਗ ਤੱਕ ਪੁੱਜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇੱਕ ਪੰਜਾਬੀ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣੀ ਧੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਗੋਰੇ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਿੱਦ ਕਰਕੇ ਪਿਓ ਵੱਲੋਂ ਮਾਰ ਦੇਣ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ। ਤਰਸੇਮ ਉਸ ਧੀ ਦੇ ਪਿਓ ਬਾਰੇ ਹਮਦਰਦੀ ਦੀ ਸੋਚ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।

“ਭਾਈ ਸਾਹਬ ਹੁਣ ਸਾਰੇ ਗੋਰਿਆਂ ਦੇ ਅਖ਼ਬਾਰ-ਰੇਡਿਓ ਉਸ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਮਾੜਾ ਕਹੀ ਜਾਂਦੇ ਆ। ਬਿਗਾਨੇ ਘਰ ਲੱਗੀ ਅੱਗ ਤਮਾਸ਼ਾ ਹੁੰਦੀ ਐ। ਬੰਦੇ ਨੇ ਚਾਰ ਭਾਈਬੰਦਾਂ 'ਚ ਉੱਠਣਾ ਬਹਿਣਾ ਵੀ ਹੁੰਦੈ। ਕਿਹੜਾ ਪੰਜਾਬੀ ਬੰਦਾ ਜਿਹੜਾ ਕਿਸੇ ਗੋਰੇ ਨੂੰ ਜਵਾਈ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋਊ। ਜਦੋਂ ਗੰਦੀ ਲਾਦ ਆਖੇ ਨਾ ਲੱਗੂ ਤਾਂ ਬੰਦਾ ਕੀ ਕਰੂ, ਹੈਂ ਜੀ..... ”ਬੰਦੇ ਨੇ ਸੁਸਾਇਟੀ ਵਿੱਚ ਉੱਠਣਾ ਬੈਠਣਾ ਵੀ ਹੁੰਦੈ, ਜੇ ਚਾਰ ਬੰਦਿਆਂ 'ਚ ਕੋਈ ਆਖ ਦੇਵੇ ਬਈ ਫਲਾਣੇ ਦੀ ਗੋਰੇ ਨਾਲ ਨਿਕਲ ਗਈ ਤਾਂ ਕੀ ਰਹਿੰਦੈ ਬੰਦੇ ਦਾ। (132)

ਵਿਆਹ ਸੰਬੰਧੀ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸੰਜੋਗ ਧੁਰੋਂ ਬਣਦੇ ਹਨ, ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਜੀਵਨ ਦੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਆਦਿ ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਵੀ ਜੁੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਜਦ ਕੇ ਪੱਛਮੀ ਮਾਹੌਲ 'ਚ ਜੰਮੀ-ਪਲੀ ਤੀਜੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਬੱਚੇ ਪੱਛਮੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਆਹ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ ਅਤੇ ਕੁਝ ਲਿਵ-ਇਨ-

ਰਿਲੇਸ਼ਨਸ਼ਿਪ ਵਾਲੀਆਂ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਵੱਲ ਮੁੜਨ ਲੱਗਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਤਹਿਤ ਜੀਵਨ ਸਾਥੀ ਬਦਲਣ ਅਤੇ ਬਿਨਾਂ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਇਕੱਠੇ ਰਹਿਣ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਤੱਕ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਅਜਿਹੇ ਸੰਕਲਪਾਂ ਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀਆਂ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਪੀੜ੍ਹੀ-ਪਾੜਾ ਵਰਗੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਵੀ ਉਪਜਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਮਾਪਿਆਂ ਤੋਂ ਬਾਗ਼ੀ ਹੋਣਾ ਜਾਂ ਦੂਰ ਜਾਣਾ ਘਰ ਛੱਡ ਕੇ ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਆਦਿ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ। ਵਿਆਹ ਸੰਬੰਧੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ 'ਚ ਅਜਿਹੇ ਹੀ ਫ਼ਰਕ ਦੀ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਨ ਗੁਰਬਚਨ ਕੌਰ ਥਿੰਦ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕੂਜ਼ਾਂ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਲਿਵ ਇਨ ਰਿਲੇਸ਼ਨਸ਼ਿਪ' ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਪਾਤਰ ਲਵਲੀ ਜਿਸਦਾ ਵਿਆਹ ਹਰਨੂਰ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਬੇਸ਼ੱਕ ਤੀਜੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਬੱਚੇ ਹੀ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਜੰਮੇ-ਪਲੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਮਾਨਤਾਵਾਂ, ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਮਾਂ-ਪਿਓ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਲਈ ਭਾਰਤੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਥੀ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਰਹੁ-ਰੀਤਾਂ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਵੀ ਕਰਵਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਪੱਛਮੀ ਸਪਸ਼ਟਵਾਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਤਹਿਤ ਲਵਲੀਨ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਹਕੀਕਤ ਦੱਸ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨਾਲ ਰਹਿ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਵਿਆਹ ਨਾ-ਨਿਭਾ ਸਕਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੀ ਹੈ।

"ਦੀਦੀ, ਉਹਨੇ ਤਾਂ ਪਹਿਲੀ ਰਾਤ ਈ ਸਾਰਾ ਕੁੱਝ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤੇ ਕਹਿੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਸ਼ਾਦੀ ਨਹੀਂ ਨਿਭਾ ਸਕੇਗੀ। "

"ਚੱਲ ਕੋਈ ਨਾ ਮੈਂ ਉਹਨੂੰ ਸਮਝਾਉਂ ! ਕਈ ਵਾਰ ਐਵੇਂ ਭਾਵੁਕਤਾ ਵੱਸ ਨਾ ਕੁੜੀਆਂ ਇੰਨੀਆਂ ਸਪਸ਼ਟਵਾਦੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਵੀ ਪਛਤਾਉਂਦੀ ਹੋਵੇ। "

"ਦੀਦੀ, ਉਹਦਾ ਲਿਵ ਇਨ ਰਿਲੇਸ਼ਨਸ਼ਿਪ ਹੈ ਉਹਦੇ ਨਾਲ। ਉਹ ਪਿਛਲੇ ਇੱਕ ਸਾਲ ਤੋਂ ਇਕੱਠੇ ਰਹਿ ਰਹੇ ਨੇ। ਉਹਨੇ ਆਪਣੇ ਮੰਮੀ ਡੈਡੀ ਨੂੰ ਸਭ ਕੁੱਝ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਪਰ ਉਹ ਨਹੀਂ ਮੰਨੇ। ਤੇ ਉਹਦਾ ਵਿਆਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਕਹਿੰਦੀ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਹੁਣ ਜੇ ਤੇਰੀ ਮਰਜ਼ੀ ਤੂੰ ਕਰ। ਦੀਦੀ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸੋ ਮੈਂ ਕੀ ਕਰਾਂ? ਮੈਂ ਅੱਖੀਂ ਵੇਖ ਕੇ ਮੱਖੀ ਕਿਵੇਂ ਨਿਗਲਾਂ?" ਉਹ ਬੇਵਸੀ ਨਾਲ ਕੰਨ ਖੁਰਕਦਾ ਬੋਲਿਆ। (94)

ਇੱਥੇ ਅਸੀਂ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਪੱਛਮੀ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ ਜੰਮੀ-ਪਲੀ ਲਵਲੀਨ ਜੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਲਿਵ-ਇਨ-ਰਿਲੇਸ਼ਨਸ਼ਿਪ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਰਹੀ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਕੇ ਦੱਸਦੀ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਉਸਦਾ ਬੁਆਏ-ਫਰੈਂਡ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਤੇ ਅਤੇ ਰਿਸੈਪਸ਼ਨ ਤੇ ਵੀ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਫੋਨ ਵੀ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਮਾਂ-ਪਿਓ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਰਿਲੇਸ਼ਨ ਬਾਰੇ ਦੱਸਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਦੇ ਮਾਪੇ ਦਬਾਅ ਬਣਾ ਕੇ ਉਸਦਾ ਵਿਆਹ ਆਪਣੀ ਜਾਤ-ਬਰਾਦਰੀ ਵਿੱਚ ਕਰ ਤਾਂ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਸਪਸ਼ਟਵਾਦੀ

ਪੱਛਮੀ ਸੁਭਾਅ ਕਰਕੇ ਉਹ ਇਹ ਸਭ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਦੱਸਦੀ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਆਪਣੇ ਸਹੁਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਵਤੀਰਾ ਵੀ ਰੁੱਖਾ ਜਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

"ਤਾਹੀਓਂ ਇਹਦਾ ਵਤੀਰਾ ਐਨਾ ਰੁੱਖਾ ਏ। ਨਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੁਆ ਸਲਾਮ ਨਾ ਮੂੰਹ ਤੇ ਹਾਸਾ! ਨਾ ਵਿਆਹੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਵਰਗੀ ਆਭਾ ਇਹਦੇ ਮੂੰਹ ਤੇ। ਤੇਰੀਆਂ ਚਾਚੀਆਂ ਤਾਈਆਂ ਵੀ ਖੁਸਰ ਫੁਸਰ ਕਰਦੀਆਂ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਵੀ ਖੁੜਕਦੀ ਸੀ ਭਈ ਕੋਈ ਗੱਲ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਏ! ਪਰ ਆਹ ਗੱਲ ਹੋਊ ਮੈਂ ਤਾਂ ਸੋਚਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ!" (95)

ਭਾਰਤੀ ਮਾਹੌਲ 'ਚ ਅਜਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਭਾਰਤੀ ਔਰਤ ਦੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਵਾਲੀ ਕੁੜੀ ਨੇ ਆਪ ਦੁੱਖ ਤੇ ਵਿਛੋੜਾ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰ ਲੈਣਾ ਸੀ ਪਰੰਤੂ ਪਤੀ ਅਤੇ ਸਹੁਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਭਿਣਕ ਨਹੀਂ ਪੈਣ ਦੇਣੀ ਸੀ। ਪੱਛਮੀ ਸਪਸ਼ਟਵਾਦੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਕਰਕੇ ਲਵਲੀਨ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਪਤੀ ਨੂੰ ਵੀ ਦੱਸ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਲਵਲੀਨ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨੇ ਉਸ ਪੱਧਰ ਤੱਕ ਵਿਰੋਧ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਪੱਧਰ ਤੱਕ ਜੇਕਰ ਉਹ ਪਰਵਾਸੀ ਨਾ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਕਰਦੇ। ਪਰਵਾਸ ਦੌਰਾਨ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦਾ ਪੁਨਰ-ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮਾਪੇ ਆਪਣੀਆਂ ਧੀਆਂ ਨਾਲ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਖ਼ਤੀ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ। ਸਗੋਂ ਪਰਿਵਾਰਿਕ ਦਬਾਅ ਪਾ ਕੇ ਹੀ ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਮਨਵਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਇੱਛਾ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਵਿਆਹ ਲਈ ਸਾਥੀ ਦੀ ਚੋਣ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਲਵਲੀਨ ਚਾਹੇ ਵਿਆਹ ਦਾ ਦੱਬਵਾਂ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਣ ਦੀ ਗੱਲ ਵੀ ਘਰੇ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਉਹ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਲਿਵ-ਇਨ-ਰਿਲੇਸ਼ਨਸ਼ਿਪ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦੱਸਦੀ। ਇਸਦਾ ਕਾਰਨ ਉਹ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨੂੰ ਸਮਝਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਥੋਂ ਤੱਕ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਚਾਹੇ ਪੁਨਰ ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਕਰਕੇ ਮਾਪੇ ਬਹੁਤ ਹੱਦ ਤੱਕ ਆਪਣੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਢਾਲ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਲਿਵ-ਇਨ-ਰਿਲੇਸ਼ਨਸ਼ਿਪ ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਨਾ ਮੰਨਦੇ। ਅਖੀਰ ਜਦੋਂ ਮਜਬੂਰੀ ਵੱਸ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਧੀ ਵਾਪਸ ਘਰ ਲੈ ਜਾਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਦੀ ਹਰਨੂਰ ਦੀ ਭੈਣ ਜੇਤ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ, ਬਦਲ ਰਹੀਆਂ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰਦੀ ਹੈ।

"ਮਾਮਾ! ਪਾਪਾ! ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ ਢਿੱਗੀ ਢਾਹ ਕੇ ਬਹਿ ਗਏ ਓ? ਐਵੇਂ ਨਾ ਚਿੰਤਾ ਕਰੋ। ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਤੇ ਇਹ ਆਮ ਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਅਸੀਂ ਉਹਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਸੱਚ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਧੀ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਗਏ। ਅੱਗੋਂ ਜੇ ਹੋਊ ਵੇਖੀ ਜਾਊ। " ਜੇਤ ਨੇ ਮੰਮੀ ਪਾਪਾ ਦਾ ਦਿਲ ਧਰਾਇਆ।

"ਫਿਰ ਵੀ ਬੇਟੇ, ਸਾਡੀ ਵੀ ਕੀ ਇੱਜ਼ਤ ਰਹਿ ਗਈ! ਐਨਾ ਗੱਜ ਵੱਜ ਕੇ ਵਿਆਹ ਕੀਤਾ! ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਤਾਂ ਉਹ ਹੋਈ ਅਖੇ ਘਰੋਂ ਘਰ ਗਵਾਇਆ ਤੇ ਬਾਹਰੋਂ ਭੜ੍ਹਾ ਅਖਵਾਇਆ ਆਖਰਾਂ ਦਾ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਤੇ ਪਲੇ ਵੀ ਕੁੱਝ ਨਾ ਪਿਆ। " ਮੰਮੀ ਜੀ ਦਾ ਦਿਲ ਬੈਠੀ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। (100)

ਅਸੀਂ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਪੱਛਮੀ ਸੱਭਿਅਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਧੀਨ ਵਿਆਹ ਦੇ ਹੋਰ ਵਿਕਲਪ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਰਤੀ ਪਰਵਾਸੀ ਅਪਣਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਉੱਥੇ ਜੰਮੀ-ਪਲੀ ਤੀਜੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਵਿੱਚ ਲਿਵ-ਇਨ-ਰਿਲੇਸ਼ਨਸ਼ਿਪ, ਅਫੇਅਰ, ਬ੍ਰੇਕਅੱਪ ਆਦਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਅਹਿਮ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤੀ ਵਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨਾਲ ਮਤਭੇਦ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਬਹੁਤੇ ਮਾਪੇ ਵੀ ਪੁਨਰ-ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਅਪਣਾ ਕੇ ਨਵੇਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਨਾਲ ਸਮਾਯੋਜਨ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਸਮਾਜਿਕ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਦਵੰਦ ਦੇ ਭਾਗੀ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਵਿਆਹ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਕਲਪਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿੰਗਲ ਮਦਰ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਵੀ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ 'ਚ ਨਵੀਂ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਹੈ। ਇਸਦੀ ਝਲਕ ਗੁਰਮੀਤ ਪਨਾਗ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ *ਮੁਰਗਾਬੀਆਂ* ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਇੱਕ ਹੁਸੀਨ ਖਾਬ' ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

"ਹੇ ਰੀਟਾ ! ਤੂੰ ਤਾਂ ਕੋਈ ਹੈਂਡਸਮ ਜਿਹਾ ਬੰਦਾ ਲੱਭ ਕੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬੇਬੀ ਲੈ ਲਾ ... ਫੇਰ ਉਸਨੂੰ ਜਾਣ ਦੇ ਜਿੱਥੇ ਜਾਂਦੈ।" ਏਜਲਾ ਉਸਨੂੰ ਛੇੜਦੀ।

"ਵੈਸੇ ਗੱਲ ਤਾਂ ਠੀਕ ਐ, ਹਰ ਵੇਲੇ ਮਾਂ ਬਣਨ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹੀ ਤਾਂ ਇਹ ਕਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਐ ਤੇ ਕੱਲੀ ਅਫੇਰਡ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦੀ ਐ, ਸਪੱਰਮ ਬੈਂਕ, ਆਈ ਵੀ ਐੱਫ, ਅਡੋਪਸ਼ਨ, ਕਿੰਨੀਆਂ ਆਪਸ਼ਨਾਂ ਨੇ ਸਿੰਗਲ ਮਦਰਹੁੱਡ ਲਈ ਅੱਜ-ਕਲ੍ਹ।" ਸਟੇਫਨੀ ਬੋਲੀ। (118)

ਵਿਆਹ ਵਾਂਗ ਹੀ ਤਲਾਕ ਜਾਂ ਤਲਾਕ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ ਦੀ ਜ਼ੁੰਮੇਵਾਰੀ ਉੱਪਰ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦਾ ਅਸਰ ਸਾਫ਼ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਵਿਆਹ ਵਾਂਗ ਹੀ ਤਲਾਕ ਵੀ ਇੱਕ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਾਂਗ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸਮਾਜਿਕ ਨਿਯਮ ਵੀ ਸਰਵ-ਪ੍ਰਵਾਨਿਤ ਹਨ ਅਤੇ ਵਿਆਪਕ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਉੱਥੇ ਹੀ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜਿਕ ਸਿਸਟਮ ਵਿੱਚ ਵਿਆਹ ਸੱਤ ਜਨਮਾਂ ਦਾ ਅਤੇ ਅਟੁੱਟ ਸੰਬੰਧ ਹੈ। ਤਲਾਕ ਦਾ ਕੋਈ ਸਮਾਨਾਰਥੀ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਭਾਰਤੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ, ਤਲਾਕ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਬਹੁਤ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਅਰਬੀ-ਫ਼ਾਰਸੀ ਵਿੱਚੋਂ ਆਇਆ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਪਰਵਾਸੀ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ ਤਲਾਕ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸਮਾਜਿਕ-ਮਾਨਸਿਕ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਆਉਣੀਆਂ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਹਨ। ਤਲਾਕ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਸੋਚ ਦੇ ਅੰਤਰ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਕੁਲਜੀਤ ਮਾਨ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ *ਮਿਲ ਗਿਆ ਨੈੱਕਲੈਸ* ਦੀ ਕਹਾਣੀ

'ਡਾਇਵੇਰਸ ਪਾਰਟੀ' ਇੱਕ ਅਹਿਮ ਉਦਾਹਰਨ ਹੈ। ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਨੇ ਤਲਾਕ ਨੂੰ ਵੀ ਇੱਕ ਸਮਾਜਿਕ ਢੰਗ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਡਾਇਵੇਰਸ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ ਕੇਕ ਕੱਟਣਾ, ਵਿਆਹ ਦੀ ਮੁੰਦਰੀ ਵਾਪਸ ਕਰਨੀ, ਜਸਟ ਡਾਇਵੇਰਸਡ ਦੇ ਬੈਨਰ ਲਗਾਉਣੇ, ਤਲਾਕ ਦੀ ਮੁੰਦਰੀ ਪਾਉਣੀ, ਆਏ ਮਹਿਮਾਨਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਅਲੱਗ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਬਿਆਨ ਕਰਨਾ, ਅਲੱਗ ਹੋ ਕੇ ਵੀ ਦੇਸਤੀ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਰੱਖਣ ਵਰਗੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨੀਆਂ, ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਹਮੇਸ਼ਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਸਲੀ ਮਾਂ ਬਾਪ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਲਗਾਉਣਾ, ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਕੱਸਟਡੀ ਨਾ ਹੋਣ ਤੇ ਮਾਂ ਜਾਂ ਪਿਓ ਨੂੰ ਹਫ਼ਤਾਵਾਰੀ ਮਿਲਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਦੇਣਾ, ਆਦਿ ਕਾਫ਼ੀ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਮਾਜਿਕ-ਰੀਤਾਂ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਉੱਨਤ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਭਾਰਤੀਆਂ ਲਈ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਨਵੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਵੀ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਸਮਝੋਂ ਬਾਹਰ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਹੋ ਨਿੱਬੜਦਾ ਹੈ। ਡਾਇਵੇਰਸ ਪਾਰਟੀ ਤਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਅਲੋਕਾਰੀ ਵਰਤਾਰਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਵਿਆਹ ਦਾ ਟੁੱਟਣਾ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਵਿੱਚ ਕਦੇ ਵੀ ਜਸ਼ਨ ਮਨਾਉਣ ਵਾਂਗ ਨਹੀਂ ਕਿਆਸਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਪਰੰਤੂ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਇਸਦੀ ਵੀ ਖੁਸ਼ੀ ਮਨਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਦਾਹਰਨ ਵਜੋਂ-

“ਇਹ ਪਾਰਟੀ ਦੇਵਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸਾਂਝੇ ਤੌਰ ਤੇ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਕਦੇ ਕਦੇ ਤੇ ਖਰਚ ਵੀ ਅੱਧੇ ਅੱਧਾ ਪਰ ਕਦੇ ਕਦੇ ਕੋਈ ਇੱਕ ਜਣਾ ਵੀ ਖਰਚ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹੋ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ਼ ਫਨ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਈ ਵਾਰੀ ਜਜ਼ਬਾਤੀ ਗੱਲਾਂ ਵੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਸੀਰੀਅਸ ਦਿਲ ਨੂੰ ਛੋਹਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤ ਕੇ ਆਪਣੀ ਪੀੜ ਦੱਸੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜੇ ਕੋਲੋਂ ਮੁਆਫ਼ੀ ਵੀ ਮੰਗੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਦੇਸਤਾਂ ਤੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਹਿਜ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ। ਤਲਾਕ ਦੀ ਖਟਾਸ ਨੂੰ ਘਟ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਵਿਆਹ ਦੇ ਅਸਫਲ ਹੋਣ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ, ਇਹੋ ਦੱਸੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਫਰਕ ਹੈ ਜਾਂ ਫਰਕ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਹੁਣ ਹੋਰ ਇਕੱਠਿਆਂ ਰਹਿਣਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ।” (121)

ਪੱਛਮੀ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਤਲਾਕ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਸੋਚ ਦਾ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਲੋਕ ਨਫ਼ਰਤ ਨਾਲ ਟੁੱਟਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਫਿਰ ਕਦੇ ਵੀ ਦੁਬਾਰਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਸਹਿਜ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦਾ, ਉਲਟਾ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਜਾਂ ਵਿਰੋਧ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਦਾ ਭਾਰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਫਿਰ ਇਕੱਠੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਕੀ ਫਾਇਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਖੁੱਲ੍ਹ ਦੇਣਾ, ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੇਣਾ, ਖੁਸ਼ੀ ਦੇਣਾ ਵਰਗੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨਾਲ ਅਲੱਗ ਹੋਣਾ ਸਮਾਜਿਕ ਢੰਗ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਸਮਾਜਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਵੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੀ ਹਰਮਨ-ਪਿਆਰਤਾ ਵਧਣ ਦਾ ਇੱਕ ਕਾਰਨ ਵਿਆਹ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਟੁੱਟਣ ਤੇ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਦਵੰਦ ਜਾਂ ਅਪਰਾਧ-ਬੋਧ ਨੂੰ ਹਲਕਾ ਕਰਨਾ ਵੀ ਹੈ। ਪੱਛਮੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਉਸ ਪਾਰਟੀ

ਵਿਚਲੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸਪੀਚਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਦੇ ਹਾਂ

“ਇੱਕ ਔਰਤ ਤੇ ਇੱਕ ਮਰਦ, ਬੈਂਡ ਤੇ ਇੱਕ-ਮਿੱਕ ਹੋ ਕੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਤਾਕਤ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਸੋ ਕੋਈ ਭਰਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਪਰ ਜਦੋਂ ਤਰੇੜ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਮਸਲਾ ਉਹ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ। ਉਹ ਪਹਿਲੇ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੌ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਇੱਕ ਔਰਤ ਤੇ ਇੱਕ ਮਰਦ ਜੋ ਪਤੀ ਪਤਨੀ ਹਨ ਤੇ ਉਹ ਇਸ ਰਿਸ਼ਤੇ ਤੋਂ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਸਰੀਰਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਖ਼ਤਰਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਦੋ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਹਨ। ਇੱਕ ਤੇ ਉਹ ਅਨੰਦ ਲੈਣ ਦੇ ਕਾਬਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੇ ਤੇ ਦੂਜਾ ਜਾਨ ਦਾ ਖ਼ੌਫ਼ ਵੀ ਰਹਿੰਦਾ, ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਕਿ ਦੂਜੇ ਵਿੱਚ ਨਫ਼ਰਤ ਦਾ ਜ਼ਹਿਰ ਕਿਤਨਾ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਰੂੜੀਵਾਦੀ ਪਰਿਵਾਰ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਖ਼ਤਰੇ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਦੇ ਗੈਂਡ ਦਾ ਵਾਸਤਾ ਪਾ ਕੇ, ਕਦੇ ਵੈਲਯੂਜ਼ ਦੀ ਦੁਹਾਈ ਦੇ ਕੇ। ਕੀ ਇਹ ਜੁਲਮ ਨਹੀਂ ਹੈ ?(129)

ਪੱਛਮੀ ਸਮਝ ਅਨੁਸਾਰ ਜੇਕਰ ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਦਾ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਪਿਆਰ ਨਾ ਰਹੇ, ਜੇ ਨਫ਼ਰਤ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦੇਣ, ਇੱਕ ਦੂਸਰੇ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸੱਟ ਮਾਰਨ ਜਾਂ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਕਰਨ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਲੱਭਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦੇਣ, ਘਰ ਵਿੱਚ ਤਕਰਾਰ ਅਤੇ ਲੜਾਈ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਬਣ ਜਾਵੇ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਨਸ਼ੇ ਨੂੰ ਸਹਾਰਾ ਬਣਾਉਣਾ ਪੈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਤਲਾਕ ਲੈਣਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਬਿਹਤਰ ਹੈ। 'ਜੀਵੇ ਅਤੇ ਜੀਣ ਦਿਓ' ਦੀ ਫ਼ਿਲਾਸਫ਼ੀ ਤਹਿਤ ਜੇਕਰ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੇ ਤਾਂ ਸਹਿਮਤੀ ਨਾਲ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰ ਦਿਓ ਪਰੰਤੂ ਭਾਰਤੀ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਤਲਾਕ ਨਾਮ ਦਾ ਕੋਈ ਸ਼ਬਦ ਹੀ ਚੱਲਣ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਵਿਆਹ ਬੰਧਨ ਜਨਮ-ਜਨਮਾਂਤਰਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਟੁੱਟਣਾ ਸੰਭਵ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਇਸੇ ਸਮਾਜਿਕ ਮਾਣਕਾਂ ਕਰਕੇ ਹੀ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਅਲੱਗ ਹੋਣ ਦਾ ਖ਼ਿਆਲ ਜਲਦੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਜੇਕਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਆਖ਼ਰੀ ਹੱਲ ਵਜੋਂ ਹੀ ਅਲੱਗ ਹੋਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਕਿ ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਜਾਂ ਖੁੱਲ੍ਹ ਦੇਣ ਲਈ। ਤਲਾਕ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਨਜ਼ਰੀਏ ਵਿੱਚ ਘਰ ਉਜੜਣ ਵਾਂਗ ਵੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਹੀ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਮਝ ਵਿੱਚ ਤਲਾਕ ਦੇ ਜਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ ਜਦਕਿ ਪੱਛਮੀ ਬਿਰਤੀ ਅਜਿਹੇ ਬਿਮਾਰ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ। ਪੱਛਮੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਅਨੁਸਾਰ,

"ਇਹ ਤਿੰਨ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿਦਨ ਕਰਾਇਮ ਹਨ। ਪਹਿਲਾ ਕਰਾਇਮ ਤੇ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਵਿਅਕਤੀ ਆਜ਼ਾਦ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਉਹ ਖ਼ਤਰੇ ਵਿੱਚ ਰਹੇ। ਦੂਜਾ ਕਰਾਇਮ ਸਮਾਜਿਕ ਹੈ। ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਬਿਮਾਰ ਵਿਆਹ ਬਚਾਕੇ ਅਸੀਂ ਸਮਾਜਿਕ ਅਪਰਾਧ ਕਰ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਤੀਜਾ ਗੈਂਡ ਦਾ ਵਾਸਤਾ ਪਾ ਕੇ, ਬਚਾਇਆ ਵਿਆਹ, ਸਾਡੀ ਗੈਂਡ ਪ੍ਰਤੀ ਸ਼ਰਧਾ

ਨੂੰ ਵੀ ਡਲਿਉਟ ਕਰਦਾ ਹੈ ਸੇ ਬਿਮਾਰ ਵਿਆਹ ਦਾ ਇਕੋ ਹੱਲ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਜਿਸ ਸੱਭਿਅਤਾ ਵਿੱਚ ਜੀਅ ਰਹੇ ਹਾਂ ਇਹਦੇ ਵਿੱਚ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਹੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪੇਜੈਸ ਕਰੇ। ਸਭ ਆਜ਼ਾਦ ਹਨ ਜੇ ਪ੍ਰਾਈ ਦੂਜੇ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਉਸਨੂੰ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਰਹਿਣ ਦਾ ਵੀ ਕੋਈ ਹੱਕ ਨਹੀਂ। ਇੰਝ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਨਸਲਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਤਬਾਹ ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ। (130)

ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਕਰਕੇ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਟੁੱਟਣਾ ਐੱਖਾ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਉਹ ਟੁੱਟ ਵੀ ਜਾਣ ਤਾਂ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੇ ਪਛਤਾਵਾ, ਝੋਰਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕੇਸਦਿਆਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਲੰਘ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਦਕਿ ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ ਤਲਾਕ ਵੀ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਧੀ ਵਾਂਗ ਉਸਾਰੀ ਜੀਵਨ ਜਾਚ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਵਿਆਹ ਦੀ ਮਾਨਤਾ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਧੁਰੋਂ ਲਿਖੇ ਲੇਖ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਦਲਣਾ ਬੰਦੇ ਦੇ ਵੱਸ ਨਹੀਂ। ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਪ੍ਰਤੀ ਪੱਛਮੀ ਸਮਝ ਵੱਖਰੀ ਹੈ। ਤਲਾਕ ਪਾਰਟੀ ਦੇਣ ਜਾ ਰਹੇ ਡੋਮਨਿਕ ਅਤੇ ਸਿੰਦੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਨੂੰ ਪੱਛਮੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਝਲਕ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

“ਆਈ ਸਟਿਲ ਲਵ ਯੂ ਸਟੈਲਾ, ਪਰ ਇਹ ਮੇਰੀ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੀ ਕਿਸਮਤ ਵਿੱਚ ਹੁਣ ਤੇਰਾ ਸਾਥ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਦੋ ਸਾਲ ਜੋ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਗੁਜ਼ਾਰੇ, ਉਹ ਮੇਰਾ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਕਦੇ ਵੀ ਭੁੱਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਕਿ ਮੇਰੀ ਬਿਮਾਰੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ, ਜਦੋਂ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਸਿਰਫ਼ ਹਸਪਤਾਲ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਸਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੰਧਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਤੂੰ ਬਹਿਸ਼ਤ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਰਾਤ ਦਿਨ ਮੇਰਾ ਫਿਕਰ ਕੀਤਾ। ਤੇਰੇ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖ ਹੋ ਕੇ ਜੋ ਲੈਸ ਹੋਣਾ ਹੈ ਉਹ ਸਾਰਾ ਲੈਸ ਮੇਰਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਦੁਆ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੂੰ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਰਹੇਂ, ਖੁਸ਼ ਰਹੋਂ ਤੇ ਗੰਡ ਹਮੇਸ਼ਾ ਤੇਰੇ ਸਿਰ ਤੇ ਮਿਹਰ ਭਰਿਆ ਹੱਥ ਰੱਖੇ ਤੇ ਮੇਰਾ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਐਸਾ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਗੰਡ ਬਲੈੱਸ ਯੂ। ਧੰਨਵਾਦ ਤੇਰਾ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਦੋ ਸਾਲ ਗੁਜ਼ਾਰਨ ਦਾ, ਆਈ ਐਮ ਦਾ ਲੂਜ਼ਰ।” (141)

“ਡੋਮਨਿਕ, ਤੂੰ ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਮੇਰੇ ਨਾਲੋਂ ਵਧੀਆ ਕੁੜੀ ਮਿਲ ਜਾਵੇਗੀ, ਤੂੰ ਇਸਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਵੀ ਹੈਂ, ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤ ਹੋਵੇਗੀ ਉਹ, ਪਰ ਉਹ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੀ ਕਿ ਕੋਈ ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਡੈਡ ਵਾਂਗ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰੇ। ਮੇਰੀ ਦੁਆ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਰਹੇਂ, ਖੁਸ਼ ਰਹੋਂ। ਮੈਂ ਇਹ ਸ਼ਹਿਰ ਛੱਡ ਕੇ ਜਾ ਰਹੀ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਫਿਰ ਮਿਲਨਾ ਚਾਹਾਂਗੀ, ਇੱਕ ਦੇਸਤ ਦੀ ਤਰਾਂ, ਸ਼ਾਇਦ ਪੰਜ ਸੱਤ ਸਾਲ ਬਾਅਦ। ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੈੱਟ ਕਰ ਲਵੇਗਾ। ” (142)

ਤਲਾਕ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਭਾਰਤੀ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦਾ ਫ਼ਰਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਪੱਛਮੀ ਲੋਕ ਤਲਾਕ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਦੇਸਤੀ ਜਾਂ ਜਾਣ ਪਛਾਣ ਵਰਗਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਪਿਤਾ ਜਾਂ ਮਾਂ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਸਮੇਂ ਤੇ ਮਿਲਨ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਸਮਾਂ ਬਿਤਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਗਿਫ਼ਟਾਂ ਦਾ ਆਦਾਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਪਿਓ ਅਤੇ ਮਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਅਸਲੀ ਮਾਂ ਬਾਪ ਵਾਲਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਭਾਰਤੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਅਨੁਸਾਰ ਤਲਾਕ ਦਾ ਮਤਲਬ ਦੋ ਵਿਅਕਤੀਆਂ 'ਚ ਰਿਸ਼ਤਾ ਖ਼ਤਮ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਵਿਰੋਧੀ ਰਿਸ਼ਤਾ ਬਣ ਜਾਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਵਿਆਹ ਟੁੱਟਣ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਦੋਵੇਂ ਜੀਅ ਹਰ ਸੰਭਵ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਰਿਸ਼ਤਾ ਬਣਿਆ ਰਹੇ ਅਤੇ ਆਪੇ ਆਪਣੀ ਸਮਰੱਥਾ ਅਨੁਸਾਰ ਸਮਾਯੋਜਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਅਖੀਰ ਅਣਸਰਦੇ ਨੂੰ ਹੀ ਵਿਆਹ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਤੋੜ ਕੇ ਅਲੱਗ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਪ੍ਰਤੀ ਕੁਝਤੱਫ ਭਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਦਕਿ ਪੱਛਮੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਤੋੜਨ ਪਿੱਛੇ ਆਪਣੀ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਸਾਥੀ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਜਾਂ ਖੁੱਲ੍ਹ ਦੀ ਕਾਮਨਾ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਬਹੁਤ ਘੁੱਟ-ਘੁੱਟ ਕੇ ਸਮਾਯੋਜਿਤ ਹੋਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਦੇਸਤੀ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਬਣਿਆ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਰਿਸ਼ਤਾ ਟੁੱਟਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਪਸੀ ਮੇਲ-ਜੋਲ ਬਿਲਕੁਲ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸਦੀ ਉਦਾਹਰਨ ਕਈ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸੇਖਾ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਬਾਰਾਂ ਬੂਹੇ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਪਰਛਾਵੇਂ' ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਜਿਸਦਾ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨਾਲ ਤਲਾਕ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲਨ ਦੀ ਵੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਲਈ ਗਿਫ਼ਟ ਖ਼ਰੀਦਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਦੇ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦਾ।

"ਕਦੇ ਸੋਚਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਨੈਨਟਿੰਡੋ ਦੇ ਹੀ ਆਵਾਂ। ਉਸਦਾ ਜਨਮ ਦਿਨ ਹੈ ਅਗਲੇ ਹਫ਼ਤੇ। ਪਰ ਡਰ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਮਾਮਿਆਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਨਾਲ ਮਿਲਨ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਸੋਚਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਗਿਫ਼ਟ ਵਗ਼ੈਰਾ ਹੀ ਦੇ ਆਵਾਂ ਫੇਰ ਵੀ ਪਿਓ ਹਾਂ ਪਰ ਕਦੇ ਕੋਲ ਕੁਝ ਬਚਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਨੈਨਟਿੰਡੋ ਵੀਅ ਦੀ ਖੇਡ ਵੀ ਮੈਂ ਧਾਰ ਕੇ ਉਸ ਲਈ ਨਹੀਂ ਲਿਆਂਦੀ। (63)

ਪਰੰਤੂ ਆਪਣੀ ਘਰਵਾਲੀ ਅਤੇ ਸਾਲਿਆਂ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਤੋਂ ਡਰਦਿਆਂ ਉਹ ਗਿਫ਼ਟ ਦੇਣ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਉਸ 'ਨੈਨਟਿੰਡੋ ਵੀਅ' ਗੇਮ ਨਾਲ ਆਪ ਖੇਡਦਾ ਹੋਇਆ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਗੁੱਸਾ ਕੱਢਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਪ੍ਰਤੀ ਨਫ਼ਰਤ ਉਸ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਫ਼ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

"ਚੀਜ਼ ਵਧੀਆ ਹੈ ਇਹ ਨੈਨਟਿੰਡੋ ਵੀਅ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੀ ਲੋੜ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਆਪੇ ਬੰਦਾ ਖੇਡੀ ਜਾਵੇ। ਮੈਂ ਹੁਣੇ ਸਚਿਨ ਦੀ ਮਾਂ ਨਾਲ ਟੈਨਿਸ ਖੇਡ ਕੇ ਹਟਿਆਂ ਹਾਂ। ਚਿੱਤ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ।

ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਦੀ ਸੜੀ-ਮੱਚੀ ਹੋਈ ਸ਼ਕਲ ਬਣਾਈ। ਉਸੇ ਵਾਂਗ ਪਕੌੜੇ ਵਰਗਾ ਨੱਕ ਲਾਇਆ ਉਸ ਦੇ। ਚੁੰਨੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਬਣਾ ਕੇ ਲੱਪ-ਲੱਪ ਮਸਕਾਰਾ ਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਤਵੇ ਵਰਗਾ ਰੰਗ ਤੇ ਉੱਤੇ ਲਾਲ ਸੂਹੀ ਸੁਰਖੀ ਲਾ ਦਿੱਤੀ। ਉਸਦਾ ਨਾਂ ਰੱਖਿਆ ਡੈਣ..। ਉਸਨੂੰ ਨੈਨਟਿੰਡੋ ਵਿੱਚ ਸੰਭਾਲ ਲਿਆ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਕਦੇ ਉਸ ਤੇ ਚਿੱਤ ਔਖਾ ਹੋਇਆ ਕਰੇਗਾ, ਉਸ ਨਾਲ ਖੇਡ ਲਿਆ ਕਰਾਂਗਾ। ਹੁਣ ਵੀ ਟੈਨਿਸ ਖੇਡਦਿਆਂ ਬੜਾ ਭਜਾਇਆ ਉਸ ਨੂੰ। ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਪਤਾ ਨੀ ਕਿਵੇਂ ਐਨੀ ਫੁਰਤੀ ਆ ਗਈ ਮੇਰੀਆਂ ਬਾਂਹਾਂ ਵਿੱਚ, ਰਿਮੋਟ ਘੁਮਾਉਣ ਲਈ। ਉਸਨੂੰ ਹਫੀ-ਹਾਰੀ ਦੇਖ ਲੱਜ਼ਤ ਆ ਗਈ। (63)

ਭਾਰਤੀ ਤਲਾਕਸ਼ੁਦਾ ਲੜਕੀ ਬਾਰੇ ਸਮਾਜ ਦਾ ਨਜ਼ਰੀਆ ਥੋੜ੍ਹਾ ਰੁੱਖਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਵਿੱਚ ਵਿਆਹ ਜਨਮਾਂ ਦਾ ਬੰਧਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਦੇ ਵੀ ਟੁੱਟਣ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਡੋਲੀ ਮਾਪਿਆਂ ਘਰੇ ਉੱਠੇਗੀ ਅਤੇ ਅਰਥੀ ਸਹੁਰਿਆਂ ਘਰੇ ਭਾਵ ਅਲੱਗ ਹੋਣ ਜਾਂ ਤਲਾਕ ਲੈ ਲੈਣ ਦੀ ਕੋਈ ਵੀ ਮਾਨਤਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਉੱਤਰੀ ਭਾਰਤੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਡਾਇਵੋਰਸ ਦਾ ਕੋਈ ਸਮਾਨ ਅਰਥੀ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਘਰ ਨੂੰ ਜੋੜ ਕੇ ਰੱਖਣ ਦੀ ਜੁੰਮੇਵਾਰੀ ਵੀ ਔਰਤ ਦੀ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਔਰਤ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕਾਮਯਾਬ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਹੀ ਦੋਸ਼ੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਸਾਰਾ ਕਸੂਰ ਮਰਦ ਦਾ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਪਰੰਤੂ ਮਰਦ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਮਾਜ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਇੱਥੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਔਰਤ ਵਿਰੋਧੀ ਹੀ ਭੁਗਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਨ ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸੇਖਾ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਬਾਰਾਂ ਬੂਹੇ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਸ਼ਨੁੱਕ' ਵਿੱਚ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

“ਆਪਣਾ ਵਿਆਹ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਈ ਨੂੰ ਸਕਦਾ। ”

“ਕਿਉਂ?”

“ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਬੱਸ। ”

“ਆਈ ਵਾਂਟ ਟੂ ਨੇ ਵਾਏ ਡੂ ਯੂ ਥਿੰਕ ਦੈਟ ਵੇ।”

“ਜੇ ਹੋਣਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਤੇਰਾ ਪਹਿਲਾ ਵਿਆਹ ਨਾ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਜਾਂਦਾ।”

“ਸੇ ਯੂ ਥਿੰਕ ਆਈ ਵਾਜ਼ ਦਾ ਪ੍ਰੋਬਲਮ, ਹੂੰਮ? ਵਾਹਟ ਡੂ ਯੂ ਨੇ ਅਬਾਊਟ ਮੀ ਐਡ ਮਾਈ ਐਕਸ?” ਕਮਲ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਅਵਾਜ਼ ਉੱਚੀ ਹੁੰਦੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਈ।

"ਸਿਆਣੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਤਲਾਕ ਨੀ ਹੁੰਦੇ। ਸੁਣ ਕੇ ਕਮਲ ਦੀਆਂ ਮੁੱਠੀਆਂ ਮਿਚ ਗਈਆਂ। ਉਸ ਨੇ ਲੰਮਾ ਸਾਹ ਲਿਆ। ਫਿਰ ਕੁਰਸੀ ਤੋਂ ਉੱਠ ਕੇ ਸਿੱਧਾ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਝਾਕਦੀ ਹੋਈ ਬੋਲੀ, "ਯੂ ਨੇ ਵਾਹਟ? ਹੈੱਲ ਵੈਦ ਯੂ। ਬਲੱਡੀ ਹਿਪੋਕਰੇਟ।" ਆਖ ਕੇ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਹੱਕਾ-ਬੱਕਾ ਹੋਏ ਉੱਥੇ ਬੈਠਾ ਛੱਡ ਤੁਰ ਆਈ। (177)

"ਸਿਆਣੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਤਲਾਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ" ਇਸ ਸਾਂਝੀ ਸੋਚ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਇਸ ਸੋਚ ਕਰਕੇ ਹੀ ਤਲਾਕਸ਼ੁਦਾ ਕੁੜੀ ਵਿਆਹ ਦੇ ਇਸਤਿਹਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਤਰਲੇ ਵਰਗੇ ਭਾਵ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਤਲਾਕਸ਼ੁਦਾ ਕੁੜੀਆਂ ਦਾ ਵਿਆਹ ਹੋਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਸੋਚ ਦਾ ਅਸਰ ਮਾਪਿਆਂ ਘਰ ਵਾਪਸ ਮੁੜ ਕੇ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਧੀ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਵਿਵਹਾਰ ਤੇ ਵੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਕੁਆਰੀ ਨਨਾਣ ਜਾਂ ਤਲਾਕਸ਼ੁਦਾ ਨਨਾਣ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਕਮਲ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਜਿੰਦਰ ਨਾਲੋਂ ਤਲਾਕ ਲੈ ਕੇ ਪੇਕੇ ਘਰ ਰਹਿਣ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਭਾਬੀ ਦਾ ਵਿਵਹਾਰ ਉਸ ਪ੍ਰਤੀ ਬਦਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਅਕਸਰ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਅਰਜੁਨ ਦੀਆਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਕਰਦੀ ਜਾਂ ਕਮਲ ਦੇ ਕੰਮਾਂ 'ਚ ਨੁਕਸ ਕੱਢਣ ਲੱਗਦੀ ਹੈ।

"ਦੀਦੀ ਇਹ ਅਰਜੁਨ ਬਹੁਤ ਤੰਗ ਕਰਦੈ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਟੱਪਦਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਨਾਲੇ ਛੋਟੇ ਨੂੰ ਪੁੱਠੀਆਂ ਆਦਤਾਂ ਪਾਉਂਦੈ ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਗਰ-ਮਗਰ ਫਿਰ ਕੇ ਥੱਕੀ ਪਈ ਆ".

"ਦੀਦੀ ਤੁਸੀਂ ਰੋਟੀਆਂ ਪਕਾਉਣ ਲੱਗੋ ਆਟਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਵੇਂ ਇੰਨਾ ਖਿਲਾਰ ਦਿੰਨੇ ਆਂ।"

"ਦੀਦੀ ਬਰਤਨ ਸਾਫ਼ ਕਰਨ ਲੱਗੋ ਤੁਸੀਂ ਪਾਣੀ ਸਿੰਕ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੰਨੇ ਆਂ। "....

"ਦੀਦੀ ਮੈਂ ਮਸਾਂ ਕੱਪ-ਪਲੇਟਾਂ ਅਡਜਸਟ ਕੀਤੇ ਸੀ। ਤੁਸੀਂ ਫਿਰ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਤੇ ਹੀ ਰੱਖ ਦਿੰਨੇ ਆਂ।"(167)

ਭਾਵ ਕਿ ਤਲਾਕ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਿੱਥੇ ਕੁੜੀਆਂ ਦਾ ਸਮਾਜਿਕ ਰੁਤਬਾ ਘੱਟ ਜਾਂਦਾ, ਉੱਥੇ ਹੀ ਪੇਕੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਲੀ ਕਦਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ ਜਿਸਦਾ ਸਿੱਧਾ ਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਕਾਰਨ ਕਿਤੇ ਨਾ ਕਿਤੇ ਤਲਾਕ ਹੋਣ ਵਿੱਚ ਕੁੜੀ ਦਾ ਵੱਧ ਯੋਗਦਾਨ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣਾ ਘਰ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਨਹੀਂ ਰੱਖ ਸਕੀ।

ਤਲਾਕ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਭਾਰਤੀ ਮੂਲ ਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਦੁਬਾਰਾ ਵਿਆਹ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾਉਂਦੀਆਂ। ਜਿਸਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨਾ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਢਾਂਚੇ 'ਚ ਸਟੈੱਪ

ਫਾਦਰ ਭਾਵ ਮਤਰੇਏ ਪਿਓ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਫਿੱਟ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਵਾਂਗ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕ ਆਪਣੀਆਂ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਕਰਕੇ ਅਸਲ ਪਿਓ ਵਾਂਗ ਰਿਸ਼ਤਾ ਨਹੀਂ ਨਿਭਾ ਸਕਦੇ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਅਕਸਰ ਔਰਤਾਂ ਇਕੱਲੇ ਬੱਚੇ ਪਾਲਣ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਸੁਰਜੀਤ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਪਾਰਲੇ ਪੁਲ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਵੈਲੇਨਟਾਈਨ ਡੇਅ' ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਰੋਜ਼ੀ ਵੀ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਬਿਅੰਤ ਦੇ ਛੱਡ ਕੇ ਚਲੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਦਾ ਪਾਲਣ-ਪੋਸ਼ਣ ਅਤੇ ਦੁਬਾਰਾ ਵਿਆਹ ਨਾ ਕਰਵਾਉਣ ਨੂੰ ਹੀ ਤਰਜੀਹ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

"ਬਿਅੰਤ ਐਸਾ ਗਿਆ, ਫਿਰ ਮੁੜ ਕੇ ਨਾ ਆਇਆ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਫ਼ੋਨ ਵੀ ਆਉਣੇ ਬੰਦ ਹੋ ਗਏ। ਉਸ ਦੇ ਦੋਸਤਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਬਿਜਨੇਸ ਪਾਰਟਨਰ ਉਸਨੂੰ ਠੱਗ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ। ਬਿਅੰਤ ਕੰਗਾਲ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਰੋਜ਼ੀ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਦੋਸਤਾਂ ਹੱਥ ਬਥੇਰੇ ਸੁਨੇਹੇ ਭੇਜੇ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਕਹੋ ਕਿ ਇੱਥੇ ਆ ਜਾਵੇ ਪਰ ਬਿਅੰਤ ਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਲਾਪਤਾ ਹੀ ਹੋ ਗਿਆ।

ਬਹੁਤ ਰੋਈ ਸੀ ਰੋਜ਼ੀ ਉਨ੍ਹੀਂ ਦਿਨੀਂ। ਰੋਜ਼ੀ ਨੂੰ ਲੋਕ ਆਖਦੇ ਕਿ ਉਹ ਹੋਰ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਲਵੇਂ। ਪਰ ਉਹ ਸੋਚਦੀ ਕਿਵੇਂ ਕਰਵਾਵਾਂ ... ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਬਾਪ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਜਾਣਾ ਨਾ ਸਗੋਂ ਮਾਂ ਵੀ ਜਾਂਦੀ ਰਹਿਣੀ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਰੋਜ਼ੀ ਨੂੰ ਸੁਖ ਦਾ ਸਾਹ ਆਇਆ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਬੱਚੇ ਵੱਡੇ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਤੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਜਾਣ ਲੱਗੇ ਸਨ। ਥੋੜ੍ਹਾ ਪਾਰਟ ਟਾਈਮ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੀ ਮਦਦ ਵੀ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਤਾਂ ਵੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਦੇ ਖਰਚੇ ਪੂਰੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਹੋ ਰਹੇ।(74)

ਪੱਛਮੀ ਲੋਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਭਾਰਤੀਆਂ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਟੁੱਟਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜੇਕਰ ਬੱਚੇ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਧਿਰ ਕੋਲ ਰਹਿ ਰਹਿ ਜਾਣ ਤਾਂ ਉਹ ਕੇਵਲ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਭਾਵ ਕਿ ਦੂਜੀ ਧਿਰ ਪਿਓ ਜਾਂ ਮਾਂ ਨੂੰ ਅਕਸਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਜਾਂ ਫਿਰ ਅਪਰਾਧ ਬੋਧ ਕਰਕੇ ਪਿਓ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਮਿਲਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ। ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਰੋਜ਼ੀ ਅਤੇ ਬਿਅੰਤ ਦੇ ਤਲਾਕ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਿਅੰਤ ਕਦੇ ਵੀ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਨ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਔਰਤ ਵਾਲੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਨਾਲ ਰੋਜ਼ੀ ਆਪਣੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਇਕੱਲੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਪਾਲਣ-ਪੋਸ਼ਣ ਕਰਦੀ ਰਹੀ ਜਦਕਿ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਇਕੱਲੀ ਮਾਂ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਦੇ ਵੱਖਰੇ ਅਰਥ ਹਨ। ਉੱਥੇ ਇਹ ਚੋਣ ਆਧਾਰਿਤ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ ਭਾਵ ਕਿ ਆਪਣੀ ਚੋਣ ਨਾਲ, ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ, ਵੱਖ ਹੋਣ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਸਪੇਸ ਦੇਣਾ, ਅਜ਼ਾਦੀ ਜਾਂ ਖੁੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦੇਣਾ ਆਦਿ ਸੰਕਲਪਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ਤਾ ਤੋੜਦਿਆਂ ਮਾਂ-ਪਿਓ ਚਾਰੇ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਅਲੱਗ ਹੋ ਜਾਣ ਪਰੰਤੂ ਬੱਚਿਆਂ ਉੱਪਰ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਹੱਕ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਦੋਵੇਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਸਮਾਂ ਬਿਤਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਵੀ ਅਸਲ ਮਾਂ

ਪਿਉ ਦਾ ਹੀ ਨਾਮ ਜੁੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਤਲਾਕ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਦੋ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦਾ ਤੇੜ ਵਿਛੋੜਾ ਜਾਂ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਦਾ ਸਬੱਬ ਬਣਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਵਿਆਹ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦਾ ਮੇਲ ਨਾ ਹੋਕੇ ਦੋ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦਾ ਮੇਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਠੀਕ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਜਦੋਂ ਵਿਆਹ ਟੁੱਟਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਵੀ ਦੋ ਵਿਅਕਤੀਆਂ 'ਚ ਦਰਾਰ ਨਹੀਂ ਬਣਦੀ ਸਗੋਂ ਦੋ ਪਰਿਵਾਰਾਂ 'ਚ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਦਵਿੰਦਰ ਮਲਹਾਂਸ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ *ਗੋਰੀ ਸਰਕਾਰ* ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਨਾਇਨ ਅਲੈਵਨ' ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਉਦਾਹਰਨ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਤੀ ਨਿਹਾਲ ਵਿੱਚ ਅਣ-ਬਣ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਤਲਾਕ ਦਾ ਕੇਸ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਨ ਲਈ ਬੇਤਾਬ ਨਿਹਾਲ ਜਦੋਂ ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਨਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਬੇਬਸ ਹੋਕੇ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਘਰ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉੱਥੇ ਦੁਬਾਰਾ ਹੋਏ ਝਗੜੇ ਕਰਕੇ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਦੀ ਮਾਂ 911 ਡਾਇਲ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਿਹਾਲ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਚਾਕੂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਗੋਲੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਸ ਪੰਜਾਬੀ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀਆਂ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਪੱਛਮੀ ਲੋਕਾਂ ਵਰਗੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਹਾਦਸਾ ਨਾ ਵਾਪਰਦਾ।

"ਪੁਲਿਸ, ਉਹਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਲੈ ਗਈ ਤੇ ਹਮੇਸ਼ਾ-ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਮੇਰੇ ਘਰ ਤੋਂ ਹਜ਼ਾਰ ਮੀਟਰ ਦੂਰੀ ਤੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਉਹਨੂੰ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ। ਉਹ ਕੁਲਹਣੀ ਰਾਤ ਨੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿੱਚ ਦੂਰੀਆਂ ਪਾ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਦਿਲਾਂ ਦੀਆਂ ਦੂਰੀਆਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਹਿ ਲੈਂਦੀ, ਦੇਸ਼ੀ ਦੇਵੇਂ ਸੀ ਪਰ ਜੋ ਦੂਰੀ ਹਮੇਸ਼ਾ-ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਪੈ ਗਈ ਉਸ ਨੇ ਮੇਰਾ ਸੁੱਤਾ ਪਿਆ ਪਿਆਰ ਫੇਰ ਜਗ੍ਹਾ ਦਿੱਤਾ, ਉਹ ਮੇਰੇ ਲਈ ਅਸਹਿ ਸੀ। ਫੇਰ ਕਿੰਨੇ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਉਹਨੂੰ ਆਪਦੀ ਧੀ ਦਾ ਹੌਲ ਉੱਠਿਆ ਹੋਊ। ਦਾਰੂ ਪੀ ਕੇ ਫੇਰ ਮੇਰੇ ਘਰ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਚਾਕੂ, ਇੱਕੋ ਗੱਲ ਆਖੀ ਜਾਵੇ, "ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਧੀ ਨੂੰ ਲੈਣ ਆਇਆਂ, ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਧੀ ਨੂੰ ਲੈਣ ਆਇਆਂ।" ਉਦਣ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਨੇ 911 ਘੁਮਾ ਦਿੱਤਾ। ਪਲ-ਛਿਣ ਵਿੱਚ ਪੁਲਿਸ ਸਾਡੇ ਘਰੇ। ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਉਹ ਘਬਰਾ ਗਿਆ, ਘਬਰਾ ਕੇ ਭੱਜ ਲਿਆ, ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਚਾਕੂ। ਪੁਲਿਸ ਵਾਲੇ ਨੇ ਪਾਂਧਾ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛਿਆ ਥੜੈਅ ਦੇ ਕੇ ਗੋਲੀ ਉਹਦੇ ਸਿਰ ਵਿੱਚ ਮਾਰੀ। ਬਸ, ਥਾਏ ਢੇਰੀ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲਹੂ ਭਿੱਜੀ ਲਾਸ਼ ਵੱਲ ਦੇਖ ਕੇ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਰੋਣ ਜੋਗੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਇਹ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਦੇ ਸੋਚਿਆ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਬਈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ, ਪੁਲਿਸ ਵਾਲਾ ਮੇਰੇ ਨਿਹਾਲ ਨੂੰ ਜਾਨੋਂ ਹੀ ਮਾਰ ਦੇਵੇਗਾ। (46)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਵਾਲੇ ਮਾਪਿਆਂ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਵਾਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਟਕਰਾਓ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਧੀਆਂ-ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਸੰਬੰਧੀ ਕਈ ਤਲਖੀਆਂ ਉੱਭਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਹੜੀਆਂ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਉਲਝਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਤਾਂ ਬਣਦੀਆਂ ਹੀ ਹਨ, ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਮਾਜ-ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਵਿੱਥ ਦਾ ਵੀ ਕਾਰਨ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵਿਆਹ ਸੰਬੰਧਾਂ

ਵਿੱਚ ਆ ਰਹੀਆਂ ਪੱਛਮੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਅਤੇ ਕੈਨੇਡਾ ਦੀ ਪੌੜੀ ਵਜੋਂ ਵਰਤਣ ਲਈ ਕੀਤੀਆਂ ਸੋਦੇਬਾਜ਼ੀਆਂ ਭਾਰਤੀ ਵਿਆਹ ਸੰਸਥਾ ਲਈ ਨਕਾਰਾਤਮਿਕ ਸਾਬਤ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਤਲਾਕ ਜਾਂ ਵਿਆਹ ਟੁੱਟਣ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਹੀ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਹ ਪੱਛਮੀ ਲੋਕਾਂ ਵਾਂਗ ਸੁਖਾਵਾਂ ਜਾਂ ਸਹਿਮਤੀ ਨਾਲ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਜਦਕਿ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਇਸ ਲਈ ਸਮਾਜਿਕ ਢੰਗ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਅਧੀਨ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪਰਵਰਿਸ਼, ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਮਾਂ-ਪਿਓ ਦੇ ਨਾਮ, ਅਸਲ ਮਾਂ-ਪਿਓ ਨੂੰ ਮਿਲਨ ਸੰਬੰਧੀ ਨਿਯਮ ਉਸਾਰੇ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਇਹਨਾਂ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਜਲਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀਆਂ ਸੇ ਇਹ ਵੀ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਮਾਨਸਿਕ ਤਣਾਅ ਅਤੇ ਦਵੰਦ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ। ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ **ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ: ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਪਰਿਪੇਖ** ਵਿੱਚ ਵਿਆਹ ਅਤੇ ਓਧਰ ਜੰਮੀ-ਪਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਅੰਤਰ ਸੰਬੰਧਾਂ ਬਾਰੇ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਦੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ,

ਇਹ ਪੀੜ੍ਹੀ ਆਪਣੇ ਵਿਆਹ-ਸੰਬੰਧਾਂ ਵਿਚ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਜਾਂ ਵਿਚੋਲੇ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨੂੰ ਮੂਲੋਂ ਹੀ ਰੱਦ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਫਿਤਰਤ ਅਧੀਨ ਅੰਤਰ-ਨਸਲੀ ਤੇ ਅੰਤਰ-ਜਾਤੀ ਵਿਆਹ-ਸੰਬੰਧ ਕਾਇਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਪਰ ਅਜਿਹੇ ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਇੱਕ ਤੇ ਕਦੇ ਦੋਹਾਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਧਿਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਨਾ ਮਿਲਣ ਕਾਰਨ ਤ੍ਰਾਸਦੀ-ਜਨਕ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਜਾਤ-ਪਾਤ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਤੋਂ ਵੀ ਬਿਲਕੁਲ ਅਭਿੰਨ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਬਦਲੀ ਮਨੋ-ਸੰਰਚਨਾ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੰਪਤੀ-ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੀਆਂ ਕਈ ਸਮੀਕਰਨਾਂ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।"(207)

2.2 ਅਣਜੋੜ ਵਿਆਹ ਅਤੇ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ- ਕਾਰਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ

ਅਣਜੋੜ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਭਾਵ ਉਹ ਵਿਆਹੁਤਾ ਸੰਬੰਧ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵਰ ਤੇ ਵਧੂ ਹਾਣ-ਪ੍ਰਵਾਨ ਦੇ ਨਾ ਹੋਣ। ਇਹ ਹਾਣ-ਪ੍ਰਵਾਨ ਉਮਰ, ਕੱਦ, ਸੁਹੱਪਣ, ਸਿੱਖਿਆ, ਆਰਥਿਕਤਾ ਜਾਂ ਫਿਰ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਅਧਾਰਿਤ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਫ਼ਰਕ ਚਾਹੇ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੀ ਹੋਵੇ ਇਹ ਫ਼ਰਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਵੇਗਾ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੀ ਨੀਂਹ ਓਨੀ ਹੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋਵੇਗੀ, ਬੇਸ਼ੱਕ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਵਸਥਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਮਰੱਥ ਹੈ, ਭਾਰਤੀ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਕਾਫ਼ੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਅਤੇ ਬਹੁਤੀ ਵਾਰ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਗਿਲੇ ਦੇ 'ਕਿਸਮਤ 'ਚ ਲਿਖਿਆ' ਜਾਂ 'ਜੋੜੀਆਂ ਧੁਰੋਂ ਬਣ ਕੇ ਆਉਂਦੀਆਂ' ਵਰਗੀਆਂ ਸਮਾਜਿਕ ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਸਹਾਰੇ ਅਜਿਹੇ ਅਣਜੋੜ ਮੇਲ ਵੀ ਨਿਭ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਰੰਤੂ ਪਰਵਾਸੀ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤੀ ਵਾਰ ਅਜਿਹਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਕਈ ਵਾਰ ਤਾਂ ਉਮਰ, ਕੱਦ, ਸੁਹੱਪਣ, ਸਿੱਖਿਆ ਪੱਖੋਂ ਹਾਣ-ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਵਿਚਲੇ ਅੰਤਰਾਂ ਕਰਕੇ, ਪਰਵਾਸੀ ਮਾਹੌਲ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਕਰਕੇ, ਆਰਥਿਕ-ਸਮਾਜਿਕ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ, ਪੱਛਮੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਦਕਾ ਖੁੱਲ੍ਹ ਮਾਣਨ

ਦੀ ਇੱਛਾ ਕਰਕੇ, ਪੁਰਸ਼ਤਵ ਜਾਂ ਇਸਤਰੀਤਵ ਦੇ ਦਬਾਵਾਂ ਕਰਕੇ ਵਿਆਹ ਅਣਜੋੜ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਘਰੇਲੂ ਕਲੋਸ਼, ਮਾਨਸਿਕ ਸੰਤਾਪ, ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਟੁੱਟ-ਭੱਜ ਅਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਤਲਾਕ ਤੱਕ ਮੁੱਦਾ ਪੁੱਜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਣਜੋੜ ਵਿਆਹ ਪਰਵਾਸ ਵਿੱਚ ਵੱਧ ਨਜ਼ਰ ਆਉਣ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਹੈ, ਵਿਆਹ ਸਭ ਤੋਂ ਅਸਾਨ ਤਰੀਕਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਇਸ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ਇਸ ਨਾਲ ਜਿੱਥੇ ਪੇਪਰ ਮੈਰਿਜ, ਨਕਲੀ ਵਿਆਹ, ਜੋੜ-ਤੋੜ ਭਾਵ ਵਾਰੀ-ਵੱਟੇ ਦੇ ਵਿਆਹ, ਨੇੜੇ ਦੀ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਆਹ, ਅਣਜੋੜ ਵਿਆਹ ਆਦਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਨਿਘਾਰ ਭਾਰਤੀ ਵਿਆਹ ਸੰਸਥਾ ਵਿੱਚ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣ ਲੱਗੇ ਹਨ।

ਅਣਜੋੜ ਵਿਆਹ ਵਿਆਹੁਤਾ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਖਟਾਸ ਆਉਣ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਇਹਨਾਂ ਅਣਜੋੜ ਵਿਆਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਵਿਆਹ ਨੂੰ ਪੌੜੀ ਵਾਂਗ ਵਰਤ ਕੇ ਬਿਨਾਂ ਰੰਗ-ਰੂਪ ਉਮਰ ਦੇਖਿਆ ਵਿਆਹ ਕਰਨਾ, ਵੱਡੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਛੋਟਾ ਜੀਵਨ ਸਾਥੀ ਲੈ ਆਉਣਾ ਇਸ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਿਸਮਾਂ ਹਨ। ਅਣਜੋੜ ਵਿਆਹ ਕਰਕੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆਈ ਤਲਖੀ, ਖਿੜ, ਨੀਰਸਤਾ ਅਤੇ ਅਕੇਵੱਖਣ ਦੀ ਉਦਾਹਰਨ ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸੇਖਾ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਪ੍ਰਿਯਮ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਇੱਕ ਹੋਰ ਸੁੱਚਾ ਸਿੰਘ' ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਸਮਾਜ ਦੇ ਹੋਰਨਾਂ ਖ਼ਿੱਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਅਣਜੋੜ ਵਿਆਹ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਅਸੀਂ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਦੇ ਲਾਲਚ ਵੱਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਣਜੋੜ ਵਿਆਹਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਰਹਾਂਗੇ। ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਅਣਜੋੜ ਵਿਆਹ ਦੀ ਇੱਕ ਅਹਿਮ ਉਦਾਹਰਨ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਸੁੱਚਾ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਉਮਰ ਦੇ ਛੇ ਦਹਾਕੇ ਹੰਢਾ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ। ਜੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਤੀਹ ਪੈਂਤੀ ਸਾਲ ਛੋਟੀ ਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਣ ਕਰਕੇ ਅਪਰਾਧ ਬੇਧ ਦਾ ਭਾਗੀ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਵਿਆਹ ਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਜਿੰਦਗੀ ਬਿਹਤਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ, ਪਰੰਤੂ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਉਮਰ ਦੀ ਲੜਕੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਕੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰਨ ਦਾ ਅਪਰਾਧ ਬੇਧ ਉਸ ਉੱਪਰ ਹਾਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਲਈ ਉਹ ਸੁਚੇਤ ਅਚੇਤ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਹਿਤ ਉਹ ਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਣ ਲਈ ਨਰਸਿੰਗ ਦਾ ਕੋਰਸ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਹਰੇਕ ਰੀੜ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਗਹਿਣੇ ਨਾਲ ਲੱਦ ਦਿੰਦਾ ਹੈ,

"ਮੇਰੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰਿਓ। ਚਿੱਤ 'ਚ ਕੋਈ ਵੀ ਰੀੜ ਅਧੂਰੀ ਨਾ ਰਹਿਣ ਦਿਓ।" ਜਿੰਦਰ ਦੀ ਗਹਿਣਿਆਂ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਵੀ ਰੀੜ ਅਧੂਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹੀ। ਉਸਨੇ ਦੋਹਾਂ ਹੱਥਾਂ ਦੀਆਂ ਚਾਰੇ ਚਾਰੇ ਉਂਗਲਾਂ ਭਰ ਲਈਆਂ ਸਨ ਤੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਦੋਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਦੇ ਦੋ ਹੋਰ ਮੋਰੀਆਂ ਕਰਵਾ ਲਈਆਂ ਸਨ। ਕਿੰਨੇ-ਕਿੰਨੇ ਦਿਨ ਉਹ ਨਵੇਂ ਲਏ ਗਹਿਣੇ ਵਿੱਚ ਪਰਚੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਸੁੱਚਾ ਸਿੰਘ ਵਾਹ ਲਗਦੀ ਨਵਾਂ ਗਹਿਣਾ ਪਾ ਕੇ ਤਿਆਰ ਹੋਈ ਜਿੰਦਰ ਵੱਲ ਤੱਕਦਾ

ਹੀ ਨਾ। ਸਜੀ-ਫਬੀ ਜਿੰਦਰ ਉਸਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਦੀ ਲੱਗਦੀ। ਉਹ ਸੋਚਦਾ ਕਿ, ਕੀ ਮੇਲ ਸੀ ਉਸਦਾ ਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਨਾਲ। ਜੇ ਵਿਚਾਲੇ ਕੈਨੇਡਾ ਆਉਣ ਦਾ ਲਾਲਚ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਕੀ ਫੇਰ ਵੀ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਬਾਂਹ ਫੜਨ ਲਈ ਆਖਦੀ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੋਚਾਂ ਨਾਲ ਸੁੱਚਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਕਿ ਉਸ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣੇ ਹੀ ਗ਼ਲਤੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਸੁਰਖਰੂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਲਈ ਮਿੰਟੂ ਜਾਂ ਜਿੰਦਰ ਲਈ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਖ਼ਰੀਦ ਦਿੰਦਾ। ਪਰ ਇਹ ਭਾਰ-ਮੁਕਤ ਹੋਣ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਬਹੁਤ ਥੋੜ੍ਹਾ-ਚਿਰਾ ਹੁੰਦਾ," (115)

ਉਮਰ ਦਾ ਫ਼ਰਕ ਉਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸੁਚੇਤ-ਅਚੇਤ ਯਤਨਾਂ ਉੱਪਰ ਭਾਰੂ ਪੈਂਦਾ ਅਤੇ ਅਪਰਾਧ ਬੋਧ ਕਰਕੇ ਸੁੱਚਾ ਸਿੰਘ ਤਣਾਅ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਉਸ ਦੇ ਅਹਿਸਾਨ ਕਰਕੇ ਚਾਹੇ ਉਸਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦੀ ਪਰੰਤੂ ਉਸਦਾ ਵਿਵਹਾਰ ਅਤੇ ਮਾਈਗ੍ਰੇਨ ਉਸ ਦੇ ਅਪਰਾਧ ਬੋਧ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਧਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਅਣਜੋੜ ਵਿਆਹ ਵਿੱਚੋਂ ਉਪਜੇ ਇਸ ਤਣਾਅ ਅਤੇ ਦਵੰਦ ਕਰਕੇ ਸੁੱਚਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਮਾਨਸਿਕ ਸੰਤਾਪ ਭੋਗਦੇ ਹਨ।

ਇਹ ਵਿਆਹ ਉਮਰ ਦੇ ਵੱਡੇ ਫ਼ਰਕ ਕਰਕੇ ਅਣਜੋੜ ਵਿਆਹ ਸੀ ਅਕਸਰ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕੈਨੇਡਾ ਦੀ ਪੇਂਡੀ ਵਜੋਂ ਵਰਤੇ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਵਿਆਹੁਤਾ ਜੋੜੀਆਂ ਅਣਜੋੜ ਹੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਸਮਾਂ ਪਾਕੇ ਨੀਰਸ ਰਿਸ਼ਤੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਤਲਾਕ ਤੱਕ ਜਾਂ ਫਿਰ ਕਈ ਵਾਰ ਪਰਿਵਾਰਿਕ ਹਿੰਸਾ ਅਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਆਤਮਹੱਤਿਆ ਤੱਕ ਵੀ ਪੁੱਜ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਵਿਆਹ ਨੂੰ ਪੇਂਡੀ ਵਾਂਗ ਵਰਤਣ ਸਦਕਾ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਏ ਅਣਜੋੜ ਵਿਆਹਾਂ ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵੀ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਨ ਰਾਜਵੰਤ ਕੌਰ ਮਾਨ ਪ੍ਰੀਤ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਦਸਤਕ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਵੱਡੀ ਭੈਣ' ਵਿੱਚ ਵੀ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ

"ਇਹ ਵੀ ਇੱਕ ਦੁਖਾਂਤ ਸੀ - ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਲਾਲਚ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਬੀ.ਐੱਸ.ਸੀ., ਪਾਸ ਸੁਨੱਖੀ ਬੋਟੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਇੱਕ ਡਾਈਵੇਰਸੀ ਵੱਡੀ ਉਮਰ ਦੇ ਆਦਮੀ ਨਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸਦਾ ਨਾਮ ਸੀ ਸੁਮੱਤ ਸਿੰਘ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇੱਕ ਫ਼ਰਮ ਦਾ ਮਾਲਕ ਦੱਸਿਆ। ਮਾਂ-ਬਾਪ ਦੇ ਬਿਨਾਂ ਸੋਚੇ ਕਾਹਲੀ ਵਿੱਚ ਲਏ ਫ਼ੈਸਲੇ ਕਰਕੇ ਕਰਮਿੰਦਰ ਕਰਮਾਂ ਵਾਲੀ ਧੀ ਅਨਜੋੜ ਜੀਵਨ-ਸਾਥ ਵਿੱਚ ਮਜਬੂਰਨ ਬੱਝ ਗਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉੱਥੇ ਜਾ ਕੇ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਜਿਸ ਆਦਮੀ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਬੋਟੀ ਨੂੰ ਵਿਆਹ ਦਿੱਤਾ, ਉਹ ਸੁਮੱਤ ਸਿੰਘ ਨਹੀਂ ਬੇਮੱਤ ਹੈ-ਨਿਰਾ ਹੈਵਾਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸ਼ੈਤਾਨ ਵੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਫ਼ੈਕਟਰੀ ਦਾ ਮਾਲਕ ਦੱਸਦਾ ਸੀ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਮਸ਼ੀਨ ਓਪਰੇਟਰ ਹੈ। (90)

ਅਜਿਹੇ ਝੂਠ ਅਤੇ ਧੋਖੇ ਅਕਸਰ ਹੀ ਕਈ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਹੁਣ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਅਤੇ ਇਨਫਰਮੇਸ਼ਨ ਟੈਕਨੋਲੋਜੀ ਦੀ ਵੱਧ ਵਰਤੋਂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਜਿਹੇ ਵਰਤਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਠੱਲ੍ਹ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪਈ ਸਗੋਂ ਇਸ ਤੋਂ ਉਲਟ ਵਰਤਾਰਾ ਆਇਲੈਟਸ ਵਾਲੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਜੋ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਦਾ ਨਵਾਂ ਵਸੀਲਾ ਬਣ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਉੱਧਰ ਜਾ ਕੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦੇਣਾ, ਸਪੋਂਸਰ ਨਾ ਕਰਨਾ, ਬੋਲ-ਚਾਲ ਵੀ ਬੰਦ ਕਰ ਦੇਣਾ ਆਦਿ ਨਵੇਂ ਵਰਤਾਰੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਸਾਡਾ ਸਮਾਜ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਮਰਦ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਔਰਤ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਬਗ਼ਾਵਤ ਦਾ ਇੱਕ ਰੂਪ ਮੰਨਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਜਗੀਰੂ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਬਗ਼ਾਵਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਇਸੇ ਲਈ ਅਕਸਰ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਉੱਪਰ ਅਕਸਰ ਹੀ ਅਜਿਹੇ ਵਰਤਾਰੇ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਹੁੰਦੀ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਵਰਤਾਰਾ ਹਾਲੇ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਬਣਿਆ ਸੇ ਇਸ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਿਆ ਨਹੀਂ ਗਿਆ।

ਵਿਆਹ ਦੇ ਅਣਜੋੜ ਹੋਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹਮੇਸ਼ਾ ਉਮਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਕਈ ਵਾਰ ਉਮਰਾਂ ਚਾਹੇ ਬਰਾਬਰ ਹੋਣ ਸਰੀਰਿਕ ਸੁੰਦਰਤਾ, ਕੱਦ-ਕਾਠ ਸਭ ਕੁੱਝ ਮੇਲ ਖਾਂਦਾ ਹੋਵੇ, ਹਾਣ-ਪ੍ਰਵਾਣ ਦਾ ਹੋਵੇ, ਫਿਰ ਵੀ ਕਈ ਵਾਰ ਵਿਆਹ ਅਣਜੋੜ ਵਿਆਹ ਦੀ ਕੈਟਾਗਰੀ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਦੇਵਾਂ ਜੀਆਂ ਦਾ ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਸਮਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ। ਪਰਵਾਸ ਦੌਰਾਨ ਉੱਧਰ ਜੰਮੀ-ਪਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਜਦੋਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਰਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਸੰਬੰਧ ਜੁੜੇਗਾ ਤਾਂ ਬਹੁਤੇ ਹਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਜੇਕਰ ਪੁਨਰ ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਦੀ ਗਤੀ ਧੀਮੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਵਿਆਹ ਅਣਜੋੜ ਕੈਟਾਗਰੀ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੇਜਰ ਮਾਂਗਟ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਮੋਮਬੱਤੀ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਹਾਸ਼ੀਏ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਅਣਜੋੜ ਵਿਆਹ ਦੀ ਉਦਾਹਰਨ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਮੁੱਖ-ਪਾਤਰ ਮਲਾਗਰ ਸਿੰਘ ਜਦੋਂ ਵਿਆਹ ਆਧਾਰ ਤੇ ਗੋਲਡੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਕੇ ਕੈਨੇਡਾ ਪੁੱਜਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਦੇਵਾਂ ਦੀਆਂ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਅੰਤਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਦੇਵੇਂ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੇ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰਿਕ ਕਲੇਸ਼ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਖ਼ਰ ਤਲਾਕ ਤੱਕ ਗੱਲ ਅੱਪੜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਨ ਮੁਟਾਵ ਤਾਂ ਦੇਸੀ ਜਿਹੇ ਨਾਮ ਮਲਾਗਰ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

"ਝਗੜਾ ਤਾਂ ਅਸਲ ਉਸੇ ਦਿਨ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਜਦੋਂ ਕੈਨੇਡਾ ਆਉਣ ਸਾਰ ਹੋ ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਗੋਲਡੀ ਮੈਨੂੰ ਬੈਂਕ ਲੈਕੇ ਗਈ ਸੀ ਤੇ ਸਾਰੇ ਰਾਹ ਬਹਿਸਦੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ "ਜੇ ਮਰਜ਼ੀ ਹੋਵੇ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣਾ ਨਾਂ ਬਦਲੇ ਤੇ ਮਾਡਰਨ ਜਿਹਾ ਨਾਂ ਰੱਖੇ ਹੈਰੀ, ਟੇਨੀ, ਬੋਬ, ਵਿੱਕੀ। ਜੇ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮਲਾਗਰ ਦਾ ਸ਼ੌਰਟ ਮੇਅ ਜਾਂ ਮਾਰਕ ਹੀ ਰੱਖ ਲਉ। ਮਲਾਗਰ ਵੀ ਕੋਈ ਨਾਂ ਹੈ? ਮੇਰੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਤਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਜਚਦਾ "। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਸ਼ਰਮ ਜਿਹੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਅਗਲਾ ਕਹੂ ਆਪ ਮੈਡਰਨ ਬਣੀ ਫਿਰਦੀ ਆ ਤੇ ਹਸਬੈਂਡ ਨਿਰਾ ਦੇਸੀ, ..."। (48)

ਜਦਕਿ ਮਲਾਗਰ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੀ ਦੇਣ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਮਾਂ ਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਦੇਖਦਾ ਹੈ। ਨਾਮ ਬਦਲਣ ਦੀ ਗੱਲ ਉਸਨੂੰ ਮਾਂ ਨਾਲੋਂ ਬੇਮੁਖ ਹੋਣਾ ਜਾਪਦੀ ਹੈ। ਉਲਟਾ ਉਹ ਗੁਰਜਿੰਦਰ ਤੋਂ ਗੋਲਡੀ ਬਣਨ ਨੂੰ ਵੀ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਨਾਮ ਵਿੱਚ ਮਾਡਰਨ ਜਾਂ ਮਹਾਨ ਬਣਨ ਨੂੰ ਫੇਕੀ ਫੁਕਰਬਾਜ਼ੀ ਸਮਝਦਾ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਹੀ ਬਸ ਨਹੀਂ ਮਲਾਗਰ ਸਿੰਘ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਜੰਮ-ਪਲ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕੁੜੀਆਂ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਵੀ ਗ਼ਲਤ ਸਮਝਦਾ ਹੈ।

"ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੇ ਅਖੌਤੀ ਮਾਡਰਨ ਪੁਣੇ ਨੇ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕੀਤਾ ਪਿਆ ਏ। ਜਿੱਥੇ ਜਾਊ ਮੈਨੂੰ ਮਚਾਉਣ ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ ਅਗਲੇ ਬੰਦੇ ਨਾਲ ਹੱਥ ਮਿਲਾਊ। ਉਹਨੂੰ ਕਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ ਬਈ ਸਾਡੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਔਰਤਾਂ ਮਰਦਾਂ ਨਾਲ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਮਿਲਾਉਂਦੀਆਂ। ਨਾਲੇ ਸਾਡਾ ਸਮਾਜ ਤਾਂ ਏਦਾਂ ਦੀਆਂ ਜਨਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਗ਼ਲਤ ਸਮਝਦਾ ਏ। ਸਾਡੇ ਤਾਂ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਉਂਗਲ ਵੀ ਲਾ ਦੇ ਵੇ ਤਾਂ ਸਿਰ ਪਾੜ ਜਾਂਦੇ ਨੇ। ਤੇ ਇਹ ਅਗਲੇ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਹੱਥ ਫੜਾ ਦਿੰਦੀ ਏ। ਬਾਪੂ ਜੀ ਵੇਖੂ ਤਾਂ ਉਈ ਸ਼ਰਮ 'ਚ ਡੁੱਬ ਮਰੂ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਸਮਾਜਿਕ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਾਂ ਤਾਂ ਲੜਾਈ ਛਿੜ ਪੈਂਦੀ ਆ। ਉਹ ਵੀ ਈਨ ਮੰਨਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਦਬਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਆ। ਤੇ ਜੇ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਝੁਕਾਉਣ ਵਿੱਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਗਈ, ਤਾਂ ਫੇਰ ਸਾਰੇ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਇਹ ਤੀਵੀਂ ਪਿੱਛੇ ਲੱਗਿਆ ਹੋਇਆ ਏ। ਏਸੇ ਕਰਕੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਬੇਚੈਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ। "(48)

ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਇਹ ਰਹੁ-ਰੀਤਾਂ ਜਿੱਥੇ ਉਸਨੂੰ ਬੇਸ਼ਰਮੀ ਜਾਪਦੀਆਂ ਹਨ ਉੱਥੇ ਹੀ ਥੱਲੇ ਲੱਗਣ ਵਾਲੀ ਭਾਵਨਾ ਕਰਕੇ ਉਹ ਪੁਰਸ਼ਤਵ ਦਾ ਦਬਾਅ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਰਲਕੇ ਉਸ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਵਿੱਚ ਸੰਤਾਪ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੈਂਡਰ ਕੰਪਲੈਕਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜਿਕ ਸਿਸਟਮ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰਥ ਹਨ। ਗੋਲਡੀ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਨੋ-ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਕਿ ਇਹ ਪੁਰਾਣਾ ਤੇ ਦੇਸੀ ਜਿਹਾ ਨਾਮ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਬਦਲਦਾ? ਕਿਉਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਵਾਲ ਕਟਵਾ ਕੇ ਮਾਡਰਨ ਬਣਨਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ?

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਸਮਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਕਰਕੇ ਦੇਵਾਂ ਦੀਆਂ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਹਨ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਵਿਆਹ ਹਾਣ-ਪਰਵਾਨ ਦੇ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਅਣਜੋੜ ਵਿਆਹ ਹੈ। ਜਿਸਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਮਲਾਗਰ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਗੋਲਡੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਜੀਜੇ ਦਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਵਿੱਚ ਨਜਾਇਜ਼ ਸੰਬੰਧ ਹੋਣ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਬਣਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੋਚਦਾ ਹੈ ਕਿ,

"ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕੈਣ ਕਿਸੇ ਦਾ ਐਨਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਸਕੇ ਭੈਣਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਦੇ ਪੁੱਛਿਆ ਤੱਕ ਨਹੀਂ। ਕਿਤੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਐਵੇਂ ਤਾਂ ਨੀ ਕਿਹਾ ਹੋਣਾ ਸਾਲੀ ਅੱਧੇ ਘਰ ਵਾਲੀ। ਉਸ ਦਿਨ ਦੇ ਮੈਨੂੰ ਜੀਜਾ ਸਾਲੀ ਬਾਰੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਗੀਤ ਸੱਚੇ ਜਾਪਦੇ ਨੇ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਇਹ ਗੱਲ ਗੋਲਡੀ ਨਾਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਸੱਕੀ ਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਰੋਗੀ ਦੱਸਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਉਹ ਤਾਂ ਭਾਅ ਜੀ ਦੀ ਬੇਹੱਦ ਰਿਸਪੈਕਟ ਕਰਦੀ ਏ। ਤੇ ਉਸ ਲਈ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਵੀ ਦੇ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰਲਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਰਿਸਪੈਕਟ ਉਸ ਦੇ ਹਸਬੈਂਡ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੀ? ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਅਕਸਰ ਕਹਿੰਦੀ ਆ, "ਹੁਣ ਇੱਥੇ ਸਦੀਆਂ ਪੁਰਾਣੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨੀ ਚੱਲਣੇ ਕਿ ਮੈਂ ਪਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਸਮਝਾ। ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪੈਰ ਦੀ ਜੁੱਤੀ ਬਣ ਕੇ ਜੀਵਾਂ?" (52)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਉਮਰ, ਰੰਗ-ਰੂਪ, ਕੱਦ-ਕਾਠ, ਚਾਰੇ ਹਾਣ-ਪ੍ਰਵਾਨ ਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਦੋਵਾਂ ਦੀਆਂ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅੰਤਰ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਵੱਖੋ-ਵੱਖ ਸਮਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਅੰਤਰ ਹਰਭਜਨ ਹਾਂਸ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਭੁਫ਼ ਤਾਂ ਮੂੰਹੋਂ ਬੋਲਦਾ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਕੀ ਖੱਟਿਆ ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਹੀਰ ਬਣ ਕੇ' ਵਿੱਚ ਵੀ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਤੀਸਰੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਕਿਸ਼ੋਰ ਜਿਹੜੇ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਸਿੱਖਿਅਤ ਹੋਏ ਹੋਣ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਵਾਲੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਘਰ ਜੰਮੇ-ਪਲੇ ਹੋਣ ਅਕਸਰ ਹੀ ਅੱਧ ਵਿਚਕਾਰ ਲਟਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਨਾ ਹੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੱਛਮੀ ਬਣ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਭਾਰਤੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਅਤੇ ਸਮਝ ਦੀਆਂ ਕਈ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਸਦੀ ਸੁੰਦਰ ਉਦਾਹਰਨ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਮੁੱਖ-ਪਾਤਰ ਉਰਵਸ਼ੀ ਜੋ ਲੱਖੂ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਕੇ ਕੈਨੇਡਾ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਲੱਖੂ ਜੋ ਤੀਸਰੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ, ਅਖੌਤਾਂ, ਲੋਕ ਸਿਆਣਪਾਂ ਆਦਿ ਕਿਸੇ ਬਾਰੇ ਵੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਜਦਕਿ ਉਰਵਸ਼ੀ ਜੋ ਆਪਣੀ ਹੁਣ ਤੱਕ ਦੀ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹੰਢਾ ਕੇ ਆਈ ਹੈ। ਇਹ ਉਮਰ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ, ਰੰਗ-ਰੂਪ, ਸ਼ਕਲ-ਸੂਰਤ, ਕੱਦ-ਕਾਠ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਬੇਸ਼ੱਕ ਇੱਕ ਵਧੀਆ ਜੋੜ ਵਾਲਾ ਵਿਆਹ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਅਣਜੋੜ ਵਿਆਹ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਲੱਖੂ ਅਤੇ ਉਰਵਸ਼ੀ ਦੀਆਂ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਵੱਖੋ-ਵੱਖ ਸਮਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਬਣੀਆਂ ਹਨ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਝ ਦਾ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਫ਼ਰਕ ਹੈ ਇਸ ਫ਼ਰਕ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਵਿੱਚੋਂ ਸਮਝ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਜਦੋਂ ਲੱਖੂ ਉਰਵਸ਼ੀ ਤੋਂ ਕਾਰ ਵਿੱਚ ਚੱਲ ਰਹੇ ਗੁਰਦਾਸ ਮਾਨ ਦੇ ਗੀਤ "ਕੀ ਖੱਟਿਆ ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਹੀਰ ਬਣ ਕੇ" ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ ਤਾਂ,

"ਓਸੀ।" ਲੱਖੂ ਬੋਲਿਆ, "ਇਸ ਸੇਗ ਦਾ ਮੀਨਿੰਗ ਕੀ ਐ?-ਵਾਹਟ ਵਾਜ ਹੀਰ ਜ ਪ੍ਰਾਬਲਮ?"

ਤਰਸ ਜਿਹਾ ਆ ਗਿਆ ਉਰਵਸ਼ੀ ਨੂੰ ਲੱਖੂ ਤੇ। ਲੱਖੂ ਓਸ ਨਸਲ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਨਾ ਘਰ ਦੀ ਰਹੀ ਨਾ ਘਾਟ ਦੀ। ਇਸ ਵਰਗ ਨੂੰ ਨਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਹਜ਼ਮ ਆਈ, ਨਾ ਪੰਜਾਬੀ ਜ਼ਬਾਨ ਦੀ ਪਾਣ ਚੜ੍ਹੀ।

"ਮੈਨੂੰ ਹੀਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਬਲਮ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ", ਉਹ ਲੱਖੂ ਵੱਲ ਝਾਕਦੀ ਬੋਲੀ।

"ਬੱਟ ਆਈ ਹੈਵ ਏ ਪ੍ਰਾਬਲਮ?"

"ਵਾਹਟ ਇਜ ਦੈਟ?"

"ਕੀ ਖੱਟਿਆ ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਹੀਰ ਬਣ ਕੇ ?"

ਲੱਖੂ ਤੋਂ ਹਾਸਾ ਨਾ ਸੰਭਾਲਿਆ ਗਿਆ, "ਯੂ ਆਰ ਨਾਟ ਏ ਵੈਰੀ ਗੁੱਡ ਸਿੰਗਰ, ਓਸੀ... ਹੀ, ਹੀ... ਖੀ... ਖੀ...। "(106)

ਲੱਖੂ ਨੂੰ ਜੇਕਰ ਹੀਰ ਬਾਰੇ, ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਬਾਰੇ, ਉਰਵਸ਼ੀ ਦੀਆਂ ਨਿੱਕੀਆਂ-ਨਿੱਕੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਬਾਰੇ, ਨਵਵਿਆਹੀ ਕੁੜੀ ਦੇ ਚਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਰਵਸ਼ੀ ਵੀ ਉਸ ਦੀ ਹੀਰ ਬਣ ਕੇ ਸ਼ਾਇਦ ਨਾ ਪਛਤਾਉਂਦੀ ਅਤੇ ਲੱਖੂ ਵੀ ਇਸ ਮਿਹਣੇ ਨੂੰ ਸਮਝ ਸਕਦਾ ਪਰੰਤੂ ਪੱਛਮੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਕਰਕੇ ਉਹ ਉਰਵਸ਼ੀ ਦੇ ਇਸ ਮਿਹਣੇ ਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਅੰਤਰ ਇਕੱਲੇ ਰੋਸਿਆਂ ਜਾਂ ਮਿਹਣਿਆਂ ਤੱਕ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ਬਹੁਤੀ ਵਾਰ ਗੰਭੀਰ ਘਰੇਲੂ ਕਲੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਕੇ ਮਾਨਸਿਕ ਅਸਥਿਰਤਾ ਅਤੇ ਅਖੀਰ ਤਲਾਕ ਤੱਕ ਪੁੱਜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੁਲਜੀਤ ਮਾਨ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਭੁਮਕੇ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਰਖੇਲ' ਵਿੱਚ ਪਿਆਰ, ਇਸ਼ਕ ਅਤੇ ਵਿਆਹ ਸੰਬੰਧੀ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਕਰਕੇ ਬਣੇ ਅਣਜੋੜ ਵਿਆਹ ਦੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਉਦਾਹਰਨ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਮੁੱਖ-ਪਾਤਰ ਬਾਲਾ ਜੋ ਭਾਰਤੀ ਜੰਮ-ਪਲ ਹੈ। ਉਸਦਾ ਵਿਆਹ ਓਧਰ ਜੰਮੀ-ਪਲੀ, ਤੀਜੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਮਨਜਿੰਦਰ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦੇ ਇਸ ਅੰਤਰ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਪਹਿਲਾਂ ਤਲਾਕ ਅਤੇ ਫਿਰ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਚ ਜੰਮੇ-ਪਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ 'ਰੈੱਫ' ਕਹਿਣ ਵਾਲੀ ਤੀਜੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਪਰਵਾਸੀ ਨੌਜਵਾਨ ਵੀ ਇੱਕ ਵੱਖਰੀ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਭੋਗ ਰਹੇ ਹਨ। ਅੱਧ ਵਿਚਕਾਰ ਲਟਕ ਰਹੀ ਇਹ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨਾ ਹੀ ਭਾਰਤੀਆਂ ਵਾਂਗ ਵਿਆਹ ਬੰਧਨ ਵਿੱਚ ਬੱਝਣ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਹ ਪੱਛਮੀ ਲੋਕਾਂ ਵਾਂਗ ਇੱਕ ਦਮ ਅਲੱਗ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੇਹਰੀ ਤਣਾਅਗ੍ਰਸਤ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਮਨਜਿੰਦਰ ਜਿੱਥੇ ਬਾਲਾ ਨਾਲ ਵਿਆਹੁਤਾ

ਸੰਬੰਧ ਨਿਭਾ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਬਾਲਾ ਦੀਆਂ ਆਦਤਾਂ ਦੇਸੀਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਲੋਕਾਂ ਵਾਂਗ ਉਹ ਛੱਡ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ, ਉਲਟਾ ਤਲਾਕ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਤੰਗ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਹਾਲੇ ਵੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੱਛਮੀ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿਚਲੇ ਅੰਤਰ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਵਾਦਾਂ ਤੋਂ ਸਮਝ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

"ਯੂ ਰਾਸਕਲ ਰੈਫ, ਆਈ ਕੈਟ ਕਮਿਊਨੀਕੇਟ ਵਿਦ ਯੂ। " ਤੇ ਬਾਲਾ ਦਾ ਡਿੰਪਲ..... ਟੁ ਹੈੱਲ ਵਿਦ ਇੱਟ,... ਇੰਡੀਅਨਜ਼.. ਤੁਹਾਡਾ ਐਕਸੈਂਟਆਈ ਜਸਟ ਹੇਟ ਤੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ?" ਮਨਜਿੰਦਰ ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਬਿਖਰੀ ਬਾਲਾ ਨੇ ਉਦਾਸ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀਆਂ ਲੈ ਕੇ ਮਨਜਿੰਦਰ ਨੂੰ ਲੁਭਾਉਣਾ ਚਾਹਿਆ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਿਹਾ ਨਿੱਘ ਬਾਲਾ ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਵਾਪਸ ਨਾ ਲਿਆ ਸਕਿਆ। (118)

"ਮੈਂ ਵੀ ਤੇਰੇ ਵਾਂਗ ਹੀ ਸੋਚਦੀ ਸਾਂ। ਘਰ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਰੂੜੀ ਨੇ ਮੇਰੀ ਬਹੁਤ ਰੁਸਵਾਈ ਕਰਵਾਈ। ਕੀ ਦੇਸ਼ ਸੀ ਮੇਰਾ ? ਸਿਰਫ਼ ਇਹੋ ਕਿ ਮੈਂ ਸ਼ਰਾਬ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੀਂਦੀ ? ਮੈਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਗਾਣੇ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹਿੰਦੇ ? ਮੇਰਾ ਐਕਸੈਂਟ ਨਹੀਂ ਬਦਲਿਆ। ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਸੁਆਦੀ ਖਾਣਾ ਬਣਾਉਣਾ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਸਸਤੀ ਗਰੋਸਰੀ ਕਰਨੀ ਆ ਗਈ। ਮੈਂ ਕੱਪੜਿਆਂ ਨੂੰ ਸਲੀਕੇ ਨਾਲ ਸਾਂਭਦੀ ਸੀ। ਇਹ ਭਲਾ ਬੁਰਾਈ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਗਈ ? ਇਹ ਟਾਈਮ ਖਰਾਬ ਕਰਨਾ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਗਿਆ ? ਦੀਪ ਤੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹੈਂ ਨਾ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਸੋਹਣੀ ਹਾਂ, ਮੇਰਾ ਮੂੰਹ ਸੂਹੀ ਭਾਅ ਮਾਰਦਾ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਡਿੰਪਲ ... ਮੇਰੇ ਇਸੇ ਬੂਥੇ ਤੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਥੱਪੜ ਮਾਰੇ ਹਨ, ਸ਼ਰਾਬ ਰੋੜੀ ਹੈ। ਤੈਨੂੰ ਦੱਸਾਂਗੀ ਸਾਰਾ ਕੁੱਝ।"(121)

ਸ਼ਰਾਬ ਨਾ ਪੀਣਾ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬਾਹਰਲੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਨਾ ਬੋਲ ਸਕਣਾ, ਖਾਣ-ਪੀਣ ਦੀਆਂ ਆਦਤਾਂ, ਕੱਪੜੇ ਪਹਿਨਣ ਜਾਂ ਖਰੀਦਦਾਰੀ ਦੀਆਂ ਆਦਤਾਂ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਗਾਣੇ ਨਾ ਯਾਦ ਰੱਖ ਸਕਣਾ ਜਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਗਾਣੇ ਨਾ ਸੁਣਨਾ, ਆਦਿ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਵਿਵਾਦ ਬਣ ਜਾਣਾ ਇਹ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦੇ ਅੰਤਰ ਕਰਕੇ ਹੀ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ। ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਿੱਚ ਓਧਰ ਜੰਮੀ-ਪਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਵਿੱਚ ਵਿਆਹ ਸੰਬੰਧਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਉਹ ਹਲੀਮੀ ਅਤੇ ਸਬਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਨਿੱਜ ਭਾਰੂ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਕਰਕੇ ਮਨਜਿੰਦਰ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਬਾਲਾ ਦੀ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਕਈ ਵਾਰ ਇਕੱਲਿਆਂ ਅਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਮਹਿਫ਼ਲ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਬਾਲਾ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਬਦਲੇ ਦੀ ਮਨੋਗੰਢ ਬੱਝ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਕਰਕੇ ਬਣਿਆ ਇਹ ਅਣਜੋੜ ਰਿਸ਼ਤਾ ਹੀ ਹੈ।

ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਕਰਕੇ ਬਣੇ ਅਣਜੋੜ ਵਿਆਹ ਦਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਕਾਰਨ ਪੱਕੇ ਹੋਣ ਲਈ ਪੱਛਮੀ ਮੂਲ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਣਾ ਵੀ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਬਣੇ ਅਣਜੋੜ ਵਿਆਹ ਨੂੰ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਕਾਲ਼ੇ ਵਰਕੇ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਹੜ੍ਹ' ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਰੋਕਾਰ ਵਜੋਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਮੁੱਖ-ਪਾਤਰ ਸੁਖਪਾਲ ਜੋ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਮੂਲ ਦੀ ਕੁੜੀ ਐਰਿਕਾ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਦੋਹਾਂ ਦੀਆਂ ਵੱਖੋ-ਵੱਖ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਸਦਕਾ ਇਹ ਵਿਆਹ ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਪਰਿਵਾਰਿਕ ਕਲੇਸ਼ ਅਤੇ ਆਖ਼ਰ ਤਲਾਕ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਐਰਿਕਾ ਨਾਲ ਰਿਸ਼ਤਾ ਜੋੜਨ ਪਿੱਛੇ ਸੁਖਪਾਲ ਦਾ ਟੀਚਾ ਹੋਰਨਾਂ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਵਾਂਗ ਪੱਕੇ ਹੋਣਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਸੁਖਪਾਲ ਐਰਿਕਾ ਦੇ ਬਿਜਨਸ ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਅਤੇ ਬੁਲੰਦੀਆਂ ਤੇ ਲੈ ਜਾਣ ਲਈ ਦਿਲੋਂ ਜਾਨ ਨਾਲ ਮਿਹਨਤ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਸਫਲ ਵੀ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਸਮਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਕਰਕੇ ਦੋਵਾਂ ਦੀਆਂ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੇਚੈਨੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਨ ਲੱਗਦੀਆਂ ਹਨ। ਭਾਰਤੀ ਪੈਸਾ ਕਮਾਉਣ, ਜੋੜਨ, ਘਰ ਬਣਾਉਣ, ਪਿੱਛੇ ਪੰਜਾਬ ਪੈਸਾ ਭੇਜਣ, ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਸੈਂਟ ਕਰਨ ਦੀ ਜੁੰਮੇਵਾਰੀ, ਵੱਡੇ ਵਿਆਹ, ਪੈਸੇ ਦੇ ਲਾਲਚ ਵੱਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਮਨੋਰੰਜਨ ਲਈ ਸਮਾਂ ਨਾ ਕੱਢ ਸਕਣ ਆਦਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਆਦਤਾਂ ਜੋ ਸੁਖਪਾਲ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੇ ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਸਰਬ-ਸਾਂਝੇ ਸੁਭਾਅ ਵਜੋਂ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹਨ ਜਦਕਿ ਐਰਿਕਾ ਇਸ ਤੋਂ ਉਲਟ ਪੱਛਮੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕਮਾਉ-ਖਾਓ ਅਤੇ ਅਨੰਦ ਲਓ ਦੀ ਸੋਚ ਕਰਕੇ ਸੁਖਪਾਲ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਚਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਿੱਚ ਤਲਖੀ ਪੈਦਾ ਹੋਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੀ ਹੈ। ਦੋਹਾਂ ਦੀਆਂ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਭਿੰਨਤਾ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਕਈ ਥਾਈਂ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਕੈਟਰੀਨਾ ਨਾਮਕ ਤੂਫਾਨ ਆਉਣ ਤੇ ਐਰਿਕਾ ਸਭ ਕੁਝ ਛੱਡ ਕੇ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਜਦਕਿ ਸੁਖਪਾਲ ਇਸ ਨੂੰ ਵੱਧ ਪੈਸਾ ਕਮਾਉਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸਟੋਰ ਉੱਪਰ ਰਹਿਣ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਹੈ।

"ਸੁਖਪਾਲ ਦਾ ਮਨ ਵੀ ਆਪਣੇ ਭਰੇ-ਭਕੁੰਨੇ ਘਰ ਅਤੇ ਦੋ ਸਟੋਰਾਂ ਨੂੰ ਸੁੰਨੇ ਛੱਡ ਕੇ ਜਾਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮੰਨਿਆ। ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਮਨ 'ਚ ਕੁਝ ਹੋਰ ਵੀ ਸੀ-ਮਾੜੇ ਮੌਸਮ ਵਿੱਚ ਵੱਧ ਡਾਲਰ ਕਮਾਉਣ ਦਾ ਲੋਭ। ਸੰਨ 2004 ਦੇ ਛੋਟੇ ਹਰੀਕੇਨ ਇਵਾਨ ਦੌਰਾਨ ਉਸ ਨੇ ਤੇ ਐਰਿਕਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦੋਵੇਂ ਕੈਟੱਕੀ ਸਟੋਰ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਰੱਖੇ ਸਨ ਤੇ ਤਕੜੀ ਕਮਾਈ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਪਰ ਐਤਕੀ ਐਰਿਕਾ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, "ਪੇਲ! ਇਟਸ ਗੋਇੰਗ ਟੂ ਬੀ ਟੈਰਿਬਲ। ਜੇ ਤੂੰ ਏਥੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਨਾ, ਤੇਰੀ ਮਰਜ਼ੀ। ਪਰ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਤੇ ਜੇਜੀ ਦੀ ਜਾਨ ਖਤਰੇ 'ਚ ਨਹੀਂ ਪਾਉਣੀ।(8)

ਦੇਵਾਂ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਨਾ ਬਣਨ ਤੇ ਐਰਿਕਾ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਜੈਕਜੀਤ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਹੋਟਲ ਬੁੱਕ ਕਰਵਾ ਕੇ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਦਕਿ ਸੁਖਪਾਲ ਆਪਣਾ ਸਟੋਰ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਮਾਈ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਨੰਦਮਈ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪੈਸਾ ਕਮਾਉਣ, ਜੋੜਨ, ਵਧਾਉਣ ਦੀ ਉਸ ਦੀ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਕਰਕੇ ਹੀ ਉਹ ਐਰਿਕਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਥੇ ਐਰਿਕਾ ਦੀ ਪੱਛਮੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਵੀ ਵਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਵਾਲੀ ਔਰਤ ਨੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਹਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਮੁਸੀਬਤ ਵਿੱਚ ਇਕੱਲਿਆਂ ਛੱਡ ਕੇ ਜਾਣ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਭਾਵ ਪਤੀ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣਾ ਸੀ ਜਾਂ ਫੇਰ ਖੁਦ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਣਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਐਰਿਕਾ ਦੀ ਸੋਚ ਦਾ ਅੰਤਰ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਵੀ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਲੱਖ ਡਾਲਰ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਇਕਦਮ ਅਮੀਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਹ ਸੁਖਪਾਲ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ,

“ਹੇ ਪੌਲ! ਮੈਂ ਲੱਖਪਤੀ ਹੋ ਗਈ ਆਂ। ਨੇ ਮੇਰ ਜੋਬ, ਬੀ.ਐਮ.ਡਬਲਯੂ. ਸੈਵਨ ਸੀਰੀਜ਼ ਕਾਰ, ਗਵਿਨਚੀ-ਗੂਚੀ ਦੀਆਂ ਟੋਪ ਕਲਾਸ ਡਰੈੱਸਾਂ, ਸਵਿਮਿੰਗ ਪੂਲ ਵਾਲਾ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਘਰ ...ਰੱਜ ਕੇ ਐਸ਼ ਕਰਨੀ ਆਂ। ਕੁਝ ਪੈਸੇ ਮਾਸੀ ਨੂੰ ਦਿਆਂਗੀ ਤੇ ਬਾਕੀ ਕੰਪਨੀਆਂ ਦੇ ਸ਼ੇਅਰਾਂ ਵਿੱਚ ਇਨਵੈਸਟ ਕਰਾਂਗਾ।” (20)

ਆਪਣੀ ਪੱਛਮੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਕਰਕੇ ਹੀ ਉਹ ਪੈਸੇ ਨੂੰ ਜੋੜ ਕੇ ਰੱਖਣ, ਬਿਜ਼ਨਸ ਵਿੱਚ ਇਨਵੈਸਟ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਸੋਚਦੀ। ਸਗੋਂ ਇਸ ਤੋਂ ਉਲਟ ਪੱਛਮੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕਮਾਓ-ਖਾਓ ਅਤੇ ਅਨੰਦ ਲਓ ਬਿਰਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣੇ ਪੈਸੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਅਨੰਦ ਲੈਣ ਬਾਰੇ ਸੋਚਦੀ ਹੈ ਜਦਕਿ ਸੁਖਪਾਲ ਦੀ ਸਲਾਹ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

“ਡਾਰਲਿੰਗ ਜੇ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਸੂਝਵਾਨ ਮੰਨਦੀ ਐ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਸਲਾਹ ਦਿੰਨਾ ਕਿ ਹਾਲੇ ਕਾਰਾਂ, ਘਰਾਂ ਦੇ ਚੱਕਰਾਂ 'ਚ ਨਾ ਪੈ, ਜਿਸ ਕੈਂਟੱਕੀ ਸਟੋਰ 'ਚ ਮੈਂ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਉਹ ਵਿਕਾਊ ਹੈ, ਸ਼ੇਅਰ-ਬਜ਼ਾਰ ਨਾਲੋਂ ਕਿਤੇ ਵੱਧ ਕਮਾਈ ਕਰੇਂਗੀ। ਕੰਮ ਸੰਭਾਲਣਾ ਮੇਰੀ ਜੁੰਮੇਵਾਰੀ।” (20)

ਬੇਸ਼ੱਕ ਸੁਖਪਾਲ ਦੀ ਸਲਾਹ ਮੰਨ ਕੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪੈਸੇ ਬਿਜ਼ਨਸ ਵਿੱਚ ਲਾਉਂਦੀ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਕੰਮ ਪ੍ਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦੇ ਅੰਤਰ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਨ ਮੁਟਾਵ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਵਿਚਲਾ ਅੰਤਰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਵੀ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਸੁਖਪਾਲ ਆਪਣੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਜਿੰਦਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਇੱਕ ਸਟੋਰ ਤੇ ਮੈਨੇਜਰ ਲਗਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਕੈਸ਼ ਵਿੱਚੋਂ ਠੂੰਗਾਂ ਮਾਰਨ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਬੇਈਮਾਨੀ ਕਰਕੇ ਕੁੱਝ ਬੱਚਤ ਸ਼ੇਅ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਰੱਖਣ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਸੁਖਪਾਲ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਣ ਤੇ, ਉਸ ਦੇ ਝਿੜਕਣ ਤੇ ਜਿੰਦਰ ਮਾਫ਼ੀ ਮੰਗ ਕੇ ਠੂੰਗਾਂ ਬੰਦ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਪਰ ਛੋਟਾ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਪੱਛਮੀ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦਾ

ਟਕਰਾਓ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਸੁਖਪਾਲ ਜੋ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਪ੍ਰਤੀ ਨਰਮੀ ਦਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਮਗਰ ਉਸ ਦੀ ਭਾਰਤੀ ਪਰਿਵਾਰਿਕ ਸਾਂਝ ਵਾਲੇ ਕਾਰਕ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਦਕਿ ਐਰਿਕਾ ਅਨੁਸਾਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਨੂੰ ਸ਼ੀਲਡ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਪਾਸੇ ਕਰਨ ਲਈ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਪੱਛਮੀ ਸਪਸ਼ਟਵਾਦੀ ਸੋਚ ਜਿਸ ਤਹਿਤ ਤਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਜਵਾਨ ਹੋ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਾਂ ਤਾਂ ਅਲੱਗ ਰਹਿਣ ਜਾਂ ਫਿਰ ਮਾਪਿਆਂ ਨਾਲ ਰਹਿਣ ਤੇ ਖਰਚ ਦੇਣ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਹੈ ਉੱਥੇ ਅਜਿਹੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੱਖਪੂਰਤੀ ਜਾਪਣੇ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੀ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਆਪਣੀ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਕਰਕੇ ਸੁਖਪਾਲ ਜਵਾਬ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ,

“ਐਰਿਕਾ! ਸਮਝਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ। ਮੈਂ ਸ਼ੀਲਡ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ। ਜੇ ਆਪਾਂ ਇਹਨੂੰ ਪਾਸੇ ਕਰਦੇ ਆਂ... ਇਹਨੇ ਵੱਟ ਖਾ ਜਾਣੈ... ਹੋ ਸਕਦੈ ਮੌਜ-ਮਸਤੀਆਂ 'ਚ ਗਵਾਚ ਜਾਏ। ਉਸ ਹਾਲਤ 'ਚ ਪਿਛਲੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਸਾਰਾ ਬੋਝ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਪੈ ਜਾਣੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ 'ਚ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਛੇਤੀ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਹੋ ਜਾਏ। ਇਹਦਾ ਆਪਣਾ ਘਰ ਹੋਵੇ। ਮੰਮੀ-ਡੈਡੀ ਜਦੋਂ ਇੰਡੀਆ ਤੋਂ ਆਉਣ, ਇਹਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਰਹਿਣ। ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਇਸ ਘਰ 'ਚ ਰਹਿਣਾ ਤੇਰੇ ਮਿਜ਼ਾਜ ਨੂੰ ਰਾਸ ਨਹੀਂ ਆਉਣਾ। ਤੂੰ ਕਹਿੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਜੇਜੀ ਜਦੋਂ ਸਾਲ ਦਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਇਹਨੂੰ ਬੇਬੀ-ਸਿਟਰ ਦੇ ਛੱਡ ਕੇ ਤੂੰ ਸਟੋਰ ਤੇ ਜਾਣ ਲੱਗ ਪਏਗੀ। ਅਗਲੇ ਮਹੀਨੇ ਇਹਨੇ ਸਾਲ ਦਾ ਹੋ ਜਾਣੈ। ਜਿੰਦਰ ਨੂੰ ਮੈਂ ਨਵੇਂ ਸਟੋਰ ਤੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਰੱਖਾਂਗਾ। ਕੰਮ ਨੂੰ ਤਕੜਾ ਐ। ਮੇਰੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਹੇਠ ਸੁਧਰ ਜਾਏਗਾ। ”(27)

ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਸੈੱਟ ਕਰਨਾ, ਭਲਾ ਸੋਚਣਾ, ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨੀ, ਜੁੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਨਿਭਾਉਣੀਆਂ ਆਦਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਕਰਕੇ ਸੁਖਪਾਲ, ਐਰਿਕਾ ਨਾਲੋਂ ਭਿੰਨ ਸੋਚਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਜੁੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਣਿਆਂ ਉਹ ਦਿਨ ਰਾਤ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹੱਦ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੰਮ ਕਰਨਾ, ਮੌਜ-ਮਸਤੀ ਲਈ ਸਮਾਂ ਨਾ ਕੱਢਣਾ ਆਦਿ ਵੀ ਦੇਵਾਂ ਦੀ ਵਿਆਹੁਤਾ ਜਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਖਟਾਸ ਘੋਲਦੇ ਹਨ। ਦੇਵਾਂ ਦੇ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਵਿੱਚੋਂ ਅਸੀਂ ਦੇਵਾਂ ਦੀਆਂ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਵਿਚਲੇ ਅੰਤਰ ਨੂੰ ਸਮਝ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

“ਪੈਲ ! ਪੰਜ ਦਿਨ ਦੀ ਹੱਡ-ਤੇੜਵੀਂ ਮਿਹਨਤ ਬਾਅਦ ਮਸਾਂ ਹੀ ਤਾਂ ਵੀਕ-ਐਂਡ ਆਉਂਦੈ। ਆਪਾਂ ਕਿਤੇ ਘੁੰਮਣ-ਫਿਰਨ ਜਾਣਾ ਹੁੰਦੈ, ਕੋਈ ਫਨ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦੈ।”

“ਡਾਰਲਿੰਗ! ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਦਾ ਪਤੈ ਪਰ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀਆਂ ਜੁੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਨਿਭਾਉਣੀਆਂ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨੇ। ਮੈਨੂੰ ਡੇਢ ਕੁ ਸਾਲ ਏਦਾਂ ਲਾ ਲੈਣ ਦੇ। ਪਿੰਡ ਕੋਠੀ ਬਣ ਜਾਏ, ਨੀਨੂੰ ਦਾ ਵਿਆਹ ਹੋ ਜਾਏ ਤੇ ਜਿੰਦਰ ਮਾਂ-ਪਿਉ ਦੀ ਜੁੰਮੇਵਾਰੀ ਚੁੱਕ ਲਵੇ। ਫਿਰ ਆਪਾਂ ਰੱਜ ਕੇ

ਫਨ ਕਰਾਂਗੇ। " ਸੁਖਪਾਲ ਸਕੀਮਾਂ 'ਚ ਖੁੱਭਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

"ਮਾਈ ਗੁੱਡਨੈੱਸ।" ਹੈਰਾਨਗੀ 'ਚ ਅੱਖਾਂ ਟੱਡਦੀ ਐਰਿਕਾ ਚੀਖੀ, "ਡੇਢ ਸਾਲ ਲੰਮੀ ਨੀਰਸ ਜ਼ਿੰਦਗੀ। ਨੇ ਪੋਲ ਨੇ! ਤੈਥੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮੇਰੇ ਵੀਕ-ਐਂਡ ਬਰਬਾਦ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਲੁਤਫ ਹੀ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਜਾਏਗਾ।"(28)

ਬੇਸ਼ੱਕ ਆਪਣੇ ਬਿਜਨਸ ਨੂੰ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰਨ ਲਈ ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਰਲਕੇ ਬਹੁਤ ਮਿਹਨਤ ਅਤੇ ਲਗਨ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਪਰੰਤੂ ਐਰਿਕਾ ਦੀਆਂ ਪੱਛਮੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਘੁੰਮਣਾ-ਫਿਰਨਾ, ਫਨ-ਸ਼ਨ ਕਰਨਾ ਵੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਲਈ ਕਮਾਈ ਕਰਕੇ ਇੰਨਾ ਕੁ ਇਕੱਠਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਆਪਣੇ ਲਈ ਸਮਾਂ ਕੱਢਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਦਕਿ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਵਾਲਾ ਸੁਖਪਾਲ ਆਪਣੇ ਪਿਛਲੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਸੈੱਟ ਕਰਨ, ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਬਣਾਉਣ, ਭੈਣ ਦਾ ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਅਤੇ ਵੱਡਾ ਘਰ ਬਣਾਉਣ ਵਰਗੀਆਂ ਸੋਚਾਂ ਕਰਕੇ ਇਸ ਤੋਂ ਅਲੱਗ ਸੋਚਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਕੇ ਐਰਿਕਾ ਦੀ ਤਲਖੀ ਉਸ ਦੇ ਸੁਖਪਾਲ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦਾ ਅੰਤਰ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨੂੰ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਨਿਘਾਰ ਵੱਲ ਧੱਕਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਅਖੀਰ ਐਰਿਕਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਬਾਹਰੀ ਸੰਬੰਧ ਬਣਾ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਲੱਗ ਹੋਣ ਤੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦਾ ਅੰਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅਣਜੋੜ ਵਿਆਹਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਵਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦਾ ਵਿਆਹ ਪੰਜਾਬ ਜਾ ਕੇ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਵੱਸ ਇੱਧਰ ਵਿਆਹੇ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਨਸ਼ੇ ਦੀ ਆਦਤ, ਗ਼ਲਤ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਫਸਣਾ, ਕੰਮ-ਧੰਦੇ 'ਚ ਅਸਫਲਤਾ ਅਤੇ ਕੋਈ ਸਰੀਰਿਕ-ਮਾਨਸਿਕ ਬਿਮਾਰੀ ਜਾਂ ਘਾਟ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਵੀ ਪਰਵਾਸੀ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਸਾਥੀ ਲੱਭਣ ਪੰਜਾਬ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਏਧਰ ਜੰਮੇ-ਪਲੇ ਮੁੰਡੇ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚੋਂ ਲਿਆਂਦੀ ਕੁੜੀ ਦਾ ਮੇਲ ਅਕਸਰ ਹੀ ਅਣਜੋੜ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੁੰਡਾ ਜੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਪੱਛਮੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਜਿਊਣ ਦਾ ਆਦੀ ਹੈ, ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁੜੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਵਾਲੀ ਮਾਨਸਿਕ ਬਣਤਰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਅਕਸਰ ਹੀ ਅਜਿਹੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੋਵਾਂ ਧਿਰਾਂ ਲਈ ਦੁਖਾਂਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਕੋਈ ਮਾਨਸਿਕ ਸਰੀਰਿਕ ਰੋਗ ਜਾਂ ਘਾਟ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਦੁਖਾਂਤ ਗਹਿਰਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਅਣਜੋੜ ਵਿਆਹ ਦੀ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਨ ਗੁਰਮੀਤ ਪਨਾਗ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ *ਮੁਰਗਾਬੀਆਂ* ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਰੂਪ ਨੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੋਹਣੇ ਵਿੱਚ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਸ਼ਰਨ ਦਾ ਪਤੀ ਅਮਨ ਜਿਸ ਨੂੰ ਡਾਕਟਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਦਿਮਾਗੀ ਤੌਰ ਤੇ ਅਸਥਿਰ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਇਸੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਉਹ ਪੈਨਸ਼ਨ ਵੀ ਲੈ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਸਦਾ ਵਿਵਹਾਰ ਸ਼ਰਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਹੀ ਤਕਲੀਫ਼ ਦੇਹ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਕੇ ਆਂਢ-ਗੁਆਂਢ ਵਿੱਚ

ਗੋਰਿਆਂ ਨਾਲ ਲੜਨਾ ਅਤੇ ਪੁਲਸ ਕਚਹਿਰੀ ਦਾ ਚੱਕਰ ਆਮ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਮਾਨਸਿਕ ਸਥਿਤੀ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦੀ ਧਾਰਨੀ ਸ਼ਰਨ ਖੁਦ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਕਮਾਈ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਘਰ ਦੇ ਕੰਮ ਵੀ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਇਲਾਜ ਕਰਵਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਵੀ ਕਰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਉਸਨੂੰ ਛੱਡ ਹੋਰ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਣ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਸੋਚਦੀ ਭਾਵ ਆਪਣੇ ਇਸ ਬੇਜੋੜ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਣ ਅਤੇ ਜੋੜਨ ਦਾ ਭਰਪੂਰ ਯਤਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਮਾਨਸਿਕ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਬਿਆਨ ਕਰਦੀ ਸ਼ਰਨ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ,

“ਦੀਦੀ, ਹਸਬੈਂਡ ਦਾ ਤਾਂ ਬੱਸ ਕੁਝ ਨਾ ਪੁੱਛੋ। ਕੀ ਦੱਸਾਂ ਥੋਨੂੰ, ਸਾਡੀ ਤਾਂ ਹਰ ਘੜੀ ਉਹਦੀ ਦਹਿਸ਼ਤ ਹੋਣ ਲੱਘਦੀ ਐ। ਮੇਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਵੀ ਜਿਵੇਂ ਦਿਮਾਗ਼ ਈ ਬੁੱਝ ਜਿਹਾ ਹੋਇਆ ਪਿਆ। ਇਹ ਕੋਈ ਨਾਰਮਲ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਥੋੜੀ ਪਲ ਰਹੇ ਨੇ ਵਿਚਾਰੇ। ਕੁੱਟ-ਮਾਰ, ਗਾਲ੍ਹ-ਗਲੋਚ, ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਭੰਨ-ਤੋੜ, ਮਰਨ ਤੇ ਮਾਰਨ ਦੀਆਂ ਧਮਕੀਆਂ-ਇਹ ਕੁਝ ਹੁੰਦੇ ਸਾਡੇ ਤਾਂ ਅੰਦਰ-ਖਾਤੇ। ਹੋਰ ਤਾਂ ਹੋਰ ਮੇਰੇ ਪੇਕਿਆਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੀ ਹਿੱਟ-ਲਿਸਟ ਤੇ ਲਿਖੀ ਬੈਠੇ। ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਇੱਕ ਗੰਡਾਸਾ ਮੰਗਾਇਐ ਓਹਨੇ ਇੰਡੀਆ ਤੋਂ ਉਹਦੇ ਹੱਥੇ ਤੇ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਨਾਂ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਨੇ। ਸਾਡੇ ਤਿੰਨਾਂ ਦੇ ਤੇ ਮੇਰੇ ਪੇਕਿਆਂ ਦੇ। ਉਹਨੂੰ ਹਰ ਵਕਤ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਦੈ।”(66)

ਇਸ ਬੇਜੋੜ ਵਿਆਹ ਦੇ ਚੱਕਰਵਿਉ 'ਚ ਫਸੀ ਸ਼ਰਨ ਔਰਤ ਹੋਣ ਦਾ ਸੰਤਾਪ ਭੁਗਤਦੀ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਹ ਪੜ੍ਹੀ ਲਿਖੀ ਹੈ, ਕਮਾਈ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਆਰਥਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੈ, ਕੈਨੇਡਾ ਵਰਗੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਵੀ ਉਸ ਨਾਲ਼ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਫਿਰ ਵੀ ਉਹ ਸਮਾਜਿਕ ਵਲਗਣ ਵਾਲੇ ਜੈਂਡਰ ਕੰਪਲੈਕਸ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲਣ ਤੋਂ ਅਸਮਰਥ ਹੈ। ਉਹ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਮਦਦ ਲੈਣ ਤੇ ਵੀ ਝਿਜਕਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਭਾਰਤੀ ਔਰਤ ਦੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਪਤੀ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਕਰਾਉਣ ਭਾਵ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਦੇ ਕੇ ਜੇਲ੍ਹ ਭੇਜਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ। ਉਹ ਨਾ ਹੀ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਛੱਡ ਕੇ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਮਾਨਸਿਕ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਸੰਵਾਦਾਂ ਤੋਂ ਬਾਖ਼ੂਬੀ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।

“ਮੰਮੀ ਜੇ ਆਪਾਂ ਕੋਈ ਡੈਂਗੀ ਰੱਖ ਲਈਏ ਤਾਂ ਡੈਂਡ ਸਾਨੂੰ ਮਾਰ ਨਹੀਂ ਸਕੇਗਾ। ਮੈਂ ਇੱਕ ਬੁੱਕ 'ਚ ਪੜ੍ਹੀਐ ਕਿ ਡੈਂਗੀ ਆਪਣੇ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਹਮੇਸ਼ਾ ਅੱਗੇ ਆ ਕੇ ਖੜ੍ਹ ਜਾਂਦੈ.....।” ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਜੱਫੀ ਪਾ ਕੇ ਐਨਾ ਕੁ ਰੋਈ ਕਿ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਸੁੱਜ ਕੇ ਪੋਪਲਿਆਂ ਵਰਗੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਮਾਸੂਮਾਂ ਨੂੰ ਐਨੇ ਡਰ ਤੇ ਸਹਿਮ 'ਚ ਰਹਿਣਾ ਪਵੇ, ਮਾਂ ਦਾ ਦਿਲ ਤਾਂ ਫਿਰ ਪੁੱਛਿਆ ਈ ਜਾਈਦੈ।”(67)

ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਦੀ ਹੋਈ ਸ਼ਰਨ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਅਮਨ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਤਸੀਹੇ ਝੱਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਅਣਜੋੜ ਵਿਆਹ ਜੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਪਰਵਾਸ ਦੀ ਪੌੜੀ ਵਜੋਂ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਮਾਪੇ ਆਪਣੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਦੀ ਬਲੀ ਦੇ ਕੇ ਸਾਰੇ ਟੱਬਰ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣ ਵੇਲੇ ਮਾਨਵਤਾ ਦੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਉਲੰਘ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਬਾਹਰੋਂ ਆਇਆ ਦੇਖ ਕੇ ਕਈ ਮਾਪੇ ਆਪਣੀ ਧੀ ਦਾ ਚੰਗਾ ਮਾੜਾ ਨਾ ਸੋਚ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਸੈੱਟ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਵੱਜੋਂ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਵੀ ਵਾਰਿਸ ਬਾਰੇ ਸੰਕਲਪ ਦਾ ਹੀ ਇੱਕ ਪੱਖ ਹੈ। ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਸੈੱਟ ਕਰਨਾ, ਵਿਰਸੇ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਤੋਰਨਾ, ਇਹ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ 'ਚ ਪਹਿਲ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਸਹੀ ਗ਼ਲਤ ਢੰਗ ਅਪਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਗੁਰੇਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਭੇਜਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸੈੱਟ ਕਰਨ ਲਈ ਧੀਆਂ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਬਿਨਾਂ ਸੋਚੇ ਸਮਝੇ ਬਾਹਰਲੇ ਵੱਡੀ ਉਮਰ ਦੇ, ਦੁਹਾਜੂ, ਕੋਝੇ ਜਾਂ ਥੋੜ੍ਹੇ ਬਹੁਤ ਸਰੀਰਿਕ ਨੁਕਸ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨਾਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਵੀ ਗੁਰੇਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਨ ਦੇ ਮਾਪੇ ਜੋ ਆਪਣੀ ਕੁੜੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਅਮਨ ਨਾਲ ਕੈਨੇਡਾ ਆਉਣ ਦੀ ਪੌੜੀ ਵਜੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬਾਹਰ ਪਹੁੰਚ ਵੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਹਰ ਆਉਣ, ਆਪਣੇ ਟੱਬਰ ਲਈ ਧੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ਨੂੰ ਪੌੜੀ ਬਣਾ ਕੇ ਵਰਤਣ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਹੀ ਅਣਜੋੜ ਵਿਆਹਾਂ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਣਜੋੜ ਵਿਆਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਹਰ ਹੀਲੇ ਕੈਨੇਡਾ ਪਹੁੰਚਣ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ। ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਧੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਲਈ ਪੌੜੀ ਬਣਾ ਕੇ ਹਾਣ-ਪ੍ਰਵਾਨ ਬਿਨਾਂ ਦੇਖਿਆ ਕੇਵਲ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਸਿਟੀਜ਼ਨਸ਼ਿਪ ਦੇਖ ਕੇ ਵਿਆਹ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਅਕਸਰ ਦੇਹਾਂ ਲਈ ਮਾਨਸਿਕ ਖਿਚਾਓ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਨਾ ਮਿਲਣ ਕਰਕੇ ਬਣੇ ਅਣਜੋੜ ਵਿਆਹ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਮਾਨਸਿਕ ਦਬਾਅ ਅਤੇ ਤਣਾਅ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਵਾਲੇ ਮੁੰਡਾ ਜਾਂ ਕੁੜੀ ਜਦੋਂ ਓਧਰ ਜੰਮੇ-ਪਲੇ ਪੱਛਮੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਨਾ ਮਿਲਣ ਕਰਕੇ ਵਿਆਹ ਅਣਜੋੜ ਵਿਆਹ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪੱਕੇ ਹੋਣ ਲਈ ਪੱਛਮੀ ਮੂਲ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਵਿਆਹ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਅਣਜੋੜ ਵਿਆਹਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ **ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀ: ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਪਰਿਪੇਖ** ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਹੀ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਦੇ ਹਨ,

ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਪੱਖੋਂ ਇਹ ਅਣਜੋੜ ਰਿਸ਼ਤੇ ਉਮਰ ਪੱਖੋਂ, ਵਿੱਦਿਆ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਪੱਖੋਂ, ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਕੀਮਤਾਂ ਅਤੇ ਰੰਗ ਰੂਪ ਪੱਖੋਂ ਵਿਚਾਰੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਪਿੱਛੇ ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਂ-ਪਿਉ, ਪਰਿਵਾਰਕ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੇ ਮੁਲਕਾਂ

ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਵੀ ਜੁੰਮੇਵਾਰ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਣਜੋੜ ਵਿਆਹਾਂ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਅਸੰਤੋਖਜਨਕ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ। ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਵਿਚਕਾਰ ਵਿਭਿੰਨ ਪੱਧਰਾਂ ਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰ ਵੱਖਰੇਵਾਂ ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਲਈ ਹੀ ਤਣਾਉ ਉਪਜਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਅਣਜੋੜ ਵਿਆਹਾਂ ਕਾਰਨ ਸਰੀਰਕ, ਮਾਨਸਿਕ, ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਤੌਰ ਤੇ ਉਪਜੀ ਅਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਨੈਤਿਕ ਕਾਰਜਾਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਦੰਪਤੀ ਸੰਬੰਧਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਆਏ ਤਣਾਉ ਤੇ ਟਕਰਾਉ ਲਈ ਮੁੱਖ ਭੂਮਿਕਾ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਵੱਖਰੇਵਾਂ ਹੀ ਨਿਭਾਉਂਦਾ ਹੈ। (111)

2.3 ਵਿਆਹੁਤਾ ਸੰਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚ ਤਲਖੀ ਅਤੇ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ -ਕਾਰਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ

ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਜਿੱਥੇ ਵਿਆਹ ਲਈ ਮੁੰਡੇ ਜਾਂ ਕੁੜੀ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਬੱਚਿਆਂ ਅਤੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦਰਮਿਆਨ ਖਿੱਚੋਤਾਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ ਉੱਥੇ ਹੀ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਇਹ ਵਿਆਹੁਤਾ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਦਰਾਰ ਬਣ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਭਾਰਤੀ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਵਿਆਹੁਤਾ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਿੱਚ ਮੂਲ ਅੰਤਰ ਸਮਾਜਿਕ ਦਖਲ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਭਾਰਤੀ ਵਿਆਹੁਤਾ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜਿਕ ਦਬਾਅ ਵੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉੱਥੇ ਹੀ ਪੱਛਮੀ ਵਿਆਹੁਤਾ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਨਿੱਜ ਅਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹ ਦੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅਹਿਮੀਅਤ ਹੈ। ਵਿਆਹੁਤਾ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਤਲਖੀ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਹ ਸਿਰਫ ਪਰਵਾਸੀ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ ਹੀ ਪੇਸ਼ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਸਗੋਂ ਲਗਭਗ ਹਰੇਕ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਦੇਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਵਿਆਹੁਤਾ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਇਸ ਤਲਖੀ ਨੂੰ ਪਰਵਾਸੀ ਮਾਹੌਲ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਪਰਵਾਸ ਦੌਰਾਨ ਵਿਆਹੁਤਾ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਇਸ ਤਲਖੀ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਾਰਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਅਹਿਮ ਕਾਰਨ ਤਾਂ ਮਸ਼ੀਨ ਵਾਂਗ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਮਜਬੂਰੀ ਹੈ। ਘਰ ਦੀਆਂ ਕਿਸ਼ਤਾਂ, ਇਸ਼ੋਰੈਂਸਾਂ, ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੇ ਖਰਚੇ, ਪਿੱਛੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਪੈਸੇ ਭੇਜਣ, ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਬਣਾਉਣ, ਵੱਡੇ ਘਰ ਕੋਠੀਆਂ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਆਦਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਜਿਹੇ ਕਾਰਨ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਡਬਲ-ਡਬਲ ਸ਼ਿਫਟਾਂ ਜਾਂ ਫਿਰ ਦੋਹਰੀਆਂ-ਦੋਹਰੀਆਂ ਜੋਬਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਬਿਤਾਉਣ ਲਈ ਸਮਾਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਕਈ ਵਾਰ ਤਾਂ ਡਿਊਟੀ ਟਾਈਮ ਵੀ ਵੱਖੋ-ਵੱਖ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਈ ਪਾਤਰ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਕੇਵਲ ਘਰ ਦੀ ਚਾਬੀ ਫੜਨ ਜਾਂ ਫੜਾਉਣ ਲਈ ਹੀ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਆਪਸੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਗੱਲਾਂ ਵੀ ਸਟਿੱਕੀ-ਨੋਟਸ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਾਂ ਫੋਨ ਕਾਲਾਂ ਤੇ। ਵਿਵਾਹਿਕ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆਈ ਠਹਿਰ ਅਤੇ ਮਸ਼ੀਨੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ

ਕਰਕੇ ਨਿੱਘ ਦੀ ਘਾਟ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸੇਖਾ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਬਾਰਾਂ ਬੂਰੇ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਫੇਸ ਬੁੱਕ' ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਰੂਪੀ ਫੇਸ ਬੁੱਕ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈ ਕੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ 'ਚ ਦੁਬਾਰਾ ਰੰਗ ਭਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਰੂਪੀ ਜਿਸਦਾ ਪਤੀ ਬਲਰਾਮ ਟਰੱਕ ਚਲਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਲਗਭਗ ਦਸ-ਪੰਦਰਾਂ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਘਰ ਪਰਤਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਭੱਜ ਦੌੜ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ 'ਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਸੀ ਵਿਵਾਹਿਕ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਰੋਮਾਂਸ ਗ਼ਾਇਬ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਚੁੱਪ ਜਾਂ ਠੰਢਕ ਪਸਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਵਾਲੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵੀ ਮਸ਼ੀਨੀ ਕਾਰਜ ਵਾਂਗ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪੰਦਰਾਂ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਥੱਕ ਹਾਰ ਕੇ ਪਰਤੇ ਬਲਰਾਮ ਵਿੱਚ ਰੂਪੀ ਨਾਲ ਢੰਗ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨ ਦੀ ਵੀ ਸੌਤਿਆ ਨਹੀਂ ਬਚੀ, ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਨਿਹਾਰਨਾ ਜਾਂ ਰੋਮਾਂਸ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਖ਼ਿਆਲ ਵਿੱਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਜਦਕਿ ਪੰਦਰਾਂ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਬਲਰਾਮ ਨੂੰ ਉਡੀਕਦੀ ਰੂਪੀ ਉਸ ਦੇ ਇਸ ਰੁੱਖੇ ਵਤੀਰੇ ਕਰਕੇ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਰ ਰਹਿਣ ਲੱਗਦੀ ਹੈ।

"ਰੂਪ ਨੇ ਭਾਂਡੇ ਇਕੱਠੇ ਕਰਕੇ ਸੈਂਕ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਦਿੱਤੇ। ਉਸ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਸਾਫ਼ ਕਰ ਦੇਵੇਗੀ ਅਤੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਚਲੀ ਗਈ। ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਦੰਦਾਂ ਤੇ ਬੁਰਸ਼ ਕਰਕੇ ਬਿਸਤਰੇ ਵਿੱਚ ਵੜ ਗਈ। ਰੂਪ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਬਲਰਾਮ ਦੀ ਹਿੱਕ ਨਾਲ ਲਾ ਲਿਆ। ਉਸਦਾ ਜੀਅ ਕੀਤਾ ਕਿ ਬਲਰਾਮ ਉਸ ਦੇ ਕੇਸਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀਆਂ ਉਂਗਲਾਂ ਫੇਰੇ ਤੇ ਕੋਈ ਪਿਆਰੀ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਕਰੇ। ਬਲਰਾਮ ਨੇ ਬਿਨਾਂ ਕੁਝ ਬੋਲੇ ਰੂਪ ਨੂੰ ਘੁੱਟ ਕੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲਾ ਲਿਆ। ਫਿਰ ਉੱਠਿਆ--ਟਾਇਲਿਟ ਫਲੱਸ਼ ਕੀਤੀ--ਅਤੇ ਮੁੜ ਬਿਸਤਰੇ ਵਿੱਚ ਲੇਟ ਗਿਆ। ਰੂਪ ਨੇ ਬਲਰਾਮ ਦੇ ਨਾਲ ਲੱਗ ਕੇ ਆਪਣੀ ਲੱਤ ਉਸ ਦੁਆਲੇ ਵੱਲ ਲਈ। ਰੂਪ ਦੇ ਭਾਰੇ ਸਾਹ ਜਦੋਂ ਬਲਰਾਮ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਂ-ਸਾਂ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਉਹ ਰੂਪ ਦੀ ਲੱਤ ਨੂੰ ਪਾਸੇ ਕਰਦਾ ਬੋਲਿਆ, "ਸਾਹ ਘੁੱਟਦੈ। ਹੈਧਰ ਹੇ ਕੇ ਪੈ।" ਰੂਪ ਕੁਝ ਦੇਰ ਹੋਰ ਪਈ ਰਹੀ। ਪਰ ਉਸਨੂੰ ਨੀਂਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆ ਰਹੀ। ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵਿੱਚ ਉਹੀ ਖ਼ਾਲੀਪਨ ਪਸਰਨ ਲੱਗਾ। ਉਹ ਕੁਝ ਦੇਰ ਆਪਣੇ ਅੱਜ ਹੀ ਸੰਵਾਰੇ ਨੌਂਹਾਂ ਵੱਲ ਦੇਖਦੀ ਰਹੀ। ਉਸਨੂੰ ਲੱਗਾ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਉਸਦਾ ਮੂੰਹ ਚਿੜਾ ਰਹੇ ਹੋਣ। ਉਸ ਨੇ ਪੈਰਾਂ ਨੂੰ ਨਾਇਟੀ ਵਿੱਚ ਲੁਕੇ ਲਿਆ। ਇੱਕ ਹਉਕਾ ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਨਿਕਲਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਜੀਅ ਵਿੱਚ ਆਈ ਕਿ ਉਹ ਘਰੋਂ ਭੱਜ ਜਾਵੇ। ਛੱਡ ਦੇਵੇ ਬਲਰਾਮ ਨੂੰ। ਪਰਲ-ਪਰਲ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੰਝੂ ਵਗਣ ਲੱਗੇ। ਇਹ ਖ਼ਿਆਲ ਕੁਝ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਤੋਂ ਉਸਨੂੰ ਆਉਣ ਲੱਗਾ ਸੀ। (43)

ਇਸ ਮਸ਼ੀਨੀ ਸਰੀਰਿਕ ਸੰਬੰਧਾਂ ਅਤੇ ਰੁੱਖੇ ਵਰਤਾਓ ਕਰਕੇ ਹੀ ਰੂਪੀ ਫੇਸ ਬੁੱਕ ਉੱਪਰ ਤਾਰੀਫ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸੰਸਕਾਂ ਵੱਲ ਖਿੱਚੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਬਲਰਾਮ ਅਤੇ ਰੂਪ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆਈ ਇਸ ਠੰਢਕ

ਦਾ ਕਾਰਨ ਸਿਰਫ਼ ਅਤੇ ਸਿਰਫ਼ ਪਰਵਾਸੀ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ ਦਿਨ-ਰਾਤ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਵਾਂਗ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਹੀ ਹੈ ਜੋ ਪਰਵਾਸ ਦੌਰਾਨ ਵਿਆਹੁਤਾ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆਏ ਨਿਘਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਹੈ। ਇਹ ਠੰਢਕ ਜਾਂ ਨਿੱਘ ਦੀ ਘਾਟ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦਾ ਮਸ਼ੀਨੀਕਰਨ ਹੋਣਾ, ਆਪਸੀ ਖਿੱਚ ਦਾ ਖ਼ਤਮ ਹੋਣਾ, ਨੀਰਸਤਾ ਅਤੇ ਅਲਗਾਵ ਉਪਜਣ ਕਰਕੇ ਕਈ ਵਾਰ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਦਰਾਰ ਬਣਨ ਲੱਗਦੀ ਹੈ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਠਰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਇਹ ਰਿਸ਼ਤੇ ਜਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਨਾਮ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਫਿਰ ਬੱਚਿਆਂ ਖ਼ਾਤਰ ਇਕੱਠੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਸਮਝੌਤੇ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਪਰਿਵਾਰਿਕ ਖਿੱਚੋਤਾਣ ਕਰਕੇ ਖਿੜ ਅਤੇ ਲੜਾਈ ਦਾ ਸਬੱਬ ਬਣਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਫਿਰ ਕੋਈ ਬਾਹਰੀ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿੱਚ ਨਿੱਘ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿੱਚ ਨਜ਼ਾਇਜ਼ ਸੰਬੰਧ ਜਾਂ ਫਿਰ ਆਖ਼ਰੀ ਪੜਾਅ ਤੇ ਟੁੱਟ ਹੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕਾਫ਼ੀ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ।

ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਨ ਮੇਜਰ ਮਾਂਗਟ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ *ਮੋਮਬੱਤੀ* ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਮੋਮ ਦੇ ਖੰਭ' ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਮੁੱਖ-ਪਾਤਰ ਸੁਰਿੰਦਰਜੀਤ ਉਰਫ਼ ਸਿੰਦੀ ਜਿਸਦਾ ਵਿਆਹ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਇੱਕ ਵਧੀਆ ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖੇ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸਹੇਤਾ ਉਰਫ਼ ਬੰਬ ਸਹੇਤਾ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਕੋਲ ਮਿਲੀਅਨ ਡਾਲਰ ਦਾ ਘਰ ਹੈ, ਵਧੀਆ ਕਾਰਾਂ, ਚਾਰਟਰਡ ਅਕਾਊਟੈਂਟ ਦੀ ਵਧੀਆ ਜੋਬ, ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਪੋਸ਼ ਏਰੀਏ ਵਿੱਚ ਰਿਹਾਇਸ਼, ਮੁੱਕਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਹਰੇਕ ਆਧੁਨਿਕ ਅਤੇ ਮਹਿੰਗੀ ਸੁੱਖ ਸਹੂਲਤ ਉਪਲਬਧ ਹੈ। ਹੋਰਨਾਂ ਪਰਵਾਸੀ ਔਰਤਾਂ ਵਾਂਗ ਕੰਮ ਦਾ ਵੀ ਕੋਈ ਬੋਝ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਬਾਹਰ ਜੋਬ ਤੇ ਜਾਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ ਸਿੰਦੀ ਤਣਾਅ ਅਤੇ ਇਕੱਲੇਪਨ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੈ। ਉਸਦਾ ਵਿਵਾਹਿਕ ਜੀਵਨ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ। ਉਸਦਾ ਪਤੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਹਿਯੋਗ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਠੰਢੇ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਫਿਰ ਵੀ ਸਿੰਦੀ ਤਣਾਅ ਕਰਕੇ ਬੀ.ਪੀ, ਸੂਗਰ ਵਰਗੀਆਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ 'ਚ ਆਏ ਇਸ ਠੰਢੇਪਣ ਦਾ ਆਖ਼ਰ ਕਾਰਨ ਕੀ ਹੈ? ਸਿੰਦੀ ਉੱਪਰ ਕੰਮ ਦਾ, ਆਰਥਿਕਤਾ ਦਾ, ਘਰੇਲੂ ਲੜਾਈ ਝਗੜੇ ਜਾਂ ਸਹੁਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵੱਲੋਂ ਵੀ ਕੋਈ ਦਬਾਅ ਨਹੀਂ ਪਰੰਤੂ ਫਿਰ ਵੀ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਿੱਚ ਨਿੱਘ ਕਿਉਂ ਘੱਟ ਹੈ? ਕਿਉਂ ਉਹ ਤਣਾਅ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਕੇ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਗ੍ਰਸਤ ਹੈ? ਇਸਦਾ ਕਾਰਨ ਸਿੰਦੀ ਆਪ ਹੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਬਿਆਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਸਾਰੀ ਸਮੱਸਿਆ ਉਸ ਦੇ ਵਿਆਹ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਤੋਂ ਹੀ ਰੂਪ ਧਾਰਦੀ ਹੈ। ਵਿਆਹ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰਦਿਆਂ ਉਸ ਦੇ ਮਾਂ-ਪਿਓ ਦੇਵੇਂ ਹੀ ਐਕਸੀਡੈਂਟ ਵਿੱਚ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮਨ ਨਾ ਮੰਨਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਉਸਦਾ ਵਿਆਹ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਘੋਰ ਦੁੱਖ ਦੇ ਸਮੇਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨਾਲ ਰਿਸ਼ਤਾ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਅਸਮਰਥ ਸੀ। ਜਿਸਦਾ ਅਸਰ ਉਸ ਦੀ ਸਾਰੀ ਵਿਆਹੁਤਾ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਕਾਰਨ ਉਸ ਦੀ ਮਨੋਬਚਨੀ ਵਿੱਚ ਸਾਫ਼ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

"ਬਲਵਿੰਦਰ ਨਾਲ ਪਹਿਲੀ ਮਿਲਣੀ ਵੀ ਕੁੱਝ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੀ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਕੋਈ ਪੱਥਰ ਨੂੰ ਛੂਹ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਜਦੋਂ ਮਰ ਜਾਣ ਫੇਰ ਕਾਹਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਤੇ ਕਾਹਦੇ ਚਾਅ। ਮੈਂ ਕਈ ਸਾਲ ਇਸ ਪ੍ਰਭਾਵ ਚੋਂ ਨਾ ਨਿੱਕਲ ਸਕੀ। ਜਦੋਂ ਕੁੱਝ ਨਿੱਕਲੀ ਵੀ ਤਾਂ ਇਹ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਚਲੇ ਗਏ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਬਲਾਉਂਦੀ ਹਾਂ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ। ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਜਿੰਦਾ ਲਾਸ਼ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਗਈ। ਸਾਡੇ ਪਤੀ ਪਤਨੀ ਦੇ ਢੀਚੂੰ ਢੀਚੂੰ ਕਰਦੇ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੀ ਹੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ ਮੇਰੀ ਬੇਟੀ ਰੱਮੀ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਇਹ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜਿਵੇਂ ਬੋਝ ਬਣ ਗਈ ਆ। (31)

ਉਸ ਦੇ ਇਸ ਠੰਢੇ ਅਤੇ ਨੀਰਸ ਸੁਭਾਅ ਕਰਕੇ ਬੰਬ ਵੀ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਨਾਲ ਜੁੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਡਿਫੈਂਸ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਧੀਨ ਹੈ ਉਹ ਵੀ ਆਪਣੀ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਹੁਣ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚੋਂ ਲੱਭਦਾ ਹੈ। ਵਿਆਹੁਤਾ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਨਿਘਾਰ ਦੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਉਦਾਹਰਨ ਮੇਜਰ ਮਾਂਗਟ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ *ਮੋਮਬੱਤੀ* ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਜਾਲ' ਵਿੱਚ ਵੀ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਮੁੱਖ-ਪਾਤਰ ਹਰਵਿੰਦਰ ਜੋ ਮੋਹਨ ਤੰਬੜ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੈਨੇਡਾ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੇ ਨਜਾਇਜ਼ ਰਿਸ਼ਤੇ ਕਰਕੇ ਉਸਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਤੋਂ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹੈ।

"ਬੱਸ ਕੈਨੇਡਾ ਆ ਕੇ ਨਰਕ ਵਿੱਚ ਫਸ ਗਏ। ਸਾਡਾ ਆਇਆਂ ਦਾ ਏਹਨੇ ਕੋਈ ਚਾਅ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ। ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਦਿਨ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਂਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਤੇ ਕੰਮ ਤੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਗਿਆ। ਉਦੋਂ ਇਹ ਟੈਕਸੀ ਚਲਾਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਕੰਮ ਤੇ ਜਾਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਤਾਂ ਘਰ ਨਾ ਆਇਆ ਕਰੇ। ਜੇ ਮੈਂ ਪੁੱਛਾਂ ਤਾਂ ਲੜਿਆ ਕਰੇ ਕਿ ਤੂੰ ਕੌਣ ਹੁੰਦੀ ਆਂ ਪੁੱਛਣ ਵਾਲੀ?"

"ਸਗੋਂ ਉਲਟ ਮੇਰੇ ਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਕਿ ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਫੋਨ ਨੀ ਚੁੱਕ ਸਕਦੀ, ਇੰਡੀਆ ਫੋਨ ਨੀ ਕਰ ਸਕਦੀ। ਮਾੜੀ-ਮਾੜੀ ਗੱਲ ਵਿੱਚ ਨੁਕਸ ਕੱਢਿਆ ਕਰੇ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮਿਲਨ ਨਾ ਦਿਆ ਕਰੇ। ਉੱਤੇ ਰੋਹਬ ਝਾੜਿਆ ਕਰੇ ਕਿ ਗੋਰਾ-ਕੂੜਾ ਚੱਕਦੀ ਕੈਨੇਡਾ ਲਿਆ ਵਾੜੀ। ਭਾਅ ਜੀ ਫੇਰ ਤਾਂ ਕੁੱਟਣ ਵੀ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਏਹਨੇ ਤਾਂ ਕਦੇ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਕਦੇ ਚੱਜ ਨਾਲ ਬੁਲਾਇਆ"। (43)

ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਕਈ ਸਾਲ ਆਪਣੇ ਘਰ ਉੱਜੜਨ ਦੇ ਡਰੋਂ ਉਹ ਮੋਹਨ ਦਾ ਇਹ ਵਿਵਹਾਰ ਸਹਿੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਆਖਰ ਇੱਕ ਦਿਨ ਗੁਆਂਢੀਆਂ ਵੱਲੋਂ 911 ਤੇ ਕਾਲ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਗੱਲ ਤਲਾਕ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦੀ ਧਾਰਨੀ ਹਰਵਿੰਦਰ ਲੰਬਾ ਸਮਾਂ ਘਰੇਲੂ ਹਿੰਸਾ ਨੂੰ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਤਲਾਕ ਲੈਣ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਸੋਚਦੀ ਅਤੇ ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੇ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਕਾਲ ਕਰ ਦੇਣ ਤੇ ਗੱਲ ਤਲਾਕ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆਏ ਨਿਘਾਰ ਦਾ ਕਾਰਨ ਪਤੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ

ਹੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਹੋਣਾ ਅਤੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਦਬਾਅ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚੋਂ ਨਾ ਚਾਹੁੰਦਿਆਂ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਣਾ ਬਣਦਾ ਹੈ।

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਕਾਲ਼ੇ ਪਾਣੀ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਹੜ੍ਹ' ਵਿੱਚ ਵੀ ਬੇਲੋੜਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਅਤੇ ਰਿਸਕ ਲੈ ਕੇ ਧਨ ਕਮਾਉਣ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਕਰਕੇ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਬਾਹਰੀ ਨਾ-ਜਾਇਜ਼ ਸੰਬੰਧ ਉਪਜਦੇ ਹਨ। ਮੁੱਖ-ਪਾਤਰ ਸੁਖਪਾਲ ਜੋ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਮੂਲ ਦੀ ਕੁੜੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਦੋਹਾਂ ਦੀਆਂ ਵੱਖੋ-ਵੱਖ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਸਦਕਾ ਇਹ ਵਿਆਹ ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਤਲਾਕ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੁਖਪਾਲ ਜੋ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਵੱਧ ਪੈਸਾ ਕਮਾਉਣ ਲਈ ਦਿਨ ਰਾਤ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਕੋਲ਼ ਹੁਣ ਐਰਿਕਾ ਨਾਲ਼ ਬਿਤਾਉਣ ਲਈ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪੱਛਮੀ ਕਮਾਓ-ਖਾਓ-ਐਸ਼ ਕਰੇ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਵਾਲੀ ਐਰਿਕਾ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਸੁਖਪਾਲ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੁੰਦੀ ਗਈ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਇੱਕ ਗੋਰੇ ਪਾਤਰ ਜੈਫ਼ਰੀ ਨਾਲ਼ ਬਣ ਗਿਆ। ਇਸ ਦੂਰੀ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਸੁਖਪਾਲ ਦੇ ਪਿੰਡ ਪੈਸੇ ਭੇਜਣ ਲਈ ਹਫ਼ਤੇ ਦੇ ਸੱਤੇ ਦਿਨ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਿੱਦ ਨਾਲ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

“ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਸੁਹਾਵਣਾ ਵੀਕ-ਐਂਡ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਸਟੇਰ ਤੇ ਨਹੀਂ, ਇੱਥੇ ਤੇਰੇ ਨਾਲ਼ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ।”

“ਬੈਕ-ਹੋਮ ਪੈਸਿਆਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਤੇ ਨਾਲੇ ਕਹਿੰਦੇ ਭਰਾ ਨੂੰ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਕਰਨਾ ਹੈ।” ਐਰਿਕਾ ਅੰਦਰਲੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਨੀ ਉਸ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਰੇਖਾਂਕਿਤ ਹੋ ਗਈ।

“ਇਹ ਇੰਡੀਅਨ ਬੰਦੇ ਕੰਮ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਕਰਦੇ ਐ ਪਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਮਾਣ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਗੋਲਡਨ ਐਵੀਨਿਊ ਵਾਲ਼ਾ ਸਟੇਰ ਵੀ ਇੱਕ ਇੰਡੀਅਨ ਕੋਲ਼ ਹੈ। ਉਹ ਤੇ ਉਹਦੀ ਪਤਨੀ, ਸੱਤੇ ਦਿਨ ਸਟੇਰ ਤੇ ਹੁੰਦੇ ਐ। ਨਾ ਕੋਈ ਇੰਜੁਆਇਸਟ ਨਾ ਕੋਈ ਫ਼ਨ। ਇਹ ਵੀ ਕੋਈ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਐ।” ਜੈਫ਼ਰੀ ਨੇ ਅੱਖਾਂ ਸੁਕੇੜ ਕੇ ਸੂਝਵਾਨਾਂ ਵਾਂਗ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ। (29)

ਪੈਸੇ ਕਮਾਉਣ ਦੀ ਸੁਖਪਾਲ ਦੀ ਹੋੜ ਅਖੀਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਿਚਲੇ ਨਿੱਘ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਐਰਿਕਾ ਅਖੀਰ ਜੈਫ਼ਰੀ ਨਾਲ਼ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਜੈਜੀ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਆਖਰੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਆਹੁਤਾ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆਈ ਤਲਖੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਸਪਸ਼ਟ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

“ਤੂੰ ਸਾਰਾ ਦੇਸ਼ ਮੈਨੂੰ ਦੇਈ ਜਾਨੈ, ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਝਾਤੀ ਨਹੀਂ ਮਾਰ ਰਿਹਾ... ਤੇਰੀਆਂ ਨਾ ਮੁੱਕਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਦਾ ਹਸ਼ਰ ਹੈ ਇਹ। ਡਾਲਰਾਂ ਦੀ ਅੰਨ੍ਹੀ ਦੌੜ 'ਚ ਪੈ ਕੇ ਜੇ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ

ਇਕੱਲੀ ਨਾ ਛੱਡਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਦੁਖਾਂਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਵਾਪਰਨਾ ... ਹੁਣ ਜੇ ਤੂੰ ਤੇੜ-ਵਿਛੋੜਾ ਹੀ ਕਰਨੈਂ ਤੇਰੀ ਮਰਜ਼ੀ।”(34)

ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਤਲਖੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਕਈ ਵਾਰੀ ਆਧੁਨਿਕ ਪੱਛਮੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਕਾਲ਼ੇ ਪਾਣੀ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਪੱਤਿਆਂ ਨਾਲ਼ ਢਕੇ ਜਿਸਮ' ਵਿੱਚ ਮਨੀਸ਼ਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਤੀ ਸੁਧੀਰ ਵਿੱਚ ਤਲਾਕ ਹੋਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਮਨੀਸ਼ਾ ਦੀ ਮਾਡਲਿੰਗ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਸੁਧੀਰ ਬੇਸ਼ੱਕ ਕੁਝ ਹੱਦ ਤੱਕ ਮਾਡਲਿੰਗ ਲਈ ਰਾਜ਼ੀ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਪੱਛਮੀ ਚਮਕ-ਦਮਕ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਮਨੀਸ਼ਾ ਬੇਸ਼ੱਕ ਮਾਡਲਿੰਗ ਨੂੰ ਕਲਾ-ਗੌਰਵ ਨਾਲ਼ ਜੋੜਦੀ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਰੌਚ ਕਲਚਰ ਦੇ ਦਬਾਅ ਅਧੀਨ ਅਖੀਰ ਕਾਮ ਭੜਕਾਊ ਮਾਡਲਿੰਗ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਉਸ ਨਾਲ਼ ਸੁਧੀਰ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੇ ਖ਼ਾਤਮੇ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਦੋਵਾਂ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਿਚਲੀ ਤਲਖੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਵਿੱਚੋਂ ਸਾਫ਼ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

"ਲਓ ਜੀ! ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਏਥੇ ਕਿੰਨੇ ਲੋਕ, ਬਿਹਤਰੀ ਵਾਸਤੇ ਕਿੱਤੇ ਬਦਲਦੇ ਹਨ। ਫ਼ੈਸ਼ਨ-ਮਾਡਲਿੰਗ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਫ਼ੀਲਡ ਏ ... ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸਮਰੱਥਾ ਦਾ ਪਤਾ ਏ। ਤੁਸੀਂ ਦੇਖ ਲਿਓ। ਮੈਂ ਛੇਤੀ ਹੀ ਟਾਪ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਜਾਵਾਂਗੀ।" ਮਨੀਸ਼ਾ ਅੰਦਰ ਜੋਸ਼ ਸੀ।

"ਪਰ ਅਜੇਕੀ ਮਾਡਲਿੰਗ 'ਚ ਜਿਸਮ ਦਿਖਾਣ ਦਾ ਰੁਝਾਨ ਮੈਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ... ਇਹ ਰੁਝਾਨ ਸੋਸ਼ਲ ਵੈਲਯੂਜ਼ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰ ਰਿਹਾ।" ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਸਸ਼ੋਲੋਜੀ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦੇ ਸੁਧੀਰ ਦੀ ਸੁਰ ਚੋਭਵੀਂ ਸੀ।

"ਅੱਜ ਦੀ ਦੁਨੀਆ 'ਚ ਜੇ ਹੋਰ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਬਦਲ ਰਿਹਾ ਏ ਤਾਂ ਸਦਾਚਾਰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਬਦਲ ਸਕਦਾ ... ਜਿਸ ਜੋਬ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਮਿਲਦੀ ਏ, ਜਿਸ ਜੋਬ ਰਾਹੀਂ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਹਸਤੀ ਦੀ ਫੁਲਫਿਲਮੈਂਟ ਮਾਣ ਸਕਦੀ ਹਾਂ, ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਕਿਉਂ ਜਾ ਰਿਹਾ ਏ?" ਮਨੀਸ਼ਾ ਤੈਸ਼ 'ਚ ਆ ਗਈ।

"ਤੈਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਆਪਣੀ ਹਸਤੀ ਹੀ ਦੀਹਦੀ ਐ, ਮੇਰੀ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਕੰਨ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣ ਲੈ, ਜੇ ਤੇਰੀ ਹਸਤੀ ਦੀ ਭਰਪੂਰਤਾ, ਮੇਰੀ ਹਸਤੀ ਨੂੰ ਗੀਣਾ ਕਰਦੀ ਐ ਤਾਂ ਮੈਂ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗਾ... ਤੂੰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਭਰਪੂਰਤਾ ਕਹਿੰਦੀ ਏ, ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰ ਮੁਤਾਬਿਕ ਉਹ ਡੀਗਰੇਡੇਸ਼ਨ ਐ।" ਸੁਧੀਰ ਤਮਤਮਾ ਉੱਠਿਆ।

“ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋ ਕੇ, ਅੱਧੀ-ਅਧੂਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜਿਊਣਾ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਰਵਾਨ।
ਮੇਰੇ ਲਈ ਮਾਡਲਿੰਗ ਵਧੀਆ ਜੱਬ ਏ।” ਮਨੀਸ਼ਾ ਲੋਹੀ-ਲਾਖੀ ਹੋ ਗਈ। (73-74)

ਉਪਰੋਕਤ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਸੁਧੀਰ ਦਾ ਮਾਡਲਿੰਗ ਵਿਰੁੱਧ ਰਵੱਈਆ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਹੀ ਮਰਦ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਮਾਜ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੀ ਮਨੀਸ਼ਾ ਸਾਹਮਣੇ ਆਪਣੀ ਹਸਤੀ ਦੀ ਹੀਣਤਾ ਵੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਹੀ ਇਹ ਰਿਸ਼ਤਾ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਮਨੀਸ਼ਾ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦ ਅਤੇ ਸੁਧੀਰ ਦੀਆਂ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਕਰਕੇ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੇ ਖਾਤਮੇ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਨੀਸ਼ਾ ਆਪਣੀ ਸਫਲਤਾ ਨੂੰ ਡਿਫੈਂਸ ਮੈਕਨਿਜ਼ਮ ਵਾਂਗ ਵਰਤ ਕੇ ਆਪਣੇ ਤਣਾਅ ਨੂੰ ਸੰਤੁਲਿਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

“ਸੁਧੀਰ ਦੇ ਦੂਜੇ ਵਿਆਹ ਦੀ ਖਬਰ ਸੁਣ ਕੇ ਮਨੀਸ਼ਾ ਦੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਝਟਕਾ ਲੱਗਾ ਸੀ ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਗੁਮਾਨ ਵੀ ਉੱਭਰ ਆਇਆ ਸੀ... ਸੁਧੀਰ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟ ਕੇ ਉਹ ਹਾਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਲਕਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ ਸਫਲ ਮਾਡਲ ਬਣ ਚੁੱਕੀ ਸੀ... ਉਸ ਦੀ ਦੇਹੀ ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਫੈਸ਼ਨ-ਸ਼ੋਅ ਪ੍ਰੋਡਿਊਸਰਾਂ, ਫੈਸ਼ਨ-ਮੈਗਜ਼ੀਨਾਂ ਦੇ ਐਡੀਟਰਾਂ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਠਰੀ ਮੁਸਕਰਾਹਟ ਹੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਉਹ ਕਲਾ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਤੇ ਹੀ ਅੱਗੇ ਵਧਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ। (77)

ਵਿਆਹੁਤਾ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਤਰੇੜਾਂ ਆਉਣ ਦੇ ਕਈ ਕਾਰਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਕਾਰਨ ਸਰੀਰਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਘਾਟ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਸ਼ਾਇਦ ਭਾਰਤੀ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜਿਕ ਦਬਾਅ ਕਰਕੇ ਦੱਬਿਆ ਜਾਂਦਾ ਪਰੰਤੂ ਪਰਵਾਸੀ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਉਜਾਗਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੇਜਰ ਮਾਂਗਟ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਮੋਮਬੱਤੀ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ ‘ਆਪਣਾ ਰੰਗ’ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਪਿੰਕੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਤੀ ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ‘ਚ ਆਈ ਤਲਖੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਦਾ ਪੂਰਾ ਮਰਦ ਨਾ ਹੋਣਾ ਸੀ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਭਾਰਤੀ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਦੱਬੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਅਕਸਰ ਹੀ ਉਸ ਤੇ ਪਰਦਾ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਔਰਤਾਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆਂ ਆਪਣੀ ਹੋਈ ਸਮਝ ਕੇ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਸੰਤਾਪ ਭੋਗਦੀਆਂ ਕੱਢ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਾਂ ਫਿਰ ਪਰਦੇ ਨਾਲ ਸਮਾਜ ਤੋਂ ਚੋਰੀ ਆਪਣੀ ਸਰੀਰਿਕ ਲੋੜ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਬਾਹਰੀ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਪਰਵਾਸੀ ਮਾਹੌਲ ‘ਚ ਇਸ ਤੋਂ ਉਲਟ ਵੀ ਵਾਪਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

“ਫੇਰ ਅਜਿਹਾ ਅਕਸਰ ਹੀ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਮੈਂ ਉਸ ਅੰਦਰ ਸੁੱਤੇ ਪਏ ਮਰਦ ਨੂੰ ਬਥੇਰਾ ਜਗਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੀ ਪਰ ਉਹ ਅੱਗੋਂ ਖਿੜਦਾ ਤੇ ਗਾਲ਼ਾਂ ਵੀ ਕੱਢਦਾ। ਮੈਂ ਇਸ ਲੜਾਈ ਤੋਂ ਤੰਗ ਪੈਣ ਲੱਗੀ। ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਮੈਂ ਸਿਰਫ਼ ਕਾਮ ਦੀ ਭੁੱਖੀ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦੀ ਮੈਨੂੰ ਅਸਲੀਅਤ ਦੱਸ ਜਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਗੱਲ ਹੈ? ਮੈਂ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ, ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਰੋਗ ਹੈ? ਕੁੱਝ ਤਾਂ ਮੂੰਹੋਂ

ਬੇਲ..."। ਇੱਕ ਦਿਨ ਤਾਂ ਉਹ ਰੋਅ ਹੀ ਪਿਆ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ "ਮੇਰਾ ਇਲਾਜ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਔਰਤ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਡਾਕਟਰ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਵਾਂਗਾ। ਪਰ ਅਜੇ ਸਮਾਂ ਲੱਗੇਗਾ। ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਏਹੋ ਡਰ ਹੈ...। ਪਹਿਲੀ ਰਾਤ ਤਾਂ ਹੀ ਮੈਂ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਇਆ। ਤੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਮਰਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। "(100)

ਇੱਥੇ ਜੇਕਰ ਪਿੰਕੀ ਚਾਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਸੰਬੰਧ ਬਣਾ ਲੈਂਦੀ, ਪਤਨੀ ਹੋਣ ਦਾ ਡਰਾਮਾ ਕਰ ਲੈਂਦੀ, ਪਰੰਤੂ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਰਹੀ ਪਿੰਕੀ ਅਜਿਹੀ ਦੇਹਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜਿਊਣ ਨਾਲੋਂ ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਸਿੱਧੀ ਹੋਕੇ ਟੱਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸਹੁਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸਪਸ਼ਟ ਫ਼ੈਸਲਾ ਸੁਣਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

"ਏਧਰ ਆਕੇ ਮੈਂ ਮੰਮੀ ਪਾਪਾ ਨੂੰ ਸਾਫ਼-ਸਾਫ਼ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਆਪਣਾ ਇਲਾਜ ਕਰਵਾ ਲਵੇ ਤਾਂ ਹੀ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਾਂਗੀ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਰਸਤਾ ਵੱਖਰਾ ਤੇ ਉਸਦਾ ਵੱਖਰਾ...। ਮੈਂ ਪੜ੍ਹੀ ਲਿਖੀ ਹਾਂ ਬਾਲਗ ਹਾਂ, ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਖ਼ਰਾਬ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ। ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਕੋਠੀਆਂ ਕਾਰਾਂ ਕੁੱਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ ਪਰ ਇੱਕ ਪੂਰਾ ਪਤੀ ਤਾਂ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜੇ ਮੇਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਬਾਪ ਬਣ ਸਕੇ। ਜਿਸਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਅਧੂਰਾਪਣ ਮਹਿਸੂਸ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਇਹਦੇ ਵਿੱਚ ਭਲਾਂ ਕੀ ਗ਼ਲਤ ਹੈ?"(101)

ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਦੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਜੋ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਵਾਨਿਤ ਨਹੀਂ ਉਹ ਹੈ ਗੇਅ ਜਾਂ ਸਮਲਿੰਗੀ ਰਿਸ਼ਤੇ ਹੋਣਾ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਸ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਮਾਨਤਾ ਮਿਲ ਗਈ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਾਜਿਕ ਮਾਨਤਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ ਇਸੇ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਨੂੰ ਛੁਪਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਅਜਿਹੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਪਰਿਵਾਰਿਕ ਜਾਂ ਸਮਾਜਿਕ ਦਬਾਅ ਪਾਕੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਅਜਿਹੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹਦੇ। ਰਛਪਾਲ ਕੌਰ ਗਿੱਲ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਟਾਹਣੀਓਂ ਟੁੱਟੇ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਸਮਾਂ' ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਸਰੋਕਾਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਮਿਸਿਜ਼ ਬਰੇਨਨ ਕੈਥੋਲਿਕ ਈਸਾਈ ਗੋਰੀ ਪਾਤਰ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਪਤੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਗੇਅ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਕਰਕੇ ਉਸਨੂੰ ਅਤੇ ਦੋ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਆਪਣੇ ਗੇਅ ਪਾਰਟਨਰ ਨਾਲ ਰਹਿਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਮਿਸਿਜ਼ ਬਰੇਨਨ ਨੂੰ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਉਹ ਖੁਸ਼ ਹੈ ਅਤੇ ਬਰੇਨਨ ਇਕੱਲੀ ਰਹਿਣ ਦਾ ਮਨ ਬਣਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਕੋਲ ਭੇਜ ਦਿੱਤੇ। ਕਿਉਂਕਿ,

"ਬੱਚੇ ਉਸ ਕੋਲ ਰਹਿਣ ਲਈ ਭੇਜ ਦਿੱਤੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਮਰਦ ਚੰਗੇ ਪੈਸੇ ਕਮਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਹਰ ਲੋੜ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਉਸਦਾ ਪਾਰਟਨਰ ਬੱਚਿਆਂ

ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਉ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਚੰਗਾ ਸਲੂਕ ਤੇ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਬੱਚੇ ਦੇ ਦਿਨ ਵੀਕ-ਐਂਡ ਤੇ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਘਰ ਖੁਸ਼ ਹਾਂ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਘਰ ਖੁਸ਼ ਹਨ। ਮਿਸਿਜ਼ ਬਰੇਨਨ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਕੁਲਦੀਪ ਨੂੰ ਅਜੀਬ ਜਿਹਾ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਹ ਕਿਹੋ ਜਿਹੇ ਲੋਕ ਹਨ, ਬਿਨਾਂ ਲੜਾਈ ਝਗੜਾ ਕਰਨ ਦੇ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ।(114)

ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਨੂੰ ਸਮਝਦਿਆਂ ਸਹਿਮਤੀ ਨਾਲ ਵੱਖ ਹੋਣਾ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਦਿਆਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਕਰਦਿਆਂ ਖੁੱਲ੍ਹ ਦੇਣਾ, ਇਹ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜਿਕ ਸਿਸਟਮ 'ਚ ਜਗੀਰੂ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਹੀ ਹੈ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਸਮਲਿੰਗੀ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਉਹ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਲਈ ਹਾਲੇ ਵੀ ਹਨ ਟੈਬੂ ਹਨ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਦੇ ਮਕਾਨ ਮਾਲਕ ਜਗਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਮੂੰਡਾ ਬਿੱਲੂ ਜੋ ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਰੱਖਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਵਿਆਹ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਮਾਪਿਆਂ ਨੇ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਆਪਣੀਆਂ ਸੌਂਹਾਂ ਪਵਾਕੇ ਪੰਜਾਬ ਜਾ ਕੇ ਉਸਦਾ ਵਿਆਹ ਮੰਜੂ ਨਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਪਰੰਤੂ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਉਹ ਆਪਣੀ ਇਸ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਨੂੰ ਨਾ ਬਦਲ ਸਕਿਆ। ਇਸੇ ਵਜ੍ਹਾ ਕਰਕੇ ਉਹ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਘਰ ਲੇਟ ਆਉਂਦਾ ਜਾਂ ਫੇਰ ਆਉਂਦਾ ਹੀ ਨਾ। ਜੇ ਆਉਂਦਾ ਵੀ ਤਾਂ ਮੰਜੂ ਦੇ ਬੈੱਡ-ਰੂਮ ਵਿੱਚ ਨਾ ਜਾ ਕੇ ਬਾਹਰ ਸੋਫੇ ਤੇ ਪੈ ਜਾਂਦਾ। ਉਸ ਤੋਂ ਤੰਗ ਆ ਕੇ ਅਖੀਰ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਮੰਜੂ ਉਸਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ ਵਿਲਕਦੀ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ,

"ਵੇਂ ਬੇਸ਼ਰਮਾ ਕੁਝ ਤਾਂ ਸ਼ਰਮ ਕਰ, ਤੇਰੀ ਭੈਣ ਦੇ ਸਹੁਰੇ ਕੀ ਕਹਿਣਗੇ ? ਤੇਰਾ ਬਾਪੂ ਸੀਨੀਅਰਜ਼ ਦੀ ਸੰਸਥਾ ਦਾ ਕਹਿੰਦਾ ਕਹਾਉਂਦਾ ਆਗੂ ਮੈਂਬਰ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਲੋਕ ਕੀ ਕਹਿਣਗੇ। ਤੂੰ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਜਿਉਂਦਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਤੈਨੂੰ ਬਹੂ ਵੀ ਛੱਡ ਕੇ ਤੁਰ ਗਈ। ਜੇ ਸਾਡਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਪੁੱਤਰ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਕੌੜਾ ਘੁੱਟ ਭਰ ਲੈਂਦੇ ਤੇ ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਸਦਾ ਲਈ ਖਹਿੜਾ ਛੱਡਵਾ ਲੈਂਦੇ। ਹੁਣ ਕਿਹੜੇ ਖੂਹ ਵਿੱਚ ਪਈਏ। ਉਹ ਘੰਟਿਆਂ ਬੱਧੀ ਬੋਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਨਾਲ ਹੀ ਕਦੇ ਕਦੇ ਜਾਗਰ ਸਿੰਘ ਵੀ ਕੱਪੜਿਆਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਕਹਿੰਦਾ, "ਕੱਢ ਇਸ ਬੇਸ਼ਰਮ ਨੂੰ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਚੁੱਕ ਆਪਣਾ ਸਮਾਨ ਤੇ ਤੁਰਦਾ ਹੈ। ਤੂੰ ਆਪਣਾ ਘਰ ਵਸਾ ਕੇ ਬੈਠਣਾ ਨਹੀਂ।"(115-116)

ਜਮੇਲ ਕੌਰ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੰਵਾਦਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਸ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਪ੍ਰਤੀ ਭਾਰਤੀ ਸਮਝ ਸਾਫ਼ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਜੱਗ ਹਸਾਈ ਦਾ ਡਰ, ਪਿਉ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਰੁਲਨ ਦਾ ਖ਼ਦਸ਼ਾ, ਭੈਣ ਦੇ ਸਹੁਰਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਵੀ ਤਲਖੀ ਹੋਣ ਦਾ ਡਰ, ਇਕਲੌਤੇ ਪੁੱਤਰ ਤੋਂ ਰੱਖੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਉਮੀਦਾਂ ਦਾ ਟੁੱਟਣਾ, ਉਸਦਾ ਘਰ ਵੱਸਦਾ ਨਾ ਹੋਣ ਦਾ ਦੁੱਖ ਆਦਿ ਸਭ ਭਾਰਤੀ ਪੁਰਸ਼ਤਵ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਨਮੋਸ਼ੀ ਦਾ ਸਬੱਬ ਤਾਂ ਬਣਦਾ ਹੀ ਹੈ ਇਸਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਵਿਆਹੁਤਾ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਦਰਾਰ ਦਾ ਵੀ ਇੱਕ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ।

ਵਿਵਾਹਿਕ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਟੁੱਟ-ਭੱਜ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਨ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਕਾਲੇ ਪਾਣੀ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਨਦੀਨ' ਵਿੱਚ ਵੀ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਕੈਨੇਡਾ ਆਉਣ ਲਈ ਵਿਆਹ ਨੂੰ ਪੇੜੀ ਬਣਾ ਕੇ ਜੇੜੇ ਗਏ ਵਿਆਹ ਸੰਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿੱਜੀ ਹਿੱਤਾਂ ਲਈ ਤਰੇੜਾਂ ਆਉਣਾ, ਘਰੇਲੂ ਕਲੇਸ਼ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਸੰਤਾਪ ਵਿੱਚ ਗੁਜ਼ਰਦੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹਰ ਹੀਲੇ ਕੈਨੇਡਾ ਪਹੁੰਚਣ ਦੀ ਚਾਅ ਅਤੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਆਰਥਿਕ ਫ਼ਾਇਦਾ ਕੱਢਣ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਘਰੇਲੂ ਕਲੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਹਰਜਾਪ ਅਤੇ ਨੀਤੂ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਦੋਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸਦਾ ਦੁੱਖ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਸਗੋਂ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਸੈਦੇਬਾਜ਼ੀ ਅਤੇ ਜੇੜ-ਤੇੜ ਨਾਲ ਕੈਨੇਡਾ ਆਉਣ ਲਈ ਦਬਾਅ ਤਹਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੰਬੰਧ ਟੁੱਟਣ ਤੇ ਦੋਵੇਂ ਧਿਰਾਂ ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਨੀਤੂ ਆਰਥਿਕ ਹਿੱਤ ਦੇਖਦੀ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਔਰਤ ਵਾਲੀਆਂ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਪਰਿਵਾਰ, ਪ੍ਰੀਤੀ, ਬੱਚਾ, ਸਮਾਜ, ਆਦਿ ਦੀ ਫਿਕਰ ਛੱਡਕੇ ਹਰਜਾਪ ਕੋਲੋਂ ਅੱਧੀ ਤਨਖ਼ਾਹ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੀ ਹੈ।

“ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਡੀ ਅੱਧੀ ਤਨਖ਼ਾਹ ਚਾਹੀਦੀ ਆ। ”

ਹਰਜਾਪ ਨੇ ਨੀਤੂ ਵੱਲ ਘੇਖਵੀਂ ਨਜ਼ਰ ਸੁੱਟੀ। ਉਸ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਦੇ ਹਾਵਾਂ-ਭਾਵਾਂ ਅਤੇ ਅਵਾਜ਼ ਵਿੱਚੋਂ ਰਿਸ਼ਤਾ ਟੁੱਟਣ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਦਰਦ ਉਸਨੂੰ ਨਜ਼ਰ ਨਾ ਆਇਆ। ਉਹ ਵੀ ਖੁਸ਼ਕ ਜਿਹੇ ਅੰਦਾਜ਼ 'ਚ ਬੋਲਿਆ, “ਖਰਚਾ ਤੇਰੇ ਮੰਗਣ ਮੁਤਾਬਿਕ ਨਹੀਂ ਤਲਾਕ ਦੇ ਫ਼ੈਸਲੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਦਿਆਂਗਾ।”

“ਫ਼ੈਸਲਾ ਹੋਣ ਨੂੰ ਤਾਂ ਸਾਲ ਤੋਂ ਉੱਤੇ ਲੱਗ ਜਾਣਾ ਆਂ। ਉਨਾ ਚਿਰ ਮੈਂ ਕਿੱਦਾਂ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰੂੰਗੀ।”

“ਤੇ ਅੱਧੀ ਤਨਖ਼ਾਹ ਦੇ ਕੇ ਮੇਰਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਿੱਦਾਂ ਚੱਲੂ?”

“ਤੁਸੀਂ ਕੱਲੇ ਅਸੀਂ ਦੇ ਜਣੇ। ਜੇ ਪੁੱਤ ਜਮਾਉਣ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਸੀ ਤਾਂ ਹੁਣ ਖਰਚਾ ਵੀ ਦਿਓ।”(132)

ਵਿਆਹੁਤਾ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਨਿਘਾਰ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਕਾਰਨ ਸੋਚ ਦਾ ਨਾ ਮਿਲਨਾ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਹੋਣ ਤੇ ਵੀ ਰਿਸ਼ਤਾ ਚੱਲਦਾ ਰੱਖਣ ਲਈ ਸਮਾਜਿਕ ਦਬਾਅ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਦਕਿ ਪੱਛਮੀ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਵਾਪਰਦਾ ਹੀ ਘੱਟ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਵਿਆਹ ਲੰਬਾ ਸਮਾਂ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਸਮਝ ਕੇ ਆਪਣੀ ਸੋਚ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ ਸੋਚ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨਾਲ ਹੀ ਕਰਵਾਉਣ ਦਾ ਚਲਣ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਫਿਰ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਸੋਚ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸਹਿਮਤੀ ਨਾਲ ਅਲੱਗ ਹੋਣ ਦਾ ਸਮਾਜਿਕ ਰਸਤਾ ਬਣਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਦਕਿ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਹੋਣਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੈ। ਕੁਲਜੀਤ ਮਾਨ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਮਿਲ ਗਿਆ**

ਨੈਕਲੈਸ ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਵਰਜਿਤ ਫਲ' ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਹੀ ਵਿਆਹੁਤਾ ਜੋੜੀ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਿੱਚ ਵੱਧ ਰਹੀ ਖਟਾਸ ਅਤੇ ਘੱਟ ਰਹੇ ਨਿੱਘ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਭਾਵਪੂਰਨ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋ ਇੱਕ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚੋਂ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਕੇ ਸੰਦੀਪ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਸੁਭਾਅ ਵਾਲਾ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਣ ਸਮੇਂ ਆਪਣੇ ਸੁਭਾਅ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਫਿਲਾਸਫੀ ਵਿੱਚ ਐਮ. ਏ. ਕੀਤੀ ਕੁੜੀ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਹਰੇਕ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇਣ ਦਾ ਭਰਪੂਰ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਰਧ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਅਤਿ ਸੂਖਮ ਬੁੱਧੀ ਵਾਲਾ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਿਸਮਾਂ ਦੇ ਮੇਲ ਨੂੰ ਅਹਿਮੀਅਤ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ਸਗੋਂ ਰੂਹਾਂ ਦੇ ਮੇਲ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਵਸੇ ਅਰਧ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਦਾ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਿਆਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

“ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਜੈਂਡਰ ਇਸ ਪਰੋਸੈਸ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਬਾਹਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਵਰਨਾ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਵਿੱਚ ਮੇਰੀ ਔਰਤ ਵਸੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਰੋਮ ਰੋਮ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਔਰਤ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਇੰਝ ਹੀ ਤੇਰੇ ਰੋਮਾਂ ਵਿੱਚ ਤੇਰਾ ਮਰਦ ਵਸਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਉਸ ਜੈਂਡਰ ਨੂੰ ਹੀ ਮਿਲਨਾ ਹੈ ਨਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਸੰਦੀਪ ਨੂੰ ਤੇ ਨਾਂ ਸੰਦੀਪ ਨੇ ਸ਼ੇਰੇ ਨੂੰ। ਇਸ ਤਲਾਸ਼ ਨਾਲ ਹੀ ਦੇਵੇਂ ਮਧੁਰ-ਮਿਲਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਓਸੇ ਵੀ ਇਸ ਸਮਾਧੀ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹੈ।”(17)

ਉਸਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਮਰਦਾਂ ਔਰਤਾਂ ਅੰਦਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੀ ਅਰਧ ਵੱਸਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੀ ਸੰਪੂਰਨਤਾ ਲਈ ਉਸ ਅਰਧ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਪੂਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਹ ਮਧੁਰ-ਮਿਲਨ ਕਰਕੇ ਸੁਖੀ ਵਿਆਹੁਤਾ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਹੀਂ ਪੂਰੀ ਹੁੰਦੀ ਉਹ ਜਾਂ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਸਮਝੌਤੇ ਵਿੱਚ ਕੱਢਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਫਿਰ ਅਜਿਹੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਵਿਆਹੁਤਾ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦਾ ਇਹ ਅਰਧ ਵਾਲਾ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਸੰਕਲਪ ਭਾਰਤੀ ਵਿਆਹੁਤਾ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਲਈ ਬਹੁਤਾ ਯਥਾਰਥਕ ਨਹੀਂ ਕੇਵਲ ਫਿਲਾਸਫੀਕਲ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਆਹ ਇਸ ਆਕਰਸ਼ਣ ਕਰਕੇ ਹੀ ਘੱਟ ਨਿਭਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਦੇਵੇਂ ਪ੍ਰੇਮੀ ਦੁਨੀਆਦਾਰੀ ਦੀਆਂ ਹੋਰਾਂ ਉਲਝਣਾਂ ਵਿੱਚ ਉਲਝਣ ਲੱਗਦੇ ਹਨ ਓਵੇਂ-ਓਵੇਂ ਇਹ ਅਰਧ ਵੀ ਘਟਣ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਦਿਨ ਦੇਵੇਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸ਼ਖਸੀਅਤਾਂ ਬਣ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਇੱਕ ਦੂਸਰੇ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਆਪਣਾ ਅਰਧ ਸਮਝ ਕੇ ਸੰਦੀਪ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਸੰਦੀਪ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਇੱਛਾ ਕੈਨੇਡਾ ਆਉਣਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਲਈ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿੱਚ ਪੈਰ ਧਰਾਵਾਂ ਕਰਨ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਿੱਚ ਨਿੱਘ ਘਟਣ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਘਟਦਾ ਹੋਇਆ ਨਿੱਘ ਦੇਵਾਂ ਦੀ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਵਿੱਚ ਸਾਫ਼ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

“ਸ਼ੇਰੇ ਤੂੰ ਸਮਝਦਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ। ਦਿਨ ਸਦਾ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੇ। ਮੈਂ ਉਹ ਨਹੀਂ ਹਾਂ ਜੋ ਤੂੰ ਸਮਝਦਾ ਹੈਂ”

“ਮੈਂ ਅੱਜ ਵੀ ਤੈਨੂੰ ਉਵੇਂ ਹੀ ਬਾਂਹਾਂ ਵਿੱਚ ਜਕੜਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ, ਸਾਰੀ ਕਾਇਨਾਤੀ, ਦਿਆਲਤਾ ਸਾਰਾ ਪਿਆਰ ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਵਾਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ।”

“ਮੈਂ ਸਿਰਫ਼ ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਕਦੇ ਵੀ ਖਤਮ ਨਾ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਪਿਆਰ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਪਰ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਜੇ ਇੰਝ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਨਾਂ ਕਰ ਜੇ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹੁਣ ਆਪਾਂ ਬਦਲ ਗਏ ਹਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਤੇ ਪੱਕੀ ਹੈ।”

“ਮੈਂ ਕੁਝ ਵੀ ਗ਼ਲਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੀ।”

“ਤੇਰਾ ਉਹ ਰਸਤਾ, ਉਸ ਪਿਆਰ ਤੋਂ ਸੱਖਣਾ ਹੈ ਜਿਸਦੀ ਤਵੱਕੋ ਮੈਂ ਕਦੇ ਕੀਤੀ ਸੀ।”

“ਪਰ ਸ਼ੇਰੇ ਕੋਈ ਸਮਝੌਤਾ ਤਾਂ ਕਰਨਾ ਹੀ ਪੈਣਾ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕਿਵੇਂ ਗੱਡੀ ਚਲੇਗੀ ? ਸਿਆਣਾ ਬਣ, ਬੁੱਧ ਬਣਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਾ ਕਰ। ਯਸ਼ੋਧਰਾ ਵੀ ਗ਼ੌਤਮ ਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਕੀ ਸੀ ਫਿਰ ਮੈਂ ਤੇ ਯਸ਼ੋਧਰਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹਾਂ”..(10)

ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਦੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਚਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਉਸਦਾ ਅਸਮਾਜਿਕ ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਵੀ ਹੈ। ਜ਼ਿਆਦਾ ਫਿਲਾਸਫੀ ਪੜ੍ਹਨ ਅਤੇ ਯਥਾਰਥ ਤੋਂ ਹੱਟ ਕੇ ਸੋਚਣ ਕਰਕੇ ਉਸਦਾ ਸੁਭਾਅ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਅਸਮਾਜਿਕ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸੰਦੀਪ ਨਾਲੋਂ ਉਸ ਦੀ ਸੋਚ ਦਾ ਅੰਤਰ ਹੋਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਜੇਕਰ ਅਜਿਹਾ ਭਾਰਤੀ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਵਿਆਹ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਜੋੜੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੰਤਾਪੀ ਨਾ ਬਣਦੀ ਅਤੇ ਸਮਾਯੋਜਿਤ ਹੋਣ ਦੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੰਭਾਵਨਾ ਸੀ ਪਰੰਤੂ ਪਰਵਾਸ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹ, ਔਰਤ ਦੀ ਆਰਥਿਕ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਅਤੇ ਨਿਆਇਕ ਪਹਿਲ ਆਦਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਇਸ ਤਲਖੀ ਨੂੰ ਵਧਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਨਾਲੋਂ ਨਿੱਜ ਵੱਧ ਭਾਰੂ ਹੈ। ਸਿਗਮੰਡ ਫਰਾਇਡ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਇਡ, ਈਗੋ, ਸੁਪਰ-ਈਗੋ ਅਨੁਸਾਰ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਵਿੱਚ ਇਡ ਭਾਰੂ ਹੈ ਜਦਕਿ ਸਮਾਜਿਕ ਬਿਰਤੀ ਸੁਪਰ-ਈਗੋ ਦੀ ਘਾਟ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਲੋੜਾਂ ਨਾਲ ਸਮਾਯੋਜਨ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਪਾਉਂਦਾ। ਸੰਦੀਪ ਜੋ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਦੀ ਕਜਨ ਸਵੀਟੀ ਨਾਲ ਕਰਵਾ ਕੇ ਕੈਨੇਡਾ ਸੱਦਣ ਲਈ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਮਨਵਾਉਣੀ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਵੀ ਗ਼ੈਰ ਯਥਾਰਥਕ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦਾ, ਬੱਸ ਇੱਕ ਗੱਲ ਕਹਿਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਗ਼ਲਤ ਸੀ। ਸੰਦੀਪ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਨਾਲ ਇਹ ਗੱਲ ਰਾਤ ਨੂੰ ਸੋਣ ਸਮੇਂ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਰੂਹਾਂ ਦੇ ਮੇਲ ਦਾ ਸਮਾਂ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੁਨਿਆਵੀ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ

ਆਪਣੇ ਅਰਧ ਵਿੱਚ ਖਲਣ ਸਮਝਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸੰਦੀਪ ਗੱਲ ਛੇੜਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਸਾਨੂੰ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚਾਲੇ ਤਲਖੀ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਦੀ ਝਲਕ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

“ਤੇਰਾ ਦਿਮਾਗ ਤੇ ਖਰਾਬ ਨਹੀਂ ਹੋ ਗਿਆ ਸੰਦੀਪ ?”

“ਕਿਉਂ ਇਸ ਵਿੱਚ ਦਿਮਾਗ ਖਰਾਬ ਵਾਲੀ ਕਿਹੜੀ ਗੱਲ ਹੈ ? ਕੀ ਦੋਵਾਂ ਦਾ ਵਿਆਹ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਕਿਤੇ, ਤੇ ਫੇਰ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ?”

“ਉਹ ਤੇਰਾ ਭਰਾ ਤੇ ਸਵੀਟੀ ਮੇਰੀ ਭੈਣ, ਇਹ ਵਾਰੀ ਦਾ ਵੱਟਾ ਸਾਡੇ ਕਿੱਥੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ?

“ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਤੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਅਨਲਰਨ ਹੋਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹੋ?”

“ਵੇਟ ਏ ਮਿੰਨਟ, ਕੀ ਤੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਬਿਲਕੁਲ ਤਿਆਰ ਸੀ ?”

“ਹਾਂ ਕਿਉਂ ?”

“ਉਹ ਮੇਰਿਆ ਰੱਬਾ, ਇਹ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ ?”

“ਅੱਜ ਤੇ ਤੂੰ ਵਰਜਿਤ ਫਲ ਚੱਖ ਲਿਆ।”

“ਕੀ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹੋ ਤੁਸੀਂ ? ”

“ਬੇੜਾ ਗ਼ਰਕ ਹੋ ਗਿਆ, ਸਾਡਾ ... ਮੇਰੀ ਔਰਤ ਨੂੰ ਤੂੰ ਭੁੰਜੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੇ।”

“ਮੈਂ ਸਮਝੀ ਨਹੀਂ..”

“ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਵੀ ਹੈ ਆਪਣੇ ਫ਼ਾਇਦੇ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਜਦੋਂ ਔਰਤ ਆਪਣਾ ਸਰੀਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰਦੀ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਕੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ?”(27)

ਇੱਥੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਤਲਖੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਸਿਰਫ਼ ਸੋਚ ਦਾ ਫ਼ਰਕ ਹੈ। ਦੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਦੋਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਗ਼ਲਤ ਨਹੀਂ। ਪਰੰਤੂ ਸਮੇਂ ਦੇ ਬੀਤਣ ਨਾਲ਼ ਇਹ ਸੰਸਾਰਕ ਉਲਝਣਾਂ ਦਾ ਆਉਣਾ ਵੀ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਆਪਣੀ ਸੋਚ ਮੁਤਾਬਿਕ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਚੱਲਦੀ ਰਹੇ ਇਹ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ ਸੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਿਆਹੁਤਾ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਤਲਖੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਸੋਚ ਵਿਚਲਾ ਅੰਤਰ ਵੀ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਭਾਰਤੀ ਵਿਆਹ ਸੰਬੰਧ ਇਸ ਅੰਤਰ ਨੂੰ ਸਮਾਯੋਜਿਤ ਕਰਕੇ ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਮਰਦ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਮਾਜ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦਮਨ ਅਤੇ ਦਲਨ ਹਮੇਸ਼ਾ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਸੋਚ ਦਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ

ਲਈ ਹੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਪਤੀ-ਵਰਤਾ ਪਤਨੀ, ਪਤੀ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਵਰਗੇ ਸੰਕਲਪਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ-ਪ੍ਰਸਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਪਰਵਾਸੀ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸੰਕਲਪ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਪੱਛਮੀਕਰਨ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਦਕਾ ਬਦਲਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਵਿਆਹੁਤਾ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ 'ਚ ਪਕੜ ਵੀ ਘਟਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਤਲਖੀ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਾਰਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਕਾਰਨ ਪਦਾਰਥਵਾਦੀ ਰੁਚੀਆਂ ਵੀ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ। ਕੁਲਜੀਤ ਮਾਨ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ *ਮਿਲ ਗਿਆ ਨੈੱਕਲੈਸ* ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਵਿਸ਼ ਕੰਨਿਆਂ' ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਨ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਰਵੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਵਿੱਚ ਤਲਾਕ ਦਾ ਕਾਰਨ ਅਜਿਹੀਆਂ ਰੁਚੀਆਂ ਹੀ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ।

“ਜਗਮੀਤ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਹੈ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਪਰ ਉਹ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜਿਊਣਾ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੀ। ਆਸੇ ਪਾਸੇ ਵੇਖ ਕੇ ਉਹ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਵੇਖੇ ਡਾਲਰ ਕਮਾਉਣ ਦੀਆਂ ਤਰਕੀਬਾਂ ਸੋਚਦੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਡਾਲਰ ਕਮਾਉਣੇ ਕਿਸ ਨੂੰ ਚੰਗੇ ਨਹੀਂ ਲਗਦੇ? ਮੇਰੀ ਰਾਏ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਹਿਜਤਾ ਨਾਲ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਗੁਜ਼ਾਰੀ ਜਾਵੇ ਆਪੇ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਬਰਕਤ ਪਵੇਗੀ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਉਹ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੋਚਦੀ ਕਿ ਉਹ ਕਦੋਂ ਦੇ ਆਏ ਹਨ। ਵੈਸੇ ਉਹ ਠੀਕ ਵੀ ਹੈ, ਮੈਂ ਵੀ ਬਹੁਤੇ ਡਾਲਰ ਨਹੀਂ ਕਮਾਉਂਦਾ, ਚੰਗੀ ਜੋਬ ਮਿਲੀ ਨਹੀਂ ਦੇ ਜੋਬਾਂ ਕਰਦਾ ਨਹੀਂ ਉਹਦੇ ਵਾਂਗ। ਹਾਰ ਹੱਟ ਕੇ ਲੜਨ ਲੱਗ ਪਈ ਤੇ ਗੱਲ ਵੱਧ ਗਈ।”(42)

ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਹਨਾਂ ਆਰਥਿਕ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਰਵੀ ਦਾ ਤਲਾਕ ਦਾ ਕੇਸ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਤਲਾਕ ਹੋਣ ਦੇ ਆਸਾਰ ਵੀ ਪੂਰੇ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਫਿਰ ਵੀ ਰਵੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਇਹ ਰਿਸ਼ਤਾ ਨਾ ਟੁੱਟੇ ਅਤੇ ਉਹ ਦੁਬਾਰਾ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਸਕਣ ਪਰੰਤੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰਾ ਸੁਭਾਅ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਹ ਸੰਭਵ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਰਵੀ ਜਿੱਥੇ ਪੈਸੇ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਨਾ ਦੇ ਕੇ, ਸਮਾਜ ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਵੱਧ ਸਮਾਂ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜਦਕਿ ਜਗਮੀਤ ਦੀ ਪਦਾਰਥਵਾਦੀ ਰੁਚੀ ਅਤੇ ਪਰਵਾਸ ਦੌਰਾਨ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਖਰਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਤਲਖੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਪਦਾਰਥਵਾਦੀ ਸੁਭਾਅ ਜਾਂ ਆਰਥਿਕ ਪੱਖ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਰਜੀਹ ਦੇਣ ਕਰਕੇ ਕਈ ਵਾਰ ਵਿਆਹੁਤਾ ਸੰਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿੱਘ ਘਟਣ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਪਰਵਾਸੀ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ ਘਰਾਂ ਦੇ ਖਰਚੇ, ਟੈਕਸ, ਇੰਸ਼ੋਰੈਂਸਾਂ, ਕਿਸ਼ਤਾਂ ਕਿਰਾਏ ਆਦਿ ਨਾਲ ਜੁੜਦੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਮਾਂ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਘੱਟ ਸਮਾਂ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਨਿੱਘ ਦੇ ਘਟਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਵੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੁਲਜੀਤ ਮਾਨ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ *ਝੁਮਕੇ* ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਝੁਮਕੇ' ਦੀ ਮੁੱਖ-ਪਾਤਰ ਹਰੀ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਪਰਮਿੰਦਰ ਦੇ ਇਸ ਪਦਾਰਥਵਾਦੀ ਸੁਭਾਅ ਕਰਕੇ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪੁਰਾਣੇ ਕਿਸੇ

ਦੇਸਤ ਨਾਲ ਫਿਰ ਤੋਂ ਨਾ-ਜਾਇਜ਼ ਰਿਸ਼ਤੇ ਜੋੜਨ ਲਈ ਉਸਨੂੰ ਮਿਲਨ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਬਾਰੇ ਦੱਸਦੀ ਉਹ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ

“ਮਾੜੀ ਵਰਗੀ ਮਾੜੀ, ਮੈਂ ਤੇ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ ਉਹ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਚਾਹ ਮੰਗੇ। ਰੋਟੀ ਮੰਗੇ, ਮੈਨੂੰ ਕਰੋ ਮੇਰੇ ਬੂਟ ਪਾਲਿਸ਼ ਕਰ। ਮੈਨੂੰ ਕਰੋ ਮੇਰੇ ਪੈਰਾਂ ਦੇ ਨੌਂਹ ਕੱਟ ਜਾਂ ਕਰੋ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਮੈਂ ਕੱਪੜੇ ਪਾਵਾਂ ਬਾਹਰ ਜਾ ਕੇ ਕਾਰ ਸਟਾਰਟ ਕਰ। ਕਾਰ ਦੀ ਸਨੇ ਸਾਫ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਮੈਂ ਉਸਦਾ ਕਾਰ ਵਿੱਚ ਪਾਇਆ ਗੰਦ ਵੀ ਸਾਫ਼ ਕਰਾਂ। ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਆ ਕੇ, ਸਾਫ਼ ਕਾਰ ਦੀ ਗਾਥਾ ਪਾਉਂਦਾ ਉਹ ਮੇਰਾ ਮੂੰਹ ਚੁੰਮੇ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਮੈਨੂੰ ਫਿਰ ਉਸ ਚੁੰਮੀ ਦੀ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਚੁੰਮੀ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਮੈਂ ਉਸਦਾ ਘਾਹ ਕੱਟਾਂ। ਮੈਂ ਭਲਾ ਆਪਣਾ ਸਮਝ ਕੇ ਘਾਹ ਕਿਉਂ ਕੱਟਾਂ ? ਮੈਂ ਤਾਂ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਉਹ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਵੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਆਈਸ ਮੰਗੇ। ਕਦੇ-ਕਦੇ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਨਸ਼ੇ ਦੇ ਲੋਰ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਥੱਪੜ ਮਾਰੇ। ਫਿਰ ਸਵੇਰੇ ਉੱਠਕੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗੇ।” ਹਰੀ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੀ-ਕਰਦੀ ਭਾਵਕ ਹੋ ਕੇ ਰੋਣ ਲੱਗ ਪਈ। (93)

ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦੀ ਧਾਰਨੀ ਹਰੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪੁਰਸ਼ ਦੇ ਅਧੀਨ ਮੰਨ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਉਹ ਇਸ ਅਧੀਨਗੀ ਨੂੰ ਇਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਕਿ, ਜਦੋਂ ਉਸਦਾ ਪਤੀ ਉਸ ਨਾਲ ਅਜਿਹਾ ਵਿਵਹਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਇਹ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨਾਲ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਨਿੱਘ ਘਟਣ ਅਤੇ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਪੁਰਾਣੇ ਪਿਆਰ ਸੰਬੰਧਾਂ ਵੱਲ ਮੁੜਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਵਿਆਹੁਤਾ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਨਿੱਘ ਦੇ ਘਟਣ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਕਾਰਨ ਕੈਨੇਡਾ ਆਉਣ ਲਈ ਪੌੜੀ ਬਣਾ ਕੇ ਜੋੜੇ ਵਿਆਹ ਸੰਬੰਧ ਵੀ ਬਣਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਵਿਆਹ ਸੰਬੰਧ ਜੋ ਪਿੱਛੋਂ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਮੋਟੀ ਰਕਮ ਦੇ ਕੇ ਜੋੜੇ ਹੋਣ। ਇਹ ਪੈਸੇ ਦੇ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਵਿਆਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਤੇ ਨਾ ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਕਸਰ ਰਹਿ ਗੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਹੀ ਵਿਆਹੁਤਾ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੀ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਨ ਕੁਲਜੀਤ ਮਾਨ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਝੂਮਕੇ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਸੱਪ ਅਤੇ ਨਿਉਲਾ' ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਮੁੱਖ-ਪਾਤਰ ਬਲਦੀਪ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਜਗਦੀਪ ਨਾਲ ਕਦੇ ਡੂੰਘਾ ਅਤੇ ਨਿੱਘਾ ਮਾਨਸਿਕ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਸਕੀ। ਇਸਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਜਗਦੀਪ ਦੀ ਫੈਮਿਲੀ ਵੱਲੋਂ ਵੀਹ ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਲੈ ਕੇ ਕੀਤਾ ਵਿਆਹ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਸ ਰਕਮ ਦੀ ਆਫ਼ਰ ਵੀ ਬਲਦੀਪ ਦੀ ਫੈਮਿਲੀ ਵੱਲੋਂ ਹੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਬਲਦੀਪ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਦੇ ਵਿਹਲੇ ਅਤੇ ਨਸ਼ੇੜੀ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਬਾਹਰ ਭੇਜਿਆ ਜਾ ਸਕੇ ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਵਿਆਹ ਵਿੱਚ ਦੇਵੇਂ ਜੀਅ ਹੀ ਤਸੱਲੀ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਪਿਓ ਦਾ ਜ਼ਮੀਨ ਵੇਚ ਕੇ ਦਿੱਤਾ ਵੀਹ ਲੱਖ ਬਲਦੀਪ ਨੂੰ ਅਤੇ ਵਿਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੋਣ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਜਗਦੀਪ ਨੂੰ ਲਗਭਗ

ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਜਗਦੀਪ ਵੱਧ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਸਹੁਰਿਆਂ ਨੂੰ ਪੈਸੇ ਮੋੜਨ ਦੀ ਸੋਚ ਵੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਬਲਦੀਪ ਤੇ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸੈਂਟ ਕਰਨ ਲਈ ਵੀ ਵਚਨਬੱਧ ਹੈ। ਬਲਦੀਪ ਦੀਆਂ ਨਿੱਕੀਆਂ-ਮੋਟੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਵੀ ਪਹਿਲ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਇਹ ਬਲਦੀਪ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਲਈ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਅਲੱਗ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਨਾਲ ਵਰਤਣਾ ਛੱਡ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਬਲਦੀਪ ਲਈ ਹਰੇਕ ਯਤਨ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਕਦੇ ਵੀ ਦਿਲੋਂ ਨਹੀਂ ਜੁੜਦਾ।

"ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਬਾਦ, ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਮਝਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਜੱਗੇ ਵੱਲੋਂ ਮਨ ਸਾਫ਼ ਸੀ ਪਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ ਉਹ ਉਦੋਂ ਹੀ ਠੰਢੀ ਯਖ ਹੁੰਦੀ ਜਦੋਂ ਉਹ ਜੱਗੇ ਨਾਲ ਸੌ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ। ਜੱਗਾ ਉਸਨੂੰ ਖੇਰਨ ਦੀ ਨਾਕਾਮ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਤੇ ਫਿਰ ਆਪ ਹੀ ਪਾਸਾ ਵੱਟ ਕੇ ਸੌ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਉਹ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਪਾਸੇ ਮਾਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਇਹੋ ਹੀ ਉਹ ਵਕਤ ਹੁੰਦਾ ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦੀ। ਭਰਾਵਾਂ ਦੇ ਰੱਖੜੀਆਂ ਬੰਨ੍ਹਦੀ ਤੇ ਮਾਂ ਵਿਚਾਰੀ ਤਾਂ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਹੀ ਪੂਰੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਸੱਸ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਬਣੀ। ਇਹ ਵੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਸੱਸ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਸੋਚਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਹੀ ਗ਼ਲਤ ਸੀ ਬਲਦੀਪ ਦਾ। ਉਸਨੂੰ ਸੱਸ ਦੀ ਹਰ ਗੱਲ ਹੀ ਮਾੜੀ ਲਗਦੀ। ਉਹ ਪਿਆਰ ਵੀ ਕਰਦੀ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਕਿ ਖੇਖਣ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਜੇ ਸਰਪ੍ਰਾਇਜ਼ ਦੇਣ ਲਈ ਕੋਈ ਗਿਫ਼ਟ ਵੀ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦੀ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਗੁੱਸਾ ਆ ਜਾਂਦਾ, ਜਿਵੇਂ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਗਿਫ਼ਟ ਬਾਪੂ ਦੀ ਚੋਰੀ ਕਰਕੇ ਲਿਆਂਦਾ ਹੋਵੇ। ਕਦੇ ਕਦੇ ਦਿਆਲ ਕੌਰ ਵੀ ਖਿਝ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਵੱਡਾ ਮਸਲਾ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਜੱਗਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਮਾਂ ਦਾ ਹੀ ਪੱਖ ਪੂਰਦਾ ਤੇ ਬਲਦੀਪ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਂਦਾ ਕਿ ਜੇ ਬੀਤ ਗਿਆ ਉਹ ਭੁੱਲ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ। (174)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਪਰਵਾਸ ਦੌਰਾਨ ਵਿਆਹੁਤਾ ਸੰਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਤਲਖੀ ਦੇ ਕਈ ਕਾਰਨ ਹਨ। ਭਾਰਤੀ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਵਿਆਹੁਤਾ ਸੰਬੰਧਾਂ ਉੱਪਰ ਵੱਧ ਸਮਾਜਿਕ ਦਬਾਅ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਨਿੱਕੀਆਂ-ਮੋਟੀਆਂ ਤਲਖੀਆਂ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਕੇ ਹਰ ਹੀਲੇ ਸਮਾਯੋਜਨ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਦਕਿ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਨਿੱਜ ਅਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅਹਿਮ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਵਿਆਹੁਤਾ ਸੰਬੰਧ ਸਮਾਜਿਕ ਦਬਾਅ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਕੇਵਲ ਆਪਸੀ ਖਿੱਚ, ਪ੍ਰੇਮ ਅਤੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਲੋੜ ਨੂੰ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਰੱਖਕੇ ਚੱਲਦੇ ਹਨ। ਓਧਰ ਜੰਮੀ-ਪਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਉੱਪਰ ਇਹਨਾਂ ਪੱਛਮੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੈ। ਵਿਆਹੁਤਾ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਤਲਖੀ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਕੰਮ ਦਾ ਬੋਝ ਜਾਂ ਆਰਥਿਕ ਅਤੇ ਪਦਾਰਥਕ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮਾਂ ਨਾ ਦੇਣ ਕਰਕੇ ਨਿੱਘ ਘਟਣ ਅਤੇ ਠੰਢਕ ਪਸਰਨ ਦਾ

ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਭਿੰਨਤਾ, ਕੋਈ ਸਰੀਰਿਕ-ਮਾਨਸਿਕ ਘਾਟ, ਸੋਚ ਦਾ ਨਾ ਮਿਲਨਾ, ਸੰਦੇਬਾਜ਼ੀ ਕਰਕੇ ਬਣੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿਚਲੀ ਦਰਾਰ, ਅਣਜੋੜ ਵਿਆਹ ਕਰਕੇ ਬਣੀ ਮਨੋਸਥਿਤੀ ਆਦਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਾਰਨ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਵਿਆਹੁਤਾ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਤਲਖੀ ਲਈ ਜੁੰਮੇਵਾਰ ਬਣਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਨੀਰਸਤਾ ਜਾਂ ਤਲਖੀ, ਘਰੇਲੂ ਕਲੇਸ਼, ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਬਾਹਰੀ ਸੰਬੰਧ ਅਤੇ ਅਖੀਰ ਰਿਸ਼ਤਾ ਟੁੱਟਣ ਦਾ ਸਬੱਬ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਦੰਪਤੀ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਬਣੇ ਦੋ-ਧਰੁਵੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਬਾਰੇ ਡਾ. ਲਾਭ ਸਿੰਘ ਖੀਵਾ ਆਪਣੇ ਖੋਜ-ਪੱਤਰ **ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ: ਦੰਪਤੀ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਤਨਾਉ, ਖੋਜ ਪੱਤ੍ਰਿਕਾ**, ਅੰਕ 409, ਸਤੰਬਰ 1994 ਵਿੱਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ,

“ਇਕ ਧਰੁਵ ਨੂੰ ਵੱਧ ਪੜੇ-ਲਿਖੇ ਹੋਣ ਤੇ ਚੰਗੀ ਨੌਕਰੀ ਮਿਲ ਜਾਣ ਦਾ ਅਭਿਮਾਨ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਭਾਰਤ ਵਰਗੀਆਂ ਪਛੜੀਆਂ ਕੌਮਾਂ ਤੇ ਅਰਧ ਵਿਕਸਿਤ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਅਭਿਮਾਨ ਦੇ ਨਸ਼ੇ ਨੂੰ ਪੱਛਮੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚ ਹੋਰ ਹਵਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਦੂਜਾ ਧਰੁਵ ਮਰਦ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਇਸ ਅਭਿਮਾਨ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਦੇ ਰਾਹ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਤੀ ਧਰੁਵ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਫ਼ਰਜ਼ਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜੇ ਇੱਧਰਲੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਮੁਤਾਬਿਕ ਉਸਦਾ ਹੱਕ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੱਕਾਂ/ਫ਼ਰਜ਼ਾਂ ਦੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸੰਦਰਭਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਜੋ ਖਿੱਚੋਤਾਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਚਲਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਦੰਪਤੀ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। (77)

2.4 ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਪੱਛਮੀ ਸਮੀਕਰਨ ਅਤੇ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ-ਕਾਰਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ

ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਨੀਂਹ ਵਿੱਚ ਬੁਨਿਆਦੀ ਇੱਟ ਵਾਂਗ ਕੰਮ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਨਿੱਘ ਅਤੇ ਤਲਖੀ ਦੋਵਾਂ ਲਈ ਜੁੰਮੇਵਾਰ ਕਾਰਕ ਵੀ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ। ਖ਼ਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਪਰਵਾਸੀ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਵੱਖੋ-ਵੱਖ ਸਮਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਲਣ-ਪੋਸ਼ਣ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉੱਥੇ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਹੋਰ ਵੀ ਅਹਿਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਕਰਕੇ ਬਣੀ ਉਲਝਣ ਦੀਆਂ ਕਈ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਕਈ ਅਜਿਹੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵੀ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਵਿਲੱਖਣ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਹਨ, ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਗਾਲਾਂ ਵਰਗੇ ਜਾਪਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ-ਧੀ ਦਾ ਯਾਰ (ਦੋਸਤ), ਮਾਂ ਦਾ ਯਾਰ (ਦੋਸਤ), ਭੈਣ ਦਾ ਯਾਰ (ਦੋਸਤ), ਪਤੰਦਰ (ਮਾਂ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਪਤੀ ਜਾਂ ਮਤਰੇਆ ਪਿਓ), ਪਿਓ ਦੀ ਮਸ਼ੂਕ (ਗਰਲ-ਫਰੈਂਡ) ਆਦਿ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਟੈੱਪ-ਸਨ, ਸਟੈੱਪ-ਡਾਟਰ, ਹਾੱਫ-ਸਿਸਟਰ, ਹਾੱਫ-ਬ੍ਰਦਰ ਆਦਿ

ਰਿਸ਼ਤੇ ਵੀ ਭਾਰਤੀ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਪਰਵਾਸ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰਾ ਮਹੱਤਵ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅਜਿਹੇ ਕਈ ਰਿਸ਼ਤੇ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਵਾਲੇ ਪਰਵਾਸੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਵਿੱਚ ਫਿੱਟ ਨਹੀਂ ਬੈਠਦੇ ਅਤੇ ਓਧਰ ਜੰਮੋ-ਪਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਇਹ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਹਨ ਸੇ ਇੱਥੇ ਹੀ ਤਲਖੀ ਉੱਭਰਦੀ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਲੱਖਣ ਭਾਂਤ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵਿਆਹੁਤਾ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰਿਕ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਕਿਵੇਂ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਆਦਿ ਇਸ ਉਪ-ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਵਿਲੱਖਣ ਭਾਂਤ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਅਹਿਮ ਰਿਸ਼ਤਾ ਸਟੈਪ-ਫਾਦਰ ਭਾਵ ਮਤਰੇਆ ਪਿਓ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਹ ਰਿਸ਼ਤਾ ਭਾਰਤੀ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ, ਪਰੰਤੂ ਭਾਰਤੀ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਇਸ ਰਿਸ਼ਤੇ ਬਾਰੇ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦੇ ਤਿੰਨਾਂ ਘਟਕਾਂ-ਗਿਆਨਾਤਮਿਕ, ਭਾਵਨਾਤਮਿਕ ਅਤੇ ਵਿਵਹਾਰਾਤਮਿਕ ਦੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਬਹੁਤ ਵਖਰੇਵੇਂ ਦੇਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜਿੱਥੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਰਤੀ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਇਸ ਲਈ ਪਤੰਦਰ ਵਰਗਾ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤ ਕੇ ਹਾਕਮ ਜਾਂ ਜਗੀਰੂ ਭਾਵ ਸਿਰਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਓਥੇ ਪੱਛਮੀ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਪਿਓ ਅਤੇ ਮਤਰੇਏ ਪਿਓ ਵਿੱਚ ਰਿਸ਼ਤੇ, ਜੁੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਜਾਂ ਵਿਵਹਾਰ ਦੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਅੰਤਰ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ।

ਮਤਰੇਏ ਪਿਓ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਸਾਡੇ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਾਹਿਤਿਕ ਕਿਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਇਸ ਦੇ ਕਈ ਕਾਰਨ ਹਨ। ਪਹਿਲਾ ਪੁਰਾਤਨ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਰੀ-ਮੈਰਿਜ ਜਾਂ ਵਿਧਵਾ ਵਿਆਹ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਹੁਣ ਅਜਿਹਾ ਵਾਪਰਨ ਲੱਗਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸਦੀ ਰਵਾਇਤ ਬਹੁਤੀ ਪੁਰਾਣੀ ਨਹੀਂ। ਪਹਿਲਾਂ ਚਾਦਰ ਪਾਉਣ ਦਾ ਰਿਵਾਜ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪਰ ਚਾਦਰ ਪਾਉਣ ਵਾਲਾ ਦਿਉਰ ਜੇਠ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਉਸਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਉਹੀ ਪੁਰਾਣਾ ਚਾਚੇ-ਤਾਏ ਵਾਲਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਮਤਰੇਏ ਪਿਓ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਇੱਥੇ ਨਹੀਂ ਢੁਕਦਾ ਪਰ ਸ਼ਬਦ ਪਤੰਦਰ ਇਸ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੇ ਨੇੜੇ-ਤੇੜੇ ਦਾ ਹੈ। ਪਤੰਦਰ ਤੋਂ ਭਾਵ ਧੱਕੇ ਨਾਲ ਬਣਿਆ ਪਤੀ ਜਾਂ ਪਿਓ ਮਤਲਬ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਔਰਤ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਦੂਸਰੇ ਪਿਓ ਨੂੰ ਪਤੰਦਰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਸ਼ਬਦੀ ਅਰਥ ਪੱਤ+ਅੰਦਰ ਭਾਵ ਕਿ ਔਰਤ ਦੀ ਪੱਤ (ਇੱਜ਼ਤ) ਢੱਕਣ ਵਾਲਾ ਵੀ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸੰਕਲਪ ਵੀ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਮਤਰੇਏ ਪਿਓ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਨਾਲ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ। ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਇਹ ਰਿਸ਼ਤਾ ਇੱਕ ਆਮ ਜਿਹੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਰਗਾ ਹੀ ਹੈ ਪਰ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ 'ਚ ਅਜਿਹਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਹਾਲੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਵਾਨਿਆ ਨਹੀਂ ਗਿਆ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜਾਂ 'ਚ ਗਏ ਭਾਰਤੀਆਂ 'ਚ ਹੁਣ ਬਾਕੀ ਸੰਬੰਧਾਂ ਅਤੇ ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਵਾਂਗ ਇਸ ਨੂੰ ਵੀ ਅਪਣਾਉਣਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੁਨਰ ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਰਾਹੀਂ ਬਹੁਤ ਹੱਦ ਤੱਕ ਅਪਣਾਇਆ ਵੀ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਫਿਰ ਵੀ ਪੱਛਮੀ ਲੋਕਾਂ ਵਾਂਗ ਵਿਵਹਾਰਿਕ ਪੱਧਰ ਤੇ ਨਿਭਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ।

ਵਿਲੱਖਣ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਟੈੱਪ ਸਨ ਜਾਂ ਸਟੈੱਪ ਡਾੱਟਰ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਭਾਰਤੀ ਮਰਦਾਂ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਰਿਸ਼ਤਾ ਹੈ ਜੋ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ਰਾਜਵੰਤ ਕੌਰ ਮਾਨ ਪ੍ਰੀਤ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਦਸਤਕ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਤਿੜਕੇ ਰਿਸ਼ਤੇ' ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀ ਪਾਤਰ ਨਿਰਮਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਪਾਤਰ ਮਾਰਵਿਨ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਸਟੈੱਪ-ਸਨ ਬਾਰੇ ਸੁਣ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਨ ਵਜੋਂ-

"ਹੀ ਇਜ਼ ਮਾਈ ਸਟੈੱਪ ਸਨ ਡੇਵਿਡ।" ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਨਿਰਮਲ ਹੈਰਾਨ ਹੋਈ – ਕਿਉਂਕਿ ਆਪਣੇ ਮੁਲਕ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੇ ਅਜੇ ਤੱਕ ਆਦਮੀ ਦੇ ਸਟੈੱਪ ਸਨ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸੁਣਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਮਾਵਾਂ ਦੂਜਾ ਵਿਆਹ ਘੱਟ ਹੀ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੇ ਕੋਈ ਟਾਵੀਂ-ਵਿਰਲੀ ਕਰਦੀ ਵੀ ਹੈ ਤਾਂ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਦੂਜੇ ਪਤੀ ਦੇ ਘਰ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ – ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਅਸਲੀ ਬਾਪ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਮਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਦਿੰਦਾ--ਅਣਖ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਰਿਸ਼ਤਾ ਉਸਨੂੰ ਅਜੀਬ ਲੱਗਿਆ। ਦੋਵੇਂ ਮਾਂ-ਪੁੱਤ ਵੀ ਬਸ ਓਪਰਿਆਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਮਿਲੇ। ਨਿਰਮਲ ਸੋਚ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਮਾਵਾਂ ਦੀ ਮਮਤਾ ਤੋਂ ਕੋਰੀਆਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਵਾਨ ਪੁੱਤ ਵੱਖ ਤੇ ਮਾਂ ਵੱਖ ਇਕੱਲੇ ਇਕੱਲੇ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹਨ – ਇਹ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਹੈ? ਕੈਨੇਡਾ ਆ ਕੇ ਨਿਰਮਲ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਸੰਦੇਬਾਜ਼ੀ ਤੇ ਬੇਵਫ਼ਾਈ ਬਾਰੇ ਦੇਖ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਤੇ ਦੁਖੀ ਵੀ – ਕਿਵੇਂ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਬੱਚਿਆਂ ਤੋਂ ਬੇਮੁੱਖ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਤੇ ਬੱਚੇ ਮਾਪਿਆਂ ਤੋਂ। ਪਰਸਪਰ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਗ਼ਾਇਬ ਹੀ ਲਗਦੀ ਹੈ। (80)

ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਆਹ ਉਮਰ ਭਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਸੱਤ ਜਨਮ ਚੱਲਣ ਵਾਲਾ ਅਟੁੱਟ ਸੰਬੰਧ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਵਿੱਚ ਟੁੱਟਣ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਰਤੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਵਿੱਚ ਡਾਇਵੋਰਸ ਦਾ ਕੋਈ ਸਮਾਨ ਅਰਥੀ ਸ਼ਬਦ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤਲਾਕ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਬਹੁਤ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਅਰਬੀ ਫ਼ਾਰਸੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚੋਂ ਆਇਆ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਫਿਰ ਵੀ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਰਿਸ਼ਤਾ ਟੁੱਟ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਧੁਰ ਤੱਕ ਟੁੱਟਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਦੋਵਾਂ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਆਉਣ-ਜਾਣ ਬਿਲਕੁਲ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਜਾਂ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਵਾਂਗ ਵਿਵਹਾਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬੱਚੇ ਜਿਸਦੇ ਹਿੱਸੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਚਾਹੇ ਮਾਂ ਜਾਂ ਪਿਓ, ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਕੋਲ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਨਾਲ ਮੇਲ-ਜੋਲ ਬਿਲਕੁਲ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦਕਿ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਡਾਇਵੋਰਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਜੈਵਿਕ ਮਾਂ-ਪਿਉ ਦਾ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਵਰਗਾ ਹੀ ਹੱਕ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਬੱਚੇ ਮਾਂ ਕੋਲ ਰਹਿਣ ਪਿਓ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਭੱਤਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਸਮੇਂ ਤੇ ਮਿਲਨ ਲਈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਬੁਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਬੱਚੇ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਮ ਉਸ ਦੇ ਅਸਲੀ ਪਿਉ ਵਾਲਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਭਾਰਤੀ ਸੰਦਰਭ 'ਚ ਅਜਿਹਾ ਹੋਣਾ ਬਿਲਕੁਲ ਅਸੰਭਵ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ

ਇੱਕ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੀ ਉਦਾਹਰਨ ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸੇਖਾ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ *ਪ੍ਰਿਯਮ* ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਪੈਂਗੁਇਨ' ਵਿੱਚ ਦੇਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਸਿਮਰਨ ਜਿਸਦਾ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਨਾਲ ਤਲਾਕ ਹੋ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਵਿਵਹਾਰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਹਾਮੀ ਭਰਦਾ ਹੈ।

"ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਇੱਕ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਜਦ ਮੇਰੀ ਫੇਸ ਬੁੱਕ ਦੇ ਇਨ ਬੋਕਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਜੇਵਨ ਨੂੰ ਮਿਲਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਾ ਕਿ ਸਪੈਮ ਹੈ। ਮੈਂ ਭਮੱਤਰ ਹੀ ਗਈ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਕੁਝ ਸਮਝ ਲੱਗੀ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਮਨ-ਤਨ ਤਪਣ ਲੱਗਾ। ਮਿਲਨ ਦੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਉਸ ਦੀ ਮੈਨੂੰ ਸੁਨੇਹਾ ਭੇਜਣ ਦੀ ਹੀ ਜੁਰਅਤ ਕਿਵੇਂ ਹੋਈ। ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨੇ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਤਰਥੱਲੀ ਮਚਾ ਦਿੱਤੀ। (56)

ਪੱਛਮੀ ਸੱਭਿਅਤਾ 'ਚ ਅਜਿਹਾ ਆਮ ਹੀ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉੱਥੇ ਅਜਿਹੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਉੱਥੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਜੈਵਿਕ-ਪਿਉ ਆਪਣੀ ਅਲੱਗ ਅਹਿਮੀਅਤ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਇਸਦੀ ਉਦਾਹਰਨ ਵੀ ਇਸੇ ਕਹਾਣੀ 'ਚ ਦੇਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਦੂਸਰੇ ਪਿਉ ਭਾਵ ਮਤਰੇਏ ਪਿਉ ਨੂੰ ਪਿਉ ਦੀ ਥਾਂ ਰੱਖਣ ਦੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਹੈ, ਭਾਵ ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਵੱਸ ਦੂਸਰੀ ਜਗ੍ਹਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਜੁੜਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਨਵੇਂ ਪਰਿਵਾਰ ਵਾਲਾ ਪਿਉ ਹੁਣ ਪਿਉ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਹੈ। ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਪਿਉ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਨਵੇਂ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ, ਬਸ਼ਰਤੇ ਜ਼ਮੀਨ-ਜਾਇਦਾਦ ਦਾ ਮਸਲਾ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਪੱਛਮੀ ਸੱਭਿਅਤਾ 'ਚ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਉਦਾਹਰਨ ਵਜੋਂ,

"ਮੈਂ ਲਾਡ ਨਾਲ ਬੱਚੇ ਦੇ ਗੱਲ 'ਤੇ ਚੁੰਢੀ ਭਰੀ ਤੇ ਕਿਹਾ, "ਸ਼ਰਾਰਤੀ ਬੱਚੇ, ਡੈਡ ਨੂੰ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ ਨਹੀਂ ਬੁਲਾਈ ਦਾ।"

ਬੱਚਾ ਬੋਲਿਆ, "ਗ੍ਰੈਂਗ ਮੇਰਾ ਡੈਡ ਨਹੀਂ। ਮੇਰਾ ਆਪਣਾ ਡੈਡ ਹੈ। "

"ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਈ। ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਤਾਂ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਬੱਚਾ ਲੈਸਲੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪਤੀ ਤੋਂ ਹੈ ਪਰ ਬੱਚੇ ਦਾ ਗ੍ਰੈਂਗ ਨੂੰ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ ਬੁਲਾਉਣਾ ਮੈਨੂੰ ਬੜਾ ਓਪਰਾ ਲੱਗਾ ਸੀ। ਲੈਸਲੀ ਆਪ ਵੀ ਦੱਸਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਕਿ ਗ੍ਰੈਂਗ ਬੱਚੇ ਦਾ ਬਹੁਤ ਖਿਆਲ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਤੇ ਫੇਰ ਇੱਕ ਦਿਨ ਕੰਮ ਤੇ ਮੈਂ ਲੈਸਲੀ ਨੂੰ ਪੁੱਛ ਹੀ ਲਿਆ, "ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਠੀਕ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੱਚਾ ਗ੍ਰੈਂਗ ਨੂੰ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ ਬੁਲਾਵੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਸੀ ਸਾਂਝ ਕਿਵੇਂ ਬਣੇਗੀ?"

“ਬੱਚਾ ਦੇ ਨੂੰ ਤਾਂ ਡੈਡ ਨਹੀਂ ਨਾ ਆਖ ਸਕਦਾ। ਉਸਦਾ ਆਪਣਾ ਡੈਡ ਹੈ ਫੇਰ ਗ੍ਰੈਗ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਕਰੇ? ਉਸਦਾ ਡੈਡ ਹਰ ਹਫ਼ਤੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਚਾਈਲਡ ਸਪੋਰਟ ਦੇ ਪੈਸੇ ਵੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ”

“ਮੈਂ ਇਹ ਕਦੇ ਚਿਤਵ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕੀ ਕਿ ਜੇਵਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਥ ਨੂੰ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ ਬੁਲਾਵੇ।”

(61)

ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਦੂਸਰੇ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਪਾਲਣ-ਪੋਸ਼ਣ ਕਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਅਜਿਹਾ ਘੱਟ ਹੀ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਭਾਰਤੀ ਸੋਚ ਵਾਰਿਸ ਦਾ ਸੰਕਲਪ, ਖ਼ਾਨਦਾਨ ਜਾਂ ਵੰਸ਼ ਅੱਗੇ ਤੋਰਨ ਦਾ ਸੰਕਲਪ, ਖ਼ੂਨ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਆਦਿ ਕਈ ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਭਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਪੁੱਤ ਹੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਜਾਂ ਵੰਸ਼ ਦਾ ਵਾਰਿਸ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਉਸ ਨਾਲ ਆਪ ਮੁਹਾਰੇ ਜੁੜ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਵਾਰਿਸ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਦੀ ਘੱਟ ਸ਼ਿੱਦਤ ਕਰਕੇ ਹੀ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ 'ਚ ਪਿਓ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜੀਵ ਵਿਗਿਆਨਕ ਪਿਉ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਰਹਿਣ 'ਚ ਕੋਈ ਹਰਜ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਜਦਕਿ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ 'ਚ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਜਿਸਦਾ ਅਸਰ ਵੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ 'ਚ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਪੱਛਮੀ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਵਾਲੇ ਇਸ ਖ਼ੂਨ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚਲਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਪਾਤਰ ਕੀਥ ਜੋ ਸਿਮਰਨ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਵਿਆਹ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਜੇਵਨ ਦੀ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਸੋਚਦਾ ਕਿ ਜੇਵਨ ਨਾਲ ਉਸਦਾ ਖ਼ੂਨ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ, ਜਦਕਿ ਇੱਥੇ ਕੋਈ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਅਕਤੀ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਵਿਚਾਰ ਆਉਣਾ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਸੀ। ਕੀਥ ਜੋ ਪੱਛਮੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ 'ਚ ਪਲਿਆ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਮਨ 'ਚ ਵਾਰਿਸ ਜਾਂ ਖ਼ੂਨ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਵੀ ਸੰਕਲਪ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਨ ਵਜੋਂ-

“ਡੈਅਡ, ਮੈਨੂੰ ਨੀਂਦ ਨੀ ਆਉਂਦੀ। ”

ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਸਿਰਹਾਣੇ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਹਾਲੇ, “ਆਉਨੀ ਹਾਂ ਬੱਚੇ,” ਆਖਣ ਹੀ ਲੱਗੀ ਸੀ ਕਿ ਕੀਥ ਨੇ ਉੱਠ ਕੇ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਵੀ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਨੇ ਜੇਵਨ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਬਾਂਹਾਂ ਵਿੱਚ ਲੈ ਲਿਆ। ਆਪਣੀ ਹਿੱਕ ਨਾਲ ਲਾ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਪਿੱਠ ਪਲੇਸਟ ਲੱਗਾ। ਮੈਂ ਨਾਈਟੀ ਠੀਕ ਕਰਦੀ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚ ਗਈ।

“ਕੀ ਗੱਲ ਬੱਚੇ ? ਕੀਥ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

"ਨੀਂਦ ਨੀ ਆਈ।"

"ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਸੰਵਾ ਕੇ ਤਾਂ ਆਇਆ ਸੀ। "(63)

ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਵਿਆਹ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਦੇਖ-ਭਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਵਾਲੇ ਪੁਰਸ਼ ਪਾਤਰ ਵੱਲੋਂ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ। ਮਤਰੇਏ ਪਿਓ ਜਾਂ ਪਤੰਦਰ ਵਰਗਾ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚਲਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਰਿਸ਼ਤਾ ਜਿਹੜਾ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਵਾਲੇ ਪਾਤਰਾਂ ਲਈ ਨਵਾਂ ਅਤੇ ਵਿਲੱਖਣ ਹੈ, ਉਹ ਹੈ ਮਾਂ ਦਾ ਯਾਰ ਭਾਵ ਮਾਂ ਦਾ ਬੁਆਏ-ਫਰੈਂਡ। ਇਹ ਰਿਸ਼ਤਾ ਭਾਰਤੀਆਂ ਲਈ ਗਾਲ੍ਹ ਵਾਂਗ ਸਾਊਂਡ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਪੱਛਮੀ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਆਮ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਹੈ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਪਾਤਰ ਇਸ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਗੋਲਦੇ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੀ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਨ ਦਵਿੰਦਰ ਮਲਹਾਂਸ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ *ਗੋਰੀ ਸਰਕਾਰ* ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਸਿਗਰਟ' ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਦੀ ਮਾਂ ਉਸ ਦੇ ਪਿਓ ਨਾਲ ਡਾਇਵੋਰਸ ਲੈ ਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਕ ਪੰਜਾਬੀ ਬਿਜ਼ਨੈੱਸ ਮੈਨ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਹਨੂੰ ਵੀ ਛੱਡਕੇ ਬਿਨਾਂ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਏ ਹੀ ਇੱਕ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਨਾਲ ਰਹਿਣ ਲੱਗਦੀ ਹੈ।

"ਮਾਂ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਮਾਈਕ ਨਾਲ ਅਜਿਹੀ ਰਲੀ, ਉਸ ਨੇ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾਇਆ ਪਰ ਰਹੀ ਵੀ ਉਹਦੇ ਨਾਲ। ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਦਾ ਵਿਵਹਾਰ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਤੀ ਭੇਰਾ ਵੀ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਮਾਂ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਹੀ ਨਿੱਘਾ। ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਸਰਾਬੀ ਵੀ ਹੁੰਦਾ। ਹਾਏ ਹਨੀ, ਹਾਏ ਹਨੀ ਕਹਿੰਦੇ ਦਾ ਮੂੰਹ ਭਰਿਆ ਜਾਪਦਾ। ਮੇਰਾ ਡੈਡ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਮਿਲਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਅਡਮੈਟਨ ਮੂਵ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਨਾਲ ਇੰਨਾ ਲਗਾਅ ਰਿਹਾ ਸੀ।"(37)

ਪੱਛਮੀ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਅਧੀਨ ਹੁਣ ਤਾਂ ਅਜਿਹੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵੀ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ 'ਚ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣ ਲੱਗ ਪਏ ਹਨ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਅਜਿਹੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ, ਪਰੰਤੂ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਸਦਕਾ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਪੱਛਮੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਵੀ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਤੀਜੀ-ਚੌਥੀ ਪੀੜ੍ਹੀ 'ਚ ਦਿਸਣ ਲੱਗੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ 'ਚ ਸਥਿਰਤਾ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਉਥਲ-ਪੁਥਲ ਹੀ ਲਿਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਸਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਆਪਣੀ ਜੜ੍ਹਾਂ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟ ਕੇ ਆਪਣੀ ਪਛਾਣ ਗੁਆਉਣ ਵਾਲੇ ਭਾਰਤੀਆਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਅੱਧਵਾਟੇ ਹੀ ਲਟਕ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਇਹ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਬੇਸ਼ੱਕ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀਆਂ 'ਚ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਪਾਤਰਾਂ ਵਜੋਂ ਹਾਲੇ ਤੱਕ ਸਪਸ਼ਟ ਰੂਪ 'ਚ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ, ਕੇਵਲ ਕਈ ਥਾਈਂ ਗੈਂਣ ਪਾਤਰਾਂ ਵਜੋਂ ਵਿਚਰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਹਾਣੀ 'ਚ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਵਜੋਂ ਦਿਖਾਈ ਨਾ ਦੇਣਾ ਵੀ ਸਮਾਜਿਕ-ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਕਾਰਨਾਂ

ਕਰਕੇ ਹੀ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਤੋਂ ਬਾਗ਼ੀ ਹੋ ਗਏ ਅਜਿਹੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਡਿਫ਼ੈਂਸ ਮੈਕਨਿਜ਼ਮ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਰਕੇ ਦਮਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਦਮਨ ਹੋਏ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਬਾਰੇ ਸਾਹਿਤਿਕ ਕਿਰਤਾਂ 'ਚ ਪੇਸ਼ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਵੀ ਆਪ ਮੁਹਾਰੇ ਹੀ ਘੱਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਭਾਰਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਵਾਹਿਕ ਰਿਸ਼ਤੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਹੀ ਜੁੜਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਭਾਰਤੀ ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਆਹ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਅਟੁੱਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੱਤਾਂ ਜਨਮਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਸਮਝੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਇਸ ਵਿਵਾਹਿਕ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨੂੰ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਲਈ ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਹੀ ਆਪੇ ਆਪਣਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਸਮਾਜਿਕ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਵਹਾਅ ਕਰਕੇ ਪੱਛਮੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦਾ ਅਸਰ ਹੋਣਾ ਵੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਸਦਕਾ ਹੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਣਾ, ਲਿਵ-ਇਨ-ਰਿਲੇਸ਼ਨਸ਼ਿਪ, ਵਿਆਹ ਤੋੜ ਦੇਣਾ, ਦੁਬਾਰਾ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਣਾ ਜਾਂ ਬੁਆਏ-ਫਰੈਂਡ/ਗਰਲ-ਫਰੈਂਡ ਨਾਲ ਬਿਨਾਂ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਰਹਿਣਾ ਆਦਿ ਵਰਗੇ ਨਵੇਂ ਰਿਸ਼ਤੇ ਉਪਜ ਰਹੇ ਹਨ ਅਜਿਹੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਰਿਸ਼ਤਾ ਮਾਂ ਦਾ ਦੇਸਤ ਵੀ ਪੱਛਮੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਰਕੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀਆਂ 'ਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਉਦਾਹਰਨ ਕਈ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਕੁਲਜੀਤ ਮਾਨ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ *ਮਿਲ ਗਿਆ ਨੈੱਕਲੈਸ* ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਸਵੈ-ਸ਼ਿਕਨ' ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਤਰ ਜੋਗੀ ਦਾ ਹੈਲਨ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਮਾਈਕ ਨਾਲ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਰਿਸ਼ਤਾ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਮਾਈਕ ਜੋ ਜੋਗੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਮੌਲ ਦੇ ਬਾਹਰ ਸ਼ਰਾਬ ਲਈ ਪੈਸੇ ਮੰਗਦਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਜੋਗੀ ਨਾਲ ਦੇਸਤੀ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਜੋਗੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨਾਲ ਦੇਸਤੀ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਘਰ ਬੁਲਵਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਇਕੱਲਿਆਂ ਸਮਾਂ ਬਿਤਾਉਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਵੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਸਾਥੀ ਲੱਭ ਸਕੇ।

"ਮਾਈਕ ਆ ਗਿਆ ਤੇ ਉਹ ਵੀ ਆ ਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਹੈਲਨ ਨੇ ਕਿਹਾ, " ਡਿਨਰ ਕਰ ਲਈਏ ਪਹਿਲਾਂ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦੋ ਸ਼ੈਟ ਲਵਾਂਗੇ। "

"ਨਹੀਂ ਮੈਮ, ਮੈਂ ਸੌਣ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਡਿਨਰ ਵੀ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਡਿਨਰ ਕਰ ਲਵੋ, ਜੋਗੀ ਤੂੰ ਵੀ ਰਾਤ ਇੱਥੇ ਹੀ ਸੌ ਜਾਵੀਂ। "

"ਠੀਕ ਹੈ ਮਾਈਕ। ਜੋਗੀ ਦੁਬਿਧਾ ਵਿੱਚ ਸੀ ਪਰ ਰਾਤ ਹੈਲਨ ਕੋਲ ਹੀ ਰਹਿਣ ਦਾ ਸੁਣ ਕੇ ਉਸਦਾ ਮਨ ਪਰਚ ਗਿਆ। ਹੈਲਨ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ।

ਡਿਨਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਚਲੇ ਗਏ ਤੇ ਹੈਲਨ ਬੋਲੀ, ਮਾਈਕ ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ ਮੁੰਡਾ ਹੈ, ਆਪਣੀ ਮੈਮ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ, ਉਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਮ ਗੁੱਡ ਟਾਈਮ ਸਪੈਂਡ ਕਰੇ।"(81)

ਕਿਸੇ ਬੇਗਾਨੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਬੁਆਏ-ਫਰੈਂਡ ਵਜੋਂ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਵਾਉਣਾ ਅਤੇ ਮਾਂ ਨੂੰ ਗੁੱਡ ਟਾਈਮ ਦੇਣ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣਾ, ਇਹ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜਿਕ ਢਾਂਚੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਈ ਕਹਾਣੀਆਂ ਪੱਛਮੀ ਮੂਲ ਦੇ ਪਿਓ ਆਪਣੀ ਧੀ ਲਈ ਵੀ ਇਸੇ ਗੱਲ ਤੋਂ ਫਿਕਰਮੰਦ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਧੀ ਦਾ ਕੋਈ ਯਾਰ ਭਾਵ ਦੇਸਤ ਨਹੀਂ ਬਣਿਆ ਭਾਵ ਇੱਕ ਹੋਰ ਅਜਿਹਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਵਿੱਚ ਸੋਚਣਾ ਵੀ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੀ ਉਦਾਹਰਨ ਵੀ ਕੁਲਜੀਤ ਮਾਨ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ *ਮਿਲ ਗਿਆ ਨੈੱਕਲੈਸ* ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਡਾਇਵੇਰਸ ਪਾਰਟੀ' ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਭਾਰਤੀ ਪਿਓ ਆਪਣੀ ਧੀ ਦੇ ਕਿਸੇ ਮੁੰਡੇ ਨਾਲ ਦੇਸਤੀ ਬਾਰੇ ਸੁਣਕੇ ਮਰਨ-ਮਾਰਨ ਤੱਕ ਅੱਪੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉੱਥੇ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜਿਕ ਬਿਰਤੀ ਵੱਖਰੀ ਹੈ। ਉੱਥੇ ਪਿਓ ਆਪਣੀ ਧੀ ਦੀ ਜਵਾਨੀ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਦੇਸਤ ਨਾ ਬਣਨ ਤੇ ਫਿਕਰਮੰਦ ਹੋਏ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸਿੰਦੀਆ ਨਾਮਕ ਪਾਤਰ ਦੇ ਸੰਵਾਦਾਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਦੀ ਝਲਕ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। "ਮੈਂ ਸਤਾਰਾਂ ਸਾਲ ਦੀ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਵੀ ਬੁਆਏ ਫਰੈਂਡ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤੇ ਇਸਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਚਿੰਤਾ ਮੇਰੇ ਡੈਡ ਨੂੰ ਸੀ। ਉਹ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ, ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਮੌਕਾ ਮਿਲਦਾ ਕਿਸੇ ਸੋਹਣੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਘੇਰ ਕੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਲੈ ਆਉਂਦਾ।"(141)

ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦੇ ਫਰਕ ਕਰਕੇ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਵਿਲੱਖਣ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਆਰੀ ਮਾਂ ਵੀ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਫਿੱਟ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਜਦਕਿ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਇਹ ਵੀ ਆਮ ਹੀ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕੁਆਰੀ ਮਾਂ ਬਣਨਾ ਜਾਂ ਸਿੰਗਲ ਪੈਰੈਂਟਸ ਪੱਛਮੀ ਸੱਭਿਅਤਾ 'ਚ ਆਮ ਜਿਹਾ ਵਰਤਾਰਾ ਹੈ। ਉੱਥੇ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਨੂੰ ਅਪਰਾਧ, ਮਹਾਂ-ਪਾਪ ਜਾਂ ਇੱਜ਼ਤ ਤੇ ਦਾਗ਼ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇੱਕ ਵਾਰ ਕੁਆਰੀ ਕੁੜੀ ਦੇ ਮਾਂ ਬਣਨ ਤੇ ਕੁੜੀਆਂ ਸ਼ਰਮ, ਡਰ, ਝਿਜਕ ਜਾਂ ਹੀਣਤਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਜਿਹੀ ਸੋਚ ਦੀ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਨ ਗੁਰਚਰਨ ਕੌਰ ਥਿੰਦ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ *ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕੁੰਜਾਂ* ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦਾ ਘਾਣ ਵਿੱਚ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

"ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਕੁ ਉਮਰ ਦੀ ਇੱਕ ਕੁੜੀ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਆ। ਕੁੜੀ ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਹਿ ਰਹੀ ਆਂ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨੇ ਅਜੇ ਵਿਆਹ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾਇਆ ਉਂਜ ਉਹ ਇੱਕ ਲੜਕੇ ਦੀ ਮਾਂ ਜੇ। ਸਿੰਗਲ ਮਦਰ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਪਾਲ ਰਹੀ ਏ। ਥੋੜ੍ਹੇ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਉਹ ਆਈ ਤੇ ਸ਼ਰੇਆਮ ਹੀ ਹੀਂ ਕਰਕੇ ਹਰ ਇੱਕ ਨੂੰ ਦਸਦੀ ਫਿਰੇ, ਆਈ ਐਮ ਅਗੇਨ ਪਰੈਗਨੈਂਟ, ਬਟ ਆਈ ਡੌਟ ਨੇ ਦਾ ਨੇਮ ਆਫ ਇਟਸ ਫਾਦਰ। ਮੈਂ ਉਹਨੂੰ ਕਿਹਾ, ਤੂੰ ਵਿਆਹ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਲੈਂਦੀ, ਇੰਜ ਇਕੱਲੇ ਬੱਚੇ ਪਾਲਣੇ ਕਿਹੜਾ ਸੌਖਾ ਏ। ਪਤਾ ਉਹਦਾ ਜੁਆਬ ਕੀ ਸੀ,..... ਮੈਂ ਐਵੇਂ ਬੰਦਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਪਵਾਂ ਇੰਜ ਮੈਂ ਜਿਵੇਂ ਚਾਹਵਾਂ, ਜਦੋਂ ਚਾਹਵਾਂ ਇੰਜੁਆਏ ਕਰ ਸਕਦੀ ਆਂ। ਬੱਚਿਆਂ

ਦੇ ਪਾਲਣ-ਪੋਸ਼ਣ ਦਾ ਖਰਚ ਸਰਕਾਰ ਦੇਈ ਜਾਂਦੀ ਏ, ਹੈਲਥ ਮੁਫਤ ਏ। ਮੈਂ ਗਲ ਫਾਹ ਕਿਉਂ ਪਾਈ ਫਿਰਾਂ ਵਿਆਹ ਦਾ?(126)

ਜਦਕਿ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਵਾਲੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਸੋਚਣ ਜਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸਮਾਜਿਕ ਨਮੋਸ਼ੀ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਪੈ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਹੀ ਚਾਰੇ ਮਜਬੂਰੀ ਵੱਸ ਹੀ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨਾ ਪਵੇ ਤਾਂ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਵਾਲੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਲਈ ਮਾਨਸਿਕ ਦਰਦ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜਿਕ ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕੁਆਰੀ ਮਾਂ ਬਣਨਾ ਇੱਕ ਮਹਾਂ ਪਾਪ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦਕਿ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਇਹ ਜ਼ਿਆਦਾ ਗੌਲਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ, ਉੱਥੇ ਅਕਸਰ ਹੀ ਅਜਿਹਾ ਵਾਪਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਇਸਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਇਸ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਹੀ ਗੁਰਚਰਨ ਕੌਰ ਥਿੰਦ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕੂੜੀਆਂ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਕੁੱਖ ਦਾ ਸੌਦਾ' ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਹੈਲੇਨਾ ਇੱਕ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਅਹਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਬੋਝ ਕਰਕੇ ਇੱਕ ਪੰਜਾਬੀ ਜੇੜੇ ਲਈ ਸੈਰੋਗੈਟ ਮਦਰ ਬਣਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਉਸ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਵਿੱਚ ਕੁਆਰੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਵਾਲੀ ਅਪਰਾਧ ਬੋਧ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਇੱਥੇ ਉਹ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨਾਲ ਕੁਆਰੀ ਮਾਂ ਨਹੀਂ ਬਣ ਰਹੀ ਸਗੋਂ ਪੂਰੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਮਾਂ ਬਣਦੀ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਅੰਦਰ ਬੈਠੀ ਕੁਆਰੀ ਮਾਂ ਬਣਨ ਦੀ ਅਪਰਾਧਿਕ ਧਾਰਨਾ ਉਸ ਦੇ ਦਵੰਦ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਕੁੱਖ ਦਾ ਸੌਦਾ ਜਾਂ ਸੈਰੋਗੈਸੀ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਲਈ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਵਿਕਲਪ ਅਤੇ ਸੰਕਲਪ ਹੈ। ਮੁੱਖ-ਧਾਰਾ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਹਾਲੇ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਭਾਰਤੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜ ਇਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾ ਮਾਤਰ ਜਾਂ ਕਾਫ਼ੀ ਨਵੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਹਾਲੇ ਸਮਾਜਿਕ ਬਿਰਤੀ ਦਾ ਅੰਗ ਨਹੀਂ ਬਣਿਆ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਹਾਲੇ ਸਾਹਿਤਿਕ ਕਿਰਤਾਂ 'ਚ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਪਰੰਤੂ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀ 'ਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਜਿਹੇ ਨਵੇਂ ਸਰੋਕਾਰ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਪੱਛਮੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਟੈਕਨਾਲੋਜੀ ਦੇ ਵੱਧ ਐਡਵਾਂਸ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣ ਲੱਗੇ ਹਨ। ਸੈਰੋਗੈਸੀ ਭਾਵ ਕਿਰਾਏ ਦੀ ਕੁੱਖ ਜਿੱਥੇ ਬੇਅੱਲਾਦ ਜੇੜਿਆਂ ਲਈ ਵਰਦਾਨ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਸੈਰੋਗੈਟ ਮਦਰ ਲਈ ਮਾਨਸਿਕ ਦਵੰਦ ਦਾ ਕਾਰਨ ਵੀ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਵੰਦ ਦੇ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਆਰਥਿਕ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਦੀ ਮਜਬੂਰੀ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਆਪਣੀ ਕੁੱਖ 'ਚ ਨੌਂ ਮਹੀਨੇ ਰੱਖ ਕੇ ਆਪਣੇ ਜਿਗਰ ਦੇ ਟੋਟੇ ਨੂੰ ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਹੱਥ 'ਚ ਦੇਣ ਦਾ ਦਰਦ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਦਵੰਦ ਅਕਸਰ ਤਣਾਅ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

"ਮੈਂ! ਮੈਂ! ਕਿਵੇਂ? ਨਹੀਂ, ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ," ਮੇਰੇ ਮੂੰਹੋਂ ਯਕਦਮ ਨਿਕਲ ਗਿਆ। "ਮੈਂ ਜਿਹੜੀ ਕੰਜ-ਕੁਆਰੀ ਹਾਂ। ਜਿਹਨੇ ਅਜੇ ਤੱਕ ਮਰਦ ਦੇ ਪਿੰਡੇ ਨੂੰ ਛੋਹਿਆ ਤੱਕ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਬੱਚੇ ਨੂੰ

ਜਨਮ ਦੇਵੇ ਤੇ ਉਹ ਵੀ ਕਿਸੇ ਦੂਸਰੇ ਦੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ! ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ! ਇਹ ਤਾਂ ਕਾਫ਼ਰਾਨਾ ਹਰਕਤ ਏ। ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿੱਚ ਚਾਹੇ ਮੈਂ ਤਲਾਕ-ਸੁਦਾ ਹਾਂ ਪਰ ਮੇਰਾ ਪਿੰਡਾ ਤਾਂ ਸੁੱਚਾ ਹੈ--ਸਾਫ਼ ਸਫ਼ਾਕ। ਇਹ ਕੇਵਲ ਮੈਂ ਜਾਣਦੀ ਹਾਂ, ਮੇਰਾ ਅੱਲਾ ਮੇਰਾ ਗਵਾਹ ਹੈ। " ਇਹ ਸੋਚ ਮੇਰਾ ਸਿਰ ਚਕਰਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਮੈਂ ਨੀਮ ਬੇਹੋਸ਼ ਜਿਹੀ ਕੁਰਸੀ ਤੇ ਸਿਰ ਸੁੱਟ ਬੈਠ ਗਈ।

"(83)

ਪਰੰਤੂ ਪੱਛਮੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਅਪਰਾਧ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਪਰਉਪਕਾਰ ਹੈ। ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਆਪਣੀ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਪੱਕੀ ਕਰਨ ਲਈ ਮਦਰ ਮੈਰੀ ਅਤੇ ਜੀਜ਼ਸ ਵਰਗੀਆਂ ਮਿੱਥਾਂ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੀ ਇਸ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸਾਂਝੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦਾ ਅੰਗ ਬਣਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਵਿਚਲਾ ਪੱਛਮੀ ਪਾਤਰ ਸੈਮ, ਹੈਲੀਨਾ ਦੇ ਇਸ ਦਵੰਦ ਤੇ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਦੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

"ਓਅ! ਨੇਅ ਹੈਲੀ! ਨੇਅ ! ਮਦਰ ਮੈਰੀ ਗੋਵ ਬਰਥ ਟੂ ਜੀਜ਼ਸ ਟੂ ਹੀਲ ਸਫਰਿੰਗਜ਼ ਆਫ ਦਾ ਪੀਪਲ ਐਂਡ ਯੂ ਡਿੱਡ ਸੇ ਟੂ ਗਿਵ ਕੰਫਰਟ ਟੂ ਸਿੰਘ ਫੈਮਿਲੀ (ਹੈਲੀ, ਮਾਂ ਮੈਰੀ ਨੇ ਦੁਖੀਆਂ ਦੇ ਦੁੱਖ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਯਿਸੂ ਮਸੀਹ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਤੂੰ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਵਾਰ ਦੇ ਦੁੱਖ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ) ਯੂ ਹੈਲਪਡ ਦੈੱਮ ਸੈਲਫਲੈੱਸਲੀ, ਦੇਅ ਹੈਲਪਡ ਯੂ ਵਿੰਗਲੀ, ਇਟ ਇਜ਼ ਜਸਟ ਗਿਵ ਐਂਡ ਟੇਕ। ਨੇਅ ਗਿਲਟੀ ਫੀਲਿੰਗ, ਐਬਸੋਲੂਟਲੀ ਨੇਅ ਗਿਲਟੀਨੈੱਸ, ਡੀਅਰ ਹੈਲੀ! (ਪਿਆਰੀ ਹੈਲੀ! ਤੂੰ ਬਿਨਾਂ ਲਾਲਚ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਜੋ ਜੀਅ ਕੀਤਾ ਦਿੱਤਾ। ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਕੋਈ ਹੀਣ ਭਾਵਨਾ ਮਨ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਰੱਖਣੀ।"(87)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਰ ਸੰਕਲਪਾਂ ਵਾਂਗ ਕੁਆਰੀ ਮਾਂ ਬਣਨ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕਾਫ਼ੀ ਅੰਤਰ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਲਈ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਦਵੰਦ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਕੁਆਰੀ ਮਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਇਕੱਲੀ ਮਾਂ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਵੀ ਭਾਰਤੀ ਵਿਧਵਾ ਨਾਰੀ ਦੀ ਇਕੱਲੀ ਹੋਣ ਦੀ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਇਕੱਲੀ ਮਾਂ ਹੋਣਾ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਹੈ, ਜਦਕਿ ਪੱਛਮੀ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਇਹ ਅਜ਼ਾਦੀ ਜਾਂ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਮਾਣਨ ਦਾ ਜ਼ਰੀਆ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਿੰਗਲ ਮਦਰ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਭਾਰਤੀ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ 'ਚ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੀ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ 'ਚ ਇਹ ਇੱਕ ਵਿਕਲਪ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਹੀ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਜਾਂ ਅਣਚਾਹਿਆਂ ਫਲ ਭਾਵ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਸਿੰਗਲ ਮਦਰ ਜਾਂ ਸਿੰਗਲ ਪੇਰੈਂਟਸ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਭਾਰਤੀ ਪਰਿਵਾਰਿਕ ਬਣਤਰ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਸੰਯੁਕਤ ਪਰਿਵਾਰ ਵਾਲੀ

ਹੈ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਜਾਣ ਤੇ ਵੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਪਾਲਣ-ਪੋਸ਼ਣ ਕਰਨ ਦੀ ਜੁੰਮੇਵਾਰੀ ਕੇਵਲ ਮਾਂ ਦੀ ਨਾ ਹੋ ਕੇ ਸੰਪੂਰਨ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਤਲਾਕ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵੈਸੇ ਤਾਂ ਭਾਰਤੀ ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਆਹ ਅਟੁੱਟ ਸੰਬੰਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਅਧੀਨ ਜੇਕਰ ਇਹ ਟੁੱਟਦਾ ਵੀ ਹੈ ਤਾਂ ਪੱਛਮੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਾਲੇ ਸੰਬੰਧਾਂ ਵਾਂਗ ਨਹੀਂ ਟੁੱਟਦਾ। ਪੱਛਮੀ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਸਿੰਗਲ ਮਦਰ ਜਾਂ ਸਿੰਗਲ ਫਾਦਰ ਹੋਣਾ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਸਹਿਮਤੀ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿੰਗਲ ਮਦਰ ਹੋਣ ਤੇ ਵੀ ਪਿਤਾ ਵੱਲੋਂ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਭੱਤਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਮਿਲਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਮ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਜਾਂ ਨਾ ਜੋੜਨ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਭਾਰਤੀ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਜੇਕਰ ਸਮਾਂ-ਸਥਾਨ ਪਰਵਾਸ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਦਵੰਦ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਵਾਲੀ ਮਾਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਵੱਧ ਚਿੰਤਤ, ਵੱਧ ਚੇਤਨ, ਵੱਧ ਯਤਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੇ ਤਨੇ-ਮਨੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਪਾਲਣ-ਪੋਸ਼ਣ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਰੱਖਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਬਦਲੇ ਉਹ ਬੱਚਿਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਬੁਢਾਪੇ 'ਚ ਸੇਵਾ ਦੀ ਉਮੀਦ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਜਦਕਿ ਪੱਛਮੀ ਪਰਿਵੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਕਸਰ ਹੀ ਇਸ ਤੋਂ ਉਲਟ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਕਹਿਣੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋਣਾ, ਬਾਗ਼ੀ ਹੋ ਜਾਣਾ ਜਾਂ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਦੇਸਤੀ ਜਾਂ ਵਿਆਹ ਕਰਾਉਣਾ, ਫਿਰ ਅਲੱਗ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਜਾਣਾ ਆਦਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵਾਪਰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਮਾਪੇ ਅਕਸਰ ਤਣਾਅ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਾਦ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਪੱਛਮੀ ਇਕੱਲੀ ਮਾਂ ਆਜ਼ਾਦੀ, ਸਵੈ-ਨਿਰਭਰਤਾ, ਸਵੈਮਾਨ ਜਾਂ ਨਿੱਜੀ ਸਪੇਸ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਸੰਕਲਪ ਹੈ, ਜਦਕਿ ਭਾਰਤੀ ਇਕੱਲੀ ਮਾਂ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਸਜ਼ਾ ਵਰਗੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ, ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਵੱਸ ਜਾਂ ਇਕੱਲਤਾ ਨਾਲ ਜੁੜਦਾ ਹੈ। ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸੇਖਾ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਬਾਰਾਂ ਬੂਹੇ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਸ਼ੁੱਕ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਕੱਲੀ ਮਾਂ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਕਮਲ ਦਾ ਤਲਾਕ ਉਸ ਦੇ ਪਤੀ ਜਿੰਦਰ ਨਾਲ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਇਹ ਸੰਤਾਪ ਭੋਗਦੀ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਘਰ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਉਹ ਇੱਜ਼ਤ ਮਾਣ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ, ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਮਿਲਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਭਾਬੀ ਉਸ ਦੇ ਕੰਮਾਂ 'ਚ ਨੁਕਸ ਕੱਢਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਵੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਉਸਦਾ ਸਾਥ ਨਹੀਂ ਦੇ ਪਾਉਂਦੇ। ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਵੀ ਇਸ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੇ ਟੁੱਟਣ ਦਾ ਦੇਸ਼ ਕਮਲ ਦਾ ਹੀ ਕੱਢਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਮਾਂ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਦਾ ਦੇਸ਼ ਵੀ ਉਸ ਸਿਰ ਹੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

"ਘੇੜੇ ਵਰਗੀ ਪਈ ਸੀ। ਹਾਲੇ ਓਹਨੂੰ ਕੀ ਹੋਣਾ ਸੀ ਜੇ ਕੁੜੀ ਦਾ ਦੁੱਖ ਨਾ ਲੱਗਦਾ। " ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਕਮਲ ਸੋਚਦੀ ਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹੜਾ ਜਾਣ-ਬੁੱਝ ਕੇ ਇਸ ਮੌਕੇ ਦੁੱਖ ਦਿੱਤੇ। ਜੇ ਚੰਗਾ ਘਰ-ਬਾਰ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਕੀਹਦਾ ਚਿੱਤ ਕਰਦੈ ਘਰ ਪੱਟਣ ਨੂੰ। ਕਮਲ

ਦਾ ਜੀਅ ਕਰਦਾ ਕਿ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਭੱਜ ਜਾਵੇ। (168)

ਪੇਕੇ ਘਰ ਰਹਿ ਰਹੀ ਤਲਾਕਸ਼ੁਦਾ ਜਾਂ ਛੁੱਟੜ ਕੁੜੀ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਚੰਗੀ ਨਜ਼ਰੇ ਨਹੀਂ ਦੇਖੀ ਜਾਂਦੀ। ਇਹ ਔਰਤਾਂ ਦਾ ਨਕਾਰਾਤਮਿਕ ਗੁਣ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ 'ਇਸ ਤੋਂ ਘਰ ਸੰਭਾਲਿਆ ਨਹੀਂ ਗਿਆ।' ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜਿਕ ਮਨੋਬਿਰਤੀ 'ਚ ਇਕੱਲੀ ਔਰਤ ਜਾਂ ਇਕੱਲੀ ਮਾਂ ਦਾ ਰਹਿਣਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮੁਸ਼ੀਬਤ ਭਰਿਆ ਕਾਰਜ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪਾਤਰ ਆਂਟੀ ਦੇ ਕਹਿਣ ਅਨੁਸਾਰ, "ਬਿਨਾਂ ਬੰਦੇ ਵਾਲੀ ਤੀਵੀਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਜਣਾ-ਖਣਾ ਆਵਦੇ ਬਿਸਤਰੇ ਤੇ ਲਿਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੁੰਦਾ" ਜੋ ਕਿ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਕਮਲ ਨੂੰ ਵੀ ਭੁਗਤਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਿੱਛੇ ਪਾਰਕ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਵੱਲ ਖਿੱਚੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਨਾਲ ਪਾਰਕ ਵਿੱਚ ਘੁੰਮਣ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਕਮਲ ਉਸ ਨਾਲ ਰਿਸ਼ਤਾ ਜੋੜਨ ਜਾਂ ਵਿਆਹ ਕਰਾਉਣ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣ ਲੱਗਦੀ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਉਹ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਇਕੱਲੀ ਔਰਤ ਦਾ ਫ਼ਾਇਦਾ ਚੁੱਕਣ ਤੱਕ ਹੀ ਮਕਸਦ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਇਕੱਲੀਆਂ ਮਾਂਵਾਂ ਜਾਂ ਤਲਾਕਸ਼ੁਦਾ ਔਰਤਾਂ ਬਾਰੇ ਭਾਰਤੀ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਇਹ ਫ਼ਾਇਦਾ ਚੁੱਕਣ ਵਾਲੀ ਬਿਰਤੀ ਕਮਲ ਅਤੇ ਪਾਰਕ ਵਿੱਚ ਮਿਲਨ ਵਾਲੇ ਪਾਤਰ ਵਿਚਲੀ ਗੱਲਬਾਤ ਵਿੱਚੋਂ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

"ਡੇਟ ਵਾਸਤੇ ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਦੋਂ ਦਾ ਕਹਿਨਾਂ ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਬਿਜ਼ੀ ਰਹਿੰਨੇ ਆਂ। ਮੇਰਾ ਤਾਂ ਕਦੋਂ ਦਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਗੁਆਚਣ ਨੂੰ ਜੀਅ ਕਰਦੈ।"

"ਸੱਚੀਂ?"

"ਤੁਸੀਂ ਮੌਕਾ ਤਾਂ ਦਿਓ।"

"ਥੋੜ੍ਹੇ ਚਿਰ ਵਾਸਤੇ ਜਾਂ ਉਮਰ ਭਰ ਲਈ? "

"ਸਦਾ-ਸਦਾ ਲਈ।"

"ਤੁਹਾਡਾ ਮਤਲਬ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਣ ਤੋਂ ਹੈ? "

"ਵਿਆਹ 'ਚ ਕੀ ਪਿਆ ਐ? ਅੱਗੋਂ ਵਿਆਹ ਦਾ ਸਵਾਦ ਦੇਖ ਤਾਂ ਲਿਆ ਐ। ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਤੇ ਮੈਂ ਵੀ।"(176)

ਸਿੰਗਲ ਮਦਰ ਦੀ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਨ ਗੁਰਮੀਤ ਪਨਾਗ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ *ਮੁਰਗਾਬੀਆਂ* ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਮਾਈ ਲਾਈਫ਼ ਮਾਈ ਵੇਅ' ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਪਵਲੀਨ ਚਾਰੇ ਹਾਲੇ ਸਿੰਗਲ ਮਦਰ ਨਹੀਂ ਉਸ ਦੇ ਪਤੀ ਅਰਵਿੰਦ ਨਾਲ ਉਸਦਾ ਤਲਾਕ ਹਾਲੇ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਪਰੰਤੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਆਹੁਤਾ ਸੰਬੰਧ

ਲਗਭਗ ਖਤਮ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪਾਲਣ ਦੀ ਪੂਰੀ ਜੁੰਮੇਵਾਰੀ ਪਵਲੀਨ ਉੱਪਰ ਹੀ ਹੈ। ਜਦਕਿ ਉਸਦਾ ਪਤੀ ਸਾਰੀਆਂ ਜੁੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਆਪਣੀ ਗਰਲ-ਫਰੈਂਡ ਨਾਲ ਰਹਿਣ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਪਲੀ ਉਸ ਦੀ ਸਹੇਲੀ ਸੋਨੀਆ ਉਸਨੂੰ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ,

"ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਲਈ ਤੂੰ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਕੇ ਦੇਖ, ਘਰ ਦਾ ਸਾਰਾ ਭਾਰ ਤੇਰੇ ਸਿਰ ਪਾ ਕੇ ਉਹ ਆਪ ਜਸ਼ਨ ਮਨਾ ਰਿਹਾ; ਸਾਰੇ ਸਿਆਪੇ ਛੱਡ ਦੇ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਲਈ; ਬਿਊਟੀ ਪਾਰਲਰ ਜਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸਾਰੀ ਗਰੂਮਿੰਗ ਕਰਾ, ਕਿੰਗਸਟਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਫੋਨ ਕਰ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ। ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਜੁੰਮੇਵਾਰੀ ਤੇਰੀ ਇਕੱਲੀ ਦੀ ਕਿਉਂ? ਕੁਝ ਦਿਨ ਉਸ ਦੇ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੇ? ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਹਾਂਗੀ ਕਿ ਹਫ਼ਤਾ ਦੇ ਹਫ਼ਤੇ ਇਕੱਲੇ ਵੀ ਤਾਂ ਰਹਿ ਸਕਦੇ ਨੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਤਾਂ ਕੁਝ ਜੁੰਮੇਵਾਰੀ ਸਿਖਾਉਣੀ ਏ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਰਵਾਈਵ ਕਰਨਾ ਆਏਗਾ। ਇੰਡੀਅਨ ਮਾਂ ਬਾਪ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੰਦੇ, ਸਪੂਨ ਫੀਡਿੰਗ ਕਰੀ ਜਾਣਗੇ ਸਾਰੀ ਉਮਰ। ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਮਾਂ ਬਾਪ ਜਦੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਖੁੱਲ੍ਹ ਦਿੰਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ ਲੱਗਦਾ ਸੀ। (36)

ਤਲਾਕ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਜੁੰਮੇਵਾਰੀ ਵਾਲਾ ਮੁੱਦਾ ਵੀ ਭਾਰਤੀ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ 'ਚ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਆਮ ਹੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉੱਥੇ ਇਸ ਮੁੱਦੇ ਦੇ ਵਿਆਪਕ ਹੱਲ ਸਮਾਜ ਦੁਆਰਾ ਕੱਢੇ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਕੀਤੇ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਕੱਸਟਡੀ, ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਪਾਲਣ-ਪੋਸ਼ਣ ਦਾ ਖਰਚ, ਮਾਂ ਜਾਂ ਪਿਓ ਨੂੰ ਮਿਲਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਦੇਣਾ, ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਅਸਲ ਮਾਂ-ਪਿਓ ਦਾ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਰਹਿਣਾ ਆਦਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸਮਾਜਿਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ। ਪਰੰਤੂ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਜੋ ਪਰਵਾਸ 'ਚ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਹਾਲੇ ਅੱਧਵਾਟੇ ਲਟਕ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਪੱਛਮੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਧੀਨ ਲਿਵ-ਇਨ-ਰਿਲੇਸ਼ਨਸ਼ਿਪ, ਗਰਲ-ਫਰੈਂਡ/ਬੁਆਏ-ਫਰੈਂਡ, ਡਾਇਵੋਰਸ, ਇਕੱਲੀ ਮਾਂ, ਵਰਗੀਆਂ ਪੱਛਮੀ ਬਿਰਤੀਆਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਵਿੱਥ ਅਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਨਾ ਮਿਲਨ ਕਰਕੇ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਉੱਧਰ ਜੰਮੀ-ਪਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਜੋ ਅੱਧਵਾਟੇ ਲਟਕ ਰਹੀ ਹੈ, ਸੰਤਾਪ ਭੋਗਦੀ ਹੈ। ਗਰਲ-ਫਰੈਂਡ/ਬੁਆਏ-ਫਰੈਂਡ ਵਾਲਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਵੀ ਭਾਰਤੀ ਇਸ਼ਕ ਵਿਚਲੇ ਆਸ਼ਿਕ-ਮਸ਼ੂਕ ਵਾਲੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਇੱਕ ਨੂੰ ਦਿਲ 'ਚ ਵਸਾ ਲੈਣਾ, ਬੱਸ ਉਸਦਾ ਹੀ ਹੋ ਜਾਣਾ, ਬੱਸ ਉਹ ਮੇਰਾ ਹੀ ਹੈ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ, ਧੁਰ ਅੰਦਰ ਤੱਕ ਜੁੜ ਜਾਣਾ ਆਦਿ ਇਹ ਪੱਛਮੀ ਸੱਭਿਅਤਾ ਦੇ ਕਈ-ਕਈ ਬੁਆਏ-ਫਰੈਂਡ/ਗਰਲ-ਫਰੈਂਡ ਵਾਲੇ ਸਮਾਜ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਭਾਰਤੀ ਪ੍ਰੇਮੀ ਕਦੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਜਾਂ ਜੀਵਨ ਸਾਥੀ ਦੀ ਐਕਸ ਦਾ ਨਾਮ ਸੁਣਨਾ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਉੱਥੇ ਹੀ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੇ-ਦੂਸਰੇ ਦੀ ਗੱਲ

ਕਰਨੀ, ਦੱਸਣਾ-ਪੁੱਛਣਾ ਆਮ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਤੇ ਬੋਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਣਦੀ। ਠੀਕ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਵਿਆਹ ਜਿੱਥੇ ਭਾਰਤੀ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਜਨਮ-ਜਨਮਾਂਤਰਾਂ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਹੈ, ਤਲਾਕ ਤਾਂ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਭਾਰਤੀ ਬੋਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉੱਥੇ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਣਾ, ਵਿਆਹ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਣਾ, ਬੱਚੇ ਵੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨੇ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਜਦੋਂ ਮਰਜ਼ੀ ਅਲੱਗ ਹੋ ਜਾਣਾ, ਦੂਸਰੇ ਪਤੀ ਜਾਂ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਇਸਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਫਰਕ ਨਾ ਪੈਣਾ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿੰਨੀ ਵਾਰ ਵਿਆਹ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਾਂ ਕਿੰਨਾ ਸਮਾਂ ਕੋਈ ਇਕੱਠੇ ਰਹੇ, ਆਦਿ ਵਰਤਾਰੇ ਵਾਪਰਨੇ ਆਮ ਹੀ ਹਨ। ਉੱਥੇ ਹੀ ਦੁਹਾਜੂ ਜਾਂ ਵਿਧਵਾ, ਛੁੱਟੜ ਵਰਗੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਪੱਛਮੀ ਸੱਭਿਅਤਾ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਅਰਥ ਨਹੀਂ, ਕੋਈ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ। ਠੀਕ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸੋਚ ਦਾ ਅੰਤਰ ਵੀ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਅੰਤਰ ਹੈ। ਵਾਰਿਸ ਵਰਗੀਆਂ ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਬੱਚਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਮੋਹ ਜਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਮੋਹ ਵੀ ਉਸ ਪੱਧਰ ਤੇ ਨਹੀਂ ਵਿਚਰਦਾ ਜੋ ਭਾਰਤੀ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਦਾ ਹੈ। ਐਸ਼ੋ-ਆਰਾਮ, ਭੋਗ ਵਿਲਾਸ, ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਮਾਣਨ ਵਰਗੇ ਸੰਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚ ਪੱਛਮੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਹੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਹੀ ਇਹ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜਿਕ ਮਾਨਤਾਵਾਂ 'ਚ ਫਿੱਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਵਾਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤਿਆਂ ਦਾ ਅੰਤ ਨਸ਼ੇ, ਗੈਂਗਵਾਰ ਜਾਂ ਜੁਰਮ ਦੀ ਦੁਨੀਆ 'ਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ।

ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਅਗਲੀ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਮਾਂ-ਪਿਓ ਦਾ ਬੱਚਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸਮਰਪਣ ਹੈ ਬੇਸ਼ੱਕ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਹਰੇਕ ਮਾਪੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਬੇਹਿਸਾਬਾ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਰੰਤੂ ਸਮਾਜਿਕ ਬਣਤਰ ਕਰਕੇ ਇਸ ਪਿਆਰ ਦੀ ਸ਼ਿੱਦਤ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਹੋਣਾ ਵੀ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਹੈ। ਬੱਚਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜਿਕ ਸਿਸਟਮ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਆਧਾਰ ਹਨ। ਵਾਰਿਸ-ਵਿਰਸਾ-ਵਿਰਾਸਤ ਦੇ ਸੰਕਲਪਾਂ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਰਤੀ ਗਹਿਰਾਈ ਨਾਲ ਜੁੜਾਓ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਲਈ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣਾ ਬੱਚਾ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਵੱਡੀ ਮਜਬੂਰੀ ਦੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੇਣ ਲਈ ਕਦੇ ਵੀ ਰਾਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਪਰੰਤੂ ਤੀਜੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜਿਕ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਹਾਵੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਜਿਹਾ ਵਾਪਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਬਲਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਢਿੱਲੋਂ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ *ਮੇਰਾ ਟਰੱਕ* ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਮਾਂ ਦੀ ਮਮਤਾ' ਵਿੱਚ ਜੈਸੀ ਅਤੇ ਸੈਂਡੀ ਜੋ ਕਿ ਦੋਵੇਂ ਦੇਸਤ ਹਨ ਅਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਵੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਆਪਣੀ ਡਾਕਟਰੀ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਅਣਚਾਹੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਲੋੜਵੰਦ ਨੂੰ ਦੇਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਜਦਕਿ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਮਜਬੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਦੋਵਾਂ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਲਈ ਰਾਜ਼ੀ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਪੱਛਮੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਔਲਾਦ ਪ੍ਰਤੀ ਉਹ ਨਜ਼ਰੀਆ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ, ਜਿਹੜਾ ਭਾਰਤੀ ਮਾਪਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ

ਸੋਨੀਆ ਦੇ ਸੰਵਾਦਾਂ ਵਿੱਚ ਦੋਨਾਂ ਦੀਆਂ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

"ਮਾਂ ਇਹ ਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਕੈਨੇਡਾ ਏ। ਜ਼ਮਾਨਾ ਬਦਲ ਗਿਆ ਏ। ਇੱਕੀਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਦਖਲ ਅੰਦਾਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਅਣਜਾਨੇ ਵਿੱਚ ਗ਼ਲਤੀ ਕਰ ਹੀ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਇਸਦਾ ਇਹ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣਾ ਭਵਿੱਖ ਖ਼ਰਾਬ ਕਰ ਲਈਏ। ਅਸੀਂ ਡਾਕਟਰ ਬਣ ਕੇ ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਭਲਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ, ਬੱਚੇ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਪੜ੍ਹਾਈ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਕਤ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਾਂਗੇ।" (123)

"ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਮੇਰਾ ਖ਼ੂਨ ਕਿੱਥੇ ਕਿੱਥੇ ਰੁਲੇਗਾ। ਅਡੈਪਟ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਾਂ ਬਾਪ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਹੋ ਜਿਹੇ ਹੋਣਗੇ। ਹਾਏ ਓ ਮੇਰਿਆ ਰੱਬਾ! ਮੈਂ ਕਿੱਥੇ ਜਾਵਾਂ। ਸਰਦਾਰ ਜੀ ਵੀ ਘਰ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਕੀਹਦੇ ਕੋਲੋਂ ਸਲਾਹ ਲਵਾਂ।" ਸੋਨੀਆ ਰੋ-ਰੋ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ। (124)

ਜਿੱਥੇ ਸੋਨੀਆ ਨੂੰ ਭਾਈਚਾਰੇ ਵਿੱਚ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਅਤੇ ਜੱਗ ਹਸਾਈ ਦਾ ਡਰ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਆਪਣੇ ਖ਼ੂਨ ਦੇ ਰੁਲਨ ਦਾ ਖ਼ਦਸ਼ਾ ਵੀ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਖ਼ੂਨ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਾਲਾ ਸੰਕਲਪ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਜੰਮੀ-ਪਲੀ ਜੈਸੀ ਦੀਆਂ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦਾ ਅੰਗ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਵਾਂਗ ਨਹੀਂ ਸੋਚਦੀ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਬੱਚਾ ਅਡਾਪਸ਼ਨ ਲਈ ਦੇ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਜਦਕਿ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨਾ ਉਸ ਦੀ ਕੋਈ ਵੱਡੀ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਲਿਵ-ਇਨ-ਰਿਲੇਸ਼ਨਸ਼ਿਪ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਲਈ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਹੁਣ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਮਹਾਂਨਗਰ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਜਿਹਾ ਘੱਟ ਹੀ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਹੀ ਮੁੱਖ-ਧਾਰਾ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਸਰੋਕਾਰ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ। ਲਿਵ-ਇਨ-ਰਿਲੇਸ਼ਨਸ਼ਿਪ ਮਹਾਂਨਗਰੀ ਜੀਵਨ ਜਾਂਚ ਦੀ ਲੋੜ ਵਾਂਗ ਉੱਭਰੀ ਪੱਛਮੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਉੱਧਰ ਜੰਮੀ-ਪਲੀ ਤੀਸਰੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਪਾਤਰ ਲਿਵ-ਇਨ-ਰਿਲੇਸ਼ਨਸ਼ਿਪ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਦੇਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਕੁਲਜੀਤ ਮਾਨ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ *ਮਿਲ ਗਿਆ ਨੈੱਕਲੈਂਸ* ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਵਿਸ਼-ਕੰਨਿਆਂ' ਵਿੱਚ ਵੀ ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਉਦਾਹਰਨ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਮੁੱਖ-ਪਾਤਰ ਰਵੀ ਜਿਸਦਾ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨਾਲ ਤਲਾਕ ਦਾ ਕੇਸ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਹ ਸਿੰਮੀ ਨਾਮ ਦੀ ਕੁੜੀ ਨਾਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਿਵ-ਇਨ-ਰਿਲੇਸ਼ਨਸ਼ਿਪ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵੀ ਦੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇੱਕ ਤਾਂ ਵਿਆਹੁਤਾ ਜੋੜੇ ਵਾਂਗ ਰਹਿਣਾ, ਬੱਚੇ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ, ਪਰੰਤੂ ਵਿਆਹ ਨਾ ਕਰਵਾਉਣਾ ਅਤੇ ਦੂਸਰਾ ਸ਼ੇਅਰਿੰਗ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣਾ। ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਲਿਵ-ਇਨ-ਰਿਲੇਸ਼ਨਸ਼ਿਪ ਜਿਹੜਾ ਭਾਰਤੀ ਵਿਆਹ ਸੰਸਥਾ ਲਈ

ਚੁਨੌਤੀ ਬਣਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਸਰਾ ਆਰਥਿਕ ਕਾਰਨਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਸਮਾਜਿਕ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਕਿਸਮ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਰਿਸ਼ਤਾ ਦੂਸਰੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੈ। ਆਰਥਿਕ ਲੋੜਾਂ ਖ਼ਾਤਰ ਅਜਿਹੇ ਸਮਾਜਿਕ ਰਿਸ਼ਤੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਵੀ ਹਨ। ਕਮਾਈਆਂ ਕਰਨ ਖ਼ਾਤਰ ਬਾਹਰ ਸਟੱਡੀ ਵੀਜ਼ੇ ਤੇ ਗਏ ਕਈ ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਪਾਰਟਨਰਸ਼ਿਪਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਾਂਝੇਦਾਰੀਆਂ ਮੁੰਡਿਆਂ ਅਤੇ ਕੁੜੀਆਂ ਦਰਮਿਆਨ ਹੋਣ ਤਾਂ ਕਾਫ਼ੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਰੀਰਿਕ ਸੰਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਆਰਥਿਕ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਹੋਈ ਇਹ ਸਾਂਝੇਦਾਰੀ ਆਖ਼ਰ ਜਿਸਮਾਨੀ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਸਿੰਮੀ ਨੇ ਰਵੀ ਦੇ ਵਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀਆਂ ਉਂਗਲਾਂ ਨੂੰ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ। ਰਿਮ ਝਿਮ ਅੰਗ ਨਾਲ ਅੰਗ ਮਿਲਦੇ ਗਏ। ਸਰੀਰ ਤੇ ਕਿਤੇ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਰੂਹਾਂ ਦਾ ਮਿਲਾਪ, ਕਦੇ ਸਿੰਮੀ ਦੀਆਂ ਅਧੂਰੀਆਂ ਸੱਧਰਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕਦੇ ਰਵੀ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰੀ ਵਸਤ ਹਰਣ ਹੋ ਰਹੇ ਸੀ। ਵਿਸ਼ ਵਸਤਰਹੀਣ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਉਜਾਗਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸੰਸਕਾਰ ਨਵੀਂ ਪ੍ਰਭਾਸ਼ਾ ਸਿਰਜ ਰਹੇ ਸਨ। ਵਿਸ਼ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਗ਼ਲਗੀਰ ਸਨ। ਕੌਣ ਵਿਸ਼ ਹੈ ਕੌਣ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਹੈ ਇਸਦਾ ਅੰਤਰ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਵਿਸ਼, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਲ਼ ਗੋਰਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕਈ ਰੰਗ ਬਦਲਦਾ ਹੋਇਆ ਵਿਸ਼, ਆਪਣੀ ਚਿਰ ਵਿੱਛੜੀ ਸਮਾਧੀ ਵਿੱਚ ਲੀਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਰੁਮਕੀ ਹੋਈ ਹਵਾ ਨਾਲ਼ ਬੁਟੀ ਹਿਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਵਿਸ਼ ਦੀ ਕੁੰਜ ਤੇ ਕਿਤੇ ਗੁਆਚ ਹੀ ਗਈ ਸੀ। ਹਵਾ ਤੇ ਆਦਮ ਆਪਣੇ ਚਖੇ ਹੋਏ ਫਲ ਤੋਂ ਪਾਰ ਪਹੁੰਚ ਸਭ ਕੁਝ ਭੁੱਲ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। (56)

ਸਮਲਿੰਗਕ ਰਿਸ਼ਤੇ ਬੇਸ਼ੱਕ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਲਈ ਇਹ ਨਵਾਂ ਸਰੋਕਾਰ ਹੈ ਮੁੱਖ-ਧਾਰਾ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਸਮਲਿੰਗਕਤਾ ਨੂੰ ਸਮਾਜਿਕ ਕਾਨੂੰਨੀ ਮਾਨਤਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕਈ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸਰੋਕਾਰ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਹੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਗੁਰਚਰਨ ਕੌਰ ਥਿੰਦ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕੁੰਜਾਂ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦਾ ਘਾਣ' ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

"ਅਖੇ ਇੱਕ ਸੱਤਰ ਸਾਲ ਦੇ ਪਾਦਰੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੰਜਾਹ ਸਾਲ ਦੇ ਚੇਲੇ, ਜਿਹਨੂੰ ਇਸਾਈ ਚਰਚ ਵਿੱਚ ਬ੍ਰਦਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਨਾਲ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ ਤੇ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਲਿਆ। ਇਸ ਨੂੰ ਗੇ-ਮੈਰਿਜ ਆਖਦੇ ਨੇ, ਇੱਥੇ ਸਮਲਿੰਗੀ ਵਿਆਹ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ ਤੇ ਜਾਇਜ਼ ਹੈ।"

"ਬੰਦਾ ਪੁੱਛੇ, ਇਹ ਸੱਤਰ ਸਾਲ ਦਾ ਬਜ਼ੁਰਗ ਤੇ ਉਹ ਵੀ ਗਿਆਨੀ ਧਿਆਨੀ, ਕੀ ਦੱਸਣਾ

ਚਾਹੁੰਦਾ ਦੁਨੀਆ ਨੂੰ! ਕਿਹੜੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਪੈੜਾਂ ਪਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਇਸ ਸਮਾਜ ਲਈ! ਭਲਾ
ਕੀ ਸਾਰਥਿਕਤਾ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਵਿਆਹਾਂ ਦੀ?" ਮੈਂ ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਸੁੰਨ-ਮੁੰਨ ਜਿਹੀ ਬੈਠੀ
ਰਹੀ।(130)

ਇਸ ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਪੱਛਮੀ ਗੇ-ਮੈਰਿਜ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਉੱਥੇ ਹੀ ਇਸ ਪ੍ਰਤੀ
ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਦੀ ਝਲਕ ਵੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵਾਨਿਤ ਨਾ
ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਭਾਰਤੀ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਤਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਜਾਂ ਨਿਖੇਧੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਨ ਅਜਿਹੇ
ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਪੱਛਮੀ ਸੰਕਲਪ ਜਿਵੇਂ ਸਟੈੱਪ ਫਾਦਰ, ਸਟੈੱਪ
ਸਨ/ਡਾਟਰ, ਧੀ ਦਾ ਬੁਆਏ-ਫਰੈਂਡ, ਮਾਂ ਦਾ ਬੁਆਏ-ਫਰੈਂਡ, ਪਿਓ ਦੀ ਗਰਲ-ਫਰੈਂਡ, ਹਾਫ਼ ਸਿਸਟਰ/ਬਰਦਰ
ਆਦਿ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫਿੱਟ ਨਹੀਂ ਬੈਠਦੇ। ਪਰਵਾਸ ਹੰਢਾ ਰਹੇ ਭਾਰਤੀ ਮੂਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ
ਦਾ ਵਾਹ ਹੁਣ ਅਜਿਹੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨਾਲ ਵੀ ਪੈਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਵਿੱਥ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਜਿਹੇ
ਰਿਸ਼ਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਵੀਕਾਰੇ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੇ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਇਹ ਬਹੁਤੀ ਵਾਰ ਮਾਨਸਿਕ ਤਣਾਅ ਅਤੇ ਦਵੰਦ
ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਓਧਰ ਜੰਮੀ-ਪਲੀ ਤੀਸਰੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਜੋ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਧੀਨ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ
ਸੰਬੰਧੀ ਉਪਰੋਕਤ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਅਪਣਾ ਰਹੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨਾਲ ਭਾਵਨਾਤਮਿਕ ਵਿੱਥ ਵੀ
ਵੱਧ ਰਹੀ ਹੈ। ਡਾ. ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਡਾ. ਤੇਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਦੁਆਰਾ ਸੰਪਾਦਿਤ ਕਿਤਾਬ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ
ਗਲਪ ਸਾਹਿਤ ਬਦਲਦੇ ਪਰਿਪੇਖ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਪ੍ਰੋ. ਵਿੰਮੀ ਭਾਟੀਆ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖਿਤ ਖੋਜ-ਪੱਤਰ **ਪਰਵਾਸੀ
ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦਾ ਰੂਪਾਂਤਰਨ** ਵਿੱਚ ਉਹ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਦੇ ਹੋਏ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ,

"ਪੱਛਮੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਪਲ ਰਹੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਔਲਾਦ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ
ਸਮਝਦੀ। ਪਹਿਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਤਾਰ ਵਿਚ ਬੱਝ ਕੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ
ਅਤੀਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਔਲਾਦ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮੋਹ ਪਾਸ ਤੋਂ ਵੱਖ ਕਰਨਾ ਨਹੀਂ ਲੋਚਦਾ ਪਰ ਨਵੀਂ
ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੀ ਪੱਛਮੀ ਤੇ ਸੁਤੰਤਰ ਸੋਚ ਇਹਨਾਂ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿਚ ਬੱਝ ਕੇ ਘੁਟਣ ਮਹਿਸੂਸ
ਕਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਛਿੱਕੇ ਤੇ ਟੰਗ ਮਨਮਰਜ਼ੀ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਇੰਝ ਪਰਵਾਸ ਨੇ ਆਵਾਸ ਨੇ ਪੱਛਮੀ ਦੇਸ਼ਾਂ 'ਚ ਵੱਸਦੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ
ਰੂਪਾਂਤਰਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਰੂਪਾਂਤਰਨ ਅੰਤਰ-ਸੰਸਕ੍ਰਿਤਕ ਪਰਿਪੇਖ ਕਾਰਨ ਪੈਦਾ
ਹੋਇਆ। ਪਰਵਾਸੀ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਜਟਿਲਤਾਵਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਤਣਾਉ ਪੂਰਨ ਬਣਾ

ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਨੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਝੰਜੋੜਿਆ ਹੈ ਤੇ ਪਰਵਾਸੀ ਇਸ ਸੰਤਾਪ ਨੂੰ ਹੰਢਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।" (52)

2.5 ਐਲਾਦ ਜਾਂ ਵਾਰਿਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ- ਕਾਰਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ

ਵੰਸ਼ ਵਿਧੀ ਦੀ ਮੂਲ-ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਚਾਹੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਹਰੇਕ ਜਿਉਂਦੀ ਨਸਲ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਰਕੇ ਕਈ ਵਾਰ ਇਹ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੱਥਾਂ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਐਲਾਦ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਇੱਕ ਸੁਭਾਵਿਕ ਵਰਤਾਰਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਵੱਖੋ-ਵੱਖ ਸਮਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨਾਲ ਕੁਝ ਵਿਲੱਖਣ ਸਮਾਜਿਕ ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਜੁੜ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਦਕਾ ਇਹ ਵੰਸ਼ ਵਿਧੀ ਦੇ ਭੌਤਿਕ ਤੱਥ ਤੋਂ ਵਾਰਿਸ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਮਾਜਿਕ ਤੱਥ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਕੇ ਸਮੂਹਿਕ ਚੇਤਨਾ ਦਾ ਅਹਿਮ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਾਰਿਸ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਭਾਰਤੀ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚਲੀ ਸਮਾਜਿਕ ਚੇਤਨਾ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਭਿੰਨਤਾ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਨਿੱਜੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਬੱਚੇ ਵੱਡੇ ਹੋ ਕੇ ਮਾਂ-ਪਿਓ ਦਾ ਘਰ ਛੱਡ ਕੇ ਅਲੱਗ ਘਰ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਜੇਕਰ ਬੱਚੇ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤੀ ਵਾਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਰਿਪੱਕ ਜਾਂ ਆਤਮ ਨਿਰਭਰ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਤਾਹਨਾ ਵੀ ਮਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਉਲਟ ਸਮਾਜਿਕ ਚੇਤਨਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ 'ਲੋਕ-ਸੁਭਾਅ' ਵਿੱਚ ਵਾਰਿਸ ਹੋਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਪ੍ਰਬਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਵਾਰਿਸ ਤੋਂ ਭਾਵ ਕੁੜੀ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਭਾਰਤੀ ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਮੁੰਡਾ ਹੀ ਵਾਰਿਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੇ ਜ਼ਮੀਨ ਜਾਇਦਾਦ ਦੇ ਵਾਰਿਸ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ-ਸੰਭਾਲ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਪਰਿਵਾਰਿਕ ਜੁੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਨਿਭਾਉਣ ਲਈ ਵੀ ਪ੍ਰਤੀਬੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪੱਛਮੀ ਪਰਿਵੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਰਹੇ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਕਈ ਵਾਰ ਇਹ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਮਾਨਸਿਕ ਦਵੰਦ ਅਤੇ ਖਿੱਚੋਤਾਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸੇਖਾ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ *ਪ੍ਰਿਯਮ* ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਮੁਹੱਬਤਾਂ' ਦੀ ਮੁੱਖ-ਪਾਤਰ ਬਚਪਣ ਤੋਂ ਹੀ ਆਪਣੇ ਪਿਓ ਦੇ ਅੜਬ ਸੁਭਾਅ ਤੋਂ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹੈ। ਜੇ ਬਚਪਣ ਤੋਂ ਹੀ ਉਸ ਨਾਲ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਦੇਵੇਂ ਭੈਣਾਂ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਖ਼ਤੀ ਨਾਲ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ ਨਾਲ ਲੜਦਾ ਅਤੇ ਕੁੱਟਮਾਰ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਮਾਂ ਦੇ ਕੈਂਸਰ ਦੀ ਆਖ਼ਰੀ ਸਟੇਜ ਤੇ ਵੀ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਘਰ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਤੇ ਸੌਣ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ਹਰੇਕ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਨੁਕਸ ਕੱਢਣੇ, ਗਾਲ਼ਾਂ ਕੱਢਣੀਆਂ, ਖਿਝੇ ਰਹਿਣਾ ਉਸਦਾ ਸੁਭਾਅ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਏਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਨ ਤੇ ਵੀ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਉਸ

ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਕਸਰ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦੀ। ਹੁਣ ਜੇਕਰ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਅੜਬ ਸੁਭਾਅ ਦੀ ਤਹਿ ਤੱਕ ਜਾਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਵਾਰਿਸ ਵਾਲੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨਾਲ ਹੀ ਜੁੜਦੀ ਹੈ। ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਦੀ ਮਾਂ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਮੁੱਖ ਸਮੱਸਿਆ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

"ਮੈਂ ਪੜ੍ਹੀ ਲਿਖੀ ਨੀਂ ਨਾ। ਨਾ ਹੀ ਤੇਰੇ ਪਾਪਾ ਜਿੰਨੀ ਸੋਹਣੀ ਆਂ। ਤੇ ਨਾ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਪਾਪਾ ਨੂੰ ਪੁੱਤ ਦੇ ਸਕੀ ਆਂ", ਇਹ ਆਖਦੀ ਬੀਬੀ ਦਾ ਗਲ ਭਰ ਆਇਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਜੱਫੀ ਪਾ ਲਈ ਸੀ। ਕੁੱਝ ਦੇਰ ਬੀਬੀ ਓਵੇਂ ਹੀ ਬੈਠੀ ਰਹੀ ਫਿਰ ਬੋਲੀ, "ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਹੋਣਾ ਸੀ, ਓਦੋਂ ਆਸ ਜੀ ਹੋਈ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਐ, ਸ਼ਾਇਦ ਰੱਬ ਸੁਣ ਈ ਲਵੇ ਪਰ ਤੇਰੇ ਜੰਮੀ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਤਾਂ ਤਿਉੜੀ ਲੱਥੀ ਨੀ ਏਹਦੀ," (36)

ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਅੜਬ ਅਤੇ ਖਿੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੁਭਾਅ ਵਾਰਿਸ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਕਰਕੇ ਹੈ। ਇਸ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਸੰਤਾਪ ਪਿਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਤਿੰਨੋਂ ਭੈਣਾਂ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਜਿੰਦਗੀ ਭਰ ਭੁਗਤਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਨੇ ਉੱਤਮ-ਪੁਰਖੀ ਬਿਰਤਾਂਤ ਵਰਤਦੇ ਹੋਏ ਮੈਂ ਪਾਤਰ ਰਾਹੀਂ ਕਹਾਣੀ ਲਿਖੀ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਕੇਵਲ ਧੀ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਹੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਦਕਿ ਪਿਤਾ ਦਾ ਸਖ਼ਤ ਸੁਭਾਅ ਵੀ ਸਮਾਜਿਕ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਹੈ। ਤਿੰਨ ਧੀਆਂ ਦਾ ਪਿਓ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਤਣਾਅ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੈ। ਮੰਦੀ ਆਰਥਿਕ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਕੁੜੀਆਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਵਿਆਹਾਂ ਲਈ ਵੀ ਚਿੰਤਤ ਹੈ। ਮੁੰਡਾ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅੰਤਿਮ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਇਕੱਲੇ ਰਹਿਣ ਤੋਂ ਵੀ ਚਿੰਤਤ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸਦਾ ਸੁਭਾਅ ਜੋ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਮੱਸਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਵੀ ਵਾਰਿਸ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਮਾਜਿਕ ਕਾਰਕਾਂ ਦੀ ਉਪਜ ਹੀ ਹੈ।

ਵਾਰਿਸ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਉਦਾਹਰਨ ਗੁਰਮੀਤ ਪਨਾਗ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ *ਮੁਰਗਾਬੀਆਂ* ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਨਾਨੀ ਦਾ ਵੀਜ਼ਾ' ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਨਾਨੀ ਨੇ ਪਾਲਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਆਪਣੀ ਨਾਨੀ ਦੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਵੀਜ਼ਾ ਰਿਜੈਕਟ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ 'ਚ ਵੀਜ਼ਾ ਨਾ ਲੱਗਣ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਕੁੜੀਆਂ ਜਾਂ ਦੇਹਤੀਆਂ ਹੋਣ ਦੇ ਅਤੇ ਪੁੱਤਰ ਨਾ ਹੋਣ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ ਖਿੱਚੋਤਾਣ ਦੁਆਲੇ ਬੁਣਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਰੁਪਿੰਦਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਕੁੜੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪਾਲਣ-ਪੋਸ਼ਣ ਕਰਨ ਤੋਂ ਮੂੰਹ ਵੱਟ ਲਿਆ ਅਤੇ ਰੁਪਿੰਦਰ ਨੂੰ ਨਾਨਾ-ਨਾਨੀ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਅਜਿਹਾ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਚਾਹ ਹੋਣ ਸਦਕਾ ਹੀ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ। ਰੁਪਿੰਦਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਫਿਰ ਲੜਕੀ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਛੋਟੀ ਭੈਣ ਹਰਲੀਨ ਨੂੰ ਮਾਪਿਆਂ ਘਰ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ। ਵਾਰਿਸ ਦੀ ਲੋੜ ਜਾਂ ਇੱਛਾ ਇੱਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਮਾਜਿਕ ਮਾਨਸਿਕ ਦਬਾਓ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਹੀ ਰੁਪਿੰਦਰ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਵਿਵਹਾਰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਗੁੱਸੇ ਵਾਲਾ

ਅਤੇ ਲੜਾਕਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਡਿਫੈਂਸ ਮੈਕਨਿਜ਼ਮ ਅਧੀਨ ਵਾਰਿਸ ਨਾ ਹੋਣ ਦੀ ਚੀਸ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਦਾ ਇਹ ਅਚੇਤਨ ਹੀਲਾ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਨਿਵਾਰਨ ਅਖੀਰ ਵਾਰਿਸ ਭਾਵ ਪੁੱਤਰ ਟਿੰਕੂ ਦੇ ਜੰਮਣ ਤੇ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

"ਟਿੰਕੂ ਜੰਮਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਜਨਮ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ 'ਚ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਕਰਾਇਆ ਗਿਆ। ਸਾਰੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ; ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਹੋਏ। ਆਉਂਦੀਆਂ-ਜਾਂਦੀਆਂ ਬੁੜੀਆਂ ਅਸੀਸਾਂ ਦਿੰਦੀਆਂ ਨਾ ਥੱਕਦੀਆਂ,

"ਸੁੱਕਰ ਐ ਰੱਬ ਦਾ, ਧੀਆਂ-ਧਿਆਈਆਂ ਢੱਕੀਆਂ ਗਈਆਂ।" ਹਰਜੀਤ ਨੂੰ ਵੀ ਕੁਝ ਹੌਸਲਾ ਹੋਇਆ। (57)

ਵਾਰਿਸ ਦਾ ਇਹ ਸੰਕਲਪ ਗੁਰਚਰਨ ਕੌਰ ਥਿੰਦ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕੂਜ਼ਾਂ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਕੁੱਖ ਦਾ ਸੌਦਾ' ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਇੱਕ ਕਾਮਯਾਬ ਬਿਜ਼ਨੈੱਸ ਮੈਨ ਇੰਦਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਅਮਰਜੀਤ ਦੇ ਇੱਕ ਬੇਟੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੋਈ ਔਲਾਦ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਉਹ ਡਾਕਟਰੀ ਇਲਾਜ ਦਾ ਹਰੇਕ ਹੀਲਾ ਵਰਤਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਟੈੱਸਟ, ਵੰਨ ਸੁਵੰਨੇ ਇਲਾਜ, ਟੈੱਸਟ ਟਿਊਬ ਬੇਬੀ ਵਾਲੀ ਵਿਧੀ, ਆਦਿ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਯਤਨ ਕਾਮਯਾਬ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਅਖੀਰ ਕਿਰਾਏ ਦੀ ਕੁੱਖ ਭਾਵ ਸੈਰੋਗੈਸੀ ਵਰਗੀ ਵਿਧੀ ਰਾਹੀਂ ਵਾਰਿਸ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਹੱਲ ਲੱਭਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਰਤੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਪੱਛਮੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਕਾਮਯਾਬੀਆਂ ਦੇ ਸਿਖਰਾਂ ਤੇ ਪੁੱਜ ਗਏ ਹਨ। ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਮੁਤਾਬਿਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਮੀਰ ਹੋਣ, ਵੱਡੇ ਬਿਜ਼ਨੈੱਸ ਮੈਨ ਬਣਨ, ਪਿੱਛੇ ਵੀ ਇਹ ਵਾਰਿਸ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਹੀ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਿਰਾਸਤ ਛੱਡਣ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਤਹਿਤ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮਿਹਨਤ ਕਰਕੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤੰਗੀਆਂ ਝੱਲ ਕੇ ਜੋੜਦੇ ਹਨ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਵਾਰਿਸ ਧੀ ਨਹੀਂ ਪੁੱਤ ਹੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਅਮਰਜੀਤ ਦੇ ਸਵਾਦਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਸ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਦੀ ਝਲਕ ਵੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

"ਹੈਲੀ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਕੋਈ ਆਸ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹੀ। ਕਈ ਵਾਰ ਮਨ ਬੜਾ ਡੋਲਦਾ। ਸੋਚਦੀ ਆਂ ਐਨਾ ਵੱਡਾ ਜੁਗਾੜ ਖੜ੍ਹਾ ਕੀਤਾ। ਟੁੱਟ ਟੁੱਟ ਮਰੀ ਜਾਨੇ ਆਂ, ਆਖਰ ਕੀਹਦੇ ਲਈ? ਕੋਈ ਸਾਂਭਣ ਵਾਲਾ ਤਾਂ ਹੈ ਨਹੀਂ। "

"ਕਿਉਂ? ਤੁਹਾਡੀ ਬੇਟੀ ਜੁ ਹੈ। "

"ਬੇਟੀ ਤਾਂ ਬੇਟੀ ਹੀ ਹੈ ਨਾ, ਅਸਲੀ ਵਾਰਿਸ ਤਾਂ ਪੁੱਤਰ ਹੀ ਹੁੰਦਾ।" ਅਮਰਜੀਤ ਹੁਰੀਂ ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਆ ਗਏ ਸਨ ਜਿੱਥੇ ਲੜਕੀ ਅਤੇ ਲੜਕੇ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਅੰਤਰ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ

ਜਾਂਦਾ। ਪਰ ਆਪਣੀ ਮੁੱਢਲੀ ਪਰੰਪਰਾ, ਮੁੱਢਲੀ ਸੋਚ ਨਾ ਅਮਰਜੀਤ ਕੋਲੋਂ ਬਦਲੀ ਸੀ ਨਾ ਉਹਦੇ ਪਤੀ ਇੰਦਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਕੋਲੋਂ। (82)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਜੋ ਸਾਡੇ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਅਟੁੱਟ ਅੰਗ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਲਦੀ ਬਦਲੀਆਂ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਅਤੇ ਬਹੁਤੀ ਵਾਰ ਇਹ ਮਾਨਸਿਕ ਖਿੱਚੋਤਾਣ ਦਾ ਸਬੱਬ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ। ਵਾਰਿਸ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਨਾਲ ਜੁੜਦਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸੰਕਲਪ, ਜੋੜੀ ਬਣਾਉਣਾ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਕੁੱਝ ਮਾਪੇ ਕੁੜੀਆਂ ਹੋਣ ਤੇ ਸੋਗ ਨਹੀਂ ਮਨਾਉਂਦੇ, ਕੇਸਦੇ ਨਹੀਂ, ਪਰੰਤੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਚਾਹਤ ਹਮੇਸ਼ਾ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇੱਕ ਮੁੰਡਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਜੋੜੀ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਚਾਹਤ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕੁੜੀਆਂ ਕੇਵਲ ਵਾਰਿਸ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਹੀ ਅਣਚਾਹੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ, ਇਸਦਾ ਦੂਜਾ ਕਾਰਨ ਦਾਜ-ਦਹੇਜ ਅਤੇ ਤੀਜਾ ਕਾਰਨ ਇੱਜ਼ਤ ਨਾਲ ਜੁੜਦਾ ਹੈ। ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਵੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਅਣਕਿਆਸੀ ਘਟਨਾ ਵਾਪਰਨ ਦੇ ਡਰੋਂ ਕਈ ਵਾਰ ਮਾਪੇ ਕੁੜੀਆਂ ਜੰਮਣੀਆਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ। ਜੋੜੀ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਦੀ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਨ ਗੁਰਬਚਨ ਕੌਰ ਥਿੰਦ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕੁੜੀਆਂ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਮੇਈ ਮਰ ਜਾਣੀ ਦੇ ਖਾਬ' ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ 'ਚ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਸੋਚਦੀ ਹੈ ਕਿ,

"ਜਿਸ ਮਾਂ ਦੇ ਘਰ ਮੈਂ ਜਨਮ ਲਿਆ ਸੀ ਉਹਦੇ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਦੋ ਕੁੜੀਆਂ ਤੇ ਇੱਕ ਮੁੰਡਾ ਸੀ। ਮੇਰੀ ਵਾਰੀ ਉਹਨੂੰ ਸ਼ਾਇਦ ਇੱਕ ਹੋਰ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਆਸ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਜਨਮ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਬੇਲ ਜਿਹੜੇ ਮੇਰੇ ਕੰਨੀਂ ਪਏ ਉਹ ਸੀ, "ਮੇਈਏ! ਤੂੰ ਆਉਣਾ ਸੀ। ਵੀਰਾ ਭੇਜ ਦਿੰਦੀਓਂ, ਤੇਰੇ ਵਰਗੀਆਂ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਈ ਦੋ ਨੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲ। ਤੇ ਮੈਂ ਸ਼ਾਇਦ ਬੰਦ ਅੱਖਾਂ ਹੋਰ ਘੁੱਟ ਕੇ ਮੀਟ ਲਈਆਂ ਸਨ। ਮੇਰੇ ਬਾਪ ਨੇ ਜਦ ਮੈਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ ਤੱਕਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਹਟ ਸੁਣ ਕੇ ਮੁਸਕਰਾਈ ਸੀ। ਉਹ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਬੁੱਲ੍ਹ ਘੁੱਟ ਕੇ ਬੋਲਿਆ ਸੀ, "ਮੇਈ-ਮਰਜਾਣੀ ਵੇਖ ਕਿਵੇਂ ਹੱਸਦੀ ਆ! ਇਹ ਵੀ ਆ ਗਈ ਆਪਣਾ ਦਾਜ-ਦਹੇਜ ਦਾ ਕਰਜ਼ਾ ਵਸੂਲਣ ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ। ਤੇ ਮੇਰੀ ਮੁਸਕਰਾਹਟ ਮੇਰੇ ਨਿੱਕੇ ਨਿੱਕੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਦੱਬ ਕੇ ਰਹਿ ਗਈ ਸੀ। (118)

ਵਾਰਿਸ-ਵਿਰਸਾ-ਵਿਰਾਸਤ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਧੁਰਾ ਹੈ। ਜਿਸਦੇ ਦੁਆਲੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਘਟਨਾਵਾਂ ਘੁੰਮਦੀਆਂ ਹਨ। ਵਿਰਾਸਤ ਦਾ ਅਹਿਮ ਹਿੱਸਾ ਘਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਘਰ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ 'ਚ ਬਹੁਤ ਹੀ ਅਹਿਮ ਸਮਾਜਿਕ ਤੱਥ ਹੈ, ਜੋ ਰਹਿਣਯੋਗ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਇੱਜ਼ਤ, ਮਾਣ, ਟੈਂਹਰ, ਹਉਮੈ, ਨਾਲ ਵੀ ਜੁੜਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਹਿਤ ਪੰਜਾਬੀ ਵੱਡਾ ਘਰ, ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਘਰ, ਸਾਰੀਆਂ ਸੁੱਖ ਸਹੂਲਤਾਂ ਵਾਲਾ ਘਰ, ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਇਸਦਾ ਸੰਬੰਧ

ਵਿਰਾਸਤ ਨਾਲ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਅਨੁਸਾਰ ਲੋਕ ਆਪਣਾ ਘਰ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਵੱਧ ਸੋਚ ਕੇ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਘਰ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਰ ਪੀੜ੍ਹੀ ਅੱਗੇ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਵਿਰਾਸਤ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਵਾਰਿਸ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੁੱਤਰ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਵੀ ਧੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਰਾਸਤ 'ਚ ਬਰਾਬਰ ਦੀ ਹਿੱਸੇਦਾਰੀ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੀ ਧੀਆਂ ਇਸਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਵਿਰਾਸਤ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਹੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਪਰਵਾਸ ਦੌਰਾਨ ਵੀ ਅਜਿਹੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪੱਛਮੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪਹੁੰਚਦੀ ਹੈ, ਕੁੜੀਆਂ ਕੁਆਰੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਚਾਹੇ ਘਰ ਦੀਆਂ ਕਿਸ਼ਤਾਂ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਮਾਂ-ਪਿਓ ਦਾ ਆਰਥਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਓਨਾ ਹੀ ਸਾਥ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪੁੱਤਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਜਦੋਂ ਘਰ ਤੇ ਹੱਕ ਦੀ ਗੱਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਅਕਸਰ ਹੀ ਘਰ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਹੀ ਆਉਂਦਾ। ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸੇਖਾ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਬਾਰਾਂ ਝੂਹੇ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਸ਼ਨੁੱਕ' ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਇੱਕ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਤਲਾਕ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਾਪਿਆਂ ਘਰ ਬੈਠੀ ਕਮਲ ਦੀ ਆਂਟੀ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣਾ ਘਰ ਖਰੀਦਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ, "ਭਰਾ-ਭਰਜਾਈ ਕਿਵੇਂ ਕੱਢ ਦੇਣਗੇ। ਘਰ ਬਾਪ ਦੇ ਨਾਂ ਆ। ਪਾਪਾ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਮੌਰਗੇਜ਼ ਦੀਆਂ ਕਿਸ਼ਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਮੈਂ ਇਸ ਘਰ ਦੀਆਂ," (170) ਪਰੰਤੂ ਆਖਰ ਸਮਾਜਿਕ ਰੀਤ ਅਨੁਸਾਰ ਘਰ ਉੱਪਰ ਭਰਾ ਦਾ ਹੀ ਕਬਜ਼ਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ 'ਚ ਬੱਝਾ ਉਸਦਾ ਪਿਓ ਵੀ ਉਸਦਾ ਸਾਥ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ ਆਵਦੀ ਭਰਜਾਈ ਨੂੰ ਮੋੜਵਾਂ ਜੁਆਬ ਨਾ ਦੇ ਸਕੀ।

"ਉਸਦਾ ਜੀਅ ਕਰਦਾ ਕਿ ਆਖੇ, ਬਹੁਤੀ ਮੇਰ ਨਾ ਜਤਾ ਮੇਰਾ ਵੀ ਓਨਾ ਹੀ ਘਰ ਐ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇਰੇ ਪਤੀ ਦਾ। ਪਰ ਉਹ ਜ਼ਾਬਤਾ ਰੱਖਦੀ। ਸੋਚਦੀ ਕਿ ਜੇ ਉਹ ਬੋਲੀ ਤਾਂ ਘਰ ਵਿੱਚ ਕਲੋਸ਼ ਪੈ ਜਾਵੇਗਾ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਪਾਪਾ ਨੂੰ ਹੋਰ ਦੁੱਖ ਪਹੁੰਚੇਗਾ। ਉਹ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮਾਂ ਵਾਲੇ ਸਦਮੇ ਨਾਲ ਡੋਲੇ ਫਿਰਦੇ ਸੀ। ਕਮਲ ਭਰੀ-ਪੀਤੀ ਫਿਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ। (168)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦੀ ਧਾਰਨੀ ਕਮਲ ਅਖੀਰ ਚੁੱਪਚਾਪ ਹੀ ਆਪਣੇ ਪਿਓ ਦਾ ਘਰ ਛੱਡਕੇ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਰਵਾਸੀ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਹੱਕ ਰੱਖਦੀ ਹੋਈ ਵੀ ਕੋਈ ਹੱਕ ਨਹੀਂ ਜਤਾਉਂਦੀ। ਵਾਰਿਸ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਨਾਲ ਜੁੜਦਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਮੁੱਦਾ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦਾ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨਾਲ ਰਹਿਣਾ ਵੀ ਸਮਾਜਿਕ ਬੰਦਸ਼ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਬਜ਼ੁਰਗ ਮਾਂ-ਪਿਓ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਧੀਆਂ ਕੋਲ ਰਹਿਣ ਜਾਂ ਫਿਰ ਕੇਅਰ ਹੋਮ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਤਾਂ ਸਾਡੀਆਂ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸੱਟ ਲੱਗਦੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਸਰਵਣ ਪੁੱਤ ਵਾਲੀ ਧਾਰਨਾ ਟੁੱਟਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਪਰਵਰਿਸ਼ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਵਾਲਾ ਤਾਹਨਾ ਮਿਲਨ ਦਾ ਖ਼ਦਸ਼ਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਮਾਪੇ ਤੰਗੀ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਘਰ ਛੱਡ ਕੇ ਜਾਣ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਕਮਲ ਦੇ ਪਿਤਾ ਆਪਣੀ ਧੀ ਘਰੇ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ, ਜਦਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਉਨ੍ਹਾਂ

ਦੀ ਚੰਗੀ ਸਾਂਭ ਸੰਭਾਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਪਾਉਂਦਾ, ਫਿਰ ਵੀ ਉਹ ਉੱਥੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

“ਉਸ ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੂੰ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਹੁਣ ਗੱਲ ਕਰਨ 'ਚ ਵੀ ਸੰਗ ਆਉਂਦੀ ਆ। ਜਦੋਂ ਦਾ ਤੇਰੇ ਵਾਲਾ ਆਹ ਮਕਾਨ ਲਿਆ, ਵਾਹ ਲਗਦੀ ਮੱਥੇ ਵੀ ਨੀ ਲੱਗਦਾ। ”.....

ਫੇਰ? ਤੁਸੀਂ ਜ਼ਰੂਰ ਓਹਦੇ ਨਾਲ ਰਹਿਣੈ। ਐਥੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਰਹੋ। ਥੋਨੂੰ ਕਦੇ ਤਕਲੀਫ਼ ਨਹੀਂ ਆਉਣ ਦਿੰਦੀ। ਨਾਲੇ ਮੈਂ ਬੱਚਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਬੇਫ਼ਿਕਰ ਹੋ ਕੇ ਕੰਮ ਤੇ ਜਾਇਆ ਕਰਾਂ।”

“ਪੁੱਤ-ਪੋਤੇ ਦੇ ਹੁੰਦੇ-ਸੁੰਦੇ ਕੁੜੀ ਦੇ ਦੁਆਰੇ ਬੈਠਾ ਚੰਗਾ ਲੱਗਦੈ? ਲੋਕੀਂ ਕੀ ਕਹਿਣਗੇ। (182)

ਬਜ਼ੁਰਗ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਝੱਲਦੇ ਹੋਏ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਘਰ ਰਹਿਣ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਪਰੰਤੂ ਬਿਰਧ ਅਵਸਥਾ 'ਚ ਧੀ ਦੇ ਘਰ ਜਾਣ ਨੂੰ ਉਹ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ, ਇਹ ਸਾਡੀਆਂ ਸਮਾਜਿਕ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਕਰਕੇ ਹੀ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ। ਵਾਰਿਸ-ਵਿਰਸਾ-ਵਿਰਾਸਤ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਇੱਕ ਅਹਿਮ ਉਦਾਹਰਨ ਦਵਿੰਦਰ ਮਲਹਾਂਸ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ *ਗੋਰੀ ਸਰਕਾਰ* ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਮੁੰਡਾ' ਵਿੱਚ ਵੀ ਵਾਰਿਸ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਪੱਛਮੀ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਉਲੀਕਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਦੇਹਤੇ ਦੀ ਇੱਛਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਨਾਨੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਯਤਨਾਂ ਦੁਆਲੇ ਘੁੰਮਦੇ ਘਟਨਾਕ੍ਰਮ ਦਾ ਅੰਤ ਬਹੁਤ ਹੀ ਨਾਟਕੀ ਅੰਦਾਜ਼ ਲਿੰਗ ਪਰਿਵਰਤਨ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ 'ਚ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਦੇਹਤੇ ਦੀ ਇੱਛਾ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਧੀ ਦਾ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਡਾਕਟਰੀ ਇਲਾਜ ਕਰਵਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਕਈ ਧਾਗੇ-ਤਵੀਤ ਵਾਲੇ ਸਿਆਣਿਆਂ ਦੇ ਚੱਕਰ ਕੱਟਦੀ ਹੈ, ਕਈ ਧਾਰਮਿਕ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਸੁੱਖਾਂ ਸੁੱਖਦੀ, ਚੌਕੀਆਂ ਭਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਖੀਰ ਉਸਨੂੰ ਦੇਹਤੇ ਦੀ ਦਾਤ ਮਿਲ ਗਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਬੜੇ ਹੀ ਲਾਡ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਪਾਲਦੀ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਝਿੜਕਣ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ, ਦੇਵਾਂ ਦੇਹਤੀਆਂ ਨਾਲ ਵਿਤਕਰਾ ਰੱਖਦੀ ਹੋਈ ਦੇਹਤੇ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਲਾਡ ਪਿਆਰ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਬੰਧ 'ਚ ਜੰਮਿਆ-ਪਲਿਆ ਦੇਹਤਾ ਭਾਰਤੀ ਜੈਡਰ ਕੰਪਲੈਕਸ ਨੂੰ ਉਲੰਘ ਕੇ ਲਿੰਗ ਪਰਿਵਰਤਨ ਕਰਵਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਇੱਛਿਤ-ਯਥਾਰਥ ਜਾਪਦੀ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਨਾਨੀ ਦਾ ਭਾਰਤੀ ਜੈਡਰ ਆਧਾਰਿਤ ਵਿਤਕਰੇ ਵਾਲਾ ਵਿਵਹਾਰ ਅਤੇ ਵਾਰਿਸ ਵਾਲੇ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਨ ਦਾ ਇੱਕ ਸਫਲ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਵਾਰਿਸ ਦੀ ਚਾਹਤ ਪੂਰੀ ਹੋਣ ਤੇ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿੱਚੋਂ ਅਸੀਂ ਸਮਾਜਿਕ ਚਾਹਤ ਦੀ ਝਲਕ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਵੇਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

“ਪੂਰੇ ਪੈਂਤੀ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਰੱਬ ਨੇ ਮੇਰੀ ਸੁਣੀ ਸੀ। ਮੈਥੋਂ ਚਾਅ ਨਹੀਂ ਚੁੱਕਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਮੇਰਾ ਧਰਤੀ ਤੇ ਪੈਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੱਗ ਰਿਹਾ। ਕਦੇ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਰੂਮ ਵਿੱਚ, ਕਦੇ ਬਾਹਰ ਗੈਲਰੀ ਵਿੱਚ ਭੰਮੀਰੀ ਵਾਂਗ ਘੁੰਮ ਰਹੀ ਸੀ। ਗੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਅਜੇ ਹੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਈ। ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ

ਨਹੀਂ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੁੰਡਾ ਏ ਜਾਂ ਕੁੜੀ। ਮੈਂ ਕਿੰਨੀ ਵਾਰ ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਕੱਪੜਾ ਲਾਹ ਕੇ ਦੇਖ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਬਿੰਦੇ ਝੱਟੇ ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਕੱਪੜਾ ਲਾਹ ਲੈਂਦੀ। ਜਾਣੀ ਸਬਰ ਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਯਕੀਨ ਆਉਂਦਾ ਈ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਖੁਸ਼ੀ ਸਾਂਭੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, ਮੇਰਾ ਜੀਅ ਕਰੇ ਬਜ਼ਾਰ ਵਿੱਚ ਨਿਕਲ ਕੇ ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ ਰੈਲਾ ਪਾਵਾਂ। (22)

ਵਾਰਿਸ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਲਿਖੀ ਦਵਿੰਦਰ ਮਲਹਾਸ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ *ਗੋਰੀ ਸਰਕਾਰ* ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ' ਵੀ ਵਧੀਆ ਉਦਾਹਰਨ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਦੇ ਘਰ ਕੋਈ ਬੱਚਾ ਨਾ ਹੋਣ ਤੇ ਉਸਦਾ ਪਤੀ ਦੂਜਾ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਤਣਾਅ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਮਾਨਸਿਕ ਰੋਗੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਦੇ ਪਤੀ ਦੀ ਵਾਰਿਸ ਭਾਵ ਮੁੰਡਾ ਨਾ ਹੋਣ ਤੇ ਪੂਰਾ ਦੇਸ਼ ਹੀ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਦਾ ਕੱਢਣਾ ਜਿੱਥੇ ਭਾਰਤੀ ਜਗੀਰੂ ਮਰਦ ਪ੍ਰਧਾਨ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਹੀ ਪੱਛਮੀ ਵਿਕਸਿਤ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਹੀਣ ਦਸ਼ਾ ਨੂੰ ਵੀ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

"ਚੁੱਪ ਕਰ ਮੂੰਹ ਅੱਡੀ ਜਾਨੀ ਏ" ਫੇਰ, ਮੇਰੇ ਨੇੜੇ ਹੋ ਕੇ ਪਲੇਸਦਾ। ਕਹਿੰਦਾ "ਗੱਲ ਸੁਣ ਬਲਤੇਜ ਮੈਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਮੁੰਡਾ, ਤੈ ਪੰਜ-ਛੇ ਵਾਰ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਕੇ ਦੇਖਲੀ, ਅਬਾਰਸ਼ਨ ਕਰਾਉਣੇ ਪਏ, ਤੇਰੇ ਅੰਦਰ ਤਾਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਪਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਵਾਰਿਸ। ਤੂੰ ਸਮਝਦੀ ਆ ਨਾ। ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਤੇ ਠੰਢੇ ਦਿਮਾਗ਼ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਕਰੀ।" (57)

ਪਤੀ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਹਰਮੀਤ ਉਸ ਦੀ ਹਰ ਜਾਇਜ਼ ਨਾ-ਜਾਇਜ਼ ਗੱਲ ਮੰਨਦੀ ਹੈ ਚਾਰ ਵਾਰ ਅਬਾਰਸ਼ਨ ਕਰਾ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਕਦੇ ਅਮਰੀਕਾ ਜਾ ਕੇ, ਕਦੇ ਇੰਡੀਆ ਜਾ ਕੇ ਕਿਉਂਕਿ ਕੈਨੇਡਾ ਅਬਾਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਦਾ ਪਤੀ ਜਗਰੂਪ ਵਾਰਿਸ ਦੀ ਚਾਹਤ ਕਰਕੇ ਹੀ ਉਸ ਨਾਲ ਲੜਦਾ-ਝਗੜਦਾ ਹੈ, ਮਾਰਦਾ-ਕੁੱਟਦਾ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬੱਚਾ ਨਾ ਹੋਣ ਦਾ ਪੂਰਾ ਕਸੂਰ ਉਸ ਸਿਰ ਮੜ੍ਹਦਾ ਹੈ। ਅਖੀਰ ਕੋਈ ਵੀ ਹੱਲ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਦੇਖ ਕੇ ਜਗਰੂਪ ਦੂਸਰਾ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਣ ਦੀ ਜਿੱਦ ਫੜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਹਰਮੀਤ ਲਈ ਮਾਨਸਿਕ ਰੋਗ ਵਿੱਚ ਗ੍ਰਸਤ ਹੋਣ ਦਾ ਸਬੱਬ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਡਿਪਰੈਸ਼ਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇੱਥੇ ਨਿਰੋਲ ਸਮਾਜਿਕ ਮੰਗ ਵਾਰਿਸ ਦਾ ਨਾ ਹੋਣਾ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਵਿਕਸਿਤ ਦੇਸ਼ਾਂ 'ਚ ਰਹਿ ਰਹੀ ਪੜ੍ਹੀ ਲਿਖੀ ਔਰਤ ਜੋ ਆਰਥਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ ਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਪੰਨ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਫਿਰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦਾ ਡਟ ਕੇ ਸਾਹਮਣਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ, ਸਿੱਧਾ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੀ, ਛੱਡ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। ਪਤੀ ਨੂੰ ਨਾ ਛੱਡਣ ਤੇ ਦੂਜਾ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਣ ਤੋਂ ਨਾ ਰੋਕ ਸਕਣ, ਪਿੱਛੇ ਉਸ ਦੀ ਭਾਰਤੀ ਔਰਤ ਵਾਲੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਇਸੇ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਕਰਕੇ ਹੀ ਚਾਹੇ ਪੰਜਾਬੀ ਪਰਵਾਸ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਕੈਨੇਡਾ ਵਰਗੇ ਵਿਕਸਿਤ ਮੁਲਕਾਂ

ਵਿੱਚ ਪੁੱਜ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਾਰਿਸ ਦੀ ਚਾਹਤ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਹੀਲੇ ਵਸੀਲੇ ਜੋ ਬਹੁਤੀ ਵਾਰ ਅੰਧਵਿਸ਼ਵਾਸ ਆਧਾਰਿਤ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਵੀ ਨਾਲ ਹੀ ਉੱਧਰ ਪੁੱਜ ਗਏ ਹਨ। ਸੁੱਖਾਂ ਸੁੱਖਣੀਆਂ, ਦਾਨ ਪੁੰਨ ਕਰਨਾ, ਅਰਦਾਸਾਂ ਕਰਨੀਆਂ, ਚੌਂਕੀਆਂ ਭਰਨੀਆਂ, ਸਿਆਣਿਆਂ ਤੋਂ ਫਲ ਪਾਉਣਾ ਆਦਿ ਹੀਲੇ-ਵਸੀਲੇ ਅੱਜ ਵੀ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਅਜਿਹੇ ਟੂਣੇ-ਟੋਟਕਿਆਂ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਆਉਂਦੇ ਸਨ ਪਰੰਤੂ ਹੁਣ ਤਾਂ ਇਹ ਸਿਆਣੇ ਟੂਰਿਸਟ ਵੀਜ਼ੇ ਤੇ ਕੈਨੇਡਾ, ਅਮਰੀਕਾ ਵਰਗੇ ਦੇਸ਼ਾਂ 'ਚ ਪੁੱਜਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਕਈ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀਆਂ 'ਚ ਅਜਿਹੇ ਬਾਬਿਆਂ, ਸਿਆਣਿਆਂ, ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ, ਕਥਾਵਾਚਕਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਦਵਿੰਦਰ ਮਲਹਾਂਸ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ *ਗੋਰੀ ਸਰਕਾਰ* ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਭਵਜਲ' ਵਿੱਚ ਵੀ ਅਜਿਹੇ ਬਾਬੇ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਇੱਕ ਬਾਬਾ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਦੇ ਘਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਲੋਕ ਬਾਕੀ ਅਰਦਾਸਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਪੁੱਤਰ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀਆਂ ਅਰਦਾਸਾਂ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਨ ਵਜੋਂ ਕੋਈ ਕਹਿੰਦਾ,

"ਜੀ ਸਾਡੇ ਪੁੱਤ ਦੀ ਦਾਤ ਦੇ ਦਿਓ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਸੇਬਾਂ ਦੇ ਭਰੇ ਥਾਲ ਵਿਚੋਂ ਦੋ ਸੇਬ ਚੁੱਕ ਕੇ ਬੀਬਾ ਦੇ ਪੱਲੇ ਪਾਉਂਦੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖ ਕੇ ਮੁੱਖ ਤੋਂ ਕੁਝ ਉਚਾਰਦੇ, ਫੇਰ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਨੂੰ ਨਿਹਾਰਦੇ, ਕਹਿੰਦੇ ਬੀਬਾ ਸੱਤ ਚੌਂਕੀਆਂ ਭਰਨੀਆਂ ਪੈਣਗੀਆਂ ਭੇਰਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ।"

"ਸਤਿਬਚਨ ਬਾਬਾ ਜੀ।" ਬੀਬਾ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਕਹਿੰਦੀ।(85)

ਵਾਰਿਸ ਸੰਬੰਧੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਰੂਪ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ *ਕਾਲੇ ਵਰਕੇ* ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਨਦੀਨ' ਵਿੱਚ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਹਰਜਾਪ ਜਿਸ ਨੂੰ ਲਗਭਗ ਯਕੀਨ ਵਰਗਾ ਸ਼ੱਕ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਦੀ ਨੀਤੂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਬੌਸ ਜੈਦੇਵ ਨਾਲ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਸੰਬੰਧ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉੱਤਰ ਬੰਟੀ ਉਸਦਾ ਨਹੀਂ ਜੈ ਦੇਵ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਘਰੇਲੂ ਕਲੇਸ਼ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਖੀਰ ਰਿਸ਼ਤਾ ਟੁੱਟਣ ਤੇ ਗੱਲ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਆਪਣਾ ਸ਼ੱਕ ਪੱਕਾ ਕਰਨ ਲਈ ਹਰਜਾਪ ਚੇਰੀ-ਚੇਰੀ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਬੰਟੀ ਦਾ ਡੀ.ਐਨ.ਏ ਟੈਸਟ ਕਰਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਨੀਤੂ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਗ਼ਲਤ ਸਾਬਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਤਲਾਕ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਦੇਣ ਤੋਂ ਵੀ ਬਚਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਪਰੰਤੂ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਕਿਤੇ ਨਾ ਕਿਤੇ ਇਹ ਵੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਬੰਟੀ ਉਸਦਾ ਹੀ ਪੁੱਤਰ ਨਿਕਲੇ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਬੰਟੀ ਦੀ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਕੇ ਵੀ ਬੁਰਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਡੀ.ਐਨ.ਏ ਟੈਸਟ ਵਿੱਚ ਬੰਟੀ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਸਾਬਿਤ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਜ਼ਲਾਲਤ ਵਿੱਚ ਕੱਢੇਗਾ।

"ਬੰਟੀ ਕੀਹਦੇ ਮੋਢਿਆਂ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਉੱਚਾ-ਉੱਚਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰੇਗਾ, ਉਹ ਬੁੜਬੁੜਾਇਆ, ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਹੀਣਾ ਹੋ ਕੇ ਜੀਏਗਾ। ... ਤੇ ਉਹ ਬੰਟੀ ਨੂੰ ਉਸਦਾ ਆਪਣਾ ਖੂਨ ਸਾਬਤ ਕਰਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦੀ ਕਾਮਨਾ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ... ਸੰਤਾਨ-ਮੋਹ ਦੇ ਵਲਵਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਉਸ ਅੰਦਰ ਬੰਟੀ ਮੇਰਾ ਪੁੱਤ, ਬੰਟੀ ਮੇਰਾ ਖੂਨ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਗੂੰਜ ਗਏ। (134)

ਹਰਜਾਪ ਦਾ ਬੰਟੀ ਪ੍ਰਤੀ ਮੋਹ ਵਾਤਸਲਯ ਅਤੇ ਖੂਨ ਦੀ ਸਾਂਝ ਵਾਲੇ ਸੰਕਲਪਾਂ ਕਰਕੇ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਹੀ ਪੁਰਸ਼ਤਵ ਦਾ ਵੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਉਸਦਾ ਮਨ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਬੰਟੀ ਉਸਦਾ ਪੁੱਤਰ ਹੀ ਨਿਕਲੇ ਜਿਸਦਾ ਇੱਕ ਕਾਰਨ ਵਾਰਿਸ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਅਤੇ ਦੂਸਰਾ ਕਾਰਨ ਜਗੀਰੂ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਨੂੰ ਸੱਟ ਲੱਗਣ ਦਾ ਡਰ ਵੀ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਮਰਦ ਆਪਣੀ ਜਗੀਰੂ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਕਰਕੇ ਕਦੇ ਵੀ ਇਹ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਜਸਵੀਰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਬਣਾ ਕੇ ਬੱਚਾ ਪੈਦਾ ਕਰੇ। ਜੇਕਰ ਅਜਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਪੁਰਸ਼ਤਵ ਨੂੰ ਸੱਟ ਵੱਜਣੀ ਵੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਹ ਕਲੇਸ ਦੇ ਖਾਤਮੇ ਲਈ ਡੀ.ਐਨ.ਏ. ਟੈਸਟ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਉਸਦਾ ਮਨ ਟੈਸਟ ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਦੇ ਪੇਜ਼ੀਟਿਵ ਆਉਣ ਤੋਂ ਵੀ ਡਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਕੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਵਾਂਗ ਵਾਰਿਸ ਦੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਭਾਵਨਾਤਮਿਕ ਸੁਰ ਉੱਚੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸੇਖਾ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ *ਪ੍ਰਿਯਮ* ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਪੈਗੂਅਨ' ਵਿੱਚ ਵੀ ਵਾਰਿਸ ਵਾਲੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਉਘਾੜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਵਾਰਿਸ ਸੰਬੰਧੀ ਪੱਛਮੀ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਸੋਚ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਕਲਾਤਮਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾਤਮਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਜੋ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਮੁੰਡੇ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਨਾਲ ਵਿਆਹੀ ਸੀ ਪਰੰਤੂ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਲਾਲਚ ਵੱਸ ਸਿਰਫ਼ ਬਾਹਰ ਆਉਣ ਲਈ ਉਸਨੂੰ ਪੌੜੀ ਵਾਂਗ ਵਰਤ ਕੇ ਛੱਡ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਜੇਵਨ ਨੂੰ ਵੀ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਕਹਿ ਕੇ ਆਪਣਾ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਇੱਕ ਪੱਛਮੀ ਮੂਲ ਦਾ ਵਿਅਕਤੀ ਕੀਥ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਉਸਨੂੰ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਂਦਾ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪਿਤਾ ਵਾਲੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਜੁੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਵੀ ਬੇਝਿਜਕ ਨਿਭਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਵਿਚਲੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਮੱਸਿਆ ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਪਜਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਦੁਬਾਰਾ ਜੇਵਨ ਤੇ ਹੱਕ ਜਮਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਨੂੰ ਕੇਸ ਕਰਕੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਦੀ ਧਮਕੀ ਵੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਦੇ ਯੂ-ਟਰਨ ਪਿੱਛੇ ਦੀ ਮੁੱਖ ਸਮੱਸਿਆ ਕੀਥ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਉਜਾਗਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ,

"ਕੀ ਬਣੂ ਕੀਥ? ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਨੂੰ ਹੁਣ ਕਿਵੇਂ ਪਿਆਰ ਜਾਗ ਪਿਆ?"

"ਕੀ ਆਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਉਸ ਦੀ ਫੇਸ ਬੁੱਕ ਪ੍ਰੋਫਾਈਲ ਵੇਖੀ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਬੇਟੀਆਂ ਹੀ ਹਨ, ਇਹ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਪਛਤਾਵਾ ਹੀ ਹੋਵੇ।" (66)

ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਵਾਰਿਸ ਨਾ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਦਵੰਦ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਵਿਆਹ ਵਿੱਚੋਂ ਤਿੰਨ ਕੁੜੀਆਂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਵਾਲਾ ਬੰਦਾ ਪਹਿਲੇ ਵਿਆਹ ਦੇ ਉਸ ਮੁੰਡੇ ਨਾਲ ਨੇੜਤਾ ਵਧਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦਾ ਕਹਿ ਕੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਦੂਜਾ ਪੱਖ ਪਿਓ-ਪੁੱਤਰ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਫਰਕ ਦਰਸਾਉਣਾ ਵੀ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਭਾਰਤੀ ਪਰਿਵੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਪਲਿਆ ਵਿਅਕਤੀ ਕਦੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੀ ਔਲਾਦ ਨਾਲ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਜੁੜ ਸਕਦਾ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਨਾਲ ਜੁੜਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਔਰਤ ਤੇ ਵੀ ਢੁਕਦੀ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜਿਕ ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਖੂਨ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਦੀ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਤਾ ਹੈ। ਖੂਨ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨੇੜਤਾ ਵਾਲੇ ਸਮਝੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਹੀ ਦੂਜੇ ਵਿਆਹ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੇ ਵਿਆਹ ਦੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਦਿਲੋਂ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਪਰੰਤੂ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਵਾਪਰਦਾ ਪੱਛਮੀ ਬੱਚੇ ਅਤੇ ਮਾਪੇ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਇਸ ਪ੍ਰਤੀ ਸੁਚੇਤ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਦੋਂ ਸਹੀ ਨਾ ਜਾਪੇ ਤਾਂ ਅਲੱਗ ਹੋਣਾ ਉਸ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਅਕਸਰ ਹੀ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਂ ਜਾਂ ਪਿਓ ਦੇਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖ ਹੋਣਾ ਪੈ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸੇ ਉਥੋਂ ਦੇ ਸਮਾਜ ਨੇ ਇਸਦਾ ਵੀ ਹੱਲ ਕੱਢਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਬੱਚੇ ਹਫ਼ਤੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੋ ਦਿਨ ਆਪਣੇ ਮਾਤਾ ਜਾਂ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਮਿਲਨ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਅਸਲ ਪਿਓ ਨੂੰ ਡੈਡ ਜਾਂ ਪਾਪਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮਤਰੇਏ ਪਿਓ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਬੁਲਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਦੂਸਰਾ ਪਿਓ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਸ ਹੱਕ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਭਾਰਤੀ ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀਆਂ। ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜਿਕ ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਆਹ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦਾ ਮੇਲ ਹੈ, ਨਾ ਕਿ ਦੋ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦਾ ਅਤੇ ਇਹ ਟੁੱਟਣ ਯੋਗ ਰਿਸ਼ਤਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਪਰੰਤੂ ਜੇਕਰ ਰਿਸ਼ਤਾ ਟੁੱਟ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਇਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਟੁੱਟਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਿਲਨਾ-ਜੁਲਨਾ ਤਾਂ ਕੀ ਨਾਮ ਲੈਣਾ ਵੀ ਮੁਨਾਸਿਫ਼ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਇਸੇ ਸੁਭਾਅ ਸਦਕਾ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨਾ ਵੀ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਜਦਕਿ ਪੱਛਮੀ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕੀਥ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਪਾਲਣ-ਪੋਸ਼ਣ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਵਾਲੀ ਖੂਨ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਾਲੀ ਸੋਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਹਰੇਕ ਸਮਾਜ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀ ਸਮਾਜਿਕ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਧੀਨ ਹੀ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਵਾਰਿਸ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਨਾਲ ਡੂੰਘਾ ਜੁੜਿਆ ਸੰਕਲਪ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਾਲਾ ਵੀ ਹੈ, ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਸੰਕਲਪ ਇੱਕ ਦੂਸਰੇ ਦੇ ਪੂਰਕ ਹਨ। ਔਲਾਦ ਮੋਹ ਪਿੱਛੇ ਕਿਤੇ ਨਾ ਕਿਤੇ ਬੁਢਾਪੇ ਵਿੱਚ ਸੇਵਾ-ਸੰਭਾਲ

ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਕਰਕੇ ਹੀ ਪਰਵਾਸੀ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅਹਿਮ ਸਮੱਸਿਆ ਉੱਭਰਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਹੈ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਕੇਅਰ-ਹੋਮ ਜਾਂ ਓਲਡ-ਹੋਮ ਭੇਜਣ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਹਰੇਕ ਪੱਛਮੀ ਬਜ਼ੁਰਗ ਲਈ ਕੇਅਰ ਹੋਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਆਖਰੀ ਅਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਪੜਾਅ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਓਥੇ ਹੀ ਇਹ ਭਾਰਤੀ ਮੂਲ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਲਈ ਸੰਤਾਪ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਪਿੱਛੇ ਕਾਰਨ ਸਰਵਨ-ਪੁੱਤ ਭਾਵ ਚੰਗਾ ਵਾਰਿਸ ਜਾਂ ਸਪੁੱਤਰ ਹੋਣ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸੇਖਾ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ *ਪ੍ਰਿਯਮ* ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਘਰ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਸਮੱਸਿਆ ਉਪਜਦੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਬਹੁਤ ਬਿਮਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਡਾਕਟਰ ਦੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਕਹਿਣ ਤੇ ਵੀ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੇਅਰ ਹਾਊਸ ਨਹੀਂ ਭੇਜਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਕੇਅਰ ਹਾਊਸ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਡਾਕਟਰ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਅਨੁਸਾਰ,

"ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਤੂੰ ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਦਾ ਪ੍ਰੈਸ਼ਰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੈਂ ਕਿ ਲੋਕੀਂ ਕੀ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਪਿਓ ਨੂੰ ਕੇਅਰ ਹੋਮ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ। ਬਟ ਦੇਅਰ ਇਜ਼ ਨੱਥਿੰਗ ਐਲਸ ਦੈਟ ਕੈਨ ਯੂ ਡੂ। ਤੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਨਾਲੋਂ ਤੇਰੀ ਫੈਮਲੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਆ। ਤੂੰ ਘਰਦੀਆਂ ਹੋਰ ਜਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਵੀ ਚੁੱਕਣੀਆਂ।" (85)

ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਲਗਾਤਾਰ ਪੰਜ ਸਾਲ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਦੇ ਚੱਕਰ ਕੱਢਦਾ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਦੇ ਕੰਮ ਦੀਆਂ ਸ਼ਿਫਟਾਂ 'ਚ ਬਦਲਾਅ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਕਮਰੇ ਅਤੇ ਬਾਥਰੂਮ ਦੀਆਂ ਸੈਟਿੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਬਦਲਾਅ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਡੇ-ਕੇਅਰ ਲਈ ਨਰਸ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਿਤਾ ਜੀ ਲਈ ਸਪੈਸ਼ਲ ਬੈੱਡ ਮੰਗਵਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਥਰੂਮ ਜਾਣ ਲਈ ਲਿਫਟ ਲਿਆਉਣ ਬਾਰੇ ਸੋਚਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਕਿ ਹਰ ਹੀਲਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਕੇਅਰ ਹਾਊਸ ਨਾ ਭੇਜਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਕੇਅਰ ਹਾਊਸ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜ ਬਿਰਧ ਆਸ਼ਰਮ ਦਾ ਭਾਵ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਉਂਦੇ ਜੀਅ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਬਿਰਧ ਆਸ਼ਰਮ ਭੇਜਣਾ ਭਾਰਤੀ ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਵਿਪਰੀਤ ਹੈ। ਪੱਛਮੀ ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਤਾਂ ਕੇਅਰ ਹਾਊਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਇੱਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਪੜਾਅ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਲਗਭਗ ਹਰੇਕ ਪੱਛਮੀ ਮੂਲ-ਵਾਸੀ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਆਖਰੀ ਪੜਾਅ ਤੇ ਜਾਂਦਾ ਹੀ ਹੈ। ਪੱਛਮੀ ਜੀਵਨ ਜਾਚ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਹੋਣਾ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਭਾਰਤੀ ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਇਸ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਉਲਟ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਨਸਿਕ ਦਵੰਦ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਕੇਅਰ ਹਾਊਸ ਭੇਜ ਕੇ ਜੱਗ ਹਸਾਈ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਸਰਵਣ ਪੁੱਤ ਵਾਲੀ ਛਵੀ ਉਸ ਤੋਂ ਖੁੱਸ ਨਾ ਜਾਵੇ। ਕਿਤੇ ਸਮਾਜ ਉਸਨੂੰ ਕਪੁੱਤ ਹੋਣ ਦਾ ਟੈਗ ਨਾ ਲਗਾ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਕੇਅਰ ਹਾਊਸ ਵਿੱਚ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਸਹੀ ਦੇਖ ਭਾਲ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕੇਅਰ ਹਾਊਸ ਭੇਜਣ ਬਾਰੇ ਵੀ ਸੋਚਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਖਿੱਚੋਤਾਣ ਵਿੱਚ ਅਖੀਰ ਨੂੰ ਉਹ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਕੇਅਰ ਹਾਊਸ ਭੇਜਣ ਬਾਰੇ ਮਨ ਬਣਾ ਹੀ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਮਜ਼ਬੂਰੀ

ਵੱਸ ਕੇਅਰ ਹਾਊਸ ਜਾਣ ਤੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦਾ ਕਹਿਣਾ, "ਚੰਗਾ ਫੇਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੱਸਿਓ ਨਾ, ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਬਾਹਰਲਾ ਬੰਦਾ ਪਤਾ ਲੈਣ ਆਵੇ ਓਥੇ" (99) ਇਹ ਵੀ ਸਮਾਜਿਕ ਦਬਾਅ ਕਰਕੇ ਹੀ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜਿਕ ਮਾਣਕ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪਿਓ ਨੂੰ ਘਰ ਤੋਂ ਬਿਰਧ ਆਸ਼ਰਮ ਭੇਜਣ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਹਨ। ਬਜ਼ੁਰਗ ਵੀ ਘਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਕੇ ਮਰਨ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਕੇਅਰ ਹਾਊਸ ਜਾਣਾ ਜਿਉਂਦੇ ਜੀ ਮਰਨਾ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਲਈ ਉਹ ਕੇਅਰ ਹਾਊਸ ਜਾਣ ਲਈ 'ਸੁੱਟਣਾ' ਸ਼ਬਦ ਵਰਤਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਘਰੋਂ ਕੱਢਿਆ ਹੋਇਆ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਕੇਅਰ-ਹੋਮ ਜਾਂ ਓਲਡ-ਹੋਮ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਦਾ ਇੱਕ ਅਟੁੱਟ ਹਿੱਸਾ ਹੈ ਜੋ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ 'ਚ ਨਕਾਰਾਤਮਿਕ ਮਾਨਤਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਅਹਿਮ ਪੜਾਅ ਕੇਅਰ ਹੋਮ ਵਿੱਚ ਬੀਤਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਹਰੇਕ ਬਜ਼ੁਰਗ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਆਖ਼ਰੀ ਕੁਝ ਸਾਲ ਓਲਡ ਹੋਮ 'ਚ ਬਿਤਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ। ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸੇਖਾ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ *ਪ੍ਰਿਯਮ* ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਮੁਹੱਬਤਾਂ' ਵਿੱਚ ਕੇਅਰ ਹੋਮ ਵਾਲੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦੀ ਝਲਕ ਬਾਖ਼ੂਬੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਕੋਈ ਵਾਰ ਸਿਹਤ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਕਰਕੇ ਪੱਛਮੀ ਮੂਲ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਥੋੜ੍ਹਾ ਤਲਖੀ ਭਰਿਆ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਭਾਰਤੀਆਂ ਵਾਂਗੂੰ ਵਿਸ਼ਾਦ ਅਤੇ ਦਬਾਓ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਕੇ ਮਾਨਸਿਕ ਸੰਤਾਪ ਨਹੀਂ ਭੋਗਦੇ, ਜਿਹੜਾ ਕੋਈ ਭਾਰਤੀ ਪੰਜਾਬੀ ਓਲਡ ਹੋਮ ਜਾਂ ਕੇਅਰ ਹੋਮ ਜਾਂ ਬਿਰਧ ਆਸ਼ਰਮ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਭੋਗਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚਲੇ ਸਾਰੇ ਪਾਤਰ ਜੋ ਕੇਅਰ ਹੋਮ 'ਚ ਭਰਤੀ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਟਰੇਸੀ, ਜੈਨ, ਰੇਨਰ, ਮੈਰੀ, ਬਰੈਂਡਾ, ਪੀਟਰ, ਡੈਬ ਆਦਿ ਪੱਛਮੀ ਮੂਲ ਦੇ ਹੀ ਹਨ, ਕੋਈ ਵੀ ਭਾਰਤੀ ਪਾਤਰ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਕੇਅਰ ਹੋਮ ਬਾਰੇ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਲਗਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਵਾਰਿਸ ਜੋ ਕਿ ਪੁੱਤਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਕਮਾਈ ਗਈ ਜਾਇਦਾਦ, ਰੁਤਬੇ, ਘਰ ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਮਾਜਿਕ ਜੁੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਨਿਭਾਉਣ ਵਾਲਾ ਅਹਿਮ ਵਿਅਕਤੀ ਵੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੁੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇੱਕ ਅਹਿਮ ਜੁੰਮੇਵਾਰੀ ਮਾਂ-ਪਿਓ ਦੀ ਸੇਵਾ-ਸੰਭਾਲ ਵੀ ਇਸੇ ਵਾਰਿਸ ਹਿੱਸੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਵੱਸ ਉਹ ਇਹ ਜੁੰਮੇਵਾਰੀ ਨਹੀਂ ਨਿਭਾ ਸਕਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਜੱਗ ਹਸਾਈ ਅਤੇ ਨਿੰਦਾ ਦਾ ਕਾਰਕ ਵੀ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਮਾਪੇ ਵੀ ਹੇਠੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਵੀ ਭਾਰਤੀ ਪੰਜਾਬੀ ਬਜ਼ੁਰਗ ਬਿਰਧ ਆਸ਼ਰਮ ਜਾਂ ਕੇਅਰ ਹੋਮ ਜਾਣਾ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਧੀਆਂ ਪੁੱਤਰ ਵੀ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਪੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਹੀ ਰਹਿਣ। ਜਿੱਥੇ ਗੇਰੇ ਲੋਕ ਕੇਅਰ ਹਾਊਸ ਜਾਣਾ ਗ਼ਲਤ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਆਖ਼ਰੀ ਪੜਾਅ ਕੇਅਰ ਹੋਮ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਖ਼ੁਸ਼ੀ-ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਮਾਣਦੇ ਵੀ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਭਾਰਤੀ ਪੰਜਾਬੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਇਸ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਵਿਪਰੀਤ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕੇਅਰ ਹਾਊਸ ਭੇਜਣਾ ਘਰੋਂ ਕੱਢਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਥੋੜ੍ਹੇ ਬਹੁਤ ਪੰਜਾਬੀ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਬਿਰਧ ਆਸ਼ਰਮ ਛੱਡ ਕੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਜਾਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਗੰਭੀਰ ਹਾਲਤਾਂ 'ਚ ਮਜ਼ਬੂਰੀ

ਵੱਸ ਛੱਡ ਕੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਫਿਰ ਇਕਦਮ ਤੋੜ-ਵਿਛੋੜਾ ਕਰਕੇ ਅਜਿਹਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਨਾ ਜਾਂ ਕਾਲ ਕਰਨਾ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਡਿਊਲ 'ਚ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਮੇਜਰ ਮਾਂਗਟ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ *ਮਨ ਮੈਸਮ ਦੀ ਰੰਗਤ* ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਚੱਕਰਵਾਤ' ਵਿੱਚ ਵੀ ਕੇਅਰ ਹੋਮ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਭਾਰਤੀ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਸੋਚ ਵਿਚਲੇ ਅੰਤਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਰੋਕਾਰ ਵਜੋਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਮੁੱਖ-ਪਾਤਰ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਉਰਫ਼ ਹੈਰੀ ਨੇ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਸਖ਼ਤ ਮਿਹਨਤ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਦੋਹਾਂ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਵਾਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਰਥਿਕ ਤੰਗੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪਿੰਡ ਵਿਚਲੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵੇਚ ਕੇ ਪੈਸੇ ਵੀ ਦਿੱਤੇ। ਘਰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਮ ਲਗਵਾ ਦਿੱਤਾ, ਪਰੰਤੂ ਦੋਵੇਂ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੇ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜਿਕ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੱਛਮੀ ਕੁੜੀਆਂ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਕੇ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਰਹਿਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇੱਕੋ-ਇੱਕ ਧੀ ਵੀ ਗੋਰੇ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਣ ਉਪਰੰਤ ਛੱਡ ਕੇ ਯੂਰਪ ਰਹਿਣ ਲੱਗੀ। ਘਰਵਾਲੀ ਬਿਮਾਰੀ ਕਰਕੇ ਚੱਲ ਵਸੀ ਤੇ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਇਕੱਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਅਖੀਰ ਉਸਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਵੱਸ ਓਲਡ ਹੋਮ ਆਉਣਾ ਪਿਆ। ਇੱਥੇ ਆ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਭਰ ਤਰਲੇ ਮੱਛੀ ਹੋ ਕੇ ਘਰ ਪਰਿਵਾਰ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜੀਅ-ਤੇੜਵੀਂ ਮਿਹਨਤ ਤੇ ਪਛਤਾਵਾ ਹੋਣ ਲੱਗਾ ਅਤੇ ਉਹ ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਤਣਾਅ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਲੱਗਾ। ਇਸ ਤਣਾਅ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਉਸ ਦੀਆਂ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਹੀ ਹਨ ਜਿਸ ਤਹਿਤ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵਾਧੂ ਅਤੇ ਸੁੱਟਿਆ ਹੋਇਆ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਪਛਾਣ, ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਧੂਮਲ ਹੋਇਆ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਦਕਿ ਗੋਰੇ ਲੋਕ ਇਸ ਤੋਂ ਉਲਟ ਨਜ਼ਰੀਏ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਓਲਡ ਹੋਮ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਆਖ਼ਰੀ ਪੜਾਅ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਲਗਭਗ ਹਰੇਕ ਪੱਛਮੀ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਵਜੋਂ ਨਾ ਦੇਖ ਕੇ ਸਹੂਲਤ ਵਜੋਂ ਦੇਖਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚਲੇ ਪਾਤਰ ਲੈਸਲੀ ਦੇ ਸੰਵਾਦਾਂ ਵਿੱਚ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਕੇਅਰ ਹੋਮ ਪ੍ਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦੀ ਝਲਕ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

"ਭੁੱਲ ਜਾ ਸਭ ਕੁੱਝ....। ਜੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਬਾਕੀ ਸਮਾਂ ਬਚਿਆ ਹੈ, ਉਸੇ ਨੂੰ ਇਨਜ਼ੁਆਏ ਕਰ। ਦੇਖ ਨਰਸਾਂ ਸਾਡਾ ਕਿੰਨਾ ਕਰਦੀਆਂ ਨੇ। ਰੋਜ਼ ਨਹਾ ਧੁਆ ਕੇ ਕੱਪੜੇ ਬਦਲਦੀਆਂ ਨੇ। ਹਰ ਰੋਜ਼ ਨਵੇਂ ਬੈਂਡ ਬਣਾਉਂਦੀਆਂ ਨੇ। ਹੱਸ ਕੇ ਬੋਲਦੀਆਂ ਨੇ। ਕਦੇ ਮੱਥੇ ਵੱਟ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੀਆਂ। ਇਸ ਇਮਾਰਤ ਵਿੱਚ ਆਪਾਂ ਕਿੰਨੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹਾਂ। ਕੋਈ ਤੂਫ਼ਾਨ ਦਾ ਡਰ ਨਹੀਂ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਬੇਘਰ ਹੋਣ ਦਾ। ਕੋਈ ਗ੍ਰੈਸਰੀ ਦਾ ਵੀ ਫ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ। ਫੇਰ ਸਾਰੀਆਂ ਦਵਾਈਆਂ ਫ਼ਰੀ ਨੇ। ਤੇ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਕਿੰਨਾ ਵਕਤ ਹੈ। ਮਰਿਆਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਮੋਢਾ ਦੇਵੇ ਜਾ ਨਾਂ ਦੇਵੇ ਕੀ ਫ਼ਰਕ ਪੈਂਦਾ ਹੈ? ਤੇਰੇ ਅਸਤ ਭਾਵੇਂ ਕਿਤੇ ਵੀ ਪੈਣ, ਤੂੰ ਕੁੱਝ ਵੀ ਨਾ ਸੋਚ। ਪਰ ਹਰਨਾਮ ਕੋਲੋਂ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋ ਰਿਹਾ।

"ਦੇਖ ਤੂੰ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਹੁਣ ਕੱਢ ਲਈ ਆ ਤੇ ਹੁਣ ਤੇਰੇ ਧੀਆਂ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੀ ਵਾਰੀ ਆ। ਜੀਣ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋ ਕੇ। ਕਿਉਂ ਤੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖੰਭਾਂ ਨਾਲ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਭਾਰੇ ਪੱਥਰ ਬਣਨਾ ਚਾਹੁੰਨਾ ਏ? ਕਿਉਂ ਤੇਰੇ ਮਨ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਟਿਕਾ ? ਹੁਣ ਤੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਬਾਕੀ ਬਚੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਮਾਣ..... ਅੱਜ ਹਰਨਾਮ ਨੂੰ ਜਾਪਿਆ ਕਿ, ਲੈਸਲੀ ਠੀਕ ਹੀ ਤਾਂ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ। (25)

ਕੇਅਰ ਹੋਮ ਪ੍ਰਤੀ ਪੱਛਮੀ ਸਮਝ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਵੱਲੋਂ ਵੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਮਿਲਨ ਕਰਕੇ ਹਰੇਕ ਪੱਛਮੀ ਬਜ਼ੁਰਗ ਕੇਅਰ ਹੋਮ ਜਾਣ ਪ੍ਰਤੀ ਕੋਈ ਵੀ ਦਵੰਦ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ। ਪਰੰਤੂ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਵਿੱਚ ਇਹ ਬਿਰਧ ਆਸ਼ਰਮ ਪ੍ਰਵਾਨਿਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਇੰਦਰਜੀਤ ਕੌਰ ਸਿੱਧੂ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ *ਸਰਦਲਾਂ ਦੇ ਆਰ-ਪਾਰ* ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਦੀ 'ਬਿੰਦਰ ਕਿੱਥੇ ਹੈ' ਵਿੱਚ ਵੀ ਅਜਿਹੀ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ। ਓਲਡ ਹੋਮ ਵਿੱਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਵਿਵਹਾਰ ਵੀ ਵੱਖੋ ਵੱਖਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਰਤੀ ਜਿੱਥੇ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਕੇਅਰ ਹੋਮ ਭੇਜਣ 'ਚ ਆਪਣੀ ਹੇਠੀ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਵੱਸ ਭੇਜਣਾ ਪਵੇ ਤਾਂ ਅਪਰਾਧ ਬੋਧ ਕਰਕੇ ਜਾਂ ਹੀਣ ਭਾਵਨਾ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਨ ਜਾਂ ਘੁੰਮਣ ਫਿਰਨ ਲਈ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ ਕਿਉਂਕਿ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਕਰਕੇ ਹੀ ਉਹ ਅਸਲੀਅਤ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨ ਦੇ ਡਰੋਂ ਜਾਂ ਫਿਰ ਕੰਮਕਾਜ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਿਅਸਤ ਹੋਣ ਦੀ ਦਲੀਲ ਘੜ ਕੇ, ਇਸ ਪਰਿਸਥਿਤੀ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਦਕਿ ਇਸ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਉਲਟ ਗੋਰਿਆਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਕੇਅਰ ਹੋਮਜ਼ ਨਿਰੰਤਰ ਮਿਲਨ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਘਰ ਮਿਲਨ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਲਗਾਤਾਰ ਫੋਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਸਮਾਂ ਬਿਤਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਗਿਫਟਾਂ ਲਿਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਘੁੰਮਣ ਫਿਰਨ ਜਾਂ ਫਿਲਮ ਦੇਖਣ ਨਾਲ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਫਿਰ ਕੇਅਰ ਹੋਮ ਵਾਪਸ ਛੱਡ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਸੰਕਲਪ ਨਹੀਂ ਬਣੇ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਕੇਅਰ ਹੋਮ ਜਾਣਾ ਮਤਲਬ ਘਰੋਂ ਬੇਘਰ ਹੋਣਾ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਪੰਜਾਬੀ ਬਜ਼ੁਰਗ ਦੀ ਧੀ ਬਿੰਦਰ ਉਸਨੂੰ ਓਲਡ ਹੋਮ ਦਾਖਲ ਕਰਵਾ ਕੇ ਮੁੜ ਮਿਲਨ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਅਤੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਹਰੇਕ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਧੀ ਬਿੰਦਰ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ ਕਿ,

"ਪੁੱਤ, ਬੀਬੀ, ਬਿੰਦਰ ਨੂੰ ਕਹੀਂ ਆਵੇ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸਹੁਰੀ ਕਿੱਧਰ ਚਲੀ ਗਈ। ਕਹਿੰਦੀ ਸੀ ਬਾਪੂ ਤੂੰ ਇੱਥੇ ਰਹੀਂ, ਇਹ ਤੇਰਾ ਘਰ ਹੈ ਹੁਣ। ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਸਾਂਭ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ, ਪੁੱਤ ਇਹ ਘਰ ਤਾਂ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਤਾਂ ਹਸਪਤਾਲ ਹੈ, ਮੈਂ ਕੋਈ ਬਿਮਾਰ ਆ ਬਈ ਸਹੁਰੀ ਮੈਨੂੰ ਇੱਥੇ ਛੱਡ ਗਈ।"

"ਪੁੱਤ ਬਿੰਦਰ ਨੂੰ ਘੱਲੀਂ, ਨਹੀਂ ਜਿੱਦਾਂ ਕਰੇਗੀ ਓਦਾਂ ਹੀ ਕਰ ਲਾਂਗੇ ਮੈਨੂੰ ਘਰ ਲੈ ਚੱਲੋ। ਆਹ ਘਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੁਣਦੇ। ਬਿੰਦਰ ਕਿੱਧਰ ਗਈ...। "(23)

ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਇਹ ਬਜ਼ੁਰਗ ਪਾਤਰ ਕਾਫ਼ੀ ਸਦਮੇ 'ਚ ਹੈ ਅਤੇ ਓਲਡ ਹੋਮ ਅੰਦਰ ਜਾਣ ਨੂੰ ਵੀ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਧੀ ਨੂੰ ਓਲਡ ਹੋਮ ਦੇ ਬਾਹਰ ਬਣੀਆਂ ਪੌੜੀਆਂ ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਹੀ ਉਡੀਕਦਾ ਹੈ, ਅੰਦਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ਬਜ਼ੁਰਗ ਦਾ ਇਹ ਵਿਵਹਾਰ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਕਰਕੇ ਹੀ ਹੈ। ਉਹ ਓਲਡ ਹੋਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਇਸ ਬਦਲਾਓ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਪਾਉਂਦਾ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਪੰਜਾਬੀ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਕੇਅਰ ਹੋਮ ਭੇਜਣਾ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਸਮਾਜਿਕ ਨਿਖੇਧੀ ਅਤੇ ਜੱਗ ਹਸਾਈ ਦੇ ਡਰੋਂ ਮਾਪੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੇ ਘਰ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਧੀ ਕੋਲ, ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਕੋਲ ਜਾਂ ਓਲਡ ਹੋਮ ਰਹਿਣ। ਪਰੰਤੂ ਕਈ ਵਾਰ ਇਸ ਤੋਂ ਉਲਟ ਵੀ ਵਾਪਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਈ ਘਰਾਂ 'ਚ ਤਣਾਅ ਇੰਨਾ ਵੱਧ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪ ਘਰੋਂ ਜਾਣ ਲਈ ਜਾਂ ਫਿਰ ਪੁੱਤਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੇਅਰ ਹੋਮ ਭੇਜਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੋਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਉਦਾਹਰਨ ਮਿੰਨੀ ਗਰੇਵਾਲ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਕੱਚ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਨੀ ਬੰਚਿਤ ਕੁਰੇ' ਵਿੱਚ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਬਜ਼ੁਰਗ ਪਾਤਰ ਦੀ ਨੂੰਹ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਬਿਰਧ ਆਸ਼ਰਮ ਛੱਡਕੇ ਆਉਣ ਲਈ ਦਬਾਅ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ।

"ਮੈਂ ਕਹਿ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਕਿਧਰੇ ਭੇਜ ਦਿਓ। ਮੈਥੋਂ ਨਹੀਂ ਇਹਦੀਆਂ ਰੋਟੀਆਂ ਪੱਕਦੀਆਂ। ਨੌਕਰੀ ਕਰੋ, ਘਰ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰੋ ਤੇ ਰੋਜ਼ ਰੋਟੀਆਂ ਪਕਾਉ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਅੱਕ ਗਈ ਹਾਂ, ਮੂੰਹ ਜਿਹਾ ਬਣਾ ਕੇ ਸ਼ਾਂਤਾ ਬੋਲੀ।

"ਕਿੱਥੇ ਭੇਜ ਦਿਆਂ ? ਸਾਡੇ ਸਿਵਾ ਉਹਦਾ ਹੋਰ ਹੈ ਕੌਣ ?"

"ਇਹ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ। ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਉਹ ਸਾਡੇ ਸਿਰ ਉਤੇ ਬੈਠਾ ਰਹੂ।"(80)

ਬੇਸ਼ੱਕ ਕਿਸੇ-ਕਿਸੇ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੇਖੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਮੂਲ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਦੇ ਉਲਟ ਹਨ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਨਿਖੇਧੀ ਜਾਂ ਜੱਗ ਹਸਾਈ ਦੇ ਡਰੋਂ ਸ਼ਰੇਆਮ ਨਹੀਂ ਵਾਪਰਦੀਆਂ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਵਾਰਿਸ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਸੰਕਲਪ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਧੁਰੇ ਵਾਰਿਸ-ਵਿਰਸਾ-ਵਿਰਾਸਤ ਦਾ ਅਹਿਮ ਅੰਗ ਹੈ। ਵੰਸ਼ ਵਿਧੀ ਜਦੋਂ ਮੂਲ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਤੋਂ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਸੰਕਲਪ ਰੂਪ ਧਾਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਅਧੀਨ ਜਿੱਥੇ ਪਿਓ ਦੀ ਵਿਰਾਸਤ ਦਾ ਵਾਰਿਸ ਪੁੱਤਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਓਥੇ ਹੀ ਉਸ ਤੋਂ ਬੁਢਾਪੇ ਵਿੱਚ ਸੇਵਾ-ਸੰਭਾਲ ਦੀ ਉਮੀਦ ਵੀ ਰੱਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਵਾਰਿਸ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਜਾਂ ਵਾਰਿਸ ਵੱਲੋਂ ਅਣਗੋਲਿਆ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਸੇਵਾ-ਸੰਭਾਲ ਨਾ ਕਰਨਾ ਮਾਪਿਆਂ ਲਈ ਮਾਨਸਿਕ ਵਿਗਾੜ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਵਾਰਿਸ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਦੂਸਰਾ ਸੰਕਲਪ

ਕੇਅਰ ਹੋਮ ਜਾਂ ਓਲਡ ਹੋਮ ਜਾਣ ਸੰਬੰਧੀ ਮਨੋਸਥਿਤੀ ਨਾਲ ਜੁੜਦਾ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਪੱਛਮੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਇਹ ਆਖਰੀ ਪੜਾਅ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਲਗਭਗ ਹਰੇਕ ਪੱਛਮੀ ਬਜ਼ੁਰਗ ਇਸ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ-ਖੁਸ਼ੀ ਮਾਣਦਾ ਵੀ ਹੈ ਜਦਕਿ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਇਹ ਘਰੋਂ ਕੱਢਣ ਵਾਂਗ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਬਜ਼ੁਰਗ ਬੁਢਾਪੇ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਘਰ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਰਹਿਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਧੀ ਘਰ, ਕਿਸੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਘਰ ਜਾਂ ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਓਲਡ ਹੋਮ ਜਾ ਕੇ ਰਹਿਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਪੁੱਤਰ ਅਜਿਹਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ।

2.6 ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਦਵੰਦ ਅਤੇ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ-ਕਾਰਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ

ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਦਵੰਦ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੈ ਅਤੇ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਗਲੋਬਲੀ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਦਾ ਯਤਨ ਵੱਧ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਅਜਿਹਾ ਦਵੰਦ ਕਦੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਲਿਖਤ ਵਿੱਚ ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਤੋਂ ਦੂਰ ਬੈਠੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਖ਼ਾਰਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸਮਾਜਿਕ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਦਵੰਦ ਵਿੱਚੋਂ ਉਪਜਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਦਵੰਦ ਆਖਰ ਕਿਉਂ ਉੱਭਰਦਾ ਹੈ? ਅਜਿਹਾ ਦਵੰਦ ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਸਮਾਜ-ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿ ਰਹੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਆਉਣਾ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਮਾਜਿਕਰਨ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਹ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਅਜਿਹਾ ਵਾਪਰਨਾ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜਿਕ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਦਵੰਦ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ? ਤਾਂ ਇਸਦਾ ਉੱਤਰ ਇਹੀ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਇਸ ਤੱਥ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਉਪਜ ਹੀ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਚਾਹੇ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵਸਤੂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ ਤੇ ਅਜਿਹੇ ਸਰੋਕਾਰ ਦਿਖਾਈ ਨਾ ਦੇਣ ਪਰੰਤੂ ਦੂਸਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਬੈਠਿਆਂ ਆਪਣੀ ਮੂਲ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਲਿਖਣਾ ਆਪਣਿਆਂ ਬਾਰੇ ਲਿਖਣਾ ਹੀ ਇਸ ਦਵੰਦ ਦਾ ਵੱਡਾ ਸਬੂਤ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਆਪਣੇ ਸਮਾਜ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਤੋਂ ਦੂਰ ਬੈਠਾ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਲਿਖ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਅਚੇਤਨ ਮਨ ਮੂਲ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਦਾ ਅਲਗਾਵ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਚਾਹੇ ਉਹ ਗਲੋਬਲੀ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਪਰੰਤੂ ਮੂਲ ਕਾਰਨ ਇਹ ਲਗਾਓ ਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਲਗਾਓ ਹੈ ਤਾਂ ਮਾਨਸਿਕ ਦਵੰਦ ਉਪਜਣਾ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਹੈ ਪੰਜਾਬੀ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਪਰਵਾਸੀ ਪਾਤਰ ਹੀ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਘਟਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਤਰਾਂ ਦੁਆਲੇ ਹੀ ਘੁੰਮਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਪਾਤਰ ਚਾਹੇ ਸਿੱਧੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਦਵੰਦ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਭੋਗਦੇ ਪਰੰਤੂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਤਰਾਂ ਦਾ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਹੋਣਾ ਮੂਲ ਵਾਸੀਆਂ ਅਤੇ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਆਪਸੀ ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਦਿਖਾਉਂਦਿਆਂ ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਜਾਣੇ ਅਣਜਾਣੇ ਹੀ ਪੱਖ ਪੂਰਨਾ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਲੋਕ ਹੀ ਧਿਆਨ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਹੋਣਾ ਵੀ ਅਜਿਹੇ ਹੀ ਦਵੰਦ

ਕਰਕੇ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ।

ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਜੋ ਹੁਣ ਬਜ਼ੁਰਗ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, ਹੇਰਵੇ ਅਤੇ ਅਲਗਾਵ ਹੰਢਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਤੀਸਰੀ ਜਾਂ ਚੌਥੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਓਧਰ ਜੰਮੇ-ਪਲੇ ਬੱਚੇ ਅਤੇ ਕਿਸ਼ੋਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਮੱਸਿਆ ਪਛਾਣ ਦਾ ਸੰਕਟ ਜਾਂ ਸਵੈ-ਹੋਂਦ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ ਜਦਕਿ ਦੂਸਰੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਜੋ ਅਧਖੜ ਉਮਰ ਦੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਪਹਿਲੀ ਜਾਂ ਤੀਸਰੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖ ਹੈ, ਆਪਣਾ ਬਚਪਣ ਅਤੇ ਜਵਾਨੀ ਦਾ ਮੁੱਢਲਾ ਸਮਾਂ ਪੰਜਾਬ ਬਿਤਾ ਕੇ ਪਰਵਾਸ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਇਹ ਪਰਵਾਸੀ ਆਪਣੀਆਂ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਵੱਖਰੇ ਸਮਾਜ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਦਵੰਦ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਦਵੰਦ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸੇਖਾ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ *ਪ੍ਰਿਯਮ* ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਟ' ਇਸਦੀ ਅਹਿਮ ਉਦਾਹਰਨ ਹੈ। ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਵੱਸ ਮਾੜੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਫਸ ਕੇ ਕਾਲ਼ ਗਰਲ ਬਣਨ ਵਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕੁੜੀ ਦੀਆਂ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ, ਜੋ ਚੌਦਾਂ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਕੈਨੇਡਾ ਆਉਣ ਕਰਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਰੂਪਧਾਰਨ ਕਰ ਚੁੱਕੀਆਂ ਸਨ, ਉਸ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਉਲਝਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਦੇ ਹਰੇਕ ਪੱਖ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਵੀ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਹ ਕਾਲ਼ ਗਰਲ ਦਾ ਕਿੱਤਾ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਭਾਰਤੀ ਪੰਜਾਬੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਕਰਕੇ ਉਹ ਦਿਲੋਂ ਇਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਟਾਂ ਦਾ ਬੁਟੀਕ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦੀ ਰੀਝ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਟ ਨੂੰ ਗਾਹਕ ਕੋਲ਼ ਜਾਣ ਲੱਗੇ ਨਾ ਪਹਿਨਣਾ, ਕੰਮ ਵਾਲ਼ਾ ਕਮਰਾ ਅਤੇ ਸੌਣ ਵਾਲ਼ਾ ਕਮਰਾ ਅਲੱਗ ਰੱਖਣਾ, ਸੌਣ ਸਮੇਂ ਉੱਪਰ ਲੈਣ ਵਾਲ਼ੀ ਰਜਾਈ ਗਾਹਕ ਨੂੰ ਨਾ ਦੇਣਾ, ਆਦਿ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਹਨ, ਜੋ ਉਸ ਦੀ ਭਾਰਤੀ ਨਾਰੀ ਦੀ ਮਰਿਆਦਾ ਵਾਲ਼ੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਨੂੰ ਡਿਫ਼ੈਂਸ ਮੈਕਨਿਜ਼ਮ ਵਰਤ ਕੇ ਕਾਲ਼ ਗਰਲ ਵਾਲੇ ਕੰਮ ਦੇ ਅਪਰਾਧ ਬੋਧ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਦਵੰਦ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਪੰਜਾਬੀ ਮਰਦਾਂ ਦੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਦੀ ਵੀ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਇੱਕ ਪੰਜਾਬੀ ਬੰਦਾ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਕਾਲ਼-ਗਰਲ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਫੋਨ ਲਗਾ ਕੇ ਗਾਲ਼ਾਂ ਕੱਢਦਾ ਹੈ ਫੋਨ ਨਾ ਚੁੱਕਣ ਤੇ ਆਂਸਰਿੰਗ ਮਸ਼ੀਨ 'ਚ ਰਿਕਾਰਡਿੰਗ ਭਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਈਮੇਲ ਰਾਹੀਂ ਵੀ ਗਾਲ਼ਾਂ ਲਿਖ ਕੇ ਭੇਜਦਾ ਹੈ।

"ਇੱਕ ਬਿਨਾਂ ਨਾਗਾ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਨੇਮ ਨਾਲ਼ ਗਾਲ਼ਾਂ ਕੱਢਣ ਲਈ ਫੋਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਸਦਾ ਫੋਨ ਨਹੀਂ ਚੁੱਕਦੀ। ਉਹ ਆਪਣਾ ਨੰਬਰ ਛਪਾ ਕੇ ਫੋਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਛੁਪੇ ਨੰਬਰ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਫੋਨ ਦਾ ਮੈਂ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ ਤੇ ਉਹ ਮੇਰੀ ਵੋਇਸਮੇਲ ਵਿੱਚ ਚਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ

ਆਪਣਾ ਫਰਜ਼ ਪੂਰਾ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਆਪਣਾ। ਉਹ ਗਾਲਾਂ ਨਾਲ ਭਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਬਿਨਾਂ ਸੁਣੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਟਾ ਦਿੰਦੀ ਹਾਂ।"(9)

ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇੱਥੇ ਭਾਰਤੀ ਪੰਜਾਬੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਕੰਮ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣੀ ਕੰਮ ਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕੰਮ ਕਰਦਿਆਂ ਦੇਖਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਜਾਂ ਹੇਠੀ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਹ ਆਪ ਕਾਲ਼ ਗਰਲਜ਼ ਕੋਲ਼ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਉਹ ਇਹ ਸੋਚਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਕੁੜੀਆਂ ਇਹ ਕੰਮ ਨਾ ਕਰਨ। ਆਪਣੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਸੁੱਧ ਅਤੇ ਉੱਚਾ, ਨੈਤਿਕ ਮੰਨਣ ਵਾਲ਼ੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਪੱਛਮੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀਆਂ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਕੰਮ ਭਾਵ ਕਾਲ਼-ਗਰਲ, ਡਾਂਸ-ਬਾਰ, ਆਦਿ ਲੀਗਲ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਨਾਲ਼ ਇਤਫ਼ਾਕ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ। ਇਸੇ ਸੋਚ ਤਹਿਤ ਹੀ ਅਜਿਹਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲ਼ੀਆਂ ਆਪਣੇ ਸਮਾਜ-ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਦੇ ਹਨ, ਪੁੱਛਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮਦਦ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਸੋਚਦੀ ਹੈ ਕਿ, "ਕਈ ਪੁੱਛ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿਵੇਂ ਇਸ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਆਈ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਇਹ ਪੁੱਛਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਮੇਰੇ ਲਈ ਤ੍ਰਿਸਕਾਰ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਸਪਸ਼ਟ ਦਿਸਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਲਈ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਸੋਚਦੇ ਉਹ ਵੀ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ਼ ਉਸ ਵੇਲੇ ਭਾਗੀਦਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।"(18) ਦੇਗਲੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਇੱਜ਼ਤ ਨਾਲ਼ ਜੋੜ ਕੇ ਦੇਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਧਰਮ ਜਾਂ ਨਸਲ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨਾਲ਼ ਦੇਸ਼ਤੀ ਕਰਨ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਵੀ ਆਪਣੀ ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਤੋਂ ਲੁੱਕ ਛਿਪ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਕੰਮ ਦਾ ਪਤਾ ਨਾ ਲੱਗੇ।

"ਹੁਣ ਇੱਕ ਡਰ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਪਛਾਣ ਨਾ ਲਵੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਜਾਣ ਪਛਾਣ ਵਾਲ਼ੇ ਨੂੰ ਨਾ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਵੇ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਗਲਾ ਦੂਰੋਂ ਨੇੜਿਓਂ ਕੋਈ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਹੋਵੇ। ਅਪਾਰਟਮੈਂਟ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਆਏ ਤੋਂ ਆਖ ਸਕਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਹੋਰ ਸੀ। ਜਿਸ ਨੇ ਤੈਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਸੀ ਹੁਣੇ-ਹੁਣੇ ਬਾਹਰ ਗਈ ਹੈ ਮੈਂ ਤਾਂ ਉਸ ਕੋਲ਼ ਠਹਿਰੀ ਹੋਈ ਹਾਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਫ਼ਾਈਆਂ ਮੈਂ ਸੋਚੀ ਬੈਠੀ ਹਾਂ।"(11)

ਇਸੇ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਕਰਕੇ ਹੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਇਸਤਿਹਾਰ ਵਿੱਚ "ਨੇ ਇੰਡੋ-ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਮੈਨ ਪਲੀਜ਼" ਲਿਖਵਾਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨਾਲ਼ ਸਾਹਮਣਾ ਹੋਣ ਵਾਲ਼ੀ ਸਥਿਤੀ ਨਾ ਬਣੇ ਅਤੇ ਅਪਰਾਧ ਬੋਧ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਸ ਅਪਰਾਧ ਭਾਵਨਾ ਮਗਰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਰਤੀ ਔਰਤ ਦੀ ਮਰਿਆਦਾ ਵਾਲ਼ੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਹੀ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਦਵੰਦ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਜੁੰਮੇਵਾਰ ਬਣਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕਾਲ-ਗਰਲ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਬੇਸ਼ੱਕ ਆਰਥਿਕ ਮਜ਼ਬੂਰੀਆਂ ਕਰਕੇ ਇਹ ਕੰਮ ਚੁਣਦੀ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਉਸ ਅੰਦਰ ਵਸੀਆਂ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਉਸ ਲਈ ਦਵੰਦ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਲਈ ਉਹ ਡਿਫ਼ੈਂਸ ਮੈਕਨਿਜ਼ਮ ਆਧਾਰਿਤ ਹੀਲੇ ਵਸੀਲੇ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪਾਠ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਕੰਮ ਵਾਲਾ ਕਮਰਾ ਅਤੇ ਬਿਸਤਰਾ ਅਲੱਗ ਰੱਖਦੀ ਹੈ, ਬੁਟੀਕ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਰੱਖਦੀ ਹੈ, ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਟ ਕੰਮ ਤੇ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੀ, ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਲੁੱਕ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ਆਦਿ ਇਹ ਸਾਰੇ ਅਚੇਤ-ਸੁਚੇਤ ਯਤਨ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਕਰਕੇ ਉੱਠਣ ਵਾਲੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਦਵੰਦ ਨੂੰ ਸਮਾਯੋਜਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਹੀਲੇ-ਵਸੀਲੇ ਹਨ।

ਚਾਹੇ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਉੱਪਰ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਬੰਦਸ਼ਾਂ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਘੱਟ ਲੱਗਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਉੱਚਤਾ ਵਾਲੀਆਂ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਕਰਕੇ ਸ਼ਰੇਆਮ ਪੰਜਾਬੀ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਕਾਲ-ਗਰਲਜ਼ ਕੋਲ ਜਾਣਾ ਆਪਣੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਅਕਸਰ ਹੀ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸਵਾਲ ਕਰਦੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਆਪਣੇ-ਲੋਕ ਸ਼ਬਦ ਅਕਸਰ ਹੀ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਵਾਰਤਾਲਾਪ 'ਚ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਵਾਲ ਕਰਨਾ ਵੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਜੁੜਾਓ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ। ਇਸਦੀ ਤੰਦ ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਨਾਲ ਵੀ ਜੁੜਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਮਾਪੇ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਆਪਣਿਆਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਦੇ ਦੇਖਣ। ਕਿਉਂਕਿ ਅਜਿਹਾ ਦੇਖਣ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ 'ਚ ਅਜਿਹੇ ਸਵਾਲ ਉੱਠਣੇ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਮਾਪੇ ਸਿੱਧਾ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ ਅਤੇ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਸੇ-ਪਾਸੇ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਤੇ ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਸਵਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇੰਦਰਜੀਤ ਕੌਰ ਸਿੱਧੂ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਸਰਦਲਾਂ ਦੇ ਆਰ ਪਾਰ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਕੱਚ ਤੇ ਕੰਧ' ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਕਾਲ-ਗਰਲ ਕੁੜੀ ਜੈਕੀ ਨੂੰ ਮਿਲਨ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਪੰਜਾਬੀ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ,

“ਤੈਨੂੰ ਮੈਂ ਜੈਕੀ ਦਿਸਦੀ ਹਾਂ। ਪੁੱਤ ਪਰ ਕਿੰਨੇ ਪੈਸੇ ਦੇਣੇ ਨੇ ਵਿਆਹਿਆ ਵਰਿਆ ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ਨਿਆਣੇ ਵੀ ਹੋਣਗੇ, ਕੋਈ ਹਯਾ ਕਰੇ ਹਯਾ। ਮੁੜ ਮੇਰਾ ਬੁਰਾ ਨਾ ਖੜਕਾਈ। ਇਸ ਜੈਕੀ ਨੂੰ ਤਾਂ ਮੈਂ ਵੇਖ ਲਵਾਂਗੀ।” ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਗੁੱਸਾ ਥੁੱਕ ਦਿੱਤਾ।

“ਚਿੱਟੀ ਦਾਹੜੀ ਵਾਲਾ ਸਰਦਾਰ ਜਿਸਦੇ ਭਰਵੱਟੇ ਵੀ ਚਿੱਟੇ ਸਨ-ਜੈਕੀ ਦਾ ਕਲਾਸ ਸੀ। ਉਹ ਅਕਸਰ ਪਰ੍ਹੇ ਦੂਰ ਨੁੱਕਰ ਵਿੱਚ ਖਲੋਤਾ ਰਹਿੰਦਾ-ਮੈਂ ਆਈਆਂ ਕਾਰਾਂ ਦੇ ਨੰਬਰ ਨੋਟ ਕਰਦੀ। ਮੇਰਾ ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਘਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੈਦ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਕੋਰਟ ਚੋਂ ਆਰਡਰ ਲਿਆ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਾਲ ਮੈਂ ਜੈਕੀ ਕੋਲੋਂ ਖਹਿੜਾ ਛੁਡਾਇਆ ਪੰਜਾਬੀ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੀ ਵਾਈਟ ਬਰੈਂਡ ਲਈ ਲਾਲਸਾ ਦਾ ਕੋਹੜਾ ਚਿਹਰਾ ਮੈਂ ਉਦੋਂ ਵੇਖਿਆ ਸੀ। (30)

ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਔਰਤਾਂ ਉੱਪਰ ਕਈ ਸਮਾਜਿਕ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਕਿਸੇ ਬਿਗਾਨੇ ਮਰਦ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨਾ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਪੱਛਮੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਵੀ ਪਾਬੰਦੀ ਨਹੀਂ, ਨਾ ਹੀ ਅਜਿਹਾ ਕਰਦਿਆਂ ਸਮਾਜ ਦਾ ਕੋਈ ਦਖਲ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਭਿੰਨਤਾਵਾਂ ਕਰਕੇ ਹੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਦਵੰਦ ਉਪਜਦਾ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦੀ ਧਾਰਨੀ ਔਰਤਾਂ ਸਿੰਗਲ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਗ਼ੈਰ ਮਰਦ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ, ਦੇਸਤੀ ਕਰਨ ਜਾਂ ਸਰੀਰਿਕ ਸੰਬੰਧ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਝਿਜਕਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਮਿੰਨੀ ਗਰੇਵਾਲ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਕੱਚ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਕੱਚ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ' ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੀ ਮੌਤ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਕੇ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਇਕੱਲਤਾ ਹੰਢਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਕਿਸੇ ਮਰਦ ਨਾਲ ਦੇਸਤੀ ਜਾਂ ਵਿਆਹ ਕਰਾਉਣ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਆਪਣੀ ਕੁਲੀਗ ਅਲਬਰਟੇ ਵੱਲ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਖਿੱਚ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਗੁਆਂਢੀ ਜ਼ੋਰਜ ਵੀ ਸਾਥ ਲਈ ਹਾਮੀ ਭਰਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਸਾਥ ਨਹੀਂ ਬਣਾਉਂਦੀ, ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਸੰਵਾਦਾਂ 'ਚ ਉਸ ਦੀ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਕਰਕੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਦਵੰਦ ਸਾਫ਼ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

“ਇਕੱਲੇ ਰਹਿ ਕੇ ਮੈਂ ਵੀ ਘਬਰਾ ਗਈ ਹਾਂ” ...।

“ਫੇਰ ਕੀ ਸੋਚ ਰਹੀ ਹੈ?”

“ਹੁਣ, ਇਸ ਉਮਰ ਵਿੱਚ, ਲੋਕ ਕੀ ਕਹਿਣਗੇ?”

“ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਛੇ ਫੁੱਟ ਲੰਬੀਆਂ, ਕਾਲੀਆਂ ਤੇ ਖੁਰਦਰੀਆਂ ਜੁਬਾਨਾਂ ਨੇ, ਮੱਛੀਆਂ ਵਾਂਗ ਉਹ ਵੀ ਇੱਕੋ ਪੱਥਰ ਨੂੰ ਚੱਟਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ।” ਪੱਥਰ ਚੱਟ ਕੇ ਮੱਛੀਆਂ ਤਾਂ ਮੁੜ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀਆਂ ਜੁਬਾਨਾਂ ਨਹੀਂ ਰੁਕਦੀਆਂ।”(97)

ਲੋਕ ਕੀ ਕਹਿਣਗੇ ਵਾਲੀ ਸੋਚ ਉਸਨੂੰ ਸਾਥ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਰੋਕਦੀ ਹੈ। ਜਦਕਿ ਇਸ ਕਹਾਣੀ 'ਚ ਪੱਛਮੀ ਔਰਤਾਂ ਦਾ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਝਿਜਕ ਜਾਂ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਰੋਧ ਦੇ ਜ਼ੋਰਜ ਦੀ ਪਤਨੀ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਆਉਂਦੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਰਤਨਾ ਜੋ ਭਾਰਤੀ ਸਤੀ-ਸਵਿੱਤਰੀ ਵਾਲੇ ਸਮਾਜਿਕ ਦਬਾਅ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੀ ਸੀ ਪਰੰਤੂ ਉਸਦਾ ਧਿਆਨ ਵਾਰ ਵਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਖਿੱਚਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਿਆ ਜਾਣਾ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਚੱਲ ਰਹੇ ਇਸ ਦਵੰਦ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਰਤੀਆਂ ਦੀ ਸੋਚ ਵਿੱਚ ਔਰਤ ਮਰਦ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ 'ਚ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਮਾਜਿਕ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਆਮ ਮਾਨਤਾ ਹੈ ਕਿ ਔਰਤ ਤੇ ਮਰਦ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਦੇਸਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ, ਸਰੀਰਿਕ ਸੰਬੰਧ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਮਾਨਤਾ ਕਰਕੇ ਹੀ ਦੇਵੇਂ ਧਿਰਾਂ ਦੇਸਤੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਝਿਜਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਹੀ ਇਸ਼ਕ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਪਰਦੇ ਵਾਲਾ ਕੰਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਦਕਿ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ 'ਚ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਉੱਥੇ ਨਾ ਹੀ ਦੇਸਤੀ 'ਚ ਕੋਈ ਝਿਜਕ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਪਿਆਰ, ਮੁਹੱਬਤ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਲੁਕੇ। ਇਸੇ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿੱਥ ਕਰਕੇ ਹੀ ਸਾਡੇ ਪਰਵਾਸੀ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕ ਪੱਛਮੀ ਮੁਲਕਾਂ 'ਚ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਦਵੰਦ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਸੰਬੰਧ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਝਿਜਕ, ਡਰ ਅਤੇ ਸ਼ਰਮਿੰਦਗੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਈ ਸ਼ਬਦ ਅਜਿਹੇ ਜੋ ਪੱਛਮੀ ਲੋਕ ਰੁਟੀਨ 'ਚ ਹੀ ਬੋਲਦੇ ਹਨ, ਭਾਰਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੁਟੀਨ ਵਿੱਚ ਸੁਣਨ ਦੇ ਆਦੀ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਗਲਤ ਮਤਲਬ ਕੱਢ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਰਤਨਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਮੁੰਡੇ ਤੇ ਗੁੱਸਾ ਕਰਦੀ ਹੈ।

"ਰਤਨਾ ਨੂੰ ਕੈਨੇਡਾ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਨੌਕਰੀ ਯਾਦ ਆਈ। ਉਹ ਪੜ੍ਹੀ ਲਿਖੀ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੋਲਣ ਵਾਲੀ ਸੋਹਣੀ ਤੇ ਜਵਾਨ ਸ਼ਾਦੀਸ਼ੁਦਾ ਔਰਤ ਸੀ। ਇੱਕ ਸੋਹਣੇ ਸ਼ੈਪਿੰਗ ਪਲਾਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸੋਹਣੇ, ਸਾਫ਼-ਸੁਥਰੇ ਸਟੋਰ ਵਿੱਚ ਉਹਨੂੰ ਨੌਕਰੀ ਮਿਲ ਗਈ। ਉਹਦੇ ਸਟੋਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕੋਫ਼ੀ ਸ਼ੌਪ ਸੀ। ਜਦ ਵੀ ਉਹ ਕੋਫ਼ੀ ਲੈਣ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਉੱਥੇ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਇਟਾਲੀਅਨ ਮੁੰਡਾ ਬਰੂਨੋ ਉਹਨੂੰ ਸਵੀਟ-ਹਾਰਟ, ਸ਼ੂਗਰ ਜਾਂ ਹਨੀ ਕਹਿ ਕੇ ਹੀ ਬੁਲਾਉਂਦਾ। ਸਟੋਰ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਗ੍ਰਾਹਕ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਮਿੱਸ ਹੀ ਕਹਿੰਦੇ ਪਰ ਕਈ ਡੀਅਰ, ਸ਼ੂਗਰ ਵੀ ਕਹਿ ਦਿੰਦੇ। ਗਾਹਕਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਹਿ ਸਕਦੀ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੁਝ ਕਿਹਾ। ਪਰ ਬਰੂਨੋ ਨਾਲ ਇੱਕ ਦਿਨ ਲੜ ਪਈ। ਉੱਥੇ ਪੰਜ ਛੇ ਬੰਦੇ ਕੋਫ਼ੀ ਲੈਣ ਲਈ ਖੜੇ ਸਨ। ਜਦ ਰਤਨਾ ਦੀ ਵਾਰੀ ਆਈ ਤਾਂ ਬਰੂਨੋ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਸਵੀਟ-ਹਾਰਟ ਕਹਿ ਕੇ ਬੁਲਾਇਆ। ਅਚਾਨਕ ਹੀ ਰਤਨਾ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਲੜ ਪਈ।

ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਸਵੀਟ ਹਾਰਟ ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਸ਼ੂਗਰ ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਹਨੀ ਨਹੀਂ, ਜੇ ਮੁੜ ਕੇ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਐਦਾ ਬੁਲਾਇਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਰਿਪੋਰਟ ਕਰ ਦਿਆਂਗੀ। " (98)

ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਉਸ ਗੁੱਝੇ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਇਸ਼ਕ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹਨ। ਜੇ ਸ਼ਰ੍ਰੇਆਮ ਸਾਰਿਆਂ ਸਾਹਮਣੇ ਨਹੀਂ ਵਰਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ। ਜਦਕਿ ਪੱਛਮੀ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਇਹ ਆਮ ਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਗਰ ਕੋਈ ਵੀ ਮਤਲਬ ਲੁਕਿਆ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੱਛਮੀ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦੇ ਟਕਰਾਓ ਵਿੱਚੋਂ ਅਕਸਰ ਹੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਦਵੰਦ ਉਪਜਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਦਵੰਦ ਮੇਜਰ ਮਾਂਗਟ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ *ਮੇਮਬੱਤੀ* ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਮੇਮਬੱਤੀ' ਦੀ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਕੈਂਡਲ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਵਿੱਚ ਵੀ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਸਟਰਿੱਪ-

ਡਾਂਸਰ ਭਾਵ ਅਲਫ਼ ਨੰਗੀ ਹੋ ਕੇ ਡਾਂਸ-ਬਾਰ, ਬੀਅਰ-ਬਾਰ ਵਿੱਚ ਡਾਂਸ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਆਰਥਿਕ ਲੋੜਾਂ ਅਤੇ ਡਰੱਗ-ਮਾਫ਼ੀਆਂ ਦੇ ਜਾਲ ਵਿੱਚ ਫਸੀ ਕੈਂਡਲ ਇਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਛੱਡ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਇਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਵੀਕਾਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀਆਂ, ਸੋ ਦਵੰਦ ਉਪਜਦਾ ਹੈ। ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦੀਆਂ ਹੋਰ ਡਾਂਸਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਦਵੰਦ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ।

"ਗੋਰੇ ਤਾਂ ਸਾਲੇ ਪੈਸੇ ਦੇ ਪੁੱਤ ਹੁੰਦੇ ਨੇ ਪੈਸੇ ਲਈ ਆਪਣੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਪਤਨੀਆਂ ਤੇ ਗਰਲ ਫਰੈਂਡਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਏਹੇ ਜਿਹੇ ਕੰਮਾਂ ਤੇ ਭੇਜ ਦਿੰਦੇ ਨੇ। ਕਈ ਤਾਂ ਖੁਦ ਆ ਕੇ ਛੱਡ ਕੇ ਜਾਂਦੇ ਨੇ। ਇਹਦਾ ਬੁਆਏ ਫਰੈਂਡ ਵੀ ਏਹਨੂੰ ਛੱਡਣ ਆਉਂਦਾ ਹੋਊ। ਆਪਣੇ ਤਾਂ ਅਗਲਾ ਮਰ ਜਾਊ, ਪਰ ਅਗਲੀ ਵੱਲ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਤੱਕ ਨਾ ਦਊ। " ਜੱਸੀ ਕਹਿਣਾ ਤਾਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਬਾਈ ਘੱਟ ਹੁਣ ਆਪਣੇ ਵਾਲੇ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਵੀ ਤਾਂ ਕੁੜੀਆਂ ਜਾਂ ਪਤਨੀਆਂ ਨੂੰ ਕੈਨੇਡਾ ਕੱਢਣ ਲਈ ਸਾਰਾ ਕੁੱਝ ਕਰ ਸਕਦੇ ਨੇ। ਰੋਜ਼ ਹੁੰਦਾ ਈ ਐ...। ਅਸੀਂ ਜਾਣੀ ਮਖੌਟੇ ਪਾ ਕੇ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਇਹ ਨੰਗੇ ਮੂੰਹ ਕਰੀ ਜਾਂਦੇ ਨੇ। ਪਰ ਉਹ ਨਸ਼ੇ ਦੀ ਲੋਰ ਵਿੱਚ ਕਹਿ ਨਾ ਸਕਿਆ। (159)

ਕੈਂਡਲ ਦੇ ਇਸ ਕੰਮ ਮਗਰ ਵੀ ਕੈਨੇਡਾ ਦੀ ਪੌੜੀ ਵਾਲੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ, ਉਹ ਵੀ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਲਈ ਕੈਨੇਡਾ ਆਉਣ ਦੀ ਪੌੜੀ ਬਣ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੈਨੇਡਾ 'ਚ ਜੜ੍ਹ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਉਸ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਉਸਨੂੰ ਇਸ ਧੰਦੇ ਵੱਲ ਖਿੱਚ ਲਿਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਪਿਉ ਦੇ ਸਿਰ ਦਾ ਕਰਜ਼ਾ ਅਤੇ ਕਰਜ਼ੇ ਦੇ ਭਾਰ ਵਧਣ ਤੇ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀ ਦਾ ਡਰ, ਉਸਨੂੰ ਇਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਵੀ ਕਰੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਉਸਦਾ ਮਨ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦਾ ਹਾਮੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਧਰਵਾਸ ਦੇਣ ਲਈ ਅਚੇਤ-ਸੁਚੇਤ ਕਈ ਹੀਲੇ ਵੀ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਸੈਕਸ ਵਰਕਰ ਬਣਨ ਨਾਲੋਂ ਡਾਂਸਰ ਬਣਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪਸੰਦ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਪਰਾਧ ਬੋਧ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਨਾਲ ਵੀ ਬੜਾ ਜੁੜਾਓ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਦਸ ਗੁਰੂਆਂ ਦੀ ਫੋਟੋ ਵੀ ਲਗਾਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਪਾਠ ਵੀ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਦਵੰਦ ਉਸ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਤੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹਾਵੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਮਾਨਸਿਕ ਸਥਿਤੀ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਕਾਲੇ ਵਰਕੇ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਪੱਤਿਆਂ ਨਾਲ ਢਕੇ ਜਿਸਮ' ਵਿਚਲੀ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਮਨੀਸ਼ਾ ਦੀ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪਰਵਾਸੀ ਮਾਰੋਲ ਵਿੱਚ ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਸਿਸਟਮ ਅਧੀਨ ਔਰਤਾਂ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਕਈ ਅਜਿਹੇ ਕੰਮ ਵੀ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਕਰਨਯੋਗ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ। ਜਿਵੇਂ ਡਾਂਸਰ, ਕਾਲ-ਗਰਲ, ਮਾਡਲ ਕੁੜੀਆਂ ਦਾ ਅਤਿਅੰਤ ਨੀਵੇਂ ਦਰਜੇ ਦੀਆਂ ਸਮਝੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਤਾਂ ਹੀ ਕਈ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਕੰਮ

ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿੰਦਣਯੋਗ ਨਿਗਾਹ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਾਡਲ ਕੁੜੀ ਮਨੀਸ਼ਾ ਜਿਹੜੇ ਫ਼ੈਸ਼ਨ ਦੀ ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਕਰਕੇ ਸੰਤਾਪ ਭੋਗਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਭਾਰਤੀ ਨਾਰੀ ਦੀ ਸਤੀ-ਸਵਿੱਤਰੀ, ਪਤੀ-ਵਰਤਾ, ਅਬਲਾ-ਨਾਰੀ ਵਰਗੇ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਨੂੰ ਢਾਹ ਲਾਉਣ ਕਰਕੇ ਸਮਾਜਿਕ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਅਪਰਾਧ ਬੋਧ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਉੱਚਕੋਟੀ ਦੀ ਮਾਡਲ ਮਨੀਸ਼ਾ ਆਪਣੀਆਂ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਕਰਕੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਦਵੰਦ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਮਨੀਸ਼ਾ ਨਗਨਤਾ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਪੱਤਿਆਂ ਨੂੰ ਪਹਿਨਣ ਵਾਲੇ ਆਈਟਮ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਜਦਕਿ ਬਾਕੀ ਪੱਛਮੀ ਮੂਲ ਦੀਆਂ ਮਾਡਲਾਂ ਲਈ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨਾ ਕੋਈ ਵੀ ਦੁਬਿਧਾਜਨਕ ਵਰਤਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੇਵਲ ਮਨੀਸ਼ਾ ਹੀ ਇਸ ਦਵੰਦ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਸਿੱਧਾ ਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਕਾਰਨ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਹਨ।

"ਮਨੀਸ਼ਾ ਦੀ ਆਪਣੇ ਮਾਡਲਿੰਗ-ਸਟਾਈਲ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਵੇਨ, ਐਰਿਕ ਅਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨਾਲ ਹੁਣ ਤੱਕ ਤਾਂ ਨਿਭ ਗਈ ਸੀ ਪਰ ਅੱਜ ਦੇ ਸ਼ੋਅ ਨੇ ਕਸੂਤੀ ਸਥਿਤੀ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਜੇ ਪੱਤਿਆਂ ਵਾਲੀ ਆਈਟਮ ਕਰਦੀ ਸੀ ਤਾਂ ਨਗਨ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਸੀ, ਜੇ ਉਸ ਦੀ ਰੂਹ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਤੇ ਜੇ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਸੀ ਤਾਂ ਕੈਰੀਅਰ ਦੀਆਂ ਸਿਖਰਾਂ ਛੂਹਣ, ਯਾਅਨੀ ਟਾਪ-ਮਾਡਲ ਬਣਨ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਬਿੱਖਰਦੇ ਸਨ।

ਕਰਾਂ ਤਾਂ ਕੀ ਕਰਾਂ? ਦੁਬਿਧਾ 'ਚ ਨਪੀੜ ਹੋ ਰਹੀ ਮਨੀਸ਼ਾ ਨੂੰ ਇੰਜ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਜਿਵੇਂ ਲਿਸ਼ਕਾਂ ਮਾਰਦੇ ਕਮਰੇ 'ਚ ਧੂੰਆਂ ਛਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ? ਉਸਦਾ ਦਮ ਘੁਟਣ ਲੱਗਾ।" (63)

ਚਾਹੇ ਮਨੀਸ਼ਾ ਮਾਡਰਨ ਕੁੜੀ ਹੈ, ਅਗਾਂਹ ਵਧੂ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਇਸ ਕਿੱਤੇ ਦੀ ਚੋਣ ਵੀ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਟਾੱਪ ਮਾਡਲ ਬਣਨ ਤਕ ਵੀ ਪੁੱਜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਦਾ ਅਟੁੱਟ ਅੰਗ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਆਈਟਮਾਂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਹੜੀਆਂ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜਿਕ ਬਿਰਤੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਔਰਤਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰਤੀਬੱਧਿਤ ਹਨ, ਇਸੇ ਲਈ ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਕਾਮ ਅਤੇ ਨਗਨਤਾ ਸਮਝਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਰੂਹ ਇਹ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ। ਉਹ ਸੋਚਦੀ ਹੈ ਕਿ "ਕਿੰਨਾ ਰੋਲਾ ਸੀ, ਅਖੇ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ ਦਾ ਬਹੁਤ ਆਹਲਾ ਸ਼ੋਅ ਹੋਣ ਜਾ ਰਿਹਾ ਏ... ਸੁਆਹ ਤੇ ਖੇਹ, ਨਿਰੀ ਨਗਨਤਾ ਤੇ ਕਾਮੁਕਤਾ। ਕਲਾ ਤੇ ਸੁਹਜ ਵਾਲੀ ਤਾਂ ਕੋਈ ਗੱਲ ਹੀ ਨੂੰ ਦਿਸਦੀ।" ਮਨੀਸ਼ਾ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਈਟਮ ਨੂੰ ਮਨ੍ਹਾ ਕਰਨ ਤੇ ਬਾਕੀ ਮਾਡਲਾਂ ਅੱਗੇ ਲੰਘ ਜਾਣਗੀਆਂ ਫਿਰ ਵੀ ਉਹ ਪੱਤਿਆਂ ਵਾਲੀ ਆਈਟਮ ਤੋਂ ਛੋਟ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ।

"ਮੈਨੂੰ ਪੱਤਿਆਂ ਵਾਲੀ ਆਈਟਮ ਤੋਂ ਛੋਟ ਚਾਹੀਦੀ ਏ। " ਤਣਾਅ 'ਚ ਮਿੱਧੀ ਹੋਈ ਮਨੀਸ਼ਾ ਨੇ ਆਖਿਆ।

"ਹੋਲੀ ਸਮੇਕ ! ਤੂੰ ਅਜੇ ਉਸੇ ਚੱਕਰ 'ਚ ਫਸੀ ਪਈ ਏ। ਬਹੁਤ ਮਾੜੀ ਗੱਲ ਏ," ਹੈਰਾਨੀ ਤੇ ਹਿਰਖ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦਾ ਵੇਨ ਬੋਲਿਆ, "ਤੈਨੂੰ ਚੰਗਾ ਭਲਾ ਪਤੈ ਕਿ ਇਹ ਸ਼ੋਅ ਮੇਰੇ ਤੇ ਏਜੰਸੀ ਲਈ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਤੇਰੇ ਲਈ ਵੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਏ। ਤੇਰਾ ਟੋਪ-ਮਾਡਲ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਏ। ਜੇ ਆਮ ਜਿਹਾ ਸ਼ੋਅ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਛੋਟ ਦੇ ਦੌਦਾ ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਆਈਟਮ ਕਰਨੀ ਹੀ ਪੈਣੀ ਏ।"

"ਪਰ ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ।"

"ਮੰਨ ਜਾਏਗਾ। ਮੈਂ ਐਨਾ ਨੂੰ ਫੋਨ ਕਰ ਦੇਨਾ, ਉਹ ਮੈਰੂਆਨਾ ਫੜਾ ਜਾਏਗੀ। "(81)

ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਆਈਟਮਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨਾ ਜਿੱਥੇ ਉਸ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਟਾੱਪ ਮਾਡਲ ਬਣਨ ਦੀ ਖ਼ਾਹਿਸ਼ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਮਰਸ਼ੀਅਲ ਦਬਾਅ ਤੇ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਵਿਚਲਾ ਦਵੰਦ, ਜਿਸਦੇ ਇੱਕ ਸਿਰੇ ਤੇ ਭਾਰਤੀ ਮਾਣਕ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਸਿਰੇ ਤੇ ਪਦਾਰਥਵਾਦੀ ਸੋਚ ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਹਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਵੀ ਦਬਾਅ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਖ਼ਰੀ ਮੈਰੂਆਨਾ ਵਰਗੇ ਨਸ਼ੇ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਮਿਲਦੇ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਉਪਭੋਗੀ-ਬਿਰਤੀ ਜਿੱਤ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਨੈਤਿਕਤਾ ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਰ ਨੂੰ ਮੈਰੂਆਨਾ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈ ਕੇ ਦਬਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਹੀ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਮਨੀਸ਼ਾ ਲਈ ਤਾਂ ਦਵੰਦ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਹੋਰ ਮਾਡਲ ਜੇ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਸਿੰਡੀ, ਮਿਸ਼ੈਲ, ਡੈਮਿਨਿਕਾ ਅਜਿਹੀਆਂ ਆਈਟਮਾਂ ਲਈ ਮਨ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀਆਂ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਇਸ ਪ੍ਰਤੀ ਕੋਈ ਸਮਾਜਿਕ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਦਬਾਅ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਹ ਮਨੀਸ਼ਾ ਤੋਂ ਵੱਖਰੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਚਦੀਆਂ ਹਨ।

ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦੇ ਅੰਤਰ ਨੂੰ ਬਿਆਨਦੀ ਕੁਲਜੀਤ ਮਾਨ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ *ਮਿਲ ਗਿਆ ਨੈੱਕਲੈਸ* ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਚੋਣ' ਪੱਛਮੀ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਵਿਚਲੇ ਅੰਤਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਵਿਚਲੇ ਪਾਤਰ ਅਮਰ ਅਤੇ ਡੋਰਥੀ ਦੀ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਵਿੱਚੋਂ ਸਾਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਵਿਚਲੇ ਅੰਤਰ ਸਪਸ਼ਟ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਦੋਵੇਂ ਪਾਤਰ ਅਧਖੜੂ ਉਮਰ ਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਕੱਠੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਦੋਵੇਂ ਲੱਗ ਡਰਾਈਵ ਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਅਮਰ ਦਾ ਮਕਸਦ ਡੋਰਥੀ ਕੋਲੋਂ ਉਸ ਦੇ ਕੈਨੇਡਾ ਆਉਣ ਦੀ ਦਾਸਤਾਨ ਸੁਣਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਦੋਵੇਂ ਪੂਰਾ ਦਿਨ ਇਕੱਠੇ ਘੁੰਮਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਰਾਤ ਵੀ ਇਕੱਠੇ ਮੋਟਲ ਵਿੱਚ ਗੁਜ਼ਾਰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਵਿਚਲੇ ਅੰਤਰ ਦੀ ਝਲਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਰਾਤ ਘਰ ਨਾ ਆਉਣ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਭਾਰਤੀ ਮੂਲ ਦਾ ਅਮਰ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਹੁਣ ਗੱਡੀ ਖਰਾਬ

ਹੋਣ ਦਾ ਬਹਾਨਾ ਮਾਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਡੋਰਥੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਲੁਕੇ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

“ਹਾਂ ਜੀ ਕੀ ਕਰਦੀ ਹੈ ਸਰਕਾਰ ਮੇਰੀ ?”

“ਇੰਤਜ਼ਾਰ”

“ਮੱਤ ਕਰੋ ਇੰਤਜ਼ਾਰ, ਅੱਜ ਸ਼ਾਇਦ ਘਰ ਨਾ ਆ ਸਕਾਂ, ਮੈਂ ਨਿਊ ਮਾਰਕੀਟ ਆਇਆ ਸੀ ਆਪਣੇ ਕਲਾਇੰਟ ਨੂੰ ਮਿਲਨ ਤੇ ਹੁਣ ਕਾਰ ਸਟਾਰਟ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਹੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸਟਾਰਟਰ ਦਾ ਨੁਕਸ ਹੈ ਜਾਂ ਕੋਈ ਚਿਪ ਹਿਲ-ਹੁਲ ਗਈ ਹੈ। ਨੌਂ ਵੱਜੇ ਹਨ, ਕੋਈ ਮਕੈਨਿਕ ਨਹੀਂ ਮਿਲਨਾ। ਹੁਣ ਤੇ ਸਵੇਰੇ ਹੀ ਕਾਰ ਠੀਕ ਹੋਵੇਗੀ।”(98)

ਜਦਕਿ ਪੱਛਮੀ ਮੂਲ ਦੀ ਡੋਰਥੀ ਇਸ ਨੂੰ ਗ਼ਲਤੀ ਮੰਨਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਸੱਚ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਕਿੱਥੇ ਹੈ, ਅਤੇ ਕਿਸ ਨਾਲ ਹੈ।

“ਕਰ ਗੱਲਾਂ, ਤੇਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣਨ ਲਈ ਹੀ ਤੇ ਘਰ ਛੂਠ ਬੋਲਿਆ ਹੈ।”

“ਪਰ ਅਮਰ ਤੈਨੂੰ ਛੂਠ ਨਹੀਂ ਬੋਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਜੇ ਤੇਰੀ ਪਤਨੀ ਤੈਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਹਰ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਮਝ ਸਕਦੀ ਹੈ।”

“ਡੋਰਥੀ ਮੈਂ ਇਸਦੀ ਲੋੜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ, ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਦੀ ਸੋ ਛੂਠ ਬੋਲਣਾ ਮੇਰੀ ਲੋੜ ਹੈ।”

“ਕੀ ਤੂੰ ਕਦੇ ਟਰਾਈ ਵੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਸਮਝ ਸਕਦੀ ਹੋਵੇ, ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਜਿੰਮੀ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦਾ ?”

“ਚੱਲ ਛੱਡ, ਇਹ ਮਸਲਾ ਇਤਨਾ ਅਸਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ।”(106)

ਬੇਸ਼ੱਕ ਡੋਰਥੀ ਸਪਸ਼ਟਵਾਦੀ ਪੱਛਮੀ ਸੱਭਿਅਤਾ ਦੀਆਂ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਸਦਕਾ ਹੀ ਅਜਿਹਾ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਉਸਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਵਿਆਹੁਤਾ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿਚਲੀ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਸਾਂਝ ਦਾ ਨਹੀਂ ਪਤਾ। ਉਹ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਦੀ ਕਿ ਸੱਚ ਦੱਸਣਾ ਕਿੰਨਾ ਤਕਲੀਫ਼ਦੇਹ ਜਾਂ ਨੁਕਸਾਨਦੇਹ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਅੰਤਰ ਕਰਕੇ ਹੀ ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਬੁਆਏ-ਫਰੈਂਡ ਜਿੰਮੀ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਕੇ ਬੀਤੀ ਰਾਤ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਬਿਤਾਉਣ ਬਾਰੇ ਦੱਸਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਝਿਜਕਦੀ ਅਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਸਭ ਕੁਝ ਦੱਸਣ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰਦੀ ਹੈ।

“ਕਿਉਂ ਚੁਪੀਤਾ ਜਿਹਾ ਕਿਉਂ ਹੈ? ਰਾਤ ਤੇ ਬੜੀਆਂ ਛਾਲਾਂ ਮਾਰਦਾ ਸੀ, ਉਦੋਂ ਤੇ ਮੈਂ ਫ਼ੈਟੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗੀ ਤੈਨੂੰ। ”

“ਮੈਂ ਕਾਹਦੀਆਂ ਛਾਲਾਂ ਮਾਰਦਾ ਸੀ, ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਜਿੰਮੀ ਨਾਲ ਸੀ। ਆਈ ਵਾਜ ਜਸਟ ਸੈਕੰਡ ਮੈਨ। ”

“ਹਾਂ ਇਹ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੈ ਅਮਰ, ਮੈਂ ਵੀ ਕੀ ਕਰਾਂ, ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਕੋਈ ਜਿੰਮੀ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ, ਮੈਂ ਔਰਤ ਬਣ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। ਚੰਗਾ ਕੀਤਾ ਤੂੰ ਵੀ ਜਿੰਮੀ ਬਣ ਕੇ ਅੱਜ ਰਾਤ ਨੂੰ ਦੱਸਾਂਗੀ ਜਿੰਮੀ ਨੂੰ, ਸਾਰੀ ਹੋਈ ਬੀਤੀ ਗੱਲ। ”

“ਵਟ, ਕੀ ਇਹ ਸਾਰਾ ਜਿੰਮੀ ਨੂੰ ਦੱਸੋਗੀ ? ”

“ਉਹ ਤੇ ਸਗੋਂ ਖੁਸ਼ ਹੋਵੇਗਾ, ਉਸਨੂੰ ਦੱਸਣ ਲਈ ਹੀ ਲੋਗ ਡਰਾਇਵ ਤੇ ਆਈ ਹਾਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ। ਕੀ ਤੂੰ ਨਹੀਂ ਦਸ ਸਕਦਾ ਆਪਣੀ ਵਾਈਫ਼ ਨੂੰ?”

“ਸੁਆਲ ਹੀ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ”

“ਕਿਤਨਾ ਚਿਰ ਹੋ ਗਿਆ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਆਹ ਨੂੰ। ”

“ਇਹ ਕੋਈ ਬਾਈ ਸਾਲ। “

“ਇਤਨੇ ਚਿਰ ਵਿੱਚ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਕੋਈ ਖੁਸ਼ੀ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਸਾਂਝੀ ਕਰਨੀ ਨਹੀਂ ਸਿਖ ਸਕੇ?”(111) ..

ਇੱਥੇ ਬੇਸ਼ੱਕ ਡੋਰਥੀ ਖੁਸ਼ੀ ਸਾਂਝੀ ਕਰਨਾ ਸਮਝਦੀ ਹੈ। ਪੱਛਮੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨਾਲ ਲਿਆ ਸਰੀਰਿਕ ਅਨੰਦ ਜੀਵਨ ਸਾਥੀ ਨਾਲ ਸਾਂਝਾ ਕਰਨਾ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਪਲ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਬੇਵਫ਼ਾਈ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਅੰਤ ਤਲਾਕ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਇਹ ਵਿੱਚ-ਵਿਚਾਲੇ ਵਾਲੀ ਬਿਰਤੀ ਹੀ ਤਣਾਅ ਅਤੇ ਦਬਾਅ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਵਿਆਹੁਤਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਨਿੱਘ ਦੇ ਘੜੀਸੀ ਜਾਣਾ, ਆਪਣੀ ਦੋਸਤੀ, ਆਪਣੇ ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਲੁਕੇ ਕੇ ਰੱਖਣਾ, ਸਮਝੌਤੇ ਕਰਕੇ ਮਨ ਮਾਰ ਕੇ ਜਿਊਣਾ ਆਦਿ ਸੁਭਾਅ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਲਈ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸੁਭਾਅ ਦੀ ਸੁੰਦਰ ਵਿਆਖਿਆ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਹੀ ਜੈਨੀ ਜੇ ਕਿ ਇੱਕ ਮੇਟੀਵੇਸ਼ਨਲ ਸਪੀਕਰ ਹੈ, ਉਹ ਬਿਆਨ ਕਰਦੀ ਹੈ।

“ਜੈਨੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਫ਼ਰਾਰ ਹੋਣਾ ਤੇ ਹਾਲਤ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉਣ ਨਾਲ਼ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਬਣਦੀ, ਇਹ ਹੀ ਤੁਹਾਡੀ ਬੇਰੀਅਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪੁੱਛੋ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਚੋਣ ਕੀ ਹੈ? ਜੇ ਹੋ ਸਕੇ ਤਾਂ ਚੈਲੰਜ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰੋ। ਜੇ ਨਹੀਂ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਤਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਲੇ ਨਾ ਰਹੋ। ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਲੇ ਰਹਿਣ ਨਾਲ਼ ਹੀ ਤਣਾਅ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਬੇਰੀਅਤ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਯਕੀਨ ਕਰ ਲਵੋ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਨਖਿੱਧ ਨਹੀਂ ਹੋ। ਆਪਣੇ ਆਪ ਨਾਲ਼ ਰਹਿਣਾ ਤੁਹਾਡਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ, ਇਹਦੇ ਤੋਂ ਭੱਜ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ।”(94)

ਪਰੰਤੂ ਭਾਰਤੀ ਵਿਆਹੁਤਾ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਫ਼ਿਲਾਸਫ਼ੀ ਸਹੀ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਭਾਰਤੀ ਵਿਅਕਤੀ ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਔਰਤ ਆਪਣੇ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਤੇ ਇਸ਼ਕ ਦੀ ਗੱਲ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਸਾਥੀ ਨਾਲ਼ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ। ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਵਿਸ਼ੇ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕਰਨ ਵਾਲ਼ੇ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਛੁਪਾਉਣ ਵਾਲ਼ੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜ਼ਾਹਿਰ ਕਰਨ ਦਾ ਹਸ਼ਰ ਵੀ ਮਾੜਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਪੱਛਮੀ ਮੂਲ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਐਕਸ ਹੋਣਾ, ਐਕਸ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰਨੀ, ਉਸਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਨਾ, ਮਿਸ ਕਰਨਾ ਆਦਿ ਆਮ ਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹਨ, ਜਿਹੜੀ ਜੀਵਨ ਸਾਥੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਉਲਝਣ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀਆਂ, ਪਰੰਤੂ ਭਾਰਤੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਲਈ ਅਜਿਹਾ ਹੋਣਾ ਅਸਹਿ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਰਤੀਆਂ ਦੇ ਵਿਆਹੁਤਾ ਰਿਸ਼ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਚੱਲਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਵੀ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਪਾਤਰ ਅਮਰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ,

“ਡੈਰਥੀ, ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਆਹ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਭਦੇ ਹਨ ?”

“ਨਹੀਂ” ਡੈਰਥੀ ਨੇ ਉਤਸੁਕਤਾ ਨਾਲ਼ ਕਿਹਾ।

“ਇਹ ਰਿਸ਼ਤੇ ਬਣਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਖ਼ਾਹਿਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਰੂਹ ਨਾਲ਼ ਇੱਕ ਹੋ ਜਾਈਏ, ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ ਤੇ ਫਿਰ ਚੋਣ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਰਿਸ਼ਤਾ ਹੀ ਤੋੜ ਦੇਵੋ ਜਾਂ ਦਫ਼ਾ ਕਰੋ ਤੇ ਜੀਵੀ ਚਲੋ, ਦੋਵਾਂ ਇਨਸਾਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਕਦੇ ਵੀ ਇੱਕਮਿੱਕ ਹੋ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ।”(97)

ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਵਖਰੇਵਿਆਂ ਕਰਕੇ ਬਣੀਆਂ ਇਹ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਖ਼ਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਜਦੋਂ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਵਿਰੋਧੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਨਾਲ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਬਾਕੀ ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਵਾਂਗ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਦਵੰਦ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਉੱਸਰੀਆਂ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਵਾਲ਼ਾ ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਜਦੋਂ ਦੂਸਰੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਵਿੱਥ ਕਰਕੇ ਇਹ ਦਵੰਦ ਉਪਜਣਾ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਦਵੰਦ ਕਰਕੇ ਹੀ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕ ਪੱਛਮੀ ਭਾਂਤ ਦੇ ਉਹ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਐਕੜ

ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਪੱਛਮੀ ਲੋਕ ਬਿਨਾਂ ਝਿਜਕ ਦੇ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਸਟਰਿੱਪ ਡਾਂਸਰ, ਕਾਲ-ਗਰਲ, ਬੋਲਡ ਮਾਡਲਿੰਗ ਵਰਗੇ ਕੰਮ ਜੋ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪੱਛਮੀ ਭਾਂਤ ਦੇ ਔਰਤ-ਮਰਦ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵੀ ਦਵੰਦ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਖੁੱਲ੍ਹੇ-ਆਮ ਮਿਲਨਾ, ਘੁੰਮਣਾ, ਸਮਾਂ ਬਿਤਾਉਣਾ, ਸਰੀਰਿਕ ਸੰਬੰਧ ਬਣਾਉਣਾ, ਬਿਨਾਂ ਵਿਆਹ ਇਕੱਠੇ ਰਹੀ ਜਾਣਾ, ਬੱਚੇ ਵੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨੇ, ਜਦੋਂ ਮਰਜ਼ੀ ਛੱਡ ਦੇਣਾ, ਨਵਾਂ ਸਾਥੀ ਬਣਾ ਲੈਣਾ, ਨਵੇਂ ਸਾਥੀ ਨੂੰ ਪੁਰਾਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਬਾਰੇ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਦੱਸਣਾ, ਉਸਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਨਾ, ਮਿੱਸ ਕਰਨਾ ਆਦਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਵਿੱਥ ਕਰਕੇ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ। ਇਸ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿੱਥ ਅਤੇ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਅੰਤਰ-ਸੰਬੰਧਾਂ ਬਾਰੇ ਡਾ. ਧਨਵੰਤ ਕੌਰ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ **ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਸ਼ਾਸਤਰ** ਵਿੱਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ,

ਇਕ ਪਾਸੇ ਪੱਛਮੀ ਜੀਵਨ ਜਾਚ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਨਾਲ ਆਈ ਤਬਦੀਲੀ ਨੂੰ ਬੜੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਤੇ ਤਾਰਕਿਕ ਮਨ ਨਾਲ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਪੂਰਬੀ ਜੀਵਨ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਅਤਿ ਵਿਕਸਿਤ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੀ ਵੀ ਮਜ਼ਹਬ ਤੇ ਸਿਆਸਤ ਨੂੰ ਰਲਗੱਡ ਕਰਕੇ ਡਰ ਤੇ ਅਗਿਆਨਤਾ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਦੇ ਕੱਚ-ਘਰੜ ਇਰਾਦੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਣਾਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਦੋਹਾਂ ਜੀਵਨ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਆਂ ਦੇ ਇਸ ਤੁਲਨਾਤਮਿਕ ਸੰਦਰਭ ਨੂੰ ਉਸਾਰ ਕੇ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਵਰਤਾਰਿਆਂ ਦੇ ਪਛੜੇਵਿਆਂ/ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਦੇ ਨਗਨ ਚਿੱਤਰ ਉਲੀਕ ਰਹੀ ਹੈ। ਨਵੀਨ ਜੀਵਨ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਆਂ ਨਾਲ ਇਹ ਤੁਲਨਾ ਆਪਣੇ ਵਿਰਾਸਤੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਸਿਰਿਓਂ ਸਮਝਣ, ਕਾਂਟਣ ਛਾਂਟਣ ਵਿਉਂਤਣ ਲਈ ਅਤੇ ਇਨਸਾਨੀ ਤਕਾਜ਼ਿਆਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਲਈ ਲਾਹੇਵੰਦ ਸਾਬਤ ਹੋਵੇਗੀ। (92)

2.7 ਕੰਮ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ-ਕਾਰਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ

ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਕੰਮ ਉਸ ਦੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਮੁੱਲਾਂ, ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ, ਜਜ਼ਬਾਤਾਂ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਕਰਮਚਾਰੀ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਕੰਮ ਪ੍ਰਤੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ, ਸਿੱਦਤ, ਲਗਨ, ਮਿਹਨਤ, ਲੋੜ, ਕੰਮ ਦੇ ਸਥਾਨ ਤੇ ਦੂਸਰੇ ਸਹਿ ਕਾਮਿਆਂ ਨਾਲ ਵਿਵਹਾਰ, ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਅਤੇ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਟੀਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਰਗੇ ਕਈ ਪਹਿਲੂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਪਰ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਕੰਮ ਦੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪਹਿਲੂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸੰਚਾਰ, ਸਹਿਯੋਗ, ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਸ਼ੈਲੀ, ਕੰਮ-ਜੀਵਨ ਸੰਤੁਲਨ, ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਅਤੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਦੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ। ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨ ਦੀ ਆਦਤ

ਚਾਹੇ ਪੁਰਸ਼ਤਵ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਹੈ ਪਰ ਆਰਥਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਹੋਰ ਸੰਪੰਨ ਹੋਣਾ, ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਿਰਾਸਤ ਛੱਡਣ ਦੀ ਚਾਹ, ਵੱਡਾ ਘਰ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਚਾਹ, ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰਰੀਆਂ-ਦੂਰਰੀਆਂ ਸ਼ਿਫਟਾਂ ਲਾਉਣ ਜਾਂ ਦੇ-ਦੇ ਥਾਈ ਨੌਕਰੀਆਂ ਕਰਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਆਪਣੀ ਜੁਆਨੀ ਦੇ ਸਾਲਾਂ 'ਚ ਕੰਮ 'ਚ ਰੁੱਝੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਪਰੰਤੂ ਇਸਦਾ ਅਸਰ ਕਈ ਵਾਰ ਉਲਟ ਵੀ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਬੱਚੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਵਿਰਾਸਤ ਇਕੱਠੀ ਕਰਨ 'ਚ ਮਾਪੇ ਮਸਰੂਫ਼ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਸਮਾਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੱਢ ਪਾਉਂਦੇ ਅਤੇ ਅਖੀਰ ਉਹ ਬੱਚੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਜਾਣ ਲੱਗਦੇ ਹਨ। ਨਸ਼ਿਆਂ 'ਚ ਪੈ ਜਾਣਾ, ਵਿਗੜ ਜਾਣਾ, ਅਵਾਰਾਗਰਦੀ ਕਰਨਾ, ਦੁਰਵਿਵਹਾਰੀ ਹੋ ਜਾਣਾ ਅਤੇ ਸਿਖਰ ਹੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਬਾਗ਼ੀ ਹੋ ਕੇ ਘਰ ਛੱਡ ਜਾਣਾ ਆਦਿ ਵਾਪਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕੰਮ ਦੀਆਂ ਦੁਸ਼ਵਾਰੀਆਂ ਵੀ ਕਈ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀਆਂ 'ਚ ਆਮ ਹੀ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਮਾਨਸਿਕ ਸੰਤਾਪ ਦਾ ਇੱਕ ਕਾਰਨ ਵੀ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਦਵਿੰਦਰ ਮਲਹਾਂਸ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਗੋਰੀ ਸਰਕਾਰ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਮਸ਼ੀਨ' ਦਾ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਮਾਮਾ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੈਨੇਡਾ ਆਉਣ ਅਤੇ ਕੰਮ ਦੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸਦਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ,

“ਪੁੱਤਰਾ ਪੰਦਰਾਂ ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ। ਇੱਥੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਨੂੰ ਪੰਦਰਾਂ ਮਿੰਟ ਦੀ ਬਰੇਕ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਦੇ ਟਾਈਮ ਪੂਰਾ ਕਰ ਲਈਦਾ।” ਮੇਰੇ, ਮਾਮਾ ਜੀ ਦੀ ਗੱਲ ਮਨ ਨੂੰ ਲੱਗੀ, ਫੇਰ ਘੁੱਟ ਪੀਤੀ ਤੇ ਨਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੋਰ ਫੁਰੀ, “ਮਾਮਾ ਜੀ, ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਤਿੰਨ-ਚਾਰ ਕੋਟ ਪੈਂਟ ਸਮਾ ਲਿਆਈ। ਉਹ ਕਦੋਂ ਪਾਉਣੇ ਨੇ ਆਪਾਂ ਸੱਤੇ ਦਿਨ ਕੰਮ ਤੇ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਰਾਤ ਨੂੰ ਪੈਣ ਲੱਗਿਆ ਪਾਇਆ ਕਰਾਂ?” (15)

ਮਾਨਸਿਕ ਸੰਤਾਪ ਦਾ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਕਾਰਨ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਸਰਦਾਰੀਆਂ, ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰੀਆਂ ਕਰਕੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਜਾਂ ਵੱਡੇ ਅਹੁਦਿਆਂ ਤੇ ਅਫ਼ਸਰੀਆਂ ਕਰਕੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਜਾਂ ਸੌਖੇ ਬੈਠ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਪੰਜਾਬੀ ਜਦੋਂ ਕੈਨੇਡਾ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਥੱਲੇ ਲੱਗ ਕੇ ਮਜ਼ਦੂਰੀਆਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਦਵੰਦ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ਾਦ ਉਪਜਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੀ ਹੈ ਜੋ ਕਈ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕਈ ਥਾਈ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਅਸੀਂ ਅਜਿਹੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਸ ਸੋਚ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਜਰਨੈਲ ਨੂੰ ਉਸਦਾ ਮਾਮਾ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਕੰਮ-ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਬਾਰੇ ਸਮਝਾਉਂਦਾ ਹੈ।

“ਮਾਮਾ ਜੀ, ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਤੇ ਬਹੁਤ ਹੱਸੋ। ਮੇਰੇ ਗੱਲ ਨੂੰ ਥਪਥਪਾਉਂਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, “ਉਹ ਵੀ ਟਾਈਮ ਮਿਲੂ। ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਲਈ ਸਬਰ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ। ਇਹ ਨਾ ਸੋਚ ਕੇ ਮੈਂ ਸਰਦਾਰ ਤੋਂ ਮਜ਼ਦੂਰ ਬਣ ਗਿਆ। ਇੱਥੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਨੇ, ਮਾਲਕ ਵੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਹੀ ਨੇ ਤੇ ਆਪਾਂ ਸਾਰੇ

ਹੀ ਮਾਲਕ ਹਾਂ। ਪਰ ਇੱਥੇ ਆਪਣੇ ਮਾਲਕਾਂ ਨਾਲੋਂ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਧੀਆ।” ਪਤਾ ਨੀ
ਮਾਮਾ ਜੀ ਨੂੰ ਕੀ ਵਧੀਆ ਲੱਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਮੈਂ ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿਰ ਮਾਰਿਆ। (15)

ਬੇਸ਼ੱਕ ਅਣਥੱਕ ਮਿਹਨਤ ਅਤੇ ਦਿਨ-ਰਾਤ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਲਗਨ ਕਰਕੇ ਅੱਜ ਪੰਜਾਬੀ ਲਗਭਗ ਅੱਧੀ
ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਕਾਮਯਾਬੀ ਹਾਸਲ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਬੇਹਿਸਾਬਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਨਾਲ ਕਈ ਵਾਰ
ਮਾਨਸਿਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਵੀ ਉੱਭਰ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ
ਉੱਪਰ ਕੰਮ ਦਾ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਕਾਰਾਤਮਿਕ ਅਤੇ ਨਕਾਰਾਤਮਿਕ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮਸ਼ੀਨ
ਵਾਂਗ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਅਤੇ ਅਕਾਊ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਸ ਪਿੱਛੇ
ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨ, ਜ਼ਿਆਦਾ ਪੈਸਾ ਕਮਾਉਣ, ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਵੱਧ ਧਨ ਇਕੱਠਾ ਕਰ ਲੈਣ ਵਰਗੀਆਂ
ਇੱਛਾਵਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਭਾਰਤੀ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਅਕਸਰ ਦੋਹਰੀਆਂ ਸ਼ਿਫਟਾਂ
ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਿੱਥੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੰਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨੂੰ ਸੰਤਾਪੀ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਹੀ
ਪਰਿਵਾਰ, ਪਤਨੀ, ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮਾਂ ਨਾ ਦੇਣ ਸਕਣ ਕਾਰਨ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਪਰਿਵਾਰਿਕ ਤਰੇੜਾਂ ਆ ਜਾਣ
ਕਰਕੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਤਣਾਅ ਬਣਨ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਵਾਂਗ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਮਾਨਸਿਕ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਦਾ
ਜ਼ਿਕਰ ਕਈ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਜੋ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਮਾਨਸਿਕ ਦਬਾਅ ਕਾਰਨ
ਬਣਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਵੀਨ ਕੌਰ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ *ਪਰ ਕਿਉਂ* ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਆਹ' ਦੀ ਪਾਤਰ ਸਰਬਜੀਤ
ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਦੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਮਾਨਸਿਕ ਸਥਿਤੀ ਬਾਰੇ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ,

"ਦਸ ਘੰਟੇ ਕਮਾਈ ਕਰਨ ਜਾਨੀ ਆਂ, ਆ ਕੇ ਰੋਟੀ ਬਨਾਨੀ ਆਂ, ਰਾਤ ਤੱਕ ਥੱਕ-ਟੁੱਟ ਕੇ
ਚੂਰ ਹੋ ਜਾਨੀ ਆਂ। ਬਲਵੰਤ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਦੇ-ਦੇ ਜੇਬਾਂ ਅਤੇ
ਓਵਰਟਾਈਮ ਕਰਦੈ। ਨਜ਼ਮਾਂ ਹੁਣ ਵੀ ਲਿਖਦੈ ਵਿਚਾਰਾ, ਪਰ ਡਾਢੀਆਂ ਰੋਣੇ ਵਾਲੀਆਂ। ਥੱਕ
ਐਡਾ ਜਾਂਦੈ ਕਿ ਕਈ ਵਾਰੀ ਬਿਸਤਰੇ ਵਿੱਚ ਡਿਗਦਿਆਂ ਈ ਘਰਾੜੇ ਮਾਰਨ ਲੱਗਦੈ। ਲੰਡਨ
ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਹਰ ਵਕਤ ਹਨੇਰਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ, ਉਸ ਕਦੇ ਸੂਰਜ ਡਿੱਠਾ ਈ ਨਹੀਂ। ਪਿਆਰ ਨਾ
ਸਹੀ, ਲੜੇ ਹੀ ਮੇਰੇ ਨਾਲ, ਪਰ ਬਲਵੰਤ ਵਿੱਚ ਤਾਕਤ ਕਿੱਥੇ ਐ। ਇਹਨਾਂ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿੱਚ ਪੈਸੇ
ਕਮਾਉਣੇ ਕਿਹੜਾ ਸੌਖੇ ਐ। ਡਿਗਰੀਆਂ ਸਾਡੀਆਂ ਇਹ ਲੋਕ ਕਬੂਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਨੀਵੀਂ ਤੋਂ
ਨੀਵੀਂ ਜਿਹੜੀ ਨੌਕਰੀ ਮਿਲੇ, ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਪਿੱਛੇ ਐਡੀ ਵੱਡੀ ਕਬੀਲਦਾਰੀ ਦੀ ਮਾਰ,
ਉੱਤੇ ਨਵੀਂ ਵਿਆਹੀ ਵਹੁਟੀ। ਕਮਲ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਸਭ ਸਮਝ ਗਈ। ਬੱਸ ਵਿੱਚ ਜਾਂਦਿਆਂ,
ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਖਰੀਦਦਿਆਂ ਕਈ ਔਰਤਾਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ, ਬਹੁਤੀਆਂ ਰੋਣੇ ਈ ਰੋਂਦੀਆਂ ਨੇ।
ਪਰ ਕਈ ਐਸੀਆਂ ਨੇ ਜਿਹੜੀਆਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤ ਸਮਝਦੀਆਂ ਨੇ ਅਤੇ ਰੱਬ

ਦਾ ਸ਼ੁਕਰ ਕਰਦੀਆਂ ਨੇ। (9)

ਕੈਨੇਡਾ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਕਰਕੇ ਚੰਗੀ ਨੌਕਰੀ ਛੱਡ ਕੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਨਵੇਂ ਪਰਵਾਸੀ ਅਕਸਰ ਪਹਿਲਾਂ-ਪਹਿਲ ਇੱਥੇ ਆ ਕੇ ਪਛਤਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਪਛਤਾਵਾ ਦੂਹਰੇ ਦਵੰਦ ਵਿੱਚੋਂ ਉਪਜਦਾ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਦੋਵਾਂ ਸਿਰਿਆਂ ਦੇ ਇੱਕ ਸਕਾਰਾਤਮਿਕ ਅਤੇ ਇੱਕ ਨਕਾਰਾਤਮਿਕ ਉਦੇਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਰਦੇਸ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਜਿੱਥੇ ਕੁਝ ਫ਼ਾਇਦੇ ਵੀ ਹਨ ਉੱਥੇ ਕੁਝ ਨੁਕਸਾਨ ਵੀ ਹਨ। ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬ ਰਹਿੰਦੇ ਵੀ ਫ਼ਾਇਦੇ ਅਤੇ ਨੁਕਸਾਨ ਦੋਵੇਂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸੇ ਇਸ ਦੂਹਰੇ ਦਵੰਦ ਵਿੱਚੋਂ ਉਪਜਦਾ ਪਛਤਾਵਾ ਨਵੇਂ ਆਏ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਮਾਯੋਜਨ ਨਵੇਂ ਮਾਹੌਲ ਅਨੁਸਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਜਿਵੇਂ ਸੁਰਜੀਤ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਪਾਰਲੇ ਪੁਲ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਡਿਸੇਬਲ' ਵਿੱਚ ਚੰਗੀ ਨੌਕਰੀ ਛੱਡ ਕੈਨੇਡਾ ਆਇਆ ਮਾਨਵ ਪਹਿਲਾਂ-ਪਹਿਲ ਇੱਥੇ ਆਕੇ ਪਛਤਾਉਂਦਾ ਹੈ।

"ਆਹ ਕੈਨੇਡਾ ਆ? ਮਾਈ ਫੁੱਟ ! ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਕਿ ਮੈਂ ਕੈਨੇਡਾ ਆਇਆ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਉੱਥੇ ਇੰਨੀ ਸੁਹਣੀ ਪੱਕੀ ਸਰਕਾਰੀ ਜੋਬ ਕਰਦਾ ਕਰਦਾ .. ਇੰਨੇ ਸੁਹਣੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਇੱਥੇ ਇਸ ਕੈਦ ਵਿੱਚ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ ਵਾਂ... . ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਘਬਰਾਉਂਦੇ ਇੱਥੇ ... ਵਿਹਲਾ ਬੈਠਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ... ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ...ਉੱਪਰੋਂ ਆਹ ਭੇਰਾ!" ਉਹ ਬੈਂਦਲਿਆ ਪਿਆ ਸੀ।"(119)

ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਪੈਸੇ ਦੀ ਤੰਗੀ ਅਤੇ ਘਰਾਂ ਦੇ ਖਰਚੇ ਪੂਰੇ ਕਰਨ ਲਈ ਦਿਨ-ਰਾਤ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇੱਛਾਵਾਂ ਦੇ ਦੱਬ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਦੋਹਰਾ ਸੰਤਾਪ ਵੀ ਭੋਗਦੇ ਹਨ। ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਇੱਧਰ ਘਰ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਖਰਚੇ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਪਿਛਲੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਕਰਜ਼ੇ ਲਾਹੁਣ ਦੀ ਜੁੰਮੇਵਾਰੀ ਕਰਕੇ ਅਕਸਰ ਆਪਣੇ ਵਾਸਤੇ ਸਮਾਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਦਾ। ਹਰਭਜਨ ਹਾਂਸ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਕੁਛ ਤਾਂ ਮੂੰਹੋਂ ਬੋਲਦਾ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਅਸਮਾਨੀ ਰੇਲ' ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਉਦਾਹਰਨ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਮੁੱਖ-ਪਾਤਰ ਟੈਕਸੀ ਚਲਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵੱਧ ਰਹੇ ਖਰਚਿਆਂ ਕਰਕੇ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਕੰਮ ਦੇ ਘੰਟੇ ਵੀ ਵਧਾਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਛੋਟੇ ਦੇ ਕੈਨੇਡਾ ਵਾਲੇ ਘਰ 'ਚ ਹੀ ਲਹਿਰਾਂ-ਬਹਿਰਾਂ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਸਗੋਂ ਉਹਦੇ ਡਾਲਰਾਂ ਨਾਲ ਪਿੱਛੇ ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਵੀ ਜੱਦੀ ਘਰ ਨੂੰ ਭਾਗ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸਨ।

ਸਾਲ ਕੁ ਪਹਿਲਾਂ ਗੈਸ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਦੇ ਭਾਰੀ ਇਜ਼ਾਫ਼ੇ ਨੇ ਉਹਦੇ ਅਸਮਾਨੀ ਉੱਡਦੇ ਦੇ ਖੰਭ ਜਿਹੇ ਕੱਟ ਦਿੱਤੇ। ਸਾਥੀ ਡਰਾਈਵਰਾਂ ਦੀ ਰੀਸੇ-ਰੀਸੇ ਆਦਮੀ ਦੇ ਰੈਗੂਲਰ ਘੰਟਿਆਂ ਤੋਂ

ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦੁੱਗਣੇ ਲਾਉਂਦੇ ਘੰਟਿਆਂ 'ਚ ਉਹਨੇ ਦੇ ਘੰਟੇ ਹੋਰ ਜੋੜ ਦਿੱਤੇ। ਗੈਸ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਕੁਝ ਘਟੀਆਂ ਪਰ ਉਹਨੇ ਘੰਟੇ ਨਾ ਘਟਾਏ-ਉਹ ਫੇਰ ਉਡਦਿਆਂ 'ਚ ਹੋ ਗਿਆ। (107)

"ਪੈਸੇ ਕਮਾਉਣ ਲਈ ਗਰਮੀ ਦੀ ਰੁੱਤ ਆਈ ਤਾਂ ਪੂਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਰੀਸੈਸ਼ਨ ਨੇ ਘੇਰ ਲਈ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਅਮਰੀਕਾ, ਕੈਨੇਡਾ ਏਅਰਪੋਰਟ ਤੇ ਕੰਮ ਅੱਧਾ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਘਰ ਦਾ ਤੋਰੀ-ਫੁਲਕਾ ਚੱਲਦਾ ਰੱਖਣ ਲਈ ਉਹਨੇ ਕੰਮ ਦੇ ਘੰਟੇ ਹੋਰ ਵਧਾ ਦਿੱਤੇ।(108)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਕੰਮ ਦੇ ਘੰਟੇ ਚਾਹੇ ਆਰਜ਼ੀ ਤੌਰ ਤੇ ਵਧਾਉਂਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਫਿਰ ਵੀ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਉੱਪਰ ਕੰਮ ਦਾ ਬੋਝ ਵਧਦਾ ਗਿਆ। ਉਸ ਦੀ ਦੂਸਰੀ ਤਰਾਸਦੀ ਪਿੰਡ ਬੈਠੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਵੀ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿੱਚ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿੱਚ ਪੈਸਿਆਂ ਦੇ ਰੁੱਖ ਲੱਗੇ ਹਨ।

"ਹੈਂ... ਹੈਂ... ਛੋਟੇ, ਭਾਮੇ ਤੂੰ ਕੈਨੇਡਾ ਚਲਿਆ ਗਿਆ ਪਰ ਤੂੰ ਮਸ਼ਗੂਲੇ ਕਰਨੋਂ ਨੀ ਹਟਿਆ... ਉਏ ਸੱਚ ਛੋਟੇ। ਆਪਣੇ ਝੱਖੜ ਕੇ ਜ਼ਮੀਨ ਵੇਚਦੇ ਆ... ਹੈਗਾ ਤਾਂ ਕੀਲਾ ਈ... ਪਰ ਜੇ ਆਪਾਂ ਲੈ ਲਈਏ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਟੱਕ ਜਮਾ ਚੌਰਸ ਹੋਜੂ"

"ਆਹ ਛੇ ਕੁ ਮਹੀਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਤੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਬਈ ਝੰਡੇ ਕੇ ਦੇ ਕੀਲੇ ਵੇਚਦੇ ਆ ਤੇ ਉਹ ਲੈਣ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਟੱਕ ਚੌਰਸ ਹੋਜੂ ... ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਨੀ ਲਗਦੀਤੇਰਾ ਟੱਕ ਨੀ ਚੌਰਸ ਹੋਇਆ, ਮੇਰੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਤਿਕੋਈਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ।"(107)

ਇਹ ਸਮੱਸਿਆ ਪਹਿਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਰਵਾਸੀ ਹੰਢਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਮਾਂ-ਪਿਉ ਦਾ ਕਰਜ਼ਾ ਮੋੜਨਾ, ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਛੁਡਾਉਣੀਆਂ ਜਾਂ ਫਿਰ ਹੋਰ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਬਣਾਉਣੀਆਂ, ਵੱਡੀ ਕੋਠੀ ਪਾਉਣੀ, ਵਧੀਆ ਵਿਆਹ ਕਰਨੇ, ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਕਰਕੇ ਉਪਜਦੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਹਨ ਜਾਂ ਮੰਗਾਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਲਈ ਮਾਨਸਿਕ ਦਬਾਅ ਤੇ ਦਵੰਦ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਮੰਗਾਂ ਅਤੇ ਲੋੜਾਂ ਕਰਕੇ ਹੀ ਵੱਧ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਮੰਗਾਂ ਨਾ ਪੂਰੀਆਂ ਹੋਣ ਤੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟਣ ਦਾ ਤੌਖਲਾ ਅਤੇ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਤੇ ਕੰਮ ਦਾ ਦਬਾਅ ਵਧਦਾ ਹੈ, ਦੋਵੇਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਹੀ ਦਵੰਦ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਜਿੱਥੇ ਮਿਹਨਤ-ਲਗਨ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨ, ਦੂਹਰੀਆਂ ਜੁੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਨਿਭਾਉਣ ਲਈ ਵੱਧ ਸਮਾਂ ਲਗਾ ਕੇ, ਆਪਣੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇ ਕੇ ਨੈਤਿਕ ਫਰਜ਼ਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਉੱਥੇ ਹੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦਾ ਨਕਾਰਾਤਮਿਕ ਪਹਿਲੂ ਵੀ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦੇ ਇਸ ਨਕਾਰਾਤਮਿਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਦਕਾ ਸ਼ਾਰਟ-ਕੱਟ ਅਤੇ ਗ਼ੈਰ ਇਖ਼ਲਾਕੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਧਨ ਕਮਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਮਿਲਦੀਆਂ

ਹਨ। ਪੈਸੇ ਕਮਾਉਣ ਦੀ ਭੁੱਖ, ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਜਾਇਦਾਦ ਇਕੱਠੀ ਕਰਨ ਦੀ ਚਾਅ, ਵੱਡਾ ਘਰ, ਵੱਡੀ ਕਾਰ, ਆਦਿ ਲਾਲਸਾਵਾਂ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨਾਲ ਹੀ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਬਹੁਤੀ ਵਾਰ ਇਸ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਤਹਿਤ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਦੇਹਰੀਆਂ-ਤੀਹਰੀਆਂ ਸ਼ਿਫਟਾਂ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਕਈ ਵਾਰ ਇਹ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਗ਼ੈਰ-ਇਖ਼ਲਾਕੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਧਨ ਕਮਾਉਣ ਅਤੇ ਜੋੜਨ ਵੱਲ ਸੇਧਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਗੋਲਕਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਨ ਲਾਉਣਾ, ਇੰਸ਼ੋਰੈਂਸਾਂ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਘਾਟਾ ਕਰਕੇ ਨਕਲੀ ਨੁਕਸਾਨ ਦਿਖਾ ਕੇ ਪੈਸੇ ਬਟੋਰਨਾ ਜਾਂ ਫਿਰ ਕੱਚੇ ਕਾਮਿਆਂ ਨੂੰ ਘੱਟ ਉਜਰਤ ਤੇ ਰੱਖਣਾ ਅਤੇ ਰਿਕਾਰਡ ਵਿੱਚ ਵੱਧ ਦਰਜ ਕਰਨਾ, ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚੋਂ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਵਿਆਹ ਤੇ ਲੱਖਾਂ ਰੁਪਏ ਦਾਜ-ਦਰੋਜ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਝੋਲੀ ਪਵਾਉਣੇ, ਨਕਲੀ ਵਿਆਹ ਕਰਕੇ ਕਿਸੇ ਮੁੰਡੇ-ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਪੈਸੇ ਬਣਾਉਣੇ ਆਦਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਜਿਹੇ ਤਰੀਕੇ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਸਮਾਜਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਨਿੰਦਣਯੋਗ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਆਮ ਹੀ ਚਲਨ ਵਿੱਚ ਵੀ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਗਾਹੇ-ਬਗਾਹੇ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਨ ਅਵਤਾਰ ਰੋਡੇ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਸਾਡੇ ਧੀਆਂ ਪੁੱਤਰ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਪਛਚਾਤਾਪ' ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਕੈਲਾ ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਵੀ ਵਧੀਆ ਖਾਂਦੇ-ਪੀਂਦੇ ਘਰੋਂ ਸੀ ਪਰੰਤੂ ਗ਼ਲਤ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਪੈਣ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੇ ਪਿਓ ਨੇ ਰਫ਼ਿਊਜੀ ਵਜੋਂ ਕੈਨੇਡਾ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਪਰੰਤੂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਅਪਰਾਧੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਵੀ ਨਾਲ ਹੀ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਨੈਤਿਕ-ਅਨੈਤਿਕ ਢੰਗ ਵਰਤ ਕੇ ਪੈਸਾ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕਾਰ, ਘਰ ਦੀ ਇੰਸ਼ੋਰੈਂਸ ਵਿੱਚ ਜਾਣ-ਬੁੱਝ ਕੇ ਨੁਕਸ ਦਿਖਾ ਕੇ ਕੰਪਨੀ ਕੋਲੋਂ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪੈਸੇ ਬਟੋਰਨ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਉਸਨੂੰ ਕਾਫ਼ੀ ਭਾਅ ਗਿਆ ਸੀ। ਆਪਣੀ ਕਾਰ ਦਾ ਜਾਣ-ਬੁੱਝ ਕੇ ਐਕਸੀਡੈਂਟ ਕਰਕੇ, ਆਪਣੇ ਪੁਰਾਣੇ ਘਰ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਗਾ ਕੇ ਵੱਧ ਨੁਕਸਾਨ ਦਿਖਾ ਕੇ ਪੈਸੇ ਬਣਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਉਸ ਦੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਦੀ ਉਦਾਹਰਨ ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਸਹੁਰੇ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਗੱਲਬਾਤ ਵਿੱਚ ਸਾਫ਼ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਬਿਸ਼ਨ ਸਿਓਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਸੀ ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਸੜਕ ਪਾਰ ਕਰਨ ਲੱਗਿਆਂ ਇੱਕ ਗੋਰੇ ਦੀ ਕਾਰ ਉਸ ਦੀ ਲੱਤ ਤੇ ਮਾਮੂਲੀ ਜਿਹੀ ਲੱਗੀ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਡਰ ਕੇ ਡਿਗਣੋਂ ਮਸਾਂ ਬਚਿਆ ਸੀ ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਪੱਗ ਲਹਿ ਗਈ ਸੀ। ਤੇ ਪੱਗ ਚੁੱਕ ਕੇ ਉਹ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਪਾਸੇ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

ਕਾਰ ਵਾਲਾ ਉਸ ਨੂੰ ਠੀਕ ਠਾਕ ਸਮਝ ਕੇ ਤੁਰ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਜਦ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿਓਂ ਨੇ ਘਰ ਆ ਕੇ ਕੈਲੇ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹ ਅੱਗੋਂ ਗੁੱਸੇ ਹੋਇਆ ਸੀ ਸਗੋਂ-

"ਬਾਪੂ ਤੂੰ ਡਿੱਗ ਪੈਣਾ ਸੀ। ਸਗੋਂ ਓਥੇ ਈ ਪਿਆ ਰਹਿੰਦਾ। ਆਪੇ ਪੁਲਿਸ ਆਉਂਦੀ ਐਬੂਲੈਂਸ ਆਉਂਦੀ ਤੈਨੂੰ ਹਸਪਤਾਲ ਲਿਜਾਂਦੇ। ਬਾਅਦ 'ਚ ਮੈਂ ਆਪੇ ਸਾਰਾ ਮਾਮਲਾ ਸਾਂਭ ਲੈਣਾ ਸੀ।

ਓਂ ਜਾਅ ਬਾਪੂ। ਤੈਨੂੰ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਮਿਲਨੇ ਸੀ ਚਾਰ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਡਾਲਰ। ਦੇਸ ਦਾ ਲੱਖ ਰੁਪਈਆ। ਭਾਵੇਂ ਦੇ ਕਿਲੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਖਰੀਦ ਲੈਂਦਾ। (76)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਮੇਜਰ ਮਾਂਗਟ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ *ਮੋਮਬੱਤੀ* ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਜਾਲ' ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਦਾ ਸਾਬਕਾ ਪਤੀ ਮੇਹਨ ਤੰਬੜ ਜੋ ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਦਾ ਵੱਡਾ ਲੀਡਰ ਅਖਵਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਪੈਸਾ ਕਮਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਵੀ ਗ਼ੈਰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਢੰਗ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦਾ। ਮੀਡੀਏ ਨੂੰ ਵੀ ਪੈਸੇ ਖੁਆ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪੱਖੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਵਾਈ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਸੇਵਾ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਤੋਂ ਫੰਡ ਇਕੱਠੇ ਕਰਦਾ ਕਦੇ ਗੁਜਰਾਤ ਵਿੱਚ ਭੂਚਾਲ, ਕਦੇ ਸੋਕਾ, ਕਦੇ ਹਸਪਤਾਲ ਜਾਂ ਕਾਲਜ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ, ਦੰਗਿਆਂ 'ਚ ਮਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਧਵਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ, ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ, ਅਪਾਹਜਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ, ਕਦੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਮੇਲੇ, ਟੂਰਨਾਮੈਂਟ ਕਰਾਉਣ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ, ਮੁੱਕਦੀ ਗੱਲ ਕੋਈ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਢੰਗ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦਾ। ਗੁਰਦਵਾਰਿਆਂ 'ਚ ਮੈਂਬਰ ਜਾਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਬਣ ਕੇ ਗੋਲਕ ਵਿਚੋਂ ਪੈਸੇ ਖਾਣ ਦੀਆਂ ਤਾਂ ਕਈ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚੋਂ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿੱਚ ਅਫ਼ੀਮ-ਡੋਡਿਆਂ ਦਾ ਵਪਾਰ, ਆਪਣੇ ਬਿਊਟੀ ਪਾਰਲਰ ਵਿੱਚ ਮਸਾਜ ਸੈਂਟਰ ਚਲਾਉਣਾ, ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਮੁੰਡੇ-ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਬੁਲਾਉਣ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਹਰੇਕ ਗ਼ੈਰ-ਇਖ਼ਲਾਕੀ ਢੰਗ ਤਰੀਕੇ ਵਰਤਦਾ ਹੈ।

ਕੰਮ ਨੂੰ ਪੂਜਾ ਸਮਝਣ ਵਾਲੀ ਭਾਰਤੀ ਆਦਰਸ਼ਕ ਸਮਾਜਿਕ ਮਾਨਤਾ ਦੇ ਉਲਟ ਭਾਰਤੀਆਂ ਦੀ ਕੰਮ-ਚੇਰੀ ਜਾਂ ਬੇਈਮਾਨੀ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਪੱਛਮੀ ਕੰਮ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਹੈ। ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚਲੇ ਪੱਛਮੀ ਪਾਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਨੂੰ ਕੰਮ ਸਮਝਣ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਜਦਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਕੰਮ-ਚੇਰੀ ਜਾਂ ਬੇਈਮਾਨੀ ਨਾਲ ਪੈਸੇ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਵਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਕੁਲਜੀਤ ਮਾਨ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ *ਫੁਮਕੇ* ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਸਕਿਉਰਟੀ ਗਾਰਡ' ਵਿੱਚ ਸਕਿਉਰਟੀ ਦੀ ਜੋਬ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਬੇਈਮਾਨੀ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਨ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਮੁੱਖ-ਪਾਤਰ ਜਦੋਂ ਆਪਣੇ ਘਰੋਂ ਸਕਿਉਰਟੀ ਗਾਰਡ ਦੀ ਡਿਊਟੀ ਤੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸਮਾਨ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਇਹ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਸਾਫ਼ ਝਲਕਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਸਮਾਨ ਦੀ ਲਿਸਟ ਵਿੱਚ- ਕੁਕੀਆਂ, ਮੱਠੀਆਂ, ਸ਼ੱਕਰਪਾਰੇ, ਚਾਹ ਵਾਲੀ ਕੇਤਲੀ, ਹਵਾ ਵਾਲਾ ਸਿਰਹਾਣਾ, ਮੋਚਣਾ, ਖੰਡ, ਪੱਤੀ, ਟੁੱਬ-ਬੁਰਸ, ਪਜਾਮਾ, ਟਰਾਂਜਿਸਟਰ, ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਵੱਸ ਵਿੱਚ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੁਸਖਿਆਂ ਦੀ ਕਿਤਾਬ, ਡੱਬੀਆਂ ਵਾਲੀ ਖੇਸੀ, ਸਟੀਲ ਦਾ ਗਲਾਸ" (195) ਆਦਿ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੰਮ ਤੇ ਸਿਰਫ਼ ਖ਼ਾਨਾਪੂਰਤੀ ਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਉਹ ਟਾਈਮ ਪਾਸ ਕਰਨ ਦੇ ਹੀਲੇ-ਵਸੀਲੇ ਵਜੋਂ ਤਿਆਰੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਰਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਕਿਉਰਟੀ ਗਾਰਡ ਦੀ ਇਸ ਜੋਬ ਵਿੱਚ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਘੁੰਮ ਕੇ ਪਹਿਰਾ ਦੇਣ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਚਾਬੀਆਂ ਚੇਰੀ ਕਰਕੇ ਤੇ ਪੰਚਿਗ-ਕਲਾਕ ਖੇਲੂ ਕੇ ਤਬਦੀਲੀ ਕਰਨ ਵਰਗੇ ਸਾਰੇ ਗ਼ੈਰ ਇਖ਼ਲਾਕੀ ਕੰਮ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ

ਤਾਂ ਜੇ ਉਹ ਇੱਕ ਜਗ੍ਹਾ ਬੈਠ ਕੇ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਚਾਬੀਆਂ ਪੰਚ ਕਰਕੇ ਕੰਮ-ਚੋਰੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਕੇਵਲ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਉਸਦਾ ਪਿਉ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਮੇ ਜੋ ਅਜਿਹਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਇਸ ਕੰਮ-ਚੋਰੀ ਵਿੱਚ ਭਾਗੀਦਾਰ ਹਨ। ਇਸ ਉਦਾਹਰਨ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਹਰ ਹੀਲੇ ਪੈਸੇ ਕਮਾਉਣ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਦੇਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

"ਇਸ ਸਾਈਟ ਦਾ ਅਕਾਰ ਵੀ ਬੜਾ ਵੱਡਾ ਸੀ। ਤਿੰਨ ਸੌ ਘਰ ਕੋਈ ਖਾਲੀ ਜੀ ਵਾੜਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਾਰੀ ਸਾਈਟ ਦੇ ਵੱਖੇ ਵੱਖਰੇ ਕੋਨਿਆਂ ਤੇ ਸੱਤ ਚਾਬੀਆਂ ਪੱਕੀਆਂ ਲਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਹਰ ਦੋ ਘੰਟੇ ਬਾਅਦ ਕਲਾਕ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਚਾਬੀ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਚਾਬੀ ਨੂੰ ਕਲਾਕ ਦੀ ਮੇਰੀ ਵਿੱਚ ਘੁਮਾਉਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਲਾਕ ਵਿਚਲੇ ਪੇਪਰ ਤੇ ਟਾਈਮ ਕਲਿੱਕ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤੇ ਫਿਰ ਦੂਜੇ ਤੀਜੇ ਤੇ ਸੱਤਵੇਂ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਗੋੜਾ ਮੁਕੰਮਲ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਚਾਬੀਆਂ ਟਿੱਕ ਕਰਦਿਆਂ ਹੀ ਘੰਟਾ ਲੰਘ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤੇ ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਕੈਬਿਨ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਉ। ਘੰਟੇ ਬਾਅਦ ਫਿਰ ਸਰਕਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਜੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਹੀ ਕੁੱਤਿਆਂ ਵਾਂਗ ਬਿਨਾਂ ਭੌਂਕਿਉ ਤੁਰੇ ਫਿਰੇ" (195)

ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਬੇਈਮਾਨੀ, ਕੰਮ-ਚੋਰੀ ਅਤੇ ਧੋਖੇਬਾਜ਼ੀ ਦੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਉਦਾਹਰਨ ਕੁਲਜੀਤ ਮਾਨ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਝੁਮਕੇ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਮੋਰ' ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਪੰਜਾਬੀ ਚੋਰ ਪੰਜਾਬੀ ਬੰਦੇ ਦੇ ਘਰ ਚੋਰੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਚੋਰੀ ਦੌਰਾਨ ਮਿਲੇ ਸਮਾਨ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਕੰਮ ਪ੍ਰਤੀ ਬੇਈਮਾਨੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਧੋਖੇ-ਧੜੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

"ਐਹੋ ਹੀ, ਇਹ ਜਿਹੜੇ ਕਰੈਡਿਟ ਕਾਰਡ ਬਣਾਈ ਫਿਰਦੇ ਹੋ, ਵੱਖਰੇ ਵੱਖਰੇ ਨਾਵਾਂ ਦੇ। ਕੁਲੈਕਸ਼ਨ ਕਾਲਾਂ ਦਾ ਜੁਆਬ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੰਦੇ ਹੋ ? ਇੰਨਸ਼ੋਰੈਂਸ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਚੂਨਾ ਕਿਵੇਂ ਲਗਾਉਂਦੇ ਹੋ ? ਜੇਬਾਂ ਤਿੰਨ ਤਿੰਨ ਕਰਦੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਕਿਤੇ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਇੱਕ ਟਰੱਕ ਰੱਖਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਵੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਕਰਨ ਨੂੰ। ਡਿਸਪੈਚਰਾਂ ਦੀਆਂ ਇੰਨਵਾਇਸਾਂ ਵੱਖਰੀਆਂ ਤੁਰੀਆਂ ਫਿਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਮਰਤਬਾਨ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਹੈ ਪੀਹੇ ਡੋਡਿਆਂ ਦਾ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੇ ਹੋ ਕਿ ਵੇਚਦੇ ਹੋ, ਮੈਂ ਖਾਧਾ ਸੀ ਇੱਕ ਚਮਚ, ਭਾਜੀ ਉਸ ਵਿੱਚ ਸੂਗਰ ਥੋੜ੍ਹੀ ਘੱਟ ਹੈ, ਮੇਰੀ ਤੇ ਸਲਾਹ ਹੈ ਸੂਗਰ ਦੀ ਬਜਾਏ ਸ਼ੱਕਰ ਪਾਇਆ ਕਰੋ। ਉਸ ਨਾਲ ਸੁਆਦ ਵੀ ਵੱਧ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਤਾਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਟੁੱਟਦੀ। ਬੰਦਾ ਤੁਸੀਂ ਇੱਕ ਹੋ, ਹੈਲਥ ਕਾਰਡ ਪੰਜ ਪਏ ਹਨ। ਪਤਾ ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ, ਤੁਸੀਂ ਇੰਮੀਗਰੈਂਟ ਹੋ ਜਾਂ ਸਿਟੀਜ਼ਨ ਪਾਸਪੋਰਟ ਦੇਵੋਂ ਤੁਰਾਂ ਦੇ ਪਏ ਹਨ, ਉਹ ਵੀ ਚਾਰ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਨਾਮ ਦਾ ਹੀ ਚੋਰ ਹਾਂ। ਐਵੇਂ ਫੋਕੀ ਬਦਨਾਮੀ ਖੱਟਣ ਵਾਲਾ। ਮੈਨੂੰ ਵੀ

ਸਰਦਾਰ ਬਣਾਓ ਭਾਜੀ, ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਹੋਏਗੀ। ਵੈਸੇ ਉਹ ਅੰਜੂ ਵਾਲਾ ਤੇ ਉਸ ਵਰਗੇ ਦੇ ਹੋਰ ਮਸਲੇ ਤੁਹਾਡਾ ਨਿੱਜੀ ਮਸਲਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਜਾਤੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਦਖਲ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਬਿਨਾਂ ਲੋੜ ਤੋਂ।” ਕੀਤੂ ਨੇ ਧਮਕੀ ਭਰੇ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਗਿਰਦੀ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਸੀ।(153)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਬੇਸ਼ੱਕ ਪੰਜਾਬੀ ਪਰਵਾਸੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਿਤ ਹੋਣ ਲਈ, ਦੇਹਰੀਆਂ-ਦੋਹਰੀਆਂ ਜੋਬਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਡਬਲ-ਡਬਲ ਸ਼ਿਫਟਾਂ ਲਗਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਸਦਕਾ ਉਹ ਬੇਸ਼ੱਕ ਆਰਥਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਸਥਿਰ ਜਾਂ ਮਜ਼ਬੂਤ ਤਾਂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਮਾਂ ਦੇਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਦੇ ਪਾਉਂਦੇ, ਜਿਸ ਸਦਕਾ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਨੀਰਸਤਾ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਭਾਵਨਾਤਮਿਕ ਦੂਰੀ ਬਣਨ ਲੱਗਦੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਬਹੁਤੀ ਵਾਰ ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਮਾਨਸਿਕ ਸੰਤਾਪ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿੰਮੀਂਦਾਰੀਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਉੱਚ ਅਹੁਦਿਆਂ ਤੇ ਨੌਕਰੀਆਂ ਕਰਕੇ ਪਰਵਾਸ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਜਦੋਂ ਆਖਰੀ ਉਮਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਕਰਕੇ ਪਰਵਾਸ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇੱਥੇ ਆਕੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਅਧੀਨ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਮਾਨਸਿਕ ਦਵੰਦ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਹੋਰਵਾ ਅਤੇ ਅਲਗਵਾ ਉਪਜਦਾ ਹੈ। ਕੰਮ ਨੂੰ ਪੂਜਾ ਸਮਝਣ ਵਾਲੀ ਭਾਰਤੀ ਆਦਰਸ਼ਕ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਤੋਂ ਉਲਟ ਵਿਵਹਾਰ ਵੀ ਅਕਸਰ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਸ਼ੋਰਟ ਕੱਟ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪੈਸੇ ਕਮਾਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਅਧੀਨ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਗ਼ੈਰ-ਇਖਲਾਕੀ ਢੰਗ ਤਰੀਕੇ ਅਪਣਾਉਣ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕੰਮ ਪ੍ਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦਾ ਨਕਾਰਾਤਮਿਕ ਰੂਪ ਹੈ।

ਅਧਿਆਇ ਸਾਰ:-

ਉਪਰੋਕਤ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ-ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਸੀਂ ਕੁੱਝ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨੁਕਤਿਆਂ ਤੇ ਪੁੱਜਦੇ ਹਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਵੇਰਵਾ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ।

- ਵਿਆਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸੈਂਦੇਬਾਜ਼ੀ, ਕੈਨੇਡਾ ਦੀ ਪੇਂਡੀ ਬਣਾ ਕੇ ਵਿਆਹ ਕਰਨੇ, ਨਕਲੀ ਜਾਂ ਕਾਗਜ਼ੀ ਵਿਆਹ, ਵੱਟੇ-ਸੱਟੇ ਦੇ ਵਿਆਹ, ਮੋਟਾ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਆਹ, ਨੇੜੇ ਦੀ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ ਵਿੱਚ ਵਿਆਹ, ਅਣਜੋੜ ਵਿਆਹ ਆਦਿ ਭਾਰਤੀ ਵਿਆਹ ਸੰਸਥਾ ਵਿੱਚ ਆਈਆਂ ਕੁੱਝ ਨਕਾਰਾਤਮਿਕ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਬਹੁਤੀ ਵਾਰ ਅਪਰਾਧ ਬੋਧ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਬੋਝ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

- ਲਿਵ-ਇਨ-ਰਿਲੇਸ਼ਨਸ਼ਿਪ, ਅਫੇਅਰ, ਬੁਆਏ-ਫਰੈਂਡ/ਗਰਲ-ਫਰੈਂਡ ਕਲਚਰ, ਕਈ-ਕਈ ਵਾਰ ਵਿਆਹ ਅਤੇ ਤਲਾਕ, ਬ੍ਰੇਕਅੱਪ ਜਾਂ ਸਹਿਮਤੀ ਨਾਲ਼ ਅਲੱਗ ਹੋਣਾ ਆਦਿ ਕਈ ਪੱਛਮੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਭਾਰਤੀ ਵਿਆਹ ਸੰਸਥਾ ਵਿੱਚ ਦਖ਼ਲ ਦਿੰਦੀਆਂ ਆਮ ਹੀ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣ ਲੱਗੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਵਾਲ਼ੇ ਪਾਤਰਾਂ ਲਈ ਮਾਨਸਿਕ ਖਿਚਾਵ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ।
- ਵਿਆਹ ਜਨਮ-ਜਨਮਾਂਤਰਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਵਾਲ਼ੀ ਭਾਰਤੀ ਮਾਨਤਾ ਕਰਕੇ ਤਲਾਕ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸਹਿਮਤੀ ਨਾਲ਼ ਅਲੱਗ ਹੋਣਾ ਭਾਰਤੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਨਹੀਂ। ਇਸੇ ਲਈ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕ ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਔਰਤਾਂ ਘਰੇਲੂ ਕਲ਼ੋਸ, ਹਿੰਸਾ, ਤਣਾਅ ਅਤੇ ਦਬਾਅ ਸਹਿੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜਦਕਿ ਤਲਾਕ ਅਖੀਰੀ ਹੱਲ ਵਜੋਂ ਹੀ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਪੱਛਮੀ ਲੋਕਾਂ ਵਾਂਗ ਸਹਿਮਤੀ ਨਾਲ਼ ਤਲਾਕ ਜਾਂ ਅਲੱਗ ਹੋਣ ਦਾ ਜਸ਼ਨ ਜਾਂ ਤਲਾਕ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇਸਤੀ ਨਹੀਂ ਨਿਭਾ ਪਾਉਂਦੇ।
- ਵਿਆਹ ਸੰਬੰਧੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਭਾਰਤੀ ਮਾਪੇ ਆਪਣਿਆਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਲਈ ਜੀਵਨ ਸਾਥੀ ਆਪਣੀ ਜਾਤ-ਬਰਾਦਰੀ ਵਿੱਚੋਂ ਲੱਭਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਦਕਿ ਓਧਰ ਜੰਮੀ-ਪਲੀ ਤੀਸਰੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਸਾਥੀ ਆਪ ਲੱਭਣ ਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਬੱਚਿਆਂ ਅਤੇ ਮਾਪਿਆਂ 'ਚ ਤਲਖੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ।
- ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਬਗ਼ਾਵਤ ਦੇ ਡਰ ਤੋਂ ਕੁੱਝ ਮਾਪੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦ ਮੰਨ ਤਾਂ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਅਜਿਹੇ ਵਿਆਹਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀਆਂ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਕਰਕੇ ਮਾਪੇ ਨਿੱਠ ਕੇ ਰੀਤੀ-ਰਿਵਾਜ ਨਹੀਂ ਕਰ ਪਾਉਂਦੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਪੁੱਤਰ-ਧੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ਦੀ ਉਹ ਖੁਸ਼ੀ ਜਾਂ ਸਕੂਨ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਲਈ ਭਾਰਤੀ ਮਾਪੇ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਸੋਚਦੇ, ਵਿਉਂਤਦੇ, ਕਮਾਉਂਦੇ, ਜੋੜਦੇ ਹਨ।
- ਤਲਾਕ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਪਾਲਣ-ਪੋਸਣ ਦੀ ਜ਼ੰਮੇਵਾਰੀ ਵੀ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਅਕਸਰ ਮਾਂ ਹੀ ਲੈ ਲੈਂਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਭਾਰਤੀ ਔਰਤ ਲਈ ਮਾਨਸਿਕ-ਸਰੀਰਿਕ ਤਣਾਅ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਤਲਾਕ ਲਈ ਜ਼ੰਮੇਵਾਰੀ ਵੀ ਅਕਸਰ ਔਰਤ ਤੇ ਸੁੱਟੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਘਰ ਨਹੀਂ ਸੰਭਾਲ ਸਕੀ। ਪੱਛਮੀ ਲੋਕਾਂ ਵਾਂਗ ਤਲਾਕ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ਼ ਅਸਲ ਮਾਂ-ਪਿਓ ਦਾ ਨਾਮ ਜੋੜਨਾ, ਮਾਂ ਜਾਂ ਪਿਓ ਦਾ ਹਫ਼ਤਾਵਾਰ ਮਿਲਨਾ, ਗਿਫ਼ਟ ਦੇਣਾ, ਸਮਾਂ ਬਿਤਾਉਣਾ, ਫ਼ੋਨ ਕਰਨਾ ਆਦਿ ਭਾਰਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਕਸਰ ਭਾਰਤੀ ਮਾਪਿਆਂ ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਪਿਓ ਲਈ ਵਿਸ਼ਾਦ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੀ ਹੈ।
- ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਲਈ ਕੈਨੇਡਾ ਦੀ ਪੌੜੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਹਾਣ-ਪ੍ਰਵਾਨ ਦੇਖਣ ਬਿਨਾਂ ਕੀਤੇ ਵਿਆਹ ਖ਼ਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਔਰਤਾਂ ਲਈ ਮਾਨਸਿਕ ਤਣਾਅ ਅਤੇ ਦਬਾਅ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਈ ਵਾਰ

ਪੁਰਸ਼ਤਵ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਕਰਕੇ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਲਈ ਵੀ ਮਾਨਸਿਕ ਦਵੰਦ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

- ਅਣਜੋੜ ਵਿਆਹਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਕਿਸਮ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਨਾ ਮਿਲਨ ਕਰਕੇ ਬਣੇ ਅਣਜੋੜ ਵਿਆਹਾਂ ਦੀ ਵੀ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਪੰਜਾਬ ਬਿਤਾ ਕੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਜਦੋਂ ਓਧਰ ਜੰਮੇ-ਪਲੇ ਤੀਸਰੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਜੋੜੀ ਪਹਿਲੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਅਣਜੋੜ ਵਿਆਹ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਮਾਨਸਿਕ ਤਣਾਅ, ਦਬਾਅ ਅਤੇ ਦਵੰਦ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪੱਕੇ ਹੋਣ ਲਈ ਪੱਛਮੀ ਮੂਲ ਦੇ ਜੀਵਨ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਕਰਵਾਏ ਵਿਆਹ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।
- ਪਰਵਾਸ ਦੌਰਾਨ ਵਿਆਹੁਤਾ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਤਲਖੀ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੰਮ ਦੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਬੋਝ ਕਰਕੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮਾਂ ਨਾ ਦੇ ਪਾਉਣਾ, ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਭਿੰਨਤਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸੋਚ ਦਾ ਨਾ ਮਿਲਨਾ, ਕੋਈ ਸਰੀਰਿਕ ਮਾਨਸਿਕ ਘਾਟ, ਪਦਾਰਥਵਾਦੀ ਜਾਂ ਆਰਥਿਕ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ, ਸੰਦੇਬਾਜ਼ੀ ਕਰਕੇ ਬਣੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿਚਲੀ ਦਰਾਰ ਜਾਂ ਅਣਜੋੜ ਵਿਆਹ ਕਰਕੇ ਬਣੀਆਂ ਗ਼ਲਤ ਜੋੜੀਆਂ ਆਦਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਵਿਆਹੁਤਾ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਨੀਰਸਤਾ, ਨਿੱਘ ਦੀ ਘਾਟ, ਤਲਖੀਆਂ, ਘਰੇਲੂ ਕਲੋਸ਼, ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਬਾਹਰੀ ਸੰਬੰਧ ਜਾਂ ਅਖੀਰ ਰਿਸ਼ਤਾ ਟੁੱਟਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।
- ਭਾਰਤੀ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਵਿਆਹ ਸੰਸਥਾ ਵਿੱਚ ਮੂਲ ਅੰਤਰ ਵੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਕਰਕੇ ਹੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਭਾਰਤੀ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਵਿਆਹੁਤਾ ਸੰਬੰਧਾਂ ਉੱਪਰ ਸਮਾਜਿਕ ਦਬਾਅ ਵੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਛੋਟੀਆਂ ਮੇਟੀਆਂ ਤਲਖੀਆਂ ਦੱਬੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਉੱਥੇ ਹੀ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਨਿੱਜ ਅਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅਹਿਮ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਵਿਆਹੁਤਾ ਸੰਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜਿਕ ਦਬਾਅ ਨਾਮਾਤਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਸੀ ਐਡਜੈਸਟਮੈਂਟ ਵੱਧ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਇਹਨਾਂ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਸੁਭਾਅ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਵੀ ਤਲਖੀਆਂ ਉੱਭਰਦੀਆਂ ਹਨ।
- ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਪੱਛਮੀ ਸੰਕਲਪ ਜਿਵੇਂ ਸਟੈੱਪ ਫਾਦਰ, ਸਟੈੱਪ ਸਨ/ਡਾੱਟਰ, ਧੀ ਦਾ ਬੁਆਏ-ਫਰੈਂਡ, ਮਾਂ ਦਾ ਬੁਆਏ-ਫਰੈਂਡ, ਪਿਓ ਦੀ ਗਰਲ-ਫਰੈਂਡ, ਹਾੱਫ ਸਿਸਟਰ/ਬਰੱਦਰ ਆਦਿ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫਿੱਟ ਨਹੀਂ ਬੈਠਦੇ। ਪਰਵਾਸ ਹੰਢਾ ਰਹੇ ਭਾਰਤੀ ਮੂਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਵਾਹ ਹੁਣ ਅਜਿਹੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨਾਲ ਵੀ ਪੈਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਵਿੱਥ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਜਿਹੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਵੀਕਾਰੇ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੇ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਇਹ ਬਹੁਤੀ ਵਾਰ ਮਾਨਸਿਕ ਤਣਾਅ ਅਤੇ ਦਵੰਦ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੇ ਹਨ।

- ਓਧਰ ਜੰਮੀ-ਪਲੀ ਤੀਸਰੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਜੋ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਧੀਨ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਉਪਰੋਕਤ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਅਪਣਾ ਰਹੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨਾਲ ਭਾਵਨਾਤਮਿਕ ਵਿੱਥ ਵੀ ਵੱਧ ਰਹੀ ਹੈ ਜੋ ਮਾਪਿਆਂ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇਹਾਂ ਧਿਰਾਂ ਲਈ ਮਾਨਸਿਕ ਖਿੱਚ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੀ ਹੈ।
- ਵਾਰਿਸ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਧੁਰੇ ਵਾਰਿਸ-ਵਿਰਸਾ-ਵਿਰਾਸਤ ਦਾ ਅਹਿਮ ਅੰਗ ਹੈ, ਜੋ ਵੰਸ਼-ਵਿਧੀ ਦੀ ਮੂਲ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਤੋਂ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਬਣਨ ਕਰਕੇ ਰੂਪ ਧਾਰਦਾ ਹੈ। ਪੁੱਤਰ ਜੋ ਪਿਓ ਦੀ ਵਿਰਾਸਤ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬੁਢਾਪੇ ਵਿੱਚ ਮਾਂ-ਪਿਓ ਦੀ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਲਈ ਜ਼ੁੰਮੇਵਾਰ ਵੀ। ਪਰਵਾਸੀ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਬਣ ਜਾਵੇ ਜੋ ਉਪਰੋਕਤ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਨਾ ਖਾਂਦੀ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਵਾਰਿਸ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਮਾਨਸਿਕ ਵਿਗਾੜ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- ਵਾਰਿਸ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਨਾਲ ਹੀ ਜੁੜਿਆ ਦੂਸਰਾ ਸੰਕਲਪ ਕੇਅਰ ਹੋਮ ਜਾਂ ਓਲਡ ਹੋਮ ਜਾਣ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਨਾਲ ਜੁੜਦਾ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਪੱਛਮੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਆਖ਼ਰੀ ਪੜਾਅ ਓਲਡ ਹੋਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ-ਖੁਸ਼ੀ ਮਾਣਦੇ ਵੀ ਹਨ ਜਦਕਿ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦਾ ਕੇਅਰ ਹੋਮ ਜਾਣਾ ਘਰੋਂ ਕੱਢਣ ਵਾਂਗ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਭਾਰਤੀ ਬਜ਼ੁਰਗ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਘਰ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਰਹਿਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਧੀ ਘਰ, ਕਿਸੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਘਰ ਜਾਂ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਕੇਅਰ ਹੋਮ ਜਾਣਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਮਾਨਸਿਕ ਤਣਾਅ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਪੁੱਤਰ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ।
- ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਵਿੱਥ ਕਰਕੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਦਵੰਦ ਉਪਜਦਾ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਸਮਾਜ-ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸਮਾਜ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਪਰਵਾਸ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਦਵੰਦ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਦਵੰਦ ਪੱਛਮੀ ਭਾਂਤ ਦੇ ਕਈ ਕੰਮ ਧੰਦਿਆਂ ਜਿਵੇਂ ਬੋਲਡ ਮਾਡਲਿੰਗ, ਸਟਰਿੱਪ ਡਾਂਸ, ਕਾਲ-ਗਰਲ, ਸਮਲਿੰਗੀ ਸੰਬੰਧ ਆਦਿ ਦਾ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਫਿੱਟ ਨਾ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਕਰਨ ਦੀ ਮਜਬੂਰੀ ਵਿੱਚੋਂ ਉਪਜਦਾ ਹੈ।
- ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪੱਛਮੀ ਭਾਂਤ ਦੇ ਔਰਤ-ਮਰਦ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵੀ ਦਵੰਦ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:- ਖੁੱਲ੍ਹੇ-ਆਮ ਮਿਲਨਾ, ਘੁੰਮਣਾ, ਸਮਾਂ ਬਿਤਾਉਣਾ, ਸਰੀਰਿਕ ਸੰਬੰਧ ਬਣਾਉਣਾ, ਬਿਨਾਂ ਵਿਆਹ ਇਕੱਠੇ ਰਹੀਂ ਜਾਣਾ, ਬੱਚੇ ਵੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨੇ, ਜਦੋਂ ਮਰਜ਼ੀ ਛੱਡ ਦੇਣਾ, ਨਵਾਂ ਸਾਥੀ ਬਣਾ ਲੈਣਾ, ਨਵੇਂ ਸਾਥੀ ਨੂੰ ਪੁਰਾਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਬਾਰੇ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਦੱਸਣਾ, ਉਸਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਨਾ, ਮਿੱਸ ਕਰਨਾ ਆਦਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ

ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਵਿੱਥ ਕਰਕੇ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ।

- ਪੰਜਾਬੀ ਪਰਵਾਸੀ ਸ਼ੁਰੂਵਾਤੀ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਿਤ ਹੋਣ ਲਈ, ਘਰਾਂ ਦੇ ਖਰਚ ਅਤੇ ਕਿਸ਼ਤਾਂ, ਇੰਸ਼ੋਰੈਂਸਾਂ ਚੁਕਾਉਣ ਲਈ, ਪਿੱਛੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਬਾਹਰ ਆਉਣ ਲਈ ਲਏ ਕਰਜ਼ੇ ਮੋੜਨ ਲਈ ਜਾਂ ਪਿੰਡ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਕੋਠੀਆਂ ਪਾਉਣ ਲਈ, ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਪੜ੍ਹਾਈਆਂ ਅਤੇ ਮੈਡੀਕਲ ਸਹੂਲਤਾਂ ਚੁਕਾਉਣ ਲਈ, ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਜਾਇਦਾਦ ਬਣਾਉਣ ਜਾਂ ਵੱਡੇ ਘਰ ਖ਼ਰੀਦਣ ਲਈ ਆਦਿ ਅਜਿਹੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਅਤੇ ਖੁਆਇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਦੇਹਰੀਆਂ-ਦੇਹਰੀਆਂ ਜੈਬਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਡਬਲ-ਡਬਲ ਸ਼ਿਫਟਾਂ ਲਗਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਸਦਕਾ ਉਹ ਬੇਸ਼ੱਕ ਆਰਥਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਸਥਿਰ ਜਾਂ ਮਜ਼ਬੂਤ ਤਾਂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਮਾਂ ਦੇਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਦੇ ਪਾਉਂਦੇ ਜਿਸ ਸਦਕਾ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਨੀਰਸਤਾ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਭਾਵਨਾਤਮਿਕ ਦੂਰੀ ਬਣਨ ਲੱਗਦੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਬਹੁਤੀ ਵਾਰ ਸਮਾਂ ਪਾਕੇ ਮਾਨਸਿਕ ਸੰਤਾਪ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੀ ਹੈ।
- ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿੰਮੀਂਦਾਰੀਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਉੱਚ ਅਹੁਦਿਆਂ ਤੇ ਨੌਕਰੀਆਂ ਕਰਕੇ ਪਰਵਾਸ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਜਦੋਂ ਅਖੀਰੀ ਉਮਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਕਰਕੇ ਪਰਵਾਸ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇੱਥੇ ਆਕੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਅਧੀਨ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਮਾਨਸਿਕ ਦਵੰਦ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਹੋਰਵਾ ਅਤੇ ਅਲਗਾਵ ਉਪਜਦਾ ਹੈ।
- ਕੰਮ ਨੂੰ ਪੂਜਾ ਸਮਝਣ ਵਾਲੀ ਭਾਰਤੀ ਆਦਰਸ਼ਕ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਤੋਂ ਉਲਟ ਵਿਵਹਾਰ ਵੀ ਅਕਸਰ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਸ਼ੋਰਟਕੱਟ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪੈਸੇ ਕਮਾਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਅਧੀਨ ਇੰਸ਼ੋਰੈਂਸਾਂ ਵਿੱਚ ਨਕਲੀ ਨੁਕਸਾਨ ਦਿਖਾਕੇ ਪੈਸੇ ਬਟੋਰਨੇ, ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀਆਂ, ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪਾਂ ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਗੋਲਕਾਂ ਨੂੰ ਸੰਨ੍ਹ ਲਗਾਉਣਾ, ਕੱਚੇ ਕਾਮਿਆਂ ਨੂੰ ਘੱਟ ਉਜਰਤ ਦੇ ਕੇ ਵੱਧ ਸ਼ੋਅ ਕਰਨੀ, ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਪੈਸੇ ਬਣਾਉਣੇ, ਵੱਖੋ-ਵੱਖ ਸਮਾਜ-ਸੇਵੀ ਕੰਮਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਪੈਸੇ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨੇ, ਅਫੀਮ-ਡੋਡਿਆਂ ਦਾ ਵਪਾਰ ਕਰਨਾ, ਕੰਮ-ਚੋਰੀ ਜਾਂ ਕੰਮ ਦੀਆਂ ਨਕਲੀ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਫ਼ਰੀ ਦੀਆਂ ਤਨਖ਼ਾਹਾਂ ਲੈਣੀਆਂ ਆਦਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਗ਼ੈਰ-ਇਖ਼ਲਾਕੀ ਢੰਗ ਤਰੀਕੇ ਅਪਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕੰਮ ਪ੍ਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦਾ ਨਕਾਰਾਤਮਿਕ ਰੂਪ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਕੰਮ ਚੋਰੀਆਂ ਅਤੇ ਬੇਈਮਾਨੀਆਂ ਓਧਰ ਜੰਮੀ-ਪਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਤੋਂ ਦੂਰੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਵੀ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਮਾਪਿਆਂ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੋਹਾਂ ਲਈ ਮਾਨਸਿਕ ਖਿਚਾਅ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

ਅਧਿਆਇ ਤੀਸਰਾ

ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਵਹਾਰ ਦਾ ਸਮਾਜ- ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਅਧਿਐਨ

ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਇੱਛਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਘਿਰਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਪਰਵਾਸੀ ਬਣ ਜਾਣਾ ਭਾਵ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ, ਆਪਣੇ ਆਰਥਿਕ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਬਾਹਰਲੇ ਦੇਸ਼ ਜਾਣਾ ਵੀ ਇੱਛਾਵਾਂ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਹੀ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਪ੍ਰਗਟ ਇੱਛਾਵਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਈ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕੁੱਝ ਇੱਛਾਵਾਂ ਪ੍ਰਤੱਖ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀਆਂ ਪਰੰਤੂ ਉਹ ਵਿਵਹਾਰ ਉੱਪਰ ਇਹਨਾਂ ਪ੍ਰਤੱਖ ਇੱਛਾਵਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਗਹਿਰਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਇੱਛਾਵਾਂ ਸਮਾਜਿਕ-ਆਰਥਿਕ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਦਮਿਤ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਚਾਹੇ ਅਚੇਤਨ ਮਨ ਵਿੱਚ ਡੂੰਘੀਆਂ ਦੱਬੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਰੂਪ ਬਦਲ ਕੇ ਸੁਚੇਤ ਵਿਵਹਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦਮਿਤ ਇੱਛਾਵਾਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਦੀ ਸਾਡੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅਹਿਮ ਸ਼ਕਤੀ ਜਾਂ ਢੰਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਡਿਫ਼ੈਂਸ-ਮੈਕਨਿਜ਼ਮ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸਤਰੀ ਪ੍ਰਤੀ ਭਾਰਤੀ ਜਗੀਰੂ-ਸੋਚ ਅਤੇ ਜਾਤੀਗਤ ਹਉਮੈ ਕਰਕੇ ਬਣੀਆਂ ਮਨੋਗੰਢਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਵਾਲੇ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਥੋਂ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਨੁਸਾਰ ਢਲਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਮਜਬੂਰੀ ਕਰਕੇ ਹੀ ਦਵੰਦ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਮਾਨਸਿਕ ਅਸਥਿਰਤਾ ਅਤੇ ਉਥਲ-ਪੁਥਲ ਵਾਪਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦਾ ਅਸਧਾਰਨ ਵਿਵਹਾਰ ਵਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਡਿਫ਼ੈਂਸ-ਮੈਕਨਿਜ਼ਮ ਅਤੇ ਮਨੋਗੰਢਾਂ ਕਰਕੇ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਵਹਾਰ ਤੇ ਪੈਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

3.1 ਡਿਫ਼ੈਂਸ-ਮੈਕਨਿਜ਼ਮ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ

3.2 ਮਨੋਗੰਢਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ

3.1 ਡਿਫ਼ੈਂਸ-ਮੈਕਨਿਜ਼ਮ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀ ਅੰਦਰ ਸਰੀਰਿਕ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਪ੍ਰਤਿਰੋਧੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਨਸਿਕ ਖ਼ਤਰਿਆਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਵੀ ਸਾਡੇ ਮਨ ਕੋਲ ਆਤਮ ਰੱਖਿਅਕ ਯੰਤਰਕ ਵਿਧੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਉਮੈ ਰੱਖਿਆਤਮਿਕ ਜਾਂ ਸਵੈ-ਰੱਖਿਆਤਮਿਕ ਵਿਧੀਆਂ ਜਾਂ ਡਿਫ਼ੈਂਸ-ਮੈਕਨਿਜ਼ਮ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਧੀਆਂ ਵਿਸ਼ਾਦ ਅਤੇ ਦਵੰਦ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਦੁੱਖ, ਕਲੋਸ, ਸੰਕਟ, ਬਿਪਤਾ, ਡਰ ਆਦਿ ਘਟਾਉਣ

ਵਿੱਚ, ਅਸਫਲਤਾ ਭੁਲਾ ਕੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਅੰਦਰੂਨੀ ਅਤੇ ਬਾਹਰੀ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਨਾਲ ਸਮਾਯੋਜਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਧੀਆਂ ਦਾ ਥੋੜ੍ਹਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਧਾਰਨਤਾ ਅਤੇ ਸਮਾਯੋਜਨ ਲਈ ਬਿਹਤਰ ਹਨ। ਪਰੰਤੂ ਜੇਕਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਵਾਸਤਵਿਕਤਾ ਨਾਲੋਂ ਸੰਪਰਕ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਰੁਕਾਵਟ ਵਧਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਅਸਮਾਯੋਜਨ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਆਤਮ-ਰੱਖਿਅਕ ਵਿਧੀਆਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਅਚੇਤਨ ਪੱਧਰ ਤੇ ਹੀ ਵਾਪਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਚੇਤਨ ਮਨ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਹੁਣ ਤੱਕ ਅਨੇਕਾਂ ਆਤਮ-ਰੱਖਿਅਕ ਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕੀਤੀ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਨੂੰ ਮਾਨਸਿਕ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆਵਾਂ ਰਾਹੀਂ ਅਚੇਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਯਤਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸ਼ਾਂਤ ਕਰਨ ਦਾ ਹੀਲਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਰਵਾਸ ਦੌਰਾਨ ਦਮਿਤ ਹੋਈਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਤੇ ਗਹਿਨ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਡਿਫ਼ੈਂਸ-ਮੈਕਨਿਜ਼ਮ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਜਿਵੇਂ-ਤਾਰਕੀਕਰਨ ਜਾਂ ਯੁਕਤੀ-ਯੁਕਤਕਰਨ, ਆਰੋਪਣ, ਆਤਮੀਕਰਨ, ਪ੍ਰਤੀਗਮਨ, ਸਥਾਨਾਂਤਰਨ ਜਾਂ ਵਿਸਥਾਪਨ, ਉਦਾਤੀਕਰਨ, ਪ੍ਰਤੀਪੂਰਤੀ, ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਨਿਰਮਾਣ ਆਦਿ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਡਿਫ਼ੈਂਸ-ਮੈਕਨਿਜ਼ਮ ਦੀ ਅਹਿਮ ਉਦਾਹਰਨ ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸੇਖਾ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ *ਪ੍ਰਿਯਮ* ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਟ' ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਵੱਸ ਮਾੜੇ ਹਾਲਾਤਾਂ 'ਚ ਫਸ ਕੇ ਕਾਲ-ਗਰਲ ਬਣਨ ਵਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕੁੜੀ ਦੀਆਂ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ, ਜੋ ਚੌਦਾਂ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਤੱਕ ਪੰਜਾਬ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਰੂਪ ਧਾਰ ਚੁੱਕੀਆਂ ਸਨ, ਉਸ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਉਲਝਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਦੇ ਹਰੇਕ ਪੱਖ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਵੀ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਹ ਕਾਲ-ਗਰਲ ਦਾ ਕਿੱਤਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਭਾਰਤੀ ਪੰਜਾਬੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਕਰਕੇ ਉਹ ਦਿਲੋਂ ਇਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਟਾਂ ਦਾ ਬੁਟੀਕ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦੀ ਰੀਝ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਕਾਲ-ਗਰਲ ਦਾ ਕਿੱਤਾ ਜੋ ਉਹਦੀਆਂ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦੇ ਉਲਟ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਅੰਦਰ ਅਪਰਾਧ-ਭਾਵ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਅਪਰਾਧ-ਭਾਵ ਉਸ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨੂੰ ਸੰਤਾਪੀ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਅਪਰਾਧ-ਭਾਵ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਲਈ ਉਸਦਾ ਮਨ ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਲਈ ਡਿਫ਼ੈਂਸ-ਮੈਕਨਿਜ਼ਮ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਟ ਦੀ ਰੀਝ ਨਾਲ ਜੋੜ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਡਿਫ਼ੈਂਸ-ਮੈਕਨਿਜ਼ਮ ਦੀ ਇਹ ਕਿਸਮ **ਆਤਮੀਕਰਨ (identification)** ਕਹਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਆਤਮੀਕਰਨ ਜਿਸ ਨੂੰ ਤਦਰੂਪਤਾ ਜਾਂ ਸਮਰੂਪਤਾ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਆਤਮ ਰੱਖਿਅਕ ਵਿਧੀ ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੀਆਂ ਅਸਫਲਤਾਵਾਂ, ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਅਤੇ ਹੀਣਤਾ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਛੁਪਾਉਣ ਲਈ ਕਿਸੇ ਸਫਲ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਸੰਸਥਾ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਆਪਣੇ

ਆਪ ਨੂੰ ਪਛਾਣਨ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਦੂਸਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਤੋਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਅਪਰਾਧ-ਬੋਧ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਲਈ ਇਸ ਵਿਧੀ ਦੀ ਅਚੇਤਨ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਟ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਵਕਤੀ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਟ ਨੂੰ ਗਾਹਕ ਕੋਲ ਜਾਣ ਲੱਗੇ ਨਾ ਪਹਿਨਣਾ, ਕੰਮ ਵਾਲਾ ਕਮਰਾ ਅਤੇ ਸੈਣ ਵਾਲਾ ਕਮਰਾ ਅਲੱਗ ਰੱਖਣਾ, ਸੈਣ ਸਮੇਂ ਉੱਪਰ ਲੈਣ ਵਾਲੀ ਰਜਾਈ ਗਾਹਕ ਨੂੰ ਨਾ ਦੇਣਾ, ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਟ ਪਾ ਕੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਜਾਣਾ, ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਟ ਪਾ ਕੇ ਸੈਲਫੀਆਂ ਖਿੱਚਣਾ, ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਟਾਂ ਦੀ ਬੁਟੀਕ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਸਜਾਉਣਾ ਅਤੇ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਸਿਖਰ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਟ ਪਾ ਕੇ ਗਾਹਕ ਨੂੰ ਨਾ ਮਿਲਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣੇ ਗਾਹਕ ਨੂੰ ਛੱਡਣ ਤੱਕ ਦਾ ਹੋਸਲਾ ਕਰਨਾ ਆਦਿ ਉਸ ਦੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦਾ ਹੀ ਹਿੱਸਾ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਅਜਿਹੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦਾ ਅਚੇਤਨ ਹੀ ਸਹਾਰਾ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਸ ਦੀ ਭਾਰਤੀ ਨਾਰੀ ਦੀ ਮਰਿਆਦਾ ਵਾਲੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਨੂੰ ਡਿਫੈਂਸ ਮੈਕਨਿਜ਼ਮ ਵਰਤ ਕੇ ਕਾਲ-ਗਰਲ ਵਾਲੇ ਕੰਮ ਦੇ ਅਪਰਾਧ-ਬੋਧ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਟ ਪ੍ਰਤੀ ਉਸਦਾ ਜੁੜਾਓ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੀ ਮਨੋਬਚਨੀ ਵਿੱਚੋਂ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ,

"ਮੈਂ ਉੱਠੀ। ਨਹਾ ਕੇ ਕੱਪੜੇ ਪਾਉਣ ਲਈ ਅਲਮਾਰੀ ਖੋਲ੍ਹੀ। ਮੇਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਟ ਹੈਂਗਰ ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਮੂਹਰੇ ਲਟਕ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਿਹੜਾ ਮੈਂ ਹੁਣ ਬਣਵਾਇਆ ਸੀ, ਬਾਕੀ ਸਭ ਉਵੇਂ ਹੀ ਅਟੈਚੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪਏ ਹਨ। ਉਹ ਅਟੈਚੀ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਖੋਲ੍ਹੇ। ਇਹ ਸੂਟ ਪਾਉਣੇ ਵੀ ਕਿੱਥੇ ਹਨ, ਕਿਤੇ ਆਉਂਦੀ-ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਹੈ ਨਹੀਂ। ਜਾਵਾਂ ਵੀ ਕਿੱਥੇ ? ਇਹ ਸੂਟ ਮੈਂ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਇਸੇ ਕਮਰੇ ਦੀ ਅਲਮਾਰੀ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਮੂਹਰੇ ਟਾਂਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਇੱਕ ਦਿਨ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਟਾਂ ਦਾ ਬੁਟੀਕ ਖੋਲ੍ਹਣਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਿਨ ਇਹ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਪਾਰਸਲ ਰਾਹੀਂ ਪਹੁੰਚਿਆ ਸੀ, ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਅਨੋਖੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਸ ਨੂੰ ਪਹਿਨੇ ਕਿੰਨੀ ਦੇਰ ਮੈਂ ਸੀਸੇ ਮੂਹਰੇ ਖੜ੍ਹੀ ਰਹੀ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਹੈਰਾਨੀ ਹੋਈ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਆਪ ਡਿਜ਼ਾਈਨ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਰੰਗ, ਗਲਾ, ਘੇਰਾ, ਬਾਂਹਾਂ, ਸਲਵਾਰ, ਚੁੰਨੀ ਦੀ ਕਢਾਈ ਸਾਰਾ ਕੁੱਝ ਪੂਰੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਮੈਂ ਦੱਸਿਆ ਸੀ। ਉਵੇਂ ਦਾ ਹੀ ਬਣ ਕੇ ਆਇਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਮੈਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਭੇਜੀਆਂ ਸਨ। " (14)

ਇਸੇ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਡਿਫੈਂਸ ਮੈਕਨਿਜ਼ਮ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਇੱਕ ਹੋਰ ਗੇਰੇ ਪਾਤਰ ਦਾ ਵਿਵਹਾਰ ਵੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਗਰਲ-ਫਰੈਂਡ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਪਣੇ ਦੁੱਖ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਲਈ ਉਹ ਗੋਰਾ ਕਾਲ-ਗਰਲ ਕੋਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਡਿਫੈਂਸ ਮੈਕਨਿਜ਼ਮ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਦਕਾ ਹੀ ਉਹ ਉਸ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਗਰਲ-ਫਰੈਂਡ ਵਰਗੇ ਵਿਵਹਾਰ ਦੀ ਆਸ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ਰਤ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਗਰਲ-ਫਰੈਂਡ ਵਰਗੀ ਸਹੂਲਤ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ,

ਜਦੋਂ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਉਸ ਕੋਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ,

"ਉਸ ਨੇ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਦੇਖਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਉਹਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਤਰਲ ਲੱਗੀਆਂ। ਉਹ ਬੋਲਿਆ, "ਓਹ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਨਾਂ ਦੱਸਣਾ ਤਾਂ ਭੁੱਲ ਹੀ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਚਾਰਲਸ। ਤੂੰ ਚਾਰਲੀ ਆਖੀਂ। ਇਸ ਨੂੰ ਘਰ ਵਾਂਗ ਹੀ ਸਮਝ। ਤੈਨੂੰ ਇੱਥੇ ਕੋਈ ਖਤਰਾ ਨਹੀਂ।" ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਫਿਰ ਮੈਨੂੰ ਬਾਂਹਾਂ ਵਿੱਚ ਘੁੱਟ ਲਿਆ। ਫਿਰ ਮੋਢਿਆਂ ਤੋਂ ਫੜ ਕੇ ਬੋਲਿਆ, "ਤੂੰ ਬਹੁਤ ਖੂਬਸੂਰਤ ਹੈਂ।" ਫਿਰ ਬੋਲਿਆ, "ਉਹ ਪਿਆ ਤੇਰਾ ਲਿਫਾਫਾ। ਉਸਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਸੰਭਾਲ ਲੈ ਤੇ ਹੁਣ ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਗਰਲ ਫ੍ਰੈਂਡ ਹੈਂ।"(16)

ਚਾਰਲਸ ਦਾ ਇਹ ਵਿਵਹਾਰ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਡਿਫ਼ੈਂਸ ਮੈਕਨਿਜ਼ਮ ਦੀ ਕਿਸਮ **ਆਰੋਪਣ (projection)** ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਜੁਲਦਾ ਹੈ। ਆਰੋਪਣ ਵਿੱਚ ਸਾਡਾ ਮਨ ਦੂਸਰਿਆਂ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਆਪਣੀ ਗ਼ਲਤੀ ਉਸ ਉੱਪਰ ਸੁੱਟਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਆਰੋਪਣ ਦੀ ਕਿਰਿਆ ਡਿੱਗੀ ਖੇਤੇ ਤੋਂ ਗੁੱਸਾ ਘੁਮਿਆਰ ਤੇ ਵਾਲੇ ਅਖਾਣ ਤੇ ਦੁਕਦੀ ਹੈ। ਮਨ ਆਪਣੀ ਗ਼ਲਤੀ ਜਾਂ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਕਾਰਨ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਆਰੋਪਿਤ ਕਰਕੇ ਆਪ ਸੁੱਖ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਮੁਕਤ ਹੋ ਕੇ ਅਪਰਾਧ ਭਾਵਨਾ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤਹਿਤ ਹੀ ਉਹ ਆਪਣੀ ਧੀ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਪੂਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਨੂੰ ਟਾਰਗੈਟ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ।

"ਮੈਂ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਈਸਟ-ਇੰਡੀਅਨ ਕੁੜੀ ਦੇ ਕੱਪੜੇ ਉਤਾਰਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਕੂਨ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਧੀ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈ ਰਿਹਾ ਹੋਵਾਂ। ਜੇ ਕਦੇ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਈਸਟ-ਇੰਡੀਅਨ ਕੁੜੀ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਜਿਹੜੀ ਵੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਟ ਪਹਿਨਾ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਆਪ ਉਤਾਰਦਾ ਹਾਂ। ਪਰ ਅੱਜ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਕੁੜੀ ਵੀ ਈਸਟ ਇੰਡੀਅਨ ਹੈ, ਸੂਟ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਕੁੜੀ ਵੀ ਉਹ ਜਿਹੜੀ ਈਸਟ ਇੰਡੀਅਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪ ਵੀ ਨਫਰਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਅੱਜ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਸਪੈਸ਼ਲ ਹੋਵੇਗੀ, "ਆਖ ਕੇ ਉਹ ਮੁਸਕਰਾ ਪਿਆ। (26)

ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸੇਖਾ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਪ੍ਰਿਜ਼ਮ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਇੱਕ ਹੋਰ ਸੁੱਚਾ ਸਿੰਘ' ਵਿੱਚ ਵੀ ਡਿਫ਼ੈਂਸ ਮੈਕਨਿਜ਼ਮ ਅਧਾਰਿਤ ਵਿਵਹਾਰ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਡਿਫ਼ੈਂਸ ਮੈਕਨਿਜ਼ਮ ਦੀ ਕਿਸਮ **ਸਥਾਨਾਂਤਰਨ/ਵਿਸਥਾਪਨ (transference)** ਦੀ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਨ ਸੁੱਚਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪਤਨੀ ਜਿੰਦਰ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਸਥਾਨਾਂਤਰਨ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਆਤਮਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਘਟਨਾ ਜਾਂ ਵਸਤੂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਭਾਵਕ ਅਨੁਭਵ ਉਸ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟ ਕੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਘਟਨਾ ਜਾਂ ਵਸਤੂ ਨਾਲ ਜੁੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਵਾਰ ਇਹ ਰੂਪਾਂਤਰਨ ਸਰੀਰਿਕ-ਦੇਸ਼ਾਂ ਜਾਂ ਘਾਟਾਂ ਰਾਹੀਂ ਵੀ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਪ੍ਰਬਲ ਵਰਜਿਤ ਦਮਿਤ ਇੱਛਾ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣ ਲਈ ਜ਼ੋਰ ਮਾਰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਪਰ-ਹੋਊ (super ego)

ਉਸਨੂੰ ਓਨੇ ਹੀ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਦਬਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਸੰਕੇਤਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਰੋਗ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਗਿਆਨ ਇੰਦਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਗਾੜ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜਿਵੇਂ ਅੰਨ੍ਹਾਪਣ, ਬੇਲਾਪਣ, ਅੰਗ-ਮਾਰ, ਸਪਰਸ਼ ਸ਼ਕਤੀ ਅਲੋਪ ਹੋਣਾ, ਸੁੰਘਣ ਸ਼ਕਤੀ ਅਲੋਪ ਹੋਣਾ, ਅਧਰੰਗ, ਅਵਾਜ਼ ਬੰਦ ਹੋਣਾ ਆਦਿ ਰੂਪਾਂ 'ਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਨੂੰ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਮਾਈਗ੍ਰੇਨ ਦਾ ਦਰਦ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਜੋ ਕਿ ਸੁੱਚਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਦੂਜੀ ਪਤਨੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਤੀਹ ਪੈਂਤੀ ਸਾਲ ਛੋਟੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਸਦਾ ਅਣਜੋੜ ਵਿਆਹ ਸੁੱਚਾ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਵਿਆਹ ਕਰਾਉਣ ਮਗਰ ਉਸੇ ਦੀ ਇੱਛਾ ਸੀ ਅਤੇ ਲੋੜ ਵੀ ਸੀ ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਅਣਜੋੜ ਰਿਸ਼ਤੇ ਚੋਂ ਉਪਜੇ ਦਵੰਦ ਕਰਕੇ ਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਦਾ ਮਨ ਵੀ ਅਚੇਤਨ ਹੀ ਰੱਖਿਆਤਮਿਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਰਾਹੀਂ ਮਾਈਗ੍ਰੇਨ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਡਿਫੈਂਸ ਦੀ ਕਿਸਮ ਸਥਾਨਾਂਤਰਨ ਦੀ ਉਦਾਹਰਨ ਹੈ।

"ਬਾਂਹਾਂ ਵਿੱਚ ਘੁੱਟ ਕੇ ਸੁੱਚਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜਦ ਹੀ ਆਪਣਾ ਚਿਹਰਾ ਉਸ ਦੇ ਨੇੜੇ ਕੀਤਾ, ਉਸ ਦੀ ਉੱਪਰਲੀ ਦੰਦ ਬੀੜ ਢਿਲਕ ਕੇ ਬਾਹਰ ਡਿੱਗਣ ਹੀ ਲੱਗੀ ਸੀ ਕਿ ਸੁੱਚਾ ਸਿੰਘ ਉਸਨੂੰ ਬੇਚਣ ਵਿੱਚ ਲੱਗ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸੁੱਚਾ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਬਾਂਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਜਿੰਦਰ ਦੂਜੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਜਾ ਪਈ। ਕਚਿਆਣ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਭਰ ਗਈ। ਫਿਰ ਅੱਖਾਂ ਰਾਹੀਂ ਵਹਿਣ ਲੱਗੀ। ਪੇਟ ਵਿਚਲਾ ਦਰਦ ਸਿਰ ਵਿੱਚੋਂ ਚੀਸ ਬਣ ਕੇ ਨਿਕਲਣ ਲੱਗਾ। ਸਵੇਰੇ ਉੱਠਣ ਵੇਲੇ ਉਸਦਾ ਸਿਰ ਪਾਟਣ ਪਾਟਣ ਕਰਨ ਲੱਗਾ। (117)

ਸੁਪਨੇ (Dreams) ਵੀ ਡਿਫੈਂਸ ਮੈਕਨਿਜ਼ਮ ਭਾਵ ਰੱਖਿਆਤਮਿਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਅਹਿਮ ਉਦਾਹਰਨ ਹਨ। ਜੇ ਸਾਡੇ ਮਨ ਦੀਆਂ ਅਸ਼ਾਂਤ ਇੱਛਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵਕਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਸ਼ਾਂਤ ਕਰਨ ਦਾ ਅਚੇਤ ਮਨ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਹੀਲਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸਦੀ ਇੱਕ ਅਹਿਮ ਉਦਾਹਰਨ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਜਿਸਦਾ ਵਿਆਹ ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼ਰਾਬੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਉਸਨੂੰ ਮਾਰਦਾ ਕੁੱਟਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ਰਾਬ ਕਰਕੇ ਜਲਦੀ ਹੀ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਉਹ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਤੇਤੀ-ਚੌਤੀ ਸਾਲ ਵੱਡੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਕੇ ਬਾਹਰਲੇ ਦੇਸ਼ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਸੁੱਚਾ ਸਿੰਘ ਉਸਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਰੱਖਣ ਦੇ ਸਾਰੇ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਖੜ੍ਹੇ ਕਰਨ ਲਈ ਮਹਿੰਗੀਆਂ ਫ਼ੀਸਾਂ ਭਰ ਕੇ ਨਰਸਿੰਗ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਗਹਿਣੇ ਨਾਲ ਲੱਦ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਮੂੰਹੋਂ ਬੋਲ ਨਿਕਲਣ ਤੇ ਹੀ ਗੱਲ ਪੂਰੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਉਮਰ ਦਾ ਫ਼ਰਕ ਤਾਂ ਆਖ਼ਰ ਫ਼ਰਕ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਚਾਹੇ ਉਸ ਦੇ ਅਹਿਸਾਨਾਂ ਹੇਠ ਦੱਬੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮੂੰਹੋਂ ਨਹੀਂ ਬੋਲਦੀ ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਡਿਫੈਂਸ ਮੈਕਨਿਜ਼ਮ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਦਕਾ ਇੱਕ ਤਾਂ ਮਾਈਗ੍ਰੇਨ ਦੇ ਦਰਦ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਸਰਾ ਡਿਫੈਂਸ ਮੈਕਨਿਜ਼ਮ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਦਕਾ ਹੀ

ਉਸਦਾ ਮਨ ਸੁਪਨੇ ਬੁਣ ਕੇ ਵਕਤੀ ਮਾਨਸਿਕ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਨਰਸਿੰਗ ਹੋਮ 'ਚ ਕੰਮ ਕਰਦਿਆਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਇੱਕ ਹਾਣ-ਪ੍ਰਵਾਣ ਦੇ ਸਾਥੀ ਦੀਪ ਵੱਲ ਖਿੱਚੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਸੁੱਚਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਅਹਿਸਾਨਾਂ ਕਰਕੇ ਦੀਪ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਜਾਂ ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਡਿਫੈਂਸ ਮੈਕਨਿਜ਼ਮ ਤਹਿਤ ਉਸਦਾ ਮਨ ਸੁਪਨੇ ਰਾਹੀਂ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

"ਫਿਰ ਉਸਨੂੰ ਦਿਸਿਆ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿੱਚ ਬੈਠੀ ਹੋਵੇ। ਲਾਲ ਸੂਟ ਪਾਇਆ ਹੋਵੇ। ਨਾਲ ਬੈਠੇ ਆਦਮੀ ਦਾ ਚੇਹਰਾ ਉਸਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦਾ। ਲਾਲ ਪੱਗ ਹੀ ਦਿਸਦੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਉਸਨੂੰ ਸੁੱਚਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਚੇਹਰਾ ਦਿਸਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਲਾਲ ਪੱਗ ਦਾ ਪੱਲਾ ਉਸਨੂੰ ਫੜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਉਸਨੂੰ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦਾ। ਸਵੇਰੇ ਜਾਗ ਆਉਣ ਤੇ ਉਹ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਬਿਸਤਰੇ ਵਿੱਚ ਪਈ ਰਹੀ। ਪੱਲਾ ਫੜਾਉਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਉਸ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿੱਚ ਆ ਗਈ। ਉਸਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਹ ਰਾਤ ਉਸ ਨੇ ਸੁਪਨੇ ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ ਸੀ ਜਾਂ ਉਸਨੂੰ ਖਿਆਲ ਹੀ ਆਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਚਿੱਤ ਵਿੱਚ ਆਇਆ, ਕਿਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋ ਜਾਵੇ!(119)

ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਪਿਓ ਦੀ ਉਮਰ ਦਾ ਸੁੱਚਾ ਸਿੰਘ ਉਸਨੂੰ ਸੁਪਨੇ ਵਿੱਚ ਪਿਓ ਵਾਂਗ ਹੀ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਮਨ ਹਾਣ-ਪ੍ਰਵਾਣ ਦੇ ਦੀਪ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਾਉਣ ਨੂੰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸੁੱਚਾ ਸਿੰਘ ਪਿਓ ਵਾਂਗ ਉਸਨੂੰ ਦੀਪ ਨਾਲ ਤੌਰ ਦੇਵੇ। ਪਰ ਇਹ ਹਕੀਕਤ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਹ ਅਜਿਹੀ ਗੱਲ ਸਿੱਧਾ ਕਹਿ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੀ ਇਸ ਇੱਛਾ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਅਚੇਤਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮਨ ਸੁਫਨੇ ਬੁਣਕੇ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਡਿਫੈਂਸ ਮੈਕਨਿਜ਼ਮ ਦੀ ਕਿਸਮ **ਪ੍ਰਤੀਗਮਨ (regression)** ਭਾਵ 'ਪਿਛਲੇ ਵਿਕਾਸ ਪੱਧਰ ਤੇ ਅਚੇਤ ਹੀ ਮੁੜ ਜਾਣਾ' ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਅਚੇਤਨ ਹੀ ਪਰਵਾਸ ਦੀਆਂ ਤਕਲੀਫਾਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਲਈ ਆਮ ਹੀ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਵੱਡੀ ਉਮਰ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਅੰਦਰ **ਹੋਰਵਾ** ਇਸਦਾ ਹੀ ਇੱਕ ਲਘੂ ਰੂਪ ਹੈ। ਪ੍ਰਤੀਗਮਨ ਸਾਡੇ ਮਨ ਦਾ ਅਚੇਤਨ ਐਲਾਨ ਵੀ ਹੈ ਕਿ "ਮੈਂ ਏਨੀ ਤੇਜ਼ ਚਾਲੇ ਨਹੀਂ ਚੱਲ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਪੁਨਰ-ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਦੀ ਅਤਿ ਧੀਮੀ ਗਤੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਕਸਰ ਬਜ਼ੁਰਗ ਵੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਨਵੇਂ ਬਦਲਾਵਾਂ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਜਿਸਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਹੋਰਵਾ ਉਪਜਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਵਕਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿਛੋਕੜ ਨਾਲ ਜੋੜਦਾ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਹੋਰਵਾ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਮਾਨਸਿਕ ਤਣਾਅ ਉਪਜਾਉਂਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਇਸਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਚੇਹਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਇਹ ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਵਕਤੀ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਵੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤੀਗਮਨ ਦੀ ਇੱਕ ਆਮ ਜਿਹੀ ਕਿਸਮ ਹੋਰਵਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮਨ ਪਿਛਲੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜ ਕੇ ਵਕਤੀ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਹਾਸਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਲਗਾਵ ਕਰਕੇ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਬੇਚੈਨੀ ਅਤੇ ਇਕੱਲਾਪਣ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਆਮ ਜਿਹਾ ਅਤੇ ਸਰਬ-

ਵਿਆਪੀ ਰੱਖਿਆਤਮਿਕ ਢੰਗ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਹ ਗੰਭੀਰ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਹੱਲ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ ਪਰੰਤੂ ਵਕਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਮਨ ਨੂੰ ਧਰਵਾਸ ਜ਼ਰੂਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਹੋਰਵੇ ਦੀ ਉਪਜ ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਵਤਨ ਤੋਂ ਦੂਰ ਬੈਠੇ ਸੂਖਮ ਬੁੱਧੀ ਤੇ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਲੇਖਕ ਦੇ ਲਿਖਣ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਹੋਰਵਾ ਹੀ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅਜੋਕੀ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀ ਗਲੋਬਲੀ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਵੱਲ ਵੱਧ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਹੋਰਵੇ ਦੀ ਸੁਰ ਘੱਟ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਲੇਖਕਾਂ ਦਾ ਲਿਖਣਾ ਤੇ ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ 'ਚ ਲਿਖਣਾ ਹੀ ਹੋਰਵੇ ਦੀ ਉਪਜ ਹੈ। ਪਰਵਾਸੀ ਲੇਖਕਾਂ ਦਾ ਮੂੰਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਠਕਾਂ ਵੱਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਸੰਬੋਧਿਤ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਵੀ ਹੋਰਵੇ ਦੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ। ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਹੋਰਵਾ ਕਾਫ਼ੀ ਕਹਾਣੀਆਂ 'ਚ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਚਰਨ ਕੌਰ ਥਿੰਦ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕੂੰਜਾਂ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕੂੰਜਾਂ' ਵਿੱਚ ਹੋਰਵਾ ਭੇਗ ਰਹੇ ਅਜਿਹੇ ਹੀ ਬਜ਼ੁਰਗ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਫ਼ੌਜ ਵਿੱਚੋਂ ਰਿਟਾਇਰ ਹੋਏ ਸ਼ਰਮਾ ਜੀ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਪਰਵਾਸੀ ਅਜਨਬੀ ਪੁਣਾ ਹੰਢਾ ਰਹੇ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਆਪਣੀ ਧੀ ਦਾ ਤਲਾਕ ਹੋ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਵੱਸ ਧੀ ਕੋਲ ਕੈਨੇਡਾ ਆਉਣ ਕਰਕੇ ਤਣਾਅ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਤਣਾਅ ਉਸਨੂੰ ਅਲਗਾਵ ਵੱਲ ਧੱਕਦਾ ਹੈ। ਉੱਪਰੋਂ ਇਸ ਉਮਰੇ ਪਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਖ਼ਰਚਿਆਂ, ਘਰ ਦੀਆਂ ਕਿਸ਼ਤਾਂ, ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਆਦਿ ਆਰਥਿਕ ਤੰਗੀਆਂ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤੀ ਵਾਰ ਬਜ਼ੁਰਗ ਆਪਣਾ ਪੰਜਾਬ ਫੇਰੀ ਮਾਰਨ ਦਾ ਅਰਮਾਨ ਵੀ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਪਾਉਂਦੇ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋਰਵੇ ਨੂੰ ਹੋਰ ਤੀਖਣ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਹੋਰਵੇ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਸ਼ਰਮਾ ਜੀ ਦੇ ਸੰਵਾਦਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇਸਤ ਬੱਲ ਸਾਹਿਬ ਇਸ ਵਾਰ ਪੰਜਾਬ ਨਾ ਜਾਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ,

"ਐਵੇਂ ਜੀਅ ਜਿਹਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਬੱਚੇ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਕੀ ਲੈਣ ਜਾਣਾ? ਐਵੇਂ ਟਿਕਟਾਂ ਦੇ ਪੈਸੇ ਵੇਸਟ ਕਰਨੇ ਆ।ਨਾਲੇ ਉੱਥੇ ਜਾਣਾ ਵੀ ਕੀਹਦੇ ਕੋਲ ਆ? ਟੱਬਰ ਤੇ ਸਾਰਾ ਇੱਥੇ ਹੈ। ਪ੍ਰਾਹੁਣਾਚਾਰੀ ਵੀ ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਦਿਨ ਕਰਵਾਈ ਜਾਂਦੀ ਏ! ਬੰਦਾ ਆਪਣਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਓਪਰਾ ਜਿਹਾ ਲੱਗਣ ਲਗ ਪੈਂਦਾ। ਸ਼ਰਮਾ ਜੀ, ਭਰਾ ਤਾਂ ਹੁਣ ਕੋਈ ਰਿਹਾ ਨਹੀਂ ਤੇ ਭਤੀਜੇ ਭਤੀਜੀਆਂ ਦੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਆਪਣੇ ਟੱਬਰ ਟੋਰ ਆ। " ਬੱਲ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਿਲ ਦਾ ਦਰਦ ਜਿਵੇਂ ਵਹਿ ਤੁਰਿਆ ਸੀ। (19)

ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਵਾਪਸ ਆਪਣੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ਨਾ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਅਲਗਾਵ ਉੱਭਰਨਾ ਵੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪਿਛਲੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਇਹ ਹੋਰਵਾ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਵਕਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਰਾਹਤ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਪਰਵਾਸ ਦੌਰਾਨ ਅਜਿਹਾ ਵਾਪਰਨਾ ਆਮ ਜਿਹਾ ਵਰਤਾਰਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਵਕਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਰਾਹਤ ਦੇਣ ਲਈ ਕਾਰਗਰ ਵੀ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸੇਖਾ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਬਾਰਾਂ ਬੂਹੇ**

ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਛੱਪੜ' ਦਾ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਜੋ ਕਿ ਉੱਚ-ਜਾਤੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਜਾਤੀਗਤ ਉੱਚਤਾ ਦੀ ਮਨੋਗੰਢ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਧੀਨ ਆਪਣੀ ਫੈਕਟਰੀ ਦੀ ਸੁਪਰਵਾਈਜ਼ਰ ਪਿੰਕੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਪਿਛਲੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚਲੇ ਸੀਰੀ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਣ ਕਰਕੇ ਉਸ ਹੇਠ ਕੰਮ ਕਰਨ ਜਾਂ ਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦਵੰਦ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਉਸ ਦੇ ਹਉਮੈ ਲਈ ਵੰਗਾਰ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਕਰਨਾ ਉਸ ਲਈ ਆਰਥਿਕ ਤੰਗੀਆਂ। ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਆਰਥਿਕ ਤੰਗੀਆਂ ਤੋਂ ਵਕਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਸਰਦਾਰੀ ਨਾਲ ਅਤੀਤ ਵਿੱਚ ਜੁੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਾਰ ਵਾਰ ਆਪਣੇ ਪਿਓ ਦੀ ਟੋਹਰ ਅਤੇ ਐਸ਼ਪ੍ਰਸਤੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਸਦਾ ਡਿਫੈਂਸ ਮੈਕਨਿਜ਼ਮ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿਓ ਦਾਦੇ ਦੀ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨਾਲ ਜੋੜਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਿਓ ਵਾਂਗ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਵੀ ਜੀਪ ਲੈ ਕੇ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਮਗਰ ਜੈਲਦਾਰ ਲਿਖਵਾਉਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਛਾ ਵੀ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਡਿਫੈਂਸ ਮੈਕਨਿਜ਼ਮ ਦੀ **ਪ੍ਰਤੀਗਮਨ (regression)** ਭਾਵ ਪਿਛਲੇ ਵਿਕਾਸ ਪੱਧਰ ਤੇ ਅਚੇਤ ਹੀ ਮੁੜ ਕੇ ਵਕਤੀ ਹੱਲ ਲੱਭਣ ਦਾ ਹੀਲਾ ਹੈ।

"ਜਦ ਤੂੰ ਕੈਨੇਡਾ ਆਇਆ ਸੀ, ਤੇਰੀ ਇਹ ਇੱਛਾ ਸੀ ਕਿ ਜੀਪ ਖ਼ਰੀਦ ਕੇ ਪਿੱਛੇ ਜੈਲਦਾਰ ਲਿਖਵਾਵੇ, ਜਿਵੇਂ ਇੰਡੀਆ ਤੇਰੇ ਬਾਪੂ ਦੀ ਜੀਪ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਲਿਖਵਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪਰ ਉਦੋਂ ਤੇਰੀ ਐਨੀਂ ਪਹੁੰਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਚੰਗੀ ਜੀਪ ਖ਼ਰੀਦ ਸਕੇ।, ਜਦੋਂ ਦਾ ਤੇਰੇ ਪੁੱਤਰ ਨੇ ਲਾਈਸੈਂਸ ਲਿਆ ਸੀ, ਤੇਰਾ ਇਹ ਸੌਂਕ ਫਿਰ ਜਾਗ ਪਿਆ। ਤੇਰੀ ਖਾਹਿਸ਼ ਸੀ ਕਿ ਅਗਲੇ ਸਾਲ, ਜਦ ਉਹ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਜਾਣ ਲੱਗਾ, ਤੂੰ ਉਸਨੂੰ ਜੀਪ ਲੈ ਕੇ ਦੇਵੇਗਾ। ਜਦ ਤੂੰ ਆਪਣੀ ਇਹ ਇੱਛਾ ਇੱਕ ਦਿਨ ਉਸ ਨਾਲ ਸਾਂਝੀ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ, "ਯੂ ਡੌੱਟ ਰੈਵ ਟੂ ਵੇਸਟ ਮਨੀ ਆਨ ਦੈਟ। " ਤੂੰ ਨਸ਼ੇ ਦੇ ਲੋਰ ਵਿੱਚ ਆਖਿਆ, "ਡੌੱਟ ਵਰੀ ਅਬਾਊਟ ਮਨੀ। ਆਪਾਂ ਵਧੀਆ ਜੀਪ ਲਵਾਂਗੇ ਨਾਲ ਪਿੱਛੇ ਜੈਲਦਾਰ ਲਿਖਵਾਵਾਂਗੇ।"

"ਆਈ ਡੌੱਟ ਲਾਇਕ ਬੰਪਰ ਸਟਿੱਕਰਸ, "ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਤੂੰ ਝੱਟ ਕਿਹਾ, "ਇਹ ਬੰਪਰ ਸਟਿੱਕਰ ਨੀਂ। ਯੁਅਰ ਗ੍ਰੇਟ ਗਰੈਂਡ ਫਾਦਰ ਵਾਜ਼ ਏ ਜੈਲਦਾਰ ਤੈਨੂੰ ਮਾਣ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦੈ। (8)

ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਹ ਇੱਛਾ ਉਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਜਵਾਨੀ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣਾ ਇਹ ਸੌਂਕ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਰਾਹੀਂ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਇਹ ਵਿਵਹਾਰ ਡਿਫੈਂਸ ਮੈਕਨਿਜ਼ਮ ਦੀ ਕਿਸਮ **ਆਰੋਪਣ (projection)** ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ-ਜੁਲਦਾ ਹੈ। ਆਰੋਪਣ ਵਿੱਚ ਸਾਡਾ ਮਨ ਦੂਸਰਿਆਂ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਆਪਣੀ ਗ਼ਲਤੀ ਉਸ ਉੱਪਰ ਸੁੱਟਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ, ਫ਼ੇਲ੍ਹ ਹੋਣ ਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਵਾਲੇ ਅਧਿਆਪਕ, ਚੈੱਕ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪਰੀਖਿਅਕ ਜਾਂ ਆਰਥਿਕ ਤੰਗੀਆਂ ਦਾ

ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਕਿਸਮ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਧੀਨ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਉੱਪਰ ਆਪਣੀਆਂ ਖਾਹਿਸ਼ਾਂ ਥੋਪਦੇ ਹਾਂ, ਇਹ ਵੀ ਆਰੋਪਣ ਦੀ ਹੀ ਉਦਾਹਰਨ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ, ਆਪ ਕਿਸੇ ਖੇਡ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਨਾ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਖਿਡਾਰੀ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਡਾਕਟਰ, ਇੰਜੀਨੀਅਰ, ਗਾਇਕ, ਡਾਂਸਰ ਆਦਿ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਵੀ ਇਸੇ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਦੀ ਉਪਜ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਉਹ ਸਾਰੇ ਸ਼ੌਕ ਜੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਪੂਰੇ ਕਰ ਸਕਿਆ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਰਾਹੀਂ ਪੂਰੇ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਉਸਦਾ ਪੁੱਤਰ ਜੇ ਪੱਛਮੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਹੈ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਿਉ ਦੀ ਇਸ ਇੱਛਾ ਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿੱਚ ਇਹ ਪੈਸੇ ਦੀ ਬਰਬਾਦੀ ਅਤੇ ਗ਼ੈਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

“ਸ਼ੇਰਾ, ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰ ਤੇਰਾ ਪੂਲ ਆਪਾਂ ਐ ਟਿੱਚ ਕਰਕੇ ਵਧੀਆ ਬਣਾ ਦੇਣਾ। —ਤੂੰ ਜਦੋਂ ਵਕੀਲ ਬਣ ਗਿਆ ਨਾ, ਓਦੋਂ ਆਪਾਂ ਏਕੜ ਲੈ ਕੇ ਓਥੇ ਤੈਨੂੰ ਸਿਰੇ ਸੱਟ ਪੂਲ ਬਣਾ ਕੇ ਦੇਵਾਂਗੇ, ਹੈ। ਤੂੰ ਪੁੱਤਰਾ ਸ਼ੌਕ ਪੂਰੇ ਕਰੀ ਆਵਦੇ। ਸਾਡੀ ਗੱਲ ਹੋਰ ਸੀ। ਮੇਰੀ ਜਵਾਨੀ ਤਾਂ ਸਾਲਾ ਕੈਨੇਡਾ ਖਾ ਗਿਆ। ਤੂੰ ਆਵਦੇ ਦਾਦੇ, ਜਾਣੀ ਮੇਰੇ ਬਾਪੂ ਜੀ ਵਾਂਗੂੰ। ਯੂ ਨੇ, ਮੇਰਾ ਡੈਡ ਸਰਦਾਰ ਇੰਦਰ ਸਿਓਂ। ਇੰਦਰ ਦੇ ਖਾੜੇ ਵਾਲਾ। ਓਹਨੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ਸਾਰੇ ਸ਼ੌਕ ਪੂਰੇ ਕੀਤੇ ਆ। ਤੂੰ ਵੀ ਕਰੀ। ਹੈ, ਜਦੋਂ ਇੰਦਰ ਸਿਓਂ ਦੀ ਜੀਪ ਲੰਘਦੀ ਸੀ ਨਾ ਗਲੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲੋਕੀਂ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਹਰੇਕ ਜੰਟੇ ਵਰਗਾ ਲੱਲੀ-ਛੱਲੀ ਮਰੂਤੀਆਂ ਲਈ ਫਿਰਦੈ। ਇੰਦਰ ਸਿਓਂ ਦੀ ਕੀਹਨੇ ਰੀਸ ਕਰਨੀ ਐ।” (16)

ਡਿਫੈਂਸ ਮੈਕਨਿਜ਼ਮ ਦੀ ਕਿਸਮ **ਸਥਾਨਾਂਤਰਨ/ਵਿਸਥਾਪਨ (transference)** ਦੀ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਨ ਗੁਰਮੀਤ ਪਨਾਗ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਮੁਰਗਾਬੀਆਂ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਕਾਸ਼ਨੀ ਸੁਪਨੇ' ਵਿੱਚ ਵੀ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਕੁਲਦੀਪ ਦੇ ਮਾਨਸਿਕ ਦਵੰਦ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਹੀਨ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਤੰਦ ਨੂੰ ਲੇਖਕਾ ਵੱਲੋਂ ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ ਪ੍ਰਤੀਕ ਪਰਪਲ ਕਲਰ ਭਾਵ ਜ਼ਾਮਨੀ ਰੰਗ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਕਰਨ, ਛੱਡਣ ਅਤੇ ਫਿਰ ਪਸੰਦ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਰਾਹੀਂ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਕੁਲਦੀਪ ਜੇ ਜ਼ਾਮਨੀ ਰੰਗ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਕਰਦੀ ਸੀ, ਪਰੰਤੂ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਨਾ-ਪਸੰਦ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਜ਼ਾਮਨੀ ਰੰਗ ਪਹਿਨਣਾ ਛੱਡ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪਤੀ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਜ਼ਾਮਨੀ ਰੰਗ ਨਾਲ ਜਿਵੇਂ ਅਲਕਤ ਆਉਣ ਲੱਗਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰਾ ਵਰਤਾਰਾ ਡਿਫੈਂਸ ਮੈਕਨਿਜ਼ਮ ਦੀ ਕਿਸਮ ਸਥਾਨਾਂਤਰਨ ਕਰਕੇ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨਾਲ ਜੁੜਾਓ ਉਸ ਦੀ ਇੱਛਾ-ਪੂਰਤੀ ਦੇ ਖਿਆਲ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਜ਼ਾਮਨੀ ਰੰਗ ਤੇ ਕੇਂਦਰਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਜਿਵੇਂ,

"ਕਿੰਨੀਆਂ ਖੂਬੀਆਂ ਸਨ ਉਸ ਇਨਸਾਨ ਚ! ਮੈਂ ਕੱਦ 'ਚ ਕਿਤੇ ਛੋਟੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਸ਼ਕਲ ਸੂਰਤ ਤੋਂ ਵੀ ਠੀਕ ਠਾਕ ਜਿਹੀ ਹੀ ਪਰ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਣ ਦਿੱਤਾ। ਹਾਂ ਜ਼ਾਮਨੀ ਰੰਗ ਤੋਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ ਕੇਫ਼ਤ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ... ਮੇਰਾ ਪਿਆਰਾ ਰੰਗ...! ...ਪਰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਮੈਂ ਪਹਿਨਣਾ। ਸਰਤਾਜ ਤਾਂ ਹਾਲੇ ਵੀ ਛੇੜਦਾ ਹੁੰਦੈ ਤੇ ਬਰਥਡੇ ਤੇ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਪਰਪਲ ਰੰਗ ਦਾ ਹੀ ਦਿੰਦਾ ਏ। ਕਿੰਨੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਛੱਡ ਗਿਆ ਉਹ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਇਨਸਾਨ..... ਹਾਰਟ ਅਟੈਕ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹਸਪਤਾਲ ਤੱਕ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕਿਆ; ਕਿਵੇਂ ਹੱਥ ਛੁਡਾ ਕੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਹੜੇ ਰਾਹਾਂ ਤੇ ਤੁਰ ਗਿਆ ਚੱਲੇ, ਜਿਵੇਂ ਉਹਦੀ ਮਰਜ਼ੀ। (104)

ਬੇਸ਼ੱਕ ਕੁਲਦੀਪ ਦਾ ਪਸੰਦੀਦਾ ਰੰਗ ਹੁਣ ਉਸਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਡਿਫ਼ੈਂਸ ਮੈਕਨਿਜ਼ਮ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਦਕਾ ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਪਤੀ ਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਅਤੇ ਇੱਛਾਵਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜ ਕੇ ਸਥਾਨਾਂਤਰਨ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਵਿਵਹਾਰ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਡਾਕਟਰ ਸਿੱਧੂ ਵਰਗੇ ਹਮ-ਉਮਰ ਸਾਥੀ ਦੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਨਾਲ ਉਸਦਾ ਜ਼ਾਮਨੀ ਰੰਗ ਨਾਲ ਇਹ ਜੁੜਾਓ ਫਿਰ ਉੱਭਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਬਹੁਤ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਫਿਰ ਤੋਂ ਜ਼ਾਮਨੀ ਸੂਟ ਪਹਿਨਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਤਾਰੀਫ਼ ਉਸਦਾ ਨਵਾਂ ਸਾਥੀ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ।

"ਉਸ ਨੇ ਨਹਾ ਕੇ ਜ਼ਾਮਨੀ ਰੰਗ ਦਾ ਗਾਊਨ ਵੀ ਪਾ ਹੀ ਲਿਆ; ਸਰਤਾਜ ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਭੇਜਿਆ ਸੀ, ਨਾਲ ਫੁੱਲ ਤੇ ਇੱਕ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਚਿੱਠੀ ਹੈਪੀ ਬਰਡ ਮੈਮ ! ਤੁਹਾਨੂੰ ਹਰੇਕ ਰੰਗ ਮਾਨਣ ਦਾ ਹੱਕ ਏ ... ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕਿੰਨੀ ਖੂਬਸੂਰਤ ਐ ! ਵੀ ਓਨਲੀ ਲਿਵ ਵੰਨਸ। ਲਵ, ਸਰਤਾਜ.....। ਉਸ ਨੇ ਚਿੱਠੀ ਅੱਜ ਫੇਰ ਪੜ੍ਹੀ ਤੇ ਬੈਂਡ ਦੇ ਸਾਈਡ-ਟੇਬਲ ਤੇ ਰੱਖੀ। (111)

"ਡਾਕਟਰ ਸਿੱਧੂ ਮੁਸਕਰਾਇਆ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਇੱਕ ਮੋਹ-ਭਿੱਜੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਕੁਲਦੀਪ ਵੱਲ ਤੱਕਿਆ ਤੇ ਬੋਲਿਆ, "ਮਿਸਜ਼ ਗਿੱਲ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਪਰਪਲ ਡਰੈੱਸ ਬਹੁਤ ਜਚਦੀ ਏ ...।"

ਜਵਾਬ ਸੁਣੇ ਬਗ਼ੈਰ ਹੀ ਉਹ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਬਾਹਰ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਕੁਲਦੀਪ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਉਸਨੂੰ ਤੁਰ ਜਾਂਦੇ ਨੂੰ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਤੱਕਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਜਦ ਤੱਕ ਉਹ ਓਹਲੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ...।(113)

ਇਸ ਰੰਗ ਨੂੰ ਛੱਡਣਾ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਡਿਫ਼ੈਂਸ ਆਧਾਰਿਤ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਸੀ ਜੋ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਮਹਿੰਦਰ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨੂੰ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਇਕੱਲੇਪਣ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਆਖਰ ਫਿਰ ਤੋਂ ਜਿਊਣ ਦੀ ਚਾਹ ਨੂੰ ਹੁਲਾਰਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਫਿਰ ਜ਼ਾਮਨੀ ਪਹਿਨਦੀ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਹ ਅਪਰਾਧ ਬੋਧ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਵੀ

ਹੈ, ਉਹ ਡਾ. ਸਿੱਧੂ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਰੇ ਹੋਏ ਪਤੀ ਮਹਿੰਦਰ ਅੱਗੇ ਅਪਰਾਧੀ ਸਮਝਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਮਨ ਇਸ ਅਪਰਾਧ ਬੋਧ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਅਪਰਾਧ ਭਾਵ ਮਹਿੰਦਰ ਦੀ ਨਾ ਪਸੰਦੀ ਦੇ ਰੰਗ ਦਾ ਸੂਟ ਪਹਿਨਣ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਬਦਲ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਅਪਰਾਧ ਛੋਟਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮਾਫ਼ੀ ਯੋਗ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨ ਅਚੇਤਨ ਹੀ ਅਪਰਾਧ ਬੋਧ ਘੱਟ ਕਰਨ ਲਈ ਰੱਖਿਆਤਮਿਕ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੇ ਰੱਖਿਆਤਮਿਕ ਵਿਧੀ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਧੀਨ ਉਹ ਮਹਿੰਦਰ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਉਸਦਾ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਸਵੈਟਰ ਵੀ ਮੀਂਹ ਵਿੱਚ ਭਿੱਜ ਕੇ ਆਏ ਡਾਕਟਰ ਸਿੱਧੂ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਡਿਫ਼ੈਂਸ ਮੈਕਨਿਜ਼ਮ ਦੀ ਕਿਸਮ **ਸਥਾਨਾਂਤਰਨ** ਦੀ ਠੀਕ ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਉਦਾਹਰਨ ਮਿੰਨੀ ਗਰੇਵਾਲ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਕੱਚ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਨੀ ਬਚਿੰਤ ਕੁਰੇ' ਵਿੱਚ ਵੀ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਪਣੇ ਦੁੱਖ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਲਈ ਅਚੇਤਨ ਹੀ ਡਿਫ਼ੈਂਸ ਦੀ ਕਿਸਮ ਸਥਾਨਾਂਤਰਨ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਖਾਣੀਆਂ-ਮਾਣਨੀਆਂ ਛੱਡ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜੀਆਂ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਬੜੇ ਸ਼ੌਂਕ ਨਾਲ ਵਰਤਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਵੇਂ ਸਥਾਨਾਂਤਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਦਕਾ ਵਿਅਕਤੀ ਕਿਸੇ ਵਸਤੂ, ਕੰਮ, ਵਿਅਕਤੀ, ਕਲਾ ਜਾਂ ਹੁਨਰ ਨਾਲ ਜੁੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਇਸ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ ਹੀ ਕਈ ਵਾਰ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਚੀਜ਼ ਤੋਂ ਦੂਰ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਬਹੁਤ ਪਸੰਦ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ, ਉਦਾਹਰਨ ਵਜੋਂ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ,

"ਪਾਣੀ ਵਰਗੀ ਪਤਲੀ ਮਸਰਾਂ ਦੀ ਦਾਲ ਅਤੇ ਦੋ ਰੋਟੀਆਂ ਖਾ ਕੇ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਦਾ ਡਿਨਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਟੇਬਲ ਤੇ ਪਿਆ ਸੁੱਕਾ ਚਿਕਨ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਸੁਆਦ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਪਰ ਬਚਿੰਤ ਕੌਰ ਦੀ ਮੌਤ ਪਿੱਛੋਂ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀਆਂ ਕਈ ਸੁਆਦਲੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ।" (80)

ਡਿਫ਼ੈਂਸ ਮੈਕਨਿਜ਼ਮ ਦੀ ਕਿਸਮ **ਸਥਾਨਾਂਤਰਨ ਜਾਂ ਵਿਸਥਾਪਨ (transference)** ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਘਟਨਾ ਜਾਂ ਵਸਤੂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਭਾਵੁਕ ਅਨੁਭਵ ਉਸ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟ ਕੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਘਟਨਾ ਜਾਂ ਵਸਤੂ ਨਾਲ ਜੁੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਇਸਦੀ ਇੱਕ ਝਲਕ ਦਵਿੰਦਰ ਮਲਹਾਂਸ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਗੈਰੀ ਸਰਕਾਰ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਸੂਜਨ ਪਾਮਿਲਾ' ਵਿੱਚ ਵੀ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਇੱਕ ਪਾਤਰ ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਜਿਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨਾਲ ਬਣਦੀ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਅਕਸਰ ਲੜਾਈ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਤਣਾਅ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਲਈ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਹੋਰ ਕੁੜੀਆਂ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ 'ਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਸਰੀਰਿਕ ਸੰਬੰਧ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਕੁਦਰਤੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਇੱਕ ਸਨਕ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

"ਬਿੱਲੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਾਲਾ ਵਿਆਹਿਆ ਵਰਿਆ ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਚਿੱਟੀ ਚਮੜੀ ਦਾ ਬਹੁਤ ਕਾਇਲ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਜੀਤੇ ਹੋਈ ਕਿਸੇ ਗੋਰੀ ਦੀ ਗੱਲ ਤੋਰ ਲੈਂਦੇ, ਉਹ ਹਉਕੇ ਲੈਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਕੰਮ ਛੱਡਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਸੜਕਾਂ ਤੇ ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲੈਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਦੂਰੋਂ ਅਠਾਰਾਂ ਦੀ ਜਾਪਦੀ ਚਾਹੇ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਬੁੱਢੀ ਨਿਕਲਦੀ, ਪਰ ਉਹ ਕਾਰ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟ ਕੇ ਆਪਦਾ ਕੰਮ ਕੱਢਦਾ। ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਆਪਦੀ ਘਰਵਾਲੀ ਤੋਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਘਰਵਾਲੀ ਦਾ ਆਚਰਨ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਇਹੀ ਗੱਲ ਉਸਨੂੰ ਤੰਗ ਕਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ।"(31)

ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਲ਼ ਗਰਲ ਸੂਜਨ ਨੂੰ ਲਗਾਤਾਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸੂਜਨ ਦਾ ਵੀ ਇਸੇ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਕਰਕੇ ਹੀ ਉਸ ਨਾਲ਼ ਲਗਾਅ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਵੀ ਆਪਣੇ ਬੁਆਏ ਫਰੈਂਡ ਅਲਬਰਟੋ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਤੋਂ ਤੰਗ ਆ ਕੇ ਕਾਲ਼-ਗਰਲ ਬਣ ਗਈ ਸੀ, ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਪਣੱਤ ਮਿਲਨ ਤੇ ਉਹ ਵੀ ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਵੱਲ ਖਿੱਚੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਡਿਫੈਂਸ ਮੈਕਨਿਜ਼ਮ ਦੀ ਇਹ ਕਿਸਮ ਇਸ ਕਹਾਣੀ 'ਚ ਇੱਕ ਹੋਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਪਾਤਰ ਈਗਨ ਦੇ ਵਿਹਾਰ ਵਿੱਚ ਵੀ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਸਦਕਾ ਉਹ ਸੀਰੀਅਲ-ਕਿਲਰ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਗਰਲ-ਫਰੈਂਡ ਪਾਮਿਲਾ ਦੀ ਬੇਵਫ਼ਾਈ ਦਾ ਬਦਲਾ ਉਹ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਕਾਲ਼-ਗਰਲਜ਼ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਸੂਜਨ ਨੂੰ ਹਾਇਰ ਕਰਕੇ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪਾਮਿਲਾ ਕਹਿ ਕੇ ਬੁਲਾਉਂਦਾ ਹੈ।

"ਪਿਆਰੀ ਪਾਮਿਲਾ, ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਈਗਨ ਹਾਂ, ਘਬਰਾ ਨਾ, ਮੈਨੂੰ ਤੇਰਾ ਹੱਥ ਦੇ ਆਪਾ ਅੰਦਰ ਚੱਲਦੇ ਆਂ, ਫਨ ਕਰਾਂਗੇ ਤੇ ਤੈਨੂੰ ਵਾਪਸ ਛੱਡ ਦੇਵਾਂਗਾ।".....

"ਮੇਰਾ ਨਾਂ ਸੂਜਨ ਏ ਪਾਮਿਲਾ ਨਹੀਂ...। " ਸੂਜਨ ਨੇ ਸ਼ਰਾਰਤੀ ਢੰਗ ਨਾਲ਼ ਕਿਹਾ।

ਈਗਨ ਨੇ ਸੂਜਨ ਦੇ ਮੂੰਹ ਤੇ ਥੱਪੜ ਮਾਰਿਆ। ਉਸਦਾ ਸਾਰਾ ਨਸ਼ਾ ਉਤਰ ਗਿਆ।

"ਮਦਰ-ਫੱਕ ਕੇਈ ਸੂਜਨ ਨਹੀਂ, ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਪਾਮਿਲਾ ਏ।" ਈਗਨ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਲਾਲ਼ ਸਨ। ਉਹਦਾ ਇਹ ਰੂਪ ਦੇਖ ਕੇ ਸੂਜਨ ਡਰ ਗਈ। ਉੱਠ ਕੇ ਤੁਰਨ ਲੱਗੀ। "ਸੈਰੀ... ਸੈਰੀ।" ਕਰਦੇ ਈਗਨ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਬਾਂਹ ਫੜ ਲਈ। ਗੋਦੀ ਚੁੱਕ ਕਿ ਸੇਫ਼ੇ ਤੇ ਬਿਠਾ ਲਈ।

ਉਸ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਦੇਵੇਂ ਪੈਂਗ ਪੀ ਲਏ, ਸੂਜਨ ਨੂੰ ਖਿੱਚ ਕੇ ਆਪਣੇ ਕੋਲ਼ ਕਰ ਲਿਆ, ਉਹਦੇ ਗਲ਼ ਦੁਆਲੇ ਬਾਂਹ ਵੱਲ ਕੇ ਉਹਨੂੰ ਆਪਦੇ ਕੋਲ਼ ਲੈ ਆਇਆ। ਮੂੰਹ ਕੋਲ਼ ਉਹਦਾ ਮੂੰਹ ਲੈ ਆਇਆ। ਇੱਕ ਬੜੀ ਦਰਦ ਭਰੀ ਅਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਬੋਲਿਆ, "ਮੈਂ ਪਾਮਿਲਾ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ

ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਮੇਰੀ ਜਾਨ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਦੇ ਸਾਹਾਂ 'ਚ ਸਾਹ ਲੈਂਦੇ ਸੀ। ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਧੋਖਾ ਦੇ ਗਈ। ਛੱਡ ਕੇ ਭੱਜ ਗਈ ਕਿਸੇ ਨਾਲ। ਫੇਰ ਉਹ ਇਹ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲੱਗ ਗਈ ਜੋ ਤੂੰ ਕਰਦੀ ਏ...। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਡਾਰਲਿੰਗ ਮੈਨੂੰ ਸਾਰੀਆਂ ਹੂਕਰਾਂ ਵਿੱਚ ਉਹੀ ਦਿਸਦੀ ਏ। ... ਤੂੰ ਪੈਂਗ ਚੁੱਕ ਤੇ ਪੀ...। ਪਾਮਿਲਾ... ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਨਾ ਜਾਈ।”(35)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਡਿਫੈਂਸ ਮੈਕਨਿਜ਼ਮ ਵੀ ਵਰਤੋਂ ਜਿੱਥੇ ਵਕਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਉਲਝਣ ਅਤੇ ਤਣਾਅ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਦੀ ਹੈ ਉੱਥੇ ਇਸਦੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਰਤੋਂ ਦਿਮਾਗੀ ਪ੍ਰੋਸ਼ਾਨੀਆਂ ਜਾਂ ਮਾਨਸਿਕ ਵਿਘਟਨ ਵੱਲ ਵੀ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਨ ਉਪਰੋਕਤ ਪਾਤਰ ਈਗਨ ਦੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ ਵੀ ਹੈ।

ਕਿਸੇ ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਮੋਹ ਵੀ **ਸਥਾਨਾਂਤਰਨ ਜਾਂ ਵਿਸਥਾਪਨ (transference)** ਤੇ ਅਧਾਰਿਤ ਆਤਮਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਘਟਨਾ ਜਾਂ ਵਸਤੂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਭਾਵੁਕ ਅਨੁਭਵ ਉਸ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟ ਕੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਘਟਨਾ ਜਾਂ ਵਸਤੂ ਨਾਲ ਜੁੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਸਾਡਾ ਮਨ ਉਸ ਪਿਆਰੇ ਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਅੰਗ-ਸੰਗ ਹੋਣ ਦਾ ਭਰਮ ਸਿਰਜਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਵਕਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਰਾਹਤ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਬੇਸ਼ੱਕ ਬਾਕੀ ਡਿਫੈਂਸ ਆਧਾਰਿਤ ਜੁਗਤਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਇਸ ਜੁਗਤ ਦੀ ਵੱਧ ਵਰਤੋਂ ਮਾਨਸਿਕ ਅਸਥਿਰਤਾ ਵੱਲ ਧੱਕਦੀ ਹੈ। ਡਿਫੈਂਸ ਮੈਕਨਿਜ਼ਮ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਦਕਾ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਮੋਹ ਕਈ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਭਾਵੁਕ ਜੁੜਾਓ ਬਲਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਢਿੱਲੋਂ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਮੇਰਾ ਟਰੰਕ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਮੇਰਾ ਟਰੰਕ' ਵਿੱਚ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਮੁੱਖ-ਪਾਤਰ ਮਹਿੰਦਰ ਕੌਰ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਪਤੀ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੈਨੇਡਾ ਵਰਗੇ ਦੇਸ਼ 'ਚ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਚੰਗੀ ਜਾਇਦਾਦ ਬਣਾਈ, ਸੋਹਣਾ ਘਰ ਬਣਾਇਆ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਵਧੀਆ ਪਰਵਰਿਸ਼ ਕਰਕੇ, ਚੰਗੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਵਾ ਕੇ, ਚੰਗੀਆਂ ਨੌਕਰੀਆਂ ਤੇ ਲਗਵਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਸਮਾਜਿਕ ਜੁੰਮੇਵਾਰੀ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਨਿਭਾਈ, ਪਰੰਤੂ ਜਿੰਦਗੀ ਦੇ ਆਖਰੀ ਪੜਾਅ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਘਰ ਛੱਡ ਕੇ, ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸ਼ਹਿਰ ਨਵੇਂ ਘਰ ਜਾਣ ਦਾ ਤਣਾਅ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਦਵੰਦ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣਾ ਘਰ ਛੱਡ ਕੇ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਅਤੇ ਇਹ ਘਰ ਛੱਡਣ ਦਾ ਹੋਰਵਾ ਡਿਫੈਂਸ ਮੈਕਨਿਜ਼ਮ ਦੀ ਤਕਨੀਕ ਨਾਲ ਸਥਾਨਾਂਤਰਨ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਕੇ ਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੀ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਉਦਾਹਰਨ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਹਿੰਦਰ ਕੌਰ ਆਪਣੀ ਮਾਤਾ ਦੇ ਟਰੰਕ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਹੋਰਵੇ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਲਈ ਅਚੇਤਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੀ ਬੀਤੇ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਆਪਣਾ ਮਾਨਸਿਕ ਖ਼ਲਾਅ ਘਟਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਘਰ ਛੱਡਣ ਕਰਕੇ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਦਵੰਦ ਨੂੰ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਦੀ ਮਾਂ ਦੇ ਟਰੰਕ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਥਾਨਾਂਤਰਨ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਿਆਂ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੇ ਟਰੰਕ ਵਿਚਲੇ ਸਮਾਨ ਨੂੰ ਦੇਖਦੀ ਹੈ, ਛੂੰਹਦੀ ਹੈ, ਨਿਹਾਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਵਕਤੀ ਖੁਸ਼ੀ

ਹਾਸਲ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ, ਗਾਉਨ, ਗੁਲਾਬੀ ਸੂਟ, ਵਿਆਹ ਵਾਲਾ ਸੂਟ, ਕਾਲੇ ਜੁੱਤੇ, ਸੋਨੇ ਦਾ ਕੜਾ, ਬੱਚੇ ਦੀ ਫਰਾਕ ਆਦਿ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਪਾ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਤੋਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਭਰ ਉਸ ਟਰੰਕ ਨੂੰ ਸਾਂਭ ਕੇ ਰੱਖਣ ਦੇ ਵਾਅਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਘਰ ਛੱਡਣ ਲਈ ਮਨਾਉਂਦੀ ਹੈ।

“ਸੌਰੀ ਮਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਤੇਰੇ ਇਸ ਕੀਮਤੀ ਟਰੰਕ ਦਾ। ਮਾਂ, ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਆਪ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਰੱਖਾਂਗਾ ਤੇ ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਇਸਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕਰਨ ਦੀ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿਆਂਗਾ।”

“ਸ਼ਾਬਾਸ਼ ਬੱਚੇ। ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਇਹੀ ਆਸ ਸੀ।” ਮਿੰਦੀ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਗਈ। ਸਮਾਨ ਪਿਕਅਪ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਕੇ ਉਹ ਦੋਨੋਂ ਵੀ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਨਾਲ ਬੈਠ ਗਏ। (28)

ਅਜਿਹੇ ਮੋਹ ਦੀ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਨ ਸੁਰਜੀਤ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਪਾਰਲੇ ਪੁਲ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਸੁਰਖ ਸਵੇਰ' ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਸਿਮਰਨਜੀਤ ਕੌਰ ਵਿਰਦੀ ਉਰਫ ਸਿਮੇਨ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਾਂਭ-ਸਾਂਭ ਰੱਖਦੀ ਹੈ ਜਦਕਿ ਉਸਦਾ ਪੁੱਤਰ ਫ਼ਾਲਤੂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ।

“ਮਾਮ ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਪਾਪਾ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਰੱਖ ਕੇ ਕੀ ਕਰਨੀਆਂ ਨੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹੜਾ ਵਰਤਣ ਲਈ ਵਾਪਸ ਆਉਣੈ। ਮੈਂ ਅਲਮਾਰੀ ਵਿੱਚੋਂ ਪਾਪਾ ਦਾ ਸਮਾਨ ਕੱਢ ਕੇ ਗੈਰਾਜ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣ ਲੱਗਾ ਹਾਂ। ”

“ਮਾਮ ਇਹ ਫ਼ਜ਼ੂਲ ਦੀ ਭਾਵੁਕਤਾ 'ਚ ਕੀ ਰੱਖਿਐ। ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿਉ ਤਾਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਦੇ ਕੰਮ ਆ ਜਾਣ। ਉਸ ਵਿੱਚ ਇੰਨਾ ਮੂੰਹ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਕਿਹੜੀ ਗੱਲ ਹੈ?”

ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਿਮੇਨ ਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਘਰ ਜੇ ਉਸ ਨੇ ਇੰਡੀਆ ਦੀ ਸਾਰੀ ਜਾਇਦਾਦ ਵੇਚ ਕੇ ਅਤੇ ਇੱਥੇ ਨਿੱਕੇ-ਨਿੱਕੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਲਾਲਾਂ ਪੂੰਝਣ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਦੀ ਕਮਾਈ ਨਾਲ ਬਣਾਇਆ ਸੀ, ਹੁਣ ਉਸਦਾ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਉਸ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕਦੇ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਬੋਲ ਗੂੰਜ ਰਹੇ ਸਨ, “ਪਾਪਾ ਦੇ ਸਮਾਨ ਨੇ ਖਾਮਖਾਹ ਥਾਂ ਰੋਕੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਕਦੇ ਉਸ ਦੀ ਨੂੰਹ ਦੇ, “ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ ਮਾਮ ਥੋੜ੍ਹੇ ਹੋ। ”(61)

ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਚਿੰਤਾ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਲਈ ਡਿਫੈਂਸ ਆਧਾਰਿਤ ਜੁਗਤ ਸਥਾਨਾਂਤਰਨ ਵਰਤ ਕੇ ਅਚੇਤਨ ਪਿੱਛੇ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਖੀਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਤਣਾਅ ਤੇ ਦਵੰਦ ਦਾ ਖ਼ਾਤਮਾ ਕਰਨ

ਲਈ ਸਭ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬੰਦਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਪਲਾਇਨ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤੀਆਗਮਨ ਕਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਤੀਆਗਮਨ/ਪਲਾਇਨ (withdrawl) ਕਾਰਜ-ਮੁਖੀ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਨਮੂਨੇ (task-oriented reaction patterns) ਦੀ ਇੱਕ ਕਿਸਮ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤੀ ਤਣਾਅ ਵਾਲੀ ਸਥਿਤੀ ਤੋਂ ਪਲਾਇਨ ਕਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਪ੍ਰਤੀਆਗਮਨ ਸਰੀਰਿਕ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਵੀ। ਸਰੀਰਿਕ ਪ੍ਰਤੀਆਗਮਨ ਵਿੱਚ ਤਣਾਅ ਵਾਲੀ ਸਥਿਤੀ ਤੋਂ ਦੂਰ ਚਲੇ ਜਾਣਾ। ਜਿਵੇਂ, ਕੰਮ ਦਾ ਤਣਾਓ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਣ ਤੇ ਦੋ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਛੁੱਟੀ ਤੇ ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਪ੍ਰਤੀਆਗਮਨ ਵਿੱਚ ਹਾਰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲੈਣਾ, ਸੰਵੇਗ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਸਥਿਤੀ ਤੋਂ ਹੀ ਦੂਰ ਰਹਿਣਾ, ਸਮਾਯੋਜਨ ਦੀ ਮੰਗ ਤੋਂ ਹੀ ਬਚਦੇ ਰਹਿਣਾ ਆਦਿ ਕਈ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਤਣਾਓ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦੇ ਚੇਤਨ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਸਿਮੋਨ ਵੀ ਬ੍ਰਹਮਕੁਮਾਰੀ ਸ਼ਿਵਾਨੀ ਦੇ ਪ੍ਰਵਚਨਾਂ ਸਦਕਾ ਇਕਦਮ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜਿਊਣ ਦਾ ਢੰਗ ਬਦਲ ਕੇ ਨਵੇਂ ਸਿਰਿਓਂ ਸੋਚਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

"ਉਸ ਦੀ ਸੋਚ ਨੇ ਕਰਵਟ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਝਿੜਕ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ, ਮੈਂ ਵੀ ਬੱਸ ਭੁੱਲ ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਕੋਈ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਦੇ ਸਕੂਨ ਨੂੰ ਡੋਲਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਜੇ ਮੇਰੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਅੱਜ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਕਿਸੇ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਅੱਜ ਤੋਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਲਈ ਜੀਵਾਂਗੀ, ਸਿਰਫ਼ ਆਪਣੇ ਲਈ। ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਕੁਮਾਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਆਸ਼ਾਵਾਦੀ ਸੁਨੇਹੇ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ। ਹੁਣ ਚੈਨਲ ਤੇ ਸ਼ਬਦ ਕੀਰਤਨ ਚੱਲਣ ਲੱਗਾ। ਮਨ ਕਿਉਂ ਵੈਰਾਗ ਕਰੇ ਹੈ, ਸਤਿਗੁਰ ਮੇਰਾ ਪੂਰਾ।" ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਦਿਆਂ ਕਦੋਂ ਉਸਨੂੰ ਝਪਕੀ ਜਿਹੀ ਆ ਗਈ ਉਸਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਨਾ ਲੱਗਿਆ।

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਸਵੇਰੇ ਉਹ ਇੱਕ ਨਵੇਂ ਹੁਲਾਸ ਨਾਲ ਉੱਠੀ। "ਮੈਂ ਫਿਰ ਸਕੂਲ ਜਾਵਾਂਗੀ! ਆਪਣੇ ਲਈ ਜੀਆਂਗੀ! ਕਮਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਹਾਂ ਮੈਂ...!" ਆਪਣੀ ਡਾਇਰੀ ਚੁੱਕ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੁਰਾਣੇ ਸਕੂਲ ਦੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਨੂੰ ਫੋਨ ਘੁਮਾਉਣ ਲੱਗੀ ... ਦੂਰ ਪਹਾੜੀਆਂ ਚੋਂ ਉੱਗਦਾ ਸੂਰਜ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਉੱਪਰ ਉੱਠ ਰਿਹਾ ਸੀ...!" (63)

ਕਾਰਜ-ਮੁਖੀ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਨਮੂਨੇ (task-oriented reaction patterns) ਭਾਵ ਪਹਿਲੇ ਅਤੇ ਸੁਚੇਤ ਪੱਧਰ ਤੇ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆਵਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਤਣਾਅਪੂਰਨ ਸਥਿਤੀ ਦੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਨੂੰ ਚੇਤਨਤਾ ਦੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਹੱਲ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸਦੇ ਤਿੰਨ ਭਾਗਾਂ ਆਕਰਮਣ (attack), ਪ੍ਰਤੀਆਗਮਨ (withdrawl), ਅਤੇ ਸਮਝੌਤਾ (compromise), ਵਿੱਚੋਂ ਪ੍ਰਤੀਆਗਮਨ ਜਾਂ ਪਲਾਇਨ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸੁਚੇਤ ਯਤਨ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਤਣਾਅ, ਦਵੰਦ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ਾਦ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕਦਮ ਨਿਕਲਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵੀ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚੋਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ।

ਪ੍ਰਤੀਆਗਮਨ/ਪਲਾਇਨ (withdrawl) ਦੀ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਨ ਦਵਿੰਦਰ ਮਲਹਾਂਸ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ *ਗੋਰੀ ਸਰਕਾਰ* ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਨਾਇਨ ਇਲੈਵਨ' ਵਿੱਚ ਵੀ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨਿਹਾਲ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੂਸਰਾ ਵਿਆਹ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾਉਂਦੀ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਤੰਗੀਆਂ ਤਕਲੀਫ਼ਾਂ ਸਹਿ ਕੇ ਆਪਣੀ ਧੀ ਰਾਣੇ ਦਾ ਪਾਲਣ-ਪੋਸ਼ਣ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਦੇ ਵੀ ਦੂਜੇ ਵਿਆਹ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਸੋਚਦੀ। ਪਰੰਤੂ ਪੱਛਮੀ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ ਜੰਮੀ-ਪਲੀ ਧੀ ਰਾਣੇ ਵੀ ਜਦੋਂ ਵੱਡੀ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਅਲਗਵਾ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਜਦੋਂ ਉਸ ਨਾਲ ਦੂਜੇ ਵਿਆਹ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਗੱਲ ਵੀ ਕਰਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਟਾਲ-ਮਟੋਲ ਕਰਦੀ, ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਕੰਮ ਤੇ ਸਾਥੀ ਮੁਖਤਿਆਰ ਜੇ ਇਕੱਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ ਕਈ ਵਾਰ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਨਾਲ ਮੇਲ-ਜੋਲ ਵਧਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਰਾਣੇ ਆਪਣੀ ਧੀ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਪਰੰਤੂ ਅਖੀਰ ਜਦੋਂ ਉਸ ਦੀ ਧੀ ਰਾਣੇ ਵੱਡੀ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਵੀ ਇਕਦਮ ਹੀ ਸਾਰੀਆਂ ਸਮਾਜਿਕ ਵਲਗਣਾਂ ਉਲੰਘ ਕੇ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਜੀਵਨ ਜਿਊਣ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸੋਚਦੀ ਹੈ,

"ਬੀਤੇ ਦਾ ਅਫ਼ਸੋਸ ਨਾ ਕਰੋ, ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਤੋਂ ਨਾ ਡਰੋ। ਵਰਤਮਾਨ ਬੀਤ ਰਿਹਾ ਹੈ? ਜਾਂ ਮੈਂ ਬੀਤ ਰਹੀ ਹਾਂ। ਕਾਹਦੇ ਖ਼ਾਤਰ? ਕਿਉਂ? ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਬੀਤਣ ਦੀ ਕਦਰ ਹੈ? ਮੈਂ ਕਿਉਂ ਬੀਤਾਂ? ਇਹ ਸੋਚਦੀ-ਸੋਚਦੀ ਮੈਂ ਘਰ ਦੀ ਸਫ਼ਾਈ ਵਿੱਚ ਜੁੱਟ ਗਈ। ਘਰ ਨੂੰ ਦਿਵਾਲੀ ਦੇ ਤਿਉਹਾਰ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਵਾਂਗ ਸਜਾ ਦਿੱਤਾ। ਫੇਰ ਆਪਦੀ ਸਫ਼ਾਈ ਕੀਤੀ। ਨਹਾਈ ਧੋਈ। ਫੇਰ ਕਾਰ ਸਟਾਰਟ ਕਰਕੇ ਬਿਊਟੀ ਪਾਰਲਰ ਦੇ ਚਲੀ ਗਈ। ਘਰ ਆ ਕੇ ਆਪਦਾ ਚਿਹਰਾ ਦੇਖ ਕੇ ਮਨ ਕੁੱਦਿਆ-ਨੱਚਿਆ। ਸ਼ਾਮ ਹੋਣ ਲੱਗੀ ਸੀ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਸੂਰਜ ਡੁੱਬਣ ਦੇ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਵੀ ਡੁੱਬਣ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਮੇਰਾ ਕਾਲਜਾ ਕੱਢ ਲਿਆ ਹੋਵੇ, ਮੇਰੀਆਂ ਆਂਦਰਾਂ ਕੱਢ ਲਈਆਂ ਹੋਣ। ਪਰ ਅੱਜ ਇੰਝ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਪਰ ਅੱਜ ਇੰਝ ਹੋਇਆ ਕਿ ਮੈਂ ਕਾਰ ਸਟਾਰਟ ਕੀਤੀ, ਚਿਕਨ ਲਿਆ ਤੇ ਇੱਕ ਸਕਾਚ ਦੀ ਬੋਤਲ ਖ਼ਰੀਦੀ। ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ-ਆਉਂਦੇ ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਦੋਂ ਮੇਰੀ ਕਾਰ ਮੁਖਤਿਆਰ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਅੱਗੇ ਰੁਕ ਗਈ। (49)

ਡਿਫੈਂਸ ਆਧਾਰਤ ਪ੍ਰਤੀਆਗਮਨ/ਪਲਾਇਨ (withdrawl) ਦੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਉਦਾਹਰਨ ਦਵਿੰਦਰ ਮਲਹਾਂਸ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ *ਗੋਰੀ ਸਰਕਾਰ* ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ' ਵਿੱਚ ਵੀ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਜੋ ਆਪਣੇ ਘਰ ਸੰਤਾਨ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਪਤੀ ਦੇ ਦੁਰਵਿਵਹਾਰ, ਲੜਾਈ-ਝਗੜੇ ਤੋਂ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋ ਕੇ ਮਾਨਸਿਕ ਰੋਗੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

"ਚਾਰ ਵਾਰ ਤਾਂ ਮੈਂ ਅਬਾਰਸ਼ਨ ਕਰਾ ਚੁੱਕੀ ਆਂ, ਜਾਣੀ ਅੰਦਰੋਂ ਪਾੜਿਆ ਪਿਆ। ਕਦੇ ਅਮਰੀਕਾ ਜਾ ਕੇ, ਕਦੇ ਇੰਡੀਆ ਜਾ ਕੇ ਸਫਾਈ ਕਰਵਾਈ ਕਿਉਂਕਿ ਕੈਨੇਡਾ ਤਾਂ ਅਬਾਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪਤਾ ਚੱਲ ਗਿਆ ਕਿ ਇੰਡੀਅਨ ਲੋਕ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਜੰਮਣਾ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਣਜੰਮੀਆਂ ਦਾ ਹੀ ਸਰਾਪ ਲੈ ਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਪਰ ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਇਹਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਲਈ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਪਰ ਇਹ ਮਲੰਗ ਜੱਟ ਅਜੇ ਵੀ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ-ਕੀ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਪਲ ਰਹੀਆਂ ਨੇ? ਇਹ ਤਾਂ ਉਹੀ ਜਾਣੇ।(58)

ਵਾਰ-ਵਾਰ ਤਾਹਨੇ-ਮਿਹਣੇ ਅਤੇ ਕੁੱਟ-ਮਾਰ ਤੋਂ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਮੁੱਖ-ਪਾਤਰ ਇੱਕ ਮਾਨਸਿਕ ਰੋਗੀਆਂ ਦੇ ਮਾਹਿਰ ਡਾਕਟਰ ਵੱਲੋਂ ਬਣਾਏ ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਗਰੁੱਪ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਦੀ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਉਸ ਵਰਗੀਆਂ ਮਾਨਸਿਕ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਔਰਤਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਦੁੱਖ ਸੁਣ ਕੇ ਉਹ ਵੀ ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਤਿਆਰ ਹੋ ਕੇ ਪਲਾਇਨ ਕਰਨ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। "ਆਉਂਦੀ-ਆਉਂਦੀ ਨੇ ਮੈਂ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ। ਬਥੇਰਾ ਮਰ-ਮਰ ਕੇ ਜੀਅ ਲਿਆ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਜੀਵਾਂਗੀ। " ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਇਸ ਫ਼ੈਸਲੇ ਤੇ ਨਿਭਦੀ ਹੋਈ ਅਖੀਰ ਸਾਰੇ ਸਮਾਜਿਕ ਬੰਧਨਾਂ ਨੂੰ ਉਲੰਘ ਕੇ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਜਿਊਣ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਦੁੱਖਾਂ, ਬੰਦਸ਼ਾਂ, ਰੋਕਾਂ-ਟੋਕਾਂ ਵਾਲੀ ਨੀਰਸ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤੋਂ ਨਿਜਾਤ ਪਾ ਲੈਂਦੀ ਹੈ।

ਡਿਫੈਂਸ ਮੈਕਨਿਜ਼ਮ ਦੀ ਅਹਿਮ ਕਿਸਮ **ਤਾਰਕੀਕਰਨ ਜਾਂ ਯੁਕਤੀ-ਯੁਕਤਕਰਨ (ratinatization)** ਦੀ ਝਲਕ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਕਈ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਤਾਰਕੀਕਰਨ ਤੋਂ ਭਾਵ ਜਦੋਂ ਮਨ ਬੀਤ ਚੁੱਕੇ, ਵਰਤਮਾਨ ਜਾਂ ਭਵਿੱਖਤ ਵਿਵਹਾਰ ਲਈ ਦਲੀਲ ਭਰਪੂਰ ਅਤੇ ਝੂਠੇ ਕਾਰਨ ਲੱਭਦਾ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਤਾਰਕੀਕਰਨ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਜੁਗਤ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਨੇਕਾਂ ਵਾਰ ਹੀ ਸੁਚੇਤ ਜਾਂ ਅਚੇਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਇਹ ਮਨ ਨੂੰ ਵਕਤੀ ਰਾਹਤ ਦੇਣ ਦਾ ਅਹਿਮ ਮਾਨਸਿਕ ਟੂਲ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਸਾਡੇ ਮਨ ਦੁਆਰਾ ਅਚੇਤਨ ਹੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੇ ਅਪਰਾਧ ਬੋਧ ਘੱਟ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਅਪਰਾਧ ਬੋਧ ਛੋਟੀਆਂ-ਮੋਟੀਆਂ ਗ਼ਲਤੀਆਂ ਲਈ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਅਪਰਾਧ ਲਈ ਵੀ। ਇਹ ਅਪਰਾਧ ਬੋਧ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਰਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਡਿਫੈਂਸ ਮੈਕਨਿਜ਼ਮ ਦੀ ਤਕਨੀਕ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮਨ ਆਪਣਾ ਪੱਖ ਪੂਰਨ ਲਈ ਦਲੀਲਾਂ ਘੜਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦਲੀਲਾਂ ਸੱਚੀਆਂ ਝੂਠੀਆਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰੰਤੂ ਮਨ ਅਚੇਤਨ ਹੀ ਅਜਿਹੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਘੜ ਕੇ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਵਿਵਹਾਰ ਨੂੰ ਸਹੀ ਠਹਿਰਾਉਂਦਿਆਂ ਵਕਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਅਪਰਾਧ ਬੋਧ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਇਸਦੀ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਨ ਸੁਰਜੀਤ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਪਾਰਲੇ ਪੁਲ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਪਾਰਲੇ ਪੁਲ' ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ 'ਚ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਸ਼ੀਤਲ ਜੋ ਠੰਢ ਦੇ ਦਿਨਾਂ 'ਚ ਕੰਮ ਤੋਂ ਘਰ ਵਾਪਸੀ ਮੌਕੇ ਸੜਕ ਕਿਨਾਰੇ ਇੱਕ ਕਤੂਰਾ ਠੰਢ ਵਿੱਚ ਸੁੰਗੜਿਆ ਪਿਆ ਦੇਖਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਉਸਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ

ਨਿੱਘੀ ਥਾਵੇਂ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੀ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਘਰ ਨਹੀਂ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦੀ। ਪਰੰਤੂ ਬਾਅਦ 'ਚ ਘਰ ਆ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਅਪਰਾਧ ਬੋਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਫ਼ੈਸਲੇ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਲੀਲਾਂ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਤਰਕ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

"ਜਿਸ ਨੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਜੇ ਉਸ ਨੇ ਬਚਾਉਣਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਆਪੇ ਬਚਾ ਲਏਗਾ। ਮੈਂ ਕੌਣ ਹੁੰਦੀ ਹਾਂ ਉਸ ਦੇ ਨਿਜ਼ਾਮ ਵਿੱਚ ਦਖਲ ਦੇਣ ਵਾਲੀ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵੀ ਤਾਂ ਏਹੀ ਕਹਿੰਦੀ ਐ, ਉਡੇ ਉਡ ਆਵੈ ਸੈ ਕੇਸਾ ਤਿਸ ਪਾਛੈ ਬਚਰੇ ਛਰਿਆ ... ਉਂਝ ਮੈਂ ਕਰ ਵੀ ਕੀ ਸਕਦੀ ਹਾਂ, ਜੇ ਇੱਥੋਂ ਚੁੱਕ ਵੀ ਲਵਾਂ ਤਾਂ ਰੱਖਾਂਗੀ ਕਿੱਥੇ ਪਹਿਲੀ ਤਾਂ ਗੱਲ ਚੁੱਕਾਂਗੀ ਵੀ ਕਿਵੇਂ। (24)

ਦੂਜੇ ਹੀ ਪਲ ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਦਲੀਲਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਵੱਖਰਾ ਤਾਣਾ-ਬਾਣਾ ਬੁਣਨ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਕਾਰਪੈਂਟ ਸਾਰੇ, ਪਰ ਮੈਂ ਉਹਨੂੰ ਰੱਖਦੀ ਕਿੱਥੇ। ਗੰਦਾ ਕਾਰਪੈਂਟ, ਸਾਰੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਬੋਅ ਤੇ ਥਾਂ ਥਾਂ ਤੇ ਵਾਲ਼, ਦਫ਼ਤਰ ਵੀ ਤਾਂ ਜਾਣਾ ਹੁੰਦੈ.... ਕਿੰਨਾ ਕੰਮ ਹੋ ਜਾਂਦੈ ਪੈਂਟ ਦਾ ... ਮੇਰੇ ਕੋਲ਼ ਵਿਹਲ ਹੀ ਕਿੱਥੇ, ਇਹ ਲੋਕ ਤਾਂ ਜਦੋਂ ਆਪਣੇ ਕੁੱਤਿਆਂ-ਬਿੱਲੀਆਂ ਨੂੰ ਸੈਰ ਕਰਵਾਉਣ ਲਿਜਾਂਦੇ ਨੇ, ਹੱਥਾਂ ਉੱਤੇ ਲਿਫ਼ਾਫ਼ੇ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਪਿੱਛੇ ਪਿੱਛੇ ਫਿਰਦੇ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ! ਜਦੋਂ ਉਹ ਥਾਂ ਗੰਦੀ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਨੇ ਤਾਂ ਉਹ ਲਿਫ਼ਾਫ਼ੇ ਨਾਲ਼ ਚੁੱਕ ਕੇ ਡਸਟ-ਬਿਨ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟਣ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ... ਛੀ ਛੀ ਛੀ। ਮੈਥੋਂ ਕਿੱਥੇ ਹੋਣੇ ਇਹ ਸਭ।"(28)

ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰੇ ਤਰਕ ਤਾਰਕੀਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਤਹਿਤ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਆਪਣੇ ਅਪਰਾਧ ਬੋਧ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਹ ਅਪਰਾਧ ਬਹੁਤਾ ਵੱਡਾ ਨਹੀਂ ਪਰੰਤੂ ਅਪਰਾਧ ਵੱਡਾ ਜਾਂ ਛੋਟਾ ਹੋਣਾ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਪਰਾਧ-ਬੋਧ ਦੀ ਸ਼ਿੱਦਤ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮੁੱਖ-ਪਾਤਰ ਨੂੰ ਇਸ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਗ਼ਲਤੀ ਦਾ ਪਛਤਾਵਾ ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ ਜੇ ਉਸ ਦੇ ਅਪਰਾਧ ਬੋਧ ਨੂੰ ਵਧਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ ਲਈ ਵੰਨ-ਸੁਵੰਨੇ ਤਰਕ ਘੜਦੀ ਹੈ। ਠੀਕ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸਾਡਾ ਮਨ ਵੱਡੀਆਂ ਗ਼ਲਤੀਆਂ ਲਈ ਵੀ ਝੂਠੇ-ਸੱਚੇ ਤਰਕ ਘੜ ਕੇ ਵਕਤੀ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਲਈ ਅਚੇਤ-ਸੁਚੇਤ ਡਿਫੈਂਸ ਮੈਕਨਿਜ਼ਮ ਦੀ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਇਸੇ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਡਿਫੈਂਸ ਮੈਕਨਿਜ਼ਮ ਦੀ ਇੱਕ ਦੂਸਰੀ ਕਿਸਮ **ਸਥਾਨਾਂਤਰਨ ਜਾਂ ਵਿਸਥਾਪਨ (transference)** ਦੀ ਝਲਕ ਵੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਘਟਨਾ ਜਾਂ ਵਸਤੂ ਨਾਲ਼ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਭਾਵੁਕ ਅਨੁਭਵ ਉਸ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟ ਕੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਘਟਨਾ ਜਾਂ ਵਸਤੂ ਨਾਲ਼ ਜੁੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਦਕਾ ਹੀ ਪੱਛਮੀ ਲੋਕ ਪਾਲਤੂ ਜਾਨਵਰਾਂ ਨਾਲ਼ ਬਹੁਤ ਲਗਾਓ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਪੱਛਮੀ ਲੋਕਾਂ ਘਰ ਪਾਲਤੂ ਜਾਨਵਰ ਆਮ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖ਼ਿਆਲ ਉਹ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਂਗ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਪਰਵਾਸੀ

ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪੱਛਮੀ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪਾਲੇ ਜਾਂਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਲਤੂ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ। ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜਿਕ ਬਣਤਰ ਅਨੁਸਾਰ ਬੱਚੇ ਜਦੋਂ ਬਾਲਗ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਵੱਖਰੇ ਘਰਾਂ 'ਚ ਰਹਿਣ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਸ਼ਾਇਦ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਉੱਥੇ ਪਾਲਤੂ ਜਾਨਵਰ ਰੱਖਣ ਦੀ ਇੱਕ ਸਮਾਜਿਕ ਤਕਨੀਕ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਇਕੱਲਤਾ ਅਤੇ ਨੀਰਸਤਾ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ, ਆਹਰੇ ਲੱਗੇ ਰਹਿਣ ਲਈ, ਜਾਂ ਵੱਤਸਲਯ ਭਾਵ ਨੂੰ ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਪਾਲਤੂ ਜਾਨਵਰ ਰੱਖਣੇ ਅਚੇਤਨ ਹੀ ਡਿਫੈਂਸ ਮੈਕਨਿਜ਼ਮ ਦੀ ਕਿਸਮ 'ਸਥਾਨਾਂਤਰਨ ਜਾਂ ਵਿਸਥਾਪਨ' ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਘਟਨਾ, ਵਿਅਕਤੀ, ਚੀਜ਼ ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਡੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੂਜੀ ਘਟਨਾ, ਵਿਅਕਤੀ, ਚੀਜ਼ ਨਾਲ ਜੁੜ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਆਮ ਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪੱਛਮੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਪਾਲਤੂ ਜਾਨਵਰਾਂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਦੀਆਂ ਕੁੱਝ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ।

"ਹਾਇ ਮੇਰੇ ਰੱਬਾ ਉਹ ਡੈਬੀ ਦਾ ਘਰ!" ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਐ ਡੈਬੀ, ਹਰ ਵੇਲੇ ਆਪਣੀਆਂ ਨੌਂ ਬਿੱਲੀਆਂ, ਦੋ ਕੁੱਤਿਆਂ, ਦੋ ਬੱਤਖ਼ਾਂ, ਇੱਕ ਡੱਡੂ ਅਤੇ ਇੱਕ ਕੱਛੂਕੁੰਮੇ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਈ ਕਰੀ ਜਾਵੇਗੀ! ਉਸ ਨੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਵੀ ਰੱਖੇ ਹੋਏ ਨੇ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇੰਨੇ ਨਾਂ ਯਾਦ ਕਿਵੇਂ ਰੱਖ ਲੈਂਦੀ ਏ। ਹਰ ਇੱਕ ਜਾਨਵਰ ਲਈ ਉਸ ਨੇ ਉਹੋ ਜਿਹਾ ਹੀ ਘਰ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਐ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਉਸਦਾ ਡੱਡੂ ਆਪਣੇ ਪੌਂਡ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਕਿਤੇ ਭੱਜ ਗਿਆ ਤਾਂ ਦਫ਼ਤਰ ਆਉਂਦੀ ਹੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ, ਮਿਸਿਜ਼ ਸਿੰਘ, ਆਈ ਐਮ ਵੈਰੀ ਸੈਂਡ ਟੂਡੇ!" ਮੈਂ ਹੈਰਾਨੀ ਨਾਲ ਪੁੱਛਿਆ, "ਵਟ ਹੈਪਨਡ?" "ਵੀ ਹੈਵ ਲੋਸਟ ਆਵਰ ਨਿੰਜਾ" ਉਹ ਬੜੀ ਉਦਾਸ ਹੋ ਕਰ ਬੋਲੀ। (28)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਕਹਾਣੀ 'ਚ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਤਰ ਚਿੰਤਨ ਵੀ ਡਿਫੈਂਸ ਦੀ ਇਸ ਤਕਨੀਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਵੀ ਆਪਣੇ ਕੁੱਤੇ ਡੀਜ਼ਲ ਨੂੰ ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਂਗ ਪਿਆਰ ਕਰਦੀ ਏ। ਉਹਦੀ ਹਰ ਗੱਲ-ਬਾਤ ਵਿੱਚ ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਡੀਜ਼ਲ ਦੀ ਮਾਂ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਗੱਲ-ਗੱਲ ਤੇ ਉਸਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਹਰੇਕ ਗੱਲ ਵਿੱਚ ਡੀਜ਼ਲ ਦੀ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਗੱਲ ਜ਼ਰੂਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੀ। ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਉਹਦੇ ਬੱਚੇ ਦੂਜੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾ ਵੱਸ ਨੇ, ਉਹ ਬਹੁਤ ਇਕੱਲੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਤੇ ਡੀਜ਼ਲ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਇਸ ਭੀੜ-ਭੜੱਕੇ ਵਾਲੇ ਮਹਾਂਨਗਰ ਵਿੱਚ ਬਣੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ-ਡੁੱਲ੍ਹੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਪੂਰੇ ਹੌਸਲੇ ਨਾਲ ਰਹਿ ਰਹੀ ਹੈ। ਗੋਰਿਆਂ ਵਾਂਗ ਉਹ ਵੀ ਡੀਜ਼ਲ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪੁੱਤ ਸਮਝ ਕੇ ਉਸ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ ਕਰਦੀ ਹੈ ਇਸ ਪਿਆਰ ਲਗਾਓ ਦਾ ਕਾਰਨ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਹੀ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਬਿਆਨ ਕਰਦੀ ਹੈ।

"ਉਸ ਵਿਚਾਰੀ ਦੇ ਪੱਲੇ ਤਾਂ ਹੁਣ ਇਕੱਲਤਾ ਤੇ ਉਦਾਸੀ ਈ ਰਹਿ ਗਈ ਨਾ। ਕਿੰਨੇ ਲਾਡ-ਪਿਆਰ ਤੇ ਮਿਹਨਤ-ਮੁਸ਼ੱਕਤ ਨਾਲ ਪਾਲੀਦਾ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ... ਤੇ ਉਹ ਜਦੋਂ ਬਾਤ ਵੀ ਨਹੀਂ

ਪੁੱਛਦੇ ਤਾਂ ਰੋਣ ਤੋਂ ਸਿਵਾਏ ਹੋਰ ਬਚਦਾ ਵੀ ਕੀ ਏ ਬੰਦੇ ਕੋਲ ? ਫਿਰ ਉਸ ਵਿਚਾਰੀ ਦਾ ਬੰਦਾ ਵੀ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਛੇਤੀ ਤੁਰ ਗਿਆ, ਇਸ ਲਈ ਉਹਦੇ ਰੋਣ ਦੇ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਕਾਰਨ ਹੋਣੇ ... ਸਿਰਫ਼ ਅੱਗ ਦੀਆਂ ਲਪਟਾਂ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਰੋ ਰਹੀ ਉਹ।" (33)

ਪਤੀ ਦੀ ਜਲਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਜਾਣ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਕੰਮਕਾਰ ਕਰਕੇ ਜਾਂ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਕੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸ਼ਹਿਰ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਇਕੱਲਤਾ ਹੰਢਾ ਰਹੀ ਪਰਵਾਸੀ ਪਾਤਰ ਚਿੰਤਨ ਆਪਣੇ ਕੁੱਤੇ ਡੀਜ਼ਲ ਨਾਲ ਭਾਵੁਕ ਪੱਧਰ ਤੇ ਜੁੜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਂਗ ਟਰੀਟ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਪਾਤਰ ਮਿਸਿਜ਼ ਰੰਧਾਵਾ ਵੀ ਆਪਣੇ ਪਾਲਤੂ ਸ਼ੇਰੂ ਨੂੰ ਬਿਮਾਰ ਹੋਣ ਤੇ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਾਠ ਸੁਣਾਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਬਾਰੇ ਗੱਲਾਂ ਵੀ ਕਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਆਖਰੀ ਸਮੇਂ ਉਦਾਸੀ ਵੀ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕਰਦੀ ਹੈ।

"ਸ਼ੇਰੂ ਬੇਬੀ। ਹੁਣ ਤੂੰ ਸਾਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਜਾਹ ਬੇਟਾ, ਚਲਾ ਜਾਹ ... ਮੈਨੂੰ ਪਤੈ ਤੂੰ ਤਕਲੀਫ਼ 'ਚ ਆਂ ... ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਤੇਰੀ ਤਕਲੀਫ਼ ਨਹੀਂ ਝੱਲੀ ਜਾਂਦੀ ... ਜਾਹ ਤੂੰ, ਚਲੇ ਜਾਹ ਬੇਟਾ। " ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਸ ਦੀ ਪਿੱਠ ਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖ ਲਿਆ ਤੇ ਪਾਠ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ ਤੇ ਮੈਂ ਉੱਠ ਕੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਆ ਗਈ।" (31)

ਮਿਸਿਜ਼ ਰੰਧਾਵਾ ਦੇ ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰੇ ਸੰਵਾਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਆਪਣੇ ਪਾਲਤੂ ਕੁੱਤੇ ਪ੍ਰਤੀ ਸੰਵੇਦਨਾਵਾਂ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਮਿਸਿਜ਼ ਰੰਧਾਵਾ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਪਰੰਤੂ ਕਿਸੇ ਵਸਤੂ, ਵਿਅਕਤੀ, ਘਟਨਾ ਵੱਲ ਜ਼ਿਆਦਾ ਝੁਕਾਅ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਡਿਫੈਂਸ ਮੈਕਨਿਜ਼ਮ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਰਕੇ ਹੀ ਉਪਜਦਾ ਹੈ। ਪੱਛਮੀ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿਹੁਣੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਭਰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਵਾਤਸਲੱਯ ਰਸ ਨੂੰ ਤ੍ਰਿਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਪਾਲਤੂ ਜਾਨਵਰ ਪਾਲ ਕੇ ਇੱਕ ਸਮਾਜਿਕ ਜੁਗਤ ਵਾਂਗ ਇਸ ਰੱਖਿਆਤਮਿਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਅਪਣਾ ਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਹੁਣ ਠੀਕ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਮਾਜਿਕ ਮਾਹੌਲ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਣ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪਾਤਰ ਇਸ ਵਿਧੀ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਂਦੇ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਇੱਕ ਸਾਂਝ ਰਾਜਵੰਤ ਕੌਰ ਮਾਨ ਪ੍ਰੀਤ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਦਸਤਕ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਅਣਬੋਲੀ ਸਾਂਝ' ਵਿੱਚ ਵੀ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਪਾਲਤੂ ਜਾਨਵਰ ਖ਼ਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਕੁੱਤੇ-ਬਿੱਲੀਆਂ ਕਿਉਂ ਪਰਿਵਾਰਿਕ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਰਗੇ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ? ਜਿਸਦੇ ਇੱਕ ਕਾਰਨ ਦਾ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰਵਾਸੀ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਹੋਣਾ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ਓਥੇ ਕੰਮਾਂ-ਕਾਜਾਂ ਦੀ ਦੌੜ ਕਰਕੇ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਮਸ਼ੀਨੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ ਖ਼ਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਘਰੇ ਰਹਿ ਗਏ ਇਕੱਲੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ

ਲਈ ਇਹ ਪਾਲਤੂ ਵੱਧ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਬਜ਼ੁਰਗ ਪਾਤਰ ਦੇ ਸੰਵਾਦਾਂ ਵਿੱਚ ਸਪਸ਼ਟ ਦੇਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

"ਬਾਹਰ ਵੱਲ ਨੂੰ ਤੱਕਦਿਆਂ ਮੇਰੀ ਸੋਚ ਦੀ ਲੜੀ ਹੋਰ ਹੀ ਪਾਸੇ ਜੁੜ ਗਈ। ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਹੋ ਰਹੇ ਮਨੁੱਖੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਦੁਖਾਂਤਾਂ ਵੱਲ, ਜ਼ਮਾਨੇ ਦੀ ਰੂਹ-ਵਿਹੂਣੀ ਜੀਵਨ-ਜਾਚ ਵੱਲ, ਜਿੱਥੇ ਪਿਆਰ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਅਸਾਂ ਵਪਾਰਕ ਰਿਸ਼ਤੇ ਬਣਾ ਲਏ ਨੇ – ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ, ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਤੇ ਰੂਹਾਨੀ ਸਾਂਝ ਦੇ ਧਾਗੇ ਟੁੱਟ ਰਹੇ ਨੇ। ਨਿੱਤ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਘਾਣ ਦੀਆਂ ਵਾਰਦਾਤਾਂ ਸੁਣ-ਸੁਣ ਕੇ ਦਿਲ ਦਹਿਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਟਿਮਜ਼ੀ ਮੇਰੇ ਨੇੜੇ ਆ ਕੇ ਮੇਰੀ ਬਾਂਹ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਨਿੱਕੜੀ ਜਿਹੀ ਬੁਝੀ ਲਾ ਕੇ ਫੇਰ ਮੇਰੇ ਮੂੰਹ ਵੱਲ ਨੀਝ ਨਾਲ ਤੱਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਮੇਰੇ ਮਨ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਸਮਝ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਮੇਰੀ ਸੋਚ ਦੀ ਲੜੀ ਟੁੱਟਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਪਲੇਸਦੀ ਹੋਈ ਸੋਚਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਜਾਨਵਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਹੈਵਾਨ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਇਨਸਾਨਾਂ ਨਾਲੋਂ ਕਿੰਨਾ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਹੈ। ਦੂਜਿਆਂ ਲਈ ਆਪਾ ਵਾਰਨਾ, ਬਿਨ-ਬੇਲੇ ਰੂਹਾਂ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣਾ। ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਅੱਜਕੱਲ੍ਹ ਧੋਖੇਬਾਜ਼ੀ, ਖੁਦਗ਼ਰਜ਼ੀ ਤੇ ਬਦਲਾਖੋਰੀ ਆਣ ਵੜੀ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਤਾਂ ਦਿਨੇ ਦਿਨ ਹੈਵਾਨੀਅਤ ਦੀ ਖੱਡ ਵਿੱਚ ਨਿੱਘਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। (112)

ਮੇਜਰ ਮਾਂਗਟ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ *ਮਨ ਮੋਸਮ ਦੀ ਰੰਗਤ* ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਮਨ ਮੋਸਮ ਦੀ ਰੰਗਤ' ਵਿੱਚ ਪਾਲਤੂ ਜਾਨਵਰਾਂ ਬਾਰੇ ਭਾਰਤੀ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਸਮਝ ਵਿਚਲਾ ਅੰਤਰ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਪੱਛਮੀ ਪਾਤਰ ਜੀਨੀ ਇੱਕ ਗਰੀਬ ਮੂਲ ਦੀ ਪਾਤਰ ਹੈ। ਮਾਂ ਮਾਰਥਾ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਚਾਰਲੀ ਦੇ ਆਪਣੀ ਮਹਿਲਾ ਦੇਸਤ ਨਾਲ ਅਲੱਗ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਪਤੀ ਜੈਫਰੀ ਦੇ ਨਾਲ ਤਲਾਕ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਉਹ ਬਿਲਕੁਲ ਇਕੱਲੀ ਰਹਿ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਵਰਤਾਰੇ ਬੇਸ਼ੱਕ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਆਮ ਹੀ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਇਕੱਲਤਾ ਤਾਂ ਇਕੱਲਤਾ ਹੀ ਹੈ। ਇਕੱਲੀ ਰਹਿ ਰਹੀ ਜੀਨੀ ਆਪਣੇ ਪਾਲਤੂ ਕੁੱਤੇ ਮਾਈਕਲ ਨਾਲ ਹੱਦੋਂ ਵੱਧ ਜੁੜਾਓ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਜੁੜਾਓ ਨੂੰ ਪੱਛਮੀ ਮੂਲ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਾਤਰ ਨੈਨਸੀ, ਜੂਲੀਅਨ, ਬਾਰਬ ਆਦਿ ਸਮਝਦੇ ਵੀ ਹਨ, ਕੁੱਤੇ ਦੇ ਐਕਸੀਡੈਂਟ ਹੋਣ ਤੇ ਸਾਰੇ ਪਾਤਰ ਜੀਨੀ ਵਾਂਗ ਹੀ ਦੁੱਖ ਅਤੇ ਸੰਵੇਦਨਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਦਕਿ ਪੂਰਬੀ ਮੂਲ ਦੇ ਪਾਤਰ ਸਾਈਦ, ਪੈਮ ਅਤੇ ਪ੍ਰਿਤਪਾਲ ਇਸ ਸੰਵੇਦਨਾ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਕਰ ਪਾਉਂਦੇ, ਕਾਰਨ ਸਿੱਧਾ ਅਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰਿਕ ਬਨਾਵਟ ਵਿੱਚ ਫ਼ਰਕ ਹੈ। ਪੈਂਟ ਪ੍ਰਤੀ ਪੱਛਮੀ ਅਤੇ ਪੂਰਬੀ ਸਮਾਜਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਫ਼ਰਕ ਅਸੀਂ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਸੰਵਾਦਾਂ ਤੋਂ ਸਮਝਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।

"ਜਿਉਂ ਹੀ ਨੈਨਸੀ ਨੇ ਬਾਏ ਕਹਿ ਕੇ ਫੋਨ ਰੱਖਿਆ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਇਕਦਮ ਚੀਕ ਪਏ "ਕੀ ਹੋਇਆ ਜੀਨੀ ਨੂੰ? ਉਹਦਾ ਫਾਦਰ ਤਾਂ ਠੀਕ ਆ?" ਤਾਂ ਨੈਨਸੀ ਬੋਲੀ ਉਹਦਾ ਕੁੱਤਾ ਨੀ ਸੀ ਮਾਈਕਲ ਉਹ ਬਹੁਤ ਸੀਰੀਅਸ ਆ। ਅਪਾਰਟਮੈਂਟ ਦੀ ਚੌਦ੍ਰਵੀਂ ਮੰਜ਼ਿਲ ਤੋਂ ਡਿਗ ਪਿਆ ਤੇ ਲੱਤਾਂ ਟੁੱਟ ਗਈਆਂ.... ਇਸ ਵਕਤ ਹਾਸਪੀਟਲ ਆ। ਜੀਨੀ ਬਹੁਤ ਰੋ ਰਹੀ ਆ। ਥੋਨੂੰ ਤਾਂ ਪਤਾ ਈ ਆ ਉਹ ਆਪਣੇ ਕੁੱਤੇ ਨੂੰ ਕਿੰਨਾ ਪਿਆਰ ਕਰਦੀ ਆ। ਉਹ ਤਾਂ ਕੁੱਤੇ ਨੂੰ ਖਾਣਾ ਖੁਆਏ ਬੜੀਰ, ਆਪ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੀ। ਹੁਣ ਵਿਚਾਰੀ ਕੀ ਕਰੇਗੀ?" (133)

"ਮੇਰੀ ਭਾਰਤੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨੂੰ ਕੁੱਤੇ ਪਿੱਛੇ ਐਨਾ ਤਰਲੇ ਮੱਛੀ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆ ਰਹੀ। ਮੈਂ ਅਜੇ ਵੀ ਕਈ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਅਭਿੱਜ ਸੀ, ਭਾਵੇਂ ਮੈਨੂੰ ਕੈਨੇਡਾ ਆਏ ਨੂੰ ਪੰਦਰਾਂ ਵਰ੍ਹੇ ਬੀਤ ਗਏ ਸਨ। ਫੇਰ ਕੁੱਝ ਹੀ ਮਿੰਟਾਂ ਵਿੱਚ ਜੀਨੀ ਦੇ ਕੁੱਤੇ ਵਾਲੀ ਖ਼ਬਰ ਪੂਰੇ ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟ ਵਿੱਚ ਫੈਲ ਗਈ। ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਫੋਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਕੋਈ ਟੈਕਸਟ ਮੈਸਿਜ ਭੇਜ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗੱਲ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਵਿਸ਼ਾ ਮਿਲ ਗਿਆ। ਨੈਨਸੀ ਤੇ ਪਾਮੇਲਾ ਦੇ ਫੋਨ ਵਾਰ ਵਾਰ ਵੱਜਦੇ ਰਹੇ ਜਿਵੇਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਵਾਪਰ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਪਰ ਮੈਂ ਖਿੜਦਾ ਰਿਹਾ।" (135)

ਪਾਲਤੂ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦੀ ਇਸ ਅਹਿਮੀਅਤ ਦੇ ਕਈ ਕਾਰਨ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਉਜਾਗਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ, ਕੁੱਤਾ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ, ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਂਗ ਘਰ ਛੱਡ ਕੇ ਨਹੀਂ ਦੌੜਦਾ, ਉਹ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਤੇ ਕਿੰਤੂ ਪਰੰਤੂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਚਾਹੇ ਝਿੜਕ ਲਵੇ, ਚਾਹੇ ਪਿਆਰ ਕਰ ਲਵੇ, ਇਹ ਵੀ ਮਾਲਕ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਆ, ਕਦੇ ਮੇੜਵਾਂ ਜੁਆਬ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ਉਸ ਤੇ ਹੁਕਮ ਚਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਮਰਜ਼ੀ ਚੁੰਮਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਸੰਗਲੀ ਪਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਪਰ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਦੇ ਬੱਚੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਗੇਰੇ ਲੋਕ ਕੁੱਤੇ-ਬਿੱਲੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸ਼ਾਇਦ ਤਾਂ ਹੀ ਰੱਖਦੇ ਨੇ ਕਿ ਇਹ ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਇਕੱਲਤਾ ਨੂੰ ਭਰਨ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਢੁਕਵੇਂ ਸਾਥੀ ਹਨ। ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਤਾਂ ਫੋਨਾਂ, ਇੰਟਰਨੈੱਟ, ਵੀਡੀਓ ਗੇਮਾਂ, ਆਈਪੈਡ ਜਾਂ ਟੀ.ਵੀ ਤੋਂ ਹੀ ਵਿਹਲੇ ਨੀ ਹੁੰਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੁਣਦੇ। ਇਹ ਵੀ ਇੱਕ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਇਕੱਲਾ ਬੰਦਾ ਕੁੱਤੇ-ਬਿੱਲੇ ਪਾਲਣ ਵੱਲ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਸੰਵਾਦਾਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਸੰਵੇਦਨਾ ਝਲਕਦੀ ਹੈ।

"ਦੁਨੀਆ ਤਕਨੀਕੀ ਤੌਰ ਤੇ ਬਹੁਤ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਗਈ ਸੀ, ਪਰ ਮਾਨਵੀ ਰਿਸ਼ਤੇ ਪਛੜ ਗਏ ਸਨ। ਹੁਣ ਪਛੜੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦਾ ਖ਼ਲਾਅ ਪਸ਼ੂਆਂ ਪੰਛੀਆਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਬੱਚੇ ਤੇ ਪਤਨੀ ਵੀ ਕੁੱਤਾ ਲੈਣ ਦੀ ਜ਼ਿੱਦ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਪਾਲਤੂ ਜਿਹਾ ਕੁੱਝ

ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ, ਜੇ ਪੁਛ ਹਿਲਾ ਸਕੇ, ਪੈਰ ਚੱਟ ਸਕੇ, ਘੁਰਿਆ ਜਾ ਸਕੇ, ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਕੁੱਟ ਖਾਣ ਤੇ ਵੀ ਉਹ 911 ਨਾ ਘੁੰਮਾਏ। ਇਹ ਗੁਣ ਸਾਰੇ ਬੰਦਿਆਂ ਵਿੱਚ ਭਲਾਂ ਕਿੱਥੇ ਸਨ? ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਹਰ ਘਰ ਵਿੱਚ ਕੁੱਤੇ ਪਾਲਣ ਦਾ ਰਿਵਾਜ ਕੁੱਝ ਵੱਧ ਗਿਆ ਸੀ। (141)

ਉਪਰੋਕਤ ਸੰਵਾਦਾਂ ਵਿੱਚ ਆਮ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਸਪਸ਼ਟ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਮਨ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸੁੱਖ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਅਸਾਨ ਹੀਲਾ ਲੱਭਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਤੇਜ਼ ਤੇ ਅਸਥਿਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ 'ਚ ਅਕਸਰ ਇਹ ਸੁੱਖ ਜੀਵਨ ਸਾਥੀ ਜਾਂ ਫਿਰ ਬੱਚਿਆਂ ਕੋਲੋਂ ਮਿਲਨਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਇਹ ਮੂਲ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਭਾਵ ਪਿਆਰ-ਅਪੱਣਤਵ ਦੀ ਲੋੜ ਜੇ ਪਾਲਤੂ ਜਾਨਵਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਪ੍ਰਤੀ ਜੁੜਾਓ ਬਣ ਜਾਣਾ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਹੀ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਨੂੰ ਜਗ੍ਹਾ-ਜਗ੍ਹਾ ਗੋਰਿਆਂ ਦੀ ਕੁੱਛੜ ਜਾਂ ਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਫਰੰਟ ਸੀਟਾਂ ਤੇ ਪਾਲਤੂ ਕੁੱਤੇ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਮੂੰਹ ਚੱਟਦੇ, ਪਰ ਲੋਕ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੰਦਗੀ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਚੁੱਕਣਾ, ਹਨੀ-ਡਾਰਲਿੰਗ ਕਹਿ ਕੇ ਬੁਲਾਉਣਾ, ਘੁਮਾਉਣ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣਾ, ਆਦਿ ਭਾਰਤੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਵਾਲਾ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦਾ, ਉਹ ਇਸ ਪੱਛਮੀ ਕਲਚਰ ਨੂੰ ਕੁੱਤਾ-ਕਲਚਰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਪਾਲਤੂ ਜਾਨਵਰ ਪਾਲਣ ਵਾਂਗ ਹੀ ਡਿਫੈਂਸ ਮੈਕਨਿਜ਼ਮ ਦੀ ਕਿਸਮ **ਸਥਾਨਾਂਤਰਨ ਜਾਂ ਵਿਸਥਾਪਨ** ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਸੋਸ਼ਲ-ਮੀਡੀਆ ਦੀ ਆਦਤ ਨਾਲ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਘਟਨਾ, ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਵਸਤੂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਭਾਵੁਕ ਅਨੁਭਵ ਉਸ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟ ਕੇ ਸੋਸ਼ਲ-ਮੀਡੀਆ ਦੀ ਆਦਤ ਨਾਲ ਜੁੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਨੂੰ ਡਿਫੈਂਸ ਮੈਕਨਿਜ਼ਮ ਵਾਂਗ ਵਰਤਣ ਦੀ ਉਦਾਹਰਨ ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸੇਖਾ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਬਾਰਾਂ ਬੂਰੇ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਪਰਛਾਵੇਂ' ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨਾਲ ਤਲਾਕ ਹੋ ਜਾਣ ਤੇ ਵਿਸ਼ਾਦ ਅਤੇ ਦਵੰਦ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਤਣਾਅ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਕਿਸ਼ੋਰ ਉਮਰ ਦੀ ਖਿੱਚ ਭਾਬੀ ਨਾਲ ਬਿਤਾਏ ਚੜ੍ਹਦੀ ਜਵਾਨੀ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਜੋ ਉਸ ਲਈ ਮਨੋਗੰਢ ਬਣ ਚੁੱਕੀ ਹੈ, ਨੂੰ ਸਾਂਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਹੀਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੀਲਾ ਸੋਸ਼ਲ-ਮੀਡੀਆ ਨਾਲ ਜੁੜ ਕੇ ਵਕਤੀ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਡਿਫੈਂਸ ਮੈਕਨਿਜ਼ਮ ਵਾਂਗ ਵਰਤ ਕੇ ਕਰਦਾ ਹੈ।

"ਜਦੋਂ ਜਾਗ ਆਈ ਤਾਂ ਜੀਅ ਕਰੇ ਕਿ ਕੋਈ ਸਾਥ ਹੋਵੇ। ਮੈਂ ਚਾਹ ਪੀਣ ਤੋਂ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਖੋਲ੍ਹ ਲਿਆ। ਪਹਿਲਾਂ ਯਾਹੂ ਮਸੈਂਜਰ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਫੇਰ ਐੱਮ ਐੱਸ ਐੱਨ। ਐਨੀ ਸਦੇਹਾਂ ਕਿਹੜੀ ਸੇਲ੍ਹੀ ਨੇ ਹੋਣਾ ਸੀ ਐਨ-ਲਾਈਨ। ਮੈਂ ਪਲੈਂਟੀ ਆਫ਼ ਫਿੱਸ ਵੈੱਬਸਾਈਟ ਖੋਲ੍ਹ ਲਈ। ਓਥੇ ਵੀ ਕੋਈ ਨੇੜੇ-ਤੇੜੇ ਦੀ ਨਾ ਮਿਲੀ। ਫੇਰ ਮੈਂ ਕਰੈਗਸਲਿਸਟ ਵੈੱਬਸਾਈਟ ਤੇ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਲੱਗਾ ਬਈ ਤੱਤੇ-ਤੱਤੇ ਇਸਤਿਹਾਰ ਮੈਨੂੰ ਸੱਦਾ ਦੇ ਰਹੇ ਹੋਣ। ਮਨ ਕਰੇ ਕਿ ਹੁਣੇ ਹੀ

ਕੋਈ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਬਾਂਹਾਂ ਵਿੱਚ ਲੈ ਕੇ ਘੁੱਟ ਲਵੇ। ਪਰ ਪੱਲ੍ਹੇ ਕੁਝ ਹੈ ਨੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਆਈ-ਪੈਂਡ ਵੇਚ ਆਇਆ। ਉਸ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਕੀਰਤਨ ਭਰਵਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸੋਚਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣਨ ਨਾਲ ਸ਼ਾਇਦ ਮਨ ਨੂੰ ਕੁਝ ਟਿਕਾਅ ਆ ਜਾਵੇ। ਸ਼ਾਇਦ ਗੁਰਬਾਣੀ ਸੁਣ ਕੇ ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਤੇ ਜਾਣੇ ਮਨ ਮੁੜ ਜਾਵੇ। ਜਦੋਂ ਦਾ ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਦਾ ਭੁਸ ਪਿਆ, ਮਨ 'ਚ ਹੋਰ ਭਟਕਣ ਹੋ ਗਈ। ਲੋਕ ਪਤਾ ਨੀ ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਤੇ ਕੀ ਦੇਖਦੇ-ਪੜ੍ਹਦੇ ਆ, ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਚੈਟ ਕਰਨ ਜਾਂ ਫੋਟੋ ਦੇਖਣ ਦੀ ਚਾਟ ਲੱਗੀ ਆ। ਮੇਰੀਆਂ ਕਈ ਸਹੇਲੀਆਂ ਬਣ ਗਈਆਂ। ਜਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮੈਸੇਂਜਰ ਤੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਾ ਤਾਂ ਮਨ ਰੁੱਝਿਆ ਰਹਿੰਦਾ। ਵੈੱਬਕੈਮ ਤੇ ਮੈਂ ਕਈਆਂ ਚੋਂ ਭਰਜਾਈ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਿੰਡਾ ਦੇਖਣ ਲਈ ਮਨ ਉਤਾਵਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਇਵੇਂ ਹੀ ਮੈਂ ਸਕੂਲੋਂ ਆਉਣ ਸਾਰ ਭਰਜਾਈ ਵੱਲ ਜਾਣ ਲਈ ਉਤਾਵਲਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ।(72)

ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦਾ ਤੁਲਨਾਤਮਿਕ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਤੇ ਅਸੀਂ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਦੋ ਦਹਾਕਿਆਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਅਜੋਕੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹੋਰਵਾ ਘੱਟ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਕਈ ਕਾਰਨ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਇਸਦਾ ਇੱਕ ਕਾਰਨ ਆਈ.ਟੀ. ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਆਈ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਵੀ ਹੈ। ਇੰਟਰਨੈੱਟ, ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ, ਵੀਡੀਓ ਕਾਲਸ, ਫੋਨ ਕਾਲਸ ਆਦਿ ਆਧੁਨਿਕ ਸਹੂਲਤਾਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਹੋਰਵੇ ਨੂੰ ਘਟਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇੱਕ ਡਿਫੈਂਸ ਮੈਕਨਿਜ਼ਮ ਵਾਂਗ ਕੰਮ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰਵਾਸ ਦੇ ਹੋਰਵੇ, ਦਵੰਦ, ਤਣਾਅ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦਾ ਹੋਰਵੇ ਘਟਾਉਣ 'ਚ ਬਹੁਤ ਯੋਗਦਾਨ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਕਰਕੇ ਕੁਝ ਮਾਨਸਿਕ ਖਿਚਾਓ ਵੀ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਪਰਵਾਸੀਆਂ 'ਚ ਹੋਰਵਾ ਘਟਾਉਣ ਲਈ ਇਹ ਇੱਕ ਅਹਿਮ ਜੁਗਤ ਹੈ। ਕਈ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਰੋਕਾਰ ਵਜੋਂ ਲੈ ਕੇ ਬੁਣੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਸੁਰਜੀਤ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਪਾਰਲੇ ਪੁਲ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਜੁਗਨੂੰ' ਵੀ ਫੇਸ ਬੁੱਕ ਦੁਆਲੇ ਹੀ ਘੁੰਮਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਸਾਵੀ ਅਕਸਰ ਦਲੀਲ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ, "ਹੁਣ ਇਸ ਬਰਫੀਲੇ ਰੇਗਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਫੇਸ ਬੁੱਕ ਦਾ ਹੀ ਤਾਂ ਸਹਾਰਾ ਹੈ।" ਇਹ ਸਹਾਰਾ ਉਸ ਦੇ ਦਵੰਦ ਅਤੇ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਵਕਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਹਾਰਾ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਲਈ ਡਿਫੈਂਸ ਮੈਕਨਿਜ਼ਮ ਦੇ ਅਹਿਮ ਟੂਲ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਪਰਵਾਸ ਦੇ ਅਲਗਾਵ, ਇਕੱਲੇਪਣ, ਹੋਰਵੇ ਤੇ ਹੋਮ-ਸਿਕਨੈਸ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਈ ਸਾਧਨ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ।

"ਇੰਡੀਆ ਤੋਂ ਦੇਸਤਾਂ ਦੇ ਫੋਨ ਆਉਂਦੇ ਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਫੇਸ ਬੁੱਕ ਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਕੈਨੇਡਾ ਦੀਆਂ ਫੋਟੋਆਂ ਪਾਓ, ਅਸੀਂ ਵੇਖਣੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਸਦੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰੋ ਉਹੀ ਫੇਸ ਬੁੱਕ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ, ਕੰਪਿਊਟਰ ਸਿੱਖਦਿਆਂ ਸਿੱਖਦਿਆਂ ਇੱਕ ਦਿਨ ਦੇਸਤਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਲੈਂਦਿਆਂ ਉਸ ਨੇ

ਵੀ ਕੰਪਿਊਟਰ ਤੇ ਆਪਣਾ ਫੇਸ ਬੁੱਕ ਅਕਾਊਂਟ ਖੋਲ੍ਹੇ ਹੀ ਲਿਆ, ਫੇਸ ਬੁੱਕ ਕੀ ਖੋਲ੍ਹੀ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਦੁਨੀਆ ਉਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਈ ਦੇਸਤੀਆਂ ਦੇ ਨਵੇਂ ਨਵੇਂ ਸਿਰਨਾਵੇਂ ਲੱਭ ਪਏ ... ਇੱਥੇ ਹੀ ਸਾਹਿਤਕ ਚਰਚਾਵਾਂ ਛਿੜਨ ਲੱਗੀਆਂ .. ਨਿੱਤ ਨਵੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਕੰਧ ਤੇ ਥੱਪੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਵੇਖ ਕੇ ਉਹ ਖੁਸ਼ ਹੋਵੇ .. ਇੱਕ ਕਵਿਤਾ ਤੇ ਕਿੰਨੇ ਕਿੰਨੇ ਕੁਮੈਂਟਸ ਆਉਂਦੇ ਵੇਖ ਹੈਰਾਨੀ ਵੀ ਹੋਵੇ ... ਆਪਣੇ ਲਈ ਲਿਖੇ ਕੁਮੈਂਟਸ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਦਿਲ ਬਾਗ਼ ਬਾਗ਼ ਹੁੰਦਾ ... ਨਿੱਕੀ ਨਿੱਕੀ ਗੱਲ ਤੇ ਦੇਸਤ ਧੰਨਵਾਦ, ਮਿਹਰਬਾਨੀ, ਵਧਾਈ ਅਤੇ ਥੈਂਕਯੂ ਦੇਸਤੇ, ਕਹਿੰਦੇ ਨਾ ਥੱਕਦੇ। ਕਈ ਤਾਂ ਦੇਖਦਿਆਂ ਦੇਖਦਿਆਂ ਫੇਸ ਬੁੱਕ ਸਲੇਬ੍ਰਿਟੀ ਬਣ ਗਏ ਤੇ ਕਈ ਸੁਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਵੀ। ਉਸ ਨੇ ਵੀ ਦੋ ਚਾਰ ਲਾਈਨਾਂ ਝਰੀਟਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ... ਹੁਣ ਕੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਸੀ ਫੇਸ ਬੁੱਕੀਆਂ ਨੂੰ ਮੈਗਜ਼ੀਨਾਂ ਤੇ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਦੀ ! ਹੁਣੇ ਕੱਚੀ-ਪਿੱਲੀ ਰਚਨਾ ਲਿਖਦੇ ਤੇ ਸਿੱਧੀ ਫੇਸ ਬੁੱਕ ਤੇ ਆਪਣੀ ਕੰਧ ਤੇ ਥੱਪ ਦਿੰਦੇ, ਜਿਵੇਂ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੰਧਾਂ ਤੇ ਪਾਥੀਆਂ ਥੱਪੀਦੀਆਂ ਸਨ .. ਠਾਹ ਕਰਦੇ ਕੁਮੈਂਟਸ ਤੇ ਕੁਮੈਂਟਸ ਅਤੇ ਲਾਇਕ ਤੇ ਲਾਇਕ ਆਉਣੇ ਸ਼ੁਰੂ - ਵਾਹ ਜੀ, ਖ਼ੂਬਸੂਰਤ, ਕਮਾਲ ਆ ਜੀ, ਤੁਹਾਡੀ ਕਲਮ ਨੂੰ ਸਲਾਮ ਐ ਜੀ, ਅੱਤ ਆ ਜੀ ... ਆਦਿ ਆਦਿ, ਸਾਵੀ ਪੜ੍ਹ ਪੜ੍ਹ ਨਿਹਾਲ ਹੁੰਦੀ। ਉਸ ਦੀ ਦੁਨੀਆ ਬਦਲ ਗਈ ਸੀ।(91)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਵਿਵਾਹਿਕ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆਏ ਠਹਿਰਾਓ ਕਰਕੇ ਨਿੱਘ ਦੀ ਘਾਟ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸੇਖਾ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਬਾਰਾਂ ਬੂਹੇ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਫੇਸ ਬੁੱਕ' ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਰੂਪੀ ਫੇਸ ਬੁੱਕ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈ ਕੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ 'ਚ ਦੁਬਾਰਾ ਰੰਗ ਭਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਫੇਸ ਬੁੱਕ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨੀਰਸ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਡਿਫੈਂਸ ਮੈਕਨਿਜ਼ਮ ਵਾਂਗ ਵਰਤ ਕੇ ਵਕਤੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਦਾ ਅਚੇਤਨ ਯਤਨ ਵੀ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਨੇ ਬੇਸ਼ੱਕ ਅਸਲੀ ਦੇਸਤੀ ਜਾਂ ਮੇਲ-ਜੋਲ ਨੂੰ ਨਕਾਰਾਤਮਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਪਰਵਾਸੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਫੇਸ ਬੁੱਕ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਸੋਸ਼ਲ-ਮੀਡੀਆ ਸਾਈਟਾਂ ਨੇ ਹੋਰਵੇ ਨੂੰ ਕਾਫ਼ੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਘੱਟ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਰਹੇ ਹੋਰਵੇ ਦਾ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਕਾਰਨ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਏ ਰਾਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਚੈਟ, ਵੀਡੀਓ ਕਾਲਜ ਜਾਂ ਵੀਡੀਓ-ਆਡੀਓ ਸੰਦੇਸ਼ ਵੱਡਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਰੂਪੀ ਜਿਸਦਾ ਪਤੀ ਬਲਰਾਮ ਟਰੱਕ ਚਲਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਲਗਭਗ ਦਸ ਪੰਦਰਾਂ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਘਰ ਪਰਤਦਾ ਹੈ ਇਸ ਭੱਜ ਦੌੜ ਵਾਲੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ 'ਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਸੀ ਵਿਆਹੁਤਾ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਰੋਮਾਂਸ ਗ਼ਾਇਬ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਚੁੱਪ ਜਾਂ ਠੰਢਕ ਪਸਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਵਾਲੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵੀ ਮਸ਼ੀਨੀ ਕਾਰਜ ਵਾਂਗ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਰੂਪੀ ਆਪਣੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਫੇਕ-ਆਈ.ਡੀ ਬਣਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਬਲਰਾਮ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਨੀਰਸ ਹੋਏ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨੂੰ ਫਿਰ ਤੋਂ

ਰੰਗੀਨ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਬਲਰਾਮ ਦੇ ਰੁੱਖੇ ਵਰਤਾਓ ਕਰਕੇ ਰੂਪੀ ਫੇਸ ਬੁੱਕ ਉੱਪਰ ਤਾਰੀਫ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਵੱਲ ਖਿੱਚੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਫੇਸ ਬੁੱਕ ਉੱਪਰ ਫ਼ਰਜ਼ੀ ਨਾਮ ਤੇ ਬਣਾਏ ਅਕਾਊਂਟ ਤੇ ਰੂਪੀ ਦੀ ਤਾਰੀਫ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਮੈਸੇਜ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੀ ਹੈ।

"ਰੂਪ ਦਾ ਇੱਕ ਖ਼ਾਸ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਕ ਸੀ, ਜਿਹੜਾ ਬਾਕੀਆਂ ਵਾਂਗ ਸ਼ੇਅਰ ਦੇ ਹੇਠ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਦੀ ਟਿੱਪਣੀ ਨਾ ਲਿਖਦਾ ਸਗੋਂ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸੁਨੇਹਾ ਭੇਜ ਕੇ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਦੇ ਪੁਲ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੰਦਾ। ਉਹ ਰੂਪ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਸਲਾਹੁਤਾ ਕਰਦਾ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਉਹ ਰੂਪ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬਣ ਦੇ ਸੁਨੇਹੇ ਭੇਜਣ ਲੱਗਾ। ਰੂਪ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਸੁਨੇਹੇ ਚੰਗੇ ਲਗਦੇ। ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਾਅ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਦੀ ਪਰ ਜਵਾਬ ਨਾ ਦਿੰਦੀ। ਕਦੇ-ਕਦੇ ਲਿਖ ਦਿੰਦੀ, ਮੈਂ ਵਿਆਹੀ ਹੋਈ ਹਾਂ। ਤੇ ਹੁਣ ਉਸ ਦੇ ਸੁਨੇਹੇ ਆਉਣੋਂ ਹੱਟ ਗਏ ਸਨ। ਰੂਪ ਉਡੀਕਦੀ। ਉਹ ਸੁਨੇਹੇ ਰੂਪ ਅੰਦਰ ਹਲ ਚਲ ਮਚਾ ਦਿੰਦੇ ਤੇ ਜਦੋਂ ਸੁਨੇਹਾ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਉਹ ਮਾਯੂਸ ਹੋ ਜਾਂਦੀ। (44)

ਬੇਸ਼ੱਕ ਸੇਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਹੋਰਵੇ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਵਿੱਚ ਕਾਫ਼ੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਸਹਾਈ ਸਿੱਧ ਹੋਇਆ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਇੱਕ ਭਰਮ ਜਾਲ ਸਿਰਜਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤੀ ਅੱਗੇ ਦੀ ਅੱਗੇ ਹੋਰ ਜਾਣਨ, ਹੋਰ ਦੇਖਣ ਦੀ ਕੁਦਰਤੀ ਭੁੱਖ ਕਰਕੇ ਖੁੱਭਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਵਰਗੀਆਂ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਦੀਆਂ ਮੂਲ-ਇੱਛਾਵਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤੀ ਵਾਰ ਇਹ ਵਕਤੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਮਾਨਸਿਕ ਉਲਝਣਾਂ ਅਤੇ ਉਥਲ-ਪੁਥਲ ਲਈ ਵੀ ਜੁੰਮੇਵਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ ਰੂਪੀ ਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੋਈ ਵੀ ਬਾਹਲੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਵੱਲ ਭਾਵਨਾਤਮਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਖਿੱਚੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਰਵਾਸੀ ਮਾਹੌਲ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਿਆਂ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦੇ ਹੋਰਵਾ ਦੂਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪਿਛੇਕੜ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਕਰਕੇ ਮਿਲਨ ਵਾਲੀ ਮਾਨਸਿਕ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਤੇ ਕੇਂਦਰਿਤ ਹੋ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਡਿਫੈਂਸ ਮੈਕਨਿਜ਼ਮ ਦੀ ਜੁਗਤ ਸਥਾਨਾਂਤਰਨ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ। ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸੇਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਉੱਪਰ ਕਾਫ਼ੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਨਿਰਬਰ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਆਦਤਾਂ ਜੋ ਹੋਰਵੇ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਈ ਹਨ, ਦੀ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਨ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਬਲਰਾਮ, ਰੂਪੀ ਨੂੰ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ,

"ਤੂੰ ਹਰ ਟਾਈਮ ਇਹ ਖੋਲ੍ਹੀ ਰੱਖਦੀ ਐ। ਕੀ ਮਿਲਦੈ ਤੈਨੂੰ?" ਰੂਪ ਬੋਲੀ, "ਹੋਰ ਮੈਂ ਘਰ ਇਕੱਲੀ ਬੈਠੀ ਕੀ ਕਰਾਂ। ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਕਈ ਸਹੇਲੀਆਂ ਮਿਲਗੀਆਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਲੈਨੀ ਆਂ। ਕੋਈ ਕਵਿਤਾ ਲਿਖ ਕੇ ਪਾ ਦਿੰਨੀ ਆਂ। ਮੈਂ ਹੋਰ ਡੀਪ੍ਰੈਸ ਨੀ ਹੋਣਾ। ਆਵਦੇ ਆਪ ਨੂੰ ਆਹਰੇ ਲਾਇਐ।" ਉਹ ਰੁਕ ਕੇ ਫਿਰ ਬੋਲੀ, "ਆਹ ਵੇਖੋ, ਤੁਹਾਡੇ ਭਤੀਜੇ ਨੇ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਫ਼ੋਟੋਆਂ ਪਾਈਆਂ। ਵੇਖੋ ਆਕੇ।" ਫ਼ੋਟੋ ਵਿੱਚੋਂ ਪਿੰਡ ਦੇ ਬੰਦੇ ਸਿਆਣਦੇ ਬਲਰਾਮ ਨੂੰ ਰੂਪ ਨੇ

ਆਪਣਾ ਖਾਤਾ ਖੋਲ੍ਹਣ ਲਈ ਮਨਾ ਲਿਆ।

ਪਿਛਲੇ ਹਫ਼ਤੇ ਟ੍ਰੱਕ ਤੋਂ ਮੁੜੇ ਬਲਰਾਮ ਨੂੰ ਰੂਪ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਇੰਡੀਆ ਵਾਲੇ ਭਤੀਜੇ ਨੇ ਆਵਦੇ ਵਿਆਹ ਦੀਆਂ ਫੋਟੋਆਂ ਫੇਸ ਬੁੱਕ ਤੇ ਪਾਈਐ ਹੋਈਐ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਬਲਰਾਮ ਨੇ ਉਹ ਦੇਖਣ ਲਈ ਫੇਸ ਬੁੱਕ ਖੋਲ੍ਹ ਲਈ।(47)

ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਹ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਕਾਫ਼ੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਡਿਫੈਂਸ ਮੈਕਨਿਜ਼ਮ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਦੇ ਪਰਿਣਾਮ ਕਈ ਵਾਰ ਮਾਨਸਿਕ ਸਿਹਤ ਲਈ ਘਾਤਕ ਵੀ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਉੱਪਰ ਅਸੀਂ ਦੂਸਰਿਆਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਇੱਕ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਟ ਹਿੱਸਾ ਹੀ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਹਿੱਸਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਦੂਸਰਾ ਵਿਅਕਤੀ ਖੁਸ਼ ਹੈ, ਹੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਘੁੰਮ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਸੈਲਫੀਆਂ ਲੈ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਇੱਕ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਟ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਦੂਸਰਿਆਂ ਦੀ ਸੰਪੂਰਨ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸਮਝ ਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਤਕਲੀਫ਼ਾਂ ਅਤੇ ਤੰਗੀਆਂ ਵਾਲੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਕਰਕੇ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ, ਦੁਖੀ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਦੂਸਰਿਆਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵੀ ਸਾਡੇ ਵਰਗੀ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਸਕਰੀਨ ਲਾਈਫ਼ ਦੇਖ ਕੇ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਹੀਣ ਭਾਵਨਾ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਾਦ ਉਪਜਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦਾ ਇਹ ਰੂਪ ਮਾਨਸਿਕ ਸਿਹਤ ਲਈ ਘਾਤਕ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਅਜਿਹੀ ਇੱਕ ਘਟਨਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ।

"ਆਪਣੀ ਇੱਕ ਸਹੇਲੀ ਦੀਆਂ ਫੋਟੋ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਨਿਗ੍ਹਾ ਅਟਕ ਗਈ। ਉਸ ਨੇ ਫੋਟੋ ਤੇ ਕਲਿੱਕ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਅਲਾਸਕਨ ਕਰੂਜ਼ ਦੀਆਂ ਫੋਟੋਆਂ ਸਨ। ਰੂਪ ਦੀ ਸਹੇਲੀ ਤੇ ਉਸਦਾ ਘਰਵਾਲਾ ਬਾਂਹਾਂ 'ਚ ਬਾਂਹਾਂ ਪਾਈ ਖੜ੍ਹੇ ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਦੇਖ ਰਹੇ ਸਨ। ਰੂਪ ਕੁਝ ਦੇਰ ਫੋਟੋ ਨੂੰ ਦੇਖਦੀ ਰਹੀ। ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਖੋਹ ਜਿਹੀ ਪਈ। ਉਸ ਨੇ ਫੋਟੋ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਰੂਪ ਦੇ ਚਿੱਤ 'ਚ ਆਈ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਫਰੈਂਡ ਨਾਲ ਚੈਟ ਕਰੇ, ਜਿਸ ਨੇ ਰੂਪ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਰੂਪ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਫਰੈਂਡ ਲਿਸਟ ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ ਪਰ ਉਹ ਆਨਲਾਈਨ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਚੱਲ ਚੰਗਾ ਹੀ ਹੋਇਆ, ਸੋਚ ਕੇ ਰੂਪ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇਸ ਖਾਤੇ ਨੂੰ ਸੰਵਾਅ ਦਿੱਤਾ(ਸਾਈਨ ਆਊਟ) ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਖਾਤੇ ਨੂੰ ਜਗ੍ਹਾ (ਸਾਈਨ ਆਨ) ਲਿਆ। ਉੱਥੇ ਕੋਈ ਵੀ ਨਵਾਂ ਸੁਨੇਹਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਪੁਰਾਣੇ ਸੁਨੇਹਿਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਦੀ ਰਹੀ ਤੇ ਫਿਰ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਸੁਨੇਹਾ ਲਿਖ ਕੇ ਉਹ ਮੁੜ ਆਪਣੀ ਅਸਲ ਪਛਾਣ ਵਾਲੇ ਖਾਤੇ ਤੇ ਚਲੀ ਗਈ। (46)

ਵਿਵਾਹਿਕ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ 'ਚ ਫਿਰ ਤੋਂ ਗਰਮਾਹਟ ਭਰਨ ਲਈ ਰੂਪੀ ਫੇਸ ਬੁੱਕ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਬਲਰਾਮ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਬਚਪਣ ਦੀ ਦੇਸਤ ਨਿੰਮੇ ਬਣ ਕੇ ਫਰਜ਼ੀ ਅਕਾਊਂਟ ਬਣਾ ਕੇ ਚੈਟ ਕਰਦੀ

ਰੈ। ਆਪਣੇ ਬਚਪਣ ਦੀ ਖਿੱਚ ਨਿੰਮੇਂ ਦਾ ਮੈਸਜ਼ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਬਲਰਾਮ ਸੁਆਦ ਸੁਆਦ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਸ ਨਾਲ ਨੇੜਤਾ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਬਲਰਾਮ ਜਕਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਸੇ ਨਿੰਮੇਂ ਨੇ 'ਤੇਰੀ ਨਿੰਮੇਂ' ਲਿਖਿਆ ਸੀ। "ਨਿਰਮੇਹਿਆ ਮਸਾਂ ਲੱਭਿਆ ਤੈਨੂੰ" ਵਾਲੇ ਸੁਨੇਹੇ ਨੂੰ ਅੱਖਰ-ਅੱਖਰ ਕਰਕੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਸਰੂਰ ਆਈ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਨਿੰਮੇਂ ਦੇ ਸੁਨੇਹੇ ਉਸ ਦੇ ਅੰਗ ਸੰਗ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਟਰੱਕ ਚਲਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਉਸ ਦੀਆਂ ਉਂਗਲਾਂ ਸਟੇਅਰਿੰਗ ਵੀਲ੍ਹ ਤੇ ਥਿਰਕਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਇਹ ਸਾਰਾ ਕਮਾਲ ਫੇਸ ਬੁੱਕ ਦਾ ਸੀ ਜਿਸ ਦੀ ਬਦੌਲਤ ਅੱਜ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਦੀ ਮਸ਼ੀਨੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਰੰਗੀਨੀ ਆ ਗਈ ਸੀ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਰੂਪੀ ਦੀ ਚੈਟ ਦਾ ਅਸਰ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਲਰਾਮ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਰੂਪੀ ਦੀ ਤਾਰੀਫ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ।

"ਉਸ ਦੇ ਉੱਥੇ ਬੈਠੇ ਬੈਠੇ ਹੀ ਰੂਪ ਕੰਮ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆ ਗਈ। ਸਰੂਰੇ ਬਲਰਾਮ ਨੇ ਇੱਕ ਟੱਕ ਰੂਪ ਨੂੰ ਉੱਪਰ ਤੋਂ ਹੇਠ ਤੱਕ ਦੇਖਿਆ। ਬਿਨਾਂ ਬਾਂਹਾਂ ਵਾਲੇ ਟਾਪ ਤੇ ਕੈਪਰੀਸ ਵਿੱਚ ਉਹ ਬਲਰਾਮ ਨੂੰ ਅੱਲ੍ਹੜ ਜਿਹੀ ਲੱਗੀ। ਉਹ ਬੋਲਿਆ, "ਬੜੀ ਜਵਾਨੀ ਚੜ੍ਹੀ ਐ।" ਰੂਪ ਨੂੰ ਲੱਗਾ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਕੋਈ ਸੁਪਨਾ ਦੇਖ ਰਹੀ ਹੋਵੇ। ਇੱਕ ਪਲ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੀ ਨਾ ਆਇਆ ਕਿ ਇਹ ਬਲਰਾਮ ਸੀ। ਉਹ ਬੋਲੀ, "ਤੁਸੀਂ ਵੇਖੋ ਵੀ! ਅਸਲੀ ਜਵਾਨੀ ਤਾਂ ਹੁਣ ਈ ਚੜ੍ਹੀ ਆ। ਪਹਿਲੀ ਤਾਂ ਜਵਾਕਾਂ ਦੀ ਦੇਖ-ਭਾਲ 'ਚ ਈ ਲੰਘ ਗਈ ਜਾਂ—।" "ਆਖਦੀ-ਆਖਦੀ ਰੂਪ ਚੁੱਪ ਕਰ ਗਈ। ,.....ਰੂਪ ਨੇ ਮੁਸਕਰਾ ਕੇ ਕਿਹਾ, "ਐਨੇ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਅੱਜ ਕਿਵੇਂ ਰੋਮਾਂਟਿਕ ਹੋਗੇ ! ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼ਾਵਰ ਲੈ ਆਵਾਂ। ਫੇਰ ਆਪਾਂ ਬਾਹਰ ਖਾਣਾ ਖਾ ਕੇ ਆਉਣੇ ਆਂ।"(51)

ਡਿਫੈਂਸ ਦੀ ਇਹ ਕਿਸਮ ਚਾਹੇ ਲਤ ਲੱਗਣ ਵਾਂਗ ਅਸਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਥੋੜ੍ਹਾ ਸਕਾਰਾਤਮਿਕ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਨਕਾਰਾਤਮਿਕ ਮਾਨਸਿਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਛੱਡਦੀ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਫਿਰ ਵੀ ਹੋਰਵੇ, ਅਲਗਾਵ, ਇਕੱਲੇਪਨ, ਨੀਰਸਤਾ ਅਤੇ ਉਦਾਸੀ ਵਰਗੀਆਂ ਕਈ ਮਾਨਸਿਕ ਅਲਾਮਤਾਂ ਦਾ ਵਕਤੀ ਹੱਲ ਜ਼ਰੂਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੀ ਮਨੋਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਦੀ ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸੇਖਾ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਬਾਰਾਂ ਬੂਹੇ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਮਹਿਕ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ' ਵਿੱਚ ਡਿਫੈਂਸ ਮੈਕਨਿਜ਼ਮ ਦੀ ਕਿਸਮ **ਉਦਾਤੀਕਰਨ (sublimation)** ਦੀ ਇੱਕ ਸੁੰਦਰ ਉਦਾਹਰਨ ਹੈ। ਉਦਾਤੀਕਰਨ ਤੋਂ ਭਾਵ ਅਸਵੀਕਾਰਨ ਯੋਗ ਮਾਨਸਿਕ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਨੂੰ ਸਿਰਜਨਾਤਮਕ ਅਤੇ ਕਲਿਆਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਵਿੱਚ ਢਾਲ ਲੈਣਾ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਸਰਬ-ਵਿਆਪੀ ਮਾਨਸਿਕ ਕਿਰਿਆ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਵੀ ਹੈ। ਕਲਾ, ਵਿਦਵਤਾ, ਸਾਹਿਤ, ਪਰਉਪਕਾਰ ਪਿੱਛੇ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਉਦਾਤੀਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੀ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਸੁਖਚੈਨ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਜਗਜੀਤ ਕੌਰ ਨੂੰ ਕੈਂਸਰ ਹੋਣ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪੂਰੀ ਸੇਵਾ ਸੰਭਾਲ

ਕਰਦਾ ਹੈ, ਦੇਖ-ਭਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਕੈਂਸਰ ਦੀ ਆਖਰੀ ਸਟੇਜ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਬਚਾਅ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗਹਿਨ ਸਦਮੇ 'ਚ ਚੱਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਇਸ ਮਾਨਸਿਕ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲਣ ਲਈ ਉਹ ਅਚੇਤਨ ਉਦਾਤੀਕਰਨ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਮਾਜ ਭਲਾਈ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜ ਕੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜੇ ਸੁਖਚੈਨ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਸਨ ਪਰੰਤੂ ਪਤਨੀ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੁਖਚੈਨ ਇਹਨਾਂ ਕੰਮਾਂ ਨਾਲ ਜੀਅ-ਜਾਨ ਤੋਂ ਜੁੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਜੁੜਾਓ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨਾਲ ਨੇੜਤਾ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਦਾ ਅਚੇਤ ਮਨ ਦਾ ਡਿਫੈਂਸ ਮੈਕਨਿਜ਼ਮ ਆਧਾਰਿਤ ਯਤਨ ਹੀ ਹੈ। ਪਤਨੀ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਮਾਜ ਭਲਾਈ ਸੰਸਥਾ ਵੱਲੋਂ ਭੇਜਿਆ ਗੁਲਦਸਤਾ ਦੇਖ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਦੀਆਂ ਕਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਯਾਦ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।

"ਕ੍ਰਿਸਮਿਸ ਦੇ ਨੇੜੇ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਚੱਲਿਆ ਕਰਿਓ ਫੂਡ ਬੈਂਕ। " ਸੁਖਚੈਨ ਦੇ ਜਵਾਬ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬੋਲੀ ਸੀ, "ਭੁੱਖਿਆ ਨੂੰ ਫੂਡ ਖਵਾ ਕੇ ਮਨ ਨੂੰ ਜਿਹੜੀ ਤਸੱਲੀ ਮਿਲਦੀ ਐ ਨਾ ਓਹਦੀ ਕੋਈ ਰੀਸ ਨੀ" (136)

"ਸੁਖਚੈਨ ਨੂੰ ਯਾਦ ਆਇਆ ਕਿ ਜਗਜੀਤ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਰੀਟਾਇਰਮੈਂਟ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਵੀ ਕਿਸੇ ਗਲੀ-ਮੁਹੱਲੇ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਰੱਖਣ ਦੀ ਜੁੰਮੇਵਾਰੀ ਲੈਣਗੇ। ਦਿਲ ਦੀਆਂ ਦਿਲ 'ਚ ਈ ਲੈਗੀ, ਸੋਚ ਕੇ ਸੁਖਚੈਨ ਨੇ ਹਉਕਾ ਲਿਆ। ਫਿਰ ਉਸ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਉਵੇਂ ਦਾ ਉਵੇਂ ਹੀ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਸਿਰਫ਼ ਉਸ ਦੀ ਦੁਨੀਆ ਹੀ ਉੱਜੜੀ ਹੈ।(140)

ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਜੋ ਸਮਾਜ-ਭਲਾਈ ਵਾਲੀ ਬਿਰਤੀ ਰੱਖਦੀ ਸੀ ਉਹ ਵੀ ਅਚੇਤਨ ਹੀ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨਾਲ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਜੁੜੇ ਰਹਿਣ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਮੌਤ ਦੇ ਸਦਮੇ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਦੇ ਅਚੇਤ ਯਤਨਾਂ ਵਜੋਂ ਸਮਾਜ ਭਲਾਈ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਤਸੱਲੀ ਲੱਭਣ ਦਾ ਹੀਲਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਖਚੈਨ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਦੀ ਸਮਾਜ ਭਲਾਈ ਵਾਲੀ ਬਿਰਤੀ ਨਾਲ ਜੁੜ ਕੇ ਆਪਣੇ ਦੁੱਖ ਨੂੰ ਸਮਾਯੋਜਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਲੱਭ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸੇ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੋਰ ਪਾਤਰ ਐਲੇਕਸ ਜੋ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਐਰਿਨ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਸੇ ਡਿਫੈਂਸ ਆਧਾਰਿਤ ਵਿਧੀ **ਸਥਾਨਾਂਤਰਨ ਜਾਂ ਵਿਸਥਾਪਨ (transference)** ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਦੇ ਫੁੱਲ ਬੂਟੇ ਬੀਜਣ ਦੇ ਸੌਂਕ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਅਜਿਹੀ ਆਤਮਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਘਟਨਾ ਜਾਂ ਵਸਤੂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਭਾਵੁਕ ਅਨੁਭਵ ਉਸ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟ ਕੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਘਟਨਾ ਜਾਂ ਵਸਤੂ ਨਾਲ ਜੁੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਨੂੰ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ,

“ਹਾਂ, ਆਹ ਪੈਨਸੀ ਦੇ ਫੁੱਲ ਨਵੇਂ ਲਾਏ ਆ। ਇਹ ਹਰ ਸਾਲ ਲਾਉਣੇ ਪੈਂਦੇ ਆ। ਐਰੀਨ ਥੋੜ੍ਹੇ ਲਾਉਂਦੀ ਸੀ, ਐਤਕੀ ਮੈਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਲਾ ਦਿੱਤੇ” ਐਲਕਸ ਨੇ ਘਰ ਦੇ ਮੂਹਰੇ ਰੱਖੇ ਗਮਲਿਆਂ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਹਲਕੇ ਨੀਲੇ ਤੇ ਚਿੱਟੇ ਫੁੱਲ ਸਨ। ਐਰੀਨ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਹਿਕ ਬਹੁਤ ਪਸੰਦ ਸੀ, “ਆਖ ਕੇ ਉਹ ਸੰਤਰੀ ਪੱਤੀਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰਲਾ ਹਿੱਸਾ ਪੀਲਾ ਸੀ ਵਾਲੇ ਫੁੱਲਾਂ ਵੱਲ ਹੱਥ ਕਰਕੇ ਬੋਲਿਆ, “ਇਹ ਪੈਪਰਿਕਾ ਹੈ। ਇਹ ਫੁੱਲ ਐਰੀਨ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਸੰਦ ਸੀ।” ਫਿਰ ਪਿਆਜ਼ੀ ਫੁੱਲਾਂ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦਾ ਬੋਲਿਆ, “ਇਹ ਬਲੈਕ ਬਰਲੋਅ ਵੀ ਨਵੇਂ ਲਾਏ ਆ। ਐਰੀਨ ਦਾ ਮਨਭਾਉਂਦਾ ਰੰਗ ਸੀ ਇਹ।” ਫੇਰ ਉਹ ਸੁਖਚੈਨ ਵੱਲ ਮੂੰਹ ਕਰਕੇ ਬੋਲਿਆ, “ਮੈਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਫੁੱਲਾਂ-ਬੂਟਿਆਂ ਦਾ ਬਹੁਤਾ ਸੌਂਕ ਨੀ ਸੀ। ਬੱਸ ਐਰੀਨ ਦਾ ਸਾਥ ਦੇਣ ਲਈ ਲੱਗਿਆ ਰਹਿੰਦਾ। ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਬਗੀਚੀ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦੈ ਜਿਵੇਂ ਐਰੀਨ ਮੇਰੇ ਅੰਗ-ਸੰਗ ਹੋਵੇ।”(141)

ਡਿਫ਼ੈਂਸ ਮੈਕਨਿਜ਼ਮ ਦੀ ਕਿਸਮ **ਤਾਰਕੀਕਰਨ ਜਾਂ ਯੁਕਤੀ-ਯੁਕਤਕਰਨ (ratinatization)** ਜਦੋਂ ਮਨ ਬੀਤ ਚੁੱਕੇ, ਵਰਤਮਾਨ ਜਾਂ ਭਵਿੱਖਤ ਵਿਵਹਾਰ ਲਈ ਦਲੀਲ ਭਰਪੂਰ ਅਤੇ ਝੂਠੇ ਕਾਰਨ ਲੱਭਦਾ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਤਾਰਕੀਕਰਨ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਜੁਗਤ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਨੇਕਾਂ ਵਾਰ ਹੀ ਸੁਚੇਤ ਜਾਂ ਅਚੇਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਅਕਸਰ ਹੀ ਸਾਡਾ ਮਨ ਆਪਣੇ ਸਵੈਮਾਣ ਨੂੰ ਸੱਟ ਲੱਗਣ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਦਲੀਲਾਂ ਘੜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪਿੱਛੇ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਤਰਕ ਸੰਗਤ ਸਿੱਧ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਅਸਫਲਤਾ ਤੇ ਅਯੋਗਤਾ ਦੀ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨਾ, ਤਾਂ ਜੋ ਚੇਤਨ ਤੌਰ ਤੇ ਲੱਜਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਭਾਵਨਾ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਇੱਕ ਭਰਮ ਵੀ ਬਣਿਆ ਰਹੇ। ਇਹ ਸਾਨੂੰ ਸਾਡੀਆਂ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਅਤੇ ਘਾਟਾਂ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਤੇ ਪਛਾਣਨ ਤੋਂ ਬਚਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਰਿਆ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਅਚੇਤਨ ਪੱਧਰ ਤੇ ਹੀ ਵਾਪਰਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਸਮਾਯੋਜਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਹਾਇਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਹੋਰ ਆਤਮ-ਰੱਖਿਅਕ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਵਾਂਗ ਇਸਦੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਰਤੋਂ ਅਸਧਾਰਨਤਾ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਨ ਗੁਰਚਰਨ ਕੌਰ ਥਿੰਦ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਰੂਜ਼ਾਂ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਮੇਠੀ ਮਰ ਜਾਣੀ ਦੇ ਖਾਬ' ਵਿੱਚ ਵੀ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਔਰਤਾਂ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ 'ਚ ਆ ਕੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਸਵੈ ਨਿਰਭਰਤਾ ਕਰਕੇ ਵੱਧ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਮਾਣ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਮਾਣ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਬਹੁਤੀ ਵਾਰ ਅਜਿਹੀ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਘਾਤਕ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਵਾਲਾ ਸਮਾਜ ਉਸਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਇੱਕ ਔਰਤ ਦੀ ਦਾਸਤਾਨ ਹੈ। ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਜਸਵੀਰ ਕੌਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਘਰ ਵਿੱਚ ਜੱਸਾਂ ਜਾਂ ਮੇਠੀ ਕਹਿ ਕੇ ਬੁਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਪੱਛਮੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਮਾਣਨ ਦਾ ਯਤਨ

ਕਰਦੀ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਬਚਪਣ ਵਿੱਚ ਹੀ ਮਾਮਾ ਮਾਮੀ ਜੋ ਕੈਨੇਡਾ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ ਨੇ ਅਡਾਪਟ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਉਸਦਾ ਪਾਲਣ-ਪੋਸ਼ਣ ਪੱਛਮੀ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ। ਆਮ ਪਰਵਾਸੀ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਾਂਗ ਉਸ ਦੇ ਮਾਮਾ ਮਾਮੀ ਕੋਲ ਵੀ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਕਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਕੰਮਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਿਫਟਾਂ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਸਰੂਫ਼ ਰਹਿੰਦੇ। ਪੱਛਮੀ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਖੁੱਲ੍ਹ ਅਤੇ ਸੰਗੀਆਂ ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਜਦੋਂ ਪੱਛਮੀ ਕਿਸ਼ੋਰਾਂ ਵਾਂਗ ਢਲਨ ਲੱਗੀਆਂ ਤਾਂ ਮਾਮਾ-ਮਾਮੀ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ ਤੇ ਉਸ ਸਾਹਮਣੇ ਪਛਾਣ ਅਤੇ ਸਵੈ-ਹੋਂਦ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਆਉਣ ਲੱਗੀ। ਉਸ ਦੇ ਮਾਮਾ-ਮਾਮੀ ਜੋ ਚਾਹੇ ਕਾਫ਼ੀ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਕੈਨੇਡਾ ਰਹਿ ਰਹੇ ਸਨ, ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਧੀ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ ਅਤੇ ਪਛਾਣ ਦੇ ਇਸ ਸੰਕਟ ਨੂੰ ਭੋਗਦੀ ਜਸਵੀਰ ਆਖਰ ਘਰ ਛੱਡਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੋ ਗਈ। ਇਸ ਦਵੰਦ ਕਰਕੇ ਉਹ ਨਾ ਹੀ ਪੱਛਮੀ ਬਣ ਸਕੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਰਤੀ ਹੈ। ਪੱਛਮੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਉਹ ਪੱਛਮੀ ਕੁੜੀਆਂ ਵਾਂਗ ਦੇਸਤ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਦੇ-ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਗਰਭਧਾਰਨ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਘਰ ਛੱਡ ਕੇ ਇਕੱਲੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੈਂਡੂਲਮ ਵਾਂਗ ਲਟਕਦੀ ਅਖੀਰ ਮਾਨਸਿਕ ਰੋਗੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਪਰਸਨੈਲਿਟੀ ਡਿਸਆਰਡਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਇਸ ਮਾਨਸਿਕ ਬਿਮਾਰੀ ਕਰਕੇ ਉਹ ਹਰਨੇਕ ਨਾਮ ਦੇ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨਾਲ ਕਾਲਪਨਿਕ ਪਿਆਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਇੰਡੀਆ ਜਾਣ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵੀ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਡਿਫ਼ੈਂਸ ਮੈਕਨਿਜ਼ਮ ਦੀ ਕਿਸਮ ਤਾਰਕੀਕਰਨ ਭਾਵ ਆਪਣੇ ਅਪਰਾਧ ਬੋਧ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਝੂਠੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਘੜਨਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀਗਮਨ ਭਾਵ ਪਿਛਲੇ ਵਿਕਾਸ ਪੱਧਰ ਤੇ ਅਚੇਤ ਹੀ ਮੁੜ ਕੇ ਵਕਤੀ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਲੱਭਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਨਾ, ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੀ ਹੋਈ ਆਪਣੀਆਂ ਗ਼ਲਤੀਆਂ ਦਾ ਜੁੰਮੇਵਾਰ ਆਪਣੇ ਕਾਲਪਨਿਕ ਸਾਥੀ ਹਰਨੇਕ ਨੂੰ ਠਹਿਰਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਬਚਪਣ ਦੇ ਕਰੱਸ ਹਰਨੇਕ ਨਾਲ ਕਾਲਪਨਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਜੁੜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਹੋਰ ਕਈ ਡਿਫ਼ੈਂਸ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਵਾਂਗ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਇਹ ਦਵੰਦ ਘਟਾਉਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਕਈ ਵਾਰ ਮਾਨਸਿਕ ਉਲਝਣਾਂ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਰੋਗ ਗੰਭੀਰ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਵੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਜਸਵੀਰ ਗੰਭੀਰ ਮਾਨਸਿਕ ਰੋਗ 'ਪਰਸਨੈਲਿਟੀ ਡਿਸਆਰਡਰ' ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸੇ ਰੋਗ ਕਰਕੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਤਿੰਨ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਵੀ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਅਖ਼ਬਾਰ ਦੀਆਂ ਸੁਰਖੀਆਂ ਵਿੱਚ ਲੱਗੀ ਖ਼ਬਰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਹਾਮੀ ਭਰਦੀ ਹੈ।

"ਸਤਾਈ ਸਾਲਾ ਮੁਟਿਆਰ ਜਸਵੀਰ ਕੌਰ ਦੀ ਭੇਦ ਭਰੀ ਮੌਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਲੱਭ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਪਰਸਨੈਲਿਟੀ ਡਿਸਆਰਡਰ ਦਾ ਕੇਸ ਸੀ। ਹਰਨੇਕ ਸਿੰਘ ਨਾਂ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨ ਦਾ ਕੋਈ ਵਜੂਦ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਮਹਿਜ਼ ਉਸ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਦਾ ਇੱਕ ਪਾਤਰ ਸੀ ਜਿਸਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਉਸ ਬਾਰ ਬਾਰ ਆਪਣੀ ਡਾਇਰੀ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਮੌਤ ਜੁੜਵਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ

ਜਨਮ ਵੇਲੇ ਡਾਕਟਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾ ਲੈਣ ਕਰਕੇ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਕੇਸ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। " ਮੇਰੀ ਨਜ਼ਰ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਉੱਡਦੇ ਅਖ਼ਬਾਰ ਦੇ ਪੰਨਿਆਂ ਤੇ ਛਪੀ ਖ਼ਬਰ ਤੇ ਪਈ...."ਉਹ...ਹੋ. ਮੇਰੀ ਮਰ ਜਾਈਏ! ਤੈਨੂੰ ਤਾਂ ਖ਼ਾਬ ਲੈਣ ਦਾ ਵੀ ਹੱਕ ਨਹੀਂ ਸੀ। (124)

ਡਿਫ਼ੈਂਸ ਮੈਕਨਿਜ਼ਮ ਦੀ ਕਿਸਮ **ਤਾਰਕੀਕਰਨ ਜਾਂ ਯੁਕਤੀ-ਯੁਕਤਕਰਨ** (ratinatization) ਭਾਵ ਜਦੋਂ ਮਨ ਬੀਤ ਚੁੱਕੇ, ਵਰਤਮਾਨ ਜਾਂ ਭਵਿੱਖਤ ਵਿਵਹਾਰ ਲਈ ਦਲੀਲ ਭਰਪੂਰ ਅਤੇ ਝੂਠੇ ਕਾਰਨ ਲੱਭਦਾ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਤਾਰਕੀਕਰਨ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤਾਰਕੀਕਰਨ ਦਾ ਇੱਕ ਰੂਪ **ਲੋਕ-ਸਿਆਣਪਾਂ** ਵੀ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਜੁਗਤ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਨੇਕਾਂ ਵਾਰ ਹੀ ਸੁਚੇਤ ਜਾਂ ਅਚੇਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਫੈਲੀਆਂ ਲੋਕ-ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਜਾਂ ਲੋਕ-ਸਿਆਣਪਾਂ, ਜਿਵੇਂ-ਕਿਸੇ ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਜਾਣ ਤੇ ਅਕਸਰ ਹੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ, "ਜਿਸ ਦੀ ਜਿੰਨੀ ਲਿਖੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੇ ਓਨੀ ਹੀ ਭੋਗਈ ਹੈ", "ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਭਾਣਾ ਮੰਨੋ ਭਾਈ", ਉਸਦਾ ਜੀਅ ਸੀ, ਉਹ ਲੈ ਗਿਆ", "ਚੰਗੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਰੱਬ ਨੂੰ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੁੰਦੀ, ਜੇ ਲਿਖਿਆ ਸੇ ਹੋਣਾ ਹੀ ਸੀ, ਉਸ ਦੇ ਹੁਕਮ ਬਿਨਾਂ ਪੱਤਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹਿੱਲ ਸਕਦਾ, ਕਿਸਮਤ 'ਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਿਖਿਆ ਦੇਖਣਾ, ਜ਼ਿਆਦਾ ਯਾਦ ਕਰਨ ਨਾਲ਼ ਜਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਰੋਣ ਨਾਲ਼ ਉਸ ਦੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲ਼ਨੀ, ਉਸ ਦੀ ਆਤਮਾ ਭਟਕਦੀ ਫਿਰੇਗੀ", ਸਾਰੇ ਧਾਰਮਿਕ ਕਿਰਿਆ ਕਲਾਪ ਕਰਨੇ, ਅਰਦਾਸਾਂ ਕਰਨੀਆਂ, ਪਾਠਾਂ ਦੇ ਭੋਗ ਪਾਉਣੇ, ਸ਼ਰਾਧ ਕਰਨੇ, ਰੋਟੀ ਖਵਾਉਣੀ, ਕੱਪੜੇ, ਮੰਜਾ-ਬਿਸਤਰਾ ਦਾਨ ਕਰਨਾ ਆਦਿ ਵਗ਼ੈਰਾ-ਵਗ਼ੈਰਾ ਸਾਰੀਆਂ ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਜੋ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚੱਲਿਤ ਹਨ, ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਹ ਲੋਕ ਸਿਆਣਪਾਂ ਡਿਫ਼ੈਂਸ ਮੈਕਨਿਜ਼ਮ ਵਾਂਗ ਹੀ ਕੰਮ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਮਨ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਅਤੇ ਅਚੇਤਨ ਪਏ ਸਦਮੇ ਨੂੰ ਸਹਾਰਨ 'ਚ ਮਦਦ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਅਸਲ 'ਚ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੌਰਾਨ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਰੂਪ ਧਾਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਪਰ ਧਰਮ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ਼ੋਂ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਸਲ 'ਚ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਡਿਫ਼ੈਂਸ ਮੈਕਨਿਜ਼ਮ, ਆਧਾਰਿਤ ਤਕਨੀਕਾਂ ਹਨ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਸਾਡੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਚੋਂ ਨਿਕਲਦੇ ਦੁੱਖ ਨੂੰ ਸਮਾਯੋਜਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਡੀ ਮਦਦ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਦੀਆਂ ਕੁੱਝ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵੀ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਸੁਰਜੀਤ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਪਾਰਲੇ ਪੁਲ਼** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਲੋਹ ਪੁਰਸ਼' ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਦਾ ਸੈਲਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਜੁਆਨ ਭਰਾ ਡੁੱਬ ਕੇ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਲੋਕ-ਸਿਆਣਪਾਂ ਉਜਾਗਰ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।

"ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਪਿੱਛੇ ਪਿੱਛੇ ਘਰ ਦੇ ਮੋੜ ਕੋਲ਼ ਪਹੁੰਚੀ ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਗਲੀ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ਼ ਭਰੀ ਪਈ, ਮੈਨੂੰ ਵੇਖ ਉਹ ਧਾਹਾਂ ਮਾਰਨ ਲੱਗੇ, "ਨੀ ਧੀਏ ਤੁਸੀਂ ਲੁੱਟੇ ਗਏ, ਤੁਹਾਡਾ ਰਾਜੂ ਡੁੱਬ ਗਿਆ ...। " ਸੈਲਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਨਿੱਕੇ ਵੀਰ ਨੂੰ ਘਰ ਦੇ ਵਰਾਂਡੇ ਵਿੱਚ ਨਿਰਜਿੰਦ ਪਿਆ ਵੇਖ ਸਾਡੀ ਤਾਂ

ਜਿਵੇਂ ਦੁਨੀਆ ਹੀ ਉੱਜੜ ਗਈ,...ਪਾਪਾ ਨੇ ਇੱਕ ਵੀ ਹੰਝੂ ਨਾ ਕੇਰਿਆ, ਬੱਸ ਇਹੀ ਆਖਣ,
“ਜਿਸ ਕੀ ਵਸਤ ਤਿਸੁ ਆਗੈ ਰਾਖੇ। ” ਜੁਆਨ ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਸਸਕਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ
ਆ ਕੇ ਮੂੰਹ ਹੱਥ ਧੋਤਾ ਤੇ ਰਹਿਰਾਸ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਾਠ ਕੀਤਾ। ਕਿਵੇਂ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇਗਾ ਇਹ ਸਭ
ਪਾਪਾ ਤੁਸੀਂ।

ਪਾਪਾ ਨੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਰੋਣ ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਸਗੋਂ ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਕਿ ਮੌਤ ਤਾਂ ਅਟੱਲ ਸੱਚਾਈ ਹੈ
ਜੇ ਸਭ ਨੂੰ ਆਉਣੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਉਦਾਹਰਨ ਦਿੰਦੇ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ
ਚਾਰੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਕੁਰਬਾਨ ਕੀਤੇ ਪਰ ਸੀਅ ਨਾ ਕੀਤੀ। ਉਹ ਇਤਿਹਾਸ ਮਿਥਿਹਾਸ ਵਿੱਚੋਂ
ਕਹਾਣੀਆਂ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਡੋਲਣ ਨਾ ਦਿੰਦੇ। ਸੱਚਮੁੱਚ ਮੇਰੇ ਪਾਪਾ ਆਇਰਨ ਮੈਨ
ਨੇ...ਆਈ ਐਮ ਸੇ ਪਰਾਊਡ ਆਫ ਯੂ ਪਾਪਾ। "(105)

ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਨ ਗੁਰਚਰਨ ਕੌਰ ਥਿੰਦ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ *ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕੂਜ਼ਾਂ* ਦੀ ਕਹਾਣੀ
'ਉਜਾੜਾ' ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਘਰ ਜਦੋਂ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚੋਂ ਫੈਲੀ ਅੱਗ
ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਸੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪੋਤਰੇ ਬੱਬਲੂ ਨੂੰ ਦਿਲਾਸਾ ਦਿੰਦਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ,

"ਬੱਬਲੂ ਨੇ ਉੱਚੀ ਸਾਰੀ ਚੀਕ ਮਾਰੀ, "ਪਾਪਾ ਮੇਰਾ ਰੂਮ! ਮੇਰੇ ਟੁਆਏਜ਼!" ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਨੇ
ਡੁਬਡੁਬਾਈਆਂ ਅੱਖਾਂ ਪੂੰਝ ਬੱਬਲੂ ਦਾ ਸਿਰ ਪਲੇਸਿਆ। ਹਰਦੇਵ ਦੇ ਮੋਢੇ ਤੇ ਹੱਥ ਰਖ
ਦਿਲਾਸਾ ਦੱਦਾ ਬੋਲਿਆ, "ਕੋਈ ਨਾ ਪੁੱਤ, ਜਿੱਥੇ ਵੱਸ ਨਾ ਚੱਲਦਾ ਹੋਵੇ ਉੱਥੇ ਸ਼ੋਕ ਮਨਾਉਣ ਦਾ
ਵੀ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਕਿਸੇ ਮਜਬੂਰੀ ਵੱਸ ਹੀ ਸਾਡੇ ਘਰ ਦੀ ਬਲੀ ਦੇਣੀ ਪਈ। ਵੇਖ,
ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਕੀ ਘਰ ਤਾਂ ਬਚ ਗਏ ਨਾ। ਅੱਗ ਦੇ ਭਾਂਬੜਾਂ ਨੂੰ ਜੇ ਲਗਾਤਾਰ ਬਾਲਣ ਮਿਲਦਾ
ਰਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਨਹੀਂ ਫਿਰ ਕਦੇ ਬੁਝਦੀ। ਚੱਟ ਕਰ ਜਾਂਦੀ ਆ ਸਭ ਕੁੱਝ। "(144)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ, ਸਮਾਜਿਕ-ਆਰਥਿਕ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਦਮਿਤ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਜਿਹੜੀਆਂ
ਅਚੇਤਨ ਮਨ ਵਿੱਚ ਡੂੰਘੀਆਂ ਦੱਬੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਰੂਪ ਬਦਲ ਕੇ ਸੁਚੇਤ ਵਿਵਹਾਰ ਨੂੰ
ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰਵਾਸ ਚਾਹੇ ਇੱਛਾਵਾਂ ਦੇ ਦਮਿਤ ਹੋਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਨਾ ਵੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਵੀ
ਪਰਵਾਸ ਕਰਕੇ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਤਣਾਅ ਅਤੇ ਦਵੰਦ ਇਹਨਾਂ ਦਮਿਤ ਇੱਛਾਵਾਂ ਨੂੰ ਉਘਾੜਨ 'ਚ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
ਹੋਰਵਾ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਮਾਨਸਿਕ ਤਣਾਅ ਉਪਜਾਉਂਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਇਸਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੇਹਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ
ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਵਕਤੀ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਵੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਵੀ ਡਿਫੈਂਸ ਮੈਕਨਿਜ਼ਮ ਵਾਂਗ ਕੰਮ ਕਰਦਾ
ਹੈ। ਵਾਤਸਲੱਯ ਰਸ ਨੂੰ ਤ੍ਰਿਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਪਾਲਤੂ ਜਾਨਵਰ ਪਾਲ ਕੇ ਇੱਕ ਸਮਾਜਿਕ ਜੁਗਤ ਵਾਂਗ ਇਸ

ਰੱਖਿਆਤਮਿਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਅਪਣਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਲੋਕ-ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਜਾਂ ਲੋਕ-ਸਿਆਣਪਾਂ ਡਿਫੈਂਸ ਮੈਕਨਿਜ਼ਮ ਵਾਂਗ ਹੀ ਕੰਮ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਹ ਸਿਆਣਪਾਂ ਪਰਵਾਸੀ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ ਵੀ ਰੱਖਿਆਤਮਿਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਾਂਗ ਕੰਮ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦਮਿਤ ਇੱਛਾਵਾਂ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਉਤਪੰਨ ਵਿਵਹਾਰ ਬਾਰੇ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਦੇ ਡਾ. ਗੁਰਜੰਟ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ *ਮਨੋਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣਾਤਮਕ ਸਾਹਿਤ-ਚਿੰਤਨ* ਵਿੱਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ,

ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੱਭਿਅਕ-ਮਨੁੱਖ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਲਈ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤਿਕ ਖਾਹਿਸ਼ਾਂ ਦਾ ਅਚੇਤ-ਸੁਚੇਤ ਅਚੇਤਨ ਵਿਚ ਦਮਨ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਅਚੇਤਨ ਵਿਚ ਦਮਨ ਹੋਈਆਂ ਇਹ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਹੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀਆਂ ਮਨੋਗੁੰਝਲਾਂ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ, ਅਚੇਤ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਮਨੋਗੁੰਝਲਾਂ ਵਿਚ ਸਮਾਜਿਕ-ਟੈਬੂ, ਸਾਂਸਕ੍ਰਿਤਕ ਸਦਾਚਾਰਕ ਕੀਮਤਾਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਭੂਮਿਕਾ ਅਦਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਯਥਾਸੰਭਵ ਉਸ ਦੇ ਕੌਮੀ ਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਜਜ਼ਬੇ, ਜੀਵਨ-ਸ਼ੈਲੀ, ਸਮਾਜਿਕ-ਰੁਤਬਾ, ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤਿਕ ਸਰੀਰਕ ਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਹੀਣਤਾ, ਲਿੰਗ ਤੇ ਨਸਲ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। (126)

3.2 ਮਨੋਗੰਢਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ

ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਸਰੋਕਾਰ ਅਕਸਰ ਹੀ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿੱਥੇ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਜੋ ਪਰਵਾਸੀ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਪਰਵਾਸੀ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ ਦਵੰਦ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜਗੀਰੂ ਸੋਚ, ਇਸਤਰੀ ਪ੍ਰਤੀ ਭਾਰਤੀ ਨਜ਼ਰੀਆ, ਜਾਤੀਗਤ ਹਉਮੈ, ਉੱਚ ਪਦਵੀਆਂ ਤੇ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਬਣਿਆ ਅਫ਼ਸਰਸ਼ਾਹੀ ਸੁਭਾਅ ਆਦਿ, ਜਦੋਂ ਕਾਨੂੰਨ ਬਰਾਬਰੀ ਵਾਲੇ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਥੋਂ ਦੇ ਮਾਹੌਲ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਢਲਨ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਕਰਕੇ ਹੀ ਦਵੰਦ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਮਾਨਸਿਕ ਅਸਥਿਰਤਾ ਅਤੇ ਉਥਲ-ਪੁਥਲ ਵਾਪਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦਾ ਅਸਧਾਰਨ ਵਿਵਹਾਰ ਵਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਅਲਗਾਵ ਤੇ ਹੇਰਵੇ ਦੇ ਭਾਵ ਉਪਜਦੇ ਹਨ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਪਰਵਾਸ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਲਗਭਗ ਸਾਰੇ ਬਰਾਬਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਬਰਾਬਰੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਆਰਥਿਕ ਪੱਧਰ ਤੇ ਹੀ ਕਾਰਗਰ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਵਿਚਲਾ ਅੰਤਰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਉੱਭਰ ਕੇ ਸਾਡੇ ਵਿਵਹਾਰਿਕ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ 'ਚ ਦਿਖਣ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਇਹ ਸਾਡੀ ਸਹਿਣ ਸੀਮਾ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਕਈ ਪਰਵਾਸੀ ਪਾਤਰ ਦਵੰਦ ਅਤੇ ਤਣਾਅ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ

ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਇੱਥੇ ਯਾਦ ਰੱਖਣ ਯੋਗ ਗੱਲ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ, ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਵੱਧ ਵਾਪਰਦੀ ਹੈ, ਦੂਸਰੀ ਪੀੜ੍ਹੀ 'ਚ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਅਤੇ ਤੀਸਰੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਦਵੰਦ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਤੇ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਮਨੋਗੰਢਾਂ ਦਾ ਵੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਉਪ-ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਪਰਵਾਸੀ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਬੱਝ ਚੁੱਕੀਆਂ ਇਹਨਾਂ ਮਨੋਗੰਢਾਂ ਕਰਕੇ ਉੱਭਰਦੀਆਂ ਸਮਾਜਿਕ-ਮਾਨਸਿਕ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨਾਲ ਗ੍ਰਸਤ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਅਨੁਸਾਰ ਹਰ ਅਜਿਹੀ ਇੱਛਾ ਜਾਂ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨੂੰ, ਜੋ ਦਮਿਤ ਅਵਸਥਾ ਤੋਂ ਭਾਵੁਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਬਲ ਨਾਲ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣ ਵਾਸਤੇ ਹੰਭਲੇ ਮਾਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਮਨੋਗੰਢ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਮਨੋਗੰਢਾਂ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਉਸ ਦੇ ਦਮਿਤ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਨਹਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਬਚਪਣ ਵਿੱਚ ਬਣੀਆਂ ਇਹ ਮਨੋਗੰਢਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਅਲੋਪ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਾਂ ਫਿਰ ਕਈ ਵਾਰ ਇਹ ਕੁਝ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਅਚੇਤਨ 'ਚ ਦਮਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹੀ ਦਮਿਤ ਹੋਈਆਂ ਮਨੋਗੰਢਾਂ ਹੀ ਮਾਨਸਿਕ ਵਿਕਾਰ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਹੀਣਤਾ ਮਨੋਗੰਢਾਂ, ਜਾਤੀਗਤ ਮਨੋਗੰਢਾਂ, ਲਿੰਗਕ ਮਨੋਗੰਢ ਅਤੇ ਬਚਪਣ ਦੀਆਂ ਅਣਸੁਲਝੀਆਂ ਮਨੋਗੰਢਾਂ ਆਦਿ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦੇਖੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਮਨੋਗੰਢਾਂ ਦਾ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਅਤੇ ਸੰਵਾਦਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਹਨਾਂ ਮਨੋਗੰਢਾਂ ਨੂੰ ਪਛਾਣਨ, ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ-ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਜਾਤੀਗਤ ਮਨੋਗੰਢ ਜੋ ਹੀਣਤਾ/ਉੱਚਤਾ ਮਨੋਗੰਢ ਦੀ ਹੀ ਇੱਕ ਕਿਸਮ ਹੈ, ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪਰਵਾਸ ਵਿੱਚ ਪੁੱਜੀ ਹੈ। ਉੱਚ ਜਾਤੀਆਂ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਜ਼ਿੰਮੀਂਦਾਰ ਤਬਕਾ, ਜੋ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਪਰਵਾਸ ਕਰਕੇ ਪੱਛਮੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਪੁੱਜਾ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਮਨੋਗੰਢ ਵੱਧ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਆਰਥਿਕ ਢਾਂਚੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪੱਛਮੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਲਈ ਉਚਿੱਤ ਪੈਸਾ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਵੱਧ ਕਮਾਈ ਵਾਲੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਕੋਲ ਹੀ ਸੀ ਪਰੰਤੂ ਹੁਣ ਜਦ ਛੋਟੀਆਂ ਜਾਤਾਂ ਜੋ ਇਸ ਜ਼ਿੰਮੀਂਦਾਰ ਤਬਕੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੰਮ ਕਰਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਪਰਵਾਸ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜਾਤੀਗਤ ਮਨੋਗੰਢਾਂ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਦੀ ਪਦਵੀ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਾਤੀਗਤ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਸੱਟ ਵੱਜਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਮਨੋਗੰਢਾਂ ਉੱਭਰ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਹੀ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪਰਵਾਸੀ ਪਾਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਦੁਬਿਧਾ, ਦਵੰਦ, ਤਣਾਅ, ਹੋਰਵੇ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਇਹ ਉੱਚ ਜਾਤੀ ਵਾਲੇ ਪਾਤਰ ਹੀ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਵੈਸੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਨਿਮਨ ਜਾਤੀ ਦੇ ਪਾਤਰਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਂ ਨਿਮਨ ਜਾਤੀ ਦੇ

ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਕਾਰਨ ਵੀ ਇਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਿਮਨ ਜਾਤੀ ਦੇ ਲੋਕ ਪਰਵਾਸ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚੇ, ਜੇ ਪਹੁੰਚੇ ਹਨ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕਹਾਣੀਆਂ ਨਹੀਂ ਲਿਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ਜਾਂ ਨਾ ਮਾਤਰ ਹੀ ਲਿਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਨਿਮਨ ਵਰਗ ਦੇ ਪਾਤਰ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਅਲਗਾਵ ਜਾਂ ਦਵੰਦ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ। ਇਹ ਤਾਂ ਉੱਚ ਵਰਗ ਦੇ ਪਾਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਕਾਰਨ ਨਿਮਨ ਵਰਗ ਦੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਪਰਵਾਸ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਸਮਾਜਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਸੁਧਰਦੀ ਹੀ ਹੈ ਜਾਂ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਨਿਮਨ ਸੀ, ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਅਧੀਨਤਾ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਜੋ ਉੱਚ ਵਰਗ ਦੇ ਪਾਤਰਾਂ ਨੂੰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉੱਚ ਵਰਗ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਜ਼ਿੰਮੀਂਦਾਰ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਉੱਚ ਪਦਵੀਆਂ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਆਏ ਉਹ ਸਰਕਾਰੀ ਅਫ਼ਸਰ ਵੀ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲਗਭਗ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਜਾਂ ਸਾਰੀ ਜਵਾਨੀ ਦੀ ਉਮਰ ਅਫ਼ਸਰੀ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਲੰਘੀ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਧੀਨਗੀ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਤਾਂ ਹੱਥੀਂ ਕੰਮ ਕਰਨਾ, ਮਿਹਨਤ ਕਰਨਾ, ਉੱਪਰੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਹਿ ਕੇ ਕਰਨਾ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਦਵੰਦ ਅਤੇ ਤਣਾਅ ਦਾ ਸਬੱਬ ਬਣਦਾ ਹੈ ਜੋ ਹੋਰਵਾ ਅਤੇ ਅਲਗਾਵ ਉਪਜਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਜਾਤੀਗਤ ਮਨੋਗੰਢ ਦੀ ਅਹਿਮ ਉਦਾਹਰਨ ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸੇਖਾ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਬਾਰਾਂ ਬੂਰੇ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਛੱਪੜ' ਵਿੱਚ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਚਾਹੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਬਰਾਬਰੀ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਆਰਥਿਕ ਸਮਾਨਤਾ ਵਾਲੇ ਪੱਛਮੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਾਤੀਗਤ ਮਨੋਭਾਵਾਂ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਤੌਰ ਤੇ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਮਨੋਗੰਢਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਅੰਗ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਇਹ ਮਨੋਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦਬਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਦਵੰਦ ਅਤੇ ਤਣਾਅ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਤਣਾਅ 'ਛੱਪੜ' ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਹੰਢਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਜਾਤੀਗਤ ਮਨੋਗੰਢ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਆਏ ਗੁਰਜੰਟ ਸਿੰਘ, ਜੋ ਨੀਵੀਂ ਜਾਤੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ, ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਦੀ ਬਾਸ ਪਿੰਕੀ ਗਿੱਲ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਕੇ ਕੈਨੇਡਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਦਵੰਦ ਵਿੱਚ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਦਵੰਦ ਦੇ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸੀਰੀ ਦੀ ਨੂੰਹ ਪਿੰਕੀ ਗਿੱਲ ਥੱਲੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਨੂੰ ਹੇਠੀ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਆਰਥਿਕ ਮਜ਼ਬੂਰੀਆਂ ਕਰਕੇ ਨੌਕਰੀ ਛੱਡ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਜਾਤੀਗਤ ਉੱਚਤਾ ਦੀ ਮਨੋਗੰਢ ਉਸ ਲਈ ਬੇਹੱਦ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨੀ ਦਾ ਸਬੱਬ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਇਹ ਪੱਖਪਾਤੀ ਵਿਤਕਰੇ ਵਾਲੀ ਸੋਚ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਕਈ ਜਗ੍ਹਾ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਦੇ ਸੰਵਾਦਾਂ ਜਾਂ ਮਨਬਚਨੀ ਵਿੱਚ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਗੁਰਜੰਟ ਮੁੱਖ-ਪਾਤਰ ਨੂੰ ਫ਼ੋਨ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਆਉਣ ਬਾਰੇ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਵਿੱਚੋਂ ਇਸ ਮਨੋਗੰਢ ਦੀ ਝਲਕ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

“ਕੰਮ-ਕੁੰਮ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਈ ਤਾਂ ਦੱਸੀ।” ਇਹ ਆਖਦਿਆਂ ਤੇਰਾ ਸੀਨਾ ਮਾਣ ਨਾਲ ਫੁੱਲ ਗਿਆ।”

"ਕੰਮ ਦੀ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਬਲਮ ਨਹੀਂ, ਬਾਈ ਜੀ। ਮੇਰੇ ਮਿਸਿਜ਼ ਇੱਥੇ ਕਿਸੇ ਫ਼ੈਕਟਰੀ 'ਚ ਸੁਪਰਵਾਈਜ਼ਰ ਆ। ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਪਾਰਟ ਟਾਈਮ ਕੰਮ ਤੇ ਨਾਲ਼ ਈ ਲਵਾ ਲੈਣਗੇ। ਮੇਰਾ ਵਿਚਾਰ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਹੈ। ਲੇਬਰ ਨੀ ਹੋਈ ਮੈਥੋਂ। ਦਸ-ਬਾਰਾਂ ਸਾਲ ਬੈਂਕ 'ਚ ਨੌਕਰੀ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਦਫ਼ਤਰੀ ਕੰਮ ਦੀ ਆਦਤ ਪੈਗੀ ਆ।"

ਸੁਣ ਕੇ ਤੇਰੇ ਅੰਦਰ ਕੁੜੱਤਣ ਭਰਨ ਲੱਗੀ। ਤੂੰ ਆਖਿਆ, "ਚੰਗਾ ਫਿਰ, ਜੇ ਕਿਸੇ ਹੈਲਪ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਈ ਤਾਂ ਦੱਸੀਂ?"

ਦੂਸਰੇ ਪਾਸਿਓਂ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਸੁਣ ਕੇ, "ਚੱਲ, ਚੰਗਾ ਫਿਰ, ਆਖ ਕੇ ਤੂੰ ਫੋਨ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। "ਸਾਲਾ ਲੇਬਰ ਨੀ ਹੋਈ ਦਾ," ਤੂੰ ਬੁੜਬੁੜਾਇਆ। ਤੇਰੇ ਅੰਦਰਲੀ ਕੁੜੱਤਣ ਅਚਵੀ 'ਚ ਬਦਲਣ ਲੱਗੀ। (11)

ਜਦੋਂ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਆਪਣੀ ਕੰਪਨੀ ਵਿੱਚ ਪਿੱਕੀ ਗਿੱਲ ਦੇ ਨਾਲ਼ ਗੁਰਜੰਟ ਨੂੰ ਦੇਖਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਘ੍ਰਿਣਾ ਅਤੇ ਹੀਣਤਾ ਦਾ ਮਿਲਿਆ ਜੁਲਿਆ ਭਾਵ ਉਸ ਉੱਪਰ ਇਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਹਾਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਨੌਕਰੀ ਛੱਡਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਆਰਥਿਕਤਾ ਕਰਕੇ ਛੱਡ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਮਨੋਗੰਢ ਕਰਕੇ ਬਣੀ ਉਸ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਉਸ ਦੇ ਸੰਵਾਦਾਂ ਵਿੱਚ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਦੇਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

"ਆਪਣੀ ਭਰਾਵੇ ਸਾਸਰੀਕਾਲ਼। ਬੱਸ ਹੋਰ ਨੀ ਕੰਮ ਤੇ ਆਉਣਾ। " ਇਸ ਤਰਾਂ ਆਖਦਿਆਂ ਤੈਨੂੰ ਆਪਣਾ-ਆਪ ਹੌਲਾ-ਹੌਲਾ ਲੱਗਾ। "

"ਗੱਲ ਤਾਂ ਦੱਸ ਕੀ ਹੋ ਗਈ?" ਦੇ-ਤਿੰਨ ਇਕੱਠੀਆਂ ਹੀ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਤੈਨੂੰ ਸੁਣੀਆਂ।

"ਬੱਸ ਰੂਹ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੀ,"

ਪਿੱਕੀ ਗਿੱਲ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਤੇਰੇ ਮੂੰਹਰੇ ਘੁੰਮ ਰਿਹਾ ਸੀ। "ਭੈਣ ਦੇਣੀ ਚਰਮਖ ਜੀ," ਬੁੜਬੁੜਾ ਕੇ ਤੂੰ ਆਪਣੀ ਕਾਰ ਚਲਾ ਲਈ। ਜ਼ੈਲਦਾਰਾਂ ਦਾ ਪੁੱਤ, ਚੜ੍ਹਤ ਸਿਓਂ ਦੀ ਨੂੰਹ ਥੱਲੇ ਕੰਮ ਕਰਦੈ ਬਈ, ਤੈਨੂੰ ਲੱਗਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੋਵੇ। "ਭੈਣ ਦੇ ਚੜ੍ਹਤਿਆਂ ਦੇਣਾ, " ਤੂੰ ਘਰੇੜ ਕੇ ਗਾਲ੍ਹ ਕੱਢੀ। ਸਾਕ ਦੇਣੇ ਨੇ ਏਹਨੇ ਵੀ ਏਥੇ ਹੀ ਮਰਨਾ ਸੀ। ਹੋਰ ਥੋੜ੍ਹੇ ਮੁਲਕ ਪਏ ਸੀ ਜਾਣ ਲਈ, ਤੂੰ ਸੋਚਿਆ। ਇਹ ਸੋਚ ਦੇ ਹੋਏ ਤੇਰਾ ਜੀਅ ਕੀਤਾ ਕਿ ਤੂੰ ਉੱਚੀ ਸਾਰੀ ਸੰਘ ਘਰੇੜ ਕੇ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਕੱਢੋਂ। (18)

ਜਾਤੀਗਤ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਲੋੜਾਂ ਵਿਚਲੇ ਟਕਰਾਓ ਕਰਕੇ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਦਵੰਦ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਦਵੰਦ ਦੀ ਇਸ ਕਿਸਮ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚ-ਨਿਖੇਧ ਦਵੰਦ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸੀਰੀ ਦੀ ਨੂੰਹ ਥੱਲੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਸੱਟ ਵੱਜਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਘਰ ਦੀਆਂ ਕਿਸ਼ਤਾਂ, ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੀ ਫੀਸ ਅਤੇ ਘਰਵਾਲੀ ਦੀ ਕੱਚੀ ਜੋਬ ਕਰਕੇ ਆਰਥਿਕ ਤੰਗੀਆਂ ਤੋਂ ਡਰਦਿਆਂ ਨੌਕਰੀ ਛੱਡ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਦਵੰਦ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਉੱਪਰ ਤਾਂ ਹਾਵੀ ਹੈ ਪਰ ਉਸਦਾ ਪੁੱਤਰ ਜੇ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਹੀ ਜੰਮਿਆ ਪਲਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਦੀਆਂ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ, ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਮਨੋਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਉਸ ਲਈ ਇਹ ਮੁੱਦਾ ਕੋਈ ਮੁੱਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ।

“ਵੱਟਸ ਦਾ ਮੈਟਰ, ਡੈਡ? ”

“ਗੱਲ ਕੀ ਹੋਈ ਆ। ਤੇਰੇ ਡੈਡੀ ਦੀ ਜਿਹੜੀ ਸੁਪਰਵਾਈਜ਼ਰ ਐ ਨਾ ਪਿੰਕੀ ਗਿੱਲ ਓਹ ਤੇਰੇ ਡੈਡੀ ਦੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਮਜ਼ਬੀਆਂ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਵਿਆਹੀ ਗਈ ਐ।”

ਤੂੰ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਬੋਲਿਆ, “ਚੜ੍ਹਤਾ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਸਾਡਾ ਸੀਰੀ ਰਿਹੈ।”

“ਸੇ ਵਾਹਟ?” ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਸੁਣ ਕੇ ਤੇਰੇ ਅੰਦਰ ਅੱਗ ਮੱਚਣ ਲੱਗੀ। ਸਾਲਾ ਸੇ ਵਾਹਟ ਦਾ, ਏਹਦੇ ਭਾਣੇ ਇਹ ਗੱਲ ਈ ਕੋਈ ਨੀ, ਤੂੰ ਸੋਚਿਆ ਪਰ ਆਖਿਆ ਕੁਝ ਨਾ। ਤੈਨੂੰ ਉੱਥੇ ਹੋਰ ਖੜੇ ਰਹਿਣਾ ਅਸੰਭਵ ਲੱਗਾ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਵੱਲ ਆਨੇ ਕੱਢਦਾ ਅਗਾਂਹ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪਿਆ। (21)

ਇੱਥੇ ਫ਼ਰਕ ਸਿਰਫ਼ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਗਰ ਜਾਤੀਗਤ ਮਨੋਗੰਢਾਂ ਕੰਮ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਦੇ ਲੋਕ ਇਹ ਮਨੋਗੰਢਾਂ ਆਪਣੇ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਅੰਗ ਵਜੋਂ ਨਾਲ ਹੀ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਦਕਿ ਓਧਰ ਜੰਮੇ-ਪਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਬਿਰਤੀ ਨਹੀਂ ਬਣਦੀ।

ਜਾਤੀਗਤ ਮਨੋਗੰਢ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕੇਵਲ ਉੱਚ ਜਾਤੀ ਦੇ ਪਾਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਦੇਖੀ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਮਨੋਗੰਢ ਨਿਮਨ ਜਾਤੀ ਦੇ ਪਾਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਦੇਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਦਵਿੰਦਰ ਮਲਹਾਂਸ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਗੋਰੀ ਸਰਕਾਰ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਸੇਮ' ਇਸ ਜਾਤੀਗਤ ਉੱਚਤਾ/ਹੀਣਤਾ ਮਨੋਗੰਢ ਦੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੁੰਦਰ ਤਰਜਮਾਨੀ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਜੋ ਕੇ ਨਿਮਨ ਜਾਤੀ ਚੋਂ ਹੈ, ਪਰ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਕੰਪਨੀ 'ਚ ਚੰਗਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੈਨੇਡਾ ਆਏ ਨਵੇਂ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਮੱਸਿਆ ਕੰਮ ਦੀ ਭਾਲ 'ਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਦਲਿਤ ਜਾਤੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਣ ਕਰਕੇ ਉਸ ਅੰਦਰ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਤੋਂ ਦੱਬਿਆ ਹੋਇਆ

ਗੁੱਸਾ ਜੋ ਜੱਟਵਾਦ ਅਤੇ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰਾ ਸਿਸਟਮ ਕਰਕੇ ਹੋਏ ਨਿੱਜੀ ਤਜਰਬਿਆਂ ਤੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਭਾਂਬੜ ਬਣ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਸਿਹਤ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਸੱਤੇ ਦਿਨ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਜੈਲੇ ਲੰਬੜ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਖ਼ਰੀਦਣ ਲਈ ਪਿੰਡ ਪੈਸੇ ਭੇਜਦਾ ਹੈ। ਜੈਲੇ ਤੋਂ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਖ਼ਰੀਦ ਕੇ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਪਿੱਛੇ ਉਸ ਦੀ ਜਾਤੀਗਤ ਹੀਣਤਾ ਮਨੋਗੰਢ ਹੀ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ ਕਿ ਹੀਣਤਾ ਅਤੇ ਉੱਚਤਾ ਮਨੋਗੰਢ ਇੱਕੋ ਸਿੱਕੇ ਦੇ ਦੋ ਪਾਸੇ ਹਨ, ਜਿਸਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਧੀਨ ਹੀ ਸੇਮ ਜੈਲੇ ਲੰਬੜ ਦੀ ਸਾਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਖ਼ਰੀਦ ਕੇ ਉਸ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਹੋਕੇ ਬਦਲਾ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਅੰਦਰ ਵਸੀ ਜਾਤੀਗਤ ਹੀਣਤਾ ਮਨੋਗੰਢ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਨੂੰ ਸੰਚਾਲਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਕੈਨੇਡਾ ਵਰਗੇ ਦੇਸ਼ 'ਚ ਪੁੱਜ ਕੇ ਹਫ਼ਤੇ ਦੇ ਸੱਤੇ ਦਿਨ, ਗੁਰਦਿਆਂ ਅਤੇ ਫੇਫੜਿਆਂ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਰੱਜਵਾਂ ਕੰਮ ਕਰਕੇ, ਸੇਮ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਵਾਲੇ ਲੰਬੜ ਜੈਲੇ ਦੀ ਸਾਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਖ਼ਰੀਦ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਕੰਡ ਲਵਾਉਣ ਦੇ ਯਤਨਾਂ 'ਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਕਾਰਨ ਹੀਣਤਾ ਤੋਂ ਉਪਜੀ ਨਫ਼ਰਤ ਅਤੇ ਖਿਝ ਹੈ। ਸੇਮ ਜਿਸ ਦੀ ਕੈਨੇਡਾ 'ਚ ਪੁਰਾਣਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕਾਫ਼ੀ ਜਾਣ ਪਛਾਣ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਜਾਣ ਪਛਾਣ ਸਦਕਾ ਹੀ ਡਿਫੈਂਸ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈ ਕੇ ਉੱਚ ਜਾਤੀ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੰਮ ਤੇ ਲਗਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ।

"ਦੇਖਿਆ ਇਹ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਚੁਟਕੀ ਦੀ ਖੇਡ ਆ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਚਮਾਰ ਹਾਂ, ਪਤਾ ਨੀ ਕਿੰਨੇ ਬੰਦੇ, ਕਿੰਨੀਆਂ ਜੱਟੀਆਂ ਕੰਮ ਤੇ ਲਵਾਈਆਂ ਨੇ। ਇਹ ਜੱਟ ਜਿਹੜੇ ਮੈਨੂੰ ਖੇਤ ਦੀ ਵੱਟ ਤੇ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹਨ ਦਿੰਦੇ ਸਨ, ਇੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਨਾਨੀਆਂ ਆਪਣਾ ਪਾਣੀ ਭਰਦੀਆਂ ਨੇ, ਕਦੇ ਕੋਈ ਕੁਝ ਬਣਾ ਕੇ ਲਿਆਉ, ਕਦੇ ਕੋਈ ਭਾਜੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਬੋਲਦੀ। ਉੱਥੇ ਉਹ ਓਇ ਕਹਿ ਕੇ ਬੁਲਾਉਂਦੀਆਂ ਸੀ। ਮੈਂ ਹੈਗਾ ਹੀ ਥੋੜ੍ਹਾ ਮਰੀਜ਼ ਬੰਦਾ। ਨਹੀਂ ਕੀ ਤੋਂ ਕੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਚੱਲ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਆ ਜਾਈ।"(73)

ਇਸੇ ਡਿਫੈਂਸ ਮੈਕਨਿਜ਼ਮ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਦਕਾ ਉਹ ਉੱਚ ਜਾਤੀ ਦੇ ਕਾਮਿਆਂ ਤੋਂ ਨਿੱਜੀ ਕੰਮ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਰੋਹਬ ਬਣਾ ਕੇ ਰੱਖਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਵਿਵਹਾਰ ਦਾ ਕਾਰਨ ਉਸ ਅੰਦਰਲੀ ਜਾਤੀਗਤ ਮਨੋਗੰਢ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਉਸਨੂੰ ਹੀਣਤਾ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਵਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਹੀਣਤਾ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਉਹ ਉੱਚ ਜਾਤੀ ਦੇ ਕਾਮਿਆਂ ਤੋਂ ਈਨ ਮੰਨਵਾ ਕੇ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਜਾਤੀਗਤ ਮਨੋਗੰਢ ਜੋ ਉੱਚ ਜਾਤੀ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ 'ਚ ਉੱਚਤਾ ਮਨੋਗੰਢ ਵਾਂਗ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਬਹੁਤੀ ਵਾਰ ਪੁਰਸ਼ਤਵ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਦਕਾ ਉਹ ਵਿਵਹਾਰ 'ਚ ਵੀ ਉੱਭਰ ਹੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਕੈਨੇਡਾ ਵਰਗੇ ਦੇਸ਼ਾਂ 'ਚ ਜਾਤੀਗਤ ਵਖਰੇਵਾਂ ਕੋਈ ਮਾਅਨੇ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ, ਪਰੰਤੂ ਜਦ ਗੱਲ ਅਣਖ ਤੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਪੁਰਸ਼ਤਵ ਜੱਟਵਾਦ ਦੇ ਰੂਪ 'ਚ ਉੱਭਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਉੱਚ ਜਾਤੀ ਦੇ

ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਉੱਪਰ ਜਦੋਂ ਸੇਮ ਜੋ ਕਿ ਨਿਮਨ ਜਾਤੀ ਦਾ ਵਿਅਕਤੀ ਹੈ, ਰੋਹਬ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੰਮ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਕਰਕੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਕਾਮੇ ਉਸਨੂੰ ਅਣਗੌਲਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਕਈ ਵਾਰ ਆਰਥਿਕ ਮਜਬੂਰੀ ਨੂੰ ਉਲੰਘ ਕੇ ਇਹ ਮਨੋਗੰਢ ਉਗਰ ਵਿਵਹਾਰ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਵੀ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਨ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਆਪਣੀ ਨੌਕਰੀ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਉੱਚ ਜਾਤੀ ਦਾ ਹਰਦੀਪ ਆਪਣੀ ਜਾਤੀਗਤ ਅਣਖ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਦਕਾ ਸੇਮ ਦੀ ਈਨ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

“ਤੈਨੂੰ ਕਿੰਨੀ ਵਾਰੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਸਿੱਧੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇੱਥੋਂ ਭੱਜ ਜਾ।” ਉਂਗਲੀ ਕਰ-ਕਰ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਜਦ ਦੁਹਰਾਉਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਤਾਂ ਹੱਟੇ-ਕੱਟੇ ਹਰਦੀਪ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਉਂਗਲ ਫੜ ਲਈ, “ਗੱਲ ਸੁਣ ਓਏ! ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਬੁੱਢੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਰਿਸਪੈਕਟ ਕਰਦਾਂ। ਮੈਂ ਆਹ ਤੇਰੀ ਉਂਗਲ ਜੋ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਉੱਠਦੀ ਆ, ਤੇੜ ਕੇ ਤੇਰੇ ... ਦੇ ਦੇਣੀ ਆ।”(75)

ਹਰਦੀਪ ਦੀ ਇਸ ਉੱਚਤਾ ਜਾਤੀਗਤ ਮਨੋਗੰਢ ਪਿੱਛੇ ਭਾਰਤੀ ਜਾਤੀ ਆਧਾਰਿਤ ਸਮਾਜਿਕ ਸਿਸਟਮ ਹੈ ਜਦਕਿ ਸੇਮ ਦੀ ਹੀਣਤਾ ਮਨੋਗੰਢ ਪਿੱਛੇ ਇਸ ਜਾਤੀਗਤ ਸਿਸਟਮ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਨਿੱਜੀ ਤਜਰਬੇ ਵੀ ਹਨ। ਸੇਮ ਦੇ ਹੀਣਤਾ ਮਨੋਗੰਢ ਪਿੱਛੇ ਉਸ ਦੀ ਮਜਬੂਰੀ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਪਿੰਡ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਜੈਲੇ ਲੰਬੜ ਕੋਲ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਲੰਬੜ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਘਰਵਾਲੀ ਮੁਖਤਿਆਰੇ ਨਾਲ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਸੰਬੰਧ ਬਣਾ ਲਏ ਸਨ। ਸੇਮ ਆਰਥਿਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਕਰਕੇ ਨਾ ਹੀ ਜੈਲੇ ਲੰਬੜ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰ ਸਕਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੰਮ ਤੋਂ ਹੱਟ ਸਕਿਆ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਸੰਬੰਧਾਂ ਕਰਕੇ ਉਪਜੀ ਖਿੜ, ਗੁੱਸਾ, ਘ੍ਰਿਣਾ, ਗਿਲਾਨੀ ਅਤੇ ਲਾਚਾਰੀ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਮਨੋਗੰਢ ਬਣ ਗਈ। ਜਿਸਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਦਕਾ ਹੀ ਉਹ ਕਾਫ਼ੀ ਬਿਮਾਰ ਹੋਣ ਤੇ ਵੀ ਹਫ਼ਤੇ ਦੇ ਸੱਤੇ ਦਿਨ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਜੈਲੇ ਲੰਬੜ ਨੂੰ ਬਰਬਾਦ ਕਰਨ ਮਗਰ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। “ਪ੍ਰੋਫੈਸਰਾ ਬਸ ਇਕੋ ਸੁਫਨਾ ਬਈ, ਜੈਲੇ ਕੋਲ ਜ਼ਮੀਨ ਨਾ ਛੱਡਾਂ। ਮੈਂ ਜੈਲੇ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵਾਹੀ ਉਹਨੇ ਮੇਰੀ ਜ਼ਨਾਨੀ। ਉਹਨੇ ਮੇਰੀ ਜ਼ਨਾਨੀ ਮੇਰੇ ਜੇਗੀ ਨੀ ਛੱਡੀ, ਮੈਂ ਉਹਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨਹੀਂ ਛੱਡਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਇਹ ਸੁਪਨਾ ਪੂਰਾ ਹੋ ਜਾਵੇ।”(81)

ਜਾਤੀਗਤ ਮਨੋਗੰਢਾਂ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਝਲਕ ਦਵਿੰਦਰ ਮਲਹਾਂਸ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ *ਗੋਰੀ ਸਰਕਾਰ* ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਮਸ਼ੀਨ' ਦੇ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ ਝਲਕਦੀ ਹੈ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਜੋ ਕਿ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਸਿਸਟਮ ਵਿੱਚ ਪੱਚੀ ਸਾਲ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਸਿੱਕ ਲੀਵ ਲਏ ਮਿਹਨਤ, ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਅਤੇ ਲਗਨ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਪਰ ਉਸਨੂੰ ਕੰਮ ਤੇ ਸੱਟ ਲੱਗ ਜਾਣ ਤੇ ਕੰਪਨੀ ਵੱਲੋਂ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਦੇਣ ਤੋਂ ਭੱਜਣ ਲਈ ਤਰ੍ਹਾਂ-ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਬਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕਹਾਣੀ ਵਿਚਲੇ ਇਸ ਜੱਟ ਪਾਤਰ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਵਿਚਲੀ ਉੱਚਤਾ ਮਨੋਗੰਢ ਬਾਖ਼ੂਬੀ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਸੋਚਦਾ ਹੈ ਕਿ, “ਇੰਡੀਆ ਵੀਹ ਵਾਰ ਦਾਤੀ ਲੱਗੀ ਹੋਊ,

ਵੀਹ ਵਾਰ ਕਹੀ ਪੈਰ ਤੇ ਲੱਗੀ, ਬੱਸ ਉਹਦੇ ਉੱਪਰ ਪਿਸ਼ਾਬ ਕਰ ਲੈਣਾ ਤੇ ਲੀਰ ਲਪੇਟ ਲੈਣੀ। ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਜ਼ਖ਼ਮ ਤਾਂ ਜੱਟਾਂ ਦੇ ਆਮ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ। ਜੱਟ ਤਾਂ ਅੱਧਾ ਵੱਢਿਆ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਾਣ।” (14)

ਬੇਸ਼ੱਕ ਕੰਮ ਲਗਨ ਨਾਲ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਕੰਮਚੇਰੀ ਨਾਲ ਕਰਨਾ ਨਿੱਜੀ ਆਦਤ ਜਾਂ ਸੁਭਾਅ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖੀਆਂ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਬਹੁਤ ਹੱਦ ਤੱਕ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਸੱਟ ਬਾਰੇ ਕੀ ਦੱਸਣਾ, ਕੰਮ ਤੋਂ ਛੁੱਟੀ ਕਿਉਂ ਲੈਣੀ, ਵਿਚਾਰਾ ਜਿਹਾ ਜਾਂ ਹਮਦਰਦੀ ਦਾ ਪਾਤਰ ਕਿਉਂ ਬਣਨਾ ਆਦਿ, ਸੋਚਾਂ ਪਿੱਛੇ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਜੱਟ ਹੋਣ ਦੀ ਉੱਚਤਾ ਮਨੋਗੰਢ ਕਾਫ਼ੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਜੁੰਮੇਵਾਰ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਇੱਥੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸੁਪਰਵਾਈਜ਼ਰ ਐਲਿਜ਼ਾਬੈੱਥ ਜੋ ਕਿ ਸੇਫ਼ਟੀ ਮੈਨੇਜਰ ਹੈ, ਦਾ ਵਿਵਹਾਰ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਜਾਂ ਭਾਰਤੀ ਕਾਮਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਪੱਖਪਾਤੀ ਰਵੱਈਏ ਵਾਲਾ ਹੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਉੱਚਤਾ ਮਨੋਗੰਢ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਾਮਰਾਜਵਾਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਰਾਹੀਂ ਕੰਪਨੀ ਦਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਦੇਖਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਵੱਧ ਭਾਰੂ ਹੈ।

ਇਹ ਜਾਤੀਗਤ ਉੱਚਤਾ ਦੀ ਮਨੋਗੰਢ ਅਕਸਰ ਹੀ ਆਪਣੇ ਧੀ-ਪੁੱਤ ਦੇ ਵਿਆਹ ਲਈ ਜੀਵਨ ਸਾਥੀ ਦੀ ਚੋਣ ਸਮੇਂ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਵਿੱਚ ਦਵੰਦ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਪੱਛਮੀ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ ਜੰਮੇ-ਪਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਆਪਣੀ ਜਾਤ-ਬਰਾਦਰੀ ਵਿੱਚ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਣ ਵਾਲੀ ਬਿਰਤੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਉਹ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜਿਕ ਸਮਝ ਅਨੁਸਾਰ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸੁਭਾਅ ਮਿਲੇ, ਸੋਚ ਮਿਲੇ, ਦਿਲ ਮਿਲੇ, ਉਸ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਣ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਦਕਿ ਭਾਰਤੀ ਮਾਪੇ ਆਪਣੀ ਜਾਤ-ਬਰਾਦਰੀ ਵਿੱਚ ਰਿਸ਼ਤਾ ਜੋੜਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ ਇੱਛਾ ਮਗਰ ਇਹ ਜਾਤੀਗਤ ਮਨੋਗੰਢ ਹੀ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜਾਤੀਗਤ ਮਨੋਗੰਢ ਆਧਾਰਿਤ ਇਸ ਬਿਰਤੀ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਕਈ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਬਲਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਢਿੱਲੋਂ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ *ਮੇਰਾ ਟਰੱਕ* ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਮੈਨੂੰ ਇਸ਼ਕ ਹੋ ਗਿਆ' ਵਿੱਚ ਪਰਵਾਸੀ ਮਾਪੇ ਆਪਣੀ ਧੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਆਪਣੀ ਜਾਤ ਬਰਾਦਰੀ ਵਿੱਚ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਪਿੱਛੇ ਕਾਰਨ ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਕਰਕੇ ਬਣੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਤੀਸਰੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਬਾਹਰ ਜੰਮੇ-ਪਲੇ ਬੱਚੇ ਬਹੁਤੀ ਵਾਰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਬੰਦਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਦੋ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਵਿਚਲਾ ਇਹ ਪੀੜ੍ਹੀ-ਪਾੜਾ ਅਕਸਰ ਬੱਚਿਆਂ ਅਤੇ ਮਾਪਿਆਂ ਵਿੱਚ ਤਲਖੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਗੀਰੂ ਸੁਭਾਅ ਕਰਕੇ ਮਾਪੇ ਬੱਚਿਆਂ ਉੱਪਰ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਠੋਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜਿਕ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਕਰਕੇ ਬੱਚੇ ਅਜਿਹੇ ਦਬਾਵਾਂ ਨੂੰ ਝੱਲਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿੱਚ ਜੰਮੀ-ਪਲੀ ਚਰਨੀਂ ਜਦੋਂ ਆਪਣੀ ਪਸੰਦ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਪਿਓ ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਜਾਤੀਗਤ ਉੱਚਤਾ ਅਤੇ ਜਗੀਰੂ ਸੁਭਾਅ ਕਰਕੇ ਉਸਦਾ ਵਿਆਹ ਛੋਟੀ ਜਾਤੀ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ।

"ਮੈਂ ਸ਼ਾਦੀ ਸਿਰਫ ਉਸੇ ਮੁੰਡੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਵੀ ਇਹ ਫਾਈਨਲ ਡੀਸੀਜਨ ਹੈ। "

"ਕਿਉਂ ਸਿਰਮੁੰਨੀਏ ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਬਿਰਾਦਰੀ ਵਿੱਚ ਨੱਕ ਕਟਵਾਉਣ ਤੇ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਏ?"

ਵੱਟ ਬਿਰਾਦਰੀ ਡੈਡ? ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਦਾ ਨੱਕ ਨਹੀਂ ਵੱਢ ਸਕਦਾ। ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਨੱਕ ਵੱਢੇ ਹੋਏ ਦੇਖੇ ਨੇ ਤੂੰ? ਮੇਰੀ ਸ਼ਾਦੀ ਸਿਰਫ ਉਸ ਲੜਕੇ ਨਾਲ ਹੀ ਹੋਵੇਗੀ।"

"ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣ ਲੈ ਕੁੜੀਏ। ਮੈਂ ਧਮਕੀ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਿਹਾ। ਮੇਰੇ ਗੁੱਸੇ ਨੂੰ ਤੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੀ। ਮੈਂ ਕਰਕੇ ਦਿਖਾਉਣ ਵਾਲਾ ਮਝੈਲ ਜੱਟ ਹਾਂ।"

"ਮੈਂ ਸਭ ਜਾਣਦੀ ਹਾਂ ਡੈਡੀ। ਏਸੇ ਲਈ ਤਾਂ ਵੀਰਾ ਘਰ ਨਹੀਂ ਵੜਦਾ। ਮਾਂ ਹਉਕੇ ਭਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਏ। ਕੀ ਤੈਨੂੰ ਮਾਂ ਦੇ ਹਉਕੇ ਕਦੀ ਸੁਣਾਈ ਦਿੱਤੇ ਨੇ?"

"ਮੂੰਹ ਬੰਦ ਕਰ ਵਰਨਾ!" (30)

ਜਾਤੀਗਤ ਉੱਚਤਾ ਦੀ ਮਨੋਗੰਢ ਕਰਕੇ ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਧੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਉਸ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਜਾਤੀ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਨਾਲ ਕਰਨਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਜਗੀਰੂ ਸੁਭਾਅ ਕਰਕੇ ਉਸਦਾ ਪੁੱਤਰ ਉਸ ਨਾਲੋਂ ਦੂਰੀ ਬਣਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦਾ ਪੁਨਰ-ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਉਹ ਹਲਾਤਾਂ ਨਾਲ ਸਮਾਯੋਜਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਪਾਉਂਦਾ। ਜਾਤੀਗਤ ਉੱਚਤਾ ਦੀ ਮਨੋਗੰਢ ਵਾਂਗ ਹੀ ਧਰਮ ਆਧਾਰਿਤ ਵਖਰੇਵੇਂ ਵੀ ਆਮ ਹੀ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਕੈਨੇਡਾ ਵਰਗੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਚਾਹੇ ਸਾਰੇ ਧਰਮਾਂ, ਸੱਭਿਆਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰੀ ਦੇ ਹੱਕ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨ 'ਚ ਵਸੀਆਂ ਇਹ ਮਨੋਗੰਢਾਂ ਓਧਰ ਜਾ ਕੇ ਵੀ ਖੁਰਨੀਆਂ ਏਨੀਆਂ ਅਸਾਨ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਗਾਹੇ ਬਗਾਹੇ ਉੱਭਰ ਹੀ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਦਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮਲਹਾਂਸ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ *ਗੋਰੀ ਸਰਕਾਰ* ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਗੋਰੀ ਸਰਕਾਰ' ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਹ ਜਾਤੀਗਤ ਉੱਚਤਾ ਮਨੋਗੰਢ ਦੀ ਝਲਕ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਪਰਵਾਸੀ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ ਨੂੰ ਬਾਖ਼ੂਬੀ ਬਿਆਨ ਕਰਦੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ। ਗੋਰੀ ਸਰਕਾਰ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੁਖਾਵਾਂ ਸਰੋਕਾਰ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਲੱਗਦਾ ਤਾਂ ਇੱਛਿਤ ਯਥਾਰਥ ਹੈ, ਪਰ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਦੁਖਦੀ ਰਗ ਨੂੰ ਰੂਪਮਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਖਾਸ ਕਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੰਤਾਲੀ ਦਾ ਦੁਖਾਂਤ ਹੰਢਾਇਆ ਹੈ। ਗੋਰੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਮੇਟਾਫਿਰ ਲੈ ਕੇ ਅਜੋਕੀ ਘਰ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਭਾਵ ਨੂੰ ਅਤੇ ਸੰਤਾਲੀ ਸਮੇਂ ਦੀ ਭਾਰਤੀ ਹਾਕਮ ਗੋਰੀ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਸਰੀਰਿਕ-ਮਾਨਸਿਕ ਤਸੱਦਦ ਨੂੰ ਸਮਾਂਤਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਬਣਨ ਕਰਕੇ ਜੋ ਸਦੀਵੀ ਹੋਰਵਾ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਸ ਗਿਆ, ਉਸਨੂੰ ਕੈਨੇਡਾ ਵਰਗੇ ਦੇਸ਼ਾਂ 'ਚ ਵੱਖਰਾ ਹੀ ਮੁਕਾਮ ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਜਾਣ ਦੀ ਤਾਂਘ, ਪੁਰਾਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਨ ਦੀ ਇੱਛਾ, ਜੇ ਭਾਰਤ ਰਹਿ ਕੇ ਕਦੇ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ, ਉਸਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਪਰਵਾਸ ਵਿੱਚ ਪੂਰਾ ਮੋਕਾ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦਾ ਹੋਰਵਾ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਹੀ ਉੱਚਤਾ ਮਨੇਗੰਢਾਂ ਜੋ ਕਿ ਜਾਤੀਗਤ ਅਤੇ ਮਜ਼ਹਬੀ ਵਖਰੇਵਿਆਂ ਕਰਕੇ ਉਤਪੰਨ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਸ ਹੋਰਵੇ ਜਾਂ ਦੁਖਾਂਤ ਨੂੰ ਹੋਰ ਗੂੜ੍ਹਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਬਚਪਣ ਵਿੱਚ ਜੰਗੀਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਦਾਦੀ ਉਸਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਘਰੋਂ ਕੁਝ ਖਾਣ ਤੋਂ ਰੋਕਦੀ ਸੀ। "ਪੁੱਤ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਨਹੀਂ ਖਾਈਦਾ, ਲੋਕ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਕੀ ਜਾਦੂ ਟੂਣੇ ਕਰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਨੇ। ਨਾਲੇ ਇਹ ਤਾਂ ਹੈ ਹੀ ਮੁਸਲਮਾਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖੂਹੀ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਅਲੱਗ ਏ ਤੇ ਆਪਣੀ ਅਲੱਗ ਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਖੂਹੀ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਨਹੀਂ।" (8)

ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਹ ਘਟਨਾ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਬਣਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਦਰਸਾਈ ਗਈ ਹੈ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਵਿਚਾਰ ਧਾਰਨਾ ਬਣ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਲੋਕ-ਮਨ ਵਿੱਚ ਵੱਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਉਮਰਾਂ ਤੱਕ ਪਿੱਛਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦਾ। ਇਸ ਮਨੋ-ਧਾਰਨਾ ਜਾਂ ਮਨੇਗੰਢ ਦੀ ਪ੍ਰੋੜ੍ਹਤਾ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਪਰਵਾਸੀ ਪਾਤਰ ਜੰਗੀਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਨੂੰਹ ਰਾਹੀਂ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਬੇਸ਼ੱਕ ਕੈਨੇਡਾ ਦੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ਆ ਕੇ ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਰਾਹੀਂ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਤੇ ਬਿਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪੁਨਰ-ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਦੀ ਆਪ-ਮੁਹਾਰੀ ਕਿਰਿਆ ਰਾਹੀਂ ਬਦਲ ਚੁੱਕੀ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਨਵੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਧਾਰਨ ਕਰ ਚੁੱਕੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਮਨ 'ਚ ਵਸੀ ਇਹ ਜਾਤੀਗਤ ਮਨੇਗੰਢ ਨਹੀਂ ਖੁਰਦੀ, ਉਹ ਅੱਜ ਵੀ ਜੰਗੀਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਦਾਦੀ ਵਾਂਗ ਹੀ ਸੋਚਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਜੰਗੀਰ ਸਿੰਘ ਫ਼ੈਜ਼ ਦੇ ਘਰੋਂ ਰੋਟੀ ਖਾ ਕੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਨੂੰਹ ਉਸ ਦੀ ਦਾਦੀ ਵਰਗਾ ਹੀ ਵਿਵਹਾਰ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ। "ਤੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਰੋਟੀ ਖਾ ਆਇਆ?" ਗੁਰਮੀਤ ਗੁੱਸੇ 'ਚ ਬੋਲੀ ਸੀ। ਜੰਗੀਰ ਸਿਓਂ ਦੀ ਸਾਰੀ ਖੁਸ਼ੀ ਮੱਠੀ ਪੈ ਗਈ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੀ ਨੂੰਹ ਵਿੱਚੋਂ ਦੂਜੀ ਦਾਦੀ ਦਿਸੀ" (11)

ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਫ਼ੈਜ਼ ਅਤੇ ਜਗੀਰੇ ਦੀ ਦੇਸਤੀ ਅਤੇ ਅੰਤਾਂ ਦਾ ਮੋਹ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਰੋਕਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਕੈਨੇਡਾ ਦਾ ਸੰਤਾਪ ਅਤੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ ਦਾ ਪ੍ਰਸਤੁਤੀਕਰਨ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਹੋਰ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਾਂਗ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਜਾਤੀਗਤ ਜਾਂ ਮਜ਼ਹਬੀ ਮਨੇਗੰਢਾਂ ਦੀ ਝਲਕ ਮਿਲ ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਇਹ ਉੱਚਤਾ/ਹੀਣਤਾ ਮਨੇਗੰਢਾਂ ਜਾਤੀ, ਧਰਮ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਨਸਲ, ਬੋਲੀ, ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਵੀ ਬਣੀਆਂ ਦੇਖੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਦਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮਲਹਾਂਸ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ *ਗੋਰੀ ਸਰਕਾਰ* ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਸਿਗਰਟ' ਵਿਚਲਾ ਕਿਰਦਾਰ ਜੀਤ ਵੀ ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਜਾਤੀਗਤ-ਇਲਾਕਾਗਤ ਉੱਚਤਾ ਮਨੇਗੰਢ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਸੁਪਰਵਾਇਜ਼ਰ ਤੇ ਭੜਕ ਉੱਠਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਧਮਕੀ ਭਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ, "ਉਏ ਬਿਹਾਰੀ ਭਈਆ, ਤੇਰੀ ਏਨੀ ਹਿੰਮਤ ਤੂੰ ਕੱਲ੍ਹ ਕੈਨੇਡਾ ਆਇਆ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਕੰਮ ਤੋਂ ਕੱਢੇ।" (39) ਬੇਸ਼ੱਕ ਕੈਨੇਡੀਅਨ

ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰ ਹੱਕ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ ਤੇ ਇੱਥੋਂ ਦਾ ਵਾਸੀ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਹੈ, ਨਾ ਕਿ ਬਿਹਾਰੀ ਜਾਂ ਪੰਜਾਬੀ। ਪਰੰਤੂ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਬੱਝੀ ਮਨੋਗੰਢ ਜੋ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਲਕ ਤੇ ਉੱਚੇ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬਿਹਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਨੌਕਰ ਅਤੇ ਨੀਵਾਂ। ਇੱਥੇ ਤਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਵੀ ਅੱਗੇ ਜੀਤ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਭਈਆਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੈਨੇਡਾ ਆਉਣ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੀ ਉੱਚਤਾ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਸਮਝਦਾ ਹੈ। ਰਮੇਸ਼ (ਬਿਹਾਰੀ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪਾਤਰ) ਦੇ ਨਿਮਰਤਾ ਸਹਿਤ ਸਾਈਨ ਕਰਨ ਲਈ ਕਹਿਣ ਤੇ ਵੀ ਆਕੜ ਨਾਲ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ,

"ਓਏ ਬਿਹਾਰੀ ਭਈਆ ਤੇਰੀ ਇੰਨੀ ਹਿੰਮਤ, ਤੂੰ ਕੱਲ੍ਹ ਕੈਨੇਡਾ ਆਇਆ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਕੰਮ ਤੋਂ ਕੱਢੇ"

"ਮਿਸਟਰ ਜੀਤ ਅਤੇ ਐਰਿਕ ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਨਿੱਜੀ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਨਹੀਂ,.....ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਕੈਨੇਡਾ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਦਾ ਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਆਪਣਾ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਹੈ, ਇੱਥੇ ਸਾਰੇ ਬਾਹਰੋਂ ਹੀ ਆ ਕੇ ਵੱਸੇ ਨੇ। ਕੋਈ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਆ ਗਿਆ, ਕੋਈ ਚਾਰ ਸੌ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ, ਕੋਈ ਦਸ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ। ਸਾਈਨ ਕਰਦੇ ਪਲੀਜ਼ ਥੈਕਸ।"

"ਤੂੰ ਸਾਈਨ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾ ਸਕਦਾ" (39)

ਇੱਥੇ ਰਮੇਸ਼ ਦੀ ਕਿੱਤਾਗਤ ਫਾਰਮੈਲਟੀ ਮੰਨ ਲਵੋ ਜਾਂ ਫਿਰ ਹੀਣਤਾ ਦੀ ਮਨੋਗੰਢ ਕਰਕੇ ਅਪਣਾਈ ਨਿਮਰਤਾ, ਪਰ ਜੇਕਰ ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਤਰ ਜੀਤ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਰਮੇਸ਼ ਨੂੰ ਹਸਤਾਖਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕਹਿੰਦਾ ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਤਰੀਕਾ ਵੱਖਰਾ ਹੋਣਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਅਤੇ ਬਿਹਾਰੀਆਂ ਦਾ ਜੋ ਰਿਸ਼ਤਾ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਦਕਾ ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘਦਿਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਬਣ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਜੋ ਪੁਨਰ ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਸਮੇਂ ਖੁਰਦੀਆਂ ਨਹੀਂ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੀ ਵਿਵਹਾਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਪਾਤਰ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਜਾਂ ਹੋਰਾਂ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਨਾਲ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਗਰ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਕਾਰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਐਰਿਕ ਜੀਤ ਉੱਪਰ ਗੁੱਸਾ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। "ਇਹ ਬਸਟਰਡ ਇੰਡੀਅਨ, ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਥੇ ਆ ਕੇ ਸਾਡੇ ਕੰਮ ਖੋਹ ਲਏ, ਫਿਰ ਪੈਸਾ ਤੇ ਹੁਣ ਸਾਡੀਆਂ ਜ਼ਨਾਨੀਆਂ। ਬਸਟਰਡ ਆਈ ਕਿਲ ਯੂ।" ਕਹਿ ਕੇ ਥੁੱਕ ਦਾ ਗੁਲਾਫਾ ਉੱਪਰ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ। ਅੱਧਾ ਥੁੱਕ ਉਸ ਦੀ ਦਾੜ੍ਹੀ ਵਿੱਚ ਫਸ ਗਿਆ।(42)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਉੱਚਤਾ ਮਨੋਗੰਢ ਹੀ ਹੈ, ਜਿਸਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਜਾਤੀਵਾਦੀ, ਇਲਾਕਾਵਾਦੀ ਅਤੇ ਨਸਲਵਾਦੀ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆਵਾਂ ਵਾਪਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਗੋਰੇ ਲੋਕ ਵੀ ਬਹੁਤੀ ਵਾਰ ਉੱਚਤਾ ਮਨੋਗੰਢ ਕਰਕੇ ਨਸਲਵਾਦੀ ਵਿਵਹਾਰ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵੀ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਆਮ ਹੀ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਕੈਨੇਡਾ ਚਾਹੇ ਬਹੁ-ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਦੇਸ਼ ਹੈ, ਇੱਥੇ ਸਾਰੀਆਂ ਨਸਲਾਂ, ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਬਰਾਬਰ ਦੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਵਿਵਸਥਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਨਸਲੀ ਭੇਦਭਾਵ ਜੋ ਲਗਭਗ ਹਰੇਕ ਸਮਾਜ 'ਚ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਪੱਛਮੀ ਸੱਭਿਅਤਾ ਜਿਸ ਨੇ ਲਗਭਗ ਅੱਧੀ ਦੁਨੀਆ 'ਚ ਆਪਣੀਆਂ ਬਸਤੀਆਂ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਉੱਚਤਾ ਵਾਲੀ ਮਨੋਗੰਢ ਉੱਘੜਵੇਂ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ, ਆਪਣੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਉੱਚ ਮੰਨਦੇ ਆਏ ਹਨ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਕਾਲਿਆਂ, ਚੀਨੀਆਂ, ਨੇਟਿਵਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਪੱਖਪਾਤੀ ਨਜ਼ਰੀਏ ਨਾਲ ਦੇਖਦੇ ਹੀ ਆਏ ਹਨ। ਇੰਦਰਜੀਤ ਕੌਰ ਸਿੱਧੂ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ *ਸਰਦਲਾਂ ਦੇ ਆਰ ਪਾਰ* ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਕੱਚ ਤੇ ਕੰਧ' ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਨ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਸਰਕਾਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲੈਣ ਲਈ ਲੰਮੀ ਲਾਈਨ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹੀ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਦੀ ਗੋਰੀ ਔਰਤ ਨਾਲ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਗੋਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਮਨੋਗੰਢ ਦੀ ਝਲਕ ਸਪਸ਼ਟ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

“ਵਾਏ ਯੂ ਵਾਂਟ ਅਸ ਟੂ ਪੇ ਫਾਰ ਯੂ ?” ਨਾਲ ਖਲੋਤੀ ਡਰੱਗੀ ਜਿਹੀ ਗੋਰੀ ਨੇ ਆਖਿਆ।

“ਵਾਏ ਨਾਟ, ਆਈ ਹੈਵ ਐਵਰੀ ਰਾਈਟ ਟੂ ਬੀ ਹੇਅਰ, ਵੀ ਟੈਨ ਪੀਪਲ ਵਰਕ ਐਂਡ ਪੇ-ਟੈਕਸ-ਆਈ ਪੇ ਫਾਰ ਯੂ, ਨੈਵਰ ਅਗੈਨ ਸੇ ਸੱਚ ਥਿੰਗ ਟੂ ਐਨੀ ਵਨ, ਵੀ ਪੇ ਫਾਰ ਆਲ ਆਫ ਯੂ-ਸੀ ਦ ਲਾਈਨ ਆਲ ਯੂਅਰ ਪੀਪਲ।” ਮੈਂ ਬੜੇ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਉਸ ਗੋਰੀ ਨੂੰ ... ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਪਰ ਲਾਈਨ ਵਿੱਚ ਦੂਰ-ਦੂਰ ਖਲੋਤੇ ਸਿੱਧੂ, ਗਿੱਲ ਤੇ ਹੋਰ ਪੰਜਾਬੀ ਮੇਰੀ ਸੋਚ ਨੂੰ ਠਾਕ ਗਏ ਸਨ। ਮੈਂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਇੱਕ ਹਾਂ ਲੀਗਲ ਏਡ, ਸਰਕਾਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਸਭ ਕੁਝ ਚੁਫੇਰੇ ਪਸਰੀਆਂ ਪੱਕੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਲੁਕਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੰਧਾਂ ਤੋਂ ਪਾਰ ਜਾਣਾ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। (32)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੰਦਰਜੀਤ ਕੌਰ ਸਿੱਧੂ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ *ਸਰਦਲਾਂ ਦੇ ਆਰ ਪਾਰ* ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਬਿੰਦਰ ਕਿੱਥੇ ਹੈ' ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਗੋਰੇ ਸਟੀਵ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਗੋਰਿਆਂ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਜਾ ਕੇ ਵੱਸ ਜਾਣਾ ਵੀ ਇਸੇ ਨਸਲੀ ਭੇਦਭਾਵ ਦੀ ਹੀ ਇੱਕ ਕਿਸਮ ਹੈ।

“ਅਸੀਂ ਇੱਥੇ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਬਣਾ ਲਈ ਹੈ, ਤੂੰ ਹੁਣ ਕਿੱਧਰ ਜਾਵੇਂਗਾ ?” ਮੈਂ ਕਈ ਵਾਰੀ ਹੱਸ ਕੇ ਆਖਦੀ। ਸਰ੍ਹੀ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦਾ ਗੜ੍ਹ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੋਰੇ ਅਗਾਂਹ ਲੈਂਗਲੀ, ਉਸ ਤੋਂ ਅਗਾਂਹ ਪਹਾੜਾਂ ਵਿੱਚ ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ। “ਗੋਰਾ ਵੇਖਣ ਲਈ ਤਾਂ ਪਹਾੜਾਂ ਤੇ ਜਾਣਾ ਪਿਆ ਕਰੇਗਾ ਆਪਾਂ ਨੂੰ।” ਪੰਜਾਬੀ ਆਖਦੇ। ਸਟੀਵ ਤੇ ਉਸ ਵਰਗੇ ਤਕਰੀਬਨ ਸਾਰੇ ਹੀ ਗੋਰੇ ਦਿਲੋਂ

ਸਾਨੂੰ ਚਾਹੁੰਦੇ ਨਹੀਂ ਹਨ ਪਰ ਇਸ ਮੁਲਕ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜੁਬਾਨ ਠਾਕ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।(22)

ਗੋਰਿਆਂ ਸਾਹਮਣੇ ਭਾਰਤੀ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਹੀਣਤਾ ਵੀ ਦੂਰੇ ਸੁਭਾਅ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਇਹ ਹੀਣਤਾ/ਉੱਚਤਾ ਦੀ ਮਨੋਗੰਢ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀਆਂ ਮੂਲ ਇੱਛਾਵਾਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਵੀ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਵੱਡਾ ਘਰ, ਵੱਡੀ ਗੱਡੀ, ਟੈਂਕਰ-ਸ਼ੋਰ ਆਦਿ ਇੱਛਾਵਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਅੰਗ ਬਣੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਹ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਪੱਛਮੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਦਾ ਇੱਕ ਕਾਰਨ ਵੀ ਬਣੀ ਹੈ, ਪਰ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਗੋਰਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣੇ ਹੀਣ ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਛੁਪਾਉਣ ਲਈ ਡਿਫ਼ੈਂਸ ਮੈਕਨਿਜ਼ਮ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਿਆਂ ਪੰਜਾਬੀ ਮਨ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਾਮਯਾਬ ਵੱਧ ਅਮੀਰ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਰਲ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਰਗਾ ਬਣਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਜਿਸਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਹੀਣਤਾ ਮਨੋਗੰਢ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਕਈ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਨ ਵਜੋਂ ਮੇਜਰ ਮਾਂਗਟ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ *ਮੋਮਬੱਤੀ* ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਕੋਕੋਨਟ' ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਹੀਣ ਭਾਵਨਾ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਸਾਡੇ ਲੋਕ ਅਕਸਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਵਾਂਗ ਦਿਸਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਹੋਂਦ ਦੇ ਸਾਰੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਲੁਕਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਦਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨਾਮ ਦਾ ਪਾਤਰ ਇਸ ਹੀਣਤਾ ਮਨੋਗੰਢ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦੇਸੀ ਕਹਾ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਦੂਜਿਆਂ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲਵਰਤਨ ਰੱਖ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੈ, ਉਹ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀ-ਭਾਰਤੀ ਦਿਸਣਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ।

"ਬਲਦੇਵ ਨੂੰ ਅੰਦਰੋਂ ਦਵਿੰਦਰ ਬਿਲਕੁਲ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਜਿਹੇ ਜਿਹੀ ਕੋਕੋ ਉਹੋ ਜਿਹੇ ਉਸ ਦੇ ਬੱਚੇ। ਦਵਿੰਦਰ ਦੇ ਨਿਆਏ ਵੀ ਸਿਰਫ਼ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਹੀ ਬੋਲਦੇ। ਸਾਰੇ ਟੱਬਰ ਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਣ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਮ ਆਉਂਦੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤਾਂ ਪਹਿਰਾਵਾ ਵੀ ਅਜੀਬ ਜਿਹਾ ਹੁੰਦਾ। ਲੱਕ ਤੋਂ ਡਿਗਦੀਆਂ ਬੇਢਵੀਆਂ ਜਿਹੀਆਂ ਪੈਂਟਾਂ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਚੋਂ ਅੱਧੀ ਨੰਗੀ ਪਿੱਠ ਦਿਸਦੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਲੱਗਦਾ ਕਿ ਪੈਂਟ ਜਾਂ ਨਿੱਕਰ ਹੁਣੇ ਥੱਲੇ ਜਾ ਡਿੱਗੇਗੀ। ਪੈਂਟ ਨੂੰ ਲਟਕਦੀਆਂ ਸੰਗਲੀਆਂ। ਕੰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁੰਦਰਾਂ। ਬਾਂਹਾਂ ਤੇ ਟੈਟੂ। ਸਿਰ ਦੇ ਵਾਲ ਕੰਡੇਰਨੇ ਵਾਂਗੂੰ ਖੜੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ। ਤੇ ਉਹ ਵੀ ਰੰਗ ਬਰੰਗੇ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਾਗਾਂ 'ਚ ਹੰਸ ਸਮਝਦੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਆਪਣੇ ਕਾਲੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਹੋਣ ਤੇ ਉਹ ਮਾਣ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ। ਬਾਕੀ ਸਭ ਪਿੱਠ ਪਿੱਛੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਾਲ਼ਾਂ ਕੱਢਦੇ। ਦਵਿੰਦਰ ਦੀ ਘਰਵਾਲੀ, ਸ਼ਰਨਜੀਤ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸ਼ੈਰੇਨ ਅਖਵਾਉਂਦੀ।

ਸਿਰ ਦੇ ਵਾਲ ਹਮੇਸ਼ਾ ਭੂਰੇ ਹਾਈਲਾਈਟ ਕਰਵਾ ਕੇ ਰੱਖਦੀ। ਦੇਸੀ ਔਰਤਾਂ ਦਾ ਮਜ਼ਾਕ ਉਡਾਉਂਦੀ। ਕੰਮ ਤੇ ਜਾ ਪਾਰਟੀਆਂ ਸਮੇਂ ਉਹ ਗੋਰੇ ਗੋਰੀਆਂ 'ਚ ਰਹਿ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦੀ। (60)

ਕੇਵਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਹੀ ਬੋਲਣਾ, ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਵਾਂਗ ਕੱਪੜੇ ਪਾਉਣਾ, ਖਾਣਾ ਪੀਣਾ ਵੀ ਬਦਲ ਲੈਣਾ, ਜਿਵੇਂ ਤੜਕੇ ਲਾਉਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਖਾਣਾ, ਸਾਗ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਨਾ ਬਣਾਉਣਾ, ਸਿਰ ਤੇ ਪਰਨੇ ਬੰਨ੍ਹਣ ਵਾਲੇ ਜਾਂ ਨਿਆਣਿਆਂ ਦੇ ਜੂੜੇ ਕਰਦੀਆਂ, ਜੂਮਾਂ ਕੱਢਦੀਆਂ ਪੰਜਾਬੀ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਮਾੜੇ ਸਮਝਣਾ, ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਵਾਂਗ ਫੁੱਲ ਬੀਜਣਾ ਅਤੇ ਫੁੱਲਾਂ ਤੋਂ ਸੱਖਣੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੇ ਨਾ ਸਮਝਣਾ, ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੇ ਮੌਲਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਜਾਂ ਪਾਰਕਾਂ 'ਚ ਜੁੜ ਕੇ ਬੈਠਣ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਨਾ ਸਮਝਣਾ, ਆਦਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹੋਰ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਪੱਖ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੀਣਤਾ ਮਨੋਗੰਢ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਤਰਾਂ 'ਚ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਬਿਰਤੀ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਕੋਕੋਨਟ, ਜੋ ਬਾਹਰੋਂ ਭੂਰੇ ਅਤੇ ਅੰਦਰੋਂ ਚਿੱਟੇ ਭਾਵ ਦੇਗਲੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਦੇ ਲੋਕ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਓਧਰ ਜੰਮੀ-ਪਲੀ ਤੀਸਰੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਲਈ ਪਛਾਣ ਦਾ ਸੰਕਟ ਬਣਨ ਲਈ ਅਜਿਹੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦੇ ਲੋਕ ਬਹੁਤ ਹੱਦ ਤੱਕ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਇਸੇ ਮਨੋਬਲ ਤਹਿਤ ਹੀ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਵੱਡਾ ਘਰ ਬਣਾਉਣਾ ਵੀ ਹੀਣਤਾ ਮਨੋਗੰਢ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਦਕਾ ਡਿਫ਼ੈਂਸ ਮੈਕਨਿਜ਼ਮ ਅਧੀਨ ਇੱਕ ਗਤੀਵਿਧੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਹਿਤ ਆਪਣੀ ਹੀਣਤਾ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਵੱਡਾ ਘਰ, ਵੱਧ ਜਾਇਦਾਦ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਘਰ ਖਰੀਦਣਾ ਅਤੇ ਉਸ ਤੇ ਮਾਣ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨਾ, ਪਾਰਟੀ ਕਰਨਾ ਵੀ ਕਿਤੇ ਨਾ ਕਿਤੇ ਆਪਣੀ ਹੀਣਤਾ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰਨਾ ਹੀ ਹੈ।

"ਹੁਣ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਗਲਾਸ ਪਕੜੀ ਸਭ ਬਲਦੇਵ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਉਹ ਦਿਖਾ ਰਿਹਾ ਸੀ "ਆਹ ਸਰੈਮਿਕ ਟਾਈਲਾਂ ਤੇ ਮਾਰਬਲ, ਔਹ ਸਕਾਈ ਲਾਈਟ ਆਹ ਚਕੂੰਜੀ ਟੱਬ, ਔਹ ਘੁੰਮਵੀਆਂ ਪੌੜੀਆਂ ਤੇ ਆਹ ਸਟੀਲ ਅਪਲਾਇਸੰਸ। ਹਰ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਦਿਖਾਉਂਦਾ ਉਹ ਮਾਣ ਨਾਲ ਉੱਚਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਕੈਨੇਡਾ ਆ ਕੇ ਉਸਦਾ ਕੱਦ ਵੱਧ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। (65)

ਇਹਨਾਂ ਹੀਣਤਾ ਦੀਆਂ ਮਨੋਗੰਢਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਕਿਸਮ ਜਿਹੜੀ ਬਚਪਣ ਦੀ ਕਿਸੇ ਅਣਸੁਖਾਵੀਂ ਘਟਨਾ ਕਰਕੇ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਵਿੱਚ ਘਰ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ **ਅਣਸੁਲਝੀ ਮਨੋਗੰਢ** ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਕਾਰਨ ਭਾਵੇਂ ਨਿੱਜੀ ਅਨੁਭਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਵਹਾਰ ਉੱਪਰ ਵਿਆਪਕ ਅਸਰ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਕਈ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦੇਖੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਿੱਛੇ ਮੂਲ ਕਾਰਨ ਇਹ ਅਣਸੁਲਝੀਆਂ ਮਨੋਗੰਢਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸੇਖਾ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਪ੍ਰਿਜਮ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਮੈਂ ਵੀਰੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਾਰਿਆ' ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਮਨੋਗੰਢ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ

ਮਨੋਗੰਢ ਕਰਕੇ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਰਾਣੇ ਨੂੰ ਜੋ ਸਮਾਜਿਕ ਬੋਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਮਨੋਸਥਿਤੀ 'ਚ ਉਲਝਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਬਚਪਣ ਦੀ ਘਟਨਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਦਾ ਛੋਟਾ ਭਰਾ ਉਸ ਨਾਲ ਨਹਿਰ ਵਿੱਚ ਨਹਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਡੁੱਬ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਘਰਦਿਆਂ ਨੇ ਬੱਚੇ ਦੀ ਮੌਤ ਲਈ ਉਸਨੂੰ ਜ਼ੁੰਮੇਵਾਰ ਠਹਿਰਾਇਆ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਅਪਰਾਧ ਬੋਧ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਉਸ ਅੰਦਰ ਘਰ ਕਰ ਗਈ ਅਤੇ ਇਸ ਅਪਰਾਧ ਬੋਧ ਕਰਕੇ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਅਚੇਤਨ 'ਚ ਮਨੋਗੰਢ ਬਣ ਗਈ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਹੀਣਤਾ ਦੀ ਮਨੋਗੰਢ ਵਾਂਗ ਉਸਨੂੰ ਉਮਰ ਭਰ ਲਈ ਮਾਨਸਿਕ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਬਣਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਮਨੋਗੰਢ ਕਰਕੇ ਹੀ ਜਵਾਨੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੋਰ ਘਟਨਾ ਕਰਕੇ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੀ ਮਾਸੀ ਦਾ ਮੁੰਡਾ ਐਕਸੀਡੈਂਟ 'ਚ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਦਾ ਮਨੋਸੰਤਾਪ ਹੋਰ ਵੀ ਗਹਿਰਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਅਪਰਾਧ ਭਾਵਨਾ 'ਚ ਗ੍ਰਸਤ ਬੇਹੱਦ ਸ਼ੱਕੀ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਰੋਗੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਪਰਾਧ ਬੋਧ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਤਹਿਤ ਹੀਣਤਾ ਦੀ ਮਨੋਗੰਢ ਉਸ ਅੰਦਰ ਬੈਠ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਇਸ ਮਾਨਸਿਕ ਸਥਿਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ ਜੋ ਸਮਾਜਿਕ ਬੋਧ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੀ ਇਸੇ ਮਨੋਗੰਢ ਕਰਕੇ ਹੀ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਉਹਦੀਆਂ ਹੀ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਸਾਰੇ ਉਸਨੂੰ ਦੇਸ਼ੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ, ਸਾਰੇ ਉਸਨੂੰ ਕੇਸ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਸ ਦੀ ਇਸ ਮਨੋਗੰਢ ਕਰਕੇ ਬਣੇ ਇਸ ਮਨੋਰੋਗ ਕਰਕੇ ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਹਰੇਕ ਹੀ ਆਪਣੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਬੋਲਦਾ, ਸਾਜਸ਼ ਕਰਦਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਨ ਵਜੋਂ-

"ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਜਾਣ-ਪਹਿਚਾਣ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਮਾਸਤਰ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, "ਜਿੰਦਲ ਸਾਬੂ, ਇਹ ਆਪਣੇ ਟੋਨੀ ਦੀ ਮਾਸੀ ਦਾ ਪੁੱਤ ਐ। ਕੋਹੜੀ ਏਹਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਹੀ ..., " ਆਖਦੇ ਹੋਏ ਮਾਸਤਰ ਜੀ ਦਾ ਗਲ ਭਰ ਆਇਆ। ਸੁਣਨ ਸਾਰ ਹੀ ਮੇਰੇ ਉੱਪਰ ਗੁਨਾਹਭਾਵ ਹਾਵੀ ਹੋਣ ਲੱਗਾ। ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਾ ਜਿਵੇਂ ਜਿੰਦਲ ਸਾਹਬ ਨੇ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਘ੍ਰਿਣਤ ਨਿਗ੍ਰਾ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ ਹੋਵੇ। ਮੈਂ ਨਿੰਮੈਝੂਣਾ ਜਿਹਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਜਵਾਬ ਦੇ ਰਹੀਆਂ ਲੱਗੀਆਂ। ਮੈਨੂੰ ਉੱਥੇ ਹੋਰ ਖੜ੍ਹੇ ਰਹਿਣਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਲੱਗਾ ਪਰ ਮੈਂ ਜ਼ਬਤ ਨਾਲ ਖੜ੍ਹਾ ਰਿਹਾ। (75)

ਪੂਰੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਰਾਣਾ ਇਸ ਮਨੋਦਸ਼ਾ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਕੇ ਸੰਤਾਪ ਭੋਗਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਲੋਕ ਉਸ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਪਰ ਬਚਪਣ ਵਿੱਚ ਅਪਰਾਧ ਬੋਧ ਕਰਕੇ ਬਣੀ ਹੀਣਤਾ ਦੀ ਮਨੋਗੰਢ ਉਸਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਬੋਧ ਕਰਵਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਸਾਰੇ ਉਹਦੀਆਂ ਹੀ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਸਾਰੇ ਉਸਨੂੰ ਦੇਸ਼ੀ ਮੰਨ ਰਹੇ ਹਨ। ਬਚਪਣ ਦੀ ਇਹ ਅਣਸੁਲਝੀ ਮਨੋਗੰਢ ਜਵਾਨੀ ਦੀ ਇੱਕ ਅਣਸੁਖਾਵੀਂ ਘਟਨਾ ਮਾਸੀ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਮੌਤ ਨਾਲ ਜੁੜ ਕੇ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਨੂੰ ਮਨੋਰੋਗੀ ਬਣਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਬਚਪਣ ਦੀ ਅਣਸੁਲਝੀ ਮਨੋਗੰਢ ਦੀ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਨ ਮੇਜਰ ਮਾਂਗਟ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ *ਮੋਮਬੱਤੀ* ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਹਾਸੀਏ' ਵਿੱਚ ਵੀ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਮੁੱਖ-ਪਾਤਰ ਮਲਾਗਰ ਸਿੰਘ, ਜੋ ਕਿ

ਗੋਲਡੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਾਉਣ ਉਪਰੰਤ ਕੈਨੇਡਾ ਪੁੱਜਦਾ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਉਸ ਦੇ ਵਿਆਹੁਤਾ ਸੰਬੰਧ ਖੁਸ਼ਗਵਾਰ ਨਾ ਹੋ ਕੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਤਲਖੀ ਭਰੇ ਬਣੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਸਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਹੈ ਬਚਪਣ ਤੋਂ ਉਸ ਅੰਦਰ ਬੈਠੀ ਇੱਕ ਮਨੋਗੰਢ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਦਕਾ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸਾਂਝੂ ਤੇ ਸ਼ੱਕ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਉਸ ਦੇ ਮਾਨਸਿਕ ਤਣਾਅ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਝਗੜੇ ਦਾ ਕਾਰਨ ਵੀ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪੁੱਤ ਵੀ ਆਪਣਾ ਖੂਨ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਅਤੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਆਪਣੇ ਆਸੇ-ਪਾਸੇ ਸਾਜਿਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਵਹਾਰ ਦੇ ਕਾਰਨ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਵੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਪਿੰਡ ਗੁਆਂਢ ਵਿੱਚ ਗੁਰਦੇਵ ਅਤੇ ਜਸਦੇਵ ਦੇ ਭਰਾ ਰਹਿੰਦੇ ਸੀ ਜੋ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਸਾਂਝੂ ਵੀ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਮਲਾਗਰ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਘਰ ਕਰ ਗਈ ਸੀ ਜਿਸ ਸਦਕਾ ਉਹ ਵਿਕਰਿਤ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ।

"ਗੁਰਦੇਵ ਨੇ ਆਪਣੀ ਛੋਟੀ ਸਾਲੀ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਜਸਦੇਵ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਗੱਲ ਦਾ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਹੀ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਾਪ ਲੁਕੋਣ ਲਈ ਇਹ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਸਾਲੀ ਉਸ ਤੋਂ ਗਰਭਵਤੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਗੁਰਦੇਵ ਦੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਭਾਵੇਂ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ, ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਬਾਪ ਦੀ ਤੇ ਭੈਣ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਮੂੰਹ ਬੰਦ ਕਰ ਲਿਆ। ਕਿ ਹੁਣ ਤਾਂ ਘਰ ਦੀ ਗੱਲ ਘਰ 'ਚ ਹੈ, ਜੇ ਬਾਹਰ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਇਹ ਹੀ ਚੰਦ ਚਾੜ ਲੈਂਦੀ ਫੇਰ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਜੀਂਦੇ ਹੀ ਮਰ ਜਾਂਦੇ। ਉਹ ਕਹਿੰਦੀ ਰੋਲਾ ਪਾਏ ਤੋਂ ਆਪਣਾ ਹੀ ਢਿੱਡ ਨੰਗਾ ਹੋਣਾ ਏ। ਪਰ ਵਿਚਾਰਾ ਜਸਦੇਵ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਝੁੱਝੂ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਵੀ ਕਈ ਵਾਰ ਬਹੁਤ ਡਰ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਤੇ ਡੇਵ ਭਾਅ ਜੀ ਤੇ ਗੋਲਡੀ ਦੀ ਵੀ ਕੋਈ ਕਰਤੂਤ ਮੇਰੇ ਖਾਤੇ ਨਾਂ ਪੈ ਜਾਵੇ। (54)

ਇਸ ਘਟਨਾ ਕਰਕੇ ਜਸਦੇਵ ਮਾਨਸਿਕ ਸੰਤਾਪ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਲੱਗਾ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਦੇਸ਼ 'ਚ ਪਾਗਲ ਕਰਾਰ ਦੇ ਕੇ ਗੁਰਦੇਵ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਸਦਾ ਲਈ ਸੰਗਲਾਂ ਵਿੱਚ ਬੰਨ੍ਹਵਾ ਦਿੱਤਾ। ਸੰਗਲਾਂ ਵਿੱਚ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਉਹ ਅਵਾ-ਤਵਾ ਬੋਲਦਾ, ਗੰਦੀਆਂ ਗਾਲ਼ਾਂ ਕੱਢਦਾ, ਅਖੀਰ ਸੱਚੀ ਪਾਗਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸ ਦੀ ਇਹ ਹਾਲਤ, ਚੀਕਾਂ-ਕੂਕਾਂ ਅਤੇ ਵਿਰਲਾਪ ਕਰਕੇ ਹੀ ਮਲਾਗਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਗੰਢ ਬੱਝ ਗਈ ਅਤੇ ਪਰਵਾਸੀ ਮਾਹੌਲ 'ਚ ਜਦੋਂ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਕਰਕੇ ਬਣੇ ਅਣਜੋੜ ਵਿਆਹ ਕਰਕੇ ਉਹ ਸਮਾਯੋਜਨ ਨਾ ਕਰ ਸਕਿਆ ਤਾਂ ਇਸ ਅਣਸੁਲਝੀ ਮਨੋਗੰਢ ਨੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਦਕਾ ਉਸ ਦੇ ਸ਼ੱਕ ਦੀ ਸੂਈ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸਾਂਝੂ ਤੇ ਆ ਗਈ।

"ਮੈਂ ਵੀ ਉਸਨੂੰ ਬਹੁਤ ਗਾਲ਼ਾਂ ਕੱਢੀਆਂ। ਤੇ ਰੱਜ ਕੇ ਸ਼ਰਾਬ ਵੀ ਪੀਤੀ। ਰਾਤ ਨੂੰ ਸੁਪਨੇ ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਵਾਲਾ ਪਾਗਲ ਜਸਦੇਵ ਮੇਰੇ ਤੇ ਹੱਸਦਾ ਰਿਹਾ ਤੇ ਦੰਦ ਚਿੜਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਕਹਿੰਦਾ

ਮੇਰੇ ਨਾਲ਼ ਰਲ ਜਾ ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਭਾਈ ਏ। ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਰਿਹਾ ਕਿ ਗੋਲਡੀ ਦੇ ਪੇਟ ਵਿੱਚ ਪੁੰਗਰ ਰਿਹਾ ਬੀਜ ਹਾਸ਼ੀਏ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਅੱਖਰ ਹੈ। ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਮੈਨੂੰ ਮਾਸਟਰ ਮੇਹਰ ਸਿਉਂ ਡੰਡਿਆਂ ਨਾਲ਼ ਕੁੱਟਦਾ ਰਿਹਾ ਤੇ ਮੈਂ ਚੀਖਦਾ ਰਿਹਾ। "(56)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਚਪਣ ਦੀ ਅਣਸੁਲਝੀ ਮਨੋਗੰਢ ਦੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਉਦਾਹਰਨ ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸੇਖਾ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਬਾਰਾਂ ਬੂਰੇ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਪਰਛਾਵੇਂ' ਵਿੱਚ ਵੀ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਬਚਪਣ ਜਾਂ ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਇੱਛਾਵਾਂ ਦੇ ਅਧੂਰੀਆਂ ਰਹਿ ਜਾਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦਮਨ ਹੋ ਜਾਣ ਤੇ ਉਤਪੰਨ ਹੋਈਆਂ ਮਨੋਗੰਢਾਂ ਵੀ ਕਈ ਵਾਰ ਜੀਵਨ ਭਰ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਵਿੱਚ ਅਸਧਾਰਨਤਾ ਲਈ ਜ਼ੁੰਮੇਵਾਰ ਬਣ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਗਲੀ 'ਚ ਰਹਿੰਦੀ ਇੱਕ ਔਰਤ, ਜੋ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੀ ਭਰਜਾਈ ਲੱਗਦੀ ਸੀ, ਦੇ ਪਿਆਰ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਬੰਦਸ਼ਾਂ ਕਰਕੇ ਅਪਣਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕਿਆ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਇਹ ਮਨੋਗੰਢ ਵਾਂਗ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਸਮਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਮਨੋਗੰਢ ਉਸਨੂੰ ਅਸਧਾਰਨ ਕਾਮ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਵੱਲ ਧੱਕ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਆਪ ਵੀ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਏਨਾ ਦੁਖੀ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ, ਉਹ ਅਖੀਰ ਉਸਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਇਸ ਅਸਧਾਰਨ ਕਾਮ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਉਸ ਦੀ ਮਨਬਚਨੀ ਵਿੱਚ ਦੇਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

"ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ-ਆਪ ਇਕੱਲਾ-ਇਕੱਲਾ ਲੱਗਾ। ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਣ ਲੱਗਾ ਜਿਵੇਂ ਲੋਕ ਮੇਰੇ ਤੇ ਹੱਸ ਰਹੇ ਹੋਣ। ਮੇਰਾ ਜੀਅ ਕਰੇ ਕਿ ਮੇਰਾ ਦਿਮਾਗ ਸੁੰਨ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਕੋਈ ਖ਼ਿਆਲ ਨਾ ਆਵੇ। ਨਸ਼ੇ 'ਚ ਟੁੰਨ ਹੋ ਕੇ ਪਤਾ ਨੀਂ ਕਦ ਘਰ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਸਵੇਰੇ ਜਾਗਿਆ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਆਸਾ-ਪਾਸਾ ਉੱਜੜਿਆ-ਉੱਜੜਿਆ, ਸੁੰਨਾ-ਸੁੰਨਾ, ਉਦਾਸ-ਉਦਾਸ ਲੱਗਾ। ਮੈਂ ਕਾਫ਼ੀ ਦੇਰ ਉਦੋਂ ਹੀ ਪਿਆ ਰਿਹਾ। ਉਦਾਸੀ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਮੈਂ ਮਸਾਜ਼-ਪਾਰਲਰ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਪਿਆਰ ਜਤਾਉਣਾ, ਮਿੱਠਾ ਬੋਲਣਾ ਤੇ ਹਨੀ ਆਖ ਕੇ ਬੁਲਾਉਣਾ ਮੈਨੂੰ ਖਿੱਚ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਉੱਥੇ ਬਿਤਾਏ ਘੰਟੇ ਦੌਰਾਨ ਮੈਂ ਹੋਰ ਸਭ ਕੁਝ ਭੁੱਲ ਗਿਆ। ਪਰ ਘੰਟਾ ਤਾਂ ਖੰਭ ਲਾ ਕੇ ਉੱਡ ਗਿਆ। ਮੇਰਾ ਅੰਦਰ ਫਿਰ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਖ਼ਾਲੀ-ਖ਼ਾਲੀ ਹੋ ਗਿਆ।"(73)

ਆਪਣੀ ਇਸ ਮਨੋਗੰਢ ਕਰਕੇ ਉਹ ਬਹੁਤ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਆਪਣੀ ਇਸ ਅਸਧਾਰਨ ਕਾਮ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਲਈ ਕਦੇ ਕਾਲ਼-ਗਰਲਾਂ ਕੋਲ਼, ਕਦੇ ਬਾਰ-ਡਾਂਸਰਾਂ ਕੋਲ਼, ਕਦੇ ਮਸਾਜ਼-ਪਾਰਲਰਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਉੱਥੋਂ ਦੀਆਂ ਸੈਕਸ ਵਰਕਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਭਰਜਾਈ ਲੱਭਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ।

"ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਪੱਬ ਚੋਂ ਸਾਥ ਨਾ ਲੱਭਦਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸੜਕਾਂ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਦੀਆਂ ਚੋਂ ਭਰਜਾਈ

ਭਾਲਦਾ। ਮੇਰਾ ਜੀਅ ਕਰਦਾ ਕਿ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਭਰਜਾਈ ਵਾਂਗ ਚੁੰਮਣ। ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਘੁੱਟਣ। ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਆਖਦਾ ਉਹ ਕਰੀ ਜਾਂਦੀਆਂ। ਪਰ ਇੱਕ ਨੇ ਉੱਚਾਂ ਨਾ ਕੀਤਾ। ਕਹਿੰਦੀ ਕਿ ਉਹ ਪਰਾਏ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਨੀਂ ਚੁੰਮਦੀ। ਮੈਨੂੰ ਲੱਗੇ ਬਈ ਨਖਰੇ ਕਰਦੀ ਐ। ਐਨਾ ਖਰਚਾ ਕੀਤਾ। ਅੱਕੇ ਤੋਂ ਮੈਥੋਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਧੱਕਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਪਰ ਉਹ ਧੱਕਾ ਮਹਿੰਗਾ ਪਿਆ। (66-67)

ਇਸ ਮਨੋਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰਨ ਲਈ ਕਦੇ ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਟੈਕਸੀ ਦਾ ਕੰਮ ਛੱਡਕੇ ਟਰੱਕ ਦੀ ਡਰਾਈਵਰੀ ਕਰਨ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਪੈਂਨ ਡਰਾਈਵ 'ਚ ਕੀਰਤਨ ਭਰਵਾ ਕੇ ਸੁਣਦਾ ਹੈ, ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸਾਥ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਅਤੇ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਸਾਈਟਾਂ ਤੇ ਮਨ ਪਰਚਾਵਾ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਨੈਨਟਿੰਡੋ ਵੀਅ ਨਾਮਕ ਗੇਮ ਤੇ ਫਰਜ਼ੀ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਇਹ ਇੱਛਾ ਸ਼ਾਂਤ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜੇਬ ਵਿੱਚ ਪੈਸੇ ਰੱਖਣੇ ਹੀ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਖਿੱਚ ਹੋਣ ਤੇ ਵੀ ਮਸਾਜ ਪਾਰਲਰ ਨਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਪਰੰਤੂ ਕੋਈ ਵੀ ਗਤੀਵਿਧੀ ਉਸ ਦੀ ਇਸ ਅਣਸੁਲਝੀ ਮਨੋਗੰਢ ਕਰਕੇ ਬਣੀ ਇਸ ਅਸਧਾਰਨ ਕਾਮ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੀ ਮਦਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ।

ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸੇਖਾ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਬਾਰਾਂ ਝੂਹੇ** ਕਹਾਣੀ 'ਅਗਨੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ' ਵਿੱਚ ਅਲੋਕ ਬਚਪਣ 'ਚ ਬਣੀ ਮਨੋਗੰਢ ਕਰਕੇ ਮਾਨਸਿਕ ਸੰਤਾਪ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੈ, ਜਿਸਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਦਕਾ ਉਹ ਅਤਿ ਦਾ ਸੱਕੀ, ਝਗੜਾਲੂ ਅਤੇ ਖਿਝੂ ਕਿਸਮ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਮਾਲਕ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਿਤਾ ਦਾ ਸਿਰ ਤੇ ਨਾ ਹੋਣਾ, ਤਿੰਨ ਜਵਾਨ ਭੈਣਾਂ ਦਾ ਘਰ 'ਚ ਹੋਣਾ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਤੰਗੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਸਦਾ ਬਚਪਣ ਸੁਖਾਵਾਂ ਨਹੀਂ ਬੀਤਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਪਿੰਡ ਦਾ ਇੱਕ ਮੁੰਡਾ ਦਰਸੂ ਉਸ ਦੀ ਭੈਣ ਪਿੱਛੇ ਗੋੜੇ ਮਾਰਦਾ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਕੈਸੇਟਾਂ ਭਰਵਾ ਕੇ ਦੇ ਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਛੋਟਾ ਹੋਣ ਦੀ ਬੇਵੱਸੀ ਕਰਕੇ ਉਹ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਗੁੱਸਾ ਅਤੇ ਦਰਦ, ਡਿਫੈਂਸ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਧੀਨ ਗਾਣਿਆਂ ਅਤੇ ਸੰਗੀਤ ਵਿਰੋਧੀ ਸੁਭਾਅ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲ ਹੋ ਕੇ ਮਨੋਗੰਢ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਮਨੋਗੰਢ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਦਕਾ ਉਹ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਸੀਮਾ ਦੇ ਗਾਣੇ ਸੁਣਨਾ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।

"ਘਰ ਵੜਦੇ ਹੀ ਅਲੋਕ ਦੇ ਕੰਨੀਂ ਗੀਤ ਦੇ ਬੋਲ ਪਏ। ਬੇਸਮੈਂਟ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸੇਫਾ ਪਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਤੇ ਸੀਮਾ ਬੈਠੀ ਸੀ। ਅਲੋਕ ਨੇ ਸੀਮਾ ਵੱਲ ਦੇਖਿਆ। ਸੀਮਾ ਦੀ ਸਜ-ਧਜ ਨੇ ਅਲੋਕ ਦਾ ਦਿਮਾਗ ਚਕਰਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਗੀਤਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਡੂੰਘੀ ਧਸੀ ਨਫਰਤ ਜਾਗ ਪਈ। ਉਹ ਗਰਜਿਆ, "ਭੈਂਆ ਵੱਖਰੇ ਈ ਸ਼ੌਕ। ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਟੇਪਾਂ ਸੁਣਦੀ ਰਿਹਾ ਕਰ। ਘਰ 'ਚ ਖਿਲਾਰਾ ਵੇਖ ਕਿਵੇਂ ਪਿਆ।" ਸੀਮਾ ਹੈਰਾਨੀ 'ਚ ਭਮੰਤਰ ਗਈ। ਕੋਈ ਵੀ ਖਿਲਾਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਸਵੇਰੇ ਹੀ ਸਫਾਈ ਕੀਤੀ ਸੀ। (79)

ਗੀਤਾਂ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਨਫ਼ਰਤ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ ਉਸ ਦੇ ਪਿਉ ਦੀ ਮੌਤ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਦੇਖਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਸੋਚਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸਦਾ ਖਿਝੂ ਸੁਭਾਅ ਛੋਟੀ ਉਮਰ 'ਚ ਇਸ ਦੇ ਪਿਉ ਦੀ ਮੌਤ ਕਰਕੇ ਪਈਆਂ ਜੁੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਕਰਕੇ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਸ ਪਿੱਛੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਵਾਲੀ ਧਾਰਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਲੋਕ 'ਚ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਹੀਣ-ਭਾਵਨਾ ਕਰਕੇ ਬਣੀ ਮਨੋਗੰਢ ਹੈ। ਜਿਸਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਦਕਾ ਉਹ ਅੱਤ ਦੇ ਸੱਕੀ ਅਤੇ ਝਗੜਾਲੂ ਸੁਭਾਅ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਬਚਪਣ ਵਿੱਚ ਉਹ ਆਪਣੀ ਭੈਣ ਮਗਰ ਗੋੜੇ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ ਦਰਸੂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਕਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਸੀ ਪਰੰਤੂ ਨਾਲ ਦੇ ਸੰਗੀ ਸਾਥੀ ਅਲੋਕ ਨੂੰ ਦਰਸੂ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈ ਕੇ ਅਤੇ ਗੱਚਕ-ਗੱਚਕ ਕਹਿ ਕੇ ਛੇੜਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇਸ ਬੇਵੱਸੀ ਵਿੱਚੋਂ ਉਪਜੀ ਹੀਣ ਭਾਵਨਾ ਉਸ ਅੰਦਰ ਮਨੋਗੰਢ ਬਣਦੀ ਗਈ।

"ਉਸਨੂੰ ਉਹ ਸੀਨ ਯਾਦ ਆਇਆ ਜਦੋਂ ਉਹ ਦਰਸੂ ਨੂੰ ਭੈਣ ਦੀ ਗਾਲ੍ਹ ਦੇ ਕੇ ਭੱਜਿਆ ਸੀ। ਦਰਸੂ ਨੇ ਅਲੋਕ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਾਣੀਆਂ ਨਾਲ ਖੇਡ ਰਹੇ ਨੂੰ ਗੱਚਕ ਖਾਣ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਪਰ ਅਲੋਕ ਨੇ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਉਮਰ 'ਚ ਕਈ ਸਾਲ ਵੱਡੇ ਦਰਸੂ ਦਾ ਹੱਥ ਪਾਸੇ ਝਟਕਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਸੀ, "ਭੈਣ ਦਿਆ—-ਆਪਣੀ ਭੈਣ ਨੂੰ ਦੇ ਜਾ ਕੇ।" ਤੇ ਉੱਥੋਂ ਦੌੜ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਦ ਉਹ ਵਾਪਸ ਮੁੰਡਿਆਂ 'ਚ ਆਇਆ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਉੱਚੀ ਅਵਾਜ਼ 'ਚ ਦੇਣੈ ਗੱਚਕ ਕਿਹਾ ਤੇ ਬਾਕੀ ਹੱਸ ਪਏ।

ਇਹ ਯਾਦ ਕਰਕੇ ਅਲੋਕ ਨੂੰ ਕਚੀਚੀ ਆਈ। ਉਸ ਨੇ ਪਾਸਾ ਪਰਤਿਆ, ਉਸਨੂੰ ਲੱਗਾ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਆਖ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, "ਅਲੋਕ ਨੂੰ ਤਾਂ ਮੌਜ ਆ, ਦਰਸੂ ਦਿੰਦਾ ਏਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰੇ ਟੇਪਾਂ।" ਇੱਕ ਹੋਰ ਸੀਨ ਅਲੋਕ ਦੇ ਚੇਤੇ ਵਿੱਚ ਜਾਗ ਪਿਆ। ਭੂਰਾ ਆਖ ਰਿਹਾ ਸੀ, "ਗੁਰਦਾਸ ਮਾਨ ਦੀ ਨਵੀਂ ਟੇਪ ਸੁਣੀ ਆ ਉਏ। ਜੇ ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਹੈ ਨੀ ਤਾਂ ਅਲੋਕ ਤੋਂ ਲੈ ਲੀ" ਆਖ ਕੇ ਭੂਰਾ ਖੀਂ ਖੀਂ ਕਰਕੇ ਹੱਸਿਆ। (86)

ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੋਰ ਮਨੋਗੰਢ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਧੀਨ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਮੇਈ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਰਬ-ਸਾਂਝੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਦੇ ਲਗਭਗ ਸਾਰੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਵਿੱਚ ਦੇਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਜੈਂਡਰ-ਕੰਪਲੈਕਸ ਭਾਵ ਲਿੰਗਕ ਮਨੋਗੰਢ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜੈਂਡਰ ਭਾਵ ਲਿੰਗ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਤੱਥ ਹੈ, ਇਹ ਇੱਕ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਥਿਤੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਪੁਰਸ਼ ਜਾਂ ਇਸਤਰੀ ਹੋਣ ਨਾਤੇ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਵਿਵਹਾਰਾਂ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਸਮਾਜ ਜੋ ਉਮੀਦਾਂ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਮੀਦਾਂ ਦਾ ਨਿਰਧਾਰਕ ਕਾਰਕ ਹੈ। ਹਰੇਕ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਕੁੱਝ ਮਾਪਦੰਡ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਿੰਗ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਨਾ, ਉਤਸ਼ਾਹ, ਪ੍ਰਸੰਸਾ, ਨਿਖੇਧ ਅਤੇ ਸਜ਼ਾ ਵੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਲਿੰਗਕ-ਮਨੋਗੰਢ ਉਪਜਦੀ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਨਿਰੋਲ ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਵਿਅਕਤੀ ਇੱਕ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚੋਂ ਦੂਸਰੇ

ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਮਨੋਗੰਢ ਉਸ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਅੰਗ ਵਜੋਂ ਨਾਲ ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਵੱਖਰੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਵੱਖਰੀਆਂ ਲਿੰਗਕ ਬਿਰਤੀਆਂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਕਸਰ ਇਹ ਲਿੰਗਕ ਮਨੋਗੰਢ ਮਾਨਸਿਕ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀਆਂ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਸਦਕਾ ਪੁਰਸ਼ਤਵ ਅਤੇ ਔਰਤਤਵ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਚਰਚਾ ਅਧਿਆਇ ਚੌਥੇ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਲਿੰਗਕ ਮਨੋਗੰਢ ਦੀਆਂ ਕਈ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਮਨੋਗੰਢ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਦਕਾ ਪਰਿਵਾਰਿਕ ਟੁੱਟ-ਭੱਜ, ਘਰੇਲੂ ਕਲੇਸ਼, ਕੁੜੀਆਂ ਉੱਪਰ ਬੰਦਸ਼ਾਂ, ਸਰੀਰਿਕ-ਮਾਨਸਿਕ ਤਸੱਦਦ, ਜਾਂ ਫਿਰ ਸਭ ਤੋਂ ਘਾਤਕ ਆੱਨਰ-ਕਿਲਿੰਗ, ਵਰਗੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵਾਪਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਗੁਰਚਰਨ ਕੌਰ ਥਿੰਦ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕੂਜ਼ਾਂ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਇੱਕ ਹਉਕਾ' ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਨ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਘਾਤਕ ਅਲਾਮਤ ਆੱਨਰ ਕਿਲਿੰਗ ਜੋ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ 'ਚ ਵਸੀ ਜਗੀਰੂ ਸੋਚ ਕਰਕੇ ਵਿਵਹਾਰ ਦੀ ਅਤਿ-ਉੱਪਰ ਬਿਰਤੀ ਹੈ, ਪਰਵਾਸ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕਈ ਵਾਰ ਸਿਰ ਚੁੱਕ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਪਰਵਾਸੀ ਬਹੁਤ ਹੱਦ ਤੱਕ ਪੁਨਰ-ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਚੋਂ ਲੰਘ ਕੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਰਤੀ ਪਿਛਾਂਹ ਖਿੱਚੂ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਤਾਂ ਬਦਲ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਜਾਂ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਮਾਯੋਜਿਤ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਫਿਰ ਵੀ ਕੁੱਝ ਘਟਨਾਵਾਂ 'ਚ ਜੈਡਰ ਕੰਪਲੈਕਸ ਦਾ ਇਹ ਘਾਤਕ ਰੂਪ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਨੋਗੰਢ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਦਕਾ ਇੱਕ ਬਾਪ ਨਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਤਾਰਾਂ ਵਰ੍ਹੇ ਦੀ ਧੀ ਨੂੰ ਸਤਾਰਾਂ ਵਾਰ ਚਾਕੂ ਨਾਲ ਕੋਰ ਕੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਪਰੰਤੂ ਫਿਰ ਵੀ ਜਗੀਰੂ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਕਰਕੇ ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਅਪਰਾਧ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਇੱਜ਼ਤ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਰਤਾਰੇ ਵਾਂਗ ਦੇਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਭਾਵ ਹੀਣ ਖੜ੍ਹਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਧੀ ਮਨੂੰ ਦੇ ਕਤਲ ਦਾ ਦੇਸ਼ੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਸਗੋਂ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇਖਣ ਆਇਆ ਮਹਿਜ਼ ਇੱਕ ਦਰਸ਼ਕ ਹੋਵੇ। ਜੈਡਰ-ਕੰਪਲੈਕਸ ਤਹਿਤ ਬਣੀ ਜਗੀਰੂ ਸੋਚ ਵਾਲੇ ਭਾਰਤੀ ਪਿਓ ਆਪਣੀ ਸੰਤਾਨ ਨੂੰ ਜਗੀਰ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਅਧੀਨ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਕੁੜੀਆਂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਮੁਹੱਬਤ ਵਿੱਚ ਪੈਣਾ ਆਪਣੀ ਤੌਹੀਨ ਅਤੇ ਜੱਗ ਹਸਾਈ ਦਾ ਕਾਰਨ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਸਦਕਾ ਉਹ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਧੀ ਕਿਸੇ ਦੂਸਰੇ ਫਿਰਕੇ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਜੋਲ ਰੱਖੇ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਪਰਵਾਸ ਦੌਰਾਨ ਬਹੁਤੇ ਮਾਪੇ ਆਪਣੇ ਇਸ ਵਰਤਾਓ ਨੂੰ ਸਮਾਯੋਜਿਤ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਡਰੋਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਮਨਮਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਅੱਖੋਂ ਪਰੇਖੇ ਵੀ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਪਰੰਤੂ ਕਈ ਵਾਰ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਵਾਪਰਦਾ ਅਤੇ ਮਨ ਦੀਆਂ ਗਹਿਰਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਉੱਕਰੀ ਇੱਜ਼ਤ ਦੀ ਰਾਖੀ ਵਾਲੀ ਚਿੰਨ੍ਹ ਜਾਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਨਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਧੀ ਮਨੂੰ ਜੋ ਆਪਣੇ ਕਲਾਸਮੇਟ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਮੁੰਡੇ ਐਡਵਰਡ ਨਾਲ ਨੇੜਤਾ ਵਧਾਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਾਲੀ ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ ਰਾਜਦੀਪ ਉਸਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਵੀ ਕਰਦੀ ਹੈ।

"ਬੇਟੇ ਇੱਥੇ ਵਣ ਵਣ ਦੀ ਲਕੜੀ ਏ। ਹਰ ਇੱਕ ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਕੁਝ ਮਾਣ-ਮਰਿਆਦਾ, ਕੁਝ ਬੰਦਿਸ਼ਾਂ, ਕੁਝ ਤੌਰ ਤਰੀਕੇ ਹੁੰਦੇ ਆ। ਆਪਣੀ ਕੌਮ 'ਚ ਇੰਜ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੁੰਡਿਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਦੀਆਂ ਦੇਸਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਮੇਰੀ ਬੀਬੀ ਧੀ ਤੂੰ ਐਡਵਰਡ ਨਾਲੋਂ ਦੇਸਤੀ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਤੋੜ ਲੈ। ਉਹ ਤੇਰਾ ਕਲਾਸ-ਮੇਟ ਏ, ਬਸ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਠੀਕ ਏ।"(28)

ਭਾਰਤੀ ਮਰਦ-ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਧੀ ਦਾ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਨਾ, ਆਪਣੀ ਪਸੰਦ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਣਾ, ਬਗ਼ਾਵਤ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਗੀਰੂ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਅਧੀਨ ਪਿਉ ਹਰੇਕ ਹੀਲਾ ਵਰਤਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਨਾ ਵਾਪਰੇ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਨਗਿੰਦਰ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਧੀ ਮਨੂੰ ਦੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਮੁੰਡੇ ਨਾਲ ਦੇਸਤੀ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਇਹ ਮਨੋਗਾਂਢ ਉੱਭਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਪੜ੍ਹਿਆ-ਲਿਖਿਆ, ਸਮਝਦਾਰ ਤੇ ਸੁਲਝਿਆ ਨਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਆਪੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸਦਾ ਦੱਬਿਆ ਹੋਇਆ ਗੁੱਸਾ ਇਕਦਮ ਭੜਕ ਉੱਠਦਾ ਹੈ, ਬੇਸ਼ੱਕ ਅਜਿਹੀ ਭੜਕਣ ਦੇ ਓਹਲੇ ਹੀਣਤਾ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਹੀ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸਮਾਜ ਅੱਗੇ ਹੀਣਾ ਹੋਣ ਦੀ ਸੋਚ ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੀ ਇੱਜ਼ਤ ਉੱਚੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਉੱਚਤਾ ਮਨੋਗਾਂਢ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਰੱਖਿਆਤਮਿਕ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਨਾਲ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਉਕਸਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ,

"ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਸਕੂਲ ਪੜ੍ਹਨ ਭੇਜਿਆ ਫਰੈਂਡ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਖ਼ਬਰਦਾਰ ! ਜੇ ਮੁੜ ਕੇ ਉਸ ਮੁੰਡੇ ਨਾਲ ਤੁਰੀ ਫਿਰਦੀ ਤੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ, ਜਾਨੋਂ ਮਾਰਦੂੰ ਮੈਂ। ਸਮਝੀ ਤੂੰ! ਮੈਨੂੰ ਇੱਜ਼ਤ ਪਿਆਰੀ ਆ, ਆਪਣੀ ਇੱਜ਼ਤ....., ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤਿਆਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਦਲੀਲ ਸੁਣਿਆ ਉਹ ਆਪਣਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਸੁਣਾ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਲਾਲ ਪੀਲਾ ਹੋਇਆ ਆਪਣੇ ਬੈਂਡਰੂਮ ਵਿੱਚ ਚਲਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਰਾਜਦੀਪ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਬੜੇ ਠਰੁੰਮੇ ਨਾਲ ਸਮਝਾਇਆ ਸੀ, "ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ? ਚੰਗੇ ਭਲੇ ਸਮਝਦਾਰ ਓ! ਆਪਾਂ ਉਸ ਮੁਲਕ 'ਚ ਰਹਿਨੋਂ ਆਂ ਜਿੱਥੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਬੜੇ ਹੱਕ ਨੇ। ਨਾਲੇ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਦੇਸਤੀ ਤਾਂ ਇੱਥੋਂ ਦੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਵਿੱਚ ਆਮ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਏ। "

"ਹੇਵੇਗੀ, ਬਾਕੀ ਲੋਕਾਂ ਲਈ, ਮੇਰੇ ਘਰ 'ਚ ਨਈਂ ਇੰਜ ਹੋਣਾ। " ਉਹਦਾ ਬੇਦਲੀਲਾ ਜਿਹਾ ਉੱਤਰ ਸੀ। (23)

ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਦੇ ਵੱਡੇ ਅੰਤਰ ਕਰਕੇ ਅਜਿਹੀ ਸਮੱਸਿਆ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਦੋ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਵਾਲੇ ਸਮਾਜਾਂ 'ਚ ਪਲੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਬੱਚੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀਆਂ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਬਿਲਕੁਲ

ਭਿੰਨ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ 'ਚ ਜੰਮੇ-ਪਲੇ ਬੱਚੇ ਆਪਣੇ ਹੱਕਾਂ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਤੋਂ ਤਾਂ ਜਾਣੂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਪਾਉਂਦੇ, ਜਿਸ ਸਦਕਾ ਕਈ ਵਾਰ ਅਜਿਹੇ ਘਾਤਕ ਨਤੀਜੇ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ। ਆਪਣੇ ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਧੀਨ ਮਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿਓ ਦੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਅਤੇ ਐਡਵਰਡ ਨਾਲ ਰਹਿਣ ਲਈ ਘਰ ਛੱਡ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਘਟਨਾ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਪਿਓ ਦੀ ਮਨੋਗੰਢ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਕੇ ਜਗੀਰੂ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਨੂੰ ਝੰਜੋੜਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਅਜਿਹੀ ਬਗ਼ਾਵਤ ਨੂੰ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਾ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਆਪਣੀ ਧੀ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦਾ ਟਕਰਾਓ ਅਤੇ ਵਿਰੋਧ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਵਕੀਲ ਦੇ ਇੰਟਰਪ੍ਰੇਟਰ ਅਤੇ ਨਰਿੰਦਰ ਦੀ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਵਿੱਚ ਵੀ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

"ਤੂੰ ਆਪਣੀ ਬੇਟੀ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਸੀ", ਵਕੀਲ ਨੇ ਇੰਟਰਪ੍ਰੇਟਰ ਰਾਹੀਂ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ।

"ਹਾਂ" ਉਹਦਾ ਇੱਕ ਹਰਫ਼ਾ ਜੁਆਬ ਸੀ।

"ਕਿੰਨਾ ਕੁ"

"ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੁ ਮਾਪੇ ਆਪਣੀਆਂ ਧੀਆਂ ਨੂੰ ਕਰਦੇ ਨੇ!"

"ਫਿਰ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਧੀ ਨੂੰ ਚਾਕੂ ਨਾਲ ਕਿਉਂ ਕੋਹਿਆ?" ਵਕੀਲ ਨੇ ਮੁੱਦੇ ਦੀ ਗੱਲ ਪੁੱਛੀ।

ਨਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕੁਝ ਚਿਰ ਚੁੱਪ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਫਿਰ ਬੋਲਿਆ ਸੀ, "ਮਾਣ-ਮਰਿਆਦਾ ਖ਼ਾਤਰ"

ਜਿਊਰੀ ਇਸ ਦੇ ਹਰਫ਼ੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ ਉਲਝ ਕੇ ਰਹਿ ਗਈ। ਇੰਟਰਪ੍ਰੇਟਰ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਛੁਪੀ ਭਾਵਨਾ ਦੇ ਅਹਿਸਾਸ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਵਿੱਚ ਬੜੀ ਦਿੱਕਤ ਆ ਰਹੀ ਸੀ।

"ਆਨਰੇਬਲ ਜਿਊਰੀ। ਮੀਨਜ਼ ਟੂ, ਹੀ ਡਿਡ ਇੱਟ ਬਿਕਾਜ ਆਫ਼ ਹਿਜ਼ ਪਰਾਈਡ-ਹਿਜ਼ ਆੱਨਰ ਐਂਡ ਸੋਸ਼ਲ ਬਾਇੰਡਿੰਗ। " ਇੰਟਰਪ੍ਰੇਟਰ ਨੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਟ੍ਰਾਂਸਲੇਟ ਹੀ ਕੀਤਾ।

ਜਿਊਰੀ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਤੋਂ ਹੀ ਅਸਮਰੱਥ ਸੀ ਕਿ, "ਵਾਇ ਏ ਡਾਟਰ ਇਜ਼ ਸਟੈਬਡ ਟੂ ਡੈੱਥ ਜਸਟ ਫਾਰ ਦਾ ਸੇਕ ਆਫ਼ ਪਰਾਈਡ ਐਂਡ ਸੋਸ਼ਲ-ਬਾਇੰਡਿੰਗਜ਼?" ਉਸ ਇਸ ਦਲੀਲ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਤਾਂ ਕੀ ਹੋਣਾ ਸੀ। (25)

ਇਸ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ 'ਚ ਪਲੇ ਲੋਕ ਭਾਰਤੀ ਇੱਜ਼ਤ ਦੀ

ਰਾਖੀ ਵਾਲੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਤੋਂ ਅਸਮਰੱਥ ਹਨ ਅਤੇ ਪਿਓ-ਧੀ ਦੇ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਪਿਊ ਵੱਲੋਂ ਧੀ ਨੂੰ ਸਤਾਰਾਂ ਵਾਰ ਚਾਕੂ ਮਾਰ ਕੇ ਮਾਰਨ ਦੀ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਜੋੜ ਕੇ ਨਹੀਂ ਵੇਖ ਸਕਦੇ। ਇਸ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਜੈਂਡਰ ਕੰਪਲੈਕਸ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਰਕੇ ਨਰਿੰਦਰ ਅੱਗੇ ਸਿਰਫ਼ ਤੇ ਸਿਰਫ਼ ਆਪਣੀ ਇੱਜ਼ਤ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਆਪਣੀ ਧੀ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਦੇਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਾਣ-ਮਰਿਆਦਾ ਖ਼ਾਤਰ ਆਪਣੀ ਧੀ ਨੂੰ ਹੀ ਮਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਜਿਊਰੀ ਸਮਝਣ ਤੋਂ ਅਸਮਰੱਥ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਤੋਂ ਵਾਕਫ਼ ਨਹੀਂ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਭਾਰਤੀ ਵੀ ਅੱਜ ਇਸ ਵਰਤਾਰੇ ਨੂੰ ਗ਼ਲਤ ਮੰਨਦੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਫਿਰ ਵੀ ਅਜਿਹੀਆਂ ਮਨੋਗੰਢਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਧੀਨ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਕਦੇ ਕਦੇ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਬਣਾ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਨਰਿੰਦਰ ਵੀ ਆਪਣੀ ਧੀ ਨੂੰ ਦੂਸਰੇ ਮਾਪਿਆਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਉਸ ਦੇ ਵਿਆਹ ਕਰਨ, ਉਸਨੂੰ ਰਾਜਕੁਮਾਰੀ ਵਾਂਗ ਤੇਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਰੱਖਦਾ ਸੀ ਪਰੰਤੂ ਉਸ ਦੀ ਮਨਮਰਜ਼ੀ ਅਤੇ ਬਗ਼ਾਵਤ ਨੂੰ ਉਸਦਾ ਜਗੀਰੂ ਮਨ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ ਅਤੇ ਆੱਨਰ ਕਿਲਿੰਗ ਵਰਗੀ ਘਟਨਾ ਵਾਪਰ ਗਈ।

ਜੈਂਡਰ ਕੰਪਲੈਕਸ ਕਰਕੇ ਔਰਤ ਨੂੰ ਔਰਤ ਹੋਣ ਨਾਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਜਿਹੜੀਆਂ ਵਧੀਕੀਆਂ ਭਾਰਤੀ ਔਰਤ ਨੂੰ ਝੱਲਣੀਆਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਘਰੇਲੂ ਕੰਮ ਦਾ ਬੋਝ ਇਕੱਲੀ ਔਰਤ ਤੇ ਹੋਣਾ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਭਾਰਤੀ ਮਰਦ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਜੈਂਡਰ ਅਧਾਰਿਤ ਕੰਮਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਵਿੱਚ ਘਰੇਲੂ ਕੰਮ-ਸਫ਼ਾਈ ਕਰਨੀ, ਖਾਣਾ ਬਣਾਉਣਾ, ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਾਂਭ ਸੰਭਾਲ, ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਸਾਂਭ ਸੰਭਾਲ, ਕੱਪੜੇ ਧੋਣਾ ਆਦਿ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਮਾਈ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਘਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰੀ ਕੰਮ ਮਰਦਾਂ ਦੇ। ਪਰਵਾਸ ਦੌਰਾਨ ਇਹ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਬਹੁਤੀ ਵਾਰ ਤਣਾਓ ਅਤੇ ਦਬਾਓ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਪਰਵਾਸ ਦੌਰਾਨ ਘਰੇਲੂ ਖਰਚੇ ਇਕੱਲੇ ਮਰਦ ਦੀ ਕਮਾਈ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਚੁੱਕੇ ਜਾ ਸਕਦੇ, ਉਲਟਾ ਦੇਵਾਂ ਜੀਆਂ ਨੂੰ ਕਈ ਕਈ ਵਾਰ ਦੂਹਰੀਆਂ ਸ਼ਿਫਟਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਓਵਰਟਾਈਮ ਵੀ ਲਗਾਉਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਮਰਦਾਂ ਵਾਂਗ ਬਾਹਰ ਜਾ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਅਸਰ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੰਮ ਦੀ ਜੈਂਡਰ ਆਧਾਰਿਤ ਸਮਾਜਿਕ ਵੰਡ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਮਰਦ ਨੂੰ ਔਰਤਾਂ ਵਾਲੇ ਕੰਮ ਕਰਨੇ ਪਏ ਤਾਂ ਕਈ ਵਾਰ ਉਹ ਦਬਾਓ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸੇਖਾ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ *ਪ੍ਰਿਯਮ* ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਹਾਊਸ ਵਾਈਫ਼' ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਤਣਾਉ ਭੋਗਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਤਣਾਅ ਦਾ ਕਾਰਨ ਦੱਸਦਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ,

“ਜਸਦੇਵ ਨੀ ਸੀ ਆਇਆ? ਜਾਣ ਲੱਗਾ ਕਹਿੰਦਾ ਤੇਰਾ ਤਾਂ ਕੈਨੇਡਾ ਆ ਕੇ ਸੈਕਸ ਹੀ ਚੱਜ ਹੋ ਗਿਆ ਲੱਗਦਾ। ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਐਵੇਂ ਮਖੌਲ ਕਰਦੈ। ਉਹ ਫਿਰ ਕਹਿੰਦਾ, ਤੂੰ ਤਾਂ ਹਾਊਸ-ਵਾਈਫ਼ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਜੇ ਕੋਈ ਚੰਗੀ ਜੋਬ ਨੀ ਮਿਲਦੀ ਤਾਂ ਕੋਈ ਬਿਜ਼ਨਿਸ ਵਰਗੈਰਾ ਕਰਲੈ।

ਤੇਰੇ ਬੇਲੀ ਰਿੰਕੂ ਨੇ ਤਾਂ ਆਵਦਾ ਬਿਜਨਿਸ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਲਿਆ। ਸਕੂਲ ਖੋਲ੍ਹ ਲਿਆ ਆਵਦਾ।
ਮੌਜ ਕਰਦਾ। ਓਹਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਦੇ ਕੁ ਦਿਨ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਰਿਹਾ ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਕੋਈ
ਲੂਜ਼ਰ ਹੋਵਾਂ। (54)

ਜੇਕਰ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਬਹੁਤੀ ਵਾਰ ਔਰਤ ਉੱਪਰ ਦੋਹਰਾ ਬੋਝ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਬਾਹਰੀ
ਕੰਮਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਘਰੇਲੂ ਕੰਮ ਵੀ ਕਰਨੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਜੈਂਡਰ ਅਧਾਰਿਤ ਸਮਾਜਿਕ ਵੰਡ ਕਰਕੇ ਹੀ ਬਹੁਤੀਆਂ
ਔਰਤਾਂ ਦੋਹਰੇ ਕੰਮ ਦੇ ਦਬਾਅ ਨੂੰ ਝੱਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸੇਖਾ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ *ਪ੍ਰਿਯਮ* ਦੀ
ਕਹਾਣੀ 'ਮੁਹੱਬਤਾਂ' ਵਿੱਚ ਵੀ ਹੋਰ ਕਈ ਕਹਾਣੀ ਦੀਆਂ ਔਰਤ ਪਾਤਰਾਂ ਵਾਂਗ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਵੀ
ਘਰ ਅਤੇ ਨਰਸਿੰਗ ਹੋਮ ਦੀ ਜੋਬ ਦੀਆਂ ਜ਼ੁੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਨਿਭਾਉਂਦੀ ਕੰਮ ਦਾ ਦੂਹਰਾ ਬੋਝ ਹੰਢ ਰਹੀ ਹੈ ਜਿਸਦਾ
ਨਿਰੋਲ ਕਾਰਨ ਭਾਰਤੀ ਜੈਂਡਰ ਆਧਾਰਿਤ ਕੰਮ ਦੀ ਵੰਡ ਹੈ।

"ਰਾਤ ਨੂੰ ਸਾਢੇ ਗਿਆਰਾਂ ਵਜੇ ਕੰਮ ਤੋਂ ਘਰ ਮੁੜਦੀ ਆਂ। ਨਹਾ ਕੇ ਬਿਸਤਰੇ 'ਚ ਵੜਦਿਆਂ
ਬਾਰਾਂ ਵੱਜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪੰਜ ਵਜੇ ਉੱਠ ਕੇ ਫਿਰ ਪਾਪਾ ਲਈ ਚਾਹ ਬਨਾਉਣੀ। ਮੇਰੇ ਚਿੱਤ ਵਿੱਚ
ਆਉਂਦੈ ਕਿ ਜੇ ਦੋ ਘੰਟੇ ਠਹਿਰ ਕੇ ਚਾਹ ਪੀ ਲੈਣ ਜਾਂ ਆਪ ਉੱਠ ਕੇ ਬਣਾ ਲੈਣ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ
ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਭਾਂਡਾ ਇੱਕ ਥਾਂ ਤੋਂ ਚੁੱਕ ਕੇ ਦੂਜੀ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਚਾਹ ਬਨਾਉਣੀ ਤਾਂ ਦੂਰ ਦੀ
ਗੱਲ। ਨਾ ਉੱਠਾ ਤਾਂ ਉਹ ਅਸਮਾਨ ਸਿਰ ਤੇ ਚੁੱਕ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਹਰਮੀਤ ਨੇ ਟੁੱਕ ਦੇ ਗੇੜੇ ਤੇ
ਜਾਣਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਸ ਵਾਸਤੇ ਚਾਰ-ਪੰਜ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਖਾਣਾ ਬਣਾ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਡੌਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਬੰਦ
ਕਰਦਿਆਂ ਤੱਕ ਅਰਜਨ ਤੇ ਨਿੱਕੀ ਨੂੰ ਉਠਾਉਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਹਰਮੀਤ ਟੁੱਕ
ਲੈ ਕੇ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਉਦੋਂ ਕੁੱਝ ਦੇਰ ਲਈ ਮੁੜ ਲੇਟ ਜਾਂਦੀ ਹਾਂ। (36)

ਬੇਸ਼ੱਕ ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਕਰਕੇ ਇਹ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਸ ਦੀ ਬਹੁਤ ਹੱਦ
ਤੱਕ ਪੁਨਰ ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਰਾਹੀਂ ਪੂਰਤੀ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਭਾਵ ਕਿ ਬਹੁਤੇ ਪਰਵਾਸੀ
ਪੰਜਾਬੀ ਪੁਰਸ਼ ਪੁਨਰ-ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਰਾਹੀਂ ਕੰਮਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ
ਘਰੇਲੂ ਕੰਮ ਵੀ ਬਾਹਰਲੇ ਕੰਮਾਂ ਵਾਂਗ ਵੰਡ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ 'ਚ ਵੀ ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਸੰਬੰਧੀ
ਸੋਚ ਵਿੱਚ ਫ਼ਰਕ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਥੋਂ ਦੀ ਜੰਮ ਪਲ ਤੀਜੀ ਪੀੜ੍ਹੀ 'ਚ ਅਜਿਹਾ ਕੰਮ ਪ੍ਰਤੀ ਦਵੰਦ ਨਹੀਂ
ਦਿਸਦਾ ਅਤੇ ਪਹਿਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ 'ਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦਿਸਦਾ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਕੁਝ ਅਜਿਹੀਆਂ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਵੀ
ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਜੈਂਡਰ ਆਧਾਰਤ ਵੰਡ ਉੱਪਰ ਭਾਰੂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਖ਼ਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਜੀਵਨ ਸਾਥੀ ਦੇ ਬਿਮਾਰ
ਜਾਂ ਅਪਾਹਜ ਹੋਣ ਤੇ ਅਕਸਰ ਹੀ ਕੰਮ ਦੀ ਇਸ ਵੰਡ ਦੇ ਤਬਦੀਲ ਹੋਣ ਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਢਿੱਲੀਆਂ ਹੋ
ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ 'ਚ ਵਿਅਕਤੀ ਨਿੰਦਾ ਜਾਂ ਉਪਹਾਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ। ਅਜਿਹੀ

ਇੱਕ ਪਰਿਸਥਿਤੀ ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸੇਖਾ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਬਾਰਾਂ ਬੂਹੇ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਮਹਿਕ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ' ਵਿੱਚ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਸੁਖਚੈਨ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਜਗਜੀਤ ਕੌਰ ਨੂੰ ਕੈਂਸਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਗੰਭੀਰ ਬਿਮਾਰੀ ਦੀ ਸਥਿਤੀ 'ਚ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਘਰ ਦੇ ਕੰਮ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ।

"ਕੈਂਸਰ ਦੀ ਸਟੇਜ ਇਲਾਜ ਤੋਂ ਲੰਘ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਦਰਦ ਜਾਂ ਉਲਟੀਆਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਸੀ, ਜਿੰਨੇ ਦਿਨ ਵੀ ਜਗਜੀਤ ਕੋਲ ਸਨ। ਕਦੇ ਘਰ ਤੇ ਕਦੇ ਹਸਪਤਾਲ। ਘਰ ਹੁੰਦਿਆਂ ਤੋਂ ਸੁਖਚੈਨ ਗ਼ਲੀਚੇ ਤੇ ਹੀ ਪੈ ਰਹਿੰਦਾ। ਜਗਜੀਤ ਵੀ ਉਸਨੂੰ ਕਈ ਵਾਰ ਆਖ ਥੱਕੀ ਸੀ ਕਿ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਗੱਦਾ ਤਾਂ ਵਿਛਾਅ ਲਵੇ। ਸੁਖਚੈਨ ਦਾ ਇੱਕੋ ਜਵਾਬ ਹੁੰਦਾ, ਗੱਦੇ ਤੇ ਪਏ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਨੀਂਦ ਆ ਜਾਉ। ਫੇਰ ਕੌਣ ਦਵਾਈ ਦੇਉ।" ਜੇ ਰਵੀ ਜਾਂ ਨਵੀਂ ਆਏ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਉਹ ਆਖਦੇ ਕਿ ਉਹ ਰਾਤ ਨੂੰ ਜਾਗਦੇ ਰਹਿਣਗੇ ਪਰ ਸੁਖਚੈਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵੀ ਆਖੀ ਨਾ ਮੰਨਦਾ। ਜਗਜੀਤ ਪਾਸਾ ਵੀ ਬਦਲਦੀ ਤਾਂ ਉਹ ਝੱਟ ਉੱਠ ਕੇ ਬੈਠ ਜਾਂਦਾ। (136)

ਜੈਡਰ ਕੰਪਲੈਕਸ ਭਾਵ ਲਿੰਗਕ ਮਨੋਗੰਢ ਦੀ ਸੂਖਮਤਾ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਦੀ ਮੇਜਰ ਮਾਂਗਟ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਮੋਮਬੱਤੀ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਮੋਮਬੱਤੀ' ਜਿੱਥੇ ਭਾਰਤੀ ਮਰਦਾਂ ਦੀ ਔਰਤਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਦੋਗਲੀ ਸੋਚ ਦੀ ਪੜਚੋਲ ਕਰਦੀ ਹੈ ਉੱਥੇ ਹੀ ਇਸ ਕੰਪਲੈਕਸ ਦੇ ਬਣਨ, ਵਧਣ ਅਤੇ ਹੱਲ ਵੱਲ ਵੀ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਔਰਤ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਇੱਜ਼ਤ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਦੇਖਣ ਵਾਲੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕ ਅਕਸਰ ਦੇਹਰੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਵਾਲਾ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਿੱਥੇ ਔਰਤਾਂ ਤੇ ਬੰਦਸ਼ਾਂ ਹਨ, ਉਥੇ ਮਰਦਾਂ ਦਾ ਚੋਰੀ-ਛਿਪੇ ਬਾਰ-ਡਾਂਸਰਾਂ ਜਾਂ ਕਾਲ ਗਰਲਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਨਾ ਮਰਦ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਟੌਹਰ ਅਤੇ ਰੋਹਬ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਵੀ ਹੈ। ਕਈ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਵਹਾਰ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਪਰਵਾਸੀ ਪਾਤਰ ਆਪਣੀਆਂ ਪਤਨੀਆਂ, ਧੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਤਾਂ ਅਤਿ-ਸੁਰੱਖਿਆਤਮਿਕ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਆਪ ਉਹ ਕਲੱਬਾਂ, ਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਔਰਤ ਦਾ ਸਾਥ ਮਾਣਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਦੇ ਸਾਥੀ ਉਸਨੂੰ ਅਕਸਰ ਪੁੱਛਦੇ ਹਨ ਕਿ, "ਕਿਉਂ ਬਈ ਦੇਖਿਆ ਕੈਨੇਡਾ ਕੇ ਨਹੀਂ ਅਜੇ" ਕੈਨੇਡਾ ਦੇਖਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਡਾਂਸ-ਬਾਰ ਦੇਖਣਾ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਅਲਫ਼ ਨੰਗੀਆਂ ਡਾਂਸਰਾਂ ਡਾਂਸ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿੱਥੇ ਬੇਸ਼ੱਕ ਸਮਾਜਿਕ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਵਹਾਰ ਗ਼ੈਰ-ਇਖ਼ਲਾਕੀ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਬਾਕੀ ਗ਼ੈਰ-ਇਖ਼ਲਾਕੀ ਕੰਮਾਂ ਵਾਂਗ ਇਸ ਨੂੰ ਵੀ ਮਾਨਤਾ ਮਿਲੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਮਰਦ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਮਾਜ ਦੇ ਜਗੀਰੂ ਰਵੱਈਏ ਕਰਕੇ ਇਹ ਮਾਨਤਾ ਜਾਂ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇਵਲ ਮਰਦਾਂ ਲਈ ਹੀ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਮਰਦਾਂ ਲਈ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਸ਼ਰੇਆਮ ਅਜਿਹਾ ਵਿਵਹਾਰ ਸਮਾਜਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਨਿਖੇਧੀ ਦਾ ਹਾਸਲ ਬਣਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਲੁਕਵੇਂ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸਦੀ ਮਾਨਤਾ ਵੀ ਹੈ ਤਾਂ ਹੀ ਤਾਂ ਮੋਮਬੱਤੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਪਾਤਰ ਇੱਕ ਦੂਸਰੇ ਨੂੰ ਕੈਨੇਡਾ ਵੇਖਣ

ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਦਾ ਭਰਾ ਹੀ ਇੱਕ ਦਿਨ ਉਸਨੂੰ ਕੈਨੇਡਾ ਆਪ ਦਿਖਾ ਕੇ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਪਾਤਰ ਅਜਿਹੇ ਕਲੱਬਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਂਦੇ ਦਿਖਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਸੂਟਾਂ ਬੂਟਾਂ ਵਾਲੇ, ਪੇਚਵੀਆਂ ਪੱਗਾਂ ਵਾਲੇ, ਪਾਟੀਆਂ ਜੀਨਾਂ ਵਾਲੇ, ਗੋਰੇ-ਕਾਲੇ, ਹਿੰਦੂ-ਸਿੱਖ, ਅਮੀਰ-ਗ਼ਰੀਬ ਸਭ ਇੱਥੇ ਜਾਂਦੇ ਦਿਖਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਕਈ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵਿਅਕਤੀ ਮੂੰਹ ਲੁਕਾ ਕੇ, ਕਈ ਪੱਗਾਂ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਜੂੜਿਆਂ ਤੇ ਟੋਪੀਆਂ ਪਹਿਨ ਕੇ ਆਉਂਦੇ ਤਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰਦਾਰ ਹੋਣ ਦਾ ਪਤਾ ਨਾਂ ਲੱਗੇ। ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੀਆਂ ਕਈ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ।

"ਉਸ ਨੇ ਕਲੱਬ ਅੰਦਰ ਧਾਰਮਿਕ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਬੰਦੇ ਵੀ ਆਉਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਦੇਖੇ। ਤੇ ਕਈ ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਵਿੱਚ ਉੱਚਾ ਨਾਮ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਸਮਾਜ ਸੇਵਕ ਵੀ। ਹੋਰ ਤਾਂ ਹੋਰ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਦੇ ਟੇਬਲ ਤੇ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਆਏ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਦੋ ਮਸ਼ਹੂਰ ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਦੇਖਿਆ, ਜੋ ਪੱਗਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਟੋਪੀਆਂ ਪਹਿਨੀ ਔਰਤ ਦੇ ਹੱਕਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਭੁਲਾ, ਨਗਨ ਜਿਸਮਾਂ ਦਾ ਅਨੰਦ ਲੈ ਰਹੇ ਸਨ। ਏਹੋ ਦੋ ਲੇਖਕ ਉਸ ਨੇ ਇੱਕ ਪੰਜਾਬੀ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿੱਚ ਅਜੇ ਪਿਛਲੇ ਸਨਿੱਚਰਵਾਰ ਹੀ, ਪੰਜਾਬੀ ਗੀਤਾਂ ਦੇ ਬਣ ਰਹੇ ਵੀਡੀਉਜ਼ ਵਿੱਚ ਵੱਧ ਰਹੀ ਅਸਲੀਲਤਾ, ਅਤੇ ਲੜਕੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਘੱਟ ਕੱਪੜੇ ਪਹਿਨਣ ਤੇ ਬੇਹੱਦ ਚਿੰਤਤ ਹੁੰਦੇ ਵੇਖੇ ਸਨ। (155)

ਰਾਜਨੀਤਿਕ, ਧਾਰਮਿਕ, ਸਾਹਿਤਕਾਰ, ਸਮਾਜ ਸੇਵਕ ਉਹ ਸਾਰੇ ਬੰਦੇ ਜੋ ਆਪਣੀਆਂ ਉੱਚ ਮਰਿਆਦਾਵਾਂ ਕਰਕੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਉੱਚਾ ਰੁਤਬਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਡਾਂਸ-ਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਲੁਕਵੇਂ ਤੌਰ ਤੇ ਜਾਂਦੇ ਦੇਖੇ ਗਏ ਹਨ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਸ ਨੂੰ ਸਮਾਜਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਮਨਾਹੀ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਮੂਲ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕਾਮ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਮੁੱਢਲੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ, ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਦਕਾ ਅਜਿਹਾ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਉੱਪਰ ਭਾਰੂ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚਲੇ ਜੈਂਡਰ ਕੰਪਲੈਕਸ ਕਰਕੇ ਔਰਤਾਂ ਮਰਦਾਂ ਲਈ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਭਾਵ ਦੂਹਰੇ ਮਾਪਦੰਡ ਸਥਾਪਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮਰਦ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਮਾਜ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਜਿੱਥੇ ਮਰਦਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਕਾਮ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਨੂੰ ਲੁਕਵੇਂ ਤੌਰ ਤੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦੀ ਲੁਕਵੀਂ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਹੀ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਜੁੰਮੇਵਾਰੀ ਵੀ ਦੂਹਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਮਰਦਾਂ ਦਾ ਮਨੋਰੰਜਨ ਕਰਨ ਦੀ ਜੁੰਮੇਵਾਰੀ ਵੀ ਔਰਤ ਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਜ਼ਤ ਨੂੰ ਬਚਾ ਕੇ ਰੱਖਣ ਦੀ ਜੁੰਮੇਵਾਰੀ ਵੀ, ਬੱਸ ਫ਼ਰਕ ਇਹੀ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੀ ਧੀ, ਭੈਣ, ਮਾਂ, ਘਰਵਾਲੀ ਜਾਂ ਪਰਵਾਸੀ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਭਾਵ ਪੰਜਾਬੀ ਔਰਤ ਅਜਿਹਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸੱਟ ਸਿੱਧਾ ਇੱਜ਼ਤ ਨੂੰ ਲੱਗਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੋਹਰੇ ਮਾਪਦੰਡ ਦੀ ਇੱਕ ਝਲਕ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਪਾਤਰ ਸਹਿਜ਼ਾਦ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵੇਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

"ਰਿਸੈਂਪਸ਼ਨ ਤੇ ਬੈਠੀ ਕੁੜੀ ਦੇ ਲੇਅ ਕੱਟ ਗਲੇ ਵਿੱਚ ਅੱਖਾਂ ਪਾੜ ਪਾੜ ਝਾਕ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਏਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਅੱਧ ਨੰਗੀ ਕੁੜੀ ਉਸ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਵੇਖੀ ਸੀ। ਉੱਚੇ ਜਿਹੇ ਟੋਪ ਤੇ ਨਿੱਕੀ

ਜਿਹੀ ਸਕਰਟ ਵਾਲੀ ਕੁੜੀ ਵੇਖ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੇ ਕਾਬੂ ਨਾਂ ਰੱਖ ਸਕਿਆ।

ਕੁੜੀ ਉਸ ਦੀ ਅਸਲੀਲ ਤਕਣੀ ਨੂੰ ਵੇਖ ਭੜਕ ਉੱਠੀ, "ਵੱਟ ਏ ਨਾਨਸੈਸ...ਵੱਟ ਜ਼ ਯੂਅਰ ਪ੍ਰਾਬਲਮ ਮਿਸਟਰ..?" ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦ ਘਬਰਾ ਗਿਆ। ਉਸ ਦੀ ਡਰਦੇ ਮਾਰੇ ਦੀ ਇੰਗਲਿਸ਼ ਵੀ ਮੁੱਕ ਗਈ। ਤੇ ਉਹ ਸੌਰੀ ਸੌਰੀ ਕਰਦਾ ਦਫ਼ਤਰ ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਗਿਆ।

ਪਰ ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ ਜੱਸੀ ਕੋਲ ਉਹ ਆਪਣੀ ਗ਼ਲਤੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮੰਨ ਰਿਹਾ। ਅਖੇ, "ਸਾਡੇ ਮੁਲਕ 'ਚ ਤਾਂ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਏਨੀ ਹਯਾ ਹੁੰਦੀ ਆ ਕਿ ਉਹ ਪਰਦੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਦੀਆਂ। ਤੇ ਏਹਨੇ ਸਭ ਸੰਗ ਸ਼ਰਮ ਛਿੱਕੇ ਟੰਗੀ ਹੋਈ ਆ...। ਉੱਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਆਂਹਦੀ ਆ ਕਿ ਮੈਂ ਅੱਖਾਂ ਪਾੜ ਪਾੜ ਕਿਉਂ ਵੇਹਨਾ ਵਾਂ। ਆਖ਼ਰ ਮਰਦ ਆਂ ਕੋਈ ਖੁਸਰਾ ਤੇ ਨਹੀਂ ਨਾ..." (156)

ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦ ਜੋ ਮਰਦ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਮਾਜ ਦਾ ਨੁਮਾਇੰਦਾ ਹੈ, ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਪਰਦੇ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣ ਦਾ ਹਿਮਾਇਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਉਹ ਔਰਤਾਂ ਦਾ ਹੁਸਨ ਮਾਣਨਾ ਵੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪੂਰਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਇਹ ਪੱਖ ਮਰਦਾਂ ਦੇ ਦੇਹਰੇ ਮਾਪ ਦੰਡ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਮਰਦ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਮਾਜ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਹੂਲੀਅਤ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ਼ ਸੈੱਟ ਕਰ ਲਏ ਹਨ। ਇੱਥੇ ਇੱਕ ਸਮੱਸਿਆ ਹੋਰ ਉੱਭਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਜੇਕਰ ਪੰਜਾਬੀ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਵੇ ਕੇ ਨੱਚਣ ਵਾਲੀ ਡਾਂਸਰ ਜਾਂ ਕਾਲ਼ ਗਰਲ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਵਹਾਰ ਬਦਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਪਿਛੋਕੜ ਜਾਣਨ ਦੇ ਇੱਛੁਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਕੰਮ ਛੱਡਣ ਦੀਆਂ ਨਸੀਹਤਾਂ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਫਿਰ ਗਾਲ਼ਾਂ ਕੱਢਣੀਆਂ, ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਕਰਨੀ, ਨੀਵਾਂ ਦਿਖਾਉਣਾ ਆਦਿ ਆਮ ਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹੀ ਹਨ, ਦਵਿੰਦਰ ਮਲਹਾਂਸ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ *ਗੋਰੀ ਸਰਕਾਰ* ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਗੁਲਾਬੀ ਸੂਟ' ਵਿੱਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੇਮਬੱਤੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਮੁੱਖ-ਪਾਤਰ ਜੱਸੀ ਵੀ ਕੈਂਡਲ ਨਾਮ ਦੀ ਸਟਰਿੱਪ ਡਾਂਸਰ ਨਾਲ਼ ਦੇਸਤੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੋਚਦਾ ਹੈ ਕਿ,

"ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਵੀ ਜੱਸੀ ਨੂੰ ਨੀਂਦ ਨਾ ਆਈ। ਇਹ ਪੰਜਾਬੀ ਕੁੜੀ ਕਿਸ ਜਿੱਲੂਣ ਵਿੱਚ ਫਸ ਗਈ ਤੇ ਕਿਉਂ? ਕੀ ਹੋਰ ਕੋਈ ਰਸਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਚਿਆ? ਇਹਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗੂ ਤਾਂ ਜੀਂਦੇ ਹੀ ਮਰ ਜਾਣਗੇ। ਕਿੰਨੇ ਚਾਹਵਾਂ ਨਾਲ਼ ਕੈਨੇਡਾ ਭੇਜੀ ਹੋਊ। ਅਗਰ ਇਸ ਦੇ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਕਰਨਗੇ। ਜਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਹੀ ਮਾਰ ਦੇਣਗੇ। ਜੱਸੀ ਦਾ ਦਿਮਾਗ਼ ਫਟ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਰ ਉਹ ਕੁੜੀ ਨਾਲ਼ ਕੀਤੇ ਵਾਹਦੇ ਨੂੰ ਵੀ ਪਾਲ਼ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦੱਸੀ। (154)

ਜੱਸੀ ਦੀ ਇਹ ਸੋਚ ਜਿੱਥੇ ਹਮਦਰਦੀ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਿੱਜ ਨਾਲ ਵੀ ਜੁੜਦੀ ਹੈ। ਜਿਹੜੀ ਇੱਜ਼ਤ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਮਨ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਮਨ ਇੱਜ਼ਤ ਨੂੰ ਔਰਤ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਦੇਖਦਾ ਹੈ ਜੋ ਔਰਤ ਦੀ ਹੋਈ ਲਈ ਨਕਾਰਾਤਮਿਕ ਹੀ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਹੀ ਸਾਰੀਆਂ ਪੰਜਾਬੀ ਗਾਲ਼ਾਂ ਵੀ ਔਰਤ ਨੂੰ ਹੀ ਸੋਧਿਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਮਰਦਾਂ ਵਲੋਂ ਮਰਦਾਂ ਨੂੰ ਕੱਢੀਆਂ ਗਈਆਂ ਗਾਲ਼ਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭੈਣਾਂ, ਮਾਂਵਾਂ, ਧੀਆਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹਨ, ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਸਿੱਧਾ ਅਸਰ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਰਤੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਇੱਜ਼ਤ ਨੂੰ ਔਰਤਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਆਂਨਰ ਕਿਲਿੰਗ, ਕੁੜੀਆਂ ਉੱਪਰ ਬੰਦਸ਼ਾਂ ਵੀ ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ ਹੀ ਰੂਪ ਧਾਰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਇੱਜ਼ਤ ਨੂੰ ਔਰਤ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਦੇਖਣ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਘਾਤਕ ਸਿੱਟੇ ਆਂਨਰ ਕਿਲਿੰਗ ਵਰਗੀ ਘਟਨਾ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਬੁਈ ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸੇਖਾ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਬਾਰਾਂ ਬੂਹੇ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਤੂੰ ਹੀ ਬੋਲ' ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਸ ਲਿੰਗਕ ਮਨੋਗੰਢ ਕਰਕੇ ਅਸਧਾਰਨ ਵਿਵਹਾਰ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਅਗਾਂਹ ਵਧੂ ਸੋਚ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉੱਥੇ ਗਏ ਪਰਵਾਸੀ ਵੀ ਇਸ ਅਗਾਂਹ ਵਧੂ ਸੋਚ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਬਣ ਗਏ ਹਨ। ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਕਰਕੇ ਪਿਛਾਂਹ ਖਿੱਚੂ ਸੋਚ ਹੁਣ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਾਫ਼ੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਧੂਮਲ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਫਿਰ ਵੀ ਇੱਕਾ ਦੁੱਕਾ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵਾਪਰ ਹੀ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਮਨੋਗੰਢਾਂ ਕਰਕੇ ਵਿਵਹਾਰ ਆਂਨਰ ਕਿਲਿੰਗ ਦੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਪੁੱਜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਤਰਸੇਮ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਇੱਜ਼ਤ ਆਪਣੀ ਅੱਠ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਧੀ ਗੁਰਨੀਤ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਦੇਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਸੱਭਿਅਤਾ 'ਚ ਪਲ ਰਹੀ ਆਪਣੀ ਧੀ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਲਈ ਫ਼ਿਕਰਮੰਦ ਵੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਗੀਰੂ ਸੋਚ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪਤਨੀ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਹਿਣ ਵਿੱਚ ਵੀ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੇ ਮਨ 'ਚ ਡਰ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵੀ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਤਣਾਅ 'ਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਕਸਰ ਹੀ ਖਿਝੂ, ਝਗੜਾਲੂ ਅਤੇ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਵਿਵਹਾਰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਆਪਣੀ ਧੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਇੱਜ਼ਤ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਅਕਸਰ ਹੀ ਭਵਿੱਖ ਬਾਰੇ ਚਿੰਤਤ ਵੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਚਿੰਤਾ ਉਸ ਦੀ ਮਨਬਚਨੀ ਵਿੱਚ ਸਪਸ਼ਟ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

"ਉਸਨੂੰ ਲੱਗਾ ਜਿਵੇਂ ਗੁਰਨੀਤ ਇਕਦਮ ਵੱਡੀ ਹੋ ਗਈ ਹੋਵੇ। ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇੱਕ ਚੀਸ ਉੱਠੀ। ਫਿਰ ਤਰਸੇਮ ਨੂੰ ਲੱਗਾ ਜਿਵੇਂ ਗੁਰਨੀਤ ਕਿਸੇ ਗੋਰੇ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਹੱਥ ਪਾਈ ਕਿਤੇ ਜਾ ਰਹੀ ਹੋਵੇ। ਅਤੇ ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਬਚਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਤਰਸੇਮ ਡਰ ਨਾਲ ਕੰਬ ਗਿਆ। ਤਰਸੇਮ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਇੱਕ ਹਉਕਾ ਨਿਕਲਿਆ ਉਸ ਨੇ ਸੋਚਿਆ, ਜੇ

ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਟੈਸਟ-ਟੂਸਟ ਕਰਵਾ ਲੈਂਦੇ। ਹੁਣ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਚਿਰ ਵੱਡੀ ਹੋ ਕੇ ਵਿਆਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ ਸੂਲੀ ਟੰਗੇ ਰਹਾਂਗੇ। (122)

ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਤਰਸੇਮ ਦੀ ਪਤਨੀ ਮਨਦੀਪ ਵੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਫਿਕਰਮੰਦ ਹੈ।

“ਆਹ ਆਪਣੇ ਸਾਹਮਣੇ ਜਿਹੜਾ ਬੱਸ ਸਟਾਪ ਐ ਨਾ ਓਥੇ ਬੈਠੇ ਆ ਬੁੱਲ੍ਹ ਜੋੜੀ, ਮਸਾਂ ਬਾਰਾਂ-ਤੋਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਹੋਣੇ ਆ। ਕੁੜੀ ਤਾਂ ਆਪਣਿਆਂ ਦੀ ਲੱਗਦੀ ਐ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਦੱਸਦਿਆਂ ਵੀ ਸ਼ਰਮ ਆਉਂਦੀ ਐ, ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਕੁੜੀ ਦੇ ਬਲਾਊਜ਼ 'ਚ ਹੱਥ ਪਾਇਆ ਵਿਐ। ਮੇਰਾ ਤਾਂ ਜਾਣੀ ਸਰੀਰ ਝੂਠਾ ਜਿਆ ਪੈ ਗਿਆ। ਨਿਆਣੇ ਜਿਹੜਾ ਕੁਛ ਦੇਖਣਗੇ ਓਹੀ ਕਰਨਗੇ।(123)

ਬੇਸ਼ੱਕ ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਦੀ ਲੰਮੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਕਰਕੇ ਬਣੀਆਂ ਇਹ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਅਤੇ ਵਿਵਹਾਰ 'ਚ ਝਲਕਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਪੁਨਰ-ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਕਰਕੇ ਕਈ ਪਰਵਾਸੀ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਚੋਂ ਨਿਕਲ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ ਜਾਂ ਇਹ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕੁਝ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਤਰ ਪੱਛਮੀ ਮਾਹੌਲ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾਯੋਜਨ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਅਤੇ ਵਿਵਹਾਰ 'ਚ ਸੰਤੁਲਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੀ ਇੱਕ ਪਾਤਰ ਇਸੇ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਤਰਸੇਮ ਦਾ ਮਾਮਾ ਹੈ, ਜੋ ਆਪਣੀਆਂ ਧੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਤਰਸੇਮ ਵਾਂਗ ਚਿੰਤਤ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਉਹ ਉਸ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਉਲਟ ਪੱਛਮੀ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਦਾ ਹਾਮੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਦੇਵਾਂ ਧੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਰ ਲੱਭਣ ਲਈ ਅਜ਼ਾਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਦਿਲ ਨਾਲ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਵਿੱਚ ਕਿਤੇ ਵੀ ਇਹ ਲਿੰਗਕ-ਮਨੋਗੰਢ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ।

“ਭੈਣੇ ਆਪਾਂ ਤਾਂ ਹੁਣ ਜੁੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਫਰੀ ਆਂ। ਬੱਚੀਆਂ ਦੇਹੋਂ ਡਾਕਟਰ ਬਣ ਗਈਐ। ਦੇਹਾਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਹੋ ਗਏ ਆ।”

“ਅੱਛਾ, ਆਹ ਤਾਂ ਭਾਈ ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ ਹੋਇਆ ਜਾਣੀ ਦੇਹੋਂ ਕੁੜੀਆਂ ਈ ਡਾਕਟਰ ਬਣਾਤੀਆਂ। ਬਣਾਉਣਾ ਈ ਸੀ ਤੂੰ ਆਪ ਕਿਹੜਾ ਘੱਟ ਪੜ੍ਹਿਆ-ਲਿਖਿਆ ਸੀ। ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਫਿਰ ਕਿੱਥੇ ਕੀਤੇ ਰਿਸ਼ਤੇ? ” ਤਰਸੇਮ ਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਆਪਾਂ ਕਿੱਥੇ ਕਰਨੇ ਸੀ ਰਿਸ਼ਤੇ। ਆਪਾਂ ਤਾਂ ਹਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਲਾਈਫ ਐ ਜਿੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਬਈ ਵਿਆਹ ਕਰਾਉਣੇ ਆਪਾਂ ਹਾਂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਮੁੰਡੇ ਵੀ ਦੇਹੋਂ ਡਾਕਟਰ ਈ ਐ। ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ 'ਚ ਦੋਹਾ ਦੇ ਨਾਲ ਈ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸੀ। (125)”

ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਤਰਸੇਮ ਦੀ ਸੋਚ ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਉਲਟ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਲਈ ਜੁੰਮੇਵਾਰ ਲਿੰਗਕ ਮਨੋਗੰਢ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਬਚਪਣ ਦੀ ਅਣਸੁਲਝੀ ਮਨੋਗੰਢ ਵੀ ਇੱਕ ਕਾਰਨ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਬਚਪਣ 'ਚ ਅਸੁਰੱਖਿਆ, ਡਰ ਅਤੇ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਦੇ ਭਾਵਾਂ ਦੇ ਦਮਿਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਦਿਮਾਗ 'ਚ ਬਣੀ ਮਨੋਗੰਢ ਕਰਕੇ ਉਸਦਾ ਸੁਭਾਅ ਰੁੱਖਾ, ਖਿਝੂ ਅਤੇ ਲੜਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਭੈਣ ਮਗਰ ਗੇੜੇ ਮਾਰਦਾ ਸ਼ਾਨਾ, ਉਸਨੂੰ ਨਾ ਰੋਕ ਸਕਣ ਦੀ ਬੇਵੱਸੀ ਅਤੇ ਉੱਪਰੋਂ ਸੰਗੀਆਂ ਸਾਥੀਆਂ ਦਾ ਮਜ਼ਾਕ ਕਰਨਾ, ਇਹ ਸਾਰੇ ਵਰਤਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਉਪਜਿਆ ਹੀਣ ਭਾਵ ਹੀ ਉਸ ਅੰਦਰ ਅਣਸੁਲਝੀ ਮਨੋਗੰਢ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਮਾਨਸਿਕ ਦਸ਼ਾ ਕਰਕੇ ਹੀ ਉਸਦਾ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਮਨ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ। ਤਰਸੇਮ ਦੀ ਇਸ ਮਨੋਗੰਢ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੁੰਦਰ ਪ੍ਰਤੀਕਾਂ ਰਾਹੀਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਤਰਸੇਮ ਤੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦਿਆਂ ਇੱਕ ਪੀਸ ਖਰਾਬ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਪੀਸ ਨੂੰ ਸੁੱਟਦਾ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਜਗ੍ਹਾ ਵਰਤਣ ਲਈ ਸਾਈਡ ਤੇ ਰੱਖ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

"ਉਸ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਜੱਬ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬੈਂਚ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਇੱਕ ਖੂੰਜੇ ਜਿਹੇ 'ਚ ਪੀਸ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ, ਜਿੱਥੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਰਾਬ ਹੋਏ ਕਈ ਪੀਸ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨ ਛੂਹੇ ਪਏ ਸਨ। ਤਰਸੇਮ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿੱਚ ਜੀਤ ਮਾਮੇ ਦੀ ਕਹੀ ਗੱਲ ਆਈ ਕਿ ਗੰਢਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਚੁੱਕੀ ਫਿਰੀਦਾ ਅੰਦਰਲੇ ਕੋਹੜ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਬਾਹਰ ਮਾਰੋ। ਗੰਢਾਂ ਕਿਤੇ ਲੋਹੇ ਦਾ ਪੀਸ ਹੁੰਦੀਐ ਬਈ ਚੁੱਕ ਕੇ ਬਾਹਰ ਮਾਰੋ। ਭੈਣ ਦੇ ਮਾਮਿਆਂ ਦੇਣਾ, ਬੁੜ-ਬੜਾ ਕੇ ਤਰਸੇਮ ਨੇ ਨਵਾਂ ਪੀਸ ਮਸ਼ੀਨ ਵਿੱਚ ਫਿੱਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਮਸ਼ੀਨ ਨੂੰ ਆਟੋ-ਮੈਟਿਕ ਫੀਡ ਦੇ ਕੇ ਪਾਸੇ ਹੋ ਕੇ ਖੜ੍ਹ ਗਿਆ।(128)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਮਨੋਗੰਢਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਹੀਣਤਾ ਭਾਵ ਜੁੜਿਆ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਅੰਗ ਬਣ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਜਲਦੀ ਨਹੀਂ ਖੁਰਦੀਆਂ ਅਤੇ ਵਾਰ ਵਾਰ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੈਂਡਰ ਕੰਪਲੈਕਸ ਦੀ ਸੂਖਮਤਾ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦੀ ਕੁਲਜੀਤ ਮਾਨ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਮਿਲ ਗਿਆ ਨੈਕਲੈਸ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਮਿਲ ਗਿਆ ਨੈਕਲੈਸ' ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਸਮੂਹਿਕ ਮਨ ਵਿੱਚ ਬਣੀ ਇਸ ਮਨੋਗੰਢ ਕਰਕੇ ਲਿੰਗ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਦਾ ਬਹੁਤ ਭਾਵਪੂਰਨ ਪ੍ਰਸਤੁਤੀਕਰਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਜਿੱਥੇ ਜੈਂਡਰ ਕੰਪਲੈਕਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਬਿਆਨਦੀ ਹੈ ਉੱਥੇ ਹੀ ਵਿਆਹੁਤਾ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਅਤੇ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਬਾਹਰੀ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੀ ਸਮਝ ਦੇ ਪੱਛਮੀ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਸੋਚ ਦੇ ਅੰਤਰ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਚੰਦਨ ਜੋ ਆਪ ਪੱਛਮੀ ਮੂਲ ਦੀ ਲੈਲਾ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਘੁੰਮਣ ਫਿਰਨ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਲੈਲਾ ਨਾਲ ਰਾਤ ਬਿਤਾਉਣ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਵੀ ਹੈ। ਲੈਲਾ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਵਿੱਚ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਔਰਤਾਂ ਬਾਹਰੀ ਮਰਦਾਂ ਨਾਲ

ਦੇਸਤੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਬਣਾਉਂਦੀਆਂ ਜਦਕਿ ਉਹ ਆਪ ਉਸ ਨਾਲ ਰਾਤ ਬਿਤਾਉਣ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਹੈ। ਇਹ ਦੇਗਲੀ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜਿਕ ਰੀਤ ਸਪਸ਼ਟਵਾਦੀ ਲੈਲਾ ਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਚੰਦਨ ਜੇ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਲੈਲਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਾਹਲਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਆਪਣੀ ਧੀ ਬੰਟੀ ਦੇ ਕਿਸੇ ਇਟੈਲੀਅਨ ਮੁੰਡੇ ਨਾਲ ਦੇਸਤੀ ਬਾਰੇ ਸੁਣਕੇ ਦੁਖੀ ਅਤੇ ਨਰਾਜ਼ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

"ਮੈਂ ਬੰਟੀ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਕਿਤਨੇ ਲਾਡ ਨਾਲ ਪਾਲਿਆ ਹੈ, ਵੱਡੀ ਨਾਲੋਂ ਇਹਦੇ ਨਖਰੇ ਵੱਧ ਝੱਲੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਹ ਸਾਡਾ ਬੁਢਾਪਾ ਰੇਲੇਗੀ ਹੁਣ। ਮੇਰੀ ਸੋਚ ਦੀ ਲੜੀ ਫ਼ੋਨ ਦੀ ਘੰਟੀ ਨੇ ਤੋੜੀ। ਮੇਰੀ ਹੈਲੋ ਦੇ ਜੁਆਬ ਵਿੱਚ ਅੱਗੋਂ ਲੈਲਾ ਬੋਲੀ, "ਹਾਏ ਹੈਂਡਸਮ, ਗੁਡ ਮੌਰਨਿੰਗ।"(152)

ਭਾਰਤੀ ਮੂਲ ਦੇ ਮਾਪੇ ਜੈਂਡਰ ਕੰਪਲੈਕਸਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਸੋਚਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਦੇਸਤੀ ਵਾਲੇ ਇਸ ਪੱਛਮੀ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਦੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਿਹਨ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸੰਕਲਪ ਬਣਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮੁੰਡਾ-ਕੁੜੀ ਜੈਂਡਰ ਦੀ ਦਹਿਲੀਜ਼ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਵਿਅਕਤੀ ਵੀ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸਰੀਰਿਕ ਸੰਬੰਧਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਸੰਬੰਧ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਭਾਰਤੀ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਸਰੀਰਿਕ ਸੰਬੰਧਾਂ ਵਾਲੇ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਏਨਾ ਦਬਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਅਖੀਰ ਦਮਿਤ ਹੋਕੇ ਕੰਪਲੈਕਸ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਇਹ ਕੰਪਲੈਕਸ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਅੰਗ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਪੱਛਮੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਵਾਲੀ ਬੰਟੀ ਜਦੋਂ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਦੇਸਤੀ ਬਾਰੇ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਦੇਸਤੀ ਪ੍ਰਤੀ ਪੱਛਮੀ ਸੋਚ ਜ਼ਾਹਿਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

"ਮੈਂ ਐਸੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦੀ ਹਾਂ। ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਰਵਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਦੀ ਹਾਂ। ਐਸਾ ਕਦੇ ਵੀ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਤੁਹਾਨੂੰ ਠੇਸ ਪਹੁੰਚੇ। ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਤੁਹਾਡੀ ਬਹੁਤ ਜਗ੍ਹਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਵਿਆਹ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਸੰਸਕਾਰ ਬੱਝੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਤੇ ਇਹ ਡੈਮਨਿਕ ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਬੁਆਏ ਫਰੈਂਡ ਨਹੀਂ ਸਿਰਫ ਫਰੈਂਡ ਹੈ। ਬਚਪਣ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਇਕੱਠੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਸਮਝਦੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ। ਨਾਲੇ ਉਸ ਦੀ ਤੇ ਆਪਣੀ ਗਰਲ ਫਰੈਂਡ ਹੈ, ਉਹ ਮੇਰੀ ਵੀ ਦੇਸਤ ਹੈ। ਉਹ ਵੀ ਇਟਾਲੀਅਨ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਂਦੀ ਹਾਂ ਪਰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਨਹੀਂ ਸੱਦਦੀ। ਸਿਰਫ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਮਝਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਬਸ ਹਰ ਗੱਲ ਨੂੰ ਇੱਕੋ ਕਿੱਲੀ ਤੇ ਟੰਗ ਦਿੰਦੇ ਹੋ।"(175)

ਇਸ ਜੈਂਡਰ ਕੰਪਲੈਕਸ ਕਰਕੇ ਬਣੇ ਭਾਰਤੀ ਮਰਦਾਂ ਦੇ ਦੇਹਰੇ ਮਾਪਦੰਡ ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਕਈ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿੱਥੇ ਔਰਤਾਂ ਲਈ ਨਿਯਮ ਭਿੰਨ ਹਨ ਹਨ ਅਤੇ ਮਰਦਾਂ ਲਈ

ਭਿੰਨ। ਜਦੋਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਦੇਹਰੀਆਂ ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਓਧਰ ਜੰਮੇ-ਪਲੇ, ਸਪਸ਼ਟਵਾਦੀ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਬੱਚੇ ਦੇਖਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਅਕਸਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਕਲਚਰ ਵੱਲ ਖਿੱਚੇ ਜਾਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਦੂਰ ਹੋਣ ਲੱਗਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਕਰਕੇ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋਕੇ ਫ਼ੈਸਲੇ ਸੁਣਾਉਣ ਲੱਗਦੇ ਹਨ। ਇਸਤਰੀ-ਪੁਰਸ਼ ਸੰਬੰਧਾਂ ਬਾਰੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਸੋਚ ਇਸ਼ਕ, ਆਸ਼ਿਕ-ਮਸ਼ੂਕ, ਜਾਂ ਸਰੀਰਿਕ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੁਆਲੇ ਹੀ ਘੁੰਮਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਲੈਲਾ ਜੋ ਚੰਦਨ ਨੂੰ ਮਿਲਨ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਪਿੱਛੇ ਉਸਦਾ ਮਕਸਦ ਆਪਣੇ ਰਿਸਰਚ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਜਾਣਕਾਰੀਆਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਕਰਨਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਚੰਦਨ ਇਸ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਸੋਚ ਮੁਤਾਬਿਕ ਆਪਣਾ ਹਿਤ ਸੋਚਣ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਲੈਲਾ ਜੋ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਮਾਈਕਲ ਨੂੰ ਵੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਦੱਸ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅੱਜ ਨਹੀਂ ਕੱਲ੍ਹ ਮੁੜੇਗੀ ਜਦਕਿ ਚੰਦਨ ਆਪਣੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਕਰਕੇ ਲੈਲਾ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰ ਤੇ ਸ਼ੱਕ ਕਰਨ ਲੱਗਦਾ ਹੈ,

"ਚਾਲੂ ਲਗਦੀ ਹੈ, ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਤੋਰ ਕੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਰਾਤ ਕਿੱਥੇ ਰਹੇਗੀ ਤੇ ਸਵੇਰੇ ਮਾਈਕਲ ਕੋਲ਼, ਇਹ ਮਾਈਕਲ ਵੀ ਕੋਈ ਫਰੈਂਡ ਹੀ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਬਸ ਜੀ ਮੰਜਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਇਹ ਗੋਰੇ। ਸਾਡੀ ਹੀ ਜੂਨ ਬੁਰੀ ਹੈ। ਸੰਗਲ ਨਾਲ਼ ਬੱਝ ਜਾਵੇ ਤੇ ਬਸ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਉਗਾਲੀ ਕਰੀ ਜਾਵੇ, ਪੰਜਾਲੀ ਵਿੱਚ ਸਿਰ ਫਸਾ ਕੇ।" (153)

ਕਿਸੇ ਔਰਤ ਪ੍ਰਤੀ ਅਜਿਹੀ ਭਾਰਤੀ ਸੋਚ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਜੈਂਡਰ ਕੰਪਲੈਕਸ ਕਰਕੇ ਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਕੰਪਲੈਕਸ ਸਾਡੀ ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਤਹਿਤ ਹੀ ਭਾਰਤੀ ਪੰਜਾਬੀ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਭਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਇਸੇ ਬਾਰੇ ਦੱਸਦਾ ਚੰਦਨ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ,

"ਸਠਵਿਆਂ ਵਿੱਚ ਤੇ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਛੋਟਾ ਸੀ। ਨਿਆਣਾ ਜਿਹਾ। ਅਸੀਂ ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀਆਂ ਰਲਕੇ ਖੇਡਦੇ ਸੀ, ਅੱਧੀ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਤੱਕ। ਸਿਰਫ਼ ਨਿਆਣੇ। ਪਿੰਡ ਦੀ ਹਰ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਭੈਣ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੁੜੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਹੋਣਾ, ਇੰਝ ਲੱਗਣਾ ਜਿਵੇਂ ਆਪਣੀ ਹੀ ਭੈਣ ਦਾ ਵਿਆਹ ਹੈ। ਬੜੀ ਜੁੰਮੇਵਾਰੀ ਨਾਲ਼ ਵਿਆਹ ਦਾ ਹਰ ਕੰਮ, ਹਰ ਕੋਈ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਕੁੜੀ ਵਿੱਚ ਔਰਤ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦੀ ਸੀ, ਸਿਰਫ਼ ਭੈਣ ਹੀ ਦਿਸਦੀ ਸੀ। ਦੁਸ਼ਮਣ ਵੀ ਪਿੰਡ ਦੇ ਜੁਆਈ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰਦਾ ਸੀ। (159)

ਪਰੰਤੂ ਭੈਣ ਨਾ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਭੈਣ ਸਮਝਣਾ, ਦੇਸਤ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ? ਇੱਥੇ ਹੀ ਸਮਾਜ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਕੰਪਲੈਕਸ ਭਰਨ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਭੈਣ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਇੱਕ ਢਾਲ ਵਾਂਗ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਮਨ ਵਿੱਚ ਉੱਠਣ ਵਾਲੇ ਖ਼ਿਆਲਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਢਾਲ ਵਾਂਗ। ਸਮਾਜਿਕ ਮਾਨਤਾਵਾਂ, ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ, ਧਾਰਮਿਕਤਾ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕਤਾ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹੀ ਢਾਲਾਂ ਹਨ। ਜਿਹੜੀਆਂ ਇਸ ਕੰਪਲੈਕਸ ਨਾਲ਼ ਨਜਿੱਠਣ

ਲਈ ਈਜਾਦ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਸਵਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕੰਪਲੈਕਸ ਪੈਦਾ ਕਿਉਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ? ਇਸ ਕਿਉਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਲੈਲਾ ਆਪਣੀ ਰਿਸਰਚ ਵਿੱਚੋਂ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

"ਜਦ ਤੇਰੇ ਕਹਿਣ ਮੁਤਾਬਿਕ ਪਿੰਡ ਦੀ ਕੁੜੀ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਖੇਡਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਉਮਰ ਨਿਆਈ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਨਿਆਈ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਭੈਣ ਲੱਭਣ ਤੁਰ ਪੈਂਦੇ ਹੋ, ਜਦਕਿ ਉਸ ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤੀ ਬੈਠਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਖਲਾਅ ਨਾਲ ਤੁਹਾਡਾ ਅੰਦਰ ਬਾਹਰ ਭਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਖੁਸ਼ੀ ਵਾਲੀ ਪਗਡੰਡੀ ਹੀ ਛੱਡ ਦਿੰਦੇ ਹੋ। ਖੇਡ, ਕੁੱਦ, ਮੌਜ-ਮਸਤੀ ਜਦੋਂ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ ਤਾਂ ਮਨ ਵਿੱਚ ਦੱਬੀ ਹੋਈ ਖੁਸ਼ੀ, ਸਿਰਫ਼ ਔਰਤ ਹੰਢਾਉਣ ਦੇ ਰਾਹ ਤੁਰ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਬਿਮਾਰ ਖੇਡ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦੀ ਕਿ ਇਸਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਲੋੜ ਇਤਨੀ ਪ੍ਰਬਲ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਚਾਹੀਦੀ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਬਾਕੀ ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਗਲ ਲਵੇ। ਤੁਹਾਡਾ ਸਾਥੀ ਕੋਈ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਕਿਸੇ ਖੁਸ਼ੀ ਨੂੰ ਦੂਣ ਸਵਾਇਆ ਕਰਦਿਆਂ ਤੁਹਾਡੀ ਆਪਣੀ ਖੁਸ਼ੀ ਚੰਗੁਈ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਤੇ ਫਿਰ ਜੈਂਡਰ, ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਬਣ ਕੇ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਥੋੜ੍ਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਕਹਿਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕਹਿ ਸਕਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਜਾਣ ਪਛਾਣ ਦਾ ਨਿੱਘ, ਇੱਕ ਔਰਤ ਦੇ ਨਿੱਘ ਵਿੱਚ ਵਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਦਿਲੋਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹੋ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਕੀ ਹੋ?" (161)

ਇਸ ਔਰਤ ਨੂੰ ਹੰਢਾਉਣ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਜੋ ਬਾਕੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਗਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਔਰਤ ਕੇਵਲ ਭੋਗਣ ਦੀ ਵਸਤੂ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਜੈਂਡਰ ਬਣੀ ਔਰਤ ਨੂੰ ਜਗੀਰ ਸਮਝਣ ਵਾਲੀ ਭਾਰਤੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਜਾਂ ਤਾਂ ਇਸ ਜਗੀਰ ਉੱਪਰ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨਾ ਲੋਚਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਫਿਰ ਆਪਣੀ ਇਸ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਲਈ ਨੈਤਿਕਤਾ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਜੈਂਡਰ ਕੰਪਲੈਕਸ ਤਹਿਤ ਹੀ ਚੰਦਨ ਵੀ ਲੈਲਾ ਨੂੰ ਮਿਲਨ ਉਸ ਨਾਲ ਸੌਣ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਨਾਲ ਹੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਝੂਠ ਬੋਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਲੈਲਾ ਬਾਰੇ ਨਾ ਦੱਸ ਕੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਬਹਾਨਾ ਲਗਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਲੈਲਾ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰ ਬਾਰੇ ਅੰਦਾਜ਼ੇ ਲਗਾਉਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਹੀ ਜੈਂਡਰ ਕੰਪਲੈਕਸ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਮਰਦ ਕਦੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਮਰਦ ਦੇਸਤ ਬਾਰੇ, ਉਸ ਦੇ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕੰਮਾਂ ਬਾਰੇ, ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਲਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਐਕਸ਼ਨ ਬਾਰੇ, ਅਜਿਹੇ ਅੰਦਾਜ਼ੇ ਨਹੀਂ ਲਗਾਉਂਦਾ ਜੋ ਔਰਤ ਬਾਰੇ ਲਗਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਹ ਇਸ ਕੰਪਲੈਕਸ ਕਰਕੇ ਹੀ ਹੈ, ਲੈਲਾ ਇਸ ਕੰਪਲੈਕਸ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰਦੀ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ,

"ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜੀਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਜੀਂਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਜੇ ਗੱਲ ਸਾਡੇ ਜ਼ਹਿਨ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਹੋ ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਡਿਕਟੇਟ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਇੱਥੋਂ ਹੀ ਜੈਂਡਰ ਕੰਪਲੈਕਸ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਸਪੋਰਟਸ, ਕਿਤਾਬ, ਸਾਹਿਤ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸਮਾਜਿਕ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠਾ ਹੋ ਕੇ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤੇ ਉਹਦੇ ਵਿੱਚੋਂ ਸਕੂਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇ ਤੇ ਤੇਰਾ ਉਹ ਸਕੂਨ ਸੁਨੀਲ ਤੱਕ ਵੀ ਸੰਚਾਰ ਕਰੇ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਕੰਪਲੈਕਸ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਣਗੇ, ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਸੋਚ ਮਰਦ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਕੁਝ ਦੀ ਨਹੀਂ ਸਮੁੱਚ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੀ ਹਾਂ।" (172)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਉੱਪਰ ਉੱਚਤਾ/ਗੀਣਤਾ, ਜਾਤੀਗਤ, ਲਿੰਗਕ ਜਾਂ ਬਚਪਣ ਦੀਆਂ ਅਣਸੁਲਝੀਆਂ ਮਨੋਗੰਢਾਂ ਦਾ ਗਹਿਨ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ-ਮਾਨਸਿਕ ਦਸ਼ਾ ਵੀ ਕਾਫ਼ੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਇਹਨਾਂ ਮਨੋਗੰਢਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਸੱਟ ਵੱਜਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਮਨੋਗੰਢਾਂ ਉੱਭਰ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਗੋਰਿਆਂ ਸਾਹਮਣੇ ਭਾਰਤੀ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਗੀਣਤਾ ਵੀ ਦੂਰੇ ਸੁਭਾਅ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਇਹ ਗੀਣਤਾ/ਉੱਚਤਾ ਦੀ ਮਨੋਗੰਢ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀਆਂ ਮੂਲ ਇੱਛਾਵਾਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਵੀ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਬਚਪਣ ਵਿੱਚ ਇੱਛਾਵਾਂ ਦੇ ਅਧੂਰੀਆਂ ਰਹਿ ਜਾਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦਮਨ ਹੋ ਜਾਣ ਤੇ ਉਤਪੰਨ ਹੋਈਆਂ ਅਣਸੁਲਝੀਆਂ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਮਨੋਗੰਢਾਂ ਵੀ ਕਈ ਵਾਰ ਪਰਵਾਸੀ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਅਤੇ ਸੁਭਾਅ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੈਂਡਰ-ਕੰਪਲੈਕਸ ਭਾਵ ਲਿੰਗਕ ਮਨੋਗੰਢ ਵੀ ਅਕਸਰ ਮਾਨਸਿਕ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀਆਂ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਮਨੋਗੰਢ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਦਕਾ ਪਰਿਵਾਰਿਕ ਟੁੱਟ-ਭੱਜ ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਆੱਨਰ-ਕਿਲਿੰਗ, ਵਰਗੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵਾਪਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਡਾ.ਜਸਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਬਿੰਦਰਾ ਵੀ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ **ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ** ਵਿੱਚ ਮਨੋਗੰਢਾਂ ਬਾਰੇ ਅਜਿਹੇ ਹੀ ਨਤੀਜੇ ਤੇ ਪੁੱਜਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਰ ਕੱਢਦੇ ਹੋਏ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ,

ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਮਨ ਵਿੱਚ ਬੱਝ ਚੁੱਕੀਆਂ ਗੰਢਾਂ, ਦੱਬੀਆਂ-ਲੁਕੀਆਂ ਕਾਮਨਾਵਾਂ ਤੇ ਦਮਨ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਹਨ। ਦਮਨ ਕਰਨ ਕਾਰਨ ਉਹ ਆਮਰਯਾਦਿਤ, ਅਨੈਤਿਕ ਤੇ ਅਸਮਾਜਿਕ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਬੰਧਨ, ਸੰਜਮ ਤੇ ਸੀਮਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਮਨ ਤੇ ਕੋਈ ਨਿਯਮ, ਕਾਨੂੰਨ ਜਾਂ ਸਮਾਜ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਲਾ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਵਧੇਰੇ ਕਰਕੇ ਸਮਾਜ ਤੋਂ ਲੁਕਵਾ-ਛਿਪਵਾ ਜਾਂ ਸੁਫ਼ਨਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ

ਪ੍ਰਗਟਾਓ ਦਾ ਹਰ ਰਾਹ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਏ ਤਾਂ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਹੀ ਮਨੋਰੋਗਾਂ ਨਾਲ ਪੀੜਤ ਨਜ਼ਰ ਆਵੇ। (56)

ਅਧਿਆਇ ਸਾਰ:-

ਉਪਰੋਕਤ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ-ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਸੀਂ ਕੁੱਝ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨੁਕਤਿਆਂ ਤੇ ਪੁੱਜਦੇ ਹਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਵੇਰਵਾ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ।

- ਦਮਿਤ ਇੱਛਾਵਾਂ ਪਰਵਾਸ ਦੌਰਾਨ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਤੇ ਗਹਿਨ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਮਾਜਿਕ-ਆਰਥਿਕ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਦਮਿਤ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਅਚੇਤਨ ਮਨ ਵਿੱਚ ਡੂੰਘੀਆਂ ਦੱਬੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਰੂਪ ਬਦਲ ਕੇ ਸੁਚੇਤ ਵਿਵਹਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰਦੇਸ ਆਉਣ ਕਰਕੇ ਅਧੂਰਾ ਰਹਿ ਗਿਆ ਪਿਆਰ ਜਾਂ ਵਿਛੋੜਾ, ਕੰਮਾਂ-ਕਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਦੱਬ ਗਏ ਸ਼ੌਕ, ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਮਜਬੂਰੀ ਕਰਕੇ ਉਪਜਿਆ ਅਪਰਾਧ-ਬੇਧ, ਆਦਿ ਅਜਿਹੇ ਕਈ ਮਾਨਸਿਕ ਉਦਰੇਵੇਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਛਾਵਾਂ ਦੇ ਅਧੂਰੇ ਰਹਿ ਜਾਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਪਰਵਾਸ ਬਣਦਾ ਹੈ।
- ਪਰਵਾਸ ਚਾਹੇ ਇੱਛਾਵਾਂ ਦੇ ਦਮਿਤ ਹੋਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਨਾ ਵੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਵੀ ਪਰਵਾਸ ਕਰਕੇ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਤਣਾਅ ਅਤੇ ਦਵੰਦ ਇਹਨਾਂ ਦਮਿਤ ਇੱਛਾਵਾਂ ਨੂੰ ਉਘਾੜਨ 'ਚ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਣਜੋੜ ਵਿਆਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲੀ ਨਿਰਾਸ਼ਾ, ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਹੋਕੇ ਪਲਾਇਨ ਕਰ ਜਾਣ ਦਾ ਡਰ ਜਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਪਲਾਇਨ ਕਰ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੀ ਇਕੱਲਤਾ, ਜੀਵਨ ਸਾਥੀ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਾ ਖ਼ਾਲੀਪਣ, ਘਰ ਬਦਲਣ ਨਾਲ ਜੁੜੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ, ਘਰਾਂ ਦੇ ਖ਼ਰਚੇ, ਟੈਕਸ, ਇੰਸ਼ੂਰੈਂਸਾਂ, ਕਿਸ਼ਤਾਂ ਕੱਢਦਿਆਂ ਮਸ਼ੀਨੀ ਬਣ ਗਈ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਆਦਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਾਰਨ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਪਰਵਾਸੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਮਾਨਸਿਕ ਖਿਚਾਓ ਅਤੇ ਦਵੰਦ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦਮਿਤ ਇੱਛਾਵਾਂ ਨੂੰ ਉੱਘਾੜਨ ਲਈ ਮਾਰੈਲ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।
- ਹੋਰਵਾ ਪੁਨਰ-ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਦੀ ਅਤਿ ਧੀਮੀ ਗਤੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਕਸਰ ਬਜ਼ੁਰਗ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਨਵੇਂ ਬਦਲਾਵਾਂ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਜਿਸਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਹੋਰਵਾ ਉਪਜਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਵਕਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿਛੋਕੜ ਨਾਲ ਜੋੜਦਾ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਹੋਰਵਾ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਮਾਨਸਿਕ ਤਣਾਅ ਉਪਜਾਉਂਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਇਸਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੋਹਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਵਕਤੀ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਵੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਡਿਫੈਂਸ ਮੈਕਨਿਜ਼ਮ ਦੀ ਕਿਸਮ ਪ੍ਰਤੀਗਮਨ ਦਾ ਇੱਕ ਆਮ ਜਿਹਾ

ਰੂਪ ਹੋਰਵਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮਨ ਪਿਛਲੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜ ਕੇ ਵਕਤੀ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਹਾਸਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਅਲਗਾਵ ਕਰਕੇ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਬੇਚੈਨੀ ਅਤੇ ਇਕੱਲਾਪਣ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਆਮ ਜਿਹਾ ਅਤੇ ਸਰਬ-ਵਿਆਪੀ ਰੱਖਿਆਤਮਿਕ ਢੰਗ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਹ ਗੰਭੀਰ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਹੱਲ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ ਪਰੰਤੂ ਵਕਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਮਨ ਨੂੰ ਧਰਵਾਸ ਜ਼ਰੂਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

- ਇੰਟਰਨੈੱਟ, ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ, ਵੀਡੀਓ ਕਾਲਸ, ਫੋਨ ਕਾਲਸ ਆਦਿ ਆਧੁਨਿਕ ਸਹੂਲਤਾਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਹੋਰਵੇ ਨੂੰ ਘਟਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇੱਕ ਡਿਫੈਂਸ ਮੈਕਨਿਜ਼ਮ ਵਾਂਗ ਕੰਮ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰਵਾਸ ਦੇ ਹੋਰਵੇ, ਦਵੰਦ, ਤਣਾਅ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦਾ ਹੋਰਵੇ ਘਟਾਉਣ 'ਚ ਬਹੁਤ ਯੋਗਦਾਨ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਕਰਕੇ ਕੁਝ ਮਾਨਸਿਕ ਖਿਚਾਓ ਵੀ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਪਰਵਾਸੀਆਂ 'ਚ ਹੋਰਵਾ ਘਟਾਉਣ ਲਈ ਇਹ ਇੱਕ ਅਹਿਮ ਜੁਗਤ ਹੈ।
- ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪੱਛਮੀ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿਹੁਣੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਭਰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਵਾਤਸਲੱਯ ਰਸ ਨੂੰ ਤ੍ਰਿਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਪਾਲਤੂ ਜਾਨਵਰ ਪਾਲ ਕੇ ਇੱਕ ਸਮਾਜਿਕ ਜੁਗਤ ਵਾਂਗ ਇਸ ਰੱਖਿਆਤਮਿਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਅਪਣਾ ਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਹੁਣ ਠੀਕ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਮਾਜਿਕ ਮਾਹੌਲ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਣ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪਾਤਰ ਇਸ ਵਿਧੀ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਂਦੇ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।
- ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਲੋਕ-ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਜਾਂ ਲੋਕ-ਸਿਆਣਪਾਂ, ਜਿਵੇਂ-ਕਿਸੇ ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਜਾਣ ਤੇ ਅਕਸਰ ਹੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ, "ਜਿਸ ਦੀ ਜਿੰਨੀ ਲਿਖੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੇ ਓਨੀ ਹੀ ਭੋਗਣੀ ਹੈ", "ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਭਾਣਾ ਮੰਨੇ ਭਾਈ", ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਧਾਰਮਿਕ ਕਿਰਿਆ ਕਲਾਪ ਕਰਨੇ, ਅਰਦਾਸਾਂ ਕਰਨੀਆਂ, ਪਾਠਾਂ ਦੇ ਭੋਗ ਪਾਉਣੇ, ਸਰਾਧ ਕਰਨੇ, ਰੋਟੀ ਖਵਾਉਣੀ, ਕੱਪੜੇ, ਮੰਜਾ-ਬਿਸਤਰਾ ਦਾਨ ਕਰਨਾ ਆਦਿ ਵਗ਼ੈਰਾ-ਵਗ਼ੈਰਾ ਸਾਰੀਆਂ ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਜੋ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚੱਲਿਤ ਹਨ, ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਹ ਲੋਕ ਸਿਆਣਪਾਂ ਡਿਫੈਂਸ ਮੈਕਨਿਜ਼ਮ ਵਾਂਗ ਹੀ ਕੰਮ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਮਨ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਅਤੇ ਅਚੇਤਨ ਪਏ ਸਦਮੇ ਨੂੰ ਸਹਾਰਨ 'ਚ ਮਦਦ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਸਲ 'ਚ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਡਿਫੈਂਸ ਮੈਕਨਿਜ਼ਮ, ਅਧਾਰਿਤ ਤਕਨੀਕਾਂ ਹਨ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਸਾਡੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਚੋਂ ਨਿਕਲਦੇ ਦੁੱਖ ਨੂੰ ਸਮਾਯੋਜਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਡੀ ਮਦਦ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਹ ਸਿਆਣਪਾਂ ਪਰਵਾਸੀ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ ਵੀ ਰੱਖਿਆਤਮਿਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਾਂਗ ਕੰਮ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

- ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਵਹਾਰ ਦੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਤਹਿਤ ਅਸੀਂ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ, ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਉੱਪਰ ਉੱਚਤਾ/ਹੀਣਤਾ, ਜਾਤੀਗਤ, ਲਿੰਗਕ ਜਾਂ ਬਚਪਣ ਦੀਆਂ ਅਣਸੁਲਝੀਆਂ ਮਨੋਗੰਢਾਂ ਦਾ ਗਹਿਨ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ-ਮਾਨਸਿਕ ਦਸ਼ਾ ਵੀ ਕਾਫ਼ੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਇਹਨਾਂ ਮਨੋਗੰਢਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।
- ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਅਤੇ ਕੇਵਲ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਤਬਕਾ ਪਰਦੇਸ਼ ਗਿਆ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਜਾਤੀਗਤ ਮਨੋਗੰਢ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਉੱਘੜਦੀ, ਪਰੰਤੂ ਹੁਣ ਜਦ ਛੋਟੀਆਂ ਜਾਤਾਂ ਜੋ ਇਸ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਤਬਕੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੰਮ ਕਰਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਪਰਵਾਸ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਖੌਤੀ ਜਾਤੀਗਤ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਦੀ ਪਦਵੀ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਾਤੀਗਤ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਸੱਟ ਵੱਜਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਮਨੋਗੰਢਾਂ ਉੱਭਰ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਕਈ ਵਾਰ ਉੱਚ ਜਾਤੀ ਵਾਲੇ ਪਾਤਰ ਦੁਬਿਧਾ, ਦਵੰਦ, ਤਣਾਅ, ਹੋਰਵੇ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਦਕਿ ਓਧਰ ਜੰਮੇ-ਪਲੇ ਪਾਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਜਾਤੀਗਤ ਮਨੋਗੰਢ ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ।
- ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚੋਂ ਗਏ ਨਿਮਨ ਵਰਗ ਦੇ ਪਾਤਰ ਇਸ ਅਲਗਾਵ ਜਾਂ ਦਵੰਦ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ, ਇਹ ਉੱਚ ਵਰਗ ਦੇ ਪਾਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਕਾਰਨ ਨਿਮਨ ਵਰਗ ਦੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਪਰਵਾਸ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਸਮਾਜਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਸੁਧਰਦੀ ਹੀ ਹੈ ਜਾਂ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਨਿਮਨ ਸੀ, ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਅਧੀਨਤਾ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਜੋ ਉੱਚ ਵਰਗ ਦੇ ਪਾਤਰਾਂ ਨੂੰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉੱਚ ਵਰਗ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਉੱਚ ਪਦਵੀਆਂ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਆਏ ਉਹ ਸਰਕਾਰੀ ਅਫ਼ਸਰ ਵੀ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲਗਭਗ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਜਾਂ ਸਾਰੀ ਜਵਾਨੀ ਦੀ ਉਮਰ ਅਫ਼ਸਰੀ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਲੰਘੀ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਧੀਨਗੀ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਤਾਂ ਹੱਥੀਂ ਕੰਮ ਕਰਨਾ, ਮਿਹਨਤ ਕਰਨਾ, ਉੱਪਰੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਹਿ ਕੇ ਕਰਨਾ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਦਵੰਦ ਅਤੇ ਤਣਾਅ ਦਾ ਸਬੱਬ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਹੋਰਵਾ ਅਤੇ ਅਲਗਾਵ ਉਪਜਾਉਂਦਾ ਹੈ।
- ਇਹ ਜਾਤੀਗਤ ਉੱਚਤਾ ਦੀ ਮਨੋਗੰਢ ਅਕਸਰ ਹੀ ਆਪਣੇ ਧੀ-ਪੁੱਤ ਦੇ ਵਿਆਹ ਲਈ ਜੀਵਨ ਸਾਥੀ ਦੀ ਚੋਣ ਸਮੇਂ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਵਿੱਚ ਦਵੰਦ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਪੱਛਮੀ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ ਜੰਮੇ-ਪਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਆਪਣੀ ਜਾਤ-ਬਰਾਦਰੀ ਵਿੱਚ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਣ ਵਾਲੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਉਹ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜਿਕ ਸਮਝ ਅਨੁਸਾਰ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸੁਭਾਅ ਮਿਲੇ, ਸੋਚ ਮਿਲੇ, ਦਿਲ

ਮਿਲੇ ਉਸ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਣ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਦਕਿ ਭਾਰਤੀ ਮਾਪੇ ਆਪਣੀ ਜਾਤ-ਬਰਾਦਰੀ ਵਿੱਚ ਰਿਸ਼ਤਾ ਜੋੜਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ ਇੱਛਾ ਮਗਰ ਇਹ ਜਾਤੀਗਤ ਮਨੋਗੰਢ ਹੀ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਦੋਹਾਂ ਧਿਰਾਂ ਲਈ ਮਾਨਸਿਕ ਖਿਚਾਓ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੀ ਹੈ।

- ਕੈਨੇਡਾ ਚਾਹੇ ਬਹੁ-ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਦੇਸ਼ ਹੈ, ਇੱਥੇ ਸਾਰੀਆਂ ਨਸਲਾਂ, ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਬਰਾਬਰ ਦੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਵਿਵਸਥਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਨਸਲੀ ਭੇਦਭਾਵ ਜੋ ਲਗਭਗ ਹਰੇਕ ਸਮਾਜ 'ਚ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਪੱਛਮੀ ਸੱਭਿਅਤਾ ਜਿਸ ਨੇ ਲਗਭਗ ਅੱਧੀ ਦੁਨੀਆ 'ਚ ਆਪਣੀਆਂ ਬਸਤੀਆਂ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਉੱਚਤਾ ਵਾਲੀ ਮਨੋਗੰਢ ਉੱਪੜਵੇਂ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ, ਆਪਣੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਉੱਚ ਮੰਨਦੇ ਆਏ ਹਨ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਕਈ ਗੋਰੇ ਲੋਕ ਕਾਲਿਆਂ, ਚੀਨੀਆਂ, ਨੇਟਿਵਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਪੱਖਪਾਤੀ ਨਜ਼ਰੀਏ ਨਾਲ ਦੇਖਦੇ ਹਨ।
- ਗੋਰਿਆਂ ਸਾਹਮਣੇ ਭਾਰਤੀ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਹੀਣਤਾ ਵੀ ਦੂਰੇ ਸੁਭਾਅ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਇਹ ਹੀਣਤਾ/ਉੱਚਤਾ ਦੀ ਮਨੋਗੰਢ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀਆਂ ਮੂਲ ਇੱਛਾਵਾਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਵੀ ਬਣਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਵੱਡਾ ਘਰ, ਵੱਡੀ ਗੱਡੀ, ਟੈਹਰ-ਸੋਹਰ ਆਦਿ ਇੱਛਾਵਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਅੰਗ ਬਣੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਹ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਪੱਛਮੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਦਾ ਇੱਕ ਕਾਰਨ ਵੀ ਬਣੀ ਹੈ, ਪਰ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਗੋਰਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣੇ ਹੀਣ ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਛੁਪਾਉਣ ਲਈ ਡਿਫੈਂਸ ਮੈਕਨਿਜ਼ਮ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਿਆਂ ਪੰਜਾਬੀ ਮਨ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਾਮਯਾਬ, ਵੱਧ ਅਮੀਰ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਰਲਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਰਗਾ ਬਣਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਹੀ ਬੋਲਣਾ, ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਵਾਂਗ ਵੱਖਰੇ ਕੱਪੜੇ ਪਾਉਣਾ, ਖਾਣਾ ਪੀਣਾ ਵੀ ਬਦਲ ਲੈਣਾ, ਜਿਵੇਂ ਤੜਕੇ ਲਾਉਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਖਾਣਾ, ਸਾਗ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਨਾ ਬਣਾਉਣਾ, ਸਿਰਾ ਤੇ ਪਰਨੇ ਬੰਨ੍ਹਣ ਵਾਲੇ ਜਾਂ ਨਿਆਣਿਆਂ ਦੇ ਜੂੜੇ ਕਰਦੀਆਂ, ਜੂਆਂ ਕੱਢਦੀਆਂ ਪੰਜਾਬੀ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਮਾੜੇ ਸਮਝਣਾ, ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਵਾਂਗ ਫੁੱਲ ਬੀਜਣਾ ਅਤੇ ਫੁੱਲਾਂ ਤੋਂ ਸੱਖਣੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੇ ਨਾ ਸਮਝਣਾ, ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੇ ਮੋਲਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਜਾਂ ਪਾਰਕਾਂ 'ਚ ਜੁੜ ਕੇ ਬੈਠਣ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਨਾ ਸਮਝਣਾ, ਆਦਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹੋਰ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਪੱਖ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੀਣਤਾ ਮਨੋਗੰਢ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਤਰਾਂ 'ਚ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।
- ਬਚਪਣ ਜਾਂ ਕਿਸੇਰ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਇੱਛਾਵਾਂ ਦੇ ਅਧੂਰੀਆਂ ਰਹਿ ਜਾਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦਮਨ ਹੋ ਜਾਣ ਤੇ ਉਤਪੰਨ ਹੋਈਆਂ ਅਣਸੁਲਝੀਆਂ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਮਨੋਗੰਢਾਂ ਵੀ ਕਈ ਵਾਰ ਪਰਵਾਸੀ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਅਤੇ ਸੁਭਾਅ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਵਿੱਚ ਅਸਧਾਰਨਤਾ

ਜਿਵੇਂ-ਅਸਧਾਰਨ ਕਾਮ-ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ, ਅਤਿ ਸ਼ੱਕੀ, ਝਗੜਾਲੂ, ਖਿਝੂ, ਡਰਪੇਕ, ਜਾਂ ਸ਼ਰਮਾਕਲ ਸੁਭਾਅ ਲਈ ਜੁੰਮੇਵਾਰ ਬਣ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

- ਇੱਕ ਹੋਰ ਮਨੋਗੰਢ ਜੋ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਦੇ ਲਗਭਗ ਸਾਰੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਵਿੱਚ ਦੇਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜੈਂਡਰ-ਕੰਪਲੈਕਸ ਭਾਵ ਲਿੰਗਕ ਮਨੋਗੰਢ, ਜਿਹੜੀ ਨਿਰੋਲ ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਵਿਅਕਤੀ ਇੱਕ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚੋਂ ਦੂਸਰੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਮਨੋਗੰਢ ਉਸਦੇ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਅੰਗ ਵਜੋਂ ਨਾਲ ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਵੱਖਰੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਵੱਖਰੀਆਂ ਲਿੰਗਕ ਬਿਰਤੀਆਂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਕਸਰ ਇਹ ਲਿੰਗਕ ਮਨੋਗੰਢ ਮਾਨਸਿਕ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀਆਂ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਦਕਾ ਪਰਿਵਾਰਿਕ ਟੁੱਟ-ਭੱਜ, ਘਰੇਲੂ ਕਲੇਸ਼, ਕੁੜੀਆਂ ਉੱਪਰ ਬੰਦਸ਼ਾਂ, ਜੈਂਡਰ ਅਧਾਰਿਤ ਘਰੇਲੂ ਕੰਮ ਦੀ ਵੰਡ, ਇੱਜ਼ਤ ਦੀ ਰਾਖੀ ਜਾਂ ਔਰਤ ਨੂੰ ਇੱਜ਼ਤ ਨਾਲ ਜੋੜਕੇ ਦੇਖਣਾ, ਸਰੀਰਿਕ-ਮਾਨਸਿਕ ਤਸੱਦਦ, ਜਾਂ ਫਿਰ ਸਭ ਤੋਂ ਘਾਤਕ ਆੱਨਰ-ਕਿਲਿੰਗ, ਵਰਗੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵਾਪਰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਅਧਿਆਇ ਚੌਥਾ

ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਹਾਸ਼ੀਆਗਤ ਸਮਾਜਿਕ ਧਿਰਾਂ ਦਾ ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਅਧਿਐਨ

ਸਾਹਿਤ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਸਬਲਟਰਨ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਬਣਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਹ ਅਵਾਜ਼ ਚਾਰੇ ਖੁਦ ਸਬਲਟਰਨ ਰਹੇ ਲੇਖਕ ਵੱਲੋਂ ਜਾਂ ਹਮਦਰਦੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਇਲੀਟ ਗਰੁੱਪ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਉਠਾਈ ਜਾਵੇ। ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਵੀ ਇਸ ਪੱਖੋਂ ਪਿੱਛੇ ਨਹੀਂ ਰਹੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਰਵਾਇਤੀ ਪਰਵਾਸੀ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਾਕਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲੋਂ-ਨਾਲ ਸਬਲਟਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਵੀ ਬਾਖੂਬੀ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਹਾਸ਼ੀਆਗਤ ਸਮਾਜਿਕ ਧਿਰਾਂ(ਸਬਲਟਰਨ) ਕੌਣ ਹਨ? ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਸਬਲਟਰਨ ਧਿਰਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਸੀਂ ਸਬਲਟਰਨ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਭਾਰਤੀ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਰਣਜੀਤ ਗੁਹਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ ਹਾਸ਼ੀਆਗਤ ਅਧਿਐਨ ਵਿੱਚ ਉੱਤਰ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਵਰਤਦਿਆਂ ਭਾਰਤੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਸੰਗਰਾਮ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਕਿਸਾਨਾਂ ਅਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਯੋਗਦਾਨ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਸਾਨ, ਮਜ਼ਦੂਰ, ਔਰਤਾਂ ਅਤੇ ਆਦਿਵਾਸੀਆਂ ਲਈ ਸਬਲਟਰਨ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਸੇ ਉਹ ਵਰਗ ਜੋ ਵਾਂਝੇ ਰੱਖੇ ਗਏ, ਪੀੜਤ ਜਾਂ ਦਮਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ, ਖ਼ਾਮੋਸ਼ ਰੱਖੇ ਗਏ ਜਾਂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ, ਇਤਿਹਾਸਕਾਰੀ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਰੱਖੇ ਗਏ ਜਾਂ ਕੱਢ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਲਈ ਸਬਲਟਰਨ ਪਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੇ ਸਮਾਂਤਰ ਕਈ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਮੁਥਾਜ, ਮੁਤੈਹਿਤ, ਨਿਮਾਣੇ, ਨਿਮਨ, ਨਿਓਟੇ, ਦਲਿਤ, ਕੇਝੇ, ਸੂਦਰ, ਦਮਿਤ, ਅਣਹੋਏ, ਮੂੜ੍ਹ, ਅਸਭਿਅਕ ਆਦਿ ਪਰੰਤੂ ਕੋਈ ਵੀ ਸ਼ਬਦ ਸਬਲਟਰਨ ਲਈ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਢੁਕਵਾਂ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸਬਲਟਰਨ ਹੀ ਵਰਤ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਫਿਰ ਕਈ ਵਾਰ ਹਾਸ਼ੀਆਗਤ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਸਬਲਟਰਨ ਕੁਝ ਵੱਖਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜਿੱਥੇ ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਹਾਸ਼ੀਆਗਤ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਆਰਥਿਕ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ ਉੱਥੇ ਪਰਵਾਸ ਦੌਰਾਨ ਇਹ ਕੇਵਲ ਸਹਾਇਕ ਕਾਰਨ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਸਿੱਖ (ਭਾਪੇ) ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਆਰਥਿਕ ਪੱਖੋਂ ਕਾਫ਼ੀ ਸੰਪੰਨ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਆਪਣੀ ਵੇਸ-ਭੂਸ਼ਾ, ਪੱਗ, ਬੋਲੀ ਅਤੇ ਸਰੀਰਿਕ ਹਾਵ-ਭਾਵ ਕਰਕੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਮਾਜਿਕ ਪੱਧਰ ਤੇ ਦੁਜੈਲੇ ਸਥਾਨ ਤੇ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਪਹਾਸ ਦਾ ਪਾਤਰ ਵੀ ਬਣਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਵਾਸ ਵਿੱਚ ਸਬਲਟਰਨ ਧਿਰਾਂ ਪਿੱਛੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ

ਕਾਰਕ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਅਸੀਂ ਅਧਿਆਇ ਦੇ ਅਗਲੇ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਅਧਿਐਨ ਕਰਾਂਗੇ।

ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਸਬਲਟਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਗਾਇਤਰੀ ਚੱਕਰਵਰਤੀ ਸਪਿਵਾਕ ਦਾ ਸਵਾਲ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਡੇ ਮੂੰਹ ਖੜ੍ਹਦਾ ਹੈ, “ਕੀ ਸਬਲਟਰਨ ਬੋਲ ਸਕਦਾ ਹੈ?” ਇੱਥੇ ਸਪਿਵਾਕ ਦੇ ਇੱਕ ਸਵਾਲ ਅੰਦਰ ਕਈ ਸਵਾਲ ਛੁਪੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਉਹ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਸਵੈ-ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਭਾਵ ਕਿ, ਕੀ ਸਬਲਟਰਨ ਨੂੰ ਸਵੈ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਹੁੰਦੀ ਹੈ? ਕੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਅਨੁਭਵ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਪ੍ਰਗਟਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਕੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ, ਭਾਵਾਂ, ਸੁਪਨਿਆਂ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਕੀ ਉਹ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਦਰਸਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਕੀ ਉਸ ਕੋਲ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੇ ਠੀਕ ਯਾਨਰ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਉਹ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਮੁੱਖ-ਧਾਰਾ ਦੀਆਂ ਧਿਰਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਕਰ ਸਕੇ? ਕੀ ਮੁੱਖਧਾਰਾ ਦੀਆਂ ਧਿਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਇਹ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਜਾਂ ਉਚਾਰ ਸੁਣਿਆ, ਸਮਝਿਆ, ਸੰਭਾਲਿਆ ਅਤੇ ਸਨਮਾਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ?

ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਏ ਤਾਂ ਉੱਤਰ ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਬਾਬਾ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਬਲਟਰਨ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਬਣੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੂਫ਼ੀਆਨਾ ਸਲੋਕਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਧਿਰਾਂ ਦਾ ਪੱਖ ਪੂਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਂ ਸਮਕਾਲੀ ਰਹੇ ਨਾਥ ਜੋਗੀਆਂ ਦੇ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ, ਗੁਰਮਤਿ ਕਾਵਿ, ਸੂਫ਼ੀ ਕਾਵਿ, ਅਤੇ ਸੰਤ-ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਆਦਿ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀਆਂ ਲਗਭਗ ਸਾਰੀਆਂ ਸਾਹਿਤ ਧਾਰਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਕਮਜ਼ੋਰ, ਨਿਮਾਣੇ, ਦੱਬੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਪੀੜਤ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਚਾਹੇ ਇੱਥੇ ਮਕਸਦ ਅਜੇਕੇ ਸਬਲਟਰਨ ਪਰਿਪੇਖ ਵਾਲਾ ਨਾ ਹੋ ਕੇ ਸਮਾਜਿਕ ਧਾਰਮਿਕ ਹੀ ਹੈ। ਗੁਰਮਤਿ ਕਾਲ ਵਿੱਚ ਸੰਗਤ ਪੰਗਤ ਦੀ ਰਸਮ, ਲੰਗਰ ਪ੍ਰਥਾ, ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੰਪਾਦਨਾ ਵਿੱਚ ਧੰਨਾ, ਕਬੀਰ, ਰਵਿਦਾਸ, ਨਾਮਦੇਵ, ਸੈਨ ਆਦਿ ਸਬਲਟਰਨ ਗਰੁੱਪਾਂ ਦੇ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੁੱਖਤਾ ਦੇਣਾ, ਖ਼ਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਲਈ ਪੰਜੇ ਸਿਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਧਿਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਕੇ ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਆਪੇ ਗੁਰੂ ਆਪੇ ਚੇਲਾ ਕਹਿ ਕੇ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕਰਨਾ, ਰੰਘਰੇਟਾ ਗੁਰੂ ਕਾ ਬੋਟਾ ਕਹਿ ਕੇ ਗਲ਼ ਲਾਉਣਾ ਆਦਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਹਨ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਇਹ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਸਬਲਟਰਨ ਗਰੁੱਪਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਸੇ ਅਸੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ, “ਸਬਲਟਰਨ ਬੋਲ ਸਕਦਾ ਹੈ” ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਹ ਖੁਦ ਬੋਲੇ ਜਾਂ ਉਸ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਕੋਈ ਹੋਰ ਧਿਰ ਉਠਾਵੇ, ਉਸ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਉਠਾਈ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸੁਣੀ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ ਹੈ।

ਮੱਧਕਾਲੀ ਸਾਹਿਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਸਬਲਟਰਨ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਗੂੰਜਦੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਹ ਚਾਹੇ ਗੁਰਦਾਸ ਰਾਮ ਆਲਮ, ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਦਿਲ, ਸੰਤ ਰਾਮ ਉਦਾਸੀ, ਅਵਤਾਰ ਪਾਸ਼ ਵਰਗੇ ਕਵੀਆਂ ਦੀ

ਅਵਾਜ਼ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਵਰਿਆਮ ਸੰਧੂ, ਅਤਰਜੀਤ, ਗੁਰਮੀਤ ਕੜਿਆਲਵੀ, ਅਜਮੇਰ ਸਿੱਧੂ, ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਵਰਗੇ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਹੋਵੇ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਮੱਧ ਕਾਲ ਵਿੱਚ ਔਰਤ ਵਰਗ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਉਠਾਉਣ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਵੀ ਔਰਤ ਲੇਖਕਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪੀਰੋ ਪ੍ਰੇਮਣ(ਅਨੁਮਾਨਿਤ 1832-1882) ਨੂੰ ਡਾ ਦਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਪਹਿਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿੱਤਰੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਫ਼ੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਬਲਟਰਨ ਧਿਰ ਔਰਤ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਵੀ ਸਪਸ਼ਟ ਸੁਣਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਆਧੁਨਿਕ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਪ੍ਰੀਤਮ, ਅਜੀਤ ਕੌਰ, ਬਚਿੰਤ ਕੌਰ, ਵੀਨਾ ਸ਼ਰਮਾ, ਸਮੇਤ ਲਗਭਗ ਸਾਰੀਆਂ ਲੇਖਕਾਵਾਂ ਔਰਤ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਬੁਲੰਦ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸੇ ਗਾਇਤਰੀ ਚੱਕਰਵਰਤੀ ਸਪਿਵਾਕ ਦੇ ਸਵਾਲ “ਕੀ ਸਬਲਟਰਨ ਬੋਲ ਸਕਦਾ ਹੈ?” ਦਾ ਜਵਾਬ ਇਹ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ “ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਸਬਲਟਰਨ ਬੋਲਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।” ਬੇਸ਼ੱਕ ਸਪਿਵਾਕ ਨੇ ਇਸਦਾ ਜੁਆਬ ਦਿੰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸਬਲਟਰਨ ਬੋਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਉਹ ਬੋਲਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਸਬਲਟਰਨ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ, ਪਰੰਤੂ ਅਸੀਂ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਰਾਹੀਂ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਸਬਲਟਰਨ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਅੱਜ ਵੀ ਥੋੜ੍ਹੇ ਬਹੁਤ ਸੁਧਾਰ ਨਾਲ ਸਬਲਟਰਨ, ਸਬਲਟਰਨ ਹੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਅਜਿਹਾ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਮੁੱਦਾ ਚੁੱਕਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੀ ਨਾ ਪੈਂਦੀ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਸਵਾਲ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਹੈ ਇਸ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸਬਲਟਰਨ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਸਪਸ਼ਟ ਸੁਣਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਇਸ ਬਾਰੇ ਅਧਿਆਇ ਦੇ ਅਗਲੇ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸਥਾਰ ਸਹਿਤ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਲਾ ਸਵਾਲ ਜੇ ਓਨੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਕਿ “ਸਬਲਟਰਨ ਦਾ ਵਿਰੋਧੀ ਕੌਣ ਹੈ?” ਕੌਣ ਹੈ, ਜੋ ਸਬਲਟਰਨ ਨੂੰ ਸਬਲਟਰਨ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ? ਜਿਸਦਾ ਜਵਾਬ ਵੀ ਸਮਾਜ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਹੀ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਤਹਿਤ ਇਹ ਹਾਸ਼ੀਏ ਇੰਨੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪੁਖਤਾ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਧਾਰਨੀਕਰਨ ਹੋ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦਾ ਅੰਗ ਬਣ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਸਬਲਟਰਨ ਦੀ ਆਪਣੀ ਸੋਚ ਅਤੇ ਧਾਰਨਾ ਹੀ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਵਿਰੋਧੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਇਹ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਬਣ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ। ਗਾਇਤਰੀ ਚੱਕਰਵਰਤੀ ਸਪਿਵਾਕ ਅਨੁਸਾਰ, “ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਸਬਲਟਰਨ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਸਬਲਟਰਨ ਹੈ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਸਬਲਟਰਨ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ।” ਭਾਵ ਜਦੋਂ ਸਬਲਟਰਨ ਬੋਲਦਾ ਹੈ, ਵਿਰੋਧ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਸਬਲਟਰਨ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਸਬਲਟਰਨ ਵਰਗ ਦੇ ਸਾਥੀ ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਸਬਲਟਰਨ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬਾਗ਼ੀ ਹੋਣ ਤੇ ਉਸਦਾ ਵਿਰੋਧ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਕਰਕੇ ਬਣੀ ਸਬਲਟਰਨ ਦੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਹੀ ਸਬਲਟਰਨ ਦੀ ਵਿਰੋਧੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਇਸ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲਣ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ। ਇੱਥੇ ਹੀ ਅਗਲਾ ਸਵਾਲ ਉੱਠਦਾ ਹੈ, “ਕੀ ਸਬਲਟਰਨ ਆਪਣੀ ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਸਕਦਾ ਹੈ?” ਇਹ ਇੱਕ ਪੇਚੀਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਜਵਾਬ ਇੱਕ ਵਾਕ ਵਿੱਚ ਦੇਣਾ ਅਸੰਭਵ ਹੈ।

ਆਧੁਨਿਕ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵੀ ਸਬਲਟਰਨ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਕਿਹੜੀਆਂ ਤਾਕਤਾਂ ਹਨ, ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀਆਂ? ਦਲਿਤ ਵਰਗ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਰਿਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਕਾਰਨ ਕੁੱਝ ਕੁ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਆਰਥਿਕ ਸਹੂਲਤਾਂ ਤਾਂ ਮਿਲ ਗਈਆਂ ਹਨ ਪਰ ਸਮਾਜਿਕ ਦਰਜਾ ਦੁਜੈਲਾ ਹੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਮਾਜਿਕ ਢਾਂਚੇ ਵਿੱਚ ਹਨ। ਇਹ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਜਿੱਥੇ ਰੂੜ੍ਹ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਉੱਥੇ ਹੀ ਸਰਕਾਰ ਚਲਾਉਂਦੀਆਂ ਧਿਰਾਂ ਆਪਣੇ ਹਿੱਤਾਂ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਰਗਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਤੋਂ ਕੱਢਣ ਲਈ ਸੁਹਿਰਦ ਯਤਨ ਘੱਟ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਡਾ. ਬੀ.ਆਰ ਅੰਬੇਦਕਰ ਨੇ ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲਣ ਦਾ ਤਿੰਨ ਸੂਤੀ ਫ਼ਾਰਮੂਲਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਸਿੱਖਿਅਤ ਬਣੋ, ਸੰਗਠਿਤ ਹੋਵੋ ਅਤੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰੋ। ਪਰ ਇਹ ਫ਼ਾਰਮੂਲਾ ਕੇਵਲ ਦਲਿਤ ਵਰਗ, ਔਰਤਾਂ, ਆਰਥਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਪਛੜਿਆਂ ਤੇ ਲਾਗੂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਹਰੇਕ ਸਬਲਟਰਨ ਤੇ ਨਹੀਂ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਭਾਪੇ ਅਤੇ ਬਹੀਏ ਕਿਵੇਂ ਨਿਕਲਣਗੇ? ਆਰਥਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਸੰਪੰਨ ਹੋਣ ਤੇ ਵੀ ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਸਿੱਖ ਭਾਪੇ ਸਬਲਟਰਨ ਹੀ ਹਨ ਅਤੇ ਕ੍ਰੀਮੀ ਲੇਅਰ ਵਾਲੇ ਦਲਿਤ ਵੀ ਚਾਹੇ ਮੰਦਹਾਲੀ ਚੋਂ ਤਾਂ ਨਿਕਲ ਗਏ ਹਨ ਪਰ ਉਹ ਸਮਾਜਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਹਾਲੇ ਵੀ ਦੁਜੈਲੇ ਹੀ ਹਨ। ਸੋ ਕੀ ਇਸਦਾ ਜਵਾਬ ਇਹ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਨਹੀਂ ਸਬਲਟਰਨ ਚੋਂ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਪਰ ਇਸਦਾ ਜਵਾਬ ਇਹ ਨਹੀਂ, ਅਸੀਂ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਜੱਟ ਉੱਚ ਜਾਤੀ ਵਿੱਚ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਬਾਕੀ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਪਛੜਿਆਂ ਵਰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹਾ ਕਿਉਂ? ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਸਬਲਟਰਨ 'ਚ ਰਹੇ, ਕਿਸਾਨੀ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਇਹ ਵਰਗ ਦਰਜੇਬੰਦੀ ਵਿੱਚ ਉੱਪਰ ਕਿਵੇਂ ਆ ਗਿਆ ਭਾਵ ਸਬਲਟਰਨ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕਿਵੇਂ ਨਿਕਲ ਗਿਆ। ਇਸ ਦੇ ਕੁਝ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਕਹੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਪਹਿਲਾ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਉਭਾਰ ਕਰਕੇ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੇ ਫੈਲਾਓ ਕਰਕੇ ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਵਿੱਚ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਸਰਵ ਉੱਚ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ। ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਵਰਨ ਵਿਵਸਥਾ ਦੀ ਕੋਈ ਹਾਮੀ ਨਹੀਂ ਭਰੀ ਗਈ। ਸਭ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰ ਮੰਨਣ ਵਾਲੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਅਤੇ ਪਸਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਸਰਵ ਉੱਚਤਾ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਘਟਦੀ ਗਈ ਅਤੇ ਦੂਸਰਾ ਕਾਰਨ ਹਰੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਅਧਿਕਾਰ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ, ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਇਹ ਵਰਗ ਆਰਥਿਕ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਕਰਕੇ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਉੱਚਤਾ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦਾ ਗਿਆ। ਇਸਦਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਕਾਰਨ ਜੋ ਆਰਥਿਕਤਾ ਤੇ ਹੀ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ ਉਹ ਹੈ, ਫਿਲਮਾਂ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਚੜ੍ਹਤ। ਫਿਲਮ ਇੰਡਸਟਰੀ ਜੋ ਇੱਕ ਵਪਾਰਕ ਸੰਸਥਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਰਗਾਂ

ਨੂੰ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਸਰਮਾਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੀਤਾਂ ਤੇ ਫਿਲਮਾਂ ਨੂੰ ਖਰੀਦਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਸੇ ਪੰਜਾਬੀ ਫਿਲਮਾਂ ਅਤੇ ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਜੱਟ ਵਰਗ ਦੀ ਵੱਖਰੀ ਪਛਾਣ ਅਤੇ ਉੱਚਤਾ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵੱਧ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਲੋਕ ਮਨਾਂ 'ਚ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਜੱਟ ਦੀ ਸਰਵ ਉੱਚਤਾ ਬਣਾਈ ਗਈ ਅਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਵਰਗ ਮਜ਼ਾਕ ਦਾ ਪਾਤਰ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ। ਸੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਸਬਲਟਰਨ ਆਪਣੀ ਸਥਿਤੀ ਚੋਂ ਨਿਕਲ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਜਲਦੀ-ਜਲਦੀ ਨਹੀਂ ਵਾਪਰਦੀ। ਇਸ ਲਈ ਸਦੀਆਂ ਦਾ ਵਕਫਾ ਲੱਗ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਚੰਗੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਇਸਦਾ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਾਧਨ ਬਣਦਾ ਹੈ।

ਸੇ ਅਸੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਹਾਸ਼ੀਆਗਤ ਧਿਰਾਂ ਜੋ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਰੂਪ 'ਚ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਜੂਦ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਉਹ ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਬਣਤਰਾਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅਧੀਨ ਸਮਾਜਿਕ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਧਾਰਨਾ ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਦੀ ਲੰਬੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰਦਿਆਂ, ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਛੱਡਦੀ ਹੋਈ, ਕਿਸੇ ਵਰਗ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦਾ ਅਹਿਮ ਅੰਗ ਬਣ ਕੇ ਸਾਂਝੀ-ਸੋਚ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਬਲਟਰਨ ਧਿਰਾਂ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੀ ਲੰਬੀ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਰਾਹੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਧਿਰਾਂ ਦਾ ਵਜੂਦ ਘੱਟ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਖਤਮ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਿਆਂ ਅਸੀਂ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਹੀ ਸਬਲਟਰਨ ਧਿਰਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਬਣਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਕਾਂ ਨੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਧਿਰਾਂ ਲਈ ਹਉਕਾ ਲਿਆ ਹੈ, ਹਾਮੀ ਭਰੀ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਸਾਹਿਤ ਰੂਪਾਂ ਨਾਲੋਂ ਕਹਾਣੀ ਯਥਾਰਥ ਦੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨੇੜੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਸਬਲਟਰਨ ਦੀ ਹਿਤਕਾਰੀ ਸੁਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਪਸ਼ਟ ਸੁਣੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਕਵਿਤਾ 'ਚ ਸਬਲਟਰਨ ਦਾ ਭਾਵੁਕ ਪੱਖ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਕਵਿਤਾ 'ਚ ਕਲਪਨਾ ਪੱਖ ਭਾਰੂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਕਹਾਣੀ ਵਾਂਗ ਯਥਾਰਥ ਦੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਜ਼ਦੀਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਕਹਾਣੀ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਰੂਪਾਕਾਰ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਹਾਸ਼ੀਆਗਤ ਧਿਰਾਂ ਦਾ ਯਥਾਰਥਕ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਦਿਖਾ ਕੇ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਜਿੱਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਰਗਾਂ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਉਠਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੇਤਨ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਹੀ ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ ਦੇ ਵਰਗਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸੁਚੇਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਨਿਮਨ ਕਿਰਸਾਨੀ ਔਰਤਾਂ, ਦਲਿਤਾਂ ਅਤੇ ਖੇਤ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਅਤੇ ਦਰਦ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਕਰਦੀ ਰਹੀ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਹੀ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਵੀ ਇਸ ਪੱਖ ਤੋਂ ਉੱਠੀ ਨਹੀਂ ਰਹੀ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਸ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਸਬਲਟਰਨ ਧਿਰਾਂ ਮੁੱਖਧਾਰਾ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਨਾਲੋਂ ਕੁਝ ਭਿੰਨ ਹਨ। ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਨੇ ਪਰਵਾਸ ਹੰਢਾਉਂਦਿਆਂ ਹਾਸ਼ੀਆਗਤ ਧਿਰਾਂ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਜੋ ਦੇਖਿਆ ਸਮਝਿਆ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ, ਉਸਨੂੰ

ਆਪਣੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਬਾਖ਼ੂਬੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਰਵਾਇਤੀ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਉਲੰਘ ਕੇ ਜਿੱਥੇ ਗਲੋਬਲੀ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸਤੁਤੀ ਲਈ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉੱਥੇ ਹੀ ਗਲੋਬਲੀ ਪਰਿਪੇਖ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਦਿਆਂ ਇਹਨਾਂ ਹਾਸ਼ੀਆਗਤ ਧਿਰਾਂ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਉਠਾਉਂਦਿਆਂ ਆਪਣੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਹਾਸ਼ੀਆਗਤ ਧਿਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਮੂਲ-ਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਦਰਦ ਨੂੰ ਪਛਾਣਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦਿਆਂ ਮੂਲਵਾਸੀ ਹਾਸ਼ੀਆਗਤ ਧਿਰਾਂ ਦਾ ਵੀ ਬਾਖ਼ੂਬੀ ਚਿਤਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਚਾਹੇ ਉਹ ਮੂਲਵਾਸੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚਲੇ ਕਬੀਲਾਈ ਰੈਂਡ ਇੰਡੀਅਨਜ਼ ਲੋਕ ਹੋਣ ਜਾਂ ਫਿਰ ਕਾਲੇ ਅਫ਼ਰੀਕੀ ਮੂਲ ਦੇ ਲੋਕ ਹੁਣ ਚਾਹੇ ਸਮਲਿੰਗੀ ਜਾਂ ਟਰਾਂਸਜੈਂਡਰ ਹੋਣ ਜਾਂ ਫਿਰ ਦੇਹੀ ਧੰਦਿਆਂ ਨਾਲ ਜੁੜੀਆਂ ਮਾਡਲਾਂ ਬਾਰ ਡਾਂਸਰਾਂ ਜਾਂ ਕਾਲ਼ ਗਰਲਾਂ ਆਦਿ ਹੋਣ ਚਾਹੇ ਪਰਵਾਸੀ ਬਜ਼ੁਰਗ ਹੋਣ ਜਾਂ ਫਿਰ ਮਰਦਾਨਗੀ ਦਾ ਜਾਮਾ ਪਹਿਨੇ ਹੋਏ ਪੁਰਸ਼ ਹੋਣ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਹਰੇਕ ਵਰਗ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਬਣਨ ਦਾ ਬਾਖ਼ੂਬੀ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੁੱਝ ਹਾਸ਼ੀਆਗਤ ਧਿਰਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

- 4.1 ਪੁਰਸ਼ਤਵ ਦੇ ਦਬਾਅ ਅਧੀਨ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ-ਮਾਨਸਿਕ ਦਸ਼ਾ ਦਾ ਅਧਿਐਨ
 - 4.2 ਔਰਤਤਵ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਧੀਨ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ-ਮਾਨਸਿਕ ਦਸ਼ਾ ਦਾ ਅਧਿਐਨ
 - 4.3 ਪਛਾਣ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਤੋਂ ਗ੍ਰਸਤ ਤੀਸਰੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ-ਮਾਨਸਿਕ ਦਸ਼ਾ ਦਾ ਅਧਿਐਨ
 - 4.4 ਹੋਰਵਾ ਅਤੇ ਅਲਗਵਾ ਗ੍ਰਸਤ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ-ਮਾਨਸਿਕ ਦਸ਼ਾ ਦਾ ਅਧਿਐਨ
 - 4.5 ਅਫ਼ਰੀਕੀ-ਕੈਨੇਡੀਅਨ (ਕਾਲੇ) ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ-ਮਾਨਸਿਕ ਦਸ਼ਾ ਦਾ ਅਧਿਐਨ
 - 4.6 ਮੂਲ-ਕੈਨੇਡੀਅਨ (ਨੇਟਿਵ) ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ-ਮਾਨਸਿਕ ਦਸ਼ਾ ਦਾ ਅਧਿਐਨ
- 4.1 ਪੁਰਸ਼ਤਵ ਦੇ ਦਬਾਅ ਅਧੀਨ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ-ਮਾਨਸਿਕ ਦਸ਼ਾ ਦਾ

ਅਧਿਐਨ

ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅਹਿਮ ਸਬਲਟਰਨ ਧਿਰ ਪੁਰਸ਼ ਹਨ। ਇੱਥੇ ਦਵੰਦ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਔਰਤ ਵੀ ਹਾਸ਼ੀਆਗਤ ਹੈ ਅਤੇ ਪੁਰਸ਼ ਵੀ ਤਾਂ ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ ਵਿੱਚ ਕੌਣ ਹੈ? ਪੁਰਸ਼ਤਵ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਸਮੱਸਿਆ ਬਣ ਕੇ ਕਿਵੇਂ ਉੱਭਰਦੀ ਹੈ? ਕਿਉਂ ਪੁਰਸ਼ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਵੇਂ ਮਾਨਸਿਕ ਦਵੰਦ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੀ ਹੈ? ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਵਾਲਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਜਾਣਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਸੀਂ ਪੁਰਸ਼ ਅਤੇ ਪੁਰਸ਼ਤਵ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।

ਪੁਰਸ਼ਤਵ ਕੀ ਹੈ? ਇਸਤਰੀਤਵ (femininity) ਸ਼ਬਦ ਜਾਂ ਸੰਕਲਪ ਦੇ ਸਮਾਨਾਂਤਰ ਪੁਰਸ਼ਤਵ (masculinity) ਸ਼ਬਦ ਲਿੰਗਕ ਪਛਾਣਾਂ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਨਾਰੀਵਾਦੀ ਅਧਿਐਨ ਵੱਧ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਸਤਰੀਤਵ ਸ਼ਬਦ ਸਾਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜਾਣਿਆ ਪਛਾਣਿਆ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੁਰਸ਼ਤਵ ਨਵਾਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸਤਰੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਜੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਮਾਜਿਕ ਲੱਛਣ ਜੇ ਇੱਕ ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਵਿੱਚ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਠੀਕ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਪੁਰਸ਼ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ ਲੱਛਣ ਜਿਵੇਂ-ਨਿਡਰਤਾ, ਤਾਕਤ, ਸੁਡੈਲਤਾ, ਕਠੋਰਤਾ, ਬਹਾਦਰੀ ਆਦਿ ਜੋ ਪੁਰਸ਼ ਹੋਣ ਦੀ ਹਾਮੀ ਭਰਦੇ ਹਨ, ਪੁਰਸ਼ਤਵ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਹਰੇਕ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਇਹ ਲੱਛਣ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਇਹ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਸਮਾਜਿਕ ਲੱਛਣ ਜੋ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਇਸਤਰੀ ਤੋਂ ਵੱਖਰੀ ਪਛਾਣ ਦਿਵਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁਰਸ਼ਤਵ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪੁਰਸ਼ਤਵ (masculinity) ਜਿਸ ਨੂੰ manhood ਜਾਂ manliness ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਜਾਂ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਗੁਣਾਂ, ਵਿਵਹਾਰਾਂ ਅਤੇ ਭੂਮਿਕਾਵਾਂ ਦਾ ਸਮੂਹ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਮੁੱਖ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਕਰਕੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਜੈਵਿਕ ਨਰ (biological male) ਹੋਣ ਨਾਤੇ ਪੁਰਸ਼ ਅਤੇ ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਸਰੀਰਿਕ ਬਣਤਰ ਅਤੇ ਸਮਰੱਥਾ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਪੁਰਸ਼ਤਵ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਜੈਵਿਕ ਨਾ ਹੋ ਕੇ ਲਿੰਗ (gender) ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਨਿਰੋਲ ਸਮਾਜਿਕ ਇਕਾਈ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੁਰਸ਼ ਵਿੱਚ ਨਾਰੀਤਵ ਦੇ ਲੱਛਣ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਨ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਇਸਤਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪੁਰਸ਼ਤਵ ਦੇ ਲੱਛਣ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਸੇ ਜੈਵਿਕ ਨਰ ਜਾਂ ਮਾਦਾ ਹੋਣਾ ਇਸਦਾ ਇੱਕ ਕਾਰਨ ਤਾਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਸਮਾਜਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਪੁਰਸ਼ ਜਾਂ ਇਸਤਰੀ ਹੋਣਾ ਹੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਸਮਾਜ ਵੱਲੋਂ ਪੁਰਸ਼ ਤੋਂ ਪੁਰਸ਼ ਹੋਣ ਨਾਤੇ ਕੀ-ਕੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਾਂ ਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਦਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਵਿਵਹਾਰ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਹੋਵੇ ਆਦਿ, ਪੁਰਸ਼ਤਵ ਅਧੀਨ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ, ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਰਾਮ ਨੂੰ ਪੁਰਸ਼ਤਵ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਉਸਨੂੰ ਮਰਿਆਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ੋਤਮ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਰੋਮਨ ਮਿਥਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਮੰਗਲ (mars) ਨੂੰ ਯੁੱਧ ਅਤੇ ਮਰਦਾਨਗੀ ਦਾ ਦੇਵਤਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਾਚਿਸਮੋ (machismo) ਵੀ ਮਰਦਾਨਗੀ ਇੱਕ ਕਿਸਮ ਹੈ, ਜੋ ਅਕਸਰ ਨਤੀਜਿਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਗ਼ੈਰ ਜੁੰਮੇਵਾਰਾਨਾ ਵਿਵਹਾਰ ਵਿਅਕਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਵਾਇਰੀਲਿਟੀ (virility) ਜੋ ਕਿ ਲਾਤੀਨੀ ਸੰਕਲਪ ਹੈ, ਇਹ ਵੀ ਪੁਰਸ਼ਤਵ ਦੇ ਸਮਾਂਤਰ ਹੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਤਾਕਤ, ਉਰਜਾ ਅਤੇ ਸੈਕਸ ਡਰਾਈਵ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਲੱਛਣ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਸੇ ਅਸੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਪੁਰਸ਼ਤਵ ਤੋਂ ਭਾਵ ਉਹ ਗੁਣ ਜੋ ਸਮਾਜ ਅਨੁਸਾਰ ਇੱਕ ਪੁਰਸ਼ ਵਿੱਚ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਨਾਰੀਵਾਦੀ ਅਧਿਐਨ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕਾਫ਼ੀ ਸਮਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਅੱਜ ਨਾਰੀਵਾਦੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਭਰਮਾਰ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਪੁਰਸ਼ਤਵ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਘੱਟ ਗੱਲ ਹੋਈ ਹੈ। ਪੁਰਸ਼ਤਵ ਦੇ

ਅਕਾਦਮਿਕ ਅਧਿਐਨ ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਅੱਸੀਵੇਂ ਦਹਾਕੇ ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਨੌਬੇਵੇਂ ਦਹਾਕੇ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਧਿਆਨ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਨਾਰੀਵਾਦੀ ਅਧਿਐਨ ਆਪਣੇ ਉੱਚਤਮ ਪੜਾਅ ਤੇ ਸੀ। ਨਾਰੀਵਾਦੀ ਚਿੰਤਕਾਂ ਨੇ ਇਹ ਸਿਧਾਂਤ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ “ਨਾਰੀਤਵ ਕੁਦਰਤੀ ਜਾਂ ਜਨਮਜਾਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਭਾਵ ਔਰਤ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਸਿਰਜੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।” ਭਾਵ ਉਸ ਦੇ ਅਬਲਾ, ਹੀਣ, ਨਿਮਰ, ਸਮਰਪਣ ਵਾਲੇ ਗੁਣ ਸਮਾਜ ਵੱਲੋਂ ਉਸ ਅੰਦਰ ਭਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਠੀਕ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਪੁਰਸ਼ਤਵ ਵੀ ਕੁਦਰਤੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਉਹ ਵੀ ਸਿਰਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਬਚਪਣ ਤੋਂ ਹੀ ਮਰਦਾਨਗੀ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ, ਵੱਡਿਆਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ, ਮਾਨਤਾਵਾਂ, ਪ੍ਰੇਰਨਾਵਾਂ ਅਜਿਹਾ ਸਿਰਜਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਪੁਰਸ਼ਤਵ ਬਾਰੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅਧਿਐਨ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਪੁਰਸ਼ਤਵ ਅਚਿੰਨ੍ਹਤ (unmarked) ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਉਲਟ ਇਸਤਰੀਤਵ ਚਿੰਨ੍ਹਤ (marked) ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਹੈ। ਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਅਚਿੰਨ੍ਹਤ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਭਾਵ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਨਾਰੀਤਵ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਜੇ ਨਾਰੀਤਵ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਹ ਹੀ ਪੁਰਸ਼ਤਵ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਸ਼ਾਇਦ ਪੁਰਸ਼ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਮਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਨਾਰੀ ਤੋਂ ਉੱਚ ਮੰਨ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਦੂਸਰੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨਾਲੋਂ ਉੱਚਤਾ ਜਾਂ ਹੀਣਤਾ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜਿਵੇਂ, ਜਾਤੀਵਾਦੀ ਸਿਸਟਮ ਵਿੱਚ ਪਰੰਤੂ ਕਿਸੇ ਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਨਾਰੀ ਤੋਂ ਉੱਚ ਮੰਨ ਕੇ, ਉਸ ਦੇ ਪੁਰਸ਼ਤਵ ਗੁਣਾਂ ਬਾਰੇ ਚੁੱਪ ਹੀ ਧਾਰੀ ਰੱਖੀ ਹੈ।

ਸਮਾਜਿਕ ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਹੋਣ ਜਾਂ ਫਿਰ ਨਾਰੀਵਾਦੀ, ਸਮਾਜਵਾਦੀ, ਪ੍ਰਕਿਰਤੀਵਾਦੀ ਜਾਂ ਹੋਰ ਅਧਿਐਨ ਹੋਣ ਨਾਰੀ ਨੂੰ ਪੁਰਸ਼ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਸਮੱਸਿਆਗ੍ਰਸਤ ਹੀ ਪ੍ਰਚਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਹਾਕਮ ਮੰਨ ਕੇ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਅਧੀਨ ਅਤੇ ਦੁਰਕਾਰਿਆ ਹੀ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੁਰਸ਼ ਤੋਂ ਬਰਾਬਰ ਦੇ ਹੱਕ ਮੰਗਣੇ, ਹੱਕਾਂ ਦੀ ਲੜਾਈ ਲਈ ਅੱਗੇ ਆਉਣਾ ਆਦਿ ਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਉੱਚ ਦਰਜੇ ਤੇ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆਗ੍ਰਸਤ ਹੋਂਦ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਪੁਰਸ਼ ਦੀ ਲੁਕਵੀਂ ਉੱਚੀ ਹੋਂਦ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਲਈ ਇੱਕ ਸਮਾਜਿਕ ਜੁਗਤ ਹੈ। ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਹਰੇਕ ਸਮਾਜ 'ਚ ਚੱਲੇ ਆਉਂਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੁਚੇਤ-ਅਚੇਤ ਯਤਨਾਂ ਸਦਕਾ ਪੁਰਸ਼ਤਵ ਦਾ ਰੂਪ ਰੂੜ੍ਹ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਕੁਦਰਤੀ ਹੀ ਜਾਪਣ ਲੱਗਾ ਹੈ। ਸਮਾਜ ਦੁਆਰਾ ਸਿਰਜਿਆ ਇਹ ਪੁਰਸ਼ਤਵ ਹਰੇਕ ਪੁਰਸ਼ ਲਈ ਲਾਜ਼ਮੀ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਜਵਾਨ ਹੋ ਰਹੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਅੱਗੇ ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੋਈ ਬਦਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਉਸਨੂੰ ਪੁਰਸ਼ਤਵ ਧਾਰਨ ਕਰਨਾ ਹੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਪੁਰਸ਼ਤਵ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਇਸਤਰੀਤਵ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨਾਲੋਂ ਉੱਚਤਮ ਦਰਜਾ ਕੇ, ਸਮਾਜਿਕ ਜੁਗਤ ਰਾਹੀਂ, ਬਾਲਕ ਨੂੰ ਸਮਾਜ ਵੱਲੋਂ ਪੁਰਸ਼ਤਵ ਵੱਲ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਹੁਣ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ, ਪੁਰਸ਼ਤਵ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਟੋਡ ਰੀਜ਼ਰ (todd reeser) ਅਨੁਸਾਰ, “ਪੁਰਸ਼ਤਵ ਦੀ ਹੱਦ ਨੂੰ ਇਸਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਜ਼ਰੀਏ ਨਸ਼ਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।” ਉਦਾਹਰਨ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਪੁਰਸ਼ ਕੋਲੋਂ ਉਮੀਦ ਰੱਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਜਿਗਰੇ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਕਿਸੇ ਸਾਹਮਣੇ ਭਾਵੁਕ ਹੋ ਕੇ ਰੋਣ ਨਾ ਲੱਗ ਪਵੇ, ਪਰ ਜਦ ਉਹ ਇਸ ਤੋਂ ਉਲਟ ਵਿਵਹਾਰ ਜਾਹਿਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਇਸਤਰੀਤਵ ਦੇ ਲੱਛਣ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਪੁਰਸ਼ ਦੀ ਤੋਰ, ਬੋਲ-ਬਾਣੀ, ਸਰੀਰਿਕ-ਭਾਸ਼ਾ ਔਰਤਾਂ ਵਰਗੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਜ਼ਨਾਨਾ ਕਹਿ ਕੇ ਤ੍ਰਿਸਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੁਰਸ਼ ਵਿੱਚ ਪੁਰਸ਼ਤਵ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਹੋਣਾ ਆਲੋਚਨਾ, ਨਿਰਾਦਰ, ਮਜ਼ਾਕ, ਉਪਹਾਸ ਜਾਂ ਤ੍ਰਿਸਕਾਰ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹੀ ਭਾਵਨਾ ਇਸਦੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੱਦ ਤੇ ਵੀ ਮੋਹਰ ਲਗਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਵਰਤਾਰਾ ਇਸਤਰੀਤਵ ਨਾਲ ਵੀ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਇਸਤਰੀ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਵਾਲੇ ਲੱਛਣ ਪ੍ਰਗਟਾਏ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਮਰਦਾਨਾ ਜਾਂ ਖੁਸਰਾ ਜਿਹਾ ਕਹਿ ਕੇ ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਭਾਵਨਾ ਉਪਜਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਬਾਡੀ ਬਿਲਡਿੰਗ ਆਮ ਕਰਕੇ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਇਸਤਰੀ ਬਾਡੀ ਬਿਲਡਰ ਬਣ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਜ਼ਿਆਦਾ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚੇਗੀ ਅਤੇ ਨਾਰੀਤਵ ਵਾਲੇ ਲੱਛਣ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਘੱਟ ਕਾਮ ਖਿੱਚ ਵੀ ਰੱਖੇ। ਸੋ ਅਸੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਪੁਰਸ਼ਤਵ ਅਤੇ ਨਾਰੀਤਵ ਦੋਵੇਂ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਜੋਂ ਪਛਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਪੁਰਸ਼ਤਵ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਸਰਵਵਿਆਪਕ ਸੰਕਲਪ ਹੈ, ਜੋ ਹਰੇਕ ਮਰਦ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਮਾਜ 'ਚ ਸਪਸ਼ਟ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਚਾਹੇ ਸਮਾਜ ਕਿੰਨਾ ਹੀ ਸੱਭਿਅਕ ਆਧੁਨਿਕ ਵਿਕਸਿਤ ਜਾਂ ਅਗਾਂਹ ਵਧੂ ਹੋਣ ਦੀ ਹਾਮੀ ਭਰਦਾ ਹੋਵੇ ਜੈਡਰ ਸੰਬੰਧੀ ਇਹ ਪੱਖਪਾਤੀ ਵਤੀਰੇ ਆਮ ਹੀ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਪਰਵਾਸੀ ਸਮਾਜ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਿਆਂ ਇਹ ਸੰਕਲਪ ਹੋਰ ਵੀ ਨਿੱਖਰਵੇਂ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਪਰਵਾਸੀ ਪੁਰਸ਼ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਉੱਪਰ ਗਹਿਰਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਛੱਡਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦਵੰਦ ਵਿਸ਼ਾਦ ਤਣਾਓ 'ਚ ਵਾਧਾ ਕਰਕੇ ਅਸਮਾਯੋਜਨ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਰਵਾਸ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਕੈਨੇਡਾ ਗਏ ਉਹ ਪੁਰਸ਼ ਪਾਤਰ ਜੋ ਆਪਣਾ ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਗੁਜ਼ਾਰ ਕੇ ਪਰਵਾਸ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਮਾਨਸਿਕ ਸੰਤਾਪ ਦੇ ਵੱਧ ਭਾਗੀ ਬਣਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਜੋ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ, ਮਾਨਤਾਵਾਂ, ਮਨੋਗੰਢਾਂ ਉਹ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤੀ ਵਾਰ ਦਬਾਉਣੀਆਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਪੁਨਰ-ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਜ਼ਰੀਏ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਨੂੰ ਜਿਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਕੋਈ ਪਾਤਰ ਢਾਲ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਉਹ ਪੁਰਸ਼ਤਵ ਦੇ ਦਬਾਓ ਨੂੰ ਵੀ ਸਮਾਯੋਜਿਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਹੀ ਪਰਵਾਸ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨਾਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪੁਰਸ਼ਤਵ ਦੇ ਦਬਾਓ ਦਾ ਪੱਧਰ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਪੁਰਸ਼ਤਵ ਦੇ ਦਬਾਅ ਨੂੰ ਹੰਢਾਉਂਦੇ ਕਈ ਪਾਤਰ ਆਮ ਹੀ ਦੇਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸੇਖਾ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ *ਪ੍ਰਿਯਮ* ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਹਾਊਸ ਵਾਈਫ਼' ਇਸਦੀ ਢੁਕਵੀਂ ਉਦਾਹਰਨ ਹੈ, ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਪੁਰਸ਼ ਪਾਤਰ ਮਨਮੀਤ ਪੁਰਸ਼ਤਵ ਦੇ ਦਬਾਅ ਕਰਕੇ ਦਵੰਦ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਘਰ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ, ਖਾਣਾ ਬਣਾਉਣਾ, ਸਫ਼ਾਈ ਕਰਨਾ, ਕੱਪੜੇ ਧੋਣਾ, ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਾਂਭਣਾ ਆਦਿ ਕੰਮ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਗਿਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮਨਮੀਤ ਜੋ ਪਰਦੇਸ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਭਾਰਤੀ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇੱਥੋਂ ਦੇ ਸਿਸਟਮ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸਨੂੰ ਪੁਨਰ-ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਰਾਹੀਂ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਗੁਣ ਅਪਣਾਉਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਪਣਾਉਣ ਅਤੇ ਨਿਭਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਹੱਦ ਤੱਕ ਨਿਭਾਉਂਦਾ ਵੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਇਹ ਯਤਨ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੀ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਵਿੱਚੋਂ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ-

“ਲੈ, ਐਪਲ ਖਾ, ਥੱਕੀ ਲਗਦੀ ਐ। ” ਫੇਰ ਕਾਰ ਤੋਰਦਿਆਂ ਬੋਲਿਆ, “ਗਰੇਸਰੀ ਮੁੱਕੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਮੈਂ ਲੈ ਆਇਐ। ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਕੈਵਿਨ ਦੀ ਆਉਟਿੰਗ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ.. ਆਪਣਾ ਕੈਵਿਨ ਬਹੁਤ ਕਰੀਏਟਿਵ ਐ ਨੀਨੂੰ। ਬਹੁਤ ਜੀਨੀਅਸ। ਵੱਡਾ ਹੋ ਕੇ ਜ਼ਰੂਰ ਕੁਛ ਖਾਸ ਬਣੂੰ ਦੇਖ ਲੀਂ-- ਏਹਦੀ ਗੱਲ ਮੈਂ ਬਾਅਦ 'ਚ ਸੁਨਾਉਣਾ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸ਼ੋਖੀ ਮਾਰ ਲੈਣ ਦੇ। ਅੱਜ ਮੈਂ ਯੂ-ਟਿਊਬ ਤੋਂ ਮੈਕਸੀਕਨ ਡਿਸ਼ ਬਣਾਉਣੀ ਸਿੱਖੀ ਐ। ਬਹੁਤ ਸਵਾਦ ਬਣੀ ਐ। ਮੈਂ ਕਹਿਨਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਉਹੀ ਖਾਈ, ਚਾਹ ਫੇਰ ਪੀ ਲਵੀਂ, ” (44)

ਮਨਮੀਤ ਘਰ ਦਾ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਖਾਣਾ ਬਣਾਉਣਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਨਵੀਆਂ-ਨਵੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਬਣਾਉਣੀਆਂ ਸ਼ੌਂਕ ਨਾਲ ਸਿੱਖਦਾ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਦੋ ਸਾਲ ਦੇ ਪੁੱਤ ਕੈਵਿਨ ਦਾ ਪਾਲਣ-ਪੋਸ਼ਣ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਨਾਲ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਦਿਲੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਉਸਨੂੰ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਦਵੰਦ ਵਿੱਚ ਪਾ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਹ ਇਸ ਦਵੰਦ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦਾ ਪੁਰਜ਼ੋਰ ਯਤਨ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਮੰਮੀ ਨੂੰ ਇੰਡੀਆ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਕੈਵਿਨ ਦੀ ਦੇਖ ਭਾਲ ਲਈ ਬੁਲਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਮੰਮੀ ਦਾ ਜੀਅ ਨਾ ਲੱਗਣ ਕਰਕੇ ਵਾਪਸ ਭੇਜਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਡੇਅ-ਕੇਅਰ 'ਚ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਰੱਖਣ ਲਈ ਪਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਡੇਅ-ਕੇਅਰ ਦਾ ਖਰਚ ਉਸ ਦੀ ਕਮਾਈ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਹ ਸਲਾਹ ਵੀ ਕੈਂਸਲ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਪਤਨੀ ਦੀ ਪੱਕੀ ਗੈਰਮਿੰਟ ਜੋਬ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਘਰ ਤੋਂ ਨੇੜੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਡੇਅ ਕੇਅਰ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਆਪ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਸਾਂਭਣ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਨੀਨੂ ਦੇ ਦੋ ਦਿਨ ਦੇ ਓਵਰ ਟਾਈਮ ਨਾਲ ਮਨਮੀਤ ਦੇ ਸੱਤ ਦਿਨ ਟੈਕਸੀ ਚਲਾਉਣ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਕਮਾਈ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਉਮੈ ਨਾਲ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਦਾ ਸਮਾਂ ਸੈੱਟ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਘਰੇ ਰਹਿ ਕੇ ਬੱਚੇ ਦੀ ਦੇਖ-ਭਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਤਨੀ ਦੀ ਛੁੱਟੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਉਹ ਬਾਰਾਂ ਤੇਰਾਂ ਘੰਟੇ ਟੈਕਸੀ ਚਲਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਪਾਰਟ ਟਾਈਮ ਇੰਸ਼ੋਰੈਂਸ ਦਾ ਕੰਮ

ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਸਮਝੋਤਾ ਉਸ ਦੇ ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਦੇ ਉਲਟ ਉਸ ਦੇ ਜੈਂਡਰ ਕੰਪਲੈਕਸ ਨੂੰ ਵੰਗਾਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਦਵੰਦ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਇਸ ਦਵੰਦ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ ਡਿਫੈਂਸ ਮੈਕਨਿਜ਼ਮ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈ ਕੇ ਅਤਿ ਨਿਮਰ ਸੁਭਾਅ ਅਪਣਾ ਕੇ ਦਵੰਦ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਦਾ ਪੂਰਾ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਦੇਸਤ ਦਾ ਭਰਾ ਜਸਦੇਵ ਜਦ ਘਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਮਨਮੀਤ ਦਾ ਦੱਬਿਆ ਹੋਇਆ ਵਿਸ਼ਾਦ ਉੱਭਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਦਵੰਦ ਦੀ ਗਹਿਨ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਪੁੱਜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦਬਾਅ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਸਦਾ ਵਿਵਹਾਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਪ੍ਰਤੀ, ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਪ੍ਰਤੀ ਬਦਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸਦਾ ਇਹ ਦਵੰਦ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚਲੇ ਸੰਵਾਦ ਵਿੱਚੋਂ ਝਲਕਦਾ ਹੈ।

“ਕਦੇ ਕਦੇ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰਲਾ ਪੰਜਾਬੀ ਬੰਦਾ ਜਾਗ ਪੈਂਦਾ, ਬੱਸ ਹੋਰ ਕੁਛ ਨੀ। ”

“ਕਿਤੇ ਮੈਂ ਤਾਂ ਨੀ ਜਗਾਇਆ ? ”

ਉਹ ਮੁਸਕਰਾਇਆ ਫਿਰ ਬੋਲਿਆ, “ਜਸਦੇਵ ਨੀ ਸੀ ਆਇਆ? ਜਾਣ ਲੱਗਾ ਕਹਿੰਦਾ ਤੇਰਾ ਤਾਂ ਕੈਨੇਡਾ ਆ ਕੇ ਸੈਕਸ ਹੀ ਚੌਜ ਹੋ ਗਿਆ ਲਗਦਾ। ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਐਵੇਂ ਮਖੌਲ ਕਰਦੈ। ਉਹ ਫਿਰ ਕਹਿੰਦਾ, ਤੂੰ ਤਾਂ ਹਾਊਸ-ਵਾਈਫ਼ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਗਿਆਂ। ਜੇ ਕੋਈ ਚੰਗੀ ਜੋਬ ਨੀ ਮਿਲਦੀ ਤਾਂ ਕੋਈ ਬਿਜਨਿਸ ਵਗ਼ੈਰਾ ਕਰਲੈ। ਤੇਰੇ ਬੇਲੀ ਰਿੰਕੂ ਨੇ ਤਾਂ ਆਵਦਾ ਬਿਜਨਿਸ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਲਿਆ। ਸਕੂਲ ਖੇਲ੍ਹ ਲਿਆ ਆਵਦਾ। ਮੌਜ ਕਰਦਾ। ਉਹਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਦੋ ਕੁ ਦਿਨ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਰਿਹਾ ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਕੋਈ ਲੂਜ਼ਰ ਹੋਵਾਂ। (54)

“ਤੇਰਾ ਤਾਂ ਸੈਕਸ ਹੀ ਚੌਜ ਹੋ ਗਿਆ ਲਗਦਾ ਹੈ”, “ਤੂੰ ਤਾਂ ਹਾਊਸ ਵਾਈਫ਼ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਗਿਆ” ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਸਿਖਰ ਤੇ ਲੈ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਇਹ ਦੋ ਵਾਕ ਹੀ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਪੁਰਸ਼ਤਵ ਦੀ ਲਾਊਡ ਅਵਾਜ਼ ਹਨ। ਇਹ ਵਾਕ ਭਾਰਤੀ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ 'ਚ ਘਰ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਪੁਰਸ਼ਤਵ ਦੀ ਅਹਿਮ ਉਦਾਹਰਨ ਹਨ।

ਪੱਛਮੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਬਣੇ ਪੁਰਸ਼ਤਵ ਦੇ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਵੱਸ ਬਦਲਾਓ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਕਈ ਵਾਰ ਇਹ ਦਵੰਦ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਾਦ ਦਾ ਕਾਰਨ ਵੀ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਤੌਰ ਤੇ ਜਦੋਂ ਕੁੜੀ ਵੱਲੋਂ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਕੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਬੁਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੁੜੀ ਪੱਕੀ ਵਸਨੀਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮੁੰਡਾ ਹਾਲੇ ਕੱਚਾ ਵਸਨੀਕ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਹੀਣਤਾ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੁਰਸ਼ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਮਾਜਿਕ ਦਰਜੇ 'ਚ ਔਰਤ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਇੱਥੇ ਕੁਝ ਹਾਲਾਤਾਂ 'ਚ ਹੇਠਾਂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪੁਰਸ਼ਤਵ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀਆਂ 'ਚ ਅਜਿਹੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸੇਖਾ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਬਾਰਾਂ ਬੂਰੇ** ਦੀ

ਕਹਾਣੀ 'ਪਰਛਾਵੇਂ' 'ਚ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਘਰਵਾਲੀ ਦਾ ਤਲਾਕ ਹੋਣ ਵਿੱਚ ਹੋਰਨਾਂ ਕਾਰਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਇੱਕ ਕਾਰਨ ਇਹ ਵੀ ਹੈ, ਉਦਾਹਰਨ ਵੱਜੋ-

“ਐਵੇਂ ਈ ਹਾਲ-ਚਾਲ ਪੁੱਛੀ ਜਾਏਗਾ ਕਿ ਕੁਝ ਪਿਆਏਗਾ ਵੀ। ਫੇਰ ਈ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਹਾਲ ਦੱਸੂੰ ਪਿੰਡ ਦਾ। ਇਹ ਝੱਟ ਰਸੇਈ ਚੋਂ ਬੋਲੀ, “ਬੱਸ ਆ ਗੀ ਚਾਹ ਵੀਰ ਜੀ। ਉਬਲਣ ਵਾਲੀ ਐ। ” “ਲੈ ਇਹ ਚਾਹ ਦਾ ਟੈਮ ਆ ਭਰਜਾਈ? ” ਉਹ ਬੋਲਿਆ। ਮੈਂ ਕੱਚਾ ਜਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਬੋਤਲ ਲੈਣ ਰਸੇਈ 'ਚ ਚਲਿਆ ਗਿਆ। ਮੇਰੇ ਹੱਥੋਂ ਬੋਤਲ ਫੜ ਕੇ ਕਹਿੰਦੀ, “ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਕੰਮ ਤੇ ਨੀ ਜਾਣਾ? ਨਾਲੇ ਹੁਣ ਚਾਹ ਕੌਣ ਪੀਉਗਾ? ” ਮੈਂ ਉਸ ਤੋਂ ਬੋਤਲ ਲੈ ਕੇ ਲਿਵਿੰਗ ਰੂਮ 'ਚ ਜਾ ਬੈਠਾ। ਉਹ ਵੀ ਮਗਰ ਹੀ ਚਾਹ ਦੀ ਟਰੇਅ ਚੁੱਕੀ ਆ ਗਈ। ਠਾਹ ਦੇ ਕੇ ਟਰੇਅ ਮੇਜ਼ ਤੇ ਰੱਖ ਕੇ ਉਹ ਅੰਦਰ ਜਾ ਪਈ। ਉਸ ਦਿਨ ਮੇਰਾ ਜੀਅ ਕਰੇ ਬਈ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਵਾਂਗੂ ਡਾਂਗ ਚੁੱਕ ਲਵਾਂ ਤੇ ਬਿਨਾਂ ਦੇਖਿਆ ਵਰ੍ਹਾਵਾਂ, ਜਿੱਥੇ ਵਰ੍ਹਦੀ ਐ। ਪਰ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਰੋਕ ਲਿਆ। ਬੀਬੀ ਕਦੇ ਕੁਸਕੀ ਨੀ ਸੀ ਬਾਪੂ ਜੀ ਮੂਹਰੇ। ਨਾ ਕਦੇ ਵੱਡੀਆਂ ਭਰਜਾਈਆਂ ਕੂਈਆਂ ਸੀ। ਏਹਨੇ ਦਬਕਾ ਤਾਂ ਕੀ ਝੱਲਣਾ ਸੀ ਸਗੋਂ ਆਪ ਗੱਲ-ਗੱਲ 'ਚ ਨਿਘੋਚਾਂ ਕੱਢਦੀ।”(65-66)

ਬੇਸ਼ੱਕ ਲੜਾਈ ਝਗੜੇ ਅਤੇ ਨੇਕ ਝੋਕ ਲਗਭਗ ਹਰੇਕ ਵਿਆਹੁਤਾ ਜੋੜੇ ਵਿੱਚ ਚੱਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਪੁਰਸ਼ਤਵ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਦਕਾ ਜਦੋਂ ਇਸ ਵਿੱਚ ਹੀਣਤਾ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਜੁੜ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਪੁਰਸ਼ ਆਪਣੀਆਂ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਕਰਕੇ ਦਬਾਅ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦਵੰਦ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪੁਰਸ਼ਤਵ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਕੇਵਲ ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦਰਮਿਆਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ, ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਔਰਤ-ਮਰਦ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਔਰਤ ਮਰਦ ਤੇ ਭਾਰੂ ਪੈਂਦੀ ਹੋਵੇ, ਇਹ ਸਮੱਸਿਆ ਆ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ 'ਚ ਵਿਚਰਦਿਆਂ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਬਣ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਜਦੋਂ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕੁੜੀਆਂ ਨਾਲ ਪੱਖ 'ਚ ਬੈਠਾ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕੁੜੀਆਂ ਦਾ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣ ਤੇ ਵੀ ਹੀਣ ਭਾਵਨਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁੜੀਆਂ ਤੋਂ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਵੀ ਹਾਰਨਾ ਆਪਣੀ ਹੇਠੀ ਸਮਝਦਾ ਹੈ।

ਪੱਖ 'ਚ ਚਲੇ ਗਏ। ਉੱਥੇ ਪੀਂਦੇ ਰਹੇ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਪੀਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਸਰੂਰ ਸੀ। ਕੁੜੀ ਦਾ ਸਾਥ! ਜੀਅ ਕਰੇ ਬੱਸ ਐ ਹੀ ਬੈਠੇ ਰਹੀਏ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਸੋਚਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਵਾਈਨ ਲਵੇਗੀ ਪਰ ਉਹ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਅਗਾਂਹ ਸੀ ਪੀਣ ਚ। ਦੋ ਕੁੜੀਆਂ ਉਹਨੂੰ ਹੋਰ ਮਿਲ ਗਈਆਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਿਆਣੂੰ। ਸਾਰੀਆਂ ਈ ਪੂਰੀਆਂ ਪਿਆਕੜਾਂ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਥੋੜੀ ਪੀ ਕੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਸੀ

ਪੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਚਿੱਤ ਪੂਰਾ ਬਾਗੋਬਾਗ। ਲੱਗੇ ਬਈ ਮੇਰੇ ਵਰਗਾ ਕੌਣ ਐ। ਗੋਪੀਆਂ 'ਚ
ਕਾਨ੍ਹ।(71)

ਇਸੇਤਰ੍ਹਾਂ ਪੁਰਸ਼ਤਵ ਦੇ ਲੱਛਣਾਂ 'ਚ ਦਲੇਰੀ ਅਤੇ ਹਿੰਮਤ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਮਰਦਾਨਵੀ ਲੱਛਣ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵੱਸ ਇਸਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ, ਤਾਂ ਦਬਾਅ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਕਾਲ਼ੇ ਵਰਕੇ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਕਾਲ਼ੇ ਵਰਕੇ' ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਮਾਈਕਲ ਜੇ ਕਿ ਨੇਟਿਵ ਕਬੀਲੇ ਨਾਲ਼ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿੱਥੇ ਬਚਪਣ ਵਿੱਚ ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਸੀਅਲ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਅਣਮਨੁੱਖੀ ਤਸੱਦਦ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਹੀ ਆਪਣੇ ਹੀ ਸਕੂਲ ਦੇ ਖੇਡ ਅਧਿਆਪਕ ਅਲਬਰਟ ਕੇਲੋਂ ਸਰੀਰਿਕ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪਰੰਤੂ ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ ਇਸਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ। ਉਸ ਦੀ ਗਰਲ ਫਰੈਂਡ ਕਲੈਰਾ ਜੋ ਆਪਣੇ ਸਕੂਲ ਦੇ ਕੁਕਰਮੀ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਨਾਲ਼ ਭਿੜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਦੰਦੀ ਵੱਢ ਕੇ ਉੱਥੋਂ ਭੱਜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮਾਈਕਲ ਦੀ ਮਰਦਾਨਗੀ ਜਾਂ ਪੁਰਸ਼ਤਵ ਦੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਉਸਨੂੰ ਕਲੈਰਾ ਤੋਂ ਹੀਣਾ ਹੀ ਸਮਝਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਬਹਾਦਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾ ਸਕਿਆ, ਜੋ ਔਰਤ ਹੁੰਦਿਆਂ ਕਲੈਰਾ ਨੇ ਦਿਖਾਈ।

ਹੁਣ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਲੈਰਾ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਮਝਦਾ... ਕਲੈਰਾ ਕਾਮੁਕ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਵਾਲ਼ੇ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਤੇ ਸ਼ੇਰਨੀ ਬਣ ਕੇ ਝਪਟ ਪਈ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਬਰੱਦਰ ਅਲਬਰਟ ਦੀਆਂ ਕਾਮੁਕ ਬਦਫੈਲੀਆਂ ਸਾਲਾਂ-ਬੱਧੀ ਸਹਿੰਦਾ ਰਿਹਾ, ਜ਼ਲੀਲ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਬਾਰੇ ਕਲੈਰਾ ਨੂੰ ਦੱਸਣਾ ਵੀ ਤੇ ਨਾ ਦੱਸਣਾ ਵੀ, ਉਸਨੂੰ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਪਦਾ। ਜੇ ਦੱਸਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨਾਲ਼ ਉਮਰ ਭਰ ਬੈਣਾ ਹੋ ਕੇ ਜਿਊਣ ਵਾਲ਼ੀ ਗੱਲ ਸੀ। ਜੇ ਨਹੀਂ ਦੱਸਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਹੀਣਾ ਵਾਵਨਾ ਨਾਲ਼ ਅੰਦਰੋਂ-ਅੰਦਰੀ ਮਿੱਧ ਹੋਣ ਵਾਲ਼ੀ ਗੱਲ ਸੀ।

ਕਲੈਰਾ ਮੂਹਰੇ ਬੈਣਾ ਨਾ ਬਣਨ ਦੀ ਸਕੀਮ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਸੋਚ ਲਈ ਸੀ ਪਰ ਬੈਣੇਪਨ ਦੇ ਲਕਬ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲੋਂ ਲਾਹ ਸੁੱਟਣ ਦੀ ਉਸ ਕੋਲ਼ ਕੋਈ ਵਿਉਂਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। (52)

ਪੁਰਸ਼ਤਵ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਣ ਦੇ ਭਾਰਤ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮੌਕੇ ਪੱਛਮੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਨਾਲ਼ ਪੇਸ਼ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਸਮਾਜਿਕ ਬਣਤਰ ਕਰਕੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਖ਼ਾਨਦਾਨੀ ਗੋਤ ਦਾ ਮੁੱਦਾ ਵੀ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਗੋਤ ਕੁੱਲ ਦੀ ਪਛਾਣ, ਮਾਣ-ਮਰਿਆਦਾ ਅਤੇ ਗੌਰਵ ਦਾ ਮੁੱਦਾ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਮਰਦ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਮਾਜ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਵਿਆਹ ਪਿੱਛੋਂ ਔਰਤ ਦੇ ਨਾਮ ਪਿੱਛੇ ਵੀ ਪਤੀ ਦੀ ਗੋਤ ਹੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਕਦੇ ਵੀ ਕੋਈ ਵਿਵਾਦ ਨਹੀਂ ਉੱਠਦਾ ਪਰੰਤੂ

ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦੀ ਭਿੰਨਤਾ ਕਰਕੇ ਕਈ ਵਾਰ ਅਜਿਹਾ ਵਿਵਾਦ ਉੱਠ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸੇਖਾ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਬਾਰਾਂ ਬੂਰੇ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਸਨੁੱਕ' ਦਾ ਪਾਤਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਮੇਰ ਜੇ ਕੈਨੇਡਾ 'ਚ ਜਾ ਕੇ ਪੱਕੇ ਹੋਣ ਲਈ ਇੱਕ ਦੁਹਾਜੂ ਔਰਤ ਹਰਕਮਲ ਕੌਰ ਬਾਜ਼ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਦੇ ਪਹਿਲੇ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਦੋ ਬੱਚੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਪਿੱਛੇ ਵੀ ਬਾਜ਼ ਸਰਨੇਮ ਲੱਗਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਮਲ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਵੀ ਹੁਣ ਪਹਿਲੇ ਵਿਆਹ ਵਾਲਾ ਸਰਨੇਮ ਬਾਜ਼ ਲੱਗਾ ਹੋਣਾ ਗੁਰਚਰਨ ਲਈ ਪੁਰਸ਼ਤਵ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਖੜ੍ਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਚਰਨ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਬਾਰੇ ਝਲਕ ਦੇਵਾਂ ਦੇ ਸੰਵਾਦਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

“ਕੀ ਮਿਲਦੈ ਮੈਨੂੰ ਜ਼ਲੀਲ ਕਰਾ ਕੇ। ਜੇ ਨਾਂ ਬਦਲ ਲਵੇਂ ਤਾਂ ਕੀ ਫ਼ਰਕ ਪੈਂਦਾ?”

“ਕੀ ਜ਼ਲੀਲ ਕੀਤੇ?”

“ਦੇਖਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿਵੇਂ ਘਰੇੜ-ਘਰੇੜ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਦਾ ਸੀ ਉਹ?”

“ਸਟਰੇਂਜ !” ਆਖ ਕੇ ਕਮਲ ਚੁੱਪ ਕਰ ਗਈ।

ਗੁਰਚਰਨ ਫਿਰ ਬੋਲਿਆ, “ਘਰਵਾਲੀ ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਐ ਤੇ ਲਾਸਟ ਨਾਂ ਪਹਿਲੇ ਦਾ ਈ ਲਾਈ ਫਿਰਦੀ ਐ।” (185)

ਕਮਲ ਦੇ ਨਾਮ ਪਿੱਛੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਪਿੱਛੇ ਉਸਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪਤੀ ਜਿੰਦਰ ਦਾ ਨਾਮ ਲੱਗੇ ਹੋਣਾ ਉਸਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ 'ਚ ਦਖਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਵਿਆਹ 'ਚ ਵੀ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਚਰਨ ਉਸਨੂੰ ਬਦਲਣ ਲਈ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਅਡਾਪਟ ਕਰਨ ਲਈ ਵੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਸ ਦੀ ਗੋਤ ਮਗਰ ਲੱਗ ਸਕੇ ਪਰੰਤੂ ਕਮਲ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਤੇ ਅੜੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੁਰਸ਼ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਜੰਮਿਆ ਪਲਿਆ ਗੁਰਚਰਨ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਮਗਰ ਉਸ ਦੀ ਗੋਤ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੀ ਗੋਤ ਲੱਗੀ ਹੋਵੇ। ਪੁਰਸ਼ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਜੰਮਿਆ ਪਲਿਆ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਹ ਸਮੱਸਿਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਤਲਖੀ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੇਹਾਂ ਵਿੱਚ ਰਿਸ਼ਤਾ ਟੁੱਟਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਵੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਪਰਵਾਸੀ ਪਾਤਰਾਂ 'ਚ ਪੁਰਸ਼ਤਵ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਲਈ ਪੱਕੇ ਹੋਣ ਲਈ ਕਰਵਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਵਿਆਹ ਵੀ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਪੁਰਸ਼ ਕੱਚੇ ਹੋਣ, ਨਵੇਂ ਹੋਣ ਜਾਂ ਫਿਰ ਪਤਨੀ ਦੇ ਬੁਲਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੱਕੇ ਹੋਏ ਹੋਣ, ਉੱਪਰੋਂ ਪਤਨੀ ਕੋਲੋਂ ਤਾਹਨੇ ਸੁਣਨੇ ਪੈਣ ਤਾਂ ਇਹ ਸਮੱਸਿਆ ਗਹਿਨ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬਹੁਤੀ ਵਾਰ ਇਸਦਾ ਅੰਤ ਪੱਕੇ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤੇੜ ਵਿਛੋੜਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਦਵਿੰਦਰ ਮਲਹਾਂਸ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਗੈਰੀ ਸਰਕਾਰ** ਦੀ

ਕਹਾਣੀ 'ਨਾਈਨ ਅਲੈਵਨ' ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਤੀ ਨਿਹਾਲ ਦੇ ਅਲੱਗ ਹੋਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਸੀ।

“ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਇੰਡੀਆ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਆਈ, ਤੇਰੀ ਮਾਂ ਕੰਜਰੀ ਤੋਂ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਬਰੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਤੁਸੀਂ ਮਲੰਗ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਦੇ, ਥੋਡੇ ਘਰੇ ਭੰਗ ਭੁੱਜਦੀ ਸੀ, ਉਦੋਂ ਤਾਂ ਤੂੰ ਵੀ ਬੜਾ ਬੀਬਾ ਬਣਿਆ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਅਤੇ ਜੀ, ਜਿੱਥੇ ਮਰਜ਼ੀ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰਲੀ ਜੱਟ ਝੁਕਦਾ ਨੀ ਟੁੱਟ ਜਾਊ।” ਅੱਜ ਕਿੱਥੇ ਗਈਆਂ ਤੇਰੀਆਂ ਉਹ ਗੱਲਾਂ ਉਹ ਵਾਅਦੇ। ਤੇਰੀ ਮਾਂ ਕੰਜਰੀ, ਬੜੀ ਚੌੜੀ ਹੋ ਕੇ ਕਹਿੰਦੀ ਸੀ, ਸਾਡਾ ਮੁੰਡਾ ਬੀਬਾ ਆ। ਅੱਖ ਵਿੱਚ ਪਾਇਆ ਨੀਂ ਰੜਕਦਾ, ਪਰ ਤੂੰ ਹਰਾਮਦਿਆ ਆਹ ਗੁੱਲ ਖਿਡਾਉਂਦਾ। ਉਹ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਸੁਣਦਾ ਰਿਹਾ ਪਰ ਹਰਾਮਦਾ ਸ਼ਬਦ ਉਹਦੀ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਦੀ ਹੱਦ ਨੂੰ ਟੱਪ ਗਿਆ, ਲੈਂਦੇ ਨੇ ਮੇਰੇ ਮੂੰਹ ਤੇ ਥੱਪੜ ਮਾਰਿਆ। (45)

ਪੱਛਮੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਪੁਰਸ਼ਤਵ ਦੀ ਚੁਨੌਤੀ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਵੱਧ ਹੱਕਾਂ ਕਰਕੇ, ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ ਤੇ ਮਿਲੇ ਸਮਾਨਤਾ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਕਰਕੇ, ਆਰਥਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਆਤਮ ਨਿਰਭਰਤਾ ਕਰਕੇ, ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਭਾਰਤੀ ਉਪ ਮਹਾਂਦੀਪ ਦੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬਾਹਰਲੇ ਦੇਸ਼ਾਂ 'ਚ ਖਰਚਿਆਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਲਈ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਕੰਮ ਤੇ ਜਾਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਘਰੇਲੂ ਵਿੱਤ ਲਈ ਵੀ ਮਰਦਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜੇਕਰ ਔਰਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੱਕੀਆਂ ਹੋਣ ਅਤੇ ਉਹ ਮਰਦ ਨੂੰ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਕੇ ਉੱਧਰ ਬੁਲਾਉਣ ਤਾਂ ਇਹ ਪੁਰਸ਼ਤਵ ਦਾ ਸੰਕਟ ਹੋਰ ਵੀ ਗਹਿਰਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਜੰਮਿਆ-ਪਲਿਆ ਪੁਰਸ਼ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਅਤੇ ਜਗੀਰੂ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਪੁਰਸ਼ ਜਦੋਂ ਪੱਛਮੀ ਬੰਦਸ਼ਾਂ ਵਾਲੇ, ਔਰਤ ਪੱਖੀ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ ਹਮਾਇਤੀ ਦੇਸ਼ਾਂ 'ਚ ਪੁੱਜਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ 'ਚ ਦਵੰਦ ਉਪਜਣਾ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਦਵੰਦ ਆਮ ਹੀ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਰਾਜਵੰਤ ਕੌਰ ਮਾਨ ਪ੍ਰੀਤ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਦਸਤਕ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਮੰਝਧਾਰ' ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਭਾਰਤੀ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ ਪਲਿਆ ਪਾਤਰ ਰੰਮੀ ਜੋ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਜੱਸੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਕੈਨੇਡਾ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਵੀ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਜੱਸੀ ਨਾਲ ਸਮਾਯੋਜਨ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਪਾਉਂਦਾ, ਜਿਸਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਜੈਡਰ ਕੰਪਲੈਕਸ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ।

ਰੰਮੀ ਕਹੇ ਕਿ ਮੇਰੇ ਤੇ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਠੋਸਦੀ ਹੈ ਤੇ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਰਸੋਈ ਦਾ ਕੰਮ ਨਾਲ ਕਰਾਵਾਂ। ਰੰਮੀ ਰਿਹਾ ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਛੀ, ਪਤਨੀ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਮੰਨਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ, ਘਰ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਪਤਨੀ ਦਾ ਹੱਥ ਵਟਾਉਣ ਨੂੰ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਸਮਝਦੈ, ਉਸਨੂੰ ਏਨੀ ਸਮਝ

ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਸ ਮੁਲਕ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਇੱਥੋਂ ਦੇ ਤੌਰ ਤਰੀਕੇ ਤਾਂ ਅਪਣਾਉਣੇ ਹੀ ਪੈਣੇ ਨੇ। ਜੇ ਏਨਾ ਹੀ ਅੱਖੜ ਰਹਿਣਾ ਸੀ ਤਾਂ ਨਾ ਆਉਂਦਾ, ਨਾ ਹੀ ਉਹਨੂੰ ਆਉਣਾ ਪੈਂਦਾ। (45)

ਪਰੰਤੂ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਕਰਕੇ ਰੰਮੀ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਜੱਸੀ ਨਾਲ ਇਕੱਠਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਿਆ। ਕਿਉਂਕਿ ਭਾਰਤੀ ਪੁਰਸ਼ਤਵ ਦੇ ਦਬਾਅ ਕਰਕੇ ਉਹ ਜੈਡਰ ਕੰਪਲੈਕਸ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਕੇ ਅਖੀਰ ਅਲੱਗ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਮੇਜਰ ਮਾਂਗਟ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ *ਮਨ ਮੈਸਮ ਦੀ ਰੰਗਤ* ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਸੁਰਖਰੂ' ਦੀ ਮੁੱਖ-ਪਾਤਰ ਡੈਬੀ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਕੈਨੇਡਾ 'ਚ ਪੱਕੀ ਸੀ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਬੁਲਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਖੁਦ ਦੋ-ਦੋ ਜੈਬਾਂ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਵੱਧ ਕਮਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਤੇ ਰੋਅਬ ਰੱਖਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਥੇ ਵੀ ਪੁਰਸ਼ਤਵ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਉਜਾਗਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਨ ਵਜੋਂ-

ਉਸ ਦੇ ਬੇਲੋੜੇ ਫੋਨ ਤੋਂ ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਪਤੀ ਵੀ ਤੰਗ ਸੀ। ਕਦੀ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਦਰੀਂ ਜਮਾਉਣੇ ਨੂੰ, ਕਦੇ ਦਾਲ ਬਣਾਉਣ ਨੂੰ ਅਤੇ ਕਦੇ ਕੱਪੜੇ ਧੋਣ ਨੂੰ ਫੋਨ ਕਰੀਂ ਹੀ ਰੱਖਦੀ। ਉਸ ਦੇ ਫੋਨਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਨੱਕ ਵਿੱਚ ਦਮ ਕੀਤਾ ਪਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਘਰਵਾਲਾ, ਪਾਲ ਖਿੜ ਕੇ ਆਖਦਾ "ਕਿਸੇ ਘੜੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਾਲ ਵੀ ਬੈਠ ਲੈਣ ਦਿਆਂ ਕਰ" (57)

ਅਜਿਹੇ ਘਰੇਲੂ ਕੰਮ ਜੋ ਭਾਰਤੀ ਜੈਡਰ ਕੰਪਲੈਕਸ ਅਨੁਸਾਰ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਹਨ, ਕਈ ਵਾਰ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਵਾਲੇ ਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਮਾਨਸਿਕ ਤਣਾਅ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਪੁਰਸ਼ ਪਰਵਾਸੀ ਮਾਹੌਲ ਅਨੁਸਾਰ ਪੁਨਰ-ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਦੇ ਵਾਪਰਨ ਕਰਕੇ ਕੰਮਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਨੂੰ ਪਰਵਾਸੀ ਮਾਹੌਲ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਮਝ ਕੇ ਕਾਫ਼ੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਸਮਾਯੋਜਨ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਵੀ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਇਹ ਸਮੱਸਿਆ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਫਿਰ ਔਰਤ ਉੱਪਰ ਕੰਮ ਦਾ ਡਬਲ ਬੋਝ ਦਿਸਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਔਰਤਤਵ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਪੁਰਸ਼ਤਵ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦੀ ਇੱਕ ਅਹਿਮ ਉਦਾਹਰਨ ਮੇਜਰ ਮਾਂਗਟ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ *ਮਨ ਮੈਸਮ ਦੀ ਰੰਗਤ* ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਸੰਦ' ਵਿੱਚ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਮੁੱਖ-ਪਾਤਰ ਬਲਬੀਰ ਜੋ ਕਿ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਣ ਉਪਰੰਤ ਬਾਹਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਪੁਰਸ਼ਤਵ ਦੀ ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਵਿੱਚ ਇਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਮਾਨਸਿਕ ਸੰਤੁਲਨ ਗਵਾ ਬੈਠਦਾ ਹੈ ਕਿ, ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ ਆਦੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਖਰ ਇਸ ਸ਼ਰਾਬ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਇਸ ਮਾਨਸਿਕ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਝਲਕ ਅਤੇ ਕਾਰਨ ਉਸ ਦੀਆਂ ਮਨਬਚਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਕਿਵੇਂ ਬਣ ਗਿਆ ਉਹ ਜੀਰੇ? ਉਸ ਦੇ ਬਾਪ ਦਾਦਾ ਤਾਂ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀਰੇ ਸਨ। ਟੈਰਰ ਨਾਲ ਲਾਣੇਦਾਰੀ ਕਰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਘਰ ਦੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਫ਼ੈਸਲੇ ਵੀ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੱਗੇ ਤਾਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੁਸਕਦਾ। ਬਾਹਰੋਂ ਆਇਆਂ ਨੂੰ ਪਤਨੀਆਂ ਚਾਹ ਪਾਈ ਪੁੱਛਦੀਆਂ, ਰੋਟੀ ਪਾ ਕੇ ਦਿੰਦੀਆਂ। ਏਥੇ ਰੋਟੀ ਪਾ ਕੇ ਦੇਣੀ ਤਾਂ ਦੂਰ ਦੀ ਗੱਲ ਕਿ ਆਕੜ ਹੀ ਐਨੀ ਆ ਕਿ ਸਿੱਧੇ ਮੂੰਹ ਬੋਲਦੀ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਘਰ ਦੀ ਸਫ਼ਾਈ, ਕੱਪੜੇ ਧੋਣ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਖਾਣਾ ਬਣਾਉਣ ਤੱਕ ਮੈਨੂੰ ਕੀ ਕੀ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਨੇ ਪੈਂਦੇ?" (73)

ਬਲਬੀਰ ਆਪਣੇ ਪਿਓ ਜਗੀਰ ਸਿੰਘ ਵਾਂਗ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਅਤੇ ਘਰ-ਪਰਿਵਾਰ ਤੇ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਇੱਛਾ ਸੁਭਾਵਿਕ ਵੀ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਦੁਆਰਾ 911 ਤੇ ਕਾਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਬੋਲਦਾ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਸਮੱਸਿਆ ਗੂਸਤ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਕਰਕੇ ਉਹ ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ ਆਦੀ ਹੋਣ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਰਾਬ ਉਸ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਵਕਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਘਟਾਉਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਅਖੀਰ ਉਸ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਵੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਉਸ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਹਾਲਤ, ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਆਦਤ ਅਤੇ ਅਖੀਰ ਉਸ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਅਸਲ ਕਾਰਨ ਸ਼ਰਾਬ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਇਹ ਪੁਰਸ਼ਤਵ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਹੀ ਬਣਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ-

ਜਦੋਂ ਉਹ ਨਵਾਂ-ਨਵਾਂ ਕੈਨੇਡਾ ਆਇਆ ਸੀ ਤਾਂ ਗੁਰਬੀਰ ਉਸ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਂਗ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਦੀ। ਬਲਬੀਰ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਨਾ ਬੋਲਣੀ ਆਉਂਦੀ, ਪਰ ਉਹ ਬੋਲ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਇਸੇ ਨੂੰ ਹੀ ਉਹ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਸਮਝਦੀ ਸੀ। ਸਟੇਰਾਂ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਉਹ ਨਿੱਕੇ ਬੱਚੇ ਵਾਂਗ ਉਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ-ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਿਆ ਫਿਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਉਹ ਹੀ ਘਰ ਦੇ ਫ਼ੋਨ ਅਟੈਂਡ ਕਰਦੀ ਅਤੇ ਉਹ ਹੀ ਘਰ ਚਲਾਉਂਦੀ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਬਲਬੀਰ ਉਸਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹੁੰਦਾ ਚਲਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਅੰਦਰ ਇੱਕ ਘਟੀਆਪਣ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਭਰਦਾ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਬੀ: ਏ: ਪਾਸ ਬਲਬੀਰ ਪਲੱਸ ਟੂ ਗੁਰਬੀਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਅਨਪੜ੍ਹ ਸਾਬਤ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਨੀਵਾਂ ਦਿਖਾਉਂਦੀ ਤਾਂ ਉਹ ਹੋਰ ਗ਼ਰਕਦਾ ਜਾਂਦਾ। ਫੇਰ ਦਾਰੂ ਦੇ ਦੋ ਚਾਰ ਪੈੱਗ ਉਸਨੂੰ ਘਟੀਆ ਪਣ ਦੀ ਖਾਈ ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣ ਲੱਗੇ। ਤਾਂ ਇਹ ਹੀ ਸੱਚੀ ਸਾਬਣ ਜਾਪਣ ਲੱਗ ਪਈ। (72)

ਪੁਰਸ਼ਤਵ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕਰਦੀ ਮੇਜਰ ਮਾਂਗਟ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ *ਮਨ ਮੈਸਮ ਦੀ ਰੰਗਤ* ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਕੀਚਰ-ਕੀਚਰ ਕੱਚ' ਵਿੱਚ ਵੀ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਹਰਵਿੰਦਰ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੁਰਸ਼ਤਵ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਵਿੱਚ ਗੂਸਤ ਹੈ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਕਰਕੇ ਹੱਦੋਂ ਵੱਧ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀ ਕੇ ਆਤਮਹੱਤਿਆ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਹਰਵਿੰਦਰ ਵੀ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਰਵੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਣ ਉਪਰੰਤ ਕੈਨੇਡਾ ਆਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ

ਵੱਲੋਂ ਬਣਾਏ ਦਬਾਅ ਅਤੇ ਤਣਾਅ ਕਰਕੇ ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਸੰਤਾਪੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਰਵੀ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਹਰਵਿੰਦਰ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਰਵੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਧੀ ਸੋਨੀ ਦੀ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਤੋਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

"ਮਾਂ ਡੋਟ ਡੂ ਦਿਸ ਥਿੰਗਜ਼ ਨਾਓ, ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਕਦੇ ਪੁੱਛਿਆ ਨੀ" ਤਾਂ ਉਹ ਬੇਟੀ ਨੂੰ ਥੱਪੜ ਮਾਰਨ ਦੌੜੀ, ਤੇ ਚੀਕੀ ਸੀ "ਨੀ ਕਮਜਾਤੇ, ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਨਾ ਕਹਿ ਦਈ, ਜੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਸੁਣ ਲਿਆ ਤਾਂ ਖੰਭਾਂ ਦੀਆਂ ਡਾਰਾਂ ਬਣ ਜਾਣੀਆਂ ਨੇ" ਪਰ ਸੋਨੀ ਨੇ ਤਾਂ ਫੇਰ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਸੀ "ਮੌਮ ਹੁਣ ਡਰਾਮਾ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਫ਼ਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕੀ ਉਹ ਹੁਣ ਵੀ ਡਰਾਮਾ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ? ਉਹ ਸੋਚਣ ਲੱਗੀ। (78-79)

ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਕਈ ਜਗ੍ਹਾ ਰਵੀ ਦੀਆਂ ਮਨਬਚਨੀਆਂ ਤੋਂ ਉਸਦਾ ਹਰਵਿੰਦਰ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਵਹਾਰ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਹ ਆਪਣੇ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਕੇ ਪਛਤਾਵਾ ਵੀ ਕਰਦੀ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਉਸ ਦੇ ਇਸ ਵਿਵਹਾਰ ਨੇ ਹਰਵਿੰਦਰ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਭਰ ਤਣਾਅ ਵਿੱਚ ਪਾਈ ਰੱਖਿਆ ਸੀ।

ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਭਰ ਤਾਂ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਦੀ ਅਰਾਮ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਿਆ। ਤੇ ਉਹ ਵੀ ਐਨੀ ਟੌਹਰ ਕੱਢ ਕੇ। ਪੈਦਾ ਵੀ ਕੀ, ਉਸ ਨੇ ਪੈਣ ਦਿੱਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜੇ ਕਿਤੇ ਪੈ ਵੀ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਵੇਲਾ ਨਾ ਖੁੰਝਾਉਂਦੀ "ਨਾਂ ਐ ਪੈ ਗਿਆ? ਉੱਠ ਕੇ ਕੋਈ ਕੰਮ ਧੰਦਾ ਕਰ ਲੈ। ਘਾਹ ਕੱਟਣ ਵਾਲਾ ਪਿਆ, ਗੱਡੀਆਂ ਦਾ ਤੇਲ ਬਦਲੇ ਨੂੰ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਹੋ ਗਏ। ਆਹ ਵੈਕਿਊਮ ਹੀ ਕਰ ਲੈ। ਮੈਂ ਹੁਣ ਕਿੱਧਰ ਕਿੱਧਰ ਹੋ ਜਾਵਾਂ? ਜਿਊਂਦੇ ਨੂੰ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਕਦੇ ਟਿਕਣ ਦਿੱਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਹੁਣ ਉਹ ਕੀਹਨੂੰ ਕਹਿੰਦੀ? ਕੀਹਦੇ ਨਾਲ ਲੜਦੀ ? (79)

ਰਵੀ ਦੇ ਇਸ ਵਿਵਹਾਰ ਮਗਰ ਕਾਰਨ ਵੀ ਸਮਾਜਿਕ ਹੀ ਹੈ। ਅਕਸਰ ਕੁਝ ਮੁੰਡੇ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿਆਹ ਨੂੰ ਪੇੜੀ ਬਣਾ ਕੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਤਾਂ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਬਹਾਨੇ ਪੱਕੇ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਆਹ ਸੰਬੰਧ ਤੋੜ ਕੇ ਨਵੀਂ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਹੁਣ ਆਈਲਟਸ ਵਾਲੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਨਵਾਂ ਵਰਤਾਰਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਹਾਲੇ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੇ ਇਸ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਕੇ ਹੀ ਪਰਵਾਸੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੁਖਾਂਤ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਹੀਲਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕਵਾਇਦ ਵੀ ਦੇਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਰਵੀ ਦੀ ਮਾਂ ਹੀ ਰਵੀ ਨੂੰ ਹਰਵਿੰਦਰ ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦਬਾਅ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਸਲਾਹ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹੀ ਸਲਾਹ ਹਰਵਿੰਦਰ ਲਈ ਪੁਰਸ਼ਤਵ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ, ਫਿਰ ਮਾਨਸਿਕ ਤਣਾਅ ਅਤੇ ਅਖੀਰ ਮੌਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਵੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਾਂ ਅਤੇ ਭੈਣ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਬਿਠਾ ਕੇ ਸਮਝਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪੜ੍ਹਿਆ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸੋਹਣਾ ਸੁਨੱਖਾ ਵੀ ਹੈ, ਕਾਬੂ ਕਰਕੇ ਰੱਖੀਂ। ਬਹੁਤੇ ਫੰਗ ਨਾ ਲੱਗਣ ਦਈ। ਕੈਨੇਡਾ ਪਹੁੰਚਣ ਦੀ ਦੇਰ ਹੁੰਦੀ ਏ, ਅਗਲੇ ਝੱਟ ਬਦਲ ਜਾਂਦੇ ਨੇ। ਫੇਰ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਲੜ ਬੰਨ੍ਹ ਲਈ ਸੀ। ਦਰਅਸਲ ਉਹ ਅੰਦਰੋਂ ਡਰ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਕਿਤੇ ਉਹ ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੀ ਨਾ ਛੱਡ ਕੇ ਦੌੜ ਜਾਵੇ। (81)

ਇਹਨਾਂ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਕਰਕੇ ਹੀ ਰਵੀ ਨੇ ਨਾ ਹੀ ਆਪਣੇ ਸਹੁਰਿਆਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾਉਣ ਦੀ ਹਾਮੀ ਭਰੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਹਰਵਿੰਦਰ ਦੀ ਦਿਲੀ ਇੱਛਾ ਸੰਗੀਤ ਅਕੈਡਮੀ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦੀ ਹਾਮੀ ਭਰੀ। ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਜਾਣ ਤੇ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਮਾਹੌਲ ਬਣਾਈ ਰੱਖਿਆ ਕਿ ਉਹ ਆਖਰੀ ਰਸਮਾਂ ਲਈ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਨਾ ਜਾ ਸਕਿਆ। ਘਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਕਰਦਿਆਂ, ਲੜਾਈ ਪੈਣ ਤੋਂ ਡਰਦਿਆਂ, ਹਰ ਗੱਲ ਮੰਨਦਿਆਂ, ਆਖਰ ਹਰਵਿੰਦਰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰਲੇ ਭਾਰਤੀ ਪੁਰਸ਼ ਦਬਾਉਂਦਾ ਨੂੰ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਵਧਾਉਂਦਾ ਗਿਆ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਆਖਰ ਸ਼ਰਾਬ ਉਸ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਬਹਾਨਾ ਬਣ ਗਈ, ਜਦਕਿ ਅਸਲ ਕਾਰਨ ਇਹ ਪੁਰਸ਼ਤਵ ਦਾ ਦਬਾਅ ਹੀ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਕੈਨੇਡਾ ਦਾ ਔਰਤ ਪੱਖੀ ਕਾਨੂੰਨ ਅਕਸਰ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦੇ ਪਤੀਆਂ ਲਈ ਤਣਾਅ ਅਤੇ ਦਵੰਦ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਜਦੋਂ ਔਰਤਾਂ ਇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਵਰਤਣ ਦਾ ਮਨ ਬਣਾ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਔਰਤਾਂ ਜਲਦੀ ਕੀਤੀਆਂ 911 ਡਾਇਲ ਕਰਨ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ। ਪਰੰਤੂ ਜਦੋਂ ਇਹ ਨੰਬਰ ਡਾਇਲ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਵਿਆਹੁਤਾ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੇ ਆਖਰੀ ਦਿਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਕੁਝ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਘਰੇਲੂ ਲੜਾਈ, ਝਗੜੇ ਅਤੇ ਤਲਖੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਵੀ ਬਣਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਲਈ ਪੁਰਸ਼ਤਵ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਪੈਦਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਕਾਲ਼ੇ ਵਰਕੇ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਨਦੀਨ' ਵਿੱਚ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਹਰਜਾਪ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਨੀਤੂ ਵਿਚਲੀ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਵਿੱਚ ਹਰਜਾਪ ਦਾ ਇਹ ਦਬਾਅ ਸਪਸ਼ਟ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

“ਆਉਣ ਦੀ ਤਾਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਭਾਵੇਂ ਠਹਿਰ ਕੇ ਆ ਜਿਓ। ਮੈਨੂੰ ਡੇਢ ਹਜ਼ਾਰ ਡਾਲਰ ਚਾਹੀਦਾ। ਡੈਡੀ ਨੇ ਪੈਸੇ ਮੰਗੇ ਆ। ਕੱਲ੍ਹ ਪਿੰਡੋਂ ਫੋਨ ਆਇਆ ਸੀ।”

“ਕੋਈ ਨੀ ਦੇਖ ਲੈਨੇ ਆ।”

“ਦੇਖ ਲੈਨੇ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਮੰਗਲਵਾਰ ਤੱਕ ਤਨਖ਼ਾਹ ਖਾਤੇ 'ਚ ਨਾ ਪਈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਪੁਲਿਸ ਬੁਲਾ ਲੈਣੀ ਆ।”

ਪਤਨੀ ਦੇ ਦਾਬਾ-ਪਾਊ ਬੋਲਾਂ ਨੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਗੁੱਸਾ ਚਾੜ੍ਹ ਦਿੱਤਾ, ਬੋਲਿਆ, “ਪੁਲਿਸ ਕੀ ਕਰ ਲਊਗੀ?”

“ਪੁਲਿਸ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਵਲ-ਵਿੰਗ ਕੱਢ ਦਿੰਦੀ ਆ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਏਨਾ ਹੀ ਕਹਿਣ ਦੀ ਲੋੜ ਆ ਕਿ ਮੇਰਾ ਹੱਸ ਬੈਂਡ ਮੇਰਾ ਰੋਪ ਕਰਦਾ ਆ।” ਪਤਨੀ ਨੇ ਘਰੇੜਵੀਂ ਅਵਾਜ਼ 'ਚ ਆਖਿਆ।(107)

ਜੇਕਰ ਅਜਿਹਾ ਭਾਰਤੀ ਪਰਿਵੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਲੜਾਈ ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਹੋਰ ਹੋਈ ਸੀ, ਪਰੰਤੂ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਕਨੂੰਨੀ ਦਬਾਅ ਕਰਕੇ ਹਰਜਾਪ ਨੀਤੂ ਦੀ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਮੰਗ ਉਹ ਵੀ ਧਮਕੀ ਭਰੇ ਲਹਿਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਸੁਣਨ ਅਤੇ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਭਾਰਤੀ ਪਰਿਵੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਜੰਮੇ-ਪਲੇ ਭਾਰਤੀ ਜਗੀਰੂ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹਰਜਾਪ ਲਈ ਪੁਰਸ਼ਤਵ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਕੇਵਲ ਹਰਜਾਪ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਨੀਤੂ ਦੀ ਇਸ ਮਨਮਾਨੀ ਤੇ ਉਸਦਾ ਜੇਠ ਗੁਰਨੇਕ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਪਰਿਵਾਰ ਵੀ ਤਲਖੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਕਨੂੰਨ ਦੇ ਡਰੋਂ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਸਖ਼ਤੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਹਰਜਾਪ ਨੂੰ ਕੈਨੇਡਾ ਬੁਲਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪਰਿਵਾਰਿਕ ਮੈਂਬਰ ਨੀਤੂ ਦੇ ਇਸ ਵਿਵਹਾਰ ਨੂੰ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰਦੇ ਆਏ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਹੀ ਹਰਜਾਪ ਨੇ ਕੈਨੇਡਾ ਆਉਣਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਉੱਪਰ ਸਖ਼ਤੀ ਕਰਨ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹਰਜਾਪ ਦਾ ਕੈਨੇਡਾ ਆਉਣ ਦਾ ਰਸਤਾ ਰੋਕਣਾ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ।

“ਕੀ ਕਹਿ ਰਹੀ ਏ ਮੰਮੀ! ਇਹ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਹਰਾਮਖੋਰੀਆਂ ਕਰੇ ਤੇ ਅਸੀਂ ਇਹਨੂੰ ਕੁਝ ਨਾ ਕਹੀਏ। ਜਿਸ ਥਾਲੀ ਵਿੱਚ ਖਾਂਦੀ ਏ, ਉਸੇ ਵਿੱਚ ਛੇਕ ਕਰ ਰਹੀ ਏ। ਇਹਦਾ ਦਿਮਾਗ਼ ਠੀਕ ਕਰਨਾ ਹੀ ਪੈਣੈ।” ਗੁਰਨੇਕ ਅੱਗ-ਭਬੁਕਾ ਹੋਇਆ ਪਿਆ ਸੀ।

“ਵੇ ਪੁੱਤ! ਮੁਕੱਦਮੇਂ ... ਜੇਹਲਾਂ ... ਨੁਕਸਾਨ ਈ ਨੁਕਸਾਨ ਹੱਥ ਕੁਸ਼ ਨੀਂ ਆਉਣਾ, ਰੁਲ ਜਾਵਾਂਗੇ... ਸਾਡਾ ਸੋਚ, ਆਪਣੇ ਨਿਆਇਆਂ ਦਾ ਸੋਚ। ” ਤਰਲੇ ਕਰਦੀ ਗੁਰਮੇਜ ਕੌਰ ਦਾ ਰੋਣ ਨਿਕਲ ਗਿਆ।

“ਮੈਂ ਇਹਨੂੰ ਸਬਕ ਸਿਖਾ ਕੇ ਛੱਡਾਂਗਾ।” ਗੁਰਨੇਕ ਧੁਖੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਡੀਅਰ, ਨੀਤੂ ਤਾਂ ਬਹਾਨਾ ਈ ਲਭਦੀ ਆ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਕੁੱਟੋਗੇ ਤਾਂ ਉਹਨੇ ਪੁਲਿਸ ਬੁਲਾ ਲੈਣੀ ਆਂ ਤੇ ਰਿਸ਼ਤਾ ਤੋੜ ਲੈਣਾ। ਹਰਜਾਪ ਵਾਲੀ ਪਲੈਨ ਵੀ ਵਿੱਚੋਂ ਈ ਰਹਿ ਜਾਣੀ ਆਂ। (122)

ਪਰਵਾਸੀ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ ਜਗੀਰੂ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਦੇ ਦੱਬਣ ਅਤੇ ਟੁੱਟਣ ਕਰਕੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਤਲਖੀ ਉੱਭਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਘਰ ਦੀ ਨੂੰਹ ਨੂੰ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣ ਲਈ ਸਖਤੀ ਕਰਨ ਦਾ ਹਸਰ ਪਤਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਹ ਬਿਰਤੀ ਦੱਬ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਘਰੇਲੂ ਕਲੇਸ ਉਪਜਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ, ਪਰਵਾਸੀ ਮਾਹੌਲ ਪੁਰਸ਼ਤਵ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਉਪਜਾਉਣ ਵਿੱਚ ਅਹਿਮ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਮਰਦ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਜਗੀਰੂ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਅਧੀਨ ਭਾਰਤੀ ਪਰਿਵੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਜੰਮਿਆ-ਪਲਿਆ ਪੁਰਸ਼ ਪਰਵਾਸ ਦੌਰਾਨ ਆਪਣੀ ਇਸ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਔਰਤਾਂ ਦਾ ਆਰਥਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਪਰਪੱਕ ਹੋਣਾ, ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ ਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੋਣਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਹੱਕਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਵੱਧ ਜਾਗਰੂਕ ਹੋਣਾ ਜਗੀਰੂ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਵਾਲੇ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਲਈ ਮਾਨਸਿਕ ਦਬਾਅ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉੱਪਰੋਂ ਜੇਕਰ ਔਰਤ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਪੁਰਸ਼ ਬਾਹਰ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਪੱਕਾ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਦਬਾਅ ਹੋਰ ਵੀ ਵੱਧ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੁਰਸ਼ਤਵ ਦੇ ਇਸ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਪਿਛਾਂਹ ਖਿੱਚੂ ਜਾਂ ਰੂੜੀਵਾਦੀ ਸੋਚ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜੋੜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਇਹ ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਨਾਲ ਬਣੀ ਇੱਕ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਹੈ। ਜਿਹੜੀ ਭਾਰਤੀ ਪਰਿਵੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਪਾਲਣ-ਪੋਸ਼ਣ ਹੋਣ ਅਤੇ ਜੈਂਡਰ ਕੰਪਲੈਕਸ ਕਰਕੇ ਆਪ-ਮੁਹਾਰੇ ਸੁਭਾਅ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨਾਲ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਜੈਂਡਰ ਕੰਪਲੈਕਸ ਘੱਟ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਓਧਰ ਜੰਮੀ-ਪਲੀ ਤੀਸਰੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ।

4.2 ਔਰਤਤਵ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਧੀਨ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ-ਮਾਨਸਿਕ ਦਸ਼ਾ ਦਾ ਅਧਿਐਨ

ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਹਾਸ਼ੀਆਗਤ ਧਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਧਿਰ ਔਰਤ ਹੀ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਕਈ ਸਵਾਲ ਉੱਠਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਉਂ ਮੂਲ ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜ ਵਾਂਗ ਪਰਵਾਸੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਵੀ ਔਰਤ ਹਾਸ਼ੀਆਗਤ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ? ਕਿਉਂ ਪੜ੍ਹੀ ਲਿਖੀ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਪੱਖੋਂ ਸੰਪੰਨ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਗ੍ਰਸਤ ਹੈ? ਕਿਉਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ ਤੇ ਪਰਪੱਕ ਅਤੇ ਪਹਿਲ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀਆਂ ਭੁਗਤ ਰਹੀ ਹੈ? ਅਸੀਂ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਲੱਭਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਾਂਗੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਸੀਂ ਔਰਤਤਵ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਸਮਝਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।

ਔਰਤਤਵ ਕੀ ਹੈ? ਔਰਤਤਵ ਜਾਂ ਨਾਰੀਤਵ ਜਾਂ ਇਸਤਰੀਤਵ ਕੁਦਰਤੀ ਭਾਵ ਜਨਮਜਾਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਅਰਥਾਤ ਔਰਤ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਸਿਰਜੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਅਬਲਾ, ਨਿਮਰ, ਸਮਰਪਣ ਵਾਲੇ ਗੁਣ ਸਮਾਜ ਵੱਲੋਂ ਉਸ ਅੰਦਰ ਭਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਚੂੜਾ ਪਾਉਣ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਹੀ ਲੈ ਲਈਏ, ਬਚਪਣ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਜਵਾਨੀ ਤੱਕ ਸਾਡਾ ਸਮਾਜ ਔਰਤ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇਸ ਸ਼ੌਕ ਨੂੰ ਭਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਸਾਡੀਆਂ

ਵਿਆਹ ਦੀਆਂ ਰਸਮਾਂ, ਗਿੱਧੇ ਦੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ, ਲੋਕ-ਗੀਤ, ਲੋਕ-ਕਹਾਣੀਆਂ, ਲੋਕ-ਸਿਆਣਪਾਂ ਅਤੇ ਵੱਡਿਆਂ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੇ ਕਹਾਣੀਆਂ ਬਚਪਣ ਤੋਂ ਹੀ ਇਹ ਸ਼ੌਂਕ ਭਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਜਿਵੇਂ, ਹੱਥ ਸੁੰਨੇ ਨਹੀਂ ਛੱਡੀ ਦੇ, ਚੂੜਾ ਸੁਹਾਗ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ, ਚੂੜਾ ਉਤਾਰਨਾ ਅਪਸ਼ਗਨ ਹੈ। ਚੂੜੇ 'ਚ ਕੁੜੀ ਸੋਹਣੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ, ਚੂੜੇ ਬਿਨਾਂ ਵਹੁਟੀ ਦਾ ਸਿੰਗਾਰ ਅਧੂਰਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ਵਗ਼ੈਰਾ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਹਨ ਜੋ ਕੁੜੀ ਅੰਦਰ ਚੂੜੇ ਪ੍ਰਤੀ ਚਾਅ ਭਰ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਠੀਕ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸਾਡੇ ਤਿਉਹਾਰ, ਰੀਤਾਂ, ਰਸਮਾਂ, ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਆਦਿ ਵੀ ਔਰਤ ਵਿੱਚ ਔਰਤ ਦੇ ਗੁਣ ਭਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਰੱਖੜੀ ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਸਵੈ-ਰੱਖਿਆ ਦੀ ਉਮੀਦ ਦਿਖਾ ਕੇ ਭਰਾ ਤੋਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਮਿੱਥਾਂ, ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਰਵਾਇਤਾਂ ਹਨ, ਜੋ ਇੱਕ ਔਰਤ ਅੰਦਰ ਔਰਤ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਨਾਰੀਤਵ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਣਾਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਰਵਾਇਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਔਰਤ ਜਾਂ ਇਸਤਰੀ ਹੋਣ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਲਣ-ਪੋਸ਼ਣ, ਹਮਦਰਦੀ, ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲਤਾ, ਅਤੇ ਸੁੰਦਰਤਾ ਵਰਗੇ ਗੁਣ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਹ ਨੋਟ ਕਰਨਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ ਕਿ ਨਾਰੀਤਵ ਇੱਕ ਸਮਾਜਿਕ ਨਿਰਮਾਣ ਹੈ ਅਤੇ ਵੱਖੋ-ਵੱਖ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਵੱਖੋ-ਵੱਖ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਅਲੱਗ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਜਾਂ ਅਧੀਨਗੀ ਨਾਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਉਹ ਘਾਤਕ ਰੂੜੀਵਾਦ ਹੈ, ਜੋ ਲਿੰਗ ਅਸਮਾਨਤਾ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।

ਨਾਰੀਤਵ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸੰਕਲਪ ਨਾਰੀਵਾਦ ਹੈ। ਨਾਰੀਵਾਦ ਇੱਕ ਸਮਾਜਿਕ, ਰਾਜਨੀਤਕ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਲਹਿਰ ਹੈ ਜੋ ਲਿੰਗ ਸਮਾਨਤਾ ਅਤੇ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਸਸ਼ਕਤੀਕਰਨ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਲਿੰਗੀ ਅਸਮਾਨਤਾ ਅਤੇ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਵਿਤਕਰੇ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪਿਤਰੀ-ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਅਤੇ ਢਾਂਚੇ ਨੂੰ ਚੁਨੌਤੀ ਦੇਣ ਅਤੇ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਨਾਰੀਵਾਦ ਉਦੇਸ਼ ਪੂਜਣ ਅਧਿਕਾਰ, ਔਰਤਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਹਿੰਸਾ ਅਤੇ ਕੰਮ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਤੇ ਵਿਤਕਰੇ ਵਰਗੇ ਮੁੱਦਿਆਂ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ "ਔਰਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਜੋ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਮਾਜਿਕ ਲੱਛਣ ਜੋ ਇੱਕ ਔਰਤ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਵਿੱਚ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ-ਪਿਆਰ, ਨਿਮਰਤਾ, ਕੋਮਲਤਾ, ਅਬਲਾਪਨ, ਸ਼ਰਮ, ਨਖਰਾ, ਸਮਰਪਣ ਆਦਿ ਦੇ ਸੁਮੇਲ ਨੂੰ ਔਰਤਤਵ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਨਾਰੀਤਵ ਜਾਂ ਔਰਤਤਵ ਜਾਂ ਇਸਤਰੀਤਵ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਮਾਜਿਕ ਮਾਣਕਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਪਰਵਾਸੀ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ-ਮਾਨਸਿਕ ਦਸ਼ਾ ਤੇ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜ ਵੱਲੋਂ ਔਰਤਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰਵਾਨਿਤ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਜਾਂ ਸਮਾਜਿਕ ਬੰਦਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਲਾਂਭੇ ਜਾ ਕੇ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਕੇ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਜਿਕ-ਮਾਨਸਿਕ ਸੰਤਾਪ

ਝੱਲਦੇ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਔਰਤ ਚਾਹੇ ਪਰਵਾਸ ਦੌਰਾਨ ਵੱਧ ਆਜ਼ਾਦ, ਵੱਧ ਪੜ੍ਹੀ ਲਿਖੀ, ਵੱਧ ਕਾਨੂੰਨੀ ਹੱਕਾਂ ਵਾਲੀ, ਵੱਧ ਆਰਥਿਕ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਵਾਲੀ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਫਿਰ ਵੀ ਜੇਕਰ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸਮਾਜਿਕ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਭਾਗੀ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਦੀ ਲੰਬੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੌਰਾਨ ਬਣੀਆਂ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕੇਵਲ ਮਰਦਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਵੀ ਓਨੀਆਂ ਹੀ ਪਕਿਆਈ ਨਾਲ ਭਰੀਆਂ ਪਈਆਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਸੰਵੇਦਨਾਵਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੂਖਮ ਜਿਹੀ ਉਦਾਹਰਨ ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸੇਖਾ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ *ਪ੍ਰਿਯਮ* ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਹਾਊਸ ਵਾਈਫ' ਵਿੱਚ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਨਿੱਕੀਆਂ ਨਿੱਕੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਲਈ ਵੀ ਬਹੁਤ ਵਾਰ ਔਰਤਾਂ ਸਬਲਟਰਨ ਵਾਂਗ ਟਰੀਟ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਇੱਛਾ ਨੂੰ ਅਣਗੌਲਿਆਂ ਕਰਨ ਦੀ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਕੋਈ ਗੌਲਦਾ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਲੇਖਕ ਦਾ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਮਨ ਇਸ ਵਿਤਕਰੇ ਨੂੰ ਵੀ ਸੂਖਮਤਾ ਨਾਲ ਪਛਾਣਦਾ, ਸਮਝਦਾ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਪਾਠਕ ਤੱਕ ਇਸਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਪੁੱਜ ਜਾਵੇ। ਜਿਵੇਂ,

“ਜਦ ਮਨਮੀਤ ਦੀ ਮੰਮੀ ਇੰਡੀਆ ਤੋਂ ਸੁਪਰ ਵੀਜੇ ਤੇ ਆਈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਥਮੁਲਿਆਂ ਵੱਲ ਵੇਖ ਕੇ ਕਈ ਵਾਰ ਕਿਹਾ ਇਹ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇੰਡੀਆ ਵਾਲੇ ਘਰ ਦੇ ਥਮੁਲਿਆਂ ਵਰਗੇ ਹੀ ਹਨ। ਫਿਰ ਇੱਕ ਦਿਨ ਕਹਿੰਦੀ, “ਇਹ ਚਿੱਟੇ ਜਿਹੇ ਓਪਰੇ ਲੱਗਦੇ ਆ, ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਰੰਗ ਦੀਆਂ ਧਾਰੀਆਂ ਜਿਹੀਆਂ ਪਵਾ ਲਵੇ।” ਮੈਂ ਝੱਟ ਹੀ ਕਿਹਾ ਸੀ, “ਨਹੀਂ, ਏਦਾਂ ਹੀ ਸੋਹਣੇ ਲੱਗਦੇ ਆਂ ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ।” ਆਪਣੀ ਮੰਮੀ ਦੇ ਪਾਸੇ ਹੋਏ ਤੋਂ ਮਨਮੀਤ ਕਹਿੰਦਾ, “ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਇੰਡੀਆ ਵਾਲੇ ਘਰ ਤੇ ਪੇਂਟ ਕਰਦੇ ਸੀ, ਓਦੋਂ ਮੰਮੀ ਵਿਚਾਰੇ ਆ ਕੇ ਕਹਿ ਬੈਠੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਥਮੁਲਿਆਂ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਰੰਗਦਾਰ ਧਾਰੀਆਂ ਬਣਵਾ ਲਓ। ਡੈਡੀ ਰੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੀ ਮੰਮੀ ਨੂੰ ਹਰਖ ਕੇ ਬੋਲੇ, ਕਹਿੰਦੇ “ਜਾ ਤੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਰੋਟੀਆਂ ਪਕਾ ਉੱਧਰ ਜਾ ਕੇ।”

“ਨਹੀਂ ਆਪਾਂ ਨੀ ਬਣਾਉਣੀਆਂ ਰੇਨਬੋ ਜਿਹੀਆਂ, ਮੈਨੂੰ ਨੀ ਸੋਹਣੀਆਂ ਲੱਗਦੀਆਂ,” ਮੈਂ ਕਿਹਾ। ਮਨਮੀਤ ਨੇ ਇੱਕ ਪਲ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ ਫਿਰ ਟੀ ਵੀ ਵੱਲ ਵੇਖਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਕੁਝ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਬੋਲਿਆ, “ਮੰਮੀ ਨੇ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਏਦਾਂ ਹੀ ਕੱਢਤੀ। ਕਦੇ ਆਵਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ ਨਾਲੇ ਡੈਡੀ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਤਨਖਾਹ ਸੀ।” “ਸਾਡੀਆਂ ਮਾਵਾਂ ਨੇ ਸਿਰ ਚੜ੍ਹਾਏ ਹੋਏ ਸੀ ਸਾਡੇ ਪਿਓ। ਨਾਂ ਜੇ ਮੰਮੀ ਅੜ ਜਾਂਦੇ ਕਿ ਮੇਰਾ ਘਰ ਐ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਏਦਾਂ ਹੀ ਪੇਂਟ ਕਰਵਾਉਣੈ ਤਾਂ ਕੀ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਡੈਡੀ। ਪਿਛਲੀ ਜਨਰੇਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਐਵੇਂ ਡਰਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਸੀ ਘਰਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ।”(49-50)

ਥੰਮ੍ਹਲਿਆਂ ਤੇ ਰੰਗਦਾਰ ਧਾਰੀਆਂ ਪਵਾਉਣ ਦੀ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਇੱਛਾ ਨਾ ਪਤੀ ਦੇ ਘਰ ਪੂਰੀ ਹੋਈ, ਜਿਸ ਘਰ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਆਪਣਾ ਕਹਿ ਕੇ ਬਣਾਉਂਦੀ, ਸੰਵਾਰਦੀ ਤੇ ਸਾਂਭਦੀ ਰਹੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਘਰ ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਬੜੇ ਹੀ ਚਾਵਾਂ ਨਾਲ ਪਾਲਿਆ ਸੀ। ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਇੱਛਾ ਪੇਕੇ ਮਿਲਨ ਜਾਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਵੀ ਬਹੁਤੀ ਵਾਰ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਨਾ ਲੈ ਸਕਦੀਆਂ। ਇਸ ਸੂਖਮਤਾ ਨੂੰ ਵੀ ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸੇਖਾ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ *ਪ੍ਰਿਯਮ* ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਮੁਹੱਬਤਾਂ' ਵਿੱਚ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। "ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਦਸਵੀਂ ਚੋਂ ਪਹਿਲੇ ਦਰਜੇ ਵਿੱਚ ਪਾਸ ਹੋਈ ਤਾਂ ਬੀਬੀ ਕਹਿੰਦੀ, "ਕੁੜੇ ਦੀਪੀ ਮੇਰਾ ਜੀਅ ਤਾਂ ਕਰਦਾ ਆਂਢ-ਗੁਆਂਢ 'ਚ ਲੱਡੂ ਵੰਡਾਂ ਪਰ ਤੇਰੇ ਪਿਓ ਤੋਂ ਡਰਦੀ ਆਂ।" ਫੇਰ ਕੁੱਝ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਕਹਿੰਦੀ, "ਤੂੰ ਆਵਦੇ ਪਾਪੇ ਤੋਂ ਪੁੱਛ, ਤੈਨੂੰ ਤੇਰੇ ਨਾਨਕੇ ਮਿਲਾ ਲਿਆਵਾਂ। ਅੱਜ ਤੈਨੂੰ ਨਾਂਹ ਨੀ ਕਰਦੇ।" (35)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਤਹਿਤ ਔਰਤ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮਰਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਮੰਨ ਚੁੱਕੀ ਹੈ, ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਉਹ ਪੇਕੇ ਜਾਣ ਲਈ ਵੀ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਤੋਂ ਇਜਾਜ਼ਤ ਲੈਣ ਤੋਂ ਵੀ ਡਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਔਰਤਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਵਧੀਕੀ ਦੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਉਦਾਹਰਨ ਵੀ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਦਾ ਪਿਉ ਜੋ ਆਪਣੇ ਘਰ ਪੁੱਤਰ ਨਾ ਹੋਣ ਦਾ ਸਾਰਾ ਦੋਸ਼ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਦਾ ਕੱਢ ਕੇ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਉਸ ਨਾਲ ਲੜਦਾ-ਝਗੜਦਾ, ਖਿਝਦਾ ਅਤੇ ਜਲੀਲ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਮੁੰਡਾ ਹੋਣਾ ਜਾਂ ਕੁੜੀ, ਇਸਦਾ ਜੀਵ-ਵਿਗਿਆਨਕ ਕਾਰਨ ਕਦੇ ਵੀ ਔਰਤ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਪਰ ਸਮਾਜਿਕ ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਜੋ ਰੂੜ੍ਹ-ਯੁਕਤੀਆਂ ਬਣ ਕੇ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ 'ਚ ਫੈਲੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਦਕਾ ਬਹੁਤੇ ਲੋਕ ਮੁੰਡਾ ਨਾ ਹੋਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਔਰਤ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਔਰਤਾਂ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ੀ ਮੰਨਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਦੀ ਮਾਂ ਮੰਨਦੀ ਹੈ ਕਿ, "ਮੈਂ ਪੜ੍ਹੀ ਲਿਖੀ ਨਹੀਂ ਨਾ। ਨਾ ਹੀ ਤੇਰੇ ਪਾਪਾ ਜਿੰਨੀ ਸੋਹਣੀ ਆਂ। ਤੇ ਨਾ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਪਾਪੇ ਨੂੰ ਪੁੱਤ ਦੇ ਸਕੀ ਆਂ"(36) ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਦਾ ਪਿਉ ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ ਨਾਲ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਮਾੜਾ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਬਹੁਤ ਬਿਮਾਰ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਉਸਦਾ ਵਿਵਹਾਰ ਨਹੀਂ ਬਦਲਦਾ।

"ਪਾਪਾ ਨੇ ਕਦੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਨਾ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਬਿਮਾਰ ਹੈ, ਹੁਣ ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਬੈੱਡ ਤੇ ਹੀ ਪੈ ਜਿਆ ਕਰੇ। ਪਾਪਾ ਡਬਲ ਬੈੱਡ ਤੇ ਇਕੱਲੇ ਸੌਂਦੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੰਜੇ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਬੀਬੀ ਆਪਣੀ ਸਪੰਜ ਵਿਛਾਅ ਲੈਂਦੀ। ਫੇਰ ਹਰਮੀਤ ਨੇ ਬੀਬੀ ਨੂੰ ਪੁੱਛੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਮੰਜਾ ਲਿਆ ਕੇ ਪਾਪਾ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਜੇ ਬੀਬੀ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਆਖਣਾ ਸੀ, "ਰਹਿਣ ਦਿਓ। ਤੇਰੇ ਪਾਪਾ ਨੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਉੱਠ ਕੇ ਵਾਸਰੂਮ ਜਾਣਾ ਹੁੰਦੈ। ਹੋਰ ਮੰਜਾ ਡਾਹੇ ਤੋਂ ਤੁਰਨਾ ਔਖਾ ਹੋ ਜੂ।" ਜਿਸ ਦਿਨ ਬੀਬੀ ਰਸੋਈ ਵਿੱਚ ਡਿੱਗੀ,

ਉਸ ਤੋਂ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਪਾਪਾ ਬੋਲੇ ਸੀ, "ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਇਹ ਹਾਏ-ਹਾਏ ਕਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਐ।
ਏਹਦਾ ਬਿਸਤਰਾ ਲਿਵਿੰਗ ਰੂਮ 'ਚ ਲਾਏ।"(42)

ਮੁੰਡਾ ਪੈਦਾ ਨਾ ਹੋਣ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਔਰਤ ਸਿਰ ਆਉਣ ਪਿੱਛੇ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵੀ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਔਰਤਤਵ ਦੇ ਮਾਪਦੰਡਾਂ 'ਚ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਗੁਣ ਮਾਂ ਬਣਨਾ ਵੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਵੀ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਮਾਂ ਬਣਨਾ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਬਦਲਦੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਪਸਾਰ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਜਿਹੇ ਮਾਪਦੰਡ ਫਿੱਕੇ ਪੈਂਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦੀ ਪੜਚੋਲ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਹੱਦ ਤੱਕ ਇਹ ਰਵਾਇਤੀ ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਹਾਲੇ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਸਮੂਹਿਕ ਅਵਚੇਤਨ ਦਾ ਅੰਗ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਗੁਰਬਾਣੀ ਜਾਂ ਸਿੱਖ ਮੱਤ ਵਿੱਚ ਔਰਤਾਂ ਲਈ ਅਵਾਜ਼ ਉਠਾਈ ਗਈ ਹੈ, "ਸੇ ਕਿਉ ਮੰਦਾ ਆਖੀਐ ਜਿਤੁ ਜੰਮਹਿ ਰਾਜਾਨ" ਵਰਗੇ ਮਹਾਂਵਾਕਾਂ ਰਾਹੀਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਔਰਤ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਅਵਾਜ਼ ਉਠਾਈ ਸੀ। ਪਰੰਤੂ ਮੱਧਕਾਲ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ ਚੇਤਨਾ ਅਤੇ ਅੱਜ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ ਚੇਤਨਾ 'ਚ ਫਰਕ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਗੁਰਬਚਨ ਕੌਰ ਥਿੰਦ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕੂਜ਼ਾਂ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਧੀਆਂ ਦੀ ਮਾਂ' ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਇਸ ਵਿਰੁੱਧ ਆਪਣਾ ਤਰਕ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

"ਕੇਵਲ ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇਣ ਕਰਕੇ ਹੀ ਔਰਤ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨਾ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਔਰਤ ਦੀ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਦਾ ਆਦਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ? ਤੇ ਜਿਹੜੀ ਔਰਤ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਜਨਮ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੀ ਉਹ... ਹ...ਹ...!!" ਮੇਰਾ ਅੰਦਰਲਾ ਵਿਰੋਧਾਭਾਸ ਵਿੱਚ ਉੱਛਲਿਆ।

"ਜਨਨੀ ਜਨੇ ਤੇ ਭਗਤ ਜਨ ਕੇ ਰਾਜਾ ਕੇ ਸੂਰ, ਨਹੀਂ ਤੋਂ ਜਨਨੀ ਬਾਂਝ ਰਹੇ ਕਾਰੇ ਗਵਾਏ ਨੂਰ" ਕਥਾਵਾਚਕ ਨੇ ਇਸ ਗੁਰ-ਵਾਕ ਨੂੰ ਸਹਿਜ ਸੁਰ ਵਿੱਚ ਦੋ ਵਾਰ ਉਚਾਰ ਔਰਤ ਦੇ ਜਨਨੀ ਰੂਪ ਨੂੰ ਦਿਸ਼ਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦੇਂਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਬਚਨਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਅਰੰਭੀ।

ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਕਰੀ ਬੈਠੀ ਦਾ ਮੇਰਾ ਆਪਾ ਝੁਣਝੁਣਾ ਗਿਆ, "ਜਨਨੀ ਕਿਵੇਂ ਜਾਣੇ ਕਿ ਉਹਦੀ ਕੁੱਖ ਵਿੱਚ ਪਲ ਰਿਹਾ ਉਹਦਾ ਅੰਸ਼ ਭਗਤ ਜਨ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ ਯਾ ਫਿਰ ਰਾਜਾ ਯਾ ਸੂਰਮਾ ! ਇਹ ਤਾਂ ਸਮੇਂ ਦੀ ਸੂਲੀ ਤੇ ਸੁਆਰ ਹੇ ਹਰੇਕ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ। ਤੇ ਜੇ ਉਹਦਾ ਕੁੱਖ ਜਾਇਆ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਫਿਰ ਉਹਦੀ ਕੁੱਖ ਨੂੰ ਬਾਂਝਪਣ ਦਾ ਸੰਤਾਪ ਹੰਢਾਉਣ ਦਾ ਮਸ਼ਵਰਾ ! ਭਲਾ ਇਹ ਸਰਾਪ ਔਰਤ ਲਈ ਹੀ ਕਿਉਂ? ਤੇ ਜਿਹੜੀ ਔਰਤ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇਣ ਵਾਲੀਆਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇਂਦੀ ਹੈ ਉਹਦੀ ਕੁੱਖ ਲਈ ਕੀ ਰੁਤਬਾ ਨਿਸ਼ਚਤ ਕੀਤਾ ਸਾਡੇ ਗੁਰੂਆਂ, ਸਾਡੇ ਪੀਰਾਂ-ਪੈਗੰਬਰਾਂ, ਸਾਡੇ ਭਗਤਾਂ ਨੇ?"(61)

ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਵੱਲੋਂ ਚੁੱਕੇ ਇਹ ਸਵਾਲ ਪੂਰੀ ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਸੇਧਿਤ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾਲੋਂ ਨਾਲ ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਨਾਰੀਵਾਦੀ ਸੋਚ ਦੀ ਝਲਕ ਵੀ ਦਿਸਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਬਲਟਰਨ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਆਪਣੀ ਅਵਾਜ਼ ਬੁਲੰਦ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਸਾਹਿਤ ਰਾਹੀਂ ਬੁਲੰਦ ਕੀਤੀ ਅਵਾਜ਼ ਕਿਤੇ ਨਾ ਕਿਤੇ ਆ ਕੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਜ਼ਰੂਰ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਸਬਲਟਰਨ ਅਵਾਜ਼ ਉਠਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਉਹ ਸਬਲਟਰਨ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅਜਿਹਾ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਉਹ ਸਬਲਟਰਨ ਦੇ ਹੱਕ 'ਚ ਅਵਾਜ਼ ਉਠਾ ਕੇ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਦੂਸਰਿਆਂ ਲਈ ਕੁੱਝ ਨਾ ਕੁੱਝ ਯੋਗਦਾਨ ਜ਼ਰੂਰ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਦਕਾ ਇਸ ਸਬਲਟਰਨ ਦੇ ਹਾਲਾਤਾਂ 'ਚ ਕੁਝ ਸੁਧਾਰ ਹੋਣ ਦੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਵੱਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਹਾਂਵਾਕਾਂ ਦਾ ਅਸਰ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਬਾਕੀ ਧਰਮਾਂ ਜਾਂ ਖਿੱਤਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਔਰਤ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਧੀਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਬਲਟਰਨ ਚਾਹੇ ਉਹ ਦਲਿਤ ਹੋਣ, ਔਰਤਾਂ ਹੋਣ, ਨੇਟਿਵ ਹੋਣ, ਕਾਲੇ ਹੋਣ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਨਿਗ੍ਰਾ ਮਾਰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਲਗਭਗ ਸਾਰੀਆਂ ਧਿਰਾਂ ਦੇ ਹਾਲਾਤਾਂ 'ਚ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਸੁਧਾਰ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸੇ ਚਾਹੇ ਸਬਲਟਰਨ ਆਪਣੇ ਹੱਕ 'ਚ ਬੋਲੇ ਜਾਂ ਉਸ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਜਾਂ ਕੋਈ ਸਮਾਜਿਕ ਲੀਡਰ ਬੋਲੇ, ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਫ਼ਰਕ ਤਾਂ ਪੈਂਦਾ ਹੀ ਹੈ ਇਸੇ ਫ਼ਰਕ ਨੂੰ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਪਾਤਰ ਆਂਟੀ ਜੀ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

"ਤੂੰ ਤੇ ਪੜ੍ਹੀ ਲਿਖੀ ਏ, ਜਾਣਦੀ ਏ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੋਚ ਨੂੰ ਬਦਲਦਿਆਂ ਸਮਾਂ ਲੱਗਦਾ। ਪੁਰਾਣੇ ਵੇਲਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਹੁਣ ਕਿੰਨਾ ਫ਼ਰਕ ਪੈ ਗਿਆ। ਕਦੇ ਜਨਾਨੀ ਪੈਰ ਦੀ ਜੁੱਤੀ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਜਿਹਨੂੰ ਗੁੱਤ ਪਿੱਛੇ ਮੱਤ ਵਾਲੀ ਕਹਿ ਦੁਰਕਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਘਰ ਦੀ ਚਾਰ ਦੀਵਾਰੀ ਹੀ ਉਹਦੀ ਸੀਮਾ ਸੀ। ਬਦਲਦੇ ਵਕਤ ਨਾਲ ਸੀਮਾਵਾਂ ਮੇਕਲੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਹੁਣ ਵੇਖ ਲਾ ਖਾਂ, ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਕਮਾਉਂਦੀਆਂ ਖਾਂਦੀਆਂ ਨੇ। ਕਿਹੜਾ ਕੰਮ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਔਰਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ। ਬੋਟਾ, ਲੋੜ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਧੀਆਂ ਨੂੰ ਵਧੀਆ ਤਰਬੀਅਤ ਦੇਣ ਦੀ ਏ। ਮਾਣ ਨਾਲ ਸਿਰ ਉੱਚਾ ਕਰਕੇ ਤੁਰਨਾ ਇਹਨਾਂ ਆਪੇ ਸਿੱਖ ਲੈਣਾ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਅਗਲੀਆਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿਖਾਉਣਾ। ਜਦੋਂ ਆਪਾਂ ਆਪ ਆਪਣੀ ਕਦਰ ਕਰਨੀ ਸਿੱਖ ਲਈ ਉਦੋਂ ਹੀ ਧੀ ਤੇ ਪੁੱਤ ਦਾ ਦਰਜਾ ਬਰਾਬਰ ਹੋਣਾ। ਇਹ ਕਿਸੇ ਬਾਹਰੋਂ ਆ ਕੇ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਸਾਨੂੰ ਆਪ ਹੀ ਕਰਨਾ ਪੈਣਾ।"(65)

ਔਰਤਤਵ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਅਧੀਨ ਔਰਤਾਂ ਲਈ ਬੰਦਸ਼ਾਂ ਜਾਂ ਰੋਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਰੋਕ ਕਿਸੇ ਗ਼ੈਰ ਮਰਦ ਨਾਲ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਜਾਂ ਦੂਜਿਆਂ ਤੋਂ ਲੁੱਕ ਛਿਪ ਕੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਤੇ ਵੀ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਚਾਹੇ ਸਿੱਧੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਹੋਣ ਚਾਹੇ ਅਸਿੱਧੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਭਾਵ ਸੋਸ਼ਲ-ਮੀਡੀਆ ਤੇ। ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸੇਖਾ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਬਾਰਾਂ ਬੂਰੇ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਫੇਸ ਬੁੱਕ'

ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਰੂਪੀ ਜਦੋਂ ਫ਼ਰਜ਼ੀ ਅਕਾਊਂਟ ਬਣਾ ਕੇ ਕੋਈ ਕਵਿਤਾ ਜਾਂ ਹੋਰ ਪੇਸਟ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਪੇਸਟ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਤਾਰੀਫ਼ਾਂ ਦੀ ਲਾਈਨ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਰੀਫ਼ਾਂ ਜਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਪੁਰਸ਼ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪਰੰਤੂ ਚਾਹੇ ਮਰਦ ਚੈਟ ਅਕਸਰ ਔਰਤਾਂ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਫਿਰ ਵੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਚੈਟ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਚਰਿੱਤਰਹੀਣ ਹੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਚਰਿੱਤਰ ਜਾਂ ਇੱਜ਼ਤ ਦੀ ਰਾਖੀ ਦਾ ਜ਼ਿੰਮਾ ਸਿਰਫ਼ ਔਰਤ ਦਾ ਹੀ ਹੋਵੇ। ਔਰਤਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਭਾਰਤੀ ਮਰਦਾਂ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਸੋਚ ਦੀ ਝਲਕ ਸਾਨੂੰ ਰੂਪੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਫੇਸ ਬੁੱਕ ਫਰੈਂਡ ਦੀ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

ਰੂਪ: "ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਕੇ ਕੀ ਕਰਨੈਂ। ਆਪਣੀ ਘਰਵਾਲੀ ਬਾਰੇ ਸੋਚਿਆ ਕਰ। "

ਫਰੈਂਡ: "ਓਹਦੀ ਗੱਲ ਕਰਕੇ ਮੂਡ ਨਾ ਖਰਾਬ ਕਰ।

ਰੂਪ: "ਘਰਵਾਲੀ ਦਾ ਨਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਮੂਡ ਖਰਾਬ ਹੋ ਜਾਂਦੈ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਨ ਤਲੀ ਤੇ ਰੱਖੀ ਰੱਖਦੇ ਆਂ। ਨਾਲੇ ਤੇਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਦੱਸ ਦਿਆਂ ਕਿ ਮੈਂ ਵਿਆਹੀ ਵਰੀ ਆਂ। ਮੇਰੇ ਬੱਚੇ ਵੀ ਆ। "

ਫਰੈਂਡ: "ਮੱਤਾਂ ਤਾਂ ਇਓਂ ਦਿੰਨੀ ਐ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਸਤੀ-ਸਵਿੱਤਰੀ ਹੋਵੇ। ਜੇ ਏਨੀ ਹੀ ਭਲੀਮਾਣਸ ਐ ਤਾਂ ਐਥੇ ਕੀ ਕਰਦੀ ਐ, ਆਵਦੇ ਘਰਵਾਲੇ ਦੀ ਬੁੱਕਲ 'ਚ ਜਾ।" ਉਸਦਾ ਇਹ ਜਵਾਬ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਰੂਪ ਨੂੰ ਝਟਕਾ ਲੱਗਾ। ਉਸ ਨੇ ਕੰਪਿਊਟਰ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਆਪਣਾ ਆਪ ਬਲਰਾਮ ਦਾ ਗੁਨਾਹਗਾਰ ਲੱਗਾ। ਤੱਤੇ ਘਾਅ ਉਸ ਨੇ ਕੰਪਿਊਟਰ ਚਲਾ ਕੇ ਉਹ ਖਾਤਾ ਹੀ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। (45)

ਔਰਤਾਂ ਜਾਂ ਕੁੜੀਆਂ ਲਈ ਸਮਾਜਿਕ ਮਾਪਦੰਡ ਕੀ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਸਮਾਜ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸਮਾਜਿਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ, ਰੀਤਾਂ, ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਆਦਿ ਰਾਹੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਪ੍ਰਸਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਤਹਿਤ ਇਹ ਮਾਪਦੰਡ ਸਾਂਝੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦਾ ਅੰਗ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਵਿਰੋਧ ਜਾਂ ਬਦਲਾਓ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਪ੍ਰਤੀ ਸਮਾਜ ਨਿਖੇਧੀ ਅਤੇ ਨਿੰਦਾ ਭਾਵ ਨਾਲ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਔਰਤਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਇਹ ਮਾਪਦੰਡ ਜੇ ਪੁਰਸ਼ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਮਾਜ ਦੀ ਜਗੀਰੂ ਸੋਚ ਕਰਕੇ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਲਈ ਵਰ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨਾ ਵੀ ਹੈ। ਔਰਤ ਚਾਹੇ ਪਰਵਾਸ ਦੌਰਾਨ ਵੱਧ ਆਜ਼ਾਦ, ਵੱਧ ਪੜ੍ਹੀ-ਲਿਖੀ, ਵੱਧ ਕਾਨੂੰਨੀ ਹੱਕਾਂ ਵਾਲੀ, ਵੱਧ ਆਰਥਿਕ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਜੇਕਰ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਭਾਗੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਨ ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸੇਖਾ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਬਾਰਾਂ ਬੂਹੇ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਆਰ ਪਾਰ' ਵਿੱਚ

ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਦੀਪ ਜੋ ਪਰਦੇਸ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਰਹੀ ਹੈ, ਪੜ੍ਹੀ ਲਿਖੀ ਅਤੇ ਚੰਗੀ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਜਾਤ ਬਰਾਦਰੀ ਅਤੇ ਧਰਮ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਮੁੰਡੇ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਉਸਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਪਿਆਰ ਮੁਹੱਬਤ ਦੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਲਿਖਣ ਵਾਲਾ ਉਸਦਾ ਕਵੀ ਚਾਚਾ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਖ਼ੈਮੇ 'ਚ ਖੜ੍ਹਦਾ ਹੈ।

“ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸੋ ਤਾਂ ਸਹੀ ਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਗ਼ਲਤ ਕੀ ਐ?”

“ਏਹਦੇ 'ਚ ਠੀਕ ਵੀ ਕੀ ਏ? ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਕੇ ਤੈਨੂੰ ਧਰਮ ਬਦਲਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਤੇ ਏਸ ਧਰਮ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਸਾਡੇ ਗੁਰੂਆਂ ਨੇ—” ਚਾਚਾ ਜੀ ਨੇ ਗੱਲ ਪੂਰੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮੈਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਬੋਲ ਪਈ, ਜੇ ਇਹੀ ਗੱਲ ਐ ਤਾਂ ਬੇਫ਼ਿਕਰ ਹੋ ਜਾਓ। ਨਾ ਮੈਂ ਧਾਰਮਿਕ ਆਂ ਤੇ ਨਾ ਅਨਵਰ। ”

“ਤੁਸੀਂ ਧਾਰਮਿਕ ਹੋਵੋ ਜਾਂ ਨਾ। ਏਹਦੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨੀਂ ਪੈਂਦਾ। ਤੁਸੀਂ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਧਰਮਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਆਂ। ਜਿਹੜੀ ਸੁਸਾਇਟੀ 'ਚ ਅਸੀਂ ਰਹਿੰਦੇ ਆਂ, ਓਹਦੇ 'ਚ ਇਹ ਪ੍ਰਵਾਨਿਤ ਨਹੀਂ। ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਇਕੱਲੀ ਬਾਰੇ ਸੋਚਦੀ ਏ। ਸਾਡੇ ਬਾਰੇ ਨੀਂ ਸੋਚਦੀ। ਅਸੀਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਮੂੰਹ ਦਿਖਾਵਾਂਗੇ? ”

ਮੈਨੂੰ ਚਾਚਾ ਜੀ ਦੇ ਵਰਤਾਵ ਤੇ ਹੈਰਾਨੀ ਹੋਈ। ਮੈਂ ਰੋਣਹਾਕੀ ਅਵਾਜ਼ 'ਚ ਕਿਹਾ, “ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਖੜ੍ਹੋਗੇ। ਤੁਹਾਡੀ ਕਵਿਤਾ ਤੋਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਪਿਆਰ ਕਰਨਾ ਸਿੱਖਿਐ।”

“ਕਵਿਤਾ ਜਜ਼ਬਾਤ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਹੁੰਦੀ ਏ। ਆਮ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜਜ਼ਬਾਤ ਦੇ ਆਸਰੇ ਨੀਂ ਚੱਲਦੀ। ਇਹ ਸਮਾਜਿਕ ਤੌਰ-ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਜੀਵੀ ਜਾਂਦੀ ਐ। ਜਜ਼ਬਾਤ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ।”(60)

ਬੇਸ਼ੱਕ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਵਿਆਹ ਬਿਲਕੁਲ ਅਜ਼ਾਦ ਫ਼ੈਸਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਵਾਲੇ ਮਾਪਿਆਂ ਲਈ ਕੁੜੀ ਦਾ ਆਪ ਵਿਆਹ ਲਈ ਮੁੰਡਾ ਚੁਣਨਾ ਬਗ਼ਾਵਤ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਮਾਪਿਆਂ ਨਾਲ ਤਾਂ ਬੰਦਾ ਨਜਿੱਠ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਸਮਾਜ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਲੜੇ। ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇੱਥੋਂ ਵਰਗੀਆਂ ਹੀ ਬਿਰਤੀਆਂ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਦਬਾਓ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਓਧਰ ਜੰਮੀ-ਪਲੀ ਤੀਸਰੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਭਿੰਨ ਹਨ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਵੀ ਪੱਛਮੀ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਸਦਕਾ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਦਲੀਲਾਂ ਦੇ ਕੇ ਮਨਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਮੰਨਣ ਤੇ

ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਅਨਵਰ ਜੋ ਕਿ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਮੁਸਲਿਮ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ, ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਇਸ ਮਨਮਾਨੀ ਸਦਕਾ ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਉਸ ਨਾਲ ਨਾਤਾ ਤੇੜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੋਈ ਮੇਲ-ਜੋਲ, ਬੋਲ-ਚਾਲ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ। ਸਮਾਜਿਕ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਜਾ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਇਹ ਇੱਕ ਆਮ ਜਿਹੀ ਸਜ਼ਾ ਸਮਾਜਿਕ ਨਿਖੇਧੀ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਬੇਦਖਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਤਹਿਤ ਦੀਪ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਉਸ ਨਾਲ ਰਿਸ਼ਤਾ ਤੇੜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਔਰਤਾਂ ਲਈ ਸਮਾਜਿਕ ਰੋਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਰੋਕ ਔਰਤ ਦੇ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣ ਤੇ ਵੀ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣਾ ਕਿਸੇ ਲਈ ਵੀ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਜੋ ਵੀ ਵੱਧ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਂਦਾ ਹੈ, ਸਮਾਜਿਕ ਦਾਇਰਿਆਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸਦਾ ਸਮਾਜ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦਾ ਆਇਆ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਇੱਥੇ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣ ਦੀ ਗੱਲ ਜਸ਼ਨ ਮਨਾਉਣ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ, ਭਾਵ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜਿਕ ਰਵਾਇਤਾਂ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਪਾਰਟੀ ਕਰਨ ਲਈ, ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਦੀ ਥਕਾਵਟ ਉਤਾਰਨ ਲਈ, ਮੂਡ ਤਬਦੀਲੀ ਕਰਨ ਲਈ, ਲਿਮਿਟ 'ਚ ਪੀਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸ਼ਰਾਬ ਤੋਂ ਹੈ। ਜਿਸ ਲਈ ਮਰਦਾਂ ਨੂੰ ਗ਼ਲਤ ਜਾਂ ਦੇਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰ ਨੂੰ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣ ਨਾਲ ਜੇੜ ਕੇ ਪਰਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦਕਿ ਔਰਤ ਦੇ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣ ਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਚਰਿੱਤਰਹੀਣ, ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਸੁਭਾਅ ਦੀ, ਵਿਗੜੀ ਹੋਈ ਜਾਂ ਬਾਗ਼ੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸੇਖਾ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਬਾਰਾਂ ਬੂਹੇ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਆਰ ਪਾਰ' ਵਿੱਚ ਵੀ ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਨ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਆਇਆ ਕਵੀ ਚਾਚਾ ਕੈਨੇਡਾ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਰੋਸ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ,

"ਬਹੁਤਾ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਈ ਮਿਲਿਆ। ਉਹ ਲੱਗਦੇ ਬਹੁਤ ਐਡਵਾਂਸ ਹੋ ਗਏ ਆ।
ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਲਚਰ ਅਪਣਾ ਰਹੇ ਆ।"

"ਕਿਹੜੀ ਗੱਲ ਤੋਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੱਗਾ?"

"ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਨੌਰਮਲ ਹੋਵੇ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਕਈ ਲੜਕੀਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਂਦਿਆਂ ਦੇਖ ਕੇ ਅਜੀਬ ਲੱਗਾ। ਇੱਕ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਚੀਅਰਜ਼ ਵੀ ਕਰ ਗਈ। "

"ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਪ ਪੀ ਲੈਨੀ ਆਂ," ਮੈਂ ਕਿਹਾ। ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਾ ਕਿ ਚਾਚਾ ਜੀ ਮਜ਼ਾਕ ਨਾਲ ਕਹਿਣਗੇ, ਤੂੰ ਵੀ ਤਾਂ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਬਣ ਈ ਗਈ ਏਂ। ਪਰ ਉਹ ਬੋਲੇ, "ਸੱਚੀਂ ਦੱਸਾਂ! ਮੈਨੂੰ ਡਰ ਸੀ ਕਿ ਤੂੰ ਵੀ ਕਿਤੇ ਬਰਾਬਰ ਗਲਾਸ ਨਾ ਭਰ ਲਿਆਵੇਂ।" ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ ਹੀ ਅਸਰ ਸੀ ਕਿ ਚਾਚਾ ਜੀ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਏ ਸੀ।

"ਵਾਟਸ ਰੌਂਗ ਵਿੱਚ ਇਟ " ਅਨਵਰ ਬੋਲਿਆ।

“ਰੋਂਗ ਤਾਂ ਕੁਛ ਨੀਂ ਪਰ ਹਰ ਇੱਕ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦਾ ਆਪਣਾ-ਆਪਣਾ ਕਲਚਰ ਹੁੰਦੈ। ਉਸ ਕਲਚਰ ਤੇ ਮਾਣ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦੈ। ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਰੀਸੇ ਆਪਣੇ ਕਲਚਰ ਨੂੰ ਭੁੱਲਣਾ ਨੀਂ ਚਾਹੀਦਾ। ਲੇਡੀਜ਼ ਦਾ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣਾ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਲਚਰ ਏ। ਪੰਜਾਬੀ ਨੀਂ।”(61)

ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣ ਨੂੰ ਮਾੜਾ ਸਮਝਣ ਦੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸੇਖਾ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਬਾਰਾਂ ਬੂਹੇ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਵਿਆਹ' ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਗੱਲਬਾਤ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ ਦੇਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

“ਆਪਾਂ ਗੋਰੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾੜੀਆਂ ਸਮਝਦੇ ਆਂ। ਆਪਣੀਆਂ ਦੇਖ ਲੇ ਕਿਵੇਂ ਪੀਂਦੀਐ। ਅੰਦਰੋਂ ਆਪ ਹੀ ਵੇਦਕਾ ਦੀ ਬੋਤਲ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲੈ ਗੀਆਂ। ”

“ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਨਿੱਤ ਵੇਹਨੇ ਆਂ। ਕਈ ਕਈ ਤਾਂ ਬੰਦਿਆਂ ਵਾਂਗੂ ਪੀਂਦੀਐ ਵਿਆਹਾਂ ਚ,” ਗੰਢੇ, ਕੱਟ ਰਹੀਆਂ ਚੋਂ ਇੱਕ ਔਰਤ ਬੋਲੀ।

“ਵੇਖ ਲੇ ਬਦਨਾਮ ਗੋਰੀਆਂ ਨੂੰ ਕਰਦੇ ਆ। ਸਾਡੀ ਨੂੰਹ ਗੋਰੀ ਐ। ਪਰ ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਨੇੜ ਦੀ ਨੀ ਲੰਪਦੀ। ਨਾ ਸਾਡੀ ਧੀਅ ਪੀਵੇ। ਬੱਚੀ ਸਾਡੀ ਤਾਂ ਨਿਰੀ ਗਊ ਐ। ਕਹਿੰਦੀ ਜਿੱਥੇ ਕਹੋਗੇ ਓਥੇ ਵਿਆਹ ਕਰਾਂਲੂੰ।”

“ਚੰਗੀ ਕਿਸਮਤ ਆਲੇ ਐ ਭਾਈ ਐਰੇ ਜੀਆਂ ਧੀਆਂ ਕਿਤੇ ਧਰੀਆਂ ਪਈਐ,” ਦੂਜੀ ਔਰਤ ਬੋਲੀ। (155)

ਬੇਸ਼ੱਕ ਪਰਵਾਸੀ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਹੁਣ ਇਹ ਆਮ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਬਣ ਗਈ ਹੈ। ਹੁਣ ਔਰਤਾਂ ਦਾ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣਾ ਕਾਫ਼ੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਣ ਲੱਗਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਰਵਾਇਤੀ ਮਾਪਦੰਡਾਂ 'ਚ ਇਹ ਹਾਲੇ ਵੀ ਨਿਖੇਧਾਤਮਿਕ ਹੀ ਹੈ। ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਜੰਮੇ-ਪਲੇ ਤੀਸਰੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਜੈਂਡਰ ਕੰਪਲੈਕਸ ਅਧੀਨ ਕੰਮਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਵਾਂਗ ਹੀ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣਾ ਇੰਜੁਆਏ ਕਰਨਾ ਆਦਿ ਲਿੰਗ ਆਧਾਰਿਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਹੀ ਅਨਵਰ ਚਾਚੇ ਨਾਲ ਇਸ ਮੁੱਦੇ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਸੰਵਾਦਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੀ ਇਹ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਜ਼ਾਹਿਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇਹਰੇ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਤਹਿਤ ਜਿੱਥੇ ਮਰਦ ਜਸ਼ਨ ਮਨਾਉਣ ਲਈ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀ ਸਕਦੇ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਔਰਤਾਂ ਨਹੀਂ, ਨੂੰ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ 'ਚ ਜੰਮੇ-ਪਲੇ ਬੱਚੇ ਬਹੁਤੀ ਵਾਰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ। ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਆਪਣੇ ਚਾਚੇ ਦੀਆਂ ਮਨੋਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਕਰਦੀ ਹੋਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣ ਤੋਂ ਗੁਰੇਜ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਯਤਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਗੱਲ ਦਾ ਦੁੱਖ ਨਾ ਲੱਗੇ ਪਰੰਤੂ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਅਖੀਰ

ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਚਾਚੇ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਧੀ ਦੀ ਉਮਰ ਦੀ ਕੁੜੀ ਨਾਲ ਜੱਫੀ ਪਾਏ ਦੇਖਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਆਪਣਾ ਇਹ ਪਰਦਾ ਚੁੱਕ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਚਾਚੇ ਨੂੰ ਸੁਣਾਉਂਦੀ ਹੋਈ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਅਨਵਰ ਨੂੰ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਬੋਤਲ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ। "ਮੈਂ ਵਾਈਨ ਲੈ ਰਹੀ ਹਾਂ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਪੀਣੀ ਚਾਹੋ ਤਾਂ ਗਲਾਸ ਲਿਆਵਾਂ। " ਤੀਸਰੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਓਧਰ ਜੰਮੇ-ਪਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਕਈ ਵਾਰ ਇਸ ਤੋਂ ਉਲਟ ਵੀ ਵਾਪਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੁਲਜੀਤ ਮਾਨ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਝੁਮਕੇ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਰਖੇਲ' ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣ ਵਰਗੀਆਂ ਪੱਛਮੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਦਾ ਤਲਾਕ ਤੱਕ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸਮੱਸਿਆ ਜ਼ਾਹਿਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

"ਕੀ ਦੇਸ਼ ਸੀ ਮੇਰਾ ? ਸਿਰਫ਼ ਇਹੋ ਕਿ ਮੈਂ ਸ਼ਰਾਬ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੀਂਦੀ ? ਮੈਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਗਾਣੇ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹਿੰਦੇ ? ਮੇਰਾ ਐਕਸੈਂਟ ਨਹੀਂ ਬਦਲਿਆ। ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਸੁਆਦੀ ਖਾਣਾ ਬਣਾਉਣਾ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਸਸਤੀ ਗਰੋਸਰੀ ਕਰਨੀ ਆ ਗਈ। ਮੈਂ ਕੱਪੜਿਆਂ ਨੂੰ ਸਲੀਕੇ ਨਾਲ ਸਾਂਭਦੀ ਸੀ। ਇਹ ਭਲਾ ਬੁਰਾਈ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਗਈ ? ਇਹ ਟਾਈਮ ਖ਼ਰਾਬ ਕਰਨਾ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਗਿਆ ? ਦੀਪ ਤੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹੈਂ ਨਾ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਸੋਹਣੀ ਹਾਂ, ਮੇਰਾ ਮੂੰਹ ਸੂਹੀ ਭਾਅ ਮਾਰਦਾ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਡਿੱਪਲ ... ਮੇਰੇ ਇਸੇ ਬੂਥੇ ਤੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਥੱਪੜ ਮਾਰੇ ਹਨ, ਸ਼ਰਾਬ ਰੋੜੀ ਹੈ। ਤੈਨੂੰ ਦਸਾਂਗੀ ਸਾਰਾ ਕੁੱਝ।"(121)

ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣ ਦੀ ਪਾਬੰਦੀ ਵਾਂਗ ਹੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਔਰਤਾਂ ਉੱਪਰ ਹੋਰ ਕਈ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਜਿਵੇਂ ਡਾਂਸ ਕਰਨਾ, ਗਾਣੇ ਸੁਣਨਾ, ਇਕੱਲੇ ਸਿਨੇਮਾ ਦੇਖਣ ਜਾਣਾ, ਘੁੰਮਣਾ ਫਿਰਨਾ ਆਦਿ ਤੇ ਵੀ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਾਗੂ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਔਰਤਾਂ ਲਈ ਕੁਝ ਹੱਦ ਤੱਕ ਕਰਨਾ ਹੀ ਸਹੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਕਰਨ ਤੇ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਗੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ, ਬਾਗ਼ੀ, ਚਰਿੱਤਰਹੀਣ ਤੱਕ ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਈ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੇ ਔਰਤਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਭਾਰਤੀ ਪੰਜਾਬੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਨੂੰ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸੇਖਾ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਬਾਰਾਂ ਬੂਹੇ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਅਗਨੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ' ਦੀ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਸੀਮਾ ਜੋ ਆਪਣੀ ਨੀਰਸਤਾ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਗਾਣੇ ਸੁਣਨ ਲਗਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਪਤੀ ਉਸ ਨਾਲ ਇਸੇ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਦਕਾ ਹੀ ਲੜਾਈ ਝਗੜਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

"ਵਾਰ ਵਾਰ ਉਹ ਸੋਚਦਾ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਇਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੈਠ ਕੇ ਗੀਤ ਸੁਣਦੀ ਆ, ਜਰੂਰ ਚਾਲੂ ਕਿਸਮ ਦੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਚੰਗੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਕਦੋਂ ਏਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੱਖਾਂ ਮਟਕਾਉਂਦੀਆਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਚਦੇ ਅਲੋਕ ਨੂੰ ਸੀਮਾ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਏ ਸੁਰਮੇ ਦੀ ਮੋਟੀ ਧਾਰ ਨਾਗ ਵਰਗੀ ਲਗੀ। ਵਾਸ਼ਰੂਮ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਉਹ ਲਿਵਿੰਗ-ਰੂਮ ਵਿੱਚ ਜਾ ਬੈਠਾ। ਧੋਖਾ ਈ ਹੋਇਐ! ਉਸ

ਨੇ ਸੋਚਿਆ। ਉਹ ਝਟਕੇ ਨਾਲ ਉੱਠਿਆ। ਸੀ ਡੀ ਪਲੇਅਰ ਵਿੱਚੋਂ ਸੀ ਡੀ ਕੱਢ ਕੇ ਤੇੜੀ ਤੇ ਗਾਰਬੇਜ ਕੈਨ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟ ਕੇ ਮੁੜ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਤੇ ਹੀ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿੰਨੀ ਸਾਦੀ ਲੱਗਦੀ ਸੀ ਤੇ ਹੁਣ ਸੋਚਦਿਆਂ ਉਸ ਨੇ ਦੰਦ ਕਿਰਚੇ।(80)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸੀਮਾ ਦੇ ਵਿਆਹ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਜੀਜੇ ਨਾਲ ਨੱਚਣ ਤੇ ਵੀ ਅਲੋਕ ਉਸ ਨਾਲ ਲੜਾਈ ਕਰਦਾ।

"ਵੇਖ ਕਿਵੇਂ ਨੱਚਦੀ ਐ। ਜ਼ਰੂਰ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਗੱਲ ਹੋਊਗੀ ਏਹਦੇ ਨਾਲ। ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਸੀਮਾ ਲੱਕ ਨੂੰ ਝਟਕਾ ਮਾਰਦੀ ਤਿਵੇਂ-ਤਿਵੇਂ ਅਲੋਕ ਦੇ ਅੰਦਰ ਲਾਟ ਬਲਦੀ। ਉਸਦਾ ਜੀਅ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਦੀ ਨੂੰ ਜੁੱਡਿਆਂ ਤੋਂ ਫੜ ਕੇ ਧੂਹ ਸੁੱਟੇ ਪਰ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ ਕਰ ਸਕਿਆ। ਕਚੀਚੀਆਂ ਵੱਟਦਾ ਰਿਹਾ। ਕਾਰ 'ਚ ਵੀ ਮੰਮੀ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਰੋਕੀ ਰੱਖਿਆ। ਘਰ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਕਮਰੇ 'ਚ ਵੜਦਿਆਂ ਹੀ ਉਸ ਨੇ ਸੀਮਾ ਨੂੰ ਵਾਲਾਂ ਤੋਂ ਫੜ ਲਿਆ। ਉਸਦਾ ਮੂੰਹ ਆਪਣੇ ਨੇੜੇ ਲਿਆ ਕੇ ਬੋਲਿਆ, "ਦੱਸ ਮੇਰੇ 'ਚ ਕੀ ਕਮੀ ਐ, ਜਿਹੜਾ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਅੱਖਾਂ ਮਟਕਾਉਂਦੀ ਐ?" (83)

ਬੇਸ਼ੱਕ ਅਲੋਕ ਦਾ ਵਿਵਹਾਰ ਉਸ ਦੀ ਹੀਣਤਾ ਮਨੋਗੰਢ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਸੀ ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਮਗਰ ਸਮਾਜਿਕ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਅਤੇ ਔਰਤ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਵਿਰੋਧੀ ਸਮਾਜਿਕ ਸੋਚ ਵੀ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਅਲੋਕ ਦੀ ਇਸ ਮਨੋਗੰਢ ਕਰਕੇ ਉਸਦਾ ਸੁਭਾਅ ਅੱਤ ਦਾ ਸ਼ੱਕੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਦੇ ਗਾਣੇ ਸੁਣਨ, ਵਿਆਹ ਵਿੱਚ ਨੱਚਣ, ਹਾਰ ਸਿੰਗਾਰ ਕਰਨ ਆਦਿ ਹਰੇਕ ਗਤੀਵਿਧੀ ਤੇ ਸ਼ੱਕ ਕਰਨ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਉਸ ਨਾਲ ਲੜਾਈ ਝਗੜਾ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਬੇਸ਼ੱਕ ਪੰਜਾਬੀ ਪੱਛਮੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਐਡਵਾਂਸ ਸਮਾਜਿਕ ਸਿਸਟਮ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਭਾਰਤੀ ਔਰਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸਬਲਟਰਨ ਵਾਂਗ ਟ੍ਰੀਟ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਔਰਤਾਂ ਦਾ ਨੱਚਣਾ-ਗਾਉਣਾ ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਹ ਸ਼ੱਕੀਆ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਪ੍ਰੋਫੈਸ਼ਨਲ, ਨੱਚਣ ਗਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਮਾਜ 'ਚ ਦੁਜੈਲਾ ਸਥਾਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਗ਼ਾਵਤ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀਆਂ 'ਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਸੁਰਜੀਤ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਪਾਰਲੇ ਪੁਲ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਵੈਲੇਨਟਾਈਨ ਡੇਅ' ਵੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰੋਕਾਰ ਦੁਆਲੇ ਹੀ ਬੁਣੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਜੋ ਸੰਗੀਤ 'ਚ ਮਾਸਟਰ ਕੀਤੀ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਮਹਿਫਲਾਂ 'ਚ ਗਾਉਣ ਤੋਂ ਝਿਜਕਦੀ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਯਾਦ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ,

"ਉਸਨੂੰ ਰਹਿ-ਰਹਿ ਕੇ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਚੇਤੇ ਆ ਰਹੀ ਸੀ ਜਿਹੜੀ ਗੱਲ-ਗੱਲ ਤੇ ਬਾਊ ਜੀ ਦਾ ਡਰਾਵਾ ਦਿੰਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਉਹ ਕਹਿੰਦੀ, "ਅੱਜ ਤਾਂ ਤੂੰ ਕਾਲਜ ਦੀ ਸਟੇਜ ਤੇ ਨਚਾਰਾਂ ਵਾਲੇ

ਕੱਪੜੇ ਪਾ ਕੇ ਗਾਉਣ ਚਲੀ ਗਈ, ਚਲੇ ਤੇਰੇ ਬਾਉ ਜੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦੱਸਦੀ ਪਰ ਅਗਲੀ ਵਾਰੀ
ਇਉਂ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੁੱਸੇ ਦਾ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। "

"ਬੀ ਜੀ ...ਬਾਉ ਜੀ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਕੁਝ ਮੈਨੂੰ .. ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਟੋਕਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋ ਐਵੇਂ " ਰੋਜ਼ੀ ਮਾਂ
ਨੂੰ ਰੁਆਸੀ ਜਿਹੀ ਹੋ ਕੇ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦੀ।

"ਚੰਗੇ ਘਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨਹੀਂ ਲੋਕਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਏਦਾਂ ਨੱਚਦੀਆਂ-ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ। ਜੇ
ਕਿਸੇ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਦੇ ਨੇ ਦੇਖ ਲਿਆ, ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਵਰ ਵੀ ਲੱਭਣਾ ਔਖਾ ਹੋਜੂ ਤੇਰੇ
ਵਾਸਤੇ। "(67)

ਸਰੀਰਿਕ-ਮਾਨਸਿਕ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਔਰਤ, ਔਰਤ ਹੋਣ ਨਾਤੇ ਜਿਸਮਾਨੀ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਦੀ ਭਾਰੀ ਵੀ
ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਚਾਹੇ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਹੋਵੇ ਚਾਹੇ ਪਰਵਾਸੀ, ਔਰਤ ਨਾਲ ਜ਼ਬਰ ਜ਼ਿਨਾਹ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ
ਵਾਪਰਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਰੋਪ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਔਰਤ ਪ੍ਰਤੀ ਭਾਰਤੀ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਵੱਖੋ-
ਵੱਖਰੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਜ਼ਬਰ-ਜ਼ਿਨਾਹ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੂਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਮਾਨਸਿਕ ਸੰਤਾਪ
ਹੰਢਾਉਂਦੀ ਔਰਤ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਗੁਰਬਚਨ ਕੌਰ ਥਿੰਦ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਰੁੱਜਾਂ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ
'ਸਹਿਮੀ ਔਰਤ' ਵਿੱਚ ਵੀ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਸ਼ੈਲੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਈ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਜ਼ਬਰ-
ਜ਼ਿਨਾਹ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਫੜਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ ਗਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਉਸ ਘਟਨਾ ਦਾ ਡਰ ਘਰ ਕਰ
ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਦੋ ਦਹਾਕੇ ਬੀਤਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਮਨ ਵਿੱਚ ਡਰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ
ਵਿਸ਼ਾਦ ਅਤੇ ਤਣਾਓ ਵਿੱਚ ਘਿਰੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਡੋਰ ਬੈੱਲ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਤੇ ਵੀ ਤ੍ਰਭਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਹਰ ਵਾਰ
ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੀ ਘੰਟੀ ਉਹਦਾ ਵਜ਼ੂਦ ਹਿਲਾ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਹਰ ਵਾਰ ਡੋਰ ਬੈੱਲ ਵੱਜਣ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮਨ
ਵਿੱਚ ਉਹ ਘਟਨਾ, ਉਹ ਅਜੀਬ ਜਿਹਾ ਚਿਹਰਾ, ਉਹ ਭਾਰੀ ਭਰਕਮ ਹੱਥਾਂ ਦੀ ਛੋਹ, ਉਹ ਧੱਕਾ ਸਭ ਕੁੱਝ
ਦੇਬਾਰਾ ਉਜਾਗਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

"ਉਦੇ, ਉਸ ਪਲ, ਉਸ ਘੜੀ! ਸਮਾਂ ਜਿਵੇਂ ਠਹਿਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਸ਼ਾਇਦ ਧਰਤੀ ਦੀ ਆਪਣੀ
ਧੁਰੀ ਦੁਆਲੇ ਗਤੀ ਵੀ ਥੰਮ ਗਈ ਸੀ। ਉਦੋਂ ਜਦੋਂ ਉਸ ਦੈਂਤ ਰੂਪੀ ਬਿਫ਼ਰੇ ਮਰਦ ਦਾ ਜ਼ਹਿਰ
ਮੇਰੇ ਕੋਮਲ ਅੰਗਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਰਿਸਦਾ ਮੇਰੇ ਖ਼ੋਫ਼ਜ਼ਦਾ ਅਹਿੱਲ ਜਿਸਮ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਇਆ ਸੀ।
ਮੇਰਾ ਸਰੀਰ ਜਦੋਂ-ਜਹਿਦ ਕਰਦਾ ਐਨਾ ਨਿਢਾਲ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕੁੱਝ ਚਿਰ ਲਈ ਆਪਣੇ
ਨਾਲ ਹੋਈ ਬੀਤੀ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵੀ ਮੇਰੇ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਰਹੀ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ
ਹੋਸ਼ ਆਈ, ਮੈਂ ਦਰਦ ਤੇ ਖ਼ੋਫ਼ ਨਾਲ ਪਿੰਜੀ ਗਏ ਹੋਈ ਪਈ ਸੀ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਉੱਠਣ ਜੋਗੀ

ਆਂਗਸ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਯਤਨ ਕਰ ਮੈਂ ਕੋਲ ਪਿਆ ਟੈਲੀਫੋਨ ਚੁੱਕ ਨਾਈਨ ਵਨ ਵਨ ਨੂੰ ਕਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।"(133)

ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਰੇਪ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਰ ਔਰਤ ਪ੍ਰਤੀ ਪੱਛਮੀ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਪਤੀ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਦੇ ਅੰਤਰ ਨੂੰ ਵੀ ਚਿੰਨ੍ਹਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੁਰਸ਼ਤਵ ਦੇ ਭਾਰਤੀ ਪੱਧਰ ਤੋਂ ਵੱਖ ਰੋਬ ਜੇ ਸੈਲੀ ਦਾ ਪਤੀ ਹੈ, ਉਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਨਰਮ ਅਤੇ ਸਹਿਯੋਗ ਵਾਲਾ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੈਲੀ ਨੂੰ ਇਸ ਤਣਾਅ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਦਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਉਲਟ ਰੇਪ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਰ ਕਿਸੇ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਪੁਰਸ਼ ਏਨੀ ਸਹਿਜਤਾ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਲਈ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਹ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਬਿਨਾਂ ਮਨ ਵਿੱਚ ਮਲਾਲ ਲਏ ਪਤਨੀ ਦਾ ਸਾਥ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਭਾ ਪਾਉਂਦਾ, ਜਿਵੇਂ ਪੱਛਮੀ ਮੂਲ ਦਾ ਰੋਬ ਨਿਭਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਰੇਪ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਰ ਸੈਲੀ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਹਾਲਤ ਦੀ ਝਲਕ ਜਦੋਂ ਦੇਸ਼ੀ ਫੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਫਸੋਸ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕਰਕੇ ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਸੈਲੀ ਦੇ ਬਿਆਨਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਲਗਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

"ਕੋਰਟ ਦੇ ਅੰਦਰ ਖੜੀ ਸੈਲੀ ਨੇ ਉਹਦੀ ਮੁਆਫ਼ੀ ਨੂੰ ਨਕਾਰਦਿਆਂ ਉੱਚੀ ਅਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ, "ਮੇਰੀ ਬਲਾ ਨੂੰ ਇਹਨੂੰ ਕਿੰਨੀ ਸਜ਼ਾ ਹੋਈ! ਮੈਂ ਐਨੇ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਤੋਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਇੱਕ ਸਹਿਮ ਵਿੱਚ ਕੱਟ ਰਹੀ ਹਾਂ। ਇੱਕ ਡਰ! ਇੱਕ ਖ਼ੋਫ਼! ਮੇਰੇ ਚੁਫੇਰੇ ਪਸਰਿਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਸ ਸਹਿਮ ਦੀ ਕੈਦ ਤੋਂ ਰਿਹਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ। ਉਸ ਖ਼ੋਫ਼ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ। ਮੇਰੀ ਮਦਦ ਕਰੋ। ਪਲੀਜ਼ ਮੇਰੀ ਮਦਦ ਕਰੋ ! ਹੈਲਪ ਮੀ! ਹੈਲਪ ਮੀ!" ਤੇ ਉਹ ਪੀਲੀ ਜ਼ਰਦ ਹੋਈ ਲਗਭਗ ਢਹਿ ਹੀ ਪੈਂਦੀ ਜੇ ਰੋਬ ਉਸਨੂੰ ਐਨ ਮੈਕੇ ਤੇ ਸੰਭਾਲ ਨਾ ਲੈਂਦਾ।"(136)

ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਔਰਤ ਨੂੰ ਔਰਤ ਹੋਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਧਾਰਨੀ ਹੋਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਗੁਣ ਚਰਿੱਤਰ ਦੀ ਸਾਫ਼ ਹੋਣਾ ਵੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੁੜੀ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਸਰੀਰਿਕ ਸੰਬੰਧ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਸਰੀਰਿਕ ਸੰਬੰਧ ਬਣਨ ਤੇ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਦਾਗ਼ੀ ਕਰਾਰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦਾ ਵਿਆਹ ਪੰਜਾਬ ਆ ਕੇ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੱਛਮੀ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ 'ਚ ਜੰਮੀਆਂ ਪਲੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਚਰਿੱਤਰ ਅਨੁਸਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੇ ਕਾਬਲ ਨਹੀਂ, ਜਦਕਿ ਇਹੀ ਸੋਚ ਬਹੁਤੀ ਵਾਰ ਅਣਜੇੜ ਵਿਆਹਾਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਵੀ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਤਾਂ ਕਈ-ਕਈ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਕੇ ਵੀ ਕਈ-ਕਈ ਵਾਰ ਛੱਡ ਕੇ ਵੀ ਦਾਗ਼ੀ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਹੀ ਅਜਿਹੀ ਮਾਨਤਾ ਹੈ, ਇਹ ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਔਰਤਾਂ ਲਈ ਹਨ, ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਦਾਗ਼ੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਇਸਦਾ ਕਾਰਨ ਵੀ ਜਗੀਰੂ ਸੋਚ ਜਾਂ ਮਰਦ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਸਮਾਜਿਕ ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਹੀ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਔਰਤ ਵੀ ਇੱਕ ਜਗੀਰ ਵਾਂਗ ਸਮਝੀ

ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਔਰਤ ਨਾਲ ਇੱਜ਼ਤ ਨੂੰ ਵੀ ਜੋੜ ਕੇ ਦੇਖਣ ਕਰਕੇ ਹੀ ਸੁੱਧਤਾ ਵਾਲੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਇੱਜ਼ਤ ਉੱਪਰ ਦਾਗ਼ ਜਾਂ ਖ਼ਾਨਦਾਨ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਵਰਗੇ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਔਰਤਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਜੁੜਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਦਾਗ਼ੀ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਭਾਵਨਾ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਛੱਡ ਦੇਣਾ ਜਾਂ ਗਰਭਵਤੀ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਰਿਸ਼ਤਾ ਖ਼ਤਮ ਹੋਣ ਨਾਲ ਮੁੰਡੇ ਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ, ਪਰ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਦਾਗ਼ੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਭਾਰਤੀਆਂ ਦੀ ਇਹ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਪੁਨਰ-ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤ ਹੱਦ ਤੱਕ ਬਦਲ ਗਈ ਹੈ। ਪਰ ਕਈ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀਆਂ 'ਚ ਇਸ ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਹਾਲੇ ਵੀ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸੇਖਾ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ *ਪ੍ਰਿਯਮ* ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਪੈਂਗੂਇਨ' ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਸਮਸ਼ੇਰ, ਸਿਮਰਨ ਨੂੰ ਤਲਾਕ ਦੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਮਾਂ ਪਿਉ ਦੇ ਵਾਰਤਾਲਾਪ 'ਚ ਅਜਿਹੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਦੀ ਝਲਕ ਦਿਸਦੀ ਹੈ।

"ਉਸ ਦੇ ਧੋਖਾ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹੀ ਬੋਲ ਯਾਦ ਆਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਮੇਰਾ ਅੰਦਰ ਧੁਖਣ ਲੱਗਦਾ। ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਆਪ ਲੁੱਟ ਗਿਆ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ। ਅਸੀਂ ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਹੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਚਦੇ। ਪਾਪਾ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀ ਭੜਾਸ ਕੱਢਦਿਆਂ ਆਖਦੇ, "ਐਡਾ ਧੋਖਾ ! ਕੈਨੇਡਾ ਚੋਂ ਕਢਾ ਕੇ ਸਾਹ ਲਊਂ ਹਰਾਮੀ ਨੂੰ। "

ਬੀ ਜੀ ਆਖਦੇ, "ਫੇਰ ਕੀ ਹੋਜੂ? ਸਾਡੀ ਕੁੜੀ ਤਾਂ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਦਾਗ਼ੀ ਕਰ ਗਿਆ ਨਾ।

ਦਾਗ਼ੀ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਚੀਸ ਉੱਠਦੀ। ਮੈਨੂੰ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਹਨੇਰਾ ਹੀ ਦਿਸਦਾ। ਕੀ ਕਰੂੰਗੀ ਮੈਂ ? ਕਿਵੇਂ ਇਕੱਲੀ ਨਿਆਏ ਨੂੰ ਪਾਲੂੰਗੀ ? ਤੇ ਮੇਰਾ ਜੀਅ ਕਰਦਾ ਕਿ ਮੈਂ ਗਰਭਪਾਤ ਕਰਵਾ ਦਿਆਂ। (70)

ਔਰਤ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰ ਨੂੰ ਬੇਵਫ਼ਾਈ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਦੇਖਣ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਨ ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸੇਖਾ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ *ਪ੍ਰਿਯਮ* ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਇੱਕ ਹੋਰ ਸੁੱਚਾ ਸਿੰਘ' ਵਿੱਚ ਵੀ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣੀ ਘਰਵਾਲੀ ਦੀ ਬੇਵਫ਼ਾਈ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਦੋਵੇਂ ਬੱਚਿਆਂ ਅਤੇ ਘਰਵਾਲੀ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰਨ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਰੇਡੀਓ ਉੱਪਰ ਚੱਲਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਰੇਡੀਓ ਉੱਪਰ ਹੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਔਰਤ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

"ਤੁਹਾਡਾ ਮੀਡੀਏ ਵਾਲਿਆ ਦਾ ਵੀ ਕਸੂਰ ਇਆ। ਤੁਹਾਡੇ ਸਟੇਸ਼ਨਾਂ ਤੇ ਹਾਲੇ ਤੱਕ ਸੁੱਚਾ ਸਿੰਘ ਸੂਰਮੇ ਦੀਆਂ ਵਾਰਾਂ ਗਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਇਐ। ਉਸਨੂੰ ਅਸੀਂ ਹੀਰੋ ਸਮਝੀ ਜਾਨੇ ਇਆਂ, ਜੀਹਨੇ ਆਪਣੀ ਭਰਜਾਈ ਨੂੰ ਏਸ ਕਰਕੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦੀ ਸੀ।

ਔਰਤ ਨੂੰ ਮਾਂ, ਧੀ ਜਾਂ ਘਰਵਾਲੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇੱਕ ਇਨਸਾਨ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਵੇਖਣਾ ਕਦੋਂ ਸਿੱਖਾਂਗੇ ਅਸੀਂ? ਕਮ ਐਨ, ਵੁਈ ਆਰ ਲਿਵਿੰਗ ਇਨ ਟਵੰਟੀ ਫ਼ਸਟ ਸੈਂਚੂਰੀ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਇੱਥੇ ਆ ਗਏ ਆਂ ਤਾਂ ਏਨ੍ਹਾਂ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਲੋਕਾਂ ਵਾਂਗ ਰਹਿਣਾ ਵੀ ਸਿੱਖੀਏ .. "

"ਲੈ ਏਹਦੀ ਕਰ ਲੈ ਗੱਲ, ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਭੁੱਲ ਜਾਓ। ਅਗਲੇ ਨੇ ਅਣਖ ਨਾਲ ਜਿਊਣ ਖ਼ਾਤਰ ਭਰਜਾਈ ਮਾਰੀ ਸੀ। ਦੁਨੀਆ ਓਹਦੀ ਅਣਖ ਦੀਆਂ ਵਾਰਾਂ ਗਾਉਂਦੀ ਐ। ਸਦਕੇ ਤੇਰੀ ਅਕਲ ਦੇ! ਖੰਭ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਆ ਖੰਭ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਕੈਨੇਡਾ ਆ ਕੇ। ਗ੍ਰਾਂਟੀ ਆ ਇਹ ਛੁੱਟੜ ਹੋਊ। ਇਹੋ ਜੇਹੀਆਂ ਕਹਿੰਦੀਆਂ, ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਵਸੀਆਂ, ਹੋਰ ਵੀ ਨੀ ਵੱਸਣ ਦੇਣੀਆਂ," ਰੂਪ ਸਿੰਘ, ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਬੋਲਿਆ।(110)

ਉਪਰੋਕਤ ਸੰਵਾਦ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬੇਸ਼ੱਕ ਭਾਰਤੀ ਔਰਤਾਂ ਵਿਕਸਿਤ ਮੁਲਕਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਉੱਥੋਂ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਹੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, ਉਹ ਵੱਧ ਖੁੱਲ੍ਹ ਮਾਣ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਆਰਥਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਵੱਧ ਸਮਰੱਥ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਭਾਰਤੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ 'ਚ ਬੈਠਾ ਜੈਂਡਰ-ਕੰਪਲੈਕਸ ਜੋ ਮਰਦ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਮਨੋਗੰਢ ਬਣ ਕੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉੱਧਰ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਹਾਲੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਖੁਰਿਆ। ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਨਾਲ ਬਣੀ ਸਾਡੀ ਇਹ ਸੋਚ ਸਾਡੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹਾਲੇ ਵੀ ਘਰ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ਜੋ ਔਰਤਤਵ ਲਈ ਚੁਨੌਤੀ ਹੈ।

ਔਰਤ ਲਈ ਇੱਕ ਹੋਰ ਚੁਨੌਤੀ, ਔਰਤ ਦਾ ਇਕੱਲੀ ਰਹਿਣਾ ਵੀ ਹੈ। ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਸਿੰਗਲ ਪੈਰੋਂਟਸ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਆਮ ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਧਾਰਨਾ ਪੱਕੇ ਪੈਰੀਂ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਬੇਸ਼ੱਕ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਰਤੀ ਪਰਿਵਾਰਾਂ 'ਚ ਵੀ ਬਹੁਤੀਆਂ ਇਕੱਲੀਆਂ ਮਾਂਵਾਂ ਬੱਚੇ ਪਾਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰੰਤੂ ਭਾਰਤੀ ਸੋਚ ਵਿੱਚ ਪੱਖ ਤੇ ਦਵੰਦ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਸੋਚ ਇੱਥੇ ਆ ਕੇ ਆਪਾ ਵਿਰੋਧੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਪੁਰਾਤਨ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਵਿਧਵਾ ਵਿਆਹ ਦਾ ਪ੍ਰਚਲਣ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਔਰਤ ਦਾ ਇਕੱਲਿਆਂ ਰਹਿਣਾ ਵੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸੀ। ਭਾਰਤੀ ਸੰਯੁਕਤ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਸੰਸਥਾ ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਸ ਸਥਿਤੀ 'ਚ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਸਹਾਇਕ ਰਹੀ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਔਰਤਾਂ ਇਕੱਲੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਸਥਿਤੀ 'ਚ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਸੋਸ਼ਣ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਭਾਰਤੀ ਔਰਤਾਂ ਇਕੱਲੇ ਬੱਚੇ ਪਾਲਣ ਵਾਲੀ ਸਥਿਤੀ ਤੋਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਬਚਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਜਦੋਂ ਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਦਾ ਸ਼ਰਾਬੀ ਪਤੀ ਸ਼ਰਾਬ ਕਰਕੇ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਇਕੱਲਿਆਂ ਰਹਿਣਾ ਦੁਸ਼ਵਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਮਜਬੂਰੀ ਵੱਸ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਤੀਹ ਪੈਂਤੀ ਸਾਲ ਵੱਡੇ ਸੁੱਚਾ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਸੋਚਦੀ ਹੈ ਕਿ,

ਕਾਸ਼ ਕੇਈ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਸਬੱਬ ਬਣੇ ਕਿ ਮੈਂ ਮਿੰਟੂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਸ਼ਹਿਰ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਵਾਂ, ਜਿੱਥੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਮੈਂ ਵਿਧਵਾ ਹਾਂ। ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਉਸਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਜਿਵੇਂ ਪਿੰਡ ਦਾ ਇਕੱਲਾ-ਇਕੱਲਾ ਜੀਅ ਉਸ ਤੇ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਹੋਵੇ। ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਜਠਾਣੀ ਬਾਰੇ ਉਸਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਚੌਢੀ ਘੰਟੇ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨ ਹੋਵੇ। ਜਦੋਂ ਕਦੇ ਵੀ ਉਸਦਾ ਜੇਠ ਹਾਲ ਪੁੱਛਣ ਲਈ ਕੰਧ ਦੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਪੈਰ ਮਲਦਾ, ਜਠਾਣੀ ਮਗਰੇ ਭੱਜੀ ਆਉਂਦੀ ਤੇ ਖਾ ਜਾਣੀਆਂ ਨਿਗਾਹਾਂ, ਨਾਲ਼ ਦੇਖਦੀ। ਜਿੰਦਰ ਦਾ ਜੀਅ ਕਰਦਾ ਕਿ ਉਹ ਇੱਥੋਂ ਕਿਤੇ ਦੂਰ ਚਲੀ ਜਾਵੇ।(114)

ਔਰਤ ਦਾ ਇਕੱਲੀ ਰਹਿਣਾ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਇੱਕ ਸਜ਼ਾ ਕੱਟਣ, ਦਿਨ ਕੱਟਣ, ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਨ ਜਾਂ ਡੰਗ ਸਾਰਨ ਵਰਗੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਕੱਲੀ ਮਾਂ ਚਾਹੇ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ 'ਚ ਆਮ ਹੀ ਵਰਤਾਰਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ 'ਚ ਇਹ ਸਜ਼ਾ ਵਰਗਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਔਰਤਾਂ ਜਲਦੀ ਵਿਆਹੁਤਾ ਸੰਬੰਧ ਤੋੜ ਕੇ ਅਲੱਗ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀਆਂ। ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸੇਖਾ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਬਾਰਾਂ ਬੂਹੇ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਅਗਨੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ' ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਸੀਮਾ ਜੋ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੇ ਸ਼ੱਕੀ ਅਤੇ ਖਿਝੂ ਸੁਭਾਅ ਤੋਂ ਤੰਗ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਕਦੇ ਵੀ ਅਲੱਗ ਹੋਣ ਜਾਂ ਤਲਾਕ ਲੈਣ ਦਾ ਹੀਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੀ ਇੱਛਾ ਕਰਕੇ ਗਾਣੇ ਸੁਣਨਾ, ਹਾਰ ਸਿੰਗਾਰ ਕਰਨਾ, ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾਣਾ ਆਦਿ ਛੱਡ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਖੁਸ਼ ਰਹੇ ਅਤੇ ਸ਼ੱਕ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਕਾਰਨ ਨਾ ਰਹੇ, ਪਰੰਤੂ ਮਾਨਸਿਕ ਰੋਗ ਤੋਂ ਗ੍ਰਸਤ ਉਸਦਾ ਪਤੀ ਅਲੋਕ ਉਸ ਨਾਲ਼ ਆਪਣਾ ਇਹ ਵਿਵਹਾਰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਸੀਮਾ ਆਪਣੀ ਸੱਸ ਕੋਲ਼ ਗਿਲਾ ਸ਼ਿਕਵਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੋਈ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਕਦਮ ਨਹੀਂ ਚੁੱਕਦੀ ਜੋ ਉਸ ਦੀ ਭਾਰਤੀ ਔਰਤ ਹੋਣ ਦੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੋਵੇ। ਉਸ ਦੇ ਪਤੀ ਦਾ ਐਕਸੀਡੈਂਟ ਹੋਣ ਤੇ ਉਹ ਸਦਾ ਲਈ ਅਪਾਹਜ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਇਸ ਪਿੱਛੇ ਵੀ ਆਪਣੀ ਸੋਚ ਨੂੰ ਹੀ ਕੇਸਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਪਰਾਧ ਭਾਵਨਾ ਕਰਕੇ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

“ਮੰਮੀ, ਮੈਂ ਦੇਸ਼ੀ ਆਂ। ਇਹ ਮੇਰੇ ਕਰਕੇ ਹੋਇਆ ਸਾਰਾ ਕੁਛ।” ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਖਦੀ ਸੀਮਾ ਦਾ ਰੋਣ ਉੱਚੀ ਹੋ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਹਟਕੇਰੇ ਲੈਂਦੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਮੈਨੂੰ ਕੀ ਲੋੜ ਸੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਚਣ ਦੀ। ਹਾਏ ਰੱਬਾ, ਕਿਉਂ ਮੇਰੇ ਚਿੱਤ 'ਚ ਆਈ ਕਿ ਉਹ ਘਰ ਨਾ ਮੁੜੇ।” ਸੀਮਾ ਵਿਲਕਣ ਲੱਗੀ। ਮੰਮੀ ਨੇ ਸੀਮਾ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਬੁੱਕਲ ਵਿੱਚ ਲੈ ਲਿਆ। ਕੁਝ ਦੇਰ ਨੂੰਹ-ਸੱਸ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਘੁੱਟੀ ਹੰਝੂ ਕੇਰਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ। ਫਿਰ ਮੰਮੀ ਨੇ ਅੱਖਾਂ ਪੂੰਝੀਆਂ ਤੇ ਬੋਲੀ, “ਤੂੰ ਕਿਹੜਾ ਰਾਜੇ, ਸੱਚੇ ਦਿਲੋਂ ਕਿਹਾ ਹੋਉ ਸਤੀ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਨਿਕਲ ਗਿਆ ਹੋਉ।” “ਮੰਮੀ, ਮੈਂ ਥੋੜੀ ਦੇਸ਼ੀ ਆਂ,” ਆਖਦੀ ਸੀਮਾ ਦੀ ਫੇਰ ਲੋਰ ਨਿਕਲ ਗਈ। (88)

ਚਾਰੇ ਉਸਦਾ ਪਤੀ ਹੁਣ ਅਜਿਹੀ ਅਵਸਥਾ 'ਚ ਆ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਠੀਕ ਹੋਣ ਦੀ ਕੋਈ ਵੀ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਇਲਾਜ ਮਗਰੋਂ ਵੀ ਉਸ ਦੀ ਹਾਲਤ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵਿਗੜਦੀ ਹੀ ਗਈ। ਪਰੰਤੂ ਸੀਮਾ ਆਪਣਾ ਪਤੀ-ਵਰਤਾ ਧਰਮ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਨਿਭਾਉਂਦੀ ਰਹੀ। ਕੇਅਰ ਹੋਮ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੀ ਖਿੱਚ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਨਵਦੀਪ ਨਾਮ ਦਾ ਮੁੰਡਾ ਬਣਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸੀਮਾ ਨਾਲ ਮੇਲ-ਜੋਲ ਵਧਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਸੀਮਾ ਆਪਣੇ ਔਰਤਤਵ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਆਉਣ ਤੋਂ ਝਿਜਕਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਹ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਪਤੀ ਤੋਂ ਦੁਖੀ ਰਹੀ ਫਿਰ ਵੀ ਕਦੇ ਅਲੱਗ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਸੋਚਿਆ ਅਤੇ ਹੁਣ ਵੀ ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਖਰੀ ਦਿਨ ਕੱਟ ਰਿਹਾ, ਉਸ ਦੇ ਠੀਕ ਹੋਣ ਜਾਂ ਬਚਣ ਦੀ ਕੋਈ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਨਾਰੀਤਵ ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਕਰਕੇ ਹੁਣ ਵੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਕਿਸੇ ਗ਼ੈਰ-ਮਰਦ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਝਿਜਕਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸਮਾਜਿਕ ਮਰਿਆਦਾਵਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਇਹ ਮੰਗ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਸੋਚਦੀ ਹੈ, ਕਿ

"ਉਸਨੂੰ ਫਿਰ ਨਵਦੀਪ ਦਾ ਮੁਸਕਰਾਉਂਦਾ ਚਿਹਰਾ ਦਿਸਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿੱਚ ਆਈ ਕਿ ਨੂਰ ਤੇ ਨਵਦੀਪ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਉਹ ਕਿਤੇ ਦੂਰ ਚਲੀ ਜਾਵੇ, ਜਿੱਥੇ ਕੋਈ ਉਸਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਫਿਰ ਉਸ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਕਿ ਲੋਕ ਕੀ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਘਰਵਾਲਾ ਬਿਮਾਰ ਪਿਆ ਤੇ ਘਰਵਾਲੀ ਯਾਰ ਨਾਲ ਭੱਜ ਗਈ। ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੇ ਹੀ ਸ਼ਰਮ ਆਈ। ਨੂਰ ਵੱਡਾ ਹੋ ਕੇ ਕੀ ਸੋਚੇਗਾ? ਉਹ ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਨਾ ਸੋਚ ਸਕੀ। ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਖ਼ਿਆਲ ਦਿਮਾਗ ਵਿੱਚੋਂ ਝਟਕਣ ਲਈ ਪਾਸਾ ਪਰਤਿਆ। (92)

ਬੇਸ਼ੱਕ ਸੀਮਾ ਔਰਤਤਵ ਦੇ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਕਰਕੇ ਦਵੰਦ 'ਚ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਲਈ ਮੁਸ਼ਕਲ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਦੀ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਪਿੱਛੇ ਕਾਰਨ ਉਸ ਦੀਆਂ ਉਹ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਹੀ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਔਰਤ ਦੀ ਡੋਲੀ ਉਸ ਦੇ ਪੇਕੇ ਘਰੋਂ ਅਤੇ ਅਰਥੀ ਉਸ ਦੇ ਸਹੁਰੇ ਘਰੋਂ ਉੱਠਣ ਦੀ ਤਾਕੀਦ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਸੀਮਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੋਈ ਵੀ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਤੰਗ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪਤੀ ਅਲੋਕ ਨੂੰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਵੀ ਧੋਖਾ ਦੇਣ ਭਾਵ ਗ਼ੈਰ-ਮਰਦ ਨੂੰ ਮਿਲਨ ਜਾਣ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਔਰਤਤਵ ਦੀਆਂ ਬੰਦਸ਼ਾਂ ਜੋ ਸਮਾਜ ਵੱਲੋਂ ਉਸ ਅੰਦਰ ਕੁੱਟ-ਕੁੱਟ ਕੇ ਭਰੀਆਂ ਹਨ, ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਔਰਤ ਇਹਨਾਂ ਸਮਾਜਿਕ ਬੰਦਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਉਲੰਘਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਅਕਸਰ ਸਮਾਜ ਉਸ ਨਾਲੋਂ ਆਪਣਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਤੋੜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪਰਵਾਸੀ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸਥਿਤੀ ਹੋਰ ਵੀ ਘਾਤਕ ਸਾਬਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸੇਖਾ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ *ਪ੍ਰਿਯਮ* ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਟ' ਵਿੱਚ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਚਾਰੇ ਕੈਨੇਡਾ ਵਰਗੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਰਹੀ ਹੈ ਪਰ ਉਸਨੂੰ ਸੁਹੇਲ ਨਾਲ ਦੋਸਤੀ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਛੱਡ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕੋਈ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਧੀਆਂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਕਰਨਾ, ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹ

ਕਰਵਾਉਣਾ ਜਾਂ ਅਲੱਗ ਰਹਿਣਾ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਧੀ ਬਾਗ਼ੀ ਹੋਈ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਮਰਦ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਜਗੀਰੂ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਵਾਲੇ ਪਿਤਾ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਪਰੰਤੂ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਉੱਥੇ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਸੰਤਾਨਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਤੇ ਬਾਗ਼ੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ।

"ਹਾਂ, ਤੇ ਮੇਰੇ ਕੈਨੇਡਾ ਤੇ ਇੰਡੀਆ ਵਾਲੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦਾ ਮੇਰੀ ਦੋਸਤੀ ਬਾਰੇ ਸੁਣ ਕੇ ਹੀ ਜਿਊਣਾ ਦੁੱਭਰ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਹੁਣ ਦੀ ਹਾਲਤ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕੀ ਹਾਲ ਹੋਵੇਗਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ? ਇਹ ਅਸਲੀ ਨਾਂ ਦੱਸਣ ਵਾਲਾ ਖਿਆਲ ਤਾਂ ਇੱਕ ਗੁੱਸੇ ਵਾਲੇ ਪਲ ਆਇਆ ਸੀ, ਮੈਂ ਐਡੀ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨਹੀਂ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਪੁੱਛਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਆਖ ਦਿੰਦੀ ਕਿ ਮੇਰਾ ਜਨਮ ਚੋਨਈ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੇ ਮਾਸੀ-ਮਾਸੜ ਬਾਰੇ ਆਖ ਦਿੰਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਕੋਲਕਤੇ ਤੋਂ ਸਨ। ਐਡੇ ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਠ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਅਗਲੇ ਦੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।" (19)

ਔਰਤਤਵ ਦੇ ਭਾਰਤੀ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਔਰਤ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਘਰ ਦੇ ਕੰਮ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਪਤੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ ਵੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸੇਖਾ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ *ਪ੍ਰਿਯਮ* ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਮੁਹੱਬਤਾਂ' ਵਿੱਚ ਜਦ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਦੀ ਮਾਂ ਜੋ ਕਿ ਕੈਂਸਰ ਨਾਲ ਪੀੜਤ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਦਕਿ ਪਤੀ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਉਸਨੂੰ ਕੁੱਟਦਾ-ਮਾਰਦਾ ਅਤੇ ਗਾਲਾਂ ਕੱਢਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

"ਰਾਤ ਨੂੰ ਰਸੋਈ ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਖੜਕੇ ਕਾਰਨ ਮੇਰੀ ਨੀਂਦ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਈ ਸੀ। ਮੈਂ ਉੱਠ ਕੇ ਦੇਖਣ ਗਈ ਤਾਂ ਬੀਬੀ ਰਸੋਈ ਵਿੱਚ ਡਿੱਗੀ ਪਈ। ਮੇਰੇ ਤਾਂ ਭਾਅਦੀ ਬਣ ਗਈ। ਮੈਂ ਘਬਰਾਹਟ ਵਿੱਚ ਐਂਬੂਲੈਂਸ ਨੂੰ ਫੋਨ ਕਰਨ ਲੱਗੀ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਬੀਬੀ ਬੋਲੀ, "ਕੁਸ ਨੀ ਹੋਇਆ ਬੱਸ ਅੰਧੇਲੀ ਜੀ ਆ ਗੀ।"

"ਜੇ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਜਗ੍ਹਾ ਲੈਂਦੀ ਤੂੰ ਕੀ ਕਰਨ ਗਈ ਸੀ ਕਿਚਨ 'ਚ ?" ਮੈਂ ਕਿਹਾ।

"ਤੇਰੇ ਪਾਪੇ ਦਾ ਕਾਲਜਾ ਮੱਚਦਾ ਸੀ, ਕਹਿੰਦੇ ਲੱਸੀ ਬਣਾ ਕੇ ਲਿਆਂਦੇ।"

ਮੇਰਾ ਅੰਦਰ ਕੜਵਾਹਟ ਨਾਲ ਭਰ ਗਿਆ। ਜਾਨ ਤਾਂ ਨੀ ਸੀ ਨਿਕਲ ਚੱਲੀ। ਆਵਦੀ ਤਕਲੀਫ਼ ਹੀ ਵੱਡੀ ਲੱਗਦੀ ਐ ਦੂਜਾ ਭਾਵੇਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਰਜ਼ੀ ਔਖਾ ਹੋਵੇ, ਇਹ ਮੇਰੇ ਚਿੱਤ 'ਚ ਆਈ ਪਰ ਮੈਥੋਂ ਆਖ ਕੁੱਝ ਨਾ ਹੋਇਆ। (33)

ਔਰਤ ਲਈ ਸਮਾਜ ਵੱਲੋਂ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਨਾ ਕਰਨ ਤੇ ਨਿਖੇਧੀ ਜਾਂ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਰੋਧਤਾ ਸਹਿਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਮਾਪਦੰਡ ਜਾਂ ਬੰਦਸ਼ਾਂ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਜੈਂਡਰ-ਕੰਪਲੈਕਸ ਬਣਾਉਂਦੀਆਂ ਵੀ ਹਨ ਅਤੇ ਜੈਂਡਰ-ਕੰਪਲੈਕਸ ਕਰਕੇ ਬਣਦੀਆਂ ਵੀ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਕੀਤੀ ਗਤੀਵਿਧੀ ਸਮਾਜਿਕ ਨਿਖੇਧ ਅਤੇ ਆਲੋਚਨਾ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਨ ਕਰਕੇ ਅਕਸਰ ਲੋਕ ਇਸਦੀ ਪਾਲਣਾ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮੇਜਰ ਮਾਂਗਟ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ *ਮੋਮਬੱਤੀ* ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਮੋਮ ਦੇ ਖੰਭ' ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਦਾ ਪਿਓ ਆਪਣੀ ਧੀ ਨੂੰ ਮੁੰਡਿਆਂ ਵਾਂਗ ਖੁੱਲ੍ਹ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਮਾਜਿਕ ਨਿਖੇਧੀ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਲੋਕ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੀ ਧੀ ਨੂੰ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੇਣ ਲਈ ਉਸ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

"ਫ਼ੌਜੀ ਤਾਂ ਅੱਧੇ ਕਮਲੇ ਹੁੰਦੇ ਆ। ਦੇਖ ਏਹਨੇ ਕੁੜੀ ਕਿਵੇਂ ਸਿਰ ਚੜ੍ਹਾਈ ਆ। ਪਿੰਡ 'ਚ ਵੀ ਪੈਂਟ-ਸ਼ਰਟ ਪਾ ਕੇ ਸਕੂਟਰ ਭਜਾਈ ਫਿਰਦੀ ਆ। ਕੁੜੀਆਂ ਵਾਲੇ ਕਿਤੇ ਲੱਛਣ ਨੇ ਏਹਦੇ...। ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਨਵਾਂ ਚੰਦ ਚਾੜਤਾ ਫੇਰ ਪਤਾ ਲੱਗੁ ਫ਼ੌਜੀ ਨੂੰ"

ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਕਈ ਔਰਤਾਂ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਆਖਦੀਆਂ "ਕੁੜੇ ਫ਼ੌਜਣੇ ਏਹਨੂੰ ਅਕਲ ਦਿਆਂ ਕਰ ਬਈ ਇਉਂ ਫਿਰਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਕੱਤਰੀਆਂ ਚੰਗੀਆਂ ਨੀ ਲੱਗਦੀਆਂ। ਸੁੱਖ ਨਾਲ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਬਗਾਨੇ ਘਰ ਜਾਣੈ..."

ਪਰ ਪਾਪਾ ਦੀ ਕਮਿਸਟਰੀ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਨਾ ਰਲਦੀ। ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ "ਸਕੂਟਰ ਕੀ ਗੱਲ ਆ ਮੈਂ ਤਾਂ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਪਾਇਲਟ ਬਣੈਣੈ, ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਕੀ ਢਿੱਡ ਦੁਖਦੈ?"

ਲੋਕ ਤੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਮੈਂ ਜਲਦੀ ਵਿਆਹੀ ਜਾਵਾਂ। ਤਾਂ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਵੇਖ, ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਕੁੜੀਆਂ ਮੇਰੀ ਰੀਸ ਨਾ ਕਰਨ। ਬੁੱਢੀਆਂ ਆਖਦੀਆਂ "ਭਾਈ ਏਹਦੇ ਹੱਥ ਪੀਲੇ ਕਰਕੇ ਸੁਰਖਰੂ ਹੋਵੇ। ਵਿੱਚੋਂ ਜੁੰਮੇਵਾਰੀ ਮੁੱਕੇ। ਏਨੀ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਕਿਤੇ ਏਹਨੇ ਲਫਟੈਣ ਲੱਗਣੈ। ਕੱਲ੍ਹ ਕਲਾ ਨੂੰ ਸੈਂ ਕੋਈ ਗੱਲ ਹੋ ਜੇ..." (26-27)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਾਜ ਹਮੇਸ਼ਾ ਆਪਣੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਨਸੀਹਤਾਂ ਦਿੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਚੱਲੀ ਆ ਰਹੀ ਸਮਾਜਿਕ ਪਰੰਪਰਾ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਚੱਲਦੀ ਰਹੇ। ਔਰਤਾਂ ਖ਼ੁਦ ਹੀ ਇਸ ਪਰੰਪਰਾ ਨੂੰ ਚੱਲਦਾ ਰੱਖਣ ਲਈ ਵੱਧ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ ਵੀ ਔਰਤਾਂ ਹੀ ਔਰਤਤਵ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਚਾਰ-ਪ੍ਰਸਾਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਈ ਹਨ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਸਮਾਜਿਕ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਇਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਬੈਠੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀ ਕਰਨਾ, ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਿਰੋਧ ਯੋਗ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਔਰਤਤਵ

ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਧੀਨ ਔਰਤਾਂ ਆਪਣੀ ਅਧੀਨਗੀ ਮੰਨ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਵਿੱਚ ਕਈ ਜਗ੍ਹਾ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਸੋਚਦੀ ਹੈ ਕਿ,

"ਮੇਰੇ ਹਸਬੈਂਡ ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸਹੇਤਾ ਜੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬੌਧ ਸਹੇਟਾ ਕਹਾ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਲੜਿਆ ਅਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਏ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ ਉਹ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਲੜੇ, ਮੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਗੱਲੋਂ ਰੋਕੇ ਤਾਂ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਲੱਗੇ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਹਾਂ। ਪਰ ਉਹ ਲੜਨ ਰੋਕਣ ਤਾਂ ਹੀ ਜੇ ਕਦੀ ਘਰ ਰਹਿਣ। ਜੀਵਨ ਬੇ ਰਸ ਹੈ, ਫਿੱਕਾ ਫਿੱਕਾ। ਹਰ ਔਰਤ ਦੀ ਇੱਛਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਤਾਕਤਵਰ, ਮਜ਼ਬੂਤ ਪਤੀ ਦੀ ਪਤਨੀ ਹੋਵੇ। ਪਰ ਮੇਰਾ ਘਰਵਾਲਾ ਤਾਂ ਹਰ ਗੱਲ ਵਿੱਚ ਕਮਜ਼ੋਰ ਤੇ ਲੋੜ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਾਊ ਆ। ਕਦੀ ਕਦੀ ਏਨੀ ਸ਼ਰਾਫ਼ਤ ਤੋਂ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਖਿੜ ਚੜ ਜਾਂਦੀ ਆ...। (29)

ਇੱਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਪਤੀ ਦੀ ਪਤਨੀ ਹੋਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਇਸੇ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਔਰਤਤਵ ਦੇ ਲੱਛਣਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਇਹ ਸਥਿਤੀ ਜਾਇਜ਼ ਵੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪਰਵਾਸ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਚਾਹੇ ਔਰਤ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਰਥਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਆਤਮ ਨਿਰਭਰ ਹੈ, ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ ਤੇ ਸਮਰੱਥ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਫਿਰ ਵੀ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਘਰ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਮਰਦ ਦੀ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਵਾਰਿਸ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਪੁੱਤਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਬੇਸ਼ੱਕ ਕਾਨੂੰਨੀ ਬੰਦਸ਼ਾਂ ਕਰਕੇ ਜਾਂ ਆਰਥਿਕ ਲਾਭਾਂ ਕਰਕੇ ਕਾਗ਼ਜ਼ੀ ਤੌਰ ਤੇ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਵੀ ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਕਈ ਵਾਰ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦੇ ਉਲਟ ਭੁਗਤਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਜਾਇਦਾਦ ਪਤਨੀ ਦੇ ਨਾਮ ਹੋਣ ਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਸਮੱਸਿਆ ਉਪਜਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਘਰ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ 'ਚ ਪੂਰਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇਸੇ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਕਰਕੇ ਵੀ ਬਹੁਤੀ ਵਾਰ ਔਰਤਾਂ ਆਪਣੀ ਕਮਾਈ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਅਨੁਸਾਰ ਖਰਚ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਕਮਾਈ ਵੀ ਪਤੀ ਨਾਲ ਸਾਂਝੇ ਅਕਾਊਂਟ ਵਿੱਚ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਖਰਚ ਤੇ ਕੰਟਰੋਲ ਵੀ ਪਤੀ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਤਨੀ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਉਸਨੂੰ ਵਰਤ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮੁੱਖ-ਪਾਤਰ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਸੋਚਦੀ ਹੈ।

"ਨਾਲੇ ਇੱਕ ਔਰਤ ਦਾ ਪਤੀ ਭਾਵੇਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਰਜ਼ੀ ਅਮੀਰ ਹੋਵੇ ਪਰ ਪੇਕਿਆਂ ਲਈ ਸਮਾਨ ਭੇਜਣ ਸਮੇਂ ਉਹ ਕਿੰਨੀ ਗ਼ਰੀਬਣੀ ਤੇ ਬੇਵੱਸ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਆ। ਉਹ ਵੀ ਮੇਰੇ ਵਰਗੀ ਜੇ ਆਪ ਕੰਮ ਵੀ ਨਾ ਕਰਦੀ ਹੋਵੇ ਤੇ ਪਤੀ ਤੇ ਡਿਪੈਂਡ ਹੋਵੇ। ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕੁੱਝ ਨਾਂ ਵੀ ਕਰੇ ਪਰ ਆਪਣੇ

ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਘਟਾ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਈ ਆ। ਬਈ ਕਿਤੇ ਅਗਲਾ ਇਹ ਨਾਂ ਸੋਚੇ ਜੇ ਕੰਮ ਕਰੇ
ਤਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗੇ ਕਿ ਖਰਚੇ ਕਿੱਦਾਂ ਕਰੀਦੇ ਨੇ(32)

ਜ਼ਮੀਨ-ਜਾਇਦਾਦ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਜਿਹੜੀ ਮਰਦ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਮਾਜਿਕ ਬਣਤਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਤੋਂ
ਮਰਦ ਦੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਪਰਵਾਸ ਦੇ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਵੀ ਇਹ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਨਹੀਂ ਬਦਲਦੀ ਅਤੇ ਜੇਕਰ
ਜਾਇਦਾਦ ਜਾਂ ਘਰ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਔਰਤ ਦੇ ਨਾਮ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅਜਿਹੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵੱਲੋਂ
ਅਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਘਰੇਲੂ ਵਿਵਾਦ ਪੈਦਾ ਹੋਣਾ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਇੱਕ
ਉਦਾਹਰਨ ਇਹ ਮੇਜਰ ਮਾਂਗਟ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ *ਮੋਮਬੱਤੀ* ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਛਤਰੀ' ਵਿੱਚ ਵੀ ਵੇਖਣ ਨੂੰ
ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਵਿਚਲੀ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਕੁਲਵਿੰਦਰ ਜਿਸ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਹਰਮੀਤ ਕੈਨੇਡਾ
ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਬੁਲਾਉਂਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਉਸ ਦੇ ਮਾਪੇ ਇਹ
ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਪਾਉਂਦੇ ਕਿ ਘਰ ਨੂੰ ਹੁੰਦੇ ਨਾਮ ਹੈ ਜਦਕਿ ਉਸ ਘਰ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ, ਖਰੀਦਣ ਲਈ
ਕੁਲਵਿੰਦਰ ਦੀ ਕਮਾਈ ਹੀ ਲੱਗੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਕੈਨੇਡਾ ਆਕੇ ਛੋਟੇ ਨੂੰ ਹੀ ਫੰਗ ਲੱਗ ਗਏ। ਅਖੇ ਕੰਡੇ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਕੈਦਖਾਨਾ ਲੱਗਦਾ ਐ। ਉਹਦੀ
ਮਾਂ ਕਹਿੰਦੀ ਇਸ ਘਰ ਤੇ ਤਾਂ ਬਹੁ ਮੇਰ ਕਰਦੀ ਆ, ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ। ਦੁਬਾਰਾ ਦੇਨੇ ਭਰਾ
ਰਲ ਕੇ ਘਰ ਲਉ, ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਭਾਪੇ ਦਾ ਨਾਂ ਵਿੱਚ ਲਖਾਉ। ਮੈਂ ਜੇ ਡਾਊਨ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਉਸਦਾ
ਤਾਂ ਨਾਂ ਹੀ ਨਾਂ ਲੈਣ। ਫੇਰ ਅਖੇ ਕੁਲਵਿੰਦਰ ਟੀ ਵੀ ਕਿਉਂ ਦੇਖਦੀ ਆ। ਬੀਬੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਿਉਂ
ਨੀ ਕਰਦੀ, ਲੱਤਾਂ ਕਿਉਂ ਨੀ ਘੁੱਟਦੀ। ਅਤੇ ਗੁਰਮੀਤ ਨੂੰ ਤਾਂ ਤਾਜੀ ਰੋਟੀ ਚਾਹੀਦੀ ਆਂ। ਇੱਕ
ਉਸ ਦੀ ਪਲੇਟ 'ਚ ਹੋਵੇ ਤੇ ਦੂਸਰੀ ਤਵੇ ਤੇ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਤਾਂ ਹੀ ਖਾਂਦੈ। ਕੀ-ਕੀ ਨਖਰੇ ਨਹੀਂ
ਕੀਤੇ ਇਹ ਕੁੱਤੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੇ। ਉੱਘ ਅਖੇ ਤੂੰ ਸਾਡੀ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਤੇਰੀ ਕਮਾਈ ਸਾਡੀ ਆ। ਕਦੇ
ਕਿਹਾ ਕਰਨ ਤੇਰਾ ਬੈਂਕ ਜਾਣ ਦਾ ਕੀ ਕੰਮ, ਜਦ ਹਰਮੀਤ ਹੈਗਾ। ਕਦੇ ਕਹਿਣ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਮਾਂ
ਪਿਉ ਨੂੰ ਫੋਨ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ। ਵਿਚਾਰੀ ਦੇ ਨਾਸੀਂ ਧੂੰਆਂ ਲਿਆ ਕੇ ਰੱਖਿਆ। ਜਿਵੇਂ ਇਸ ਨੂੰ ਘਰੋਂ
ਕਢਵਾਉਣ ਲਈ ਹੀ ਮਿਥ ਕੇ ਆਏ ਹੋਣ। ਹੁਣ ਤਲਾਕ ਹੋਏ ਤੋਂ ਤੇ ਪੁੱਤ ਦਾ ਘਰ ਉਜਾੜ ਕੇ,
ਕਾਲਜੇ ਠੰਢ ਪੈ ਗੀ ਹੋਊ" (17)

ਕੁਲਵਿੰਦਰ ਦੇ ਡਬਲ ਜੋਬ ਕਰਨ, ਸਾਰਾ ਪੇਅ ਚੈੱਕ ਸਾਂਝੇ ਖਾਤੇ ਵਿੱਚ ਭੇਜਣ, ਘਰ ਦੀਆਂ ਕਿਸ਼ਤਾਂ ਅਤੇ
ਸਾਰਾ ਸਾਜ਼ੇ ਸਮਾਨ ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਪੇਮੈਂਟ ਕਰਨ ਆਦਿ ਸਭ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰ-ਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਕੇ ਕੇਵਲ ਇਸ ਆਧਾਰ ਤੇ
ਘਰ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਨੂੰ ਹੀ ਮਾਲਕੀ ਵਾਲੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੇ।

ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਮਰਦ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਮਾਜ ਹਨ, ਉੱਥੇ ਔਰਤਾਂ ਨਾਲ ਵਧੀਕੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀ ਜਿੱਥੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਔਰਤਾਂ ਉੱਪਰ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਪਰਿਵਾਰਿਕ ਹਿੰਸਾ ਦੀ ਝਲਕ ਦਿਖਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਹੀ ਸਮਾਨਾਂਤਰ ਕਈ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕੈਨੇਡਾ ਰਹਿ ਰਹੇ ਦੂਸਰੇ ਸਮੁਦਾਇ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਵਧੀਕੀਆਂ ਦਾ ਵੀ ਤੁਲਨਾਤਮਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਗੁਰਮੀਤ ਪਨਾਗ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਮੁਰਗਾਬੀਆਂ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਕੋਈ ਦੇਸ਼ ਨਾ ਜਾਣੇ' ਮੇਰਾ ਵਿੱਚ ਵੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਮੂਲ ਦੀ ਔਰਤ ਤੇ ਭਾਰਤੀ ਪੰਜਾਬੀ ਪਰਿਵਾਰ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਮਾਨਸਿਕ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਬਾਰੇ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਸਾਬਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਔਰਤਾਂ ਹੀ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹਨ, ਕਈ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਉਹ ਸ਼ੋਸ਼ਣਕਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਹਿਮਾਇਤੀ ਵੀ ਹਨ। ਆਰਥਿਕ ਫ਼ਾਇਦੇ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਤਹਿਤ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਜਿੱਥੇ ਮੌਕਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਆਪਣਾ ਫ਼ਾਇਦਾ ਲੱਭ ਹੀ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਗੋਰੀ ਪਾਤਰ ਗੋਲ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਇਸ ਮਤਲਬਪ੍ਰਸਤੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਗੋਲ ਜੋ ਪਰਿਵਾਰਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਇਕੱਲੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮਾਨਾਂ ਦੇ ਸਟੇਰ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਘਰ 'ਚ ਹੀ ਰਹਿਣ ਲੱਗਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਘਰ ਦਾ ਵੀ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਮੁਫਤ ਵਿੱਚ ਭੇਲੇ ਭਾਅ ਹੀ ਕਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮਿਸਿਜ਼ ਦਵਿੰਦਰ ਮਾਨ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਭੈਣ ਸਮਝਦੀ ਹੋਈ, ਘਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦਵਿੰਦਰ ਉਸ ਦੇ ਭੇਲੇਪਣ ਦਾ ਫ਼ਾਇਦਾ ਚੁੱਕ ਕੇ ਕਦੇ ਕੋਈ ਲਾਰਾ, ਕਦੇ ਕੋਈ ਝਾਂਸਾ ਦੇ ਕੇ ਮੁਫਤ 'ਚ ਨੌਕਰਾਂ ਵਾਲੇ ਕੰਮ ਕਰਵਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਦਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਪੰਜਾਬੀ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਿਆਂ ਬੜੇ ਮਾਣ ਨਾਲ ਦੱਸਦੀ ਹੈ

"ਸਾਨੂੰ ਇੰਡੀਆ 'ਚ ਲੋਕ ਪੁੱਛਦੇ ਐ ਬਈ ਸਾਡਾ ਤਾਂ ਹੁਣ ਗੋਰਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਉੱਠਣਾ ਬੈਠਣਾ ਹੋਊ?" ਸਰਦਾਰ ਸਾਬੁ ਕਹਿੰਦੇ, "ਅਸੀਂ ਕੀ ਲੈਣੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਾ ਕੇ, ਗੋਰੀਆਂ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਵਾਸਤੂਮ ਸਾਫ਼ ਕਰਨ ਆਉਂਦੀਆਂ ਨੇ। ਨਿਆਣਿਆਂ ਦੀ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ ਕਰਦੀਆਂ ਨੇ। ਘਰ ਦਾ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਕਰਦੀਐ।" ਇੱਕ ਬੰਦਾ ਕਹਿੰਦਾ, "ਹੱਛਾ ! ਫੇਰ ਤਾਂ ਤਨਖ਼ਾਹ ਵੀ ਚੋਖੀ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਮੈਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਬੋਲੀ, "ਬੱਸ ਘਰ ਆਲੀ ਓ ਗੱਲ ਐ ਭਰਾ ਜੀ, ਇੱਕ ਤਾਂ ਸਿੱਧਰੀ ਜਿਹੀ ਮੈਨੂੰ ਭੈਣ-ਭੈਣ ਕਹਿੰਦੀ ਨੀ ਥੱਕਦੀ। ਆਲੂ ਦੇ ਪਰਾਂਠਿਆਂ 'ਚ ਹੀ ਖੁਸ਼ ਐ। ਬਥੇਰੀਆਂ ਕਰਲੀਆਂ ਗੋਰਿਆਂ ਨੇ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਨਵੇਂ-ਨਵੇਂ ਆਏ ਸੀ, ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਸੂਤ ਕਰਾਂਗੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ..."(48)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਪਰਵਾਸੀ ਭਾਰਤੀ ਔਰਤ ਚਾਹੇ ਵੱਧ ਪੜ੍ਹੀ-ਲਿਖੀ, ਵੱਧ ਕਾਨੂੰਨੀ ਹੱਕਾਂ ਵਾਲੀ, ਵੱਧ ਆਰਥਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤ, ਵੱਧ ਜਾਗਰੂਕ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਫਿਰ ਵੀ ਮਰਦ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਜਗੀਰੂ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਅਤੇ ਜੈਡਰ ਕੰਪਲੈਕਸ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਦਕਾ ਉਹ ਕੈਨੇਡਾ ਵਰਗੇ ਅਗਾਂਹਵਧੂ ਪੱਛਮੀ ਦੇਸ਼

ਵਿੱਚ ਵੀ ਹਾਸ਼ੀਆਗਤ ਹੋਈ ਭੁਗਤ ਰਹੀ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀ ਮੂਲ ਦੀ ਔਰਤ ਆਪਣੇ ਆਪਨੂੰ ਮਰਦ ਅਧੀਨ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਅਵਚੇਤਨ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲਣਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੀ। ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੁੱਝ ਕੈਨੇਡਾ ਵਰਗੇ ਅਗਾਂਹਵਧੂ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿੱਚ ਔਰਤ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਹੱਕ ਮਿਲਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਸਿੱਧਾ ਅਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਕਾਰਨ ਔਰਤਤਵ ਦੀਆਂ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਹਨ। ਡਾ ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ *ਔਰਤਾਂ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ (ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ :ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ)* ਵਿੱਚ ਪਰਵਾਸੀ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਮਨੋ-ਸਥਿਤੀ ਬਾਰੇ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਦੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ,

ਪੂੰਜੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸਿਸਟਮ ਵਿਚ, ਔਰਤ ਸਵੈ-ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਉੱਚ ਵਿਚ ਖਪਤ-ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਖਾਜਾ ਬਣਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਮੰਤੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਉਸਨੂੰ ਦਾਸ-ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਵਿਚ ਰੱਖਣਾ ਲੋੜ ਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਚਿੰਤਨ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਔਰਤ ਤੇ ਕਾਬਜ਼ ਹੋਣ, ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਡੋਲਣ ਵਿਉਂਤਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ 'ਚ ਹੈ ਪਰ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੀ ਔਰਤ ਮਨ ਇੱਛਿਤ ਵਿਧੀ-ਵਿਧਾਨ ਅਨੁਸਾਰ ਤਜਰਬੇ ਕਰਨ ਵੱਲ ਬਜ਼ਿਦ ਰੁਖ਼ ਇਖ਼ਤਿਆਰ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਜ਼ਿੱਦ, ਪਰਵਾਸ ਵਿਚ ਵੀ ਸਾਮੰਤੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਹਜ਼ਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਪਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਵਿਸ਼ਾਦ ਕਈ ਰੂਪਾਂ ਤੇ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੂੰਜੀ ਔਰਤ ਨੂੰ ਖਾਜਾ ਬਣਾਉਣ ਵੱਲ ਹੀ ਰੁਚਿਤ ਹੈ। ਪੂੰਜੀ ਤੇ ਸਾਮੰਤੀ ਚਿੰਤਨ ਦੀ ਸੰਧੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਪਾ ਰਹੀ। (235)

4.3 ਪਛਾਣ ਸਮੱਸਿਆ ਤੋਂ ਗ੍ਰਹਿਤ ਤੀਸਰੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ-ਮਾਨਸਿਕ ਦਸ਼ਾ ਦਾ ਅਧਿਐਨ

ਪਰਵਾਸ ਹੰਢਾ ਰਹੇ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨਾਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੀਆਂ ਹਨ। ਪਹਿਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਲਗਭਗ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਬਿਤਾ ਕੇ ਪਰਦੇਸ ਆਉਣ ਕਰਕੇ ਹੋਰਵਾ ਅਤੇ ਅਲਗਾਵ ਹੰਢਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਉੱਥੇ ਦੂਸਰੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਮਾਪੇ ਜਿਹੜੇ ਆਪਣਾ ਬਚਪਣ ਤੇ ਜਵਾਨੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਬਿਤਾ ਕੇ ਪਰਵਾਸੀ ਬਣੇ ਹਨ, ਉਹ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਦਵੰਦ ਕਰਕੇ ਉਪਜਦੀਆਂ ਸਮਾਜਿਕ-ਮਾਨਸਿਕ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਭਾਗੀ ਬਣਦੇ ਹਨ ਜਦਕਿ ਉੱਧਰ ਜੰਮੀ-ਪਲੀ ਤੀਜੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਅਤੇ ਕਿਸ਼ੋਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਇਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਹਨ।

ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀਆਂ ਬਿਰਤੀਆਂ ਵਾਲੇ ਇਹ ਬੱਚੇ ਜਿੱਥੇ ਆਪਣੇ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਵਾਲੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨਾਲ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਚੱਲਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹਨ ਉੱਥੇ ਹੀ ਪੱਛਮੀ ਸੰਗੀ-ਸਾਥੀਆਂ

ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਨ ਕਰਕੇ ਪੱਛਮੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦੇ ਆਪ ਮੁਹਾਰੇ ਧਾਰਨੀ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਪਛਾਣ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਤੋਂ ਗ੍ਰਸਤ ਹਨ। ਇਹ ਬੱਚੇ ਦੇਹਰੀ ਹੋਣੀ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅੱਧ ਵਿਚਕਾਰ ਲਟਕੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਨਾ ਹੀ ਭਾਰਤੀ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀਆਂ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਭਾਰਤੀ ਬਣ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਛਾਣ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀਣਤਾ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਵੀ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਪੀੜ੍ਹੀ ਸ਼ਾਇਦ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮੱਸਿਆ ਗ੍ਰਸਤ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹਨਾਂ ਕੋਲੋਂ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਜਾਂ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਵਰਗੀ ਸਿਆਣਪ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਜਾਂ ਸਮਾਜਿਕ ਸਮਝ। ਇਹ ਦੇਹਰੀ ਸੱਭਿਅਤਾ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਪੈਂਡੂਲਮ ਵਾਂਗ ਲਟਕ ਰਹੀ ਉਹ ਪੀੜ੍ਹੀ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਗੁੰਮਰਾਹ ਹੋ ਜਾਣਾ, ਬਾਗ਼ੀ ਹੋ ਜਾਣਾ, ਵਿਗੜ ਜਾਣਾ ਬਹੁਤ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਵਾਪਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸਵੈ-ਹੋਂਦ ਜਾਂ ਪਛਾਣ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦੀ ਅਹਿਮ ਉਦਾਹਰਨ ਗੁਰਮੀਤ ਪਨਾਗ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ *ਮੁਰਗਾਬੀਆਂ* ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਨਾਈਟ ਲਾਈਫ਼' ਵਿੱਚ ਵੀ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਤੀਜੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਜਿਸਦਾ ਜਨਮ ਅਤੇ ਪਾਲਣ-ਪੋਸ਼ਣ ਪੱਛਮੀ ਸੱਭਿਅਤਾ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਹ ਅਕਸਰ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨਾਲ ਟਕਰਾਓ ਦੀ ਸਥਿਤੀ 'ਚ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਦੋਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਅੰਤਰ ਅਤੇ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦੀ ਨਿਰਮਾਣ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ 'ਚ ਅੰਤਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅਜਿਹਾ ਅੰਤਰ ਪੀੜ੍ਹੀ-ਪਾੜੇ ਕਰਕੇ ਹਰੇਕ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਜਦੋਂ ਮਾਪਿਆਂ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਪਾਲਣ-ਪੋਸ਼ਣ ਵੱਖੋ-ਵੱਖ ਸਮਾਜਿਕ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਹਾਲਾਤਾਂ 'ਚ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਪਾੜਾ ਕਾਫ਼ੀ ਵੱਧ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਸਿੱਟਾ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਪਲਾਇਨ ਕਰ ਜਾਣ ਰਾਹੀਂ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਹਰੇਕ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਰਤੀ ਮਾਪੇ ਬਚਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਕਾਫ਼ੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਆਪਣੀਆਂ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪੁਨਰ ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਰਾਹੀਂ ਬਦਲਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਫਿਰ ਖੁਦ ਦਵੰਦ ਝੱਲਦੇ ਹੋਏ ਆਪਣੀਆਂ ਬੰਦਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹਾ ਢਿੱਲਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਜੋ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਸਮਾਯੋਜਿਤ ਹੋਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਹਿਮ ਮਸਲੇ ਦੀ ਝਲਕ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਦੀ ਧੀ ਅਮਿਤਾ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਅਕਸਰ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ "ਆਈ ਐੱਮ ਗਰੇਨਅੱਪ ਨਾਐ ਐਵੇਂ ਬੇਬੀ ਸਿੱਟ ਕਰੀ ਜਾਂਦੇ ਓ ਮੈਂ ਹੁਣ ਸਤਾਰਾਂ ਸਾਲ ਦੀ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਆਂ।" (88) ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਰਵੱਈਏ ਬਾਰੇ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਪਾਤਰ ਰਵਿੰਦਰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ,

“ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੁਲਕਾਂ 'ਚ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਆਂ। ਦੇਖੋ ਨੌਵੀਂ 'ਚ ਪੜ੍ਹਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਬੱਚਾ ਵਕੀਲ ਕੋਲ ਚਲਾ ਗਿਆ, ਕਹਿੰਦਾ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਨੂੰ ਲੀਵ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਨੈਂ ਮੈਨੂੰ ਅਜ਼ਾਦੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ। ਇਹ ਮੇਰਾ ਰਾਈਟ ਐ। ਮਾਂ-ਬਾਪ ਵਿਚਾਰੇ ਭੱਜੇ ਫਿਰਦੇ ਨੇ ਕਿ

ਉਹਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਰੋਕਿਆ ਜਾਵੇ।”, ਬਲਜੀਤ ਦੱਸ ਰਹੀ ਸੀ ਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਡਰ ਦੀ ਕਾਲਖ ਦਿਸਣ ਲੱਗ ਪਈ ਸੀ। (89)

ਪੱਛਮੀ ਸੱਭਿਅਤਾ 'ਚ ਪਲੇ ਬੱਚੇ ਵੀ ਕੁਝ ਹੱਦ ਤੱਕ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀਆਂ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਚੱਲਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਬਾਹਰੀ ਦਬਾਓ, ਕਾਨੂੰਨੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਅੰਤਰ ਕਰਕੇ ਉਹ ਜੇਕਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਮਾਂ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਤਾਂ ਬਾਗ਼ੀ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਫ਼ੈਸਲੇ ਪੱਛਮੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ਼ ਲੈਣ ਲੱਗਦੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਇੱਥੇ ਹੀ ਪਛਾਣ ਜਾਂ ਹੋਂਦ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਪੱਛਮੀ ਜੀਵਨ ਢੰਗ ਅਪਣਾਉਣ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਸਮਾਜ ਨਾਲੋਂ, ਮਾਪਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਦੂਰੀ ਬਣਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੱਛਮੀ ਸੱਭਿਅਤਾ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਅਤੇ ਅੱਧ ਵਿਚਕਾਰ ਲਟਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਮਿਤਾ ਗਿੱਲ, ਟੀਨ-ਏਜ਼ਰ ਲੜਕੀ ਜੋ ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਪਛਾਣ ਅਤੇ ਸਵੈ-ਹੋਂਦ ਦੇ ਸੰਕਟ ਵਿੱਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਲਈ ਸਪੇਸ ਲੱਭਦੀ ਲੱਭਦੀ ਨਸ਼ੇ ਅਤੇ ਗੈਂਗਸਟਰਾਂ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿੱਚ ਫਸ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਹੇਲੀਆਂ ਦੇ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਤੋਂ ਇਹਨਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸੇਚ ਦਾ ਬਾਖ਼ੂਬੀ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।

“ਜੀਨੀ, ਮੈਮ ਮੈਨੂੰ ਆਪ ਬਰਥਡੇਅ ਪਾਰਟੀ ਤੇ ਛੱਡ ਕੇ ਆਏ, ਲਾਈਕ ਅ ਲਿਟਲ ਕਿੱਡ ! ਟਿਪੀਕਲ ਦੇਸੀ ਪੇਰੈਂਟਸ ! ਉੱਪਰੋਂ ਜੈਨੀਫਰ ਦੇ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ ਅਜੀਬ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ਼ ਦੇਖੀ ਜਾਣ। ਜੈਨੀਫਰ ਦੇ ਕੁੱਤੇ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਕੇ ਕਹਿੰਦੇ, “ਕਿਹੜੀ ਨੈਸ਼ਨੈਲਟੀ ਐ ਇਹਦੀ ?”, ਜੈਨੀਫਰ ਕਹਿੰਦੀ, “ਯੂ ਮੀਨ, ਬਰੀਡ ?” ਐਨਾ ਹਾਸਾ ਪਿਆ..... ਇੱਟ ਵਾਜ਼ ਸੋ ਪਥੈਟਿਕ, ਮੈਂ ਅੱਖ ਨਾਲ਼ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਉੱਠੇ।” (87)

ਡੈਨੀਐੱਲ ਵੀ ਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਪਰ ਘਰੋਂ ਪਰਮਿਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ... ਉਹਦੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਬਹੁਤ ਹੀ ਰਿਲੀਜੀਅਸ ਹੌਕਸ-ਪੋਕਸ ਜਿਹੇ ਨੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਤਾਂ ਕਰਫਿਊ ਲੱਗਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦੈ, ਨੌਂ ਵਜੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਦਿੰਦੇ। ਓਹੋ ਜਿਹਾ ਹੀ ਓਹਦਾ ਬੁਆਏਫ੍ਰੈਂਡ ਐ..... ਚੰਗਾ ਹੋਇਆ ਨਹੀਂ ਆਈ, ਬੋਰ ਹੀ ਕਰਦੀ।” (92)

ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਬਗ਼ਾਵਤ ਦਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਕਾਰਨ ਕਾਨੂੰਨੀ ਹੱਕਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਵੀ ਹੈ। ਇਹ ਹੱਕ ਪੱਛਮੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਔਰਤ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਖ਼ਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹਨ। ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦੇ ਮਾਪੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਅਜਿਹੇ ਹੱਕ ਮੰਗਣ ਵਾਲੀ ਸਥਿਤੀ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਲਈ ਉਹ ਹਰੇਕ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਵੱਧ ਸਮਾਂ ਦੇ ਕੇ, ਪਿਆਰ ਨਾਲ਼ ਜਾਂ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਘੂਰੀ ਨਾਲ਼ ਸਮਝਾ ਕੇ, ਸੱਭਿਆਚਾਰ

ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਕਰਕੇ, ਆਪਣੇ ਸੁਭਾਅ ਅਤੇ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਅਤੇ ਮੰਗਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਢਾਲਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਭਾਵ ਕਿ ਹਰੇਕ ਹੀਲਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਰਹਿਣ, ਆਪਣੀ ਸੱਭਿਅਤਾ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਰਹਿਣ, ਆਪਣੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਜੀਵਨ ਸਾਥੀ ਚੁਣਨ। ਪਰੰਤੂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਹੱਕਾਂ ਕਰਕੇ ਬੱਚੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਨੂੰ ਮਾਣਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਬਹੁਤੀ ਵਾਰ ਬਾਹਰੀ ਦਬਾਓ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਲਈ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਹਰੀ ਦਬਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾ ਮਿੱਤਰ ਮੰਡਲੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਕਸਰ ਹੀ ਅਜਿਹੀਆਂ ਵਾਰਤਾਲਾਪਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਦੂਸਰਾ ਕਾਰਨ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਹੱਕਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਜਾਗਰੂਕ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕੌਂਸਲਰ ਵੀ ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਕਾਉਂਸਲਰ ਜੇਕਰ ਪੱਛਮੀ ਸੱਭਿਅਤਾ ਵਿੱਚੋਂ ਹੋਣ ਤਾਂ ਇਹ ਭਾਰਤੀ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਦੇ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਿੱਤੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਈ ਵਾਰ ਤਣਾਓ ਜਾਂ ਦਵੰਦ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਸਕਦੀ ਹੈ।

"ਆਪਣੀ ਕਾਉਂਸਲਰ ਮਿਸਜ਼ ਕਲਾਰਕ ਕਹਿ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਬਰਥ-ਕੰਟਰੋਲ ਪਿੱਲ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣਾ ਚਾਹੀਦੇ ..., ਪ੍ਰੋਟੈਕਸ਼ਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਹ ਕਹਿੰਦੀ ਪਿੱਲ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਐ। ਮਿਸਜ਼ ਕਲਾਰਕ ਨੇ ਮੇਰਾ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਸਾਥ ਦਿੱਤਾ, ਜਦੋਂ ਵੀ ਮੈਮ-ਡੈਂਡ ਨਾਲ ਕੋਈ ਬਹਿਸ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਏ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਸਮਝਾਇਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ। ਬੜਾ ਚੰਗਾ ਲਗਦੈ ਜਦੋਂ ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ, "ਯੂ ਆਰ ਲਾਈਕ ਮਾਈ ਡੈਂਟਰ"(91)

ਜਿੱਥੇ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਕੁਆਰੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਾਬਤ 'ਚ ਰਹਿਣ ਦੀ ਹਦਾਇਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਉੱਥੇ ਹੀ ਇਹ ਪੱਛਮੀ ਕਾਉਂਸਲਰ ਜਿਸਮਾਨੀ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਮਾਣਨ ਲਈ ਪਿੱਲ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਟੈਕਸ਼ਨ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਕਿਸੇਰ ਅਵਸਥਾ 'ਚ ਅਜਿਹੀ ਬਾਹਰੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਹੱਕਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਬਹੁਤੀ ਵਾਰ ਮਾਪਿਆਂ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ 'ਚ ਦੂਰੀ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਬਾਗ਼ੀ ਹੋ ਕੇ ਕਈ ਵਾਰ ਗ਼ਲਤ ਸਥਿਤੀਆਂ 'ਚ ਫਸ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਕਰਾਈ 'ਚ ਇਸਦੀ ਉਦਾਹਰਨ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਅਮਿਤਾ ਆਪਣੀ ਸਹੇਲੀ ਜੀਨੀ ਕੋਲ ਨਿਊਯਾਰਕ ਮਿਲਨ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਪਾਰਟੀ 'ਚ ਨਸ਼ੇ ਦੀ ਹਾਲਤ 'ਚ ਨਸ਼ੇ ਵਾਲੇ ਗਰੇਹ ਅਤੇ ਗੈਂਗਸਟਰਾਂ ਦੇ ਚੱਕਰਾਂ ਵਿੱਚ ਫਸ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਮੈਮ ! ਮੈਂ ਜੀਨੀ ਦੇ ਘਰੋਂ ਕੁਝ ਦੋਸਤਾਂ ਨਾਲ ਨਿਊਯਾਰਕ ਦੇਖਣ ਨਿਕਲੀ ਆਂ... ਡੈਂਟ ਵਰੀ, ਆਈ ਐਮ ਫਾਈਨ...ਹਾਂ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਠੀਕ ਆਂ.. ਥੋੜ੍ਹਾ ਜੁਕਾਮ ਹੋਇਐ ਤਾਂ ਕਰਕੇ ਅਵਾਜ਼ ਭਾਰੀ ਐ। ...ਵੱਟ। ਮੇਰੀਆਂ ਨਿਊਡ ਫੋਟੋਆਂ ਫੇਸ ਬੁੱਕ ਤੇ ? ਮੇਰੀਆਂ ਨੀ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ। ਜ਼ਰੂਰ ਕੋਈ ਮਿਸਅੰਡਰਸਟੈਂਡਿੰਗ ਹੋਈ ਐ। ...ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਿਸਜ਼ ਕਲਾਰਕ ਨੇ ਫੋਨ ਕੀਤੀ ? ਦੈਟਸ ਹੌਰੀਬਲ।

ਓਕੇ ਮੈਮ ! ਮੈਂ ਮਿਸਿਜ਼ ਕਲਾਰਕ ਨੂੰ ਫੋਨ ਕਰਦੀ ਹਾਂ। " ਕਹਿ ਉਸ ਨੇ ਫੋਨ ਕੱਟਿਆ। ਫੋਨ ਵਾਰ ਵਾਰ ਵੱਜਦਾ ਰਿਹਾ ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਚੁੱਕਣ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਨਾ ਹੋਈ। ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੰਨਾਂ ਤੇ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋ ਰਿਹਾ। ਨਿਊਡ ਫੋਟੋਆਂ ? ਇਹ ਕਿਸ ਦਾ ਕਾਰਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਏ ? ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰਲੀ ਬੈਕਲਾਹਟ ਵਧਣ ਲੱਗੀ ਤੇ ਦਿਲ ਡਿੱਕ-ਡੋਲੇ ਖਾਣ ਲੱਗਾ। (96)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਦੋਵਾਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਦੀਆਂ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਵਿਚਲਾ ਅੰਤਰ ਆਖਰ ਘੱਟ ਉਮਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਘਾਤਕ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਬੱਚੇ ਨਾ ਹੀ ਆਪਣੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੀਆਂ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਘੱਟ ਸਮਝ ਅਤੇ ਕੱਚੀ ਉਮਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਨੁਕਸਾਨ ਇਹਨਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਮਾਪਿਆਂ ਲਈ ਮਾਨਸਿਕ ਸੰਤਾਪ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਬਾਹਰੀ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਕਰਕੇ ਮਾਨਸਿਕ ਰੋਗ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਣ ਦੀ ਉਦਾਹਰਨ ਗੁਰਚਰਨ ਕੌਰ ਥਿੰਦ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕੁੱਜਾਂ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਮੇਈ ਮਰ ਜਾਣੀ ਦੇ ਖਾਬ' ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਜਸਵੀਰ ਕੌਰ ਉਰਫ ਜੱਸਾਂ ਜੋ ਆਪਣੇ ਬਚਪਣ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਮਾਮਾ ਜੀ ਨਾਲ ਕੈਨੇਡਾ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਸੰਗੀ ਸਾਥੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਬੂਲ ਕੇ ਖੁੱਲ੍ਹ ਮਾਣਨ ਲਗਦੀ ਹੈ।

"ਇੱਥੋਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਣ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਕੂਲ ਨਾਲੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਵੱਖਰਾ। ਉੱਥੇ ਤਾਂ ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਬੋਲਣ ਦੀ ਵੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਇੱਥੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਲੱਕ ਦੁਆਲੇ ਬਾਂਹਾਂ ਪਾਈ ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀਆਂ ਜੋੜੀਆਂ ਬਣਾਈ ਘੁੰਮਦੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਮੇਰੀ ਇੱਕ ਸਹੇਲੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ, "ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਬੁਆਏ ਫਰੈਂਡ ਹੈ" ਤਾਂ ਮੈਂ ਨਾਂਹ ਵਿੱਚ ਸਿਰ ਹਿਲਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਹ ਬੜੀ ਹੈਰਾਨ ਹੋਈ ਬੋਲੀ, "ਹਾਓ ਸੈਡ ! ਇਟਸ ਇਮਪਾਸੀਬਲ! ਯੂ ਹੈਵ ਨੋ ਬੁਆਏ ਫਰੈਂਡ।" ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਲਗਾ ਬੁਆਏ ਫਰੈਂਡ ਹੋਣਾ ਸ਼ਾਇਦ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਵੀ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇਸਤ ਬਣਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇੱਥੋਂ ਦੇ ਤੌਰ ਤਰੀਕੇ ਸਿੱਖ ਲਏ। ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਮੈਂ ਸਕੂਲ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਖਤਮ ਕੀਤੀ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਮੈਂ ਚੁਸਤ ਦਰੁਸਤ ਜੀਨ ਟੈਪ ਪਾਈ, ਸਲੀਕੇ ਨਾਲ ਕੱਟੇ ਹੋਏ ਵਾਲਾਂ ਨੂੰ ਝਟਕੇ ਨਾਲ ਪਿਛਾਂਹ ਕਰਦੀ, ਆਪਣੇ ਦੇਸਤਾਂ ਨਾਲ ਮੈਲ ਦੇ ਫੂਡ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਘੁੰਮਦੀ ਜੈਸ ਬਰਾੜ ਸੀ। ਪਿੰਡ ਵਾਲੀ ਮੇਈ ਜਾਂ ਜੱਸਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁਣ। (121)

ਪੱਛਮੀ ਮਾਰੋਲ 'ਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਖੁੱਲ੍ਹ ਅਤੇ ਸੰਗੀਆਂ ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਜਦੋਂ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਅਨੁਸਾਰ ਢਲਨ ਲੱਗੀਆਂ ਉਸ ਸਾਹਮਣੇ ਪਛਾਣ ਅਤੇ ਸਵੈ-ਹੋਂਦ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਆਉਣ ਲੱਗੀ। ਉਸ ਦੇ ਮਾਮਾ-ਮਾਮੀ ਜੋ ਚਾਹੇ ਕਾਫ਼ੀ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਕੈਨੇਡਾ ਰਹਿ ਰਹੇ ਸਨ, ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦੇ

ਧਾਰਨੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਧੀ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਦਵੰਦ ਨੂੰ ਭੋਗਦੀ ਜਸਵੀਰ ਆਖਰ ਘਰ ਛੱਡਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੋ ਗਈ। ਇਸ ਦਵੰਦ ਕਰਕੇ ਉਹ ਨਾ ਹੀ ਪੱਛਮੀ ਬਣ ਸਕੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਰਤੀ ਹੈ। ਪੱਛਮੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਉਹ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇਸਤ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਦੇ-ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਗਰਭ ਧਾਰਨ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਘਰ ਛੱਡ ਕੇ ਇਕੱਲੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੈਂਡੂਲਮ ਵਾਂਗ ਲਟਕਦੀ ਅਖੀਰ ਮਾਨਸਿਕ ਰੋਗੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਪਰਸਨੈਲਿਟੀ ਡਿਸਆਰਡਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ, ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ, ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਭਾਰਤੀ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਡਬਲ ਜੋਬਾਂ ਜਾਂ ਦੂਹਰੀਆਂ ਸ਼ਿਫਟਾਂ 'ਚ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ, ਜੇ ਆਪਸੀ ਨਿੱਘ ਘਟਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਦੂਸਰਾ ਕਾਰਨ ਭਾਰਤੀ ਮਾਪੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਯੰਤਰਨ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਨਿਯੰਤਰਨ ਵਿੱਚ ਰਹੇ ਸਨ। ਪਰੰਤੂ ਸਮਾਂ, ਸਥਾਨ ਅਤੇ ਮਾਹੌਲ ਸਭ ਭਿੰਨ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਜਿਹਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ। ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਜੋੜੀ ਰੱਖਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਾਧੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਉਮਰ 'ਚ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮਾਂ ਦੇ ਕੇ, ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਸੁਚੇਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਕਰਨੀਆਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਾਂ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਪੁਨਰ-ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਤਹਿਤ ਸਮਾਯੋਜਿਤ ਹੋਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਫਿਰ ਵੀ ਸਮਾਜ ਦੀ ਆਪ ਮੁਹਾਰੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਬੱਚਿਆਂ ਉੱਪਰ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਂਦੀ ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜੇ ਬੱਚਿਆਂ ਅਤੇ ਮਾਪਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆਪਸੀ ਖਿੱਚੋਤਾਣ ਅਤੇ ਦੂਰੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ। ਮਾਪਿਆਂ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਮੀਤ ਪਨਾਗ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਮੁਰਗਾਬੀਆਂ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਮਾਈ ਲਾਈਫ ਮਾਈ ਵੇਅ' ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਉਦਾਹਰਨ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

ਬੇਟਾ ਹੁਣੇ ਹੀ ਆਪਣੇ ਦੇਸਤਾਂ ਨਾਲ ਕੈਂਪਿੰਗ ਲਈ ਨਿਕਲਿਆ ਹੈ। ਮਾਂ ਦੇ ਰੋਕਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ "ਯੂ ਟੇਕ ਕੇਅਰ ਮੈਮ " ਕਹਿ ਆਪਣੀ ਲੰਮੀ ਝੋਲੀ ਵਾਲੀ ਢਿਲਕਦੀ ਜਿਹੀ ਜੀਨ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਉੱਪਰ ਨੂੰ ਖਿੱਚਿਆ ਤੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋਇਆ। ਬੇਟੀ ਕਿਸੇ ਸਹੇਲੀ ਦੇ ਘਰ ਸਲੀਪ ਓਵਰ ਲਈ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਈ ਖੜਕੇ-ਖੜਕੀ ਤੇ ਉਸਦਾ ਕਹਿਣਾ, "ਮੈਮ ! ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ ਲਾਈਫ ਕੰਟਰੋਲ ਕਿਉਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ? ਜੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਡਰ ਐ ਕਿ ਰਾਤ ਨੂੰ ਮੈਂ ਕੁਝ ਗ਼ਲਤ ਕੰਮ ਕਰਾਂਗੀ ਤਾਂ ਉਹ ਤਾਂ ਮੈਂ ਦਿਨੇ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹਾਂ..!" ਪਵਲੀਨ ਨੂੰ ਨਸ਼ਤਰ ਵਾਂਗ ਚੁੱਭ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਪਵਲੀਨ ਦੇ ਚੇਤਿਆਂ 'ਚ ਆਪਣਾ ਬਚਪਣ ਤੈਰਨ ਲੱਗਾ। ਛੋਟੇ ਹੁੰਦੇ ਹੀ ਉਹ ਦੋਨੋਂ ਭੈਣਾਂ ਕੈਨੇਡਾ ਆ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਕਿਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਲ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਕੱਸੀਆਂ ਗੁੱਤਾਂ 'ਚ ਸਮੇਟੇ ਹੁੰਦੇ,

ਕੱਪੜੇ ਵੀ ਢਿੱਲੇ-ਢਿੱਲੇ ਜਿਹੇ, ਵੱਡੀਆਂ ਹੋਣ ਤੇ ਵੀ ਮੇਕਅੱਪ ਦੀ ਘਰੋਂ ਮਨਾਹੀ ਸੀ। "ਅਸੀਂ ਗੋਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਰੀਸਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀਆਂ ਪੁੱਤ ਆਪਣਾ ਕਲਚਰ ਨਹੀਂ ਛੱਡਣਾ", ਮਾਂ ਅਕਸਰ ਸੁਣਾਉਂਦੀ। ਉੱਪਰ ਗੋਰੇ ਬੱਚੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਕੂਲ 'ਚ ਕੇਵਮੈਨ ਤੇ ਬਰਾਉਨੀ ਵਰਗੀਆਂ ਛੇੜਾਂ ਪਾਉਂਦੇ। ਗੋਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਂਗ ਰਹਿਣ-ਸਹਿਣ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕੋਈ ਖ਼ਾਸ ਦੇਸਤੀਆਂ ਨਾ ਹੋ ਸਕੀਆਂ। (28)

ਇਸੇ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਪਾਤਰ ਬਬਲੀ ਜੋ ਬਚਪਣ 'ਚ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨਾਲ ਕੈਨੇਡਾ ਆਈ ਦੂਸਰੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜਿਸਦਾ ਜਨਮ ਅਤੇ ਪਾਲਣ-ਪੋਸ਼ਣ ਕਾਫ਼ੀ ਸਮਾਂ ਭਾਰਤ 'ਚ ਹੋਇਆ। ਉਸਦਾ ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦੇ ਅਨੁਰੂਪ ਹੋਇਆ ਪਰੰਤੂ ਉਸ ਦੇ ਬੱਚੇ ਜੋ ਤੀਸਰੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਪੱਛਮੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਮਾਂ-ਪਿਓ ਵਿੱਚ ਆਪਸੀ ਤਣਾਅ ਭਰਪੂਰ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਕਰਕੇ ਵੀ ਇਹ ਬੱਚੇ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਜਾਂ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਨਾਲ ਜੁੜ ਨਹੀਂ ਸਕੇ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਵਿੱਚ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਆਉਣਾ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਹੀ ਬਹੁਤੇ ਬੱਚੇ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਬੈਕਵਰਡ ਅਤੇ ਚੀਪ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸੋਚ ਦੀਆਂ ਕੁੱਝ ਝਲਕੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਸੀ ਗੱਲਬਾਤ ਵਿੱਚ ਦੇਖੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

"ਮੈਨੂੰ ਬੋਤੂ ਪਸੰਦ ਨੀ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਨਾ ਪਰ ਮੈਮ ਕੈਂਦੀ ਸਿਖਨਾ..... ਮੇਰੇ ਗਰੈਂਡ ਪਾ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਫਗਵਾਰਾ ਕੁੰਮਨ-ਫਿਰਨ ਗਏ ਸੀ; ਕੈਂਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਕੁਰੀ ਨਾਲ ਵਿਆ ਕਰਨਾ ਤੇਰਾ....।"

"ਓ ਸ਼ਿੱਟ ! ਰੀਅਲੀ ? ਪੰਜਾਬੀ ਕੁਰੀਆਂ ਬਰਾ ਤੰਗ ਕਰਦੀ-ਆ ਮੈਨੂੰ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਦੈਟਸ ਵਾਏ ਆਈ ਹੈਵ ਓਨਲੀ ਵਾਈਟ ਫਰੈਂਡਜ਼।" ਇੱਕ ਸੁੱਕੀ ਜਿਹੀ, ਜਿਸਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ 'ਚ ਛੱਲਾ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਬੋਲੀ। "ਫਕਿੰਨ ਦੇਸੀ ਕਰਾਉਡ... ਸਾਡੀ ਦੀਵਾਲੀ ਪਾਰਟੀ ਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਏ... ਮੈਂ ਤਾਂ ਜੈਨੀਫਰ ਦੀ ਪੂਲ ਪਾਰਟੀ ਤੇ ਚਲਾ ਜਾਣੈ, ਆਈ ਕੈਂਟ ਟੋਲਰੇਟ ਦੈੱਮ.....।" ਸਾਵਨ ਬੋਲਿਆ।

"ਪਾਰਟੀਆਂ 'ਚ ਵੀ ਅੰਕਲ ਸਟੇਅਰ ਕਰੀ ਜਾਂਦੇ ਨੇ..... ਇਟਸ ਨੈਟ ਪੋਲਾਈਟ। (38)

ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਕਰਕੇ ਹੀ ਭਾਰਤੀ ਮਾਪੇ ਬੱਚਿਆਂ ਉੱਪਰ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬੰਦਸ਼ਾਂ ਲਗਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਆਖਰ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿੱਚ ਤਲਖੀ, ਖਿਝ ਅਤੇ ਦੂਰੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਮਾਪਿਆਂ ਦਾ ਬੱਚਿਆਂ ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਕੁੜੀਆਂ ਉੱਪਰ ਬੰਦਸ਼ਾਂ ਲਗਾਉਣਾ, ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਦੇਣਾ, ਨਸੀਹਤਾਂ ਦੇਣਾ ਆਦਿ

ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਦਾ ਹੀ ਹਿੱਸਾ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜਿਕ ਰਵਾਇਤਾਂ ਭਿੰਨ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਭਾਰਤੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੀ ਪੀੜ੍ਹੀ-ਪਾੜਾ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਕਈ ਵਾਰ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਬਾਗ਼ੀ ਹੋਣ ਅਤੇ ਉੱਡ ਜਾਣ ਭਾਵ ਘਰ ਛੱਡ ਕੇ ਅਲੱਗ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਜਾਣ ਤੇ ਮੁੱਕਦਾ ਹੈ। ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀਆਂ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠੇ ਘੁੰਮਦੇ, ਇਕੱਠੇ ਬੈਠਦੇ, ਖੇਡਦੇ, ਕੈਫੀ ਸ਼ਾਪ ਜਾਂ ਬੀਅਰ ਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਂਦੇ, ਛੋਟੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਸ਼ਰਾਰਤਾਂ, ਗਲਵੱਕੜੀਆਂ, ਚੁੰਮੀਆਂ ਆਦਿ ਆਮ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਹਰੇਕ ਬੱਚੇ ਦਾ ਬੁਆਏ ਫਰੈਂਡ, ਗਰਲ ਫਰੈਂਡ ਹੋਣਾ ਵੀ ਆਮ ਹੀ ਹੈ। ਉਲਟਾ ਕਿਸੇਰ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਦੋਸਤੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਅਸਧਾਰਨ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਦੂਸਰੇ ਘਰ ਆਉਣਾ, ਸਮਾਂ ਬਿਤਾਉਣਾ, ਰਾਤਾਂ ਰਹਿਣੀਆਂ ਆਦਿ ਵੀ ਆਮ ਜਿਹਾ ਵਰਤਾਰਾ ਹੈ। ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਮਾਪੇ ਚਾਹੇ ਕੁੜੀ ਦੇ ਮਾਪੇ ਹੀ ਹੋਣ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਗੋਲਦੇ ਨਹੀਂ, ਜਦਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤੋਂ ਉਲਟ ਮਰਨ-ਮਾਰਨ ਤੱਕ ਗੱਲ੍ਹ ਅੱਪੜ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਬੱਚਿਆਂ ਉੱਪਰ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਦਾ ਅਸਰ ਹੋਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਮਾਪਿਆਂ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿੱਚ ਤਲਖੀ ਹੋਣਾ ਵੀ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਨ ਅਵਤਾਰ ਰੋਡੇ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਸਾਡੇ ਧੀਆਂ ਪੁੱਤਰ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਅਧੂਰਾ ਸੁਪਣਾ' ਵਿੱਚ ਵੀ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਲੱਖੀ ਜੋ ਆਪਣੇ ਮਾਸੀ-ਮਾਸੜ ਕੋਲ ਕੈਨੇਡਾ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮਾਸੜ ਦੀ ਟੋਕਾ-ਟੋਕੀ ਤੋਂ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹੈ।

ਸਵੇਰ ਹੋਈ। ਲੱਖੀ ਨੇ ਬ੍ਰੇਕ-ਫਾਸਟ ਕੀਤਾ ਤੇ ਫਿਰ ਵਾਲਾਂ ਦਾ ਸਟਾਈਲ ਬਣਾ ਕੇ ਤੇ ਸਕਰਟ ਵਗ਼ੈਰਾ ਪਾਕੇ ਜਦ ਸਕੂਲ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲੱਗੀ ਤਾਂ ਗਿੰਦਰ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਰੋਕ ਲਿਆ।

“ਚੰਗੇ ਕੱਪੜੇ ਪਾ ਕੇ ਜਾਹ ਲੱਖੀ। ਕਮੀਜ਼ ਪੈਂਟ ਪਾ ਕੇ। ਨਾਲੇ ਵਾਲਾਂ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਜਾਹ ਰਬੜ ਰੁਬੜ ਪਾ ਕੇ। ਐਵੇਂ ਝਾਟਾ ਜਿਹਾ ਖਿਲਾਰੀ ਫਿਰਦੀ ਐ। ਕੀਹ ਤੋਂ ਪੁਛ ਕੇ ਕਟਾਏ ਐ ਤੂੰ ਵਾਲ?..... ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਚੰਗੇ ਲਗਦੇ ਤੇਰੇ ਇਹ ਕੱਪੜੇ। ”

ਲੱਖੀ ਨੇ ਗੁੱਸਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕੁਸ਼ ਬੋਲੇ ਉਹ ਅੰਦਰ ਚਲੀ ਗਈ ਤੇ ਪੁਰਾਣੇ ਜਿਹੇ ਕੱਪੜੇ ਪਾਕੇ ਵਾਲਾਂ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਉਹ ਅੱਖਾਂ ਭਰੀ ਸਕੂਲ ਨੂੰ ਚਲੀ ਗਈ।

ਰਾਹ 'ਚ ਜਾ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਫੇਰ ਵਾਲ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਛੱਡ ਲਏ ਤੇ ਕਲਾਸ ਲੱਗਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬਾਥਰੂਮ 'ਚ ਜਾ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਨਾਲ ਲਿਆਂਦੀ ਸਕਰਟ ਪਾ ਲਈ। (127-128)

ਆਖ਼ਰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਰੋਕਾਂ-ਟੋਕਾਂ ਤੋਂ ਤੰਗ ਆ ਕੇ ਲੱਖੀ ਅਖੀਰ ਆਪਣੇ ਮਾਸੀ-ਮਾਸੜ ਦਾ ਘਰ ਛੱਡ ਕੇ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਲਖੀ ਦਾ ਅੰਤ ਡਰੱਗ ਮਾਫੀਆ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਨਾਲ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮਾਪਿਆਂ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਪਾੜਾ, ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ੇ ਅਤੇ ਅਪਰਾਧ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਇਸ ਦੀਆਂ

ਕਈ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਹੋਰ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਘਰੋਂ ਹੋਰ ਕੱਪੜੇ ਪਾ ਕੇ ਜਾਣਾ ਅਤੇ ਸਕੂਲ ਲਾੱਕਰ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਪੱਛਮੀ ਡਰੈੱਸ ਪਾਉਣ ਸੰਬੰਧੀ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਨ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਵਹਾਰ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮੇਜਰ ਮਾਂਗਟ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਮੋਮਬੱਤੀ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਜ਼ਾਲ' ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਅਕਸਰ ਆਪਣੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਪਹਿਰਾਵੇ ਕਰਕੇ ਮਜ਼ਾਕ ਦੇ ਪਾਤਰ ਬਣਨ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਪੱਛਮੀ ਢੰਗ ਤਰੀਕੇ ਅਪਣਾ ਕੇ ਪੱਛਮੀ ਲੋਕਾਂ 'ਚ ਵਿਚਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਘਰੋਂ ਪਾਕੇ ਆਏ ਕੱਪੜੇ ਉਹ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਬਦਲ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

"ਇਹਦੇ ਲਈ ਸਾਡੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦਾ ਕੱਟੜਵਾਦ ਜੁੰਮੇਵਾਰ ਹੈ। ਉਹ ਜੇ ਪੁਰਾਣੀ ਸੋਚ ਦੀ ਰੂੜੀ ਨਾਲ ਲੈਕੇ ਆਉਂਦੇ ਨੇ, ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਿਰ ਪਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਨੇ। ਇਹ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਕਿ ਪੱਛਮੀ ਮੁਲਕਾਂ 'ਚ ਜੰਮੇ ਬੱਚੇ ਏਥੋਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਪਲ ਰਹੇ ਨੇ। ਉਹ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਘਰੋਂ ਸਲਵਾਰ ਕਮੀਜ਼ ਅਤੇ ਹਿਜਾਬ ਪਹਿਨ ਕੇ ਸਕੂਲ ਜਾਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰਦੇ ਨੇ। ਅੱਗੋਂ ਉਹ ਸਕੂਲ 'ਚ ਜਾ ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਮਜ਼ਾਕ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੁੰਦੀਆਂ ਨੇ ਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਪੀੜ ਝੱਲਦੀਆਂ ਨੇ। ਤਾਂ ਹੀ ਤਾਂ ਕੁੜੀਆਂ ਸਕੂਲ ਹੋਰ ਕੱਪੜੇ ਪਹਿਨਦੀਆਂ ਨੇ ਘਰ ਹੋਰ। ਉਹ ਝੂਠ ਬੋਲਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀਆਂ ਨੇ। ਮੌਡਰਨ ਕੱਪੜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੌਣ ਲੈ ਕੇ ਦਿੰਦੈ? ਕੋਈ ਪਤਾ ਨੀ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਨ ਉਹ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਡਾਂਸ ਬਾਰਾਂ ਤੇ ਵੀ ਜਾਂਦੀਆਂ ਨੇ ਤੇ ਕਈ ਤਾਂ ਬੀਅਰਾਂ ਵੀ ਪੀਂਦੀਆਂ ਨੇ। ਘਰ ਆਉਂਦੀਆਂ ਨੇ ਤਾਂ ਫੇਰ ਹਿਜਾਬ ਪਹਿਨ ਲੈਂਦੀਆਂ ਨੇ। ਪੈਂਟਾਂ, ਸਕਰਟਾਂ ਅਤੇ ਟੋਪ ਲਾਕਰਾਂ 'ਚ ਛੱਡ ਆਉਂਦੀਆਂ ਨੇ। ਮਾਪੇ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਫ਼ੈਕਟਰੀਆਂ 'ਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ। ਘਰ ਆ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਨੇ, ਕੁੜੀ ਦੇ ਹਿਜਾਬ ਪਹਿਨਿਆ ਵੇਖ। ਮੈਂ ਸੋਸ਼ਲ ਵਰਕਰ ਹਾਂ ਸਾਰਾ ਕੁੱਝ ਮੈਂ ਖੁਦ ਵੇਖਿਆ"। (40)

ਭਾਰਤੀ ਮਾਪੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਹਵਾਲੇ ਦੇ ਕੇ, ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਮਰਿਆਦਾ ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੇ ਕੇ, ਵੱਡ-ਵਡੇਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣਾ ਕੇ, ਹਰ ਹੀਲੇ ਨਸੀਹਤਾਂ ਦੇਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਜਾ ਸਕੇ, ਪਰੰਤੂ ਜਿਸ ਮਾਹੌਲ ਅਤੇ ਸੰਗੀ-ਸਾਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਬੱਚੇ ਵਿਚਰਦੇ ਹਨ ਉਸ ਮਾਹੌਲ ਦਾ ਅਸਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਮਿੰਨੀ ਗਰੇਵਾਲ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਕੱਚ ਦੀਆਂ ਕੱਪੜਾਂ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਹਾਦਸਾ' ਵਿੱਚ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦਾ ਚਿਤਰਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਪੱਛਮੀ ਮਾਹੌਲ 'ਚ ਜੰਮੇ-ਪਲੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪੱਛਮੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਦਵੰਦ ਉਪਜਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੀੜ੍ਹੀ-ਪਾੜਾ ਵਧਦਾ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਦਾ

ਨੌਜੁਆਨ ਪਾਤਰ ਅਮਰ ਜਿਸਦਾ ਅਠਾਰ੍ਹਵਾਂ ਜਨਮਦਿਨ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣਾ ਜਨਮਦਿਨ ਆਪਣੇ ਦੇਸਤਾਂ ਨਾਲ ਬਾਹਰ ਪਾਰਟੀ ਕਰਕੇ ਮਨਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਉਸਦਾ ਪਿਤਾ ਜਗਤਾਰ ਉਸਦਾ ਜਨਮ ਦਿਨ ਘਰ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨਾਲ ਮਨਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਦੋਹਾਂ ਪਿਓ-ਪੁੱਤਰਾਂ 'ਚ ਥੋੜ੍ਹਾ ਮਨ ਮੁਟਾਵ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਅਮਰ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਗੱਲ ਮੰਨ ਕੇ ਅਣਮੰਨੇ ਜਿਹੇ ਮਨ ਨਾਲ ਘਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਜਨਮਦਿਨ ਮਨਾਉਣ ਲਈ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਸਦਾ ਪਿਤਾ ਵੀ ਉਸ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਦਿਆਂ ਉਸਨੂੰ ਦੇਸਤਾਂ ਨਾਲ ਪਾਰਟੀ ਕਰਨ ਜਾਣ ਲਈ ਪੈਸੇ ਵੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਪੁਨਰ-ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਦੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਈ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਮਾਪੇ ਵੀ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਉੱਪਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦਬਾਅ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਵੀ ਬਚਣਾ ਤੋਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਬਾਗ਼ੀ ਹੋ ਕੇ ਉੱਡ ਹੀ ਨਾ ਜਾਣ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੀ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੱਛਮੀ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ ਵਿਗੜਨ ਜਾਂ ਗਵਾਚਣ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਤੇ ਨਸੀਹਤਾਂ ਦੇ ਕੇ ਸਮਝਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਵੀ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਅਜਿਹੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ।

"ਯਾਦ ਏ ਦਲਬੀਰ ਐਕਲ ਤੇ ਉਹਦਾ ਮੁੰਡਾ ਪਰਮਜੀਤ ਚੇਤੇ ਹੋਊ ਤੈਨੂੰ ਨਿਆਣੇ ਹੁੰਦੇ ਇਕੱਠੇ ਖੇਡਦੇ ਸੀ। ਅਠਾਰਾਂ ਸਾਲ ਦਾ ਹੋ ਕੇ ਪਿਉ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਮੈਂ ਤਾਂ ਕੈਲਗਰੀ ਚੱਲਿਆਂ ਪੈਸੇ ਕਮਾਉਣ। ਐਲਬਰਟਾ ਵਿੱਚ ਪੈਸਿਆਂ ਦਾ ਹੜ੍ਹ ਆਇਆ ਏ। ਮਾਂ ਪਿਉ ਨੂੰ ਗੁੱਸੇ ਕਰਕੇ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਜਹਾਜ਼। ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਪਿੱਛੋਂ ਦਲਬੀਰ ਜਾ ਕੇ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਘਰ ਲੈ ਆਇਆ। ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਹੜੇ ਜਾਨਵਰ ਤੋਂ ਚਾਲੀ ਡਾਲਰ ਹੱਥ ਉਧਾਰ ਫੜੇ ਤੇ ਕਹੀ ਤਰੀਕ ਵਾਪਸ ਨਾ ਕੀਤੇ। ਚਾਲੀ ਡਾਲਰਾਂ ਪਿੱਛੇ ਉਸ ਬੰਦੇ ਨੇ ਛੁਰੇ ਮਾਰ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਮੁਕਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਏ ਅਮਰੇ ਤੇਰੇ ਭੇਜੇ ਪਈ ਕੋਈ ਗੱਲ...?" ਅਖੀਰ ਜਗਤਾਰ ਫੈਮਲੀ-ਰੂਮ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਚਲਾ ਗਿਆ। (33)

ਬੇਸ਼ੱਕ ਮਾਪਿਆਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਤਰਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਸੋਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਬੱਚਿਆਂ ਉੱਪਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੇਸਤਾਂ ਮਿੱਤਰਾਂ ਦਾ ਸਕੂਲ ਦਾ ਸਮਾਜ ਦਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਦਵੰਦ 'ਚ ਫਸ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਸਿਰੇ ਤੇ ਭਾਰਤੀ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਸਿਰੇ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜਿਕ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀਆਂ ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਦਵੰਦ 'ਚੋਂ ਲੰਘ ਰਹੇ ਤੀਸਰੀ-ਚੌਥੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨ ਕਈ ਵਾਰ ਪਲਾਇਨ ਕਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬਾਗ਼ੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਬਾਗ਼ੀ ਹੋ ਜਾਣਾ, ਵਿਗੜੇਲ, ਝਗੜਾਲੂ ਜਾਂ ਦੁਰਵਿਵਹਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬਣ ਜਾਣਾ, ਨਸ਼ੇ 'ਚ ਫਸ ਜਾਣਾ ਜਾਂ ਫਿਰ ਘਰ ਛੱਡ ਕੇ ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਆਦਿ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ ਅਜਿਹੇ ਮਾਨਸਿਕ ਦਵੰਦ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਦਿਆਂ ਅਮਰ ਸੋਚਦਾ ਹੈ ਕਿ

ਮੈਂ ਅਠਾਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਪੁੱਛ ਕੇ ਮੇਰਾ ਬਰਥ-ਡੇ ਦਾ ਪਰੋਗਰਾਮ ਬਣਾ ਲੈਂਦੇ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਕੋਈ ਪੁੱਛਦਾ ਨਹੀਂ। ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਕੋਈ ਸੁਣਦਾ ਨਹੀਂ। ਖ਼ਾਲੀ ਫੈਮਲੀ-ਫੈਮਲੀ ਨੂੰ ਸਿਰ ਤੇ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ। ਕਿਹੜੀ ਫੈਮਲੀ.. ? ਡੈਡ ਤਾਂ ਦੇਸਤਾਂ ਨਾਲ ਬੈਠਾ ਵਿਸਕੀ ਪੀਵੀਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਬੋਲੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਪਰੋਗਰਾਮ ਕੈਂਸਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਮੇਰੇ ਦੇਸਤਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਮੇਰੀ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਰਹਿ ਗਿਆ ਮੈਂ ਲੈਕਚਰਾਂ ਲਈ, ਤਾਹਨੇ ਮੇਹਣਿਆਂ ਲਈ। ਕੁਝ ਬਣ ਕੇ ਦਿਖਾ, ਪੈਸੇ ਕਮਾ ਕੇ ਦਿਖਾ... ਦਿਖਾ ਦੂਂ ਇੱਕ ਦਿਨ। ਖਿੜਕੀ ਵੱਲ ਮੂੰਹ ਕਰੀ, ਹਨੇਰੇ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹਾ ਅਮਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। (34)

ਬੱਚੇ ਵੱਖਰੇ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ ਜੰਮੇ-ਪਲੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਦੇ, ਅਤੇ ਬਹੁਤੀ ਵਾਰ ਮਾਪੇ ਵੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਅਤੇ ਮੰਗਾਂ ਨੂੰ ਅਣਗੌਲਿਆਂ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਸਮਝ ਤੇ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਵਾਰ-ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਅਜਿਹਾ ਵਿਵਹਾਰ ਦੁਹਰਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਮਾਪਿਆਂ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿੱਚ ਦੂਰੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਨ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਬਹੁਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਪੇ ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਵੀ ਹਨ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸੁਚੇਤ ਵੀ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਔਲਾਦ ਪ੍ਰਤੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਤੇ ਕਾਬੂ ਨਹੀਂ ਰੱਖ ਸਕਦੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸਮਾਜਿਕ-ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਬਦਲ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਅਕਸਰ ਦਵੰਦ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਰੰਤੂ ਪੁਨਰ-ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਦਕਾ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮਾਪੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸੁਭਾਅ 'ਚ ਸਵੈ-ਕੰਟਰੋਲ ਵਰਗੇ ਗੁਣ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਮੇਜਰ ਮਾਂਗਟ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ *ਮੋਮਬੱਤੀ* ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਮੋਮ ਦੇ ਖੰਭ' ਵਿਚਲੀ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਸ਼ਿੰਦੀ ਦੀਆਂ ਮਨਬਚਨੀਆਂ ਤੋਂ ਭਾਰਤੀ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਬਦਲ ਰਹੀ ਸਮਝ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।

"ਸਾਡੇ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭੁਲੇਖਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਔਲਾਦ ਗੋਰਿਆਂ ਵਾਂਗ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਤਾਂ ਹੀ ਉਹ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਦੁਹਾਈ ਦਿੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੀ ਕੋਈ ਡਰ ਹੀ ਬੈਠਾ ਹੋਣੈ। ਭਲਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛੋ ਕਿ ਗਰਮ ਪਾਣੀ 'ਚ ਸੁੱਟੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਗਰਮ ਕਿਉਂ ਨੀ ਹੋਣਗੀਆਂ? ਉਹ ਤਾਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਨੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸੁੱਖ ਸਹੂਲਤਾਂ ਤਾਂ ਕੈਨੇਡਾ ਦੀਆਂ ਮਾਣੀਏ ਤੇ ਬੱਚੇ ਸਾਡੇ ਸਿੱਖਣ ਭਾਰਤੀ ਰਹੁ ਰੀਤਾਂ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਹਿਨੀ ਆਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਵਾਂਗੂੰ ਬੇਨੂੰ ਵੀ ਕੈਨੇਡਾ ਦਾ ਸਾਰਾ ਪੈਕਿਜ ਇਕੱਠਾ ਹੀ ਮਿਲੂ, ਖੁੱਲ੍ਹਮ-ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਸੰਬੰਧ ਜਾਂ ਫੇਰ ਉਦਾਸੀ ਤੇ ਇਹ ਘੁਟਣ।(33)

ਜੇਕਰ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਸਮਝ ਨਾ ਬਣੇ ਤਾਂ ਅਕਸਰ ਦੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚਕਾਰ ਲਟਕਦੇ ਬੱਚੇ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਅਤੇ ਹਸਤੀ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਵਾਦਗ੍ਰਸਤ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਕਰਕੇ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੁੰਦੇ

ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਜੁੰਮੇਵਾਰ ਜਿੱਥੇ ਪੱਛਮੀ ਮਾਹੌਲ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਭਾਰਤੀ ਮਾਪੇ ਵੀ ਹਨ। ਜੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ ਅਤੇ ਜਗੀਰੂ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਰੋਹਬ ਬਣਾ ਕੇ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੇ ਕੇ, ਨਸੀਹਤ ਦੇ ਕੇ, ਆਪਣੇ ਵਰਗਾ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪਰੰਤੂ ਅਸਲ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਇਸ ਤੋਂ ਉਲਟ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਵਾਪਰਦਾ ਵੀ ਉਲਟ ਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਦੋਹਰੀਆਂ-ਦੋਹਰੀਆਂ ਕੰਮ ਦੀਆਂ ਸਿਫਟਾਂ ਲਗਾਉਣ ਸਦਕਾ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਂ-ਪਿਓ ਦਾ ਪੂਰਾ ਸਮਾਂ ਨਾ ਮਿਲਨ ਕਰਕੇ ਬੱਚੇ ਅਕਸਰ ਰਾਹ ਭਟਕ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਈ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਹਨ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੇਜਰ ਮਾਂਗਟ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਮੋਮਬੱਤੀ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਜ਼ਾਲ' ਵਿੱਚ ਵੀ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਦੀ ਧੀ ਮਾਪਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਸਮਾਂ ਨਾ ਦੇਣ ਤੇ ਪੱਛਮੀ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਕਰਕੇ ਗ਼ਲਤ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਫਸ ਜਾਂਦੀ।

"ਭਾਅ ਜੀ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਨਾ ਮਾਂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਮਿਲਿਆ ਨਾਂ ਬਾਪ ਦਾ। ਪਿਆਰ ਨਾ ਦੀ ਸ਼ੈਅ ਉਹ ਕਮਲੀ ਸ਼ਾਇਦ ਬਾਹਰੋਂ ਭਾਲਣ ਲੱਗੀ ਹੋਊ। ਕਮਰੇ 'ਚ ਬੈਠੀ ਚੈਟਿੰਗ ਕਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਫੇਰ ਉਹ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਮਿਲਨ ਲੱਗ ਪਈ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਉਦੋਂ ਹੀ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਜਦੋਂ ਪ੍ਰੈਗਨੈਂਟ ਹੋ ਗਈ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਦੇ ਵਾਰ ਉਹ ਰੇਪ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਆ। ਭਾਅ ਜੀ ਥੋਡੇ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਕੇ ਦੱਸਦੀ ਹਾਂ। ਹਰ ਕਿਸੇ ਕੋਲ ਗੱਲ ਨਾਂ ਕਰਿਉ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਜਮਾਂ ਈ ਪੱਟੀ ਗਈ ਹਾਂ। ਮੇਰੇ ਤਾਂ ਵੀਹ ਸਾਲ ਖੂਹ ਖਾਤੇ ਪੈ ਗਏ। ਹੁਣ ਲੋਕ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਮਾਂ ਨੇ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ।" (45)

ਸਮਾਜਿਕ ਤੰਦਾਂ ਟੁੱਟਣ ਕਰਕੇ ਹੀ ਅਜਿਹਾ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ। ਜਗੀਰੂ ਦਬਾਅ, ਵਕਤ ਦੀ ਕਮੀ, ਫੇਕੀਆਂ ਨਸੀਹਤਾਂ ਆਦਿ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਬੱਚੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਮਾਜ ਦਾ ਅੰਗ ਸਮਝਣੋਂ ਹੱਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਨਿੱਜ ਭਾਰੂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਪੱਛਮੀ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਸਦਕਾ, ਵੱਡਿਆਂ ਨਾਲ ਸੰਚਾਰ ਟੁੱਟਣ ਕਰਕੇ, ਇਕਹਿਰੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਇਕੱਲੇ ਵੱਡੇ ਹੋਣਾ, ਪੱਛਮੀ ਸੰਗੀ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਵੱਡੇ ਹੋਣਾ, ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦਾਦੇ-ਦਾਦੀ ਜਾਂ ਨਾਨੇ-ਨਾਨੀ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟ ਕੇ ਟੀ.ਵੀ, ਕੰਪਿਊਟਰ, ਮੋਬਾਈਲ, ਇੰਟਰਨੈੱਟ, ਆਦਿ ਨਾਲ ਜੁੜ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਇਹ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵੀ ਮਸ਼ੀਨੀ ਬਣਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੇਜਰ ਮਾਂਗਟ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਮੋਮਬੱਤੀ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਹਨੇਰ' ਵਿੱਚ ਵੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਇਸ ਮਸ਼ੀਨੀ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਅਧੀਨ ਹੋ ਕੇ ਅਸਲ ਸਰੀਰਿਕ ਖੇਡਾਂ ਜਾਂ ਪਰਿਵਾਰਿਕ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਜਾਣ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਪ੍ਰਗਟਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਪਰਵਾਸੀ ਮਾਹੌਲ 'ਚ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਮਾਪਿਆਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਜਾਣ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਮਾਪਿਆਂ ਦਾ ਸਮਾਂ ਨਾ ਦੇਣਾ ਜਾਂ ਘੱਟ ਸਮਾਂ ਦੇਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੀ ਕਰਕੇ ਬੱਚੇ ਹੋਰ ਵਸਤੂਆਂ ਨਾਲ ਜੁੜਾਓ ਵਧਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦਿਨ ਬਿਜਲੀ ਨਾ ਆਉਣ ਕਰਕੇ ਇਹਨਾਂ ਬਿਜਲਈ ਯੰਤਰਾਂ ਉੱਪਰ ਨਿਰਭਰ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦੀ ਝਲਕ ਦਿਖਾਈ ਗਈ ਹੈ।

"ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੇਚੈਨੀ ਦੇਖ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਬੱਚੇ ਕਿੰਨੀ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਿਜਲਈ ਵਸਤਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਪਏ ਸਨ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਾਦਾ-ਦਾਦੀ, ਨਾਨਾ-ਨਾਨੀ ਅਤੇ ਚਾਚੇ-ਤਾਏ ਇਹ ਹੀ ਬਿਜਲਈ ਯੰਤਰ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਜਿਵੇਂ ਹਨੇਰ ਪੈ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਮੈਂ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਕਦੇ ਟੀ.ਵੀ ਵੱਲ ਭੱਜਦੇ ਅਤੇ ਕਦੀ ਫ਼ੋਨ ਵੱਲ, ਕਦੀ ਕੰਪਿਊਟਰ ਵੱਲ ਅਤੇ ਕਦੀ ਹੋਮ ਥੀਏਟਰ ਵੱਲ। ਮੁੜ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਸੋਫ਼ੇ ਤੇ ਢੇਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ। ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵੀ ਤਾਂ ਹੁਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੇ ਖੋਹ ਲਏ ਸਨ। ਹੁਣ ਇਹ ਹੀ ਵਸਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਟੀ.ਵੀ. ਸ਼ੋਆਂ ਰਾਹੀਂ ਬਾਤਾਂ ਸੁਣਾਉਂਦੀਆਂ ਤੇ ਵੀਡੀਉ ਗੋਮਜ਼ ਰਾਹੀਂ ਖਿਡਾਉਂਦੀਆਂ। ਮਾਈਕਰੋਵੇਵ, ਮਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਖਾਣਾ ਗਰਮ ਕਰਕੇ ਦਿੰਦਾ। ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਦੀ ਸੈਰ ਕਰਵਾਉਂਦਾ। ਐਨਾ ਅਫ਼ਸੋਸ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਦਾਦੇ ਦੀ ਮੌਤ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅੱਜ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। (107)

ਉੱਧਰ ਜੰਮੀ-ਪਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਜੋ ਮਾਡਰਨ ਬਣਨ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਆਪਣੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟ ਰਹੀ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਅਧਵਾਟੇ ਲਟਕਦੇ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਕਸਰ ਹੀ ਗ਼ਲਤ ਸੰਗਤ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਜਾਂ ਤਾਂ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਆਦੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਫਿਰ ਮਾਨਸਿਕ ਰੋਗੀ। ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਪੱਛਮੀ ਆਦਤਾਂ ਤੇ ਸੁਭਾਅ ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਜੋ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਨਾਲ ਮੇਲ ਨਾ ਖਾਂਦਾ ਹੋਵੇ, ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਚਾਹੇ ਪਰਵਾਸੀ ਮਾਪੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਮੋਹ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਹੀ ਦਿਨ ਰਾਤ ਡਬਲ-ਡਬਲ ਸ਼ਿਫਟਾਂ 'ਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਘਰ, ਗੱਡੀਆਂ, ਬਿਜ਼ਨਸ ਖੜ੍ਹੇ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਸਾਰੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਇੰਨਾ ਉਲਝ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵੱਲ ਪੂਰਾ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ। ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਟਾਈਮ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ ਜਿਸਦਾ ਅਸਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਅਸਰ ਦਾ ਡਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਪਰ ਅਕਸਰ ਹੀ ਹਾਵੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਹੱਲ ਵੀ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਕਈ ਜਗ੍ਹਾ ਪ੍ਰਤੀਕਾਤਮਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਅਤੇ ਕਈ ਜਗ੍ਹਾ ਉਪਦੇਸ਼ਾਤਮਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਗੁਰਚਰਨ ਕੌਰ ਥਿੰਦ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਰੂਜ਼ਾਂ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦਾ ਘਾਣ' ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਹੱਲ ਦੱਸਦਾ ਹੈ।

"ਜਦੋਂ ਇਹ ਇੱਥੋਂ ਦੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਨਗੇ ਤਾਂ ਆਪੇ ਹੀ ਸਾਡੇ ਦਰਸਾਏ ਮਾਪ ਦੰਡਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਚੰਗੇ ਮਾੜੇ ਦਾ ਅੰਤਰ ਸਿੱਖ ਲੈਣਗੇ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਆਪਣੀ ਸੂਝ-ਬੂਝ ਤੇ ਅਕਲ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਲੋੜ ਪੈਣ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰ ਲੈਣ। ਜ਼ਰੂਰੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਭਈ ਬੁਰਾਈ ਹੀ

ਫੈਲਦੀ ਹੈ ਚੰਗਿਆਈ ਵੀ ਤਾਂ ਦੇਰ ਸਵੇਰ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਜ਼ਰੂਰ ਪਾਉਂਦੀ ਹੀ ਹੈ। ਹੈ ਨਾ ਮੇਰੇ ਸ਼ੇਰ ਬੱਚਿਓ!" (130)

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸਮੱਸਿਆ ਬੱਚਿਆਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਕਾਰਨ ਵੀ ਪਰਵਾਸੀ ਮਾਹੌਲ ਹੀ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਮਾਪੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਲਾਡ-ਪਿਆਰ, ਸੁੱਖ-ਸਹੂਲਤਾਂ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੇਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਪੱਛਮੀ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ ਜੰਮੇ-ਪਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਇਹ ਵੀ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਇਸ ਔਵਰ-ਪ੍ਰੋਟੈਕਸ਼ਨ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਦਖਲ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਬੱਚਿਆਂ ਅਤੇ ਮਾਪਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੱਧ ਰਹੀ ਤਲਖੀ ਦਾ ਇੱਕ ਅਹਿਮ ਕਾਰਨ ਭਾਰਤੀ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਜਗੀਰੂ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਅਤੇ ਓਵਰ ਪ੍ਰੋਟੈਕਸ਼ਨ ਵੀ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਮਾਪੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਉੱਪਰ ਬੰਦਸ਼ਾਂ ਵੀ ਵੱਧ ਲਗਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਹੂਲਤਾਂ ਵੀ ਵੱਧ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸਹੂਲਤਾਂ ਜਾਂ ਵੱਧ ਫਿਕਰ ਕਰਨਾ, ਹਦਾਇਤਾਂ-ਨਸੀਹਤਾਂ ਦੇਣੀਆਂ, ਰੋਕਾਂ-ਟੋਕੀ ਕਰਨੀ ਆਦਿ ਨੂੰ ਬੱਚੇ ਆਪਣੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਵਿੱਚ ਖਲਣ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਨਿੱਜ ਦੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖਤਾ ਵਾਲੀ ਪੱਛਮੀ ਸੱਭਿਅਤਾ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅਜ਼ਾਦੀ ਬਹੁਤ ਮਾਅਨੇ ਰੱਖਦੀ ਹੈ ਓਥੇ ਮਾਪਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਇਸ ਔਵਰ-ਪ੍ਰੋਟੈਕਸ਼ਨ ਕਾਰਨ ਬੱਚੇ ਖਿੜਣ ਲੱਗਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਨ ਕੁਲਜੀਤ ਮਾਨ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਡੁਮਕੇ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਸਕਿਉਰਟੀ ਗਾਰਡ' ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਦਿਆਲ ਜੋ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਦਖਲ ਅੰਦਾਜ਼ੀ ਤੋਂ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਤੇ ਅਖੀਰ ਘਰ ਛੱਡ ਕੇ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਸੰਵਾਦਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ ਦੀ ਝਲਕ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

"ਡੈਡ ਤੁਹਾਡੇ ਸਰਪਰਾਈਜ਼ ਮੇਰੀ ਸਮਝ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹਨ। ਵੁਈ ਆਰ ਫੈਮਿਲੀ। ਤੁਸੀਂ ਪੁੱਛਣਾ ਸੀ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਜੋ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਆਵੇ ਕਹਿ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਨੇ ਹਾਈਡਿੰਗ ਇਨ ਫੈਮਿਲੀ। ਅੱਜ ਵੀ ਮੈਂ ਜੋ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ। ਪਰਸੋਂ ਤੁਸੀਂ ਬਨਾਨਾ ਸ਼ੇਕ ਬਣਾ ਕੇ ਮੇਰੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਲੈ ਆਏ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਮੈਨੂੰ ਬਨਾਨਾ ਸ਼ੇਕ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇ ਮੈਂ ਆਪ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੇਮਤਲਬ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਬੇਬੀ ਸਮਝ ਰਹੇ ਹੋ, ਓਵਰ-ਪਰੋਟੈਕਸ਼ਨ ਗਿਵ ਮੀ ਹੈਡਿਕ, ਕੈਂਟ ਯੂ ਅੰਡਰ ਸਟੈਂਡ ਦੈਟ ? ਮੇਰਾ ਅੱਜ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਸੀ ਕਿ ਕੇਕ ਕੱਟਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਖਾਣਾ ਬਾਹਰੋਂ ਆਰਡਰ ਕਰ ਲੈਣਾ ਸੀ। ਗੰਦ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪੈਣਾ ਸੀ, ਸਮੈੱਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਸੀ ਤੇ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਠੀਕ ਨਿਪਟ ਜਾਣਾ ਸੀ, ਹੁਣ ਮੈਂ ਕੀ ਕਰਾਂ ? ਇਹ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਨਹੀਂ ਜਾਣੀ।" ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਿਆਲ ਨੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਫੋਨ ਕਰਕੇ

ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਹੀ ਕੈਸਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਕੋਈ ਬਹਾਨਾ ਨਹੀਂ, ਸਟੇਟ ਫਾਰਵਰਡ, ਡੋਟ ਕਮ, ਨੈਟ
ਟ੍ਰੂਡੇ।(211)

ਪਰਵਾਸੀ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸਮੱਸਿਆ ਜੋ ਬੱਚਿਆਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਉਹ ਹੈ ਟੁੱਟੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਟੁੱਟੇ ਪਰਿਵਾਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਪਰਵਾਸੀ ਮਾਹੌਲ ਦੇ ਅਸਰ ਸਦਕਾ ਵਿਆਹੁਤਾ ਸੰਬੰਧ ਭਾਰਤੀ ਮਾਹੌਲ ਨਾਲੋਂ ਘੱਟ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਟੁੱਟਣ ਦੀਆਂ ਵੱਧ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਬਣ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਟੁੱਟੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪ੍ਰਭਾਵ ਬੱਚਿਆਂ ਉੱਪਰ ਹੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਰਫ਼ਪਾਲ ਕੌਰ ਗਿੱਲ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ *ਟਾਹਣੀਓਂ ਟੁੱਟੇ* ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਫਾਦਰਜ਼ ਡੇ' ਵਿੱਚ ਬੱਚਿਆਂ ਉੱਪਰ ਪਏ ਇਹਨਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਰੋਕਾਰ ਵਜੋਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੱਛਮੀ ਸੱਭਿਅਤਾ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਵਿਆਹ, ਤਲਾਕ ਅਤੇ ਤਲਾਕ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਲਈ ਸਮਾਜਿਕ ਢੰਗ-ਤਰੀਕੇ ਘੜ ਲਏ ਗਏ ਹਨ, ਉੱਥੇ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਕਾਰਾਤਮਿਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵੀ ਹੈ। ਉੱਥੋਂ ਦੇ ਕਾਫ਼ੀ ਪਰਿਵਾਰ ਅਧੂਰੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਸਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਵਿਆਹੁਤਾ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦਾ ਸਮਾਜਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪਕਿਆਈ ਨਾਲ ਨਾ ਜੁੜੇ ਹੋਣਾ ਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਾਫ਼ੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਿੰਗਲ ਮਾਪਿਆਂ ਵਾਲੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਪਲਨ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਬੱਚਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਫਾਦਰਜ਼ ਡੇ ਤੇ ਲਿਖੇ ਸੁਨੇਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਕਈ ਅਧੂਰੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਵੱਖੋ-ਵੱਖ ਬੱਚੇ ਆਪੇ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ। ਬੌਬ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ,

“ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਡੈਡੀ ਨਹੀਂ ਹੈ”, ਬੌਬ ਨੇ ਕਿਹਾ। “ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਦੇ ਕਈ ਬੁਆਏ-ਫਰੈਂਡ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਉਹ ਕਾਕਟੇਲਾਂ ਪੀਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਤਾਂ ਖੁਦ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਮੇਰਾ ਡੈਡੀ ਕੌਣ ਹੈ?”(87)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਕ ਹੋਰ ਪਾਤਰ ਮਾਈਕਲ ਆਪਣੇ ਪਿਓ ਬਾਰੇ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ,

“ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਫਾਦਰ ਨੂੰ ਕਦੀ ਵੇਖਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਮਾਂ ਦੱਸਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਕਿਸੇ ਸਪਰਮ ਬੈਂਕ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਲਿਆ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਇਹ ਕਾਰਡ ਇੱਥੇ ਹੀ ਛੱਡ ਕੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।”(89)

ਇਸੇ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਪਾਤਰ ਟੋਨੀ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ,

"ਕੇਈ ਦੇ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਮੇਰੇ ਡੈਡੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਚਲੀ ਗਈ ਕਿਉਂਕਿ ਮੇਰੇ ਡੈਡੀ ਦਾ ਇੱਕ ਬੁਆਏ-ਫਰੈਂਡ ਸੀ। ਮਾਂ ਨੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮੇਰਾ ਡੈਡੀ ਆਪਣੇ ਬੁਆਏ-ਫਰੈਂਡ ਨੂੰ ਨਾ ਮਿਲੇ ਪਰ ਉਹ ਨਾ ਹਟਿਆ। ਹਾਰ-ਹੰਭ ਕੇ ਮਾਂ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਡੈਡੀ ਕੋਲ ਛੱਡ ਕੇ ਚਲੀ ਗਈ। ਡੈਡੀ ਦਾ ਬੁਆਏ-ਫਰੈਂਡ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਆ ਕੇ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਅਤੇ ਕੁਝ ਕੁ ਚਿਰ ਪਹਿਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਮੈਂ ਇੱਕ ਲਈ ਕਾਰਡ ਲੈ ਗਿਆ ਤਾਂ ਦੂਸਰੇ ਡੈਡੀ ਦੇ ਨਰਾਜ਼ ਹੋਣ ਦੇ ਡਰੇ ਮੈਂ ਕਾਰਡ ਇੱਥੇ ਹੀ ਛੱਡ ਕੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।" (89)

ਇੱਕ ਭਾਰਤੀ ਮੂਲ ਦਾ ਬੱਚਾ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ,

"ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਤੇ ਮੈਂ ਇਕੱਲੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਡੈਡੀ ਨੂੰ ਸਪਾਂਸਰ ਕਰਕੇ ਇੱਥੇ ਮੰਗਵਾਇਆ ਸੀ। ਮਾਂ ਦੱਸਦੀ ਹੁੰਦੀ ਕਿ ਉਹ ਕੋਈ ਤਿੰਨ ਕੁ ਮਹੀਨੇ ਬਾਅਦ ਹੀ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਇੱਥੇ ਛੱਡ ਕੇ ਚਲਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਜਾਣ ਲੱਗਾ ਕਹਿ ਗਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਕੈਨੇਡਾ ਲੰਘਣ ਲਈ ਹੀ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਇਹ ਕਾਰਡ ਕਿਸ ਲਈ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣਾ ਹੈ? (89)

ਇੱਕ ਹੋਰ ਭਾਰਤੀ ਮੂਲ ਦੀ ਬੱਚੀ ਪੁਨੀਤ ਲਿਖਦੀ ਹੈ ਕਿ,

"ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਡੈਡੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਦੋ ਕੁ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਦੇ ਮੰਮੀ-ਡੈਡੀ, ਭੈਣ-ਭਰਾ ਆ ਕੇ ਸਾਡੇ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖ ਕਰਕੇ ਲੈ ਗਏ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਮੇਰੀ ਮੰਮੀ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਰਦੇ। ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਫਾਦਰਜ਼ ਡੇ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਮੇਰੀ ਮੰਮੀ ਨੇ ਡੈਡੀ ਦੇ ਕਿਸੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਰਾਹੀਂ ਸੁਨੇਹਾ ਭੇਜਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਮਿਲਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਤੇ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਮੈਕਡਾਨਲਡ ਰੈਸਟੋਰੈਂਟ ਵਿੱਚ ਉਡੀਕ ਕੇ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਘਰ ਆ ਗਈਆਂ। ਉਹ ਨਾ ਆਇਆ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਨਿਆਗਰਾ ਫਾਲਜ਼ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਸਾਲ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਮਿਲਨ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ। ਇਸ ਲਈ ਕਾਰਡ ਨਹੀਂ ਲਿਜਾ ਰਹੀ। (89)

ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਵਿੱਚ ਪਰਿਵਾਰ ਸਿੰਗਲ ਮਾਪਿਆਂ ਵਾਲੇ ਹੀ ਹਨ। ਪਹਿਲਾਂ, ਦੂਸਰਾ ਅਤੇ ਤੀਸਰਾ ਕਾਰਨ ਤਾਂ ਪੱਛਮੀ ਸੱਭਿਅਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਪਿਓ ਦਾ ਪਤਾ ਨਾ ਹੋਣਾ, ਸਪਰਮ ਬੈਂਕ ਤੋਂ ਬੱਚਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ, ਜਾਂ ਫਿਰ ਸਮਲਿੰਗੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਕਰਕੇ ਘਰੋਂ ਚਲੇ ਜਾਣਾ, ਇਹ ਸਾਰੇ ਕਾਰਨ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜਿਕ ਕਾਰਕ ਹਨ, ਜਦਕਿ ਆਖ਼ਰੀ ਦੋ ਕਾਰਨ ਪੰਜਾਬੀ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਤਰਾਸਦੀ ਹਨ। ਵਿਆਹ ਕੇਵਲ

ਕੈਨੇਡਾ ਦੀ ਪੌੜੀ ਵਜੋਂ ਕਰਵਾਉਣਾ ਅਤੇ ਫਿਰ ਛੱਡ ਦੇਣਾ ਜਾਂ ਫਿਰ ਪਰਿਵਾਰਿਕ ਕਲੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਟੁੱਟ ਜਾਣੇ। ਕਾਰਨ ਚਾਹੇ ਕੋਈ ਵੀ ਹੋਵੇ ਬਦਲ ਰਹੇ ਸਮਾਜਿਕ ਢਾਂਚੇ ਕਰਕੇ 'ਫਾਦਰਜ਼ ਡੇ' ਵਰਗੇ ਦਿਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਬੱਚੇ ਇੱਕੋ ਜਿੰਨੇ ਚਾਅ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਸਕਦੇ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉੱਪਰ ਜੰਮੀ-ਪਲੀ ਤੀਜੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਬੱਚੇ ਅਤੇ ਕਿਸ਼ੋਰ ਸਵੈ-ਹੋਂਦ ਜਾਂ ਪਛਾਣ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨਾਲ ਗ੍ਰਸਤ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਤੀਸਰੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਬੱਚੇ ਜਾਂ ਕਿਸ਼ੋਰ ਜਿੱਥੇ-ਜਿੱਥੇ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਵਾਲੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨਾਲ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਚੱਲਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉੱਥੇ ਹੀ ਪੱਛਮੀ ਸੰਗੀਆਂ ਸਾਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਨ ਕਰਕੇ ਆਪ-ਮੁਹਾਰੇ ਹੀ ਪੱਛਮੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਦੇਹਰੀ ਹੋਣੀ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਇਹ ਬੱਚੇ ਪੈਂਡਲ ਵਾਂਗ ਦੇਵੇਂ ਸੱਭਿਅਤਾਵਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਲਟਕਦੇ ਅਕਸਰ ਪਛਾਣ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਭਾਰਤੀ ਮਾਪੇ ਪਲਾਇਨ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਹਰੇਕ ਹੀਲਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਪੁਨਰ-ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਬੱਚਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਢਾਲਕੇ ਸਮਾਯੋਜਨ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਪਲਾਇਨ ਵਰਗੀ ਸਥਿਤੀ ਨਾ ਬਣੇ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਆਪਣੇ ਸਮਾਜ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਰਹਿਣ। ਪੱਛਮੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹ ਰਹੇ, ਪੱਛਮੀ ਸੰਗੀ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਸਮਾਂ ਬਿਤਾ ਰਹੇ, ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰ ਰਹੇ ਇਹਨਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਉੱਪਰ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਣਾ ਵੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ ਜੋ ਪਲਾਇਨ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਵਧਾਉਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਲਈ ਮਾਨਸਿਕ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਦਾ ਸਬੱਬ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ **ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ: ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਪਰਿਪੇਖ** ਵਿੱਚ ਉਪਰ ਜੰਮੀ-ਪਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਬਾਰੇ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਦੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ,

"ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਪੱਛਮੀ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਜੰਮੀ, ਪਲੀ ਤੇ ਪ੍ਰਵਾਨ ਚੜ੍ਹੀ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਹਨ ਜੋ ਪੁਰਾਣੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੀਆਂ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਨਾਲ ਟਕਰਾਉਮਈ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਹਨ। ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀਆਂ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਠੀਕ ਸਮਝਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਹਿਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੀ ਸੁਚੇਤ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਮੂਲ ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲ ਹੀ ਜੁੜੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਮੰਤਵ ਲਈ ਹਰ ਸੰਭਵ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਆਪਣੀ ਐਲਾਦ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਜਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਲੜਕੇ/ਲੜਕੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਆਪਣੇ ਵੱਡਿਆਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨਾ ਸਮਝ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਉੱਪਰ ਬੰਦਿਸ਼ ਸਮਝਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਦੋਵੇਂ ਧਿਰਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਟਕਰਾਉ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।" (206)

4.4 ਹੋਰਵਾ ਅਤੇ ਅਲਗਵਾ ਗ੍ਰਹਿਣ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦਾ ਅਧਿਐਨ

ਜਦੋਂ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਪਰਵਾਸ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਬਜ਼ੁਰਗ ਹਾਸ਼ੀਆਗਤ ਸਥਿਤੀ 'ਚ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਖ਼ਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਉਹ ਬਜ਼ੁਰਗ ਜੋ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਚੰਗੀਆਂ ਨੌਕਰੀ ਕਰਕੇ ਜਾਂ ਖੇਤੀਬਾੜੀ 'ਚ ਜ਼ਿੰਮੀਂਦਾਰੀਆਂ ਕਰਕੇ, ਆਪਣੇ ਧੀਆਂ-ਪੁੱਤਾਂ ਕੋਲ ਪੱਕੇ ਤੌਰ ਤੇ ਪਰਵਾਸ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਕੈਨੇਡਾ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਇੱਧਰ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਅਫ਼ਸਰੀਆਂ, ਜ਼ਿੰਮੀਂਦਾਰੀਆਂ ਕਰਕੇ ਜਦੋਂ ਉੱਧਰ ਜਾ ਕੇ ਅਧੀਨਗੀ ਕਰਨੀਆਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਇਸਦਾ ਅਸਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਤੇ ਪੈਣਾ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਹੈ। ਵੱਡੀ ਉਮਰ ਦਾ ਤਜਰਬਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਉਹ ਆਪਣੀ ਸਥਿਤੀ ਨਾਲ ਕਾਫ਼ੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਸਮਝੋਜਿਤ ਹੋਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਗੰਭੀਰ ਮਾਨਸਿਕ ਦਵੰਦ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ਾਦ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਘੱਟ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਫਿਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਬਣ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਘੱਟ ਆਉਣਾ, ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੁੰਦੀ ਸਿਹਤ, ਜ਼ਿਆਦਾ ਠੰਢ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਾ ਕਰ ਪਾਉਣਾ, ਕੇਅਰ ਹੋਮ ਜਾਂ ਓਲਡ ਹੋਮ ਸੰਬੰਧੀ ਨਕਾਰਾਤਮਿਕ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਕਰਕੇ ਦਵੰਦ, ਪੇਤੇ-ਪੇਤੀਆਂ ਦੀ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ ਦੀਆਂ ਜ਼ੁੰਮੇਵਾਰੀਆਂ, ਪੀੜ੍ਹੀ-ਪਾੜੇ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਪੇਤੇ-ਪੇਤੀਆਂ ਨਾਲ ਅਣ-ਬਣ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਮਾਨਸਿਕ ਤਣਾਅ, ਆਰਥਿਕ-ਪਰਿਵਾਰਿਕ ਖ਼ੁਦ-ਮੁਖ਼ਤਿਆਰੀ ਖੁੱਸਣ ਕਰਕੇ ਜਗੀਰੂ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਨੂੰ ਢਾਅ ਲੱਗਣ ਤੇ ਦਵੰਦ ਦਾ ਉਪਜਣਾ ਆਦਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਪਰਵਾਸੀ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਪਰਵਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਤੇ ਅਸਰ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਹੋਰਵਾ ਅਤੇ ਅਲਗਵਾ ਉਪਜਦਾ ਹੈ।

ਪਰਵਾਸ ਹੰਢਾ ਰਹੀ ਵਡੇਰੀ ਉਮਰ ਦੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੀਆਂ ਤਕਲੀਫ਼ਾਂ ਬਾਕੀ ਉਮਰ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰੀਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਅੰਦਰ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਕਰਕੇ ਬਣੀਆਂ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦੇ ਪੁਨਰ-ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਬਹੁਤ ਧੀਮੀ ਚੱਲਦੀ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਵਡੇਰੀ ਉਮਰ ਕਰਕੇ ਉਹ ਮਨ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਦੀ ਵੱਧ ਸਮਝ ਅਤੇ ਸਬਰ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਦੇ ਦਬਾਅ ਕਰਕੇ ਮਾਨਸਿਕ ਦਵੰਦ ਅਤੇ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਉਪਜਣਾ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਅਲਗਵਾ ਅਤੇ ਹੋਰਵਾ ਉਪਜਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਡਿਫੈਂਸ ਮੈਕਨਿਜ਼ਮ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਵੱਲ ਖਿੱਚ ਕੇ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਪਿਛਲੀਆਂ ਯਾਦਾਂ 'ਚ ਗੁਆਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਹਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਹਨ ਮਿਲਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਗੋੜਾ ਮਾਰਨ ਦੀ ਤਾਂਘ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਮੇਬਾਈਲਾਂ ਤੇ ਪਿੱਛੋਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦਾ ਹਾਲ-ਚਾਲ ਪੁੱਛਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਦਾ ਵਰਣਨ ਗੁਰਬਚਨ ਕੌਰ ਥਿੰਦ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕੂਜਾਂ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕੂਜਾਂ' ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਬਜ਼ੁਰਗ ਪਾਤਰ ਸ਼ਰਮਾ ਜੀ ਇਸੇ ਹੋਰਵੇ ਅਤੇ

ਅਲਗਾਵ ਕਰਕੇ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਯਾਦਾਂ 'ਚ ਗੁਆਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਹੁਣ ਸ਼ਰਮਾ ਜੀ ਉਸੇ ਛੱਪੜ-ਨੁਮਾ ਝੀਲ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਬੈਠੇ ਸੋਚਾਂ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬ ਗਏ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਨ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਮੀਲ ਦੂਰ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਚੁੰਗੀਆਂ ਭਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਿੱਥੇ ਉਹਦੇ ਬਾਪ ਦੀ ਕਰਿਆਨੇ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਸੀ। ਗਰਮੀਆਂ ਵਿੱਚ ਉਹ ਸਕੂਲੋਂ ਛੁੱਟੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਪਣੇ ਹਾਈਆਂ ਨਾਲ ਛੱਪੜ ਵਿੱਚ ਵੜ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਜੇ ਕਿਸੇ ਮੱਝ ਦੀ ਪੂਛ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਉਹਦੇ ਸਹਾਰੇ ਛੱਪੜ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨੀ ਦੂਰ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦੇ। ਕਾਫ਼ੀ ਦੇਰ ਤੈਰਨ ਦਾ ਅਨੰਦ ਮਾਣ ਕੇ ਜਦ ਘਰ ਪਹੁੰਚਦੇ ਤਾਂ ਝਾਈ ਦੀਆਂ ਤੱਤੀਆਂ ਠੰਢੀਆਂ ਸੁਣਨੀਆਂ ਪੈਂਦੀਆਂ। (16)

ਫ਼ੌਜ ਵਿੱਚੋਂ ਚੰਗੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਰਿਟਾਇਰ ਹੋਏ ਸ਼ਰਮਾ ਜੀ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਪਰਵਾਸ ਵਿੱਚ ਅਜਨਬੀਪੁਣਾ ਹੰਢਾ ਰਹੇ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਲੀਲਾਵਤੀ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਯੋਗ ਕਰਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਨ, ਉੱਪਰੋਂ ਉਸ ਦੇ ਜਵਾਈ ਵੱਲੋਂ ਧੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਦੂਜਾ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਲੈਣ ਕਰਕੇ ਉਸਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਵੱਸ ਧੀ ਕੋਲ ਕੈਨੇਡਾ ਆਉਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੂਰਰੇ ਤਣਾਅ ਕਰਕੇ ਸ਼ਰਮਾ ਜੀ ਚਾਹੇ ਪਰਦੇਸ ਆ ਤਾਂ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਜਾਣ ਦੀ ਤਾਂਘ ਹਮੇਸ਼ਾ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਹਰ ਸਾਲ ਪੰਜਾਬ ਗੇੜਾ ਮਾਰਨ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਪਰਦੇਸਾਂ ਦੇ ਖਰਚਿਆਂ, ਘਰ ਦੀਆਂ ਕਿਸ਼ਤਾਂ, ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਆਦਿ ਪਹਿਲ ਆਧਾਰਿਤ ਆਰਥਿਕ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤੀ ਵਾਰ ਬਜ਼ੁਰਗ ਆਪਣਾ ਪੰਜਾਬ ਫੇਰੀ ਮਾਰਨ ਦਾ ਅਰਮਾਨ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਪਾਉਂਦੇ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋਰਵੇ ਨੂੰ ਹੋਰ ਤੀਖਣ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਆਰਥਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹੋਣਾ ਵੀ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਲਈ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਵਾਂਗ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਕਮਾਈਆਂ ਕਰਕੇ ਪੈਸਾ ਜੋੜ ਕੇ, ਧੀਆਂ-ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾ ਲਿਖਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਸੈਂਟ ਕਰ ਲੈਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਦੋਂ ਇਹ ਆਰਥਿਕ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਿਆਰੀ ਖੁੱਸ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੇ ਮਾਨਸਿਕ ਸੰਤਾਪ ਉਪਜਣਾ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਹੋਰਵੇ ਨੂੰ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕੂੰਜਾਂ ਦਾ ਮੇਟਾਫਿਰ ਵਰਤ ਕੇ ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

"ਆਹ ਕੂੰਜਾਂ ਵੇਖੋ! ਹਰ ਸਾਲ ਬਰਫ਼ਾਨੀ ਸਰਦੀਆਂ 'ਚ ਛੂ-ਮੰਤਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਤੇ ਮੌਸਮ ਬਦਲਦਿਆਂ ਫਿਰ ਆ ਟਪਕਦੀਆਂ।

"ਆਹੋ, ਇਹ ਨਹੀਂ ਆਪਣਾ ਨੇਮ ਤੋੜਦੀਆਂ। ਸਰਦੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਾਰਾ ਟੱਬਰ ਟੀਰ ਲੈ ਦੱਖਣ ਵੱਲ ਉੱਡ ਜਾਂਦੀਆਂ ਤੇ ਗਰਮੀਆਂ ਵਿੱਚ ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਆ ਜਾਂਦੀਆਂ। ਅਜ਼ਾਦ ਜੁ ਹੋਈਆਂ! ਇਹਨਾਂ ਕਿਹੜੇ ਟਿਕਟਾਂ ਤੇ ਵੀਜ਼ੇ ਲੈਣੇ ਆ ਆਪਾਂ ਵਾਂਗੂੰ!" (19)

ਕਈ ਬਜ਼ੁਰਗ ਆਪਣੀ ਧਰਤੀ ਦਾ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਹੋਰਵਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਲੱਗਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਖ਼ਰੀ

ਇੱਛਾ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਿਵਿਆਂ 'ਚ ਆਪਣਾ ਅੰਤਿਮ ਸਸਕਾਰ ਜਾਂ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਅਸਥੀਆਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਪਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਬਹੁਤੀ ਵਾਰ ਇਹ ਵੀ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਪਰੰਤੂ ਫਿਰ ਵੀ ਇੱਛਾ ਲਗਭਗ ਹਰੇਕ ਬਜ਼ੁਰਗ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕਈ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵੀ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੇਜਰ ਮਾਂਗਟ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ *ਮਨ ਮੈਸਮ ਦੀ ਰੰਗਤ* ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਚੱਕਰਵਾਤ' ਵਿੱਚ ਵੀ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਇੱਛਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਜੇ ਭਾਰਤ ਵੀ ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਅਮੀਰ ਮੁਲਕ ਬਣ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਵਰਗਿਆਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰਲੇ ਮੁਲਕਾਂ 'ਚ ਧੱਕੇ ਨਾ ਖਾਣੇ ਪੈਣ? ਤੇ ਆਪਣੀ ਔਲਾਦ ਵੀ ਨਾ ਗੁਆਉਣੀ ਪਵੇ। ਬੰਦਾ ਜਿੱਥੇ ਜੰਮੇ, ਮਰੇ ਵੀ ਉੱਥੇ ਹੀ। ਹਰਨਾਮ ਦੀ ਇਹ ਵੀ ਇੱਛਾ ਸੀ ਕਿ ਮਰ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਪੰਜ ਭੂਤਕ ਸਰੀਰ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਪੁਰਖਿਆਂ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਨਾਲ ਮਿਲੇ। ਪਰ ਹੁਣ ਅਜਿਹਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੱਗਦਾ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਉਸ ਨੇ ਵੀ ਮੈਡਵਿੱਲ ਸਮਿੱਟਰੀ ਦੇ ਉਸੇ ਹੀਟਰ ਤੇ ਸੜਨਾ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਅੱਜ ਲੇਸਲੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਵਾਕਰ ਸਹਾਰੇ ਤੁਰਦਾ ਤੁਰਦਾ ਉਹ ਫੇਰ ਖਿੜਕੀ ਕੋਲ ਜਾ ਖੜਿਆ, ਤੇ ਪਰਦਾ ਚੁੱਕ ਕੇ ਬਾਹਰ ਦੇਖਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। (25)

ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਹਨ ਜੋ ਅਲਗਾਵ ਅਤੇ ਇਕੱਲਤਾ ਭਾਵ ਉਪਜਾਉਣ ਲਈ ਜ਼ੁੰਮੇਵਾਰ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਹਿਲੀ ਸਮੱਸਿਆ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੋਲਣ ਦੀ ਦਿੱਕਤ ਕਰਕੇ ਸਮਾਜਿਕ ਇਕੱਲਤਾ, ਦੂਸਰੀ ਪੁਨਰ-ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੀ ਧੀਮੀ ਜਾਂ ਨਾਮਾਤਰ ਗਤੀ ਕਰਕੇ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ 'ਚ ਟਕਰਾਅ ਕਰਕੇ ਬਣੀ ਪਰਿਵਾਰਿਕ ਇਕੱਲਤਾ, ਆਰਥਿਕ ਬੰਦਸ਼ਾਂ ਕਰਕੇ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਦਵੰਦ ਅਤੇ ਉਸ ਦਵੰਦ ਵਿੱਚੋਂ ਉਪਜੀ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਕਰਕੇ ਉਤਪੰਨ ਹੋਰਵਾ ਅਤੇ ਅਲਗਾਵ, ਆਦਿ। ਕਈ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਬਜ਼ੁਰਗ ਅਵਸਥਾ ਦੀ ਇਸ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਬਜ਼ੁਰਗ ਜੋ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿੰਮੀਦਾਰੀ ਜਾਂ ਚੰਗੀਆਂ ਨੌਕਰੀਆਂ ਦੇ ਉੱਚ ਅਹੁਦਿਆਂ ਤੋਂ ਰਿਟਾਇਰ ਹੋ ਕੇ ਆਖਰੀ ਉਮਰੇ ਪਰਵਾਸੀ ਬਣਦੇ ਹਨ, ਅਕਸਰ ਬਾਹਰਲੇ ਦੇਸ਼ਾਂ 'ਚ ਜਾ ਕੇ ਜਾਂ ਤਾਂ ਇਕੱਲਤਾ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਫਿਰ ਕਿਸੇ ਅਧੀਨ ਕੰਮ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਦਵੰਦ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਨ ਸੁਰਜੀਤ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ *ਪਾਰਲੇ ਪੁਲ* ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਸੁਰਖ ਸਵੇਰ' ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਸਿਮਰਨਜੀਤ ਕੌਰ ਵਿਰਦੀ ਜੋ ਪਰਦੇਸ 'ਚ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਕੋਲ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਨੂੰਹ-ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਮਸ਼ੀਨੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕਰਕੇ ਉਹ ਉੱਥੇ ਇਕੱਲਤਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਚੇਤਨ ਹੀ ਡਿਫੈਂਸ ਆਧਾਰਿਤ ਜੁਗਤ ਵਰਤਦੀ ਹੋਈ ਆਪਣੀ ਪਿਛਲੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨਾਲ ਜੁੜ ਕੇ ਵਕਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਲੱਭਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਕਰਣ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਦੇ ਪੱਖ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਉਸ

ਦਿਨ ਤੋਂ ਸਿਮੇਨ ਚੁੱਪ ਹੋ ਗਈ। ਬਿਲਕੁਲ ਘੱਟ ਬੋਲਦੀ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਸੁਣਦੀ। ਸਿਸਟਰ ਸ਼ਿਵਾਨੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਫਿਲਾਸਫ਼ਰਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਦੀ। ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਮਾਅਨੇ ਲੱਭਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੀ। ਹਮੇਸ਼ਾ ਪੌਜ਼ੀਟਿਵ ਰਹਿਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੀ। ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਹੀ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਕਦੇ ਅਤੀਤ ਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਵਿੱਚ ਗੁਆਚ ਜਾਂਦੀ ਅਤੇ ਕਦੇ ਚੰਗੀ ਭਲੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ। ਕਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਹੌਸਲਾ ਜੋੜਦੀ, ਕਦੇ ਢਹਿ ਜਾਂਦੀ। (62)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਉੱਚ ਅਹੁਦਿਆਂ ਤੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਸਿਮਰਨਜੀਤ ਕੌਰ ਵਿਰਦੀ ਜਦੋਂ ਪਰਦੇਸ ਆਕੇ ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਇਕੱਲੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਰੋਗ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਜਗੀਰੂ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਹਨ। ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰੀ ਹੁਕਮਰਾਨੀ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਅਫ਼ਸਰ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਹੁਕਮ ਮੰਨਣਾ ਪਵੇ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਨੂੰ ਸੱਟ ਲੱਗਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਘਰ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਮੁਖ਼ਤਿਆਰੀ ਵੀ ਨੂੰ ਹੱਥ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਜਗੀਰੂ ਹਉਮੈ ਕਰਕੇ ਅਲਗਾਵ ਵੀ ਉਪਜਣਾ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਬਹੁਤੀ ਵਾਰੀ ਬਜ਼ੁਰਗ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬੇਕਾਰ ਅਤੇ ਫ਼ਾਲਤੂ ਸਮਝਣ ਲੱਗਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਦਵੰਦ, ਤਣਾਅ ਅਤੇ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਵੱਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਦੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਉਦਾਹਰਨ ਰਾਜਵੰਤ ਕੌਰ ਮਾਨ ਪ੍ਰੀਤ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਦਸਤਕ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਮੰਝਧਾਰ' ਵਿੱਚ ਵੀ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਪਿਛਲੀ ਉਮਰੇ ਪਰਵਾਸੀ ਹੋਏ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਦਸ਼ਾ ਦੀ ਬਾਖ਼ੂਬੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਮੁੱਖ-ਪਾਤਰ ਰਾਜਬੀਰ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਚੰਗੀ ਪਰਵਰਿਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਧੀਆ ਪੜ੍ਹਾ-ਲਿਖਾ ਕੇ ਆਪੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਸੈਂਟ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਸਫਲ ਸਮਝਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਖ਼ਰ ਉਹ ਆਪ ਵੀ ਮਾਣ-ਮੱਤੀ ਪੋਸਟ ਤੋਂ ਰਿਟਾਇਰਮੈਂਟ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਕੋਲ ਕੈਨੇਡਾ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਕੈਨੇਡਾ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਅਤੇ ਪੋਤੇ-ਪੋਤੀਆਂ ਨਾਲ ਅਤਿ-ਆਧੁਨਿਕ ਸੁੱਖ ਸਹੂਲਤਾਂ ਵਾਲੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਪਿਛਲੀ ਉਮਰੇ ਪਰਵਾਸ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਵਾਂਗ ਉਹ ਵੀ ਇਕੱਲਤਾ ਅਤੇ ਅਲਗਾਵ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੀ ਹੈ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਆਪਣੇ ਫ਼ਰਜ਼ ਪੂਰੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਨਾਲ ਨਿਭਾਉਣ ਦਾ ਮਾਣ ਅਤੇ ਉੱਚ ਪੋਸਟ ਤੋਂ ਰਿਟਾਇਰ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਕਦਮ ਨੂੰ ਪੁੱਤ ਦੇ ਘਰ ਉਸਨੂੰ ਅਧੀਨਤਾ ਵਾਂਗ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ ਸੰਤਾਪ ਹੰਢਾਉਂਦੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਨੂੰ ਜੋਤੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਰਾਜਨ ਬਾਹਰ ਆਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਦੁਰਵਿਵਹਾਰ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ ਹੋਰ ਵੀ ਨਿੱਘਰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਨੂੰ ਦਾ ਨਿੱਕੀ-ਨਿੱਕੀ ਗੱਲ ਤੇ ਟੋਕਾ-ਟੋਕੀ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਦਵੰਦ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸੋਚਦੀ ਹੈ, "ਭਲੀਏ ਲੋਕੇ ਮੁਕਾ ਲੈ ਕੰਮ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਜੋਤੀ ਨੇ ਆਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਮੱਥੇ ਤਿਉੜੀ ਪਾ ਲੈਣੀ ਐ।" ਮਾਨਸਿਕ ਦਵੰਦ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਲਈ ਉਹ ਵੀ ਅਚੇਤਨ ਹੀ ਡਿਫੈਂਸ

ਆਧਾਰਿਤ ਜੁਗਤ ਵਰਤਦੀ ਹੋਈ ਆਪਣੀ ਪਿਛਲੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨਾਲ ਜੁੜ ਕੇ ਵਕਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਲੱਭਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਸੋਚਦੀ ਹਾਂ ਇਹ ਘਰ ਕਿੰਨਾ ਸੋਹਣਾ ਏ, ਸਾਰੇ ਸੁਖ ਆਰਾਮ ਨੇ, ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਰੂਹ ਨੂੰ ਚੈਨ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ? ਉਹਦੀ ਰੂਹ ਕਦੇ ਜਲੰਧਰ ਅਤੇ ਕਦੇ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਘੁੰਮਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਐ। ਆਪਣਾ ਘਰ ਆਪਣਾ ਹੀ ਹੁੰਦੈ, ਧਰਤੀ ਮਾਂ, ਜਿੱਥੇ ਬਚਪਣ ਤੇ ਜਵਾਨੀ ਦੀਆਂ ਮਿੱਠੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਦਾ ਸਰਮਾਇਆ ਹੈ-ਕੀਤੇ ਕੰਮਾਂ ਦਾ ਇਵਜ਼ਾਨਾ ਹੈ। ਖ਼ੈਰ ! ਮਨ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣਾ ਹੀ ਪੈਣਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਬੱਚੇ ਏਥੇ ਹਨ-ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਯਾਨੀ ਮੂਲ ਤੇ ਵਿਆਜ ਦੋਨੋਂ ਏਥੇ ਹਨ। (43)

ਬੇਸ਼ੱਕ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਆਪਣੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨੂੰ ਹਰ ਹੀਲੇ ਸਥਿਰ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਆਖ਼ਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਦਵੰਦ ਦਾ ਹੱਲ ਪਲਾਇਨ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਕੱਢਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਵਾਪਸ ਇੰਡੀਆ ਜਾ ਕੇ ਸਕੂਲ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਲੈ ਲੈਂਦੀ ਹੈ।

“ਏਥੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ, ਜਿੱਥੇ ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ। ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਨਹੀਂ, ਕੇਵਲ ਦੌਲਤ ਹੈ ਤੇ ਆਧੁਨਿਕ ਸੁੱਖਾਂ ਦੀ ਭਰਮਾਰ ਹੈ। ਮੈਂ ਉੱਥੇ ਬਾਕੀ ਜੀਵਨ ਬਿਤਾਵਾਂਗੀ, ਜਿੱਥੇ ਮੇਰੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਦਾ ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ ਏ – ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਦੀ ਘਾਲ-ਕਮਾਈ ਦਾ ਇਵਜ਼ਾਨਾ ਏ – ਮੈਂ ਕਿਉਂ ਮੰਝਧਾਰ ਵਿੱਚ ਫਸੀ ਰਹਾਂ ? ਸਾਫ਼ ਲਿਸ਼ਕਦੀ ਧੁੱਪ ਵਰਗੀ ਫ਼ਿਜ਼ਾ ਵਿੱਚ ਗੁਜ਼ਾਰਾਂਗੀ ਬਾਕੀ ਦੇ ਦਿਨ। ਆਪਣੇ ਆਲ੍ਹਣੇ ਨੂੰ ਸਿੰਗਾਰਾਂਗੀ, ਜਿੱਥੇ ਸੁਪਨੇ ਉਲੀਕੇ ਤੇ ਪੂਰੇ ਕੀਤੇ। ਹੁਣ ਇੱਕ ਅਧੂਰੇ ਸੁਪਨੇ ਨੂੰ ਵੀ ਪੂਰਾ ਕਰਾਂਗੀ, ਮੈਂ ਸਾਰੇ ਤਾਣ ਨਾਲ਼। ਉਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਜੁਆਲਾ ਫੇਰ ਆਪਣੇ ਸੀਨੇ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੀ ਯਾਦ ਨੂੰ ਅਮਰ ਕਰੂੰਗੀ-ਆਪਣੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹੂੰਗੀ। (47-48)

ਬੇਸ਼ੱਕ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪਰਵਾਸੀ ਬਜ਼ੁਰਗ ਪਾਤਰ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਹੀ ਦਵੰਦ ਅਤੇ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਘਿਰੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਨਾ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪਰਵਾਸ ਅਨੁਸਾਰ ਢਾਲ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਵਾਪਸੀ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਕਰ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਉਮਰ ਭਰ ਮਾਨਸਿਕ ਤਣਾਅ ਅਤੇ ਦਵੰਦ ਸ਼ਿਕਾਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਬਜ਼ੁਰਗ ਇੱਕ ਪਾਸੜ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਦਵੰਦ ਅਤੇ ਤਣਾਅ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਪਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਫ਼ੈਸਲਾ ਲੈਣ ਦੀ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਨ ਪ੍ਰਵੀਨ ਕੌਰ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ *ਪਰ ਕਿਉਂ* ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਜੀਵਨ ਦਾ ਜਸ਼ਨ' ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਚਲੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਕੱਲੀ ਰਹਿ ਗਈ ਪੁਸ਼ਪਾ ਕੋਲ਼ ਧਨ ਦੌਲਤ ਦੀ ਕਮੀ ਨਹੀਂ, ਬਹੁਤ ਸੋਹਣਾ ਘਰ ਅਤੇ ਨੌਕਰ-ਚਾਕਰ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਉਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਬੱਚੇ

ਉਸਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਆਪੋ-ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਵਿਅਸਤ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਆਉਣ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਉਸਦਾ ਮਨ ਬਾਹਰ ਜਾ ਕੇ ਰਾਜ਼ੀ ਨਹੀਂ। ਉਸਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ,

“ਵੇਂ ਸਾਹਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਜਾਇਓ ! ਜਿਹੜੇ ਸੁਖ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਨੇ, ਉਹ ਸੁਖ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਦੇਣ ਜੋਗੇ ਨਹੀਂ। ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਐਡੇ ਮਸ਼ਕੂਲ ਓ ਕਿ ਇੱਕ ਹਫ਼ਤਾ ਲੰਘਦੇ-ਲੰਘਦੇ ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਤਾਣੇ-ਬਾਣੇ ਛਿੱਜਦੇ ਨਜ਼ਰ ਆਣ ਲੱਗਦੇ ਨੇ। ਮੈਂ ਵੀ ਡਾਢੀ ਉਦਾਸ ਹੋ ਜਾਨੀ ਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਭੈਣਾਂ, ਆਪਣੀਆਂ ਸਾਥਣਾਂ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ। ਤੁਹਾਡੇ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਇੱਕ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਟੰਗੀ ਹੋਈ ਮਹਿਮਾਨ ਹਾਂ, ਪਰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੀ ਆਪਣੇ ਰਾਜ ਪਾਟ ਦੀ ਮਹਾਰਾਣੀ। ਨੌਕਰ ਚਾਕਰ, ਸਕੇ ਸੰਬੰਧੀ ਸਭ ਕੁਝ ਈ ਤੇ ਹੈ ਮੇਰੇ ਕੋਲ। ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨਾਲ। (46)

ਆਪਣੀ ਇਸ ਸੋਚ ਕਰਕੇ ਉਹ ਪਰਦੇਸ ਜਾ ਕੇ ਦਵੰਦ ਵਿੱਚ ਜਿਊਣ ਨਾਲੋਂ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣਾ ਪਸੰਦ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਪਿੱਛੇ ਇੱਕ ਕਾਰਨ ਚੰਗੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਵੀ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਬਹੁਤੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਇਹ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ ਕਿ ਉਹ ਇਕੱਲੇ ਪੰਜਾਬ ਰਹਿਣ। ਚਾਹੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਨ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੋਰਵਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ ਉਹ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਵਿਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣਾ ਹੀ ਚੁਣਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦੀ ਝਲਕ ਅਵਤਾਰ ਰੋਡੇ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਸਾਡੇ ਧੀਆਂ ਪੁੱਤਰ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਟਾਈਮ ਪਾਸ' ਵਿੱਚ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦਾ ਘਰ ਇਕੱਲੇ ਰਹਿ ਜਾਣਾ, ਆਪ ਚਾਹ ਬਣਾਉਣਾ ਜਾਂ ਰੋਟੀ ਗਰਮ ਕਰਨੀ, ਫਾਰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਕਰਨੀ, ਪੈਨਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਚੈੱਕ ਬੱਚਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਸਾਂਭ ਲੈਣੇ, ਠੰਢ ਨਾ ਝੱਲ ਹੋਣਾ, ਪਿੰਡ ਦਾ ਹੋਰਵਾ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਨਾ ਜਾ ਸਕਣ ਦਾ ਦਰਦ ਆਦਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇੱਕ ਸ਼ਾਪਿੰਗ ਮੌਲ ਦੇ ਬਾਹਰ ਟਾਈਮ ਪਾਸ ਕਰਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਟੇਲੀ ਦੀ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਵਿੱਚੋਂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਵਿੱਚੋਂ ਝਲਕ ਮਿਲਦੀ ਹੈ

“ਪਾੜਿਆ ਜਾਣਾ ਪੈਂਦੈ ਪਰ ਬੁੜਿਆਂ ਲਈ ਹੈ ਔਖਾ।

ਘਰੇ ਜੁਆਕ ਕਹਿਣਗੇ— ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਾਂ-ਪਿਓ ਕੰਮ ਕਰਨ ਜਾਂਦੇ ਈ ਐ ਥੋਨੂੰ ਕੀ ਹੋਇਆ ?
ਥੋੜੀ ਬਹੁਤੀ ਕਸਰਤ ਹੋਊ ਕੰਮ ਕਰਨ ਨਾਲ। ਨਈ ਫੇਰ ਕਹੋਗੇ ਗੋਡੇ ਦੁਖਦੇ ਐ। ਸਰੀਰ ਨਿਕੰਮਾ ਹੋਈ ਜਾਂਦੈ ਵੇਹਲੇ ਬਹਿ ਬਹਿ ਕੇ।

ਪਰ ਉੱਠ ਕੇਈ ਜੂਨ ਤਾਂ ਨੀ ਬੁੜਿਆਂ ਦੀ। ਤੂੰ ਦੇਖ ਬਈ ਮੈਂ ਦੇਸੋਂ ਆਉਣ ਲੱਗਾ ਤੀਹ-ਪੈਂਤੀ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਤੇ ਦੇ ਕੇ ਆਇਐ।

ਉਥੇ ਕਦੇ ਐਨਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਈ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸੀਰੀਆ ਤੋਂ ਈ ਕਰਾਈ ਦਾ ਸੀ। ਤੇ ਏਥੇ ਹੁਣ ਆਪ
ਸੀਰੀਆਂ ਆਂਡੂ, ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਖੇਤਾਂ 'ਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਜਾਈਦੈ। ਨਾਲੇ ਕਿਸੇ ਤੋਂ

ਉਏ ਨੀਂ ਸੀ ਅਖਵਾਈ। ਤੇ ਐਥੇ ਬਈ ਜਿਵੇਂ ਮਾਲਕ ਕਹਿ ਦੇਵੇ। ਕੋੜਾ-ਮਿੱਠਾ ਸਭ ਜਰਨਾ
ਪੈਂਦੇ। ਅਗਲਿਆਂ ਦੇ ਕਾਮੇ ਜੋ ਹੋਏ। "

ਕਦੇ ਕਦੇ ਤਾਂ ਭਾਗ ਸਿਆ ਜੀਅ ਐਨਾ ਭੈੜਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਨਾ ... ਕਹੀਦੈ ਬਈ ਪਿੱਛੇ ਈ ਮੁੜ
ਜਾਈਏ ਦੇਸ ਨੂੰ। (51)

ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੇ ਪਰਵਾਸ ਦੌਰਾਨ ਬਾਕੀ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸਰਦ ਮੌਸਮ ਵੀ ਇੱਕ ਸਮੱਸਿਆ
ਬਣ ਕੇ ਉੱਭਰਦਾ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਵੀ ਸਰਦੀ ਦੇ ਮੌਸਮ ਵਿੱਚ ਤਾਪਮਾਨ ਕਾਫ਼ੀ ਡਿੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ
ਉਹ ਕੁਝ ਕੁ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਲਈ ਹੀ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੈਨੇਡਾ ਵਰਗੇ ਦੇਸ਼ਾਂ 'ਚ ਸਾਲ ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਮਹੀਨੇ ਸਖ਼ਤ
ਠੰਢਾ ਮੌਸਮ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਇੱਧਰੋਂ ਗਏ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦਾ ਸਰੀਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਠੰਢ ਦਾ ਆਦੀ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਠੰਢ ਇੱਕ
ਸਰੀਰਿਕ ਸੰਤਾਪ ਬਣ ਕੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ 'ਚ ਵਾਧਾ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਕਈ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ
ਅਜਿਹੇ ਮੌਸਮ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਠੰਢ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੁਖਦਾਈ ਉਸ ਸਮੇਂ ਬਣ ਜਾਂਦੀ
ਹੈ, ਜਦੋਂ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਵਰਗੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ 'ਚ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੀ ਡਿਊਟੀ ਨਿਭਾਉਣੀ ਹੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਡਿਊਟੀ
ਚਾਹੇ ਬੱਚੇ ਤਿਆਰ ਕਰਨ, ਸਕੂਲ ਛੱਡਣ ਅਤੇ ਲੈ ਕੇ ਆਉਣ ਦੀ ਹੀ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਬੇਰੀਆਂ ਤੋੜਨ ਵਰਗੀ
ਲੇਬਰ ਕਰਨ ਦੀ ਹੋਵੇ। ਠੰਢ ਕਰਕੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਨੂੰ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਤਕਲੀਫ਼ਾਂ ਬੇਸ਼ੱਕ ਸਰੀਰਿਕ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ,
ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰਵੇ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਵਿੱਚ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਣ ਕਰਕੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।
ਅਜਿਹੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦੀ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਨ ਮਿੰਨੀ ਗਰੇਵਾਲ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਕੱਚ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ
'ਨੀ ਬਚਿੰਤ ਕੁਰੇ' ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

ਅਜਿਹੀ ਇੱਕ ਦੁਪਹਿਰ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਪੋਤੇ ਸੇਨੂੰ ਦੀ ਸਕੂਲ ਬਸ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਦਾ
ਰਿਹਾ। ਖ਼ਰਾਬ ਮੌਸਮ ਕਰਕੇ ਸੜਕਾਂ ਦਾ ਹਾਲ ਬੁਰਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸਕੂਲ ਬਸ ਕਿਧਰੇ ਦਸ ਕੁ
ਮਿੰਟ ਲੇਟ ਹੋ ਗਈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਸ ਮਿੰਟਾਂ ਨੇ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਬਰਫ਼ ਦਾ ਬੁੱਤ ਬਣਾ
ਦਿੱਤਾ। ਘਰ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਸੇਨੂੰ ਤਾਂ ਉੱਪਰ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਚਲਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ
ਹੇਠਾਂ ਬੇਸਮੈਂਟ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਬਿਸਤਰੇ ਵਿੱਚ ਜਾ ਬੈਠਾ। ਕੰਮਫ਼ਰਟਰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਪੇਟ ਕੇ
ਉਹ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਮੋਟੀਆਂ ਜੁਰਾਬਾਂ ਨੂੰ ਲਾਹ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ ਨੂੰ ਰਗੜਨ
ਲੱਗਾ। ਉਹਦੇ ਹੱਥ ਪੈਰ ਬਰਫ਼ ਹੋਏ ਪਏ ਸਨ। ਹੱਥਾਂ ਨੂੰ ਰਗੜਦਾ, ਪੈਰਾਂ ਨੂੰ ਰਗੜਦਾ ਉਹ

ਬਚਿੰਤ ਕੌਰ ਨੂੰ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਮਾਰਦਾ, "ਮੈਨੂੰ ਇਕੱਲਾ ਛੱਡ ਕੇ ਤੂੰ ਕਿਥੇ ਤੁਰ ਗਈ ਨੀ ਬਚਿੰਤ ਕੁਰੇ ? ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਨੀ-ਬਚਿੰਤ ਕੁਰੇ।" (79)

ਇਸ ਸਰੀਰਿਕ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਕਰਕੇ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਦਾ ਅਲਗਾਵ ਵੱਧ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਦੀ ਖ਼ਾਹਿਸ਼ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਕੈਨੇਡਾ ਰਹਿਣ ਦੀ ਮਜਬੂਰੀ, ਇਹ ਦਵੰਦ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚਲੇ ਲਗਭਗ ਹਰੇਕ ਬਜ਼ੁਰਗ ਪਾਤਰ ਵਿੱਚ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਵੀ ਸੋਚਦਾ ਹੈ ਕਿ

"ਜੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਮਕਾਨ ਨਾ ਵੇਚਿਆ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਪਿੰਡ ਜਾ ਕੇ ਮੈਂ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਆਂਢੀ-ਗੁਆਂਢੀ, ਮੇਰੇ ਪੁਰਾਣੇ ਦੋਸਤ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆ ਬੈਠਦਾ। ਲੰਘਦੇ-ਜਾਂਦੇ ਮੈਨੂੰ ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਹੀ ਬੁਲਾ ਜਾਂਦੇ। ਇੱਥੇ ਮੈਂ ਕੱਲ੍ਹਾ ਕੀ ਕਰਾਂ, ਕੋਈ ਮਿਲਨ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਮੈਂ ਕਿਧਰੇ ਜਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਠੰਢੇ ਮੁਲਕ ਵਿੱਚ ਰਿਸਤੇ ਵੀ ਠੰਢੇ ਹੋ ਗਏ।" (83)

ਪਰਵਾਸੀ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਇਹ ਸਮੱਸਿਆ ਵੀ ਦੇ ਪਰਤੀ ਹੈ। ਭਾਵ ਜੇਕਰ ਬਜ਼ੁਰਗ ਇਕੱਲੇ ਪੰਜਾਬ ਰਹਿ ਜਾਣ ਤਾਂ ਵੀ ਉਹ ਸਮੱਸਿਆ ਗੂਸਤ ਬੁਢਾਪਾ ਹੀ ਹੰਢਾਉਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਸੰਤਾਪ ਭੋਗਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਬਾਹਰ ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਵੱਸ ਉਹ ਇੱਧਰ ਇਕੱਲੇ ਰਹਿ ਗਏ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤੇ ਜਾਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਅਤੇ ਬਹੁਤਿਆਂ ਦਾ ਜਾਣ ਦਾ ਸਬੱਬ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ। ਬਹੁਤੇ ਓਧਰ ਜਾ ਕੇ ਅਲਗਾਵ ਤੇ ਹੋਰਵਾਗੂਸਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਫਿਰ ਛੋਟੀਆਂ-ਮੋਟੀਆਂ ਨੌਕਰੀਆਂ ਕਰਨ ਦੀ ਮਜਬੂਰੀ ਕਰਕੇ ਹੀਣਤਾ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਮੀਤ ਪਨਾਗ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਮੁਰਗਾਬੀਆਂ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਨਾਨੀ ਦਾ ਵੀਜ਼ਾ' ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਬਜ਼ੁਰਗ ਮਾਤਾ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਅਹਿਮ ਸਰੋਕਾਰ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਬੇਸ਼ੱਕ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਸਮਾਂ ਤੇ ਸਥਾਨ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਕੈਨੇਡਾ ਦੋਵੇਂ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਕਾਰਜ-ਕਾਰਨ ਸੰਬੰਧ ਪਰਵਾਸ ਨਾਲ ਜੁੜਦਾ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਇਕੱਲੀ ਰਹਿ ਗਈ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਕੈਨੇਡਾ ਬੁਲਾਉਣ ਦੀ ਜੱਦੋ-ਜਹਿਦ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ। ਨਾਨੀ ਦਾ ਵੀਜ਼ਾ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਰਿਜੈਕਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਨਾਨੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਦੇਹਤੀ ਨੂੰ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਝੱਲਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।

"ਰੂਪੀ ਮੈਨੂੰ ਹੋਰ ਨਾ ਖੱਜਲ-ਖੁਆਰ ਕਰੇ ਪੁੱਤ ਲੈ ਜੋ ਆਪਣੇ ਕੋਲ, ਥੋਡੇ ਕੋਲ ਇੱਕ ਵਾਰ ਪੁੱਜਦੀ ਹੋਜਾਂ, ਫੇਰ ਚਾਹੇ ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਹੀ ਤੁਰਜਾਂ। ਬਚਨੇ ਕਹਿੰਦੀ ਸੀ ਬਈ ਜੇ ਉਹ ਤੈਨੂੰ ਲਿਜਾਣ ਆਲੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਚਾਹੇ ਭਲਕੇ ਲੈ ਜਾਣ; ਮੈਂ ਤਾਂ ਧੀਏ ਦੇ ਰੋਟੀਆਂ ਹੀ ਖਾਣੀਆਂ ਨੇ.....। ਦੇਖ, ਤੇਰੇ ਘਰ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰੂੰ; ਹੋਰ ਤਾਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ, ਜੈ ਖਾਣੇ ਦੀ ਨਿਗ੍ਹਾ ਨਹੀਂ

ਰਹੀ... ਚੱਲ ਲਸਣ, ਗੱਠੇ ਕੱਟ ਦਿਆਂ ਕਰੂੰ, ਬੈਠੀ ਬੈਠੀ।” (61)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਇਹ ਦੋਹਰੀ ਮਾਨਸਿਕ ਸਮੱਸਿਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਦਵੰਦ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਨਾ ਤਾਂ ਉਹ ਇਕੱਲੇ ਪੰਜਾਬ ਰਹਿ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਕੱਲੇ ਬਾਹਰ ਰਹਿ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਲਈ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਪੰਜਾਬ ਗੋੜਾ ਮਾਰਨਾ, ਫ਼ੋਨ ਤੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਦਾ ਹਾਲ ਚਾਲ ਪੁੱਛਣਾ, ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਖਰੀਦਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਰੱਖਣਾ, ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਗੇਟ ਬਣਾਉਣੇ, ਗੁਰਦਵਾਰਿਆਂ ਜਾਂ ਖੇਡ ਮੇਲਿਆਂ ਤੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਦਾਨ ਦੇਣਾ ਆਦਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਜਿਹੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਆਪਣੀ ਮਿੱਟੀ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਰਹਿਣ। ਜਦ ਇਹ ਇੱਛਾਵਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਤਾਂ ਦਵੰਦ ਉਪਜਣਾ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਕਈ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਬਜ਼ੁਰਗ ਬਿਮਾਰ ਜਾਂ ਮਾੜੀ ਸਿਹਤ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਗੋੜਾ ਮਾਰਨ ਦੀ ਚਾਹਤ ਰੱਖਦੇ ਹਨ।

ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਨਾਨੀ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਵੱਸ ਧੀ/ਦੋਹਤੀ ਘਰ ਆਉਣ ਲਈ ਤਰਲੇ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਕਾਰਨ ਉਸ ਕੋਲ ਹੋਰ ਕੋਈ ਟਿਕਾਣਾ ਨਾ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਬਜ਼ੁਰਗ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਘਰ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਸਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਵਾਰਿਸ-ਵਿਰਸਾ-ਵਿਰਾਸਤ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਦੁਆਲੇ ਘੁੰਮਦੀ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਹੀ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਪੇ ਆਪਣੇ ਵਾਰਿਸ ਭਾਵ ਪੁੱਤ ਤੋਂ ਸਾਂਭ ਸੰਭਾਲ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਦੀ ਉਮੀਦ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਾਲ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਉਮਰ ਦੇ ਆਖਰੀ ਪੜਾਅ ਤੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਮੁਥਾਜ ਹੋਣਾ ਪਵੇ, ਕੇਅਰ ਹੋਮ ਜਾਂ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਦੇ ਘਰ ਜਾਣਾ ਪਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਘਰ ਹੀ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਚਾਹੇ ਉੱਥੇ ਰਹਿਣ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹੀ ਬਹੁਤ ਮਾਨਸਿਕ ਸਰੀਰਿਕ ਤਕਲੀਫ਼ ਵੀ ਝੱਲਣੀ ਪਵੇ।

ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸਮੱਸਿਆ ਆਰਥਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਨਿਹੱਥੇ ਹੋਣਾ ਵੀ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿੱਚ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਨੂੰ ਗੁਜ਼ਾਰੇ ਲਈ ਚੰਗੀ ਪੈਨਸ਼ਨ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਭਾਰਤੀ ਬਿਰਤੀ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਜਾਂ ਤਾਂ ਖੁਦ ਹੀ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਜਾਂ ਫਿਰ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਪੈਨਸ਼ਨ ਵੀ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਘਰ ਖਰਚ ਲਈ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਸਾਰੇ ਧੀਆਂ-ਪੁੱਤ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਪਰੰਤੂ ਕਈ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਜ਼ਿਕਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਪੈਨਸ਼ਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੁੱਤਰ-ਨੂੰਹਾਂ ਵਰਤਦੇ ਹਨ। ਚਾਹੇ ਉਹ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਨੂੰ ਲੋੜ ਪੈਣ ਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਵੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਆਪਣੇ ਹੱਥ 'ਚ ਪੈਸਾ ਹੋਣਾ ਅਤੇ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵਰਤਣਾ ਜਾਂ ਫਿਰ ਪੁੱਤਰਾਂ-ਨੂੰਹਾਂ ਤੋਂ ਮੰਗ ਕੇ ਲੈਣ ਵਿੱਚ ਭਾਵਨਾਤਮਿਕ ਅੰਤਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ 'ਚ ਤਣਾਅ ਅਤੇ ਅਲਗਾਵ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸਦੀ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਨ ਇੰਦਰਜੀਤ ਕੌਰ ਸਿੱਧੂ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਸਰਦਲਾਂ ਦੇ ਆਰ ਪਾਰ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਆਪਣਾ ਘਰ' ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ

ਬਜ਼ੁਰਗ ਪਾਤਰ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਨੂੰਹ ਜਾਂ ਧੀ ਨਾਲ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਤੋਂ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ ਦੀ ਝਲਕ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

“ਬਿੰਦਰ ਪੁੱਤ ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਆਖਦੀ ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਵੀਹ ਡਾਲਰ ਕਢਾ ਦੇਹ ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਤੂੰ ਆਖਦੀ ਏ ਤੂੰ ਕੀ ਕਰਨੇ ਨੇ। ਭਲਾ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਕਿਤੇ ਤੇ ਪੈਸੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਨੇ ਨਾ।”

“ਘਰੇ ਸਭ ਕੁਝ ਤੈਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਰੋਟੀ ਪਾਣੀ, ਕੱਪੜਾ ਲੀੜਾ, ਤੂੰ ਕੀ ਕਰਨੇ ਨੇ ਪੈਸੇ, ਨਾਲੇ ਤੂੰ ਕਿਹੜਾ ਕੱਲੀ ਨੇ ਕਿਤੇ ਜਾਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਤੂੰ ਕੀ ਕਰਨੇ ਨੇ ਪੈਸੇ। ਨਾਲੇ ਤੈਨੂੰ ਪਤੈ ਤੇਰੀ ਪੈਨਸ਼ਨ ਵਿੱਚੋਂ ਤਾਂ ਘਰ ਦੀ ਕਿਸ਼ਤ ਜਾਂਦੀ ਏ। ਅਗਲੀ ਵਾਰ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਕੋਲੋਂ ਦੇ ਦਉ। ਐਵੇਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਸੁਣਾ। ਚੁੱਪ ਕਰ।” ਲੱਗਾ ਇਹ ਨੂੰਹ ਨਹੀਂ ਹੋਈ, ਧੀ ਹੋਈ ਏ। ਧੀ ਤਾਂ ਕਦੇ ਜਸਟੀਫੀਕੇਸ਼ਨ ਦੇ ਹੀ ਦਉ, ਨੂੰਹ ਨੂੰ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ ਸਫ਼ਾਈ ਦੇਣ ਦੀ। ” (18)

ਮਾਪਿਆਂ ਦੀਆਂ ਪੈਨਸ਼ਨਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਜਬਰੀ ਰੱਖਣ ਦੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਉਦਾਹਰਨ ਮੇਜਰ ਮਾਂਗਟ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ *ਮਨ ਮੈਸਮ ਦੀ ਰੰਗਤ* ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਮੈਂ ਏ ਟੀ ਐੱਮ ਨਹੀਂ' ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਵਿਚਲਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਪਾਤਰ ਸਕੋਟ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਇਸ ਗ਼ੈਰ-ਮਿਆਰੀ ਆਦਤ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹੈਰਾਨ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਉਂ ਪੰਜਾਬੀ ਬਜ਼ੁਰਗ ਮਾਪੇ ਵਿਰੋਧ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ।

"ਕੱਲ੍ਹ ਮੈਨੂੰ ਜੈਗ ਬਰਾਰ ਦੱਸਦਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਲੋਕ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਬੁੱਢੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਅਭਿਊਜ਼ ਕਰੀ ਜਾਂਦੇ ਨੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੁਢਾਪਾ ਪੈਨਸ਼ਨ ਵੀ ਆਪ ਹੜੱਪ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਤੇ ਮੁੜਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਰਚਾ ਵੀ ਨੀ ਦਿੰਦੇ। ਵੱਟ ਏ ਡੈਮ..। ਤੁਸੀਂ ਲੋਕ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਸ਼ਕਾਇਤ ਕਰਦੇ। ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਸਟੈਂਡ ਲੈਂਦੇ। ਸਪੀਕ ਇਟ ਅੱਪ... ਉਹ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਤਿਲਮਿਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸਿਮਰ ਸਿਰਫ਼ ਉਸ ਵੱਲ ਵੇਖ ਰਹੀ ਸੀ। (127)

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਨਾਲ ਦੁਰਵਿਵਹਾਰ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਾਦ ਅਤੇ ਤਣਾਅ ਗ੍ਰਸਤ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਦੁਰਵਿਵਹਾਰ ਚਾਹੇ ਇਕੱਲੇ ਪਰਵਾਸ ਵਿੱਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਇਹ ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਵੀ ਵਾਪਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਪਰਵਾਸ ਦੀ ਮਸ਼ੀਨੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ, ਕੰਮ ਦੀ ਦੌੜ-ਭੱਜ, ਘਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸ਼ਤਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਖਰਚਿਆਂ 'ਚ ਉਲਝੇ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਣਾਅ ਭਰਪੂਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖਿਝੇ ਹੋਏ ਜਾਪਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਇਸ ਖਿਝ ਨੂੰ ਕੱਢਣ ਲਈ, ਸਭ ਤੋਂ ਅਸਾਨ ਟਾਰਗੈਟ ਇਹ ਬਜ਼ੁਰਗ ਮਾਪੇ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਮਾਪਿਆਂ ਨਾਲ ਧੀਆਂ-ਪੁੱਤਰਾਂ ਖ਼ਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਨੂੰਹਾਂ ਦੇ ਦੁਰਵਿਵਹਾਰ ਦੀਆਂ ਕਈ ਘਟਨਾਵਾਂ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਇੰਦਰਜੀਤ ਕੌਰ ਸਿੱਧੂ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ *ਸਰਦਲਾਂ*

ਦੇ ਆਰ ਪਾਰ ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਆਪਣਾ ਘਰ' ਵਿੱਚ ਬਜ਼ੁਰਗ ਇਸਤਰੀ ਪਾਤਰ ਜੋ ਆਪਣੀ ਨੂੰਹ ਦੇ ਦੁਰਵਿਵਹਾਰ ਕਰਕੇ ਦੁਖੀ ਹੈ ਉਹ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ,

“ਜਦੋਂ ਮੇਰੀ ਨੂੰਹ ਘਰ ਆ ਵੜਦੀ ਏ ਮੇਰਾ ਕਾਲਜਾ ਧੱਕ-ਧੱਕ ਕਰਨ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਡਰ ਨਾਲ ਮੇਰੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਪੈਰਾਂ ਸੀਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਹਾਏ-ਹਾਏ ਕਿੱਧਰ ਗਿਆ ਮੇਰਾ ਘਰ ?” ਇੱਕ ਹੋਰ ਆਖਦੀ ਏ, “ਮੈਂ ਤਾਂ ਕੁਝ ਮਾੜਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਘਰ ਵਾਲਾ ਕੰਮ ਮਾੜਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਘਰ ਵਾਲਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਮਰ ਗਿਆ, ਸੁਣਿਆ ਉਸ ਦੀ ਇੰਸ਼ੋਰੈਂਸ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲੈ ਲਈ। ਮੇਰੀ ਪੱਕੀ ਰੋਟੀ ਨਿਆਣਿਆਂ ਨੂੰ ਖਾਣ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦੱਦੀ। ਕੱਲ੍ਹ ਮੈਂ ਆਟਾ ਗੁੰਨ੍ਹਦੀ ਸਾਂ, ਚੈਅ-ਦੈਅ ਕਰਦੀ ਬਾਹਰੋਂ ਆਈ। ਮੇਰੇ ਕੋਲ਼ ਆ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ, ਕੀ ਕਰਦੀ ਏ, ਆਟਾ ਅੱਗੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਪਿਆ ਸੀ ਫ਼ਰਿਜ ਵਿੱਚ ਨਾ ਆ ਵੇਖਿਆ ਨਾ ਤਾਅ, ਪਰਾਤ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਵਿੱਚ ਢੇਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਇੱਕੋ-ਇੱਕ ਪੁੱਤ ਏ ਕਿੱਥੇ ਜਾਵਾਂ ?”(19)

ਧੀਆਂ ਪੁੱਤਰਾਂ ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਨੂੰਹਾਂ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਵਿਵਹਾਰ ਤੋਂ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਕੋਲੋਂ ਹੀ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਵੱਡੀ ਉਮਰ ਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਵੱਧ ਸਿਆਣੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਸਮਝੋਤਾ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ਼ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਉਲਟਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਹੀ ਐਡਜੈਸਟਮੈਂਟ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਲੋਕ ਆਖਦੇ ਹਨ “ਤੂੰ ਤਾਂ ਵਿਹਲੀ ਏ, ਰਹਿਣਾ ਸਿੱਖੇ ਧੀਆਂ-ਨੌਹਾਂ ਨਾਲ਼। ਤੈਨੂੰ ਐਸ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਸਮਝੋਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਆਇਆ।” ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਵੱਡੀ ਉਮਰ ਬੇਸ਼ੱਕ ਸਿਆਣਪ ਅਤੇ ਠਰੁੰਮਾ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਸਮਝੋਤਾ ਨਾ ਕਰ ਸਕਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਵੀ ਇਹੀ ਵੱਡੀ ਉਮਰ ਹੀ ਬਣਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਉਮਰ 'ਚ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਅਨੁਸਾਰ ਪੁਨਰ-ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨਾਂ-ਮਾਤਰ ਜਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਧੀਮੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਨਾ ਹੀ ਮੋੜਵਾਂ ਜਵਾਬ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸਮਾਯੋਜਨ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਉਲਟਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਹਰੇ ਦਬਾਅ ਕਰਕੇ ਤਣਾਅ ਸਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਬਿਤਾ ਕੇ ਅਖੀਰਲੀ ਉਮਰੇ ਪਰਵਾਸ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਪਰਵਾਸ ਦੇਰਾਨ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਸੰਤਾਪ ਭੋਗਦੇ ਹਨ। ਚਾਹੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਨੂੰ ਉੱਧਰ ਬੁਢਾਪਾ ਪੈਨਸ਼ਨਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਸਹੂਲਤਾਂ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ ਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹੱਕਾਂ ਨੂੰ ਮਾਣਦੇ ਵੀ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਸ਼ਾਇਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਮਿਲਦੇ। ਖਾਧ ਖੁਰਾਕ ਦੀ, ਦਵਾਈ ਦਾਰੂ ਦੀ ਕੋਈ ਕਮੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਪਰੰਤੂ ਫਿਰ ਵੀ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀਆਂ 'ਚ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਬਜ਼ੁਰਗ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਅਤੇ ਦੁਸ਼ਵਾਰੀਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਈ ਥਾਈਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਕਹਾਣੀਆਂ 'ਚ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਸਰੋਕਾਰ ਵਜੋਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਦਵਿੰਦਰ ਮਲਹਾਂਸ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ *ਗੋਰੀ ਸਰਕਾਰ* ਦੀ ਕਹਾਣੀ

'ਗੋਰੀ ਸਰਕਾਰ' ਵਿੱਚ ਬਜ਼ੁਰਗ ਪਾਤਰ ਜਗੀਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ, ਜੋ ਪਰਵਾਸ ਦੌਰਾਨ ਆਪਣੀ ਸਮਰੱਥਾ ਅਨੁਸਾਰ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਾਂਭ ਸੰਭਾਲ ਅਤੇ ਛੋਟੇ ਮੋਟੇ ਘਰੇਲੂ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਫਿਰ ਵੀ ਆਪਣੀ ਨੂੰਹ ਗੁਰਮੀਤ ਦੇ ਦੁਰਵਿਵਹਾਰ ਕਰਕੇ ਹਾਸ਼ੀਆਗਤ ਹੋਂਦ ਭੁਗਤ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਨੂੰਹ ਉਸ ਦੇ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਤੇ ਵੀ ਖਿੜਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਹਾਣ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਾਲ ਮੇਲ ਮਿਲਾਪ ਰੱਖਣ ਤੇ ਵੀ। ਉਹ ਜਗੀਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਜਾਣ ਤੇ ਵੀ ਉਸਨੂੰ ਟੇਕਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਨ ਵਜੋਂ,

"ਬਾਪੂ ਜੀ ਘਰ ਅਰਾਮ ਨਾਲ ਬੈਠ ਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕਰ ਲਿਆ ਕਰ। ਜੇ ਕੁਝ ਟੁੱਟ ਗਿਆ ਇਸ ਉਮਰੇ ਜੁੜਨਾ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਨਾਲੇ ਇੱਥੇ ਕੀਹਦੇ ਕੋਲ ਕੋਈ ਵਿਹਲ ਆ ਤੈਨੂੰ ਡਾਕਟਰਾਂ ਦੇ ਚੁੱਕੀ ਫਿਰੂ। ".....

"ਬੁੜਿਆ ਚੇਰਿਆ ਤੇਰੇ ਸਿਰ ਤੇ ਅਸੀਂ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਜਾਂਦੇ ਆਂ, ਤੈਨੂੰ ਟੇਕ ਈ ਨਹੀਂ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਉਹਦੇ ਘਰ ਜਾ-ਜਾ ਕੀ ਗੁਰਬਤਾ ਕਰਦਾ। ਜਾਹ ਉਹਦੇ ਘਰ ਹੀ ਮਰ ਦਫਾ ਹੋ। " ਦੂਰੀ-ਤੀਹਰੀ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਜਗੀਰ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਸਹਾਰੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਉਹ ਸੋਚਦਾ ਤੇ ਧਰਤੀ ਵਿਹਲ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਦੇ ਜਾਂਦੀ। ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਉਹਨੂੰ ਨੀਂਦ ਨਹੀਂ ਪਈ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਧੰਨ ਕੌਰ ਬਾਰੇ ਸੋਚਦਾ ਰਿਹਾ ਤੇ ਰੋਂਦਾ ਰਿਹਾ। "(11)

ਜਗੀਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਨੂੰਹ ਨੇ ਉਸ ਉੱਪਰ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾ ਰੱਖੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਬਚਪਣ ਦੇ ਦੇਸਤ ਫੈਜ਼ ਜਿਸਨੂੰ ਮਿਲਨ ਲਈ ਉਹ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਤਰਸਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਸ ਨਾਲ ਦੁਬਾਰਾ ਵਿਛੜਣ ਲੱਗੇ ਆਪਣੀ ਨੂੰਹ ਦੇ ਡਰ ਕਰਕੇ ਉਸਨੂੰ ਗਲਵੱਕੜੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ।

ਉਹ ਵੱਡੇ ਟਰੇਲਰ ਵਿੱਚ ਸਮਾਨ ਲੱਦ ਰਹੇ ਸਨ। ਫੈਜ਼ ਨੇ ਬਾਰੀ ਵਿਚੋਂ ਪਰਦਾ ਹਟਾ ਕੇ ਦੇਖਿਆ। ਉਹ ਦਾਹੇ-ਦਾਹੀ ਬਾਹਰ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਅੱਗੇ ਜਗੀਰ ਸਿਉਂ ਦੀ ਨੂੰਹ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਫਿਰ ਦਰਾਂ ਚੋਂ ਹੀ ਮੁੜ ਗਿਆ। ਸੰਤਾਲੀ ਵੇਲੇ ਉਹ ਦੇਵੇਂ ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਗਲੇ ਲੱਗ ਕੇ ਰੋਂਦੇ ਰਹੇ ਸੀ।

ਜਗੀਰ ਸਿੰਘ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਿਆ, ਉਹਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਫੈਜ਼ ਨੂੰ ਤਲਾਸ਼ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਉਹਦੀ ਨੂੰਹ ਦੇ ਤਿੱਖੇ ਬੋਲ ਉਹਦੇ ਸੀਨੇ ਤੇ ਚੁਭ ਗਏ। "ਬਾਪੂ ਚੱਲ ਹੁਣ ਕੀ ਮਜ਼ੇਰਾ ਦੀ ਮਾਂ ਵਾਂਗ ਝਾਕੀ ਜਾਨੈ।"(12)

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਨੂੰ ਪਰਵਾਸ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਵਿਸ਼ਾਦਗ੍ਰਸਤ ਧੀਆਂ-ਪੁੱਤਰਾਂ ਦਾ ਅੱਥਰਾ ਵਿਹਾਰ ਹੀ ਸਹਿਣਾ ਪਵੇ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਨੂੰਹਾਂ-ਪੁੱਤਰ ਆਪਣੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਪਿਆਰ,

ਮਾਣ-ਇੱਜ਼ਤ ਨਾਲ ਵਧੀਆ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੇ ਮਾੜੇ ਹਾਲਤਾਂ ਦਾ ਹੀ ਜ਼ਿਕਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਜ਼ਿਕਰ ਵਿਰੋਧੀ ਆਕਰਸ਼ਨ ਕਾਰਨ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਜੇ ਆਮ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨਾਲੋਂ ਕੁਝ ਵੱਖਰਾ ਵਾਪਰੇ ਤਾਂ ਲੇਖਕ ਦਾ ਧਿਆਨ ਉਸ ਵਿਸ਼ੇ ਵੱਲ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਹੋਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡੀ ਭਾਰਤੀ ਪੰਜਾਬੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਾਲੀ ਸਮਾਜਿਕ ਮਾਨਤਾ ਦੇ ਉਲਟ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਨਾਲ ਦੁਰਵਿਵਹਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਲੇਖਕ ਦਾ ਧਿਆਨ ਉਸ ਵੱਲ ਜਾਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੀ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਾਲੇ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਦਾ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸੇਖਾ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਬਾਰਾਂ ਬੂਹੇ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਮੈਂ ਕੋਈ ਧਰਤੀ ਹੇਠਲਾ ਧਉਲ ਨਹੀਂ ਵਿੱਚ ਬਜ਼ੁਰਗ ਪਾਤਰ ਦੇ ਨੂੰਹ-ਪੁੱਤ ਉਸ ਦੀ ਬਹੁਤ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ "ਤੁਸੀਂ ਇੰਡੀਆ ਤੋਂ ਰਿਟਾਇਰਮੈਂਟ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਆਂ। ਇੰਜੁਆਏ ਕਰੇ ਆਵਦੀ ਰਿਟਾਇਰਮੈਂਟ।" ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਆਪਣੇ ਪਿਓ ਪ੍ਰੀਤੀ ਸੇਵਾ-ਭਾਵ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨੂੰਹ ਪੁੱਤ ਜਦੋਂ ਵੀਹ ਕੁ ਦਿਨ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਪਿਤਾ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਫਿਕਰ ਵੀ ਸਾਫ਼ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਨ ਵਜੋਂ

ਰੋਕਦਾ ਮੈਂ ਉਦੋਂ ਵੀ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਇਹ ਇੱਧਰ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਡੇ ਲਈ ਖਾਣਾ ਬਣਾ ਕੇ ਰੱਖ ਰਹੀ ਸੀ। ਬਟਰ ਚਿਕਨ, ਬੱਕਰੇ ਦਾ ਮੀਟ ਤੇ ਸੁੱਕਾ ਚਿਕਨ ਬਣਾ-ਬਣਾ ਕੇ ਇਹ ਫਰੀਜ਼ਰ ਵਿੱਚ ਰੱਖੀ ਜਾਵੇ। ਸਟੋਰ ਵਿੱਚੋਂ ਨਾਨ ਲਿਆ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤੇ। ਸਰਵਣ ਨੇ ਛੇ ਵੱਡੀਆਂ ਬੋਤਲਾਂ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀਆਂ ਲਿਆ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਮੈਂ ਬਥੇਰਾ ਕਿਹਾ ਕਿ ਵੀਹ ਤਾਂ ਦਿਨ ਆ ਐਨੀ ਮੈਂ ਕਿੱਥੋਂ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀ ਲਉਂ। ਤੇ ਨਾਲੇ ਐਨਾ ਕੁਝ ਅਸੀਂ ਕਿਵੇਂ ਖਾ ਲਵਾਂਗੇ। ਅੱਗੋਂ ਕਹਿੰਦਾ, "ਜਦੋਂ ਜੀਅ ਨਾ ਲੱਗੇ ਕਿਸੇ ਯਾਰ-ਦੋਸਤ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਲਿਓ। ਪੀਣ ਦੇ ਮਾਰੇ ਕਈ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹੁੰਦੇ ਆ। ਜੇ ਫਰੀਜ਼ਰ ਚੋਂ ਖਾਣਾ ਕੱਢ ਕੇ ਤੱਤਾ ਕਰਨ ਨੂੰ ਜੀਅ ਨਾ ਕਰੇ ਤਾਂ ਪੀਜ਼ਾ ਮੰਗਵਾ ਲਿਓ। ਬੱਸ-ਬੁੱਸ 'ਚ ਨਾ ਜਾਇਓ ਕਿਤੇ। ਟੈਕਸੀ ਮੰਗਵਾ ਲਿਆ ਜੇ।" ਫੇਰ ਜਵਾਕਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, "ਡੈਡੀ ਨੂੰ ਤੰਗ ਨੀ ਕਰਨਾ ਪਿੱਛੋਂ। (111)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਪਰਵਾਸੀ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੇ ਧੀਆਂ-ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੇ ਦੁਰਵਿਵਹਾਰ ਕਰਕੇ ਹੀ ਉਹ ਤਣਾਅ ਭੋਗਦੇ ਹਨ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਤਾਂ ਖੁਸ਼ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਹੋਰਵਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨੀ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਜ਼ਰੂਰ ਬਣਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਪਰਵਾਸ ਦੌਰਾਨ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀਆਂ ਤਕਲੀਫ਼ਾਂ ਬਾਕੀ ਉਮਰ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰੀ ਭਾਂਤ ਦੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਸਮੱਸਿਆ ਤਾਂ ਮਾਨਸਿਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਸਰਦਾਰੀਆਂ ਕਰਕੇ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰੀਆਂ ਕਰਕੇ, ਪੂਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਾਲ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਮੁਖਤਿਆਰੀ ਕਰਕੇ, ਜਦੋਂ ਆਖਰੀ ਉਮਰੇ

ਪਰਵਾਸੀ ਬਣਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਅਧੀਨਗੀ, ਕਿਸੇ ਹੇਠ ਲੱਗ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਸੰਤਾਪ, ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰੀ ਖੁੱਸਣ ਦਾ ਰੋਸਾ, ਕਈ ਵਾਰ ਜੀਵਨ ਸਾਥੀ ਦੇ ਤੁਰ ਜਾਣ ਦਾ ਦਰਦ, ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ ਦਾ ਹੋਰਵਾ, ਡਿਗਦੀ ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਠੰਢ ਦੀ ਮਾਰ ਕਰਕੇ, ਮਾਨਸਿਕ ਤਣਾਅ ਅਤੇ ਦਵੰਦ ਵੱਧ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵੱਖਰੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਸਿਆਣੀ ਉਮਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਬਹੁਤਾ ਦਰਦ ਪੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਰੋਸ ਵੀ ਦਬਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਮਾਨਸਿਕ ਸੰਤਾਪ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਿਖਾਉਂਦਾ ਹੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਕਰਕੇ ਬਣੀਆਂ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦੇ ਪੁਨਰ-ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਬਹੁਤ ਧੀਮੀ ਜਾਂ ਨਾਮਾਤਰ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵਡੇਰੀ ਉਮਰ ਕਰਕੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਦੀ ਵੱਧ ਸਮਝ ਅਤੇ ਸਬਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਮਾਨਸਿਕ ਦਵੰਦ ਵੀ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਰਵਾਸ ਕਰਕੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਸਮੱਸਿਆ ਵੀ ਦੇ-ਪਰਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਧੀਆਂ-ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੇ ਪਰਦੇਸ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜੇਕਰ ਮਾਪੇ ਇਕੱਲੇ ਪੰਜਾਬ ਰਹਿ ਜਾਣ ਤਾਂ ਵੀ ਸਥਿਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਕੂਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਉਹ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਪਰਦੇਸ ਆ ਜਾਣ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਅਕਸਰ ਹੋਰਵੇ ਅਤੇ ਅਲਗਾਵ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਹੋਰਵੇ ਦਾ ਸਿਖਰ, ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਿਵਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਅੰਤਿਮ ਸੰਸਕਾਰ ਜਾਂ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਅਸਥੀਆਂ ਪੰਜਾਬ ਜਾ ਕੇ ਪਾਉਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਲਗਭਗ ਹਰੇਕ ਬਜ਼ੁਰਗ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਲਗਭਗ ਸਾਰੇ ਹੀ ਇਸ ਦੋਹਰੇ ਦਵੰਦ ਨੂੰ ਹੰਢਾਉਂਦੇ ਹੋਰਵਾ ਅਤੇ ਅਲਗਾਵ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਡਾ. ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਪੰਜਾਬੀ ਡਾਇਸਪੋਰਾ (22ਵੀਂ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਕਾਸ ਕਾਨਫਰੰਸ) ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਆਪਣੇ ਖੋਜ-ਪੱਤਰ **ਪਰਵਾਸੀ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਬੁੱਢੇ, ਐਰਤਾਂ ਅਤੇ ਬੱਚੇ (ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ)** ਵਿੱਚ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਬਾਰੇ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਦੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ,

"ਪਰਵਾਸ ਵਿੱਚ ਬੁੱਢਿਆਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਦੇ ਜਿੰਨੇ ਬਿੰਬ ਸਿਰਜੇ ਗਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਮਾਂ ਜੇੜ ਨਾਲ ਜੇ ਤਸਵੀਰ ਬਣਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਮੁਤਾਬਿਕ ਬੁੱਢੇ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪੀੜਤ ਧਿਰ ਹਨ। ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੁੱਢਿਆਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵੇਰਵੇ ਹੀ ਸਿਰਜੇ ਗਏ ਹਨ ਜੋ ਪੱਕੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਧੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਓਧਰ ਸੱਦੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਓਧਰ ਸੱਦਣ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਵਿਆਹ ਉਪਰੰਤ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਸਤੀ ਅਤੇ ਵਧੀਆ ਸਾਂਭ ਸੰਭਾਲ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਂਭ ਸੰਭਾਲ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਹੀ ਲੋੜੀਂਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਬੱਚੇ ਉਡਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹੀ ਬੁੱਢੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਮਹੱਤਵ ਗਵਾ ਬੈਠਦੇ ਹਨ। ਨੂੰਹਾਂ, ਜਵਾਈਆਂ ਅਤੇ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਇਸ ਕਰਕੇ ਬੁਰੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿੱਜੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਅਣਚਾਹਿਆ ਦਖਲ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਬੋਧਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ

ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੋਝ ਸਮਝਿਆ ਜਾਣ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਫਾਰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਕਰਕੇ ਜਾਂ ਸਕਿਉਰਿਟੀ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਕਰਕੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਆਰਥਿਕ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਵਿੱਚ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤਾ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਉਹ ਮਨੇ ਮਨੀ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਧੀਆਂ ਤੋਂ ਬੇਗ਼ਾਨਗੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਦਿਨ ਨੂੰ ਪਛਤਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਰਦੇਸ਼ ਆਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਲਿਆ ਸੀ। "(177)

4.5 ਅਫ਼ਰੀਕੀ-ਕੈਨੇਡੀਅਨ (ਕਾਲੇ) ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ-ਮਾਨਸਿਕ ਦਸ਼ਾ ਦਾ ਅਧਿਐਨ

ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਕਈ ਹਾਸ਼ੀਆਗਤ ਧਿਰਾਂ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਬਣ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀਆਂ, ਜੋ ਆਪਣੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਵਲਗਣ ਨੂੰ ਉਲੰਘ ਕੇ ਗਲੇਬਲੀ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਦੀ ਧਾਰਨੀ ਬਣ ਮੋਹਰੀ ਕਿਰਦਾਰ ਨਿਭਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਹੋਰ ਗਲੇਬਲੀ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਵਾਂਗ ਗਲੇਬਲੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਵਿਚਰਦਿਆਂ ਹੋਰਾਂ ਸੱਭਿਅਤਾਵਾਂ ਵਿਚਲੀਆਂ ਹਾਸ਼ੀਆਗਤ ਧਿਰਾਂ ਦੀ ਜ਼ੁਬਾਨ ਵੀ ਬਣ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਧਿਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਨੇਟਿਵ (ਮੂਲ-ਕੈਨੇਡੀਅਨ) ਅਤੇ ਕਾਲੇ (ਅਫ਼ਰੀਕੀ-ਕੈਨੇਡੀਅਨ) ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਿਰਾਂ ਹਨ, ਜੋ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਵਜੋਂ ਨਜ਼ਰ ਆਉਣ ਲੱਗੇ ਹਨ।

ਅਫ਼ਰੀਕੀ ਮੂਲ ਦੇ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਲੋਕ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀ, ਜੋ ਗਲੇਬਲੀ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸਤੁਤੀ ਵੱਲ ਵੱਧ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅਹਿਮ ਸਰੋਕਾਰ ਸਥਾਨਕ ਹਾਸ਼ੀਆਗਤ ਧਿਰਾਂ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਵਜੋਂ ਉੱਭਰਨਾ ਵੀ ਹੈ। ਗਲੇਬਲੀ ਹਾਸ਼ੀਆਗਤ ਧਿਰਾਂ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਬੁਲੰਦ ਅਵਾਜ਼ ਗੁਰਮੀਤ ਪਨਾਗ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ ਸੁਣਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਗੋਰੀ ਅੱਖ ਦਾ ਟੀਰ' ਜਿੱਥੇ ਕਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰਿਆਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਹੀ ਕਾਲਿਆਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵੱਲ ਵੀ ਨਜ਼ਰਸਾਨੀ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਕਹਿਣ ਦੀ ਜੁਗਤ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਦੂਸਰੀਆਂ ਕੌਮਾਂ ਜਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਲੇ ਕਹਾਣੀ ਬੁਣਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਵੇਰਵੇ ਅਤੇ ਦਿਲਚਸਪ ਜਾਣਕਾਰੀਆਂ ਦਿੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਜਿੱਥੇ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਾਲਾ ਸੁਹਜ-ਸੁਆਦ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਉੱਥੇ ਹੀ ਸਫ਼ਰਨਾਮੇ ਵਾਂਗ ਹੋਰ ਜਾਣਨ ਜਿਗਿਆਸਾ ਨੂੰ ਵੀ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਅਤੇ ਅਕਸਰ ਸਬਲਟਰਨ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਵਾਂਗ ਵੀ ਉੱਭਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਗੁਰਮੀਤ ਪਨਾਗ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਮੁਰਗਾਬੀਆਂ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਗੋਰੀ ਅੱਖ ਦਾ ਟੀਰ' ਵਿੱਚ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਇਹਨਾਂ ਅਫ਼ਰੀਕੀ ਮੂਲ ਦੇ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਲੋਕਾਂ ਭਾਵ ਕਾਲਿਆਂ ਦਾ ਕਾਲਾ ਇਤਿਹਾਸ ਦੱਸਦੀ ਹੈ-

ਬੱਚਿਓ! ਸਾਡੇ ਸਾਰਿਆਂ ਲਈ ਆਪਣਾ ਇਤਿਹਾਸ ਜਾਣਨਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਏ। ਇੱਧਰ ਨਕਸ਼ੇ ਵੱਲ ਦੇਖੋ, ਆਪਾ ਅੱਜ ਇਸ ਤਿਕੋਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਾਂਗੇ। ਇੱਥੋਂ ਯੂਰਪ ਤੋਂ ਧਾੜਵੀ ਤੁਰੇ, ਉਹ ਇੱਕ ਛੜੀ ਜਿਹੀ ਨਾਲ ਸਾਨੂੰ ਨਕਸ਼ੇ ਤੇ ਸਭ ਕੁਝ ਦਿਖਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਧਾੜਵੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਮੁੰਦਰੀ ਜਹਾਜ਼ 'ਚ ਹਥਿਆਰ, ਸ਼ਰਾਬ ਲੈਂਦੇ। ਹੇਠਾਂ ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਵੱਲ ਨੂੰ ਚਾਲੇ ਪਾਏ। ਅਫ਼ਰੀਕਾ 'ਚ ਆਪਣਾ ਮਾਲ ਵੇਚਿਆ ਤੇ ਪਤੇ ਉੱਥੋਂ ਕੀ ਚੁੱਕਿਆ ? ਜੀਂਦੇ-ਜਾਗਦੇ ਇਨਸਾਨ ਸੰਗਲ ਪਾ ਕੇ ਤੇ ਗੁਲਾਮ ਬਣਾ ਕੇ ਕਦੇ ਮਾਚਿਸ ਦੀ ਡੱਬੀ ਦੇਖੀ ਐ ? ਮਾਚਿਸ ਦੀਆਂ ਤੀਲੀਆਂ ਵਾਂਗ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਕਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਜਹਾਜ਼ ਦੇ ਤਲੇ ਤੇ ਚਿਣਿਆ ਗਿਆ ਜਿੱਥੇ ਹਿੱਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਸੀ ਉਹ। ਮੈਂ ਵਧਾ-ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਨਹੀਂ ਕੁਝ ਕਹਿ ਰਿਹਾ, ਬਿਲਕੁਲ ਸੱਚ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਗੱਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਬੱਚਿਓ ! ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਕਲਪਨਾ ਕਰੋ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਸੰਗਲ ਪਾਏ ਹੋਣ ਤੇ ਉਹ ਪਾਸਾ ਵੀ ਨਾ ਲੈ ਸਕੇ। ਚਾਰ ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਇਸ ਹਾਲਤ 'ਚ ਪਿਆ ਰਹੇ, ਆਪਣੇ ਹੀ ਮਲਮੂਤਰ 'ਚ ਧਸਿਆ ਹੋਇਆ, ਹੌਰੀਬਲ, ਹੌਰੀਬਲ, ਹੌਰੀਬਲ ਐਕਪੀਰੀਅਸ। ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਗੁਲਾਮ ਗਲ-ਸੜ ਜਾਂਦੇ ਕਈ ਪਾਗਲਪਣ ਦੀ ਹਾਲਤ 'ਚ ਗੋਰਿਆਂ ਤੇ ਹਮਲੇ ਵੀ ਕਰਦੇ, ਜਹਾਜ਼ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵੀ ਕਰਦੇ। (74)

ਕਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਇਸ ਕਾਲੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਇਹ ਵਰਤਾਰਾ ਤਿਕੋਣ ਵਪਾਰ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਾਲੇ ਗੁਲਾਮਾਂ ਦਾ ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਤੋਂ ਦੱਖਣੀ ਅਮਰੀਕਾ, ਉੱਤਰੀ ਅਮਰੀਕਾ ਤੇ ਹੋਰ ਟਾਪੂਆਂ ਦਾ ਸਫ਼ਰ ਮਿਡਲ ਪੈਸੇਜ ਕਹਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀਆਂ ਹਾਸ਼ੀਆਗਤ ਧਿਰਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਥਾਨਕ ਹਾਸ਼ੀਆਗਤ ਧਿਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਵਾਂਗ ਲੈਣਾ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਦਾਇਰਾ ਹੋਰ ਵੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਗੁਲਾਮ ਬਣਾ ਕੇ ਲਿਆਂਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸਾਢੇ ਤਿੰਨ ਸੌ ਸਾਲ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ, ਤਸੀਹੇ ਸਹਿੰਦਿਆਂ ਹੱਡ-ਭੰਨਵੀਂ ਮਸ਼ੱਕਤ ਕੀਤੀ, ਪਰੰਤੂ ਫਿਰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਢਿੱਡ ਭਰਨ ਜੋਗਾ ਵੀ ਖਾਣ ਨੂੰ ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਪੈਰਾਂ 'ਚ ਬੇੜੀਆਂ ਪਾਈਆਂ ਹੋਣ ਤੇ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਖੇਤ 'ਚ ਕੰਮ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਡੇਢ ਸਦੀ ਬੀਤ ਜਾਣ ਤੇ ਵੀ, ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਹਾਲੇ ਵੀ ਮੁੱਖ-ਧਾਰਾ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਬਣੀ। ਇਹ ਹੁਣ ਤੱਕ ਵੀ ਹਾਸ਼ੀਆਗਤ ਹੋਈ ਹੰਢਾ ਰਹੇ ਹਨ ਜਿਸ ਦੀ ਬਾਖ਼ੂਬੀ ਤਰਜਮਾਨੀ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਜਿੱਥੇ ਕਾਲਿਆਂ ਦਾ ਕਾਲਾ ਇਤਿਹਾਸ ਦੱਸਦੀ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਹੀ ਇਹ ਮੌਜੂਦਾ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਕਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਹੋ ਰਹੇ ਵਿਤਕਰੇ ਨੂੰ ਵੀ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਕੈਨੇਡਾ ਨੂੰ ਬਹੁ-ਕੌਮੀ, ਬਹੁ-ਭਾਸ਼ਾਈ, ਬਹੁ-ਧਰਮੀ, ਬਹੁ-ਸੱਭਿਅਕ ਦੇਸ਼ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ ਤੇ ਸਭ ਨਸਲਾਂ, ਦੇਸ਼ਾਂ, ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਨਾਗਰਿਕ ਹਨ, ਬਰਾਬਰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਹੱਕ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹਨ। ਪਰੰਤੂ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਭੇਦਨ ਕਰਕੇ ਜੋ

ਵਿਵਹਾਰ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਕੁੱਝ ਲੋਕਾਂ ਅੰਦਰ ਉੱਚਤਾ ਮਨੋਗੰਢ ਕਰਕੇ ਬੈਠਾ ਹੈ ਉਹ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਿਖਾਉਂਦਾ ਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਹੀ ਪੱਖਪਾਤੀ ਵਿਵਹਾਰ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਅਵਾਜ਼ ਬੁਲੰਦ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਨੇਬਨ ਬਰਾਉਨ ਜੋ ਇੱਕ ਆਮ ਟੀਨ ਏਜ਼ਡ ਕਾਲਾ ਪਾਤਰ ਹੈ, ਉਹ ਇਸ ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰੇ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਕੇ ਮਾਨਸਿਕ ਰੋਗ ਤੱਕ ਪੁੱਜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਰੋਜ਼ਰ ਸਟੈਨਫੋਰਡ ਜੋ ਗੋਰਾ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲਾ ਹੈ ਉਹ ਨਸਲੀ ਵਿਭੇਦਨ ਵਾਲੇ ਵਿਵਹਾਰ ਨਾਲ ਉਸਨੂੰ ਟਾਰਗੈਟ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਸਾਥੀ ਗੋਰੀ ਨਸਲ ਦੇ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਤੱਕ ਉਸ ਦੇ ਇਸ ਨਸਲੀ ਵਿਵਹਾਰ ਵਿੱਚ ਸਿੱਧੇ-ਅਸਿੱਧੇ ਤੌਰ ਤੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੀ ਹਨ। ਕਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਗੋਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਜੋ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਦਕਾ ਹੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਵਿਵਹਾਰ ਨੂੰ ਗ਼ਲਤ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ। ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਲਗਭਗ ਸਾਰੇ ਗੋਰੇ ਪਾਤਰ ਕਾਲਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਬਣੀ ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੇਕਸੂਰ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਦੇਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਆਮ ਲੋਕ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਪੁਲਿਸ ਮੈਨ ਜੋ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਰਖਵਾਲੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਵਕੀਲ, ਜੱਜ ਵੀ ਇਸੇ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਅਧੀਨ ਹੀ ਕਾਲੇ ਪਾਤਰਾਂ ਨਾਲ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕਾਰਨ ਸਿਰਫ ਤੇ ਸਿਰਫ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਹੀ ਹਨ ਜੋ ਰੰਗ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ। ਆਮ ਲੋਕਾਂ, ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਦੀਆਂ ਕਈ ਝਲਕਾਂ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਨ ਵਜੋਂ-

"ਸਟੈਨਫੋਰਡ ਜੇਤੂਆਂ ਵਾਂਗ ਕੋਲ ਹੀ ਖੜ੍ਹਾ ਨਾਲ ਦਿਆਂ ਨੂੰ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਸੀ, "ਬਲੈਕ ਸਟੂਪਿਡ ਪੀਪਲ.... ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਂਦਰਾਂ, ਘਾਹ ਖੇਤਰਨਿਆਂ (ਮੈਕਸੀਕਨ), ਕਿਰਲੀਆਂ (ਚੀਨੇ) ਤੇ ਪਾਕੀਆਂ ਨੂੰ ਜਾਨੇ ਮਾਰਨਾ ਤਾਂ ਲੀਗਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਜਾਨਵਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਤਾਂ ਮਾਰਦੇ ਹੀ ਆਂ। ਮੇਰਾ ਵੱਸ ਚਲੇ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਹਿਟਲਰ ਵਾਲਾ ਤਰੀਕਾ ਵਰਤਾਂ

ਅੱਗੋਂ ਦੂਜਾ ਬੋਲਿਆ, "ਪਰਸੋਂ ਦੀ ਗੱਲ, ਮੈਂ ਟ੍ਰੈਫਿਕ ਚੈੱਕ ਲਈ ਕੋਈ ਕਾਰ ਰੋਕੀ। ਅੱਗੋਂ ਆਪਣਾ ਈ ਬਰੇ ਸੀ ਡਰਾਈਵ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ। ਉਹਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੀ ਬਾਹਵਾਂ ਉੱਪਰ ਚੁੱਕ ਲਈਆਂ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ, ਬਈ ਤੂੰ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਆਪਣਾ ਏ, ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਕਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਗੋਲੀ ਮਾਰਦੇ ਆਂ ਹਾਹਾਹਾ.....।" "ਹੇਅਰ ਕਮੇਜ਼ ਨਿੱਗਰ ਮੇਰਾ ਤਾਂ ਪਾਲਤੂ ਤੋਤਾ ਵੀ ਕਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਰੋਲਾ ਪਾ ਦਿੰਦਾ ਏ। " ਤੀਜੇ ਕੋਲੋਂ ਵੀ ਰਿਹਾ ਨਾ ਗਿਆ ਤੇ ਸਾਰੇ ਬਹੁਤ ਹੱਸੇ। (80)

ਗੋਰੇ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਕਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ, ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਸਟੈਨਫੋਰਡ ਦੇ ਹਮਾਇਤੀਆਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਣਾ, ਜੱਜ ਦੁਆਰਾ ਪੱਖਪਾਤੀ ਫ਼ੈਸਲਾ ਲੈਣਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਰੰਗ ਵਾਲੇ ਸਟੈਨਫੋਰਡ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਦੋ ਹਫ਼ਤੇ ਲਈ ਸਸਪੈਂਡ ਕਰਨਾ, ਸਭ ਇਸ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਸਦਕਾ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਪੱਖਪਾਤ ਗੋਰੇ ਜੱਜ

ਦੁਆਰਾ ਗੇਰੇ ਸਟੈਨਫੋਰਡ ਨੂੰ ਦੇ ਹਫ਼ਤੇ ਲਈ ਛੁੱਟੀ ਤੇ ਭੇਜਣ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਗੋਂ ਕਾਲੇ ਨੇਥਨ ਲਈ ਦਰਦਨਾਕ ਅਤੇ ਸ਼ਰਮਨਾਕ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜਿਉਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਾਰਡਿੰਗ ਰੈਗੂਲੇਸ਼ਨ, ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਐਨਗੇਜਮੈਂਟ, ਸਟਰੀਟ ਚੈਂਕਸ ਵਰਗੀਆਂ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਾਨੂੰਨੀ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ ਵੀ ਇਸ ਪੱਖਪਾਤੀ ਰਵੱਈਏ ਦੀ ਹਾਮੀ ਭਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਵੀ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚੋਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

ਇੱਥੇ ਤਾਂ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਤੇ ਨਿਆਂ ਦਾ ਘਾਣ ਹੋ ਰਿਹਾ। ਦੱਸੋ ਭਲਾ ਮੈਨੂੰ ਕਾਰਡਿੰਗ ਰੈਗੂਲੇਸ਼ਨ ਕੀ ਐ ? ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਕੌਮਾਂ ਨਾਲ ਵਿਤਕਰਾ ਕਰਨ ਦਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਢੰਗ ? ਕਿਉਂ ਪੁਲਿਸ ਕਿਸੇ ਵੀ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਉਹਦੀ ਚਮੜੀ ਤੇ ਵਾਲਾਂ ਦੇ ਰੰਗ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਰੋਕ ਸਕਦੀ ਐ ? ਕਿਉਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਂ ਡੈਟਾ ਬੇਸ ਵਿੱਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ? ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਤੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਬੈਕਗਰਾਊਂਡ ਚੈਂਕ ਦੇ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਰੋਕਣ ਵਾਲੀ ਘਟਨਾ ਵੀ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੋਈ ਜੁਰਮ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਕਿੱਥੋਂ ਦਾ ਇਨਸਾਫ਼ ਹੈ? ਤੇ ਨਾਂ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਐਨਗੇਜਮੈਂਟ ...। ਪਹਿਲੀਆਂ 'ਚ ਇਹਨੂੰ ਸਟ੍ਰੀਟ ਚੈਂਕਸ ਕਹਿੰਦੇ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਸ਼ਰੇਆਮ ਧੱਕਾ ਸੀ। ਛੱਬੀ ਹਜ਼ਾਰ ਪੁਲਸੀਏ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਭਰਤੀ ਕਰ ਲਏ... ਕਿਹੜਾ ਕਿਸੇ ਦੇ ਪਿਓ ਨੇ ਦੇਣੀ ਐ ਤਨਖ਼ਾਹ, ਟੈਕਸ ਦੇਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਪੈਸਾ ਏ, ਉਡਾਈ ਚੱਲੋ...। (76)

ਬਹੁ-ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਕਹਾਉਣ ਵਾਲੇ ਮੁਲਕ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ 'ਚ ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰੇ ਲਈ ਚੋਰ ਮੇਰੀਆਂ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤਹਿਤ, ਗੇਰਾ ਆਪਣੀ ਚਮੜੀ ਦੇ ਰੰਗ ਕਾਰਨ ਸੱਭਿਅਕ ਹੈ ਅਤੇ ਕਾਲਾ ਅਸੱਭਿਅਕ। ਗੇਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਕਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਨੈਤਿਕ, ਅਪਰਾਧੀ ਸਮਝਣਾ ਵੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਬਿਰਤੀ ਤਹਿਤ ਸਟੈਨਫੋਰਡ ਜਿਸਦਾ ਵਿਵਹਾਰ ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰੇ ਕਰਕੇ ਪੱਖਪਾਤੀ ਹੈ ਉਹ ਖੁੰਦਕ ਕੱਢਣ ਲਈ ਨੇਥਨ ਨੂੰ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੰਗ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਨੇਥਨ ਨੂੰ ਗਾਲਾਂ ਕੱਢਣਾ, ਮਾਰਨਾ-ਕੁੱਟਣਾ, ਸਜ਼ਾ ਦੇਣਾ, ਡਰਾਉਣਾ, ਧਮਕਾਉਣਾ, ਪਿੱਛਾ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਚੋਰੀ ਦੇ ਕੇਸ 'ਚ ਫਸਾਉਣਾ ਆਦਿ ਉਸ ਦੇ ਪੱਖਪਾਤੀ ਰਵੱਈਏ ਕਰਕੇ ਹੀ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ ਸਟੈਨਫੋਰਡ ਦੇ ਪੱਖਪਾਤੀ ਰਵੱਈਏ ਕਰਕੇ ਨੇਥਨ ਪਹਿਲਾਂ ਨਸ਼ੇ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਮਨੋਰੋਗੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਆਤਮ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਤੋਂ ਪਿਸਤੌਲ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਸਟੈਨਫੋਰਡ ਨੂੰ ਗੋਲੀ ਮਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਤੇ ਮਨੋਰੋਗ ਬਾਰੇ ਕਲਾਸਕੀ ਮਨੋਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਮੰਨਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਬਚਪਣ 'ਚ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਦੇਫਾੜ ਹੀ ਮਨੋਰੋਗ/ਵਿਕ੍ਰਿਤੀਆਂ/ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਰੂਪ 'ਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਕੀ ਸਬਲਟਰਨ ਬੋਲ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਗਾਇਤਰੀ ਚੱਕਰਵਰਤੀ ਸਪਿਵਾਕ ਦੇ ਇਸ ਸਵਾਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਵੀ ਅਸੀਂ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚੋਂ ਲੱਭ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਜਦੋਂ ਸਟੈਨਫੋਰਡ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਨੇਥਨ ਨਾਲ ਗ਼ੈਰ ਇਖ਼ਲਾਕੀ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰਕੇ ਕੁੱਟਮਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ ਅਵਾਜ਼ ਉਠਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਸਟੈਨਫੋਰਡ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਕੇਸ ਕਰਦੀ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਪੁਲਿਸ ਵੱਲੋਂ, ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ 'ਚ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਪੱਖਪਾਤੀ ਰਵੱਈਏ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਦਬਾਉਣ ਦਾ ਪੂਰਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪੁਲਸੀਏ ਹਨੇਰੀ ਵਾਂਗ ਅੰਦਰ ਆਏ ਤੇ ਇੱਕ ਨੇ ਸਿੱਧਾ ਆ ਕੇ ਮੇਰੀ ਸੰਗੀ ਨੱਪੀ ਤੋਂ ਚੀਕਿਆ, “ਤੂੰ ਹੀ ਐ ਨਾ ਨੇਥਨ ਬਰਾਊਨ ? ਕੋਰਟ 'ਚ ਜਾਣ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸ਼ੌਂਕ ਤੈਨੂੰ ? ਕਰੀਏ ਪੂਰਾ ?” ਫੇਰ ਉਹਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕਾਲਰ ਤੋਂ ਫੜ ਕੇ ਉੱਪਰ ਨੂੰ ਚੁੱਕਿਆ। ਮੇਰਾ ਸਾਹ ਘੁੱਟਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਅੱਖਾਂ ਟੱਡੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੇ ਵਗਾਹ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਸੋਫੇ ਤੇ ਮਾਰਿਆ ਤਾਂ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਅੱਜ ਸ਼ਾਇਦ ਜ਼ਿੰਦਾ ਨਹੀਂ ਬਚਾਂਗਾ। ਸਹਿਮ ਨਾਲ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਸੰਨਾਟਾ ਛਾ ਗਿਆ। (78)

ਅਦਾਲਤ ਵੱਲੋਂ ਵੀ ਪੱਖਪਾਤੀ ਨਿਆਂ ਤਹਿਤ ਸਟੈਨਫੋਰਡ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਦੋ ਹਫ਼ਤੇ ਲਈ ਸਸਪੈਂਡ ਕਰਕੇ ਮਾਮੂਲੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਭਾਵ ਕਿ ਸਬਲਟਰਨ ਬੋਲ ਤਾਂ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਉਸ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਸੁਣੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ ਜਾਂ ਦਬਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਵੀ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸਾਰੇ ਗੋਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਰਵੱਈਆ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਗੋਰੇ ਇਸ ਵਿਤਕਰੇ ਵਾਲੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਸਦਭਾਵਨਾ ਅਤੇ ਹਲੀਮੀ ਨਾਲ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਇੱਕ ਗੋਰਾ ਪਾਤਰ ਮਿਸਟਰ ਐਲੀਸਨ ਜੋ ਨੇਥਨ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਬਲੈਕ ਹਿਸਟਰੀ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਇਸ ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰੇ ਦਾ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਕਾਲਿਆਂ ਦਾ ਹਮਾਇਤੀ ਹੈ।

ਕਲਾਸ 'ਚ ਜਦੋਂ ਵੀ ਮਿਸਟਰ ਐਲੀਸਨ ਬਲੈਕ ਹਿਸਟਰੀ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦਾ ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਮਨ ਭਰ ਆਉਂਦਾ। ਉਹ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਅੱਖਾਂ ਪੂੰਝਦਾ। ਬੱਚੇ ਹੱਸਦੇ ਤੇ ਬਾਅਦ 'ਚ ਉਸ ਦੀਆਂ ਨਕਲਾਂ ਲਾਉਂਦੇ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਮਿਸਟਰ ਐਲੀਸਨ ਨੂੰ ਦੇਖ ਬਾਪ ਵਰਗਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੁੰਦਾ। ਆਪਣਾ ਬਾਪ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਕਦੇ ਦੇਖਿਆ ਵੀ ਨਹੀਂ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਦੋਂ ਰੁਖ਼ਸਤ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਉਹ ਸਾਡੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਚੋਂ। ਉਸ ਬਾਰੇ ਮਾਂ ਕਦੇ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ। ਕਲਾਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਮਿਸਟਰ ਐਲੀਸਨ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸੁਆਲ ਪੁੱਛਦਾ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਗੋਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੇ ਬਿੱਲੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਚਮਕ ਉੱਠਦੀਆਂ। ਉਹ ਅਕਸਰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਾ, ਉੱਜਲੇ ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਦਿੰਦਾ। (75)

ਉਹ ਨੇਥਨ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨਾਲ ਖੜ੍ਹਦਾ ਹੈ, ਅਗਵਾਈ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਸਬਲਟਰਨ ਆਪਣੀ ਅਵਾਜ਼ ਆਪ ਬਣਨ ਦੇ ਕਾਬਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਮਸਲਾ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸਮੱਸਿਆ ਗ੍ਰਸਤ ਹੀ ਰਹੇਗਾ। ਕਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹੋਰ ਵਿਤਕਰਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਅਹਿਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹਿਤ, ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲੋਂ ਤੋੜਨਾ ਵੀ ਹੈ। ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਦੌਰ 'ਚ ਗੋਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸੱਭਿਅਤਾ ਨੂੰ ਉੱਚ ਮੰਨਦੇ ਹੋਏ, ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਇਸਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਪ੍ਰਸਾਰ ਕੀਤਾ। ਬਾਕੀ ਸੱਭਿਅਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਨੀਵੀਂਆਂ, ਘਟੀਆਂ ਅਤੇ ਪਛੜੀਆਂ ਗਰਦਾਨ ਕੇ ਗੁਲਾਮ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਭਰਪੂਰ ਯਤਨ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਅਜਿਹੀ ਉਦਾਹਰਨ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

"ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਜਮੇਕਾ 'ਚ ਪੜ੍ਹਦੀ ਸੀ, ਸਾਨੂੰ ਇੱਕ ਵੀ ਅਫ਼ਰੀਕਨ ਲੇਖਕ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਕੋਰਸ 'ਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਗਈ। ਸ਼ੇਕਸਪੀਅਰ ਤੇ ਚਾਰਲਜ਼ ਡਿਕਨਜ਼ ਤਾਂ ਬਥੇਰੇ ਪੜ੍ਹੇ ਪਰ ਉਹ ਕਿਤੇ ਅੰਦਰ ਛੂਹ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕੇ। ਉਦੋਂ ਇਹ ਗੱਲ ਆਮ ਪ੍ਰਚਲਤ ਸੀ ਕਿ ਕਾਲਿਆਂ ਦਾ ਇੰਨਾ ਦਿਮਾਗ ਕਿੱਥੇ ਕਿ ਉਹ ਕੁਝ ਲਿਖ-ਪੜ੍ਹ ਸਕਣ। ਜਦੋਂ ਕੈਨੇਡਾ ਆਈ, ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਵਾਰ ਕਿਸੇ ਇਕੱਠ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਨੇ ਇੱਕ ਕਾਲੀ ਔਰਤ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਕੁਝ ਅਨੁਭਵ ਸਾਂਝੇ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਮੇਰਾ ਗੱਚ ਭਰ ਆਇਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਣਦੀ। ਸਭ ਕੁਝ ਗੋਰਿਆਂ ਦੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ ਹੀ ਤਾਂ ਦੇਖਿਆ ਸੀ। | (82)

ਕਾਨੂੰਨੀ ਬੰਦਸ਼ਾਂ ਕਰਕੇ ਚਾਹੇ ਆਮ ਗੋਰੇ ਲੋਕ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ ਤੇ ਕਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਵਿਤਕਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਪਰੰਤੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਉੱਚਤਾ ਮਨੋਗੰਢਾਂ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਵਿੱਚ ਇਹ ਪੱਖਪਾਤ ਝਲਕਦਾ ਹੀ ਹੈ। ਕਾਲੇ ਗੋਰੇ ਵਿਚਲੀ ਵਿਰੋਧ ਭਾਵਨਾ ਨੇ ਹੀ ਸਮੂਹਿਕ ਮਾਨਸਿਕ ਬਿਮਾਰੀ ਦਾ ਅਸਲ ਰੂਪ ਇਖ਼ਤਿਆਰ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਲੋਕ ਦੇਵਾਂ ਨਸਲਾਂ ਨੂੰ ਰੰਗ ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ 'ਚ ਹੀ ਦੇਖਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਫਾਨਨ ਨੇ ਕਾਲੇਪਣ ਦੇ ਸਰੂਪ, ਅਰਥਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਤੇ ਬਲ ਦਿੱਤਾ ਹੈ "ਗੋਰਾ ਆਦਮੀ ਆਪਣੇ ਗੋਰੇਪਣ 'ਚ ਕੈਦ ਹੈ, ਤੇ ਕਾਲਾ ਆਪਣੇ ਕਾਲੇਪਣ 'ਚ।" ਕਾਲਾ ਗੋਰੇ ਨਾਲ ਅਲੱਗ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਗੱਲ ਕਰੇਗਾ, ਜਦਕਿ ਕਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਇਸ ਤੋਂ ਅਲੱਗ ਲਹਿਜ਼ੇ 'ਚ ਪੇਸ਼ ਆਵੇਗਾ। ਇਸ ਦੋਫ਼ਾੜਤਾ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਅਧੀਨਗੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਗੰਭੀਰ ਬੇਗਾਨਗੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵੱਖੋ-ਵੱਖ ਜਾਂ ਪੱਖਪਾਤੀ ਵਿਵਹਾਰ ਦੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਉਦਾਹਰਨ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਕਾਲੇ ਵਰਕੇ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਹੜ੍ਹ' ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਹਰੀਕੇਨ ਆਉਣ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਹੜ੍ਹ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹੜ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੀੜਤਾਂ ਲਈ ਬਣਾਏ ਆਰਜ਼ੀ ਰੈਣ-ਬਸੇਰੇ ਵਿੱਚ ਕਾਲੇ ਭਾਵ ਅਫ਼ਰੀਕੀ ਮੂਲ ਦੇ ਅਮਰੀਕੀ ਲੋਕਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਭੇਦਨ ਸਾਫ਼ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਸ਼ੈਲਟਰ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਦੇਰ ਨਾਲ ਲੈਣਾ, ਪੂਰੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਨਾ ਹੋਣਾ, ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਵੱਧ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨਾ ਆਦਿ ਹੜ੍ਹ ਪੀੜਤਾਂ ਲਈ

ਸੈਲਟਰ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਇਹਨਾਂ ਉਣਤਾਈਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਵੀ ਇਸੇ ਹੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਜਾਪਦਾ ਹੈ।

“ਇਹ ਕਾਰਨ ਵੀ ਹੈਗੇ ਪਰ ਵੱਡਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਟ ਜਾਣ-ਬੁੱਝ ਕੇ ਢਿੱਲ ਕਰ ਰਿਹੈ। ਉਹ ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਿ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ 67 ਫ਼ੀਸਦੀ ਆਬਾਦੀ ਸਾਡੀ ਕਾਲਿਆਂ ਦੀ ਹੈ... ਸਾਡੀ ਤਬਾਹੀ ਨਾਈਨ-ਅਲੈਵਨ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਨਾਲੋਂ ਕਿਤੇ ਵੱਧ ਹੋਈ ਹੈ। ਉਦੋਂ ਤਾਂ ਪ੍ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਟ ਨੇ ਜੰਗ ਦੇ ਬਿਗਲ ਵਜਾ ਕੇ ਫ਼ੌਜਾਂ ਅਫ਼ਗ਼ਾਨਿਸਤਾਨ ਅਤੇ ਇਰਾਕ ਤੇ ਚਾੜ੍ਹ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ। ਪਰ ਸਾਡੀ ਵਾਰੀ ਕੋਈ ਐਕਸ਼ਨ ਨਹੀਂ।” ਸੁਖਪਾਲ ਦੇ ਕੈਰੀਡੋਰ ਵਿਚਲੇ ਕਾਲੇ ਗੁਆਂਢੀ ਰੋਬ ਨੇ ਆਪਣਾ ਗੁੱਸਾ ਕੱਢਿਆ। ਰੋਬ ਨਿਊ ਓਰਲੀਅਨਜ਼ ਬੰਦਰਗਾਹ ਤੇ ਵੇਅਰਹਾਊਸ ਮੈਨੇਜਰ ਸੀ।(24)

ਅਫ਼ਰੀਕੀ ਮੂਲ ਦੇ ਅਮਰੀਕੀ ਲੋਕਾਂ ਉੱਪਰ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਜੋ ਜੁਰਮ ਹੋਏ ਉਹ ਚਾਹੇ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਨਿਜ਼ਾਮ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਸੀ, ਪਰੰਤੂ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਡੇਢ ਸਦੀ ਬੀਤ ਜਾਣ ਤੱਕ ਇਹ ਸਮਾਜਿਕ ਧਿਰ ਮੁੱਖਧਾਰਾ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਸਥਾਨ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕੀ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਸ ਧਿਰ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਸਰਵ ਉੱਚ ਅਹੁਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਤੱਕ ਵੀ ਪੁੱਜ ਗਿਆ ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਸਮਾਜਿਕ ਧਿਰ ਦੇ ਹਾਸੀਏ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆਉਣ ਦੀ ਕੋਈ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨਹੀਂ ਬਣਦੀ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕੈਨੇਡਾ ਚਾਹੇ ਬਹੁ-ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਦੇਸ਼ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਧਰਮਾਂ, ਨਸਲਾਂ, ਕੌਮਾਂ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ ਤੇ ਸਮਾਨ ਅਧਿਕਾਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਗੋਰੀ ਨਸਲ ਹਾਕਮ ਕੌਮ ਵਿੱਚੋਂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਕਾਲੇ ਭਾਵ ਅਫ਼ਰੀਕੀ-ਅਮਰੀਕੀ ਲੋਕ ਗੁਲਾਮ ਕੌਮ ਵਿੱਚੋਂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਕਸਰ ਹੀ ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰੇ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਤਕਰੇ ਪਿੱਛੇ ਕਾਰਨ ਸਿਰਫ਼ ਤੇ ਸਿਰਫ਼ ਉਹ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਗੋਰੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਉੱਚਤਾ ਮਨੋਗੰਢ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉੱਚ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਮੂਲ ਵਾਰਿਸ ਹੋਣ ਦਾ ਭਰਮ ਸਿਰਜਦੀਆਂ ਹਨ। ਗੋਰੇ ਕਾਲੇ ਪ੍ਰਤੀ ਬਣ ਚੁੱਕੀਆਂ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਸ਼ਾਇਦ ਜਲਦੀ ਖ਼ਤਮ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਨਹੀਂ। ਇਸਦਾ ਕਾਰਨ ਬਾਰੇ ਫ਼ਾਨਨ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਮਨਮੋਹਨ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ *ਸਵੈਦਕੀ* ਵਿੱਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ,

"ਕਿ ਨਸਲ ਕੋਈ ਛੋਟੀ ਮੱਦ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਸਾਰੇ ਸਮੀਕਰਣ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਦਲਦੀ ਸਗੋਂ ਨਵੀਆਂ ਗਿਣਤੀਆਂ-ਮਿਣਤੀਆਂ ਵੀ ਤਲਾਸ਼ਦੀ ਹੈ। ਜਮਾਤ ਰਹਿਤ ਸਮਾਜ ਸੰਭਵ ਹੈ ਪਰ ਨਸਲ ਰਹਿਤ ਸਮਾਜ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ (ਇਹ ਗੱਲ ਭਾਰਤੀ ਪ੍ਰਸੰਗ 'ਚ ਜਾਤ ਬਾਰੇ

ਵੀ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ) ਜੇਕਰ ਇਹ ਸੰਭਵ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਤਾਂ ਵਾਪਰ ਸਕਦੇ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਸਾਰੀਆਂ ਨਸਲਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਅਜਨਬੀਕ੍ਰਿਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ। ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਨਸਲ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਕਰਕੇ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਨਸਲੀ ਰੂਪ ਬਰਕਰਾਰ ਰਹਿਣਗੇ।"(206)

4.6 ਮੂਲ-ਕੈਨੇਡੀਅਨ (ਨੇਟਿਵ) ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ-ਮਾਨਸਿਕ ਦਸ਼ਾ ਦਾ ਅਧਿਐਨ

ਨੇਟਿਵ ਭਾਵ ਆਦਿ-ਵਾਸੀ ਲੋਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੈੱਡ-ਇੰਡੀਅਨ ਜਾਂ ਐਬੋਰਿਜਨਲ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਉੱਤਰੀ ਅਮਰੀਕਾ ਮਹਾਂਦੀਪ ਦੇ ਅਸਲ ਬਾਸਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਤਾਕਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹਾਸ਼ੀਏ ਤੇ ਧੱਕ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭੂਮੀ, ਜੰਗਲ, ਨਦੀਆਂ, ਨਾਲੇ, ਪਹਾੜਾਂ ਆਦਿ ਤੇ ਤਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਹੋਂਦ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਦਾ ਵੀ ਬੇਹਿਸਾਬਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਨੇਟਿਵਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਇਸ ਗ਼ੈਰ-ਮਨੁੱਖੀ ਵਿਵਹਾਰ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਵੱਲੋਂ ਨੇਟਿਵ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਹੋਂਦ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲੋਂ ਤੋੜ ਕੇ ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਸ਼ੀਅਲ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਭੇਜਣਾ, ਧਰਮ-ਪਰਿਵਰਤਨ ਕਰਵਾਉਣ, ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਜਬਰੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਅਡਾਪਟ ਕਰਵਾਉਣਾ ਆਦਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਗ਼ੈਰ ਮਾਨਵੀ ਯਤਨ ਸੁਧਾਰ ਅਤੇ ਭਲਾਈ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਨੇਟਿਵਾਂ ਦੀ ਧਰੋਹਰ ਕੁਦਰਤੀ ਜੰਗਲਾਂ, ਨਦੀਆਂ, ਪਹਾੜਾਂ ਆਦਿ ਉੱਪਰ ਜਬਰੀ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਿਜ਼ਰਵ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵੱਲ ਧੱਕ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਬੇਸ਼ੱਕ ਕਹਿਣ ਨੂੰ ਕੁਝ ਇਲਾਕੇ ਆਦਿਵਾਸੀਆਂ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਰਿਜ਼ਰਵ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਪਰੰਤੂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਿਜ਼ਰਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸਹੂਲਤਾਂ ਨਾਮਾਤਰ ਹੀ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਨੇਟਿਵਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਗ਼ੈਰ-ਮਨੁੱਖੀ ਵਿਵਹਾਰਾਂ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤੇ ਨੇਟਿਵ ਨਸ਼ਿਆਂ 'ਚ ਗ਼ਰਕ ਗਏ, ਕੁਝ ਮਾਨਸਿਕ ਰੋਗੀ-ਡਿਪ੍ਰੈਸ਼ਨ, ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਗਏ। ਅਜਿਹੇ ਕਈ ਪਾਤਰ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਤਾਕਤਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੇ ਤਸੱਦਦ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਜੀਵਨ ਪੱਥ ਤੋਂ ਲਹਿ ਗਏ ਹਨ।

ਨੇਟਿਵ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ 'ਚ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਵਜੋਂ ਲੈ ਕੇ ਗੁਰਮੀਤ ਪਨਾਗ, ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ, ਗੁਰਬਚਨ ਕੌਰ ਥਿੰਦ ਵਰਗੇ ਕੁਝ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਸ਼ੀਆਗਤ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਬਣਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਗੁਰਮੀਤ ਪਨਾਗ ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਮੁਰਗ਼ਾਬੀਆਂ' ਨੇਟਿਵ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜੀਵਣ-ਜਾਚ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ

ਦੁਖਾਂਤ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਹਾਣੀ ਹੈ। ਸਬਲਟਰਨ ਦਾ ਇੱਕ ਦੁਖਾਂਤ ਉਸ ਦੀ ਪਛਾਣ ਖੋਹ ਲੈਣਾ ਜਾਂ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਧੂਮਲ ਕਰ ਦੇਣਾ ਵੀ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਸੱਭਿਆਚਾਰ, ਧਰਮ, ਰੀਤੀ-ਰਿਵਾਜਾਂ ਆਦਿ ਤੋਂ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਪੱਛਮੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਥੋਪਣਾ, ਨੋਟਿਵਾਂ ਉੱਪਰ ਹੁੰਦੇ ਆਮ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ। ਗੁਰਮੀਤ ਪਨਾਗ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ *ਮੁਰਗ਼ਾਬੀਆਂ* ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਮੁਰਗ਼ਾਬੀਆਂ' ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਨੋਟਿਵ ਔਰਤ ਟੇਮਾਂ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੌਮ ਦੇ ਨਾਮ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਅਜਿਹੀ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਹੀ ਵਿਚਾਰ ਰੱਖਦੀ ਹੈ।

“ਟੇਮਾਂ! ਤੁਹਾਡੇ ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਨਾਮ ਨੇ, ਕਦੇ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਰੈੱਡ-ਇੰਡੀਅਨ ਕਹਿੰਦੇ ਸੁਣਿਆ, ਕਦੇ ਨੋਟਿਵ ਤੇ ਹੁਣ ਤੂੰ ਆਹ ਐਬੋਰਿਜਨਲ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤ ਰਹੀ ਏ...?”

“ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਹਾਸ਼ੀਏ ਤੇ ਧੱਕਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਪਛਾਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਨਾਂ ਨੂੰ ਧੁੰਦਲਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦੈ। ਏਨੇ ਨਾਂ ਰੱਖ ਦਿਓ ਬਈ ਸੱਚ ਦਾ ਪਤਾ ਹੀ ਨਾ ਲਗੇ।” (12)

ਪਛਾਣ ਧੂਮਲ ਕਰਨ ਦੀ ਜੁਗਤ ਜੋ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਸ਼ਾਸਕਾਂ ਨੇ ਲਗਭਗ ਹਰੇਕ ਜਗ੍ਹਾ ਅਪਣਾਈ, ਉਹ ਹੈ ਸਥਾਨਕ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਤੋਂ ਦੂਰ ਕਰ ਦੇਣਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਧਰਮ, ਸਾਹਿਤ, ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਨਿਮਨ ਦਰਜੇ ਦਾ ਦਰਸਾ ਕੇ, ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ-ਪਾਸਾਰ ਕਰਨਾ, ਜੋ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਆਪਣੇ ਅਧੀਨ ਹਰੇਕ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਕੰਮਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਹੇਠ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਸੀਅਲ ਸਕੂਲ ਖੋਲ੍ਹਣਾ ਇੱਕ ਅਹਿਮ ਯਤਨ ਹੈ। ਕਹਿਣ ਨੂੰ ਇਹ ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਸੀਅਲ ਸਕੂਲ ਆਦਿਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਭਲਾਈ, ਤਰੱਕੀ ਅਤੇ ਸੁਧਾਰ ਲਈ ਖੋਲ੍ਹੇ ਗਏ ਸਨ ਪਰੰਤੂ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨੀ ਅੱਡਾ ਬਣ ਗਏ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਕੂਲਾਂ 'ਚ ਆਪਣਾ ਬਚਪਣ ਅਤੇ ਕਿਸੇਰ ਅਵਸਥਾ ਗੁਜ਼ਾਰ ਚੁੱਕੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਨੋਟਿਵ ਜਾਂ ਤਾਂ ਅਪਰਾਧੀ ਬਣ ਗਏ ਜਾਂ ਫਿਰ ਨਸ਼ੇੜੀ ਜਾਂ ਮਾਨਸਿਕ ਰੋਗੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਦਾਹਰਨ ਗੁਰਚਰਨ ਕੌਰ ਥਿੰਦ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ *ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕੁੱਜਾਂ* ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਵਜੂਦ ਦੀ ਤਲਾਸ਼' ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ,

“ਸੱਭਿਅਕ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਆਦਿ-ਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਬਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਖ ਕਰ ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਸੀਅਲ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰਨਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੋਲੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਤੋਂ ਵੱਖ ਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਜੂਦ ਨੂੰ ਮਿਟਾਉਣ ਦੇ ਕੋਝੇ ਯਤਨ ਕਰਨਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੋਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਗੋਰਿਆਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਵਾਉਣ ਦੇ ਮੂਲ ਨੂੰ ਛੁਟਿਆਉਣ ਦੇ ਉਪਰਾਲੇ ਕਰਨਾ। ਇੱਕ ਡੂੰਘੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼!..... ਸੌ ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਸਮੇਂ ਤੱਕ, ਕਈ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਕੇ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ, ਆਪਣੀ ਬੋਲੀ, ਆਪਣਾ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਭੁੱਲ ਨਵੇਂ ਸਿਖਾਏ ਗਏ ਸੱਭਿਅਕ ਸਮਾਜ ਦੇ ਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਇੱਕ ਸਮਾਜਿਕ ਟੁੱਟ ਭੱਜ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ

ਹੁੰਦੇ ਗਏ। ਨਤੀਜਾ!.... ਨਸ਼ੇੜੀਆਂ, ਨਿਕੰਮਿਆਂ ਤੇ ਨਿਆਸਰਿਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਨਸਲ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਉਣਾ ਅਤੇ ਇੰਨਡੀਜੀਨਸ ਕਰੇ ਜਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕਈ ਕਮਿਊਨਿਟੀਜ਼ ਦਾ ਮੂਲੋਂ ਹੀ ਖ਼ਾਤਮਾ।(161)

ਸਵੈ-ਹੋਂਦ ਜਾਂ ਪਛਾਣ ਨੂੰ ਧੂਮਲ ਕਰਨ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਤਹਿਤ ਨੇਟਿਵਾਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਘਟੀਆ ਮਾੜਾ ਜਾਂ ਪਛੜਿਆ ਹੋਇਆ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਪ੍ਰਚਾਰ-ਪ੍ਰਸਾਰ ਕਰਕੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣ ਲਈ ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਦਬਾਅ ਬਣਾਇਆ। ਜਿਸਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਧੀਨ ਬਹੁਤੇ ਨੇਟਿਵ ਮਾਪੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਬਣੇ ਸਕੂਲਾਂ 'ਚ ਭੇਜਣ ਲਈ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਪਣਾਉਣ ਲਈ ਜਾਂ ਫਿਰ ਈਸਾਈ ਧਰਮ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਲਈ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋਏ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਕਾਲੇ ਵਰਕੇ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਕਾਲੇ ਵਰਕੇ' ਦਾ ਪਾਤਰ ਮੇਰਿਸ ਵੀ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਚੰਗੇ ਭਵਿੱਖ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਸੀਅਲ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਭੇਜਣ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਬੱਚੇ ਆਪਣਾ ਪਰਿਵਾਰ ਛੱਡ ਕੇ ਰਿਹਾਇਸ਼ੀ ਸਕੂਲ ਜਾਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ।

“ਪਰ ਮਾਈਕਲ ਦੀ ਘਰਦਿਆਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋਣ ਦੀ ਰੂਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮੰਨਦੀ। ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਸਕੂਲਾਂ 'ਚ ਪੜ੍ਹਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਘਰ ਆ ਸਕੇ। ਜਦੋਂ ਡੈਡ ਗੱਲ ਛੇੜਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਦਾਦੀ ਦੇ ਗਲ ਲੱਗ ਕੇ ਰੋਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ। ਪੇਤਰੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਘੁੱਟਦੀ ਹੋਈ ਦਾਦੀ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਆਖਦੀ, “ਵੇ ਮੇਰਿਸ! ਪਹਿਲਾਂ ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਲਾਡਲੀ ਪੋਤੀ ਮੈਥੋਂ ਦੂਰ ਕੀਤੀ ਹੁਣ ਇਹਨੂੰ ਵੀ ਭੇਜਣ ਦੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਬਣਾਉਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਐਨੀ ਕਾਹਲ ਕਾਹਦੀ ਏ? ਅਜੇ ਇਹ ਮਸਾਂ ਗਿੱਠ ਭਰ ਦਾ ਤਾਂ ਹੈਗੀ।”(37)

ਜੇਕਰ ਮਾਪੇ ਮੇਰਿਸ ਵਾਂਗ ਆਪ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਵੀ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਸੀਅਲ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਭੇਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਜਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਅਡਾਪਟ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਸੀਅਲ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਇਸ ਗ਼ੈਰ-ਮਨੁੱਖੀ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤੇ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਬਚਪਣ 'ਚ ਅਜਿਹੇ ਸਕੂਲਾਂ 'ਚ ਰਹੇ ਸਨ, ਉਹ ਅਪਰਾਧੀ, ਨਸ਼ੇੜੀ, ਮਾਨਸਿਕ ਰੋਗੀ ਜਾਂ ਅਲਗਾਵ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਬਣ ਗਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਕੂਲਾਂ 'ਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਵਿਵਹਾਰ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਕਾਲੇ ਵਰਕੇ' ਵਿੱਚ ਕਈ ਜਗ੍ਹਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

“ਉਹ ਕੰਮ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ, ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਕਰਵਾਏ ਜਾਂਦੇ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ

ਨਾਲ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਜੇ ਕਿਸੇ ਲੜਕੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਕੰਮ ਕਰਨਾ, ਉਹ ਤਰੀਕਾ ਭਾਵੇਂ ਕਿੰਨਾ ਵੀ ਬਿਹਤਰ ਹੋਵੇ, ਉਸਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਸਕੂਲ ਦੇ ਰੁਟੀਨ ਵਿੱਚੋਂ ਪਹਿਲ-ਕਦਮੀ, ਉੱਦਮ ਅਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਵਰਗੇ ਕੋਈ ਵੀ ਗੁਣ ਅਸੀਂ ਗ੍ਰਹਿਣ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ। ਸਾਥੋਂ ਸਾਡੀ ਜ਼ਬਾਨ ਤੇ ਕਲਚਰ ਖੋਹ ਲਏ ਗਏ। ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਤੇ ਟੀਚਰਾਂ ਦੇ ਬੂਟਾਂ ਦੇ ਠੁੱਡਿਆਂ, ਮੁੱਕਿਆਂ, ਚੁਪੇੜਾਂ ਤੇ ਚਮੜੇ ਦੇ ਪਟੇ ਦੀਆਂ ਕੁੱਟਾਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਡਰਪੇਕ ਤੇ ਘਟੀਆ ਜੀਵ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਸਾਡੀ ਹੋਂਦ-ਹਸਤੀ ਵਿੱਚ ਗੌਰਵ ਨਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹਿ ਗਈ।” (43)

ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲੋਂ ਤੋੜ ਦੇਣਾ ਪਛਾਣ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਜੁਗਤ ਹੈ, ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ, ਭਾਸ਼ਾ, ਖਾਣ-ਪੀਣ, ਪਹਿਰਾਵਾ ਆਦਿ ਸਭ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਥੋਪਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਈਸਾਈ ਧਰਮ ਦੇ ਰੀਤੀ ਰਿਵਾਜ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਉਦਾਹਰਨ ਵਜੋਂ,

ਫਿਰ ਇੱਕ ਟੀਚਰ ਜਿਸਦਾ ਨਾਂ ਅਲਬਰਟ ਸੀ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਹਦਾਇਤਾਂ ਦੇਣ ਲੱਗ ਪਿਆ, “ਤੁਸੀਂ ਸਕੂਲ ਦੀ ਹੱਦ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਪੈਰ ਨਹੀਂ ਧਰਨਾ। ਤੁਹਾਡੀ ਬੋਲ-ਚਾਲ, ਤੁਹਾਡਾ ਪੜ੍ਹਨ-ਲਿਖਣ ਤੁਹਾਡੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ, ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇਗਾ। ਆਪਸੀ ਗੱਲ-ਬਾਤ ਵੀ ਵਿੱਚ ਤੁਸੀਂ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਹੀ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਤੋਂ ਲਿਆਂਦੇ ਕੱਪੜੇ ਨਹੀਂ ਪਾਉਣੇ। ਸਕੂਲ ਦੀਆਂ ਡਰੈਸਾਂ ਹੀ ਪਾਉਣੀਆਂ ਹਨ। ਜੇ ਕੋਈ ਬੱਚਾ ਸਕੂਲ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰੇਗਾ, ਉਸਨੂੰ ਸਖਤ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏਗੀ।” (38)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਜਿਹੇ ਸਕੂਲ ਨੋਟਿਵਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਤੋੜਨ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ। ਇਹ ਬੱਚੇ ਆਪਣੀ ਹੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਨਾ ਬੋਲ ਸਕਦੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਹੀਣਾ ਸਮਝਣ ਲੱਗਦੇ। ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਰਿਸ਼ਤਾ ਨਾ ਰੱਖਦੇ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਮੂਲ ਲੋੜਾਂ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਹੋ ਕੇ ਮਾਨਸਿਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਗਵਾ ਬੈਠਦੇ। ਸਵੈ-ਹੋਂਦ ਜਾਂ ਪਛਾਣ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨਾਲ ਜੁੜਦੀ ਅਜਿਹੀ ਪਾਤਰ ਗੁਰਬਚਨ ਕੌਰ ਖਿੰਦ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕੁੱਜਾਂ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਵਜੂਦ ਦੀ ਤਲਾਸ਼' ਦੀ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਬੈਟੀ ਵੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਬਚਪਣ ਵਿੱਚ ਹੀ ਜਬਰੀ ਕਿਸੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਜੇੜੇ ਨੂੰ ਅਡਾਪਟ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸਦਾ ਪਾਲਣ-ਪੋਸ਼ਣ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਜੇੜੇ ਨੇ ਕੀਤਾ, ਪਰੰਤੂ ਉਹ ਨਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸੱਭਿਅਤਾ 'ਚ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਆਪਣੀ ਨੋਟਿਵ ਸੱਭਿਅਤਾ ਦੀ ਰਹੀ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਪਛਾਣ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਸਪਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਦੇਖ ਸਕੀ। ਇਸੇ ਕਹਾਣੀ 'ਚ ਬੈਟੀ ਸੋਚਦੀ ਹੈ ਕਿ,

“ਭਲਾ ਮੈਂ ਵੀ ਭਰੇ ਮੇਲੇ 'ਚ ਗਵਾਚ ਗਈ ਸਾਂ? ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਦੀ ਉਂਗਲ ਮੇਰੇ ਹੱਥੋਂ ਛੁੱਟ ਗਈ ਸੀ ਜਾਂ ਛੁੱਟਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ?..... ਮੈਂ ਕੌਣ ਹਾਂ? ਮੇਰਾ ਵਜੂਦ ਕੀ ਹੈ? ਮੇਰੀ ਅਸਲੀ ਪਛਾਣ ਕੀ ਹੈ? ਮੇਰੇ ਆਪਣੇ ਕੌਣ ਹਨ?..... ਕਿੰਨੇ ਸਾਰੇ ਸਵਾਲ ਹਨ ਜੇ ਮੇਰੇ ਜਿਹਨ 'ਚ ਖਲਬਲੀ ਮਚਾਈ ਰੱਖਦੇ ਹਨ।” ਸੋਚ ਉਹਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਭਰ ਆਈਆਂ। (155)

ਚਾਹੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦਾ ਨੇਟਿਵ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਅਡਾਪਟ ਕਰਨਾ ਇੱਕ ਸਮਾਜ ਸੇਵਾ ਵਜੋਂ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਕੰਮ ਵਾਂਗ ਵੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਜੇ ਆਦਿ-ਵਾਸੀ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇਣ ਲਈ ਸੁਧਾਰਵਾਦੀ ਕਦਮ ਸੀ। ਪਰੰਤੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਨਸਲੀ ਭੇਦ ਵਾਲਾ ਵਤੀਰਾ ਸੁਧਾਰ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਵਿਗਾੜ ਜ਼ਿਆਦਾ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਮਾਂ-ਪਿਓ, ਸਮਾਜ-ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਤੋਂ ਦੂਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਅਜਿਹਾ ਵਿਵਹਾਰ ਹੀਣਤਾ-ਭਾਵ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੇ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਤਣਾਅ, ਡਿਪ੍ਰੈਸ਼ਨ ਅਤੇ ਗਹਿਨ ਮਾਨਸਿਕ ਰੋਗ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਨ ਵਜੋਂ,

“.....ਪਰ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਮੇਰਾ ਸਫ਼ਰ ਸੁਖਾਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਮਤਰੇਏ ਮਾਪੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ ਅਡਾਪਟ ਕੀਤਾ ਸੀ ਜਾਂ ਖ਼ਬਰੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਜਬਰੀ ਅਡਾਪਟ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ, ਉਹ ਫਾਰਮ ਹਾਊਸ ਵਿੱਚ ਛੱਡ ਕੇ ਇੱਕ ਕਸਬੇ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਜਿੱਥੇ ਹੋਰ ਗੋਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਸਨ। ਅਸੀਂ ਤਿੰਨੇ ਆਦਿ-ਵਾਸੀ ਬੱਚੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੋਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰੇ ਦਿਸਦੇ ਸਾਂ। ਸਾਡਾ ਕੱਦ-ਕਾਠ, ਭਰਵੀਂ ਡੀਲ-ਡੈਲ ਤੇ ਕਾਲੇ ਵਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੰਗ-ਰੂਪ ਤੇ ਹਲਕੇ ਭੂਰੇ ਵਾਲਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਅਸੀਂ ਅਸੰਭਿਅਕ ਫੂਹੜ ਸਾਂ। ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਸੱਠਵਿਆਂ ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਗੋਰੇ ਲੋਕ ਸਾਡੇ ਵੱਲ ਹਿਕਾਰਤ ਨਾਲ ਵੇਖਣ ਤੋਂ ਗੁਰੇਜ਼ ਨਾ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮੂੰਹੋਂ ਬੋਲ ਕਬੋਲ ਕੱਢਣ ਤੋਂ ਝਿਜਕਦੇ। ਅਕਸਰ ਇਹ ਜਤਾਉਣ ਵਿੱਚ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਦਿ-ਵਾਸੀ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਕਬੂਲਿਆ ਹੈ ਉਹ ਮਾਣ ਮਹਿਸੂਸ ਦੇ, ਭਾਵੇਂ ਮੂੰਹੋਂ ਬੋਲ ਕੇ ਜਾਂ ਨਫ਼ਰਤ ਭਰਪੂਰ ਨਿਗਾਹਾਂ ਨਾਲ ਝਾਕ ਕੇ। ਮੇਰਾ ਨਿੱਕਾ ਦਿਮਾਗ਼ ਇਸ ਸਭ ਨੂੰ ਸਮਝ ਲੈਂਦਾ ਪਰ ਕੋਈ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਨਾ ਕਰਦਾ।” (155)

ਕਿਸੇ ਕੌਮ ਦੇ ਰੀਤੀ-ਰਿਵਾਜ, ਸੱਭਿਆਚਾਰ, ਬੋਲੀ ਇਹ ਸਵੈ-ਹੋਂਦ ਜਾਂ ਪਛਾਣ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਘਟਕ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖੋਹ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਮਾਨਸਿਕ ਵਿਗਠਨ ਹੋਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਰਵਾਇਤੀ ਡਾਂਸ, ਸੰਗੀਤ, ਖਾਣ-ਪੀਣ, ਪਹਿਰਾਵਾ ਆਦਿ ਜਦੋਂ ਚਲਾਕੀ ਨਾਲ ਜਾਂ ਨਿੰਦ ਕੇ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਮਾਨਸਿਕ ਵਿਕਾਰ ਉੱਭਰਨ ਲੱਗਦੇ ਹਨ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਨੇਟਿਵਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਰਵਾਇਤੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਸੇਮੇ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਸਦਕਾ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਨੇਟਿਵ ਵਿਅਕਤੀ ਮਾਨਸਿਕ ਵਿਘਟਨ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ

ਜ਼ਿਕਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀਆਂ 'ਚ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਨੇਟਿਵ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਰਵਾਇਤੀ ਜੜ੍ਹੀ-ਬੂਟੀਆਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਪਹਿਰਾਵੇ ਤੱਕ ਨੂੰ ਵਪਾਰਕ ਪੱਧਰ ਤੇ ਵਰਤਣਾ ਬਸਤੀਵਾਦੀ-ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਸਿਸਟਮ 'ਚ ਆਮ ਜਿਹਾ ਵਰਤਾਰਾ ਸੀ। ਵਪਾਰੀ ਬਣ ਕੇ ਆਏ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਨੇਟਿਵਾਂ ਤੇ ਹਾਵੀ ਹੋਣ ਲੱਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਧੱਕੇ ਨਾਲ, ਕੁਝ ਸਹਿਮਤੀ ਨਾਲ ਅਤੇ ਸਮਝੌਤੇ-ਸੰਧੀਆਂ ਨਾਲ ਕੁਦਰਤੀ ਧਰੋਹਰਾਂ ਉੱਪਰ ਵੀ ਕਬਜ਼ੇ ਕਰਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਭੂਮੀ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਕੇ ਨੇਟਿਵ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਜਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਹਾਸ਼ੀਏ ਵੱਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਧੱਕਿਆ, ਸਗੋਂ ਆਰਥਿਕ ਅਤੇ ਰਾਜਸੀ ਤੌਰ ਤੇ ਵੀ ਹਾਸ਼ੀਏ ਵੱਲ ਧੱਕ ਕੇ ਰਿਜ਼ਰਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸੀਮਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਯਤਨਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨੇਟਿਵ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਦਬਾਉਣ ਲਈ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਕਤਲੇਆਮ ਵੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਦਹਿਸ਼ਤ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਡਰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਗੁਰਮੀਤ ਪਨਾਗ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਮੁਰਗਾਬੀਆਂ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਮੁਰਗਾਬੀਆਂ' ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ ਕਿ,

“ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਨਸਲਕੁਸ਼ੀ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਹੋਈ; ਦਸ ਕਰੋੜ ਨੇਟਿਵਾਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਪਿਛਲੇ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਦਹਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸਾਡੀਆਂ ਢਾਈ ਸੌ ਤੋਂ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੁੜੀਆਂ ਅਗਵਾ ਹੋਈਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੋਪ ਹੋਏ, ਕਤਲ ਹੋਏ ਪਰ ਪੁਲਸ ਵੱਲੋਂ ਕੋਈ ਵਿਧੀਵਤ ਪੈਰਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਉਦਾਂ ਦਾ ਕੁੱਤਾ-ਬਿੱਲੀ ਮਾਰਨ ਤੇ ਵੀ ਸਜ਼ਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਏ।” ਲੀਟਾ ਦੀਆਂ ਸਿਸਕੀਆਂ ਉੱਚੀਆਂ ਹੋਣ ਲੱਗੀਆਂ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਟੇਮਾ ਦੀਆਂ ਧਾਹਾਂ ਨਿਕਲ ਗਈਆਂ।” (19)

ਬੇਸ਼ੱਕ ਬਹੁਤੇ ਨੇਟਿਵ ਬੱਚੇ ਬਚਪਣ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ਤੋੜ ਦਿੱਤੇ ਗਏ, ਕੁਝ ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਸੀਅਲ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਅਤੇ ਕੁਝ ਅਡਾਪਟ ਕਰਕੇ, ਤਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ 'ਚ ਅਖੌਤੀ ਸੁਧਾਰ ਆ ਸਕੇ। ਇਸ ਵਰਤਾਰੇ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਲਿਆਂਦਾ ਕਿ ਨਹੀਂ ਇਹ ਵੱਖਰਾ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਨੇਟਿਵ ਆਪਣੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟ ਕੇ ਮਾਨਸਿਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਵਿਕਰਿਤ ਹੋ ਗਏ। ਅਜਿਹੇ ਮਾਨਸਿਕ ਸੰਤਾਪ ਭੋਗ ਰਹੇ ਕਈ ਪਾਤਰ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ 'ਚ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਬਚਨ ਕੌਰ ਥਿੰਦ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕੁੰਜਾਂ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਵਜ਼ੂਦ ਦੀ ਤਲਾਸ਼' ਵਿਚਲੀ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਬੈਟੀ ਵੀ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹੀ ਮਾਨਸਿਕ ਉਲਝਣਾਂ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਅਡਾਪਟ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਪਾਲਣ ਵੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਹੋਇਆ, ਪਰੰਤੂ ਆਪਣੇ ਵਜ਼ੂਦ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਲਈ ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਭਟਕਦੀ ਰਹੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਵਰਗੀ ਬਣਨ ਤੇ ਪੂਰਾ ਜ਼ੋਰ ਲਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਤੌਰ ਤਰੀਕੇ ਸਿੱਖਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਪਣਾਉਂਦੀ ਹੈ।

“.....ਚਾਹੇ ਜੇ ਵੀ ਸੀ, ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਨ ਦੀ ਖੁਤਖੁਤੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਰਹਿੰਦੀ। ਦੇ ਕੁ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਮੈਨੂੰ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਪੈਂਫਲੈੱਟ ਲੱਭਾ ਜਿਸਦੇ ਵਿੱਚ ਚਿਪੇਵਾਇਨ ਕਬੀਲੇ ਬਾਰੇ ਅੱਧੇ ਕੁ ਪੰਨੇ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਾ ਮੂਲਸਾਰ ਨਿਕਲਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਲੋਕ ਬੜੇ ਖੁੰਖਾਰ ਤੇ ਲੜਾਕੇ ਹਨ। ਇਹ ਘੁਮੱਕੜ ਹਨ, ਇੱਕ ਥਾਂ ਤੇ ਟਿਕ ਕੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੇ। ਆਪਣੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਤੇ ਬਿਮਾਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ, ਜਿਹੜੇ ਤੁਰਨ ਫਿਰਨ ਤੋਂ ਆਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਆਪਣੇ ਕਬੀਲੇ ਦੇ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਇਹ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਮੇਰਾ ਮਨ ਖੱਟਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਨਫਰਤ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਪਨਪਣ ਲੱਗਾ। ਮੈਂ ਹਤਾਸ਼ ਹੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖ ਕਰੀ ਰੱਖਣ ਦਾ ਜਿਵੇਂ ਨਿਸ਼ਚਾ ਕਰ ਲਿਆ ਹੋਵੇ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ, ਮੈਂ ਹੋਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਰਗਾ ਬਣਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਈ।” ਉਹ ਆਪਣੇ ਅਤੀਤ ਦੇ ਪੰਨਿਆਂ ਤੇ ਪਿੱਛਲ-ਝਾਤ ਮਾਰਦੀ ਆਪਣੇ ਚੇਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਉਚਾਣਾਂ ਨਿਵਾਣਾਂ ਵਿੱਚ ਉਲਝੀ ਹੋਈ ਸੀ।”(157-158)

ਜਦੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਲਿਖੇ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਉਹ ਆਪਣੇ ਕਬੀਲੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਖੁੰਖਾਰ, ਲੜਾਕੇ, ਘੁਮੱਕੜ ਪੜ੍ਹਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਆਪਣੇ ਬਿਮਾਰ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਕਬੀਲੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਹ ਫਿਰ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਸ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਮਨੋਬਿਰਤੀ 'ਚ ਉਸਦਾ ਪਾਲਣ-ਪੋਸ਼ਣ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਗੁਣ ਨਕਾਰਾਤਮਿਕ ਹਨ। ਉਸਦਾ ਵਜੂਦ ਫਿਰ ਲਟਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਤਲਾਸ਼ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਅਤੇ ਅਖੀਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਭੈਣ-ਭਰਾਵਾਂ ਅਤੇ ਮਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਭ ਹੀ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਮਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਬਾਕੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨਾਲ ਵੀ ਬੇਗਾਨਗੀ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਜਿਸ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਲੱਭਦੀ ਰਹੀ, ਉਸ ਦੇ ਮਿਲਨ ਤੇ ਵੀ ਉਸਨੂੰ ਮਾਨਸਿਕ ਤਸੱਲੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਸਗੋਂ ਅਲਗਾਵ ਅਤੇ ਇਕੱਲੇਪਣ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਵੱਧ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਨ ਵਜੋਂ,

“ਪਰ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰਲੀ ਖੋਹ ਨੂੰ ਅਜੇ ਚੈਨ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਰੋਜ਼ੇਲ ਵੀ ਮੇਰੇ ਵਾਂਗ ਆਪਣੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਉੱਖੜੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਸਾਡਾ ਸਾਂਝਾ ਮੂਲ ਕੀ ਹੈ? ਕਿੱਥੇ ਹੈ? ਇਸ ਸਵਾਲ ਹਰ ਪਲ ਮੈਨੂੰ ਕਚੋਟਦਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਅਸੀਂ ਭੈਣਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਹਾਂ ਪਰ ਸਾਡੀ ਕੋਈ ਵੀ ਯਾਦ ਸਾਂਝੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਬਚਪਣ, ਸਾਡੀਆਂ ਖੇਡਾਂ, ਨਿੱਕੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਝਾਟਮ-ਝੂਟੇ ਹੋਣਾ ਕੁਝ ਵੀ ਚੇਤਿਆਂ 'ਚ ਸਾਂਭਣ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤੇ ਹੁਣ ਮੇਰੀ ਆਪਣੇ ਵਜੂਦ ਤਲਾਸ਼ ਦੀ ਪਿਆਸ ਹੋਰ ਤਖੇਰੀ ਹੁੰਦੀ ਗਈ। ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਕਰਦਾ ਕਿ ਕਾਸ਼! ਕੋਈ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮਾ ਵਾਪਰ ਜਾਵੇ।”(159)

ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਨੇਟਿਵਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕਰਦੀ ਬੈਟੀ ਏਨੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦਵੰਦ 'ਚ ਗ੍ਰਸਤ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਨ ਤੇ ਵੀ ਮਾਨਸਿਕ ਤਸੱਲੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਉਸ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਹਾਲੇ ਵੀ ਜਾਰੀ ਹੈ। ਉਸਦਾ ਵਜੂਦ ਹਾਲੇ ਵੀ ਗੁੰਮ ਸੀ, ਜਿਸਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਉਸ ਦੀਆਂ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਆਪਣੇ ਸਮਾਜ-ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋਏ ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਹਨ। ਇਸੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਦਕਾ ਉਹ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ। ਚਾਹੇ ਬੈਟੀ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਵਜੂਦ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਹਾਲੇ ਵੀ ਉਲਝੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਉਹ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਵਿੱਥ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਅੰਦਰ ਸਿਰਜ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਸਦਾ ਮਨ ਹਮੇਸ਼ਾ ਦਵੰਦ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਵਜੂਦ ਹਮੇਸ਼ਾ ਧੁੰਦਲਾ ਰਿਹਾ। ਵੱਖਰੇ ਮਾਹੌਲ 'ਚ ਬਣੀਆਂ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਉਸਨੂੰ ਨਾ ਹੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਮਾਜ ਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੁੜਨ ਦੇ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਹ ਆਦਿ-ਵਾਸੀ ਹੋਂਦ ਤੇ ਪਛਾਣ ਨੂੰ ਅਪਣਾ ਰਹੀ ਸੀ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਚਾਹੇ ਨੇਟਿਵ ਉੱਤਰੀ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਅਸਲ ਮਾਲਕ ਅਤੇ ਵਾਰਿਸ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਬਣ ਚੁੱਕੇ ਦਬਦਬੇ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਾਸ਼ੀਏ ਤੇ ਧੱਕ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਹੀਣਾ ਘਟੀਆ ਅਤੇ ਪਛੜਿਆ ਪ੍ਰਚਾਰਿਆ ਗਿਆ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਹੀ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਵਾਲੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਵੀ ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰੇ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਕਾਲ਼ੇ ਵਰਕੇ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਕਾਲ਼ੇ ਵਰਕੇ' ਵਿੱਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਤਕਰੇ ਦੀ ਝਲਕ ਕਈ ਥਾਂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ, “ਇਹ ਲਕਬ ਤਾਂ ਗੋਰਿਆਂ ਨੇ ਨੇਟਿਵਾਂ ਦੀ ਹੋਂਦ-ਹਸਤੀ ਵਿੱਚ ਖੁਣ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ... ਉਸ ਦੀ ਜੋਬ ਤੇ ਜੋਸਿਫ ਨਾਂ ਦਾ ਗੋਰਾ ਉਸਨੂੰ ਜੰਗਲੀ, ਅਸੱਭਿਅਕ ਤੇ ਬੈਣਾ ਵਰਗੇ ਸੰਬੰਧਨਾਂ ਨਾਲ ਛੁਟਿਆਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ।” (52) ਅਜਿਹਾ ਵਿਤਕਰਾ ਹੀਣ ਭਾਵਨਾ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਵਾਪਰਨ ਕਰਕੇ ਵਿਅਕਤੀ ਮਾਨਸਿਕ ਸੰਤਾਪ ਅਤੇ ਮਨੋਰੋਗਾਂ ਵੱਲ ਧੱਕਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਸਲੀ ਭੇਦਭਾਵ ਤਹਿਤ ਹੀ ਕੰਪਨੀ ਦਾ ਮੈਨੇਜਰ ਵੀ ਮਾਈਕਲ ਦੀ ਗੱਲ ਨਿਰਪੱਖ ਹੋ ਕੇ ਨਹੀਂ ਸੁਣਦਾ ਸੀ।

“ਸਰ! ਗੱਲ ਨਿੱਕੀ ਨਹੀਂ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਏ। ਜੋਸਿਫ ਨਸਲਵਾਦੀ ਏ। ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਅਸੱਭਿਅਕ, ਬੈਣਾ ਤੇ ਜੰਗਲੀ ਵਰਗੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਅਪਮਾਨਿਤ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਏ। ਹੁਣ ਵੀ ਇਹਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇਹੀ ਘਟੀਆ ਲਫਜ਼ ਕਰੇ। ਮੈਂ ਬਥੇਰਾ ਆਖਿਆ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਜਲੀਲ ਨਾ ਕਰ ਪਰ ਇਹ ਹਟਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਤੇ ਲੜਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਲਈ। ਸੱਟਾਂ ਇਹਨੇ ਵੀ ਮੇਰੇ ਬਥੇਰੀਆਂ ਮਾਰੀਆਂ ਹਨ,” ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅਤੇ ਸੁੱਜੇ ਹੋਏ ਬੁੱਲ੍ਹ ਮੈਨੇਜਰ ਨੂੰ ਦਿਖਾਉਂਦਿਆਂ ਮਾਈਕਲ ਨੇ ਗੱਲ ਜਾਰੀ ਰੱਖੀ, “ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਸੈਕਸ਼ਨ ਦੀ ਬੈਂਡਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛ ਲਵੋ ਕਿ ਛੇੜ ਕਿਹਨੇ ਛੇੜੀ ਹੈ।”

ਮਾਈਕਲ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਮੈਨੇਜਰ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸੁਣਿਆ।”(53)

ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ ਰਾਹੀਂ ਈਸਾਈ ਧਰਮ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਨੇਟਿਵ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ 'ਚ ਬਿਠਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਇਹ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਰਹੁ-ਰੀਤਾਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਬੱਚੇ ਤਾਂ ਕਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਪੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਈਸਾਈ ਮਿਸ਼ਨਰੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਧੀਨ ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਪਰਉਪਕਾਰ ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ਜਿਵੇਂ,

“ਉਹ ਤਾਂ ਕੈਥੋਲਿਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕਰਵਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਸਾਡੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਤੇ ਪਰਉਪਕਾਰ ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ਦਰਅਸਲ ਸਾਡੇ ਮਾਪੇ ਤੇ ਵਡਾਰੂ ਸਿੱਧੇ-ਸਾਦੇ ਸਨ ਜਦੋਂ ਕਿ ਪਾਦਰੀ, ਭਿਕਸੂ, ਭਿਕਸ਼ਣਾਂ, ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣ 'ਚ ਮਾਹਰ ਧਰਮ-ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਚਿੱਟੇ ਜਾਂ ਕਾਲੇ ਗਾਊਨਾਂ ਦਾ ਪਹਿਰਾਵਾ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਬਣਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਆਮ ਨੇਟਿਵਾਂ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਵਚਨ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਬੋਲ ਸਨ। ਤੇ ਨਾਲੇ ਸਰਕਾਰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਿੱਠ ਤੇ ਸੀ।”(42)

ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਅਸੀਂ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਦੇ ਨਾਤੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦੇ, ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਮਾਰੇ ਕਰਦੇ ਸੀ। ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਤੇ ਬਾਹਰ ਚਰਚਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸਿਖਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਅਸੀਂ ਈਸਾਈ ਧਰਮ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਤੇ ਨਹੀਂ ਚੱਲਾਂਗੇ, ਸਾਡੀ ਆਤਮਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ੈਤਾਨ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਜਾਏਗਾ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਸਾਨੂੰ ਨਰਕਾਂ 'ਚ ਸੁੱਟ ਦੇਵੇਗਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਨੂੰ ਇੱਕ ਡਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਡਰ ਸੀ ਫਾਦਰ ਤੇ ਟੀਚਰਾਂ ਦੀ ਕਰੜੀ ਨਜ਼ਰ ਦਾ। ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਦੌਰਾਨ ਕਦੀ-ਕਦੀ ਬੇਧਿਆਨੀ 'ਚ ਸਾਡੀ ਨਜ਼ਰ ਆਸ਼ੇ-ਪਾਸ਼ੇ ਚਲੀ ਜਾਣੀ, ਪਤਾ ਉਦੋਂ ਲੱਗਣਾ ਜਦੋਂ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਰ ਰਹੇ ਟੀਚਰ ਨੇ ਧੌਣ 'ਚ ਮੁੱਕਾ ਜੜ ਦੇਣਾ। ਸੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਸਹਿਜ ਨਹੀਂ ਡਰਪੇਕ ਬਣਾਇਆ।”(42)

ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਦਬਾਓ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਧਰਮ, ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਰੀਤੀ ਰਿਵਾਜਾਂ ਨੂੰ ਬੇਧਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਉੱਥੇ ਹੀ ਕੁਝ ਅਪਰਾਧਿਕ ਬਿਰਤੀ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਬੱਚਿਆਂ ਉੱਪਰ ਮਾਨਸਿਕ, ਸਰੀਰਿਕ ਅਤੇ ਜਿਨਸੀ ਜੁਰਮ ਵੀ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਨਸਲੀ-ਵਿਤਕਰੇ ਤਹਿਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗ਼ੈਰ-ਮਨੁੱਖੀ ਹਰਕਤਾਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਵੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਇੱਕ ਪਾਤਰ ਅਲਬਰਟ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਕਾਲੇ ਵਰਕੇ' ਵਿੱਚ ਵੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਜਿਨਸੀ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਕਰਕੇ ਕਈ ਬੱਚੇ ਮਾਨਸਿਕ ਰੋਗਾਂ ਵੱਲ ਧੱਕੇ ਗਏ।

“ਗੱਲ ਬੜੀ ਘਿਨਾਉਣੀ ਏ... ਸਾਡੇ ਨਹਾਉਣ ਨਹੀਂ ਲਾਈਨਾਂ ਵਿੱਚ ਛੋਟੇ-ਛੋਟੇ ਵਾਸ਼ਰੂਮ ਬਣੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਦਰਵਾਜ਼ਿਆਂ ਦੀ ਥਾਂ ਪਲਾਸਟਿਕ ਦੇ ਪਰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਅਸੀਂ ਨਗਨ ਹੋ ਕੇ ਨਹਾਉਂਦੇ ਸਾਂ। ਕਦੀ-ਕਦੀ ਬਰੱਦਰ ਅਲਬਟਰ ਆ ਕੇ ਸਾਡੀਆਂ ਪਿੱਠਾਂ ਮਲਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ। ਸਾਨੂੰ ਸਰੀਰ ਦੇ ਹਰ ਹਿੱਸੇ ਤੱਕ ਹੱਥ ਲਿਜਾ ਕੇ ਮਲਣ ਲਈ ਆਖਦਾ ਹੋਇਆ, ਉਹ ਸਾਡੀਆਂ ਪਿੱਠਾਂ ਤੇ ਸਾਬਣ ਲਾ ਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਨਰਮ ਜਿਹਾ ਬੁਰਸ਼ ਵਰਤਦਾ ਤੇ ਫਿਰ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਮਲਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ। ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਇਸ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਸਿਹਤ-ਸਿੱਖਿਆ ਵਜੋਂ ਲੈਂਦੇ ਸਾਂ। ਖੇਡਾਂ ਦਾ ਅਧਿਆਪਕ ਜੁ ਸੀ ਉਹ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਮੇਰੀ ਪਿੱਠ ਮਲਦਿਆਂ ਉਸ ਦੇ ਉਤੇਜਿਤ ਹੋਏ ਹੱਥ ਕਮਰ ਤੋਂ ਹੇਠਲੇ ਹਿੱਸੇ ਦੀਆਂ ਮੁੱਠੀਆਂ ਭਰਨ ਲੱਗ ਪਏ। ਹੈਰਾਨੀ ਤੇ ਘਬਰਾਹਟ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਦੀ ਧੜਕਣ ਤੇਜ਼ ਹੋ ਗਈ। ਤੇ ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਨਹਾ ਕੇ ਮੇਰੇ ਕਮਰੇ 'ਚ ਆਈ। ਮੇਰਾ ਸਾਹ ਸੁੱਕ ਗਿਆ। ਸਹਿਮਿਆ-ਸੁੰਗੜਿਆਂ ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਕਮਰੇ 'ਚ ਚਲਾ ਗਿਆ। (47)

ਅਜਿਹਾ ਵਿਵਹਾਰ ਜਦੋਂ ਬਾਲ ਉਮਰੇ ਅਣਜਾਣ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਦੁਹਰਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਾਸੀਆਗਤ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹਾਸੀਏ ਅਧੀਨ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਨਸਾਨੀ ਹੱਕ ਤਾਂ ਕੀ ਦੇਣਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਨਸਾਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰੇ ਕਰਕੇ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਨੂੰ ਅੱਖੋਂ-ਪਰੇਖੇ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਜਿਹੇ ਮਾਹੌਲ 'ਚ ਨੋਟਿਵ ਬੱਚੇ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਹੀਣਾ ਘਟੀਆ ਸਮਝਣ ਲੱਗਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਧਿਰ ਨੂੰ ਵਧੀਆ ਤੇ ਉੱਤਮ। ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਕਰਕੇ ਹੀ ਨੋਟਿਵ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਵਾਂਗ ਬਣਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤੌਰ ਤਰੀਕੇ ਅਪਣਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਨਸਲੀ ਭਿੰਨਤਾ ਕਰਕੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਪਣਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਅਤੇ ਅੱਧ ਵਿਚਕਾਰ ਲਟਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਧੂਮਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਿਨਸੀ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਬਹਾਨੇ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਮਾਈਕਲ ਦੀ ਗਰਲ ਫਰੈਂਡ ਕਲੈਰਾ ਨਾਲ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਸਕੂਲ ਦੇ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਜਿਨਸੀ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ।

“ਸਕੂਲ ਛੱਡਣ ਬਾਅਦ ਕਲੈਰਾ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦਾ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਕੁਕਰਮੀ ਸੀ। ਜਿਹੜੀ ਲੜਕੀ ਉਸ ਦੀ ਨਿਗ੍ਹਾ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦੀ ਉਸਨੂੰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਦਫ਼ਤਰ 'ਚ ਸੱਦ ਲੈਂਦਾ। ਪੜ੍ਹਾਈ ਜਾਂ ਵਿਹਾਰ ਪੱਖੋਂ ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਕੇ ਮਾੜੀ-ਮੋਟੀ ਸਹੂਲਤ ਦਾ ਚੋਗਾ ਪਾ ਦਿੰਦਾ। ਫਿਰ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦੀ, ਰਾਜਕੁਮਾਰੀ ਵਰਗੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣਾਂ ਨਾਲ ਉਸਨੂੰ ਹਵਾ 'ਚ ਉਛਾਲ ਦਿੰਦਾ। ਲੜਕੀਆਂ ਅੱਲ੍ਹੜ ਸਨ, ਉਸ ਦੇ ਜਾਲ 'ਚ ਫਸ ਜਾਂਦੀਆਂ। ਇਹ ਗੇਮ ਉਸ ਨੇ ਕਲੈਰਾ ਨਾਲ ਵੀ ਖੇਡਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਪਰ ਸਫਲ ਨਾ ਹੋਇਆ..... ਜਦੋਂ ਉਹ ਕਲੈਰਾ ਨੂੰ ਜੱਫੀ ਪਾਉਣ

ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਬਾਂਹ ਤੇ ਏਨੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਦੰਦੀ ਵੱਡੀ ਕਿ ਖੂਨ ਨਿਕਲ
ਆਇਆ।”(48)

ਗਾਇਤਰੀ ਚੱਕਰਵਰਤੀ ਸਪਿਵਾਕ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀ ਸਬਲਟਰਨ ਬੋਲ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਇਸਦਾ ਉੱਤਰ ਵੀ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਦੇਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਨੇਟਿਵ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਬੇਸ਼ੱਕ ਨੇਟਿਵ ਉਸ ਸਮੇਂ ਨਹੀਂ ਬੋਲ ਸਕੇ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਸੁਣੀ ਜਾ ਸਕੀ ਪਰੰਤੂ ਹੁਣ ਨੇਟਿਵ ਉੱਚੀ ਸੁਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਅਵਾਜ਼ ਚੁੱਕ ਰਹੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਗੁਰਮੀਤ ਪਨਾਗ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਮੁਰਗਾਬੀਆਂ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਮੁਰਗਾਬੀਆਂ' ਵਿੱਚ ਸੰਨ-ਡਾਂਸ ਫ਼ੈਸਟੀਵਲ ਤੇ ਜਦੋਂ ਮੇਅਰ ਨੇਟਿਵ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲ਼ ਬਤੌਰ ਮੁੱਖ ਮਹਿਮਾਨ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇੱਕ ਰਵਾਇਤੀ ਪੁਸ਼ਾਕ 'ਚ ਨੇਟਿਵ ਤੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਨੇਤਾ ਆਪਣੇ ਹੱਕ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਉਠਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ,

“ਸਰ, ਸਾਡਾ ਕੋਈ ਇਰਾਦਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਸਟੇਜ ਤੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਕੇ ਗੋਰੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਜੀਵਨ-ਸ਼ੈਲੀ ਨੂੰ ਨਿੰਦੀਏਪਰ ਜੇ ਅਸੀਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਇਸ ਥਾਂ ਰਹਿਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਨੇਟਿਵ ਫ਼ਿਲਾਸਫ਼ੀ ਹੀ ਵਾਤਾਵਰਨ ਲਈ ਕਲਿਆਣਕਾਰੀ ਸਾਬਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਇੰਡੀਅਨ ਵਿਜ਼ਨ ਵੀ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ...ਇਹ ਵਿਜ਼ਨ ਬਚਕਾਨੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ। ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਯੌਰਪ ਵਰਗੀ ਉੱਨਤੀ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਵੀ ਕਰਨੀ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਪਲੈਨਿੰਗ 'ਚ ਸਾਡਾ ਵੀ ਕੋਈ ਯੋਗਦਾਨ ਹੋਵੇ। ... ਜੇ ਜੰਗਲਾਤ ਨਾਲ਼ ਜੁੜੇ ਉਦਯੋਗਾਂ ਦੀ ਹੀ ਗੱਲ... ਕਰੀਏ ਅਸੀਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਦਰਖ਼ਤ ਲਗਾਉਂਦੇ ਆਏ, ਕਦੇ ਵੀ ਲੋੜ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੱਟ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖ਼ਰਾਬ ਨਾ ਕੀਤਾ। ਹੁਣ ਲੱਕੜੀ ਕੱਟਣ ਦੇ ਲਾਇਸੰਸ ਵੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਹੜੇ-ਕਿਹੜੇ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲ਼ ਹਨ। ਪੇਪਰ ਮਿੱਲਾਂ 'ਚ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਾਡੇ ਦਰਖ਼ਤ ਖਪਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਉੱਥੇ ਕੰਮ ਤੱਕ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ।”(25-26)

ਜਦੋਂ ਸਬਲਟਰਨ ਨਾ ਬੋਲ ਸਕੇ, ਜਾਂ ਉਸ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਨਾ ਸੁਣੀ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਬਹੁਤੀ ਵਾਰ ਸਾਹਿਤ ਜਾਂ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਉਸ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਗਾਇਤਰੀ ਚੱਕਰਵਰਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਸਬਲਟਰਨ ਖ਼ੁਦ ਬੋਲਣ ਜੋਗਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਉਹ ਸਬਲਟਰਨ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਦ ਉਹ ਬੋਲਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਬੋਲਣ ਜੋਗਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਸਬਲਟਰਨ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਕੋਈ ਇੱਕਾ-ਦੁੱਕਾ ਵਿਅਕਤੀ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ 'ਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਸਬਲਟਰਨ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਹ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਵਾਲੇ ਓਬਾਮਾ ਹੋਣ ਜਾਂ ਫਿਰ ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ

ਹੋਣ ਜੋ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀ ਜਾਂ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲੇ ਵਿੱਚੋਂ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਚਾਰੇ ਸਬਲਟਰਨ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਚੁੱਕੇ ਹਨ।

ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਮਾਜਿਕ, ਰਾਜਨੀਤਕ, ਧਾਰਮਿਕ ਲੀਡਰਾਂ ਨੇ ਸਬਲਟਰਨ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਅਵਾਜ਼ ਉਠਾਈ ਹੈ ਅਤੇ ਉਠਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਵੀ ਆਪਣਾ ਹਿੱਸਾ ਪਾ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਗੁਰਮੀਤ ਪਨਾਗ ਦਾ ਹਾਸੀਆਗਤ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਕਹਾਣੀ ਲਿਖਣ ਦਾ ਮਕਸਦ ਵੀ ਇਹ ਹੀ ਹੈ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਅੰਤ 'ਚ ਪ੍ਰਤੀਕਾਤਮਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਨੇਟਿਵ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਖੰਡ ਵਾਪਸ ਮਿਲਨ ਨੂੰ ਮੋਟਾਫਿਰ ਵਾਂਗ ਵਰਤ ਕੇ ਇਸ ਵਰਗ ਦੇ ਵਧੀਆ ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਕਾਮਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। “ਕਾਰ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਕੇ ਓਲੋਵਨ ਦਾ ਲਿਫ਼ਾਫ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ। ਇਹ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਸਾਰੀ ਝੀਲ ਵਿੱਚ ਤੈਰਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਮੁਰਗ਼ਾਬੀਆਂ ਦੀ ਪੇਂਟਿੰਗ ਸੀ... ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਤੇ ਭਰਵੇਂ ਖੰਡ ਉੱਗ ਰਹੇ ਸਨ...। (27)

ਮੌਜੂਦਾ ਸਰਕਾਰ ਵੀ ਅਜਿਹੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਆਰਥਿਕ, ਮਾਨਸਿਕ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਾਲ਼ ਅਜਿਹੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਕਾਊਂਸਲਿੰਗ ਕਰਵਾਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ-ਧਾਰਾ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਅਜਿਹਾ ਚਾਰੇ ਬਗ਼ਾਵਤ ਅਤੇ ਨਿਖੇਧੀ ਦੇ ਡਰੋਂ ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਕੁਝ ਸਮਾਜ ਸੇਵੀ ਸੰਸਥਾ ਸਬਲਟਰਨ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਬਣਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਗਾਇਤਰੀ ਚੱਕਰਵਰਤੀ ਸਪਿਵਾਕ ਦੇ ਕਹਿਣ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਬਲਟਰਨ ਤੋਂ ਲਾਹਾ ਹੀ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਸਬਲਟਰਨ ਦਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਲੱਛਣ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦਿਆਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੁਣ ਸਬਲਟਰਨ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦੇ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਲੇ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਵੀ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਸਬਲਟਰਨ ਦੀ ਭਲਾਈ ਦੇ ਮਕਸਦ ਨਾਲ਼ ਘੱਟ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਆਰਥਿਕ, ਰਾਜਨੀਤਕ ਲਾਹਾ ਲੈਣ ਦੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਨਾਲ਼ ਵੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ, ਅੱਜਕੱਲ੍ਹ ਆਈ.ਟੀ. ਖੇਤਰ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਕੰਪਨੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪਛੜੇ ਵਰਗਾਂ ਦਾ ਡਾਟਾ ਇਕੱਠਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਧਿਆਨ ਹੀਣ ਵਰਗ ਵਿੱਚੋਂ ਤਾਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਇਹ ਧਿਆਨ ਡਾਟਾ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਦੇ ਮਕਸਦ ਨਾਲ਼ ਆਰਥਿਕ ਲਾਹਾ ਲੈਣ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਲਈ। ਠੀਕ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਮੌਜੂਦਾ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨੇਟਿਵਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਚਲਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵੀ ਨੇਟਿਵਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਤੋਂ ਘੱਟ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਫ਼ਾਇਦੇ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਹਨ ਜਿਵੇਂ, ਗੁਰਮੀਤ ਪਨਾਗ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਮੁਰਗ਼ਾਬੀਆਂ** ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਮੁਰਗ਼ਾਬੀਆਂ' ਵਿੱਚ ਵੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਸਨ-ਡਾਂਸ ਮੇਲੇ 'ਚ ਨੇਟਿਵ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰਨ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਰਾਜਨੀਤਕ ਨੀਤੀਆਂ ਅਧੀਨ ਉਸ ਦੇ ਮਨਸੂਬੇ ਨੂੰ ਪਛਾਣਦਿਆਂ ਨੇਟਿਵ ਬਜ਼ੁਰਗ ਨੇਤਾ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕਰਦਿਆਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ,

“ਮਿਸਟਰ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਐਂਡ ਰੋਇਲ ਕਮਿਸ਼ਨ ਐਨ ਦਾ ਨੋਰਦਰੱਨ ਇਨਵਾਇਰਮੈਂਟ ਤੁਹਾਡੇ ਵੱਲੋਂ ਧੋਖੇ ਨਾਲ ਕੀਤੀਆਂ ਸੰਧੀਆਂ ਦੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਸੁਆਗਤ ਹੈ।”

ਤਾੜੀਆਂ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਰੁਕਣ ਤੇ ਉਹ ਫਿਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ, “ਸਾਡੀ ਵੀ ਹਾਰਦਿਕ ਇੱਛਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਆਉਣ ਤੇ ਚਾਅ ਕਰਦੇ, ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਤੇ ਭਵਿੱਖ 'ਚ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਮੇਢੇ ਨਾਲ ਮੇਢਾ ਜੋੜ ਕੇ ਤੁਰਨ ਦੇ ਯਤਨ ਕਰਦੇ... ਪਰ ਇਹ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ। ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟ ਕੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਮੁਰਗ਼ਾਬੀਆਂ ਤੇ ਲੁੰਬੜੀਆਂ ਦੀ ਲੋਕ ਕਥਾ ਅਜੇ ਸਾਨੂੰ ਭੁੱਲੀ ਨਹੀਂ। ਮੇਰੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਗੁੰਜਾਰਿਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੁਰਗ਼ਾਬੀਆਂ ਦੇ ਮੱਕਾਰੀ ਨਾਲ ਖੇਏ ਖੰਭਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਥੋੜ੍ਹੇ-ਬਹੁਤੇ ਵਾਪਸ ਕਰੋ।”

ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਹੱਥ ਉੱਪਰ ਚੁੱਕ ਹੋ ਹੋ ਹੋ... ਦੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਕੱਢਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਬੁਲਾਰੇ ਨੇ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋਣ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਠਰੰਮੇ ਜਿਹੇ ਨਾਲ ਬੋਲਿਆ, “ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡਾ ਫੇਰ ਵੀ ਸੁਆਗਤ ਕਰਦੇ ਹਾਂ... ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਹਰੇਕ ਵਾਰ ਉਮੀਦ ਤਾਂ ਹੁੰਦੀ ਹੀ ਹੈ ਸ਼ਾਇਦ ਕੋਈ ਸਾਡੀ ਵੀ ਸੁਣੇਗਾ। ਸਾਡੀ ਵੇਦਨਾ ਤਾਂ ਬਿਆਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਯੂਰੀਪੀਅਨਾਂ ਨੇ ਲੁੱਟਿਆ, ਸਾਡੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹੜਾ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਜਾਂ ਫ਼ੌਜ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਸੀ... ਕਰਕੇ ਦੇਖੇ ਤਾਂ ਜ਼ਰਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮੁਲਕ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ...(22-23)

ਬੇਸ਼ੱਕ ਕੁਝ ਕੁ ਸਬਲਟਰਨ ਨੇਤਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੀ ਅਵਾਜ਼ ਉਠਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਅਵਾਜ਼ ਉਠਾਉਣ ਦੀ ਏਨੀ ਕੁ ਖੁੱਲ੍ਹ ਦੇਣਾ ਵੀ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਨਿਜ਼ਾਮ ਦੀ ਜੁਗਤ ਹੀ ਹੈ। ਮਾਰਕਸ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਬਗ਼ਾਵਤੀ ਸੁਰ ਨੂੰ ਟਾਲਣ ਜਾਂ ਅਗਾਂਹ ਪਾਉਣ ਦਾ ਇੱਕ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ਜੋ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਰਤਦਾ ਹੈ, ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜ਼ਖ਼ਮਾਂ ਤੇ ਨਾਲੋਂ-ਨਾਲ ਥੋੜ੍ਹਾ ਬਹੁਤ ਮੱਲ੍ਹਮ ਲਗਾਉਂਦੇ ਰਹਿਣ ਨਾਲ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਜਾਂ ਬਗ਼ਾਵਤ ਨੂੰ ਟਾਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਤਹਿਤ ਹੀ 'ਕਾਲੇ ਵਰਕੇ' ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਨੇਟਿਵਾਂ ਨੂੰ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਦੇਣਾ, ਪੁਨਰਵਾਸ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨਾ, ਮਾਨਸਿਕ ਸਰੀਰਿਕ ਇਲਾਜ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਦੇਣਾ, ਆਦਿ ਸਰਕਾਰੀ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਨੇਟਿਵ ਲੋਕ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਕਲਚਰ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਉਭਾਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਤਹਿਤ ਕੁਝ ਪਾਤਰ ਜੋ ਆਪਣੇ ਕਬੀਲੇ ਦਾ ਗਵਾਚ ਚੁੱਕਿਆ ਮਾਣ ਵਧਾਉਣ ਲਈ, ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪੈਰਾਂ ਸਿਰ ਕਰਨ ਲਈ, ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਫਿਰ ਤੋਂ ਪ੍ਰਫੁੱਲਿਤ ਕਰਨ ਲਈ, ਵੱਖ-ਵੱਖ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸਬਲਟਰਨ ਦੇ ਬੋਲਣ ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਹਨ। ਗੁਰਮੀਤ ਪਨਾਗ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚਲਾ ਸਨ-ਮੇਲਾ ਅਜਿਹੇ ਹੀ ਯਤਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ। ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਕਬੀਲੇ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਕਲਚਰ ਸਿਖਾਉਣ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਹੈ।

ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਚਾਰ ਚਰਚਾ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਦੇ ਹਾਂ ਕਿ, ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਮੂਲਵਾਸੀ ਨੇਟਿਵ ਲੋਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਤਾਕਤਾਂ ਨੇ ਹਾਸ਼ੀਏ ਤੇ ਧੱਕ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਵਾਇਤੀ ਪੂੰਜੀ ਜੰਗਲ, ਨਦੀਆਂ, ਝੀਲਾਂ, ਪਹਾੜ ਆਦਿ ਉੱਪਰ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਿਜ਼ਰਵਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੁਸ਼ਤੈਨੀ ਹੁਨਰ ਦਸਤਕਾਰੀ, ਜੜੀ-ਬੂਟੀਆਂ ਤੋਂ ਦਵਾਈਆਂ ਬਣਾਉਣੀਆਂ ਆਦਿ ਨੂੰ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਨਜ਼ਰੀਏ ਨਾਲ ਵਰਤਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਰਥਿਕ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਸ਼ੀਅਲ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਭੇਜ ਕੇ ਅਣਮਨੁੱਖੀ ਵਿਵਹਾਰ ਰਾਹੀਂ ਜਾਂ ਫਿਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਅਡਾਪਟ ਕਰਵਾ ਕੇ ਸੁਧਾਰ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਨੇਟਿਵ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਉੱਪਰ ਸਰੀਰਿਕ ਮਾਨਸਿਕ ਤਸ਼ੱਦਦ ਕੀਤਾ ਸੀ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤੇ ਨੇਟਿਵ ਮਾਨਸਿਕ-ਰੋਗੀ, ਨਸ਼ਈ ਜਾਂ ਅਪਰਾਧੀ ਬਣ ਗਏ ਸਨ। ਅਜਿਹੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪਾਤਰ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਤਾਪ ਨੂੰ ਭੋਗ ਰਹੇ ਹਨ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਲੋਕ ਪੜ੍ਹ-ਲਿਖ ਕੇ ਜਾਗਰੂਕ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਹੱਕਾਂ ਨੂੰ ਪਛਾਣਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹੱਕਾਂ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਵੀ ਹਨ ਅਤੇ ਮੌਜੂਦਾ ਸਰਕਾਰਾਂ ਵੀ ਚਾਹੇ ਆਪਣੇ ਲਾਹੇ ਲਈ ਹੀ ਸਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਲਈ ਕੁਝ ਯਤਨ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵੀ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰੰਤੂ ਸਮਾਜਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਹਾਸ਼ੀਏ ਅੰਦਰ ਧੱਕ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਇਹ ਲੋਕ ਅੱਜ ਵੀ ਸਬਲਟਰਨ ਦੀ ਹੋਈ ਹੰਢਾ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਬਾਕੀ ਗਲੇਬਲੀ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਵਾਂਗ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਥਾਨਕ ਹਾਸ਼ੀਆਗਤ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਵੀ ਬਣ ਰਹੀ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਚਾਹੇ ਕੋਈ ਸਮਾਜ ਕਿੰਨਾ ਵੀ ਅਗਾਂਹ ਵਧੂ ਜਾਂ ਐਡਵਾਂਸ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਸਮਾਜਿਕ ਹਾਸ਼ੀਆਗਤ ਧਿਰਾਂ ਭਾਵ ਸਬਲਟਰਨ ਹਰੇਕ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਸਮਾਜ ਸਿੱਖਿਅਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਇਹਨਾਂ ਧਿਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਾਸ਼ੀਏ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਵੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਧੁਰ ਤੱਕ ਸਮਾਏ ਅਤੇ ਰੂੜ੍ਹ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਮਨੋਭਾਵਾਂ ਅਤੇ ਮਨੋਗੰਢਾਂ ਦਾ ਖੁਰਨਾ ਅਸਾਨ ਨਹੀਂ। ਡਾ. ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੰਪਾਦਿਤ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ **ਦਿਸਹੱਦਿਆਂ ਦੇ ਆਰ-ਪਾਰ** ਦੇ ਮੁੱਖ ਬੰਦ ਵਿੱਚ ਨੇਟਿਵਾਂ ਉੱਪਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਇਸ ਅਣ-ਮਨੁੱਖੀ ਵਿਵਹਾਰ ਬਾਰੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ,

"ਰੈਡ ਇੰਡੀਅਨ ਨੇਟਿਵ ਦਾ ਇਹ ਬਿਰਤਾਂਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਹਰੋਂ ਆ ਕੇ ਗੋਰਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਗੁਲਾਮ ਬਣਾ ਕੇ ਸਦੀਆਂ ਤੀਕ ਲੁੱਟਣ, ਨਿਕੰਮੇ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਸਾਰਾ ਹੀਜ-ਪਿਆਜ਼ ਜੱਗ ਜਾਹਿਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਦਾ ਨੇਟਿਵ ਲੋਕ ਗੋਰਾ ਹਕੂਮਤੀ ਜੁਲਮਾਂ, ਲਾਰਿਆਂ, ਭੁਲਾਵਿਆਂ, ਠੱਗੀਆਂ, ਲਾਲਚਾਂ ਦੇ ਸਾਜਸ਼ੀ ਤੰਤਰ ਦੇ ਮਕੜਜ਼ਾਲ ਵਿਚ ਕਿਵੇਂ ਤਬਾਹ ਕੀਤੇ ਗਏ, ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੱਭਿਅਕ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਤੇ ਹੀਣੇ ਬਣਾ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।" (14)

ਅਧਿਆਇ ਸਾਰ:-

ਉਪਰੋਕਤ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ-ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਸੀਂ ਕੁੱਝ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨੁਕਤਿਆਂ ਤੇ ਪੁੱਜਦੇ ਹਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਵੇਰਵਾ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ।

- ਪਰਵਾਸੀ ਮਾਹੌਲ ਪੁਰਸ਼ਤਵ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਉਪਜਾਉਣ ਵਿੱਚ ਅਹਿਮ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਮਰਦ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਜਗੀਰੂ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਅਧੀਨ ਭਾਰਤੀ ਪਰਿਵੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਜੰਮਿਆ-ਪਲਿਆ ਪੁਰਸ਼ ਪਰਵਾਸ ਦੌਰਾਨ ਆਪਣੀ ਇਸ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਮਾਨਸਿਕ ਦਬਾਅ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਔਰਤਾਂ ਦਾ ਆਰਥਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਪਰਿਪੱਕ ਹੋਣਾ, ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ ਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੋਣਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਹੱਕਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਵੱਧ ਜਾਗਰੂਕ ਹੋਣਾ, ਜਗੀਰੂ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਵਾਲੇ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਲਈ ਪੁਰਸ਼ਤਵ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਗਹਿਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉੱਪਰੋਂ ਜੇਕਰ ਔਰਤ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਪੁਰਸ਼ ਬਾਹਰ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਪੱਕਾ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਦਬਾਅ ਹੋਰ ਵੀ ਵੱਧ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- ਪੁਰਸ਼ਤਵ ਦੇ ਇਸ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਪਿਛਾਂਹ ਖਿੱਚੂ ਜਾਂ ਰੂੜੀਵਾਦੀ ਸੋਚ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜੋੜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਇਹ ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਨਾਲ ਬਣੀ ਇੱਕ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਭਾਰਤੀ ਪਰਿਵੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਪਾਲਣ-ਪੋਸਣ ਹੋਣ ਅਤੇ ਜੈਂਡਰ ਕੰਪਲੈਕਸ ਕਰਕੇ ਆਪ-ਮੁਹਾਰੇ ਸੁਭਾਅ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨਾਲ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਜੈਂਡਰ ਕੰਪਲੈਕਸ ਘੱਟ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਓਧਰ ਜੰਮੀ-ਪਲੀ ਤੀਸਰੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ।
- ਪਰਵਾਸੀ ਭਾਰਤੀ ਔਰਤ ਚਾਹੇ ਵੱਧ ਪੜ੍ਹੀ-ਲਿਖੀ, ਵੱਧ ਕਾਨੂੰਨੀ ਹੱਕਾਂ ਵਾਲੀ, ਵੱਧ ਆਰਥਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤ, ਵੱਧ ਜਾਗਰੂਕ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਫਿਰ ਵੀ ਮਰਦ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਜਗੀਰੂ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਅਤੇ ਜੈਂਡਰ ਕੰਪਲੈਕਸ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਦਕਾ ਉਹ ਕੈਨੇਡਾ ਵਰਗੇ ਅਗਾਂਹਵਧੂ ਪੱਛਮੀ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਵੀ ਹਾਸੀਆਗਤ ਹੋਣੀ ਭੁਗਤ ਰਹੀ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀ ਮੂਲ ਦੀ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦੀ ਧਾਰਨੀ ਔਰਤ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮਰਦ ਅਧੀਨ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਅਵਚੇਤਨ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲਣਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੀ।
- ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇੱਜ਼ਤ ਨੂੰ ਔਰਤ ਨਾਲ ਜੋੜਕੇ ਦੇਖਣਾ, ਮੁੰਡਾ ਨਾ ਹੋਣ ਦਾ ਦੇਸ਼ ਵੀ ਔਰਤ ਨੂੰ ਦੇਣਾ, ਗ਼ੈਰ-ਮਰਦਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਜਾਂ ਚੈੱਟ ਕਰਨ, ਪਾਰਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਜਸ਼ਨ ਮਨਾਉਣ ਲਈ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣ, ਸੰਗੀ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਡਾਂਸ ਕਰਨ, ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਕਈ ਵਾਰ ਗਾਣੇ ਸੁਣਨ ਜਾਂ ਗਾਉਣ, ਫ਼ੈਸ਼ਨਬਲ ਕੱਪੜੇ ਪਾਉਣ ਵਰਗੀਆਂ ਆਮ ਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਗ਼ੋਲਿਆ ਵੀ ਨਹੀਂ

ਜਾਂਦਾ ਪਰੰਤੂ ਭਾਰਤੀ ਜਗੀਰੂ ਬਿਰਤੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਲਈ ਕਈ ਵਾਰ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਸੁਭਾਅ ਦੀਆਂ, ਵਿਗੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ, ਚਰਿੱਤਰਹੀਣ ਜਾਂ ਬਾਗ਼ੀ ਗਰਦਾਨ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

- ਧੀਆਂ ਦਾ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ਼ ਦੇਸਤੀ ਕਰਨਾ, ਪਿਆਰ ਕਰਨਾ, ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਣਾ ਜਾਂ ਅਲੱਗ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਜਾਣਾ ਤਾਂ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦੇ ਪਿਓ ਲਈ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਬਗ਼ਾਵਤ ਦਾ ਵੱਡਾ ਐਲਾਨ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਸਿੱਟਾ ਤਾਂ ਕੁੱਝ ਹਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਆੱਨਰ-ਕਿਲਿੰਗ ਤੱਕ ਪੁੱਜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਈ ਵਾਰ ਸਰੀਰਿਕ ਸ਼ੋਸ਼ਣ, ਕੁੱਟਮਾਰ, ਘਰੇਲੂ ਹਿੰਸਾ, ਜਬਰ-ਜ਼ਿਨਾਹ ਵਰਗੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵੀ ਵਾਪਰ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਬਰ-ਜ਼ਿਨਾਹ ਜਾਂ ਤਲਾਕ ਵਰਗੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਅਕਸਰ ਔਰਤ ਨੂੰ ਹੀ ਦੇਸ਼ੀ ਵਜੋਂ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤਲਾਕ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਅਕਸਰ ਹੀ ਭਾਰਤੀ ਔਰਤਾਂ ਬੱਚੇ ਆਪਣੇ ਕੋਲ਼ ਰੱਖਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਦੂਸਰਾ ਵਿਆਹ ਨਾ ਕਰਵਾ ਕੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਚੰਗੀ ਪਰਵਰਿਸ਼ ਲਈ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਲਾ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਦਕਿ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਮਰਦ ਜਲਦ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਜਾ ਕੇ ਦੂਸਰਾ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਲਿਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਵਿਆਹ ਸੰਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਅਕਸਰ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਪਰਿਵਾਰ ਲਈ ਕੈਨੇਡਾ ਦੀ ਪੌੜੀ ਬਣਾ ਕੇ ਬਿਨਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪਰਖ-ਪੜਚੋਲ ਕੀਤੀਆਂ ਵਿਆਹ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਕਈ ਕੁੜੀਆਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਮਾਨਸਿਕ ਸੰਤਾਪ ਹੰਢਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।
- ਪਰਵਾਸੀ ਔਰਤਾਂ ਚਾਹੇ ਬਰਾਬਰ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਅਕਸਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਮਾਈ ਪਤੀ ਨਾਲ਼ ਸਾਂਝੇ ਖਾਤੇ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਤੀ ਅਪਰੇਟ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ਼ ਵਰਤਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਅਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਔਰਤਾਂ ਇਸਦਾ ਵਿਰੋਧ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀਆਂ। ਘਰ ਦੀਆਂ ਕਿਸ਼ਤਾਂ ਬਰਾਬਰ ਭਰਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਮਾਲਕਾਨਾ ਹੱਕ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੁੱਝ ਕੈਨੇਡਾ ਵਰਗੇ ਅਗਾਂਹਵਧੂ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿੱਚ ਔਰਤ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਹੱਕ ਮਿਲਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਸਿੱਧਾ ਅਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਕਾਰਨ ਔਰਤਤਵ ਦੀਆਂ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਹਨ।
- ਪਰਵਾਸ ਹੰਢਾ ਰਹੇ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨਾਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੀਆਂ ਹਨ। ਪਹਿਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਲਗਭਗ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਬਿਤਾ ਕੇ ਪਰਦੇਸ ਆਉਣ ਕਰਕੇ ਹੋਰਵਾਂ ਅਤੇ ਅਲਗਵਾਂ ਹੰਢਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਉੱਥੇ ਦੂਸਰੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਮਾਪੇ ਜਿਹੜੇ ਆਪਣਾ ਬਚਪਣ ਤੇ ਜਵਾਨੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਬਿਤਾ ਕੇ ਪਰਵਾਸੀ ਬਣੇ ਹਨ, ਉਹ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਦਵੰਦ ਕਰਕੇ ਉਪਜਦੀਆਂ ਸਮਾਜਿਕ-ਮਾਨਸਿਕ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੇ

ਭਾਗੀ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਜਦਕਿ ਉੱਪਰ ਜੰਮੀ-ਪਲੀ ਤੀਜੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਬੱਚੇ ਅਤੇ ਕਿਸ਼ੋਰ ਸਵੈ-ਹੋਂਦ ਜਾਂ ਪਛਾਣ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨਾਲ ਗ੍ਰਸਤ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

- ਤੀਸਰੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਬੱਚੇ ਜਾਂ ਕਿਸ਼ੋਰ ਜਿੱਥੇ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਵਾਲੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨਾਲ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਚੱਲਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉੱਥੇ ਹੀ ਪੱਛਮੀ ਸੰਗੀਆਂ ਸਾਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਨ ਕਰਕੇ ਆਪ-ਮੁਹਾਰੇ ਹੀ ਪੱਛਮੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਦੇਹਰੀ ਹੋਣੀ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਇਹ ਬੱਚੇ ਪੈਂਡੂਲਮ ਵਾਂਗ ਦੇਵੇਂ ਸੱਭਿਅਤਾਵਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਲਟਕਦੇ ਅਕਸਰ ਪਛਾਣ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਗੁਮਰਾਹ ਹੋ ਜਾਣਾ, ਵਿਗੜ ਜਾਣਾ, ਦੁਰ-ਵਿਵਹਾਰੀ ਹੋ ਜਾਣਾ, ਨਸ਼ਿਆਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਜਾਣਾ, ਅਪਰਾਧ ਵੱਲ ਖਿੱਚੇ ਜਾਣਾ, ਬਾਗ਼ੀ ਹੋ ਜਾਣਾ, ਪਲਾਇਨ ਕਰ ਜਾਣਾ ਭਾਵ ਮਾਪਿਆਂ ਦਾ ਘਰ ਛੱਡ ਕੇ ਅਲੱਗ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਜਾਣਾ ਆਦਿ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਬੱਚਿਆਂ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੋਹਾਂ ਧਿਰਾਂ ਲਈ ਮਾਨਸਿਕ ਸੰਤਾਪ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ।
- ਭਾਰਤੀ ਮਾਪੇ ਪਲਾਇਨ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਹਰੇਕ ਹੀਲਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਪੁਨਰ-ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਬੱਚਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਢਾਲ ਕੇ ਸਮਾਯੋਜਨ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਆਪਣੀ ਬੰਦਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਘਟਾ ਕੇ, ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮਾਂ ਦੇਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਕੇ, ਕਦੇ ਘੂਰੀ ਨਾਲ ਸਮਝਾ ਕੇ, ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਕਰਕੇ, ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਹਵਾਲੇ ਦੇ ਕੇ, ਵੱਡੇ ਵਡੇਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣਾ ਕੇ, ਹਦਾਇਤਾਂ-ਨਸੀਹਤਾਂ ਦੇਕੇ, ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੇਕੇ ਆਦਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਲਾਇਨ ਵਰਗੀ ਸਥਿਤੀ ਨਾ ਬਣੇ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਆਪਣੇ ਸਮਾਜ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਰਹਿਣ।
- ਪੱਛਮੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹ ਰਹੇ, ਪੱਛਮੀ ਸੰਗੀ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਸਮਾਂ ਬਿਤਾ ਰਹੇ, ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰ ਰਹੇ ਇਹਨਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਉੱਪਰ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਣਾ ਵੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਇਹ ਬਾਹਰੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਦਬਾਅ, ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਮਿਲਣ ਵਾਲੀ ਹੱਕਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਜਾਗਰੂਕਤਾ, ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ ਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ, ਮਾਪਿਆਂ ਦਾ ਘੱਟ ਸਮਾਂ ਦੇ ਸਕਣਾ ਅਤੇ ਵੱਡਿਆਂ ਨਾਲ ਸੰਚਾਰ ਟੁੱਟਣ ਕਰਕੇ, ਇਕਹਿਰੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਇਕੱਲੇ ਵੱਡੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦਾਦਾ-ਦਾਦੀ ਜਾਂ ਨਾਨਾ-ਨਾਨੀ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟ ਕੇ ਟੀ.ਵੀ., ਕੰਪਿਊਟਰ, ਮੋਬਾਈਲ, ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਕਰਕੇ ਇਹਨਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨਾਲ ਦੂਰੀ ਵੱਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਪਲਾਇਨ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਵਧਾਉਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਲਈ ਮਾਨਸਿਕ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਦਾ ਸਬੱਬ ਬਣਦਾ ਹੈ।

- ਪਰਵਾਸ ਦੌਰਾਨ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀਆਂ ਤਕਲੀਫ਼ਾਂ ਬਾਕੀ ਉਮਰ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰੀ ਭਾਂਤ ਦੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਕਰਕੇ ਬਣੀਆਂ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦੇ ਪੁਨਰ-ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਬਹੁਤ ਧੀਮੀ ਜਾਂ ਨਾਮਾਤਰ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵਡੇਰੀ ਉਮਰ ਕਰਕੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਦੀ ਵੱਧ ਸਮਝ ਅਤੇ ਸਬਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਮਾਨਸਿਕ ਦਵੰਦ ਵੀ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਅਕਸਰ ਹੇਰਵੇ ਅਤੇ ਅਲਗਾਵ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।
- ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਘੱਟ ਆਉਣਾ ਜਾਂ ਨਾ ਆਉਣਾ, ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੁੰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸਰੀਰ ਅਤੇ ਵਿਗੜ ਰਹੀ ਸਿਹਤ, ਜ਼ਿਆਦਾ ਠੰਢ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਾ ਕਰ ਪਾਉਣਾ, ਓਲਡ ਹੋਮ ਜਾਂ ਕੇਅਰ ਹੋਮ ਪ੍ਰਤੀ ਨਕਾਰਾਤਮਿਕ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ, ਪੀੜ੍ਹੀ-ਪਾੜੇ ਕਰਕੇ ਪੇਤੇ-ਪੇਤੀਆਂ ਨਾਲ ਅਣ-ਬਣ, ਆਰਥਿਕ-ਪਰਿਵਾਰਿਕ ਖੁਦ-ਮੁਖਤਿਆਰੀ ਖੁੱਸਣ ਕਰਕੇ ਉਪਜਿਆ ਦਵੰਦ, ਆਰਥਿਕ ਮਜ਼ਬੂਰੀਆਂ ਅਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਮਿਲਨ ਵਾਲੀ ਪੈਨਸ਼ਨ ਦਾ ਧੀਆਂ-ਪੁੱਤਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਲੈ ਲੈਣਾ ਜਾਂ ਆਪ ਦੇ ਦੇਣਾ, ਕਈ ਵਾਰ ਬੁਢਾਪੇ ਵਿੱਚ ਬੇਰੀਆਂ ਤੇੜਨ ਵਰਗੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਮਜ਼ਬੂਰੀ, ਜਾਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਜ਼ਿੰਮੀਂਦਾਰੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਨੌਕਰੀਆਂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ ਕਿਸੇ ਅਧੀਨ ਕੰਮ ਕਰਨ ਤੇ ਉਪਜਣ ਵਾਲੀ ਹੀਣ ਭਾਵਨਾ, ਧੀਆਂ-ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਘਰ ਵਿਚਲੀ ਇਕੱਲਤਾ ਜਾਂ ਘਰ ਦੀ ਦੇਖ-ਭਾਲ, ਖਾਣਾ ਬਣਾਉਣ, ਬੱਚੇ ਸੰਭਾਲਣ ਦੀ ਜ਼ੰਮੇਵਾਰੀ, ਕਈ ਵਾਰ ਜੀਵਨ ਸਾਥੀ ਦੇ ਤੁਰ ਜਾਣ ਦਾ ਦਰਦ, ਧੀਆਂ-ਪੁੱਤਰਾਂ ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਨੂੰਹਾਂ ਦਾ ਦੁਰ-ਵਿਵਹਾਰ ਆਦਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਲਈ ਮਾਨਸਿਕ-ਸਰੀਰਿਕ ਉਲਝਣਾ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ।
- ਪਰਵਾਸ ਕਰਕੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਸਮੱਸਿਆ ਵੀ ਦੇ-ਪਰਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਧੀਆਂ-ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੇ ਪਰਦੇਸ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜੇਕਰ ਮਾਪੇ ਇਕੱਲੇ ਪੰਜਾਬ ਰਹਿ ਜਾਣ ਤਾਂ ਵੀ ਸਥਿਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਕੂਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਉਹ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਪਰਦੇਸ ਆ ਜਾਣ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਅਕਸਰ ਹੇਰਵੇ ਅਤੇ ਅਲਗਾਵ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਗੋੜਾ ਮਾਰਨ ਦੀ ਤਾਂਘ, ਫੋਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸੰਗੀ-ਸਾਥੀਆਂ, ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਦਾ ਹਾਲ-ਚਾਲ ਪੁੱਛਣਾ, ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਵਡੇਰਿਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਗੇਟ ਬਣਵਾਉਣੇ, ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਜਾਂ ਖੇਡ ਮੇਲਿਆਂ ਤੇ ਵਡੇਰਿਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਦਾਨ ਭੇਜਣਾ, ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦਾ ਪਾਰਕਾਂ, ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸਾਂਝੀ ਥਾਂ ਤੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋਕੇ ਗੱਪਾਂ ਮਾਰਨੀਆਂ ਆਦਿ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੇਰਵੇ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਹੇਰਵੇ ਦੀ ਸਿਖਰ ਆਖਰੀ ਇੱਛਾ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਿਵਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਅੰਤਿਮ ਸੰਸਕਾਰ ਜਾਂ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਅਸਥੀਆਂ ਪੰਜਾਬ ਜਾ ਕੇ

ਪਾਉਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਲਗਭਗ ਹਰੇਕ ਬਜ਼ੁਰਗ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਲਗਭਗ ਸਾਰੇ ਹੀ ਇਸ ਦੂਹਰੇ ਦਵੰਦ ਨੂੰ ਚੰਢਾਉਂਦੇ ਹੋਰਵਾ ਅਤੇ ਅਲਗਾਵ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ।

- ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਕਈ ਹਾਸੀਆਗਤ ਧਿਰਾਂ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਬਣ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਖਾਸਕਰ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀਆਂ, ਜੋ ਆਪਣੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਵਲਗਣ ਨੂੰ ਉਲੰਘ ਕੇ ਗਲੋਬਲੀ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਦੀ ਧਾਰਨੀ ਬਣ ਮੋਹਰੀ ਕਿਰਦਾਰ ਨਿਭਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਹੋਰ ਗਲੋਬਲੀ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਵਾਂਗ ਗਲੋਬਲੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਵਿਚਰਦਿਆਂ ਹੋਰਾਂ ਸੱਭਿਅਤਾਵਾਂ ਵਿਚਲੀਆਂ ਹਾਸੀਆਗਤ ਧਿਰਾਂ ਦੀ ਜ਼ੁਬਾਨ ਵੀ ਬਣ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਧਿਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਨੇਟਿਵ (ਮੂਲ-ਕੈਨੇਡੀਅਨ) ਅਤੇ ਕਾਲੇ (ਅਫ਼ਰੀਕੀ-ਕੈਨੇਡੀਅਨ) ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਿਰਾਂ ਹਨ, ਜੋ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਵਜੋਂ ਨਜ਼ਰ ਆਉਣ ਲੱਗੇ ਹਨ।
- ਬੇਸ਼ੱਕ ਕੈਨੇਡਾ ਨੂੰ ਬਹੁ-ਕੌਮੀ, ਬਹੁ-ਭਾਸ਼ਾਈ, ਬਹੁ-ਧਰਮੀ, ਬਹੁ-ਸੱਭਿਅਕ ਦੇਸ਼ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ ਤੇ ਸਭ ਨਸਲਾਂ, ਦੇਸ਼ਾਂ, ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਨਾਗਰਿਕ ਹਨ, ਬਰਾਬਰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਹੱਕ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਭੇਦਨ ਕਰਕੇ ਜੋ ਵਿਵਹਾਰ ਸਮਾਜ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਅੰਦਰ ਉੱਚਤਾ ਮਨੇਗੰਢ ਕਰਕੇ ਬੈਠਾ ਹੈ ਉਹ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਿਖਾਉਂਦਾ ਹੀ ਹੈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਗੋਰੀ ਨਸਲ ਹਾਕਮ ਕੌਮ ਵਿੱਚੋਂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਕਾਲੇ ਭਾਵ ਅਫ਼ਰੀਕੀ-ਅਮਰੀਕੀ ਲੋਕ ਗੁਲਾਮ ਕੌਮ ਵਿੱਚੋਂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਕਸਰ ਹੀ ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰੇ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਤਕਰੇ ਪਿੱਛੇ ਕਾਰਨ ਸਿਰਫ਼ ਤੇ ਸਿਰਫ਼ ਉਹ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਗੋਰੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਉੱਚਤਾ ਮਨੇਗੰਢ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉੱਚ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਮੂਲ ਵਾਰਿਸ ਹੋਣ ਦਾ ਭਰਮ ਸਿਰਜਦੀਆਂ ਹਨ।
- ਨੇਟਿਵ ਜੋ ਉੱਤਰੀ ਅਮਰੀਕਾ ਮਹਾਂਦੀਪ ਦੇ ਅਸਲ ਬਾਸ਼ਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਤਾਕਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹਾਸੀਏ ਤੇ ਧੱਕ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਵੱਲੋਂ ਨੇਟਿਵ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਹੋਂਦ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲੋਂ ਤੋੜਕੇ ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਸ਼ੀਅਲ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਭੇਜਣਾ, ਧਰਮ-ਪਰਿਵਰਤਨ ਕਰਵਾਉਣ, ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਜਬਰੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਅਡਾਪਟ ਕਰਵਾਉਣਾ ਆਦਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਗ਼ੈਰ ਮਾਨਵੀ ਯਤਨ ਸੁਧਾਰ ਅਤੇ ਭਲਾਈ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਜੇ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਸਮਾਜਿਕ-ਮਾਨਸਿਕ ਖਿੰਡਾਓ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੇ ਹਨ।
- ਨੇਟਿਵਾਂ ਦੀ ਧਰੋਹਰ ਕੁਦਰਤੀ ਜੰਗਲ, ਨਦੀਆਂ, ਝੀਲਾਂ, ਪਹਾੜ ਆਦਿ ਉੱਪਰ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਿਜ਼ਰਵਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੁਸ਼ਤੈਨੀ ਹੁਨਰ ਦਸਤਕਾਰੀ, ਜੜੀ-ਬੂਟੀਆਂ ਤੋਂ ਦਵਾਈਆਂ ਬਣਾਉਣੀਆਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਗੀਤ ਅਤੇ ਡਾਂਸ, ਰਿਵਾਇਤੀ ਪਹਿਰਾਵੇ ਆਦਿ

ਨੂੰ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਨਜ਼ਰੀਏ ਨਾਲ ਵਰਤਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਮਾਜਿਕ, ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਨੇਟਿਵਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਗ਼ੈਰ-ਮਨੁੱਖੀ ਵਿਵਹਾਰਾਂ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤੇ ਨੇਟਿਵ ਨਸ਼ਿਆਂ 'ਚ ਗ਼ਰਬ ਗਏ, ਕੁੱਝ ਅਪਰਾਧੀ ਜਾਂ ਮਾਨਸਿਕ ਰੋਗੀ-ਡਿਪ੍ਰੈਸ਼ਨ, ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਗਏ।

- ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਲੋਕ ਪੜ੍ਹ-ਲਿਖ ਕੇ ਜਾਗਰੂਕ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਹੱਕਾਂ ਨੂੰ ਪਛਾਣਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹੱਕਾਂ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਵੀ ਹਨ ਅਤੇ ਮੌਜੂਦਾ ਸਰਕਾਰਾਂ ਵੀ ਚਾਹੇ ਆਪਣੇ ਲਾਹੇ ਲਈ ਹੀ ਸਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਲਈ ਕੁਝ ਯਤਨ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵੀ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰੰਤੂ ਸਮਾਜਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਹਾਸ਼ੀਏ ਅੰਦਰ ਧੱਕ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਇਹ ਲੋਕ ਅੱਜ ਵੀ ਸਬਲਟਰਨ ਦੀ ਹੋਈ ਹੰਢਾ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਬਾਕੀ ਗਲੋਬਲੀ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਵਾਂਗ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਥਾਨਕ ਹਾਸ਼ੀਆਗਤ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਵੀ ਬਣ ਰਹੀ ਹੈ।

ਸਾਰ ਅਤੇ ਸਥਾਪਨਾਵਾਂ

ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਅਧਿਐਨ ਤੇ ਕੇਂਦਰਿਤ ਇਸ ਖੋਜ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਚਲੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਦਾ ਸਾਰਾਂਸ਼ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਦਿਆਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪਰਵਾਸ ਦੌਰਾਨ ਦਰਪੇਸ਼ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਸਥਿਤੀਆਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਨਾਲੇ-ਨਾਲ ਸਮਕਾਲੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਭੂਗੋਲਿਕ, ਆਰਥਿਕ, ਰਾਜਨੀਤਿਕ, ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਪਹਿਲੂਆਂ ਤੋਂ ਉਤਪੰਨ ਸਮਾਜਿਕ-ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਦਵੰਦ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਤੇ ਪਏ ਸੰਵੇਦਨਾਤਮਿਕ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਕਰਕੇ ਉਤਪੰਨ ਮਨੋਦਸ਼ਾ ਦਾ ਬਾਖ਼ੂਬੀ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਹੋਰਨਾਂ ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਵਾਂਗ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਵੀ ਦੂਰੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ, ਮੂਲ-ਵਿਧਾਨ, ਰੀਤੀ-ਰਿਵਾਜ, ਰਹਿਣ-ਸਹਿਣ ਦੇ ਅੰਸ਼ ਆਪਣੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਵਿੱਚ ਸਮੇਏ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਅਤੇ ਪਰਵਾਸ ਦੌਰਾਨ ਉੱਥੇ ਦੀਆਂ ਸਮਾਜਿਕ-ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਮਾਨਸਿਕ-ਦਵੰਦ, ਉਦਰੇਵੇਂ, ਭੂ-ਹੋਰਵੇ, ਅਤੇ ਪਛਾਣ ਦੇ ਮਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕਹਾਣੀ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦੇ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੂਲ ਪਰਵਾਸੀ ਮਸਲਿਆਂ ਤੋਂ ਦੇ-ਕਦਮ ਅੱਗੇ ਲੰਘਦਿਆਂ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਨੇ ਗਲੇਬਲੀ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦਿਆਂ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕਹਾਣੀ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਗਟਾਉਣ ਦਾ ਬਾਖ਼ੂਬੀ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਮੁੱਖ-ਧਾਰਾ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਨਾਲੋਂ ਵਿਲੱਖਣ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ ਅਤੇ ਨਿਵੇਕਲੇ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ-ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ ਕਰਨ ਤੇ ਕੁੱਝ ਨੁਕਤੇ ਉੱਘੜਵੇਂ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਮਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਜਿੱਥੇ ਮੁੱਖ-ਧਾਰਾ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਨਾਲੋਂ ਭਿੰਨਤਾ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਉੱਥੇ ਹੀ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ-ਮਾਨਸਿਕ ਦਸ਼ਾ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਵੀ ਬਾਖ਼ੂਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀਆਂ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ, ਜਿੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੁਨਰ-ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਵਹਾਰ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਉੱਥੇ ਹੀ ਪੱਛਮੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਨਾਲ ਟਕਰਾਉਣ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਵਿੱਥ ਕਰਕੇ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਮਾਨਸਿਕ-ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਦਵੰਦ ਨੂੰ ਉਗਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਵੀ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚੋਂ ਗਈ ਜਗੀਰੂ ਸੋਚ, ਮਨੋਗੰਢਾਂ, ਮਾਨਤਾਵਾਂ, ਧਾਰਨਾਵਾਂ, ਆਦਤਾਂ ਅਤੇ ਸੁਭਾਅ ਪਰਵਾਸ ਹੰਢਾ ਰਹੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸਮਾਜਿਕ ਧਿਰਾਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਉੱਪਰ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਅਤੇ ਕਾਰਨਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ-ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨ ਤੇ ਅਸੀਂ ਕੁੱਝ ਨੁਕਤਿਆਂ ਤੇ ਪੁੱਜਦੇ ਹਾਂ।

ਭਾਰਤੀ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿੱਥ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਭਾਰਤੀ ਵਿਆਹ ਸੰਸਥਾ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਨਕਾਰਾਤਮਿਕ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਜਿਵੇਂ ਕੈਨੇਡਾ ਦੀ ਪੌੜੀ ਵਜੋਂ ਕੀਤੇ ਜੇੜ-ਤੇੜ ਦੇ ਵਿਆਹ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਭਾਰਤੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿਰੋਧੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਜਿਵੇਂ ਲਿਵ-ਇਨ-ਰਿਲੇਸ਼ਨਸ਼ਿਪ, ਅਫ਼ੇਅਰ, ਬ੍ਰੇਕਅੱਪ ਆਦਿ ਦਖ਼ਲ

ਦਿੰਦੀਆਂ ਆਮ ਹੀ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣ ਲੱਗੀਆਂ ਹਨ। ਭਾਰਤੀ ਮਾਪੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਲਈ ਜੀਵਨ ਸਾਥੀ ਆਪਣੀ ਜਾਤ-ਬਰਾਦਰੀ ਵਿੱਚੋਂ ਲੱਭਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਦਕਿ ਓਧਰ ਜੰਮੀ-ਪਲੀ ਤੀਸਰੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੀਆਂ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਸਾਥੀ ਆਪ ਲੱਭਣ ਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਬੱਚਿਆਂ ਅਤੇ ਮਾਪਿਆਂ ਵਿੱਚ ਤਲਖੀ ਉੱਭਰਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਦੋਵਾਂ ਧਿਰਾਂ ਲਈ ਮਾਨਸਿਕ ਤਣਾਓ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਬਗ਼ਾਵਤ ਦੇ ਡਰ ਤੋਂ ਕੁੱਝ ਮਾਪੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦ ਮੰਨ ਤਾਂ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਅਜਿਹੇ ਵਿਆਹਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀਆਂ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਕਰਕੇ ਮਾਪੇ ਨਿੱਠ ਕੇ ਗੀਤੀ-ਰਿਵਾਜ ਨਹੀਂ ਕਰ ਪਾਉਂਦੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਤਰ-ਧੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ਦੀ ਉਹ ਖੁਸ਼ੀ ਜਾਂ ਸਕੂਨ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਲਈ ਭਾਰਤੀ ਮਾਪੇ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਸੋਚਦੇ, ਵਿਉਂਤਦੇ, ਕਮਾਉਂਦੇ, ਜੋੜਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੈਨੇਡਾ ਦੀ ਪੌੜੀ ਬਣਾਕੇ ਬਿਨਾਂ ਹਾਣ-ਪ੍ਰਵਾਨ ਦੇਖੇ ਕੀਤੇ ਵਿਆਹ ਖ਼ਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਔਰਤਾਂ ਲਈ ਮਾਨਸਿਕ ਤਣਾਅ ਅਤੇ ਦਬਾਅ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਪੁਰਸ਼ਤਵ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਕਰਕੇ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਲਈ ਵੀ ਮਾਨਸਿਕ ਦਵੰਦ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਣਜੋੜ ਵਿਆਹਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਕਿਸਮ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਨਾ ਮਿਲਨ ਕਰਕੇ ਬਣੇ ਅਣਜੋੜ ਵਿਆਹਾਂ ਦੀ ਵੀ ਹੈ, ਅਜਿਹੀਆਂ ਜੋੜੀਆਂ ਪਹਿਲੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਅਣਜੋੜ ਵਿਆਹ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਮਾਨਸਿਕ ਤਣਾਅ, ਦਬਾਅ ਅਤੇ ਦਵੰਦ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪੱਕੇ ਹੋਣ ਲਈ ਪੱਛਮੀ ਮੂਲ ਦੇ ਜੀਵਨ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਕਰਵਾਏ ਵਿਆਹ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਜਿੱਥੇ ਭਾਰਤੀ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਵਿਆਹੁਤਾ ਸੰਬੰਧਾਂ ਉੱਪਰ ਸਮਾਜਿਕ ਦਬਾਅ ਵੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਛੋਟੀਆਂ ਮੋਟੀਆਂ ਤਲਖੀਆਂ ਦੱਬੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਉੱਥੇ ਹੀ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਨਿੱਜ ਅਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅਹਿਮ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਵਿਆਹੁਤਾ ਸੰਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜਿਕ ਦਬਾਅ ਨਾਮਾਤਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਸੀ ਐਡਜੈਸਟਮੈਂਟ ਵੱਧ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਹਨਾਂ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦੇ ਇਸ ਵਿਰੋਧੀ ਸੁਭਾਅ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਵੀ ਤਲਖੀਆਂ ਉੱਭਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਤਲਖੀ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੰਮ ਦੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਬੋਝ ਕਰਕੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮਾਂ ਨਾ ਦੇ ਪਾਉਣਾ, ਪਦਾਰਥਵਾਦੀ ਜਾਂ ਆਰਥਿਕ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ, ਸੰਦੇਬਾਜ਼ੀ ਕਰਕੇ ਬਣੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਆਦਿ ਕਰਕੇ ਸੰਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚ ਨੀਰਸਤਾ, ਨਿੱਘ ਦੀ ਘਾਟ, ਘਰੇਲੂ ਕਲੇਸ਼, ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਬਾਹਰੀ ਸੰਬੰਧ ਅਖੀਰ ਰਿਸ਼ਤਾ ਟੁੱਟਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਵਿਆਹ ਜਨਮ-ਜਨਮਾਂਤਰਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਵਾਲੀ ਭਾਰਤੀ ਮਾਨਤਾ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਤਲਾਕ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕ ਜਲਦੀ ਤਲਾਕ ਲੈਣ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਲੈ ਪਾਉਂਦੇ। ਇਸੇ ਲਈ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕ ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਔਰਤਾਂ ਘਰੇਲੂ ਕਲੇਸ਼, ਹਿੰਸਾ, ਤਣਾਅ ਅਤੇ ਦਬਾਅ ਸਹਿੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਖੀਰੀ ਹੱਲ ਵਜੋਂ ਹੀ ਅਲੱਗ ਹੁੰਦੇ ਜਾਂ ਤਲਾਕ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸਹਿਮਤੀ ਨਾਲ ਅਲੱਗ ਹੋਣਾ, ਤਲਾਕ ਦਾ ਜਸ਼ਨ ਮਨਾਉਣਾ ਜਾਂ ਤਲਾਕ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇਸਤੀ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣਾ ਭਾਰਤੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਨਹੀਂ। ਤਲਾਕ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਪਾਲਣ-ਪੋਸਣ ਦੀ ਜ਼ੰਮੇਵਾਰੀ ਵੀ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ

ਅਨੁਸਾਰ ਅਕਸਰ ਮਾਂ ਹੀ ਲੈ ਲੈਂਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਭਾਰਤੀ ਔਰਤ ਲਈ ਮਾਨਸਿਕ-ਸਰੀਰਿਕ ਤਣਾਅ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਬਿਲਕੁਲ ਤੋੜ ਵਿਛੋੜਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਕਸਰ ਭਾਰਤੀ ਮਾਪਿਆਂ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਪਿਓ ਲਈ ਵਿਸ਼ਾਦ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ ਜਦਕਿ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਤਲਾਕ ਲਈ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਧੀ ਉਸਾਰ ਲਈ ਗਈ ਹੈ।

ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਪੱਛਮੀ ਸੰਕਲਪ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਭਾਂਤ ਦੇ ਔਰਤ-ਮਰਦ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵੀ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫਿੱਟ ਨਹੀਂ ਬੈਠਦੇ। ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਵਿੱਥ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤੀ ਵਾਰ ਅਜਿਹੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਵੀਕਾਰੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ ਅਤੇ ਅਕਸਰ ਮਾਨਸਿਕ ਤਣਾਅ ਅਤੇ ਦਵੰਦ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਓਧਰ ਜੰਮੀ-ਪਲੀ ਤੀਸਰੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਜੋ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਧੀਨ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਉਪਰੇਕਤ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਅਪਣਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਭਾਵਨਾਤਮਿਕ ਵਿੱਥ ਵੀ ਵੱਧ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪੱਛਮੀ ਭਾਂਤ ਦੇ ਕਈ ਕੰਮ ਧੰਦਿਆਂ ਜਿਵੇਂ ਬੇਲਡ ਮਾਡਲਿੰਗ, ਸਟਰਿੱਪ ਡਾਂਸ, ਸਮਲਿੰਗੀ ਸੰਬੰਧ ਆਦਿ ਦਾ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਫਿੱਟ ਨਾ ਹੋਣਾ, ਮਾਪਿਆਂ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇਹਾਂ ਧਿਰਾਂ ਲਈ ਮਾਨਸਿਕ ਖਿਚਾਓ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਵਿੱਥ ਕਰਕੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਦਵੰਦ ਵੀ ਉਪਜਦਾ ਹੈ।

ਵਾਰਿਸ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਧੁਰੇ 'ਵਾਰਿਸ-ਵਿਰਸਾ-ਵਿਰਾਸਤ' ਦਾ ਅਹਿਮ ਅੰਗ ਹੈ, ਜੋ ਵੰਸ਼-ਵਿਧੀ ਦੀ ਮੂਲ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਤੋਂ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਬਣਨ ਕਰਕੇ ਰੂਪ ਧਾਰਦਾ ਹੈ। ਪੁੱਤਰ ਜੋ ਪਿਓ ਦੀ ਵਿਰਾਸਤ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬੁਢਾਪੇ ਵਿੱਚ ਮਾਂ-ਪਿਓ ਦੀ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਲਈ ਜੁੰਮੇਵਾਰ ਵੀ। ਪਰਵਾਸੀ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਬਣ ਜਾਵੇ ਜੋ ਉਪਰੇਕਤ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਨਾ ਖਾਂਦੀ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਵਾਰਿਸ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਮਾਨਸਿਕ ਵਿਗਾੜ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਹੀ ਜੁੜਿਆ ਦੂਸਰਾ ਸੰਕਲਪ ਕੇਅਰ ਹੋਮ ਜਾਂ ਓਲਡ ਹੋਮ ਜਾਣ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਨਾਲ ਜੁੜਦਾ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਪੱਛਮੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਆਖਰੀ ਪੜਾਅ ਓਲਡ ਹੋਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦਕਿ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦਾ ਕੇਅਰ ਹੋਮ ਜਾਣਾ ਘਰੋਂ ਕੱਢਣ ਵਾਂਗ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕੇਅਰ ਹੋਮ ਜਾਣਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਮਾਨਸਿਕ ਤਣਾਅ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਪੁੱਤਰ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ।

ਪੰਜਾਬੀ ਪਰਵਾਸੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਿਤ ਹੋਣ ਲਈ ਦੋਹਰੀਆਂ-ਦੋਹਰੀਆਂ ਜੰਬਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਡਬਲ-ਡਬਲ ਸ਼ਿਫਟਾਂ ਲਗਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਸਦਕਾ ਉਹ ਬੇਸ਼ੱਕ ਆਰਥਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਸਥਿਰ ਜਾਂ ਮਜ਼ਬੂਤ ਤਾਂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਮਾਂ ਦੇਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਦੇ ਪਾਉਂਦੇ ਜਿਸ

ਸਦਕਾ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਨੀਰਸਤਾ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਭਾਵਨਾਤਮਿਕ ਦੂਰੀ ਬਣਨ ਲੱਗਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿੰਮੀਂਦਾਰੀਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਉੱਚ ਅਹੁਦਿਆਂ ਤੇ ਨੌਕਰੀਆਂ ਕਰਕੇ ਪਰਦੇਸ਼ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਜਦੋਂ ਅਖੀਰੀ ਉਮਰੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਕਰਕੇ ਪਰਵਾਸ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇੱਥੇ ਆਕੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਅਧੀਨ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਮਾਨਸਿਕ ਦਵੰਦ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਹੋਰਵਾ ਅਤੇ ਅਲਗਵਾ ਉਪਜਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੰਮ ਨੂੰ ਪੂਜਾ ਸਮਝਣ ਵਾਲੀ ਭਾਰਤੀ ਆਦਰਸ਼ਕ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਤੋਂ ਉਲਟ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕੰਮ ਪ੍ਰਤੀ ਨਕਾਰਾਤਮਿਕ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ, ਕੰਮ ਚੋਰੀਆਂ ਅਤੇ ਬੇਈਮਾਨੀਆਂ ਵੀ ਅਕਸਰ ਹੀ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਓਧਰ ਜੰਮੀ-ਪਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਤੋਂ ਦੂਰੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਵੀ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ।

ਦਮਿਤ ਇੱਛਾਵਾਂ ਅਤੇ ਡਿਫ਼ੈਂਸ ਮੈਕਨਿਜ਼ਮ ਵੀ ਪਰਵਾਸ ਦੌਰਾਨ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਤੇ ਗਹਿਨ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਸਮਾਜਿਕ-ਆਰਥਿਕ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਦਮਿਤ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਅਚੇਤਨ ਮਨ ਵਿੱਚ ਡੂੰਘੀਆਂ ਦੱਬੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਰੂਪ ਬਦਲ ਕੇ ਸੁਚੇਤ ਵਿਵਹਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਕਈ ਮਾਨਸਿਕ ਉਦਰੇਵੇਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਛਾਵਾਂ ਦੇ ਅਧੂਰੇ ਰਹਿ ਜਾਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਪਰਵਾਸ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਪਰਵਾਸ ਚਾਹੇ ਇੱਛਾਵਾਂ ਦੇ ਦਮਿਤ ਹੋਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਨਾ ਵੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਵੀ ਪਰਵਾਸ ਕਰਕੇ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਤਣਾਅ ਅਤੇ ਦਵੰਦ ਇਹਨਾਂ ਦਮਿਤ ਇੱਛਾਵਾਂ ਨੂੰ ਉਘਾੜਨ 'ਚ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਡਿਫ਼ੈਂਸ ਮੈਕਨਿਜ਼ਮ ਦੀ ਕਿਸਮ ਪ੍ਰਤੀਗਮਨ ਦਾ ਇੱਕ ਰੂਪ 'ਹੋਰਵਾ' ਵੀ ਹੈ। ਪੁਨਰ-ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਦੀ ਅਤਿ ਧੀਮੀ ਗਤੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਕਸਰ ਬਜ਼ੁਰਗ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਨਵੇਂ ਬਦਲਾਵਾਂ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਜਿਸਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਹੋਰਵਾ ਉਪਜਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਵਕਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿਛੇਕੜ ਨਾਲ ਜੋੜਦਾ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਹੋਰਵਾ ਵੀ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਵਿੱਚ ਮਾਨਸਿਕ ਤਣਾਅ ਉਪਜਾਉਂਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਇਸਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੇਹਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਵਕਤੀ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਵੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਅਲਗਵਾ ਕਰਕੇ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਬੇਚੈਨੀ ਅਤੇ ਇਕੱਲਾਪਣ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਆਮ ਜਿਹਾ ਅਤੇ ਸਰਬ-ਵਿਆਪੀ ਰੱਖਿਆਤਮਿਕ ਢੰਗ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਹ ਗੰਭੀਰ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਹੱਲ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ ਪਰੰਤੂ ਵਕਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਮਨ ਨੂੰ ਧਰਵਾਸ ਜ਼ਰੂਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਇੰਟਰਨੈੱਟ, ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ, ਵੀਡੀਓ ਕਾਲਸ, ਫੋਨ ਕਾਲਸ ਆਦਿ ਆਧੁਨਿਕ ਸਹੂਲਤਾਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਹੋਰਵੇ ਨੂੰ ਘਟਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇੱਕ ਡਿਫ਼ੈਂਸ ਮੈਕਨਿਜ਼ਮ ਵਾਂਗ ਕੰਮ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਕਰਕੇ ਕੁੱਝ ਮਾਨਸਿਕ ਖਿਚਾਓ ਵੀ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਪਰਵਾਸੀਆਂ 'ਚ ਹੋਰਵਾ ਘਟਾਉਣ ਲਈ ਇਹ ਇੱਕ ਅਹਿਮ ਜੁਗਤ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪੱਛਮੀ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿਹੁਣੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਭਰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਵਾਤਸਲੱਯ ਰਸ ਨੂੰ ਤ੍ਰਿਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਪਾਲਤੂ ਜਾਨਵਰ ਪਾਲ ਕੇ ਇੱਕ ਸਮਾਜਿਕ ਜੁਗਤ ਵਾਂਗ ਇਸ ਰੱਖਿਆਤਮਿਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਅਪਣਾ ਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਹੁਣ ਠੀਕ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਮਾਜਿਕ ਮਾਹੌਲ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਣ

ਕਰਕੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪਾਤਰ ਇਸ ਵਿਧੀ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਂਦੇ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਲੋਕ-ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਜਾਂ ਲੋਕ-ਸਿਆਣਪਾਂ ਜੋ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚੱਲਿਤ ਹਨ, ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਹ ਡਿਫ਼ੈਂਸ ਮੈਕਨਿਜ਼ਮ ਵਾਂਗ ਹੀ ਕੰਮ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਅਕਸਰ ਮਨ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ, ਅਚੇਤਨ ਪਏ ਸਦਮੇ ਨੂੰ ਸਹਾਰਨ ਅਤੇ ਵਿਛੋੜੇ ਚੋਂ ਨਿਕਲਦੇ ਦੁੱਖ ਨੂੰ ਸਮਾਯੋਜਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਡੀ ਮਦਦ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਅੰਗ ਵਜੋਂ ਓਧਰ ਨਾਲ ਗਈਆਂ ਇਹ ਸਿਆਣਪਾਂ ਪਰਵਾਸੀ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ ਵੀ ਰੱਖਿਆਤਮਿਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਾਂਗ ਕੰਮ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਉੱਪਰ ਮਨੋਗੰਢਾਂ ਦਾ ਵੀ ਗਹਿਨ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ-ਮਾਨਸਿਕ ਦਸ਼ਾ ਵੀ ਕਾਫ਼ੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਇਹਨਾਂ ਮਨੋਗੰਢਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਜਾਤੀਗਤ ਮਨੋਗੰਢ ਜੋ ਕਈ ਪ੍ਰਵਾਸੀਆਂ ਵਿੱਚ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਜਦੋਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਮੰਨੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਜਾਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਆ ਕੇ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਖੌਤੀ ਜਾਤੀਗਤ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਦੀ ਪਦਵੀ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਾਤੀਗਤ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਸੱਟ ਵੱਜਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਮਨੋਗੰਢਾਂ ਉੱਭਰ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਕਈ ਵਾਰ ਉੱਚ ਜਾਤੀ ਵਾਲੇ ਪਾਤਰ ਦੁਬਿਧਾ, ਦਵੰਦ, ਤਣਾਅ, ਹੇਰਵੇ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜਦਕਿ ਓਧਰ ਜੰਮੇ-ਪਲੇ ਪਾਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਜਾਤੀਗਤ ਮਨੋਗੰਢ ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚੋਂ ਗਏ ਨਿਮਨ ਵਰਗ ਦੇ ਪਾਤਰ ਅਜਿਹੇ ਦਵੰਦ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ, ਜਿਸਦਾ ਕਾਰਨ ਨਿਮਨ ਵਰਗ ਦੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਪਰਵਾਸ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਸਮਾਜਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਸੁਧਰਦੀ ਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਜਾਤੀਗਤ ਉੱਚਤਾ ਦੀ ਮਨੋਗੰਢ ਅਕਸਰ ਹੀ ਆਪਣੇ ਧੀ-ਪੁੱਤ ਦੇ ਵਿਆਹ ਲਈ ਜੀਵਨ ਸਾਥੀ ਦੀ ਚੋਣ ਸਮੇਂ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਵਿੱਚ ਦਵੰਦ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਗੋਰਿਆਂ ਸਾਹਮਣੇ ਭਾਰਤੀ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਹੀਣਤਾ ਵੀ ਦੂਰੇ ਸੁਭਾਅ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਇਹ ਹੀਣਤਾ/ਉੱਚਤਾ ਦੀ ਮਨੋਗੰਢ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀਆਂ ਮੂਲ ਇੱਛਾਵਾਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਵੀ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਹ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਪੱਛਮੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਦਾ ਇੱਕ ਕਾਰਨ ਵੀ ਬਣੀ ਹੈ, ਪਰ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਗੋਰਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣੇ ਹੀਣ ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਛੁਪਾਉਣ ਲਈ ਡਿਫ਼ੈਂਸ ਮੈਕਨਿਜ਼ਮ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਿਆਂ ਪੰਜਾਬੀ ਮਨ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਾਮਯਾਬ ਅਤੇ ਵੱਧ ਅਮੀਰ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਰਲ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਰਗਾ ਬਣਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਬਚਪਣ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਇੱਛਾਵਾਂ ਦੇ ਅਧੂਰੀਆਂ ਰਹਿ ਜਾਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦਮਨ ਹੋ ਜਾਣ ਤੇ ਉਤਪੰਨ ਹੋਈਆਂ ਅਣਸੁਲਝੀਆਂ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਮਨੋਗੰਢਾਂ ਵੀ ਕਈ ਵਾਰ ਪਰਵਾਸੀ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਅਤੇ ਸੁਭਾਅ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਵਿੱਚ ਅਸਧਾਰਨਤਾ ਲਈ ਜੁੰਮੇਵਾਰ ਬਣ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਇੱਕ ਹੋਰ ਮਨੋਗੰਢ ਜੈਡਰ-ਕੰਪਲੈਕਸ ਭਾਵ ਲਿੰਗਕ ਮਨੋਗੰਢ ਜਿਹੜੀ ਨਿਰੋਲ ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਵਿਅਕਤੀ ਇੱਕ

ਸਮਾਜ ਵਿੱਚੋਂ ਦੂਸਰੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਮਨੋਗੰਢ ਉਸ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਅੰਗ ਵਜੋਂ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਵੱਖਰੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਵੱਖਰੀਆਂ ਲਿੰਗਕ ਬਿਰਤੀਆਂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਕਸਰ ਇਹ ਲਿੰਗਕ ਮਨੋਗੰਢ ਮਾਨਸਿਕ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀਆਂ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਮਨੋਗੰਢ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਦਕਾ ਪਰਿਵਾਰਿਕ ਟੁੱਟ-ਭੱਜ, ਘਰੇਲੂ ਕਲੇਸ਼, ਕੁੜੀਆਂ ਉੱਪਰ ਬੰਦਸ਼ਾਂ, ਜੈਂਡਰ ਆਧਾਰਿਤ ਘਰੇਲੂ ਕੰਮ ਦੀ ਵੰਡ, ਇੱਜ਼ਤ ਦੀ ਰਾਖੀ ਜਾਂ ਔਰਤ ਨੂੰ ਇੱਜ਼ਤ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਦੇਖਣਾ, ਸਰੀਰਿਕ-ਮਾਨਸਿਕ ਤਸੱਦਦ ਜਾਂ ਫਿਰ ਸਭ ਤੋਂ ਘਾਤਕ ਅੱਨਰ-ਕਿਲਿੰਗ ਵਰਗੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵਾਪਰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਪਰਵਾਸੀ ਮਾਹੌਲ ਪੁਰਸ਼ਤਵ ਅਤੇ ਔਰਤਤਵ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਉਪਜਾਉਣ ਵਿੱਚ ਵੀ ਅਹਿਮ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਪੁਰਸ਼ਤਵ, ਕਿਸੇ ਸਮਾਜਿਕ ਪਰਿਵੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਪਾਲਣ-ਪੋਸ਼ਣ ਹੋਣ ਅਤੇ ਜੈਂਡਰ ਕੰਪਲੈਕਸ ਕਰਕੇ ਆਪ-ਮੁਹਾਰੇ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਮਰਦ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਜਗੀਰੂ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਅਧੀਨ ਭਾਰਤੀ ਪਰਿਵੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਜੰਮਿਆ-ਪਲਿਆ ਪੁਰਸ਼ ਪਰਵਾਸ ਦੌਰਾਨ ਆਪਣੀ ਇਸ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਲਈ ਮਾਨਸਿਕ ਦਬਾਅ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਔਰਤ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਪੁਰਸ਼ ਬਾਹਰ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਪੱਕਾ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਦਬਾਅ ਹੋਰ ਵੀ ਵੱਧ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਜੈਂਡਰ ਕੰਪਲੈਕਸ ਘੱਟ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਓਧਰ ਜੰਮੀ-ਪਲੀ ਤੀਸਰੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ। ਪਰਵਾਸੀ ਭਾਰਤੀ ਔਰਤ ਚਾਹੇ ਵੱਧ ਪੜ੍ਹੀ-ਲਿਖੀ, ਵੱਧ ਕਾਨੂੰਨੀ ਹੱਕਾਂ ਵਾਲੀ, ਆਰਥਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਵੱਧ ਮਜ਼ਬੂਤ, ਵੱਧ ਜਾਗਰੂਕ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਫਿਰ ਵੀ ਮਰਦ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਜਗੀਰੂ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਅਤੇ ਜੈਂਡਰ ਕੰਪਲੈਕਸ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਦਕਾ ਉਹ ਕੈਨੇਡਾ ਵਰਗੇ ਅਗਾਂਹਵਧੂ ਪੱਛਮੀ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਵੀ ਹਾਸ਼ੀਆਗਤ ਹੋਈ ਭੁਗਤ ਰਹੀ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦੀ ਧਾਰਨੀ ਔਰਤ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮਰਦ ਅਧੀਨ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਅਵਚੇਤਨ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲਣਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇੱਜ਼ਤ ਨੂੰ ਔਰਤ ਨਾਲ ਜੋੜਕੇ ਦੇਖਣਾ, ਗ਼ੈਰ-ਮਰਦਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਜਾਂ ਚੈੱਟ ਕਰਨ, ਪਾਰਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਜਸ਼ਨ ਮਨਾਉਣ ਲਈ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣ, ਸੰਗੀ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਡਾਂਸ ਕਰਨ, ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਕਈ ਵਾਰ ਗਾਣੇ ਸੁਣਨਾ ਜਾਂ ਗਾਉਣਾ, ਫ਼ੈਸ਼ਨੇਬਲ ਕੱਪੜੇ ਪਾਉਣਾ, ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਦੋਸਤੀ ਕਰਨਾ, ਪਿਆਰ ਕਰਨਾ, ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਣਾ ਆਦਿ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦੇ ਪੁਰਸ਼-ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਮਾਜ ਲਈ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਬਗ਼ਾਵਤ ਦਾ ਵੱਡਾ ਐਲਾਨ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਸਿੱਟਾ ਤਾਂ ਕੁੱਝ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਅੱਨਰ-ਕਿਲਿੰਗ ਤੱਕ ਪੁੱਜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ

ਪਰਵਾਸ ਹੰਢਾ ਰਹੇ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨਾਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੀਆਂ ਹਨ। ਪਹਿਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਲਗਭਗ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਬਿਤਾ ਕੇ ਪਰਦੇਸ ਆਉਣ ਕਰਕੇ ਹੋਰਵਾ ਅਤੇ ਅਲਗਵਾ ਹੰਢਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਉੱਥੇ ਦੂਸਰੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਮਾਪੇ ਜਿਹੜੇ ਆਪਣਾ ਬਚਪਣ ਤੇ ਜਵਾਨੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਬਿਤਾ ਕੇ ਪਰਵਾਸੀ ਬਣੇ ਹਨ, ਉਹ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ

ਦਵੰਦ ਕਰਕੇ ਉਪਜਦੀਆਂ ਸਮਾਜਿਕ-ਮਾਨਸਿਕ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਭਾਗੀ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਜਦਕਿ ਉੱਧਰ ਜੰਮੀ-ਪਲੀ ਤੀਜੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਬੱਚੇ ਅਤੇ ਕਿਸ਼ੋਰ ਸਵੈ-ਹੋਂਦ ਜਾਂ ਪਛਾਣ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨਾਲ ਗ੍ਰਸਤ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਕਿਸ਼ੋਰ ਜਿੱਥੇ ਭਾਰਤੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਵਾਲੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨਾਲ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਚੱਲਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉੱਥੇ ਹੀ ਪੱਛਮੀ ਸੰਗੀਆਂ ਸਾਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਨ ਕਰਕੇ ਆਪ-ਮੁਹਾਰੇ ਹੀ ਪੱਛਮੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਦੇਹਰੀ ਹੋਈ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਇਹ ਬੱਚੇ ਪੈਂਡੂਲਮ ਵਾਂਗ ਦੇਵੇਂ ਸੱਭਿਅਤਾਵਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਲਟਕਦੇ ਅਕਸਰ ਪਛਾਣ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਗੁੰਮਰਾਹ ਹੋ ਜਾਣਾ, ਵਿਗੜ ਜਾਣਾ, ਦੁਰ-ਵਿਵਹਾਰੀ ਹੋ ਜਾਣਾ, ਨਸ਼ਿਆਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਜਾਣਾ, ਅਪਰਾਧ ਵੱਲ ਖਿੱਚੇ ਜਾਣਾ, ਬਾਗ਼ੀ ਹੋ ਜਾਣਾ, ਪਲਾਇਨ ਕਰ ਜਾਣਾ ਭਾਵ ਮਾਪਿਆਂ ਦਾ ਘਰ ਛੱਡ ਕੇ ਅਲੱਗ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਜਾਣਾ ਆਦਿ ਵਾਪਰਨਾ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਹੈ, ਜੋ ਬੱਚਿਆਂ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇਹਾਂ ਧਿਰਾਂ ਲਈ ਮਾਨਸਿਕ ਸੰਤਾਪ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਭਾਰਤੀ ਮਾਪੇ ਪਲਾਇਨ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਹਰੇਕ ਹੀਲਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਪੁਨਰ-ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਬੱਚਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਢਾਲਕੇ ਸਮਾਯੋਜਨ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਪੱਛਮੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹ ਰਹੇ, ਪੱਛਮੀ ਸੰਗੀ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਸਮਾਂ ਬਿਤਾ ਰਹੇ, ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰ ਰਹੇ ਇਹਨਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਉੱਪਰ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਣਾ ਵੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਬਾਹਰੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਦਬਾਅ, ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਮਿਲਣ ਵਾਲੀ ਹੱਕਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਜਾਗਰੂਕਤਾ, ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ ਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹ, ਮਾਪਿਆਂ ਦਾ ਘੱਟ ਸਮਾਂ ਦੇ ਸਕਣ ਅਤੇ ਵੱਡਿਆਂ ਨਾਲ ਸੰਚਾਰ ਟੁੱਟਣ ਕਰਕੇ, ਇਕਹਿਰੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਇਕੱਲੇ ਵੱਡੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦਾਦਾ-ਦਾਦੀ ਜਾਂ ਨਾਨਾ-ਨਾਨੀ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟ ਕੇ ਟੀ.ਵੀ., ਕੰਪਿਊਟਰ, ਮੋਬਾਈਲ, ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਕਰਕੇ ਇਹਨਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨਾਲ ਦੂਰੀ ਵੱਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਪਲਾਇਨ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਵਧਾਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਲਈ ਮਾਨਸਿਕ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਦਾ ਸਬੱਬ ਬਣਦੀ ਹੈ।

ਪਰਵਾਸ ਦੌਰਾਨ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀਆਂ ਤਕਲੀਫ਼ਾਂ ਬਾਕੀ ਉਮਰ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰੀ ਭਾਂਤ ਦੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਪੁਨਰ-ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਬਹੁਤ ਧੀਮੀ ਜਾਂ ਨਾਮਾਤਰ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੱਡੇਰੀ ਉਮਰ ਕਰਕੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਦੀ ਵੱਧ ਸਮਝ ਅਤੇ ਸਬਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਮਾਨਸਿਕ ਦਵੰਦ ਵੀ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਅਕਸਰ ਹੇਰਵੇ ਅਤੇ ਅਲਗਾਵ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਘੱਟ ਆਉਣਾ ਜਾਂ ਨਾ ਆਉਣਾ, ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੁੰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸਰੀਰ ਅਤੇ ਵਿਗੜ ਰਹੀ ਸਿਹਤ, ਜ਼ਿਆਦਾ ਠੰਢ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਾ ਕਰ ਪਾਉਣਾ, ਓਲਡ ਹੋਮ ਜਾਂ ਕੇਅਰ ਹੋਮ ਪ੍ਰਤੀ ਨਕਾਰਾਤਮਿਕ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ, ਪੀੜ੍ਹੀ-ਪਾੜੇ ਕਰਕੇ ਪੇਤੇ-ਪੇਤੀਆਂ ਨਾਲ ਅਣ-ਬਣ, ਆਰਥਿਕ-ਪਰਿਵਾਰਿਕ ਖੁਦ-ਮੁਖਤਿਆਰੀ ਖੁੱਸਣ ਕਰਕੇ ਉਪਜਿਆ ਦਵੰਦ, ਆਰਥਿਕ ਮਜਬੂਰੀਆਂ

ਅਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਮਿਲਨ ਵਾਲੀ ਪੈਨਸ਼ਨ ਦਾ ਧੀਆਂ-ਪੁੱਤਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਲੈ ਲੈਣਾ ਜਾਂ ਆਪ ਦੇ ਦੇਣਾ, ਬੁਢਾਪੇ ਵਿੱਚ ਬੇਰੀਆਂ ਤੋੜਨ ਵਰਗੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਮਜਬੂਰੀ, ਜਾਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਜ਼ਿੰਮੀਂਦਾਰੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਨੌਕਰੀਆਂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ ਕਿਸੇ ਅਧੀਨ ਕੰਮ ਕਰਨ ਤੇ ਉਪਜਣ ਵਾਲੀ ਹੀਣ ਭਾਵਨਾ, ਧੀਆਂ-ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਘਰ ਵਿਚਲੀ ਇਕੱਲਤਾ ਜਾਂ ਘਰ ਦੀ ਦੇਖ-ਭਾਲ, ਖਾਣਾ ਬਣਾਉਣ, ਬੱਚੇ ਸੰਭਾਲਣ ਦੀ ਜ਼ੁੰਮੇਵਾਰੀ, ਕਈ ਵਾਰ ਜੀਵਨ ਸਾਥੀ ਦੇ ਤੁਰ ਜਾਣ ਦਾ ਦਰਦ, ਧੀਆਂ-ਪੁੱਤਰਾਂ ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਨੂੰਹਾਂ ਦਾ ਦੁਰ-ਵਿਵਹਾਰ ਆਦਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਲਈ ਮਾਨਸਿਕ-ਸਰੀਰਿਕ ਉਲਝਣਾਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰਵਾਸ ਕਰਕੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਸਮੱਸਿਆ ਵੀ ਦੋ-ਪਰਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਧੀਆਂ-ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੇ ਪਰਦੇਸ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜੇਕਰ ਮਾਪੇ ਇਕੱਲੇ ਪੰਜਾਬ ਰਹਿ ਜਾਣ ਤਾਂ ਵੀ ਸਥਿਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਕੂਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਉਹ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਪਰਦੇਸ ਆ ਜਾਣ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਅਕਸਰ ਹੋਰਵੇ ਅਤੇ ਅਲਗਾਵ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਹੋਰਵੇ ਦੀ ਸਿਖਰ, ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਿਵਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਅੰਤਿਮ ਸੰਸਕਾਰ ਜਾਂ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਅਸਥੀਆਂ ਪੰਜਾਬ ਜਾ ਕੇ ਪਾਉਣ ਦੀ ਆਖ਼ਰੀ ਇੱਛਾ ਲਗਭਗ ਹਰੇਕ ਬਜ਼ੁਰਗ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਲਗਭਗ ਸਾਰੇ ਹੀ ਇਸ ਦੂਹਰੇ ਦਵੰਦ ਨੂੰ ਹੰਢਾਉਂਦੇ ਹੋਰਵਾ ਅਤੇ ਅਲਗਾਵ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀਆਂ, ਜੋ ਆਪਣੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਵਲਗਣ ਨੂੰ ਉਲੰਘ ਕੇ ਗਲੋਬਲੀ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਦੀ ਧਾਰਨੀ ਬਣ ਮੋਹਰੀ ਕਿਰਦਾਰ ਨਿਭਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਹੋਰ ਗਲੋਬਲੀ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਵਾਂਗ ਗਲੋਬਲੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਵਿਚਰਦਿਆਂ ਹੋਰਾਂ ਸੱਭਿਅਤਾਵਾਂ ਵਿਚਲੀਆਂ ਹਾਸ਼ੀਆਗਤ ਧਿਰਾਂ ਦੀ ਜੁਬਾਨ ਵੀ ਬਣ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਧਿਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਨੇਟਿਵ (ਮੂਲ-ਕੈਨੇਡੀਅਨ) ਅਤੇ ਕਾਲੇ (ਅਫ਼ਰੀਕੀ-ਕੈਨੇਡੀਅਨ) ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਿਰਾਂ ਹਨ, ਜੋ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਵਜੋਂ ਨਜ਼ਰ ਆਉਣ ਲੱਗੇ ਹਨ। ਅਫ਼ਰੀਕੀ-ਕੈਨੇਡੀਅਨ (ਕਾਲੇ) ਲੋਕ ਗੁਲਾਮ ਕੌਮ ਵਿੱਚੋਂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਕਸਰ ਹੀ ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰੇ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਤਕਰੇ ਪਿੱਛੇ ਕਾਰਨ ਸਿਰਫ਼ ਤੇ ਸਿਰਫ਼ ਉਹ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਗੋਰੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਉੱਚਤਾ ਮਨੋਗੰਢ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉੱਚ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਮੂਲ ਵਾਰਿਸ ਹੋਣ ਦਾ ਭਰਮ ਸਿਰਜਦੀਆਂ ਹਨ। ਨੇਟਿਵ ਜੋ ਉੱਤਰੀ ਅਮਰੀਕਾ ਮਹਾਂਦੀਪ ਦੇ ਅਸਲ ਬਾਸ਼ਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਤਾਕਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹਾਸ਼ੀਏ ਤੇ ਧੱਕ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਵੱਲੋਂ ਨੇਟਿਵ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਹੋਂਦ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲੋਂ ਤੋੜ ਕੇ ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਸ਼ੀਅਲ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਭੇਜਣਾ, ਧਰਮ-ਪਰਿਵਰਤਨ ਕਰਵਾਉਣ, ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਜਬਰੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਅਡਾਪਟ ਕਰਵਾਉਣਾ ਆਦਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਗ਼ੈਰ-ਮਾਨਵੀ ਯਤਨ, ਸੁਧਾਰ ਅਤੇ ਭਲਾਈ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਨੇਟਿਵਾਂ ਦੀ ਧਰੋਹਰ ਕੁਦਰਤੀ ਜੰਗਲ, ਨਦੀਆਂ, ਝੀਲਾਂ, ਪਹਾੜ ਆਦਿ ਉੱਪਰ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਿਜ਼ਰਵਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਲਈ

ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੁਸ਼ਤੈਨੀ ਹੁਨਰ ਦਸਤਕਾਰੀ, ਜੜੀ-ਬੂਟੀਆਂ ਤੋਂ ਦਵਾਈਆਂ ਬਣਾਉਣੀਆਂ, ਸੰਗੀਤ ਅਤੇ ਡਾਂਸ, ਰਿਵਾਇਤੀ ਪਹਿਰਾਵੇ ਆਦਿ ਨੂੰ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਨਜ਼ਰੀਏ ਨਾਲ ਵਰਤਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਮਾਜਿਕ, ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਕੀਤਾ, ਜੋ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਸਮਾਜਿਕ-ਮਾਨਸਿਕ ਖਿੰਡਾਓ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਿਆ ਅਤੇ ਨੇਟਿਵਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਇਸ ਗ਼ੈਰ-ਮਨੁੱਖੀ ਵਿਵਹਾਰਾਂ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤੇ ਨੇਟਿਵ ਨਸ਼ਿਆਂ 'ਚ ਗ਼ਰਕ ਗਏ, ਕੁੱਝ ਅਪਰਾਧੀ ਜਾਂ ਮਾਨਸਿਕ ਰੋਗੀ-ਡਿਪ੍ਰੈਸ਼ਨ, ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਗਏ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਲੋਕ ਪੜ੍ਹ-ਲਿਖ ਕੇ ਜਾਗਰੂਕ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਹੱਕਾਂ ਨੂੰ ਪਛਾਣਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹੱਕਾਂ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਵੀ ਹਨ। ਮੌਜੂਦਾ ਸਰਕਾਰਾਂ ਵੀ ਚਾਹੇ ਆਪਣੇ ਲਾਹੇ ਲਈ ਹੀ ਸਹੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਲਈ ਕੁਝ ਯਤਨ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵੀ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਸਮਾਜਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਹਾਸ਼ੀਏ ਅੰਦਰ ਧੱਕ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਇਹ ਲੋਕ ਅੱਜ ਵੀ ਸਬਲਟਰਨ ਦੀ ਹੋਈ ਹੱਛਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਬਾਕੀ ਗਲੋਬਲੀ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਵਾਂਗ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਥਾਨਕ ਹਾਸ਼ੀਆਗਤ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਵੀ ਬਣ ਰਹੀ ਹੈ।

ਉਪਰੋਕਤ ਉੱਭਰਦਿਆਂ ਨੁਕਤਿਆਂ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ 'ਚ ਅਸੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀ ਜਿੱਥੇ ਨਵੇਕਲੇ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸਤੁਤੀ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਪਸਾਰ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਿਸ਼ਾਲਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਈ ਸਿੱਧ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਹੀ ਇਹ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ-ਮਾਨਸਿਕ ਦਸ਼ਾ ਦਾ ਬਾਖ਼ੂਬੀ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਵੀ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਹੱਥਲੇ ਖੇਜ-ਕਾਰਜ 'ਚ ਸਮਾਜ-ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਇਸ ਸਮਾਜਿਕ-ਮਾਨਸਿਕ ਦਸ਼ਾ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਉਘਾੜਨ ਦਾ ਇੱਕ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਅਗਲੇਰੇ ਖੇਜ-ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਹੋਰ ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤਕ ਵਿਧਾਵਾਂ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਹਿਤਕ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਅਜਿਹੀ ਖੇਜ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਅਥਾਹ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਦੂਸਰੀਆਂ ਭਾਰਤੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਜਾਂ ਇਹਨਾਂ ਖਿੱਤਿਆਂ ਦੇ ਮੂਲ ਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਸਾਹਿਤ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾਤਮਿਕ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਦੀ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ।

ਪੁਸਤਕ ਸੂਚੀ

- ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਕਾਲੇ ਵਰਕੇ, ਲੋਕਗੀਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, 2016
- ਕੁਲਜੀਤ ਮਾਨ, ਝੁਮਕੇ, ਲੋਕਗੀਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, 2015
- ਮੇਜਰ ਮਾਂਗਟ, ਮੋਮਬੱਤੀ, ਸੰਗਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, 2011
- ਮੇਜਰ ਮਾਂਗਟ ਮਨ ਮੈਸਮ ਦੀ ਰੰਗਤ ਸੰਗਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, 2016
- ਕੁਲਜੀਤ ਮਾਨ, ਮਿਲ ਗਿਆ ਨੈੱਕਲੈਸ, ਚੇਤਨਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਲੁਧਿਆਣਾ, 2020
- ਗੁਰਮੀਤ ਪਨਾਗ, ਮੁਰਗਾਬੀਆਂ, ਐਸਥੈਟਿਕਸ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਲੁਧਿਆਣਾ, 2018
- ਪ੍ਰਵੀਨ ਕੌਰ, ਪਰ ਕਿਉਂ, ਯੂਨੀਸਟਾਰ ਬੁੱਕਸ, ਮੋਹਾਲੀ, 2017
- ਸੁਰਜੀਤ, ਪਾਰਲੇ ਪੁਲ, ਪ੍ਰਵਾਜ਼ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਜਲੰਧਰ, 2019
- ਹਰਕੀਰਤ ਕੌਰ ਚਾਹਲ, ਪਰੀਆਂ ਸੰਗ ਪਰਵਾਜ਼, ਪ੍ਰਤੀਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਪਟਿਆਲਾ, 2016
- ਹਰਭਜਨ ਹਾਂਸ, ਰੁਛ ਤਾਂ ਮੂੰਹੋ ਬੋਲਦਾ ਚੇਤਨਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਲੁਧਿਆਣਾ, 2012
- ਇੰਦਰਜੀਤ ਕੌਰ ਸਿੱਧੂ, ਸਰਦਲਾਂ ਦੇ ਆਰ ਪਾਰ, ਚੇਤਨਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਲੁਧਿਆਣਾ, 2017
- ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਸੇਖਾ, ਬਾਰਾਂ ਬੂਹੇ ਚੇਤਨਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਲੁਧਿਆਣਾ, 2013
- ਦਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮਲਹਾਂਸ ਗੋਰੀ ਸਰਕਾਰ ਚੇਤਨਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਲੁਧਿਆਣਾ, 2012
- ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਸੇਖਾ, ਪ੍ਰਿਜਮ, ਗਰੇਸੀਅਸ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਪਟਿਆਲਾ, 2013
- ਰਛਪਾਲ ਕੌਰ ਗਿੱਲ, ਟਾਹਣੀਓ ਟੁੱਟੇ ਰਵੀ ਸਾਹਿਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, 2012
- ਮਿੰਨੀ ਗਰੇਵਾਲ, ਕੱਚ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ, ਮਨਪ੍ਰੀਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਦਿੱਲੀ, 2016
- ਗੁਰਚਰਨ ਕੌਰ ਥਿੰਦ, ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕੂੰਜਾਂ, ਚੇਤਨਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਲੁਧਿਆਣਾ, 2018
- ਅਵਤਾਰ ਰੋਡੇ ਸਾਡੇ ਧੀਆਂ ਪੁੱਤ ਤੁਲੇਚਨ ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, 2014
- ਬਰਜਿੰਦਰ ਢਿੱਲੋਂ, ਮੇਰਾ ਟਰੰਕ ਚੇਤਨਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਲੁਧਿਆਣਾ, 2014
- ਰਾਜਵੰਤ ਕੌਰ ਮਾਨ, ਦਸਤਕ ਰਵੀ ਸਾਹਿਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, 2012
- ਡਾ. ਪਰਗਟ ਸਿੰਘ, ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ : ਸਮਕਾਲੀ ਦ੍ਰਿਸ਼, ਗਰੇਸੀਅਸ ਬੁਕਸ, ਪਟਿਆਲਾ, 2015

- ਪਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਕਹਾਣੀ ਸਿਧਾਂਤ-ਪੰਜਾਬੀ ਸਮੀਖਿਆ ਸੰਦਰਭ, ਚੇਤਨਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਲੁਧਿਆਣਾ, 2013
- ਡਾ. ਰਜਨੀਸ਼ ਬਹਾਦਰ ਸਿੰਘ, ਗਲਪ ਅਧਿਐਨ, ਚੇਤਨਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਲੁਧਿਆਣਾ, 1999
- ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ (ਸੰਪਾ) ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਨਵੇਂ ਪ੍ਰਤੀਮਾਨ, ਚੇਤਨਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਲੁਧਿਆਣਾ, 2006
- ਮਹਿਲ ਸਿੰਘ, ਸੁਖਬੀਰ ਸਿੰਘ(ਸੰਪਾ), ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਨਵੇਂ ਨਕਸ਼, ਸਿੰਘ ਬ੍ਰਦਰਜ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, 2015
- ਪ੍ਰੋ ਬ੍ਰਹਮਜਗਦੀਸ਼ ਸਿੰਘ, ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ-ਸਿਧਾਂਤ, ਇਤਿਹਾਸ ਤੇ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆ, ਵਾਰਿਸ ਸ਼ਾਹ ਫਾਊਂਡੇਸ਼ਨ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, 2012
- ਡਾ. ਰਜਨੀਸ਼ ਬਹਾਦਰ ਸਿੰਘ, ਅਜੋਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ : ਕਥਾ ਪ੍ਰਵਚਨ, ਚੇਤਨਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਲੁਧਿਆਣਾ, 2003
- ਪਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੱਜ, ਪਰਵਾਸ-ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸੰਕਟ, ਐਨ.ਆਰ.ਆਈ ਸਭਾ ਪੰਜਾਬ, ਜਲੰਧਰ 2000
- ਪ੍ਰੋ .ਜੇ.ਬੀ.ਸੇਖੇ, ਸਮਕਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ-ਪ੍ਰਸੰਗ ਤੇ ਪ੍ਰਵਚਨ, ਸੁੰਦਰ ਬੁੱਕ ਡਿੱਪੋ ਜਲੰਧਰ, 2015
- ਡਾ. ਦਿਲਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਅੰਦਰਵਰਤੀ ਅਧਿਐਨ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਮਿਤੀਗੀਣ
- ਡਾ. ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ, ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਇੱਕ ਸਦੀ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਪ੍ਰਵਚਨ, ਰਵੀ ਸਾਹਿਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, 2002
- ਬਲਜਿੰਦਰ ਸੰਘਾ, ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ-ਪਰਖ ਤੇ ਪੜਚੋਲ, ਚੇਤਨਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਲੁਧਿਆਣਾ, 2015
- ਡਾ. ਧਨਵੰਤ ਕੌਰ, ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਸ਼ਾਸਤਰ, ਚੇਤਨਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਲੁਧਿਆਣਾ, 2014
- ਜੇਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਰਾਗੀ, ਰਮਿੰਦਰ ਕੌਰ, ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਸਫ਼ਰ ਤੇ ਸ਼ਾਸਤਰ (ਭਾਗ ਦੂਜਾ), ਸਿੰਘ ਬ੍ਰਦਰਜ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, 2011
- ਪਰਦੀਪ ਕੌਰ (ਡਾ) ਸੰਪਾ, ਆਧੁਨਿਕ ਪੰਜਾਬੀ ਨਿੱਕੀ ਕਹਾਣੀ, ਦਸ਼ਾ ਤੇ ਦਿਸ਼ਾ, ਕੇ.ਜੀ ਗ੍ਰਾਫਿਕਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, 2017
- ਡਾ. ਵਨੀਤਾ, ਕਹਾਣੀ ਦੀਆਂ ਪਰਤਾਂ ਚੇਤਨਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਲੁਧਿਆਣਾ, 2009
- ਏ.ਈ. ਮੈਡਰ ਅਨੁਵਾਦਕ ਜਸਵੰਤ ਕੌਰ ਗਿੱਲ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਹਰ ਕਿਸੇ ਲਈ ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ, 1971
- ਡਾ. ਗੁਰਇਕਬਲ ਸਿੰਘ, ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਸਰੋਕਾਰ ਤੇ ਸੰਰਚਨਾ ਚੇਤਨਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਲੁਧਿਆਣਾ, 2010
- ਡਾ. ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ, ਇੱਕਵੀਂ ਸਦੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਲੇਕਗੀਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, 2014

- ਡਾ.ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਲੋਕਗੀਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ,2007
- ਡਾ.ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਪੰਜਾਬੀ ਅਕਾਦਮੀ, ਦਿੱਲੀ,2006
- ਡਾ.ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ ਆਧੁਨਿਕ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਮੂਲਕ ਪਰਿਪੇਖ ਚੇਤਨਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਲੁਧਿਆਣਾ,1999
- ਡਾਕਟਰ ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਸਮੀਖਿਆ ਤੱਥ ਅਤੇ ਸੰਵਾਦ ਮਨਪ੍ਰੀਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਦਿੱਲੀ,2002
- ਡਾ.ਧਨਵੰਤ ਕੌਰ, ਆਧੁਨਿਕ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਬਿਰਤਾਂਤ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਅਧਿਐਨ ਚੇਤਨਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਲੁਧਿਆਣਾ,2014
- ਲਖਵੀਰ ਸਿੰਘ (ਮੁੱਖ ਸੰਪਾਦਕ) ਪ੍ਰੋ ਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬਰਾੜ (ਸੰਪਾ) ਪੰਜਾਬੀ ਪਛਾਣ: ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ (ਪਹਿਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਡਾਇਸਪੋਰਾ ਕਾਨਫਰੰਸ) ਪਬਲਿਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀ (ਪਟਿਆਲਾ)
- ਟੀ.ਆਰ ਵਿਨੋਦ, ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਅਧਿਐਨ ਰਵੀ ਸਹਿਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ,1988
- ਡਾ. ਰਜਿੰਦਰ ਲਹਿਰੀ (ਮੁੱਖ ਸੰਪਾ) ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆ ਤੇ ਸੰਭਾਨਾਵਾਂ (ਦੂਜੀ ਵਿਸ਼ਵ ਪੰਜਾਬੀ ਸਹਿਤ ਕਾਨਫਰੰਸ, ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀ,ਪਟਿਆਲਾ,2012
- ਰਜਨੀਸ਼ ਬਹਾਦਰ ਸਿੰਘ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਪਾਤਰ(ਵਿਧੀ ਤੇ ਵਿਹਾਰ) ਚੇਤਨਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਲੁਧਿਆਣਾ 2013
- ਡਾ. ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ, ਔਰਤਾਂ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ (ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ) ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ 2009 ਚੇਤਨਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਲੁਧਿਆਣਾ
- ਮਨਮੋਹਨ, ਸੰਵਾਦਕੀ ਚੇਤਨਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਲੁਧਿਆਣਾ,2013
- ਸੁਰਿੰਦਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਬਦੇਸ਼ੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ,1993
- ਡਾ.ਅਮਨਿੰਦਰਪ੍ਰੀਤ, ਮਨੋਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣਾਤਮਕ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀ ਚਿੰਤਨ ਲੋਕਗੀਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ,2014
- ਡਾ ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ ਪਰਵਾਸ ਤੇ ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ,2005
- ਜਗਦੀਪ ਸਿੰਘ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਪੁਨਰ ਸੰਵਾਦ ਅਲਕਾ ਸਾਹਿਤ ਸਦਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ,2006
- ਡਾ.ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ, ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਸੰਦਰਭ ਕੋਸ਼ ਭਾਗ ਛੇਵਾਂ (ਕਹਾਣੀ)ਗੁਰੂਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ

- ਡਾ.ਅਕਾਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੌਰ ਪੰਜਾਬੀ ਗਲਪ ਤੇ ਪਰਵਾਸੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ,2006
- ਡਾ. ਰਜਿੰਦਰਪਾਲ ਸਿੰਘ (ਮੁੱਖ ਸੰਪਾ) ਡਾ. ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਡਾ ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ (ਸੰਪਾ) ਪੰਜਾਬੀ ਡਾਇਸਪੋਰਾ ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ , ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਓਰੇ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀ.ਪਟਿਆਲਾ,2012
- ਡਾ. ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ (ਸੰਪਾ) ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਪ੍ਰਸੰਗ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ,2007
- ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ, ਪੜ੍ਹਿਆ ਵਾਰਿਆ ਚੇਤਨਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਲੁਧਿਆਣਾ,2011
- ਜਸਬੀਰ ਸਿੰਘ ਆਹਲੂਵਾਲੀਆ, ਸੁਰਜੀਤ ਹਾਂਸ (ਸੰਪਾ) ਪੰਜਾਬੀ ਅਲੋਚਨਾ ਇੱਕ ਪਰਿਚਯ ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਓਰੇ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ,2001
- ਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੇਖੇ, ਆਲੋਚਨਾ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਆਲੋਚਨਾ ਲਾਹੌਰ ਬੁੱਕ ਸ਼ਾਪ ਲੁਧਿਆਣਾ,2004
- ਡਾ.ਸਤਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਵਿਹਾਰਕ ਸਮੀਖਿਆ ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਓਰੇ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ,2011
- ਡਾ. ਅਨੀਤਾ, ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਟਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਆਹ ਸਬੰਧਾਂ ਦਾ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਅਧਿਐਨ ਚੇਤਨਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਲੁਧਿਆਣਾ,2013
- ਡਾ.ਪਾਲ ਹਾਕ, ਅਨੁਵਾਦਕ ਬਲਕਾਰ ਸਿੱਧੂ, ਡਿਪ੍ਰੈਸ਼ਨ, ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਬੁਕਸ ਮੋਹਾਲੀ,2015
- ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ (ਡਾ) ਸਿਗਮੰਡ ਫਰਾਇਡ ਅਤੇ ਮਨੋ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਨ ਰਵੀ ਸਾਹਿਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ,2008
- ਡਾ.ਪ੍ਰੈਟੀ ਸੇਢੀ ਦਲੀਪ ਕੌਰ ਟਿਵਾਨਾ ਦੇ ਨਾਵਲ, ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਪਸਾਰ ਰਵੀ ਸਾਹਿਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ,2015
- ਡਾ.ਪ੍ਰੈਟੀ ਸੇਢੀ ਦਲੀਪ ਕੌਰ ਟਿਵਾਨਾ ਦੇ ਨਾਵਲ, ਮਾਨਵੀ ਮਨੋਸੰਕਟ ਦੇ ਬਦਲਦੇ ਪਰਿਪੇਖ, ਰਵੀ ਸਾਹਿਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ,2016
- ਬਲਵਿੰਦਰ ਬਰਨਾਲਾ, ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਦਾ ਮਹਤੱਵ ਤਰਕਸ਼ੀਲ ਸੁਸਾਇਟੀ ਪੰਜਾਬ(ਰਜਿ) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਬਰਨਾਲਾ,2000
- ਆਗਿਆਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਅਸਾਧਰਣ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਓਰੇ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ,2012
- ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜਵੰਦਾ ਮਨੋਰਗ ਕਾਰਨ ਅਤੇ ਇਲਾਜ ਤਰਕਸ਼ੀਲ ਸੁਸਾਇਟੀ ਪੰਜਾਬ ਰਜਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਬਰਨਾਲਾ

- ਸਿਗਮੰਡ ਫਰਾਇਡ ਅਨੁਵਾਦਕ-ਹਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਾਂਗਟ, **ਮਨੋਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ** 2001 ਤਰਕ ਭਾਰਤੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਬਰਨਾਲਾ, 2001
- ਸਿਗਮੰਡ ਫਰਾਇਡ ਅਨੁਵਾਦਕ-ਹਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਾਂਗਟ, **ਮਨੋਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਰਚਨਾਤਮਕ ਸਾਹਿਤ ਤੇ ਮਨੋਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ**, ਤਰਕ ਭਾਰਤੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਬਰਨਾਲਾ
- ਸਿਗਮੰਡ ਫਰਾਇਡ ਅਨੁਵਾਦਕ-ਹਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਾਂਗਟ, **ਮਨੋਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਤੇ ਇਸ ਭਰਮ ਦਾ ਭਵਿੱਖ**, ਭਾਰਤੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਬਰਨਾਲਾ
- ਸਿਗਮੰਡ ਫਰਾਇਡ ਅਨੁਵਾਦਕ-ਹਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਾਂਗਟ, **ਮਨੋਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਪੈਗੰਬਰ ਮੂਸਾ ਤੇ ਇੱਕ ਈਸ਼ਰਵਾਦ**, ਭਾਰਤੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਬਰਨਾਲਾ
- ਅਮਿੱਤ ਮਿੱਤਰ (ਸੰਪਾ) **ਸਿਗਮੰਡ ਫਰਾਇਡ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰ** 2017 ਤਰਕਭਾਰਤੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਬਰਨਾਲਾ, 2017
- ਡਾ. ਸਿਆਮ ਸੁੰਦਰ ਦੀਪਤੀ, **ਮਨ ਮਾਹੌਲ ਮਨੋਰੋਗ** 2000 ਤਰਕਸ਼ੀਲ ਸੁਸਾਇਟੀ ਪੰਜਾਬ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਬਰਨਾਲਾ, 2000
- ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇਕੀ, **ਅਚਨਚੇਤ ਦੀ ਲੀਲਾ**, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨਿਵਰਸਿਟੀ ਅੰਮਿਤਸਰ, 1998
- ਪ੍ਰੋ. ਬ੍ਰਹਮ ਜਗਦੀਸ਼ ਸਿੰਘ, **ਪੰਜਾਬੀ ਅਲੋਚਨਾ, ਆਰੰਭ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ**, ਵਾਰਿਸ ਸ਼ਾਹ ਫਾਊਂਡੇਸ਼ਨ ਅੰਮਿਤਸਰ, 2012
- ਬਰਨਾਰਡ ਹਾਰਟ, ਅਨੁਵਾਦਿਕਾ : ਡਾ ਮਿਸਿਜ ਕੇ ਟੀ ਸਿੰਘ **ਮਾਨਸਿਕ ਰੋਗ ਦਾ ਅਧਿਐਨ** ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ
- ਡਾ. ਆਗਿਆਜੀਤ ਸਿੰਘ, **ਮਾਨਸਿਕ ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਰੋਗ**, ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ, 2017
- ਡਾ. ਜਸਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਬਿੰਦਰਾ, **ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ** ਲੋਕ ਗੀਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, 2005
- ਡਾ ਹਰਚਰਨ ਸਿੰਘ **ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦਾ ਉੱਤਰੀ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਪਰਵਾਸ**, ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਦਾ ਉੱਤਰੀ ਅਮਰੀਕਾ ਸਿੰਘ, 2009
- ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ (ਸੰਪਾਦਕ) ਮੇਪਲ ਦੇ ਰੰਗ ਚੇਤਨਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਲੁਧਿਆਣਾ, 2011

- ਡਾ.ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨਹਿਰੂ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ, ਲੋਕਾਇਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ
- ਪ੍ਰੋ. ਜੇ.ਬੀ ਸੇਖੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਅਧਿਐਨ ਸਮੱਸਿਆ ਤੋਂ ਸਮਾਧਾਨ, ਸੰਦਰ ਬੁੱਕ ਡਿਪੂ ਜਲੰਧਰ
- ਸੁਖਿੰਦਰ, ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬ ਸਾਹਿਤ, ਤਰਕ ਭਾਰਤੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਬਰਨਾਲਾ
- ਸੁਖਿੰਦਰ, ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ (ਭਾਗ ਦੂਜਾ), ਤਰਕ ਭਾਰਤੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਬਰਨਾਲਾ
- ਸੁਖਿੰਦਰ, ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ (ਭਾਗ ਤੀਜਾ) ਤਰਕ ਭਾਰਤੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਬਰਨਾਲਾ
- ਕਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਲੋਕਮਨ ਚੇਤਨ ਅਵਚੇਤਨ, ਮਨਪ੍ਰੀਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਦਿੱਲੀ, 2001
- ਗੁਰਜੰਟ ਸਿੰਘ, ਮਨੋਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣਾਤਮਕ ਸਾਹਿਤ ਚਿੰਤਨ ਲੋਕਗੀਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, 2003
- ਪਰਮਜੀਤ ਕੌਰ ਕੱਕੜ ਪੰਜਾਬੀ ਬਿਰਤਾਂਤ ਦੀ ਮਨੋਸਰੰਚਨਾ ਲੋਕਗੀਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, 2008
- ਪ੍ਰੋ. ਸ਼ਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਲਾਹੌਰ ਬੁੱਕਸ਼ਾਪ ਲੁਧਿਆਣਾ
- ਪ੍ਰ. ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸਮਾਜਿਕ ਤੇ ਬਾਲ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀ. ਪਟਿਆਲਾ
1974
- ਬਲਕਾਰ ਸਿੰਘ ਪੰਜਾਬੀ ਅਲੋਚਨਾ ਤੇ ਅਵਚੇਤਨੀ ਪਾਸਾਰ ਲੋਕਗੀਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, 2011
- ਰਜਿੰਦਰ ਪਾਲ ਸਿੰਘ ਪੰਜਾਬੀ ਡਾਇਸਪੋਰਾ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਅਧਿਆਪਨ ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ, ਪੰਜਾਬੀ
ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ
- ਡਾ.ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ ਪਾਠ ਤੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, 1998
- ਡਾ.ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਤੇ ਮਸਲੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, 1998
- ਪ੍ਰ. ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਸੇਮੇ, ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ
- ਪ੍ਰ. ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਸਮਝ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ
- ਐਸ.ਪੀ.ਸਿੰਘ (ਸੰਪਾ) ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚਾਰ ਚਰਚਾ ਰਵੀ ਸਾਹਿਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ
- ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨਹਿਰੂ, ਕੈਨੇਡਾ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਲੋਕਾਇਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, 1998
- ਐਸ.ਪੀ.ਸਿੰਘ (ਸੰਪਾ) ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, 1990
- ਸਕਰੂਲਵੀ ਸੰਘਾ ਅਤੇ ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਸੁਸਾਇਟੀ
ਵੈਨਕੂਅਰ 1999
- ਪਿਆਰ ਸਿੰਘ ਖੇਜ ਸਿਧਾਂਤ ਤੇ ਵਿਹਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ, 1987

- ਜਸਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਮਾਂਗਟ, **ਪੰਜਾਬੀ ਡਾਇਸਪੋਰਾ** ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ, 2007
- ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਕੇਸਰ, **ਗਲਪ ਚਿੰਤਨ** ਲੋਕਗੀਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ
- ਜਗਬੀਰ ਸਿੰਘ ਬਿਰਤਾਂਤਕ **ਗਲਪ-ਸਿਧਾਂਤ ਤੇ ਸਮੀਖਿਆ** ਆਰ.ਸੀ ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਦਿੱਲੀ, 1992
- ਧਰਮ ਸਿੰਘ (ਡਾ) **ਪੰਜਾਬੀ ਖੋਜ ਸੰਦਰਭ**, ਰਵੀ ਸਾਹਿਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ 2015, 2018
- ਡਾ. ਆਗਿਆਜੀਤ ਸਿੰਘ **ਸਿੱਖਿਆ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਦੇ ਮੂਲ ਸਿਧਾਂਤ** ਟਵੰਟੀ ਫਸਟ ਸੈਂਚੂਰੀ ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਪਟਿਆਲਾ, 2005
- ਆਰ.ਐਮ ਮੈਕਾਈਵਰ ਚਾਰਲਸ ਐਚ.ਪੇਜ ਅਨੁਵਾਦਕ ਸਵਿੰਦਰਜੀਤ ਕੌਰ, **ਸਮਾਜ**, ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ, 1979
- ਸਵਿੰਦਰਜੀਤ ਕੌਰ **ਸਮਾਜ ਵਿਗਿਆਨ ਨਾਲ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ** ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ, 1994
- ਪਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੱਜ, **ਸਮਾਜ ਵਿਗਿਆਨ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੇ ਸਿਧਾਂਤ** ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ, 1997
- ਸ਼ਾਮ ਸਰੂਪ ਜਲੋਟਾ, **ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਪ੍ਰਯੋਗ ਪਥ-ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਕ** ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ, 1988
- ਕਿੰਗਜਲੇ ਡੇਵਿਸ, ਅਨੁਵਾਦਕ ਪਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਜੰਮੂ, **ਮਨੁੱਖੀ ਸਮਾਜ**, ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ, 2009
- ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ (ਸੰਪਾ) **ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀ-ਨਵੇਂ ਪਰਿਪੇਖ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ**, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, 2012

ਹਿੰਦੀ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ

- 1) ਡੀ.ਏਕ ਸ਼੍ਰੀਵਾਸਤਵ, ਨੀਲਮ ਸ਼੍ਰੀਵਾਸਤਵ, **ਨਵੀਨ ਸਾਮਾਜਿਕ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ** ਅਗਵਾਲ ਪਬਲਿਕੇਸ਼ਨ ਆਗਰਾ, 2014
- 2) ਰਾਜੇਂਦਰ ਕੁਮਾਰ ਸ਼ਰਮਾ, ਰਚਨਾ ਸ਼ਰਮਾ, **ਸਮਾਜ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ** ਏਟਲਾਂਟਿਕ ਪਬਲਿਸ਼ਰਜ਼ ਆਫ ਡਿਜੀਟਲ ਟੈਕਨੋਲੋਜੀ ਦਿਲਲੀ, 2013

- 3) आर एन सिंह एस एस भारद्वाज सामाजिक मनोविज्ञान की भूमिका अग्रवाल पबलिकेशन्स, आगरा, 2013
- 4) डा.मुहम्मद सुलैमान उच्चतर समाज मनोविज्ञान मोतीलाल बनारसी लाल पबलिकेशन्स दिल्ली, 2014
- 5) डा. ऋचा चौधरी समाज मनोविज्ञान अवधारणा एवं क्षेत्र दी बुक लाईस नई दिल्ली, 2014
- 6) अरुण कुमार सिंह समाज मनोविज्ञान की रूपरेखा मोतीलाल बनारसी लाल पबलिकेशन्स दिल्ली, 2017
- 7) गोपाल कृष्ण भखीजा मनोज मखीजा अपसामान्य मनोविज्ञान नवरंग आफसैट प्रिन्टर्स आगरा, 2003
- 8) डा. रुमनाश शर्मा सामान्य मनोविज्ञान की रूपरेखा, केंदर नाम राम नाथ प्रिन्टर्स मेरठ
- 9) डा. लाभ सिंह डा., गोबिंद तिवारी आसामान्य मनोविज्ञान विनोद पुस्तक मन्दिर आगरा

ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ

- 1) Robert C, Carson, James N Butcher Susan Mineka, Jill M. Hooler **Abnormal psychology** 2009 Dorling Kindersley (India) Pvt Ltd
- 2) Robert.A. Barlon, **Psychology** 2001 Dorling Kidersley (India) Pvt. Ltd
- 3) Y.F Baumesiter Brad, J.Bushman, **Social Psychology and Human Nature** Wadsworth Cengage learning
- 4) Allpart F.H **Social psychology** Rourtage lonod 1994
- 5) Mead G.H **Mind Self and Society** Un Chicago press 1934
- 6) Young K, **Handbook of social psychology** Routledge and Kegan Paul ltd. London

ਸੰਦਰਭ ਗ੍ਰੰਥ

- 1) ਡ.ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ, ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਸੰਦਰਭ ਕੋਸ਼ ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ 2004(ਖੋਜ ਅਤੇ ਆਲੋਚਨਾ) ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ
- 2) ਡਾ. ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਸੰਦਰਭ ਕੋਸ਼ (ਭਾਗ ਛੇਵਾਂ) ਕਹਾਣੀ 2012 ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ
- 3) ਡਾ. ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੱਗੀ ਸਾਹਿਤ ਕੋਸ਼ 1989 ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ

- 4) ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ, ਗੁਰੂਸ਼ਬਦ ਰਤਨਾਕਰ ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼,
- 5) ਗੁਰਬਚਨ ਭੁੱਲਰ, ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਕੋਸ਼ : ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਅਕਾਦਮੀ
- 6) Dictionary of psychology
- 7) Encylopdedia of Psychology
- 8) Dictionary of Literary Terms and Literacy Therory
- 9) The Penguin dictionary of psychology
- 10)ਡਾ.ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੱਗੀ ਸਾਹਿਤ ਸੰਦਰਭ ਕੋਸ਼, ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ, ਪਟਿਆਲਾ

ਖੋਜ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅੰਕ

- 1) ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅੰਕ 1994
- 2) ਗਲਪ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅੰਕ-19 1982
- 3) 20ਵੀਂ ਸਦੀ ਦਾ ਗਲਪ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅੰਕ 1999

ਖੋਜ ਦਰਪਣ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅੰਕ

- 1) ਬਿਦੇਸ਼ੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅੰਕ 1989
- 2) ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅੰਕ 2002
- 3) ਗਲਪ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅੰਕ 58, 2007

websites

- www.punjabialochna.com
- www.lokdharapunjabi.com
- www.punjabilbrary.com
- www.sukhwanthundal.wordpress.com
- www.punjabipedia.com
- www.researchgate.net
- www.watanpunjabi.ca
- www.punjabilekhak.com
- www.5abi.com
- www.likhari.org

www.thepunjabi.org
www.dehlipubliclibrary.com
www.punjabilekhakmanch.wordpress.com
www.sahitya-akademi.gov.in
www.bhashaakademi.com
www.shodhganga.inflibnet.ac.in
www.canadianpunjabiliterature.blogspot.com
www.aarsilekjak.blogspot.com
www.ebookdownload.in
www.opac.nationallibrary.gov.in